

เอกสารสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติ Proceedings of UTCC-HMA 2019

ธีรทัศน์เชิงมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปกรรมศาสตร์
ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของสังคม:
ความรัก ความตาย และอำนาจในบริบทสังคมร่วมสมัย

4 มิถุนายน 2562

คณะมนุษยศาสตร์และประยุกต์ศิลป์

มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย

ร่วมกับ:

สมาคมปรัชญาและศาสนาแห่งประเทศไทย

คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

คณะศิลปกรรมศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

คณะดนตรีและการแสดง

มหาวิทยาลัยบูรพา

UTCC University of
the Thai Chamber
of Commerce

มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย

คณะมนุษยศาสตร์และประยุกต์ศิลป์ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย

126/1 ถนนวิภาวดี-รังสิต แขวงรัชดาภิเษก เขตดินแดง

กรุงเทพมหานคร 10400

การประชุมวิชาการระดับชาติ
ธีรทัศน์เชิงมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปกรรมศาสตร์
ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของสังคม

คณะที่ปรึกษา: คณบดีคณะมนุษยศาสตร์และประยุกต์ศิลป์
รองคณบดีฝ่ายบริหาร
รองคณบดีฝ่ายวิชาการ
รองคณบดีฝ่ายกิจการนักศึกษา

บรรณาธิการที่ปรึกษา: รองศาสตราจารย์ ดร.อุสา สุทธิสาคร

บรรณาธิการ: ดร.สรายุทธ เลิศปัจฉิมนันท์

กองบรรณาธิการ: ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ฐนิษฐา จิริยะสิน
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธนิภาญจน์ จินาพันธ์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สุวรรณมา งามเหลือ
ดร.ภาสกร เชื้อสววย
ดร.วาสนา สมอัจฉริยกุล

คณะกรรมการอำนวยการ

รองศาสตราจารย์ ดร.อุสา สุทธิสาคร	ดร.มานีนันท์ ทรูรักวิทย์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จักริน จุลพรหม	ดร.วาสนา สมอัจฉริยกุล
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ฐนิษฐา จิริยะสิน	ดร.สรายุทธ เลิศปัจฉิมนันท์
ดร.จันทร์ปรียา บุญรัตพันธุ์	อาจารย์นวลน้อย ตระกูลกิตติไพศาล
ดร.ธีระวุฒิ สุนทรธา	อาจารย์เบ็ญจรัตน์ ลักษณะวงศ์
ดร.ภาสกร เชื้อสววย	อาจารย์สุมณฑา ศักดิ์ชัยสมบูรณ์

คณะกรรมการดำเนินการ

รองศาสตราจารย์ ดร.อุสา สุทธิสาคร	ดร.วาสนา สมอัจฉริยกุล
รองศาสตราจารย์ ขนิษฐา จิตชินะกุล	ดร.วุฒิยา พยัคฆ์มาก
รองศาสตราจารย์ จริยา นवलนรินทร์	ดร.ศันสนีย์ ปัญญาเลิศ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จักริน จุลพรหม	ดร.ศิริอร ละดาห์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จุรี สุขนวนิช	อาจารย์กิตติพงษ์ อินทร์ศรี
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ฐนิษฐา จิริยะสิน	อาจารย์นวลน้อย ตระกูลกิตติไพศาล
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณัฐวีร์ ชมพูชาติ	อาจารย์เบ็ญจรัตน์ ลักขณานนท์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รัตนภรณ์ ประวัติวิชรา	อาจารย์ปณวัฒน์ วัฒนวิทย์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ชลธิชา ศาลิคุปต์	อาจารย์ยุท อุทยานินทร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สุวรรณ งามเหลือ	อาจารย์รัตติรัตน์ มหาทรัพย์
ดร.จักรพันธ์ เรียมลิว	อาจารย์สุกัญญา สุขวิบูลย์
ดร.จันทร์ปรียา บุญรัตน์	อาจารย์สุมนหา คักดีชัยสมบูรณ์
ดร.ปาจารย์ หวังรุ่งกิจ	นายดาวรุ่ง วงศ์สุวรรณ
ดร.ภาสกร เชื้อสว	นายวิษณุ อิ่มสำราญ
ดร.วิศรา อนันต์โท	นางสาวอรทัย สุขโสด

รายนามผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาบทความ

ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก

ศาสตราจารย์ ดร.สันติ เล็กสุขุม	ราชบัณฑิตสำนักศิลปกรรม
ศาสตราจารย์ ดร.อิสรา สันติศาสน์	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ศาสตราจารย์ ดร.อุไรวรรณ ชนสถิตย์	มหาวิทยาลัยปทุมธานี
รองศาสตราจารย์ ดร.จรีลักษณ์ รัตนพันธ์	มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
รองศาสตราจารย์ ดร.ธันยวัฒน์ รัตนศักดิ์	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รองศาสตราจารย์ ดร.นภาพร อติวานิชยพงศ์	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
รองศาสตราจารย์ ดร.ปกรณ์ สิงห์สุริยา	มหาวิทยาลัยมหิดล
รองศาสตราจารย์ ดร.วรวิทย์ เจริญเลิศ	นักวิชาการอิสระผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน
รองศาสตราจารย์ ดร.สารีพันธ์ุ ศุภวรรณ	มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
รองศาสตราจารย์ ดร.สุมาลี มหณรงค์ชัย	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
รองศาสตราจารย์ ดร.อนุกุล โรจนสุขสมบูรณ์	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ธนรัชฎ์ ศิริสวัสดิ์	มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.คารินา โชติรวี	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จันทน์ เจริญศรี	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชัชชัย คุ่มทวีพร	มหาวิทยาลัยรังสิต
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เดโชพล เหมนาไลย	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปณิธิ บราวน์	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประไพพรรณ พิงฉิม	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พรปวีณ์ สุขรัตน์ฤทธิ	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รสสุคนธ์ เสวตเวชากุล	มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รัชชาภรณ์ รัตนภุมมะ	มหาวิทยาลัยรังสิต
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรรษัญ คุรุจิต	สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศิริรัตน์ ณ ระนอง	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สหะโรจน์ กิตติมหาเจริญ	มหาวิทยาลัยรามคำแหง
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อัจศรา ประเสริฐสิน	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อำนาจ ยอดทอง	มหาวิทยาลัยมหิดล
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ โอฟาร รัตนภักดี	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ดร. เพ็ญสุภา สุขคตะ	นักวิชาการอิสระผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน
ดร.กมล บุษบรรณณ์	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ดร.แก้วตา จันทรานุสรณ์	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
ดร.คุณัชฌ์ สมชนะกิจ	มหาวิทยาลัยทักษิณ
ดร.เจ็ด บรรดาศักดิ์	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
ดร.เทพทวี โชควสิน	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
ดร.เทพี จรัสจรุงเกียรติ	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ดร.เบญจพร ดีขุนทด	นักวิชาการอิสระผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน
ดร.ปรีชญา เปี่ยมการุณ	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ดร.ปัทมา ทิมประเสริฐกุล	มหาวิทยาลัยศิลปากร
ดร.ปิยบุตร สุเมตติกุล	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ดร.ปิยฤดี ไชยพร	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ดร.พัชรินทร์ บุรณะกร	มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ
ดร.พิชญรัตน์ เหมนาไลย	มหาวิทยาลัยบูรพา
ดร.พิมลพรรณ เลิศล้ำ	มหาวิทยาลัยบูรพา
ดร.เพ็ญแข วงศ์สุริยา	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน

ดร.รชฏ สาดราวุธ	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
ดร.รัฐสารห์ เลาสุรโยธิน	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
ดร.วุฒิชัย พิสิทธิ์	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
ดร.สิริรัตน์ จรรย์รัตน์	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ดร.สุริรัตน์ วงศ์สมิง	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
ดร.อาทรี วนิชตระกูล	มหาวิทยาลัยบูรพา
พระมหามฆวินทร์ ปุริสุตโตโม	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ผู้ทรงคุณวุฒิภายใน

รองศาสตราจารย์ ดร.อุสา สุทธิสาคร	คณะมนุษยศาสตร์และประยุกต์ศิลป์
รองศาสตราจารย์ ขนิษฐา จิตชินะกุล	คณะมนุษยศาสตร์และประยุกต์ศิลป์
รองศาสตราจารย์ จริญญา นवलนรินทร์	คณะมนุษยศาสตร์และประยุกต์ศิลป์
รองศาสตราจารย์ ตวงรัตน์ คูหเจริญ	คณะมนุษยศาสตร์และประยุกต์ศิลป์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธีรนุช พุศัคดีศรีกิจ	คณะบริหารธุรกิจ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กิตติศักดิ์ เกิดอรุณสุขศรี	คณะมนุษยศาสตร์และประยุกต์ศิลป์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธนิกาญจน์ จินาพันธุ์	คณะมนุษยศาสตร์และประยุกต์ศิลป์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุจิตรา เปลี๋ยนรุ่ง	คณะนิเทศศาสตร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อรตล แก้วประเสริฐ	คณะนิเทศศาสตร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ชลธิชา ศาลิคุปต์	คณะมนุษยศาสตร์และประยุกต์ศิลป์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ บั้วฝัน สุพรรณยศ	คณะมนุษยศาสตร์และประยุกต์ศิลป์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สุวรรณมา งามเหลือ	คณะมนุษยศาสตร์และประยุกต์ศิลป์
ดร.ณัฐยา สัตยะพงษ์พันธุ์	คณะมนุษยศาสตร์และประยุกต์ศิลป์
ดร.นิออน ศรีสมยง	คณะท่องเที่ยวและอุตสาหกรรมบริการ
ดร.ภาสกร เชื้อสวย	คณะมนุษยศาสตร์และประยุกต์ศิลป์
ดร.วิศรา อนันต์โท	คณะมนุษยศาสตร์และประยุกต์ศิลป์
ดร.วาสนา สมัจฉริยกุล	คณะมนุษยศาสตร์และประยุกต์ศิลป์
ดร.สรายุทธ เลิศปัจฉิมนันท์	คณะมนุษยศาสตร์และประยุกต์ศิลป์

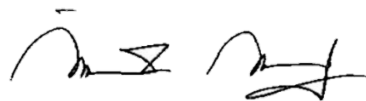
- จัดทำโดย:** คณะมนุษยศาสตร์และประยุกต์ศิลป์ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย
126/1 ถนนวิภาวดี-รังสิต แขวงรัชดาภิเษก เขตดินแดง กรุงเทพมหานคร 10400
โทร. 02-679-6000
- ร่วมกับ:** สมาคมปรัชญาและศาสนาแห่งประเทศไทย
คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
คณะดนตรีและการแสดง มหาวิทยาลัยบูรพา
- ออกแบบปก:** สรายุทธ เลิศปัจฉิมนันท์
- ภาพประกอบ:** สมภาร พรหมทา (ภาพประกอบหน้าคั่น Panel)
- การเผยแพร่:** เอกสารสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการธีรทัศน์เชิงมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์
และศิลปกรรมศาสตร์ ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของสังคม.
-- กรุงเทพฯ: คณะมนุษยศาสตร์และประยุกต์ศิลป์ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย. 2562.

สารจากคณบดี
คณะมนุษยศาสตร์และประยุกต์ศิลป์
มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย

คณะมนุษยศาสตร์และประยุกต์ศิลป์ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย ร่วมกับสมาคมปรัชญาและศาสนาแห่งประเทศไทย คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา และคณะดนตรีและการแสดง มหาวิทยาลัยบูรพา ได้จัดประชุมวิชาการระดับชาติ ชีวทัศน์เชิงมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์และศิลปกรรมศาสตร์ ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของสังคม “ความรัก ความตาย และอำนาจ ในบริบทสังคมร่วมสมัย” ในวันอังคารที่ 4 มิถุนายน 2562 เวลา 8.30-17.00 น. ณ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย

โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้คนในสังคมร่วมสมัยได้ตระหนัก ทำความเข้าใจความหมายและคุณค่าที่แท้จริงของการดำเนินชีวิต ตลอดจนมีการปฏิบัติที่เหมาะสมในการเกี่ยวข้องกับ ความรัก ความตาย อำนาจและการดำเนินชีวิตในสังคมปัจจุบัน อีกทั้งเพื่อเป็นเวทีในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของนักวิชาการในศาสตร์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตในสังคมร่วมสมัย

ในนามของคณะมนุษยศาสตร์และประยุกต์ศิลป์และคณะผู้จัดงาน จึงใคร่ขอขอบคุณทุกท่านที่มีส่วนร่วมในการจัดงานครั้งนี้ อันได้แก่ คณะทำงาน ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาผลงานวิชาการ คณาจารย์ ผู้นำเสนอผลงานวิชาการทุกท่าน รวมถึง องค์กรภาครัฐที่ได้ให้ข้อคิดเห็นอันพึงตระหนักต่อผู้ฟังและผู้คนในสังคมให้มีทัศนคติที่เหมาะสมต่อ ความรัก ความตายและอำนาจในบริบทสังคมร่วมสมัย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กิตติศักดิ์ เกิดอรุณสุขศรี

.คณบดีคณะมนุษยศาสตร์และประยุกต์ศิลป์

บทบรรณาธิการ

ความรัก ความตาย และอำนาจ เป็นประเด็นของการศึกษาที่สำคัญ และเกี่ยวข้องโดยตรงกับองค์ความรู้ทางด้านมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ รวมไปถึงศิลปะประยุกต์แขนงต่าง ๆ ก็เช่นกัน แต่ถึงกระนั้นก็ปฏิเสธไม่ได้ว่า ประเด็นของการศึกษาเหล่านี้ มีความผันผวนไปตามพลวัตของยุคสมัยที่ไม่เคยหยุดนิ่ง ทว่าในท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงที่ดำเนินสืบเนื่องอยู่เสมอานั้น ก็เป็นที่น่าสังเกตว่าการถกเถียงอภิปรายปัญหาว่าด้วยอำนาจ ความตาย และความรัก ยังเป็นสิ่งที่ถูกหยิบยกมาพูดถึงเสมอในสังคมนร่วมสมัย ทำให้การศึกษาถึงบริบทแวดล้อมต่าง ๆ ภายใต้อันตรายเหล่านี้จึงไม่เคยตกยุคหรือพ้นสมัยไปแต่อย่างใด

คณะมนุษยศาสตร์และประยุกต์ศิลป์ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย ได้เล็งเห็นถึงความจำเป็นที่จะต้องสำรวจและติดตามองค์ความรู้ในปัจจุบัน ที่รุดหน้าไปตามการขับเคลื่อนของสังคมอย่างเป็นพลวัต ความมุ่งหมายนี้ถือเป็นเรื่องปัจจัยหลัก ที่ผลักดันให้เกิดการประชุมวิชาการระดับชาติ ชีรทัศน์เชิงมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปกรรมศาสตร์ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของสังคม ภายใต้อันตรายปัญหาว่าด้วยความรัก ความตาย และอำนาจในบริบทสังคมนร่วมสมัย ซึ่งเป็นที่น่ายินดีที่นักวิชาการจากหลากหลายสาขาวิชาได้ให้ความสนใจเข้าร่วมการประชุมวิชาการในครั้งนี้ จึงทำให้ประเด็นของความรัก ความตาย และอำนาจ ได้ถูกนำมาปริทัศน์ในแง่มุมใหม่ และอภิปรายผ่านมิติมุมมองของสาขาวิชาต่าง ๆ อาทิ ปรัชญา จิตวิทยา รัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ ภาษาศาสตร์ นิเทศศาสตร์ ศิลปกรรมศาสตร์ ตลอดจนนักวิชาการอิสระ เป็นต้น

เอกสารสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการชีรทัศน์เชิงมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปกรรมศาสตร์ ฉบับนี้ ได้รวบรวมบทความวิจัย/วิชาการภายหลังจากที่การประชุมได้เสร็จสิ้นลงทั้งหมด โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่สู่สาธารณชน และมุ่งหวังว่าผลการค้นคว้าศึกษาของผู้นำเสนอบนเวทีวิชาการครั้งนี้ จะมีประโยชน์ทั้งต่อแวดวงวิชาการและต่อบุคคลทั่วไปไม่มากนักน้อย

สรายุทธ เลิศปัจฉิมนันท์

บรรณาธิการ

องค์ปาฐก

ศาสตราจารย์ ดร.สมภาร พรมทา

ผู้อำนวยการศูนย์ศึกษาพุทธปรัชญา

มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย

หัวข้อที่เราจะมาประชุมหรือนำเสนอบทความ หัวข้อเรื่องใหญ่ คือ ความรัก ความตาย และอำนาจในบริบทสังคมร่วมสมัย เมื่อผมดูรายละเอียดของการประชุมแล้วพบว่า ท่านอาจารย์และนักวิจัยที่จะมานำเสนอความคิดในครั้งนี้ มาจากสายมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และสายศิลปะ สิ่งที่ผมจะพูดหรือชวนให้คิดก็จะมีลักษณะบางอย่างซึ่งเป็นของคนทำงานทางด้านปรัชญา แต่น่าจะเป็นแง่คิดบางอย่างที่ทำให้ท่านที่อยู่ในสายของศิลปะ มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ ซึ่งก็มาจากเรื่องที่วนเวียนอยู่ในความคิดของผมมานาน อย่างน้อยก็สามถึงสี่ปี คือเรื่องความว่างเปล่าของชีวิต และเป็นประเด็นที่นักปรัชญาโดยเฉพาะพวกนักปรัชญาสาย existentialism อย่างเช่น ซาร์ตร์ หรือกามูลส์ หรือใครต่อใครได้พูดถึงไว้เยอะ นักปรัชญาเหล่านี้ประสบความสำเร็จจากการชี้ให้เราเห็นว่า ชีวิตของเรานั้นว่างเปล่า ชีวิตนั้นไร้แก่นสาร แต่ผมคิดว่าสิ่งที่หายไปจากงานเขียนของนักคิดเหล่านี้ก็คือ นักเขียนเหล่านี้ไม่ได้บอกว่า ถ้าชีวิตมันเป็นแบบนี้แล้วเราควรจะดำเนินชีวิตยังไง ผมคิดว่าสิ่งนี้หายไป และมันอาจจะเป็นไปได้ว่าที่หายไปก็เพราะส่วนหนึ่งคงเป็นเพราะนักคิดนักเขียนเหล่านี้อาจคิดว่าความว่างเปล่าของชีวิตเป็นสิ่งที่แก้ไม่ได้ ไม่มีทางไป

ผมอยากจะลองเสนอข้อคิดเห็นของผมบางอย่าง ซึ่งอาจจะได้แรงบันดาลใจมาจากศาสนาพุทธ และเป็นสิ่งหนึ่งซึ่งสำคัญมากที่จะทำให้เราอยู่กับความว่างเปล่าของชีวิตได้ ก็คือเรื่องความรัก เช่น เมื่อเราแต่งงานใช้ชีวิตกับใครคนหนึ่ง เมื่อถึงจุดหนึ่ง ไม่เขาหรือเราก็ต้องไปก่อน และตอนที่แต่ละคนแยกย้ายกันไปสู่อุบัติความตาย นั่นเป็นเรื่องส่วนตัวของแต่ละคนล้วน ๆ ทั้งศาสนาพุทธและปรัชญา existentialism ต่างบอกว่าท้ายที่สุดของชีวิต เราก็คือเป็นแบบนี้กันทุกคน ถ้าใครเป็นโสด ชีวิตก็มุ่งไปสู่ความว่างเปล่า แต่ถ้าใครแต่งงาน ซึ่งผมคิดว่าเป็นเรื่องดี วันหนึ่งก็อาจจะเกิดความคิดว่า หากวันหนึ่งเราเป็นอะไรไป คนข้างหลังจะมีชีวิตอย่างไร ผมคิดว่าสิ่งนี้คือความรักในความหมายของการที่เราคิดถึงคนบางคนที่เราผูกพัน และเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะทำให้เราอยู่กับความว่างเปล่าของชีวิตได้ เพราะเราจะตระหนักว่า เราไม่สามารถอยู่กับใครชั่วฉับนิรันดร์ได้ ไม่ว่าใครก็ต้องตายจากไป แต่การมี

ชีวิตอยู่ของเรา เป็นการทำให้ทุกสิ่งทุกอย่างเพื่อประคับประคองชีวิตของคนที่ยังอยู่ ผมคิดว่าสิ่งนี้ก็คือความรัก

มีอยู่พระสูตรหนึ่งที่ผมพลิกอ่าน เป็นพระสูตรที่ผมได้ตั้งข้อสังเกตว่ามีความสำคัญ พระสูตรนี้เล่าว่าในช่วงบั้นปลายชีวิตของพระพุทธเจ้า ครั้งหนึ่งพระพุทธเจ้าท่านประทับนั่งอยู่ในวัดท่ามกลางภิกษุที่แวดล้อมพระองค์อยู่ พระพุทธเจ้าหันมองภิกษุที่แวดล้อมท่าน ท่านตรัสกับพระรูปหนึ่งว่า คนที่แวดล้อมเราอยู่ล้วนแล้วแต่เป็นคนที่แปลกหน้าสำหรับเราหมด รวมทั้งเธอด้วย เราไม่รู้จัก เธอชื่ออะไร รวมถึงที่นั่ง ๆ อยู่นั่นด้วย เราไม่รู้จัก พวกที่เรารู้จักล้วนตายจากเราไปแล้ว พระโมคคัลลานะ พระสารีบุตร ต่างก็ตายไปแล้ว เสร็จแล้วพระพุทธเจ้าก็พูดกับพระที่แวดล้อมท่านอยู่ว่า พอคนที่เรารู้จักตายไปหมดแล้ว โลกทั้งโลกปรากฏต่อตาคิดว่าเป็นสิ่งที่ว่างเปล่า ซึ่งประโยคนี้สำคัญ และผมก็คิดว่าบุคคลขนาดพระพุทธเจ้าท่านยังมองไปรอบ ๆ ตัว เห็นแต่คนหน้าใหม่ คนหน้าเก่าตายไปหมดแล้ว ท่านยังปรารถนาตัวเองว่าโลกนี้ช่างว่างเปล่า ซึ่งผมคิดว่าความว่างเปล่าที่ปรากฏต่อพระพุทธเจ้าเราอาจจะไม่เข้าใจ แต่ชีวิตของพระพุทธเจ้า ท่านเองก็คงทราบดีว่าสักวันท่านก็ต้องเดินไปสู่ความว่างเปล่า เหมือนกับใครต่อใครที่เดินไปก่อน ซึ่งเป็นธรรมดาของชีวิต แต่การที่เคยอยู่ร่วมกัน และการที่พระพุทธเจ้าได้วางรากฐานเอาไว้ พอวันหนึ่งเมื่อท่านจากไป ศาสนาพุทธจะยังอยู่ได้ ผมคิดว่าสิ่งที่พระพุทธเจ้าทำก็เป็นแง่หนึ่งของการรัก เหมือนกับความรักอย่างที่เราคิดว่าเราตื่นนอนในตอนเช้า และก่อนที่จะเข้านอนในตอนค่ำ เรามีเวลาอยู่พอสมควร เราควรจะทำอะไรในชีวิตเพื่อเราเอง และเพื่อผู้อื่น เมื่อคิดอย่างนี้ งานเขียนของพวกนักคิดในกลุ่ม existentialism ที่พูดถึงชีวิตที่ว่างเปล่า แต่ก็จับเอาไว้ห้วน ๆ จึงเป็นสิ่งที่เราสามารถนำมาคิดเพื่อเอาไปทำอะไรรอทั้งในทางศิลปะ ปรัชญา และศาสนาได้ หรือแม้แต่ในด้านมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ ก็มีแง่มุมที่น่าจะเอาไปประยุกต์ใช้ได้ด้วย

แต่ยังมีสิ่งหนึ่งที่ผมอยากจะฝากเป็นประเด็นสุดท้าย ซึ่งเป็นความไม่แน่ใจว่าข้อเสนอของผมที่เสนอว่า ความรักเป็นอุปกรณ์สำคัญที่จะทำให้เราอยู่กับความว่างเปล่าหรือความไร้แก่นสารของชีวิตได้ ผมเองก็หวังว่า ถ้าเราเป็นคนที่อ่อนไหวมาก ๆ เสร็จแล้วเราคิดว่าเราจะอยู่กับคนที่เรารักด้วยการดูแลเขาอย่างดี ซึ่งทำให้เขารู้สึกกับเราว่า เรารักเขาจริง ๆ แต่ในวันที่เราตาย เท่ากับเราโยนภาระหนักให้กับคนคนนั้น เพราะยิ่งเขารู้สึกว่าเรารักเขามากเท่าใด ในวันที่เราตาย เราจะทำให้เขาเจ็บปวดมากที่สุด ผมจึงคิดอยู่ว่า หรือความรักยังมีขีดจำกัดว่าอย่างมากมายเกินไป เพราะถ้ามากเกินไป คนที่เขาได้รับความรักจากเราในช่วงที่ยังเป็น ๆ เขาอาจจะยังสุข แต่ความรักที่ให้มาก ละเอียด และลึกซึ้งเกินไปนั้น ก็อาจจะทำให้ในวันที่เราตาย เราโยนความทุกข์กองมโหฬารให้กับเขา จึงอยากจะฝากท่านโดยเฉพาะท่านที่ทำงานด้านศิลปะได้ไปคิดเรื่องนี้ต่อ วันนี้ผมคงมีเรื่องเท่านี้ ขอบพระคุณมากครับ

สารบัญ

	หน้า
รายนามคณะกรรมการจัดประชุมวิชาการ	ก
รายนามผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาบทความ	ข
สารจากฉบับดี	ฉ
บทบรรณาธิการ	ช
องค์ปาฐก	ซ
กำหนดการประชุม	ณ
กำหนดการนำเสนอบทความ	ด
 ความรัก เพศสภาพ และความหลากหลายทางเพศ	
1. พระแม่พหุพระเทพผู้คุ้มครองความหลากหลายทางเพศ <i>นักรบ นาคสุวรรณ</i>	3
2. พลังแห่งรักและวาทศิลป์ : กรณีศึกษาบทละครไทยเรื่องสาวিতรี <i>นิตา บูรณภวงค์</i>	18
3. การวิเคราะห์บทสนทนาต่อสิทธิที่ไม่เท่าเทียมในร่างพระราชบัญญัติชีวิต ในชุมชนออนไลน์ <i>ภริกาญจน์ ไค่นุ่นนา</i>	35
4. ความเป็นหญิงกับการสร้างเรือนร่างของหญิงในร่างชาย <i>สุรสิทธิ์ บัวจันทร์</i>	52
5. Relations of Power (of Love) between Life and Death in Isaac Marion’s Warm Bodies <i>Sirirat Pholmoo</i>	67
6. ชีวิต ความรักและธรรมชาติในบทเพลงบอดี้สแลม: การวิเคราะห์ผ่านกรอบทฤษฎีวิวัฒนคติวิจารณ์แนวโรแมนติก <i>ศรัณย์ภัทร์ บุญฮก</i>	77
7. กลวิธีทางภาษาในการนำเสนอความคิด “ผู้ชาย-ผู้หญิง” ในคำวาคำสอนพ่อแม่บ้านแม่บ้านล้านนา <i>ชัชณพงค์ อินทรเกษม</i>	95

8. เอกลักษณ์หลากหลายทางเพศ เพศสภาพและแบบแผนประเพณีของเกาหลีสืบได้: 108
การศึกษาเชิงลึกของกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศชาวเกาหลีสืบได้
ที่มาเยี่ยมกรุงเทพมหานคร ประเทศไทย
วุทธินันท์ อ็อกกังวาน
9. “ชาติภพ” ในบทเพลงรักของสุนทราภรณ์ 126
สุนันท์ ภาควานนท์
10. สະໄກ້ບ້ານແບ້: คุณค่าผู้หญิงในละครโทรทัศน์เรื่องกรรมกรรม 146
กิตติศักดิ์ เกิดอรุณสุขศรี

อำนาจ และความเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย

1. เส้นทางชีวิตเยาวชนชายขอบในสังคมเมือง: กรณีศึกษาโครงการฟื้นฟูเยียวยาและ 163
พัฒนาคุณภาพชีวิตเด็ก เยาวชนชายขอบในสังคมเมือง เทศบาลนครขอนแก่น
จิระเมธ ไฉนศิริยุทธ์
2. แนวทางพัฒนาโครงการโรงเรียนวิวัฒน์พลเมืองราชภัฏด้วยกระบวนการลูกเสือ 176
เพื่อคืนคนดีสู่สังคม
จตุพร อธิราภรณ์
3. รูปแบบการสร้างสรรค์ภาพถ่ายดิจิทัลและเนื้อหาสื่อประชาสัมพันธ์ 207
ชุมชนภูมิปัญญาบ้านครกบ้านกลาง จังหวัดนครพนม
วัชร สุตตะโคตร
4. วัฒนธรรมความรุนแรง การสื่อสารในเกมออนไลน์ 230
ดิฐพงศ์ ประเสริฐไพฑูรย์
5. เวลาคุณภาพ...เปิดโลกกว้างสร้างผู้เรียนสู่การเป็น Active Citizen 240
รัตนาภรณ์ ประวัตินันท์
6. ปัจจัยส่วนบุคคลกับความพึงพอใจในงานของพนักงานโรงงานอุตสาหกรรม 257
ผลิตเหล็กกล้าแห่งหนึ่งในจังหวัดสมุทรปราการ
ชูเกียรติ จากใจชน และคณะ
7. แนวคิดการผลิตแบบยืดหยุ่นและการเปลี่ยนแปลงของสังคมร่วมสมัย 277
เสาวลักษณ์ ชายทวีป และ เรือนแก้ว ภัทรานุประวัตินันท์

8. เหา กับ เธอ: ชีวิตทางสังคมของผู้ต้องขังหญิงกับเหาในทัณฑสถาน รวีวรรณ รักถิ่นกำเนิด	295
9. “ละครแบบมีส่วนร่วม” สู่การสลายเส้นแบ่งระหว่างนักแสดงและผู้ชม พุดมิพงค์ มาตย์จันทร์	314
10. ละครสร้างสรรค์: กระบวนการเรียนรู้ทางเลือกใหม่ที่สอดคล้องกับ ทิศทางการศึกษาของชาติ ลิขิต ใจดี	328
11. ละครเพื่อพัฒนาสุขภาพอนามัย สุภาวดี หลวงกลาง	343

ภาษา วาทกรรม และการสื่อสาร

1. “The Sixth Love Language” about Tham Luang Cave Rescue on English Social Media <i>Preeyanuch Chanprasert</i>	364
2. An Analysis of Personal Pronouns in Brand Personality of UK University Websites <i>Yuwaree Tongvivat and Darunee Dujsik</i>	378
3. Intervening Power of Mother-tongue: A Case Study of Contrastive Analysis of Grammatical Errors in English Business Sales Letters of Non-English Major Undergraduate Students <i>Tanisaya Jiriyasin and Kancharin Suttimaneethip</i>	397
4. Power of the Dragon Land: Translation Method Used for Translating International Fast Food and Snacks’ Brands in Chinese Market <i>Tanisaya Jiriyasin and Yaodong You</i>	413
5. Linguistic Realizations of Moves and Politeness Strategies in Open Request Letters <i>Takwa Bosuwon</i>	430

6. หมอคู 4.0: ที่ปรึกษาจิตวิญญาณ ความศรัทธา ความหวัง พลังชีวิต ตระหนักจิต ยุคยรรยง	452
7. ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมกาเปิดรับข่าวสาร กับการรับรู้ภาพลักษณ์ แบรนด์กรุงเทพมหานคร ของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ พิชัย นิรมานสกุล	460
8. ภาพยักษ์และสิงบนจิตรกรรมฝาผนังวัดช้างใหญ่ จักริน จุลพรหม	475
9. เรื่องเล่านักฟุตบอลเยาวชนทีมหมูป่าและผู้ช่วยโค้ชติดถ้ำขุนน้ำนางนอน และ ‘Thailand’s Mission Impossible’ นฤมล จันทร์ศุภวงศ์	494
10. ทักษะคติของ Generation X ที่มีต่อเครื่องมือสื่อสารการตลาดเบอร์มิงคล เครือข่าย AIS ชฎาเพชร ไชยวงศา	512
11. ความคลั่งไคล้ทางการศึกษาของชาวเกาหลี กรณีศึกษาการเรียนภาษาอังกฤษ ทิพย์ธิดา สกุลทองอร่าม	528

ศิลปะ วัฒนธรรม และการแสดง

1. รำมั่งคละ : จากรูปแบบชาวบ้านสู่มาตรฐานนาฏศิลป์ไทย ณัฐธยาน์ มงคะสิงห์	540
2. เตียวเพชร : วานรที่สูญหายไปจากโรงโขน ธนพล สามทองกล้า	554
3. วิธีการนำเสนอฉากยุทธหัตถีกับบรรณรศของผู้ชมในการแสดงประกอบ แสง สี เสียง ยุทธหัตถี อนุสรณ์ดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี วัชรพร สุขสมวงศ์	566
4. “โนราเทิดพระเกียรติ” เครื่องมือแสดงออกถึงความจงรักภักดีต่อ สถาบันพระมหากษัตริย์ ภาณุพงศ์ วัฒนรงค์	580

5. เพลงชาติที่ปรากฏในการแสดงละครรำ 594
    บัณฑิตา สุภาเลิศ
6. บทบาทของไฟพิธีกรรมในการแสดงนาฏศิลป์ไทย 612
    นันทิชา ณ โนนชัย
7. หมอลำกลอนประยุกต์ หมอลำทองแปง พันบุปผา: สาเหตุและการพัฒนา 624
    หมอลำกลอนประยุกต์
    มัชรินทร์ ล้ำจุมจัง
8. พัฒนาการการแสดงลิเกคณะศรรามน้ำเพชร 639
    อัชฌายง ศรีสมุทร
9. การเชื่อมความนิยมของรางวัลเวียนครก บ้านหมน อำเภอเมือง 653
    จังหวัดนครศรีธรรมราช
    กฤติมา แสงทองล้วน
10. การเชื่อมความนิยมของเพลงทรงเครื่อง : สาเหตุ ปัจจัย และแนวทางฟื้นฟู 668
    ธนพล แก้วกว้าง
11. นางอดุล นางยักษ์ ความรัก ความหลง 682
    พรพิพัฒน์ ราชกิจกำธร
12. นาฏศิลป์บำบัด : แนวทางหนึ่งในการรักษา 693
    ศรินทิพย์ ดวนลี
13. บทบาทและความสำคัญของตัวพรานบุญในละครเรื่องมโนห์รา 703
    ศิริชัย นาคพุด
14. ลักษณะการแสดงลิเกเมืองเพชร 714
    ภัทสรวิชัย ชูเชิด
15. รูปแบบนาฏยประดิษฐ์ของวิทยาลัยนาฏศิลป์สุโขทัย 731
    ภัทรนุช ศิริพงษ์

ปรัชญา ศาสนา และความตาย

1. ปรัชญาธรรมจากสัญลักษณ์พิธีกรรมที่ปรากฏในการทำศพมอญ 744
ปรมาภรณ์ ลิ้มปี่เลิศเสถียร
2. The Myth of the American Dream: How Power Wielded by Dominant 757
White Society Serves as an Obstacle for African Americans to Achieve
the American Dream in August Wilson’s play The Piano Lesson
Thipvipa Charoensong
3. การตีความเกี่ยวกับพรหมวิหารธรรมในพระพุทธศาสนา 774
อัญชลี ปิยปัญญาวงศ์
4. Religiosity and Happiness of the Muslim and non-Muslim 793
Populations in Thailand
Sumana Leelavanichkul
5. การป้องกันแก้ไขปัญหาเสพติดในเยาวชนโดยใช้หลักการของศาสนาอิสลาม 807
อุสา สุทธิสาคร และ ปาจริย์ หวังรุ่งกิจ
6. ทฤษฎีการศึกษาของจอห์น ดิวอี้และข้อโต้แย้งทางการศึกษา 824
ณัฐิกา ครองยุทธ
7. ความเข้าใจผิด 2 ประการเกี่ยวกับ icts: จากมุมมองปรัชญาสารสนเทศ 843
เจ็ด บรรดาศักดิ์
8. มโนทัศน์เรื่องการ (ไม่) กลายเป็นวีรชนของผู้เสียชีวิตจากเหตุการณ์ 858
ทางการเมืองไทยร่วมสมัย
ธนัชชนม์ ธนาธิป ปรพัฒน์

กำหนดการประชุมวิชาการระดับชาติ
ธีรทัศน์เชิงมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปกรรมศาสตร์
ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของสังคม
4 มิถุนายน 2562
ณ คณะมนุษยศาสตร์และประยุกต์ศิลป์ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย

8.00-8.50 น.	ลงทะเบียน ณ ห้อง 23701 พร้อมรับประทานอาหารว่างและเอกสารใบเสร็จรับเงิน
8.50-9.00 น.	พิธีเปิด โดยคณบดีคณะมนุษยศาสตร์และประยุกต์ศิลป์
9.00-9.45 น.	องค์ปาฐก ศาสตราจารย์ ดร. สมภาร พรมทา ปาฐกถา หัวข้อ “Love and the Absurdity of Life”
9.45-10.00 น.	ผู้นำเสนอแยกเข้าห้องประชุมย่อย 23701, 23201, 23202, 23203, 23204
10.00-12.00น.	การนำเสนอบทความในห้องประชุมย่อย 23701, 23201-23204
12.00-13.00น.	พักรับประทานอาหารกลางวัน
13.00-16.00 น.	การนำเสนอบทความในห้องประชุมย่อย 23701, 23201-23204
16.00-16.30 น.	ผู้นำเสนอบทความรับประกาศนียบัตร (ในแต่ละห้องย่อย)

หัวข้อย่อยและการแบ่งห้องนำเสนอ

ห้อง 23701	ความรัก เพศสภาพ และความหลากหลายทางเพศ
ห้อง 23201	อำนาจ และความเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย
ห้อง 23202	ภาษา วาทกรรม และการสื่อสาร
ห้อง 23203	ศิลปะ วัฒนธรรม และการแสดง
ห้อง 23204	ปรัชญา ศาสนา และความตาย

กำหนดการและการนำเสนอบทความ

4 มิถุนายน 2562

ณ คณะมนุษยศาสตร์และประยุกต์ศิลป์ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย

ห้อง 23701 ความรัก เพศสภาพ และความหลากหลายทางเพศ

เวลา	หัวข้อนำเสนอ (no.)	ชื่อผู้นำเสนอ
10.00-10.25	พระแม่พหุพระเทพผู้คุ้มครองความหลากหลายทางเพศ (001)	นักรบ นาคสุวรรณ
10.25-10.50	เพราะรักจึงต้องร้อง : ทฤษฎีความรักที่ปรากฏในบทละครไทย เรื่องสาวิตรี (002)	นิตา บุรณภวังค์
10.50-11.15	การวิเคราะห์บทสนทนาต่อสิทธิที่ไม่เท่าเทียมในร่างพระราชบัญญัติคู่ชีวิต ในชุมชนออนไลน์ (004)	ภริกาญจน์ ไคนุ่นนา
11.15-11.40	ความเป็นหญิงกับการสร้างเรือนร่างของหญิงในร่างชาย (017)	สุรสิทธิ์ บัวจันทร์
11.40-12.05	Relations of Power (of Love) between Life and Death in Isaac Marion's Warm Bodies (025)	Sirirat Pholmoo
12.05-13.00	พักรับประทานอาหารกลางวัน	
13.00-13.25	ชีวิต ความรักและธรรมชาติในบทเพลงบอดีส์แลม : การวิเคราะห์ผ่านกรอบทฤษฎีวรรณคดีวิจารณ์แนวโรแมนติก (038)	ศรัณย์ภัทร์ บุญยง
13.25-13.50	กลวิธีทางภาษาในการนำเสนอความคิด “ผู้ชาย-ผู้หญิง” ในคำสอนพ่อบ้านแม่บ้านล้านนา (039)	ชิษณุพงศ์ อินทรเกษม
13.50-14.15	เอกลักษณ์หลากหลายทางเพศ เพศสภาพและแบบแผน ประเพณีของเกาหลีดั้ง: การศึกษาเชิงลึกของกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศชาวเกาหลีดั้งที่มาเยี่ยมกรุงเทพมหานคร ประเทศไทย (051)	วุทธินันท์ อ็อกังวาล
14.15-14.40	“ชาติภพ” ในบทเพลงรักของสุนทราภรณ์ (036)	สุนันท์ ภัคภานนท์
14.40-15.05	สะใภ้บ้านแม่: คุณค่าผู้หญิงในละครโทรทัศน์เรื่องกรรมกรรม (061)	กิตติศักดิ์ เกิดอรุณสุขศรี
15.05-15.20	มอบประกาศนียบัตรแก่ผู้เข้าร่วมนำเสนอผลงาน	

ห้อง 23201 อำนาจ และความเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย

เวลา	หัวข้อนำเสนอ (no.)	ชื่อผู้นำเสนอ
10.00-10.25	เส้นทางชีวิตเยาวชนชายขอบในสังคมเมือง: กรณีศึกษา โครงการฟื้นฟูเยียวยาและพัฒนาคุณภาพชีวิตเด็ก เยาวชนชาย ขอบในสังคมเมือง เทศบาลนครขอนแก่น (026)	จิรเมธ โฉนศิริยุทธ์
10.25-10.50	แนวทางพัฒนาโครงการโรงเรียนวิวัฒน์พลเมืองราชภัฏด้วย กระบวนการลูกเสือเพื่อคืนคนดีสู่สังคม (023)	จตุพร ธีราภรณ์
10.50-11.15	รูปแบบการสร้างสรรค์ภาพถ่ายดิจิทัลและเนื้อหาสื่อ ประชาสัมพันธ์ ชุมชนภูมิปัญญาบ้านครกบ้านกลาง จังหวัด นครพนม (024)	วัชรระ สุตตะโคตร
11.15-11.40	วัฒนธรรมความรุนแรง การสื่อสารในเกมออนไลน์ (035)	ดิฐพงศ์ ประเสริฐไพฑูรย์
11.40-12.05	เวลาคุณภาพ...เปิดโลกกว้างสร้างผู้เรียนสู่การเป็น Active Citizen (046)	รัตนภรณ์ ประวิติวัชรา
12.05-13.00	พักรับประทานอาหารกลางวัน	
13.00-13.25	ปัจจัยส่วนบุคคลกับความพึงพอใจในงานของพนักงานโรงงาน อุตสาหกรรมผลิตเหล็กกล้าแห่งหนึ่งในจังหวัดสมุทรปราการ (059)	ชูเกียรติ จากใจชนและคณะ
13.25-13.50	แนวคิดการผลิตแบบยืดหยุ่นและการเปลี่ยนแปลงของสังคม ร่วมสมัย (049)	เสาวลักษณ์ ชายทวีปและ เรือนแก้ว ภัทรานุประวัติ
13.50-14.15	เหา กับ เธอ: ชีวิตทางสังคมของผู้ต้องขังหญิงกับเหาในทัณฑ สถาน (034)	รวีวรรณ รักถิ่นกำเนิด
14.15-14.40	“ละครแบบมีส่วนร่วม” สู่การสลายเส้นแบ่งระหว่างนักแสดง และผู้ชม (007)	พุดพิงค์ มาตย์จันทร์
14.40-15.05	ละครสร้างสรรค์: กระบวนการเรียนรู้ทางเลือกใหม่ที่สอดคล้อง กับทิศทางการศึกษาของชาติ (018)	ลิขิต ใจดี
15.05-15.25	ละครเพื่อพัฒนาสุขภาพอนามัย (028)	สุภาวดี หลวงกลาง
15.25-15.40	มอบประกาศนียบัตรแก่ผู้เข้าร่วมนำเสนอผลงาน	

ห้อง 23202 ภาษา วาทกรรม และการสื่อสาร

เวลา	หัวข้อนำเสนอ (no.)	ชื่อผู้นำเสนอ
10.00-10.25	“The Sixth Love Language” about Tham Luang Cave Rescue on English Social Media (033)	<i>Preeyanuch Chanprasert</i>
10.25-10.50	An Analysis of Personal Pronouns in Brand Personality of UK University Websites (044)	Yuwaree Tongvivat & Darunee Dujsik
10.50-11.15	Intervening Power of Mother-tongue: A Case Study of Contrastive Analysis of Grammatical Errors in English Business Sales Letters of Non-English Major Undergraduate Students (047)	Tanisaya Jiriyasin & Kancharin Suttimaneethip
11.15-11.40	Power of the Dragon Land: Translation Method Used for Translating International Fast Food and Snacks’ Brands in Chinese Market (052)	Tanisaya Jiriyasin & Yaodong You
11.40-12.05	Linguistic Realizations of Moves and Politeness Strategies in Open Request Letters (031)	Takwa Bosuwon
12.05-13.00	พักรับประทานอาหารกลางวัน	
13.00-13.25	หมอคู 4.0 : ที่ปรึกษาจิตวิญญาณ ความศรัทธา ความหวัง พลังชีวิต (003)	ตระหนักจิต ยุตยรยอง
13.25-13.50	ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการเปิดรับข่าวสาร กับการรับรู้ภาพลักษณ์ แบรนด์กรุงเทพมหานคร ของนักท่องเที่ยวต่างชาติ (032)	พิชัย นิรมานสกุล
13.50-14.15	ภาพยนตร์และสิ่งบันเทิงกรรมฝาผนังวัดช้างใหญ่ (037)	จักริน จุลพรหม
14.15-14.40	เรื่องเล่านักฟุตบอลเยาวชนทีมหมูป่าและผู้ช่วยโค้ชติดถ้ำขุนน้ำนางนอน และ ‘Thailand’s Mission Impossible’ –(040)	นฤมล จันทรสกุลวงศ์
14.40-15.05	ทัศนคติของ Generation X ที่มีต่อเครื่องมือสื่อสารการตลาดเบอร์มิงคล เครือข่าย AIS (045)	ชฎาเพชร ไชยวงศา
15.05-15.30	ความคลั่งไคล้ทางการศึกษาของชาวเกาหลี กรณีศึกษาการเรียนภาษาอังกฤษ (050)	ทิพย์ธิดา สกุลทองอร่าม
15.30-15.45	มอบประกาศนียบัตรแก่ผู้เข้าร่วมนำเสนอผลงาน	

ห้อง 23203 ศิลปะ วัฒนธรรม และการแสดง

เวลา	หัวข้อนำเสนอ (no.)	ชื่อผู้นำเสนอ
10.00-10.20	รำมังคละ : จากรูปแบบชาวบ้านสู่มาตรฐานนาฏศิลป์ไทย (006)	ณัฐธยาน์ มงคะสิงห์
10.20-10.40	เดี่ยวเพชร : วานรที่สูญหายไปจากโรงโขน (008)	ธนพล สามทองกล้า
10.40-11.00	วิธีการนำเสนอฉากยุทธหัตถีกับบรรยากาศของผู้ชมในการแสดงประกอบ แสง สี เสียง ยุทธหัตถี อนุสรณ์ดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี (009)	วัชรภาพร สุขสมวงศ์
11.00-11.20	“โนราเทิดพระเกียรติ” เครื่องมือแสดงออกถึงความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ (010)	ภาณุพงศ์ รมรงค์
11.20-11.40	เพลงชาติที่ปรากฏในการแสดงละครรำ – (011)	บัณฑิตา สุภาเลิศ
11.40-12.00	บทบาทของไฟพิธีกรรมในการแสดงนาฏศิลป์ไทย (012)	นันทิชา ณ โนนชัย
12.00-13.00	พักรับประทานอาหารกลางวัน	
13.00-13.20	หมอลำกลอนประยุกต์ หมอลำทองแปง พันบุปผา :สาเหตุและการพัฒนาหมอลำกลอนประยุกต์ (013)	มัชรินทร์ ล้ำจุมจัง
13.20-13.40	พัฒนาการการแสดงลิเกคณะศรธรรมน้ำเพชร (014)	อัชฌายง ตรีสมุทร
13.40-14.00	การเสื่อมความนิยมของรำวงเวียนครก บ้านหมน อำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช (015)	กฤติมา แสงทองล้วน
14.00-14.20	การเสื่อมความนิยมของเพลงทรงเครื่อง : สาเหตุ ปัจจัย และแนวทางฟื้นฟู (016)	ธนพล แก้วกว้าง
14.20-14.40	นางอดุล นางยักษ์ ความรัก ความหลง (019)	พรพิพัฒน์ ราชกิจกำธร
14.40-15.00	นาฏศิลป์บำบัด : แนวทางหนึ่งในการรักษา (020)	ศรินทิพย์ ดวนลี
15.00-15.20	บทบาทและความสำคัญของตัวพราวนบุญในละครเรื่องมโนห์รา (021)	ศิริชัย นาคพุ่ม
15.20-15.40	ลักษณะการแสดงลิเกเมืองเพชร (022)	ภัสสรีย์ช ชูเชิด
15.40-16.00	รูปแบบนาฏยประดิษฐ์ของวิทยาลัยนาฏศิลป์สุโขทัย (027)	ภัทรนุช ศิริพงษ์
16.20-16.30	มอบประกาศนียบัตรแก่ผู้เข้าร่วมนำเสนอผลงาน	

ห้อง 23204 ปรัชญา ศาสนา และความตาย

เวลา	หัวข้อนำเสนอ (no.)	ชื่อผู้นำเสนอ
10.00-10.20	ปรีศนาธรรมจากสัญลักษณ์พิธีกรรมที่ปรากฏในการทำศพมอญ (042)	ปรมาภรณ์ ลิมป์เลิศเสถียร
10.20-10.40	ความเชื่อเกี่ยวกับความฝันของอเมริกันชน: อำนาจในมือของคนผิวขาวเป็นอุปสรรคอย่างไรในการกีดขวางชาวแอฟริกัน-อเมริกันในการบรรลุความฝันของอเมริกัน-ชน ในบทละครของออกัส วิลสัน เรื่อง เดอะ เปียน เลสชั่น (053)	ทิพย์วิภา เจริญสงค์
10.40-11.00	การตีความเกี่ยวกับพรหมวิหารธรรมในพระพุทธศาสนา (055)	อัญชลี ปิยปัญญาวงศ์
12.05-13.00	<i>พักรับประทานอาหารกลางวัน</i>	
13.00-13.25	Religiosity and Happiness of the Muslim and non-Muslim Populations in Thailand (056)	Sumana Leelavanichkul
13.25-13.50	การป้องกันแก้ไขปัญหาหายาเสพติดในเยาวชนโดยใช้หลักการของศาสนาอิสลาม (060)	อูสา สุทธิสาครและปาจริย์ หวังรุ่งกิจ
13.50-14.15	ทฤษฎีการศึกษาของจอห์น ดิวอี้และข้อโต้แย้งทางการศึกษา (057)	ณัฐิกา ครองยุทธ
14.15-14.40	ความเข้าใจผิด 2 ประการเกี่ยวกับ icts: จากมุมมองปรัชญาสารสนเทศ (058)	เจิต บรรดาศักดิ์
14.40-15.05	มโนทัศน์เรื่องการ (ไม่) กลายเป็นวีรชนของผู้เสียชีวิตจากเหตุการณ์ทางการเมืองไทยร่วมสมัย (041)	ธนชนม์ ธนาธิป ปรีพัฒน์
15.05-15.20	มอบประกาศนียบัตรแก่ผู้เข้าร่วมนำเสนอผลงาน	

Panel 01: ความรัก เพศสภาพ และความหลากหลายทางเพศ

1. พระแม่พหูพระเทพผู้คุ้มครองความหลากหลายทางเพศ
นักรบ นาคสุวรรณ 3
2. พลังแห่งรักและวาทศิลป์ : กรณีศึกษาบทละครไทยเรื่องสาวตรี
นิตา บูรณภวรงค์ 18
3. การวิเคราะห์บทสนทนาต่อสิทธิที่ไม่เท่าเทียมในร่างพระราชบัญญัติคู่ชีวิต
ในชุมชนออนไลน์
ภีรกาญจน์ ไคนุ่นนา 35
4. ความเป็นหญิงกับการสร้างเรือนร่างของหญิงในร่างชาย
สุรสิทธิ์ บัวจันทร์ 52
5. Relations of Power (of Love) between Life and Death
in Isaac Marion’s Warm Bodies 67
Sirirat Pholmoo
6. ชีวิต ความรักและธรรมชาติในบทเพลงบอดี้สแลม:
การวิเคราะห์ผ่านกรอบทฤษฎีวิวัฒนาการคดีวิจารณ์แนวโรแมนติก
ศรัณย์ภัทร์ บุญฮก 77

7. กลวิธีทางภาษาในการนำเสนอความคิด “ผู้ชาย-ผู้หญิง” ในคำวคำสอนพ่อบ้านแม่บ้านล้านนา ชิษณุพงศ์ อินทรเกษม	95
8. เอกลักษณะหลากหลายทางเพศ เพศสภาพและแบบแผนประเพณีของเกาหลีสื่อ: การศึกษาเชิงลึกของกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศชาวเกาหลีสื่อ ที่มาเยี่ยมกรุงเทพมหานคร ประเทศไทย วุทธิพันธ์ อ็อกังวาน	108
9. “ชาติภพ” ในบทเพลงรักของสุนทราภรณ์ สุนันท์ ภาควานนท์	126
10. สะใภ้บ้านแบ้: คุณค่าผู้หญิงในละครโทรทัศน์เรื่องกรงกรรม กิตติศักดิ์ เกิดอรุณสุขศรี	146

“พระแม่พหูชระ” เทพผู้คุ้มครองความหลากหลายทางเพศ

นักรบ นาคสุวรรณ
คณะอุตสาหกรรมบริการ
วิทยาลัยดุสิตธานี

บทคัดย่อ

พระแม่พหูชระ เป็นเทพเจ้าฮินดูที่ให้พรกับกลุ่มความหลากหลายทางเพศในอินเดีย รวมทั้ง “อิชระ” (กระเทยในประเทศอินเดีย) ด้วย สังคมอินเดียไม่ยอมรับบุคคลประเภทนี้และผลักดันให้เป็นคนชายขอบของสังคม พระแม่พหูชระเปรียบเสมือนมารดาของ “อิชระ” เป็นที่พึ่งทางจิตใจและสร้างความมั่นคงในการดำเนินชีวิต พรของพระแม่พหูชระคือ “อิชระ” สามารถให้พรและสาปแช่งคนทั่วไปให้เป็นไปตามนั้นได้ ทำให้ “อิชระ” มีพลังและอำนาจในการต่อรองในการมีตัวตนในสังคมฮินดูที่ไม่ยอมรับพวกตนในสังคม กล่าวคือ กลุ่มพวก “อิชระ” ได้รับการเชิญมาอวยพรในวันเกิดทารก หรือเต็นรำเพื่ออวยพรในงานแต่งงาน ซึ่งจะนำโชคลาภและความอุดมสมบูรณ์มาสู่ครอบครัวนั้น และสาปแช่งผู้คนที่ถูกละเมิดเหยียดหยามและทำร้ายพวกเขาให้เกิดความวิบัติได้ ผู้หลากหลายทางเพศในอินเดียให้ความสำคัญแก่พระแม่พหูชระ โดยการไปกราบสักการะที่วัดและมีรูปเคารพไว้ที่บ้าน สังคมไทยมีการบูชาพระแม่พหูชระบางส่วนเป็นที่พึ่งทางใจเท่านั้น ไม่มีพลังมีอำนาจต่อรองเรื่องต่าง ๆ ในบริบทของสังคมไทยชัดเจนนัก

คำสำคัญ: พระแม่พหูชระ, อิชระ, ความหลากหลายทางเพศ

“Bahuchara Mata” The Goddess of Gender Diversity

Nakrob Narksuwan
Faculty of Hospitality Industry
Dusit Thani College

Abstract

Bahuchara Mata is a Hindu god that blesses persons whose gender diversity are neither male nor female called Hijra in India. Indian society does not accept this kind of person and considers as a marginal person of society. Bahuchara Mata is like a mother of Hijra. She is a spiritual anchor. Hijra believe that the bless of Bahuchara can secure their life. They think she can bless and curse people. This gives Hijra more power to negotiate the existence in Hindu society that normally does not accept them. Hijra have more roles in society for example having invited to bless the baby birthday or dancing to bless in wedding which will bring fortune and abundance to that family. Indian Hijra give important to Bahuchara by going to worship her statue at temples or having it at home. In Thai society, Bahuchara is worshiped as a spiritual anchor. There is no power to negotiate matters in the context of Thai society.

Keywords: Bahuchara Mata, Hijra, gender diversity

บทนำ

อินเดียเป็นประเทศที่เต็มไปด้วยชนบทรรมนิยมประเพณีเก่าแก่ที่มีพื้นฐานมาจากศาสนา พราหมณ์-ฮินดูซึ่งมีคติความเชื่อที่หลากหลายและซับซ้อนในการปฏิบัติที่ส่งผลในสังคมอินเดียมา ยาวนาน ยกตัวอย่าง เช่น การแบ่งชนชั้นวรรณะของอินเดียถือว่าเป็นชนบทรรมนิยมและประเพณี ที่มีมานาน ในสมัยโบราณเป็นการแบ่งตามหน้าที่ของบุคคลนั้น ๆ แต่ต่อมาเป็นความเหลื่อมล้ำทาง สังคมที่ฝังลึกในปัจจุบัน วรรณะพราหมณ์เป็นวรรณะสูงสุดเป็นวรรณะที่มีความสำคัญและได้รับความ เคารพมากที่สุด ส่วนคนที่ไม่จัดอยู่ในระบบวรรณะ คือ จัณฑาล มีเป็นจำนวนมากในสังคมในอินเดียซึ่ง ได้รับการดูถูกเหยียดหยามและกีดกันจากสังคมมากที่สุด นอกจากการแบ่งชนชั้นวรรณะแล้วในสังคม อินเดียมีเรื่องเพศสภาพที่เหลื่อมล้ำกันเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย กล่าวคือ เพศชายเป็นผู้มีสิทธิ์มากกว่าเพศ หญิงในการเรียน การทำงานและอำนาจที่เหนือภรรยา ดังนั้นถ้าเป็นกลุ่มที่มีความหลากหลายทางเพศ ในสังคมอินเดียแล้วเหมือนกับบุคคลที่ไม่มีตัวตนในสังคมอินเดียต้องเผชิญหน้ากับการกีดกันกดขี่ข่ม เหยียดอย่างมาจากรอบครัวและสังคมและกลายเป็นคนชายขอบในสังคม

บทความนี้จะศึกษาคนหลากหลายทางเพศ “กลุ่มฮิซระ” ของอินเดีย ซึ่งเป็นกลุ่มผู้ชาย แต่งหน้าทาปาก นุ่งชุดสำหรับ ใส่เครื่องประดับอย่างสวยงามพร้อมกับการเต้นรำ ร้องเพลงเพื่อเป็นการ อวยพรหรือขอเก็บเงินจากผู้คนทั่วไป บางส่วนทำการตัดลูกอัมตะทิ้งและบางส่วนก็ไม่ได้ตัดทิ้งไป คน กลุ่มนี้ส่วนใหญ่เมื่อเริ่มมีพฤติกรรมเบี่ยงเบนจากเพศสภาพตนเองมักจะโดนไล่ออกจากครอบครัว ส่งผลให้หมดโอกาสในการเล่าเรียนและการรับเข้าทำงานจึงต้องรวมตัวกันอยู่เป็นชุมชนเฉพาะ คน กลุ่มนี้ถูกเลือกปฏิบัติและถูกการเหยียดในฐานะคนข้ามเพศจากสังคมอินเดียที่มีคติความเชื่อฝังรากลึก มานาน คนกลุ่มนี้จึงเป็นเหยื่อของอาชญากรรม การทำร้ายร่างกายและการใช้ความรุนแรงทางเพศ ดังนั้นคนกลุ่มนี้รวมกลุ่มกันนำคติความเชื่อเทพเจ้าในศาสนาฮินดูและวาทกรรมที่มาจากตำนานที่ ยอมรับในสังคมอินเดียเข้ามาสร้างอำนาจการต่อรองต่อการมีพื้นที่ในสังคมของตนเอง

ดังนั้น “กลุ่มฮิซระ” ในอินเดียจึงมีภาพลักษณ์ในสองด้านที่ตรงกันข้ามกัน คือ ด้านหนึ่งก็ถูก สังคมอินเดียรังเกียจ ไม่ยอมรับ และเหยียดหยาม แต่อีกด้านกลับได้รับการยกย่องให้เกียรติเชิญมา อวยพรในวันเกิดทารกเพศชาย หรือมาแสดงดนตรี ร้องเพลง เต้นรำ ในงานแต่งงาน ซึ่งเชื่อว่าจะนำ โชคลาภและความอุดมสมบูรณ์มาสู่ครอบครัวนั้นซึ่งมาจากคติความเชื่อและวาทกรรมในเทพเจ้า นั้นเอง ที่กล่าวมาเป็นการสร้างอำนาจการต่อรองโดยวางหน้าที่ของตนเองในโครงสร้างสังคม ผ่านคติ ความเชื่อและวาทกรรมของพระแม่พหุขระเพื่อให้สังคมยอมรับ

พระแม่พหูชระ (เทวีจิ้งไก่)

ภาพจาก <http://genonline.co/2018/07/12/chance-of-lgbtq>.

Bahuchara Devi เป็นเทพเจ้าในศาสนาฮินดูที่ศกดิ์สิทธิ์บูชาโดยผู้หญิงที่ปรารถนาจะตั้งครรภ์หรือผู้ชายที่ไม่สามารถให้กำเนิดได้อย่างมีประสิทธิภาพและยังเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายว่าเป็นที่เคารพสักการะโดยชุมชนเพศที่สามที่รู้จักกันในนาม 'Hijras' ในภาษาฮินดี พระแม่พหูชระ แต่ดั้งเดิมเป็นเทวีประจำท้องถิ่นซึ่งต่อมาถูกนำมารวมกับนิกายศกดิ์ (นับถือเทวสตรี) ในศาสนาฮินดูและถือว่าเป็นภาคหนึ่งของพระแม่อุมาเทวี ชายาพระศิวะ ลักษณะทางประติมานวิทยามีลักษณะคล้ายกับเทวีในนิกายศกดิ์ทั่วไป คือ ที่มี 4-8 กร ในพระหัตถ์ถือตรีศูล ดาบ ศาสตราอาวุธอื่น ๆ คัมภีร์ดอกบัว และจะมีพระหัตถ์ทำท่าประทานพร ทรงชิ่งไก่ตัวผู้เป็นพาหนะอันเป็นสัญลักษณ์ของความบริสุทธิ์ “กลุ่มฮิชระ” มักบูชารูปอวัยวะเพศหญิง ‘โยนี’ ในฐานะศูนย์รวมพลังอันยิ่งใหญ่แห่งจักรวาล วัดบาสุฮาระมาตตะ เป็นวัดของพระแม่พหูชระตั้งอยู่ในเมืองเบคคิจิในเขตเมห์ซานในรัฐคุชราตประเทศอินเดีย สร้างขึ้นในปี ค.ศ. 1783 วัดตกแต่งอย่างสวยงามด้วยการแกะสลักหิน (Kunal Kanodia, 2016: 87-119) ตามคติความเชื่อ พระแม่พหูชระเป็นมารดาผู้คุ้มครองผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศ ได้แก่ เกย์ กะเทย ทอม ดีช่ายรักช่าย และ หญิงรักหญิง พระแม่พหูชระ หรือ พระแม่ผู้อุปถัมภ์ความรักที่ไม่เป็นไปตามครรลอง ซึ่งมีตำนานการกำเนิดพระแม่พหูชระ ดังนี้

พระแม่อุมาเทวี ได้ทรงทราบถึงความรักของมนุษย์ ว่าในโลกนี้ไม่ได้มีเพียงคู่รัก ชาย-หญิง เท่านั้น หากแต่ยังมีความรักในเพศเดียวกัน และกลุ่มผู้รักร่วมเพศเหล่านี้ ก็มักถูกกีดกันออกจากสังคม

พระแม่อุมาเทวีจึงแบ่งภาคมาเป็นพระเทวีพระองค์หนึ่ง มีแปดพระกร ทรงศาสตราวุธของพระแม่อุมาเทวีและพระไภรวะ ประทับบนหลังไก่อั่วใหญ่ ติดตามด้วยบริวารสองตน คือ ชายรักร่วมเพศ และหญิงรักร่วมเพศ เพื่อให้ความอุปลักษณ์ ปกป้องคุ้มครอง ตลอดจนเสริมพลังสร้างกำลังใจให้แก่ชายรักชาย และหญิงรักหญิง อีกตำนานหนึ่ง เทวนิยมนินดูก็มีการผูกเรื่องให้เทวีท้องถิ่นอย่างพระแม่พหุพระสัมพันธ์กับนิกายศักติ สัมพันธ์กับพระแม่อุมาที่เป็นเจ้าแม่ที่ยิ่งใหญ่ ว่า พระแม่พหุพระเกิดมาจากน้ำตาของพระแม่อุมาที่ร้องไห้เพราะความสงสารชีวิต “อิชระ” ที่เป็นชนชายขอบของสังคมฮินดู เช่นเดียวกับที่ “อิชระ” ที่เป็นคนนอกวรรณะ ถูกกีดกันผลัดไส้ออกจากสังคม กราบไหว้บูชาเทวีที่มาจากหญิงวรรณะสูงเพื่อให้มีตัวตนและสถานะทางสังคม

อีกตำนานหนึ่ง พระแม่พหุพระถือกำเนิดในชนชั้นวรรณะสูง หรือ ‘วรรณะจรัญ’ ที่ประชากรส่วนใหญ่อยู่ในรัฐราชสถานและคุชราต ตะวันตกของอินเดีย กล่าวกันว่า ครั้งหนึ่งโจรร้ายพยายามข่มขืนนาง เพื่อไม่ให้ลูกล่วงละเมิดทางเพศ นางจึงคว่ำดาบมาเขี่ยเต้านมตัวเอง และสาปแช่งโจรชดใช้บาปด้วยการแต่งตั้งเป็นผู้หญิงและเริ่มทำตัวเป็นผู้หญิง บางตำนานกล่าวว่านางจับได้ว่าสามีแอบเข้าไปในป่าเพื่อไปมีเพศสัมพันธ์แบบรักเพศเดียวกัน ด้วยความโกรธแค้นเสียใจนางจึงสาปสามี นางก็ได้บังคับสามีแต่งเป็นผู้หญิงไปตลอด อีกตำนานมีอยู่ว่า มีเจ้าชายผู้หนึ่ง เกิดมาจากการที่กษัตริย์ผู้พ่อ บวงสรวงขอพรจากพระแม่พหุพระให้ได้บุตร แต่เมื่อได้บุตรสมใจ เจ้าชายผู้หนึ่งที่เกิดมาเป็นเสื่อมสมรรถภาพทางเพศ เมื่อเจ้าชายโตเป็นหนุ่มพระแม่พหุพระก็ได้มาเข้าฝันและสั่งให้สักการบูชาพระองค์และมีปฏิบัติตัวแบบผู้หญิงเพื่อเป็นการรักษา ไมเช่นนั้นจะสาปให้เสื่อมสมรรถภาพทางเพศไปอีก 7 ชาติ

จะเห็นได้ว่าตำนานของพระแม่พหุพระ ไม่ได้เกี่ยวข้องกับ “อิชระ” โดยตรง แต่แสดงถึงที่พึ่งทางใจและความคุ้มครองของผู้ที่มีความผิดปกติทางเพศ เช่น มีสองเพศตั้งแต่กำเนิด หรือผู้ที่มีปัญหาด้านสมรรถภาพทางเพศ และการคุ้มครองการกระทำทางเพศ แต่ “อิชระ” นำตำนานและความเมตตาของพระแม่พหุพระมาสร้างความสอดคล้องความผิดปกติทางเพศในรูปของจิตใจ “อิชระ” ในสังคมอินเดียจึงถือว่าตนเองคือกลุ่มคนพิเศษที่เชื่อกันว่ามีเทพเจ้าคุ้มครองและมีสิ่งเหนือกว่าคนธรรมดาทั่วไป “อิชระ” จะแสดงออกโดยการแต่งกายแบบหญิงอินเดียทั้งหมดสำหรับและ บูชาพระแม่พหุพระอย่างเคร่งครัด วันละสามเวลา เพื่อขอพรให้ปกป้องดูแลตัวเองไม่ให้ใครมารังแก (Walter Penrose, 2001: 3-39) แต่ถึงกระนั้นแม้ว่า “กลุ่มอิชระ” จะนำพระแม่พหุพระมาเป็นเครื่องต่อรองสังคมแต่ก็ไม่ได้รับการยอมรับทางสังคมมากนักเพราะถือว่ายังเป็นคนที่ไม่มีวรรณะ แม้จะมีการต่อสู้เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตมากมายและยาวนานก็ตาม

อิชระในอินเดีย : พลวัตทางสังคมจากอดีตสู่ปัจจุบัน

คำว่า “อิชระ” (Hijra) เป็นภาษา อูรดู (Urdu) จัดอยู่ในกลุ่มอินโด-อารยัน ซึ่งพัฒนามาจากหลายภาษารวมกันคือ ภาษาเปอร์เซีย ตุรกี อาหรับ ฮินดี และ สันสกฤต เป็นภาษาราชการของประเทศปากีสถาน นอกจากนี้ยังเป็นภาษาหนึ่งในภาษาราชการ 23 ภาษาของประเทศอินเดียและเป็นภาษาถิ่นของอินเดียทางตอนเหนือ ในภาษาฮินดียืมคำนี้มาใช้เรียกเพศที่สามหรือหลากหลายทางเพศ กล่าวคือ ไม่ใช่ทั้งผู้ชายและผู้หญิง แม้โดยลักษณะทางกายภาพแล้วจะเป็นชายที่แต่งกายเป็นหญิง ในสังคมอินเดียใช้คำว่า “อิชระ” มากกว่า คำว่า “ขันที” ซึ่งมีความหมายเหมือนกัน คือ บุคคลแปลงเพศ เป็นบุคคลที่มีอัตลักษณ์ทางเพศไม่ใช่ชายหรือหญิงโดยทั่วไปหรือเป็นคนที่เกิดมาเป็นชายและแต่งตัวเป็นผู้หญิง (Think Out Loud, 2555: เว็บไซต์)

อิชระในประเทศอินเดียภาพจาก

<https://www.inmarathi.com/wp-content/uploads/2017/09/hijara-marathipizza01.jpg>

ในปัจจุบัน “ขันที” หรือ “อิชระ” ในสังคมอินเดีย มีความหมายอย่างเดียวกัน คือ ผู้ที่มีความผิดปกติในเพศสภาพของตนโดยเฉพาะไม่ใช่เป็นเพื่อมีหน้าที่การงานที่สำคัญในราชสำนักเหมือนแต่ก่อน กลายสภาพเป็นกลุ่มคนที่ไม่ได้รับการยอมรับในสังคม ต้องรวมกลุ่มกันร้องรำทำเพลงเพื่ออวยพรในงานมงคลหรือหนักกว่านั้นคือการขอเงินเฉย ๆ และขายบริการแก่คนทั่วไป “ขันที” ในประเทศอินเดียเป็นคำที่ใช้เรียกผู้ที่มีความผิดปกติทางเพศสภาพของตนก่อนจะมาเป็นคำว่า “อิชระ” ในปัจจุบัน “ขันที” หรือ “อิชระ” ในปัจจุบันอาจแบ่งได้เป็นสามประเภท คือ หนึ่งพวกไร้สมรรถภาพทางเพศมาแต่กำเนิด พวกที่อวัยวะเพศถูกตัดทิ้งรวมทั้งอวัยวะและสามพวกที่ร่วมกันเพศที่ไม่ผ่านการตัด (เซีย จัฟเฟอรี แพลโดย วิภาดา กิตติโกวิท , 2551 : 155) ในบทความนี้จะกล่าวถึงพวกที่สองคือ ผู้ที่

ตัดอวัยวะเพศและอวัยวะ ซึ่งกลุ่มนี้เป็นพวกที่บูชาพระแม่พหูพระอย่างเคร่งครัด ซึ่งในทางสังคมถือเป็นกลุ่มวรรณะพิเศษ

ในประวัติศาสตร์สังคมของอินเดีย (ประมาณ 1,500-600 ปีก่อนคริสต์ศักราช) ในยุคพระเวทถึง ยุคพุทธกาล มีตำนานกล่าวไว้ว่า “อิชระ” สืบทอดมาจากวรรณกรรมในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เช่น จากเรื่อง “รามายณะ” จากตอนที่พระรามถูกเนรเทศไปอยู่ป่า ขณะพระรามกำลังจะข้ามแม่น้ำชาวเมืองทั้งหลายอยากตามไปด้วย พระองค์ตรัสว่า “ชายหญิงทั้งหลายกลับไปเถิด” พวก “อิชระ” จึงไม่รู้จะทำอย่างไรเพราะพวกเขาไม่ใช่ผู้ชายและผู้หญิง สิบสี่ปีต่อมาเมื่อพระรามเสด็จกลับกรุงโยธยา พวก “อิชระ” ยังคงนั่งอยู่ที่นั่นอยู่บริเวณนอกเมือง พระรามจึงอำนวยพรให้พวกเขา “พวกเจ้าจงเป็นพวกที่มีแต่ความสนุกสนานรื่นเริงอยู่เป็นนิตย์” และยอมรับการมีตัวตนของพวกเขา และในเรื่องมหาภารตะ ตัวละคร ชื่อ อรชุน ได้ปลอมแปลงร่างเป็นหญิง แต่งหน้าทံสำหรับและร้องรำทำเพลง นอกจากนั้นยังมีเทพเจ้าอินเดียที่มีสองเพศในองค์เดียว คือ พระศิวะรวมกับพระแม่อุมาเทวี ในปางอรรณารีย์ศวร (Ardhanarishvara) ซึ่งมีทั้งเพศชายและเพศหญิงรวมอยู่ในร่างเดียวกัน ที่เป็นต้นกำเนิดของ “อิชระ” แต่เรื่องนี้อาจมีข้อโต้แย้งว่าไม่มีในประวัติศาสตร์แต่เป็นการเขียนขึ้นมาเอง” (เซีย จัฟเฟอรี แพลโดย วิภาดา กิตติโกวิท , 2551 : 37-38,97) จากข้อความข้างต้นความจริงหรือการเขียนขึ้นใหม่ในเรื่อง “อิชระ” ของมหากาพย์ของอินเดียไม่ว่าจะเป็นรามายณะหรือมหาภารตะ อาจมีความคลาดเคลื่อนเพราะเป็นวรรณกรรมที่มีมานานแล้วอาจมีการเขียนเพิ่มเติมและตีความแตกต่างออกไป แต่ว่า “อิชระ” ในสังคมอินเดียก็ยังเชื่อว่าตนเองมีตัวตนมานานแล้วตามหลักฐานจากวรรณกรรมโบราณ

ในยุคราชวงศ์อาหรับที่นับถือศาสนาอิสลามมารุกรานและมีอิทธิพลเหนืออินเดีย ประมาณ ค.ศ. 1206 – 1858 ในสมัยสุลต่านแห่งเดลี และราชวงศ์โมกุลที่เป็นราชวงศ์สุดท้าย มีการนำชายหนุ่มที่ถูกตอน (ตัดอวัยวะทิ้งเพื่อไม่ให้มีอารมณ์ทางเพศ-ผู้เขียน) ที่ไม่ใช่คนในศาสนาอิสลามเข้ามาเรียกว่า ชันที ซึ่งเป็นผู้ที่ทำหน้าที่เป็นผู้รับใช้ใกล้ชิดพระราชินีในราชสำนัก เป็นข้าราชการที่ไว้วางใจที่สุด ดูแลนางบำเรอในฮาเร็มของพระราชินีด้วย ดังนั้น ชันที ถือว่าเป็นตำแหน่งที่สำคัญ มีอำนาจและเงินทองมากมาย ทำให้ชายชาวอินเดียที่นับถือศาสนาฮินดูในตอนนั้นต้องการเป็นชันทีกันมากเพราะส่งผลต่อความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น จึงทำให้มีทั้งชายจริงและชายที่รักเพศเดียวกันทำการตอนโดยสมัครใจเพื่อจะได้รับตำแหน่งนั้น ต่อมาเมื่อสิ้นราชวงศ์ของผู้ปกครองจากศาสนาอิสลามและอังกฤษได้เข้าครอบครองอินเดียทำให้หน้าที่ของชันทีก็หมดไปและต้องออกจากราชสำนักไปอยู่ที่อื่น บางคนก็ไปเป็นคนสนิทหรือที่ปรึกษาในบ้านชนชั้นปกครอง บางคนก็เป็นผู้ดูแลจัดการบ้านเรือน และบางคนก็ไปเป็นผู้รับใช้ทั่วไป

ในปัจจุบันตำแหน่งชันทีที่มีหน้าที่ในราชสำนักได้หมด แต่กลายมาเป็น “อิชระ” คือ เป็นกลุ่มคนที่มีความผิดปกติทางเพศสภาพซึ่งคนส่วนใหญ่ในสังคมอินเดียจึงไม่ให้การยอมรับ เพราะมีความ

เชื่อว่ากลุ่มคนเหล่านี้ถูกลงโทษจากพระเจ้าและส่วนมากจะขายบริการทางเพศแต่บางส่วนก็มีความเชื่อว่ากลุ่มคนเหล่านี้สามารถให้พรที่เป็นจริงได้ตามตำนานที่มีมานานแล้ว การเป็น“อิชระ” ต้องผ่านพิธีกรรมและกระบวนการตัดอวัยวะเพศชายออก ถือว่าเป็นการเกิดใหม่แบบไม่มี "ความเป็นชาย" อยู่เลย การเป็น“อิชระ” ในสมัยก่อนต้องทำกันแต่เด็กอายุไม่เกิน 20 ปี โดย ผู้ที่จะเป็น“อิชระ” จะต้องผ่านมะพร้าวให้ขาดเป็นสองซีก หากแบ่งไม่ขาดถือว่าพระแม่พหูชระไม่ได้ปรารถนาให้ชายผู้นั้นเป็น“อิชระ” และต้องกลับไปเป็นชายไป แต่หากว่าสามารถผ่านมะพร้าวได้เป็นสองซีก ผู้จะเป็น“อิชระ” บางแห่งมีการทดสอบให้ผู้ที่จะเป็น “อิชระ” ไปนอนอยู่ข้าง ๆ ผู้หญิงขายบริการทั้งคืน การผ่านการทดสอบคือ ผู้ที่จะเป็น“อิชระ” ต้องไม่มีอารมณ์ทางเพศกับหญิงบริการนั้น เมื่อได้เวลาที่สมควรก็จะมีเจ้าพิธีหรือ “โทม่า” ที่เป็นหัวหน้าที่ได้รับพลังจากพระแม่พหูชระมาเพื่อ "ตัดความเป็นชาย" (อณทะ) ออกไป โดยสวดมนต์ถวายพระแม่พหูชระและให้ผู้ที่จะเป็น“อิชระ” สวดมนต์ถวายเข้าไปซ้ำมา จนอยู่ในภาวะมึนงง จากนั้นผู้ช่วยเจ้าพิธีจับมือผู้ที่จะเป็น“อิชระ” โพล่หลังและให้กัดผมของตัวเอง จากนั้น"โทม่า" ทำพิธีตัดความเป็นชายของผู้ที่จะเป็น“อิชระ” เหลือไว้เพียงท่อปัสสาวะเท่านั้น เมื่อผู้ที่จะเป็น“อิชระ” ได้สติขึ้นมาจะร้องโหยหวนหรือร้องไห้ออกมาดังด้วยความเจ็บปวด “อิชระ” ทั้งหลายที่อยู่ในที่นั้นจะทำการโห่ร้องแสดงความยินดีกลบร้องของผู้ที่จะเป็น“อิชระ” ความเป็นชายที่ถูกตัดของผู้ที่จะเป็น“อิชระ” จะถูกฝังใต้ต้นไม้ใกล้ๆบ้าน เลือดของผู้ที่จะเป็น“อิชระ” ที่ไหลจากแผลที่ถูกตัดจะถูกปล่อยให้ไหลจนหมด โดยไม่มีการห้ามเลือด โดยถือว่าเลือดนั้นเป็นเลือดของความ เป็นชายที่จะต้องขับออกไปให้หมด เวลาที่เลือดไหลออกไปจะถือว่าเป็นส่วนสำคัญที่สุดของการทำพิธี เพราะเป็นการต่อสู้อะหว่างความเป็นและความตาย “อิชระ” ทุกคนในที่นั้นจะสวดมนต์ให้“อิชระ” คนใหม่ ระยะเวลาการฟื้นตัวของผู้ถูกตัดหลังพิธีกรรมจะใช้เวลาประมาณ 40 วัน โดยจะมีการสมานแผลด้วยตัวยาพื้นบ้าน (Nanda Serena, 1999) Walter Penrose (2001: 3-39) ได้ให้ข้อมูลสนับสนุนการผ่าตัดแปลงเพศของ “อิชระ” ว่า “เชื่อว่าเป็นไปตามอำนาจบันดาลและคำอนุญาตของพระแม่พหูชระ และกระทำกันในวัดประจำพระแม่พหูชระ ผู้ที่จะเป็น“อิชระ” ก็ต้องท่องบ่นชื่อพระแม่พหูชระเป็นการสวดมนต์ เพื่อให้การผ่าตัดสำเร็จลุล่วงด้วยดี และให้รอดตายไม่เสียเลือดจนหมดตัวหรือแผลผ่าตัดติดเชื้อ พระแม่พหูชระจึงเป็นเทวีผู้ให้ชีวิตใหม่ ในความเป็นจริงในกรณีที่เลือดออกมากขนาดนี้ ผู้ที่จะเป็น“อิชระ”บางคนจึงได้เสียชีวิตก่อนที่จะเป็น“อิชระ”อย่างสมบูรณ์” อย่างไรก็ตามพิธีกรรมนี้เป็นพิธีกรรมที่ผิดกฎหมายในประเทศอินเดียจึงต้องทำอย่างลับ ๆ เสมอ ไม่เปิดเผยแก่คนทั่วไปและมีอัตราการเสียชีวิตสูง ทางรัฐบาลอินเดียเห็นเป็นการฆาตกรรมอย่างหนึ่งและผิดกฎหมาย ปัจจุบันผู้ที่เป็น“อิชระ” บางคนยอมไปหาแพทย์ให้ตัดความเป็นชายทิ้งเพื่อความปลอดภัยมากขึ้น

“กลุ่มอิชระ” หรือ ผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศสภาพในสังคมอินเดียมักจะถูกขับไล่ออกจากครอบครัว เนื่องจากครอบครัวมองว่าการไม่ได้เป็นผู้ชายเต็มตัวถือเป็นเรื่องน่ารังเกียจและเป็นที่ยับอายและเป็นคนบาปในศาสนา เมื่อคนเหล่านี้ไม่มีครอบครัวยอมรับ ไม่มีบ้านอาศัย บ่อยครั้งถูกใช้

ความรุนแรง คนเหล่านั้นจึงไปหาสังคมพวกที่เป็น “กลุ่มอิชระ” อยู่แล้วเพื่อไปพึ่งพาอาศัย “กลุ่มอิชระ” จะตั้งเป็นชุมชนเพื่อดูแลกันและช่วยเหลือซึ่งกันและกันในด้านที่อยู่อาศัยและการทำมาหากิน การที่ถูกรังเกียจและกีดกันจากสังคม อาชีพการงานที่เป็ดรับ “อิชระ” จึงมีน้อยมาก “อิชระ” ส่วนใหญ่จึงหาเลี้ยงชีพด้วยการอาศัยพรพิเศษจากการบูชาพระแม่พหุชระ โดย “อิชระ” มาประกอบพิธีต้อนรับเด็กเกิดใหม่ด้วยการขับร้องพ็อนรำ จะนำโชคลาภและความอุดมสมบูรณ์มาสู่เด็กและครอบครัว ซึ่งมีทั้งได้รับเชิยและไม่ได้เชิย ซึ่งกลุ่มคนเหล่านี้รู้ได้อย่างไรนั้นว่ามีเด็กแรกเกิดหรืองานแต่งงานที่ไหน วิลเลียม แคลบอร์น ได้เขียนเรื่องนี้ไว้ในหนังสือพิมพ์ วอชิงตันโพสต์ ว่า “พวกชั้นที่หรืออิชระจะพูดกันปากต่อปาก หรือทำสัญลักษณ์เฉพาะกลุ่มตามอาณาเขตของตน หรือไปตามหอผู้ป่วยมารดาหลังคลอด และสอบถามว่าเด็กเกิดเมื่อไหร่ บ้านไหน” (เซีย จัฟเพรย์, 2551: 28) ส่วนความสามารถในการสาปแช่งก็เป็นอีกหนึ่งช่องทางในการหาเงินของเหล่า “อิชระ” ที่ไม่ค่อยดีนัก กล่าวคือ ทุก ๆ วันพวก “อิชระ” ไปขับร้องพ็อนรำขอเงินจากผู้คน ถ้าหากใครไม่ยอมให้เงิน “อิชระ” อาจจะล้วงมือจับของลับ แล้วไปป้ายหน้าผู้คนที่ปฏิเสธและสาปแช่ง

สรุปได้ว่าปัจจุบัน “อิชระ” กลายเป็นคำเรียกของสาวประเภทสองในอินเดียทั้งหมด ในสังคมอินเดียการมีเพศสภาพเป็นชายและจิตใจและการแต่งกายเป็นหญิงจะถูกมองว่าไม่ใช่ทั้งผู้หญิงและผู้ชาย คนส่วนใหญ่ในสังคมจึงไม่ให้การยอมรับ “อิชระ” ถือว่าเป็นชนชั้นต่ำกว่าวรรณะจัณฑาล บางครอบครัวเมื่อรู้ว่าลูกตัวเองเป็น “อิชระ” มีความเสียใจและอับอาย เด็กเหล่านี้จะหนีออกจากบ้าน และจะไปอยู่กับ “อิชระ” รุ่นใหญ่เพื่อที่จะได้รับการดูแลความเป็นอยู่และการทำมาหากินต่อไป ในสังคมอินเดียปัจจุบันเมื่อเป็น อิชระ แล้ว ไม่จำเป็นต้องมีแต่ความยากจนข้นแค้นหรือมีความทุกข์ตลอดไป มี อิชระ หลาย ๆ คนประสบความสำเร็จจรรวยได้เพราะรู้จักการประกอบอาชีพและการปรับตัวในสังคม บางคนไปเป็นนักแสดง ประกวดสาวประเภทสอง หรือใช้ศิลปะการเต้นรำและร้องเพลงไปแสดงในงานมงคลต่าง ๆ โดยจะมีเจ้าภาพว่าจ้างให้ไปสร้างสีสันให้กับงานอย่างเป็นทางการ แต่เรื่องของการยอมรับจากครอบครัวและพื้นที่ในสังคมอินเดียยังคงมีความแตกต่างและเหลื่อมล้ำอยู่ยังเป็นปัญหาที่ยังเกิดขึ้นในอินเดีย อาจมี “อิชระ” บางส่วนที่ทำตัวเป็นที่ไม่น่าพอใจ กล่าวคือ เจ้าภาพไม่ได้เชิยมาแต่ไปร้องเพลงเต้นรำกันอย่างสนุกสนานและขอเงิน และบางส่วนก็ขายบริการทางเพศ ซึ่งเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการยอมรับนับถือในตัวของ “กลุ่มอิชระ” อย่างแท้จริง

จากตำนานสู่การต่อรองเพื่ออำนาจการมีตัวตนในสังคมของ “อิชระ”

“ชั้นที่” หรือ “อิชระ” จากการมีชีวิตอยู่ในราชสำนักอย่างสุขสบาย ต่อมาเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองก็แยกย้ายไปอยู่ตามเมืองต่าง ๆ ในประเทศอินเดีย จากงานเขียนของ

เซีย จัฟเฟอรี แพลโดย วิภาดา กิตติโกวิท (2551: 38-39) กล่าวว่า “มีย่านของชั้นที่อยู่ ใน เดลีเก่า เดลีใหม่ ชั้นที่หรือ อิซระ ร้อยละ 75 จะไปตามงานแต่งงานหรือบ้านที่มีทารกแรกเกิด เพื่อให้ศิลาให้พร ร้อยละ 25 จะอยู่บ้าน ร้อยละ 5 ของกลุ่มที่อยู่บ้านถือเป็นชั้นสูงสุด คือผู้ที่ เรียกกันว่า “คุรุ” ร้อยละ 95 ของอิซระทั้งหมดเป็น “เจลา” หรือศิษย์ของคุรุ ในหมู่ของอิซระ เองมีทั้งบ้านดีและบ้านเลว” แสดงให้เห็นว่า กลุ่ม “ชั้นที่” หรือ “อิซระ” เมื่อหมดหน้าที่ในราชสำนักก็ต้องขยับขยายกระจายตัวกันออกไปหาที่อยู่อาศัยใหม่ โดยอาจจะอยู่ร่วมกันหรือ แบ่งเป็นครอบครัวละ 10-15 คน โดยมี คุรุ เป็นหัวหน้าครอบครัว สอนศิลปะการแสดงเพื่อใช้ ทำมาหากินและตัดสินเรื่องต่าง ๆ ในบ้าน แต่ในแต่ละเมืองหรือย่านจะมีบ้านหรือสำนัก ศูนย์กลางดูแลในภาพรวมอีกทีหนึ่ง จากบันทึกของ เซีย จัฟเฟอรี แพลโดย วิภาดา กิตติโกวิท (2551 : 87-94) สรุปได้ว่า “ในหมู่อิซระก็มีย่านที่เป็นศูนย์กลางอยู่ในเมืองใหญ่ของอินเดีย มี กองทุนกลาง พวกเขาจะจ่ายรายได้ร้อยละ 20 เข้ากองทุนสม่าเสมอ เพราะใช้สำหรับดูแลพวกเขาในยามเจ็บป่วย หรือ ในยามแก่ตัว ในศูนย์กลางในแต่ละเมืองจะมีหัวหน้าที่เรียกว่า “สาร ทาร”” สำหรับย่านที่อยู่ของ “กลุ่มอิซระ” จะเป็นที่ดินที่ได้รับจากกษัตริย์หรือเจ้านายใน ราชวงศ์สมัยก่อนที่ปกครองอินเดียประทานให้ชั้นที่รับใช้และตกทอดมาจนถึงปัจจุบัน นอกจากนั้นในหมู่ของ “กลุ่มอิซระ” มีลำดับชั้น มีสภาเป็นองค์กรสูงสุดในการปกครองย่าน ทั้งหมดในเมือง รองลงมาคือบ้านต่าง ๆ ในย่านนั้น ส่วนคนแก่ที่ไม่สามารถทำงานได้ จะเป็นที่ ปรึกษาให้ผู้เยาว์ถ่ายทอดวิธีการหาเงินและศิลปะการแสดงต่าง ๆ ดังนั้นการปกครองในกลุ่มอิ ซระจะมีสองส่วน คือ ส่วนกลางจะดูแลอิซระทั้งหมดในย่านนั้น ที่เรียกว่า สารทาร จะเป็นอิซระ ที่มีอายุมากที่สุดเป็นที่นับถือของอิซระทั่วไป โดยดูแลเรื่องรายได้เข้ากองทุน การตัดสินปัญหา ต่าง ๆ ที่สำคัญของบ้านต่าง ๆ และดูแลคนแก่ที่ไม่มีคนคอยช่วยเหลือ ส่วนตามบ้านก็จะมี คุรุ ซึ่งมีอายุมากที่สุดเป็นผู้ดูแล และ เจลา ซึ่งมีหลายรุ่นอายุจะเป็นลูกศิษย์และลูกบ้าน ซึ่งมีหน้าที่ ออกไปหารายได้ คือ ไปเดินรำ ร้องเพลงในงานมงคลต่าง ๆ ทั้งที่ถูกเชิญและไม่ถูกเชิญ เพื่อขอ เงิน และทำงานบ้าน ส่วนอิซระที่อายุมากจนทำงานไม่ได้ จะอยู่บ้านดูแลให้คำปรึกษาผู้เยาว์ สอนศิลปะการแสดงต่าง ๆ และวิธีการทำมาหากิน

“กลุ่มอิซระ” ในสังคมอินเดียคือกลุ่มคนพิเศษออกไปจากคนปกติ เพราะเชื่อกันว่ามี เทพคุ้มครองและมีสิ่งที่เหนือกว่าคนอื่น ๆ โดยแสดงออกชัดเจนจากการแต่งกายแบบหญิง อินเดียห้ามสำหรับ บูชาพระแม่พหุขระ วันละสามเวลา เพื่อขอพรให้ปกป้องดูแลตัวเองไม่ให้ใคร มารังแก พื้นที่ทางสังคม กลุ่ม “อิซระ” เป็นพื้นที่ซึ่งเป็นเครือข่ายของความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ เหลื่อมล้ำระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มสถาบัน ครอบครัว ศาสนา หรือ สังคม เมื่อ สถาบันครอบครัวไม่ยอมรับ ก็ไปพึ่งพาสถาบันเฉพาะกลุ่มในลักษณะการอยู่อาศัยและสถานบัน ศาสนาในเรื่องของการนำความเชื่อของเทพเจ้ามาสร้างสร้างอำนาจและวาทกรรมโดยหวังผลให้

ตนเองมีพื้นที่ในสังคม ในขณะที่เดียวกันสถาบันสังคมแม้จะเชื่อในสถาบันศาสนาในการยอมรับ แต่ก็สร้างกระบวนการทำให้เป็นคนชายขอบของคนกลุ่มนี้ โดยการลดทอนความเป็นมนุษย์ด้วยความพยายามทำให้กลุ่มคนเหล่านี้เป็นมนุษย์ที่เกิดจากการลงโทษของเทพเจ้าจากการผิดเพศสภาพ ถูกทำให้แปลกแยกจากสังคม ถูกผลักให้กลายเป็นชายขอบในลักษณะที่เรียกว่าคนในสังคมไม่ยอมรับ เป็นที่น่ารังเกียจและกีดกันการเข้าสู่สังคม ขาดโอกาสในเรื่องเศรษฐกิจ วัฒนธรรม สาธารณสุข เป็นต้น ทำให้กลุ่ม“อิชระ” กลายเป็นคนกลุ่มน้อยในสังคมที่ไม่มีใครต้องการ ไร้อำนาจในการต่อรอง ไร้พื้นที่ ต้องเผชิญความยากลำบากในการอยู่ในสังคม ทำให้พวกเขาต้องพยายามแยกตัวตนออกมาจากสังคมเพื่อรักษาความเป็นตัวตนของพวกเขาเอง สอดคล้องกับ ปิยลักษณ์ โพธิวรรณ (อ้างจาก ฐิติวัฒน์ทองแก้วและพิทักษ์ ศิริวงศ์, 2559 : 149-150) กล่าวว่า “โดยคนบางกลุ่มถูกระบวนการทางสังคมเบียดขับสู่การเป็นประชากรชายขอบ เช่น คนรักเพศเดียวกัน คนพิการ คนด้อยโอกาสต่าง ๆ ทำให้พวกเขาเหล่านั้นต้องเผชิญกับภาวะคนที่ไร้พื้นที่อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้”

เมื่อกลายเป็นคนชายขอบทำให้ “กลุ่มอิชระ” ในอินเดีย หาวิธีการในการเอาตัวรอดในสังคมหรือการได้มาซึ่งปัจจัย 4 ในการดำเนินชีวิต วิธีหนึ่งที่ได้ทำขึ้นเพื่อแสวงหาอำนาจต่อรองและการสร้างพื้นที่ของกลุ่ม“อิชระ” คือ การอิงความเชื่อดั้งเดิมในศาสนาฮินดูที่เกี่ยวกับพระแม่พหุพระและเลือกวาทกรรมที่สืบเนื่องในตำนานของพระแม่พหุพระ คือ พรจากพระแม่พหุพระที่ประทานแก่ “กลุ่มอิชระ” ในเรื่องวาจาสิทธิ์ในการอวยพรและสาปแช่งมนุษย์ ในกรณีนี้ถือได้ว่าประสบความสำเร็จในการยกระดับคุณภาพชีวิตในสังคมได้ในระดับหนึ่ง เพราะคนในสังคมอินเดียที่นับถือศาสนาฮินดู มีความศรัทธาในเทพเจ้าอย่างแรงกล้าเป็นพื้นฐาน ทำให้สิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยในการยอมรับเรื่องนี้ได้ ซึ่งผลที่ตามมาคือ กลุ่ม “อิชระ” มีบทบาทและพื้นที่ในสังคมโดยได้รับเชิญไปฟ้อนรำและให้พรในงานแต่งและงานแรกเกิดบุตร เพื่อความเป็นมงคลในงาน สอดคล้องกับ ปิยลักษณ์ โพธิวรรณ (2554: 102-104) กล่าวไว้ว่า “คนข้ามเพศจึงมีการจัดวางตำแหน่งที่ทางของตัวตนผ่านกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ที่ทำให้รู้ว่าตนเองเป็นใครมีความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นอย่างไร และการรวมกลุ่มเพื่อสร้างพื้นที่ให้กับตนเอง” แต่ยังมี “กลุ่มอิชระ” บางส่วนประกอบอาชีพ โดยการขอเงินคนทั่วไปเฉย ๆ ไม่ได้ใช้วาทกรรมพระแม่พหุพระหรือศิลปะการฟ้อนรำและบางส่วนขายบริการทางเพศ ซึ่งยังถือเป็นจุดอ่อนที่ทำให้สังคมอินเดียไม่ยอมรับด้วย

แม้จะมีการพยายามต่อสู้เพื่อสร้างอำนาจต่อรองพื้นที่ของตนเองในสังคม “อิชระ” แต่ผลที่ได้ในปัจจุบันยังคงได้แค่บทบาทการเดินระบำรำฟ้อนอวยพรและขอเงินในงานแต่งงานและแรกเกิดเด็กตามความเชื่อดั้งเดิม ไม่สามารถมีการทำงานที่มั่นคงและดูแลตัวเองในระยะยาวได้ และบางส่วนก็สมัครใจเป็นผู้ให้บริการทางเพศ กลุ่ม“อิชระ” พยายามเปลี่ยนวิธีในการแสวง

อำนาจต่อรองเพื่อหาพื้นที่ในสังคมมากขึ้น โดยใช้การอ้างถึงสิทธิมนุษยชนในการเรียกร้อง ผลที่ได้คือการได้รับการยอมรับทางกฎหมายของอินเดียให้เป็นพลเมืองของอินเดีย สามารถมีบัตรประชาชน มีสิทธิการศึกษา สามารถลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง และเรื่องสำคัญที่พยายามเรียกร้อง คือ การลงโทษผู้กระทำผิดฐานทำร้ายร่างกายหรือล่วงละเมิดทางเพศคนข้ามเพศ ซึ่งในกฎหมายให้มีโทษสูงสุดคือการจำคุกนานสองปี แต่กลุ่มคนหลากหลายทางเพศเห็นว่ามันน้อยไป รัฐต่าง ๆ ในอินเดียต่างตื่นตัวในการรับรองความหลากหลาย ได้แก่ รัฐเคราลา รัฐทมิฬนาฑู รัฐโอดิสสา ตัวอย่างเช่น คนข้ามเพศสามารถเข้ารับบริการผ่าตัดแปลงเพศ รวมไปถึงสวัสดิการด้านอื่น ๆ ประกาศรับคนข้ามเพศเข้าทำงานในองค์กรเกี่ยวกับการเดินรถไฟของรัฐด้วย Chanan Yodhong.(2017: เว็บไซต์) จะเห็นได้ว่า สถานการณ์ ของ“กลุ่มฮิซระ” ในอินเดียนั้นดีขึ้นมาก ในปัจจุบัน มีการยอมรับกลุ่มคนเหล่านี้ได้ในระดับหนึ่ง ส่วนหนึ่งน่าจะมาจากพระแม่พหุขระ เทพเจ้าสตรีของศาสนาฮินดูที่เป็นสัญลักษณ์ในการต่อรองในการมีตัวตนและพื้นที่ในสังคมที่สำคัญทั้งในรูปธรรมและนามธรรม แต่รากทางสังคมและวัฒนธรรมนานนับพัน ๆ ปี ของอินเดียนั้นก็ยังมีฝังลึกในการยอมรับที่ยังไม่เต็มที่ ทำให้ “กลุ่มฮิซระ” ในอินเดียยังต้องต่อสู้เพื่อสร้างความเข้าใจต่อไปอีกนาน

ในสังคมไทยแม้ไม่มีปัญหาเรื่องเพศสภาพแบบ “กลุ่มฮิซระ” ในอินเดีย แต่ก็ยังมีกลุ่มผู้หลากหลายทางเพศบางส่วนในสังคมไทยบูชาพระแม่พหุขระ พระแม่อุมาเทวีและ อรรธนารีศวร (พระศิวะและพระแม่อุมาในร่างเดียวกัน) ดังจะเห็นได้จากในทุกปีผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศในสังคมไทยจะเข้าร่วมงานประเพณีประจำปีแห่งพระแม่อุมาเทวี ในงานนวราตรีทุกปีของวัดพระศรีมหาอุมาเทวี(วัดแขกสีลม) จากความเชื่อที่ว่า พระแม่อุมาเทวีคือเทพมารดาของพวกตน ในหลายๆ ปีมานี้ ปรากฏว่าผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศร่วมงานขบวนแห่งพระอุมาเทวีแล้ว เริ่มมีการนำรูปเคารพพระแม่พหุขระมาตั้งโต๊ะรับขบวนแห่ด้วยในฐานะของปางหนึ่งของพระแม่อุมาเทวีและผู้คุ้มครองผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศ การบูชาพระแม่พหุขระของผู้หลากหลายทางเพศในไทยน่าจะเป็นที่พึงทางใจเท่านั้น เมื่อสักการะบูชาแล้วมีความมั่นใจและสบายใจมากขึ้น ซึ่งไม่มีผลต่อการสร้างอำนาจต่อรองและการยอมรับการมีตัวตนในพื้นที่สังคมซึ่งแตกต่างกับกลุ่ม “ฮิซระ” ในอินเดียอย่างสิ้นเชิง ที่ต้องต่อสู้กับทัศนคติความเชื่อ วัฒนธรรมประเพณีของอินเดียต่อไป

บทสรุป

ในสังคมหลายประเทศยังไม่มีกรอบรับรองความหลากหลายทางเพศ ให้เป็นเพศสภาพที่ถูกต้องตามกฎหมาย มีเพียงเพศชายและหญิงอันเป็นกรอบความคิดเรื่องเพศ (Sex) ตามเพศสภาพที่มีมาแต่

กำเนิดที่มีมาช้านาน ถ้าเป็นกลุ่มคนที่มีความหลากหลายทางเพศ ไม่ว่าจะเป็นคนรักเพศเดียวกัน หรือ คนข้ามเพศ ต้องอธิบายความเป็นตนเองให้สังคมและคนรอบข้างฟัง พญ.จิราภรณ์ อรุณากูร แพทย์ผู้เชี่ยวชาญด้านเด็กและวัยรุ่น ได้กล่าวไว้ว่า “สิ่งหนึ่งที่เห็นได้ชัดคือการมีตัวตนในสังคมของกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศที่มีศัพท์เรียกกันทั่วไปตั้งแต่ กะเทย สาวประเภทสอง คนรักเพศเดียวกัน เพศที่หลากหลาย คนข้ามเพศ คนเหล่านี้สามารถใช้ชีวิตอย่างเปิดเผยได้มากขึ้น แต่เบื้องหลังของแต่ละคนกว่าจะเปิดเผยตัวตนได้นั้น ต้องมีองค์ประกอบอื่น ๆ มากมายในชีวิตกว่าจะได้รับ การยอมรับในสังคม” (दनัย อังควฒนวิทย์, 2561 : เว็บไซต์)

อย่างไรก็ตาม ผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศในหลายพื้นที่ในโลกนั้นยังคงต้องพยายามดิ้นรน ต่อรองต่อสภาวะคนชายขอบ ที่โดนกีดกันจากกลุ่มคนส่วนใหญ่ในสังคม ถูกเหยียดหยาม ต้องเผชิญ ปัญหาต่าง ๆ เพื่อสร้างพื้นที่ทางสังคมให้ตนเองต่อไป ในประเทศอินเดีย “กลุ่มฮิซระ” ยังคงตกใน สภาวะและมีสถานภาพที่ไม่มั่นคงมากนัก การนำพระแม่พหุชระเทพเจ้าในศาสนาฮินดูที่มีการ ผสมผสานเทวทูตกับเทวทูตในปัจจุบัน ในรูปของวัตถุหรือภาพวาดและใช้คติความเชื่อดั้งเดิมจาก คัมภีร์ทางศาสนาฮินดู มุขปาฐะ ผ่านวาทกรรมที่บอกถึงพรพิเศษของเจ้าแม่ที่ประทานแก่กลุ่ม “ฮิซระ” แก่สังคมอินเดีย ที่ทำให้กลุ่ม “ฮิซระ” สามารถสร้างให้การสร้างอำนาจและพื้นที่ทางสังคมของกลุ่ม ตัวเอง แต่ก็ยังคงไม่ชัดเจนหรือยกระดับตนเองได้มากนัก ดังจะเห็นได้จากการกระทำหรือปฏิบัติต่อ กลุ่ม “ฮิซระ” ของสังคมอินเดีย ที่ยังคงถูกเหยียดหยาม เป็นเหยื่อของความรุนแรงและไร้อำนาจใน สังคมอินเดียปัจจุบัน การเป็น “ฮิซระ” ต้องผ่านกีดกันมากมาย จากจิตใจของตนเอง ครอบครัวยุ เมื่อ ผ่านความกดดันทั้งสองอย่างมาแล้ว ต้องเข้าสู่กลุ่ม “ฮิซระ” ต้องเสี่ยงชีวิตจากพิธีกรรมสู่ “ฮิซระ” ถ้า รอดมาก็จะถือว่าเกิดใหม่ และ ต้องต่อสู้ต่อรองเพื่ออำนาจและพื้นที่ในสังคม

“กลุ่มฮิซระ” ต้องปรับตัวและสร้างกลยุทธ์รับมือต่อสังคมพหุวัฒนธรรมในอนาคต เพื่อให้อยู่ ร่วมกันในสังคมได้อย่างสันติหลีกเลี่ยงการกระทบกระทั่งกัน ต้องรวมกลุ่มกันเป็นอันหนึ่งอัน เดียวกัน การรวมกลุ่มเป็นการสร้างพลังและอำนาจการต่อรองในกลุ่มและพยายามใช้อัตลักษณ์ใน พระแม่พหุชระที่นำมาอ้างอิงผ่านการปฏิบัติการทางภาษาหรือวาทกรรม พัฒนาคติความเชื่อ พฤติกรรมและความสามารถด้านการแสดง และใช้โอกาสทางความสามารถที่โดดเด่นและคติความเชื่อ ที่อ้างจากพระแม่พหุชระ สร้างความดีต่อสังคมและเป็นสื่อไปสู่การสร้างพื้นที่ทางสังคมเปลี่ยนจาก สถานภาพชายขอบ เพื่อการยอมรับจากสังคมและครอบครัวของตนเองในอนาคต สอดคล้องกับ ปีย ลักษณ์ โพธิวรรณ (2554 : 102-105) กล่าวไว้ว่า “การต่อสู้ ต่อรองกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจของคน ข้ามเพศเป็นการพยายามช่วงชิงความหมายและการสร้างพื้นที่ในสังคมให้เป็นที่ยอมรับได้”

เอกสารอ้างอิง

- เจ็ย จัฟเพรย์. (2551). *ชั้นที่อินเดียม (THE INVISIBLES)*. (วิภาดา กิตติโกวิท, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: สันสกฤต.
- ฐิติวัจน์ ทองแก้ว และ พิทักษ์ ศิริวงศ์. (2559). การสร้างพื้นที่ทางสังคมและการดำรงอัตลักษณ์ของคนพิการที่ทำงานในองค์กรด้านการสื่อสารโทรคมนาคม. *วารสาร Veridian ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์และศิลปะ*, 9(3), 1443-1462.
- दनัย อังควันวิทย์.(2557). *ความหลากหลายทางเพศ*. สืบค้นเมื่อ 20 มีนาคม 2652, จาก <https://med.mahidol.ac.th/atrama/issue016/backstage>
- โตมร ศุขปรีชา. (2561). *ทรานส์ในอินเดีย*. สืบค้นเมื่อ 20 มีนาคม 2562, จาก <https://themomentum.co/transgender-india>
- เทพประทาน เหมเมือง. (2561). *โอกาสของชาว LGBTQ และมุมมองที่เปิดมากขึ้นของอินเดีย*. สืบค้นเมื่อวันที่ 25 มีนาคม 2562, จาก <http://genonline.co/2018/07/12/chance-of-lgbtq>
- นฤพนธ์ ด้วงวิเศษ. (2545). (บรรณาธิการ). *ข้อพิจารณาเรื่องความเป็นชายชอบกับการศึกษาทางวัฒนธรรมในปริตดา เอลิมเฝ้า กอนันตกุล ชีวิตชายชอบ : ตัวตนกับความหมาย*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร
- ปิยลักษณ์ โพธิวรรณ และคณะ. (2554ก). ผลจากการแปลงเพศสู่การพัฒนาตัวตนคนข้ามเพศ. *วารสารวิจัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น*, 1(1), 19-24.
- _____. (2554ก). คนข้ามเพศ : ตัวตน วัฒนธรรมย่อย และพื้นที่สังคม. *วารสารดำรงวิชาการ*, 10(1), 98-125.
- Chanan Yodhong. (2017). *พระแม่พหุชรา' เทวีแห่งความหลากหลายทางเพศที่แท้จริง*. สืบค้นเมื่อ 3 มีนาคม 2562, จาก <https://thematter.co/thinkers/sex-ray/bahuchara-mata/36220>
- Kanodia, Kunal. (2016). Bahuchara Mata. *Intermountain West Journal of Religious Studies*, 7(1), pp. 87-119.
- Nanda, Serena.Z (1999). *Neither Man Nor Woman: The Hijras of India*. Belmont, Calif.: Wadsworth.
- Penrose, Walter. (2001). Hidden in History: Female Homoeroticism and Women of a "Third Nature" in the South Asian Past. *Journal of the History of Sexuality*, 10(1), pp. 3-39.

PPTV Online .(2560). “ฮิจรา” เพศที่สามในบังกลาเทศ ผู้มีอำนาจพิเศษตามความเชื่อ. สืบค้นเมื่อ 15 มีนาคม 2562, จาก <https://www.pptvhd36.com/news/>

Think Out Loud. (2555). ชายที่ไม่ใช่ หญิงที่ไม่เชิง. สืบค้นเมื่อ 31 มีนาคม 2562, จาก <http://bjsmallworld.blogspot.com/2012/06/taboo-national-geographic-hijra-hjr.html>

พลังแห่งรักและวาทศิลป์ : กรณีศึกษา บทละครไทยเรื่องสาวิตรี

นิตา บุรณวงศ์
คณะอุตสาหกรรมบริการ
วิทยาลัยดุสิตธานี

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาว่า ความรักสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการแสวงหาอำนาจได้แม้กระทั่งเมื่อต้องต่อรองกับ “ความตาย” สิ่งอันทรงพลังและเป็นสิ่งที่มนุษย์ไม่เคยเอาชนะได้ บทละครไทยเรื่อง สาวิตรีจึงเปรียบเสมือนพลังจินตนาการของมนุษย์ที่พยายามเอาชนะและสร้างพลังเพื่อให้เทียบเท่าธรรมชาติ ผลการศึกษาพบว่า ตัวเอกของเรื่องสาวิตรี ใช้พลังของความรักตามทฤษฎีสามเหลี่ยมความรักของ สเติร์นเบิร์ก ที่ประกอบด้วยองค์ประกอบ 3 อย่างคือ 1) ความสนิทสนม 2) ความหลงใหล และ 3) ความผูกพัน ซึ่งเป็นแรงผลักดันที่สำคัญ ในการขอแลกชีวิตของพระสตัยวานกลับคืนมาจากพระยม นอกจากนี้ สาวิตรียังใช้พลังของความรักสื่อสารผ่านศิลปะของการพูดอันเป็นเลิศ โดยอาศัยหลักอิทธิบาท 4 อันประกอบด้วย ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา ในการโน้มน้าวใจพระยม จนสามารถนำพระสวามีที่ก้าวไปสู่โลกหลังความตายกลับมายังโลกมนุษย์ได้สำเร็จ

คำสำคัญ: พลังแห่งรัก, วาทศิลป์, สาวิตรี

The Power of Love and Rhetoric: A Case Study of Thai Drama About “Savitri”

Nisa Buranapawang
Faculty of Hospitality Industry
Dusit Thani College

Abstract

This article aims to study that Love can be used as a tool to seek power, even when having to negotiate with "death". Powerful things and things that humans have never overcome. Thai drama Savitri therefore is like the power of human imagination that tries to overcome and create power to make artificial as much as nature. The study indicated that The protagonist of the story of Savitri Use the power of love according to Robert Sternberg's triangular theory of love that consists of 3 elements: 1) Intimacy 2) Passion and 3) Commitment which is an important driving force In order to exchange the lives of the Sattaya Wan back from Yom. In addition, Savitri also uses the power of love to communicate through the art of excellent speech. By relying on the 4 Ithi principles, consisting of Khiri Wiryachitta, a divine being in persuasion Until being able to successfully bring the Swami to the post-death world back to the human world.

Keywords: power of love, rhetoric, Savitri

บทนำ

วรรณคดีเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตมนุษย์และเมื่อเราสนใจกับชีวิตมนุษย์ เราก็ต้องศึกษาวรรณคดีจริงอยู่ที่วรรณคดีอาจแต่งขึ้นจากจินตนาการ หากหลายส่วนก็ตั้งอยู่บนพื้นฐานความเป็นจริง โดยเฉพาะในเรื่องของอารมณ์ อารมณ์เป็นธรรมชาติของมนุษย์ ไม่ว่าจะสูงส่งหรือต่ำต้อย อารมณ์จึงเป็นสาเหตุหนึ่งของวรรณศิลป์ที่มาจากความสะเทือนใจ ความรักเป็นหนึ่งในอารมณ์ของมนุษย์ที่มักใช้เป็นแก่นเรื่องสำคัญของวรรณคดีแทบทุกยุคทุกสมัย ไม่ว่าจะ เป็นของชนชาติใดก็ตาม อารมณ์รักจึงวนเวียนอยู่ในงานเขียนและถูกกล่าวถึงมากมายโดยตลอด และกลายเป็นสภาวะทางอารมณ์ที่ตัวละครมักจะเสาะแสวงหาเสมอมา ดังที่วนิดา บำรุงไทย กล่าวไว้ว่า “ตราบเท่าที่มนุษย์ยังมีความรักเป็นอารมณ์หนึ่งของปุถุชนธรรมดา เนื้อหาและผลกระทบของความรักไม่ว่าจะในเชิงสุข ทุกข์ ดีหรือร้าย ย่อมจะยังเป็นสิ่งที่นำมาตีแผ่ใคร่ครวญได้เสมอในวรรณกรรมทุกรูปแบบ ทั้งอาจจะเป็นสาระที่สามารถสัมผัสใจของผู้อ่านได้โดยง่ายที่สุด...เหนือเนื้อหาที่เกิดจากอารมณ์อื่นใด” (วนิดา บำรุงไทย, 2544: 22)

วรรณคดีหลายเรื่องเราจดจำเนื้อหาได้อย่างแม่นยำเพราะมีความเกี่ยวข้องกับความรัก ไม่ว่าจะ เป็นความรักที่สมหวัง ผิดหวัง เคียดแค้น เกลียดชัง หรืออาจแม้นำไปสู่ความตายของตัวละครเอก วรรณกรรมส่วนใหญ่จะอยู่ได้ยาวนานนั้น มักจะมีแก่นเนื้อหาผูกพันกับธรรมชาติอันนิรันดร์ของมนุษย์ เช่น ความรัก (ดวงมณ จิตรจางค์, 2528) ดังเช่น วรรณคดีเรื่อง วาสิฏฐี เรื่องราวของวาสิฏฐีกับกามนิทที่ไม่มีโอกาสได้พบกันอีกเลยจนกระทั่งถึงวินาทีสุดท้ายของชีวิต ทำให้เราตระหนักถึงสำนวนที่ว่า ที่ใดมีความรัก ที่นั่นมีความทุกข์ หรือจากเรื่องพระสุธน - มโนราห์ ที่ทำให้ผู้อ่านเข้าใจอย่างถ่องแท้ว่า รักคือการอดทนฝ่าฝืนอุปสรรคต่าง ๆ โดยเฉพาะเรื่องมัทนะพาธา ที่กล่าวถึงเรื่องความรักไว้อย่างละเอียดละไมว่าหากแม้ความรักจะนำมาซึ่งความทุกข์แต่เชื่อได้ว่าเหตุแห่งทุกข์ที่เกิดจากรักย่อมเบาบางกว่าเหตุแห่งทุกข์ที่เกิดจากความเกลียดชัง จะเห็นได้ว่าในวรรณคดีไทยหลายต่อหลายเรื่องมีมุมมองเกี่ยวกับความรักหลากหลายแบบที่ปรากฏ แม้ว่าหลายเรื่องอาจไม่จบลงด้วยความสุขในปลายทาง แต่ระหว่างทางที่ดำเนินเรื่องก็เต็มไปด้วยเรื่องราวมากมายที่มีความสำคัญไม่แพ้กันและสะท้อนให้เห็นมุมมองของความรักได้เป็นอย่างดี ซึ่งบางครั้งอารมณ์แห่งความรักอาจชักนำให้คนเรารู้สึกขึ้นสู้อย่างเข้มแข็งและเด็ดเดี่ยวกับอุปสรรคที่เข้ามาขัดขวางรวมถึงเป็นแรงกายและแรงใจที่จะทำกิจการใด ๆ ทั้งปวงให้สำเร็จลุล่วงลงได้

พระราชนิพนธ์บทละครเรื่อง สาวิตรี ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว นับว่าเป็นวรรณคดีอีกเรื่องหนึ่งที่มีแก่นหลักว่าด้วยความรักเช่นเดียวกัน ความรักของสาวิตรีนั้นกล่าวถึงการส่งทอดอำนาจแห่งความรักที่สามารถนำไปสู่การลิขิตชะตากรรมของมนุษย์ขึ้นมาใหม่ได้ วรรณคดีเรื่องสาวิตรีนี้ มีผู้นำมากล่าวถึงและวิเคราะห์ในด้านต่าง ๆ หลายรูปแบบ เช่น ในบทความเรื่องวิถีแห่ง

ทุกข์ สุข โศก เกษมของสาวตรี พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 6 (สหะโรจน์ กิตติมหาเจริญ, 2553) ได้เขียนไว้โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะวิเคราะห์ในด้าน อารมณ์สะท้อนใจที่ปรากฏ ในบทพระราชนิพนธ์เรื่องสาวตรีในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และผลการศึกษาพบว่าบทพระราชนิพนธ์เรื่องสาวตรีได้แสดงอารมณ์สะท้อนใจที่ประสานกัน 4 ลักษณะ คืออารมณ์ทุกข์ สุข โศก และจบลงด้วยความเกษมหรือศานติสุขอันเป็นรสรณคดีที่มักปรากฏเป็นชนบในวรรณคดีไทย ทั้งนี้ผู้เขียนบทความยังได้กล่าวถึงความรักที่ก่อปรด้วยความสงสาร ความเสียสละ จึงมุ่งปรารถนาที่จะปลดปล่อยทุกข์ ซึ่งในที่สุดการที่สาวตรีไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคก็เป็นพลังสำคัญประการหนึ่งที่ไม่ปล่อยให้สิ่งอื่นมาลิขิตชีวิต นอกจากตนเอง การขอชีวิตพระสัตยวานจากพระยมอีกครั้งจึงเปรียบได้กับการที่นางสามารถลิขิตชะตาชีวิตได้ด้วยตนเองได้นั่นเอง

บทความนี้ผู้เขียนจึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาว่า ตัวเอกของเรื่องสาวตรี ใช้พลังของความรักตามทฤษฎีสามเหลี่ยมความรัก (Triangular theory of love) ของ สเติร์นเบิร์ก (Robert Sternberg) ที่ประกอบด้วยองค์ประกอบ 3 อย่างคือ 1) Intimacy (ความสนิทสนม) 2) Passion (ความหลงใหล) และ 3) Commitment (ความผูกพัน) ซึ่งก่อให้เกิดความรักในรูปแบบต่าง ๆ ขึ้นได้ เช่น ความชอบ ความหลงเสน่ห์ ความรักแบบหิวหาว ความรักแบบเห็นอกเห็นใจกัน เป็นต้น พลังของความรักในบทละครไทยเรื่อง สาวตรีจึงเปรียบเสมือนพลังจินตนาการของมนุษย์ที่พยายามเอาชนะและสร้างอำนาจของตนเองเพื่อให้เทียบเท่าธรรมชาติ อันที่จริงแล้วการนำทฤษฎีทางตะวันตกมาใช้ศึกษารรณคดีของโลกตะวันออกน่าจะทำให้เกิดมุมมองในตัวบทของวรรณคดีที่หลากหลายมากขึ้นนอกจากนี้ สาวตรียังใช้พลังของความรักสื่อสารผ่านศิลปะของการพูดอันเป็นเลิศ ซึ่งจากการวิเคราะห์ของผู้เขียนบทความพบว่ามีความพ้องกับหลักธรรมของพุทธศาสนาในเรื่องหลักอิทธิบาท 4 อันประกอบด้วย ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา ดังนั้น การใช้วาทศิลป์ในการโน้มน้าวใจพระยมของนางสาวตรี จึงมีความเข้มข้นและน่าเชื่อถือจนสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่นางต้องการได้

สาวตรี : ผู้รังชีวิตสามีด้วยความรัก

ปริวรรตมาหาตมยุปราว หรือ สาวตรียุปาชยาน เป็นเรื่องแทรกปรากฏใน วนปราวหรือวนบรรพ ซึ่งเป็นบรรพที่สาม ในมหากาพย์มหาภารตะอันเป็นมหากาพย์สันสกฤตที่แพร่หลายอย่างยิ่งในสังคมไทย พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์แปลเรื่องสาวตรีจากต้นฉบับภาษาอังกฤษของกิสาลิ โมฮัน กานกุลิ (Kisari Mohan Ganguli) เป็นความเรียงภาษาไทย ก่อนที่จะทรงพระราชนิพนธ์ดัดแปลงเรื่องดังกล่าวเป็น ละครคำกลอน สำหรับจัดแสดงละครร้องล้วน ๆ (sung through) ตามแบบอุปรากร (opera) ของตะวันตก เรื่องราวของนางสาวตรีนั้น ถูกหยิบยกนำมากล่าวถึงเมื่อครั้งที่ท้าวอุธิษเฐียรใคร่สงสัยว่าจะมีสตรีอื่นใดที่จะซื้อสัตย์ มั่นคง และแน่วแน่มิหวั่นแม้

อุปสรรคเท่านั้นนางเทราปที ซึ่งเป็นพระชายาของพี่น้องทั้งห้าในตระกูลปาณฑพหรือไม่ จากการที่นางเทราปทีได้แสดงให้เห็นในเหตุการณ์ที่ช่วยเหลือปาณฑพทั้งห้าให้พ้นจากการเล่นตบตนเอง พระมรรกัณเฑยะได้โต้ตอบว่ายังมีอีกนางหนึ่งที่มีศักดิ์และศรีเสมอเท่านั้นนางเทราปที นั่นก็คือนางสาวิตรี แล้วพระมรรกัณเฑยะจึงเล่าถึงสาเหตุอันเป็นเนื้อเรื่องที่ปรากฏในเรื่อง สาวิตรี พระราชินีพจน์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่หมายรวมถึงบทพระราชินีพจน์ ที่เป็นทั้งความเรียง และบทละครเรื่องนางสาวิตรีมีกำเนิดมาจากการบำเพ็ญตบะของท้าวอัศวบดี ครั้นเมื่อนางเจริญวัยขึ้น บิดาก็ให้โอกาสนางได้ตัดสินใจ เลือกคู่ครองด้วยตนเอง ซึ่งนางได้ไปประพาสป่าและกลับมาทูลบิดาว่านางได้เลือกแล้ว และนั่นคือพระสตัยวาน โอรสของท้าวทฤมตเสนแห่งศาลวะนคร การตัดสินใจเลือกนี้นางสาวิตรี ไม่ทราบมาก่อนล่วงหน้าว่าพระสตัยวานจะมีพระชนม์ชีพได้เพียง 1 ปี แต่เมื่อนางได้เลือกแล้วนางก็ไม่คืนคำ ตลอดระยะเวลา 1 ปีที่นางได้บำเพ็ญพรตอยู่กับพระสตัยวาน จิตอันสงบด้วยวิถีชีวิตสมณเพศนี้ ทำให้นางสาวิตรีตระหนักว่าความรักที่มีต่อพระสวามีนั้นมีความสำคัญยิ่ง เพราะรักของนางนั้นเป็นรักที่ซื่อสัตย์ และมั่นคง มุ่งปรารถนาให้พระสตัยวานอยู่คู่กับนางตลอดไป

จะเห็นได้ว่า สาวิตรีมีกระบวนการในการรังชีวิตพระสวามีด้วยความรักในหลายประการด้วยกัน เช่น มีการเตรียมตัวให้พร้อมก่อนเหตุการณ์ที่ต้องสูญเสียพระสตัยวานไป สาวิตรีได้บำเพ็ญราตรีราตรระรุดงค์ นั่นคือการอดอาหารทั้งกลางวันและกลางคืนเป็นเวลาสามวัน ซึ่งตามความเชื่อของสตรีอินเดียเท่าที่ปรากฏในมหาภารตะ การบำเพ็ญพรตด้วยวิธีนี้เป็นพิธีกรรมอย่างหนึ่งที่สตรีใช้ปฏิบัติเพื่อขอให้สิ่งที่ตนปรารถนาได้บรรลุตามต้องการ (ภิญโญ บุญทอง, 2523: 151) วันหนึ่งเมื่อครบกำหนดเวลาที่พระสตัยวานจะมีชีวิตอยู่ เมื่อได้เสด็จประพาสป่ามะม่วง พระสตัยวานก็เกิดอาการผิดปกติในร่างกาย

สาวิตรีเหตุพี่ทำงานหนัก	หัวจึงปวดขยับงักและร้าวใหญ่
ทั้งอ้ววะและหทัย	ไม่สบายเปนพันพรรณนา
พี่นี้ไขแน่แล้วดวงสมร	ราวกับศรประหารรานเกศา
และเพลิงรุ่มสุ่มไหม้ในอุรา	ราวจะบ้าเพราะพิษอัคนี

(สาวิตรี, 2553: 69)

จากนั้นพระยมจึงได้ปรากฏกายออกมาเพื่อจะนำปราณซึ่งเป็นดวงวิญญาณของพระสตัยวานไปสู่ทางแห่งภพภูมิต่อไป เมื่อพระยมจะนำดวงวิญญาณพระสวามีไป และด้วยอำนาจแห่งรักนี้เองทำให้นางสาวิตรีเกิดปัญญามองเห็นวิถีทางที่จะนำดวงวิญญาณพระสตัยวานกลับมา กระบวนการรังชีวิตของพระสตัยวานพัฒนาและก่อเกิดขึ้นใหม่ในรูปแบบของความมานะพยายามด้วยการบรรจงใช้วาทศิลป์อันแยบคาย ใช้สติปัญญามากกว่าอารมณ์เป็นเครื่องมือนำไปสู่ความสำเร็จ ทั้งนี้เพราะนางได้

ใช้ปัญญาผนวกกับความแน่วแน่มั่นคงแห่งจิตใจของนาง โนม้่น้าวพระทัยพระยมตรีสให้พรสุดท้ายสมประสงค์ใจนาง จนปล่อยดวงวิญญาณของพระสตัยวานหลุดพ้นจากความตายซึ่งมนุษย์ยากที่จะหลีกเลี่ยงได้ นอกจากนางสาวตรีจะได้พระชนม์ชีพของพระสวามีกลับคืนมาแล้ว บิดามารดาของพระสตัยวาน รวมทั้งท้าวอัศวบดียังได้อานิสงส์จากการมีวาทศิลป์ครั้งนี้ รวมทั้งความสุขสงบก็ได้กลับคืนมาสู่มหานครและศาลาฉนวนครอีกครั้งหนึ่ง

การต่อรองความตาย : อำนาจของความรักในมุมมองทฤษฎีความรัก

“ความรัก” คือรูปแบบหนึ่งของอารมณ์ ซึ่งเป็นอารมณ์ขั้นพื้นฐานของมนุษย์ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายของคำว่า “รัก” ไว้ว่า เป็นคำกริยา หมายถึง มีใจผูกพันด้วยความห่วงใย มีใจผูกพันด้วยความเสน่หาหรือชอบ ซึ่งจะหมายรวมไปถึงความรู้สึกอบอุ่น ต็มต่าที่ได้รับจากคนรัก เป็นภาวะของอารมณ์ที่เกี่ยวข้องด้วยอารมณ์ทางเพศ และความสุนทรีย์ และเต็มไปด้วยความปรารถนาอย่างรุนแรงต่อคนรัก เป็นภาวะที่คนอาจเกิดความมั่งงายหรือเกิดความศรัทธาอย่างใดอย่างหนึ่งต่อคนรักอย่างไรก็ตามคำว่า “รัก” สามารถมีความหมายที่เกี่ยวข้องกัน และแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับบริบท บ่อยครั้งที่ในแต่ละภาษาจะใช้คำเพื่อแสดงออกซึ่งแนวคิดเกี่ยวกับความรักที่แตกต่างกัน

เนื่องจากบทพระราชนิพนธ์เรื่องสาวตรีนั้นเป็นเรื่องแทรกในมหากาพย์มหาภารตะของอินเดีย ซึ่งเป็นวรรณคดีตะวันออก แนวคิดในเรื่องของความรักจึงเป็นไปตามแนวคิดความเชื่อตามวิถีโลกของตะวันออกด้วยเช่นกัน กวีสันสกฤตถือว่าความรัก (กามะ) เป็นเป้าหมายอย่างหนึ่งของชีวิตที่พึงแสวงหาเพื่อให้พบทั้ง 4 ทาง คือ ธรรมะ(หลักศีลธรรม) อรรถะ(สร้างฐานะให้มั่นคง) กามะ(การแสวงหาความสุขในทางโลก) และโฆกะ(อุดมคติสูงสุดในชีวิต) วรรณคดีหลายเรื่องจึงแสดงให้เห็นถึงความรักหรือความซาบซึ้งในความรัก ซึ่งผู้เขียนจะถ่ายทอดผ่านข้อความตัวอักษรออกมาเรียกว่า ศฤงคารรส ซึ่งเป็นหนึ่งในรสที่เด่นที่สุดของวรรณคดีสันสกฤต เช่น เมฆุต ศกุนตลา เป็นต้น (กฤษณ์รักษ์, 2526: 213) ศฤงคารรส เป็นความซาบซึ้งในความรักซึ่งเกิดจากความรัก 2 ประเภท คือ ความรักของผู้ที่ได้อยู่ด้วยกัน (สัมโมคะ) และความรักของผู้ที่อยู่ห่างกันหรือถูกพลัดพรากจากกัน (วิประสัมมะ)

เมื่อพิจารณาจะพบว่าความรักของนางสาวตรีกับพระสตัยวานนั้นเปรียบเช่นแบบสัมโมคะ เนื่องจากมีเหตุของภาวะ (วิภาวะ) ประกอบอยู่ด้วย คือ การได้อยู่กับผู้ที่ถูกตาต้องใจ นางสาวตรีมีความประทับใจในตัวพระสตัยวานทันทีเมื่อแรกเห็น การที่นางต้องย้ายจากวังอันใหญ่โตไปอยู่ในสถานที่ที่ห่างไกลไม่คุ้นชิน หากสถานที่นั้นก็สวยงามและอุดมไปด้วยธรรมชาติของป่าเขาลำเนาไพร การได้ทำหน้าที่ปรนนิบัติพระสวามีเมื่ออยู่บ้าน ได้เที่ยวชมสวนหรือเล่นสนุกสนาน รวมทั้งได้พบเห็น

ใบหน้าอันเปี่ยมสุขของพระสวามี เป็นต้น การแสดงผลของภาวะ (อนุภาวะ) ได้แก่ คำสนทนาที่ทั้งสองคนพูดจากันอย่างอ่อนหวาน จริตกิริยาแช่มช้อยขม้ายชายตา ยิ้มแย้มแจ่มใส เป็นต้น การประจักษ์ถึงรสของความรักหรืออารมณ์รักในวรรณคดีนั้นเป็นกริยาทางอารมณ์ที่ไม่ได้หมายถึงความสุขทางอารมณ์เท่านั้น แต่หมายถึงการรู้แจ้งแทงตลอดของอารมณ์นั้น ๆ คุณค่าของการนำเอาอารมณ์รักในวรรณคดีมาศึกษาตามแนวคิดของสังคมนุุษย์ จึงอยู่ที่สามารถทำให้เราเข้าใจถึงความรักซึ่งไม่ใช่ชีวิตของเราได้

เห็นได้ว่าความรู้สึกรักแต่ละแบบที่ผู้อ่านได้รับจากวรรณคดีแต่ละเรื่อง แสดงถึงความรักหลากหลายอารมณ์ หลายความรู้สึกแตกต่างกันไป ดังนั้น หากเรามองความรักในทางคตินิยมของทางตะวันตก เราจะพบว่านักสังคมวิทยาบางท่านโดยเฉพาะ แอนโทนี กิดเด็นส์ (Anthony Giddens อ้างถึงใน ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, 2554: 20) กล่าวว่า ความรักในฐานะที่เป็นอารมณ์ร้อนแรงซึ่งเกิดจากความพึงพอใจในบุคคลที่ตนรักนั้นต้องแยกออกจากความรักที่เป็นผลผลิตจากกระบวนการเปลี่ยนแปลงของสังคม ซึ่งเป็นวาทกรรมทันสมัยที่เกี่ยวข้องระหว่างความเป็นปัจเจกและตัวบุคคลเข้ากับความผูกพันระหว่างกันของความรัก ความรักประเภทนี้ กิดเด็นส์มองว่ามันเป็นปรากฏการณ์สมัยใหม่ แต่ความรักลักษณะหนึ่งที่มีความเหนือธรรมชาติและคงอยู่อย่างข้ามกาลข้ามเวลา ไม่ผันแปรตามการเปลี่ยนแปลงทางสังคม กลับมีปรากฏอยู่ในวรรณคดีเรื่อง “สาวิตรี” ความรักในเรื่องนี้ที่ปรากฏอย่างเด่นชัด คือ ความรักแบบเทิดทูน (The Courtly love) ซึ่งในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2554: 584) ได้นิยามความหมายของคำว่า “เทิดทูน”ไว้ว่า “ยกย่อง เชิดชูไว้เป็นที่เคารพ”ซึ่งจากนิยามดังกล่าว หากพิจารณาในแง่ความหมายของคำ “ความรักเทิดทูน”นี้ น่าจะเป็นความรู้สึกที่ยิ่งใหญ่กว่าความปกติธรรมดา กล่าวคือ เป็นความรักที่สูงค่ามีการยกย่องเชิดชู ให้เกียรติและเคารพผู้เป็นที่รักด้วยความรู้สึกที่ติงามไปพร้อม ๆ กัน (ธนสิน ชุตินทรานนท์ และจิรยุทธ์ สินธุพันธุ์, 2559, 80) ความรักของสาวิตรีที่มีต่อพระสตัยวานนั้นมิใช่ความรักระหว่างฝ่ายชายและฝ่ายหญิงทั่วไปเท่านั้น แต่ผู้อ่านยังสามารถสัมผัสอารมณ์ ความรู้สึกของสาวิตรีที่ติงาม ผสมผสานให้เห็นสายสัมพันธ์และความเชื่อมโยงของสายใยแห่งความรักอันเป็นพลังสำคัญที่ก่อให้เกิดกำลังใจ เป็นแรงใจ และเป็นที่พักของจิตใจ จนผู้อ่านเองก็รู้สึกถึงพลังอำนาจนั้นเช่นเดียวกัน

ในหนังสือ The Transformation of Intimacy: Sexuality, Love and Eroticism in Modern Societies ของแอนโทนี กิดเด็นส์ (Anthony Giddens, 1992 อ้างถึงใน ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, 2554: 22) ได้แยกความแตกต่างระหว่างความรักโรแมนติก (Romantic love) และความรักประเภทอื่นๆ โดยอธิบายว่า สิ่งที่เรียกว่า ความรัก หรือ ความรักด้วยแรงปรารถนา (Passionate love) เป็นปรากฏการณ์สากลที่พบได้ในทุกสังคม ไม่จำกัดว่าจะเป็นที่ใดก็ตาม กิดเด็นส์เรียกความรักประเภทนี้ว่า Passionate love ซึ่งแปลว่า ความรักแบบพิศواس อันหมายถึงความรักที่ผูกพัน

ความรู้สึกและแรงปรารถนาทางเพศเข้าด้วยกัน ด้วยความรู้สึกอันแรงกล้าและปัจจุบันทันด่วนและฉีกตัวเองออกจากกิจวัตรและชีวิตประจำวัน

ทฤษฎีความรัก (Theory of Love) นั้นมีนักจิตวิทยาชื่อ โรเบิร์ต สเติร์นเบิร์ก (Robert Sternberg) แห่งภาควิทยา มหาวิทยาลัยเยล (ปรเมศวร์ กุมารบุญ, 2560: [ออนไลน์]) ได้พัฒนาทฤษฎีความรักขึ้นมาด้วยตัวองค์ประกอบ 3 ประการ เรียกว่า “ทฤษฎี Triangle of Love” ที่ก่อให้เกิดความรักในรูปแบบต่างๆขึ้น โดยองค์ประกอบทั้ง 3 ประการนั้น ประกอบไปด้วย Intimacy คือความรู้สึกใกล้ชิด ผูกพัน และพันธนาการทางใจ Passion คือความรู้สึกหลงใหลไปในทางผู้สาวถูกใจในรูปลักษณะภายนอก และมีเป้าหมายอยากมีสัมพันธ์ด้วย Commitment คือในระยะสั้นการตัดสินใจอะไรต้องทำร่วมกับอีกคน และในระยะยาวมีการวางแผนที่จะประสบความสำเร็จในชีวิตร่วมกัน

จากทฤษฎีความรักของนักจิตวิทยา จึงแสดงให้เห็นว่าพฤติกรรมหลายประการอันเกี่ยวเนื่องมาจากความรักของนางสาวตรีนั้นแสดงให้เห็นถึงพลังของความรักซึ่งเกิดขึ้นทันทีที่ได้พบหน้าค่าตา และจบลงด้วยการแต่งงานอย่างรวดเร็ว การแสดงออกถึงอารมณ์รักนั้นบ่งบอกถึงความจริงใจและความเป็นมนุษย์ที่แท้จริงของตัวเองเลยทีเดียว นอกจากนี้ความสำคัญของพลังอำนาจที่แฝงอยู่ในความรักของตัวละครเอกยังสามารถควบคุมพฤติกรรมของผู้อื่นทั้งทางตรงและทางอ้อมได้อีกด้วย

นางสาวตรีมีกำเนิดมาจากการบำเพ็ญตบะของท้าวอศวัต ครั้นเมื่อนางเจริญวัยขึ้น บิดาก็ให้โอกาสนางได้ตัดสินใจเลือกคู่ครองด้วยตนเอง ซึ่งนางได้ประสาสป่าและกลับมาทูลบิดาว่านางได้เลือกพระสัตยวานโอรสของท้าวทรมัตเสนแห่งศาลวะนคร ซึ่งการตัดสินใจของนางจัดได้ว่าเป็นรักแรกพบ หรือ Infatuation love หรือ Passion เพราะความรักประเภทนี้มักเกิดขึ้นอย่างปัจจุบันทันด่วน มีมิติของความลุ่มหลง และศรัทธาอันท่วมท้นไม่ต่างไปจากความศรัทธาในศาสนา ความรักประเภทนี้มีอำนาจคล้ายกับศรัทธาในบารมี (Carisma) ซึ่งสามารถดึงเอาผู้ที่ตกหลุมรักหลุดออกจากโลกสามัญปกติ พร้อมทั้งจะแยกตนออกมาจากธรรมเนียมของสังคม และทำทุกอย่างเพื่อสละต่อความรักที่ตนมี (ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, 2554: 23)

ข้าขอทูลแถลงสำแดงเหตุ	แด่องค์พระบิดุเรศผู้ทรงศร
เมื่อเข้าไปในป่าพนาดร	พบบุรุษสุนทรแสนเหมาะตา
รูปทรงแมนองค์กานูมาส	มรรยาทน่ารักเป็นหนักหนา
ทั้งปรากฏกำลังวังชา	แสนสง่าเปล่งปลอดเป็นยอดชาย
พอแลเห็นดวงใจให้หวามวาบ	ยิ่งฟังเสียงยิ่งปลาบปลื้มมิหาย
เห็นว่าควรเปนคู่อยู่จนตาย	ขององค์พระฤาษายจงปราณี.๑

(สาวตรี, 2553: 41)

เพียงแค่นางสบตากับพระสตัยวาน นางก็ประทับใจในตัวชายหนุ่มจนไม่สามารถเปลี่ยนใจได้ ความรักที่เชื่อมั่นในการตัดสินใจของตนเองมากกว่าของสาวตรีจึงนับว่าเป็นการแสดงออกถึงความปัจเจกบุคคลที่มีความสามารถในการตัดสินใจเรื่องชีวิตคู่ได้ด้วยตนเอง อำนารักนี้ยังความรุนแรงขึ้นจนพัฒนาขึ้นเป็น ความรักแบบสายฟ้าแลบ หรือ Fatuous Love ซึ่งนั่นก็คือนางสาวตรีเกิดความผูกพันผสมผสาน รวมไปถึงความรู้สึกหลงใหลในทุกด้านของความเป็นพระ สตัยวาน หลงใหลในรูปร่าง ในน้ำเสียงแม้กระทั่งรวมไปถึงท่วงท่ากริยามารยาทด้วย ยิ่งเมื่อนางสาวตรีรับรู้จากพระนารท ฤาษีว่าบุรุษที่นางเลือกไว้เป็นคู่ครอง มีมีพระชนม์ชีพได้เพียง 1 ปีก็ยิ่งเกิดความสงสารในโชคชะตาเพิ่มพูนขึ้นไปอีก

โอ้วว่าพระบิดาบังเกิดเทศ	ทรงเดชดำรัสเช่นนั้นได้
ลูกบาศก์ตกได้เพียงหนเดียวไซ้	ทั้งบุตรเรียกให้ได้หนึ่งครั้ง
อนึ่งลั่นวาจาว่ายกให้	ก็ได้เพียงครั้งเดียวเพนที่ตั้ง
สามอย่างนี้ทำได้เพียงหนึ่งครั้ง	ขอพระองค์ทรงฟังลูกจงดี
ถึงเจ้าชายจะมีอายุสั้น	หรือไร้ปวงคุณธรรมเสื่อมศักดิ์ศรี
หม่อมฉันได้ปลงใจเลือกเธอนี้	ไม่ขอให้สามมีอื่นมาครอง.ฯ

(สาวตรี, 2553: 47)

และด้วยเหตุที่นางสาวตรีนั้นมีชาติกำเนิด ที่ดีคือเป็นถึงหญิงมัทระตระกูล ซึ่งได้รับการยกย่องว่าเป็นหญิงที่บริบูรณ์งดงามทั้งกายและใจ นางตระหนักแล้วว่าพระสตัยวานไม่ใช่ผู้ผิด ถ้านางจะไม่เลือกพระองค์เพียงเพราะเป็นบุรุษที่อายุสั้น และสามารถครองรักกันได้เพียงชั่วระยะเวลาปีหนึ่ง พระสตัยวานก็จะเป็นบุรุษที่น่าสงสาร ที่สุดเพราะไม่รู้แม้แต่ชะตากรรมที่ถูกลิขิตไว้ ครั้นเมื่อนางได้ใช้ชีวิตคู่ร่วมกับพระสวามีอย่างมีความสุข ความรักของนางจึงพัฒนาไปสู่ความสงสาร เกิด Commitment หรือการผูกมัด พันธะสัญญาที่เป็นตัวกำหนดความคิดหรือการตัดสินใจที่จะเสียสละและตอบแทนความรักของพระสตัยวานที่มีต่อนาง ซึ่งการผูกพันพันธะสัญญานั้นมีความเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์และความผูกพันของทั้งสองฝ่าย จนเป็นการยากที่จะเกิดสภาวะหมัดรัก ในบทประพันธ์เรื่องนี้ มีหลายฉากหลายตอนที่แสดงให้เห็นถึงความผูกพันของทั้งสอง เช่น จากการทำนางสาวตรีอดทนต่อการบำเพ็ญบุญไม่ว่าจะเป็นการอดอาหาร การทำบุญ ถวายกองอัคคี เพื่อหวังว่ากิริยาบุญนี้จะผ่อนผันให้มีชีวิตพระสตัยวานจะยืนยาวได้

อนิจจาเป็นกรรมที่ทำได้	จึงมาต้องปลงปลดปลิดชีพกษัย
อนิจจาเป็นกรรมที่ทำได้	จึงต้องมาทุกข์ใหญ่ในคราวนี้
อุตส่าห์ป่มตะบะทรมาน	เพื่อเทวมหาศาลโปรดเกศี
อดอาหารนานาสามราตรี	ขอผลจงได้มีสมจิตเรา.๑

(สาวิตรี, 2553: 51)

การบำเพ็ญบุญด้วยการกระทำดีที่รวดเร็วที่สุด ซึ่งคือการอดอาหารทั้งกลางวันและกลางคืนเป็นเวลาสามวัน รวมไปถึงการสวดมนต์ภาวนาขอพรให้พระสตียวานหลุดพ้นจากบ่วงกรรมความตาย การอดอาหารทำให้ร่างกายนางผ่ายผอม แต่นั่นกลับทำให้เห็นว่านางเป็นสุขกับการกระทำเหล่านั้น และมีความหวังอยู่ลึกๆว่า น่าจะช่วยส่งผลให้พระสวามีแคล้วคลาดจากความตายได้ พฤติกรรมของนางทำให้ทราบว่าความรักเป็นสภาวะภายในประการหนึ่งที่ทำให้ ร่างกายของมนุษย์เราหลังสารเคมีออกมาและทำให้เรารู้สึกถึงความอึดอัด ทั้งยังสามารถเชื่อมโยงความรู้สึกอื่นๆให้ลึกซึ้งขึ้นและเป็นไปในลักษณะของการอุปถัมภ์ค้ำชูชีวิตของตนเองได้ด้วย ส่วนในด้านของพระสตียวานนั้นเล่า ก็ปฏิบัติตนเป็นคู่ครองที่ดี มีน้ำใจ เป็นทั้งมิตรแท้และคู่ชีวิตที่คอยอยู่เคียงข้างดูแลอย่างสม่ำเสมอ

อันความรักของพี่มากน้อย	อยู่เพียงไรไม่ถอยนระร้อยชั่ง
ถึงแม้ว่าฟ้าดินจะกินพัง	พี่ก็ยังรักน้องผู้ต้องใจ

(สาวิตรี, 2553: 53)

นอกจากนั้น การที่พระสตียวานไม่ทราบว่าตนเองจะถึงแก่ความตาย ทำให้นางสาวิตรียิ่งเกิดอารมณ์รักผนวกเข้ากับความสงสารเพิ่มมากขึ้น สิ่งที่คิดเพียงอย่างเดียวคือนางไม่ปรารถนาจะมีบุรุษอื่นอีก ความรักที่มั่นคงนี้เป็นแรงขับ ผลักดันให้นางกระทำทุกวิถีทางเพื่อให้พระสตียวานมีความสุข

ทูลเกศ	น้องนี้รักทรงเดชภาสาย
เมื่อใดพระเห็นห่างจากข้างกาย	บ้ได้วายคำนึงถึงทรงธรรม
เจ้าประคุณพระทูลกระหม่อมแก้ว	อย่าทรงคลาดแคล้วไปไกลหม่อมฉัน
ขอยอมตายถวายซึ่งชีวิต	แทนองค์พระจิมขวัญผู้ภรรยา.๑

(สาวิตรี, 2553: 52)

และเมื่อถึงวันกำหนดที่พระยมจะต้องเดินทางมารับดวงวิญญาณของพระสตียวาน นางจึงได้พยายามทุกวิถีทางที่จะขอให้พระยมละชีวิตของสามีอันเป็นที่รัก ความเศร้าโศกสะเทือนใจแปรเปลี่ยน

มาเป็นความกล้าหาญ ดังนั้น หากจะมีคำถามว่าเพราะอำนาจรักหรือที่ทำให้สาวตรีสามารถลิขิตชะตากรรมมนุษย์ขึ้นใหม่ได้ คำตอบก็คือ ทุกสิ่งที่เกิดขึ้นล้วนแต่เกิดด้วยแรงรักที่นางสาวตรีมีให้แก่พระสัตยวานนับตั้งแต่พบกันครั้งแรกตัวเดียวเท่านั้น ความรักมักทำให้มนุษย์ควบคุมการกระทำของตนเองไม่ได้เสมอ

ความรักประเภท Consummate love ซึ่งเป็นความรักจริงในอุดมคติที่ครบทั้ง 3 ด้าน อันประกอบไปด้วย Intimacy คือความรู้สึกใกล้ชิด ผูกพัน และพันธนาการทางใจ Passion คือความรู้สึกหลงใหลไปในทางชั่วสาว ถูกใจในรูปลักษณะภายนอก และมีเป้าหมายอยากมีสัมพันธ์ด้วย ซึ่งคือ Commitment องค์ประกอบของความรักทั้ง 3 ด้านจึงมีส่วนทำให้ความรักของนางสาวตรีต้องเกิด “การแสดงออก” ธเนศ วงศ์ยานนาวา (ธเนศ วงศ์ยานนาวา, 2553: 24) กล่าวว่า ความรักมักต้องการการแสดงออก ความรักต้องการเห็นและได้เห็นจนเป็นที่ประจักษ์ ความรักจึงไม่สามารถที่จะเก็บเอาไว้อย่างเงียบๆได้ ความรักของนางสาวตรีจึงแสดงออกมาผ่านความคิดที่น้อยคนจะพยายามทำสิ่งนั้นให้เกิดขึ้นจริง นั่นคือการเอาชนะความตาย

จากความคิดที่นางต้องการเอาชนะความเป็นไปของโลก มีความเป็นไปตามแนวคิดสำคัญอย่างหนึ่งของอิริค ฟรอมม์ที่ใช้อธิบายเรื่องความรักนั่นคือ “แนวคิดเรื่องความแปลกแยกของมนุษย์” อธิบายถึงเรื่องภาวะแปลกแยกนี้ว่า โดยทั่วไปของมนุษย์มีสำนึกปกติที่เชื่อว่ามนุษย์ประกอบด้วย “ตัวเรา” และ “ธรรมชาติ” แต่เมื่อมนุษย์เริ่มสั่งสมความรู้มากขึ้น ทำให้มนุษย์เริ่มสำนึกว่าตัวเองสามารถเอาชนะธรรมชาติได้ ซึ่งแสดงออกถึงเสรีภาพอย่างหนึ่งที่มนุษย์ปรารถนาจะหลุดพ้นจากกรอบของธรรมชาติ แต่ยังมีเสรีภาพขัดจากธรรมชาติมากขึ้นเท่าใด มนุษย์ก็จะยิ่งเกิดความรู้สึกแปลกแยก (alienated) มากขึ้นเท่านั้น ฉะนั้น การพยายามจะเอาชนะความรู้สึกอ้างว้างของสาวตรี จึงเป็นแรงผลักดันในการยึดโยงความสัมพันธ์ ระหว่างตนเองกับพระสัตยวาน โดยใช้ความรักนั่นเอง พลังของความรักมักมีความต้องการ “อะไร” มากไปกว่าที่เป็นอยู่หรือที่มีอยู่ ความรักแสดงให้เห็นถึงความไม่รู้จักพอ พลังรักของชายและหญิงที่อยู่ด้วยกันด้วยอารมณ์แห่งความรักนั้นจึงเต็มไปด้วยพลังที่ทรงอำนาจ เพราะการที่ผู้หญิงจะรักใคร่สักคนก็ย่อมต้องการจะอยู่ใกล้ชิดกับคนที่ตนเองรักไปตลอดชีวิต อิริค ฟรอมม์ มองว่าการสานสัมพันธ์กับคนอื่นด้วยความรัก เป็นการสร้างความมั่นคงทางจิตใจ และเป็นแรงผลักดันให้มนุษย์ต้องคืนกลับมาอยู่กับผู้คนและสังคม

ดังนั้น การที่สาวตรีเกิดความคิดที่จะนำพระสัตยวานกลับมาจากขอบเขตของความตายก็น่าจะมาจากความคิดเบื้องต้นในเรื่องของความแปลกแยกของมนุษย์ของนาง ที่ต้องการเอาชนะธรรมชาติอันเป็นสำนึกปกติที่ทุกคนทราบดีอยู่แล้ว ความตายต้องมาพรากบุคคลอันเป็นที่รักไม่ว่าจะช้าหรือเร็วก็ตาม ซึ่งหากกล่าวกันตามความเป็นจริง ความรักในลักษณะที่ทรงพลัง และคุกรุ่นไปด้วยแรงขับดังกล่าว อาจมองในมุมของการเป็นอันตรายต่อระเบียบแบบแผนของสังคม เพราะการที่นางสาวตรีพยายามเปลี่ยนแปลงความเป็นไปของโลก เปลี่ยนชะตาชีวิตของพระสัตยวานให้เป็นไป

ตามเป้าประสงค์ของนาง อาจจะนำพาความเดือดร้อนให้กับพระยมที่มีหน้าที่ต้องนำดวงวิญญาณของพระสตัยวานไปสู่อีกโลกหนึ่งก็เป็นได้

ในความเชื่อแบบตะวันตก ความตายเป็นเสมือนกำแพงสุดท้าย เป็นสิ่งแน่นอนที่มนุษย์ไม่ควรล่วงละเมิด การก้าวเข้าไปในกำแพงแห่งความตายจึงนับว่าเป็นการกระทำที่อาจหาญของสาวตรีมากอำนาจหรือพลังที่มีผลสืบเนื่องมาจากความรักลดบันดาลให้นางเกิดพลังอำนาจไม่ว่าจะในด้าน สติ สมาธิ ปัญญา ความเพียร และศรัทธาซึ่งทั้งหมดนี้ก็เพียงพอที่จะโน้มนำให้พระยมคืนลมหายใจกลับมาสู่พระสตัยวานอีกวาระหนึ่ง ชัยชนะของสาวตรีในครั้งนี้บ่งบอกให้เราเห็นว่าอำนาจที่ปราศจากความรักไม่สามารถนำสาวตรีไปสู่ความสำเร็จได้ ในขณะที่เดียวกันความรักที่ปราศจากอำนาจก็ย่อมไม่สามารถนำสาวตรีไปสู่ความสำเร็จได้เช่นเดียวกัน

อิทธิบาท 4 : พลังส่งเสริมวาทศิลป์ของนางสาวตรีให้มีอำนาจ

วรรณคดีหลายเรื่องตระหนักถึงความสำคัญเกี่ยวกับการพูด ดังจะเห็นวรรณคดีจำนวนมากได้กล่าวถึงการพูดในแง่มุมต่าง ๆ เช่น เรื่องวิวาท์พระสมุทร ที่กล่าวว่า “ปากเป็นเอกเลขเป็นโทโบราณว่า” ซึ่งแสดงว่าการพูดสำคัญเป็นอันดับหนึ่ง หรือในนิราศภูเขาทอง ที่กล่าวว่า “ถึงบางพูดพูดดีเป็นศรีศักดิ์ มีคนรักสรรถ้อยอร่อยจิต” สรุปได้ว่า การพูดเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ เพราะต้องมีการฝึกฝนจนเกิดความมั่นใจและชำนาญเพียงพอที่จะพูดให้มีผลเป็นไปได้ตามที่ต้องการ นอกจากนี้ยังต้องมีวัตถุประสงค์ที่แน่ชัดใช้ถ้อยคำน้ำเสียง และมารยาทที่สอดคล้องกับวาระโอกาสที่จะพูด การศึกษาวาทศิลป์ที่ปรากฏอยู่ในวรรณคดีจึงเป็นสิ่งที่เห็นได้ชัดเจน เพราะวรรณคดีมักมีบทสนทนาที่สื่อให้เห็นการพูดของตัวละครแต่ละตัว หากตัวละครตัวใดมีการเจรจาโต้ตอบที่คมคายย่อมเน้นตัวละครตัวดังกล่าวให้โดดเด่นมากยิ่งขึ้นและประทับใจอยู่ในความทรงจำของผู้อ่านเป็นพิเศษ ซึ่งนางสาวตรีก็จัดว่าเป็นตัวละครตัวหนึ่งที่หลายคนนึกถึงเป็นลำดับแรกๆเมื่อกกล่าวถึงความมีวาทศิลป์อันชาญฉลาด

ในตำนานของตะวันตกบางเรื่อง ดังเช่น ตำนานกรีกมีเรื่องเล่าของออร์เฟอุส (Orpheus) เรื่องราวที่ว่าด้วยมนุษย์ธรรมดาที่ต่อรองกับเจ้าแห่งโลกหลังความตายเพื่อที่จะนำภรรยาที่ชื่อนางยูริดีส (Eurydice) ซึ่งโดนงูพิษฉกตายกลับมายังโลกมนุษย์ดั้งเดิม ตำนานเรื่องนี้ ออร์เฟอุสใช้คำพูดเพื่อต่อรองกับความตายไม่สำเร็จเพราะไม่รักษาสัญญาว่าจะไม่หันกลับมามองภรรยาในขณะที่เดินทางกลับมาโลกเบื้องบน แต่ก่อนที่ออร์เฟอุสจะนำภรรยาเดินกลับขึ้นมานั้น ออร์เฟอุสตัดสินใจลงไปยังยมโลก และเล่นดนตรีถ่ายทอดความรักของตนเองและใช้วาทศิลป์พรรณนาอ่อนหวาน เทพดีและราชินีแห่งโลกใต้พิภพ จนเจ้าแห่งความตายสัมผัสความรู้สึกของออร์เฟอุสและยินยอมที่จะปลดปล่อยยูริดีสให้กลับไปพร้อมกัน

คาร์ล ยุง (Carl Jung) นักจิตวิทยาแห่งตำนานและความฝันพูดถึงตำนานออร์เฟอุสว่า เป็นเหมือนพลังจินตนาการของมนุษย์ที่สามารถเอาชนะและมีพลังเทียมเท่าธรรมชาติได้ พลังที่มาจากการใช้ศิลปะเฉพาะอย่าง ศิลปะแห่งการแสดงและส่งผ่านความรู้สึก (กชกร ธรรมชาติ, 2561: [ออนไลน์]) ซึ่งก็เป็นทำนองเดียวกับที่ตัวละครเอก คือ นางสาวตรีใช้อารมณ์รักผสมผสานกับความมีวาทศิลป์ของนาง เพื่อใช้ในการควบคุมธรรมชาติอันได้แก่ความตายนั่นเอง นางสาวตรี ได้รับการยกย่องให้เป็นผู้หญิงในอุดมคติ สืบเนื่องจากการใช้ปัญญาอย่างเฉลียวฉลาดเฉียบแหลมในการแสดงธรรมช่วยเหลือพระสวามี ผู้เป็นพระสวามีให้ฟื้นคืนชีวิตจากพระยม แสดงให้เห็นว่าการใช้คำพูดอันชาญฉลาด นำพาไปสู่การมีอำนาจได้ ทั้งทางตรงและทางอ้อม

นอกจากนี้นางสาวตรียังนับว่าเป็นสตรีผู้มีวาทศิลป์เป็นเลิศ (พงษ์ภิญโญ แม้นโกศล, 2546: 81) ระบุว่า “เมื่อพิจารณาจากบทเจรจาของนาง สาวตรีพบว่า มีลักษณะของนักพูดที่ดีตามหลักวิชาการพูดปัจจุบันหลายประการ เช่น รู้จักเลือกใช้ถ้อยคำโวหาร การวิเคราะห์ผู้ฟัง มีไหวพริบปฏิภาณสามารถพูดจนผู้ฟังประทับใจ และเกิดผลสัมฤทธิ์ทางการพูด เป็นต้น” จากบทสนทนาในบทละครพูดเห็นได้อย่างชัดเจนว่านางสาวตรีใช้วาทศิลป์แสดงธรรมอันสูงส่งเพื่อช่วยเหลือสามีให้พ้นจาก "บ่วง" ของพระยม เมื่อพระยมจะนำดวงวิญญาณพระสวามีไป นางสาวตรีได้เฝ้าอ่อนแอด้วยวาทะแรกว่าตัวนางเองใคร่รู้ว่าเพราะเหตุใดพระยมจึงเสด็จมาด้วยพระองค์เอง แทนที่จะเป็นทูตของพระยม จากคำถามแรกนับว่าเป็นก้าวแรกของการท้าทายปราศรัยที่นางต้องอาศัยสติ ความกล้าหาญรวมทั้งเอาชนะความเกรงกลัวของตน ในการที่จะต้องสนทนากับพระยมผู้ซึ่งเป็นถึงเทพเจ้าแห่งนรกและความตาย เพื่อนำไปสู่การสื่อสารที่ทำให้เกิดสัมพันธภาพที่ดี บทเจรจาขอต่อรองของนางสาวตรีที่มีต่อพระยมเป็นข้อเท็จจริงที่พระยมไม่สามารถปฏิเสธได้ โดยแทบทุกครั้งที่มีการข้อพร นางต้องอธิบายถึงสาเหตุที่ต้องขอพรในข้อดังกล่าว เช่น

พระบิดาแห่งพระสวามี	ถูกไฟรีไล่ออกนอกเขตชั้นดี
ขอประทานให้องค์พระทรงธรรม	ได้ปล้นกลับทรงราชย์เช่นเดิมมา

(สาวตรี, 2553: 77)

อันองค์พระบิดาของข้าบาท	เปนพระจอมมัทธาษฎร์นครใหญ่
ทรงอำนาจราชศักดิ์อันเกรียงไกร	แต่ท่านไร้ไอรสยศยง
ขอไอรสแต่พระนเรนทร์สุร	สืบสกุลพร้อมพรั่งตั้งประสงค์

(สาวตรี, 2553: 78)

และในการขอพรข้อที่ 4 ซึ่งถือว่าเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญเนื่องจากการขอมีพระราชโอรส 100 พระองค์ ย่อมหมายถึงการมีชีวิตกลับคืนมาของพระสตัยวานด้วยในอีกนัยหนึ่งซึ่งสะท้อนให้เห็นถึง วาทศิลป์ อันเป็นศิลปะชั้นสูงในการสื่อสารระหว่างบุคคล (interpersonal communication) การใช้วาทศิลป์ของนางสาวิตรีนี้จะไม่สามารถประสบความสำเร็จได้เลย หากนางปราศจากการเตรียมตัว หรือความมุ่งมั่นอันเด็ดเดี่ยว ซึ่งผู้เขียนบทความวิเคราะห์ว่าวาทศิลป์ของนางนั้นพ้องกับหลักธรรมใน พุทธศาสนานั้นคือ อิทธิบาท 4 อันประกอบด้วย ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา ฉันทะ หมายถึง ความมุ่งมั่นปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะประสบความสำเร็จในการกระทำสิ่งใดก็ตามที่ตนเองต้องการจะเป็น เช่นเดียวกับที่สาวิตรีต้องการนำพระสตัยวานกลับมาครองคู่กับตนเองในโลกมนุษย์ดังเดิม วิริยะ ได้แก่ ความพยายามพากเพียร บากบั่น อดทน สาวิตรีมิได้ประสบความสำเร็จในการต่อรองชีวิตของพระ สวามีในการพูดเพียงครั้งเดียว แต่นางถูกปฏิเสธจากพระยมมาตั้งแต่การขอพรในข้อแรกๆ เพราะทุก ครั้งที่มีการขอพรเกิดขึ้น พระยมจะต้องกำชับด้วยคำพูดทุกครั้งว่า “เว้นเสียแต่ชีวิตพระภรรดา ขอ อะไรไม่ว่าตามใจ” ซึ่งนางก็เพียรพยายามที่จะใช้ปฏิภาณไหวพริบในลำดับคำถามของการขอพรให้เอื้อ ต่อจุดมุ่งหมายของนางนั่นคือ ชีวิตของพระสตัยวาน จิตตะ หมายถึง จิตใจจดจ่อ เอาใจใส่ต่อเป้าหมาย ที่วางเอาไว้ การเรียงลำดับหัวข้อหรือเนื้อเรื่องของบทสนทนาที่สาวิตรีมีกับพระยมก่อนที่จะขอพรใน ข้อที่ 1 ทำให้เห็นถึงการเอาใจใส่ต่อการสนทนาเป็นอย่างยิ่ง เพราะนางเริ่มจากการที่แสดงเจตนาธรรมณ์ ขอติดตามสามีไปยังโลกแห่งความตาย แม้ว่าพระยมจะเตือนนางว่าพระสตัยวานสิ้นชีพแล้ว ภารกิจที่ ภรรยาพึงปฏิบัติต่อสามีก็หมดลงไปแล้วด้วยนั้น นางกลับตอบไปว่า ไม่ว่าพระภัสตดาจะไปที่ไหนนางก็จะ ติดตามไปที่นั่นด้วย การพูดถึงสิ่งที่นางคิดว่าธรรมณ์นั้นย่อมคุ้มผู้ประพฤติธรรมเสมอ การกล่าวสรรเสริญ และบูชาพระยม ว่าพระยมเป็นผู้ทรงธรรม การคบกับผู้ทรงคุณธรรมย่อมมีผลดี การเสวนากับผู้ ประพฤติธรรมคือการคบมิตรที่ล้ำเลิศและเป็นมงคลต่อตัวของนางเองด้วย รวมไปถึงการอธิบายว่า สาเหตุของการขอพรคืออะไร มธุรสวาจาของนางทำความพึงพอใจให้กับพระยมมาก

หม่อมฉันอยู่ใกล้องค์พระภรรดา	จะเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้าหามิได้
พระภรรดาตกอยู่สภาพใด	หม่อมฉันขออยู่ในสภาพนั้น
อนึ่งใกล้พระองค์ผู้ทรงคุณ	เปนจอมบุญแท้จริงทุกสิ่งสรรพ
การคบผู้ซื่อตรงทรงคุณธรรม	ย่อมมีผลอนันต์อันเลิศดี
เสวนากับผู้ประพฤติธรรม	คือคบมิตรเลิศล้ำและเป็นศรี
หม่อมฉันขอบคพระธรรมะจारी	จางสู้ลีลาตามเสด็จมา.๓

(สาวิตรี, 2553: 76)

วิมังสา คือ การหมั่นพิจารณาไตร่ตรองว่าการพูดที่ผ่านไบนั้นมีอะไรที่ต้องแก้ไขหรือปรับปรุง การพิสูจน์ทดลองโดยการตั้งคำถามหึงใจของพระยมก่อนว่าจะมีท่าทีอย่างไรกับพรที่ขอในลำดับแรกๆ หลังจากนั้นจึงคิดที่จะขอพรในลำดับถัดไป ซึ่งการที่จะทำเช่นนี้ได้ต้องใช้ปัญญาประกอบด้วย เพื่อให้วัตถุประสงค์ในวาทศิลป์นั้นบรรลุถึงเป้าหมาย

พระยม.	วาทเธอเป็นคติดีทั้งหมด ได้ฟังแล้วเพลิดเพลินเจริญใจ จงขอพรอีกเป็นคำรบห้า จงขอพรสุดประเสริฐเถิดครานี้	มธุรสแกมธรรมอันฝ่องใส อำทรมวยประเสริฐเถิดนารี อันดูข้าไม่ขัดมารสี จะยินดีให้สิ้นสมจินดา ฯ
สาวิตรี.	อ้าพระผู้ประสาทศรีสวัสดิ์ ไหนจะได้สมถวิลจินตนา ฉะนั้นจึงจำต้องขอประทาน ดำรงพระวาทที่ลั่นไว้	พรพิพัฒน์ประทานแก่ดูข้า แม่ใ้พระภรรดาผู้ใจ ชีวิตพระสัตยวานขึ้นมาใหม่ สมที่ไ้เปนครมราชา ฯ

(สาวิตรี, 2553: 81)

เป็นข้อสรุปได้ว่า แท้ที่จริงแล้วการที่มนุษย์จะประสบความสำเร็จในการทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องจัดการทุกสิ่งอย่างให้มีความสอดคล้องไปกันได้ดี ดังเช่นการที่นางสาวิตรีมีจุดมุ่งหมายในการพูดที่ชัดเจนแน่วแน่ดีเลิศอยู่แล้ว เมื่อไปประจวบเหมาะเข้ากับหลักธรรมของทางพุทธศาสนาที่เหมาะสมและนำมาปฏิบัติบนพื้นฐานที่ถูกต้อง ผลของการปฏิบัตินั้นก็ย่อมสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี หลักอภิชาติ 4 เป็นหลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ที่จะขาดข้อใดข้อหนึ่งไปไม่ได้ ด้วยว่ามีกระบวนการที่เชื่อมโยงเนื่องหนุนเสริมกันอันจะทำให้เราประสบผลสำเร็จในชีวิตและการงานได้ตามความมุ่งหวังเช่นเดียวกันกับการที่นางสาวิตรีนำเอาหลักอภิชาติ 4 มาใช้ในการพูดเพื่อต่อรองขอชีวิตของพระสัตยวาน

พลังรัก การแสวงหาบางอย่างเพื่อเติมความต้องการของตนเอง

ความตายเป็นสิ่งที่ทรงพลัง ความตายจึงเป็นอุปสรรคสำคัญที่ตัวละครในวรรณคดีหลายตัวต้องเผชิญ ความตายกลายเป็นความทุกข์ทรมานที่มนุษย์ยากจะทำใจยอมรับ วรรณคดีหลายเรื่องมีการตายเกิดขึ้นและตัวละครเอกล้วนเผชิญหน้ากับความตาย ซึ่งทั้งหมดล้วนยอมรับว่าความตายคือปลายทางอันแน่นอนของมนุษย์ เป็นสิ่งที่ใกล้ตัวหากแต่แสนไกลในความเข้าใจและใครต่อใครล้วนปฏิเสธ ภารกิจที่ยากเย็นที่สุดคือการพยายามเอาชนะความตาย การนำเอาผู้คนที่ก้าวไปสู่โลกหลัง

ความตายแล้วกลับมา เป็นภารกิจที่มนุษย์ต่างรับรู้ถึงความเป็นไปไม่ได้ยู่ลึกๆ ทั้งๆที่บางทีความตายอาจช่วยเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้เป็นที่รักของเรายิ่งปรากฏตัวเด่นชัดและสวยงามขึ้น ความตายของพระสตัยวานมีผลทำให้นางสาววิตรีตัดสินใจทำบางสิ่งบางอย่างที่ค้านกับหลักความเป็นไปของธรรมชาติ นางใช้ความรักเป็นเครื่องมือในการแสวงหาอำนาจ แม้กระทั่งเมื่อต้องต่อรองกับ “ความตาย” สิ่งอันทรงพลังและเป็นสิ่งที่มนุษย์ไม่เคยเอาชนะได้ การใช้วาทศิลป์เจรจาต่อรองโดยมีความรักเป็นพลังขับเคลื่อนเพื่อร้องขอชีวิตพระสวามีกลับมา จึงถือว่าเป็นตัวแทนความรู้สึกของมนุษย์ในโลกของความจริงที่ยากลองปฏิบัติตัวให้อยู่เหนือธรรมชาติบ้าง

การรู้ล่วงหน้าว่าชีวิตของพระสตัยวานถูกลิขิตหรือกำหนดมาจากสิ่งที่ไม่เห็นทำให้นางสลดใจที่มนุษย์ไม่สามารถฝ่าฝืนกฎธรรมชาตินี้ได้ โดยตลอดระยะเวลาที่ครองคู่อยู่ด้วยกัน นางบำเพ็ญพรตอย่างสม่าเสมอด้วยความคิดว่าน่าจะเป็นการแบ่งเบาชะตากรรมที่เบื้องบนกำหนดให้ยี่ดยาวออกไปได้บ้าง การใช้เวลาให้คุ้มค่าและมีความสุข สิ่งเดียวที่เป็นพลังสำคัญ คือ กระแสพลังอันเกิดจากรักที่หล่อเลี้ยงแปรเปลี่ยนเป็นพลังใจอันเข้มแข็ง ปลอดภัย เพิ่มเติมความหวัง และครุ่นคิดหาวิธีที่จะทำให้พระสตัยวานหลุดพ้นจากชะตากรรมนี้ได้ ซึ่งพลังอำนาจของความรักนี้ เป็นความรักที่ต้องประกอบไปด้วย Intimacy , Passion และ Commitment ตามทฤษฎีของความรักที่จะเกิดขึ้นจากความเสน่หา ความหลงใหล ซึ่งอาจจะเกิดจากแรงดึงดูดอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น ในกรณีนี้นางสาววิตรีเกิดเสน่หาพระสตัยวานทันทีที่ได้พบหน้า นอกจากนี้การที่นางได้อยู่ร่วมกับพระสตัยวานในบรรณศาลาในป่า การปรนนิบัติทำหน้าที่ภรรยา ทำให้เกิดความใกล้ชิดผูกพัน จนพัฒนาไปเป็น Consummate Love ในที่สุด

หากมองในมุมของผู้เขียนบทความแล้ว บทสรุปจบของเรื่องสาววิตรีนั้น อาจไม่ได้อยู่ที่ประเด็นของการที่ตนเองยังไม่พร้อมที่จะสูญเสียชายอันเป็นที่รัก เพียงเพราะความพลัดพรากมาเร็วกว่าเวลาที่ควรจะเป็น แม้ว่าตัวนางเองจะพยายามเข้าใจและรับสภาพ อำนาจในความรักก็ทำให้สาววิตรีมองข้ามสิ่งนี้ไป ยิ่งเมื่อต้องเผชิญกับความเกรงกลัวที่จะต้องอยู่อย่างโดดเดี่ยวอ้างว้าง ทำให้การอดกลั้นทลายลง กลายเป็นความกล้าหาญและเป็นพลังอันยิ่งใหญ่ที่ผลักดันให้หาญกล้าจงดัดจะหวงดวงวิญญาณของพระสวามีคืนมาจากผู้มีอำนาจยิ่งใหญ่ในโลกของความตาย แต่แท้ที่จริงแล้วได้แฝงนัยยะสำคัญไว้ว่า พลังอำนาจของความรักที่สามารถต่อรองและยื้อชีวิตของพระสตัยวานกลับมาได้ดังเดิมทั้งหมดทั้งมวล อาจมาจากพลังอำนาจของความรักตนเองหรือการนำเอาความรักที่มีฐานมาจากการใช้ตนเองเป็นศูนย์กลาง ของนางสาววิตรีเป็นที่ตั้ง การอยู่ด้วยกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของผู้หญิงและผู้ชายก่อให้เกิดทั้งพลังและความสุขเหนือกว่าสิ่งอื่นใด อุปสรรคบางประการที่ทำให้ความรักนั้นไม่ได้อยู่ด้วยกันอาจทำให้ความรักครั้งนั้นร้อนแรงมากขึ้น

การแสวงหาชีวิตที่เป็นอมตะแสดงให้เห็นถึงแรงปรารถนาที่จะทำหายความตาย ทั้งๆที่ความตายเป็นกฎของธรรมชาติที่ทุกคนเกิดมาต้องเผชิญอยู่แล้ว สิ่งที่น่าคิดคือ ผู้ที่ต้องเผชิญหน้ากับความ

ตายยอมรับ เข้าใจและต้อนรับความตายหรือเปล่า การเอาชนะความตายจากพระยมได้ด้วยอำนาจของความรักในกรณีของนางสาวตรีอาจไม่สามารถเกิดขึ้นได้หลายครั้ง เพราะในท้ายที่สุดแล้วความตายก็ต้องมาเยือนมนุษย์ แม้ว่ามนุษย์จะยื้อยุดลุดกระซางหรือต่อรองเพื่อขยายเวลาของความตายให้ยืดยาวออกไปด้วยวิธีใดก็ตาม

เอกสารอ้างอิง

- กุสุมา รัชมณี. (2534). *การวิเคราะห์วรรณคดีไทยตามทฤษฎีวิวัฒนาการคติสันสกฤต*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- กชกร ธรรมชาติ. (2561). *การทำทนายความตาย และราคาที่ต้องจ่ายเพื่อไถ่ชีวิตคืนในเทพภรณ์*. สืบค้นเมื่อ 28 มกราคม 2562, <https://thematter.co/pulse/defy-death-price/50683>
- ดวงมน จิตรจางค์. (2528). *หลังม่านวรรณศิลป์*. กรุงเทพฯ: เทียนวรรณ.
- ชนสิน ชูตินธรานนท์ และจิริยุทธิ์ สิ้นธุพันธ์. (2559). สาวตรี เดอะ มิวสิคัล : การสื่อสารความรักเชิงอุดมคติผ่านละครเพลง. *วารสารนิทัศน์ภาษาและการสื่อสาร*, 21(29), 72-91.
- ธเนศ วงศ์ยานนาวา. (2553). *ความรัก ความรู้ ความตาย*. กรุงเทพฯ: เคล็ดไทย.
- ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. (2554). รักโรแมนติคในมุมมองสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา. *วารสารวิชาการภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์*, 23(1-2), 17-50.
- ปรเมศวร์ กุมารบุญ. (2560). *ทฤษฎีความรัก (Theory of Love) กับ Poramez's love life cycle Model*. สืบค้นเมื่อ 10 กุมภาพันธ์ 2562 จาก www.gotoknow.org/posts/618576
- พงษ์ภิญโญ แม้นโกศล. (2546). วาทศิลป์ของนางสาวตรี. *วารสารสุทธิปริทัศน์*, 17(53), 82-89.
- วนิดา บำรุงไทย. (2544). *ศาสตร์และศิลป์แห่งนวนิยาย*. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.
- สหะโรจน์ กิตติมหา. (2553). *วิถีแห่งทุกข์ สุข โศก เกษมของสาวตรี พระราชานิพนธ์ในรัชกาลที่ 6*. สืบค้นเมื่อ 28 มกราคม 2562. จาก <https://singsayam.wordpress.com/2010/07/14>

การวิเคราะห์บทสนทนาต่อสิทธิที่ไม่เท่าเทียม ในร่างพระราชบัญญัติคู่ชีวิต พ.ศ....ของชุมชนออนไลน์

ภีรกาญจน์ ไคนุ่นนา

คณะวิทยาการสื่อสาร

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

บทคัดย่อ

ร่างพระราชบัญญัติคู่ชีวิต พ.ศ....ฉบับที่คณะรัฐมนตรีเห็นชอบในหลักการเมื่อวันที่ 25 ธันวาคม พ.ศ.2561 ตามที่กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรมเป็นผู้เสนอนั้นเป็นร่างกฎหมายที่มีการถกเถียงกันอย่างกว้างขวาง เพราะสิทธิความเป็นพลเมืองหลายประการไม่ได้รับการบรรจุไว้ จึงเป็นที่มาของการศึกษาครั้งนี้ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์บทสนทนาของคนหลากหลายทางเพศต่อร่างพระราชบัญญัติฉบับนี้ที่มีการสื่อสารในเพจสนับสนุน พรบ.คู่ชีวิต ผู้วิจัยใช้ชาติพันธุ์วรรณาดิจิทัลและการมีส่วนร่วมในสนามเป็นวิธีการในการศึกษา

ผลการศึกษา พบว่า สมาชิกในชุมชนออนไลน์ต่างคาดหวังต่อร่างพระราชบัญญัติคู่ชีวิตโดยมีการสะท้อนผ่านบทสนทนาเกี่ยวกับปัญหาสิทธิพลเมือง กฎหมาย และการใช้ชีวิตร่วมกันของคนหลากหลายทางเพศ พวกเขาหวังว่าพระราชบัญญัติดังกล่าวจะช่วยยกระดับสิทธิของคู่ชีวิตเพศเดียวกัน อีกด้านหนึ่งเห็นว่า สิทธิทางกฎหมายหลายประการที่จำเป็นสำหรับคู่ชีวิตเพศเดียวกันนั้นไม่ได้รับการบรรจุในร่างพระราชบัญญัติฉบับนี้ ทั้งสิทธิการร่วมรับบุตรบุญธรรม สิทธิด้านการเข้าถึงการบริการสุขภาพ สิทธิการลดหย่อนภาษี สิทธิในกองทุนประกันสังคมของคู่สมรส เป็นต้น ซึ่งเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงความไม่เท่าเทียมกันของพลเมือง บทสนทนาดังกล่าวปรากฏอยู่ในชุมชนออนไลน์ ซึ่งเป็นพื้นที่สาธารณะในการกำหนดวาระและวางกรอบการสนทนาของสมาชิก

คำสำคัญ: ชุมชนออนไลน์, ชาติพันธุ์วรรณาดิจิทัล, พรบ.คู่ชีวิต, สิทธิพลเมือง

The Conversation Analysis from Online Community about the Unequal Rights of Thailand's Civil Partnership Bill, Latest Version

Phirakan Kai-nunna

Faculty of Communication Sciences

Prince of Songkla University, Pattani Campus

Abstract

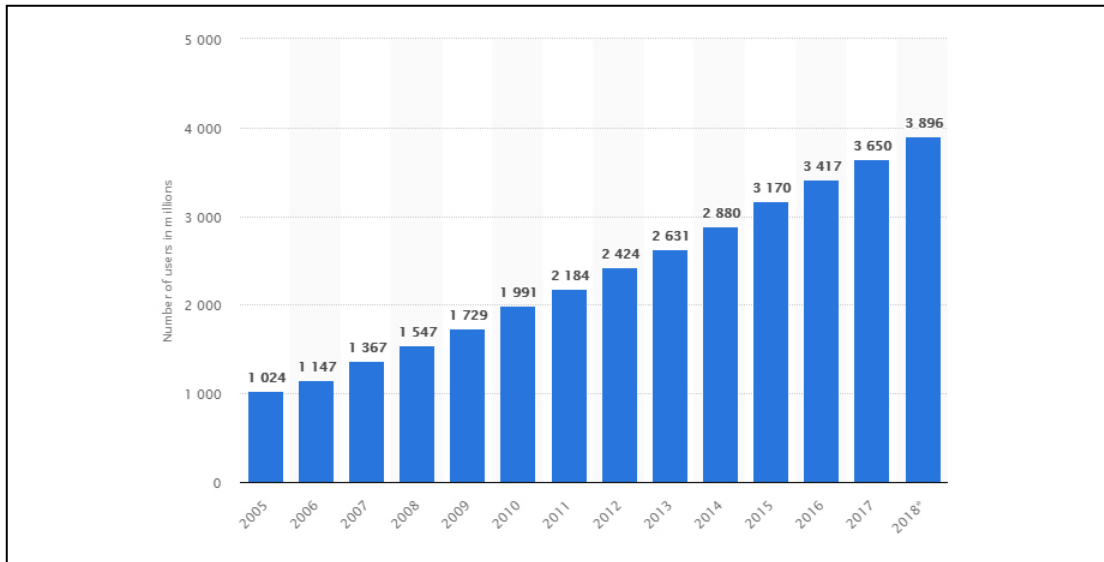
Thai cabinet has approved the draft of civil partnership bill presented by the Department of Rights and Liberties Protection, Ministry of Justice on 25 Dec 2018. It has been widely criticized because several civil rights are not included in this latest version. This phenomenon is the significance for improving the human rights in Thailand, and therefore this is the background of the research. This article was to investigate the conversation of the online LGBT⁺ community over the civil partnership bill from the fanpage named “Supporting Civil Partnership Bill” (สนับสนุน พรบ.คู่ชีวิต). The digital ethnographic method and complete participation were applied to the research.

The study revealed that the members in the online LGBT+ community face problems in term of civil rights, law and same-sex partnership reflected in their conversation. They have high expectation on the bill and hope for its implementation to progress their civil rights. On the other hand, some of them are not satisfied with the bill because it does not cover various significant rights; adoption of children, access of healthcare, tax deduction, social security fund and forth on. Those problems are considered unequal rights of LGBT+ people. All of the conversations have occurred in the online community which is the public space for the LGTB+ people to set the agenda and frame the conversation.

Keywords: civil partnership bill, civil rights, digital ethnography, online community

แนวทางการศึกษาชาติพันธุ์วรรณนาดิจิทัล

จำนวนผู้ใช้อินเทอร์เน็ตทั่วโลกเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยในปี 2561 เว็บไซต์ Statista รายงานว่ามีผู้ใช้อินเทอร์เน็ตจำนวน 3.8 พันล้านคน โดยมีเครือข่ายสังคม (Social network) ได้รับความนิยมมากที่สุดในกิจกรรมออนไลน์ของผู้ใช้อินเทอร์เน็ตทั่วโลก ข้อมูลจากเว็บไซต์ดังกล่าว ยังรายงานว่า เฟซบุ๊กเป็นเครือข่ายสังคมที่มีผู้ใช้มากที่สุดในโลกกว่า 2 พันล้านบัญชี รองลงมา คือ ยูทิวบ์ จำนวน 1.9 พันล้านบัญชี วอตส์แอปป์ จำนวน 1.6 พันล้านบัญชี เพสบูค เมสเซนเจอร์ จำนวน 1.3 พันล้านบัญชี และ วิแชท ประมาณ 1 พันล้านบัญชี วัตถุประสงค์ในการใช้สื่อสังคมก็เพื่อการติดต่อสื่อสารกับครอบครัวและเพื่อน การแสดงความคิดเห็น การใช้เพื่อความบันเทิง และการซื้อขายออนไลน์ (Statista Portal, 2009) ดังภาพประกอบที่ 1

ภาพประกอบที่ 1 จำนวนผู้ใช้อินเทอร์เน็ตทั่วโลก (หน่วยล้านคน) (Statista Portal, 2009)

ส่วนจำนวนผู้ใช้อินเทอร์เน็ตในประเทศไทยก็เป็นไปในทิศทางเดียวกัน โดยข้อมูลจากสำนักงานสถิติแห่งชาติ (2562) รายงานว่า ในปี 2560 มีผู้ใช้คอมพิวเตอร์/อินเทอร์เน็ต/โทรศัพท์มือถือมีจำนวนมากถึง 55 ล้านคน

นอกจากนี้ผู้ใช้อินเทอร์เน็ตดังกล่าวยังได้ร่วมกันสร้างชุมชนออนไลน์ (Online community) บ้างก็เรียกว่าโลกเสมือน (Virtual community) ขึ้น จนเส้นแบ่ง (Boundary) กับชุมชนทางกายภาพ (Offline community) ค่อย ๆ พลา่เลือน ซึ่งนักวิชาการด้านมานุษยวิทยาดิจิทัลเตือนว่าการใช้คำว่า “โลกจริง” กับ “โลกเสมือน” ควรเป็นไปได้อย่างความระมัดระวังเพราะแสดงให้เห็นว่าผู้พูดกำลังแบ่งความสูงต่ำของพื้นที่ดังกล่าวทั้งที่มันเชื่อมโยงและส่งผลต่อกัน การทำความเข้าใจกับพื้นที่เพียงส่วน

เดี๋ยวจึงไม่อาจทำความเข้าใจกับปรากฏการณ์ทางสังคมได้ชัดเจนนัก ดังนั้นการศึกษาชุมชนหรือวัฒนธรรมออนไลน์ต้องศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมทางกายภาพด้วย (Miller, D. อ้างใน สมคิด พุทธศรี 2561) ในทำนองเดียวกันการศึกษบทสนทนาในชุมชนออนไลน์ต่อประเด็นร่างพระราชบัญญัติคูชีวิตก็จำเป็นต้องศึกษาความเคลื่อนไหวของประเด็นนี้ในพื้นที่ทางกายภาพด้วย

การศึกษาชาติพันธุ์วรรณาดิจิทัล (Digital ethnography) เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพทางสังคมศาสตร์ที่กำลังได้รับความนิยม โดยใช้ศึกษาชุมชนและวัฒนธรรมร่วมสมัยที่ผู้วิจัยมีบทบาทในฐานะผู้มีส่วนร่วมผ่านพื้นที่ทางออนไลน์ แนวทางนี้เป็นการประยุกต์ใช้ชาติพันธุ์วรรณาแบบดั้งเดิม (Classical ethnography) ให้ยืดหยุ่นและไหลลื่นตามบริบทของชุมชนและวัฒนธรรมร่วมสมัย แนวทางการศึกษาของชาติพันธุ์วรรณาดิจิทัลนั้น ผู้ศึกษาจะเก็บข้อมูลต่าง ๆ ในรูปแบบคำ ภาพ เสียง และสัญลักษณ์ต่าง ๆ ในบริบทที่ผู้วิจัยเข้าไปมีส่วนร่วม (Masten & Plowman, 2003) เพื่อเข้าใจความหมายและการมองโลกของชุมชนดิจิทัลดังกล่าว Kozinets, Dolbec, & Earley (2014) เสนอแนะวิธีเก็บข้อมูล (Method) ว่าควรประยุกต์เครื่องมือของชาติพันธุ์วรรณาดั้งเดิมสู่วิธีการทางดิจิทัลโดยปราศจากองค์ประกอบทางกายภาพ (Offline component) ส่วนการเลือกพื้นที่และการเข้าสู่สนาม (Sites and entree) นั้นมีความหลากหลาย ทั้งบอร์ดแสดงความคิดเห็น ห้องแชท พื้นที่เกม (Playspace) เว็บไซต์ วิกีพีเดีย กลุ่ม เพจ ทวิตเตอร์ เป็นต้น แต่ต้องสอดคล้องกับคำถามการวิจัย (Research question) ความกระตือรือร้นของผู้ใช้ (Active users) จำนวนการโพสต์ ข้อมูลที่เพียงพอ และการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน ซึ่งผู้วิจัยต้องขออนุญาตและเลือกวิธีการมีส่วนร่วมที่เหมาะสมในการศึกษา

ส่วนข้อมูลและการเลือกข้อมูล (Data and data collection) ในสนามนั้น ประกอบด้วย 1) ข้อมูลพื้นฐานจากภาคสนาม (Archival data) ที่สามารถรวบรวมได้จากข้อมูลพื้นฐานที่ปรากฏในออนไลน์ เช่น จำนวนสมาชิก ผู้เข้าเยี่ยมชม ประวัติความเป็นมา ฯลฯ ที่แสดงให้เห็นถึงบริบทและสิ่งแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมของพื้นที่ออนไลน์นั้น ๆ 2) ข้อมูลที่ร่วมกันสร้างขึ้น (Elicited data) ระหว่างผู้วิจัยกับสมาชิกหรือสมาชิกกับสมาชิกที่มาจากการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน รวมถึงข้อมูลจากปฏิสัมพันธ์ทางออนไลน์อื่น ๆ เช่น เมล ฟอรัม เป็นต้น และ 3) ข้อมูลจากการบันทึกภาคสนาม (Field note data) เป็นข้อมูลที่ผู้วิจัยสะท้อนและวิเคราะห์จากการมีส่วนร่วมในภาคสนาม เป็นข้อมูลที่ไม่เปิดเผยต่อสมาชิกในชุมชน ส่วนการเก็บข้อมูลนั้น สามารถพิมพ์ข้อมูลออกมาจากระบบการคัดลอก (Copy and paste) ลงในเอกสาร หรือการบันทึกจากหน้าจอ (Capture) ก็ได้ (Kozinets, Dolbec, & Earley, 2014) สามารถสรุปขั้นตอนการศึกษาได้ดังภาพประกอบที่ 2

ภาพที่ 1 แสดงกระบวนการวิจัยตามแนวคิดของ Kozinets (2010, p. 61)

จากแนวคิดดังกล่าวผู้วิจัยนำมาใช้เป็นวิธีการศึกษาโดยเลือกแฟนเพจ “สนับสนุน พรบ. คู่ชีวิต” (<https://www.facebook.com/ThaiSameSexRight/>) ก่อตั้งเมื่อปี 2556 มีสมาชิกเพจ ณ วันที่ 22 มีนาคม 2562 จำนวน 3,575 บัญชี และจำนวนผู้ติดตาม 3,605 บัญชี เพจสนับสนุน พรบ. คู่ชีวิตมีวัตถุประสงค์ ดังนี้ การเป็นสื่อกลางในการรณรงค์เกี่ยวกับประเด็นความหลากหลายทางเพศ และผลักดันกฎหมายสำหรับคู่ชีวิตของคนหลากหลายทางเพศ โดยผู้วิจัยมีส่วนร่วมอย่างเต็มรูปแบบ (Complete participation) ในกิจกรรมการสื่อสารของชุมชน โดยมีบทบาทในการกำหนดประเด็น และกระตุ้นการมีส่วนร่วมของสมาชิกในเพจออนไลน์

ความรักที่ไม่ได้รับรองโดยกฎหมาย

วันที่ 25 ธันวาคม 2561 คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบร่างพรบ.คู่ชีวิตตามที่กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรมเป็นผู้เสนอ หลังจากเปิดรับฟังความคิดเห็นจากประชาชนผ่านช่องทางต่าง ๆ และจัดเวทีเพื่อรับฟังความคิดเห็นจากประชาชนในทุกภูมิภาคของประเทศ นับเป็นประเด็นสาธารณะที่ได้รับความสนใจจากกลุ่ม องค์กร และคนหลากหลายทางเพศที่มุ่งหวังจะยกระดับสิทธิทางกฎหมายให้เท่าเทียมกับคู่สมรสต่างเพศ

สาเหตุที่ต้องมีกฎหมายเพื่อรับรองการใช้ชีวิตร่วมกันของคนหลากหลายทางเพศเพราะมีบุคคลหลากหลายทางเพศจำนวนมากใช้ชีวิตร่วมกันในฐานะครอบครัวเช่นเดียวกับคู่สมรสชายหญิง แต่สถานภาพของพวกเขายังไม่ได้รับรองตามกฎหมาย ซึ่งไม่สอดคล้องกับหลักสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน

ตามรัฐธรรมนูญ¹ และหลักการในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน² (Universal Declaration of Human Rights) หลายประเทศจึงมีกฎหมายเพื่อคุ้มครองสิทธิและรับรองความเป็นครอบครัวของคู่ชีวิตเพศเดียวกัน (ริญญาภัทร์ ณ สงขลา, 2561)

การใช้ชีวิตร่วมกันในฐานะคู่สมรสของคนเพศเดียวกันที่ไม่มีกฎหมายรับรองมักเกิดปัญหาขึ้นหลายประการดังเช่นครอบครัวของโรส (นามสมมติ)³ ที่ระบุว่า เธออาศัยอยู่กับคู่ชีวิตมาเกือบสิบปี และร่วมกันก่อตั้งธุรกิจท่องเที่ยวด้วยกัน เมื่อความสัมพันธ์และธุรกิจที่ดำเนินการร่วมกันมีความมั่นคง จึงตัดสินใจแต่งงานกันโดยได้รับความยินยอมจากครอบครัวของทั้งสองฝ่าย หลังจากนั้นไม่นาน โรสตรวจพบว่า เป็นมะเร็งไทรอยด์ ซึ่งจำเป็นต้องได้รับการรักษาทางการแพทย์ แต่ปรากฏว่าคู่ชีวิตที่อาศัยอยู่ร่วมกันมาหลายปีไม่สามารถลงนามยินยอมเพื่อรับการรักษาให้แก่คู่ชีวิตของตนเองได้ เพราะทั้งสองคนไม่มีความสัมพันธ์กันทางกฎหมาย นอกจากนี้ทั้งสองคนยังกังวลถึงทรัพย์สินที่ร่วมกันสร้างมาว่าจะจัดการอย่างไรในอนาคต หากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งกลายเป็นบุคคลไร้ความสามารถในการจัดการทรัพย์สินหรือเสียชีวิต

ปัญหาของคู่ชีวิตเพศเดียวกันได้รับการสะท้อนในเพลงสนับสนุน พรบ.คู่ชีวิตที่แตกต่างกันไปตามบริบทที่แต่ละคนประสบปัญหาอยู่ อีกกรณีหนึ่ง คือ ชีวิตของฟิงก์ (นามสมมติ)⁴ ที่ใช้ชีวิตในฐานะครอบครัวกับเพศเดียวกันชาวไต้หวัน⁵ มานาน 3 ปี แต่คู่ชีวิตของเธอไม่สามารถเข้ามาอาศัยในประเทศไทยได้ถาวรเนื่องจากมีข้อจำกัดทางกฎหมาย ขณะเดียวกันการอาศัยอยู่ในไต้หวันของฟิงก์ก็ไม่ง่ายในทางกฎหมายเช่นกันเนื่องจาก พรบ.คู่ชีวิตของไต้หวันยังจำกัดเฉพาะคู่ชีวิตที่เป็นชาวไต้หวันเท่านั้น ซึ่งริญญาภัทร์ ณ สงขลา (2561) ระบุว่า ปัญหาลักษณะนี้เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงการสูญเสีย

¹ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2560 หมวด 3 สิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย มาตรา 27

² ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวข้อง ข้อ 1 มนุษย์ทั้งปวงเกิดมาพร้อมอิสระและ เสมอภาคกันในศักดิ์ศรีและสิทธิ ต่างในตนมีเหตุผลและมโนธรรม และควรปฏิบัติต่อกันด้วยจิตวิญญาณแห่งภราดรภาพ ข้อ 2 ทุกคนย่อมมีสิทธิและอิสรภาพทั้งปวง ตามที่กำหนดไว้ในปฏิญญานี้ โดยปราศจากการแบ่งแยกไม่ว่าชนิดใด อาทิ เชื้อชาติ ผิว เพศ ภาษา ศาสนา ความคิดเห็นทางการเมืองหรือทางอื่น พื้นเพทางชาติหรือสังคม ทรัพย์สิน การเกิดหรือสถานะอื่น นอกเหนือจากนี้ จะไม่มีการแบ่งแยกใดบนพื้นฐานของสถานะทางการเมืองทางกฎหมาย หรือทางการระหว่างประเทศของ ประเทศ หรือดินแดนที่บุคคลสังกัด ไม่ว่าดินแดนนี้จะป็นเอกราช อยู่ในความพิทักษ์ มิได้ปกครองตนเอง หรืออยู่ภายใต้การจำกัดอธิปไตยอื่นใด ข้อ 3 ทุกคนมีสิทธิในการมีชีวิต เสรีภาพ และความมั่นคงแห่งบุคคล ข้อ 7 ทุกคนเสมอภาคกันตามกฎหมายและ มีสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองของกฎหมายเท่าเทียมกัน โดยปราศจากการเลือกปฏิบัติใด ทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองเท่าเทียมกันจากการเลือกปฏิบัติใด อันเป็นการล่วงละเมิดปฏิญญานี้และจากการยุยงให้มีการเลือกปฏิบัติดังกล่าว

³ ข้อมูลจากแฟนเพจสนับสนุน พรบ.คู่ชีวิต

⁴ ข้อมูลจากแฟนเพจสนับสนุน พรบ.คู่ชีวิต

⁵ เมื่อวันที่ 17 พฤษภาคม 2562 ที่ผ่านมามี ไต้หวันออกกฎหมายเพื่อให้คู่รักเพศเดียวกันสามารถจดทะเบียนแต่งงานกันได้โดยถูกต้องตามกฎหมายเป็นประเทศแรกของทวีปเอเชีย

สิทธิทางกฎหมายหรือการไม่อาจเข้าถึงสิทธิตามกฎหมายครอบครัวของคู่ชีวิตเพศเดียวกันในด้านสิทธิในการโยกย้ายถิ่นฐานหรือการเปลี่ยนแปลงสัญชาติตามคู่ชีวิตอีกฝ่าย

คู่ชีวิตเพศเดียวกันยังต้องเผชิญกับสภาพปัญหาทางกฎหมายอีกหลายอย่าง ได้แก่ ปัญหาการดำเนินการจดทะเบียนสมรสในประเทศไทยและผลของการจดทะเบียนสมรสในต่างประเทศ ปัญหาการจัดการทรัพย์สิน ปัญหาในการกู้เงินจากธนาคารในลักษณะของการกู้ร่วม ปัญหาการทำประกันชีวิต ปัญหาการถือครองที่ดินของบุคคลหลากหลายทางเพศที่มีคู่ชีวิตเป็นชาวต่างชาติ ปัญหาการใช้สิทธิคู่สมรสเพื่อหักค่าลดหย่อนภาษี ปัญหาการใช้สิทธิทางราชการในการเบิกค่ารักษาพยาบาล ปัญหาการใช้ความรุนแรงในครอบครัว และปัญหาจากกฎหมายครอบครัวและมรดก ประกอบด้วยความสัมพันธ์ระหว่างสามีและภรรยา การอุปการะเลี้ยงดูซึ่งกันและกัน การเป็นผู้อนุบาลหรือผู้พิทักษ์ การห้ามทำการสมรสซ้อน สิทธิในการเรียกค่าเลี้ยงชีพเมื่อการสมรสสิ้นสุดลงโดยการหย่า สิทธิในการรับบุตรบุญธรรม และสิทธิในการรับมรดก (ภานพ มีชำนาญ, 2555) สภาพปัญหาที่คู่ชีวิตเพศเดียวกันเผชิญอยู่นี้จะไม่เกิดขึ้นสำหรับคู่สมรสชายหญิงที่มีกฎหมายรับรองตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (ปพพ.) ที่สงวนการสมรสไว้เฉพาะชายกับหญิงเท่านั้น มาตราที่เกี่ยวกับการสมรสที่ปรากฏในปพพ.ยังเกี่ยวโยงกับกฎหมายอื่นอีกหลายฉบับ

หากพิจารณาในกรอบปฏิญญาสากลระหว่างประเทศ และรัฐธรรมนูญของไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน กรอบความเท่าเทียมกันในสังคม และกรอบสิทธิพลเมือง (Civil rights) โดยเฉพาะการเสียภาษีของบุคคลแก่รัฐอย่างถ้วนหน้า จึงไม่มีเหตุผลใดที่รัฐจะจำกัดสิทธิทางกฎหมายของคนหลากหลายทางเพศให้เป็นพลเมืองชั้นสอง ทั้งที่ทุกคนต่างมีหน้าที่ต่อรัฐอย่างเสมอกันกัน นี่เป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้คู่รักชายคู่หนึ่งเดินทางไปจดทะเบียนสมรส ณ ที่ว่าการอำเภอเชียงใหม่เมื่อวันที่ 9 สิงหาคม 2555 เพื่อแสดงให้เห็นว่าคู่รักเพศเดียวกันได้รับการกีดกันทางกฎหมาย เพราะการจดทะเบียนสมรสดังกล่าวได้รับการปฏิเสธจากนายทะเบียน โดยให้เหตุผลว่าไม่มีกฎหมายรับรอง จากนั้นทั้งสองคนจึงเดินทางไปร้องเรียนต่อคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน สภาผู้แทนราษฎร โดยระบุว่า การปฏิเสธการจดทะเบียนสมรสดังกล่าวเป็นการละเมิดสิทธิของพวกเขาตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2550

จากนั้นคณะกรรมการชุดดังกล่าวจึงร่วมกับกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพยกร่าง พรบ.การจดทะเบียนคู่ชีวิต พ.ศ.... แต่ร่าง พรบ.ฉบับนี้ได้สิ้นสุดลงพร้อมกับสภาผู้แทนราษฎรในปี 2557 ต่อมาปี 2559 กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพได้ดำเนินการต่อด้วยการนำร่างดังกล่าวมาปรับปรุงใหม่พร้อมทั้งเปิดรับฟังความคิดเห็นจากประชาชนทั่วประเทศ แล้วนำกลับมาปรับปรุงร่างใหม่ก่อนเสนอให้คณะรัฐมนตรีพิจารณาเห็นชอบในหลักการในวันที่ 25 ธันวาคม 2561 ที่ผ่านมา แต่ร่าง พรบ.ที่กำลังอยู่ในขั้นการดำเนินการของคณะกรรมการกฤษฎีกาก่อนจะเสนอเข้าสู่กระบวนการพิจารณาของ

สถานิติบัญญัติแห่งชาติ (สนช.) ก็ได้ตกไปตามอายุของรัฐบาลคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) เช่นกัน

การเคลื่อนไหวเพื่อรื้อเท่าเทียมในต่างประเทศและไทย

ขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิคนหลากหลายทางเพศเกิดขึ้นอย่างจริงจัง หลังเหตุการณ์ในสหรัฐอเมริกาที่มีตำรวจเข้าไปปราบปรามแหล่งรวมตัวของคนหลากหลายทางเพศที่ The Stonewall Inn เดือนกันยายน 2512 ณ เมืองแมนฮัตตัน รัฐนิวยอร์ก ความรุนแรงครั้งนั้น เรียกว่า The Stonewall riots, Stonewall uprising หรือ Stonewall rebellion ที่นำมาสู่การเรียกร้องสิทธิของคนหลากหลายทางเพศอย่างแข็งขันที่จะไม่ยอมจำนนต่ออำนาจรัฐที่ไม่เป็นธรรม (History, 2018) นับเป็นพลังสำคัญที่ทำให้เกิดขบวนการเรียกร้องสิทธิของพวกเขาแพร่กระจายทั่วยุทธอเมริกาและสังคมตะวันตก จนประเทศเหล่านี้มีกฎหมายที่ให้การรับรองสิทธิต่าง ๆ แก่คนหลากหลายทางเพศอย่างเท่าเทียมกัน ดังเช่นสิทธิการแต่งงานที่ได้รับการรับรองตามกฎหมายเหมือนคู่สมรสต่างประเทศ ซึ่งสหรัฐอเมริกาต้องใช้เวลานานถึง 50 ปีกว่าที่ศาลสูงสุดสหรัฐจะรับรองการสมรสของคู่รักเพศเดียวกันทั่วประเทศในปี 2558

ส่วนแนวทางการรับรองการสมรสของคนหลากหลายทางเพศนั้น แบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ ได้แก่ 1) การมีกฎหมายที่ให้ความเสมอภาคในการสมรสทั้งศักดิ์ศรี สิทธิ และหน้าที่เทียบเท่าคู่สมรสต่างประเทศ และ 2) การมีกฎหมายที่ให้การรับรองในลักษณะการจดทะเบียนคู่ชีวิตที่ให้สิทธิและหน้าที่บางประการต่อกว่าคู่สมรสต่างประเทศ (ชวินโรจน์ ชีรพัชรพร, 2559) แต่แต่ละประเทศจะมีแนวทางในการออกกฎหมายที่แตกต่างกันไป ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เนเธอร์แลนด์เป็นประเทศแรกในโลกที่ให้สิทธิสมรสแก่คู่รักเพศเดียวกันด้วยการแก้กฎหมายสมรส (Civil marriage) ให้ครอบคลุมการสมรสของเพศเดียวกัน โดยเริ่มเป็นประเด็นมาตั้งแต่ปี 2538 และได้รับการผลักดันเข้าสู่การพิจารณาของรัฐสภา จากนั้นจึงมีการตั้งคณะกรรมการพิจารณา และมีมติว่าสิทธิการสมรสของพลเมืองควรมีนิยามครอบคลุมคู่รักเพศเดียวกันด้วย ข้อเสนอนี้ผ่านการพิจารณาของรัฐสภาและออกเป็นกฎหมายในวันที่ 19 ธันวาคม 2543 มีผลบังคับใช้วันที่ 1 เมษายน 2544 จนปัจจุบันมีประเทศที่ให้สิทธิการสมรสตามกฎหมายแก่คู่รักเพศเดียวกันแล้ว จำนวน 27 ประเทศ⁶ (WorldAtlas, 2018)

ฝรั่งเศสเป็นประเทศหนึ่งในยุโรปที่ให้สิทธิสมรสแก่คู่รักเพศเดียวกันในปี 2556 ปีนั้นได้รับการต่อต้านจากกลุ่มที่คัดค้านจนก่อให้เกิดความรุนแรงในประเทศหลายวัน แต่ก็มีพัฒนาการตามลำดับอย่างน่าสนใจ โดยฝรั่งเศสเป็นประเทศที่มีกฎหมายเกี่ยวกับการสมรส 3 รูปแบบที่ให้สิทธิแก่

⁶ หากรวมได้หวันด้วย พบว่า ประเทศที่ให้สิทธิการสมรสตามกฎหมายแก่คู่รักเพศเดียวกันจะเพิ่มเป็น 28 ประเทศ

ประชาชนทั้งที่เป็นคู่รักต่างเพศและคู่รักเพศเดียวกันเลือกใช้กฎหมายที่สอดคล้องกับความต้องการของตนเอง ได้แก่ (ชวินโรจน์ ศีรพัชรพร, 2559; Wikipedia, 2019)

1. กฎหมายรับรองการใช้ชีวิตร่วม (Concubinage) เป็นกฎหมายที่รับรองความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (Interpersonal relationship) หรือความสัมพันธ์ระหว่างเพศ (Sexual relationship) โดยไม่ประสงค์จะสมรสกัน
2. กฎหมายจดทะเบียนคู่ชีวิต (Le Pacte civil de solidarité: PACS) เป็นการให้สิทธิทางกฎหมายระหว่างบุคคลในการใช้ชีวิตร่วมกันที่นำมาซึ่งสิทธิและความรับผิดชอบระหว่างกัน แต่ต้อยกว่ากฎหมายสมรส
3. บทบัญญัติในประมวลกฎหมายแพ่งฝรั่งเศสว่าด้วยการสมรส (Civil marriage) เป็นกฎหมายสมรสเดิมที่ครอบคลุมการสมรสของคู่รักต่างเพศและเพศเดียวกัน

รูปแบบกฎหมายที่หลากหลายและครอบคลุมทุกประเภทของคู่ชีวิตดังกล่าวต่างตั้งอยู่บนพื้นฐานของการจัดการเลือกปฏิบัติด้วยเหตุแห่งเพศสภาพ (Gender) โดยการให้สิทธิทางกฎหมายที่เท่าเทียมกัน และค่อย ๆ ดำเนินการปรับปรุงกฎหมายเมื่อสังคมเปิดกว้างยิ่งขึ้น

สำหรับไทยนั้น การสมรสปรากฏในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (ปพพ.) บรรพ 5 หมวดครอบครัว เช่น มาตรา 1435 การหมั้นทำได้ต่อเมื่อชายและหญิงมีอายุสิบเจ็ดปีบริบูรณ์แล้ว การหมั้นที่ฝ่าฝืนบทบัญญัติวรรคหนึ่งเป็นโมฆะ มาตรา 1448 การสมรสทำได้ต่อเมื่อชายและหญิงมีอายุสิบเจ็ดปีบริบูรณ์แล้ว แต่ในกรณีที่มีเหตุอันสมควร ศาลอาจอนุญาตให้ทำการสมรสก่อนนั้นได้ เป็นต้น ทุกมาตราที่อ้างถึงการสมรส กฎหมายจะใช้คำว่า “หญิงชาย” เสมอ ธรรมนูญฯ นามจักร (2556) ตั้งข้อสังเกตว่า กฎหมายเกี่ยวกับประเด็นนี้มีลักษณะขัดกัน ตั้งแต่รัฐธรรมนูญ ปพพ. และพรบ.ความเท่าเทียมระหว่างเพศ พ.ศ.2558 ที่ไม่เพียงระบุถึงการจัดการเลือกปฏิบัติด้วยเหตุแห่งเพศกำเนิดเท่านั้น แต่ยังหมายถึงเพศสภาพด้วย แต่ ปพพ.กลับจำกัดสิทธิสมรสเฉพาะชายกับหญิงเท่านั้น การเคลื่อนไหวเพื่อผลักดันกฎหมายรับรองการสมรสของคนหลากหลายทางเพศนั้น เริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ พ.ศ.2556 โดยมีการร่าง พรบ.คู่ชีวิต พ.ศ.... ขึ้นมา ซึ่งคณะกรรมการกฎหมาย การยุติธรรม และสิทธิมนุษยชน สภาผู้แทนราษฎรในขณะนั้น มีความตั้งใจที่จะดำเนินการให้สำเร็จ โดยระบุหลักการและเหตุผลว่า “คู่ชีวิตเพศเดียวกันจำนวนมากที่ใช้ชีวิตร่วมกันตั้งครอบครัวทั่วไป แต่สภาพของคู่ชีวิตดังกล่าวไม่มีกฎหมายรองรับไว้ จึงทำให้บุคคลเหล่านี้ไม่ได้รับความคุ้มครองตามกฎหมาย ทั้งในเรื่องสิทธิและหน้าที่อันพึงมีพึงได้ ซึ่งขัดกับหลักการสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยและตามหลักการในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน สมควรให้มีกฎหมายเพื่อคุ้มครองสิทธิและรับรองการจดทะเบียนคู่ชีวิตเพศเดียวกัน”

(กฤษฎา ศุภวรรณะกุล, 2560 อ้างในสำนักวิชาการ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2561) แต่การพิจารณาร่าง พรบ.ดังกล่าวต้องสิ้นสุดลงพร้อมกับสภาผู้แทนราษฎรใน พ.ศ.2557 เพราะเกิดรัฐประหารโดย คสช.

ในปี 2559 กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพได้ดำเนินการศึกษาและปรับปรุงร่าง พรบ.ดังกล่าวใหม่ เรียกว่าร่าง พรบ.คูชีวิต พ.ศ... โดยได้เปิดเวทีเพื่อรับฟังความคิดเห็นในภูมิภาคต่าง ๆ และให้ประชาชนเสนอข้อคิดเห็นได้โดยตรง จากนั้นจึงนำมาปรับปรุงร่าง พรบ.ใหม่ และเสนอไปยังคณะรัฐมนตรีให้ความเห็นชอบในวันที่ 25 ธันวาคม 2561 และเข้าสู่ขั้นตอนการพิจารณาของคณะกรรมการกฤษฎีกา แต่ร่าง พรบ.ดังกล่าวเป็นอันตกไปพร้อมกับการสิ้นสุดของ สนช.

ระหว่างการดำเนินการดังกล่าวกลับได้รับการวิจารณ์อย่างกว้างขวางแม้ว่าจะกำหนดสิทธิทางกฎหมายแก่คูชีวิตเพศเดียวกันหลายประการ ได้แก่ การให้และรับมรดก สิทธิในการทำนิติกรรม และจัดการหนี้สินร่วมกัน สิทธิในการอุปการะเลี้ยงดูซึ่งกันและกัน สิทธิในการร้องขอต่อศาลเป็นผู้อนุบาลคู่สมรสอีกฝ่ายที่วิกลจริตหรือเสมือนไร้ความสามารถหรือไร้ความสามารถ สิทธิในการจัดการสินสมรสร่วมกัน ส่วนสิทธิในการอุปการะเลี้ยงดูซึ่งกันและกัน และสิทธิในการจัดการทรัพย์สินของคูชีวิตร่วมกันโดยใช้วิธีการตั้งบางมาตราใน ปพพ.มาบังคับใช้โดยอนุโลม (พิราภรณ์ วิฑูรต์, 2562) แต่มีสิทธิทางกฎหมายที่จำเป็นอีกหลายประการไม่ได้บัญญัติไว้ในร่าง พรบ.ดังกล่าว แม้จะเป็นสิ่งที่คนหลากหลายทางเพศกำลังประสบปัญหาในการใช้ชีวิตร่วมกันในฐานะคูชีวิตก็ตาม โดยมีรายละเอียดการเปรียบเทียบให้เห็นระหว่างสิทธิตามร่าง พรบ.คูชีวิต พ.ศ... กับคู่สมรสชายหญิง ดังนี้

สิทธิที่จะได้รับ	คู่สมรส ต่างเพศ	คูชีวิตเพศ เดียวกัน
สิทธิจัดการทรัพย์สินร่วมกัน	✓	✓
สิทธิจัดการหนี้สินร่วมกัน	✓	✓
สิทธิการให้/รับมรดก	✓	✓
หน้าที่อุปการะเลี้ยงดูกันและกัน	✓	✓
หน้าที่เป็นผู้อนุบาล หรือผู้พิทักษ์ ถ้าอีกฝ่ายเป็นคนไร้ความสามารถ	✓	✓
ยินยอมให้รักษาพยาบาล	✓	ได้แต่...?
อำนาจในการจัดการศพ	✓	ได้แต่...?
ดำเนินคดีอาญาแทน	✓	ได้แต่...?
สิทธิเรียกร้องค่าขาดไร้อุปการะ	✓	ได้แต่...?
สิทธิในศักดิ์ศรีการเป็นคู่สมรสแบบชายหญิง	✓	✗

สิทธิที่จะได้รับ	คู่สมรส ต่างเพศ	คู่ชีวิตเพศ เดียวกัน
สิทธิรับบุตรบุญธรรมร่วมกัน	✓	✗
สิทธิรับสวัสดิการร่วมจากรัฐในฐานะคู่สมรส	✓	✗
สิทธิลดหย่อนภาษีแบบคู่สมรส	✓	✗
สิทธิในกองทุนประกันสังคมของคู่สมรส	✓	✗
สิทธิในการใช้สื่อสกุลร่วมคู่สมรส	✓	✗
สิทธิอุ้มบุญ	✓	✗
สิทธิของคู่ชีวิตต่างชาติที่ขอเปลี่ยนสัญชาติ	✓	✗

ตารางที่ 1 แสดงการเปรียบเทียบสิทธิของคู่สมรสตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์กับสิทธิคู่ชีวิตในร่าง พรบ.คู่ชีวิต พ.ศ...ที่คณะรัฐมนตรีเห็นชอบในหลักการเมื่อวันที่ 25 ธันวาคม พ.ศ.2561 (แผนเพจ Love United อังโน ธัญวัฒน์ อภิภูตม, 2562)

ประเด็นนี้ทำให้องค์กรด้านความหลากหลายทางเพศบางส่วนคัดค้านร่าง พรบ.คู่ชีวิตเพราะเห็นว่าแม้จะมีกฎหมายแต่ก็ยังมี การเลือกปฏิบัติต่อคนหลากหลายทางเพศอยู่ จึงเสนอแก่นิยามการสมรสใน พพพ.ให้ครอบคลุมถึงเพศเดียวกันด้วย ดังเช่น (ชวินโรจน์ ชีรพัชรพร, 2559)

มาตรา 1448 การสมรสจะทำได้ต่อเมื่อชายและหญิงมีอายุสิบเจ็ดปีบริบูรณ์แล้ว แต่ในกรณีที่มีเหตุอันสมควร ศาลอาจอนุญาตให้ทำการสมรสก่อนนั้นได้ ปรับแก้เป็น

มาตรา 1448 การสมรสจะทำได้ต่อเมื่อชายและหญิง บุคคลสองคน มีอายุสิบเจ็ดปีบริบูรณ์แล้ว แต่ในกรณีที่มีเหตุอันสมควร ศาลอาจอนุญาตให้ทำการสมรสก่อนนั้นได้

นอกจากนี้ความเคลื่อนไหวของคนหลากหลายทางเพศยังมีการสื่อสารในพื้นที่สาธารณะอย่างกว้างขวางเช่นกัน รวมถึงชุมชนออนไลน์ในแผนเพจ “สนับสนุน พรบ.คู่ชีวิต”

บทสนทนาต่อสิทธิที่ไม่เท่าเทียมในร่าง พรบ.คู่ชีวิต

การศึกษาบทสนทนาในแผนเพจสนับสนุน พรบ.คู่ชีวิตนั้น ผู้วิจัยกำหนดบทบาทในฐานะผู้มีส่วนร่วม (Compete participation) ในชุมชนดังกล่าว ด้วยการตั้งกระทู้ให้เกิดการถกเถียง (Debate) แสดงความคิดเห็น (Comment) แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร (Sharing information) และกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมในชุมชนออนไลน์ดังกล่าว

เชื่อมโยงการสื่อสารข้ามพรมแดน

การจัดกระทำที่กระตุ้นให้มีบทสนทนาในแฟนเพจสนับสนุน พรบ.คู่ชีวิต มี 3 ครั้ง ประกอบด้วย

- 1) วันที่ 6 พฤศจิกายน 2561 เป็นระยะเวลาที่กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพกำลังเปิดรับความคิดเห็นเกี่ยวกับร่าง พรบ.คู่ชีวิต พ.ศ... โดยมีผู้เข้าถึง 6,262 คน มีส่วนร่วม 965 ครั้ง แสดงความคิดเห็น 14 รายการ แชร์ 54 ครั้ง
- 2) วันที่ 25 ธันวาคม 2561 เป็นวันที่คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบในหลักการร่าง พรบ.คู่ชีวิต พ.ศ... โดยมีผู้เข้าถึง 4,267 คน มีส่วนร่วม 1,012 ครั้ง แสดงความคิดเห็น 13 รายการ แชร์ 36 ครั้ง และ
- 3) วันที่ 25 ธันวาคม 2561 เป็นการตั้งประเด็นครั้งที่ 2 ในวันที่คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบในหลักการร่าง พรบ.คู่ชีวิต พ.ศ... โดยมีผู้เข้าถึง 33,150 คน มีส่วนร่วม 3,531 ครั้ง แสดงความคิดเห็น 18 รายการ แชร์ 154 ครั้ง

กระทำดังกล่าวกระตุ้นให้สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในพื้นที่การสื่อสารออนไลน์ ดังที่เห็นได้จากประสิทธิภาพการโพสต์ที่สามารถเข้าถึงสมาชิกและขยายไปในวงกว้างนอกชุมชนออนไลน์ ดังที่มีจำนวนการเข้าถึงมากกว่า 33,000 คน สะท้อนให้เห็นว่าประเด็นนี้ได้รับความสนใจจากสาธารณะที่ตื่นตัวในการเปิดรับข่าวสารและใช้ศักยภาพของสื่อสังคมขยายพื้นที่การสื่อสารและการรับรู้ในวงกว้าง เพราะสมาชิกมีการแชร์ออกไปในพื้นที่การสื่อสารของตนเอง และแท็ก (Tag) ชื่อคนอื่น ๆ ซึ่งทำให้ระบบแจ้งเตือนคนอื่น ๆ ใ้รับรู้ประเด็นนี้ด้วย การพยายามสื่อสารประเด็นนี้ออกไปในวงกว้าง สะท้อนให้เห็นว่า พรบ.คู่ชีวิตมีความสำคัญต่อความเป็นอยู่ของสมาชิกในชุมชน จึงสนใจและกระจายข่าวสารนี้ออกไป

สิทธิทางกฎหมายที่ไม่เท่าเทียม

การที่ร่าง พรบ.คู่ชีวิต พ.ศ... ฉบับนี้ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์เป็นเพราะสิทธิทางกฎหมายที่สำคัญสำหรับคู่ชีวิตเพศเดียวกันนั้นน้อยมากดังที่แสดงในตารางที่ 1 ซึ่งขาดสิทธิทางกฎหมายอื่น ๆ ที่จำเป็นสำหรับการสร้างครอบครัวของคู่ชีวิตเพศเดียวกันที่รัฐพึงให้แก่คู่ชีวิตเพศเดียวกัน ประเด็นนี้มีการสะท้อนในการสื่อสารของชุมชนอย่างกว้างขวาง สมาชิกในชุมชนจึงตั้งข้อสังเกตถึงการออกกฎหมายที่เข้าข่ายเป็นการเลือกปฏิบัติ (Discrimination) ต่อคู่รักเพศเดียวกัน และร่าง พรบ.ฉบับนี้เป็นเพียงเครื่องมือสร้างภาพลักษณ์ที่ดีให้แก่ประเทศ โดยเฉพาะการส่งเสริมภาพลักษณ์ด้านสิทธิมนุษยชน และการท่องเที่ยว ทั้งที่เนื้อหาของร่าง พรบ.ดังกล่าวกลับไม่เป็นไปตามเจตนารมณ์ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนและกฎหมายที่เกี่ยวข้องของไทย

สำหรับสิทธิทางกฎหมายที่สมาชิคนำเสนอในแฟนสนับสนุน พรบ.คู่ชีวิตที่ควรกำหนดไว้ในร่าง พรบ.ดังกล่าวด้วย ได้แก่ สิทธิรับสวัสดิการร่วมจากรัฐในฐานะคู่สมรส เช่น การมีคู่ชีวิตเป็นข้าราชการ แต่กลับไม่ได้สิทธิรับสวัสดิการร่วมจากรัฐเช่นเดียวกับคู่สมรสต่างประเทศ ฯลฯ สิทธิของคู่ชีวิตที่เป็นต่างชาติ ซึ่งเป็นประเด็นที่ปรากฏในการสื่อสารของสมาชิกในชุมชนออนไลน์ เพราะมีสมาชิกที่เป็นคู่รักเพศเดียวกันมีคู่ชีวิตเป็นชาวต่างชาติ ทั้งที่อาศัยในประเทศและต่างประเทศต่างมีความหวังที่จะ

จดทะเบียนในไทยและให้คู่ชีวิตเข้ามาอาศัยในประเทศเช่นเดียวกับคู่สมรสชายหญิง ดังเช่นกรณีของ พิงก์ที่ได้นำเสนอไปแล้ว เธอมีความหวังว่า พรบ.คู่ชีวิตจะช่วยแก้ปัญหาการใช้ชีวิตคู่ของตนเอง แต่ร่าง พรบ.ดังกล่าวกลับไม่ได้กำหนดสิทธิดังกล่าว

สิทธิรับบุตรบุญธรรมร่วมกันเป็นอีกปัญหาหนึ่งที่มีการสื่อสารในชุมชนออนไลน์ แม้ว่าคู่ชีวิตหลายคู่มิการอุปการะบุตรบุญธรรมอยู่แล้ว แต่ความเป็นผู้ปกครองตามกฎหมายยังเป็นอำนาจเฉพาะบุคคลเท่านั้น ทั้งที่คู่ชีวิตควรเป็นผู้ปกครองร่วมตามกฎหมายก็ตาม นอกจากนี้คู่ชีวิตที่เป็นบุคคลข้ามเพศ (Transgender) ที่ต้องการดำรงสถานะทางกฎหมายในฐานะ “บิดา” และ “มารดา” ของบุตรบุญธรรม แต่พวกเขาไม่สามารถดำเนินการได้เพราะมีข้อจำกัดทางกฎหมายที่ไม่สามารถเปลี่ยนคำนำหน้าได้เพราะไม่มีกฎหมายรองรับการเปลี่ยนคำนำหน้าให้สอดคล้องกับลักษณะทางกายภาพของเพศของตนที่เปลี่ยนไป

เป็นที่น่าสังเกตว่ายังมีสิทธิทางกฎหมายอีกหลายประการที่สมาชิกในชุมชนออนไลน์ยังไม่ได้ยกเป็นประเด็นขึ้น ผู้วิจัยตีความว่า สิทธิทางกฎหมายดังกล่าวเป็นสิทธิที่คู่ชีวิตเพศเดียวกันยังไม่ประสบปัญหามากนักในการอาศัยอยู่ร่วมกันในฐานะครอบครัว แต่ควรให้สิทธิทางกฎหมายอย่างเท่าเทียมกัน เช่น สิทธิลดหย่อนภาษีแบบคู่สมรส สิทธิในกองทุนประกันสังคมของคู่สมรส ฯลฯ ดูเพิ่มเติมในตารางที่ 1 สาเหตุที่สิทธิทางกฎหมายบางส่วนไม่ปรากฏในพื้นที่การสื่อสารดังกล่าวอาจมาจากการขาดความรู้และความใจเกี่ยวกับสิทธิทางกฎหมายที่ค่อนข้างซับซ้อน และสมาชิกในชุมชนจำนวนไม่น้อยมีสถานภาพโสด จึงไม่ประสบปัญหาเช่นเดียวกับบุคคลที่มีคู่ชีวิต

ความหวังถึงสิทธิที่เท่าเทียม

การสื่อสารในประเด็น พรบ.คู่ชีวิตผ่านชุมชนออนไลน์มีส่วนกระตุ้นให้สมาชิกเสนอความคิดเห็นไปยังช่องทางที่กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพประชาสัมพันธ์ไว้ สมาชิกดังกล่าวยังมีส่วนกระตุ้นคนอื่น ๆ ด้วยการสื่อสารกลับเข้ามาในพื้นที่การสื่อสารของเพจ โดยการแสดงความคิดเห็นเพื่อให้เกิดการรับรู้ในกลุ่มสมาชิก เช่น “เรียบบ่อยครับ” “ทำแล้วครับ” “ขอสิทธิบ้างเถอะ อนุมัติเถอะ พรบ.คู่ชีวิต” “แต่ในที่สุดก็ใกล้จะเป็นจริง” “ขอให้ได้บังคับใช้กฎหมายสักทีเถอะ” เป็นต้น สมาชิกบางคนยังได้แชร์กระทู้ดังกล่าวไปยังชุมชนออนไลน์อื่นและพื้นที่การสื่อสารของตนเองด้วย

การสื่อสารประเด็นนี้ทำให้สมาชิกมีความหวังต่อกฎหมายที่จะรับรองสิทธิของคู่ชีวิตเพศเดียวกัน ซึ่งสะท้อนผ่านการแสดงความคิดเห็นในเชิงบวก เช่น “ขอให้ผ่านเถอะครับ ผมรอจดทะเบียนมา 6 ปีแล้ว” “มันสำคัญมาก ขอให้ผ่าน เอาใจช่วย” “อย่างน้อยก็ผ่านขั้นที่ 1 แล้วนะ” “รอจดทะเบียนคู่ชีวิต” “รอเลยคะ” เป็นต้น ในเวลาเดียวกัน บางส่วนยังแคลงใจต่อร่าง พรบ.ฉบับนี้ที่ยังไม่มีสิทธิทางกฎหมายอีกหลายส่วน เช่น “ร่างนี้เหมือนให้ผ่านแบบส่ง ๆ มันไม่เห็นได้อะไรมากมาย น้อยกว่าร่างเก่าอีก” “ร่างรอบ 3 นี้ห่วยสุด ทำให้ไม่รีบพิจารณา” เป็นต้น

การกำหนดวาระและกรอบการสนทนาในชุมชนออนไลน์

การสื่อสารในชุมชนออนไลน์ของเพจสนับสนุน พรบ.คู่ชีวิตในด้านบทบาทและความสัมพันธ์ระหว่างผู้วิจัยกับสมาชิกในชุมชนนั้น พบว่า บทบาทในการกำหนดวาระ (Agenda setting) ในพื้นที่การสื่อสารออนไลน์นั้น ผู้วิจัยมีบทบาทในการเริ่มต้นกำหนดวาระ โดยอ้างอิงแหล่งข้อมูลจากหน่วยงานของรัฐ และสื่อมวลชนเพื่อกำหนดเป็นวาระสำหรับการสื่อสารระหว่างกัน

การสื่อสารที่มีจุดเริ่มต้นจากการตั้งกระทู้ในชุมชนออนไลน์นั้น แต่ละฝ่ายต่างมีส่วนร่วมในการวางกรอบ (Frame) เกี่ยวกับวาระดังกล่าว โดยไม่ได้ผูกขาดอำนาจการวางกรอบไว้เฉพาะตนเองเท่านั้นเพราะการสื่อสารออนไลน์ช่วยเพิ่มบทบาทแต่ละฝ่ายให้ใกล้เคียงกัน ดังที่พบว่าแม้ผู้วิจัยจะมีส่วนร่วมในการกำหนดวาระข่าวสารในครั้งแรก แต่หลังจากสื่อสารออกไปแล้ว บทบาทการวางกรอบในประเด็นนั้น ๆ กลายเป็นมีสิทธิของแต่ละคนที่จะตีความตามกรอบการรับรู้ของตนเองเพราะแต่ละหน่วยการสื่อสารไม่ได้ตัดขาดตัวเองจากชุมชนทางกายภาพแต่กลับเชื่อมโยงและมีอิทธิพลต่อกัน ดังที่ Miller, D. (อ้างในสมคิด พุทธศรี 2561) เสนอไว้

สำหรับกรอบของประเด็นร่าง พรบ.คู่ชีวิตที่สมาชิกสื่อสารผ่านชุมชนออนไลน์ที่ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการอุปนัย (Induction) จากการสื่อสารของชุมชนออนไลน์นั้น แบ่งกรอบออกเป็น 2 ภาวะทางอารมณ์ (Tone) ได้แก่ เชิงบวก (Positive tone) และเชิงลบ (Negative tone) ตามแนวทางการศึกษาของ (Lawlor & Tolley, 2017) มีรายละเอียด คือ

กรอบ (Frame) ประเด็นร่าง พรบ.คู่ชีวิต	กรอบเชิงบวก (Positive tone)	กรอบเชิงลบ (Negative tone)
สิทธิพลเมือง (Civil rights)	การมี พรบ.คู่ชีวิตเป็นการเพิ่มสิทธิพลเมืองแก่คู่ชีวิตเพศเดียวกันให้ใกล้เคียงหรือเท่าเทียมกับคู่สมรสชายหญิง	พรบ.คู่ชีวิตฉบับกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพที่คณะรัฐมนตรีเห็นชอบในหลักการนั้นให้สิทธิแก่คู่ชีวิตเพศเดียวกันไม่เท่าเทียมกับคู่สมรสชายหญิง
ความมั่นคง (Security)	การมี พรบ.คู่ชีวิตจะช่วยส่งเสริมความมั่นคงในชีวิตและทรัพย์สินของคู่ชีวิตเพศเดียวกัน	-

การบริการของภาครัฐ (Government services)	-	การให้สิทธิที่ไม่เท่าเทียมแก่คู่ชีวิตเพศเดียวกันจะส่งผลกระทบต่อ การเข้าถึง การบริการสุขภาพของรัฐ
ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (Human dignity)	พรบ. คู่ชีวิตเป็นเสมือนการ รับรองการสร้างครอบครัว ของคู่ชีวิตเพศเดียวกันที่ ถูกต้องตามกฎหมาย มี ศักดิ์ศรีเท่าเทียมกับคู่สมรส ต่างเพศ	ร่าง พรบ. คู่ชีวิตฉบับนี้ยังไม่สอดคล้อง กับเจตนารมณ์ของปฏิญญาสากลและ รัฐธรรมนูญที่มุ่งหวังให้สิทธิที่เท่า เทียมแก่พลเมือง แต่กลับจำกัดสิทธิ ทางกฎหมายหลายประการ
ความหวัง (Hopes)	คู่ชีวิตเพศเดียวกันมีความหวัง ต่อร่าง พรบ. คู่ชีวิตว่าจะ ประกาศเป็นกฎหมายโดยเร็ว	การร่าง พรบ. คู่ชีวิตมีความรวบรัด และยากหรือต้องใช้เวลาอีกนานกว่า จะเป็นกฎหมาย

ตารางที่ 2 แสดงกรอบจากบทสนทนาเกี่ยวกับร่าง พรบ. คู่ชีวิตในเพจสนับสนุน พรบ. คู่ชีวิต

เป็นที่น่าสังเกตว่า แม้สมาชิกในชุมชนออนไลน์จะมีส่วนกำหนดกรอบในประเด็นร่าง พรบ. คู่ชีวิต แต่ก็เข้าไปในลักษณะของการนำเสนอกรอบของตนเองเพียงฝ่ายเดียว โดยขาดการนำเสนอ กรอบการถกเถียง (Contestation frame) ดังที่ปรากฏจำนวนการตอบกลับใต้ความคิดเห็นของ สมาชิกมีน้อย ซึ่งเป็นประเด็นที่ควรศึกษาเพิ่มเติมว่ามีปัจจัยใดบ้างที่จะกระตุ้นให้สมาชิกมีการถกเถียง กันมากขึ้นเพื่อให้เกิดการสื่อสารในวงกว้างต่อไป

หมายเหตุ

บทความนี้มาจากการศึกษาด้วยชาติพันธุ์วรรณาดิจิทัล โดยข้อมูลบุคคลที่ผู้วิจัยอ้างถึงใน บทความนี้ ผู้วิจัยได้ส่งข้อความ (Informed consent) เพื่อขออนุญาตจากบุคคลดังกล่าวและได้รับการตอบกลับให้นำเสนอเรื่องราวของอาสาสมัครได้ โดยใช้นามสมมติ

เอกสารอ้างอิง

- ชวินโรจน์ ชีรพัชรพร. (2559). *สิทธิความเสมอภาคในการสมรสของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศในประเทศไทย* (วิทยานิพนธ์ปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, นนทบุรี.
- ธัญวัฒน์ อธิภูม. (2562, มกราคม 27). พ.ร.บ.คู่ชีวิตฉบับผ่านคณะรัฐมนตรี: ศักดิ์ศรีและสิทธิที่ยังไม่เท่าเทียมคู่สมรส. *The Matter* สืบค้นจาก <https://thematter.co/pulse/inequality-in-civil-partnerships/69495>
- ธัญลักษณ์ นามจักร. (2556). การรับรองสถานภาพการสมรสของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ. *วารสารนักบริหาร มหาวิทยาลัยกรุงเทพ*, 33(2), 10-16. สืบค้นจาก https://www.bu.ac.th/knowledgecenter/executive_journal/april_june_13/pdf/aw02.pdf
- พิราภรณ์ วิฑูรรัตน์. (2562, มกราคม 10). สสำรวจ พ.ร.บ.คู่ชีวิต กับสิทธิที่หายไปของ LGBT ไทย. *ประชาชาติธุรกิจออนไลน์*. สืบค้นจาก <https://www.prachachat.net/d-life/news-276539>
- ภาณพ มีชำนานู. (2555). สภาพปัญหาความเสียเปรียบของกลุ่มความหลากหลายทางเพศอันเนื่องมาจากการไม่มีกฎหมายรับรองการสมรสในประเทศไทย. *วารสารนิติสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*, 6(1), 107-125. สืบค้นจาก <https://www.tci-thaijo.org/index.php/CMUJLSS/article/view/64616>
- ริญญาภัทร์ ณ สงขลา. (มิถุนายน 2561). *ความเสมอภาคในการสมรสของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศในประเทศไทย*. เอกสารนำเสนอในที่ประชุมวิชาการสาขานิติศาสตร์ระดับชาติ เรื่องระบบกฎหมายไทย: ปฏิรูป/เปลี่ยนแปลงผ่าน/ปฏิสังขรณ์, เชียงใหม่. ค้นเมื่อวันที่ 9 มกราคม 2562, จาก <http://www.law.cmu.ac.th/lasc/conference/wp-content/uploads/sites/2/2017/09/27%E0%B8%A3%E0%B8%B4%E0%B8%8D%E0%B8%8D%E0%B8%B2%E0%B8%A0%E0%B8%B1%E0%B8%97%E0%B8%A3%E0%B9%8C.pdf>
- สมคิด พุทธิศรี. (2561, ธันวาคม 4). Why We Post เข้าใจโลกโซเชียลแบบนักมานุษยวิทยากับแดเนียล มิลเลอร์. *The101.world*. สืบค้นจาก <https://www.the101.world/interview-daniel-miller-why-we-post/>
- สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2561). *สิทธิการสมรสระหว่างบุคคลเพศเดียวกัน*. กรุงเทพฯ: ผู้แต่ง.

- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2562). *16 สถิติเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร*. กรุงเทพฯ: ผู้แต่ง
- History. (2018). Stonewall Riots. Retrieved April 12, 2019, from <https://www.history.com/topics/gay-rights/the-stonewall-riots>
- Kozinets, R. V. (2010). *Netnography: doing ethnography research online*. Los Angeles: SAGE Publications.
- Kozinets, R. V., Dolbec, P. Y., & Earley, A. (2014). *Netnography analysis: understanding culture through social media data*. London: SAGE Publications.
- Lawlor, A., & Tolley, E. (2017). Deciding who's legitimate: news media framing of immigrants and refugees. *International journal of communication*, 10(11), 967-991. <https://ijoc.org/index.php/ijoc/article/view/6273/1946>
- Masten, D., & Plowman, T. (2003). Digital ethnography: the next wave in understanding the consumer experience. *Design management journal*, (14), 75-81. doi: [org/10.1111/j.1948-7169.2003.tb00044.x](https://doi.org/10.1111/j.1948-7169.2003.tb00044.x)
- Statista Portal. (2009, March 15). Number of internet users worldwide 2005-2018. Retrieved April 12, 2019 from <https://www.statista.com/statistics/273018/number-of-internet-users-worldwide/>
- Wikipedia. (2019, February 18). Civil solidarity pact. Retrieved April 12, 2019 from https://en.wikipedia.org/wiki/Civil_solidarity_pact
- WorldAtlas. (2018, May 29). The first countries to legalize gay marriage. Retrieved April 12, 2019 from <https://www.worldatlas.com/articles/first-countries-to-recognize-same-sex-marriages-nationally.html>

ความเป็นหญิงกับการสร้างเรือนร่างของหญิงในร่างชาย

สุรสิทธิ์ บัวจันทร์

นักศึกษาปริญญาโท สาขาเศรษฐศาสตร์การเมือง

คณะเศรษฐศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการให้ความหมาย “ความเป็นหญิง” ของกะเทย และการสร้างเรือนร่างของกะเทยในฐานะที่เป็นกระบวนการสร้างตัวตน ซึ่งนำแนวคิดตัวตนและอำนาจ ของมิเชล ฟูโกต์ มาผนวกกับแนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ มาเป็นกรอบทฤษฎีหลักในการวิเคราะห์โดยใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกลุ่มเป้าหมาย จำนวน 22 คน ผลการศึกษาพบว่าภายใต้กระบวนการ การสร้างร่างกายเพื่อการแสดงออกถึงตัวตนความเป็นหญิงของกะเทยนั้น อยู่ภายใต้อิทธิพลของวาทกรรมหลายชุดที่เข้ามากำหนดวิธีคิดเบื้องหลังของพวกเขา ทั้งวาทกรรมรักต่างประเทศ วาทกรรมความเป็นหญิง วาทกรรมความสวย และวาทกรรมความผิดปกติ ซึ่งทำให้กะเทยต่างให้คุณค่ากับความเป็นหญิงและนำเข้ามาเป็นอัตลักษณ์อ้างอิงในการปรับเปลี่ยนร่างกายในฐานะที่เป็นกระบวนการสร้างตัวตน โดยมีอิทธิพลทางสังคมจากกลุ่มกะเทยด้วยกัน ผู้ชาย ผู้หญิง รวมถึงสถาบันทางวิทยาศาสตร์และการแพทย์ที่ถือเป็นตัวกำหนดรูปแบบความเป็นหญิงให้กับพวกเขา โดยวิธีการเปลี่ยนแปลงร่างกายมีค่าใช้จ่ายดำเนินการ ดังนั้นปัจจัยทางเศรษฐกิจจึงเข้ามาปัจจัยสำคัญต่อ การเข้าถึงวิธีการปรับเปลี่ยนร่างกาย เช่นนี้จึงทำให้กะเทยมีภาพลักษณ์ที่หลากหลาย แต่อย่างไรก็ตามอัตลักษณ์ของกะเทยจากการปรับเปลี่ยนร่างกายมีความยืดหยุ่น และไม่ตายตัว ดังนั้นอัตลักษณ์ความเป็นหญิงของกะเทยจึงไม่ใช่สิ่งที่แน่นอน และสามารถเปลี่ยนแปลงได้ในอนาคต

คำสำคัญ: กะเทย, ความเป็นหญิง, อัตลักษณ์, วาทกรรม

Femininity and Kathoey Body Construction

Surasee Buachan

Master Student in Political Economy

Faculty of Economics

Chulalongkorn University

Abstract

The objectives of this research are to study the meaning of the “Femininity” of Kathoey and the process of body construction as an identity construction. The theoretical framework adopted is that of Subject & Power concept of Michel Foucault and Identity concept. The data is collected by in-depth interview of 22 people. As a result of the study, the Kathoey body construction process for expressing their identity is under the influence of many discourses such as Heterosexuality discourse, Femininity discourse, Beauty discourse and Gender identity disorder discourse. Kathoey values femininity and brings as a reference to change the body. The Kathoey body construction is influenced from Kathoey group together, men, women, as well as scientific and medical institutions that are considered to be a form of femininity. The process is complex and has a cost. Therefore, economic factor affect to the body construction process and it makes the Kathoey have a wide variety of images. However, the process is under external influence, so Kathoey identity is temporary, representing Kathoey identity at a particular time and is subject to change in the further.

Keywords: Kathoey, femininity identity, discourse

ความสำคัญและที่มาของปัญหาวิจัย

สังคมภายใต้บรรทัดฐานรักต่างเพศ ความเป็นเพศถูกวางอยู่บนหลักเกณฑ์ของการตัดสินเชิงชีวภาพซึ่งมีเพียงเพศชายและหญิงเท่านั้นที่ได้รับการยอมรับตั้งนั้นเมื่อกะเทยถูกบัญญัติในพจนานุกรมราชบัณฑิตสถาน ปี พ.ศ. 2542 ไว้ว่า “คนที่มีอวัยวะทั้งเพศชายและหญิง, คนที่มีจิตใจและกิริยาอาการตรงข้ามกับเพศของตน; ผลไม้ที่มีเมล็ดลีบ เช่น ลำไยกะเทย (อาหม ว่าเทย)” โดยได้รับอิทธิพลมาจากวัฒนธรรมเขมร ที่ให้ความหมายว่า “เป็นอื่น/แตกต่าง” (Totman, 2003: 67) ทำให้นัยความหมายครอบคลุมถึง คนที่มีจิตใจและกิริยาอาการตรงข้ามกับเพศของตน และต้องการมีสัมพันธ์กับเพศชายในความสัมพันธ์เชิงเพศประเวณี จึงทำให้กะเทยกลายเป็นบุคคลที่เป็นอื่นทางสังคม การนำอัตลักษณ์อ้างอิงแบบผู้หญิงเข้ามาสร้างตัวตนผ่านการปฏิบัติกรกับร่างกายจึงเป็นทางหนึ่งในการมีพื้นที่ทางสังคม หนทางเช่นนี้เกิดขึ้นอย่างช้าๆจนกลายเป็นภาพเหมารวมว่ากะเทยทุกคนมีความต้องการอยากเป็นผู้หญิงโดยกำเนิด หรือต้องการเป็นผู้หญิงที่สวยงาม ขาว หุ่นดี เช่นเดียวทั้งหมด เช่นนี้ภาพเหมารวมของกะเทยจึงมีลักษณะว่ากะเทยทุกคนเท่ากับผู้หญิงและสวย

การเข้ามาของความคิดหลังสมัยใหม่ได้เปิดมิติเรื่องตัวตนและอัตลักษณ์ทางเพศที่ไม่ได้ตายตัว แต่มีความซับซ้อน ภายใต้เงื่อนไข บริบททางสังคมและประสบการณ์ที่สำคัญในชีวิตที่มีส่วนทำให้กะเทยปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ทางเพศได้ ซึ่งความแตกต่างหลากหลายได้เกิดขึ้นภายในกลุ่มกะเทยด้วยกันเองด้วย ดังนั้นภาพของความเป็นหญิงของกะเทยไม่ได้เป็นภาพหนึ่งเดียวเท่านั้น เพราะมีกะเทยที่ไม่ต้องการสวยแบบที่สังคมหรือกะเทยด้วยกันมอง หรือไม่ต้องการแปลงเพศ เช่นนี้จึงเกิดความไม่ลงรอยของความเป็นหญิงในชุมชนกะเทยด้วยกันเอง ทั้งยังมีความหลากหลายที่รอการช่วงชิงเพื่อนำความหมายอยู่ (กิตติกร สันคติประภา, 2560: 144) เช่น ปราบฎการณัฎเพง “Sexy pancake” ที่เป็นเพลงของกะเทยอีสานซึ่งมีเอกลักษณ์การแต่งกายและการแสดงท่าทางเน้นไปที่ความตลกขบขัน เพลงดังกล่าวเป็นการนำเสนอตัวตนและอัตลักษณ์ที่แตกต่างไปจากภาพที่คุ้นเคยของกะเทยในสายตาของสังคมไทย (ยศพันธ์ เกิดวิบูลย์, 2559) ด้วยเหตุนี้อาจกล่าวได้ว่ากะเทยในสังคมไทยนั้นเต็มไปด้วยความแตกต่างของวิถีชีวิตและการนิยามตัวตน หรืออัตลักษณ์ทางเพศ ที่ไม่สามารถสรุปได้ว่ากะเทยมีเอกภาพและเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แต่เพียงถูกขับเคลื่อนด้วยอำนาจ/ความรู้บางอย่างที่หล่อเลี้ยงการให้ความหมายความเป็นหญิงด้านเดียวอยู่ ดังนั้น ความเป็นหญิงของกะเทยที่สังคมและกะเทยส่วนใหญ่ให้ความหมายจึงอาจไม่สามารถวางทาบกับกะเทยทุกคนในสังคมไทยได้

ด้วยเหตุนี้ความเป็นหญิงของกะเทยจึงไม่ได้มีชุดความรู้เพียงชุดเดียว หากแต่มีความหลากหลายที่ปรากฏอยู่ในชุมชนของกะเทย ดังนั้นการกะเทาะคุณลักษณะความเป็นหญิงของกะเทยจึงเป็นโจทย์หลักของการศึกษาว่ากะเทยเองให้ความหมายกับความเป็นหญิงว่าอย่างไรและความเป็นหญิงนั้นได้ทำงานบนการสร้างเรือนร่างของกะเทยในฐานะที่เป็นการสร้างตัวตนอย่างไร เพื่อสะท้อน

ชุดความรู้ที่หลากหลายภายใต้ความเป็นผู้หญิง ตลอดจนอำนาจที่หล่อเลี้ยงความเป็นหญิงของกะเทย ผ่านการจัดการกับเรือนร่าง

นิยามศัพท์

การสร้างเรือนร่าง หมายถึง การจัดการร่างกายให้มีลักษณะตามเพศสรีระแบบผู้หญิง ณ ที่นี้ หมายถึงการปรับเปลี่ยนทั้งภายในและภายนอกร่างกาย (การปรับเปลี่ยนภายใน คือ การใช้ฮอร์โมน เพศหญิง หรือสารต่างๆ และการปรับเปลี่ยนภายนอก คือ การปรับรูปร่าง, การทำศัลยกรรม (โครงหน้า, หน้าอก และอวัยวะเพศ) และ การแต่งกาย)

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการให้ความหมาย “ความเป็นหญิง” ของกะเทย และการสร้างเรือนร่างของกะเทยในฐานะที่เป็นกระบวนการสร้างตัวตน

แนวคิดทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษาในครั้งนี้ผู้วิจัยใช้แนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ และตัวตนและอำนาจของมิเชล ฟูโกต์เข้ามาบูรณาการเป็นกรอบในการวิเคราะห์ร่วมกันเพื่อตอบวัตถุประสงค์ของงานวิจัยโดยมองว่ากะเทยมีการนำความเป็นหญิงซึ่งถือว่าเป็นวาทกรรมรูปแบบหนึ่งในสังคมที่เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการสร้างอัตลักษณ์หรือตัวตนอีกทั้งกะเทยมีการนำเสนอภาพลักษณ์ความเป็นหญิงที่หลากหลายดังนั้นแนวคิดอัตลักษณ์จึงจะนำมาใช้วิเคราะห์ถึงการสร้างอัตลักษณ์ในเชิงกระบวนการ ที่จะสะท้อนให้เห็นภาคปฏิบัติของวาทกรรมความเป็นหญิงที่ทำงานอยู่เหนือร่างกายของกะเทย และแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างความเป็นหญิงกับอัตลักษณ์ของกะเทยแต่อย่างไรก็ตาม การสร้างอัตลักษณ์หรือตัวตนผ่านร่างกายของกะเทยนั้น ไม่ใช่สิ่งที่แน่นอนตายตัวหรือเปลี่ยนแปลงไม่ได้ แต่เป็นกระบวนการที่มีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ขึ้นอยู่กับอิทธิพลต่างๆ ที่เข้ามาให้ความหมายต่อกระบวนการดังกล่าว เช่นนี้การนำแนวคิดเรื่องตัวตนและอำนาจ ของมิเชล ฟูโกต์ เข้ามาร่วมวิเคราะห์ เพื่อที่จะสะท้อนให้เห็นถึงกลไกของอำนาจที่อยู่ในกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ ซึ่งมีอิทธิพลทำให้กะเทยกลายเป็นขั้วเจดที่มีพฤติกรรมที่พึงประสงค์ผ่านกระบวนการทางวาทกรรม รวมไปถึงกระบวนการต่อรองกับอำนาจของกะเทยด้วย เพราะแนวคิดนี้จะเผยให้เห็นสถานะของวัฒนธรรมว่าเป็นสิ่งที่ถูกผลิตและต่อยอดอย่างไร และการทำงานระหว่างเครือข่ายปฏิบัติการที่โอบล้อมอยู่เหนือการสร้างอัตลักษณ์ผ่านร่างกายของกะเทยอย่างไร ซึ่งทำให้กะเทยเชื่อว่าตนเองคือใคร และมีการแสดงออกอย่างไร (จารุวรรณ แก้วมะโน, 2551: 11) เพราะอำนาจของวาทกรรมได้ทำงานอย่าง

แบบยลในการสร้างอัตลักษณ์หรือความเฉพาะเจาะจงให้กับสรรพสิ่งในสังคม และหากยิ่งมีความจำเพาะเจาะจง ความเป็นส่วนตัว หรือมีอัตลักษณ์สูงเท่าใด ย่อมหมายความว่าได้มีการจัดระเบียบหรือการควบคุมในสิ่งนั้นมากยิ่งขึ้นตามไปด้วย (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2543: 19-20) ดังนั้นอัตลักษณ์จึงสามารถเปลี่ยนแปลงไปตามวาทกรรมที่สร้างสิ่งเหล่านั้นขึ้นมาได้ นอกจากนี้ภายใต้อำนาจในกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ที่ทำให้มนุษย์เชื่อว่าเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ นั้น มีความเกี่ยวข้องกับร่างกายของมนุษย์โดยตรง ด้วยวิธีการสร้างร่างกายให้ตรงกับชุดความรู้ทางเพศของสังคม ดังนั้นการสร้างร่างกายจึงทำให้เห็นกระบวนการของอำนาจและวาทกรรมที่ล้าลึกในการสร้างตัวตน เพราะสุดท้ายแล้วฟูโกต์ได้อธิบายไว้ว่า “ร่างกายไม่ได้ถูกให้ความหมายโดยวาทกรรมเท่านั้น แต่วาทกรรมเป็นสิ่งที่ประกอบสร้างเรื้อนร่างทั้งหมดขึ้นมา” (Shilling, 2009: 65)

การทบทวนวรรณกรรม

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่ากะเทย เป็นคำเรียกบุคคลที่มีสถานะของเพศกำเนิดเป็นเพศชาย แต่มีการแสดงพฤติกรรมเช่นเพศหญิง จึงถูกนิยามว่าเป็นบุคคลที่มีพฤติกรรมข้ามเพศซึ่งเป็นลักษณะที่พบเห็นในประเทศไทยตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้นในหมู่นักแสดงนักแสดงชาตรี โนรา และละครนอก (นฤพนธ์ ด้วงวิเศษ, 2559: 9) อย่างไรก็ตามประเทศไทยได้รับวิถึคิดเรื่องเพศภาวะและเพศวิถีแบบตะวันตกเข้ามาโดยอาศัยระบบการศึกษาสมัยใหม่ การพัฒนาประเทศ การสร้างรัฐชาติ และระบอบประชาธิปไตย (Garcia, 2008: 167) ซึ่งให้ความสำคัญกับบรรทัดฐานรักต่างเพศที่มีเพศชายและเพศหญิงเป็นเพศที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ บุคคลที่มีลักษณะแตกต่างไปจากลักษณะของเพศชายและหญิงที่สังคมรับรู้ร่วมกันนั้นกลายเป็น “คนประหลาด” หรือ “ตัวตลก” (เทอดศักดิ์ ร่มจำปา, 2545: 37; นฤพนธ์ ด้วงวิเศษ, 2559: 15-16) การกลายเป็นบุคคลที่ผิดปกติได้ก่อให้เกิดสภาวะ “ลำบากใจกับเพศภาวะ” ซึ่งหมายถึง ความรู้สึกเล็กๆ ภายในของความอึดอัดและไม่สบายใจเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของตนในฐานะผู้ชาย หรือผู้หญิงที่รู้สึกว่าการตรงข้ามกับเพศสรีระของตน (Ekins, 1997: 27) ด้วยเหตุนี้กะเทยจึงเลือกแสดงบทบาทแบบผู้หญิงเพื่อเป็นหลักอิงให้อยู่ได้ในสังคม ทำให้ภาพจำของสังคมที่มีต่อกะเทย รวมถึงสำนักความเป็นเพศของกะเทยเองถูกผูกติดกับความเป็นผู้หญิงไปโดยปริยาย ดังนั้นงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกะเทยส่วนใหญ่จึงอยู่บนพื้นฐานของกรอบวิธีคิดที่กะเทยเป็นบุคคลเป็นชายขอบที่มีความต้องการอยากจะเป็นผู้หญิง จึงมีวิธีการสร้างอัตลักษณ์ของตนเองภายใต้วัฒนธรรมย่อย รวมถึงการช่วงชิงพื้นที่ทางสังคมของกะเทย อาทิ เปรมปรีดา ปราโมช ณ อยุธยา (2546) ได้ศึกษาถึงการช่วงชิงอัตลักษณ์ “กะเทย” ในงานคาบาเรต์โชว์ โดยเป็นการนำเสนอทางเลือกใหม่ในการมองภาพลักษณ์กะเทย ให้ความสำคัญกับระบบคุณค่าและวัฒนธรรมย่อยที่ใช้ในการรวมกลุ่มของกะเทยผ่านคาบาเรต์โชว์ และณัฐยานัน สุวรรณโรจน์ (2556) ศึกษาใน

เรื่องการศึกษาการตลาดของอัลคาซาร์และภาพตัวแทนเพศที่สาม ซึ่งการศึกษาดังกล่าวนี้นี้เป็นการเปิดมิติในเรื่องของชีวิตและตัวตนของกะเทย เพื่อสร้างการรับรู้และการมีอยู่ของกะเทยต่อสังคม แต่อย่างไรก็ตามการศึกษาของพรเทพ แพรขาว (2556) ที่ศึกษากะเทยในบริบทของชนบท ผ่านการศึกษาเรื่องเพศวิถีกะเทยอีสานในพื้นที่หมอลำ และการศึกษาของพลสิทธิ์ แววศักดิ์ (2551) เรื่องกะเทยบ้านนอก การสร้างตัวตนของกะเทยบนพื้นที่ทางสังคม: กรณีศึกษากะเทยที่ปรากฏตัวในเขตตัวเมืองนครศรีธรรมราช ที่เปิดประเด็นข้อมูลของกลุ่มกะเทยที่แตกต่างไปจากกะเทยที่สังคมเข้าใจโดยพื้นฐาน ทั้งความแตกต่างในเชิงเศรษฐกิจและพื้นที่ ด้วยเหตุนี้เมื่อชุดความรู้ของกะเทยมีความหลากหลาย การศึกษาการนิยามตัวตนของกะเทย และปฏิบัติการต่อการได้มาซึ่งตัวตน ที่อยู่ภายใต้อำนาจและชุดความรู้ที่หลากหลายครั้งนี้ ผู้วิจัยคาดว่าน่าจะสร้างความรู้ความเข้าใจต่อกะเทยที่แตกต่างไปจากการศึกษาที่ผ่านมา

วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการศึกษาจากการวิเคราะห์เอกสาร และสัมภาษณ์เชิงลึก กลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะเป็นกะเทย คือมีลักษณะทางกายภาพหรือรูปลักษณ์ที่มีคุณลักษณะแบบเพศหญิง จำนวน 22 คน ที่มีอายุระหว่าง 20-55 ปีผ่านการสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง โดยการเลือกกลุ่มเป้าหมายจะมีเกณฑ์ที่พิจารณาเลือกบนความแตกต่างทางรูปลักษณ์ เศรษฐกิจและสังคม ในมิติของสภาพครอบครัว, แบบแผนการดำเนินชีวิต (รายได้ อาชีพ ระดับการศึกษา) และการรับรู้และการเข้าถึงการปฏิบัติการในการนำไปสู่ความเป็นผู้หญิง เช่น การทำศัลยกรรม รวมถึงหลีกเลี่ยงการได้มาซึ่งกลุ่มเป้าหมายที่เป็นกลุ่มเดียวกันเพียงแต่มีความแตกต่างกันในรูปลักษณ์ ทั้งนี้เพราะความแตกต่างในมิติเศรษฐกิจและสังคมจะส่งผลต่อระบบความคิดความเชื่อ ระบบคุณค่าและการนิยามตนเองที่แตกต่างกันออกไป (เปรมปรีดา ปราโมช ณ อยุธยา, 2546: 61)

กลุ่มตัวอย่างทั้ง 22 คนที่ผู้ศึกษาเลือกนั้น มีความแตกต่างกันในเชิงรูปลักษณ์และการนิยามตนเอง ตามที่นฤพนธ์ ด้วงวิเศษ (2557) ได้นำเสนอไว้เป็นเกณฑ์ตั้งต้น โดยผู้ศึกษาควบคุมความหลากหลายของกลุ่มตัวอย่างด้วยมิติทางรูปลักษณ์ผ่านการจัดการร่างกาย ซึ่งครอบคลุมกลุ่มตัวอย่างที่ยังไม่ผ่านการจัดการกับร่างกายใดๆ แต่ไว้ผมยาวและแต่งกายแบบผู้หญิง, กลุ่มตัวอย่างที่ยังไม่แปลงเพศและแปลงเพศแล้ว นอกจากนี้ยังรวมถึงมิติทางเศรษฐกิจ และอาชีพ ซึ่งจากกลุ่มตัวอย่างที่เข้าไปทำการสัมภาษณ์อยู่ในอาชีพตั้งแต่กรรมกร, แรงงาน, รับจ้างอิสระ, ข้าราชการ, พนักงานเอกชน และอาชีพในภาคอุตสาหกรรมบริการ และมีรายได้แตกต่างกัน

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาประกอบไปด้วย 3 ส่วน ดังนี้ ส่วนที่หนึ่งเป็นข้อมูลการนิยามและสำนึกแห่งความเป็นหญิงของกะเทย ส่วนที่สอง เป็นเรื่องความรู้ที่นำมาใช้ในการจัดการกับร่างกาย และส่วนที่สามเป็นการนำเสนอกระบวนการสร้างเรือนร่างของกะเทย

1. การนิยามและสำนึกแห่งความเป็นหญิงของกะเทย

ประเด็นแรกคือการสำรวจการนิยามความเป็นหญิงของกะเทย ซึ่งสอดคล้องกับวัตถุประสงค์แรกโดยมุ่งตอบคำถามวิจัยว่ากะเทยให้ความหมายความเป็นหญิงอย่างไร ซึ่งผู้วิจัยจะใช้วิธีการตีความความหมายความเป็นหญิงของกะเทยผ่านการตั้งประเด็นสัมภาษณ์เชิงลึกถึงการตีความหมายจากการรับรู้ระดับปัจเจกและการนิยามจากการปฏิสัมพันธ์ร่วมกับสังคม ร่วมกับภูมิหลังของกลุ่มตัวอย่าง เพื่อให้ทราบความหมายของความเป็นหญิงในระดับความคิดหรืออุดมคติที่พวกเขาอธิบายตนเองว่าเป็นใคร และแตกต่างจากคนอื่นอย่างไร

1.1 การนิยามและการตีความหมายในระดับปัจเจก

การสำรวจความหมายของความเป็นหญิง รวมถึงสำนึกในความเป็นหญิงนั้น กลุ่มตัวอย่างมีการนิยามความหมายที่แตกต่างกัน ซึ่งสะท้อนความรู้ที่อยู่เบื้องหลังการนิยามที่แตกต่างกันตามไป โดยสามารถอธิบายการนิยามจากการรับรู้ในระดับปัจเจกได้ออกเป็น 4 รูปแบบดังนี้

ความหมายแรกเป็นความหมายที่มีกลุ่มตัวอย่างนิยามความเป็นหญิงของตนเอง คือ สิ่งที่เกิดขึ้นตั้งแต่กำเนิด เพียงแค่เกิดมาในร่างกายแบบผู้ชาย ดังนั้นการกลับไปสู่ร่างกายของผู้หญิงจึงเป็นสิ่งที่กลุ่มตัวอย่างที่ให้ความหมายเช่นนี้ได้กระทำ ในรูปแบบของการพัฒนาความเป็นผู้หญิงของตนเองไปตามขั้นตอน อีกทั้งการทำศัลยกรรมและการแปลงเพศก็เป็นหนึ่งวิธีที่เลือกใช้ เพื่อที่จะนำไปสู่ความเป็นผู้หญิงได้ตามที่ตั้งใจไว้

ความหมายที่สอง กลุ่มตัวอย่างได้อธิบายการนิยามความเป็นหญิงของตนเองคล้ายกับการอธิบายในความหมายแบบแรก กล่าวคือ ความเป็นหญิงคือสิ่งที่เกิดขึ้นมาตั้งแต่กำเนิด เพียงแต่ความเป็นหญิงได้เกิดมาในร่างกายของผู้ชาย ทั้งนี้สิ่งที่กลุ่มตัวอย่างได้ให้ข้อมูลที่เป็นความแตกต่างคือการเกิดมาในร่างกายผู้ชายของพวกเขา นั้น เป็นความผิดปกติที่อธิบายได้ด้วยวิทยาศาสตร์ทางการแพทย์ หรือกล่าวได้ว่าพวกเขาอยู่ในกลุ่มที่มีอาการของโรคที่เรียกว่า ความผิดปกติทางอัตลักษณ์ (Gender Identity Disorder หรือ GID) ดังนั้นกลุ่มตัวอย่างจึงเชื่อว่าตนเองคือผู้ป่วยที่ผิดปกติการเปลี่ยนแปลงไปสู่การเป็นผู้หญิงนั้น ต้องถูกรักษาโดยทางการแพทย์

ความหมายที่สาม เป็นความหมายที่กลุ่มตัวอย่างอธิบายว่า พวกเขายอมรับในการเกิดมาของตนเองว่าเป็นผู้ชาย แต่มีจิตใจเป็นผู้หญิง กล่าวได้ว่าคุณลักษณะการนิยามของกลุ่มนี้ มีลักษณะของคนที่ร่างกายเป็นชายแต่ใจเป็นผู้หญิง ซึ่งความเป็นผู้ชายนั้นถูกยอมรับ แต่เป็นการยอมรับในฐานะของ

ร่างกายตอนกำเนิดเท่านั้น แต่ไม่เป็นที่ต้องการในการมีอยู่เพื่อดำรงชีวิต กลุ่มตัวอย่างกลุ่มนี้จึงพยายามไปสู่ความเป็นผู้หญิงทั้งร่างกายและจิตใจให้มากที่สุด

ความหมายสุดท้ายเป็นการให้ความหมายของกลุ่มตัวอย่างที่อธิบายนิยามความเป็นหญิงของตนเองว่าเป็น การที่ได้แต่งกายเป็นผู้หญิง แสดงกิริยาเหมือนผู้หญิง แต่ไม่จำเป็นต้องแสดงตลอดเวลา ทั้งนี้มีข้อสังเกตของข้อมูลของกลุ่มตัวอย่างให้ความหมาย คือ กลุ่มตัวอย่างมีจุดประสงค์พื้นฐานที่จะเป็นผู้หญิง แต่การออกแสดงในความเป็นผู้หญิงไม่จำเป็นต้องเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา ซึ่งมีความแตกต่างจากความหมายที่อธิบายไปก่อนหน้านี้ ในลักษณะของการที่ความเป็นผู้หญิงจะดำเนินควบคู่ไปกับการใช้ชีวิตประจำวัน หรือมีการแสดงออกโดยเฉพาะทางร่างกายที่แสดงถึงความเป็นผู้หญิงตลอดเวลา

จากการที่สามารถอธิบายการความหมายและสำนึกในความเป็นหญิงของกลุ่มตัวอย่างได้ 4 ความหมายนั้น พบว่ากลุ่มตัวอย่างทุกคนมีความต้องการที่อยากจะเป็นผู้หญิง โดยผ่านการแสดงออกในเชิงรูปลักษณะภายนอก ทั้งนี้ประเด็นดังกล่าวยังสะท้อนให้เห็นว่าภายใต้การสร้างร่างกายแบบผู้หญิงของกลุ่มตัวอย่าง ไม่ได้เกิดจากการนิยามความเป็นหญิงรูปแบบเดียว แต่มีรูปแบบของการนิยามที่หลากหลาย และสิ้นไหลไปตามบริบทต่างๆ โดยมีวาทกรรมหลายชุดที่เข้ามาประกอบกันเป็นความรู้เรื่องความเป็นหญิงที่กะเทยแต่ละคนเข้าใจ

1.2 การนิยามและการตีความหมายจากการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม

การนิยามและตีความหมายความเป็นหญิงที่นำไปสู่การสร้างร่างกายกะเทยในฐานะที่เป็นตัวตนทางอัตลักษณ์นั้น นอกเหนือจากการนิยามในระดับปัจเจกแล้ว ยังต้องอาศัยการตีความการนิยามที่ผ่านปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างกะเทยที่อยู่ในกลุ่มที่มีระดับการเปลี่ยนแปลงรูปลักษณะใกล้เคียงกัน ร่วมกับกลุ่มที่มีระดับการเปลี่ยนแปลงแตกต่างกันตามกลุ่มตัวอย่างที่ผู้วิจัยได้แบ่งเพื่อทำการศึกษาไว้ เพื่อที่จะช่วยให้การทำความเข้าใจการนิยามความเป็นหญิงของกะเทยได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

ในเบื้องต้นกลุ่มตัวมีการสร้างความหมายของการรู้สึกถึง “ความเป็นกลุ่ม” หรือ “พวกเดียวกัน” ดังตัวอย่างที่กลุ่มตัวอย่างกล่าวถึงปฏิสัมพันธ์ที่ตนเองมีต่อกลุ่มกะเทยที่มีการปรับเปลี่ยนร่างกายให้มีรูปลักษณะแบบผู้หญิงด้วยกัน ทั้งนี้ความรู้สึกความเป็นพวกเดียวกัน ได้สร้างความไว้วางใจในการขอคำปรึกษาหรือคำแนะนำเกี่ยวกับการปรับเปลี่ยนร่างกายต่อกัน

แต่อย่างไรก็ตามการให้ความหมายในเชิงสัญลักษณ์ของการเป็นพวกเดียวกัน ที่เกิดขึ้นภายใต้มุมมองในการสร้างความเป็นผู้หญิงผ่านการแสดงออกทางร่างกายไม่ได้มีลักษณะแน่นแฟ้นเสมอไป โดยกลุ่มตัวอย่างอาจมองว่าเป็นเพียงการแสดงพฤติกรรมทางเพศร่วมกันเท่านั้น แต่ไม่ได้หมายถึงทุกคนจะมีมาตรฐานในการแสดงอัตลักษณ์เหมือนกัน

ภายใต้ปฏิสัมพันธ์ต่อกลุ่มกะเทยด้วยกัน กลุ่มตัวอย่างมักจะมีปฏิสัมพันธ์ในลักษณะของการมองเชิงเปรียบเทียบที่ไม่ได้แสดงออกอย่างชัดเจน โดยประเด็นที่เป็นการเปรียบเทียบของกลุ่มตัวอย่างคือ “ใครดูดีกว่ากัน” ซึ่งการเปรียบเทียบเช่นนี้ทำให้กลุ่มตัวอย่างบางคนสูญเสียความมั่นใจ ยิ่งหาก

เป็นกรณีที่มีความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มตัวอย่างกับกะเทยคนอื่นที่ไม่ค่อยราบรื่น มากนัก จะทำให้การเปรียบเทียบมีลักษณะเป็นการแข่งขันมากยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ตามประเด็นการสร้างร่างกายแบบผู้หญิงที่กลุ่มตัวอย่างแต่ละกลุ่มมีการปรับเปลี่ยนไม่เท่ากัน ไม่ได้ส่งผลโดยตรงต่อให้เกิดความขัดแย้งหรือปฏิสัมพันธ์ในเชิงลบเป็นเพียงความรู้สึกของกลุ่มตัวอย่าง ที่เมื่อเปรียบเทียบแล้วรู้สึกว่าเป็นตัวเองด้อยกว่า กลุ่มตัวอย่างแต่ละคนจะมีวิธีการที่แตกต่างกัน กลุ่มตัวอย่างบางกลุ่มเลือกที่จะยอมรับในความด้อยกว่า กับกลุ่มที่ไม่ยอมรับในความด้อยกว่าและพยายามที่จะทำให้ตนเองไปอยู่ในจุดที่เทียบเท่าหรือมากกว่ากะเทยคนอื่น ๆ ดังนั้นภายใต้การนิยามความหมายผ่านปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกลุ่มตัวอย่างได้ใช้ความสวຍเข้ามาเกี่ยวข้องกับการเปรียบเทียบภายในกลุ่มด้วย

นอกเหนือจากนี้ปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มตัวอย่างกับบุคคลอื่นที่ไม่ได้แสดงตัวตนว่าเป็นกะเทย ทำให้กลุ่มตัวอย่างรู้สึกถึงความแตกต่าง ซึ่งเป็นความแตกต่างในลักษณะของความเข้าใจ หรือการตีความในแต่ละประเด็นที่แตกต่างกัน แต่ความแตกต่างเช่นนี้ไม่ได้เป็นมาตรฐานที่ทำให้กลุ่มตัวอย่างตัดสินใจเลือกปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นทั้งหมด

การสำรวจการให้ความหมายความเป็นหญิงของกะเทยในระดับปัจเจก ทำให้เห็นว่าการนำความรู้เรื่องความเป็นหญิงมาสร้างเรือนร่างของตนเองนั้น เป็นการรับชุดความรู้ที่หลากหลาย ซึ่งทำงานร่วมกันอย่างแนบสนิท อีกทั้งการนิยามความหมายภายใต้การมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมได้สะท้อนเด่นชัดว่าการทำงานของวาทกรรมความเป็นหญิง ไม่ได้มีรูปแบบที่เป็นมาตรฐานกับกะเทยทุกคน ดังนั้นระดับการทำงานของวาทกรรมจึงขึ้นอยู่กับปัจจัยทางเศรษฐกิจสังคมอื่นๆ อีกด้วย

2. ความรู้ที่นำมาใช้ในการจัดการกับร่างกาย: กลไกแห่งอำนาจ

ความเป็นผู้หญิงมีพลังที่ทำให้กะเทยปรับเปลี่ยนร่างกายของตนเองตามแนวเพศภาวะแบบผู้หญิง ซึ่งกระบวนการสร้างความเป็นผู้หญิงนั้นไม่ได้เกิดจากความคิดของกะเทยที่เป็นอิสระจากบริบทของสังคมย่อยและสังคมในภาพใหญ่ แต่ได้รับอิทธิพลจากสถาบันหรือกลุ่มทางสังคมต่างๆ ที่ควบคุมกระบวนการ ยิ่งไปกว่านั้นเรือนร่างที่ถูกสร้างขึ้นจะมีความหมายก็ต่อเมื่อได้รับการตรวจสอบยืนยัน โดยสถาบันหรือกลุ่มที่มีอิทธิพลในการสร้างเรือนร่างแห่งความเป็นหญิงมีดังต่อไปนี้

2.1 กลุ่มกะเทยด้วยกันเอง

กลุ่มกะเทยเป็นตัวแสดงหลักที่มีอิทธิพลอย่างมากต่อการสร้างเรือนร่างความเป็นผู้หญิงของกะเทย เนื่องจากกลุ่มกะเทยด้วยกันเป็นบุคคลที่กลุ่มตัวอย่างไว้วางใจ เพราะมีความคิดหรือความต้องการที่เหมือนกัน ดังนั้นจึงมีแรงดึงดูดสูงในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูลตั้งแต่การใช้ชีวิต และรูปแบบในการเปลี่ยนแปลงร่างกาย จากการศึกษาพบว่าข้อมูลหลักในการเรียนรู้เพื่อการจัดการกับร่างกายเพื่อไปสู่ความเป็นผู้หญิงของกลุ่มตัวอย่าง จะได้รับมาจากกะเทยด้วยกันเป็นข้อมูลชุดแรก และเป็นข้อมูลเชิงลึกไปถึงการใช้ฮอร์โมนยี่ห้อใด ศัลยกรรมอวัยวะส่วนใด เป็นต้น ซึ่งมีอิทธิพลต่อการ

นำไปจัดการกับร่างกายอย่างสูง อีกทั้งข้อมูลนี้ไม่ใช่เพียงเพื่อนำมาประกอบการตัดสินใจ แต่หมายถึงรูปแบบของการนำไปสู่ความเป็นผู้หญิงที่แฉวงกะเทยในแต่ละกลุ่มย่อยยอมรับ หากไม่ดำเนินตามเช่นนี้ จะก่อให้เกิดความเสี่ยงในการเป็นอื่นทั้งในเชิงความรู้สึกของกลุ่มตัวอย่างเองและเชิงปฏิบัติที่ถูกแปลกแยกจากแฉวงกะเทย

การสร้างร่างกายความเป็นผู้หญิงผ่านอิทธิพลของกลุ่มกะเทยด้วยกัน ไม่ได้เกิดจากการบังคับ แต่เป็นกลวิธีของอำนาจที่จัดระเบียบผ่านความเหมือนกัน ซึ่งถ่ายทอดใน 2 ลักษณะ คือ การถ่ายทอดอย่างมีลำดับขั้น ที่เป็นการได้รับรูปแบบข้อมูลจากรุ่นพี่และผู้มีประสบการณ์มาก่อนกับการถ่ายทอดแบบระดับระนาบที่เป็นการปรึกษาหารือของกลุ่มเพื่อน กลุ่มเพื่อนและรุ่นพี่กะเทยจึงเสมือนเป็นทั้งผู้ควบคุมและผู้ที่ยืนยันในกระบวนการความเป็นผู้หญิง ที่กลุ่มตัวอย่างให้ความสำคัญอย่างมาก ด้วยเหตุนี้ความเหมือนกันและความไม่ต้องการแตกต่างจึงเป็นการจัดระเบียบทางหนึ่งที่ทำให้การจัดการร่างกายความเป็นผู้หญิงเป็นไปตามรูปแบบโดยที่กลุ่มตัวอย่างไม่ได้ตั้งคำถามแต่อย่างใด

ประการสำคัญอีกประการหนึ่งคือกลุ่มตัวอย่างไม่ได้เป็นเพียงผู้ถูกกระทำหรือเป็นเพียงผู้รับข้อมูลและกระทำตามเพียงอย่างเดียว แต่ในอีกบทบาทหนึ่งก็กลายเป็นผู้กระทำหรือผู้ส่งข้อมูลด้วยเช่นกัน ดังนั้นการเป็นผู้กระทำกับผู้ถูกกระทำสามารถเกิดขึ้นได้พร้อมกัน กลุ่มตัวอย่างคนหนึ่งเริ่มจากการเป็นผู้รับข้อมูล ภายหลังจากจัดการกับร่างกาย พวกเขากลายเป็นผู้มีประสบการณ์และส่งต่อชุดข้อมูลนั้นๆ ต่อไปในแฉวงกะเทยด้วยกันอยู่ตลอด

2.2 ผู้ชาย

ความคิดของกะเทยในเรื่องของการเกิดมาเป็นผู้หญิงนั้นส่วนหนึ่งมาจากความเสนาหาทางเพศกับเพศชาย ซึ่งเป็นความเสนาหาที่ไม่ต่างจากผู้หญิงแท้ที่มีต่อผู้ชาย ทำให้การทำตนเองให้กลายเป็นผู้หญิงทั้งร่างกายและจิตใจเป็นสิ่งสำคัญเพื่อที่จะไม่ให้ผู้ชายรังเกียจตนเอง (Costa and Matzner, 2007) ด้วยเหตุนี้ทำให้ผู้ชายกลายมาเป็นอีกหนึ่งตัวแสดงที่มีอิทธิพลต่อความคิดและ การสร้างความเป็นผู้หญิงของกะเทย ซึ่งอิทธิพลของผู้ชายอยู่ภายใต้สองบริบท คือ ผู้ชายในฐานะที่เป็นบุคคลทั่วไปในสังคม กับผู้ชายที่มีความสัมพันธ์ในลักษณะคู่สาวกับกะเทยเอง

อิทธิพลของผู้ชายต่อความเป็นผู้หญิงของกะเทยนั้น เป็นลักษณะของความต้องการการยอมรับจากผู้ชายผ่านคำชื่นชม โดยมุ่งเน้นไปที่เชิงกายภาพเป็นหลัก เช่น ดูไม่ออกกว่าเป็นกะเทยตลอดจนสวยกว่าผู้หญิงเสียอีก เป็นต้น การให้ข้อมูลของกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ มีพื้นฐานของความชอบผู้ชาย ซึ่งลักษณะคำตอบเป็นไปในทิศทางของการตั้งตนเองอยู่ในฐานะที่ด้อยกว่าในเชิงโอกาสในการมีความสัมพันธ์กับผู้ชายเมื่อเทียบกับผู้หญิงแท้ ดังนั้นทางเลือกหลักของกลุ่มตัวอย่างคือพัฒนาความเข้มข้นของความเป็นผู้หญิงทางใดทางหนึ่ง โดยเฉพาะทางร่างกาย เพราะเชื่อว่า หากมีความใกล้เคียงหรือมากกว่าผู้หญิงแท้ โอกาสก็จะมากขึ้นตามไปด้วย

นอกจากนี้กลุ่มตัวอย่างมีความสัมพันธ์กับผู้ชายในการคบหาดูใจอย่างเปิดเผยได้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมในลักษณะความต้องการเพิ่มความเข้มข้นของความเป็นผู้หญิง เพื่อให้สามารถรักษาความสัมพันธ์ในแบบที่เป็นความสัมพันธ์แบบหญิง-ชาย ทั่วไป ภายใต้สายตาของสังคม เช่นนี้จะพบว่าผู้ชายส่งผลต่อความเป็นผู้หญิงของกลุ่มตัวอย่างในลักษณะทางอ้อมมากกว่าทางตรง กล่าวคือ ไม่มีการบังคับหรือคำบอกจากผู้ชายโดยตรงว่ากลุ่มตัวอย่างต้องเป็นเช่นไร แต่จิตสำนึกของกลุ่มตัวอย่างเองที่กำหนดรูปแบบขึ้นเอง ดังนั้นอิทธิพลของผู้ชาย ที่มีผลต่อการสร้างความเป็นผู้หญิงนั้น คือการยืนยันความหมายของการเป็นผู้หญิงในรูปแบบของการยอมรับและมีความสัมพันธ์ในลักษณะเช่นเดียวกับชาย-หญิงทั่วไป ที่อยู่ภายใต้วาทกรรมรักต่างเพศซึ่งทำงานอย่างเข้มข้นอยู่ในสังคม

2.3 ผู้หญิง

การที่กะเทยตระหนักรู้ว่าตนเองคือผู้หญิงนั้น ได้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงเพศภาวะตามแบบที่ตนเองต้องการ โดยการแสวงหาความเป็นผู้หญิงทั้งในความคิดและการเปลี่ยนแปลงในภาคปฏิบัติ ผ่านการนำผู้หญิงมาเป็นอัตลักษณ์อ้างอิง กล่าวคือ ผู้หญิงกลายเป็นตัวอ้างอิงในจุดหมายปลายทางของกะเทยที่เปลี่ยนแปลงไปในทุกๆ มิติ ทั้งทางกายภาพ การแสดงออก รวมไปถึงอารมณ์ นอกจากนี้มีกลุ่มตัวอย่างบางคนให้ข้อมูลในลักษณะเชิงของไม่เพียงแคพยายามทำให้ไปถึงตามแบบของผู้หญิง แต่ต้องทำให้มากกว่าผู้หญิงทั่วไปเพื่อสร้างความภาคภูมิใจในความเป็นผู้หญิงให้กับ กลุ่มตัวอย่างเอง เช่นนี้ถือได้ว่าตัวแบบความเป็นผู้หญิง มีรากฐานที่อยู่บนฐานคิดที่ว่าในเมื่อจะเป็นเหมือนเขา ก็ต้องทำให้เหมือนเขา ซึ่งจะเห็นว่ามีพื้นฐานของบริบททางสังคมที่ยึดโยงกับบรรทัดฐานรักต่างเพศ ที่มีเพียงแต่ผู้ชายและผู้หญิง หากกะเทยนำเสนอตัวตนว่าเป็นผู้หญิงแล้ว ทำให้หนีไม่พ้นกับการนำไปสู่ความเป็นผู้หญิงที่มีผู้หญิงเป็นตัวแบบอ้างอิง

2.4 วงการแพทย์และข้อมูลทางวิชาการ

อิทธิพลของวงการแพทย์มีผลตั้งแต่จุดเริ่มต้นของการรับรู้ไปจนถึงการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญที่สุด โดยนับตั้งแต่เริ่มการรับรู้ในพฤติกรรมที่แตกต่าง กลุ่มตัวอย่างบางคนผ่านการปรึกษาจิตแพทย์ถึงการเป็นผู้ผิดปกติทางเพศ และแม้แต่การผ่าตัดแปลงเพศก็เป็นจิตแพทย์อีกเช่นกันที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับการชี้ว่าบุคคลนั้นๆ จะสามารถแปลงเพศได้หรือไม่ ดังนั้นวงการแพทย์จึงเป็นหนึ่งในผู้มีอำนาจที่กระทำการต่อความเป็นหญิงบนร่างกายของกะเทย ที่ทำให้กะเทยเชื่อในการกลายเป็นผู้หญิงที่อย่างเป็นกระบวนการและเป็นขั้นตอนบนพื้นฐานของข้อมูลทางการแพทย์

อิทธิพลของกลุ่มและสถาบันทางสังคมดังกล่าวได้สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างวาทกรรมกับอำนาจ ซึ่งเป็นอำนาจที่แฝงฝังอยู่ในชีวิตประจำวันหรือที่เรียกว่า ชีวิตอำนาจ ด้วยกลไกทางอำนาจเช่นนี้ ได้สร้างความเข้าใจและรูปแบบความเป็นหญิงให้กับกะเทยว่า เรือนร่างความเป็นหญิงของกะเทยจะมีลักษณะเช่นไร ยิ่งไปกว่านั้นกลุ่มและสถาบันดังกล่าวยังอยู่ในฐานะผู้ตรวจสอบและควบคุมคุณลักษณะเช่นนี้อีกด้วย

3. กระบวนการสร้างเรือนร่างของกะเทย

การเปลี่ยนแปลงร่างกายของกะเทยอ้างอิงความเป็นหญิงจากความคิดเรื่องเพศในสังคม สองเพศ อัตลักษณ์ทางร่างกายของกะเทยที่ถูกสร้างขึ้นมาใหม่ที่แตกต่างจากเพศกำเนิดจึงอาจเรียกได้ว่าเป็นอัตลักษณ์ที่อิงเพศหญิงเป็นสำคัญ ซึ่งกะเทยรับเอาความคิดดังกล่าวจากกลุ่มและสถาบันทางสังคมที่ถือได้ว่าเป็นกลไกอำนาจภายใต้โครงสร้างทางสังคม เช่นนี้กะเทยจึงกลายเป็นผู้พูดในอำนาจที่ทำงานอย่างแยบยล และสยบยอมต่ออำนาจของความรู้ เมื่อกะเทยมีความคิดเช่นนี้จึงบงการตนเองให้ดำเนินตามวิถีเพศหญิง การบงการตนเองจึงมีการกระทำผ่านการจัดการร่างกาย โดยปรับจากภายใน และการจัดการรูปลักษณ์ภายนอก

การสร้างเรือนร่างของกะเทยนั้น เป็นกระบวนการที่มีความซับซ้อนเพราะเป็นการเปลี่ยนแปลงจากเพศหนึ่งไปสู่อีกเพศหนึ่ง ซึ่งมีรายละเอียดมากกว่าการเปลี่ยนจากอวัยวะเพศชายเป็นอวัยวะเพศหญิง เพราะการปรับเปลี่ยนร่างกายกายนั้น มีความสัมพันธ์กับหลากหลายปัจจัย ทั้งความพึงพอใจ ความคาดหวังของกะเทยและสังคมเป็นต้น ทั้งนี้แนวทางในการปรับเปลี่ยนร่างกายนั้น กะเทยมีการใช้ทั้งวิธีที่สามารถดำเนินการได้ง่าย ไปจนกระทั่งวิธีที่ต้องใช้เทคโนโลยีที่สลับซับซ้อน แต่อย่างไรก็ตามวิธีการในการปรับเปลี่ยนร่างกายมีค่าใช้จ่ายเป็นตัวเงินตั้งแต่ระดับต่ำไปจนถึงสูง ซึ่งทำให้เห็นว่ากระบวนการปรับเปลี่ยนร่างกายมีความสัมพันธ์กับศักยภาพทางเศรษฐกิจของกะเทย

อย่างไรก็ตามเมื่อสำรวจภาพความเป็นหญิงในอุดมคติของกลุ่มตัวอย่างทุกคน พบว่ามีความต้องการที่จะเป็นผู้หญิงโดยสมบูรณ์แบบ นั้นหมายถึงกลุ่มตัวอย่างประสงค์ที่จะปรับเปลี่ยนร่างกายจนกระทั่งผ่าตัดแปลงเพศ แต่เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับความเป็นจริงของกลุ่มตัวอย่าง ปรากฏว่ากลุ่มตัวอย่างบางคนสามารถบรรลุความต้องการในการเป็นผู้หญิงโดยสมบูรณ์แบบได้ แต่กลุ่มตัวอย่างบางคนมีการปรับเปลี่ยนร่างกายซึ่งทำให้มีภาพลักษณ์ภายนอกเป็นผู้หญิง แต่กลับยังไม่ได้ผ่าตัดแปลงเพศ กับอีกกลุ่มหนึ่งที่ยังไม่ได้รับการปรับเปลี่ยนร่างกาย ยกเว้นการไว้ผมยาวและแต่งกายแบบผู้หญิงเท่านั้น ซึ่งเมื่อนำมาพิจารณาพร้อมกับภูมิหลังของกลุ่มตัวอย่างพบว่า ประเด็นเรื่องศักยภาพทางการเงินเป็นปัจจัยหลักที่สามารถอธิบายความแตกต่างดังกล่าวได้ กล่าวคือ กลุ่มตัวอย่างที่มีพื้นฐานทางเศรษฐกิจดี เป็นกลุ่มที่มีทางเลือกในการปรับเปลี่ยนร่างกายได้ตามที่ปรารถนา และสามารถกำหนดให้ร่างกายมีคุณลักษณะความเป็นหญิงเป็นไปในทิศทางใดก็ได้ ซึ่งกลุ่มตัวอย่างกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่อยู่ในพื้นที่ศูนย์กลางของการรับรู้ภาพลักษณ์ความเป็นหญิงของกะเทยของสังคม ทำให้สังคมเข้าใจตัวตนของกะเทยว่าต้องสวย ดูดี โดดเด่น ในทางกลับกันกลุ่มตัวอย่างที่มีพื้นฐานทางเศรษฐกิจอยู่ในระดับต่ำหรือปานกลาง เป็นกลุ่มที่จะจัดลำดับความสำคัญของการปรับเปลี่ยนร่างกายไม่ใช่ความสำคัญลำดับแรกๆ อีกทั้งแนวทางในการปรับเปลี่ยนร่างกายของกลุ่มดังกล่าวจะมีทางเลือกที่ค่อนข้างจำกัด เช่น การผ่าตัดแปลงเพศ ซึ่งมีราคาค่าใช้จ่ายสูง ทำให้กลุ่มตัวอย่างกลุ่มนี้ไม่สามารถเข้าถึงได้ การมีพื้นฐานทางเศรษฐกิจที่ไม่ดีแล้ว ยังสัมพันธ์กับปัจจัยทางสังคมอื่นๆ อีก เช่น ข้อจำกัด

ในการเข้าถึงข้อมูลเพื่อจะนำมาเป็นแนวทางในการปรับเปลี่ยนร่างกาย ก็เป็นอีกประเด็นหนึ่งที่สำคัญ แต่อย่างไรก็ดีกลุ่มตัวอย่างที่มีข้อจำกัดเรื่องศักยภาพทางการเงิน ไม่ได้มีวิธีการจัดการกับข้อจำกัดที่เหมือนกัน โดยกลุ่มตัวอย่างบางคนเลือกที่จะใช้ความพยายามในการหารายได้เพิ่มเติม เช่น การทำงานพิเศษ การเลี้ยงโชค เป็นต้น เพื่อนำเงินมาปรับเปลี่ยนร่างกาย กับอีกกลุ่มตัวอย่างหนึ่งที่เลือกจะยอมรับกับข้อจำกัด และสร้างความเข้าใจในภาพลักษณ์ความเป็นหญิงที่แตกต่างเช่นนี้

ข้อจำกัดที่เกิดขึ้นในกระบวนการปรับเปลี่ยนร่างกาย ได้แสดงให้เห็นว่าวาทกรรมความเป็นหญิงไม่ได้ทำงานโดยตัดขาดจากปัจจัยที่เกี่ยวข้องอื่นๆ แต่วาทกรรมจะทำงานได้ดี หากมีปัจจัยที่สนับสนุน เช่น ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ เพราะยังมีฐานะทางเศรษฐกิจดี วาทกรรมจะมีระดับความเข้มข้นในชั้นปฏิบัติการได้สูง และจะสามารถผลิตซ้ำกระบวนการดังกล่าวไปได้อยู่ตลอดเวลา ในทางตรงกันข้ามหากมีฐานะทางเศรษฐกิจไม่ดี วาทกรรมความเป็นหญิงจะถูกแปรรูปคุณลักษณะเป็นอีกรูปแบบหนึ่งที่แตกต่างออกไป แต่พลังในการนำเสนอคุณลักษณะดังกล่าวจะมีน้อยกว่านั่นเอง

สรุปผลการวิจัย

จากผลการวิจัยจะเห็นได้ว่าการให้คำนิยามและการมีสำนึกความเป็นหญิงที่กะเทยอธิบายตนเองนั้นมีความหลากหลาย ซึ่งแสดงถึงว่ามีวาทกรรมหลายชุด อาทิ วาทกรรมรักต่างเพศวาทกรรมความเป็นชายและความเป็นหญิง วาทกรรมความสวย และวาทกรรมความผิวดกดีที่ทำงานร่วมกัน เพียงแต่ความหมายของการเป็นผู้หญิงนั้นถูกวาทกรรมความสวยอธิบายผ่านการมีตัวตนแห่งความเป็นหญิงของกะเทย ทั้งนี้การให้ความหมายความเป็นหญิงนั้นยังอยู่ภายใต้สำนึกของการให้คุณค่าของความเป็นหญิงที่สูงกว่าความเป็นชาย และมีภาพคุณลักษณะของการเป็นหญิงที่ไม่แตกต่างกันในอุดมคติ แสดงให้เห็นถึงการทำงานของวาทกรรมความเป็นหญิงที่ทำงานฝังตัวอยู่ในระดับจิตใต้สำนึกของกะเทย อย่างไรก็ตามปฏิบัติการการจัดการกับร่างกาย ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญที่สุดในการแสดงออกซึ่งความเป็นผู้หญิงนั้น กลับไม่ได้เป็นไปตามภาพในอุดมคติที่กะเทยตั้งไว้ทุกคน เพราะมีบริบทและปัจจัยอื่น โดยเฉพาะทางเศรษฐกิจที่เข้ามาสัมพันธ์กับการทำงานของวาทกรรมความเป็นหญิง ทำให้เกิดเส้นทางในการไปสู่ความเป็นหญิงที่มากกว่าหนึ่งเส้นทาง เหตุผลในการจัดการร่างกายแต่ละส่วนนั้นจะมีประเด็นเรื่องความสวยที่เข้ามาให้ความหมายกับความเป็นหญิงด้วยเสมอ อาทิเช่น การเปลี่ยนแปลงร่างกายจะเริ่มกระทำจากจุดที่เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงและคนชื่นชมมากที่สุด ดังนั้นความสวยจึงกลายมาเป็นตัวชี้วัดความเป็นผู้หญิงของกะเทย ซึ่งไม่ได้ผ่านการใช้กำลัง แต่เป็นวิธีที่ทำงานอยู่บนความรู้สึกไม่มั่นใจ ด้วยเหตุนี้กะเทยจึงพยายามสร้างพื้นที่ในการแสดงถึงตัวตนในภาพลักษณ์ปัจจุบันของตนเอง ซึ่งทุกคนต่างให้ข้อมูลว่าการแสดงออกถึงตัวตน ไม่ว่าจะเป็นการเลือกจัดการร่างกาย หรือแม้แต่การหยุดอยู่กับที่จะไม่แปลงเพศ เป็นทางเลือกที่พวกเขาตัดสินใจและ

กำหนดขึ้นด้วยตัวเอง ความหลากหลายทางรูปลักษณะของกะเทยจึงปรากฏขึ้น แต่ประเด็นสำคัญคือ ความหลากหลายที่เกิดขึ้นนั้นเป็นความหลากหลายที่อยู่ในระดับปฏิบัติการผ่านรูปลักษณะบนร่างกายที่ แตกต่างกัน แต่ไม่ได้หลากหลายไปถึงระดับของการมีสำนึกที่นำอัตลักษณ์แบบผู้หญิงมาอ้างอิงในการแสดงออก

ข้อจำกัดของการวิจัย

การวิจัยมีข้อจำกัดในเรื่องของกลุ่มตัวอย่างเป็นการใช้วิธีเลือกแบบเฉพาะเจาะจงจึงอาจทำให้ ข้อมูลที่ได้ไม่มีนัยทางสถิติหรือเป็นตัวแทนทั้งหมดได้ และการวิเคราะห์ตั้งอยู่บนข้อมูลเชิงประจักษ์ และความคิดของกลุ่มตัวอย่างในปัจจุบัน ซึ่งอาจทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเชิงกระบวนการในอนาคตได้

เอกสารอ้างอิง

- กิตติกร สันคติประภา. (2560). วิพากษ์กะเทยในวัฒนธรรมหญิงสวย. ใน นฤพนธ์ด้วงวิเศษ (บรรณาธิการ), *เมื่อร่างกายเป็นเพศ* (น.116-149). กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- จารุวรรณ แก้วมะโน. (2551). *วาทกรรม “ชาวบ้าน” กับการจำกัดตนเองในการมีส่วนร่วมทางการเมือง* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอสถ. (2543). *วาทกรรมการพัฒนา: อำนาจความรู้ความจริงเอกลักษณ์ และความเป็นอื่น*. กรุงเทพฯ: วิชาษา.
- ณัฐยานี สุวรรณโรจน์. (2556). *การสื่อสารการตลาดของอัลคาซาร์และภาพตัวแทนเพศที่สาม* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- เทอดศักดิ์ รมจำปา. (2545). *วาทกรรมเกี่ยวกับเกย์ในสังคมไทย พ.ศ. 2508-2542* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- นฤพนธ์ ด้วงวิเศษ. (2557). วิพากษ์ความเป็นหญิงของกะเทย. *รัฐศาสตร์สาร*, 35(1), 80-114.
- _____. (2559). พื้นที่ทางวัฒนธรรมของ “คนข้ามเพศ” และ “คนรักเพศเดียวกัน” ใน เอเชียตะวันออกเฉียงใต้. สืบค้นเมื่อ 10 ธันวาคม 2561, จาก <http://www.sac.or.th/databases/southeastasia/backend/resource/file/20160524-GenderInSEA-narupon.pdf>
- เปรมปรีดา ปราโมชณอยุธยา. (2546). *การช่วงชิงอัตลักษณ์กะเทยในงานคาบาเรต์โชว์* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่.

- พรเทพ แพรขาว. (2555). *เพศวิถีกะเทยอีสานในพื้นที่หมอลำ*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยา
สิรินธร(องค์การมหาชน).
- พลสิทธิ์ แววศักดิ์. (2550). *กะเทยบ้านนอกการสร้างตัวตนของกะเทยบนพื้นที่ทางสังคม:
กรณีศึกษากะเทยที่ปรากฏตัวในเขตตัวเมืองนครศรีธรรมราช(วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต)*. มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์, นครศรีธรรมราช.
- ยศพันธ์ เกิดวิบูลย์. (2559). Sexy Pancake: กะเทยอีสาน” การแสดงตัวตนเพื่อสร้างการ
ยอมรับ (?) หรือตอกย้ำความรังเกียจ. สืบค้นเมื่อ 19 ธันวาคม 2561, จาก
[https://caridokumen.com/download/-sexy-pancake-
_5a46059cb7d7bc7b7ae85513_pdf](https://caridokumen.com/download/-sexy-pancake-_5a46059cb7d7bc7b7ae85513_pdf)
- Costa, L.M. and Matzner, A.J. (2007). *Male Bodies, Women’s Souls: Personal
Narratives of Thailand’s Transgendered Youth*. New York: Haworth Press.
- Ekins, Richard. (1997). *Male Femaling: a grounded theory approach to cross-dressing
and sex-changing*. New York: Routledge.
- Garcia, J. (2008). Niel C. Villa, Montano, Perez: Postcoloniality and Gay Liberation in
Philippines. In Martin, Fran and Others (Eds.), *Asiapacific Queer: Rethinking
Genders and Sexualities* (p. 163-180). Chicago: University of Illinois Press.
- Shilling, Chris. (2009). *The Body and Social Theory* (2nd ed.). London: Sage.
- Totman, Richard. (2003). *The Third Sex: Kathoey: Thailand’s Ladyboys*. Chiang Mai:
Silkworm Books.

Relations of Power (of Love) between Life and Death in Isaac Marion's *Warm Bodies*

Sirirat Pholmoo

Faculty of Humanities and Social Sciences
Phranakhon Si Ayutthaya Rajabhat University

Abstract

Isaac Marion's *Warm Bodies* (2010) is a rebirth of Shakespeare's *Romeo and Juliet* with a zombie mashup. *Warm Bodies* can be considered as a contemporary literary work debating the notions of love, death and power. The novel embraces three parts which are wanting, taking, and living. Each part portrays the rival balance of love and hatred of humans and zombies. This paper aims to analyze the relations of power (of love) between Julie and R in *Warm Bodies* as a representation of life and death. The relations of power and the relations of power of love are intertwined with the three steps of wanting, taking and living. Every step is underlined by the question of naming which plays a crucial role in creating a sense of legitimacy of killing the others. The twisted ending of the characters from Romeo's life to death to R's death to life functions as a triumph of love over hatred.

Keywords: Warm Bodies, love, life, death, power

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ (เรื่องรัก) ระหว่างความเป็นและความตาย ในนวนิยายเรื่อง *Warm Bodies* ของไอซัค แมเรียน

สิริรัตน์ ผลหมู่

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

บทคัดย่อ

นวนิยายเรื่อง *Warm Bodies* (2010) ของไอซัค แมเรียน เป็นนวนิยายที่สร้างชีวิตใหม่ให้บทละครเรื่อง *Romeo and Juliet* ของเชกสเปียร์ผ่านการผนวกผีดิบเข้าไปในนวนิยาย *Warm Bodies* ถือเป็นงานวรรณกรรมร่วมสมัยที่เปิดประเด็นถกเถียงเรื่องความรัก ความตาย และอำนาจ นวนิยายเรื่องนี้มีสามตอน ได้แก่ wanting taking และ living ซึ่งแต่ละตอนสะท้อนสมมูลที่แข่งกันระหว่างความรักความซิงของมนุษย์และผีดิบ บทความนี้มีจุดประสงค์เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ (เรื่องรัก) ระหว่างจูเลียและอาร์ในนวนิยายเรื่อง *Warm Bodies* ในฐานะภาพแทนแห่งความเป็นและความตายความสัมพันธ์เชิงอำนาจและความสัมพันธ์เชิงอำนาจของความรักผูกกับกระบวนการ wanting taking และ living ทั้งนี้แต่ละกระบวนการถูกขับเคลื่อนด้วยคำถามว่าด้วยการเรียกชื่อซึ่งมีบทบาทสำคัญในการสร้างนัยแห่งความชอบธรรมของการฆ่าผู้อื่น ตอนจบที่พลิกผันของนวนิยายจากความเป็นสู่ความตายของตัวละครโรมีโอมาสู่ความตายสู่ความเป็นของอาร์ทำหน้าที่ในฐานะชัยชนะของความรักเหนือความซิง

คำสำคัญ: วอร์ม บอดี้ส์, ความรัก, ความเป็น, ความตาย, อำนาจ

Introduction

Isaac Marion's *Warm Bodies* is a contemporary novel influenced by William Shakespeare's *Romeo and Juliet*. The plot, characters, and themes of *Warm Bodies* parallel with Shakespeare's *Romeo and Juliet*. The revitalization of Romeo and Juliet into R and Julie makes Marion's *Warm Bodies* become a Shakespearean zombie mashup narrative discussing the themes of love, death and power.

The theme of love in *Warm Bodies* is constructed through the two main characters which are R a male zombie and Julie a female human. The heterosexual love between the zombie and the human is initiated by the way R protects Julie from being eaten and killed by his pack of zombies. The fact that Julie is the only female human surviving from R and the zombies foreshadows the bond between the two main characters. The bond of love is created under the binary opposition between the discourse of "us" and "others". The seemingly standardized norms are the ones of a superior hierarchy which are humans while the opposing zombies seem to belong to a realm of animals. The zombies are portrayed as a pack of animals that go hunting humans together. Marion's *Warm Bodies* starts with part I "Wanting", continues with part II "Taking", and ends with part III "Living". The word "wanting" signifies the theme of love and it also introduces the development of the other themes which are the ones of death and power.

The theme of death is simultaneously noticed along with the theme of love. Marion opens the novel with the protagonist's perception so the readers know that the protagonist R is dead. The rivalry between life and death is presented through the condition of being a zombie. The power relation is shifted from zombies to humans and vice versa throughout the whole novel.

The paper is divided into two parts which are "To Love or not to Love: Wanting, Taking and Living" and "To Live or not to Live: Relations of Power between Life and Death". The former depicts the three steps in the novel in relation to the theme of love while the latter analyzes the relation of power between life and death represented through the two main characters R and Julie.

To Love or not to Love: Wanting, Taking, and Living

“Love involves desire, and desire is typically for what we lack. The English word ‘want’ conveniently conveys both meanings. If you want something, you are ‘in want of it’, which just means you don’t have it. So love is essentially a lack: it aspires to, or desires, what it does not possess.” (Ronald De Sousa, 2015: 25-26)

De Sousa’s quote on love is compatibly relevant to the three parts or the three steps in Isaac Marion’s *Warm Bodies* in relation to the theme of love. Marion divides the novels into three parts which are “wanting”, “taking”, and “living”. The three parts start with “wanting” which conveys a sense of lacking. R the male zombie protagonist, along with his zombie fellows, lack or “lose” the ability to function as a human. The words “wanting”, “taking”, and “living” signify the desires of animal-like zombies.

The first part of the novel is “wanting”. It can be clearly seen that zombies are the dead and are treated like a threatening virus to human. Zombies lose their memories and they need to eat human to “survive” as a zombie. The most desirable human’s organs is a brain which brings zombies a stream of memories of the people they have eaten. R and the zombie citizens keep hunting humans as their food and their source of being alive with memories.

The novel gradually presents the changes of R’s behaviors. R saves Julie, a female human, again and again. He also tries not to eat people because of Julie. These changing habits can be noticed throughout part I of the novel. One of them is as follows:

‘R...’ she [Julie] says. ‘Do you ... have to eat people?’

I sigh inside, so exhausted by these ugly questions, but when did a monster ever deserve its privacy?

‘Yes.’

‘Or you’ll die?’

‘Yes.’

‘But you didn’t eat me.’

I hesitate.

‘You rescued me. Like three times.’

I nod slowly.

‘And you haven’t eaten anyone since then, right?’

I frown in concentration, thinking back. She's right. Not counting the few bites of leftover brains here and there, I've been gastronomically celibate since the day I met her. (Isaac Marion, 2010: 85-86)

The changes of R's zombie-ways of life are a result of his desire for Julie. It is not a desire for food, but a desire for love. R's desire for love then parallels the "wanting" step of a zombie.

The second part of the novel is "taking". After R has been spending time with Julie at an airport, the place in which the zombies stay, he decides to bring her back to the human's place which is the stadium. The depiction of R is similar to the one of an animal using the scent to identify the object of interest. R can feel the presence of Julie through the intensity of Julie's scent:

The intensity of Julie's scent doubles with each block. As the first few stars appear in the Stadium's oval sky, I turn a corner and halt below a solitary edifice of white aluminium siding. Most of the buildings seem to be multi-family apartment complexes, but this one is smaller, narrower, and separated from its tightly packed neighbours by an awkward distance. Four storeys tall but barely two rooms wide, it looks like a cross between a town house and a prison watchtower. The windows are all dark except for a third floor-balcony jutting out from the side of the house. The balcony seems incongruously romantic on this austere structure, until I notice the swivel-mounted sniper rifles on each corner. (Isaac Marion, 2010: 124)

This scene is a revival of a balcony scene of Shakespeare's *Romeo and Juliet*. The atmosphere and the setting remind the readers of the competing forces of the two opposing sides which are humans and zombies. The stadium seems to be a safe place protecting its people with sniper rifles while it is the dangerous place for zombies. In the same way that Romeo knows that it is risky to visit Juliet due to the conflict of the two families, R does know that he can be completely killed when he visits Julie due to the conflict of the two species. However, R still goes to see Julie because of his love for her. R's action reflects the "taking" step of a zombie. Taking here can be implied as taking a risk because of love.

The third part of the novel is “living”. This part portrays the reconciliation between humans and zombies. The romantic love is extended to the impartial universal love. The gates of the stadium are open for every species. The reunion of R and Julie in this scene expresses a glimpse of hope for loving the unlovable. The notion of naming in Shakespeare’s *Romeo and Juliet* is strengthened here. R does not care about his name. He is not able to remember his name, but instead of creating a new one, R prefers to be R as follows:

‘Do you remember your name yet?’

[...]

‘My name is R,’ I say with a little shrug.

[...]

‘You don’t want to get your old life back?’

‘No.’ I sit up, folding my arms over my knees and looking down into the valley. ‘I want this one.’

Julie smiles. She sits up with me and faces what I’m facing.

[...]

We will not let Earth become a tomb, a mass grave spinning through space. We will exhume ourselves. We will fight the curse and break it. We will cry and bleed and lust and love, and we will cure death. We will *be* the cure. Because we *want* it. (Isaac Marion, 2010: 238-239)

In this scene, R insists that he wants to be R. He has been cured of a zombie plague and he becomes a brand new human because of love. It can be noticed that R and Julie also share a strong commitment to heal the infected world. It can be implied that they step beyond the trap of words for labelling “us” and “the others”, but they reach a sense of the impartial universal love because they do desire it. The twisted ending of R and Julie’s fate from the one of *Romeo and Juliet* can be considered as a representation of a hope for a peaceful solution for the conflicts of any party in a contemporary society. The theme of life and death in relation to power is discussed in the following section.

To Live or not to Live: Relations of Power between Life and Death

The relations of power between life and death in Marion's *Warm Bodies* are constructed through the activity of valuing. The values are the key components of the power relation narrated through R's perception. Before falling in love with Julie, R marries a female zombie. They are responsible for "their" children brought to them by a group of zombies. The fact that the children are not able to grow and that they are going to disappear from existence ironically contrasts to being a child:

The day after our wedding, we have children. A small group of Boneys stops us in the hall and presents them to us. A boy and a girl, both around six years old. [...] The Boneys nudge them forward and they give us tentative smiles, hug our legs. I pat them on their heads and ask their names, but they don't have any. I sigh, and my wife and I keep walking, hand in hand with our new children. I wasn't exactly expecting this. This is a big responsibility. The young Dead don't have the natural feeding instincts the adults do. They have to be tended and trained. And they will never grow up. Stunted by our curse, they will stay small and rot, then become little skeletons, animate but empty, their brains rattling stiff in their skulls, repeating their routines and rituals until one day, I can only assume, the bones themselves will disintegrate, and they'll just be gone. [...] They resist our curse for as long as they possibly can. I watch them disappear into the pale daylight at the end of the hall. Deep inside me, in some dark and cobwebbed chamber, I feel something twitch.

(Isaac Marion, 2010: 12-13)

R feels hurt by the fatal fate of the young zombies. The binary oppositions of life and death, of humans and zombies, of us and others, are constructed by values. The more preferable the value is, the more legitimized it will be. The zombie children "deserve" the condition of vanishing existence because they belong to a realm of zombies, the realm of an inferior monster comparing to the one of a superior human. The decay of zombies' physical appearances also emphasizes that they deserve the gradually vanishing existence. The relation of power is influenced by the activity of valuing "us" more than "the others". Marion's *Warm Bodies* makes us be aware of

the fact that we all belong to “warm bodies”. We are capable of extending the sizes of our hearts to embrace all beings without a prejudice against anyone who seems to be different from us. Thich Nhat Hanh, a Zen monk, a spiritual leader, a poet and also a peace activist, states in the introduction of his *Teachings on Love* that “if you pour the salt into the river, people can [still] continue to draw the water to cook, wash, and drink. [Because] The river is immense, and it has the capacity to receive, embrace and transform.” (Thich Nhat Hanh, 2007: ix)

The relations of power between life and death in *Warm Bodies* are also linked to the fact that Marion’s *Warm Bodies* can be considered as a parody of Shakespeare’s *Romeo and Juliet*. A parody, according to *the Concise Oxford Dictionary of Literary Terms*, is “a mocking imitation of the style of a literary work or works, ridiculing the stylistic habits of an author or school by exaggerated mimicry” (Chris Baldick, 2001: 185). Marion brings the elements of Shakespeare’s play *Romeo and Juliet*, particularly, the themes of love, life, and death and reincarnates them in his zombie mashup novel.

The themes of love, life, and death in Marion’s *Warm Bodies* are related to “the parodic paradox, by which parody creates new utterances out of the utterances that it seeks to mock, means that it preserves as much as it destroys—or rather, it preserves in the moment that it destroys (Simon Dentith, 2002: 189).” In the other words, Marion’s *Warm Bodies* takes a role of a preserver and a destroyer of Shakespeare’s *Romeo and Juliet*. The act of preservation and destruction can be clearly noticed from the fact that *Warm Bodies* is a zombie mashup novel. The binary opposition of “high culture” and “popular culture” is achieved through the male zombie protagonist R comparing to Romeo of Shakespeare. R is totally different from Romeo. R does not only belong to the elite human family, but he also belongs to a decay world of zombies. The change of a protagonist from a male human into a male zombie can be considered as a collapse of Romeo as a canonical Shakespearean character. However, it is powerful that the male zombie R eventually turns into a male human R at the end of the story. In contrast to the death of a protagonist in Shakespeare’s drama *Romeo and Juliet*, Marion’s novel *Warm Bodies* ends with the reincarnation of a protagonist. The change of the ending of *Warm Bodies* from death to life is the claim that it is “life” that prevails.

While the destructive function of *Warm Bodies* as a parody relies on R, the preservative one relies on Julie. Julie echoes the dialogues of Shakespearean Juliet, “I miss R! I know that crazy, but is it really that crazy? Just because he’s ... whatever he is? I mean, isn’t “zombie” just a silly name we came up with for a state of being we don’t understand? What’s in a name, right?” (Isaac Marion, 2010: 125) Julie’s words parallel the ones of Juliet:

What’s in a name? That which we call a rose
By any other word would smell as sweet;
So Romeo would, were he not Romeo called,
Retain that dear perfection which he owes
Without that title. (William Shakespeare, 2008: 210)

The use of “What’s in a name?” successfully emphasizes Julie’s perception that the thing that counts is what R is, not what R is named, and the use of this sentence also signifies that the relation of power between life and death depends on the power of naming. It can be implied from Julie’s “I mean, isn’t “zombie” just a silly name we came up with for a state of being we don’t understand?” that it is a human who has a power to name the others. It can be specifically said that it is not the “death” that has a power, but it is the “life” that has a power, at least a power to differentiate the others from the realm of life.

Conclusion

In conclusion, the ability to go beyond the limit of any opposing party belongs to all of us. Marion’s Shakespearean zombie mashup novel, *Warm Bodies*, presents the power of love in its three steps of “wanting”, “taking”, and “living” and it also makes the readers realize and look back at the underlying values of the relations of power in any context. The two opposing roles of Marion’s *Warm Bodies* as a parody of Shakespeare’s *Romeo and Juliet* are the role of destruction and the one of preservation. The former is depicted through R, the male zombie, and the latter is depicted through Julie, the female human. The relation of power of love between life

and death is represented through R and Julie’s relationship starting with a “wanting” process, continuing with a “taking” process, and ending with a “living” process. Similarly, the relation of power between life and death is also portrayed through R and Julie. In both the relation of power of love and the relation of power, it is the “life” that prevails when the “death” fails.

References

- Baldick, Chris. (2001). *The Concise Oxford Dictionary of Literary Terms*. New York: Oxford University Press.
- Dentith, Simon. (2002). *Parody*. New York: Routledge.
- De Sousa, Ronald. (2015). *Love: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Marion, Isaac. (2010). *Warm Bodies*. London: Vintage Books.
- Nhat Hanh, Thich. (2007). *Teachings on Love*. Berkeley: Parallax Press.
- Shakespeare, William. (2008). *Romeo and Juliet*. New York: Oxford University Press.

ชีวิต ความรักและธรรมชาติในบทเพลงบอดี้สแลม: การวิเคราะห์ผ่านกรอบทฤษฎีวรรณคดีวิจารณ์แนวโรแมนติก

ศรัณย์ภัทร์ บุญฮก
คณะครุศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

บทคัดย่อ

บทเพลงของวงบอดี้สแลม (Bodyslam) มีความโดดเด่นด้านเนื้อหาที่แง่มุมที่น่าสนใจและสื่อความหมายลึกซึ้ง เน้นการนำเสนอชีวิตของมนุษย์ไว้อย่างหลากหลาย ตลอดจนมักเปรียบเทียบชีวิต ความรักกับธรรมชาติรอบตัวไว้อย่างกลมกลืน ซึ่งนับว่ามีองค์ประกอบสอดคล้องกับกรอบทฤษฎีวรรณคดีวิจารณ์แนวโรแมนติก (Romanticism) บทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์บทเพลงบอดี้สแลมผ่านกรอบทฤษฎีวรรณคดีวิจารณ์โรแมนติก โดยเลือกบทเพลง 17 เพลง จากสามอัลบั้ม คือ *ครามดัมมะชาติ* และ *วิชาตัวเบา* ผลการศึกษาพบว่า เนื้อหาของเพลงเกี่ยวข้องกับชีวิต ความรักและธรรมชาติอย่างเด่นชัด โดยบทเพลงของบอดี้สแลมเสนอว่า เมื่อชีวิตต้องเจอปัญหา ให้พิจารณาความเป็นจริงที่อยู่ในธรรมชาติเพื่อยอมรับและเรียนรู้ความเป็นจริงของชีวิตว่า ชีวิตมีความผันแปรเป็นธรรมดา การยอมรับสัจธรรมนำไปสู่ความเข้าใจ ความเข้าใจเสนอผ่านความรัก และเป้าหมายสูงสุดของชีวิต คือ การเดินทางไปสู่เป้าหมาย มักเปรียบเทียบโดยใช้ธรรมชาติแทนการต่อสู้ และการบรรลุเป้าหมายได้จำเป็นต้องมีความรักมาเคียงข้าง

คำสำคัญ: บอดี้สแลม, โรแมนติก, ชีวิต, ธรรมชาติ, ความรัก

Life, Love, and Nature in Bodyslam's Songs: An Analytical study by using Romantic Literary Theory

Saranpat Boonhok
Faculty of Education
Suan Sunandha Rajabhat University

Abstract

Bodyslam is a Thai rock band who produces outstanding songs dealing with many aspects of life, love, and nature. These elements closely relate to Romanticism concept, which is one of literary criticism theories. This article is aimed to analyze Bodyslam's songs by using Romantic framework. 17 selected songs from three albums; *Kram*, *dharmajāti*, and *Vicha-Tua-Bao*, were used as the analyzed data. The results showed that these songs obviously presented three themes consisting of life, love, and nature. The messages sent through these songs were that when life is faced with difficulties, one should recognize the truth appeared in the nature in order to accept and acknowledge that change is what normal to life. This acceptance would lead to understanding which was represented through love. Life's ultimate goal was to achieve the goal. Nature was used metaphorically for fighting. To achieve the goal, one needed to be accompanied by love. The results clearly coincided with the theoretical framework.

Keywords: Bodyslam, Romanticism, life, love, nature

ความสำคัญและที่มาของปัญหา

บอดี้สแลม (Bodyslam) เป็นวงดนตรีแนวร็อก (Rock) เริ่มมีผลงานปรากฏครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2545 จนถึงปัจจุบันมีผลงานจำนวน 7 อัลบั้ม ได้แก่ อัลบั้มแรก Bodyslam พ.ศ. 2545 อัลบั้มที่สอง Drive พ.ศ. 2546 อัลบั้มที่สาม Believe พ.ศ. 2548 อัลบั้มที่สี่ Save my life พ.ศ. 2550 อัลบั้มที่ห้า คราม พ.ศ. 2553 อัลบั้มที่หก Dharmajati (ดัม-มะ-ชา-ติ) พ.ศ. 2557 และอัลบั้มล่าสุด วิชาตัวเบา พ.ศ. 2562 จากการที่วงนี้ได้โลดแล่นอยู่บนเส้นทางดนตรีเกือบถึงสองทศวรรษนับว่าสะท้อนความสำเร็จและความนิยมของผู้ฟังเพลงชาวไทยอย่างต่อเนื่อง บทเพลงที่สร้างชื่อเสียงให้แก่บอดี้สแลมในระยะแรกมักมีเนื้อหาเกี่ยวกับความรักระหว่างหนุ่มสาว เช่น *สักวันฉันจะดีพอ* *งมงาย* *หวั่นไหว* *คนที่ถูกที่รัก* เป็นต้น

อย่างไรก็ดี บทเพลงของวงบอดี้สแลมนี้เริ่มหักเหไปสู่แนวเพลงเพื่อชีวิตมากยิ่งขึ้น เนื่องจากพวกเขามีประสบการณ์ชีวิตมากยิ่งขึ้นและเกิดการตกผลึกทางความคิดจากการเรียนรู้ชีวิตที่ผ่านมาจึงต้องการนำมาถ่ายทอดในบทเพลง (พรรัชชัญญ์ วิชญคุปต์, 2562) สังเกตได้จากตั้งแต่อัลบั้ม *คราม* เป็นต้นมา หลายบทเพลงกลับมุ่งนำเสนอแง่มุมของชีวิตเป็นสำคัญ เช่นบทเพลง *คราม* ซึ่งมีเนื้อหาเปรียบเทียบสัจธรรมของท้องทะเลว่าไม่ต่างจากจิตใจของมนุษย์ว่ายากเกินคาดเดา เช่นเดียวกับบทเพลง *เรือเล็กควรออกจากฝั่ง* จากอัลบั้ม *ดัมมะชาติ* บทเพลงนี้นำชีวิตของมนุษย์มาเปรียบเหมือนเรือเล็กที่ต้องออกไปเผชิญหน้ากับคลื่นลม สอดคล้องกับบทเพลง *ชีวิตยังคงสวยงาม* ที่นำเสนอแนวคิดที่ว่าชีวิตแม้ต้องพบเจอกับความผิดหวังหรืออุปสรรคมากเพียงใดก็ตาม หากแต่ชีวิตก็ยังคงสวยงามเสมอ กล่าวได้ว่า บทเพลงบอดี้สแลมในระยะหลังจึงมิได้มุ่งเน้นความรักระหว่างหนุ่มสาวเท่านั้น หากแต่ได้นำเสนอแง่คิดเกี่ยวกับชีวิตไว้อย่างน่าสนใจ

กลวิธีสำคัญในการสื่อสารแนวคิดทั้งเรื่องความรักและชีวิตดังกล่าวยังนับว่ามีความโดดเด่นจากการนำสิ่งสามัญและธรรมชาติรอบตัวมานำเสนอได้อย่างลึกซึ้ง ดังเช่นบทเพลง *ผักบุ้งลอยฟ้า* ได้นำเอาผักบุ้งลอยฟ้ามาเทียบเคียงกับสัจธรรมของชีวิตมนุษย์ หรือบทเพลง *149.6* ได้นำระยะห่างระหว่างโลกกับดวงอาทิตย์ คือ 149.6 ล้านกิโลเมตรมาเป็นชื่อเพลงมาเปรียบเทียบให้เห็นว่าระยะห่างที่พอดีดังกล่าวนี้ทำให้โลกมีความสวยงามเพื่อให้เห็นถึงการรักษาระยะห่างในความสัมพันธ์ของมนุษย์

แนวคิดดังกล่าวนี้บ่งชี้ว่ามีองค์ประกอบที่สอดคล้องกับทฤษฎีวิวัฒนคติวิจารย์ตามแนวโรแมนติก (Romanticism) กล่าวคือ โรแมนติกหรือจินตนิยมเป็นกระแสความคิดทางวรรณคดีในช่วงคริสต์วรรษที่ 18-19 ในโลกตะวันตก แนวคิดนี้เกิดขึ้นในช่วงการปฏิวัติอุตสาหกรรมซึ่งทำให้คนในสังคมตะวันตกมีชีวิตที่ผูกพันกับการเป็นเมือง คนจำนวนหนึ่งจึงมีปฏิกิริยาเพื่อต่อต้านวิถีดังกล่าว โดยมุ่งเน้นการหันกลับมาหาธรรมชาติ กวีโรแมนติกเชื่อว่าธรรมชาติมีสัจธรรมของชีวิตซ่อนอยู่ บทกวีใน

ยุคนี้จึงมีการกล่าวถึงธรรมชาติอย่างกว้างขวาง ตลอดจนใช้ธรรมชาติมาเป็นคำเปรียบต่างๆ ด้วย นอกจากนี้ วรรณกรรมแนวนี้ยังเน้นจินตนาการ ความคิดสร้างสรรค์และอารมณ์ความรู้สึกเป็นหลัก มากกว่าการเน้นเหตุและผล รวมถึงแบบแผนดั้งเดิม (สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, 2561: 448-450) ลักษณะดังกล่าวนี้บ่งชี้ว่าสอดคล้องกับเนื้อหาของบทเพลงบอดีส์แลมที่สัมพันธ์กับการแสวงหาความหมายของชีวิต การนำเสนอความรักหลายมิติโดยอาศัยธรรมชาติมาเป็นองค์ประกอบสำคัญ

อนึ่ง แม้บทเพลงอาจมิได้เป็นตัวบทวรรณคดีที่สร้างขึ้นเพื่อการอ่าน แต่หากมองบทเพลงเป็นตัวบท (text) วรรณกรรมประเภทหนึ่งก็อาจนำกรอบแนวคิดทฤษฎีทางวรรณคดีวิจารณ์เข้าไปอธิบายได้ อันจะช่วยให้เข้าใจความหมายของบทเพลงดังกล่าว ตลอดจนสามารถวิเคราะห์ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่างๆ ในบทเพลงได้ลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น เพราะจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องส่วนใหญ่ พบบทสัมภาษณ์เกี่ยวกับผลงาน ส่วนบทความที่เสนอการวิเคราะห์พบเพียงบทความของ Prang (2561) ซึ่งเกี่ยวกับการอธิบายคำว่า ชีวิตและวัฒนธรรมความเชื่อที่ปรากฏในบทเพลงของบอดีส์แลม และงานของศุภตานนท์ ไรแสง (2557) ศึกษาบทเพลงในเชิงคุณวิทยา (axiology) อันเป็นการวิเคราะห์ปรัชญาเกี่ยวกับการให้คุณค่ากับโลกและสรรพสิ่งที่ปรากฏในบทเพลงของศิลปินวงบอดีส์แลม

ด้วยเหตุนี้ บทความนี้จึงมุ่งศึกษาบทเพลงบอดีส์แลมเพื่อนำมาวิเคราะห์ผ่านกรอบทฤษฎีด้านวรรณคดีวิจารณ์แนวโรแมนติก เพื่อให้สามารถอธิบายบทเพลงดังกล่าวได้อย่างลุ่มลึกมากยิ่งขึ้น ตลอดจนสามารถเข้าใจองค์ประกอบและความหมายแฝงต่างๆ ที่ปรากฏในบทเพลงของวงดนตรีนี้ได้ชัดเจน การเข้าใจประเด็นดังกล่าวจะไม่เป็นเพียงแนวทางการประยุกต์ใช้แนวคิดทฤษฎีทางวรรณคดีมาวิจารณ์ตัวบททางวัฒนธรรมในสังคมร่วมสมัยเท่านั้น หากแต่จะทำให้เข้าใจถึงวิถีคิด โลกทัศน์รวมไปถึงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมไทยร่วมสมัยที่สะท้อนผ่านบทเพลงนี้ได้อีกด้วย

วัตถุประสงค์การศึกษา

เพื่อวิเคราะห์บทเพลงบอดีส์แลมผ่านกรอบทฤษฎีวรรณคดีวิจารณ์โรแมนติก

แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องในการศึกษา

บทความนี้อาศัยกรอบแนวคิดทฤษฎีวรรณคดีวิจารณ์แนวโรแมนติก (Romanticism) สำนักงานราชบัณฑิตยสภา (2561, 448-450) ซึ่งบัญญัติคำนี้เป็นภาษาไทยว่า “จินตนิยม” ได้อธิบายความหมายไว้ว่า โรแมนติกเป็นขบวนการทางวรรณคดี ปรัชญา ศิลปะ ศาสนาและการเมืองในคริสต์ศตวรรษที่ 18-19 ที่ต่อต้านคตินิยมและทฤษฎีดั้งเดิม นั่นคือ คตินิยมแบบคลาสสิก (Classicism) โรแมนติกเน้นความปัจเจกบุคคล (individual) ซึ่งเป็นศูนย์กลางของชีวิตและ

ประสบการณ์ทั้งหมด แต่ละบุคคลสามารถแสดงความรู้ที่แตกต่างและมีความคิดเป็นของตนเองในการสร้างสรรค์วรรณคดีที่มีความแปลกใหม่ได้ ทั้งนี้ วิทย์ ศิวะศรียานนท์ (2544: 158-159) ชี้ให้เห็นความแตกต่างทางอารมณ์และความคิดระหว่างแนวคิดคลาสสิกกับโรแมนติกว่า คลาสสิกยึดหลักเหตุผล มีระเบียบแบบแผน ยกย่องปัญญาและตรรกะ ขณะที่โรแมนติกมีความเห็นตรงข้าม โรแมนติกเน้นอารมณ์ความรู้สึกที่พร้อมจะแสดงออกมา เน้นประสบการณ์แปลกใหม่ ยกย่องจินตนาการและศรัทธา ลักษณะดังกล่าวนี้เองพระยาอนุমানราชชน (2546: 130) ได้เปรียบเทียบไว้ว่า คลาสสิกเหมือนละครในซึ่งมุ่งเอาความงามและความไพเราะ ขณะที่โรแมนติกเหมือนละครนอก มุ่งเอาความรู้สึกให้สบอารมณ์คนดูและเน้นความรวดเร็วแตกต่างไปจากการแสดงแบบละครใน

แนวคิดโรแมนติกให้ความสำคัญกับอารมณ์ความรู้สึกและจินตนาการว่านำไปสู่การสร้างสรรคบทประพันธ์ ดังที่วิลเลียม เวิร์ดเวิร์ธ (William Wordsworth) กวีชาวอังกฤษที่นับว่าเป็นผู้บุกเบิกกวีนิพนธ์แนวโรแมนติกกล่าวไว้ว่า บทกวีเกิดจากอารมณ์รุนแรงของกวีที่ล้นทะลักออกมา (Poetry is the spontaneous overflow of powerful feeling) (Wordsworth, 2011: 661) ทั้งนี้ อารมณ์อันรุนแรงดังกล่าวไม่จำกัดเพียงความรัก หากความรักเป็นเพียงส่วนหนึ่งของลักษณะโรแมนติกที่ต้องการหลีกเลี่ยงออกจากความเป็นจริงของชีวิต (วิทย์ ศิวะศรียานนท์, 2544: 175)

ธรรมชาตินับเป็นส่วนสำคัญในการสร้างแรงบันดาลใจอันเป็นวัตถุดิบในการสร้างสรรค์บทกวีโรแมนติก ดังที่เวิร์ดเวิร์ธกล่าวไว้ว่า บทกวีเกิดจากการนำสิ่งสามัญในชีวิตมาถ่ายทอดผ่านจินตนาการของกวี โดยใช้ภาษาสามัญเป็นสื่อกลางในการถ่ายทอด หากการนำสิ่งสามัญมาใช้ต้องแสดงถึงแง่มุมที่แปลกใหม่น่าสนใจเพื่อนำไปสู่การค้นหากฎหรือแก่นแท้ของชีวิต (Wordsworth, 2001: 650) สิ่งสามัญที่กวีโรแมนติกมักกล่าวถึงคือ ธรรมชาติ เพราะมูลเหตุของแนวคิดนี้เกิดขึ้นในบริบทยุคปฏิวัติอุตสาหกรรมของตะวันตกซึ่งทำให้ผู้คนผูกพันกับโรงงานอุตสาหกรรม ความเป็นเมืองและการทำงานประจำ ปัจจัยดังกล่าวทำให้แนวคิดนี้กล่าวถึงการหลีกเลี่ยงจากความเป็นจริงที่ซ้ำซากไปสู่ประสบการณ์แปลกใหม่ โดยนัยนี้ การกลับหาธรรมชาติจึงเป็นการหลีกเลี่ยงในลักษณะหนึ่งเพื่อออกจากโลกปัจจุบันในเวลานั้น

โดยสรุปแล้ว โรแมนติกเป็นขบวนการทาง (movement) วรรณคดีที่มุ่งเน้นความสำคัญเกี่ยวกับอารมณ์ความรู้สึกและจินตนาการ บทกวีเป็นผลผลิตจากอารมณ์อันรุนแรงของกวีที่ต้องนำเสนอประสบการณ์และความคิดส่วนตัวของกวีออกมา กวีมีส่วนสำคัญในการเพ่งพินิจสิ่งสามัญเพื่อถ่ายทอดให้เห็นแง่มุมที่แปลกใหม่และสร้างสรรค์ จุดมุ่งหมายสำคัญของบทกวีคือการค้นหาความจริงแท้ของโลกหรือสัจธรรมของชีวิต โดยธรรมชาติรอบตัวนับเป็นแรงบันดาลใจและวัตถุดิบที่นำมาใช้สร้างสรรค์บทกวี

วิธีการดำเนินการศึกษา

บทความนี้ศึกษาด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ โดยการวิเคราะห์ด้วยบทเพลงที่ได้เลือกมาศึกษาอย่างละเอียด โดยบทความนี้จะมุ่งศึกษาเพียงด้วยบทเพลงเท่านั้น มิได้ศึกษาจากทำนองเพลงและดนตรีร่วมด้วย จากนั้นศึกษาแนวคิดทฤษฎี ตลอดจนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ก่อนนำมาวิเคราะห์ผ่านกรอบทฤษฎีวรรณคดีวิจารณ์แนวโรแมนติก เพื่อหาข้อสรุปและอภิปรายผล

ทั้งนี้ ผู้เขียนได้กำหนดขอบเขตการศึกษาจากการเลือกบทเพลงบอดีส์แลม จาก 3 อัลบั้ม ได้แก่ *คราม ดัมมะชาติและวิชาตัวเบา* เนื่องจากเป็นอัลบั้มที่มีแนวเพลงเกี่ยวกับชีวิตอย่างชัดเจน โดยเลือกจากบทเพลงที่มีแนวคิดเรื่องชีวิต ความรักโดยการนำเอาสิ่งสามัญและธรรมชาติรอบตัวมาเปรียบเทียบจำนวน 17 เพลง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

- 1) อัลบั้มคราม 5 เพลง ประกอบด้วยเพลง *คราม ความรัก คิดฮอด แสงสุดท้ายและ Sticker*
- 2) อัลบั้มดัมมะชาติ 7 เพลง ประกอบด้วยเพลง *ดัมมะชาติ เรือเล็กควรออกจากฝั่ง ชีวิตยังคงสวยงาม ปลิดปลิว เตรียมตัวตาย รักอยู่ข้างเธอและความฝันกับจักรวาล*
- 3) อัลบั้มวิชาตัวเบา 5 เพลง ประกอบด้วยเพลง *วิชาตัวเบา แสงสวรรค์ 149.6 ใครคือเรา และผักบุ้งลอยฟ้า*

อนึ่ง บทเพลงและชื่ออัลบั้มอาจพ้องกันบ้าง ในบทความนี้จึงทำตัวเอนสำหรับชื่อบทเพลงที่ยกมากล่าวถึง เช่น บทเพลง *คราม* บทเพลง *วิชาตัวเบา* ฯลฯ โดยผู้เขียนนำเนื้อเพลงมาจาก www.siamzone.com

สรุปผลการศึกษา

ผลการวิเคราะห์บทเพลงบอดีส์แลมผ่านกรอบทฤษฎีวรรณคดีวิจารณ์แนวโรแมนติกแสดงให้เห็นว่าบทเพลงเน้นที่ประเด็นชีวิต ความรักและธรรมชาติ ดังต่อไปนี้

1. ชีวิต: ชีวิตคือการยอมรับ เรียนรู้และต่อสู้เพื่อไปสู่เป้าหมาย

แนวคิดโรแมนติกมุ่งเน้นความรู้สึกและประสบการณ์ของปัจเจกบุคคลซึ่งถ่ายทอดออกมาผ่านบทกวี เนื้อหาในบทกวีจึงกล่าวถึงความคิดและแง่มุมที่กวีแต่ละคนมีต่อโลกและสรรพสิ่ง จากการศึกษาบทเพลงของบอดีส์แลมพบว่า บทเพลงทุกเพลงได้เสนอปัญหาและอุปสรรคที่แต่ละคนต้องเจอในชีวิต อันนำไปสู่การเรียนรู้ การยอมรับความจริง การต่อสู้ การเผชิญหน้ากับอุปสรรค รวมไปถึงการมีชีวิตอยู่เพื่อเดินทางไปถึงเป้าหมาย สรุปได้ดังนี้

1.1 ชีวิตคือการยอมรับและเรียนรู้ บทเพลงของบอดีส์แลมมักกล่าวถึงปัญหาที่ชีวิตมนุษย์แต่ละคนต้องเผชิญ ทั้งอุปสรรคที่เข้ามาขัดขวางและปัญหาในชีวิตอีกหลากหลายแง่มุม จนทำให้เกิด

ความท้อแท้ แต่ย้ำว่าปัญหาในชีวิตของมนุษย์เป็นเรื่องธรรมดาที่ทุกคนต้องประสบ สิ่งที่มีมนุษย์ทำได้ คือ การยอมรับความเป็นจริงของชีวิต และเรียนรู้จากข้อผิดพลาดในอดีต

การยอมรับปัญหาและอุปสรรคในชีวิต ปรากฏอย่างกว้างขวางในแทบทุกบทเพลง ดังในบทเพลง *ดัมมะชาติ* มีเนื้อหาที่สะท้อนถึงการยอมรับปัญหาที่มนุษย์แต่ละคนต้องเจอ ความไม่แน่นอน สุข และทุกข์จึงเป็นสิ่งสามัญ ดังเช่นเนื้อเพลงที่ว่า “ความจริงจากฟ้า ชิดไว้ให้โลกสวยงาม เศษส่วนญาติ โดนกัดกร่อน มันยังลั้งและสอนให้มีชีวิตยอมรับกับความผันแปร อาจเคยแพ้ และต้องเจ็บปวด มีรอยความผิดพลาด และคราบน้ำตา” แม้แต่ญาติที่ใหญ่ยิ่งโดนกัดกร่อน ก็ไม่ต่างจากชีวิตมนุษย์ที่ต้องพบเจอแรงปะทะต่างๆ แต่มนุษย์ต้องรู้จักยอมรับความเป็นจริงข้อนี้ แนวคิดเช่นนี้ปรากฏในบทเพลง *แสงสวรรค์* เช่นกัน เพลงนี้มีเนื้อหาให้ยอมรับและเรียนรู้ข้อผิดพลาดในอดีตเพื่อเรียนรู้ ดังที่ “รู้ที่จะเรียนรู้ หุตุยั้ง รู้ที่เคยผิดพลาด วันที่เมฆบดบัง ทางเดินชีวิต ล้มคือธรรมดา ต้องหยุด ฟันกำลังวังชา รับทุกบทเรียนจากฟ้า รับว่าใจเหนื่อยล้า ยังคร่ำครวญและคอย ที่จะเรียนรู้แพ้คือธรรมดา เข้าใจหากยังมีพรุ่งนี้ อีกไกล”

เมื่อต้องเผชิญหน้ากับปัญหาและอุปสรรค บทเพลงมักเสนอให้มองสิ่งร้ายๆ ที่ประสบในด้านบวก ดังที่บทเพลง *ชีวิตยังคงสวยงาม* ชี้ให้เห็นว่าชีวิตของเรายังคงสวยงามได้ แม้ต้องเผชิญอุปสรรคหรือเจอกับความผิดพลาด เพียงแต่ให้เรายอมรับว่าเป็นธรรมดาของโลก ดังเนื้อเพลงที่ว่า “จะยอมรับมัน วันที่ใจอ่อนแอ แม้ทุกเรื่องราวมันยังคงโหดร้าย สุขทุกข์ที่เราพบพาน มันคือชีวิตของเรา แม้ทั้งหัวใจ มันยังคงทรมาณ แม้วาน้ำตายยังไม่แห้งเหือดไปทอดไว้ทุกความหมองหม่น ไม่ว่าจะร้ายดี ชีวิตยังคงสวยงาม” โดยนัยนี้ การยอมรับปัญหาและอุปสรรคในบทเพลงของบอดี้ส์แลมจึงเป็นการมองเห็นว่า สิ่งที่มีมนุษย์ต้องเจอ ทั้งร้ายและดีเป็นเรื่องธรรมดาไม่ต่างกัน

1.2 ชีวิตคือการต่อสู้ เมื่อชีวิตเริ่มยอมรับและเรียนรู้จากปัญหาและอุปสรรคที่เจอ การเดินทางไปสู่เป้าหมายจึงเป็นสิ่งที่บทเพลงของบอดี้ส์แลมนำเสนอในระดับต่อมา ดังเช่นในบทเพลง *แสงสุดท้าย* บทเพลงนี้กล่าวถึงชีวิต ถึงแม้ต้องเจออุปสรรคจนทำให้ท้อแท้ แต่ต้องเชื่อการตัดสินใจ และมุ่งหน้าต่อไปสู่เป้าหมาย ดังในเนื้อเพลงตอนหนึ่งว่า “ในคำคืนที่ฟ้าไม่มีดาว อยู่ตรงนี้ แต่อันยังคงก้าวไป ยังคงมีรักแท้เป็นแสงนำไปในคืนที่หลงทาง และที่ๆ ความฝันนั้นพร้อมเป็นเพื่อนตายเส้นทางนี้ อันยังมีจุดหมาย トラบใดที่ปลายท้องฟ้ามีแสงรำไร จะไปจนถึงแสงสุดท้าย” เห็นได้ว่า เมื่อมีความฝันหรือเป้าหมายเป็นเพื่อนตายของชีวิตเราแล้ว ก็ต้องมุ่งไปให้ถึง โดยมีความรักเป็นแสงนำทาง “แสงสุดท้าย” จึงหมายถึงเป้าหมายสูงสุด

เรือเล็กควรออกจากฝั่ง เป็นบทเพลงที่กล่าวถึงการต่อสู้เช่นกัน โดยกล่าวถึงเรือเล็กที่ต้องเผชิญหน้ากับคลื่นลมและพายุต่างๆ เพื่อเปรียบกับชีวิตมนุษย์ธรรมดาที่ต้องเผชิญหน้ากับปัญหาและอุปสรรคมากมาย บทเพลงนี้เสนอว่า แม้ต้องเผชิญหน้ากับอุปสรรคเพียงใด เรือเล็กก็ควรออกจากฝั่ง คือการออกเดินทางเพื่อไปสู่เป้าหมาย ดังเนื้อเพลงตอนหนึ่งว่า “จะออกไปเตะขอบฟ้า สุดท้ายแม้

โชคชะตาไม่เข้าใจ (ภายในใจยังคงเรียกร้อง) มองไปไม่มีหนทาง แต่รู้ว่าฉันต้องไปต่อไป ตรงเส้นขอบฟ้าลึคราม ความหวังยังนำทางฉันใช่หรือไม่ (ให้อุปสรรคเปลี่ยนผันเป็นพลัง) คำตอบอยู่กลางคลื่นลมชีวิตแม้ต้องล้มลงตรงไหน แต่ฉันก็ยังยืนยันที่จะไป”

บทเพลง ความฝันกับจักรวาล เป็นอีกบทเพลงที่นำเสนอเรื่องการต้องเลือกระหว่างมุ่งมั่นไปสู่เป้าหมายของชีวิตกับหรือให้โชคชะตากำหนดชีวิตมนุษย์ บทเพลงนี้แสดงให้เห็นว่า แม้ชีวิตจะถูกอุปสรรคหรือปัญหาหมื่นไรต่าง ๆ เข้ามาปะทะ แต่มนุษย์ต้องเชื่อในความฝันของตนเอง ดังเนื้อเพลงตอนหนึ่งว่า “แต่อย่างน้อย ใครคนนั้นก็ยังคงเหลือไว้ซึ่งความฝัน อาจยังเมตตาหัวใจ อ่อนล้า ภาพความฝันเหมือนดังหยาดฝน ชะโลมดวงใจ ให้ก้าวต่อไป หากโลกใบนี้มีดมนแค่ไหน คำคืนยังมีแสงดาว”

1.3 ชีวิตต้องเดินไปสู่เป้าหมาย ในบทเพลงของบอดีส์แลมพบคำว่า “ความฝัน” อยู่ในแทบทุกเพลง บ่งบอกว่าชีวิตมนุษย์ต้องเดินทางไปตามเป้าหมายของตน ตัวอย่างเช่นบทเพลง *ใครคือเรา* เสนอถึงการค้นหาตัวตนและความหมายในชีวิตของมนุษย์ตั้งแต่การตั้งชื่อเพลง โดยมีเนื้อเพลงภาษาอังกฤษท่อนสำคัญ คือ “It's who we are from the stars” อันหมายถึง พวกเราต่างมาจากดวงดาว เพื่อแสดงสัญลักษณ์ว่าพวกเราต่างเป็นดวงดาวและลิขิตชะตาชีวิตของตนเองได้ ตามเนื้อเพลงความว่า “โลกครึ่งใบกำลังมืดมิดเหน็บหนาว เป็นคืนที่โหดร้าย แต่อีกครึ่งหนึ่งก็ยังคงมีความรัก ความฝันเป็นแสงให้อบอุ่นใจ พรุ่งนี้จะเป็นอย่างไร พร้อมเผชิญและก้าวไป แม้ยังไกลสุดแสนไกล ไม่หวั่นไหว พรุ่งนี้จะเป็นอย่างไร แม้มีเพียงเท่านี้ พร้อมจะทำสุดหัวใจ”

บทเพลง *รักอยู่ข้างเธอ* ก็ได้นำเสนอให้เห็นว่าการบรรลุเป้าหมายเป็นสิ่งสำคัญในชีวิต โดยมีความรักอยู่เคียงข้าง ดังเช่น “เมื่อทุกก้าว แสนไกล ยังมีขวากหนามให้เราต้องเผชิญ ยังต้องเดินต่อไป ต่อไป ยังต้องเชื่อ ยังต้องฝัน มีกันและกันเราจะไม่เดียวดาย ให้ความรักนำทางเราไป ในความอ้างว้าง ยังมีความหมาย” เห็นได้ว่า บทเพลงนี้ได้เสนอถึงการบรรลุเป้าหมายโดยมีความรักนำทางชีวิตไป

แม้การเดินทางตามความฝันเป็นสิ่งที่บทเพลงเน้นย้ำ หากแต่หลายบทเพลงได้กล่าวถึงเป้าหมายที่ไม่อาจเป็นจริงหรือไม่อาจไปถึง เพราะการต่อสู้อาจจะไปถึงหรือไม่ก็ตามไม่สำคัญ แต่สำคัญ คือ ต้องกล้าออกไปทำตามเป้าหมายของตน ดังที่ปรากฏในเพลง *แสงสุดท้าย* ที่ชีวิตต้องต่อสู้จนถึง “แสงสุดท้าย” หรือเนื้อเพลง “ออกไปเตะขอบฟ้า แม้โชคชะตาไม่เข้าใจ” ในบทเพลง *เรือควรรอกจากฝั่ง* ซึ่งอาจตีความได้ว่า การเดินทางไปเตะขอบฟ้าซึ่งเหมือนเส้นชัย แต่ในความเป็นจริง เส้นขอบฟ้าเป็นภาพที่มนุษย์สร้างขึ้นมา เพราะเมื่อเดินทางเข้าไปใกล้ เส้นขอบฟ้านั้นก็ถอยห่างออกไปเช่นกัน การออกไปเตะขอบฟ้า นัยหนึ่งจึงหมายถึงการออกเดินทางสู่ความฝัน แต่อีกนัยหนึ่ง ความฝันดังกล่าวอาจไม่มีอยู่จริงหรือไม่ถึงก็ตาม กล่าวได้ว่า การต่อสู้เพื่อไปสู่เป้าหมายในบทเพลงบอดีส์แลมอาจไม่เน้นที่ “ผลลัพธ์” คือ การบรรลุเป้าหมาย แต่เน้นที่ “กระบวนการ” คือ การกล้าเสี่ยงออกเดินทางต่อสู้นั่นเอง

กล่าวได้ว่า “ชีวิต” ที่นำเสนอในบทเพลงบอดีส์แลมมักให้ความสำคัญกับอารมณ์ความรู้สึกทั้งต่อแท้และสิ้นหวังของแต่ละปัจเจกบุคคล ก่อนจะเสนอทางแก้ปัญหาภายในจิตใจซึ่งเน้นการยอมรับเรียนรู้และมุ่งมั่นเดินตามทางความฝัน ลักษณะดังกล่าวแม้สอดคล้องกับกรอบแนวคิดทฤษฎีโรแมนติก หากยังพบประเด็นที่น่าสังเกต คือ การอธิบายความเป็นไปของชีวิตยังสอดคล้องกับแนวคิดทางพุทธศาสนาเกี่ยวกับ “อนิจจัง” หรือความไม่เที่ยงแท้ของสรรพสิ่ง พร้อมทั้งการยอมรับ “โลกธรรม” หรือธรรมดาของโลกที่เมื่อมีสุขก็ต้องมีทุกข์ มียศ เสื่อมยศ มีลาภ เสื่อมลาภและมีสรรเสริญก็ย่อมมีนินทาเป็นของคู่กัน หรือกล่าวได้ว่า บทเพลงของบอดีส์แลมเป็นการนำเสนออารมณ์และประสบการณ์ในชีวิตของแต่ละปัจเจกบุคคลเป็นเบื้องต้น และข้อสรุปจากการแสวงหาคำตอบคือ สัจธรรม ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานของแนวคิดและโลกทัศน์ทางพระพุทธศาสนา

2. ความรัก: ความรักทั้งสุขและโศกต่างแปรเปลี่ยนเป็นพลัง

แนวคิดโรแมนติกให้ความสำคัญกับอารมณ์ความรู้สึกและจินตนาการ มากกว่าเหตุผล โดยความรักเป็นส่วนประกอบย่อยหนึ่งของอารมณ์เหล่านั้น เมื่อพิจารณาจากบทเพลงของบอดีส์แลมพบว่า ถ่ายทอดอารมณ์เกี่ยวกับความรักไว้อย่างหลากหลายแง่มุมที่มีความลึกซึ้ง ตั้งแต่ความรักที่สมหวัง ความรักที่ผิดหวังหรือความรักที่ต้องจบลง เมื่อความรักต้องจบลงก็ต้องหันมารักตนเอง ดังนี้

การนำเสนอมิติความรักที่มีความสุข มิได้เน้นการแอบรักหรือความรักที่สดใสแบบหนุ่มสาว แต่เป็นความรักที่ส่งเสริมและเกื้อกูลกัน โดยเฉพาะการส่งเสริมคนรักให้สามารถทำตามความฝัน ตัวอย่างเช่นบทเพลง *รักอยู่ข้างเธอ* บทเพลงนี้กล่าวถึงชีวิตที่ต้องเดินตามเป้าหมาย โดยมีคนรักอยู่เคียงข้าง “ไม่ว่าไกลเท่าไร ห่างกันสุดฟ้าเพียงใด ทั้งหัวใจจะอยู่ใกล้ๆ เธอ อยู่กับเธอตรงนี้ คั่นที่ไร้แสงไฟ แต่ใจเรายังพบเจอ ให้ความรักฉันเคียงข้างเธอ เมื่อรักยังก้าวเดินไป ยังเดินก้าวไปพร้อมเธอยังเป็นอยู่เสมอ ความรักยังเคียงข้างเธอ” ลักษณะความรักดังกล่าวนี้ยังพบในบทเพลง *ผักบุงลอยฟ้า* ซึ่งนำผักบุงลอยฟ้ามาเปรียบเทียบกับชีวิตมนุษย์ในเชิงปรัชญาว่า มนุษย์ธรรมดาแตกต่างจากผักบุงที่นำไปทำอาหาร คือ ผักบุงลอยฟ้า เมื่อลอยขึ้นไปในอากาศย่อมเป็นที่สนใจของผู้คน แต่เมื่อใดผักบุงตกลงมาในจานก็เป็นอาหารธรรมดา เพื่อชี้ให้เห็นว่าชีวิตย่อมมีขึ้นและมีลง แต่ที่สำคัญ เมื่อชีวิตต้องตกลงมาเหมือนผักบุง การมีคนรักที่เข้าใจคือสิ่งสำคัญในการก้าวต่อไป ดังความว่า “นาที่ที่ลอยอยู่บนฟ้าเพียงข้ามคืน ลักครั้งที่ใครเหลียวมองใครเลยจะรู้ ร้ายดีแค่ไหนต้องขอบคุณความรัก เศษดินที่ลอยขึ้นฟ้าสุดฝืนลิ้นแรงร่วงลงมา เพราะมีเธอคนนี่ที่ยังยอมรับ”

โดยนัยนี้ ความรักที่มีความสุขสมหวังจึงต้องมาพร้อมกับความเข้าใจของคนรัก มิเช่นนั้นความรักระหว่างคนทั้งสองอาจมีอุปสรรค ดังที่บทเพลง *คราม* แสดงให้เห็นชัดเจนว่า หากมีเป้าหมาย แต่คนรักกลับไม่เข้าใจย่อมสร้างปัญหาในความสัมพันธ์ ดังเนื้อเพลงที่ว่า “ความจริงกับความฝัน ที่ยังค้นไม่เจอฉันหวั่นใจ ถ้าในวันนั้น ความเป็นจริง มันไปทำร้ายเธอให้เธอเสียใจ ทะเลแสนไกลไม่มีลิ้นสุดสิคราม หมายความเหมือนใจมนุษย์ มันลึกเกินจะรู้ เธอจะอยู่หรือไป ลักวันถ้าคนที่เธอเคยไว้ใจ ถึงตอน

สุดท้ายไม่เป็นอย่างฝัน มันไม่มีอะไรสวยงาม สิ่งที่อยู่ข้างในหัวใจ ที่ใครไม่เคยหยั่งถึง ถ้าหากตรงนั้น มันอันตราย ที่สุดจะมีใครเข้าใจ ข้างในใจฉัน” ทั้งนี้ คำว่า คราม ในบทเพลงนี้ต้องการนำเสนอถึง สีครามของท้องทะเลที่ยากจะรู้ว่าภายใต้สีครามนั้นมีสิ่งใดซ่อนอยู่ สีครามนี้จึงเปรียบเหมือนความลับในจิตใจของมนุษย์ และนัยหนึ่งของเพลงนี้คือ เป้าหมายในจิตใจซึ่งอาจขัดแย้งกับอีกคนหนึ่ง ความรักอาจเดินไปต่อไม่ได้ ดังนั้น จุดมุ่งหมายของเพลงนี้คือ ความเข้าใจและยอมรับความฝันจากคนรัก ตามท่อนสุดท้ายของเพลงที่ว่า “ขอเพียงใครคนหนึ่ง คนนั้นที่เข้าใจที่สุดฉันคือใคร ใครกันพร้อมที่จะก้าวผ่าน ความจริงที่โหดร้าย”

ส่วนความรักในมิติของความโศกเศร้า อันเกิดจากการสูญเสียคนรัก รักที่จบลงหรือการอกหักปรากฏอยู่ในบทเพลงเช่นกัน แต่แทบทุกบทเพลงมิได้มุ่งเสนอการคร่ำครวญทางอารมณ์ แต่เป็นใครครวญทางความคิด หมายถึง บทเพลงได้แสดงการยอมรับกับสถานการณ์ที่ความรักต้องจบลง และนำข้อผิดพลาดในอดีตมาเป็นแรงผลักดันในการก้าวเดินต่อไปข้างหน้า ตัวอย่างที่ชัดเจน คือ บทเพลง *ความรัก* ซึ่งสะท้อนถึงการก้าวผ่านจากการคร่ำครวญไปสู่การใคร่ครวญ ยอมรับความเป็นจริง ดังที่เริ่มต้นเพลงว่า “วันที่ความเจ็บข้ำมันทำลายหัวใจ วันที่คำว่ารักมันได้ผลึกฉันล้มลง วันนั้นฉันเคยคิดว่าชีวิตฉัน มันคงหมดความหมาย พอน้ำตามันไหล จนไม่มีเหลืออยู่ พอฉันได้เรียนรู้ ก้าวผ่านคำว่าแพ้พ่าย คำว่ารักที่เคยทำให้ฉันล้มลง ที่จริงไม่ใช่” จากนั้นช่วงสำคัญของเพลงได้แสดงการตระหนักว่า “มันแค่ผลึกให้ฉันก้าวเดินต่อไปอีกครั้ง เมื่อก่อนเคยรักมากเท่าไร มันยังคงรักมากเท่านั้น แต่ชีวิตมันต้องเป็นไป เมื่อก่อนเคยรักเธอที่สุด มันยังคงรักเธอสุดหัวใจ ไม่เคยจะเสียดาย ที่ชีวิตฉันเคยได้รักเธอ”

แม้สถานะคนรักต้องจบลง หากในบทเพลงของบอดี้สแลมกลับสะท้อนความรักที่มีต่อคนรัก ยังคงอยู่เช่นเดิม ดังที่พบในบทเพลง *วิชาตัวเบา* บทเพลงนี้นำเสนอให้เห็นว่า การยึดติดกับความรักที่จบลงไปแล้วยอมทำให้เกิดความเจ็บปวดหรือความหนักใจในจิตใจ ดังเนื้อเพลงที่ว่า “อยู่บนโลกใบเก่า จมกับความปวดร้าวคืนและวัน ยังจดจำ ไม่ลบเลือน ยังคงค้างคา แบกเอาไว้ทุกสิ่ง ใจยังคงอ่อนล้า คำสัญญา คำหลอกลวง ที่แล้วมายังกอดเอาไว้ แม้ไม่ช่วยอะไร” แต่ตอนท้ายจบลงด้วย “ยังคงมีรักให้เธอเหมือนเดิมฉันจะรักเธอด้วยความเข้าใจ หากมันเหลือเพียงความผูกพัน แม้มันจะไม่ใช่ฉัน ไม่เป็นไร” การยอมรับความรักที่จบลงไปเช่นนี้สอดคล้องกับบทเพลง 149.6 บทเพลงนี้ ได้นำระยะห่างระหว่างโลกกับดวงอาทิตย์ คือ 149.6 ล้านกิโลเมตรมาเป็นชื่อเพลงเพื่อเปรียบเทียบให้เห็นว่า ระยะห่างที่พอดีดังกล่าวนี้ทำให้โลกไม่ร้อนไปและไม่หนาวไป อันทำให้เกิดความสวยงามเกิดขึ้น ไม่ต่างจากความรักที่จบลงไปทำให้คนทั้งสองต้องแยกทางกันไป แต่ระยะห่างระหว่างคนรักเก่านั้นกลับเป็นระยะทางที่พอดีที่ทำให้เกิดความสวยงาม ในความหมายนี้ คือ การเรียนรู้และยอมรับความเป็นจริง ดังที่ว่า “มันคือความห่างไกลที่ไกลที่สุดแล้ว ถึงรักมากมายเพียงไหน เธอทำให้ชีวิตฉันยังหายใจ ได้เรียนรู้ยอมรับความเป็นจริง อยากบอกว่ารักเธอ เหมือนเดิมที่เคยเป็นมา ไม่ใกล้ไม่ไกลเกินตา ตรงนี้เสมอไป ต่างคน

ก็มีเรื่องราว มีฝันที่ยังต้องไล่ รักเราคงต้องเป็นไป อย่างนี้จริงๆ” บทเพลงของบอดี้สแลมจึงมิได้นำเสนอการออกหักด้วยความเศร้าเสียใจและคร่ำครวญ แต่ตอกย้ำถึงความเข้าใจสัจธรรมของชีวิตแทน

เมื่อความรักจบลง ความรักตนเองก็เป็นสิ่งที่บทเพลงนำเสนอเช่นกัน แนวคิดดังกล่าวปรากฏในเพลง *ปลิดปลิว* เพลงนี้เปรียบเทียบกับชีวิตที่ต้องสูญเสียความรักไปเหมือนกับใบไม้ที่ปลิดปลิวจากต้น ดังเนื้อเพลงที่ว่า “ปลิดปลิวดังใบไม้ร่วง ร้องคร่ำครวญถึงความรัก หัวใจแหลกสลาย” ก่อนสรุปในตอนจบของบทเพลงว่า แม้จะต้องเสียใจ แต่ต้องยอมรับและเดินต่อไป ดังเนื้อเพลงที่ว่า “อีกก็หยดน้ำตาที่มันยังต้องไหลริน ขอให้มันเป็นหยดสุดท้าย อีกก็คืนและวันที่มันยังต้องเสียไปอยากขอให้มันจบลงเสียที วันที่สวยงามเดินทางมาสู่หัวใจ ความรักได้ย้อนคืนมา”

ความรักในบทเพลงของบอดี้สแลมหลายเพลงมีความหมายที่ลึกซึ้งมากกว่าความรักระหว่างหนุ่มสาว แต่เป็นความรักที่มีต่อเพื่อนมนุษย์และโลก ดังที่ปรากฏในบทเพลง *sticker* บทเพลงนี้เปรียบเทียบกับสติ๊กเกอร์ซึ่งแปะท้ายรถเพื่อบอกว่า รถคันนี้สีชมพู กับแก้ปัญหาของโลก เนื้อเพลงตอนต้นกล่าวถึงการแปะสติ๊กเกอร์ เพราะ “ให้เปลี่ยนทั้งคัน คงยังไม่ไหว เศรษฐกิจไม่ดี เงินต้องเก็บไว้ทำได้เพียงแค่ออ สติ๊กเกอร์แปะท้ายรถไป ให้มันเป็นสีชมพู” การเปรียบเทียบกับกล่าวเชื่อมโยงมาสู่ความรักที่มีต่อโลก คือ แม้ในฐานะคนธรรมดาเปลี่ยนแปลงโลกสีดำเป็นสีชมพูทั้งหมดไม่ได้ แต่สามารถเปลี่ยนในจุดเล็กๆ ที่เราเปลี่ยนแปลงได้ ดังว่า “เรื่องไม่ดี ไม่งามมากมาย จนโลกวนวายกลายเป็นสีดำ ถ้าหากคนเรายังรักกันดี โลกใบที่มีคงไม่บอบช้ำก็รู้ แต่ให้เปลี่ยนทั้งโลก คงทำไม่ไหวเป็นคนธรรมดา ให้ทำอย่างไร หรือว่าคงต้องเอาสติ๊กเกอร์แปะโลกนี้ไว้ให้มันเป็นสีชมพูแค่ให้หัวใจของเราได้รู้ว่าโลกใบนี้เป็นสีชมพู รอยยิ้มมีให้กัน ทุกคืนทุกวัน ต่างก็ชื่นใจ เมื่อรักกันมากพอ โลกนี้จึงน่าอยู่เพียงใด” ความรักในบทเพลงนี้จึงเป็นความรักในอีกระดับที่มีใช้เพียงปัจเจก แต่เป็นความรักต่อสังคมในวงกว้างด้วย

เห็นได้ชัดว่า “ความรัก” ในบทเพลงบอดี้สแลมมีหลากหลายแง่มุมและถ่ายทอดอารมณ์ที่ลึกซึ้ง “ความเข้าใจ” น่าจะเป็นความหมายของความรักในบทเพลงบอดี้สแลม ตั้งแต่ระดับความเข้าใจต่อคนรักไปจนถึงความเข้าใจต่อสัจธรรมของโลก และความเข้าใจดังกล่าวนี้เองที่บทเพลงของบอดี้สแลมได้ชี้ให้เห็นว่าจะ เป็น “พลัง” ผลักดันไปสู่การเดินทางตามเป้าหมายให้สำเร็จ โดยนัยนี้ ความรักจึงไม่เป็นเพียงอารมณ์และประสบการณ์ของปัจเจก แต่เป็นเครื่องมือหนึ่งในการแสวงหาสัจธรรมของชีวิตและเป้าหมายของชีวิตซึ่งไม่ต่างจากการมุ่งเน้นความสำคัญของอารมณ์ความรู้สึกตามแนวคิดโรแมนติคกว่าจะเป็นสื่อกลางไปสู่การเรียนรู้ความจริงของชีวิต

3. ธรรมชาติ: สรรพสิ่งในธรรมชาติกับการยอมรับธรรมชาติในชีวิตมนุษย์

การใช้สิ่งที่เป็นธรรมชาติสามัญ รวมถึงธรรมชาติรอบตัวเป็นเนื้อหาเพื่อนำเสนอความจริงชั้นสูงและอุดมคติของชีวิตเป็นสิ่งที่แนวคิดโรแมนติคให้ความสำคัญ (สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, 2561, 450) บทเพลงของบอดี้สแลมสอดคล้องกับแนวคิดนี้อย่างชัดเจน เพราะแรงบันดาลใจของการ

สร้างสรรค์บทเพลงมาจากเรื่องธรรมดาหรือธรรมดา ดังที่ปรากฏในบทสัมภาษณ์ตอนหนึ่งของตูน บอดี้สแลม นักร้องนำเกี่ยวกับที่มาชื่อ ดัม-มะ-ชา-ติ ซึ่งเป็นภาษาสันสกฤตที่แปลว่า ธรรมดา ว่า

ผมเป็นคนชอบเขียน จดบันทึก เขียนไดอารี่ หรือว่ามีไอเดียก็จะจดใส่สมุด กระดาษโน้ต ... แต่บรรทัดสุดท้ายผมชอบลงท้ายด้วยประโยคว่า ‘เรื่องราวเหล่านี้คงเป็นเรื่องธรรมดา’ หรือ ‘เป็นเรื่องธรรมดา’ อยู่เสมอเลย แล้วเรารู้สึกว่า เราชอบคำนี้ คำว่าธรรมดากับคำว่า ธรรมดา (ดัมมะชาติ) มันไม่ใช่คำว่าธรรมดาที่ทุกคนนึกถึงอย่างป่าเขาลำเนาไพร เราเลยเลือกคำนี้เพื่อแทนสิ่งที่ผมรู้สึกในช่วงเวลาของชีวิตทุกอย่างมันเป็นเรื่องธรรมดา (จิระเดช โอภาสพันธ์วงศ์, 2559)

จุดเด่นของบทเพลงของบอดี้สแลมประการหนึ่ง คือ การนำธรรมชาตินี้มาเปรียบเทียบกับสิ่งที่มนุษย์ต้องเผชิญหน้า ทั้งดีและร้าย นำสังเกตว่า บทเพลงมักเลือกกล่าวถึง “แสงสว่าง” จากทั้งดวงอาทิตย์ ดวงดาว รวมถึงแสงไฟต่างๆ มากกล่าวถึงความหวัง ศรัทธาและความฝัน ในทางกลับกัน บทเพลงมักมีความเปรียบ “ความมืด” เพื่อกล่าวถึงอุปสรรค ปัญหา ความผิดหวัง ความท้อแท้ ฯลฯ ดังที่ปรากฏในบทเพลงแสงสุดท้าย บทเพลงนี้นำความเปรียบเรื่องแสงสว่างมาใช้ อย่างชัดเจน โดยเปรียบเทียบชีวิตที่อยู่ในความมืด และการเดินทางตามแสงไฟเพื่อไปสู่ความฝัน ดังเช่น *“ในค่ำคืนที่ฟ้าไม่มีดาว อยู่ตรงนี้ แต่ฉันยังคงก้าวไป ยังคงมีรักแท้เป็นแสงนำไปในคืนที่หลงทาง และที่ๆ ความฝันนั้นพร้อมเป็นเพื่อนตายเส้นทางนี้ ฉันยังมีจุดหมาย ตราบดีที่ปลายท้องฟ้ามีแสงรั่วไร จะไปจนถึงแสงสุดท้าย”* หรือในบทเพลงคิดฮอด ที่แสดงให้เห็นความรักที่จบลงเหมือนชีวิตมืดมน ความว่า *“คล้ายจันทร์ที่อับแสง ล้วนดวงความมืดมน คล้ายดังคนเริ่มหมดไฟ วันที่อาทิตย์ร้อนแรงลา จากฟ้า และไม่เคยหวนกลับใครคนไหนเหมือนไม่ยอมหายใจ”* ในบทเพลงความฝันและจักรวาล ยังนำเสนอให้เห็นว่า ความฝันเป็นแสงสว่างในค่ำคืนที่มืดมน *“แต่อย่างน้อยใครคนนั้นก็ยังคงเหลือไว้ซึ่งความฝัน ... ให้ก้าวต่อไป หากโลกใบนี้มีมืดมนแค่ไหน คำคืนยังมีแสงดาว”* หรือในบทเพลง ใครคือเรา ได้เปรียบเทียบให้เห็นว่า *“โลกครึ่งใบกำลังมืดมิดเหน็บหนาว เป็นคืนที่โหดร้าย แต่อีกครึ่งหนึ่งก็ยังคงมีความรักความฝัน เป็นแสงให้อบอุ่นใจ”*

บทเพลงของบอดี้สแลมยังได้นำธรรมชาตินี้มาเป็น “ครู” ให้แก่ชีวิตมนุษย์ หมายถึง เป็นแหล่งเรียนรู้ให้มนุษย์มองเห็น เพื่อให้มนุษย์เรียนรู้จากธรรมชาติ ตัวอย่างที่ชัดเจนปรากฏในบทเพลง ดัมมะชาติ ซึ่งนำเอาการก่อกำเนิดของภูผามาเปรียบเทียบกับชีวิตที่ต้องปะทะกับเรื่องดีและร้าย ดังที่ตอนเริ่มเพลง *“แกร่งดังเช่นภูผา ใหญ่และสูงเสียดฟ้า หนึ่งชีวิตคือธรรมดา กี่รอยแผลยิบตีรับมา ในคราที่โลกโหดร้าย ไม่เหลือหนีไปไหน ไม่เคยคิดหวนไหว ตระหนักรู้ไว้ให้ใครได้ชื่นชม หนึ่งชีวิตท่ามกลางคลื่นลม มีปะปนดีร้าย”* จากนั้นในตอนสำคัญของบทเพลงก็เน้นย้ำถึงการนำธรรมชาตินี้มาเป็นครู ดังที่ *“ความจริงจากฟ้า ชีตไว้ให้โลกสวยงาม เศษส่วนภูผาที่โดนกัดกร่อน มันยังสั่งและสอน ให้มีชีวิตยอมรับกับความผันแปร อาจเคยแพ้และต้องเจ็บปวดมีรอยความผิดหวังและคราบน้ำตา”*

ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติต่างๆ อย่างเช่นฝนตก พายุ พระอาทิตย์ขึ้นและตกได้รับการเปรียบเทียบว่าเป็นสิ่งธรรมดาของโลก เพื่อมาเชื่อมโยงถึงสิ่งที่มนุษย์ต้องพบว่าเป็นเรื่องธรรมดาไม่ต่างกัน เช่นบทเพลง *แสงสวรรค์* ที่มีเนื้อเพลงท่อนหนึ่งกล่าวว่า “โลกนี้เป็นดังห้องเรียนห้องใหญ่” โดยได้นำเอาพระอาทิตย์ขึ้นมากล่าวถึงชีวิตที่ต้องเริ่มต้น “แสงทองส่องนภาใจที่อ่อนล้า กลับมาตื่นอีก หนปล่อยฝัน ไปกับฟ้าครามไปกับสายลม โลกยังแสงงดงาม” เมื่อเรียนรู้ปัญหาแล้วจึงก้าวต่อไปด้วยความว่า “รู้ที่จะเรียนหยุดยั้ง รู้ที่เคยผิดพลาด วันที่เมฆบดบัง ทางเดินชีวิต ล้มคือธรรมดา ต้องหยุด ฟันกำลังวังชา รับทุกบทเรียนจากฟ้า รับว่าใจเหน้อยล้ายังคร่ำครวญและคอย ที่จะเรียนรู้ แพ้คือธรรมดา เข้าใจ หากยังมีพรุ่งนี้” พร้อมกันนี้ ในบทเพลง 149.6 ก็ได้กล่าวถึงโลกมีความสวยงามได้เพราะระยะห่างที่พอดีจากดวงอาทิตย์ “ขอบคุณระยะทาง ที่ไกลกำลังพอดี ให้โลกนี้ยังคงมีดอกไม้ที่งดงาม และทำให้มีความหมาย มีน้ำทะเลสีคราม... มันคือความห่างไกลที่ใกล้ที่สุดแล้ว ถึงรักมากมายเพียงไหน เธอทำให้ชีวิตฉันยังหายใจ ได้เรียนรู้ยอมรับความเป็นจริง” เห็นได้ชัดว่า ระยะห่างจากดวงอาทิตย์กับโลกนี้เป็นแหล่งเรียนรู้ให้แก่ผู้ที่สูญเสียคนรักให้เห็นว่า การจากลาสร้างระยะห่างที่พอดีและทำให้เห็นความสวยงามของชีวิต เพื่อให้ยอมรับความเป็นจริงของโลกนั่นเอง

ธรรมชาติยังปรากฏเป็นสัญลักษณ์แทนจิตใจของมนุษย์ ในบทเพลง *คราม* นำสีครามของทะเลมาเปรียบกับจิตใจมนุษย์ซึ่งยากที่จะเข้าใจ ดังที่ “ทะเลกว้างไกล และใครเล่าจะรู้ว่า สุดเส้นขอบฟ้า ตรงที่แผ่นน้ำเป็นประกาย ลึกลงจะเจออะไร จะมีสิ่งใดภายใต้แผ่นน้ำสุดไกลที่ซ่อนอยู่ ที่เธอเคยมอง มันว่าดี เธอลองมองให้ดีๆ ลองหยุดมองและลองคิดอีกที ถ้าหากทุกสิ่งทีเห็น ถ้าหากทั้งหมด นั้นเป็น ภาพลวงตาทะเลแสนไกลไม่มีสิ้นสุด สีครามหมายความว่าเหมือนใจมนุษย์ มันลึกเกินจะรู้ [...] เธอจะอยู่หรือไป ลักวันถ้าคนที่เธอเคยไว้ใจ ถึงตอนสุดท้ายไม่เป็นอย่างฝัน มันไม่มีอะไรสวยงาม สิ่งที่อยู่ข้างใน หัวใจ ที่ใครไม่เคยหยั่งถึง ถ้าหากตรงนั้นมันอันตราย ที่สุดจะมีใครเข้าใจ ข้างในใจฉัน” ทะเลสีครามจึงเป็นแหล่งเรียนรู้ให้อย่าไว้ใจคน เหมือนกับภายใต้ผิวน้ำอาจมีสิ่งต่างๆ ซ่อนอยู่

บทเพลงของบอดี้สแลมมิได้กล่าวถึงเพียงธรรมชาติในเชิงกายภาพเท่านั้น แต่คำนี้ยังครอบคลุมไปถึงความเป็นธรรมชาติหรือสิ่งธรรมดาสามัญในชีวิต โดยจุดเด่นของบทเพลงของบอดี้สแลมประการหนึ่ง คือ การหยิบยกสิ่งธรรมดาสามัญรอบตัวของผู้คนในสังคมมาเสนอแง่มุมที่แปลกใหม่และมีความหมายลึกซึ้ง สังเกตได้จากชื่อเพลงหลายบทเพลงมักมีขนาดสั้น และเป็นนามธรรม แต่ในเนื้อเพลงจะเป็นการอธิบายความหมายของชื่อเพลง เช่น *ชีวิตยังคงสวยงาม* ซึ่งเนื้อเพลงได้มาอธิบายถึงแง่มุมความสวยงามของชีวิตมนุษย์เพราะการยอมรับความเป็นจริง หรือเพลง *ปลิดปลิว* ซึ่งนำการปลิดปลิวของใบไม้มาแทนใจของคนที่ต้องสูญเสียคนรักไป ฯลฯ หลายบทเพลงก็นำคำที่คุ้นหูในสังคมมาเล่นล้อ อย่างเช่น *เรือเล็กควรออกจากฝั่ง* ซึ่งเป็นข้อความที่เล่นล้อกับ “เรือเล็กควรจอดออกจากฝั่ง” จากข่าวการพยากรณ์อากาศ บางบทเพลงก็นำสิ่งสามัญรอบตัวมาตีความหมายให้มีความลึกซึ้ง อย่างเช่น *sticker* ซึ่งมีได้วิพากษ์ความเชื่อของผู้คนในการนำสติ๊กเกอร์

มาติดท้ายรถของคนเพื่อแก้ไขดวงชะตา แต่กลับมองว่า รถเหมือนโลกที่อาจจะใหญ่เกินไปเปลี่ยนทั้งหมด แต่การเอาสติ๊กเกอร์มาติดก็เหมือนพลังเล็กๆ ที่ช่วยเปลี่ยนแปลงสังคมให้น่าอยู่ขึ้น

ไม่เพียงเท่านั้น ยังมีการเชื่อมโยงจาก “ธรรมชาติ” ไปสู่ “ธรรมะ” นั่นคือ สัจธรรมของชีวิต ดังที่ปรากฏชัดเจนในบทเพลง *ผักบุ้งลอยฟ้า* ผ่านการเปรียบเทียบผักบุ้งกับชีวิตของคนธรรมดาซึ่งเกิดมาจากดิน ย่อมแตกต่างจากดวงดาวที่อยู่บนฟ้า เพราะเมื่อใดที่ผักบุ้งลอยขึ้นฟ้าย่อมตกลงมาสู่ดิน *“นาที่ที่ลอยอยู่บนฟ้าเพียงข้ามคืน ลักครั้งที่ใครเหลียวมองใครเลยจะรู้ ก็แค่ผักบุ้งที่ลอยฟ้า เพียงชั่วครู่ว สูดท้ายชีวิตคล้ายดาวต้องตกลงดิน ฟ่ายแพ้ซึ่งแรงดึงดูด”* ผักบุ้งลอยฟ้านั้นบ่งชี้สัมพันธ์กับสัจธรรมของชีวิตที่ทุกอย่างย่อมมีขึ้นและมีลง อันแสดงถึงความผันแปรหรืออนิจจังของชีวิต ซึ่งแนวคิดนี้แฝงอยู่ในการเปรียบเทียบผ่านธรรมชาติแทบทุกบทเพลงอีกด้วย เห็นได้จากการนำเรื่องฝนตกหรือพายุเข้ากับฟ้าหลังฝน การกักร่อนของภูเขาซึ่งก็ผันแปรไปตามธรรมชาติ เพื่อนำไปสู่การปลอ่ยวาง ดังที่ปรากฏชัดเจนในบทเพลง *วิชาตัวเบา* ตอนหนึ่งว่า *“หนักก็เพราะยังเก็บ เจ็บก็เพราะยังคิดมีทุกใจ มีสุขใจ เตือนหัวใจ ต่างต้องพบเจอ”* เพื่อบ่งบอกว่าการปลอ่ยวางจากรักในอดีตย่อมทำให้ตัวเบา

สัจธรรมของชีวิตอย่างความตายก็ปรากฏเช่นกัน ดังในบทเพลง *เตรียมตัวตาย* ได้แสดงสัจธรรมเรื่องการกลัวความตาย โดยบทเพลงนี้เริ่มต้นที่ความกลัว *“ฉันเคยหวาดกลัวความตาย กลัวในวันที่สุดท้าย เรื่องราวชีวิตจบลง เหลือไว้เพียงร่างว่างเปล่า”* เหตุผลสำคัญคือ กลัวการจากไปโดยไร้คุณค่า หากแต่ในบทเพลงนี้ได้แสดงการเรียนรู้ว่า ชีวิตไม่ต้องกลัวความตายอีกต่อไปเมื่อรู้คุณค่าของชีวิต โดยบทเพลงได้เชื่อมโยงไปสู่ความรักว่า *“ชีวิตตายให้มีความหมายเพื่อคำว่ารัก ไม่ยิ่งใหญ่ แค่เธอจำไว้เพียงพอ หยดน้ำค้างพร่างพราย ในยามที่ฟ้าเปิด เตือนใจให้ทำสิ่งดีดี กับใครสักคนที่เคียงข้าง หากฟ้าหม่น เพียงชั่วข้ามคืนหนึ่งชีวิตอาจสาย เด็กน้อย ได้เรียนรู้เติบโตและมีหัวใจ มีรัก มอบให้ใคร ได้เตรียมตัวตายได้ทำเพื่อใคร สักคนก็พอ”* เห็นได้ชัดว่า บทเพลงนี้ได้นำเรื่องความตายมาชี้ให้เห็นการทำชีวิตให้มีความหมาย โดยนำเสนอประเด็นเรื่องความรักแท้ต่อคนที่เคียงข้าง เพื่อที่จะได้ไม่เสียดายชีวิตที่ได้เกิดมา

ทั้งนี้ กฎแห่งกรรมยังเป็นสิ่งที่บทเพลงของบอดี้สแลมนำเสนอ ดังที่ปรากฏในบทเพลง *ความฝันกับจักรวาล* บทเพลงนี้แสดงถึงการวนเวียนอยู่ในวัฏสังสารของมนุษย์ซึ่งเป็นกฎของธรรมชาติ ดังที่ *“เหมือนมีชีวิตเล่นตาม บทจากฟ้ากำหนดไว้ ร่างกายเหี่ยวเฉาร่วงโรย เจ็บจนมีน้ำตา วนเวียนไร้สิ้นสุด เวียนวนความ ปวดร้าว แล้วใครเล่าเขียนเรื่องราว เพียงแค่คิดก็นึกแล้ว”* และสะท้อนว่าทุกอย่างอยู่ที่เราจะเลือกที่จะทำดีหรือร้าย *“กฎแห่งกรรมสอนใจ มีสวรรค์ใฝ่ราอ โฟนรกแผดเผา แล้วใครจะเลือกให้เรา ใจเรานั้นต้องเลือกเอง”* ทั้งนี้ บทเพลงสรุปว่า แม้เราไม่อาจหลุดพ้นจากวัฏจักรนี้ได้ขอเพียงเราทำชีวิตหนึ่งให้มีความหมายและก้าวไปตามความฝันของเรา *“บอกกับฟ้า คนหนึ่งคนนี้จะใช้”*

ชีวิตให้มีความหมาย โปรดอย่าเมตตาให้ดาวพร่างพราย ล่องนำทางชีวิต เมื่อยามสิ้นลมหายใจ หนทางต่อไปในจักรวาลมืดมน เพียงขอแค่นั้น ถ้าฉันไม่อาจหลุดพ้น”

ดังนั้น เมื่อพิจารณาตามแนวคิดโรแมนติก แนวคิดนี้ให้ความสำคัญของธรรมชาติในฐานะแหล่งเรียนรู้ของชีวิตมนุษย์และนำธรรมชาติมาเป็นสิ่งเปรียบเทียบ ไม่ต่างจาก “ธรรมชาติ” ที่ปรากฏในบทเพลงของบอดี้สแลมซึ่งพบทั้งธรรมชาติในเชิงกายภาพ เช่น แสงสว่าง ดวงอาทิตย์ พายุ คลื่นลม ฯลฯ และสิ่งธรรมดาสามัญในชีวิต โดยปรากฏในลักษณะการเปรียบเทียบกับสิ่งที่มนุษย์ประสบเพื่อเป็น “ครู” ให้มนุษย์ได้เรียนรู้ ดังที่แสงสว่างและความมืดเหมือนไม่ต่างกับชีวิตที่มีร้ายและดี อีกทั้งปรากฏการณ์ธรรมชาติต่างๆ ก็มีหน้าที่สอนใจให้มนุษย์ยอมรับความเป็นจริงของชีวิตซึ่งมีตั้งแต่การยอมรับความรักที่จบลง ความผิดพลาดในอดีต ความทุกข์ทั่วไปไปจนถึงการยอมรับสัจธรรมของโลก โดยเฉพาะเรื่องความผันแปรของสรรพสิ่งเพื่ออยู่กับปัจจุบันและพร้อมก้าวต่อไปข้างหน้า และจุดเด่นประการอีกหนึ่งที่พบคือ การนำธรรมชาติเหล่านี้มาเปรียบเทียบกับว่ามีลักษณะแรกเริ่มที่มีความแปลกใหม่ด้วย

ผลการศึกษาการนำบทเพลงของบอดี้สแลมมาวิเคราะห์ โดยใช้กรอบแนวคิดโรแมนติกเพื่อทำความเข้าใจสาระที่ปรากฏ รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบภายในตัวบทเพลงสรุปได้ว่า บทเพลงของบอดี้สแลมมีเนื้อหาเกี่ยวกับ “ชีวิต” เป็นหลัก มี “ความรัก” เป็นอีกส่วนสำคัญที่เข้ามาเติมเต็ม โดยใช้ “ธรรมชาติ” เป็นแกนกลางในการสื่อสารเกี่ยวกับชีวิตและความรัก บทเพลงของบอดี้สแลมเสนอสารว่า เมื่อชีวิตต้องเจอปัญหาให้พิจารณาความเป็นจริงที่อยู่ในธรรมชาติเพื่อยอมรับและเรียนรู้ความเป็นจริงของชีวิตว่า ชีวิตมีความผันแปรเป็นธรรมดา การยอมรับสัจธรรมนำไปสู่ความเข้าใจ ความเข้าใจนี้ก็นำเสนอผ่านความรักระหว่างคนรักที่ต้องมีความเข้าใจกัน หรือความเข้าใจความรักที่จบลงเพื่อจะได้ก้าวข้ามความทุกข์ เป้าหมายสูงสุดของชีวิตในบทเพลงบอดี้สแลม คือ การเดินทางไปสู่เป้าหมาย โดยเป้าหมายหรือความฝันที่กล่าวถึงนี้มักเปรียบเทียบโดยใช้แสงสว่างมาแทน ขณะที่ความมืดมักเป็นอุปสรรคที่ขัดขวาง แม้อาจไม่สำเร็จตามที่หวัง แต่การกล้าออกไปเผชิญหน้าเป็นสิ่งที่บทเพลงให้คุณค่าว่าสำคัญมากกว่า การบรรลุเป้าหมายได้จำเป็นต้องมีความรักมาเคียงข้าง ทั้งนี้ การใช้แนวคิดโรแมนติกนับว่าทำให้เข้าใจสาระและกลวิธีการนำเสนอผ่านบทเพลงของบอดี้สแลมได้ชัดเจนและลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น พร้อมช่วยขยายมุมมองให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างการนำธรรมชาติและความรักเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในนำเสนอเกี่ยวกับชีวิตอย่างดี

อภิปรายผล

ผลการวิเคราะห์บทเพลงของบอดี้สแลมสามารถอภิปรายให้เห็นความสอดคล้องของกรอบแนวคิดทฤษฎีวิวัฒนาการในการวิเคราะห์ต่อบทเพลงซึ่งสามารถเปรียบเทียบตามตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 แสดงความสอดคล้องระหว่างแนวคิดโรแมนติกกับบทเพลงบอดี้สแลม

แนวคิดโรแมนติก	แนวคิดที่ปรากฏในบทเพลงบอดี้สแลม
การมุ่งเน้นอารมณ์ความรู้สึกและจินตนาการ	บทเพลงถ่ายทอดแง่มุมของความรักในหลายรูปแบบ ตลอดจนการมุ่งหาความฝัน ผ่านการจินตนาการจากความเปรียบจากธรรมชาติ
การเน้นประสบการณ์ของปัจเจกบุคคล	แง่มุมชีวิตที่นำเสนอในบทเพลงมักเน้นการย้อนกลับไปแก้ปัญหาภายในจิตใจที่แตกต่างกันไปของแต่ละปัจเจกบุคคล และเน้นการยอมรับ เรียนรู้และเดินตามทางความฝัน
การใช้ธรรมชาติมาเป็นแรงบันดาลใจและวัตถุดิบในการสร้างสรรค์งาน	บทเพลงบอดี้สแลมใช้ธรรมชาติเป็นแกนกลางในการกล่าวถึงชีวิตและความรัก ทั้งธรรมชาติทางกายภาพและสิ่งธรรมดาสามัญ
การค้นหาความจริงสูงสุด	บทเพลงหลายบทเพลงแสดงถึงการยอมรับความจริงของชีวิต โดยเฉพาะความฝันแปรที่มนุษย์ต้องยอมรับ
ความคิดเริ่มแรก	บทเพลงบอดี้สแลมมีความเปรียบและให้ความหมายกับธรรมชาติรอบตัวอย่างแปลกใหม่

อย่างไรก็ดี แม้จะเป็นแนวคิดแบบตะวันตก หากความจริงสูงสุดตามแนวคิดโรแมนติสามารถเข้ามาอธิบายให้เข้ากับวัฒนธรรมไทยซึ่งมีพื้นฐานความคิดตามแนวพุทธศาสนา ดังที่ปรากฏจากแนวคิดเรื่องสังขธรรมในบทเพลงของบอดี้สแลม กล่าวคือ ในโลกตะวันตกมุ่งเน้นการค้นหาความจริงสูงสุดจากธรรมชาติ หากในบทเพลงของบอดี้สแลมได้ใช้แนวคิดทางพุทธศาสนา หรือสังขธรรมมาอธิบายสรรพสิ่งเพื่อสะท้อนว่าธรรมชาติคือเรื่องธรรมดาที่เราต้องพบเจอ และเป็นธรรมะให้เราได้เดินตาม อีกทั้งหากพิจารณาในมุมมองพุทธศาสนาอีกระดับหนึ่ง คือ บทเพลงของบอดี้สแลมได้เน้นถึงอุปสรรคและการเรียนรู้ของคน การเรียนรู้ของปัจเจกนี้เองตอกย้ำความเป็น “คนธรรมดา” โดยนัยนี้มนุษย์จึงมิใช่ผู้ใหญ่กว่าธรรมชาติ อันแสดงถึงที่การละวางอัตตาในตัวมนุษย์เพื่อเรียนรู้จากธรรมชาติในฐานะครู และยอมรับว่าเราเป็นเพียง “ส่วนหนึ่ง” และมีได้เป็น “ศูนย์กลาง” ของธรรมชาติด้วย

ทั้งนี้ หากเทียบเคียงในแง่บริบทของการเกิดขึ้นมาของแนวคิดโรแมนติกในช่วงปฏิวัติอุตสาหกรรมที่เปลี่ยนวิถีชีวิตให้กลายเป็นเมืองมากยิ่งขึ้น พร้อมกับการปฏิเสธกรอบของสังคมที่มุ่งยึดแบบแผนและเหตุผลเป็นสำคัญ อันเป็นผลให้กวีโรแมนติกได้ย้อนกลับไปหาธรรมชาติซึ่งเป็นสิ่งที่มนุษย์ในเวลานั้นได้ถอยห่างออกมาสร้างสรรค์บทกวี มาเทียบเคียงกับการเกิดขึ้นและความนิยมของเนื้อหาของบทเพลงบอดี้สแลมเช่นนี้ อาจทำให้ย้อนกลับมาเข้าใจบริบททางสังคมไทยร่วมสมัยได้ด้วย

ว่าบริบทในอดีตอาจไม่ต่างจากยุคปัจจุบันที่เทคโนโลยีได้เปลี่ยนแปลงวิถีดั้งเดิมของมนุษย์ เพราะปัจจุบันโลกาภิวัตน์และกระแสทุนนิยมอย่างรุนแรงได้ส่งผลกระทบต่อสังคมไทยร่วมสมัยทำให้ความเป็นเมืองและความทันสมัยของเทคโนโลยีเข้าไปเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของผู้คนอย่างมีนัยสำคัญ ผู้คนต่างยึดติดกับวัตถุสิ่งของหรือบริโภคนิยม ตลอดจนผูกพันกับโลกแห่งเทคโนโลยีข้อมูลข่าวสารอย่างแยกไม่ออก พร้อมทั้งการเปลี่ยนแปลงของสังคมที่เป็นไปอย่างรวดเร็ว บทเพลงเหล่านี้จึงอาจมองได้ว่าด้านหนึ่งเกิดขึ้นมาเพื่อกระตุ้นเตือนผู้คนในสังคมร่วมสมัยในการฉุกละหุกถึงความหมายของชีวิต การเป็นกำลังใจให้กับมนุษย์ที่ต้องเผชิญการเปลี่ยนแปลงของโลกที่รวดเร็ว โดยใช้ธรรมะจากพระพุทธศาสนา และธรรมชาติรอบตัวซึ่งเป็นหนึ่งในพื้นฐานของวัฒนธรรมไทยเพื่อให้คำตอบและข้อเสนอแนะกับผู้คนและอีกด้านหนึ่ง ความนิยมในบทเพลงเหล่านี้ก็อาจสะท้อนให้เห็นความต้องการของผู้คนร่วมสมัยที่ต้องการหลักยึดและกำลังใจก็เป็นได้

ข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษาข้างต้นสามารถนำมาต่อยอดกับบทเพลงของวงดนตรีอื่นที่มีแนวคิดใกล้เคียงกันได้ นอกจากนี้ บทความนี้ยังศึกษาในระดับตัวบท แต่สามารถนำมาวิเคราะห์วิดีโอ (music video) ของแต่ละเพลง รวมถึงแนวคิดของแต่ละเพลงมารวมอภิปรายอีกก็จะทำให้เข้าใจแนวคิดที่สะท้อนจากบทเพลงของวงดนตรีวงนี้ได้มากยิ่งขึ้น รวมถึงอาจนำมาศึกษาเข้ากับบริบทสังคมที่เพลงได้รับการสร้างสรรค์และเผยแพร่

เอกสารอ้างอิง

- จิระเดช โอภาสพันธุ์วงศ์. (2559). *ธรรมชาติชีวิตในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต* ของ ตูน Bodyslam 4/4. สืบค้นเมื่อวันที่ 24 มีนาคม 2562, จาก <https://adaymagazine.com/yesterday-toon-bodyslam-4/>
- พรรษิษฐ์ วิชญคุปต์. (2562). *Bodyslam | 'เป็นวัยรุ่นจนวันสุดท้ายของชีวิต' คือความฝันสูงสุดของวงดนตรีที่ไม่เคยมีวันไหนไม่ทุ่มสุดตัว*. สืบค้นเมื่อ 30 มีนาคม 2562, จาก <https://adaybulletin.com/talk-conversation-bodyslam-music-band/25184>
- วิทย์ ศิวะศรียานนท์. (2544). *วรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์* (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: ธรรมชาติ.
- ศรุदानนท์ ไรแสง. (2557). การศึกษาวิเคราะห์คุณวิยาที่ปรากฏในบทเพลงของศิลปินวงบอดีสลัม. *วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาขอนแก่น*, 1(1), 34-44.
- สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. (2561). *พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม ฉบับราชบัณฑิตยสภา (แก้ไขเพิ่มเติม)*. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสภา.

- อนุমানราชชน, พระยา. (2546). *การศึกษาวรรณคดีแห่งวรรณศิลป์* (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: ศยาม.
- Prang. (2561). BODYSLAM มีคำว่า “ชีวิต” อยู่ในทุกเพลงจริงหรือ? มีคำไหนเยอะกว่านี้อีกมั๊ย? ภายใต้อัปเดตเพลงมีวัฒนธรรมความเชื่ออะไรที่แฝงอยู่? สืบค้นเมื่อ 16 มีนาคม 2562, จาก <https://singhadangpost.com/uncategorized/424>
- Wordsworth, William. (2001). Preface to Lyrical Ballads. In Vincent B. Leitch (ed.), *The Norton anthology of theory and criticism* (pp.645-668). New York and London: Norton.

กลวิธีทางภาษาในการนำเสนอความคิด “ผู้ชาย-ผู้หญิง” ในคำวคำสอนพ่อบ้านแม่บ้านล้านนา

ชิษณุพงศ์ อินทรเกษม

คณะครุศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากลวิธีทางภาษาในการนำเสนอความคิด “ผู้ชาย” และ “ผู้หญิง” ในคำวคำสอนพ่อบ้านแม่บ้านล้านนา โดยใช้แนวคิดวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ตัวบท พบว่า กลวิธีทางภาษาประกอบด้วย 5 กลวิธี คือ 1) การเลือกใช้คำศัพท์ 2) การใช้อุปลักษณ์ 3) การกล่าวอ้าง 4) การใช้มุขลบท 5) การกล่าวเกินจริง ซึ่งกลวิธีทางภาษาดังกล่าวสามารถสะท้อนให้เห็นถึงความคิดเกี่ยวกับ “ผู้ชาย” และ “ผู้หญิง” ได้ 3 ชุดความคิดหลัก คือ 1) ด้านพฤติกรรม 2) ด้านการทำหน้าที่ 3) ด้านการพึ่งพา นอกจากนี้ปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรมก็มีอิทธิพลต่อการเกิดอุดมการณ์เป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้คุณค่ากับผู้ชายและกิจกรรมของผู้ชาย ทำให้ผู้ชายมีบทบาทและสถานภาพสูงกว่าผู้หญิง และยังหล่อหลอมให้ผู้หญิงยอมรับสภาพความแตกต่างที่เกิดขึ้นด้วย

คำสำคัญ: กลวิธีทางภาษา, ผู้ชาย-ผู้หญิง, คำวคำสอน, ล้านนา

Linguistic Devices and The Presentation of Masculinity and Femininity's Ideas in Lanna Household Didactic Poetries

Chi-sanupong Intharakasem
Faculty of Education
Suan Sunandha Rajabhat University

Abstract

This objective of article aims to study linguistic devices and a presentation of masculinity and femininity's ideas in Lanna household didactic poetries by using Critical Discourse Analysis (CDA). The results show that linguistic devices were found five techniques consisting of 1) using word choices 2) using metaphor 3) claiming 4) presupposition 5) overstate. Accordingly, The idea is obviously presented by these linguistic devices. Regards to set of ideas of Lanna household didactic poetries shown by these techniques, it comprises three ideas: 1) behaviors, 2) duties and 3) dependence. Moreover socio-cultural factors affect dominantly to construct this ideology. It means that masculinity and male activity are highlighted, which superior states of male is occurred, and this notion of difference status is (automatically) adopted by female.

Keywords: linguistic devices, masculinity-femininity, Lanna household didactic poetry

บทนำ

ผู้หญิงกับผู้ชายถูกกำหนดให้มีความแตกต่างโดยธรรมชาติ แต่บทบาททางเพศสภาวะของชายและหญิงเป็นสิ่งที่ประกอบสร้างโดยสังคมซึ่งจะหล่อหลอมให้ผู้หญิงกับผู้ชายเป็นไปในลักษณะใด โดยจะเห็นได้จากการศึกษาเกี่ยวกับผู้หญิงและผู้ชายในสังคมและวัฒนธรรมต่างๆ ซึ่งพบว่าบทบาททางสังคม แบบแผน ความประพฤติ การแต่งกาย วิธีการดำเนินชีวิตของผู้หญิงและผู้ชายในแต่ละสังคมวัฒนธรรมนั้นมีความแตกต่างหลากหลาย ปัจจัยทางด้านสังคมและวัฒนธรรมที่มีอิทธิพลต่อเพศสภาวะ ได้แก่ ระบบความเชื่อ ศาสนา ค่านิยมทางสังคม ระบบการศึกษา กระบวนการขัดเกลาทางสังคม ภาษา วรรณกรรม คติชน สื่อมวลชน ฯลฯ (ศิริพร ภักดีผาสุข, 2553) ปัจจัยดังกล่าวข้างต้นล้วนให้คุณค่าแก่เพศชาย ทำให้เพศชายมีสถานภาพสูงกว่าเพศหญิง และหล่อหลอมให้เพศหญิงยอมรับความแตกต่างที่เกิดขึ้นด้วย

การศึกษาเกี่ยวกับ “ความเป็นชาย” และ “ความเป็นหญิง” ในสื่อต่างๆ ได้มีผู้ศึกษาไว้อย่างมากมาย ดังเช่นงานวิจัยของ วิชชา สันทนาประสิทธิ์ (2543) ศึกษาการนำเสนอภาพความเป็นชายในภาพยนตร์ไทยระหว่างปี พ.ศ.2541-2542 วุฒินันท์ แก้วจันทร์เกตุ (2553) ศึกษาอุดมการณ์ความเป็นชายในวาทกรรมโฆษณาสินค้าและบริการสำหรับผู้ชายในนิตยสารผู้ชาย ชนกพร อังศุวิริยะ (2551) ศึกษา “ความเป็นหญิง” ในนิตยสารสตรีสาร (พ.ศ.2491-2539): การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์ ศิริพร ภักดีผาสุข (2553) ศึกษา “ความเป็นผู้หญิง” ในนิตยสารสุขภาพและความงามภาษาไทย เป็นต้น

คำว่าวรรณกรรมท้องถิ่นประเภทคำสอนที่ชาวล้านนาใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต อาจจะเป็นคำสอนปู่สอนหลาน สอนผู้ชายผู้หญิงในการครองเรือน สอนคนทั่วไป ฯลฯ โดยคำจะเป็นคำประพันธ์ที่ชาวล้านนาใช้เพื่อถ่ายทอดคำสอนต่างๆ ซึ่งจะทำให้อ่านง่ายและมีความไพเราะติดหู นอกจากคำจะเป็นคำสอนในเรื่องต่างๆ แล้วยังเป็นเหมือนกระจกช่วยสะท้อนสังคม ศิลปะและวัฒนธรรมประจำท้องถิ่นล้านนา เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ในด้านต่างๆ อย่างมากมาย เช่น ก่อให้เกิดมิตร สร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นในสังคม และในฐานะที่เป็นวรรณกรรม ดังนั้นนอกจากจะมีประโยชน์ทางด้านภาษาศาสตร์แล้ว ยังเป็นประโยชน์แก่คนทั่วไปศึกษาตีความเกี่ยวกับความคิด สังคมและภาพสะท้อนต่างๆ จากวรรณกรรมคำสอนเหล่านี้

เหตุนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาการนำเสนอความคิด “ผู้ชาย” และ “ผู้หญิง” ในคำคำสอนพ่อบ้านแม่บ้านล้านนา ซึ่งถือได้ว่าเป็นวรรณกรรมคำสอนของชาวล้านนาที่มีชุดความคิดหรืออุดมการณ์บางประการแฝงอยู่ภายใต้เบื้องหลังของการใช้ภาษา และถูกนำเสนอด้วยกลวิธีทางภาษาเพื่อสื่อให้เห็นถึงความคิด บทบาทและความไม่เท่าเทียมกันระหว่างผู้ชายและผู้หญิงในสังคมล้านนาในอดีต

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

เพื่อศึกษากลวิธีทางภาษาที่สื่อความคิด “ผู้ชาย” และ “ผู้หญิง” ในคำวคำสอนพ่อบ้านแม่บ้านล้านนา

วิธีดำเนินการศึกษา

ศึกษาเอกสารเกี่ยวกับแนวคิดอุดมการณ์ วาทกรรมและทฤษฎีวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ และเก็บข้อมูลจากคำวคำสอนพ่อบ้านแม่บ้านล้านนา (คำวฮ้ำสอนป้อเฮือนแม่เฮือน) ซึ่งเป็นวรรณกรรมคำสอนการใช้ชีวิตคู่ของชาวล้านนาสมัยก่อน โดยการวิเคราะห์กลวิธีทางภาษาที่สามารถแสดงให้เห็นถึงความคิด “ผู้ชาย” และ “ผู้หญิง” เพื่อนำไปวิเคราะห์ชุดความคิดที่แฝงอยู่ในตัวบท โดยตัวอย่างที่ใช้วิเคราะห์ในบทความนี้ ผู้วิจัยจะคงรูปแบบการพิมพ์ตามต้นฉบับและอธิบายความหมายเป็นภาษาไทยกรุงเทพฯ ให้ใกล้เคียงที่สุด และนำเสนอผลด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์

ประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษา

1. ทำให้เห็นภาพสะท้อนความเป็นผู้ชายและผู้หญิงที่สื่อผ่านวรรณกรรมคำสอนคำวคำสอนพ่อบ้านแม่บ้านล้านนาและบทบาทหน้าที่ของผู้ชายและผู้หญิงในการครองเรือน
2. เป็นแนวทางในการศึกษาความเป็นผู้ชายและผู้หญิงในสื่ออื่นๆ ต่อไป

นิยามศัพท์

กลวิธีทางภาษา หมายถึง การเลือกใช้ถ้อยคำต่างๆ เพื่อนำเสนอความคิดเกี่ยวกับ “ผู้ชาย” และ “ผู้หญิง”

ผู้ชาย (Masculinity) หมายถึง ภาพของผู้ชายที่สะท้อนลักษณะความเป็นชายในแบบต่างๆ เช่น แสดงออกถึงความเป็นใหญ่ ความเป็นผู้นำ ความเป็นหัวหน้าครอบครัว ความแข็งแรง หรือความเจ้าชู้ (วิชชา สันทนาประสิทธิ์, 2543: 6)

ผู้หญิง (Femininity) หมายถึง ความเป็นเพศที่เกิดจากข้อกำหนด กฎเกณฑ์ต่างๆ ที่สังคมต้องการให้ผู้หญิงเป็น ด้วยการสืบทอดความคิด ความเชื่อ ขนบนิยมต่างๆ มาเป็นกรอบกำกับพฤติกรรมของผู้หญิงในสังคม

คำวคำสอนพ่อบ้านแม่บ้านล้านนา หมายถึง วรรณกรรมคำสอนที่ใช้สอนการครองเรือนของพ่อบ้านแม่บ้านในสังคมล้านนาในอดีต โดยมีชื่อเดิมว่า “คำวฮ้ำสอนป้อเฮือนแม่เฮือน” ซึ่งในบทความนี้จะใช้คำว่า “คำวคำสอนพ่อบ้านแม่บ้านล้านนา”

สรุปผลการวิจัย

1. กลวิธีทางภาษาในการนำเสนอความคิด “ผู้ชาย” และ “ผู้หญิง”

ผู้วิจัยได้ถอดความหมายข้อมูลจากข้อความคำสอนพ่อบ้านแม่บ้านล้านนาเพื่อให้เข้าใจได้ง่ายขึ้น โดยผลการวิเคราะห์กลวิธีทางภาษาในการนำเสนอความคิด “ผู้ชาย” และ “ผู้หญิง” ในข้อความคำสอนพ่อบ้านแม่บ้านล้านนา สามารถจำแนกได้ 5 กลวิธี ดังจะได้นำเสนอไว้เป็นลำดับดังนี้

1.1. การเลือกใช้คำศัพท์

รูปแบบของการแสดงออกทางความคิดหรืออุดมการณ์ในวาทกรรมที่ปรากฏให้เห็นได้ชัด และมีผู้สนใจศึกษามากที่สุด คือ การเลือกใช้คำศัพท์เพื่อสื่อความหมายหรือแสดงความคิด ซึ่งเป็นกลวิธีที่ใช้มากในการนำเสนอความคิด “ผู้ชาย” และ “ผู้หญิง” ในข้อความคำสอนพ่อบ้านแม่บ้านล้านนา ผลการวิจัยพบว่าสามารถจำแนกการเลือกใช้คำศัพท์เป็นกลวิธีย่อยๆ ได้เป็น 2 ประเด็น ดังนี้

1.1.1. คำศัพท์แสดงพฤติกรรมหรือการกระทำ

การเลือกใช้คำศัพท์ที่แสดงถึงพฤติกรรมหรือการกระทำของผู้ชายและผู้หญิง จากข้อความคำสอนพ่อบ้านแม่บ้านล้านนาที่พบ สามารถจัดเป็นกลุ่มย่อยได้ 3 กลุ่ม ได้แก่ คำศัพท์แสดงพฤติกรรม คำศัพท์แสดงหน้าที่และความรับผิดชอบและคำศัพท์แสดงความคาดหวัง

1.1.1.1. คำศัพท์แสดงพฤติกรรม

การเลือกใช้คำศัพท์ที่แสดงพฤติกรรมของผู้ชายและผู้หญิงนี้ครอบคลุมถึงการแสดงอาการ การใช้คำพูด ลักษณะท่าทาง นิสัยใจคอ ความคิดและอารมณ์ความรู้สึกของผู้หญิง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่าง 1

“...ฝ่าปากจำแข็ง เมียแปงอ่อนก้อม ก้อยจาฟู้อู๋ ก้งาม...”

คำแปล หากฝ่าพูดจารุนแรงอารมณ์ร้อน ก็ให้เมียอ่อนน้อม ค่อยพูดค่อยจาด้วยวาจาที่ไพเราะ”

จากตัวอย่างใช้คำ “ปากจำแข็ง” (พูดจารุนแรง) แสดงถึงพฤติกรรมในแง่ลบของผู้ชาย ไม่เพียงแต่คำพูดแต่อารมณ์ยังรุนแรงเช่นกัน แต่ไม่ว่าผู้ชายจะแสดงพฤติกรรมในแง่ลบเพียงใด ผู้หญิงก็ควรแสดงพฤติกรรมในแง่บวก คือ ให้อ่อนน้อมค่อยพูดจาด้วยคำที่ไพเราะ เพื่อไม่ให้เกิดการทะเลาะวิวาทกัน

1.1.1.2. คำศัพท์แสดงหน้าที่และความรับผิดชอบ

การเลือกใช้คำศัพท์ที่แสดงหน้าที่และความรับผิดชอบของผู้ชายและผู้หญิงจะเป็นคำศัพท์ที่เกี่ยวกับการทำงาน ภาระหน้าที่ หรือเป็นพฤติกรรมที่เกี่ยวกับความรับผิดชอบหรือกิจกรรมของผู้ชายและผู้หญิง

ตัวอย่าง 2

“...ฟักแฟงแดงโม ปูโทเรียบร้อย หื้อเมียแห้งเจ้า ใจดี...”

คำแปล ฟักแฟงแดงโมเตรียมหามาไว้ให้เมียเป็นคนคอยปลูกไว้ในบ้าน

จากตัวอย่างใช้คำ “หื้อเมียแห้งเจ้า ใจดี” (ให้เมียเป็นคนคอยปลูกไว้) แสดงให้เห็นว่าการปลูกพืชผักผลไม้เป็นหน้าที่ของผู้หญิงที่ต้องทำ และหน้าที่ความรับผิดชอบดังกล่าวจะเป็นหน้าที่ที่ผู้หญิงจะปฏิบัติภายในบริเวณบ้าน

1.1.1.3. คำศัพท์แสดงความคาดหวัง

การเลือกใช้คำศัพท์ที่แสดงความคาดหวัง เป็นคำศัพท์ที่แสดงความคาดหวังของผู้หญิง มักจะมีคำว่า หวัง ขอเพียง (ชะแนว) เป็นต้น เพื่อแสดงความคาดหวังของผู้หญิงที่มีต่อผู้ชายในเรื่องต่างๆ

ตัวอย่าง 3

“...แม่หญิงเอาผัว หวังจักกุ่มเฒ่า...”

คำแปล ผู้หญิงอยากมีผัว และหวังที่จะอยู่กินกันไปจนแก่เฒ่า

จากตัวอย่างใช้คำว่า “หวัง” เพื่อแสดงความคาดหวังของผู้หญิงที่อยากแต่งงานและหวังว่าจะมีคนคุ้มครองดูแลและอยู่กินกันไปจนแก่เฒ่า ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผู้หญิงเป็นเพศที่ฝากความหวังไว้กับผู้ชายมาก

1.1.2. คำศัพท์ใช้เรียกผู้ชายและผู้หญิง

การเลือกใช้คำศัพท์ใช้เรียกผู้ชายและผู้หญิงนั้น จากข้อมูลพบว่าสามารถแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ คำศัพท์ที่ใช้เรียกผู้ชาย และคำศัพท์ที่ใช้เรียกผู้หญิง

ตัวอย่าง 4

“...แม่หม้ายแม่ฮ้าง ยังมีเหมือนกัน เป็นดีสำคัญ มีกันทั่วบ้าน...”

คำแปล ผู้หญิงที่เป็นหม้าย ผู้หญิงที่หย่าร้าง เป็นสิ่งที่ไม่ดี มีอยู่ทั่วทุกที่

จากตัวอย่างใช้คำ “แม่หม้ายแม่ฮ้าง” (ผู้หญิงที่เป็นหม้าย ผู้หญิงที่หย่าร้าง) เป็นลักษณะที่ไม่พึงประสงค์ของผู้หญิง โดยเน้นย้ำว่าเป็นสิ่งที่ไม่ดีและมีอยู่ทั่วไป และจากคำดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ไม่มีผู้ชายคนไหนสนใจและต้องการผู้หญิงที่เป็นหม้ายและหย่าร้าง

ตัวอย่าง 5

“...เมียแพงฮ่วมฮัก บ่ใจนอนสูง ย้อนผัวมีบุญ เหนือหัวแห้งเจ้า...”

คำแปล เมียทำตัวให้เป็นที่รักของผัว ห้ามนอนสูงกว่า คิดว่าผัวมีบุญคุณ เป็นเสมือนผู้อยู่เหนือหัว

จากตัวอย่างใช้คำ “เหนือหัวแห่งเจ้า” (เหนือหัวของผู้หญิง) เพื่อแสดงให้เห็นว่าผู้ชายที่เป็นสามีจะได้รับการยกย่องเทิดทูนจากผู้หญิงที่เป็นภรรยา โดยผู้หญิงยกย่องผู้ชายเปรียบเสมือนอยู่เหนือหัวของตนเอง เพราะคิดว่าสามีนั้นมีบุญคุณและคอยดูแลคุ้มครองตนเองเสมอ ดังนั้นจึงห้ามนอนสูงกว่า

1.2. การใช้อุปลักษณ์

อุปลักษณ์ (metaphor) คือ การเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่งโดยสิ่งที่นำมาเปรียบเทียบนั้นมาจากต่างกลุ่มกัน” (ณัฐพร พานโพธิ์ทอง, 2542) “เรียกสิ่งที่เป็นต้นแบบในการเปรียบเทียบว่า “แบบเปรียบเทียบ” หรือ “source domain” และเรียกสิ่งที่ถูกนำไปเปรียบเทียบว่า “สิ่งที่ถูกเปรียบเทียบ” หรือ “target domain” หรือ “tenor”” (Saeed, 1997 อ้างถึงในศิริพร ภักดีผาสุข, 2553)

ตัวอย่าง 6

“...กันผ้าเป็นไฟ หื้อเมียเป็นน้ำ จักดับวอดหื้อ หายลง...”

คำแปล หากผ้าอารมณ์ร้อนเป็นไฟ ให้เมียทำตัวเป็นน้ำคอยดับไฟให้หายร้อน

จากตัวอย่างใช้อุปลักษณ์โดยการเปรียบเทียบผู้ชายเป็น “ไฟ” และเปรียบเทียบผู้หญิงเป็น “น้ำ” โดยเปรียบเทียบว่า “ไฟ” เป็นอารมณ์ร้อนของผู้ชาย และ “น้ำ” เป็นอารมณ์เย็นของผู้หญิง และกล่าวเน้นให้ผู้หญิงเปรียบเป็นน้ำคอยดับไฟให้หายร้อน ลักษณะดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ผู้ชายสามารถแสดงอารมณ์ร้อนได้แต่ผู้หญิงต้องเป็นฝ่ายคอยดับอารมณ์ร้อนของผู้ชายเพื่อไม่ให้เกิดการทะเลาะวิวาทกัน จะได้อยู่อย่างมีความสุข

ตัวอย่าง 7

“...สองเราร่า บ่กา กัดแก้ว ผีบเหมือนอย่างแก้ว กับคำ...”

คำแปล สองเรานั้น ไม่คลาคลาดแคล้ว เปรียบดั่งแก้ว (อัญมณี) ที่ประดับอยู่บนทอง

จากตัวอย่างใช้อุปลักษณ์ โดยเปรียบเทียบผู้หญิงเป็น “แก้ว” (อัญมณี) และเปรียบเทียบผู้ชายเป็น “แหวน” ซึ่งในบริบทดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ผู้หญิงเป็นเพียงของประดับหรือตกแต่งของผู้ชายเท่านั้น จะมีค่าก็ต่อเมื่อมาประดับคู่กับผู้ชาย โดยแสดงให้เห็นว่าอัญมณีจะต้องอาศัยทองในการแสดงให้เห็นว่ามีค่า นั่นคือการที่ผู้หญิงจะต้องพึ่งพาอาศัยผู้ชายนั่นเอง

1.3. การกล่าวอ้าง

การกล่าวอ้าง คือ การกล่าวถึงกลุ่มคนหรือกลุ่มของสิ่งของต่างๆ ที่อยู่กันอย่างเป็นระบบ และเชื่อว่าเมื่อนำมาใช้ในการอ้างถึงแล้วจะมีอิทธิพลกับความคิดความเชื่อของคนในสังคม โดยอาจเป็นการเหมารวมว่ากลุ่มคนหรือกลุ่มของสิ่งของต่างๆ ที่อ้างถึงเป็นเช่นนั้นทั้งหมด

ตัวอย่าง 8

“...ตึงฮู้เหมือนกัน แม่เกล้าป็นจ้อง น่องก้อยหย่องเข้า นอนลุน...”

คำแปล เป็นที่รู้เหมือนกันว่า ผู้หญิงจะต้องเข้านอนที่หลังผู้ชาย

จากตัวอย่างใช้การอ้างถึง โดยใช้คำว่า “ตึงฮู้เหมือนกัน” (เป็นที่รู้เหมือนกัน) ในบริบทนี้ แสดงให้เห็นว่าคนทั่วไปรู้กันดีว่า ผู้หญิงต้องเข้านอนหลังผู้ชาย นั่นหมายความว่า เป็นการอ้างถึง กลุ่มบุคคลในสังคมว่ารู้กันทั่วไปว่าพฤติกรรมดังกล่าวของผู้หญิงเป็นสิ่งที่ควรทำ

1.4. การใช้มูลบท

การใช้มูลบท คือ การใช้รูปภาพที่เอื้อต่อการตีความ “มูลบท” ในที่นี้มักมีรูปภาพที่เอื้อต่อการตีความ เช่น ก่อน ลุน (หลัง) เป็นต้น

ตัวอย่าง 9

“...จะหมั่นปิดแบ่ง สะลีเสื่อผ้า ทือผ้าแวงนอน ก่อนน้อง...”

คำแปล เตรียมเครื่องแต่งตัวและที่นอนไว้ให้เรียบร้อย สำหรับผ้าให้นอนก่อนเมีย

จากตัวอย่างใช้มูลบทเพื่อเอื้อต่อการตีความ โดยใช้คำว่า “ก่อน” เพื่อเป็นการบอกถึง ลำดับก่อนหลัง ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ผู้หญิงจะต้องเตรียมสิ่งของต่างๆ ให้แก่ผู้ชายก่อนนอนซึ่งเป็นหน้าที่ในบ้านที่ผู้หญิงพึงกระทำให้ผู้ชาย และผู้ชายจะได้นอนก่อนผู้หญิงเสมอ

1.5. การกล่าวเกินจริง

การกล่าวเกินจริง เป็นการใช้ถ้อยคำที่แสดงถึงเนื้อหาที่เกินความเป็นจริง ซึ่งจะพบกับลักษณะของผู้ชายเท่านั้นเพื่อแสดงให้เห็นว่าผู้ชายเป็นผู้คิดไกล มีโอกาสก้าวหน้าและเป็นผู้นำครอบครัว

ตัวอย่าง 10

“...หวับ่กุงฟ้า ค้างฝามือป้าย ตึงบ่อาลัย เมียมานอยู่บ้าน...”

คำแปล หัวไม่ถึงฟ้า ค้างอีกฝามือเดียว คิดว่าตนเองไปได้ดีข้างหน้า ไม่ห่วงอาลัยเมียที่กำลังท้องอยู่บ้าน”

จากตัวอย่างใช้การกล่าวเกินจริงในข้อความว่า “...หวับ่กุงฟ้า ค้างฝามือป้าย” เพื่อแสดงให้เห็นว่า ผู้ชายมีความคิดว่าตนเองอยู่เหนือผู้หญิงมาก และสามารถทำตนให้เจริญก้าวหน้าได้เรื่อยๆ โดยไม่จำเป็นต้องสนใจผู้หญิง การกล่าวเกินจริงในลักษณะดังกล่าวแสดงความคิดของผู้ชายว่า ผู้ชายต้องเป็นเพศที่เดินทางไปตลอดเพื่อเป็นผู้นำและกระทำสิ่งใดก็ได้ ส่วนผู้หญิงต้องเป็นฝ่ายเดินตามผู้ชายเสมอ

2. การนำเสนอความคิด “ผู้ชาย” และ “ผู้หญิง” ในคำสอนพ่อบ้านแม่บ้านล้านนา

จากการศึกษาทฤษฎีทางภาษาที่สำคัญทั้ง 5 ทฤษฎี สามารถสะท้อนให้เห็นความคิดที่เกี่ยวข้องกับผู้ชายและผู้หญิงได้ 3 ชุดความคิดหลัก คือ พฤติกรรม การทำหน้าที่ และการพึ่งพาอาศัย โดยผู้วิจัยจะอธิบายความคิดทั้งสามของผู้ชายและผู้หญิงรวมกันไป เนื่องจากจะทำให้เห็นความคิดและอุดมการณ์ที่อยู่เบื้องหลังการใช้ภาษา โดยชุดความคิดดังกล่าว มีดังนี้

2.1. พฤติกรรม

2.1.1. พฤติกรรมการแสดงออก ความรู้สึก อารมณ์และลักษณะที่ต้องการ

จากการวิเคราะห์ทฤษฎีทางภาษา พบว่า สะท้อนให้เห็นความสำคัญเกี่ยวกับพฤติกรรมการแสดงออกและอารมณ์ความรู้สึกของผู้ชายและผู้หญิง และจากชุดคำศัพท์ในทฤษฎีทางภาษาจะพบทั้งพฤติกรรมที่พึงประสงค์และไม่พึงประสงค์ตลอดจนลักษณะของผู้หญิงที่พึงประสงค์และไม่พึงประสงค์ ดังนี้

2.1.1.1. พฤติกรรมที่พึงประสงค์

การศึกษากทฤษฎีทางภาษา เช่น การเลือกใช้คำศัพท์ การใช้กริยา คำกริยา การใช้อุปมา พบว่า มีความคิดที่บ่งบอกพฤติกรรมการแสดงออกหรืออารมณ์ความรู้สึกในทางที่พึงประสงค์ของผู้เขียนทั้งผู้ชายและผู้หญิง

ตัวอย่าง 11

“...ผัวปากจ้ำแข็ง เมียแปงอ่อนน้อม ก้อยจากผู้อยู่ กางาม...”

คำแปล หากผัวพูดจากรุนแรงอารมณ์ร้อน ก็ให้เมียอ่อนน้อม ค่อยพูดค่อยจาด้วยวาจาที่ไพเราะ

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า ไม่ว่าผู้ชายจะทำพฤติกรรมไม่เหมาะสมโดยการพูดจาด้วยอารมณ์ร้อน รุนแรงเพียงใด แต่ผู้หญิงก็ยอมที่จะพูดจาดี ค่อยพูดค่อยจาด้วยคำพูดที่ไพเราะ นั่นแสดงให้เห็นถึงความไม่เท่าเทียมกันระหว่างชายกับหญิง โดยแสดงให้เห็นว่าผู้ชายมีความเหนือกว่าผู้หญิงเป็นอย่างมาก ซึ่งนำไปสู่ความคิดที่ว่าผู้ชายเป็นใหญ่เหนือผู้หญิง

ตัวอย่าง 12

“...กันผัวเป็นไฟ อื้อเมียเป็นน้ำ จักดับวอดหื้อ หายลง...”

คำแปล หากผัวอารมณ์ร้อนเป็นไฟ ให้เมียคอยเป็นน้ำดับไฟให้หายร้อน

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า ไม่ว่าผู้ชายจะทำพฤติกรรมไม่เหมาะสมโดยการทำอารมณ์โกรธ อุนเฉียว รุนแรงเพียงใด แต่ผู้หญิงก็ต้องเป็นผู้ที่ใจเย็น ค่อยพูดจาดีและแก้ไขปัญหาให้ผู้ชายหายโกรธหรือโมโห นั่นแสดงให้เห็นถึงความไม่เท่าเทียมกันระหว่างชายกับหญิง โดยแสดงให้เห็นว่าผู้ชายมีความเหนือกว่าผู้หญิงอยู่มาก

2.1.1.2. พฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์

การศึกษาทวิวิธีทางภาษา เช่น การเลือกใช้คำศัพท์ การใช้การกล่าวอ้าง พบว่ามีความคิดที่ไม่ต้องการให้ผู้ชายและผู้หญิงแสดงพฤติกรรมหรืออารมณ์ความรู้สึกในทางที่ไม่พึงประสงค์

ตัวอย่าง 13

“สอนมาหลายๆ เจ้าโหมยอดม้อน แม่หญิงบู่ เป็นเอ็นป้อจายเจ้าชู้ ชู้ปากเป้น ป้อจายนักเลง แอ้มพ้ายบ่อนเล่น”

คำแปล สอนมาก็มากแล้ว ผู้หญิงคนไหนที่ไม่พูดแล้ว เขาจะหาว่าเป็นคนหยิ่ง ผู้ชายเจ้าชู้ มักช่างพูดจา ผู้ชายนักเลงมักชอบเล่นการพนัน

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นถึงพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ของผู้หญิง คือ การที่ผู้หญิงไม่พูดจา ผู้คน (ผู้ชาย) จะมองว่าผู้หญิงเป็นคนหยิ่ง แต่ในทางกลับกัน หากผู้ชายเป็นคนช่างเจรจา พูดดีจะเป็นที่ชื่นชอบของคนทั่วไป ซึ่งผู้ชายมองว่าผู้หญิงที่ไม่พูด เป็นพฤติกรรมที่ผู้ชายไม่ปรารถนา จากตัวอย่างจึงสามารถแสดงอุดมการณ์ว่าผู้ชายเป็นใหญ่กว่าผู้หญิง หรือปิตาธิปไตยนั่นเอง

ตัวอย่าง 14

“...จะไปนับถือ แม่มานกวานจ้าง จ้เขาหมิ่นสั้น ว่าวาย...”

คำแปล ผู้ชายอย่าไปถือสาผู้หญิงท้องเลย เพราะมักจะอารมณ์ร้อน โกรธง่าย

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า การที่ผู้หญิงทำพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ เช่น อารมณ์ฉุนเฉียว โหมโง้ง โกรธง่าย ในขณะที่ท้องนั้น ถือว่าเป็นพฤติกรรมที่ไม่ปรารถนาของผู้ชาย แต่จะสังเกตได้ว่ามีการใช้คำพูดว่า อย่าได้ไปถือสา ยังเป็นการตอกย้ำว่าผู้หญิงทำสิ่งที่ผิดอยู่ และผู้ชายสามารถให้อภัยและไม่ถือสาได้ ดังนั้นย่อมแสดงให้เห็นถึงอุดมการณ์ปิตาธิปไตยได้เช่นกัน

2.2. การทำหน้าที่

ความคิดเกี่ยวกับการทำหน้าที่ หมายถึง ภาระความรับผิดชอบของผู้ชายและผู้หญิงหรือสิ่งที่ผู้ชายกับผู้หญิงพึงปฏิบัติหรือสิ่งที่สังคมล้าหน้าในสมัยก่อนคาดหวังให้พึงปฏิบัติในที่นี่ได้รวมเอาแนวคิดในเรื่องพื้นที่มาใช้ด้วย เพราะหน้าที่ที่ผู้ชายและผู้หญิงควรจะทำก็จะอยู่ในพื้นที่ทั้งในบ้านและนอกบ้าน ซึ่งจากการศึกษาทวิวิธีทางภาษาพบว่ามี 2 กลวิธี ได้แก่ การเลือกใช้คำศัพท์ และการใช้การกล่าวเกินจริง นอกจากนี้ยังทำให้เห็นว่าความคิดเรื่องหน้าที่ของผู้ชายและผู้หญิงสามารถแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ การทำหน้าที่ในบ้าน และการทำหน้าที่นอกบ้าน ดังจะแสดงให้เห็นต่อไปนี้

2.2.1. การทำหน้าที่ในบ้าน

สิ่งที่พบเห็นได้ชัดเจนจากข้อมูลคำสอนพ่อบ้านแม่บ้านล้านนาพบว่าการกระทำหน้าที่ในบ้านนั้นจะปรากฏกับผู้หญิงแทบทั้งสิ้น

ตัวอย่าง 15

“...จักหามาไว้ น้ำใจซัดสี สะหลุงกัณตี ตักน้ำช่วยหน้า จะหมั่นปัดแปง สะลีเสื่อผ้า...”

คำแปล เตรียมหาน้ำหามาไว้ใช้ชำระร่างกาย เตรียมอุปกรณ์อาบน้ำและตักน้ำรอผ้าอาบ เตรียมเครื่องแต่งตัวและจัดที่นอนไว้ให้เรียบร้อย

จากตัวอย่างแสดงหน้าที่หรือกิจกรรมที่ผู้หญิงต้องทำ คือ การเตรียมน้ำไว้เพื่อให้ผู้ชายชำระร่างกาย เตรียมอุปกรณ์อาบน้ำและตักน้ำรอผู้ชายอาบ เตรียมเครื่องแต่งตัวและจัดที่นอนไว้ให้เรียบร้อยสำหรับผู้ชาย การกระทำหน้าที่ดังกล่าวจะสังเกตได้ว่าเป็นการกระทำที่อยู่ในบ้าน และเป็นหน้าที่ของแม่บ้านที่จะต้องปฏิบัติต่อผู้ชาย สิ่งเหล่านี้ล้วนแสดงให้เห็นความคิดว่า งานที่ผู้หญิงทำจะเป็นงานในบ้านทั้งสิ้น

2.2.2 การทำหน้าที่นอกบ้าน

สิ่งที่พบเห็นได้ชัดเจนจากข้อมูลคำสอนพ่อบ้านแม่บ้านล้านนาคือ การกระทำหน้าที่นอกบ้านจะปรากฏกับผู้ชายแทบทั้งสิ้น

ตัวอย่าง 16

“...ชะแนวผัวเนี้ยะ ดั่งเวียงดั่งกำร”

คำแปล ขอเพียงให้ผัวนี้ ขยันทำการทำงานหาเลี้ยง

จากตัวอย่างแสดงหน้าที่หรือกิจกรรมที่ผู้ชายต้องทำ คือ การที่ต้องออกไปทำมาหากินนอกบ้านเพื่อเลี้ยงครอบครัว โดยการกระทำหน้าที่ดังกล่าวเป็นการกระทำที่อยู่นอกบ้าน และเป็นหน้าที่ของพ่อบ้านที่จะต้องปฏิบัติเพื่อแสดงความเป็นผู้นำของบ้าน สิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วแต่แสดงให้เห็นถึงความคิดว่า ผู้ชายต้องทำหน้าที่นอกบ้านคอยดูแลหาเลี้ยงและเป็นที่ยึดพึ่งพิงให้แก่ผู้หญิง

2.3. การพึ่งพาอาศัย

การพึ่งพาอาศัยในที่นี้ จะขอกกล่าวถึงการพึ่งพาอาศัยในลักษณะของผู้หญิงที่จะต้องคอยพึ่งพาอาศัยผู้ชายอยู่เสมอ และคิดว่าผู้ชายจะช่วยดูแลและคุ้มครองให้แก่ตนเอง กลวิธีทางภาษาที่สื่อความคิดนี้ ได้แก่ การเลือกใช้ศัพท์ และการใช้อุปลักษณ์

ตัวอย่าง 17

“...แม่ญิงเอาผัว หวังจักกุ่มเต่า เหมือนผำกับเตา อยู่น้ำ...”

คำแปล ผู้หญิงก็อยากมีสามี เพราะหวังที่จะอยู่กันไปจนแก่เฒ่า เปรียบเหมือนผำกับเตา (พืชชนิดหนึ่งมีสีเขียวจะเจริญเติบโตได้ในน้ำ) ที่ต้องอยู่อาศัยในน้ำถึงจะเจริญเติบโตได้

จากตัวอย่าง ใช้อุปลักษณ์โดยการเปรียบผู้หญิงเป็น “ผ่ำกับเตา (เทา)” เป็นพีชชนิดหนึ่งมีสีเขียวและจะเจริญเติบโตได้ในน้ำ และมีการเปรียบผู้ชายเป็น “น้ำ” ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของผ่ำกับเตา (เทา) โดยเปรียบเทียบกล่าวเปรียบเทียบให้เห็นว่า ผู้หญิงจะต้องคอยพึ่งพาผู้ชายอยู่เสมอ และจะอยู่ได้หากมีผู้ชายคอยดูแลหรือเป็นที่พึ่ง และผู้ชายต้องคอยเป็นผู้ดูแลผู้หญิง เปรียบเป็นน้ำที่ทำให้ผ่ำกับเตา (เทา) อยู่รอดได้

อภิปรายผล

จากการศึกษาการนำเสนอความคิด “ผู้ชาย-ผู้หญิง” ในคำวคำสอนพ่อแม่บ้านแม่บ้านล้านนา พบว่ามีประเด็นที่น่าสนใจ คือ ปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรมนั้นมีอิทธิพลต่อการเกิดความคิดของผู้ชายและผู้หญิงอันจะนำไปสู่อุดมการณ์ปิตาธิปไตยเป็นอย่างมาก ภายใต้การอยู่ร่วมกันในโลกที่มีผู้หญิงผู้ชาย บทบาทของผู้ชายจะได้รับการยกย่องและเป็นผู้นำอยู่เสมอ ส่วนผู้หญิงจะต้องเป็นผู้ตามและปรนนิบัติรับใช้ผู้ชาย อีกทั้งพื้นที่ของผู้ชายจะเป็นพื้นที่นอกบ้านส่วนพื้นที่ของผู้หญิงจะเป็นพื้นที่ในบ้าน ทำให้สังคมให้ความคาดหวังกับผู้ชายว่าจะต้องเป็นผู้ที่นำพาครอบครัวให้อยู่รอดปลอดภัย โดยปัจจัยต่างๆ ทางสังคมและวัฒนธรรมล้วนให้คุณค่ากับเพศชายและกิจกรรมของเพศชาย ทำให้เพศชายมีบทบาทและมีสถานภาพที่สูงกว่าเพศหญิง อีกทั้งยังหล่อหลอมให้ผู้หญิงยอมรับสภาพความแตกต่างที่เกิดขึ้นเหล่านั้นด้วยด้วย

ข้อเสนอแนะ

1. ควรมีการศึกษา “ความเป็นชาย” และ “ความเป็นหญิง” ในสื่อที่หลากหลายต่อไป
2. ควรศึกษาเปรียบเทียบ “ความเป็นชาย” และ “ความเป็นหญิง” ต่างภูมิภาคและต่างสมัยว่าเหมือนหรือแตกต่างกันหรือไม่อย่างไร

เอกสารอ้างอิง

- ชนกพร อังศุวิริยะ. (2551). “ความเป็นหญิง” ในนิตยสารสตรีสาร (พ.ศ.2491-2539): การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์. (วิทยานิพนธ์ปริญญาตรีบัณฑิต ไม้ได้ตีพิมพ์). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- ณัฐพร พานโพธิ์ทอง. (2542). หน้าทีอุปลักษณ์จากมุมมองผู้พูดภาษาไทย. *วารสารภาษาและวรรณคดีไทย*, 249-268.

- วิชา สันทนาประสิทธิ์. (2543). *การนำเสนอความเป็นชายในภาพยนตร์ไทยระหว่างปี พ.ศ. 2541-2542*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- วุฒินันท์ แก้วจันทร์เกตุ. (2553). *อุดมการณ์ความเป็นชายในวาทกรรมโฆษณาสินค้าและบริการสำหรับผู้ชาย*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- ศิริพร ภัคดีผาสุข. (2553). *รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ เรื่อง “ความเป็นผู้หญิง” ในนิตยสาร สุขภาพและความงามภาษาไทย*. คณะอักษรศาสตร์, กรุงเทพฯ.

เอกลักษณ์หลากหลายทางเพศ เพศสภาพและแบบแผนประเพณีของเกย์เกาลีโต้:

การศึกษาเชิงลึกของกลุ่มรักร่วมเพศแบบชายรักชาย ชาวเกาลีโต้ที่ท่องเที่ยวในกรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

วุทธินันท์ อ็อกกังวาน
คณะมนุษยศาสตร์และประยุกต์ศิลป์
มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย

บทคัดย่อ

บทความนี้ต้องการที่จะศึกษาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงภายในสังคมเกาลีโต้ผ่านการเข้ามาของแอปพลิเคชันหาคู่ (Geosocial Applications) โดยมีกรอบทฤษฎีที่ว่าด้วยเอกลักษณ์ความหลากหลายทางเพศซึ่งทำโดย Matthew McGuire (2016) โดยการวิจัยนี้ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งทางการ (Semi-Structures Conduct) กับชาวเกาลีโต้ที่เดินทางมาท่องเที่ยวในประเทศไทยจำนวน 25 คนช่วงเทศกาลสงกรานต์ ผู้เขียนค้นพบว่าการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการเข้ามาของแอปพลิเคชันหาคู่ ในแง่ของการเปิดเผยข้อมูลที่เพิ่มขึ้น การใช้แอปพลิเคชันหาคู่ในการสร้างรายได้ การล่มสลายลงของกลุ่มบุคคลสองชีวิต การเลือกคู่ที่ไม่ใช่คนเกาลีโต้ การไม่เป็นที่ยอมรับของสังคม LGBT ในสังคมเกาลีโต้ และการประกาศตนในครอบครัว

คำสำคัญ: เกย์เกาลีโต้, แอปพลิเคชันหาคู่, บุคคลสองชีวิต

The Queer Identity, Sexuality and Tradition of South Korea: An In-Depth Study on South Korean Gay Men Visiting in Bangkok, Thailand

Wuttinun Oggungwan

School of Humanities and Applied Arts

University of the Thai Chamber of Commerce

Abstract

This paper spotlights on the dynamic changes of Korean Gay Men (Homosexual) through Geosocial Applications. The research adopts conceptual framework from the previous research about the Queer Identity of Korean gay men by Matthew McGuire (2016). This paper collects data by in-depth interviews with semi-structures conduct using 25 Korean travelers who came to Thailand during Songkran Festival in 2018. The researcher finds out that there are changes in social behavior in terms of how they share more private information, how they use the application to earn a living, how “Double Life” struggle in hiding their second life, how Korean gay men chooses their short-term partners, how LGBT society looks in big picture and how they coming out using coming home method.

Keywords: Korean gay, geosocial application, double life

ความสำคัญและที่มาของปัญหาวิจัย

ในโลกปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ความหลากหลายทางเพศนั้นเป็นหนึ่งในหัวข้อในยุคร่วมสมัยที่คนให้ความสนใจ เอกลักษณะทางเพศไม่ได้ถูกมองเป็นเพียงแค່ภายนอกอีกต่อไป หากยังมีการยอมรับความหลากหลายทางเพศในรูปแบบอื่น ๆ มากขึ้นอีกด้วย หากทว่าการศึกษาที่ผ่านมาได้มีการกล่าวถึงความขัดแย้งเกี่ยวกับเพศสภาพที่มีความเป็นปัจเจกของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Matthew McGuire, 2016) ลักษณะเด่นของเพศสภาพในภูมิภาคนี้คือการที่มีกลุ่มเพศชายที่มีรสนิยมในการมีกิจกรรมทางเพศร่วมกับผู้ชาย แต่เนื่องด้วยปัจจัยทางสังคมต่างๆ ทำให้บุคคลกลุ่มนี้ต้องมีการแต่งงานกับเพศหญิง เรียกกันว่า “บุคคลสองชีวิต” (double life) (Matthew McGuire, 2016) สาธารณรัฐเกาหลีเป็นหนึ่งในประเทศแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่มีกลุ่มบุคคลสองชีวิตจำนวนมาก เนื่องจากสังคมสมัยใหม่ของเกาหลีมีกรอบสังคม ทั้งในรูปแบบรูปธรรมผ่านกฎหมายที่ว่าด้วยเรื่องของหน้าที่ของชายและหญิงที่พึงกระทำ (Seungsook Moon, 2002) และนามธรรมผ่านความเชื่อที่ว่าด้วยเรื่องของขงจื้อและความกตัญญู (Ch'oe และคณะ, 2000) บทความวิจัยนี้เพ่งความสนใจที่กลุ่มเพศชายที่มีรสนิยมในการร่วมเพศกับผู้ชายและมีหัวข้อบทความหลักเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงในสังคมในแง่ของแบบแผนประเพณีเดิมของเกาหลี โดยบทความนี้จะเน้นถึงการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของชาวเกย์เกาหลีเมื่อมีแอปพลิเคชันหาคู่ (Geosocial Applications) เข้ามา สำหรับวัตถุประสงค์ในการทำบทความชิ้นนี้เพื่อที่จะศึกษาข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับกลุ่มเพศชายรักชายของชาวเกาหลีใต้ให้ละเอียดมากยิ่งขึ้นภายใต้สังคมที่เปลี่ยนไปอย่างรวดเร็วของเกาหลี อีกทั้งบทความวิจัยก่อนๆ ยังไม่สามารถอธิบายความคิดของกลุ่มชายรักชายได้อย่างละเอียดมากนัก การศึกษาในบริบทประเทศไทยยังเป็นการศึกษาการเปลี่ยนแปลงของสังคมเกาหลีที่อาจได้รับอิทธิพลจากยุคโลกาภิวัตน์ได้เป็นอย่างดีอีกด้วย การศึกษานี้จะมีรูปแบบเป็นการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มชาวเกาหลีใต้เพศชายที่มีอายุระหว่าง 18 ปีถึง 40 ปี ที่มาท่องเที่ยวไม่น้อยกว่า 7 วันในประเทศไทยและใช้แอปพลิเคชันหาคู่ในการหาเพื่อนหรือเพื่อการมีเพศสัมพันธ์จำนวน 25 คน สาเหตุที่เลือกประเทศไทยเนื่องจากประเทศไทยนั้นมีลักษณะที่เป็นมิตรกับเพศหลากหลาย ทั้งนี้เกิดจากการการเปลี่ยนแปลงไปทางสังคมที่คล้ายกับทางตะวันตก กล่าวคือมีการแบ่งแยกชัดเจนในเรื่องของเพศ ที่เป็นเพศสภาพภายนอกตามจริง และเพศที่เป็นรสนิยมทางเพศ หรือความต้องการในการมีกิจกรรมทางเพศร่วมกับเพศไหน เรียกว่าเพศภายใน (inner phet) (M.J. Sinnott, 2004) เมื่อเกิดการแบ่งแยกที่ชัดเจน การยอมรับที่เกิดขึ้นภายในสังคมไทยจึงค่อนข้างง่ายกว่ากรณีศึกษาของประเทศอื่นๆ และในเรื่องที่กลุ่มเพศหลากหลายมักให้ความสนใจในประเทศไทย นอกจากนี้การสัมภาษณ์ทั้งหมดในบทความนี้ จะอิงการศึกษาเดิมของ Matthew McGuire (2016) ในการแบ่งคำถามและประเด็นต่างๆ โดยจะแบ่งเป็น 2 ประเด็นหลักคือ 1. การแปรเปลี่ยนของพื้นที่ทางเพศ (Sexual Gentrification)

และ 2. การเปลี่ยนแปลงจากออฟไลน์สู่ออนไลน์ (Materializing Connection Offline and Online) รูปแบบของบทความนี้ในส่วนถัดไปเป็น คำถามวิจัยและวัตถุประสงค์ของการวิจัย การทบทวนวรรณกรรม กรอบทฤษฎี วิธีการดำเนินวิจัย ผลการวิจัย อภิปรายผล สรุปผลวิจัยและข้อจำกัดวิจัย

คำถามวิจัยและจุดประสงค์ของการวิจัย

คำถามวิจัยในบทความนี้ ผู้เขียนต้องการทราบถึงการเปลี่ยนแปลงไปและปัจจัยของชาวเกย์เกาหลี่ในการพบปะผู้คนทั้งเพื่อการหาเพื่อนหรือค้นหาตามอัธยาศัยผ่านการใช้แอปพลิเคชันหาคู่ (Geosocial Application) เมื่อเดินทางมาท่องเที่ยวในประเทศไทย สำหรับวัตถุประสงค์ในการเขียนวิจัยเรื่องนี้ขึ้นมีด้วยกัน 2 ประการได้แก่

1. เพื่อที่จะศึกษาข้อมูลเชิงลึกที่เกี่ยวกับกลุ่มเพศชายรักชายของชาวเกาหลี่ได้ให้ละเอียดมากยิ่งขึ้นภายใต้สังคมที่เปลี่ยนไปอย่างรวดเร็วของเกาหลี่
2. เพื่อเพิ่มมุมมองจากบทความวิจัยก่อนๆ ในบริบทของประเทศไทย

ทบทวนวรรณกรรม

1. การบัญญัติคำ

การศึกษาที่ผ่านมาที่เกี่ยวกับเพศสภาพนั้น มักจะอยู่ภายใต้การจำกัดความของคำว่าอัตลักษณ์ทางเพศ (Gender Identity) อัตลักษณ์ทางเพศของกลุ่มเพศสภาพหรือเพศที่ไม่ใช่แบบรักต่างเพศ มักถูกเรียกรวมๆ กันว่า อัตลักษณ์ทางเพศที่แปลกประหลาด (Queer Identity) (Kunsik Sung, 2013) แต่เนื่องจากการใช้คำว่าแปลกประหลาดหรือ Queer มักจะใช้ในการเสียดสีความหลากหลายทางเพศ จึงทำให้เกิดความขัดแย้งขึ้นในช่วงปีค.ศ. 1990 ด้วยเหตุนี้จึงมีการเปลี่ยนการเรียกกลุ่มหลากหลายทางเพศเป็นตัวย่อของรสนิยมทางเพศนั้นๆ กล่าวคือ LGBT หรือที่ย่อมาจาก Lesbian (กลุ่มหญิงรักหญิง) Gay (กลุ่มชายรักชาย) Bisexual (กลุ่มที่รักทั้งชายหรือหญิง) Transgender (กลุ่มคนข้ามเพศ) สำหรับในบทความนี้ ผู้เขียนจะเรียกกลุ่มหลากหลายทางเพศว่า LGBT อีกคำหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับบทความนี้คือคำว่ากลุ่มชายรักชายหรือที่เรียกกันติดปากว่า “เกย์” (Gay) คำจำกัดความของคำว่าเกย์นั้นมาจากคำทางการคือกลุ่มเพศชายที่มีรสนิยมทางเพศในการมีกิจกรรมและมีความรักร่วมกับเพศชายเหมือนกัน หรือที่เรียกกันว่า Homosexual โดยถ้าหากเราแปลกันตามรากศัพท์จริงๆ จะมีความหมายว่ากลุ่มคนรักร่วมเพศ แต่เนื่องจากบทความนี้เน้นไปที่กลุ่มชายรักชาย จึงขอเรียกว่าเกย์ เพื่อความเข้าใจที่ตรงกัน

2. รากฐานของเกย์ในประวัติศาสตร์เกาหลี

จากการศึกษาข้อมูลต่างๆที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์เกาหลี ผู้เขียนค้นพบว่าประวัติศาสตร์ที่ผ่านมาในคาบสมุทรเกาหลีมักเลือกที่จะละการเขียนเรื่องของกลุ่มชายรักชายลงในพงศาวดารหรือบันทึกทางประวัติศาสตร์ หากแต่พบเห็นจากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ที่ได้มีการบอกเล่าต่อกันมาเกี่ยวกับพฤติกรรมการร่วมเพศกันว่าเกิดขึ้นเป็นเรื่องปกติในชีวิตประจำวันของสามัญชนทั่วไป (Kwansu Park, 2006) จากการศึกษาของ Park (2006) เขาได้ค้นพบว่ารากฐานของการมีเกย์อยู่ในหมู่บ้านเกิดจากการทำงานที่เหนื่อยล้าหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างไม่ทันคาดคิด ทั้งนี้เพื่อเป็นการคลายความเครียดและหาความสุขทางเพศจากบุคคลที่อยู่ใกล้ตัว สถานที่ที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่มักเกิดขึ้นในบ้าน ตามยุงฉางข้าวหรือแม้กระทั่งตามข้างถนน โดยบุคคลที่มีพฤติกรรมร่วมเพศนั้นสามารถเป็นได้ทั้งคนหนุ่มหรือคนแก่ รวมถึงแต่งงานแล้วหรือโสด ทั้งหมดจะรวมตัวกันและพากันไป”เล่น” โดยการรวมตัวดังกล่าวมักจะมีผู้ชายไม่ต่ำกว่า 20 คนเข้าร่วมสนุก

หลักฐานที่สำคัญอีกอย่างในประวัติศาสตร์เกาหลีเกี่ยวกับการมีอยู่ของเกย์เกิดขึ้นในสมัยราชวงศ์ชิลลา (57 ปีก่อนคริสกาล - ค.ศ. 935) โดยในยุคชิลลานั้นมีกลุ่มทหารที่ชื่อว่า “ฮวารัง” อยู่ซึ่งถือว่าเป็นตัวแทนของกลุ่มทหารเพศชายที่มีการร่วมเพศกับเพศชายด้วยกัน (Kim Young-Gwan และ Sook-Ja Hahn, 2006) การปรากฏอยู่ของกลุ่มเกย์ในประวัติศาสตร์นั้นอาจจะไม่ชัดเจนในช่วงยุคโบราณ หากแต่จะเริ่มมีบทบาทมากขึ้นในยุคร่วมสมัย ทั้งนี้เนื่องจากในยุคราชาอาณาจักรโชซอน (ค.ศ.1392 – 1897) ได้มีการนำเอาหลักขงจื้อเข้ามาเป็นตัวกรอบสังคม เมื่อเกิดการกรอบสังคมผ่านลัทธิขงจื้อจึงทำให้เกิดการสร้างบรรทัดฐานที่ว่าด้วยเรื่องของหน้าที่ภายในสังคม ตลอดจนความสัมพันธ์พื้นฐานสามคู่ กล่าวคือ ผู้ปกครองและผู้อยู่ใต้การปกครอง พ่อและลูก และสามีและภรรยา (Norman Kutcher, 2000) ด้วยสาเหตุนี้หน้าที่ของเพศชายและเพศหญิงภายในสังคมเกาหลีในยุคสมัยนั้น ต้องเป็นไปตามครรลองที่ถูกต้องตามกฎของขงจื้อทำให้พื้นที่สำหรับความสัมพันธ์ด้านความรักและความปรารถนาทางเพศของกลุ่มเกย์หายไป ตลอดระยะเวลากว่า 400 ปีภายใต้กฎของขงจื้อทำให้สังคมเกาหลีเลือกที่จะข้ามจุดยืนของกลุ่มเพศหลากหลายไป ถึงแม้ว่าจะมีหลักฐานที่เป็นรูปธรรมเกิดขึ้นอยู่บ้าง (กลุ่มนักดนตรีนัมซาตัง, กลุ่มชายหนุ่มรูปงามในราชสำนักเลียนแบบราชวงศ์จิ้น) แต่ใจความที่สำคัญที่สุดในยุคสมัยโชซอนคือการทราบถึงหน้าที่ที่ควรกระทำของเพศชายและเพศหญิงเท่านั้น (Park, 2006)

เมื่อเข้าสู่ยุคสมัยสาธารณรัฐเกาหลี รัฐบาลทหารนำโดยนายพลปาร์คจุงฮีมีเป้าหมายที่จะพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อที่จะทัดเทียมนานาประเทศและมุ่งเน้นถึงความสำคัญของหน้าที่พลเมืองเกาหลีที่ดี การเป็นพลเมืองที่ดีคือการเสียสละผลประโยชน์ส่วนตัวเพื่อผลประโยชน์ของชาติ เมื่อประเทศชาติรุ่งเรืองลูกหลานในวันข้างหน้าก็จะได้สะดวกสบาย (June J.H. Lee, 2002) ด้วยสาเหตุนี้รัฐบาลใน

สมัยนี้จึงได้ออกกฎหมายที่มีความคล้ายคลึงกับการครอบหน้าที่พลเมืองที่ดีแบบในสมัยราชวงศ์โชซอน ขึ้น โดยได้นำเอาทฤษฎีเกี่ยวกับ Nuclear Family หรือครอบครัวที่มีพ่อแม่ลูกเข้ามาเป็นกรอบสังคม ในยุคสมัยนั้น หน้าที่ของพลเมืองที่ดีคือการที่เป็นพ่อที่ทำงานหนักเพื่อหาเลี้ยงครอบครัว แม่ที่ทุ่มเทในการช่วยเหลือสามีในการเป็นภรรยาที่ดีและเป็นแม่ที่ดีของลูก และลูกที่ต้องเป็นคนกตัญญูต่อพ่อแม่ เพื่อทดแทนพระคุณในภายหลัง ด้วยหน้าที่ที่ถูกกรอบชัดเจน จุดยืนของกลุ่ม LGBT และกลุ่มเกย์ถือว่าเป็นสิ่งที่ไม่น่าสนใจอีกทั้งยังถือว่าเป็นสิ่งที่ผิดกฎหมายอีกด้วย ความไม่เท่าเทียมนี้สามารถเห็นได้อย่างชัดเจนผ่านกฎหมายพลเรือนเกาหลี ยกตัวอย่างเช่นในมาตรา 92 แห่งรัฐธรรมนูญทหารปีค.ศ. 2004 การร่วมเพศระหว่างชายรักชายถือเป็นการข่มขืนซึ่งผิดกฎหมาย หรือแม้กระทั่งในปัจจุบันได้มีการแบนการใช้แอปพลิเคชันในการหาคู่ระหว่างชายและชายระหว่างการเข้ารับราชการทหารหากพบผู้ใดกระทำผิดจะต้องลงโทษตามกฎหมายทหารและถือเป็นคนตีอาญา ความเคลื่อนไหวของกลุ่ม LGBT ในเกาหลีเริ่มขึ้นอย่างจริงจังในช่วงยุค 1990 เมื่อวัฒนธรรมตะวันตกได้เริ่มเข้ามาสู่เกาหลีผ่านนโยบายการเปิดประเทศอีกทั้งยังมีแรงกดดันจากตะวันตกมากยิ่งขึ้นภายหลังจากที่เกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจในปี 1997 (Ji-Hyun Ahn, 2012) ในช่วงยุคนี้ได้มีการก่อตั้งองค์กรที่ว่าด้วยเรื่องของสิทธิที่เท่าเทียมกันของ LGBT โดยประกอบด้วย ชาดงฮเว ก่อตั้งในปี 1993 ชิงกุซาฮีสำหรับเกย์เกาหลีในปี 1995 และกิริกิริสำหรับกลุ่มเลสเบียนในปีเดียวกัน (McGuire, 2016) สังคมเกย์ถูกเป็นที่จับตามองมากขึ้นเมื่อเริ่มมีกลุ่มคนตั้งออกมาแสดงตัวว่าตนเองเป็นเกย์ โดยดาราที่ได้รับการกล่าวถึงมากที่สุดคือนายฮงชอกซอน (Hong Seok-Cheon) ซึ่งออกมายอมรับผ่านรายการโทรทัศน์ระดับชาติว่าตนเองเป็นเกย์ในปี 2000 การกระทำของนายฮงชอกซอนถือว่าเป็นนกดาวไฟให้กับสังคมเกาหลีให้ตระหนักถึงการมีตัวตนอยู่ของ LGBT และยังเป็นตัวผลักดันจนทำให้สังคม LGBT ของเกาหลีมีจุดยืนมากกว่าเดิมอีกด้วย

กรอบการวิจัย

สำหรับบทความนี้ ผู้เขียนได้อิงกรอบงานวิจัยมาจากการศึกษาสังคมเกย์ในเกาหลีของ McGuire (2016) โดยที่งานของ McGuire นั้นได้แบ่งหัวข้อออกเป็น 5 หัวข้อหลักคือ 1. การแปรเปลี่ยนของพื้นที่ทางเพศ (Sexual Gentrification) 2. การเปลี่ยนแปลงจากออฟไลน์สู่ออนไลน์ (Materializing Connection Offline and Online) 3. วัฒนธรรมคู่รัก (Couple Culture) 4. การพูดตามใจปรารถนา (Talking Desire) และ 5. เกี่ยวกับที่ทำงานและการรวมกลุ่มกัน (Questioning Work and Collectivity) เนื้อหาในแต่ละหัวข้อมีการจัดดังนี้

1. การแปรเปลี่ยนของพื้นที่ทางเพศ (Sexual Gentrification)

McGuire (2016) ได้กล่าวถึงแหล่งชานเมืองที่ออกไปสังสรรค์กับเพื่อนว่ามีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของการขยายตัวของเมือง ในสมัยก่อนย่านอีทาวน์และจโนถือเป็นย่านที่สำคัญของชาวเกย์เกาหลีนี้อาจไม่มีพื้นที่สาธารณะที่อื่นที่ชาวเกย์จะสามารถพบปะเพื่อนที่มีรสนิยมเดียวกันได้ อีกทั้งยังเป็นเรื่องที่ถูกสังคมภาพรวมมองว่าเป็นเรื่องที่น่ารังเกียจ การพบปะของเกย์เกาหลีสถานที่ข้างต้นนั้นมิใช่เป้าหมายเพื่อที่จะมีเพศสัมพันธ์กันบนเงื่อนไขที่ว่าทั้งสองฝ่ายต่างเก็บความลับให้ซึ่งกันและกัน ทำให้ทั้งคู่สามารถใช้ชีวิตตามปกติได้ หากแต่ในปัจจุบันการเปลี่ยนแปลงของผังเมืองทำให้ย่านอีทาวน์และจโนไม่ปลอดภัยเหมือนเดิม สืบเนื่องจากการที่ทางเทศบาลได้พยายามจะปรับปรุงทัศนียภาพย่านดังกล่าวให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวแห่งใหม่ของบุคคลทั่วไป ทำให้ร้านค้าจำพวกบาร์เกย์ชานเมืองเกย์ได้รับผลกระทบเป็นอย่างมาก ความรู้สึกที่เป็นความลับของกลุ่มเกย์ที่มาเที่ยวย่านนี้กำลังหมดไปเรื่อยๆ และกลุ่มชาวเกย์เริ่มหาทางเลือกอื่นในการพบปะผู้คนเพื่อการมีเพศสัมพันธ์ หนึ่งในนั้นคือการใช้แอปพลิเคชันหาคู่ (Geosocial Application) ในการนัดคู่หาแทน

2. การเปลี่ยนแปลงจากออฟไลน์สู่ออนไลน์ (Materializing Connection Offline and Online)

McGuire (2016) ได้กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงทางด้านพื้นที่ส่วนรวมที่เกิดขึ้นจากข้อ 1 ทำให้กลุ่มชาวเกย์เกาหลีสันมาใช้แอปพลิเคชันหาคู่ หรือ (Geosocial Application) ในการหาเพื่อนแทน สิ่งนี้ส่งผลกระทบต่อพวกเขาทั้งสองชีวิต เนื่องจากไม่สามารถแบ่งโลกสองโลกได้เหมือนเดิม (ความสุขในการมีเพศสัมพันธ์กับผู้ชายและการทำหน้าที่คนรักที่ดีต่อว่าที่ภรรยาในอนาคต) สำหรับตัวแอปพลิเคชันเองก็ทำให้เกิดปัญหาภายในความรู้สึกของเกย์เช่นกัน เนื่องจากการลงทะเบียนออนไลน์ต่างๆ ในพื้นที่ของเกาหลีสันจะต้องมีการยืนยันตน ซึ่งทำให้ขัดต่อความรู้สึกที่อยากจะปกปิดเรื่องนี้เอาไว้แบบที่พื้นที่ส่วนตัวเช่นในบาร์เกย์ลับหรือชานเมืองเกย์ทำได้ วิธีแก้ไขของกลุ่มชาวเกย์คือการหันมาใช้แอปพลิเคชันที่ทำโดยชาวต่างชาติแทนเพื่อเป็นการหลีกเลี่ยงการยืนยันตนตามกฎหมายคอมพิวเตอร์ของเกาหลีสัน ความสัมพันธ์ของพวกเขาทั้งสองชีวิตมีปัญหามากขึ้นเรื่อยๆ ผ่านความเชื่อที่บอกต่อกันมาเกี่ยวกับการถูกเอาข้อมูลที่อยู่ภายในแอปพลิเคชันไปเปิดเผยในโลกออนไลน์ ทำให้กลุ่มคนกลุ่มนี้ต้องเสียทั้งงานเสียคนรักซึ่งเหมือนกับเป็นการทำผิดต่อหน้าที่ที่ตนพึงกระทำ

3. วัฒนธรรมคู่รัก (Couple Culture)

McGuire (2016) ได้สังเกตเห็นว่ากลุ่มคนรักต่างเพศในเกาหลีสันเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงไปโดยที่อายุเฉลี่ยของการแต่งงานครั้งแรกมีค่าเฉลี่ยที่สูงขึ้น ทั้งนี้ปัจจัยใหญ่ๆ 3 ปัจจัยที่ทำให้เกิดปรากฏการณ์นี้ขึ้นคือ 1. จากการมีเพศสัมพันธ์ก่อนการแต่งงานที่มากขึ้น 2. ความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจซึ่งทำให้คนเกาหลีสันมองว่าการแต่งงานเป็นเรื่องที่มีความเสี่ยงและ 3. การที่ผู้หญิงเริ่มเข้ามาทำงานในตลาดแรงงานมากขึ้น ทำให้มีเวลาในการพบปะว่าที่สามีได้มากขึ้น เมื่อวัฒนธรรมคู่รักของ

กลุ่มคนรักต่างเพศเปลี่ยนไป กลุ่มชาวเกย์ที่เป็นบุคคลสองชีวิตจึงได้รับผลกระทบทางตรง เนื่องจากกลุ่มคนกลุ่มนี้ไม่มีความสนใจทางเพศกับผู้หญิงเป็นเดิมนิและมักอยากให้ทางครอบครัวจัดหาผู้หญิงมาให้ แต่เมื่อตัวเลือกของผู้หญิงเริ่มมีทางเลือกมากขึ้นก็ทำให้กลุ่มบุคคลสองชีวิตรู้สึกไม่ปลอดภัยในการที่จะต้องไปหาผู้หญิงเอง วัฒนธรรมการมีเพศสัมพันธ์ตามอัธยาศัยเริ่มเป็นที่แพร่หลายมากขึ้นในทุกๆ เพศสภาพทำให้ชาวเกย์เริ่มมีความกังวลในการเป็นภาพจำของสังคมในเรื่องของการเปลี่ยนคู่นอนไปเรื่อยๆ และทำให้หม่อมองว่าความรักที่เกิดขึ้นในโลกชาวเกย์อาจจะไม่ยั่งยืนมากพอ นำไปสู่การไม่เป็นที่ยอมรับในการแต่งงานของกลุ่ม LGBT

4. การพูดตามใจปรารถนา (Talking Desire)

McGuire (2016) กล่าวถึงการประกาศตนต่อสาธารณะถึงการเป็นเกย์หรือ Coming Out ว่ามีการเปลี่ยนไปจากสมัยก่อน เนื่องจากการประกาศตนว่าเป็นเกย์สำหรับคนเกาหลิลือว่าเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องความกตัญญูต่อพ่อแม่ ทั้งนี้เกย์เกาหลีสวนใหญ่เลือกที่จะไม่เปิดเผยตัวตนความเป็นเกย์ต่อใครเลยแม้กระทั่งเพื่อนสนิท พี่น้อง หรือครอบครัว การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตั้งแต่ช่วงปี 1990 ทำให้มีชาวเกย์เกาหลีหลายคนกล้าที่จะออกมายอมรับการเป็นเกย์ของตนมากขึ้น แต่ก็มีหลายกรณีที่มีการเปิดเผยตนยังเป็นเรื่องที่ไม่สามารถทำได้เนื่องจากครอบครัวไม่พร้อมที่จะรับการเปิดเผยหรือพฤติกรรมของคนในครอบครัวมีการเปลี่ยนไปในทางลบ ชาวเกย์เกาหลีหลายคนพยายามที่จะหาทางในการเปิดเผยตนผ่านการบอกในรูปแบบอื่นๆ เช่น การเปิดเผยตนระหว่างการทานข้าวภายในบ้าน (Coming Home) หรือการบอกถึงสถานะของคู่รักเพศเดียวกันว่าเป็นเพื่อนสนิท

5. เกี่ยวกับที่ทำงานและการรวมกลุ่มกัน (Questioning Work and Collectivity)

การศึกษาของ McGuire (2016) พบว่าในที่สุดแล้วชาวเกย์เกาหลียังไม่เป็นที่ยอมรับภายในสังคมเกาหลี ชาวเกย์เกาหลีเองต่างพบปะเจอกันในหมู่ชาวเกย์กันเองและมีเป้าหมายเพื่อมีเพศสัมพันธ์กันเป็นสำคัญ นอกจากนี้กลุ่มบุคคลสองชีวิตต่างก็ค้นพบอุปสรรคที่เกิดขึ้นจากความเปลี่ยนไปภายในสังคมที่ทำให้คนกลุ่มนี้อยู่ในสังคมได้อย่างลำบากมากขึ้น ถึงแม้ว่าภาพจำของการเป็นครอบครัวแบบสมัยก่อนที่มีพ่อแม่ลูก (Nuclear Family) จะลดบทบาทลงมาจากสังคมเกาหลี แต่ท้ายที่สุดระบบสังคมก็ยังบีบคั้นทำให้การใช้ชีวิตของทั้งชาวเกย์และบุคคลสองชีวิตลำบากเช่นเดิม

จากผลการศึกษาของ McGuire (2016) ผู้เขียนเลือกนำเอาสองข้อแรกมาเป็นกรอบงานวิจัย โดยที่งานวิจัยนี้จะเน้นไปที่การข้อ 2 หรือว่า การเปลี่ยนแปลงจากออฟไลน์สู่ออนไลน์มาเปรียบเทียบกับผลวิจัยที่ทางผู้เขียนได้ทำการวิจัย

วิธีการดำเนินวิจัย

การดำเนินการวิจัยบทความนี้ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นหลัก (In-depth Interview) เนื่องจากข้อมูลที่ต้องการนั้นเป็นข้อมูลที่ค่อนข้างอ่อนไหว ทำให้การดำเนินการสัมภาษณ์ส่วนใหญ่ทำแบบกึ่งทางการ (Semi-structured) โดยคำถามที่ใช้จะเป็นคำถามแบบเดียวกันและเป็นคำถามปลายเปิดเพื่อที่จะให้ผู้ให้สัมภาษณ์สามารถอธิบายข้อคิดเห็นของตนออกมาและนำไปสู่การถามคำถามที่ละเอียดมากยิ่งขึ้น สำหรับผู้สัมภาษณ์นั้นเป็นเพศชายชาวเกาหลีที่เป็นเกย์ อายุตั้งแต่ 18 ถึง 40 ปี ที่เดินทางมาเที่ยวในประเทศไทยไม่ต่ำกว่า 7 วัน จำนวน 25 คน การสรรหากลุ่มคนสัมภาษณ์ทางผู้เขียนหาผ่านช่องทางแอปพลิเคชันหาคู่โดยมีการพูดคุยกันอย่างชัดเจนว่าขอผู้เขียนจะสัมภาษณ์เพื่อทำงานวิจัยเท่านั้น ไม่มีเจตนาต้องการจะร่วมเพศกับผู้ให้สัมภาษณ์ ทั้งนี้หากผู้ให้สัมภาษณ์ตอบตกลงทางผู้เขียนก็จะนัดสัมภาษณ์ในลำดับถัดไป สำหรับการเจอกับผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่ผู้เขียนจะนัดเจอตามที่สาธารณะหรือสถานที่ท่องเที่ยวต่างๆในเวลากลางวันเพื่อทำให้งานวิจัยออกมาโปร่งใสมากที่สุด สำหรับแอปพลิเคชันที่ใช้ทางผู้เขียนเลือกใช้แอปพลิเคชันทั้งหมด 4 แอปพลิเคชันประกอบด้วย

1. Grindr (สหรัฐอเมริกา) ประเภทแอปพลิเคชันหาคู่สำหรับเกย์ จำนวน 7 คน
2. Twitter (สหรัฐอเมริกา) ประเภทเครือข่ายสังคมออนไลน์ จำนวน 7 คน
3. Blued (จีน) ประเภทแอปพลิเคชันเครือข่ายสังคมออนไลน์ของเกย์ จำนวน 7 คน
4. Recon (สหราชอาณาจักร) ประเภทแอปพลิเคชันหาคู่สำหรับเกย์ จำนวน 4 คน

กลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์มีอาชีพส่วนใหญ่เป็นนักศึกษาในระดับอุดมศึกษา พนักงานบริษัท กลุ่มคนว่างงาน และนักท่องเที่ยว โดยจากการสัมภาษณ์พบว่าจาก 25 คนที่ทำการสัมภาษณ์ มี 5 คนที่บอกว่าตนเองเป็น”บุคคลสองชีวิต” (Double Life) หรือว่าเป็นบุคคลที่มีรสนิยมทางเพศในการร่วมเพศกับผู้ชายแต่ว่ามีคนรักเป็นเพศหญิงตามปกติ สำหรับการให้สัมภาษณ์ทั้งหมดทางผู้เขียนมีการตกลงกับผู้ให้สัมภาษณ์ว่าจะไม่เปิดเผยข้อมูลใดๆลงในงานวิจัยนี้และจะใช้นามแฝงในการเรียกแทน แนวคำถามที่ผู้เขียนถามผู้ให้สัมภาษณ์จะเป็นไปตามตาราง 1 ด้านล่างโดยอิงคำถามสัมภาษณ์รูปแบบเดียวกับงานวิจัยของ McGuire (2016) และ Kunsik (2013) การสัมภาษณ์ทั้งหมดใช้ภาษาเกาหลีและภาษาอังกฤษเป็นหลัก การสัมภาษณ์เกิดขึ้นระหว่างช่วงวันที่ 1 เมษายน ถึง 20 เมษายน ค.ศ. 2018 ซึ่งผู้เขียนเลือกช่วงเวลานี้เนื่องจากเป็นช่วงเทศกาลสงกรานต์ของไทย ทำให้มีชาวต่างชาติเข้ามาเที่ยวค่อนข้างมาก อีกทั้งเทศกาลสงกรานต์ของไทยยังมีการสังสรรค์ของชาวเกย์ที่ใหญ่ติดอันดับโลกอยู่นั่นคือเทศกาล G-Circuit ซึ่งชาวเกย์เกาหลีเองก็เลือกที่จะมาร่วมในเทศกาลและการสังสรรค์ดังกล่าวค่อนข้างมาก

1	คุณใช้แอปพลิเคชันหาคู่มานานหรือยัง ใช้แอปพลิเคชันอย่างไรบ้างไหม
2	คุณสมบัติอะไรที่คุณมักจะมองผ่านรูปโปรไฟล์
3	คุณมักนัดเจอกันที่ไหน
4	คุณไปชาน้ำหรือบาร์เกย์ที่เกาหลีบ่อยไหม
5	เคยเจอคนรู้จักในแอปพลิเคชันไหม
6	คุณเลือกนัดใครในประเทศไทย
7	มีใครรู้ไหมว่าคุณเป็นเกย์

ตารางที่ 1 แนวคำถามในการสัมภาษณ์ชาวเกย์เกาหลีบ่อยที่มาเที่ยวในประเทศไทย

ผลการวิจัย

จากการสัมภาษณ์ชาวเกย์เกาหลีบ่อยที่มาท่องเที่ยวในประเทศไทยไม่ต่ำกว่า 7 วัน จำนวน 25 คน ผู้เขียนพบว่าชาวเกย์เกาหลีบ่อยมีลักษณะดังต่อไปนี้

1. หาคู่นอนผ่านแอปพลิเคชันอย่างเดียว

จากการสัมภาษณ์ทั้ง 25 คน ร้อยละ 100 ของผู้ให้สัมภาษณ์เลือกที่จะใช้แอปพลิเคชันหาคู่หรือเครือข่ายสังคมออนไลน์ในการหาคู่นอน จีนโซ นักศึกษาจากเมืองแดกูได้กล่าวถึงการเข้าชาน้ำว่าเป็นเรื่องที่เขยสำหรับคนสมัยใหม่ เขามองว่าการเข้าไปพบปะผู้คนภายในชาน้ำในปัจจุบันเป็นเรื่องที่กระอักกระอ่วนเนื่องจากเขามักพบเกย์ที่เป็นชาวต่างชาติเข้ามาอยู่ในชาน้ำและเขารู้สึกลำบากใจที่จะปฏิเสธ การใช้แอปพลิเคชันทำให้เขาสามารถคัดกรองคนที่เขาอยากเจอหรือไม่อยากเจอได้ก่อน การศึกษานี้สวนทางกับงานวิจัยของ Kane Race (2015) ที่กล่าวว่าชาน้ำเป็นเหมือนเครื่องมือในการรวบรวมความคิดสำหรับเกย์ในการแยกชีวิตประจำวันกับกิจกรรมทางเพศ ผู้สัมภาษณ์มักกล่าวถึงประสบการณ์ไม่ดีภายในชาน้ำหรือบาร์เกย์ จีนซู พนักงานธนาคารที่ชื่นชอบการนัดกับคู่นอนผ่าน Grindr เล่าว่าเขาเคยเจอชาวเกย์ที่อายุมากกว่าเขาภายในบาร์แถวจงบึงคับให้เขาเป็นฝ่ายรับทั้งๆที่เขาไม่มีความต้องการนั้นเลย เขากล่าวว่าถ้าเป็นการนัดผ่านแอปพลิเคชัน เขาสามารถทำความรู้จักกับคู่นอนของเขาได้ในระดับหนึ่งก่อน อีกทั้งยังเลือกได้ว่าจะไปหรือไม่ไปหากพูดคุยกันแล้วคู่ของเขาไม่พอใจที่ไม่น่าไว้ใจ นอกจากนี้จากการสัมภาษณ์ ผู้เขียนพบว่าชาวเกย์เกาหลีบ่อยบางส่วนใช้แอปพลิเคชันในการหารายได้ด้วยเช่นกัน ทั้งนี้เกิดจากแอปพลิเคชัน Blued ที่มีคุณสมบัติในการเปิดกล้องถ่ายทอดสดและสามารถมีการแลกแต้มภายในแอปพลิเคชันเพื่อผู้ชมให้เป็นของขวัญแก่ผู้ถ่ายทอดสดแทนลี นักศึกษาจากกรุงโซลเล่าให้ฟังว่าเขามักเปิดกล้องเพื่อหาเพื่อนและได้รับเงินจากการให้ของขวัญผ่าน Blued

“ผมชอบถ่ายทอดสดตัวเองเพราะมันเหมือนการปลดปล่อยอย่างหนึ่ง แอมผมยังได้เงินไม่ต่างอะไรกับที่ผมได้เงินจากการไปทำงานพาร์ทไทม์ ถ้าโชคดีหน่อยผมก็สามารถทำเงินได้หลายหมื่นวอนภายในเวลาไม่ถึงสามสัปดาห์”

พฤติกรรมการณ์ถ่ายทอดสดถือเป็นเรื่องใหม่ภายใต้บริบทของสังคมเกาหลีเนื่องจากสังคมเกย์ในเกาหลียังไม่เป็นที่ยอมรับในหมู่คน อีกทั้งมักอยู่ในลักษณะที่แอบและซ่อนเร้น (McGuire, 2016) ชาวเกย์เกาหลีส่วนใหญ่เลือกที่จะปิดบังสถานะตัวเองจากสังคมเหมือนกับชาวเกย์เกาหลีชอบไปชานาหรือบาร์เกย์ลับแถบย่านอิแทวอนและจโน เคนตะ หนุ่มนักกีฬาจากร่วมมหาวิทยาลัยชื่อดังในเกาหลีเล่าให้ฟังว่าเขาเองก็ชอบที่จะหาเพื่อนผ่านแอปพลิเคชันและมีอะไรกันผ่านการถ่ายทอดสดผ่าน Blued เขาเล่าว่าเขาจะมีหน้าากเอาไว้สวมใส่เวลาถ่ายทอดสด ทั้งนี้เพื่ออำพรางใบหน้าของเขาไม่ให้มีใครจำได้ อุปกรณ์ที่เขาจะมีเพื่อสำหรับคู่ขาของเขาด้วยอีกสองชุด เขาเล่าว่ามีผู้ชมการ”เล่น”ของเขาครั้งละไม่ต่ำกว่า 3000 คนโดยผู้ชมของเขามาจากทุกทั่วโลกแต่ส่วนใหญ่มักจะเป็นคนไทย คนเกาหลีและคนจีน

“คนไทยชอบดูผมและแสดงความคิดเห็นเป็นภาษาไทย ผมถึงทราบว่ามีคนไทยเป็นแฟนคลับเยอะมาก สำหรับคนที่มักจะให้ของขวัญผมจะเป็นคนจีน บางทีผมก็ไม่เข้าใจว่าพวกนี้เอาเงินมาจากไหนถึงสามารถให้ตุ๊กตาหมี (ของขวัญที่ราคาสูงภายในแอปพลิเคชัน) ราวกับว่าเขาสามารถเอามาได้”

การถ่ายทอดสดนั้นอาจจะเป็นอีกทางเลือกหนึ่งในการสร้างจุดยืนในสังคมเกย์เกาหลี การใช้แอปพลิเคชันหาคู่เข้ามาสร้างจุดยืนภายใต้สังคมเกย์ร่วมใหญ่และไม่ได้เกี่ยวข้องกับสังคมปกติในชีวิตประจำวันที่เกี่ยวข้องอยู่ (Christian Licoppe และคณะ, 2015)

2. โปรไฟล์ที่เปลี่ยนไป

จากการสัมภาษณ์ ผู้เขียนพบว่าการเขียนโปรไฟล์ของเกย์เกาหลีมีความเปลี่ยนแปลงไปจากที่ McGuire (2016) เคยวิจัยเอาไว้ โดยในปัจจุบันมีชาวเกย์ไม่น้อยที่เลือกใช้รูปหน้าของตนแทนที่จะเป็นเพียงการเปิดเผยสรีระบางส่วนของร่างกายหรือหน้าที่ไม่เต็ม จินวู นักศึกษาจากปูซานเล่าให้ฟังว่าการเปิดเผยหน้าในปัจจุบันเป็นเรื่องที่เกย์เกาหลีทำกันมากขึ้น โดยส่วนมากมักจะเป็นรูปใบหน้าผ่านการตกแต่งให้ดูมีใบหน้าที่น่าสนใจมากขึ้น ภาพส่วนใหญ่มักจะเป็นภาพที่ไม่ได้เน้นสรีระของเจ้าของภาพ สำหรับการเขียนอธิบายตนเองมักจะเขียนในรูปแบบคำสั้นๆ ละแวกบ้าน อายุ น้ำหนัก ส่วนสูง เพศสภาพของเจ้าของภาพ ยกตัวอย่างเช่น “ผู้ชายหล่อ ย่านมาโพ 22 60 182 ไบรูก” ลักษณะการเขียนรูปแบบนี้ McGuire (2016) และ Christian Philips (2015) ถือว่าเป็นรูปแบบมาตรฐานที่ชาวเกย์มักเลือกที่จะใช้ในการเขียนโปรไฟล์ แต่สิ่งที่เพิ่มเติมเข้ามาในบริบทสังคมเกย์เกาหลีคือการเพิ่มตัวย่อภาษาอังกฤษบางตัวเข้าไป โดยหลักจะมีทั้งหมด 6 แบบคือ 1. A มีความหมายว่าเป็นเกย์รุก 2. B มีความหมายว่าเป็นเกย์รับ 3. AB มีความหมายว่าเป็นเกย์ที่ได้ทั้งรุกและรับเรียกกันว่าไบท์ 4. LTR ย่อมาจาก Long Term Relationship หรือแสวงหาคนที่สามารถสานต่อเป็นคู่รักแบบปกติได้ 5. LTE

หรือมาจากรูปแบบความเร็วโครนถ่ายสื่อสารที่มีความเร็วสูง แทนการหาคุณอนชั่วครว และ 6. NPNC ย่อมาจาก No Photo No Chat หรือการบอกถึงสถานะว่าจะไม่คุยกับคนที่ไม่มีรูปหน้า สำหรับในกรณีใน Twitter การเขียนโปรไฟล์ก็มีความคล้ายคลึงกับในแอปพลิเคชันหาคู่อื่นๆเช่นกัน ในกรณีของ Recon แอปพลิเคชันนี้จะมีความเฉพาะเจาะจงมากกว่าแอปพลิเคชันตัวอื่นเนื่องจาก Recon เป็นแอปพลิเคชันหาคู่เพื่อรสนิยมทางเพศแบบชาติสม์เท่านั้น (BDSM) ผู้เขียนพบตัวอย่างในแอปพลิเคชันอื่นๆที่น่าสนใจและเกี่ยวข้องกับรสนิยมแบบ BDSM ของชาวเกาหลี กล่าวคือหลังจากคำ 6 คำที่กล่าวมาข้างต้น ชาวเกย์เกาหลีส่วนหนึ่งมักจะใส่คำว่า ทาส นาย ตามหาเจ้านาย ตามหาทาส ตามหลังข้อมูลทั่วไป ผู้เขียนค้นพบว่าผู้สัมภาษณ์บางคนก็มีการเขียนคำนี้เช่นกัน จีโน่ นักเรียนที่เพิ่งจบมัธยมศึกษากล่าวว่าคนเกาหลีก็มีรสนิยมที่เกี่ยวกับนายและทาสอยู่โดยที่เขาให้ความเห็นว่าเป็นสมันิยมที่ชาวเกย์จะต้องมีสถานะความเป็นนายหรือทาสบ่งบอกควบคู่ไปด้วย สำหรับในแอปพลิเคชัน Recon ชาวเกย์เกาหลีที่ผู้เขียนพบทั้งหมดเป็นพวกบุคคลสองชีวิต เฮจิน นักท่องเที่ยวอายุ 30 ปีกล่าวว่าเขามีว่าที่ภรรยาที่กำลังหาฤกษ์ในงานแต่งงานอยู่ โดยที่ในขณะที่เดียวกันเขาก็มักจะนัดเจอกับเจ้านายเพศชายที่สามารถทำให้เขามีความสุขทางเพศได้

“ผมก็ไม่รู้ทำไมผมถึงชอบเป็นทาส รู้แต่ว่าถ้าอยู่ในสถานะของเจ้านายและทาส เจ้านายของผมต้องเป็นผู้ชายเสมอ ไม่อยากนึกเลยหากแฟนของผมทราบถึงเรื่องนี้ว่าจะเป็นอย่างไร”

เมื่อผู้เขียนพยายามถามต่อในคำถามว่าด้วยเรื่องของคนที่ทราบถึงสถานะเพศที่แท้จริง เฮจินมีอาการที่ค่อนข้างเครียด เขากล่าวว่าการที่เขาเป็นทาสแบบนี้อาจส่งผลกระทบต่อว่าที่ภรรยาของเขา หรืออาจจะส่งผลกระทบมากกว่าการที่ทราบว่าเป็นเกย์เสียอีกเนื่องจากการเล่นของเฮจินในรสนิยมด้านนี้ค่อนข้างรุนแรงเป็นอย่างมาก การค้นพบจากกลุ่มบุคคลสองชีวิตนี้สนับสนุนความคิดเห็นของ McGuire (2016) ที่ว่าด้วยเรื่องของการล่มสลายของการแบ่งกันชีวิตระหว่างเรื่อง “เล่น” กับสังคมจริงๆ เพราะการใช้แอปพลิเคชันหาคู่นั้นทำให้กำแพงการแบ่งกันทลายลง อีกทั้งยังเปิดโอกาสให้กับกลุ่มบุคคลสองชีวิตให้สามารถหาโอกาสในการพบปะชาวเกย์ได้มากขึ้นและส่งผลเป็นลูกโซ่ไปยังกลุ่มบุคคลสองชีวิตที่ไม่สามารถแยกโลกได้เฉกเช่นสมัยก่อน

3. การนัดเจอกับชาวต่างชาติ

อย่างที่คุณเขียนได้กล่าวไปข้างต้นเกี่ยวกับเรื่องของการนัดกับชาวต่างชาติ ชาวเกย์เกาหลีโดยปกติมักจะเลือกที่ไม่พบปะกับชาวต่างชาติ ทั้งนี้อาจจะเกิดจากความเป็นสังคมเดี่ยวที่ชาวเกาหลีเองมีค่านิยมนี้มาตั้งแต่สมัยตกอยู่ภายใต้การปกครองของญี่ปุ่น (Tae Geun Park, 2012) จากการหาผู้ให้สัมภาษณ์ ผู้เขียนเองก็ประสบปัญหาในการหาผู้ให้สัมภาษณ์เช่นกัน ถึงแม้ว่าผู้เขียนจะติดต่อในภาษาเกาหลีแต่มีหลายครั้งที่ผู้เขียนกลับโดนปฏิเสธการให้สัมภาษณ์โดยผ่านการอ้างถึงการใช้ภาษาที่ไม่ใช่คนเกาหลี นอกจากนี้ผู้เขียนยังพบว่าโดยส่วนใหญ่แล้วผู้ให้สัมภาษณ์ที่เปิดโอกาสให้ นั้น มักจะมองว่าผู้เขียนเป็นเพียงเรื่องชั่วครวเมื่อพูดคุยกับผู้เขียนเสร็จก็สามารถที่จะทำให้หายไปจากวงจรชีวิตของ

ผู้ให้สัมภาษณ์ได้ อย่างไรก็ตามมีผู้ให้สัมภาษณ์บางคนที่ยกกับผู้เขียนถึงความปรารถนาในการมีคู่ชีวิตเป็นชาวต่างชาติ พักซู พนักงานบริษัทอายุ 40 ปีเล่าถึงการมาเที่ยวยังประเทศไทยของเธอ

“ผมมาที่เมืองไทยทุกสัปดาห์ตลอดระยะเวลา 10 ปีเพื่อที่จะมาหาเพื่อนฝูงชาวเกย์ที่เป็นคนไทย มาหาเพื่อนทั้งคนไทยและคนเกาหลี แล้วก็มาหาความรักที่ผมน่าจะหาไม่ได้ที่เกาหลี”

พักซูกล่าวว่า เกย์ไทยเป็นคนที่น่าอัศจรรย์ในสายตาของเธอเพราะสังคมไทยดูเหมือนยอมรับการมีอยู่ของเกย์อย่างไม่มีเงื่อนไขใดๆ ทุกคนสามารถใช้ชีวิตโดยไม่ต้องปิดบังตัวตนที่แท้จริง อีกทั้งยังมีพื้นที่สาธารณะเช่น สโมสร รัชดาภิเษก เป็นแหล่งของชาวเกย์แบบเปิดเผย พักซูยังกล่าวถึงการหาคนรักในประเทศไทยว่าเธอเชื่อว่าความรักที่ไม่มีอยู่จริงของเกย์สามารถเกิดขึ้นได้ถ้าเป็นประเทศไทย สำหรับสายตาของชาวต่างชาติที่มีต่อประเทศไทยในเรื่องของสังคม LGBT ถือว่ามีภาพที่เป็นบวกอยู่เสมอเนื่องจากคนไทยมีความเข้าใจเรื่องเพศที่ลึกซึ้งและเปิดรับมากกว่าประเทศอื่นๆ (Henrietta Moore, 2004) เมื่อสภาพสังคมไม่มีกำแพงที่มองไม่เห็นมากขึ้นไว้จึงเกิดสภาพแวดล้อมที่เป็นมิตรต่อสังคม LGBT นอกจากนี้เมื่อผู้เขียนถามถึงการนัดเจอผ่านแอปพลิเคชันในประเทศไทยพบว่าทั้ง 25 คนที่ตอบตกลงในการให้สัมภาษณ์เคยเจอและมีกิจกรรมทางเพศกับคนไทยเป็นที่เรียบร้อยแล้ว จินวู กล่าวว่าคนไทยมีลักษณะรูปร่างที่คล้ายกับคนเกาหลี เขามองว่าความแตกต่างเดียวที่คนไทยกับคนเกาหลีมีคือภาษา ด้วยเหตุนี้ผู้เขียนมองว่าคนเกาหลีน่าจะยังมีลักษณะความเป็นสังคมเดี่ยวอยู่ในตัวตนค่อนข้างสูง แต่ในขณะที่เดียวกันก็พยายามที่จะเปิดทัศนคติของตนเองและยอมรับกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากภายนอกสังคมผ่านคนรุ่นใหม่ที่ได้รับอิทธิพลจากยุคโลกาภิวัตน์ (Day Wong, 2007)

“ถ้าผมได้เจอคนไทยที่พูดเกาหลีแบบคุณ(ผู้เขียน)ได้ ผมก็ไม่ได้เห็นว่าคุณเป็นคนไทยอีกต่อไป คุณก็เป็นคนเกาหลีนั่นแหละ”

4. การออกมาประกาศตน (Coming Out)

การออกมาประกาศตนว่าเป็นเกย์ในเกาหลียังเป็นเรื่องที่ทำได้ยากหรือต่อให้ทำแล้วก็มีโอกาสสูงที่บุคคลดังกล่าวจะมีถูกสังคมไม่ยอมรับ (Wan-Shan Chou, 2001) จากการสัมภาษณ์ ผู้เขียนพบผู้ให้สัมภาษณ์เพียง 4 คนจาก 25 คนที่ออกมาประกาศตนว่าเป็นเกย์ต่อสาธารณะ ปัญหาที่พบในการออกมาประกาศตน เทยง นักศึกษาจากโซล กล่าวว่าเขาได้พยายามรวบรวมความกล้าที่จะบอกครอบครัวของเขาถึงรสนิยมชายรักชาย เขาได้รับอิทธิพลส่วนใหญ่จากการชมคลิปใน YouTube เนื้อหาเกี่ยวกับการออกมาประกาศตน สิ่งที่เกิดขึ้นคือเขาบอกกับพ่อแม่ของเขาเมื่อวันเกิดช่วงปลายปี 2017 พ่อกับแม่ของเทยงไม่สามารถยอมรับได้และไล่เขาออกจากบ้าน ทุกวันนี้เทยงไม่ได้รับการติดต่อจากพ่อแม่ของเขาและเขาต้องหาเลี้ยงชีพตนเองด้วยการทำงานพาร์ทไทม์

“ถ้าผมย้อนเวลาได้ ผมก็คงจะยังบอกพ่อกับแม่เหมือนเดิม เพราะต่อให้ตอนนี้ผมจะลำบากกว่าแต่ก่อนแต่ผมกับรู้สึกสบายใจอย่างบอกไม่ถูก มองโลกในแง่ดี ผมคิดว่าในที่สุดพ่อกับแม่ผมก็คงยอมรับได้สักวัน ของแบบนี้คงต้องใช้เวลา”

การออกมาประกาศตนในเกาหลีอาจจะเป็นเรื่องที่สังคมส่วนใหญ่ไม่เป็นที่ยอมรับ หากแต่ในหลายๆครั้งการประกาศตนภายในบ้าน (Coming Home) เริ่มเป็นที่นิยมมากขึ้นในหมู่เกย์เกาหลี การประกาศตนภายในบ้านเป็นกลไกที่เกิดขึ้นในสังคมเกย์เอเชียโดยเริ่มมีการศึกษาที่ประเทศฮ่องกง Chou (2001) ค้นพบว่าชาวเกย์ฮ่องกงเลือกวิธีที่นำเอาคู่รักของตนไปร่วมโต๊ะอาหารเย็นในช่วงเทศกาลสำคัญๆเช่นการไหว้บรรพบุรุษหรือการนัดสังสรรค์ครอบครัว วิธีการแนะนำตัวของคู่รักของชาวเกย์ก็จะขึ้นอยู่กับอารมณ์โดยรวมในช่วงเวลานั้นๆ โดยมักจะเลือกบอกว่าเป็นเพื่อนสนิทคนหนึ่งแทน จอนนี่ หนุ่มว่างงานจากพูซานบอกว่าเขาเองก็เลือกที่จะพาแฟนหนุ่มของเขาไปทำความรู้จักกับที่บ้านผ่านการพาไปนั่งทานข้าวด้วย โดยที่เขาจำกัดความสัมพันธ์ของเขากับแฟนหนุ่มว่าเป็นเพื่อนสนิทกัน ทั้งนี้จอนนี่กล่าวว่าการกระทำแบบนี้ขึ้นอยู่กับความเห็นชอบของแต่ละคู่รักด้วย เนื่องจากมีกลุ่มคนหลายกลุ่มที่รู้สึกอึดอัดกับการจำกัดความในรูปแบบเพื่อนแทนที่จะเป็นรูปแบบคนรัก อาจกล่าวได้ว่าในปัจจุบันนี้สังคมเกาหลีเริ่มที่จะมีการยอมรับในกลุ่มสังคม LGBT มากขึ้นเมื่อเปรียบเทียบกับตอนที่ McGuire (2016) และ Kunsik (2013) ได้เคยทำวิจัยเอาไว้ ทั้งนี้การยอมรับในสังคมมากขึ้น อาจเกิดจากปัจจัยด้านเทคโนโลยีที่เริ่มทำให้คนเกาหลีได้เห็นโลกทัศน์ใหม่ๆมากขึ้น การออกมาทำเนื้อหาเกี่ยวกับ LGBT ใน YouTube ก็มีจำนวนสูงขึ้น จากข้อมูลใน YouTube มีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับ LGBT ในเกาหลีสู่ถึง 100,000 คลิปในปี 2018 โดยมีผู้มีโอกาสพลมากกว่า 500 ช่องที่คอยผลักดันทำคลิปข้อมูลของ LGBT ในการให้สังคมเกาหลีทำความเข้าใจได้มากขึ้น ตัวอย่างช่องที่ค่อนข้างได้รับความนิยมคือ CHANNEL GIMCHEOLSOO ซึ่งมีผู้ติดตามช่องมากถึง 120,000 คน คลิปของคิมซอลซูส่วนใหญ่เป็นเรื่องราวระหว่างเขากับแฟนหนุ่มของเขาและคลิปที่ทำให้คนให้ความสนใจและเกิดเป็นไวรัล (Viral) ในสังคมออนไลน์เกาหลีคือคลิป”โกนหนวดให้แฟน” เทยงกล่าว ว่าคิมซอลซูเป็นแรงบันดาลใจให้เขาอยากมีชีวิตที่ปกติโดยไม่จำเป็นต้องปิดบังความเป็นเกย์ของเขาอีกต่อไป

“จะดีแค่ไหนถ้าผมสามารถไปไหนมาไหนโดยที่ผมเป็นตัวของตัวเองได้มากที่สุด ประเทศไทยก็เป็นแบบนี้เหมือนกันใช่ไหมครับ (ผู้เขียนพยักหน้า) ผมละอิจฉาพวกคุณจริงๆเลย”

อภิปรายผลวิจัย

จากการศึกษาผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้เขียนพบว่าแนวทางความเป็นอยู่ของเกย์ในเกาหลียังคงเป็นไปตามกรอบที่ McGuire (2016) ได้เคยทำการวิจัยเอาไว้ หากแต่ว่ามีบางเรื่อง que เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงไป ในกรณีแรกขาน่าและบาร์เกย์ในเกาหลีเริ่มไม่เป็นที่นิยมอย่างมากในหมู่ชาวเกย์เกาหลีสักเอง ทั้งนี้เกิดจากการที่มีคนในสังคมทั่วไปให้ความสนใจมากขึ้นและนำพาคนเหล่านั้นเข้ามาในสถานที่นั้นๆ เมื่อเกิดปรากฏการณ์นี้ขึ้นทำให้ชาวเกย์เกาหลีสู้สึกไม่ปลอดภัยและไม่เป็นความลับอีก

ต่อไป ทำให้ชาวเกย์เกาเหลืส่วนใหญ่เลือกที่จะหันมาใช้แอปพลิเคชันหาคูในการหาเพื่อน หรือแม้กระทั่งคนรักแทน กรณีที่สองคือความเปลี่ยนแปลงในเรื่องของการเล่นแอปพลิเคชันหาคู McGuire (2016) ได้อธิบายถึงการบอกโพรไฟล์ที่เป็นความลับและพยายามปกปิดตัวตนที่แท้จริงของผู้เล่น สิ่งนี้ได้เปลี่ยนไปเนื่องจากผู้เขียนพบว่าโพรไฟล์ส่วนใหญ่ในปัจจุบันชาวเกย์เกาเหลืมักเลือกใช้รูปใบหน้าปกติของตนเองในการใช้รูปโพรไฟล์ อีกทั้งด้วยลักษณะเด่นใหม่ๆอย่างเช่นการถ่ายทอดสดในแอปพลิเคชัน Blued ต่างทำให้ชาวเกย์เกาเหลืหันมาเปิดความเป็นส่วนตัวของตัวเองมากขึ้น ผู้เขียนยังพบว่ามิเกย์เกาเหลืบางกลุ่มเลือกที่จะใช้จุดเด่นของแอปพลิเคชันนี้ในการหาเงินผ่านการถ่ายทอดสดกิจกรรมทางเพศของตนอีกด้วย นอกจากนี้ลักษณะการเขียนอธิบายตนเองในหน้าโพรไฟล์เริ่มมีการใส่รสนิยมทางเพศอื่นๆเข้าไปด้วย หนึ่งในนั้นคือรสนิยมทางเพศแบบ BDSM ซึ่งจากการสัมภาษณ์ผู้เขียนพบว่ามิเกย์เกาเหลืจำนวนไม่น้อยที่มีรสนิยมทางเพศแบบเจ้านายและทาส กรณีที่สาม ผู้เขียนพบว่าบุคคลสองชีวิตเริ่มใช้ชีวิตอย่างมีอุปสรรคมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้เกิดจากการเข้ามาของแอปพลิเคชันหาคู ซึ่งทำให้กำแพงที่กั้นระหว่างโลกความชอบชายรักชายกับโลกปกติที่มีแฟนสาวค่อยๆพังทลายลง บุคคลสองชีวิตหลายคนประสบปัญหาในการทำ ความเข้าใจกับตนเองว่าควรจะเลือกความชอบส่วนตัวของตัวเองหรือควรจะเลือกหน้าตาทางสังคม McGuire (2016) กล่าวว่า การพังทลายลงของบุคคลสองชีวิตมาจากข่าวลือที่ว่าด้วยเรื่องการเสียชีวิตผ่านการใช้แอปพลิเคชันหาคู แต่สิ่งที่ผู้เขียนพบกลับสวนทางกับที่ McGuire (2016) ได้กล่าวไว้เพราะมีบุคคลสองชีวิตจำนวนไม่น้อยที่เลือกจะเลือกฝั่งความชอบส่วนตัวของตัวเอง กรณีที่สี่ ผู้เขียนพบว่าชาวเกย์เกาเหลืยังมีการเลือกปฏิบัติต่อชาวต่างชาติอยู่ ดังจะเห็นได้จากการที่มิเกย์เกาเหลืหลายคนเลือกที่จะไม่ไปชานาหรือบาร์เกย์ด้วยสาเหตุที่มีการพบเจอชาวต่างชาติมากขึ้น อีกทั้งยังมีการเลือกคู่นอนผ่านการดูโพรไฟล์ว่าเป็นคนเกาเหลืหรือไม่ หากไม่ใช่ก็เลือกที่จะไม่สนใจและหาคนในชาติตัวเอง ทั้งนี้การเลือกชาวต่างชาติน่าจะเป็นผลมาจากความเป็นสังคมเดี่ยว (Homogenous Society) ที่ชาวเกาเหลืเป็นมาตั้งแต่สมัยการตกอยู่ภายใต้การปกครองของญี่ปุ่นในช่วงปี 1900 การเป็นสังคมเดี่ยวส่งผลกระทบต่อคนเกาเหลืเลือกที่จะมองคนที่มิลักษณะแบบเดียวกันกับตนเองก่อนและเลือกที่จะปฏิบัติกับคนอื่นๆเป็นเพียงบุคคลภายนอก (Park, 2012) ในทางกลับกันหากคนเกาเหลืเลือกที่จะนำบุคคลภายนอกเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของสังคมแล้ว คนกลุ่มนั้นก็จะได้รับการปฏิบัติไม่ต่างจากที่ปฏิบัติกับคนเกาเหลืกันเอง ดูได้จากการที่ผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวถึงคนไทยว่าไม่ต่างอะไรในเชิงรูปลักษณะภายนอก มีเพียงแค่ภาษาเท่านั้นที่เป็นความแตกต่าง ทั้งนี้หากคนไทยสามารถพูดภาษาเกาเหลืได้ก็เลือกที่จะปฏิบัติไม่ต่างจากมิเกย์เกาเหลืคนอื่น กรณีที่ห้า ผู้เขียนค้นพบว่าสังคมภาพรวมเกาเหลืยังคงมองว่าสังคม LGBT ยังเป็นเรื่องที่ไม่น่ายอมรับในภาพรวม หากแต่เริ่มมีความขัดแย้งในสังคมที่เบาลง ทั้งนี้เกิดขึ้นจากเทคโนโลยีที่เข้ามาช่วยลดความรุนแรงลงในปัจจุบันมีคิลิปที่เกี่ยวข้องกับสังคม LGBT ในเกาเหลืที่เพิ่มขึ้นทำให้คนเกาเหลืเข้าใจเรื่องราวของคนในสังคมนี้มากขึ้น กรณีที่หก ผู้เขียนพบว่า การประกาศตนต่อสาธารณะหรือ Coming Out ยังเป็นเรื่องที่

ลำบากอยู่สำหรับเกย์เกาหลีสืบเนื่องไปตามงานวิจัยของ McGuire (2016) โดยส่วนใหญ่มักจะยังไม่กล้าพอที่จะบอกและเลือกปิดบังความจริงเอาไว้ หรือหากกล้ามากพอที่จะประกาศตนก็มีความเสี่ยงสูงที่จะไม่ได้รับการยอมรับจากสังคมปกติ ทางเลือกในปัจจุบันของเกย์เกาหลีสื่อการค่อยๆบอกกับกลุ่มคนที่ตนเองอยากจะบอกเรียกกันว่า การประกาศตนภายในบ้าน (Coming Home) โดยที่การจำกัดความสถานะก็มักจะเลือกใช้คำว่าเพื่อนสนิทแทนการบอกว่ามีสถานะเป็นคู่รักกัน ทั้งนี้การเป็นที่ยอมรับในรูปแบบนี้ดูมีความเป็นไปได้มากกว่าบนสถานการณ์สังคมเกย์เกาหลีสืบเนื่องมาจากรณีสุดท้าย ผู้เขียนค้นพบว่าประเทศไทยเป็นประเทศตัวอย่างสำหรับสังคมที่นำอยู่ของ LGBT เนื่องจากสังคมไทยมีการยอมรับในความหลากหลายทางเพศมากกว่าสังคมอื่นๆ มีชาวเกย์เกาหลีน้อยที่เลือกที่จะมาท่องเที่ยวหรือใช้ชีวิตในสังคมไทย เพราะทำให้กลุ่มเหล่านี้มีจุดยืนที่ชัดเจนและดำเนินชีวิตได้ปกติ ทั้งนี้อาจจะต้องมีการศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับปัจจัยที่ทำให้ประเทศไทยมีสังคมที่ยืดหยุ่นในการยอมรับต่อความเปลี่ยนแปลงของคำจำกัดความของเพศสภาพ

สรุปผลวิจัยและข้อจำกัดวิจัย

สาธารณรัฐเกาหลีหรือเกาหลีใต้ยังคงเป็นประเทศที่ไม่ค่อยยอมรับในความแตกต่างของเพศสภาพ หากแต่ตัวสังคมเกย์เกาหลียังคงมีความเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น ดูได้จากการมีจุดยืนมากขึ้นของชาวเกย์เกาหลีสื่อการศึกษานี้แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงที่อาจจะดูเล็กน้อยแต่ก็ถือว่าเป็นก้าวสำคัญของสังคมเกย์เกาหลีสื่อการพัฒนาไปสู่สังคมที่ยอมรับในความหลากหลายทางเพศได้ การศึกษานี้ค้นพบเรื่องราวเพิ่มเติมที่ซ่อนเร้นอยู่ในมุมมองของสังคมเกย์เกาหลีสื่อการเรื่องรสนิยมทางเพศที่มีความซับซ้อนมากขึ้น การประกาศตนต่อสาธารณชนที่ต้องใช้การยอมรับในกลุ่มคนเล็กๆก่อน การไหลออกของกลุ่มเกย์เกาหลีสื่อสังคมที่เกื้อหนุนสังคมหลากหลายทางเพศมากกว่า หรือแม้กระทั่งรสนิยมที่เปลี่ยนไปในการเลือกคู่ของชาวเกย์เกาหลีสื่อการข้อจำกัดของการศึกษานี้เกิดขึ้นจากระยะเวลาในการศึกษาที่มีอยู่อย่างจำกัด ประกอบกับความลำบากในการหาผู้ที่จะให้สัมภาษณ์ หากสามารถเพิ่มระยะเวลาในการศึกษาได้นำจะทำให้ผลการวิจัยมีความชัดเจนได้มากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- Christian Licoppe, Riviere, Anne Carole and Julien More. (2015). Grindr Casual Hook-ups as Interactional Achievements. *New Media & Society*, 19(1).
- Christian Phillips. (2015). Self-Pornographic Representations with Grindr. *Journal of Visual and Media Anthropology*, 1.1, 65-79.

- Day Wong. (2007). Rethinking the Coming Home Alternative: Hybridization and Coming out Politics in Hong Kong's Anti-Homophobia Parades. *Inter-Asia Cultural Studies*, 8(4), 600-16.
- Henrietta L. Moore. (2004). Global Anxieties: Concept-Metaphors and Pre-Theoretical Commitments in Anthropology. *Anthropological Theory*, 4(1).
- Ji-Hyun Ahn. (2012). Transforming Korea into a Multicultural Society: Reception of Multiculturalism Discourse and its Discursive Disposition in Korea. *Asian Ethnicity*, 13(1), 97-109.
- June J.H. Lee. (2002). Discourses of Illness, Meanings of Modernity: A Gendered Construction of Songinbyong. *Under Construction*. Honolulu: University of Hawaii Press.
- Kane Race. (2015). Speculative Pragmatism and Intimate Arrangements: Online Hook-up Devices in Gay Life. *Culture, Health & Sexuality*, 17(4), 496-511.
- Kunsik Song. (2013). *Queer Identity and Sexuality in South Korea: A Critical Analysis via Male Bisexuality* (Unpublished doctoral dissertation). Seoul National University, Republic of Korea.
- Kwansu Park. (2006). Research on 1940s 'Male Homosexuality'. *Comparative Folk Studies*, 31, 389-438.
- Matthew McGuire. (2016). *Outside Jeong? Young Men, Sexuality and Conflicting Selfhood in Seoul* (Unpublished doctoral dissertation). University of Cambridge, UK.
- M.J. Sinnot. (2004). *Tom and Dees: Transgender Identity and Female Same-Sex Relationship in Thailand*. Honolulu: University of Hawaii Press.
- Norman Kutcher. (2000). The Fifth Relationship: Dangerous Friendships in the Confucian Context. *The American History Review*, 105(5), 1615-29.
- Seungsook Moon. (2002). The Production and Subversion of Hegemonic Masculinity: Reconfiguring Gender Hierarchy in Contemporary South Korea. *Under Construction: The Gendering of Modernity, Class and Consumption in Republic of Korea*. Honolulu: University of Hawaii Press.
- Tae-Guen Park. (2012). The Role of the United States and Japan in the Development of South Korea's Science Technology during the Cold War. *Korea Journal*. 52(1).

Wah-Shan Chou. (2001). Homosexuality and the Cultural Politics of Tongzhi in Chinese Societies. *Journal of Homosexuality*, 40(3-4), 27-46.

Yongho Ch'oe, Peter H. Lee, and William Theodore De Bary. (2000). *Sources of Korean Tradition: From the sixteenth to the twentieth centuries*. Columbia University Press.

Young-Gwan Kim and Sook-Ja Hahn. (2006). Homosexuality in Ancient and Modern Korea. *Culture, Health & Sexuality*, 8(1), 59-65.

“ชาติภพ” ในบทเพลงรักของสุนทรภรณ์

สุนันท์ ภัคภานนท์

คณะมนุษยศาสตร์และประยุกต์ศิลป์

มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย

บทคัดย่อ

จากการศึกษาวิเคราะห์ “ชาติภพ” ในบทเพลงรักของสุนทรภรณ์ จำนวน 40 บทเพลง พบว่า ผู้ประพันธ์นำเสนอเรื่องราวความรักของชายและหญิง โดยเชื่อมโยงกับความเชื่อเรื่อง “ชาติภพ” ไว้ใน 2 ประเด็นหลักๆ คือ ประเด็นแรก ชาติก่อน: เหตุแห่งรักที่สมหวังและผิดหวัง แบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือ 1. บุพเพสันนิวาส: เหตุแห่งรักที่สมหวัง ผู้ประพันธ์นำเสนอความเชื่อเรื่อง “บุพเพสันนิวาส” ในความหมายของการเคยอยู่ร่วมกันในชาติก่อนในฐานะ “คู่ครอง” ที่ส่งผลให้ชายและหญิงได้มาพบกัน รักกัน และเป็นคู่ครองกันในชาตินี้ 2. กรรมในชาติก่อน: เหตุแห่งรักที่ผิดหวัง ผู้ประพันธ์นำเสนอเรื่องราวความรักที่ผิดหวังของชายและหญิง โดยเชื่อมโยงกับ “กรรม” ในชาติก่อน ประเด็นที่ 2 ความรักที่ปรารถนา: ชาตินี้ ชาติหน้า ชาติไหน แบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือ 1. ชาตินี้ ชาติหน้า ชาติไหน: ความปรารถนาในรักนิรันดร์ ผู้ประพันธ์นำเสนอเรื่องราวความรักของชายและหญิงที่เป็นคู่ครองกันในชาตินี้และปรารถนาจะได้เป็นคู่ครองกันอีกในชาติหน้า และชาติต่อไป 2. ชาติหน้า ชาติไหน: ความปรารถนาในรักที่สมหวัง ผู้ประพันธ์นำเสนอเรื่องราวความรักที่ผิดหวังของชายและหญิงในชาตินี้ แต่ปรารถนาจะมีรักที่ “สมหวัง” ในชาติหน้าและชาติต่อไป

คำสำคัญ: บทเพลงรัก, ชาติภพ, กรรม, บุพเพสันนิวาส

The Concepts of “Life” in Suntharaporn Love Songs

Sunan Phakkhaphanon

School of Humanities and Applied Arts

University of the Thai Chamber of Commerce

Abstract

This article aims to study the concept of “life” as related to “love” in Suntharaporn love songs. Based on 40 Suntharaporn love songs, it was found that the song writers aimed to portray the “love” relationships between men and women through the concept of “life” in Buddhism. “The connection between “love” and “life” as portrayed in Suntharaporn love songs can be categorized into 2 main aspects. Firstly, the song writers portray the love relationships between men and women through the concept of the past life. Based on the “past life” concept, the fulfillment or disappointment of love can be explained in 2 different ways: a) Bupphesanniwat (Pubbesannivâsa) and b) Karma. In terms of Bupphesanniwat, it was believed that if a couple used to live together as husband and wife in their past life, they would be predestined to meet and fall in love again in their present life. In terms of Karma, it was believed that the disappointment of love between men and women in their present life could be explained through the concept of Karma which they performed in their past life. Secondly, the concept of “desired love” in the past life, present life, and next life in Suntharaporn love songs was portrayed in 2 different ways: a) the wish for desired eternal love in past life, present life, or next life and b) the wish for desired eternal love in the next life due to the disappointment of love in past life or present life.

Keywords: life, love, Bupphesanniwat, karma

บทนำ

สังคมไทยเป็นสังคมที่คนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ “ในฐานะชาวพุทธเราต้องเคยถูกอบรมสั่งสอนเรื่องกฎแห่งกรรมมาไม่มากก็น้อย อย่างที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ากล่าวไว้ว่า เวนกรรมมีจริง ชาตินี้ชาติหน้ามีจริง และการเวียนว่าย ตาย เกิด นั้นมีจริง” (พระมหาสมชาย ฐาน วุฑฒ, 2557) คนในสังคมไทยจำนวนมากมีความสนใจเรื่อง ชาตินี้ชาติหน้า และการเวียนว่าย ตาย เกิด ชาย โพธิสตา (2561) กล่าวว่า “เรื่องความตายกับชาติหน้า เป็นประเด็นที่อยู่ในความสนใจของคนจำนวนมาก และเป็นข้อกังวลที่คนทั่วไปติดใจ อย่างไรก็ตาม แม้ว่าพุทธศาสนาจะไม่ได้ปฏิเสธเรื่องของชาติหน้า และเรื่องการตายแล้วเกิด แต่ก็ไม่ได้ให้ความสำคัญแก่เรื่องนี้มากเหมือนกับเรื่องที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับชีวิตในโลกนี้”

แม้พระพุทธศาสนาจะให้ความสำคัญโดยตรงกับชีวิตในโลกนี้ แต่ความเชื่อเกี่ยวกับเรื่อง ชาตินี้ชาติหน้า และการเวียนว่าย ตาย เกิด ก็เป็นความเชื่อที่มีอยู่ทั่วไปในสังคมไทย โดยมีการนำเสนอความเชื่อดังกล่าวผ่านทัศนคติของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ รวมทั้งผู้ประพันธ์ผลงานวรรณกรรมประเภทต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นภาพยนตร์ ละครโทรทัศน์ หรือบทเพลงต่างๆ ในบรรดาบทเพลงจำนวนมากที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่อง ชาตินี้ชาติหน้า ซึ่งเชื่อมโยงกับความเชื่อเรื่องกรรมและการเวียนว่าย ตาย เกิด บทเพลงของสุนทราภรณ์นับเป็นบทเพลงที่น่าสนใจ เนื่องจากเป็นบทเพลงที่มีคุณค่าและยังคงได้รับความนิยมจากคนในสังคมไทย ดังที่ พิชญ์สินี บำรุงนคร (2543: 49) กล่าวว่า “การที่ผู้ฟังตัดสินเพลงสุนทราภรณ์ว่าเป็นอมตะนั้นมีสาเหตุมาจากเนื้อหาที่ประกอบด้วย ความสอดคล้องระหว่างเนื้อร้องกับทำนอง ความหมายของเพลงซึ่งมีสาระและเชื่อมโยงกับสิ่งที่เป็นนิรันดร์ สิ่งที่ยังคงอยู่...”

บทเพลงของสุนทราภรณ์เป็นบทเพลงที่ได้รับความนิยมจากผู้ฟังเสมอมา โดยเฉพาะบทเพลงที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับความรัก ซึ่งนอกจาก “ทุกเพลงล้วนมีคำร้องไพเราะเหมือนบทกวี ผู้ประพันธ์ได้เลือกใช้ถ้อยคำสละสลวย มีการเล่นคำเล่นสัมผัสคล้องจองที่ช่วยให้จดจำเพลงได้ง่ายเข้า ทั้งยังสะท้อนความรู้สึกของเพลงได้อย่างตรงไปตรงมา และกินใจ” (พิชญ์สินี บำรุงนคร, 2543, น.32) บทเพลงรักของสุนทราภรณ์ยังมีเนื้อหาที่สะท้อนให้เห็นทัศนคติของผู้ประพันธ์เกี่ยวกับความเชื่อเรื่อง ชาตินี้ชาติหน้า หรือที่เรียกว่า “**ชาติภพ**” ซึ่งเชื่อมโยงกับความเชื่อเรื่องกรรมและการเวียนว่าย ตาย เกิด ด้วย

พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ อธิบายว่า “ชาติ หมายถึง การเกิด” และ “ภพ หมายถึง โลกเป็นที่อยู่ของสัตว์ ภาวะชีวิตของสัตว์” (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2561) ส่วนพระราชญาณกวี (ปิยโสภณ) (2560) อธิบายความรู้เกี่ยวกับเรื่อง “**ชาติภพ**” ไว้ว่า

ภพชาติเกิดจากการเดินทางของจิตโดยพลังงานของกรรมที่เกิดจากทำ พุด คิด บรรจุไว้ในจิต เมื่อร่างสลายตายไป จิตก็เดินทางต่อไปเหนี่ยวร่างใหม่ คือ ถือกำเนิดใหม่ กำเนิด

ที่ได้ใหม่นี้ขึ้นอยู่กับแรงบุญหนุนนำ แรงกรรมนำส่ง ให้ไปเกิดในภพภูมิที่ดีหรือไม่ดี ได้ร่างกายดีหรือไม่ดีต่างกัน

ความเชื่อเรื่อง “ชาติภพ” เป็นความเชื่อที่สืบเนื่องมาจากหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา และเป็นความเชื่อของคนจำนวนมากในสังคมไทย ผู้ประพันธ์บทเพลงรักของสุนทราภรณ์ได้นำเสนอทัศนะเกี่ยวกับความเชื่อเรื่อง “ชาติภพ” ไว้ในบทเพลง โดยใช้คำว่า “ชาติ” เป็นคำหลัก กล่าวได้ว่า บทเพลงรักของสุนทราภรณ์เป็นสื่อในการถ่ายทอดความเชื่อดังกล่าวแก่คนในสังคมไทย ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อเรื่อง “ชาติภพ” ในบทเพลงรักของสุนทราภรณ์

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาวิเคราะห์บทเพลงรักของสุนทราภรณ์ที่สะท้อนทัศนะของผู้ประพันธ์เกี่ยวกับความเชื่อเรื่อง “ชาติภพ”
2. เพื่อวิเคราะห์คุณค่าบทเพลงรักของสุนทราภรณ์ในฐานะที่เป็นสื่อในการถ่ายทอดความเชื่อเรื่อง “ชาติภพ” แก่คนในสังคมไทย อันเป็นความเชื่อที่สืบเนื่องมาจากหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา

ขอบเขตการวิจัย

ศึกษาวิเคราะห์บทเพลงรักของสุนทราภรณ์ที่สะท้อนทัศนะของผู้ประพันธ์เกี่ยวกับความเชื่อเรื่อง “ชาติภพ” จำนวน 40 บทเพลง ได้แก่ กลิ่นดอกโศก (สุรัฐ พุกกะเวส) เก็บใจที่ปรารถนา (ชาติรี) ขยี้ใจ (พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าจักรพันธ์เพ็ญศิริ) ครวญถึงเจ้า (เทอด วรรณนา) ความรักกับวาสนา (แก้ว อัจฉริยะกุล) คู่ทุกข์คู่สุข (แก้ว อัจฉริยะกุล) จำจากจำลา (แก้ว อัจฉริยะกุล) เชื้อบั้งไหม (แก้ว อัจฉริยะกุล) ดอกฟ้าร่วง (สุรัฐ พุกกะเวส) ดวงใจที่ไร้รัก (พจน์ จารุณนิช) ตอนทรายครวญ (สมศักดิ์ เทพานนท์) トラบสิ้นลม (นิത്യ อารี) ตะลุงคืนลอยกระทง (สมศักดิ์ เทพานนท์ , "ชาติรี") ตะวันลา (พระเจ้า วรวงศ์เธอพระองค์เจ้าจักรพันธ์เพ็ญศิริจักรพันธ์) เจ้าสาวท (สุรัฐ พุกกะเวส) ทาสประเพณี (แก้ว อัจฉริยะกุล) ที่รัก (ศรีสวัสดิ์ พิจิตรวรการ) บึงน้ำรัก (แก้ว อัจฉริยะกุล) บุพเพสันนิวาส (สุรัฐ พุกกะเวส) ปาฎลืออิฐฐาน (ชาติรี) ปารีชาต (แก้ว อัจฉริยะกุล) พรหมลิขิต (แก้ว อัจฉริยะกุล) เพรงกรรม (ศรีสวัสดิ์ พิจิตรวรการ) เพลิงใจ (ศรีสวัสดิ์ พิจิตรวรการ) ม่านมงคล (สมศักดิ์ เทพานนท์) ยอดปรารถนา (สุรัฐ พุกกะเวส) ยอดเทพี (สมศักดิ์ เทพานนท์) รักของคนอื่น (พรพิรุณ) รักต่างแดน (สมศักดิ์ เทพานนท์) รักทรมาณใจ (พจน์ จารุณนิช) รักเธอคนเดียว (แก้ว อัจฉริยะกุล) รอยบุญรอยกรรม (สุรัฐ พุกกะเวส) รำวงมาลัยจรณา (สมศักดิ์ เทพานนท์) ลวงรัก (สมศักดิ์ เทพานนท์) วิมาน

ทลาย (แก้ว อัจฉริยะกุล) ศรีทวารัก (ธাত্রี) สิ้นรักสิ้นหวัง (ประเสริฐ ญ นคร) เสี่ยงรัก (พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าจักรพันธ์เพ็ญศิริ) เสมอใจ (สมศักดิ์ เทพานนท์) เหลือจะเชื่อ (สมศักดิ์ เทพานนท์)

วิธีดำเนินการวิจัย

1. สืบค้นข้อมูลบทเพลงรักของสุนทราภรณ์ที่สะท้อนให้เห็นทัศนคติของผู้ประพันธ์เกี่ยวกับความเชื่อเรื่อง “ชาติภพ” ในเว็บไซต์ www.websuntaraporn.com/suntaraporn/lyric/ บ้านคนรัก สุนทราภรณ์
2. รวบรวมและคัดเลือกบทเพลงจำนวน 40 บทเพลง โดยพิจารณาจากเนื้อหาของบทเพลงที่ผู้ประพันธ์นำเสนอความเชื่อเรื่อง “ชาติภพ” เชื่อมโยงกับเรื่องราวความรักของชายและหญิง เพื่อใช้ในการวิเคราะห์
3. วิเคราะห์ความเชื่อเรื่อง “ชาติภพ” ในบทเพลงรักของสุนทราภรณ์
4. วิเคราะห์คุณค่าของบทเพลงรักของสุนทราภรณ์ ในฐานะที่เป็นสื่อในการถ่ายทอดความเชื่อเรื่อง “ชาติภพ” แก่คนในสังคมไทย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบทัศนคติของผู้ประพันธ์เกี่ยวกับความเชื่อเรื่อง “ชาติภพ” ที่สะท้อนผ่านบทเพลงรักของสุนทราภรณ์
2. ทำให้ตระหนักในคุณค่าของบทเพลงรักของสุนทราภรณ์ ในฐานะที่เป็นสื่อในการถ่ายทอดความเชื่อเรื่อง “ชาติภพ” แก่คนในสังคมไทย อันเป็นความเชื่อที่สืบเนื่องมาจากหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา

ผลการศึกษาวิเคราะห์

จากการศึกษาวิเคราะห์บทเพลงรักของสุนทราภรณ์ที่สะท้อนให้เห็นทัศนคติของผู้ประพันธ์เกี่ยวกับความเชื่อเรื่อง “ชาติภพ” จำนวน 40 บทเพลง พบว่า ผู้ประพันธ์นำเสนอเรื่องราวความรักของชายและหญิง โดยเชื่อมโยงกับความเชื่อเรื่อง “ชาติภพ” ไว้ใน 2 ประเด็นหลักๆ คือ

1. ชาติก่อน: เหตุแห่งรักที่สมหวังและผิดหวัง
2. ความรักที่ปรารถนา: ชาตินี้ ชาติหน้า ชาติไหน

ชาติก่อน: เหตุแห่งรักที่สมหวังและผิดหวัง

ผู้ประพันธ์บทเพลงรักของสุนทราภรณ์นำเสนอเรื่องราวความรักระหว่างชายและหญิง ทั้งความรักที่สมหวังและความรักที่ผิดหวังในชาตินี้ โดยเชื่อมโยงกับความเชื่อเรื่อง “กรรม” ในชาติก่อน ซึ่งสามารถจำแนกทัศนคติของผู้ประพันธ์เกี่ยวกับความเชื่อดังกล่าวได้เป็น 2 ลักษณะ คือ

1. บุพเพสันนิวาส: เหตุแห่งรักที่สมหวัง
2. กรรมในชาติก่อน: เหตุแห่งรักที่ผิดหวัง

บุพเพสันนิวาส: เหตุแห่งรักที่สมหวัง

พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ อธิบายว่า “บุพเพสันนิวาส หมายถึง การเคยอยู่ร่วมกันในกาลก่อน เช่น เคยเป็นพ่อแม่ ลูก พี่ น้อง เพื่อน ผัวเมียกันในภพอดีต” (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2561) ส่วน พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 อธิบายว่า “บุพเพสันนิวาส หมายถึง “การเคยอยู่ร่วมกันในชาติก่อน การเป็นเนื้อคู่กัน” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554)

ผู้ประพันธ์บทเพลงรักของสุนทราภรณ์นำเสนอความเชื่อเรื่อง “ชาติภพ” โดยอิงกับความหมายของคำว่า บุพเพสันนิวาส เฉพาะความหมายของการเป็นเนื้อคู่กัน หรือการเคยอยู่ร่วมกันในชาติก่อน ในลักษณะของการเป็น “คู่ครอง” กัน

บทเพลงที่ผู้ประพันธ์นำเสนอทัศนคติเกี่ยวกับความเชื่อเรื่อง “บุพเพสันนิวาส” เป็นบทเพลงที่ผู้ฟังจำนวนมากรู้จักและคุ้นเคยกันดี โดยเฉพาะบทเพลงที่ชื่อว่า *บุพเพสันนิวาส* และ *พรหมลิขิต* ทั้งสองบทเพลงนี้มักนิยมใช้ขับร้องในงานมงคลต่าง ๆ โดยเฉพาะงานมงคลสมรส

บทเพลง *บุพเพสันนิวาส* เป็นบทเพลงที่ผู้ประพันธ์เลือกใช้ชื่อบทเพลงตรงตามคำศัพท์ที่บัญญัติไว้ในพระพุทธศาสนา โดยเนื้อหาของบทเพลงสามารถสรุปตามคำที่คนส่วนใหญ่ในสังคมไทยนิยมใช้พูดกันอยู่เสมอว่า “คู่กันแล้วไม่แคล้วกัน” กล่าวคือ หากเคยเป็นคู่ครองกันมาในชาติก่อน ในชาตินี้แม้จะมีอุปสรรคใดมาขวางกัน ก็จะได้มาพบกัน รักกัน และเป็นคู่ครองกัน

*เมื่อคิดให้ดีโลกนี้ประหลาด บุพเพสันนิวาสที่ประกาศความรักภริยา คู่ใครคู่เขารักยัง
คอยเฝ้าชมคอยภริยาเรื่อยมา ขอบน้ำขวางหน้าขอบฟ้าขวางกัน บุพเพสังสรรค์ประสบ
ให้ได้พบสบรักกันได้ห่างกัน แค่ไหน เขาสูงบังกันไว้ รักยังได้บูชา ความรักศักดิ์ศรี รัก
ไม่มีพรหมแดน รักไม่มีศาสนา แม้ใครบุญญา ได้ครองกันมา พรหมลิขิตพาชื่นใจ
(*บุพเพสันนิวาส: สุรัฐ พุกกะเวส*)*

บทเพลง *พรหมลิขิต* เป็นบทเพลงที่ผู้ประพันธ์นำเสนอเนื้อหาที่สะท้อนให้เห็นความเชื่อเรื่อง “บุพเพสันนิวาส” โดยใช้คำว่า “เนื้อคู่” ในการสื่อความหมาย

พรหมลิขิตบันดาลชกพา ดลให้มาพบกันทันใด ก่อนนี้อยู่กันแสนไกล พรหมลิขิตดล
จิตใจ ฉันจึงได้มาใกล้กับเธอ ***เออชะรอยคงเป็นเนื้อคู่*** ควรอ้อมชูเลี้ยงดูบำเรอ แต่ครั้งแรก
เมื่อพบเธอ ใจนึกเชื่อเมื่อแรกเจอ ***ฉันและเธอคือคู่สร้างมา.. เราสองคนต้องเป็นเนื้อคู่***
จึงขึ้นชู้รักใคร่บูชา ***นี่เพราะว่าบุญหนุนพา พรหมลิขิตขีดเส้นมา ชี้ชะตาให้มาร่วมกัน***
... พรหมลิขิตบันดาลทุกอย่าง เป็นผู้วางหนทางปวงชน ได้ลิขิตชีวิตคน ***นำเนื้อคู่มา***
เปรอปรน ทั้งยังดลเธอให้กับฉัน (พรหมลิขิต: แก้ว อัจฉริยะกุล)

เป็นที่น่าสังเกตว่า เนื้อหาของบทเพลง *บุพเพสันนิวาส* นอกจากจะสะท้อนให้เห็นทัศนคติของ
ผู้ประพันธ์เกี่ยวกับเรื่อง “คู่ครอง” เชื่อมโยงกับความเชื่อเรื่อง “ชาติภพ” ในทางพระพุทธศาสนาแล้ว
ผู้ประพันธ์ยังสะท้อนความเชื่อเรื่อง “พรหมลิขิต” ซึ่งเป็นความเชื่อของศาสนาฮินดูเข้ามาไว้ในเนื้อ
เพลงอีกด้วย ส่วนบทเพลง *พรหมลิขิต* เป็นบทเพลงที่ผู้ประพันธ์นำเสนอทัศนคติเกี่ยวกับเรื่อง
“คู่ครอง” ในทำนองเดียวกับบทเพลง *บุพเพสันนิวาส* แต่วิธีการตั้งชื่อบทเพลงและเนื้อหาของบท
เพลง แสดงให้เห็นว่าผู้ประพันธ์ให้ความสำคัญกับความเชื่อเรื่อง “พรหมลิขิต” ควบคู่กันไปด้วย

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 อธิบายว่า “พรหมลิขิต หมายถึง อำนาจที่
กำหนดความเป็นไปของชีวิต (ถือกันว่า พระพรหมเขียนไว้ที่หน้าผากของเด็กซึ่งเกิดได้ 6 วัน)”
(ราชบัณฑิตยสถาน, 2554)

วิสุทธ์ บุษยกุล (2548: 3, 4) อธิบายความเชื่อเกี่ยวกับเรื่อง “พรหมลิขิต” ไว้ว่า “ตามความ
เชื่อของชาวฮินดู พรหมลิขิต คือความเชื่อที่ว่าทุกอย่างในชีวิตของคนนั้นพระพรหมได้ลิขิตไว้บน
หน้าผากของคนทุกคนแล้วในคืนวันที่ 6 หลังจากวันเกิด บางที่เรียกว่า พรหมเรขา” และ “พรหมลิขิต
ของศาสนาฮินดูไม่ใช่กฎแห่งกรรม...สิ่งที่พระพรหมกำหนดเป็นพรหมลิขิตมี 5 อย่างคือ ความสั้นยาว
ของอายุ ลักษณะของอารมณ์เจ้าเรือน ความเฉลียวฉลาด ฐานะในสังคม และความรู้สึกในบุญและ
บาป”

ดังนั้น การที่ผู้ประพันธ์บทเพลง *บุพเพสันนิวาส* และ *พรหมลิขิต* นำเสนอทัศนคติเกี่ยวกับ
ความเชื่อเรื่อง “พรหมลิขิต” ซึ่งเป็นความเชื่อของศาสนาฮินดู ในทำนองเดียวกับความเชื่อเรื่อง
“บุพเพสันนิวาส” ซึ่งเป็นความเชื่อที่สืบเนื่องมาจากหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา จึงน่าจะ
เป็นการนำเสนอทัศนคติที่คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง ซึ่งสอดคล้องกับ พัทธพิศุทธิ์, โชติกา พิรักษา
และ ศศิภา ศรีจันทร์ ตันสิทธิ์ (2560) ที่กล่าวว่า

หากจะมีการพูดกันถึงเรื่อง "คู่ครอง" หลากหลายผู้คนที่มักจะมองไปในเรื่องของ
"บุพเพสันนิวาส"...การร่วมเป็นคู่สามี-ภรรยา ด้วยการชกพาของ "พรหมลิขิต" ซึ่งแท้จริง
แล้วหาใช่เป็นเช่นนั้นไม่ คำว่า "บุพเพสันนิวาส" ไม่ใช่เรื่องของ "พรหมลิขิต" แต่กลับเป็น
เรื่องของ "กรรมลิขิต" แต่ปางก่อน และได้มีการพัฒนามาเป็นเรื่องของ "ความรัก" ในชาติ
นี้

คำว่า “กรรมลิขิต” ก็คือ “กฎแห่งกรรม” ในทางพระพุทธศาสนา พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 อธิบายว่า “กฎแห่งกรรม หมายถึง กฎว่าด้วยกรรมและผลแห่งกรรมที่ผู้กระทำจักต้องได้รับ” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554) ดังนั้น ความเชื่อเรื่อง “บุพเพสันนิวาส” จึงเชื่อมโยงกับความเชื่อเรื่องกรรมและผลแห่งกรรมที่ชายและหญิงเคยร่วมทำกันมาในชาติก่อน

อย่างไรก็ตาม แม้ความเชื่อเรื่อง “บุพเพสันนิวาส” และ “พรหมลิขิต” ที่ส่งผลให้ชายและหญิงได้เป็น “คู่ครอง” กันในชาตินี้จะเป็นความเชื่อที่มีที่มาแตกต่างกัน แต่การนำเสนอความเชื่อตามทัศนะของผู้ประพันธ์ในแบบผสมผสานกันดังกล่าว ก็น่าจะเป็นการ “ตอกย้ำ” ความเชื่อเรื่อง “เนื้อคู่” และวลีที่ว่า “คู่กันแล้วไม่แคล้วกัน” ให้ผู้ฟังจำนวนมากในสังคมไทยเกิดการรับรู้อย่างเด่นชัด

นอกจากนี้ บทเพลง *บุพเพสันนิวาส* และ *พรหมลิขิต* ยังสะท้อนให้เห็นทัศนะของผู้ประพันธ์เกี่ยวกับความเชื่อเรื่องการทำบุญร่วมกันในชาติก่อน โดยผู้ประพันธ์ใช้คำว่า “บุญ” เป็นคำหลักในการสื่อความหมาย ดังเนื้อเพลงที่ว่า “แม้ใครบุญญา ได้ครองกันมา พรหมลิขิตพาชื่นใจ” และ “นี่เพราะว่าบุญหนุนพา พรหมลิขิตขีดเส้นมา ชี้อะตาให้มาร่วมกัน” ซึ่งการทำบุญร่วมกันในชาติก่อนนี้เอง ที่เป็นเหตุให้ชายและหญิงได้มาพบกัน รักกัน และเป็นคู่ครองกันในชาตินี้ ดังที่ พระครูธรรมธร.สาคร สุวพัฒน์ (2561) กล่าวว่า “การเกิดมาคู่กันนั้น ทางพระพุทธศาสนากล่าวไว้ว่า ชาติก่อนเคยทำบุญร่วมกันมา...”

นอกจากบทเพลง *บุพเพสันนิวาส* และ *พรหมลิขิต* ผู้ประพันธ์ได้นำเสนอทัศนะเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องการทำบุญร่วมกันในชาติก่อน ที่เป็นเหตุให้ชายและหญิงได้มาพบกัน รักกัน และเป็นคู่ครองกันในชาตินี้ไว้ในบทเพลงอีกหลายบทเพลง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

รอยบุญรอยกรรมปางก่อน สร้างคู่ให้มาอาวรณ์ช่วยดับร้อนหัวใจ เนื้อคู่ฉันของใคร จะได้อิงแอบแนบไว้ รักจะไม่ลืมหูลืมตา (รอยบุญรอยกรรม: สุรัฐ พุกกะเวส)

เพราะพรหมลิขิตขีดแนวชีวิตฉัน ไว้ให้ลืมหูลืมตาจับดวงใจ รอยบุญรอยกรรมก่อนทำ อันใดไฉนบันดาลดลให้ใจฉันรักจริง เสี่ยงบุญกรรมทำก่อนแต่ปางหลัง บุญนั้นยังเป็น บุญไว้อิง ยอมฉันยอมสละทุกสิ่ง ใจรักยังไม่ทอดทิ้งจนตาย (เสี่ยงรัก: พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าจักรพันธ์เพ็ญศิริ)

อยู่ต่างแดนเมืองไกลเหตุไฉนได้รู้จักกัน เทพองค์ใดบันดาลให้เรานั้นได้พบสบตา ชาติก่อนเคยทำบุญร่วมเจือจุนเกื้อกูลกันมา ในชาตินี้จึงนำพาอาวรณ์พาให้รักรื่นรมย์ (รักต่างแดน: สมศักดิ์ เทพานนท์)

จากตัวอย่างข้างต้น จะเห็นได้ว่า ผู้ประพันธ์ใช้คำว่า “บุญ” เป็นคำหลักในการสื่อความหมายถึงการการทำบุญร่วมกันในชาติก่อน อันเป็นเหตุแห่งรักที่ “สมหวัง” ของชายและหญิงในชาตินี้ โดยยังคงมีการเชื่อมโยงกับความเชื่อเรื่อง “เนื้อคู่” และ “พรหมลิขิต” กล่าวคือ ผู้ประพันธ์บทเพลง *รอยบุญ รอยกรรม* นำเสนอความเชื่อเรื่อง “เนื้อคู่” ซึ่งเป็นการสื่อทัศนะเกี่ยวกับความเชื่อเรื่อง

“บุพเพสันนิวาส” บทเพลง *เสียงรัก* ผู้ประพันธ์นำเสนอทัศนะเกี่ยวกับความเชื่อเรื่อง “พรหมลิขิต” ผสมผสานไปกับความเชื่อเรื่อง “บุญ” ในทางพระพุทธศาสนา ส่วนบทเพลง *รักต่างแดน* แม้ผู้ประพันธ์จะมีได้นำเสนอทัศนะเกี่ยวกับความเชื่อเรื่อง “พรหมลิขิต” ไว้ในบทเพลงโดยตรง แต่การกล่าวถึง “เทพองค์ใดบันดาลให้เรานั้นได้พบสบตา” ก็พอจะอนุมานได้ว่าน่าจะหมายถึง “**พระพรหม**” นั่นเอง

นอกจากนี้ผู้ประพันธ์บทเพลงรักของสุนทราภรณ์ยังนำเสนอความเชื่อเกี่ยวกับการทำบุญร่วมกันในชาติก่อน อันเป็นเหตุให้ผู้ชายได้พบกับผู้หญิงที่ตนเองรักและปรารถนาจะได้มาเป็น “คู่ครอง” ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ไฉ่คงด้วยบุญปางบรรพ์ตัวฉันจึงได้มาเจอ เอ้อเฮอเจ้างามเหลือเกิน จะมองแห่งใดงาม
ตา งามทั้งที่ท่าพาเพลิน เจ้างามเกินกว่าเทวี... หากบุญร่วมกันเคยมี ชาตินี้คงได้ชมเชย
ปองรักจักเอ่ยความนัย (ครวญถึงเจ้า: **เทอด วรรณนา**)

ชะรอยเป็นบุญหนุนนำทำไว้ปางก่อน ได้กลับมาย้อนสนอง หรือว่าชาตินั้นฉันเธอได้
เป็นคู่ครอง ชาตินี้จึงต้องนัยน์ตา (ศรัทธารัก: “**ธาดรี**”)

ชาย) เป็นเนื้อบุญเคยหนุนสร้างสรรค์ ชาติก่อนเธอฉันนั้นเคยร่วมทำ บุญมาดลและ
กุศลคนนำ มิควรใจดำเลยนะแก้วตา (ร่ำวงมาลัยจรณา: **สมศักดิ์ เทพานนท์**)

ชาย) รักเอ๋ย ก่อนนี้เคยร่วมบุญต่อกันมา ถึงชาตินี้พาดลให้ยอดกานดา จงเมตตาข้านี้
เอ๋ย (เหลือจะเชื่อ: **สมศักดิ์ เทพานนท์**)

จากตัวอย่างข้างต้น จะเห็นได้ว่า บทเพลง *ครวญถึงเจ้า* และบทเพลง *ศรัทธารัก* ผู้ประพันธ์นำเสนอความเชื่อเรื่อง “ชาติภพ” ผ่านความเชื่อของผู้ชายในบทเพลงเกี่ยวกับการทำบุญร่วมกันในชาติก่อนกับผู้หญิงที่ “ต้องตา” และปรารถนาจะได้มาเป็น “คู่ครอง” ส่วนบทเพลง *ร่ำวงมาลัยจรณา* และบทเพลง *เหลือจะเชื่อ* ผู้ประพันธ์นำเสนอความเชื่อเรื่องการทำบุญร่วมกันในชาติก่อน เพื่อสร้าง “เงื่อนไข” อันจะนำไปสู่ความรักที่ “สมหวัง” ของผู้ชายในบทเพลง

จากการศึกษาวิเคราะห์บทเพลงรักของสุนทราภรณ์ ที่สะท้อนให้เห็นทัศนะของผู้ประพันธ์เกี่ยวกับความเชื่อเรื่อง “ชาติภพ” เชื่อมโยงกับ “บุพเพสันนิวาส” อันเป็นความเชื่อที่สืบเนื่องจากหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา กล่าวได้ว่า ความเชื่อดังกล่าวเป็นความเชื่อที่อยู่คู่กับคนในสังคมไทยมาช้านานและยังคงดำรงอยู่ในปัจจุบัน “ความรัก” ที่เกิดจาก “บุพเพสันนิวาส” นั้นเป็น “**ความรักในอุดมคติ**” ที่ชายและหญิงปรารถนามากที่สุด ดังที่ ศิลป์ชัย เชาว์เจริญรัตน์ (2558) กล่าวไว้ว่า “**ว่ากันว่า** ความรักระหว่างหญิงกับชายที่เกิดด้วยบุพเพสันนิวาสนั้น เป็นความรักในอุดมคติที่ดีที่สุดและพึงปรารถนาที่สุดตามความเชื่อของไทยเรามาตั้งแต่โบราณจนถึงปัจจุบัน”

อย่างไรก็ตาม ผู้ประพันธ์ได้สะท้อนความเชื่อเรื่อง “พรหมลิขิต” ซึ่งเกี่ยวเนื่องกับเทพเจ้าในศาสนาฮินดู คือ พระพรหม เข้ามาผสมผสานกับความเชื่อในทางพระพุทธศาสนาด้วย เพื่อสื่อให้เห็นเหตุแห่งการได้เป็น “คู่ครอง” กันในชาตินี้

กรรมในชาติก่อน: เหตุแห่งรักที่ผิดหวัง

นอกจากบทเพลงรักของสุนทรภรณ์จะสะท้อนให้เห็นทัศนะของผู้ประพันธ์เกี่ยวกับความเชื่อเรื่อง “บุพเพสันนิวาส” ในความหมายของการเคยอยู่ร่วมกันในชาติก่อน ในลักษณะของการเป็น “คู่ครอง” กัน ซึ่งเป็นเหตุแห่งเรื่องราวความรักที่ “สมหวัง” ของชายและหญิงในชาตินี้แล้ว ผู้ประพันธ์ยังนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับความรักที่ผิดหวัง เพื่อสะท้อนความเชื่อเรื่อง “ชาติภพ” โดยเชื่อมโยงกับ “กรรม” ในชาติก่อน

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) (ม.ป.ป.) อธิบายว่า “กรรม หมายถึง การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา คือทำด้วยความตั้งใจหรือจงใจทำ ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม” ความหมายของคำว่า กรรม จึงเป็นความหมายกลางๆ แต่เมื่อผู้ประพันธ์นำมาเชื่อมโยงกับ “ชาติก่อน” เพื่อสื่อถึงเหตุแห่งรักที่ “ผิดหวัง” ของชายและหญิงในชาตินี้ ผู้ประพันธ์มักสื่อความหมายของคำว่า กรรม ในด้านลบ

ธ. ธรรมรักษ์ (2554) กล่าวถึง อำนาจของกรรมไว้ว่า

...ความเป็นจริงชีวิตของเราทุกคนนั้นที่ดำเนินอยู่ในทุกวันนี้ เปรียบเหมือนละครโรงใหญ่

ที่กำลังโลดเต้นแสดงบทบาทกันอยู่ บทละครที่เราเล่นมันถูกกำหนดขีดเส้นชะตาชีวิตไว้แล้วด้วยกรรม และมันขึ้นอยู่กับกรกระทำทั้งในปัจจุบันกับกรรมเก่า ที่เป็นทั้งเรื่องของกรรมดีและกรรมชั่วในอดีต ที่ติดตามเรามาทุกภพ ทุกชาติ

ผู้ประพันธ์นำเสนอความเชื่อเรื่อง “ชาติภพ” เชื่อมโยงกับความเชื่อเรื่อง “กรรม” อันเป็นเหตุแห่งรักที่ “ผิดหวัง” ไว้ในบทเพลง *ขี้ใจ* และ *ตราปลิ้นลม*

เธอปลิดหัวใจฉันไปขี้ใจ เกิดมาชาตินี้ฉันมีแต่กรรม บุญน้อยฉันได้สร้างทำ ไม่มีพอนำฉันให้สุขใจ (ขี้ใจ: พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าจักรพันธ์เพ็ญศิริ)

ฟ้าประทานรักเพียงผลาญพี นับวันหมองไหม้ทวี ออกที่สุดซ้ำรำพัน ชาตินี้มีกรรม รักจำไกลกัน นับคืนคอย

วันจนกว่าฉันถึงวันปลิ้นลม (ตราปลิ้นลม: นิตย์ อารี)

บทเพลงบางบทเพลงผู้ประพันธ์สื่อเรื่องราวความรักที่ “ผิดหวัง” ของชายและหญิง โดยนำคำว่า บาปเคราะห์ และ เวร มาประกอบกับคำว่า “กรรม” ด้วย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เกิดมาชาตินี้เสียแรงบำเพ็ญความดีนานา บาปกรรมตามมาสุดปัญญาแล้วยังไม่สิ้นเวร
เรารักบูชาเขาซึ่งน้ำหน้าวาสนาพาเชิญ อ้อกล่าเค็ญฟ้าดินวางเกณฑหรือมีเพื่อนเบา (สิ้นรักสิ้นหวัง: ประเสริฐ ณ นคร)

เหลือจะทนทุกข์ทรมาน รักเก่าร้ายรานมาเนิ่นนานหลายปี เฝ้าชื่นชมระทมทิว เกิดมา
ชาตินี้ช่างมีแต่เคราะห์และกรรม (รักทรมานใจ: พจน์ จารุณวิช)

โอชะรอยชาติก่อนก่อกรรมทำเวร ชาตินี้จึงเป็นไปได้ออกเอย เออโชนไม่ได้ชมเชย ไม่เคย
คิดเลยเพราะเคยหมายมั่นในใจ (วิมานหลาย: แก้ว อัจฉริยะกุล)

เมื่อชาตินี้มีกรรมเวร กิดเกณฑ์เว้นวารีวิวาท โลกชีวิตอนิจจา แต่ว่ารักนี้หนามันไม่ตาย
(ที่รัก: ศรีสวัสดิ์

พิจิตรวรการ)

จากตัวอย่างข้างต้น จะเห็นได้ว่า ผู้ประพันธ์สื่อเรื่องราวความรักที่ “ผิดหวัง” ของชายและหญิงในบทเพลง โดยเชื่อมโยงกับความเชื่อเรื่อง “กรรม” กล่าวคือในบทเพลง สิ้นรักสิ้นหวัง และบทเพลง รักทรมานใจ ผู้ประพันธ์เลือกใช้คำว่า บาป และ เคราะห์ มาประกอบคำ เป็น “บาปกรรม” และ “เคราะห์และกรรม” ส่วนบทเพลง วิมานหลาย และบทเพลง ที่รัก ผู้ประพันธ์เลือกใช้คำว่า เวร มาประกอบคำ เป็น “ก่อกรรมทำเวร” และ “กรรมเวร” เพื่อสื่อความหมายถึง “กรรมชั่ว” ที่เคยกระทำในชาติก่อน อันเป็นเหตุแห่งรักที่ “ผิดหวัง” ในชาตินี้

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) (ม.ป.ป.) อธิบายว่า “บาป หมายถึง ความชั่วร้าย กรรมชั่ว อุกุศลธรรมที่ส่งผลถึงความเดือดร้อน” ส่วนพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 อธิบายว่า “เคราะห์ หมายถึง สิ่งที่น่าผลมาให้โดยไม่ได้คาดหมาย” และ “เวร หมายถึง ความพยาบาท ความปองร้าย บาป” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554) ความหมายของคำว่า บาป เคราะห์ และ เวร ที่ผู้ประพันธ์นำมาใช้ประกอบคำว่า “กรรม” จึงสื่อความหมายในด้านลบเกี่ยวกับเหตุของการกระทำในชาติก่อนที่ส่งผลให้ผู้ชายในบทเพลงต้องพบกับความรักที่ผิดหวังในชาตินี้

นอกจากนี้ ผู้ประพันธ์บทเพลง เพลงกรรม นอกจากจะเชื่อมโยงความเชื่อเรื่อง “ชาติภพ” กับความเชื่อเรื่อง “กรรม” แล้ว ยังสะท้อนความเชื่อเรื่อง “พรหมลิขิต” ซึ่งเป็นความเชื่อเกี่ยวกับเทพเจ้าของศาสนาฮินดูเข้ามาผสมผสานไว้ในเนื้อเพลงด้วย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เพลงกรรมจำพรากไปจากเจ้า เป็นกรรมเก่าเศร้าใจให้หา พรหมลิขิตขีดไว้ ใครจะ
คลายจนตาย (เพลงกรรม: ศรีสวัสดิ์ พิจิตรวรการ)

ความเชื่อเรื่อง “พรหมลิขิต” ของศาสนาฮินดู กับความเชื่อเรื่อง “กรรม” ในทางพระพุทธศาสนา เป็นความเชื่อที่แตกต่างกันตรงที่ “พรหมลิขิต” เป็นความเชื่อในอำนาจของพระพรหม ผู้สามารถกำหนดเรื่องราวความเป็นไปในชีวิต โดยที่มนุษย์ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ แต่ “กรรม” เป็นเรื่องที่มนุษย์เป็นผู้กำหนดเอง ซึ่งผลแห่งกรรมจะเป็นเช่นไรขึ้นอยู่กับ “กรรม” หรือการกระทำในชาติก่อน และชาตินี้

ความรักที่ปรารถนา: ชาตินี้ ชาติหน้า ชาติไหน

นอกจากผู้ประพันธ์บทเพลงรักของสุนทรภรณ์จะนำเสนอทัศนะเกี่ยวกับความเชื่อเรื่อง “บุพเพสันนิวาส” ในความหมายของการเป็น “คู่ครอง” กันในชาติก่อน รวมถึงความเชื่อเรื่อง “กรรม” ที่ชายและหญิงเคยทำร่วมกันมา อันเป็นเหตุให้ต้องพบกับความรักที่สมหวังและความรักที่ผิดหวังในชาตินี้แล้ว ผู้ประพันธ์ยังนำเสนอเรื่องราวของชายและหญิงที่ปรารถนาจะได้รักกันและเป็น “คู่ครอง” กันในชาตินี้ ชาติหน้า และชาติต่อไป ซึ่งสะท้อนให้เห็นทัศนะของผู้ประพันธ์เกี่ยวกับความเชื่อเรื่อง “ชาติภพ” ที่เชื่อมโยงกับความเชื่อเรื่องกรรม และการเวียนว่ายตายเกิด ได้เป็นอย่างดี

การนำเสนอเรื่องราว “ความรักที่ปรารถนา” ระหว่างชายและหญิง ที่สะท้อนให้เห็นทัศนะของผู้ประพันธ์เกี่ยวกับความเชื่อเรื่อง “ชาติภพ” แบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือ

1. ชาตินี้ ชาติหน้า ชาติไหน: ความปรารถนาในรักนิรันดร์
2. ชาติหน้า ชาติไหน: ความปรารถนาในรักที่สมหวัง

ชาตินี้ ชาติหน้า ชาติไหน: ความปรารถนาในรักนิรันดร์

บทเพลงที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องราวความรักของชายและหญิงที่ปรารถนาจะได้เป็น “คู่ครอง” กันทั้งในชาตินี้ ชาติหน้า และชาติต่อไป ผู้ประพันธ์มักใช้ “คำมั่นสัญญา” และ “คำอธิษฐาน” เข้ามาเชื่อมโยง เพื่อเป็นเครื่องยืนยันความรักอันยิ่งใหญ่ที่ชายและหญิงต่างมีให้แก่กัน

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 อธิบายว่า “สัญญา หมายถึง ข้อตกลงกัน คำมั่น” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554) ส่วน ระเบียบ สาคริก (2546) อธิบายว่า “คำมั่นสัญญา หมายถึง คำสัญญาที่ช่วยให้เกิดความมั่นใจลึกซึ้งยิ่งขึ้น ถ้าจะถามว่า มั่นใจในอะไร? หากมองเห็นได้สองด้านน่าจะรู้ความจริงว่า ด้านที่ให้สัญญาควรมั่นคงอยู่กับสัจธรรมซึ่งตนมีอยู่ในใจ ส่วนอีกด้านหนึ่งน่าจะช่วยให้เกิดความมั่นใจลึกซึ้งยิ่งขึ้น”

บทเพลงที่ผู้ประพันธ์นำเสนอความเชื่อเรื่อง “ชาติภพ” ผ่าน “คำมั่นสัญญา” ของชายและหญิงที่มีให้แก่กันมีอยู่หลายบทเพลง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ดื่มด่ำรสล้ำยังจำได้ ผากดวงใจสองเรา ขอรักกันไปในชาติหน้า คำสัญญาจำตั้งใจ

(กลืนดอกโคก: สุรัฐ พุกกะเวส)

ใครเป็นคู่ชมจะร่วมภิรมย์กันได้ จะมุ่งจะหมายจะรักไม่คลายวิญญาน์ จะครองกันไป

ชาติหน้า จะไม่เสื่อมคลายวาจามอบอสุราแสนท่วง (รอยบุญรอยกรรม: สุรัฐ พุกกะเวส)

ชาย) บึงน้ำรักบัวบาน ชวนสำราญเพียงใด แต่บึงน้ำใจยิ่งกว่า

หญิง) ต่างครองสุขเปรมปรีดิ์

ชาย) ในชาตินี้ชาติหน้า

หญิง) รักเราบูชา

พร้อม) ยอดปรารถนายิ่งใหญ่ ความรักประจักษ์ใจ รักไว้นานวัน เรารักกันจนตาย (บึง
น้ำรัก: แก้ว อัจฉริยะกุล)

บทเพลงทั้งสามบทเพลงข้างต้น ผู้ประพันธ์สะท้อนทัศนคติเกี่ยวกับความเชื่อเรื่อง “ชาติภพ” ที่ชาย
และหญิงปรารถนาจะรักกันและได้เป็น “คู่ครอง” กัน ไม่เฉพาะในชาตินี้ แต่ยังปรารถนาที่จะได้เป็น
“คู่ครอง” กันในชาติหน้าอีกด้วย

นอกจากนี้ ยังมีบทเพลงอีกหลายบทเพลงที่ผู้ประพันธ์สะท้อนให้เห็นความปรารถนาใน “รัก นิ
รันตร์” ของชายและหญิง ทั้งในชาตินี้ ชาติหน้า และชาติต่อไป ผ่าน “คำมั่นสัญญา” ที่มีให้แก่กัน
ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ครรักปักทรวงลึก นึกๆ จำลึกแต่รักเรา ใฝ่ใฝ่ น้ำคำสัญญาสองรากรักใคร่ ชาตินี้ชาติ
หน้าหรือว่าชาติไหน รักไม่สะเทือนเลื่อนไหล รักไม่เปลี่ยนใจยังยืน (ยอดปรารถนา: สุ
รัฐ พุกกะเวส)

ฉันรักเธอรักจริงยิ่งชีวิต ใฝ่แต่คิดใฝ่ฝันมันเสมอ ทั้งชาตินี้ชาติไหนใคร่บ่าเธอ ตาม
เสนอใฝ่สนองคู่ครองกัน (รักเธอคนเดียว: แก้ว อัจฉริยะกุล)

ชาย) โอปารีชาตเอ๋ย ชื่นเชยชีวิตให้

หญิง) ชาติหลังปางใด (ฮัม...) เข้าใจทุกปาง

ชาย) เกิดชาติปางไหน (ฮัม...) ขอได้ร่วมใจทุกทาง

หญิง) ปางรักร่วมใจไม่จืดจาง ปางร้างไม่จางเลย (ปารีชาต: แก้ว อัจฉริยะกุล)

หญิง) พี่จะรักน้องสักเพียงไหนรักเสมอใจหน่อยก็จาง

ชาย) เสมอใจเสมอจิตใฝ่จุมพิตเสมอปราร

หญิง) เสมอไปอย่าได้ร้างห่างใจเสมอ

ชาย) มอบชีวิตนี้ให้ดวงใจ

หญิง) เกิดชาติใดขอให้เจอเธอ

พร้อม) อยู่ครองกันรักมันเสมอเสมอใจ (เสมอใจ: สมศักดิ์ เทพานนท์)

เราต่างสาบานฝากรักให้กัน จะร่วมสัมพันธ์ไม่เพียงชาตินี้ เราเกิดชาติไหนก็ดี ก็ขอให้
มีเราอยู่คู่กัน (คู่ทุกข์คู่สุข: แก้ว อัจฉริยะกุล)

นอกจากบทเพลงที่ผู้ประพันธ์ใช้ “คำมั่นสัญญา” ของชายและหญิงที่ปรารถนาใน “รัก
นิรันตร์” เพื่อสะท้อนให้เห็นความเชื่อเรื่อง “ชาติภพ” แล้ว ผู้ประพันธ์ยังใช้ “คำอธิษฐาน” เข้ามา
เป็นส่วนสำคัญในเรื่องราวความรักของชายและหญิงในทำนองเดียวกับ “คำมั่นสัญญา” อีกด้วย

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 อธิบายว่า “อธิษฐาน หมายถึง ตั้งใจมุ่งผล
อย่างใดอย่างหนึ่ง ตั้งจิตปรารถนา ตั้งจิตขอร้องต่อสิ่งที่ตนถือว่าศักดิ์สิทธิ์เพื่อผลอย่างใดอย่างหนึ่ง”
(ราชบัณฑิตยสถาน, 2554)

การอธิษฐานเป็นเรื่องที่คนไทยซึ่งนับถือพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญ ธ.ธรรมรักษ์ (2554) กล่าวว่า “การอธิษฐานในแบบของพระพุทธศาสนาจะมีความเชื่อในเรื่อง กฎแห่งกรรม คือว่าด้วยเหตุ และผลที่เป็นไปตามการกระทำเข้ามาเป็นส่วนประกอบเป็นปัจจัยสำคัญ ชาวพุทธศาสนาจะมีความเชื่อและความคุ้นเคยกับการอธิษฐาน”

บทเพลงที่ผู้ประพันธ์สะท้อนความเชื่อเรื่อง “ชาติภพ” ผ่าน “คำอธิษฐาน” ของชายและหญิงซึ่งเป็น “คู่ครอง” กันในชาตินี้ และปรารถนาที่จะรักและร่วมชีวิตกันอีกในชาติหน้าและชาติต่อไป เพื่อสะท้อนให้เห็นความปรารถนาใน “รักนิรันดร์” ปรากฏในเนื้อหาของบทเพลง *ยอดเทพี* และ *ตะลุงคืนลอยกระทง*

ชาย) ในดวงใจรักตั้งดวงชีวา

พร้อม) เราสวดมนต์ ขอพรเทวา รักจงมารี้นรมย์

ชาย) มีคู่ชมคือขวัญตา ทุกชาติไป (ยอดเทพี: สมศักดิ์ เทพานนท์)

ชาย) เดือนผ่องเพ็ญเห็นจำ ผิ่งคงคาธาราล้นปรี่ ลอยกระทงน้อยนี้ **ตั้งจิตไหว้วอนกราบ กราบ ชาตินี้ชาติไหน ให้พบแต่รักขึ้นบาน** พี่ขอผูกพันแต่ยอดกานดา มา ๆ ๆ รักที่เกิด หนาดวงใจ (สมศักดิ์ เทพานนท์, "ธาตรี": ตะลุงคืนลอยกระทง)

ไชย ณ พล (2553) กล่าวว่า “อธิษฐานจิต คือ องค์ประกอบอีกประการหนึ่งที่ตั้งจิตใจบุคคล ให้ผูกพันและรักกันได้...ผู้ที่เคยอยู่ร่วมกันมาด้วยความราบรื่นเป็นส่วนใหญ่ ให้มีความสุขใจและได้รับคุณค่าจากกันและกันอย่างดียิ่ง มักจะอธิษฐานเพื่อที่จะรักและร่วมชีวิตกันอีก”

“คำอธิษฐาน” ของชายและหญิงที่ปรารถนาใน “รักนิรันดร์” ตามที่ปรากฏในเนื้อหาของ บทเพลงรักของสุนทราภรณ์ จึงสะท้อนให้เห็นความเชื่อและความสำคัญในเรื่อง “คำอธิษฐาน” ของคนในสังคมไทย และสะท้อนให้เห็นความเชื่อเรื่อง “ชาติภพ” ได้เป็นอย่างดี

ชาติหน้า ชาติไหน: ความปรารถนาในรักที่สมหวัง

นอกจากผู้ประพันธ์บทเพลงรักของสุนทราภรณ์จะสะท้อนความเชื่อเรื่อง “ชาติภพ” ผ่าน เรื่องราวความรักที่ “สมหวัง” ของชายและหญิงในชาตินี้ และยังคงปรารถนาจะได้รักและอยู่ร่วมกัน อีกในชาติหน้า และชาติต่อไป ในลักษณะของ “รักนิรันดร์” แล้ว ผู้ประพันธ์บทเพลงหลายบทเพลง ยังนำเสนอเรื่องราวความรักที่ “ผิดหวัง” ของชายและหญิงในชาตินี้ โดยเชื่อมโยงกับความเชื่อเรื่อง “ชาติภพ” ในลักษณะของความปรารถนาที่จะมีรักที่ “สมหวัง” ในชาติหน้าและชาติต่อไป

การแสดงความปรารถนาในรักที่ “สมหวัง” ในลักษณะดังกล่าว ผู้ประพันธ์มักสะท้อนผ่าน อารมณ์ความรู้สึกของผู้ชายในบทเพลง โดยเชื่อมโยงกับ “สัจจะ” เพื่อแสดงให้เห็นความมั่นคงใน ความรักอันยิ่งใหญ่ที่ผู้ชายมีให้แก่ผู้หญิงอันเป็นที่รัก

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 อธิบายว่า “สัจจะ หมายถึง ความจริง ความจริงใจ” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554) บทเพลงที่ผู้ประพันธ์สะท้อนความเชื่อเรื่อง “ชาติภพ” ผ่าน “สัจจะ” หรือ ความจริงใจของผู้ชายที่มีให้แก่ผู้หญิงในบทเพลง อันสืบเนื่องจากความ “ผิดหวัง” ในรักที่ปรารถนา ปรากฏในบทเพลงต่อไปนี้

*เกิดชาตินี้อดสู เสียคู่ขึ้นชูสูสม ขอให้ชาติหน้าได้มาชื่นชม ร่วมภริมย์สู่มกกัน (ทาส
ประเพณี: แก้ว อัจฉริยะกุล)*

*เกิดชาตินี้ ฉันมีรักเพียงฝันใฝ่ ชาติหน้าฟ้าใด ขอรักเธอใหม่ ในภพโลภี (เพลงใจ: ศรี
สวัสดิ์ พิจิตรวรการ)*

*แต่เทวี โปรดปรานีรวมฤดีเราไว้ เก็บความหลังฝังอารมณ์อาลัย ขอพบกันชาติใหม่
เป็นของกันจนตาย ชาติใดปางใด เกิดชาติไหนเรารักกันไม่คลาย ชาติใดปางใด เกิด
ชาติไหนเป็นของกันจนตาย (ปาฐกถาวิชา: "ธาตรี")*

*ยอดสวาทเอ๋ย สุดจะเอ๋ยฝัน สุดจะกล้ำกลืน ชมชื่นหัวใจ หวนอาดูรคนเดียว เปล่าเปลี่ยว
ทนเสียวฤทัย ชาตินี้เข้าใจ หวังคอยไปในชาติหน้า (เจ้าสวาท: สุรัฐ พุกกะเวส)*

*มองสูงส่งเกินตา เอื้อมือสูงกว่าใดๆ ต่อตายแล้วมาเกิดใหม่ร้อยพันชาติใดใจได้แต่
คอย หากว่าดอกฟ้าไม่โน้มลงมาจากฟ้าสักหน่อย หวังดินเหนินลอย ดินนั้นจะคอย จะลอง
เอื้อมสอยคูที่ (ดอกฟ้าร้อง: สุรัฐ พุกกะเวส)*

*เข้าใจแต่แลฝันทุกคืนวันฉันต้องตรม เพราะวาสนามาไม่เทียมเธอ แค้นจะเผยเข้าไปชม
เมื่อบุญไม่ถึงจึงระทม ฝันใจสุดข่ม ชาติหน้าคงได้ชมเธอ (ความรักกับวาสนา: แก้ว
อัจฉริยะกุล)*

จากตัวอย่างข้างต้น จะเห็นได้ว่า ผู้ประพันธ์นำเสนอความเชื่อเรื่อง “ชาติภพ” ผ่าน “สัจจะ” ของผู้ชายในบทเพลงที่มีให้แก่หญิงผู้เป็นที่รัก แม้ต้องผิดหวังในชาตินี้ แต่ก็ยังไม่สิ้นหวัง ผู้ประพันธ์เลือกใช้ภาษาในลักษณะของการร้องขอ รอคอย และคาดหวัง เพื่อแสดงความปรารถนาในรักที่ “สมหวัง” ในชาติหน้าและชาติต่อไป

นอกจากนี้ ในบางบทเพลงผู้ประพันธ์ยังสะท้อนความเชื่อเรื่อง “ชาติภพ” ผ่าน “คำอธิษฐาน” เพื่อยืนยันในความรักที่ยิ่งใหญ่ของผู้ชายที่มีให้แก่ผู้หญิงอีกด้วย

*แ่วรักเรียกหา ฉันต้องผวาทุกคืน สุดขำกล้ำกลืน หัวใจสะอื้นโศกคาลัย ในชาตินี้สองเราไม่มี
บุญพามา*

*เคียงคู่กัน ทุกคืนทุกวันขอพรพระอธิษฐานพบกันชาติหน้า (ดอนทรายครวญ: สมศักดิ์
เทพานนท์)*

การนำเสนอทัศนะของผู้ประพันธ์บทเพลงรักของสุนทรภรณ์ ที่สะท้อนให้เห็นความเชื่อเรื่อง “ชาติภพ” ผ่าน “สัจจะ” และ “คำอธิษฐาน” ของผู้ชายที่ “ผิดหวัง” ในความรักในชาตินี้ แต่

ปรารถนาจะมีความรักที่ “สมหวัง” ในชาติหน้า และชาติต่อไป หากพิจารณาในแง่ของคุณค่าที่ผู้ฟังเพลงจะได้รับ น่าจะมีส่วนในการเสริมสร้างให้ผู้ฟังเกิด “พลังใจ” ที่เข้มแข็ง กล่าวคือ แม้ไม่สามารถเป็น “คู่ครอง” กันในชาตินี้ แต่ความเชื่อในเรื่อง “ชาติภพ” อันเป็นความเชื่อที่สืบเนื่องมาจากหลักธรรม คำสอนในพระพุทธศาสนา ก็น่าจะส่งผลให้ผู้ฟังที่ “ผิดหวัง” ในความรักคลายความทุกข์ใจลงได้บ้าง จากความหวังที่จะมีรักที่สมปรารถนาในชาติต่อไป

สรุปและอภิปรายผล

บทเพลงรักของสุนทราภรณ์เป็นบทเพลงที่ได้รับความนิยมจากผู้ฟังเสมอมา นอกจากเป็นบทเพลงที่มีความไพเราะแล้ว ยังเป็นบทเพลงที่มีคุณค่าในแง่ที่เป็นสื่อในการถ่ายทอดความเชื่อเรื่อง “ชาติภพ” แก่คนในสังคมไทย อันเป็นความเชื่อที่สืบเนื่องมาจากหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา ผู้ประพันธ์สะท้อนความเชื่อเรื่อง “ชาติภพ” โดยเชื่อมโยงกับความเชื่อเรื่องกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด

พงศศักดิ์ สังขิณโณ ผู้ศึกษาวิจัยเรื่อง ความเชื่อในบทเพลงสุนทราภรณ์ พบว่า ประเภทของความเชื่อในบทเพลงสุนทราภรณ์ สามารถแบ่งได้เป็น 15 ประเภทใหญ่ๆ ซึ่งส่วนหนึ่งของความเชื่อที่พบมีความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องกรรมและผลกรรม ความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องเนื้อคู่ ความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องพระพรหม ความเชื่อเกี่ยวกับการระลึกชาติและชาติหน้า รวมอยู่ด้วย ความเชื่อที่มีความสอดคล้องกับสาระสำคัญของบทความนี้มากที่สุด คือความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องเนื้อคู่ กล่าวคือ “ความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องเนื้อคู่ ต้องการแสดงให้เห็นว่าความรักของหญิงและชาย เกิดจากการกำหนดของพรหมลิขิต บุปผะสันนิवास กามเทพ และการทำกรรมของทั้งคู่ในชาติปางก่อน จึงทำให้คู่รักได้สมหวัง ผิดหวัง ตามแต่กรรมของตน” (พงศศักดิ์ สังขิณโณ, 2543, น.242) และความเชื่อเกี่ยวกับชาติหน้า ผู้วิจัยสรุปว่า “เรื่องของชาติหน้าแสดงให้เห็นว่ามนุษย์มีการเวียนว่ายตายเกิด หวังทำดีเพื่อให้ชาติหน้าได้สมหวัง” (พงศศักดิ์ สังขิณโณ, 2543, น.222)

จากการศึกษาวิเคราะห์บทเพลงรักของสุนทราภรณ์จำนวน 40 บทเพลง พบว่า ผู้ประพันธ์นำเสนอความเชื่อเรื่อง “ชาติภพ” เชื่อมโยงกับเรื่องราวความรักของชายและหญิง แบ่งได้เป็น 2 ประเด็นหลักๆ คือ

1. **ชาติก่อน: เหตุแห่งรักที่สมหวังและผิดหวัง** ผู้ประพันธ์นำเสนอเรื่องราวความรักของชายและหญิง ทั้งความรักที่สมหวังและความรักที่ผิดหวังในชาตินี้ โดยเชื่อมโยงกับความเชื่อเรื่อง “บุพเพสันนิवास” หรือการเคยอยู่ร่วมกันในชาติก่อน ในลักษณะของการเป็น “คู่ครอง” กัน เป็นเหตุแห่งรักที่สมหวังในชาตินี้ โดยผู้ประพันธ์ได้สะท้อนความเชื่อเกี่ยวกับเรื่อง “พรหมลิขิต” ซึ่งเกี่ยวเนื่องกับเทพเจ้าในศาสนาฮินดู เข้ามาผสมผสานกับความเชื่อในทางพระพุทธศาสนาด้วย และผู้ประพันธ์ยัง

นำเสนอความเชื่อเรื่อง “กรรม” ในชาติก่อน ซึ่งมักสื่อความหมายในด้านลบ เพื่อแสดงให้เห็นเหตุแห่งรักที่ผิดหวังของชายและหญิงในชาตินี้

2. **ความรักที่ปรารถนา: ชาตินี้ ชาติหน้า ชาติไหน** ผู้ประพันธ์สะท้อนทัศนะเกี่ยวกับความเชื่อเรื่อง “ชาติภพ” โดยการนำเสนอเรื่องราวของชายและหญิงที่มีความปรารถนาใน “รักนิรันดร์” กล่าวคือ การที่ชายและหญิงได้เป็น “คู่ครอง” กันในชาตินี้ และยังปรารถนาที่จะได้เป็น “คู่ครอง” กันอีกในชาติหน้า และชาติต่อไป นอกจากนี้ ผู้ประพันธ์ยังได้นำเสนอเรื่องราวความรักที่ผิดหวังของชายและหญิงในชาตินี้ โดยสะท้อนทัศนะเกี่ยวกับความเชื่อเรื่อง “ชาติภพ” ผ่านความปรารถนาของผู้ชายที่ต้องการ “สมหวัง” ในความรัก และปรารถนาจะได้เป็น “คู่ครอง” กับหญิงผู้เป็นที่รักในชาติหน้า และชาติต่อไป

การนำเสนอความเชื่อเรื่อง “ชาติภพ” ตามทัศนะของผู้ประพันธ์ดังที่กล่าวมา ย่อมส่งผลให้บทเพลงรักของสุนทราภรณ์มีคุณค่าในฐานะที่เป็นสื่อในการถ่ายทอดความเชื่อเรื่อง “ชาติภพ” อันเป็นความเชื่อที่สืบเนื่องมาจากหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาแก่คนในสังคมไทย อย่างไรก็ตาม เนื้อหาของบทเพลงแต่ละบทเพลง ผู้ประพันธ์จะเน้นเรื่องราวความรักของชายและหญิงเป็นสำคัญ มิได้เน้นถ่ายทอดหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาให้กระจ่างชัด ดังนั้น ผู้ฟังเพลงควรศึกษาหลักธรรมคำสอนเกี่ยวกับความเชื่อต่างๆ เพิ่มเติม เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น

ความเชื่อเรื่อง “ชาติภพ” ที่เชื่อมโยงกับ “บุพเพสันนิวาส” ซึ่งคนในสังคมไทยมักเชื่อว่าเป็นเหตุแห่งความรักที่ “สมหวัง” ของชายและหญิงในชาตินี้ และความเชื่อเรื่อง “ชาติภพ” ที่เชื่อมโยงไปสู่ความปรารถนาใน “รักนิรันดร์” เป็นแง่มุมของความรักที่สุขสมหวัง แต่การจะสมหวังดังที่ปรารถนาได้นั้น นภาพร วรสายัณห์ (2558) กล่าวว่า “จากการศึกษา สมชีวิสูตร แล้ว สามารถสรุปได้ว่า สามภรรยาที่ปรารถนาจะพบกันในชาตินี้และชาติหน้าต้องมี สมสัทธา สมสีลา สมจาคา และสมปัญญา” (น.42) ซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2551) อธิบายความหมายไว้ว่า

1. สมสัทธา มีศรัทธาสมกัน เคารพนับถือในลัทธิศาสนา สิ่งเคารพบูชา แนวความคิดความเชื่อถือ หรือหลักการต่างๆ ตลอดจนแนวความสนใจอย่างเดียวกัน หนักแน่นเสมอกัน หรือปรับเข้าหากันได้ ลงกันได้
  2. สมสีลา มีศีลสมกัน มีความประพฤติ ศีลธรรม จรรยา มารยาท พื้นฐานการอบรมพอเหมาะ สอดคล้องไปกันได้
  3. สมจาคา มีจาคะสมกัน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความโอบอ้อมอารี ความมีใจกว้าง ความเสียสละ ความพร้อมที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น พอกลมกลืนกัน ไม่ขัดแย้งบีบคั้นกัน
  4. สมปัญญา มีปัญญาสมกัน รู้เหตุรู้ผล เข้าใจกัน อย่างน้อยพูดกันรู้เรื่อง
- ดังนั้น ชายและหญิงที่ได้เป็น “คู่ครอง” กันในชาตินี้ และเชื่อว่าเป็นเพราะ “บุพเพสันนิวาส” จึงพึงพิจารณาความเป็นไปในชีวิตปัจจุบันว่ามีความสอดคล้องกับหลักธรรมคำ

สอนดังกล่าวข้างต้นหรือไม่ เพื่อความปรารถนาที่จะได้เป็น “คูครอง” กันทั้งในชาติหน้าและชาติต่อไป จะเกิดขึ้นได้จริง

ส่วนความเชื่อเรื่อง “ชาติภพ” ที่เชื่อมโยงกับ “กรรม” ในชาติก่อน อันเป็นเหตุแห่งรักที่ผิดหวังในชาตินี้ หากชายและหญิงปรารถนาจะ “สมหวัง” ในความรักในชาติหน้าและชาติต่อไป ควรต้องพิจารณาในเรื่องของ “อำนาจแห่งกรรม” เป็นหลักสำคัญในการดำเนินชีวิต ดังที่ หลวงตามหาบัว ญาณสัมปันโน (2544) กล่าวไว้ว่า

เรามีอำนาจทำกรรม แต่เวลาทำลงไปแล้วกรรมย่อมมีอำนาจบังคับเรา ถ้าเป็นความชั่วก็บังคับให้เกิดความทุกข์ความลำบากลำบาก เกิดในภพใดชาติใดมีแต่ภพชาติที่ไม่พึงปรารถนาทั้งนั้นๆ นี่เป็นหลักธรรมชาติของสัตว์ที่เกิดตายด้วยอำนาจแห่งกรรม ฝ่ายดีก็เช่นเดียวกัน เราทำความดีแล้วถึงจะไม่ปรารถนาความดี ภพชาติก็เป็นของดีสำหรับเรา

จากคำกล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นว่า คนที่ทำ “กรรมชั่ว” ย่อมต้องไปเกิดในภพชาติที่ไม่พึงปรารถนา คนที่ทำ “กรรมดี” ย่อมได้ไปเกิดในภพชาติที่ดี การที่คนไทยที่นับถือพระพุทธศาสนาเชื่อว่า เหตุแห่งรักที่ผิดหวังในชาตินี้เป็นผลจาก “กรรมชั่ว” ที่ได้กระทำมาในชาติก่อน จึงเป็นไปอย่างสอดคล้องกับหลักธรรมคำสอนข้างต้น ในทำนองเดียวกัน ชายและหญิงที่ปรารถนาจะ “สมหวัง” ในความรักในชาติหน้าและชาติต่อไป การมุ่งกระทำแต่ “กรรมดี” ก็ย่อมจะส่งผลดีแก่ผู้กระทำอย่างแน่นอน

เอกสารอ้างอิง

คุณภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พระพรหม. (2551). *ธรรมบุญชีวิต*. สืบค้นเมื่อ 26 เมษายน 2562, จาก

<http://www.dhammadjak.net/board/viewtopic.php?t=6642>

_____. (ม.ป.ป.). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*. สืบค้นเมื่อ 28 ธันวาคม 2561, จาก

http://84000.org/tipitaka/dic/d_seek.php?text=%AA%D2%B5%D4&original=1

ชาย โพธิสิตา. (ม.ป.ป.). *ชีวิตและความตายในทัศนะของพุทธศาสนา*. สืบค้นเมื่อ

2 ธันวาคม 2561, จาก

<http://www.ipsr.mahidol.ac.th/IPSR/AnnualConference/Conferencell/Article/Article05.htm>

ไชย ณ พล. (2553). *ความรักจากอริชฐาน*. สืบค้นเมื่อ 27 ธันวาคม 2561, จาก

<http://www.dhammadjak.net/forums/viewtopic.php?f=27&t=29527&p=426374>

ญาณกวี (ปิยโสภณ), พระราชา. (2560). *ภพชาติ ...มีจริง*. สืบค้นเมื่อ 12 ธันวาคม 2561, จาก

<http://goodlifeupdate.com/healthy-mind/dhamma/29965.html>

ธรรมธ สากร สุวทมนโน, พระครู. (2561). *ชาติที่แล้วทำอะไร ชาตินี้จึงได้เกิดมาเป็น “เนื้อคู่”*.

สืบค้นเมื่อ 2 มกราคม 2562, จาก

<https://goodlifeupdate.com/healthy-mind/dhamma/30313.html>

ธ.ธรรมรักษ์. (2554). *ผลที่เกิดขึ้นในโลกนี้ ล้วนมาจาก “กรรม” ทั้งสิ้น*. สืบค้นเมื่อ

2 มกราคม 2562, จาก

<https://torthammarak.wordpress.com/2011/11/21/%E0%B8%9C%E0%B8%A5%E0%B8%97%E0%B8%B5%E0%B9%88%E0%B9%80%E0%B8%81%E0%B8%B4%E0%B8%94%E0%B8%82%E0%B8%B6%E0%B9%89%E0%B8%99%E0%B9%83%E0%B8%99%E0%B9%82%E0%B8%A5%E0%B8%81%E0%B8%99%E0%B8%B5%E0%B9%89-%E0%B8%A5/>

_____. (2554). *อธิษฐานเป็น ชีวิตเปลี่ยน*. สืบค้นเมื่อ 27 ธันวาคม 2561, จาก

<https://torthammarak.wordpress.com/2011/05/27/%E0%B8%AD%E0%B8%98%E0%B8%B4%E0%B8%A9%E0%B8%90%E0%B8%B2%E0%B8%99%E0%B9%80%E0%B8%9B%E0%B9%87%E0%B8%99-%E0%B8%8A%E0%B8%B5%E0%B8%A7%E0%B8%B4%E0%B8%95%E0%B9%80%E0%B8%9B%E0%B8%A5%E0%B8%B5%E0%B9%88%E0%B8%A2/>

นภาพร วรสายัณห์. (2558). *วิเคราะห์สมชีวิตาธรรมสำหรับคู่สามีภรรยาในปัจจุบัน*. *วารสาร มจร*.

บาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์, 1(2), 31-42.

พงศ์ศักดิ์ สังขภิญโญ. (2543). *รายงานการวิจัยเรื่อง ความเชื่อในบทเพลงสุนทราภรณ์*.

คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, สถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช.

พัชรพิศุทธิ์, โชติกา พิรัชชา และ ศศิภา ศรีจันทร์ ต้นสิทธิ, ผู้เรียบเรียง. (2560). *บุพเพสันนิวาส !!!*

"พรหมลิขิต" หรือ "คู่กรรม" กันแน่?. สืบค้นเมื่อ 31 ธันวาคม 2561, จาก

<https://www.tnews.co.th/contents/376662>

พิชญ์สินี บำรุงนคร. (2543). *ลักษณะความเป็นอมตะของเพลงสุนทราภรณ์* (วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.

ระพี สาคริก. (2546). *จากธรรมชาตีสู่คำสัญญา*. สืบค้นเมื่อ 29 ธันวาคม 2561, จาก

<http://www.openbase.in.th/node/2126>

ราชบัณฑิตยสถาน. (2554). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554*. สืบค้นเมื่อ 29 ธันวาคม

2561, จาก <http://www.royin.go.th/dictionary/>

- วิสุทธ์ บุษยกุล. (2548). พรหมลิขิต. *จดหมายข่าวราชบัณฑิตยสถาน*, 15(166), น.1-8. สืบค้นเมื่อ 29 ธันวาคม 2561, จาก http://www.royin.go.th/wp-content/uploads/royin_ebook/83/FileUpload/62_8785.pdf
- วิสุทธีมงคล (บัว ญาณสมปนฺโน), พระธรรม. (2544). *โลกนี้ไม่มีสิ่งใดเหนือกรรม*. สืบค้นเมื่อ 2 มกราคม 2562, จาก http://www.luangta.com/thamma/thamma_talk_text.php?ID=319&CatID=2
- ศิลป์ชัย เชาว์เจริญรัตน์. (2558). *บุพเพสันนิวาส*. สืบค้นเมื่อ 2 ธันวาคม 2561, จาก http://sinchaichao.blogspot.com/2015/07/blog-post_7.html
- สมชาย ฐานวุฑโฒ, พระมหา. (2557). *ชาตินี้ชาติหน้า*. สืบค้นเมื่อ 12 ธันวาคม 2561, จาก <https://www.dmc.tv/pages/%E0%B8%82%E0%B9%89%E0%B8%AD%E0%B8%84%E0%B8%B4%E0%B8%94%E0%B8%A3%E0%B8%AD%E0%B8%9A%E0%B8%95%E0%B8%B1%E0%B8%A7/%E0%B8%8A%E0%B8%B2%E0%B8%95%E0%B8%B4%E0%B8%99%E0%B8%B5%E0%B9%89%E0%B8%8A%E0%B8%B2%E0%B8%95%E0%B8%B4%E0%B8%AB%E0%B8%99%E0%B9%89%E0%B8%B2.html>

สะใภ้บ้านแบ้: คุณค่าผู้หญิงในละครโทรทัศน์เรื่อง กรงกรรม

กิตติศักดิ์ เกิดอรุณสุขศรี

คณะมนุษยศาสตร์และประยุกต์ศิลป์

มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย

บทคัดย่อ

กรงกรรม เป็นละครโทรทัศน์ที่ได้รับความนิยมเป็นอย่างมากในช่วงต้นปี พ.ศ. 2562 ละครนำเสนอเรื่องราวความขัดแย้งระหว่างแม่ผัวกับลูกสะใภ้อันเป็นปมปัญหาหลักของเรื่อง บทความนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับคุณค่าของผู้หญิงจากตัวละครเอกหญิงในละครโทรทัศน์เรื่องนี้ โดยเฉพาะย้อย เรณู และพิไล ซึ่งเป็นตัวละครที่แสดงบทบาทเด่นในเรื่อง

ผลการศึกษาพบว่า การนำเสนออุดมการณ์เกี่ยวกับหลักพุทธธรรม รวมทั้งการเสนอแนวคิดเรื่องคุณค่ามนุษย์ในละครโทรทัศน์เรื่องนี้ถูกจัดวางและประกอบสร้างได้อย่างสอดคล้องเป็นระบบ คุณค่าของผู้หญิงถูกประกอบสร้างขึ้นมาใหม่ โดยมุ่งไปที่พฤติกรรม ได้แก่ ความขยันหมั่นเพียรทำมาหากิน จึงจะนับได้ว่าเป็นสะใภ้ที่พึงประสงค์

คำสำคัญ: สะใภ้บ้านแบ้, คุณค่าผู้หญิง, กรงกรรม

Daughters-in-Law of Bae's House: Women's Values in the Television Drama Production of Krong Karma

Kittisak Kerdarunsuksri

School of Humanities and Applied Arts

University of the Thai Chamber of Commerce

Abstract

Krong Karma (lit. the Cage of Karma) was a popular television dram during early 2019. It illustrates the conflict between a mother-in-law and her daughters-in-law. This paper aims to examine the concept of women's values from the main female characters in this television drama production, i.e. Yoi, Renu, and Philai in particular.

The study finds that the ideology of Buddhist dharma together with the concept of human values are systematically and harmoniously arranged and reconstructed. The reconstruction of women's values and desirable daughter-in-law focuses on the female characters' behavior, which is their ways of making a living.

Keywords: daughters-in-law of Bae House, women's values, Krong Karma

บทนำ

กรงกรรม เป็นละครโทรทัศน์ที่ได้รับความนิยมเป็นอย่างมากในช่วงต้นปี พ.ศ. 2562 แพร่ภาพทางสถานีโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง 3 ละครเรื่องนี้เป็นละครแนวชีวิต ดัดแปลงจากนวนิยายชื่อเรื่องเดียวกันของจุฬามณี¹ เขียนบทละครโทรทัศน์โดยย้อยศ ปัญญา ใช้ฉากย้อนยุคกลับไปราวปี พ.ศ. 2510 โดยมีฉากหลักอยู่ที่อำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์ แม้ว่าละครเรื่องนี้จะมิแกนเรื่องเกี่ยวกับพุทธธรรมเป็นแนวคิดหลัก แต่ก็มีแนวคิดอื่นที่สะท้อนอุดมการณ์ในสังคมอย่างเด่นชัด โดยเฉพาะเรื่องราวความขัดแย้งระหว่างแม่ผัวกับลูกสะใภ้อันเป็นปมปัญหาหลักของเรื่อง บทความนี้มีวิัตถุประสงค์ที่จะศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับคุณค่าของผู้หญิงจากตัวละครเอกหญิงในละครโทรทัศน์เรื่องนี้ โดยเฉพาะย้อย เรณู และพิไล ซึ่งเป็นตัวละครที่แสดงบทบาทเด่นในเรื่อง ทั้งนี้จะศึกษาจากบทละครโทรทัศน์และแถบบันทึกภาพที่เผยแพร่ย้อนหลังทางสื่อออนไลน์อย่าง YouTube

ละครโทรทัศน์เรื่อง *กรงกรรม* เป็นเรื่องราวของย้อย ซึ่งแต่งงานกับหลักซึ่งเข้ามาอยู่ในบ้านตระกูลแบ้ มีลูกชาย 4 คน คือ ปฐม (อาใช้) ประสงค์ (อาตง) กมล (อาซา) และมงคล (อาสี) ย้อยเข้ามาบงการชีวิตรักของลูกชายทั้งสี่ โดยมุ่งหมายให้แต่งงานกับคู่ครองที่ตนเห็นว่ามีฐานะ เพื่อรักษาเกียรติของตระกูลแบ้ ทั้งที่ตัวเธอก็ถูกรังเกียจจากแม่สามีเช่นกัน ความขัดแย้งระหว่างย้อยกับลูกสะใภ้ที่ตนเห็นว่าต่ำต้อยน่ารังเกียจ รวมทั้งสะใภ้ที่เธอเลือก แต่ก็ไม่สามารถรักษาเกียรติของวงศ์ตระกูลได้ ทำให้เกิดปมปัญหาวุ่นวายในครอบครัว จนภายหลังเธอจึงเห็นค่าของสะใภ้ที่เธอเคยตั้งแง่รังเกียจแต่แรก และเลิกเข้าไปบงการชีวิตของลูกชาย ยอมให้ลูกชายเลือกคู่ครองตามที่ปรารถนา

ย้อยซึ่งเป็นสาวชาวบ้านคนไทยแต่งงานเข้ามาอยู่ในครอบครัวคนจีน แต่เธอก็มีบทบาทและอำนาจภายในบ้านสูง กล่าวได้ว่า ละครเรื่องนี้สะท้อนภาพสังคมที่มีผู้หญิงเป็นศูนย์กลาง (matrifocality) อันเป็นลักษณะสังคมไทยระดับชาวบ้าน กับระบบความคิดของชาวจีนในสังคมไทยเกี่ยวกับการผดุงรักษาเกียรติวงศ์ตระกูล นับเป็นภาพตัวแทนความผสมผสานทางวัฒนธรรมของครอบครัวจีน-ไทยในสังคมได้อย่างชัดเจน ความขัดแย้งต่าง ๆ ในเรื่องสื่อถึงอุดมการณ์ที่ปรากฏในละครเรื่องนี้ ซึ่งในบทความชิ้นนี้จะได้อธิบายในลำดับต่อไป จากนั้นจึงจะวิเคราะห์ให้เห็นถึงคุณค่าของมนุษย์ที่เสนอผ่านตัวละครเอกฝ่ายหญิงที่เข้ามาเกี่ยวพันกับครอบครัวตระกูลแบ้หรือที่ใช้ชื่อสกุลแบบไทยว่า อัครุ่งเรื่องกิจ

มีอะไรอยู่ใน “กรง” แห่งกรรม: สารัตถะในละครโทรทัศน์เรื่อง *กรงกรรม*

ละครโทรทัศน์เป็นสื่อบันเทิงประเภทหนึ่ง que เข้าถึงผู้ชมได้ในวงกว้าง ในปัจจุบัน ผู้ชมอาจไม่จำเป็นต้องรับชมขณะที่ละครเรื่องนั้นถูกเผยแพร่ภาพตามเวลาจริง (real time) เพราะสามารถดู

¹ นามปากกาของนิพนธ์ เทียงธรรม

ย้อนหลังทางสื่อออนไลน์ได้ การวัดความนิยมของผู้ชมจึงไม่อาจประเมินจากเรตติ้ง ณ เวลาจริงได้ เพียงอย่างเดียว สิ่งที่ควรนำมาพิจารณาเพื่อประเมินความนิยมจำเป็นต้องดูจากปฏิกิริยาของสังคมที่ปรากฏในสื่อต่าง ๆ เช่น บทวิจารณ์หรือข้อความที่ปัจเจกชนเขียนลงไว้ในสื่อออนไลน์ส่วนตัวเช่น เฟสบุ๊ก ทวิตเตอร์ หรือแม้แต่การพูดคุยในชีวิตประจำวันอย่างสถานที่ทำงาน สถานศึกษา สถานประกอบการร้านค้าต่าง ๆ ในชุมชน เป็นต้น จากความนิยมในการเสพละครโทรทัศน์นี้ กล่าวได้ว่า เนื้อหาหรือความคิดที่ปรากฏในละครย่อมส่งอิทธิพลต่อผู้ชมในสังคมไม่มากนักน้อย ละครโทรทัศน์จึงนับเป็นปฏิบัติการทางวัฒนธรรม (cultural practice) อย่างหนึ่ง ที่สามารถ “ครอบงำ” หรือ “ยึดกุม” ความคิดและจิตใจของผู้ชมได้ (ดู กาญจนา แก้วเทพ 2539: 201-212) และระบบความคิด ความเชื่อที่ละครนำเสนอเนืองคือสิ่งที่เรียกว่า อุดมการณ์ (ideology) โดยความคิดที่ถูกนำเสนออย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่องนี้จัดได้ว่าเป็นกระบวนการผลิตซ้ำเพื่อสืบทอดอุดมการณ์

หากลองแบ่ง “ชั้น” ของละครโทรทัศน์อย่างกว้าง ๆ ไม่ซับซ้อนออกเป็น ละครน้ำดี และ ละครน้ำเน่า ละครน้ำดีหมายถึง ละครที่มุ่งให้ความบันเทิงควบคู่ไปกับการนำเสนอสาระข้อคิดแก่ชีวิต ในกรณีของละครที่เผยแพร่ทางสถานีโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง 3 เรามักพบการนำคำพูดที่เป็นคำคมหรือคติธรรมของตัวละครมาใส่ไว้ตอนท้ายเรื่องของแต่ละตอน ส่วนละครน้ำเน่านี้อาจหมายถึง ละครที่มุ่งให้ความบันเทิงโดยนำเสนอเนื้อหาที่ซ้ำซากอย่างการแย่งชิงผู้ชาย การนำเสนอความรุนแรงในแง่นี้ ละครเรื่อง *กรงกรรม* อาจจัดได้ว่าเป็นละครน้ำดีเรื่องหนึ่ง ทั้งนี้เพราะสาระของเรื่องพยายามนำเสนอคติธรรมของชีวิต หน้าที่ของละครเรื่องนี้ไม่ได้เป็นเพียงแค่มุ่งให้ความเพลิดเพลินเพียงอย่างเดียว แต่มุ่งที่จะให้ข้อคิดแก่ผู้ชมด้วย ถึงแม้เรื่องราวของละครจะนำเสนอภาพการแก่งแย่งชิงดี การแก่งแค้น และความรุนแรงปะปนอยู่

สาระในละครเรื่องนี้นำเสนอให้เห็นถึงชีวิตของผู้หญิงคนหนึ่งที่เคยถูกระทำจากแม่สามี และเมื่อตนเองได้ลูกสะใภ้ที่ไม่เป็นไปตามคาดหวัง ก็ตั้งข้อรังเกียจและกระทำต่อสะใภ้เหมือนกับที่ตนเคยประสบมา อย่างไรก็ตาม เรื่องราวในละครไม่ได้เสนอความขัดแย้งง่าย ๆ เพียงแค่นี้ สิ่งที่เป็นเสมือน “กรง” ที่ขังข้อยไว้ในวงเวียนกรรมก็คือ ความทรงจำในอดีต ซึ่งข้อยฆ่าลิ้ม ผู้เป็นแม่สามีด้วยการเอาหมอนอุดปาก เนื่องจากขาดสติที่ถูกตำว่าด้วยถ้อยคำรุนแรง

- ขึ้นภาพม็อยย้อยที่ประคองขามข้าวต้ม กำลังป้อนให้ลิ้ม ถูกปิดอย่างแรง ขามข้าว

หกเลอะเทอะใส่ตัวย้อย

ลิ้ม ลี้อจะฆ่าอ้าวรีไรง ข้าวร้อน ๆ ยัดเข้ามาได้

ย้อย อ้าวเป่าจนเย็นแล้วอามา

ลิ้ม ยังจะเถียงอีก อาแข่งลืออยู่ไหน เมียคนไทยลือมันจะฆ่าอ้าว อาแข่ง

ย้อย (ข่มใจอย่างหนัก) อ้าวจะไปตักข้าวมาให้ใหม่นะอามา

ลี้ม คนอย่างลื้อมันเข้าจาโบ้ว จี้เกียจสั้นหลังยาว ทำอะไรก็ไม่เป็นสัก
อย่าง ดีแต่กินกับนอน วงศ์ตระกูลของอ้าวจะต้องล่มจมเพราะสะเก็ก
อย่างลื้อ เข้าลก เข้าจาโบ้ว²

- ย้อยหันกลับไปมองลี้ม
- ลี้มขำหมอนอีกใบใส่ย้อย
- ย้อยเก็บหมอนใบนั้นขึ้นมา และค่อย ๆ เดินตรงเข้าไปหาลี้ม
- ภาพผ่านไหลย้อย

ลี้ม เข้าลก เข้าจาโบ้ว

- อารมณ์บนหน้าลี้มค่อย ๆ เปลี่ยนไป เพราะอารมณ์บนหน้าย้อย

ย้อย เข้าลก เข้าจาโบ้ว (เสียงเรียบ ๆ)

- ภาพเหมือนแทนสายตาลี้ม หน้าย้อยเยือกเย็นผิดปกติ หมอนในมือน้อยเคลื่อนเข้า
ปิดเฟรมทันที แบล็คเอาท์

(บทละครโทรทัศน์เรื่อง ครงกรรม ตอนที่ 33 ฉาก 26)

คำสาปแช่งของลี้มที่ว่า “...ลื้อมันคนใจดำอำมหิต เวรกรรมจะตามทันลื้อ ลื้อจะไม่มีวันมีความสุข ลูกผัวจะทิ้งลื้อกันไปหมด บ้านบ้ายจะฉิบหายล่มจมเพราะลื้อ” (บทละครโทรทัศน์เรื่อง ครงกรรม ตอนที่ 32 ฉาก 29) จึงเป็นแรงผลักดันในใจย้อยอย่างหนึ่งที่ปรารถนาจะผดุงรักษาเกียรติของวงศ์ตระกูลสามี ทำให้เธอเข้าไปแจ็กแจ็กการเลือกผู้หญิงที่จะมาเป็นสะเก็ก โดยคาดหวังจะมีสะเก็กที่ดีพร้อมทั้งฐานะและนิสัย ซึ่งต้องขยันขันแข็งช่วยทำมาหากิน ดังนั้น เธอจึงจัดการหมั้นหมายพิไล ลูกสาวเจ้าแก้งโรงสี ให้ปฐมหรืออาใช้ ลูกชายคนโต แต่เมื่อปฐมพาเรณูซึ่งมีอดีตเป็นหญิงขายบริการทางเพศที่ตาคลีมาแนะนำว่าเป็นภรรยา เธอจึงผิดหวังขัดเคืองใจ และไม่ยอมรับเรณู จนเกิดความขัดแย้งระหว่างแม่ผัวกับลูกสะเก็ก ซึ่งความขัดแย้งนี้นำไปสู่อุดมการณ์สองประการในเรื่อง นั่นคือ อุดมการณ์เรื่องพุทธธรรมกับเรื่องไสยศาสตร์ ในความเป็นจริงแล้ว อุดมการณ์ทั้งสองมีแนวคิดที่แตกต่างกันโดยธรรมชาติ แต่ในละครเรื่องนี้ อุดมการณ์ทั้งสองถูกนำเสนอต่างไปจากสื่อบันเทิงไทยในอดีตที่มักนำเสนอมา และสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างประนีประนอม

อุดมการณ์เกี่ยวกับพุทธธรรม VS ไสยศาสตร์ใน ครงกรรม

หากพิจารณาจากชื่อละครเรื่องนี้ เป็นที่ชัดเจนว่านำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับกรรมตามหลักศาสนาพุทธ แต่ละครเรื่องนี้ไม่ได้กล่าวถึงหลักพุทธธรรมแค่เรื่องกรรมอย่างง่าย ๆ แบบทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เหมือนในละครเรื่องอื่นเพียงแค่นั้น สิ่งที่ปรากฏในเนื้อเรื่อง รวมทั้งสัญลักษณ์ที่เสนอผ่าน

² เข้าลก เข้าจาโบ้ว เป็นคำคำผู้หญิงในภาษาจีนแต้จิ๋ว

โปสเตอร์ละคร ทำให้ตระหนักถึงการตื่นรู้เพื่อความเป็นพุทธะที่แท้จริง ทั้งนี้ในภาพโปสเตอร์ละครเรื่องนี้ได้ใช้สัญลักษณ์ “ดอกบัว” เพื่อนำเสนอแนวคิดนี้

(ที่มา <https://mellow975.mcot.net/blogs/3>)

จากภาพนี้ การวางระดับของตัวละครมีนัยสื่อถึงระดับการตื่นรู้อันเป็นลักษณะนิสัยของตัวละครอย่างชัดเจน ตัวละครกมลหรืออาซา ลูกชายคนที่สามของย้อย เป็นตัวละครที่จิตใจดี มีความ “ตื่นรู้” มากที่สุด ตัวละครตัวนี้เป็นเด็กหนุ่มที่สดใส มีเมตตากรุณาต่อคนรอบข้างและเพื่อนมนุษย์ ดังจะเห็นได้จากตอนที่กมลช่วยจ่ายค่ายาให้ก้าน ซึ่งมีเงินไม่พอซื้อยาให้มารดาที่ป่วยอยู่ และเขายังคอยช่วยเหลือปกป้องเรณูหลายครั้งหลายครามาโดยตลอด เช่นตอนที่ย้อยโกรธเคืองที่ปฐมได้เรณูมาเป็นภรรยา กมลก็ตั้งสติย้อยว่า

- ย้อย   ตัวเฮียแกมันทำมาผิดหวังมาคนนิ่งแล้ว แกอย่าได้เห็นดีเห็นงาม เอา
                  เยี่ยงเอาอย่างมันเด็ดขาด ถ้าแกอยากให้เห็นมาอายุยืน
- กมล   โธ่...มา คิดมากไปได้ ความรักมันห้ามกันไม่ได้หรือกะมา เฮียใช้เขา
                  รักของเขาไม่อย่างนั้นคงไม่ถึงกับพามาเข้าบ้านอย่างนี้หรือ
- ย้อย   แต่มันเป็นผู้หญิงชั้นต่ำ มันไม่คู่ควรจะมาเป็นสะใภ้บ้านนี้
- กมล   ม่ายังไม่ทันได้รู้จักนิสัยใจคอเขาเลย มาก็ตัดสินเขาแล้ว
- ย้อย   อีตัวยังงั้นมันก็เป็นอีตัววันยันค่ำ ถ้าสันดานมันดี มันคงไม่คิดไปทำ
                  อาชีพร่ำ ๆ สกปรกยังงี้หรือ
- กมล   ค่อย ๆ ดูเขาไปเถอะมา

(บทละครโทรทัศน์เรื่อง กรงกรรม ตอนที่ 2 ฉาก 14)

ส่วนเรณูเป็นผู้หญิงที่มีจิตใจดีเช่นกัน แม้จะมีบุคลิกที่ไม่ยอมคน ปากกล้า ก็เป็นเพราะปกป้องตัวเอง ไม่เคยมุงร้ายหรือทำร้ายผู้อื่นก่อน ดังคำพูดที่เธอบอกดีมีว่า “พีดีม...ถึงฉันจะรู้ว่าไฟโลมันเกลียดฉัน จ้องจะกำจัดฉัน แต่ฉันก็ไม่อยากเห็นมันมีอันเป็นไปด้วยวิธีของพี่หรอกนะ” (บทละครโทรทัศน์เรื่อง กรงกรรม ตอนที่ 33 ฉาก 2) เรณูถูกพี่เขยข่มขืนจนตั้งครรภ์ หลังจากคลอดแล้ว เธอจึงหันมาขายบริการทางเพศอยู่ที่ตาคลี เมื่อเธอพบปฐม เธอก็มุ่งหวังที่จะครองรักสร้างชีวิตใหม่กับเขา แต่ข้อผิดพลาดในชีวิตเธอก็คือ การใช้เสน่ห์ยาแฝดตามคำยุยงของเพื่อน ๆ เพื่อมัดใจปฐมให้มาตกหลุมรักเธอ การทำเสน่ห์ใส่ปฐมทำให้เรณูรู้สึกผิด ดังที่เธอเตือนหวาน เพื่อนหญิงที่ขายบริการทางเพศว่า

หวาน ฉันต้องรีบเก็บตั้งค้ไปหาอาจารย์ก่อนบ้างซะแล้ว...

เรณู หวาน... พี่ขอเตือน อย่าเอาอย่างพี่

หวาน ทำไมล่ะพี่ ทำแล้วมีคนรักคนหลงมันดีจะตาย

เรณู ถ้าเอ็งจริงใจกับเขา เอ็งควรจะได้ความรักจากเขา เพราะตัวของเอ็งเอง ไม่ใช่ใช้วิธีแบบนี้ มันเป็นความเห็นแก่ตัวหวาน เอ็งจะไม่มีทางสบายใจเลยตลอดชีวิต

(บทละครโทรทัศน์เรื่อง กรงกรรม ตอนที่ 11 ฉาก 37)

อย่างไรก็ตาม สถานการณ์ก็บีบบังคับให้เรณูจำใจที่จะต้องทำเสน่ห์ยาแฝดอีกครั้ง เมื่อเรณูแอบรู้ว่ายายจะแก้เสน่ห์ที่เธอทำใส่ปฐม เธอจึงจำเป็นที่จะต้องทำเสน่ห์ใส่ยาย เพื่อให้ยายเมตตาเธอในภายหลัง เมื่อพี่โลออกมาเปิดโปงว่าเรณูทำเสน่ห์ใส่ยาย เธอรู้สึกอับอายและสำนึกผิด จึงออกไปจากชุมแสง ดังที่เธอบอกกับหมู่นี้ว่า “ฉันคงทนอยู่ที่ชุมแสงนี้ต่อไปไม่ได้แล้วละจ้ ฉันเป็นคนน่ารังเกียจ น่าขยะแขยงยิ่ง กว่าผู้ร้ายฆ่าคนแล้วตอนนี้” (บทละครโทรทัศน์เรื่อง กรงกรรม ตอนที่ 34 ฉาก 7) และเธอได้เขียนจดหมายถึงยายเพื่อสารภาพว่า

VO.เรณู กราบแทบเท้าม้าที่เคารพอย่างสูง หนูขอโทษ หนูไม่คิดว่าผลลัพธ์ของสิ่งที่หนูได้ทำลงไป มันจะออกมาเป็นผลร้ายมากมายขนาดนี้ หนูรักเฮียใช้ หนูแค่หวังจะได้อยู่ กับเฮียใช้อย่างมีความสุข อยากให้ม้าเล็ก รังเกียจและยอมรับหนูเป็นสะใภ้คนนึงของม้าเท่านั้น หนูถึงกล้าทำในสิ่งที่ไม่ควรทำ ทั้ง ๆ ที่รู้อยู่เต็มอกว่ามันเป็นสิ่งไม่ดี ...ม้า...ใจจริงของหนู หนูตั้งใจเอาไว้ว่า พอมีลูกกับเฮียใช้แล้ว หนูจะไปเอาของออก แต่มันก็เป็นอย่างนี้เสียก่อน หนูเสียใจกับสิ่งที่เกิดขึ้น หนูรู้ว่าม้าไม่มีวันยกโทษให้หนูแน่ แต่หนูกล้ายืนยันว่าหนูแค่ต้องการให้ม้าเล็กเกลียดหนู แล้วมองหนูอย่างเป็นลูกหลานคนนึงเท่านั้น หนูไม่ได้นึก

หวังจะได้สมบัติเงินทองอะไรจากมันเลย หนูคงไม่มีโอกาสกลับไป
 ชุมแสง กลับไปกราบขอโทษม้าด้วยตัวหนูเองแล้ว แต่หนูอยากให้ม้า
 ยกอโหสิกรรมให้หนูด้วย บาปกรรมที่หนูก่อไว้ หนูยินดียอมรับการ
 ชดใช้ทั้งหมด

(บทละครโทรทัศน์เรื่อง กรงกรรม ตอนที่ 34 ฉาก 7)

การตื่นรู้ในละครเรื่องนี้เห็นได้ชัดจากตัวละครฝ่ายตรงข้ามกับเรณู นั่นคือ ย้อยและพิไล ย้อย
 เป็นตัวละครที่มีความทรงจำในอดีตเป็นชนกคาใจอยู่ เป็นเสมือน “กรง” แห่งกรรมที่ซึ่งเธอเอาไว้ใน
 ความทุกข์ทรมาน จนกระทั่งสิ่งที่เกิดขึ้นในชีวิตทำให้เธอได้เรียนรู้ และเมื่อเจอหอบสมมติที่มาช่วยแก้
 เสน่ห์ที่เธอถูกเรณูทำใส่ เธอจึงเรียนรู้จากสมมติว่า “...ตั้งสติให้ดี สิ่งที่เกิดขึ้นแล้ว ผ่านไปแล้ว ไม่มีใคร
 แก้ไข เปลี่ยนแปลงมันได้ กรรมชั่วไม่สามารถล้างให้ขาวสะอาดได้ แต่ช่วงชีวิตที่เหลืออยู่ พอลง
 ความสุขได้จากการมุ่งหน้าทำความดี อย่างไม่มีเงื่อนไข เพื่อตัวของคุณแม่เอง” (บทละครโทรทัศน์
 เรื่อง กรงกรรม ตอนที่ 33 ฉาก 36) ในที่สุด ย้อยก็สามารถก้าวออกมาจาก “กรง” แห่งความทรงจำ
 ในอดีตที่ซึ่งใจตนให้ทุกข์ทรมานมากกว่ายี่สิบปีได้

ย้อย   อาม่าลื้ม บุญกุศลที่อ้าวทำในวันนี้ อ้าวขอยกให้ลื้อทั้งหมด อ้าวรู้ว่าบุญก็
 อยู่ส่วนบุญ บาบก็อยู่ส่วนบาป ไม่มีทางลบล้างกันได้ ยี่สิบปีมาแล้วที่
 อ้าวไม่เคยได้นอนหลับอย่างสงบ เพราะสิ่งที่อ้าวทำกับลื้อ มันคอยตาม
 หลอกหลอนอ้าว อ้าวได้รู้แล้วว่า ความทุกข์จากบาปที่ก่อมันเป็นยังไง
 สักวันอ้าวก็คงได้รับกรรมอย่างที่เคยทำไว้กับลื้อเหมือนกัน อาม่าย
 กอโหสิกรรมให้อ้าวด้วยเถอะนะ ขออย่าให้คำสาปแช่งของลื้อเป็น
 ความจริง ถ้าดวงวิญญาณของลื้อยังวนเวียนอยู่กับลูกหลาน ก็ขอให้
 ช่วยปกป้องรักษาให้ลูกหลานบ้านแบ้พบแต่ความสุขความเจริญด้วย
 เถิด

(บทละครโทรทัศน์เรื่อง กรงกรรม ตอนที่ 34 ฉาก 13)

การเรียนรู้จากประสบการณ์ชีวิตและการก้าวออกจาก “กรง” แห่งกรรมทำให้ย้อยกับเรณู
 อโหสิกรรมซึ่งกันและกัน

เรณู   เสียตายหนูไม่ได้เตรียมดอกไม้ธูปเทียนเอาไว้ ทั้งที่ใจหนูรอคอยแต่
 วันที่จะได้กราบเท้าขอขมาม้า... กรรมใดที่หนูได้ล่วงเกินกระทำแก่ม้า

ทั้งกายกรรม วจีกรรม มโนกรรม ม้าได้โปรดยกโหสิกรรมให้หนูด้วย
เถิด

ย้อย ดอกไม้รูปเทียนมันไม่สำคัญเท่าใจของเธอหรอกเรณู กรรมทำให้เรา
ได้มาเจอกัน วิถีมานะทำให้บางครั้งเราก็ทำร้ายกัน แต่ถึงวันนี้ฉันไม่
เคยถือโทษโกรธเคืองเธอเลยเรณู ไม่เคยมีใครไม่เคยทำความผิดพลาด
ที่ผ่านไปแล้วก็ให้มันแล้วกันไป ชีวิตคนเรานั้นสั้นนิดเดียว จะตายวัน
ตายพรุ่งก็ไม่มีใครรู้ ใช้เวลาที่ยังเหลืออยู่ให้คุ้มค่าเถอะนะ จะมัวมานั่ง
ขังตัวเองไว้กับเรื่องที่ผ่านมาแล้ว มันไม่มีประโยชน์อะไรหรอก ฉันยก
โหสิกรรมให้เธอ เพราะยังไงเธอก็เหมือนลูกหลานฉันคนหนึ่ง

(บทละครโทรทัศน์เรื่อง กรงกรรม ตอนที่ 34 ฉาก 7)

ส่วนพิไล หลังจากเกิดอาการเสียสติเพราะหวาดกลัวว่าจะถูกเรณูทำไสยดำใส่ จึงกลับไปอยู่
บ้านเดิมและได้ไปปรนนิบัติรับใช้เรียนธรรมจากหมอสุมิตี เธอก็สามารถ “ปลดล็อก” ออกมาจาก
“กรง” กรรมได้

พิไล ฉันรอคอยวันนี้มานาน ฉันอยากขอโทษเธอ ทุกเรื่องที่ผมเคยทำไม่ได้
กับเธอ ยกโหสิกรรมให้ฉันด้วยนะ

เรณู ฉันต้องเป็นคนพูดสิ่งนี้กับเธอมากกว่าพิไล ฉันไม่ขอโทษกรรมเก่า
แต่ชาติปางไหนก็ไม่รู้ มันเป็นกรรมในชาตินี้แหละ ฉันทำเธอเจ็บก่อน
มันก็เป็นเรื่องปกติ ที่ฉันจะต้องได้รับผลกรรมที่ตกลงไป

พิไล ฉันมันเป็นคนไม่ยอมรับความจริงเอง หนีความจริงเท่าไรก็ยิ่งเจ็บมาก
เท่านั้น วันนี้ฉันเห็นแล้ว เข้าใจทุกอย่างแล้ว อย่างน้อยจิตวิญญาณ
ของความเป็นแม่อย่างเธอต้องทำเพื่อลูกขนาดไหน

เรณู เราทุกคนเป็นเหยื่อนะแหละพิไล เหยื่ออารมณ์ตัวเอง ถ้าควบคุมมัน
ไม่ได้ เราก็จะกลายเป็นทาสของมันทันที แทนที่เราจะเป็นนายของ
มัน เอาเป็นว่าเราต่างคนต่างโหสิกรรมให้กันและกันนะ

พิไล ฉันยอมรับหมดใจวันนี้เองว่า เธอเหมาะแล้วที่จะได้ความรักจากเฮีย
ใช้ จากม้า เธอเหมาะแล้วที่จะเป็นสะใภ้ใหญ่ของบ้านแบ้ ฉันเรียกเธอ
ว่าชื่อได้อย่างเต็มหัวใจของฉันแล้วเรณู

(บทละครโทรทัศน์เรื่อง กรงกรรม ตอนที่ 37 ฉาก 45)

เห็นได้ว่า ละครเรื่องนี้ใช้แนวคิดเรื่องกรรมมาเป็นเส้นเรื่อง โดยให้ตัวละครถูกขังอยู่ใน “กรรมกรรม” เมื่อตัวละครตื่นรู้ด้วยการมีสติอยู่กับปัจจุบัน ช่วยให้ตัวละคร “ปลดล็อก” หรือ “แก้” กรรมนั้นได้ แนวคิดเกี่ยวกับพุทธธรรมไม่เพียงแต่ถูกนำเสนอผ่านตัวละครเอกในเรื่องเท่านั้น แต่ตัวละครที่เกี่ยวข้องกับไสยศาสตร์อย่างหมอก้อนและหมอมี่ ซึ่งเป็นหมอทำเสน่ห์ ก็ถูกสร้างให้เป็นตัวละครที่พูดถึงหลักพุทธธรรมแทบจะทุกฉากที่ปรากฏ เป็นต้นว่าหมอมี่เตือนสติย้อยที่จะมาแก้เสน่ห์ที่เรณูทำใส่ปฐุมว่า “บุญก็อยู่ส่วนบุญ บาปมันอยู่ส่วนบาป หักล้างกันไม่ได้ มึงทำบุญให้ตาย แต่เจ้ากรรมนายเวรเขาไม่อภัยให้มึง มันก็สูญเปล่า คุบอกแล้ว เวรย่อม ระวังด้วยการไม่จองเวร อีกคนนั้นเนื้อแท้ของมันไม่ใช่คนเลวทรามชั่วช้า มึงนึกถึงความดีของมันบ้างเท่านั้น ก็ตัดกรรมของมึงได้แล้ว” (บทละครโทรทัศน์เรื่อง กรรมกรรม ตอนที่ 10 ฉาก 3) การทำเสน่ห์ยาแฝดในเรื่องนี้มิได้สร้างความลุ่มหลงอย่างไม่มีลืมหูลืมตาให้แก่ตัวละครอย่างที่เคยพบในวรรณคดีไทย เช่น พระลอถูกเสน่ห์พระเพื่อนพระแพงใน *ลิลิตพระลอ* พระไวยที่หลงเสน่ห์สร้อยฟ้าใน *ขุนช้างขุนแผน* หรือในละครโทรทัศน์เรื่องอื่น ๆ เช่น ศาเมนในเรื่อง *บัว* ตัวละครอย่างย้อยหันมารู้สึกดีมีเมตตาต่อเรณู หลังถูกเรณูทำเสน่ห์ ก็เนื่องมาจากตระหนักว่าเรณูเป็นสะใภ้คนหนึ่งที่บ้านแม่ เป็นภรรยาของลูกชายคนโต และไว้วางใจได้ ขณะที่เรณูเองก็ปรนนิบัติรับใช้ย้อยเป็นอย่างดี ต่างจากพี่ไล สะใภ้รอง ที่ชอบลักขโมยทรัพย์สินส่วนกลางไปเป็นของตน รวมทั้งไม่สามารถปรนนิบัติรับใช้เธอได้ตั้งใจ

เสน่ห์ยาแฝดในเรื่องนี้จึงมิได้มี “อิทธิฤทธิ์” เท่ากับการกระทำหรือคุณงามความดี ดังที่หมอก้อนที่เป็นหมอเสน่ห์ให้เรณูกล่าวว่า “...คนเรามันจะรักกัน... มันไม่ได้อยู่ที่รูปโฉม สมบัติพัสดุธารอะไรทั้งนั้น คนเรามันรักกันด้วยความดีที่ทำต่อกันอย่างจริงใจถ้ามึงมีตรงนั้น มึงก็ไม่เห็นจะต้องกลัวอะไรต่อให้มันตรึงกูเสื่อม ผัวมึงก็จะยังรักมึงอยู่ดี” (บทละครโทรทัศน์เรื่อง กรรมกรรม ตอนที่ 11 ฉาก 15) แม้กระทั่งปฐุมเองก็ยอมรับกับน้องชายว่า “ต่อให้เรณูเขาไม่ทำของใส่ฉัน ฉันก็รักเขาอยู่ดี ฉันรักที่เรณูเป็นเรณู ใครจะดูถูกว่าเรณูเป็นผู้หญิงหากิน ทำงานในบาร์ ฉันก็ไม่เคยรู้สึกรังเกียจสักนิด ถึงชาตินี้จะไม่ได้เจอหน้ากันอีก ฉันก็คงไม่มีวันลืมเรณู” (บทละครโทรทัศน์เรื่อง กรรมกรรม ตอนที่ 35 ฉาก 3)

สะใภ้ที่พึงประสงค์กับคุณค่าผู้หญิงในละคร *กรรมกรรม*

การใช้ชีวิตคู่เป็นเรื่องละเอียดอ่อน ในบางครอบครัวของสังคมตะวันออก การจะใช้ชีวิตคู่อย่างมีความสุขไม่ได้มีปัจจัยเพียงแค่ตัวคู่สามีภรรยาเท่านั้น แต่ยังมีบุคคลรอบข้างเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย เป็นต้นว่าบุพการีของคู่ครอง เนื่องจากเป็นครอบครัวขยาย การดำรงให้ชีวิตคู่ราบรื่นจึงจำเป็นต้องใส่ใจบุคคลอื่นในครอบครัวด้วยเช่นกัน คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนามีการกล่าวถึงคตินิยมเกี่ยวกับการครองเรือน ดังพบได้จากโอวาท 10 ประการที่ธัญชัยเศรษฐีได้สอนลูกสาวคือ นางวิสาขา ผู้ซึ่งต่อมาได้เป็นมหาอุบาสิกาบำรุงพระพุทธศาสนา เมื่อครั้งนางจะแต่งงานออกเรือนไป ในโอวาท 10 นี้ มีกล่าวถึงการประพฤติปฏิบัติตนต่อพ่อแม่สามีไว้ด้วยว่า ให้แสดงความเคารพ ปรนนิบัติรับใช้

รวมถึงแสดงกิริยามารยาทที่ดีต่อพ่อแม่สามี ส่วนในแง่คุณลักษณะของสะใภ้ที่ตินั้น ในทางพระพุทธศาสนาไม่ได้มีกล่าวไว้อย่างชัดเจน แต่มีการจำแนกภรรยาออกเป็น 7 ประเภท ตามคุณธรรม ความประพฤติ ลักษณะนิสัย และการปฏิบัติต่อสามี ไว้ในสุชาตาชาดกปรากฏในขุททกนิกายชาดก ได้แก่ วรรคาภริยา (ภรรยาเยี่ยงเพชรฆาต) โจรีภริยา (ภริยาเยี่ยงโจร) อัยยาภริยา (ภรรยาเยี่ยงนาย) มาตาภริยา (ภรรยาเยี่ยงแม่) ภคินีภริยา (ภรรยาเยี่ยงน้องสาว) สซีภริยา (ภรรยาเยี่ยงสหาย) และทาสีภริยา (ภรรยาเยี่ยงทาส) (พระพรหมคุณาภรณ์ 2546: 206) กล่าวได้ว่า ภรรยาสามประเภทแรกเป็นคุณลักษณะของภรรยาที่ไม่พึงประสงค์ ส่วนสี่ประเภทหลังเป็นภรรยาที่พึงประสงค์

ในเรื่อง *กรงกรรม* ย้อยเป็นลูกสะใภ้ที่ลื้มผู้เป็นแม่สามีรังเกียจ เนื่องจากเป็นคนไทยทัศนคติของลื้ม ที่มีต่อสะใภ้คนไทยอย่างย้อยเป็นภาพสะท้อนความขัดแย้งทางชาติพันธุ์ในสังคมไทยยุคนั้นได้อย่างดี ลื้มมองว่าการมีสะใภ้คนไทยเป็นสิ่งไม่พึงประสงค์เพราะคนไทยขี้เกียจ และค้าขายไม่เป็น ดังที่ลื้มหาเรื่องต่ายย้อยว่า

- ขึ้นภ้าย้อยเดินมาถึงประตูครัว ก็เห็นถ้วยชามกระเบื้องที่แตกอยู่แล้วบนพื้น มีอีกใบถูกเหยียดเข้ามากระแทกพื้นแตกคาคา
- ย้อยขยับเดินเข้าไปดูข้างประตู
- ภาพแทนสายต้าย้อย เห็นนางลื้มยื่นค้ำหัวหญิงสาวคนนึง (ยังคุกเข่าหันหลังอยู่) นางลื้มดมถ้วยที่คว่ำตากไว้ หลังจากล้างแล้วที่ละใบ
- ลื้ม   เหม็นคาวทั้งนั้น อีวบอกลื้อก็ครั้งก็หนแล้ววอย่ามั่งกาย
- ภาพเปิดเห็นหญิงสาวคนนั้น คือตัวย้อยเอง
- ย้อย   อีวตั้งใจล้างสองรอบแล้วนะอามา
- ลื้ม   ตั้งใจของลื้อนะเธอ จับแล้วยังลื้อมืออยู่เลย
- ลื้มจงใจทำถ้วยหล่นแตกต่อหน้าย้อย
- ลื้ม   ไม่เต็มใจทำก็ไม่ต้องทำ ไม่เต็มใจจะอยู่ก็ไสหัวไป
- ย้อยพยายามสะกดกลิ่นอารมณ์
- ลื้ม   บอกไว้แล้ว สั่งไว้แล้ววอย่าเอาผู้หญิงไทยมาทำสะใภ้อย่างเด็ดขาด ก็ไม่ เชื้อฟังกัน คนไทยมันขี้เกียจสันหลังยาว งานหนักไม่เอา งานเบาไม่สู้ ค้าขายก็ไม่เป็น พอสั่งสอนเข้าหน่อย ก็หน้าเจ้าหน้าอ ไม่มีน้ำอดน้ำทน
- ย้อยที่นั่งคุกเข่าก้มหน้าอยู่ น้ำตาร่วง
- ลื้มหมั่นไส้ จิกหัวกระซาก แล้วตบ ๆ ๆ

ลิม ไม่ต้องมาป้อนน้ำตา ไม่มีใครเขามาส่งสารเห็นใจลือหรือ มาเป็นสะใภ้บ้านแม่ ถ้าลือคิดว่าจะได้นั่ง ๆ นอน ๆ บนกองเงินกองทอง ลือก็ฝันไป เถอะ

(บทละครโทรทัศน์เรื่อง กรงกรรม ตอนที่ 5 ฉาก 6)

หรือแม้ขณะที่ย้อยนอนชมเพราะแพ้ท้อง ก็โดนลิม “โขกสับ” ว่า

ลิม ลือไม่ต้องมาทำเป็นมีข้ออ้าง ท้องมาตั้งสองครั้งแล้ว มันจะแพ้ท้องได้ยังไง สันดานขี้เกียจสันหลังยาว สะใภ้อย่างลือนี่แหละ จะทำให้ตระกูลแบ้ฉิบหายล่มจม ลูกขึ้นมาทำงานเดี๋ยวนี้ ผัวอ่อนยังไม่ได้ซักรีด ได้สะใภ้มาเข้าบ้าน อ้าวต้องอับอายเพื่อนบ้านขนาดไหน
รู้บ้างไหม

(บทละครโทรทัศน์เรื่อง กรงกรรม ตอนที่ 5 ฉาก 7)

ขณะที่ย้อยเป็นสะใภ้ไม่พึงประสงค์ในสายตาแม่สามีชาวจีนอย่างลิม แต่ในความเป็นจริง ย้อยกลับเป็นผู้หญิงที่ขยันทำมาหากิน และฉลาดหาเงิน จนสามารถสร้างเนื้อสร้างตัวร่วมกับสามีและ “ต่อยอดเงิน” ให้ “ออกดอกออกผล” ด้วยการปล่อยเงินกู้ กล่าวได้ว่า ย้อยเป็นภรรยาและแม่ที่ดีของสามีและลูก โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อรักษาเกียรติวงศ์ตระกูลสามี ดังที่เธอพูดให้สามีฟังว่า “ที่ต้องทนเหนื่อยทุกวันนี้ ไม่ใช่เพื่อตัวเอง เลย แต่เพื่อลูกเต้า เพื่อวงศ์ตระกูลของเฮียทั้งนั้น” (บทละครโทรทัศน์เรื่อง กรงกรรม ตอนที่ 5 ฉาก 10) ในด้านการอบรมเลี้ยงดูลูกนั้น ย้อยสามารถควบคุมให้ลูกเชื่อฟังอยู่ในโอวาทของเธอ ดังจะเห็นได้ว่า ประสงค์และกมลต้องจำใจแต่งงานกับผู้หญิงที่ย้อยจัดการเลือกมาให้ มีเพียงปฐมกับมงคลที่ “ฝ่าฝืน” อำนาจของเธอ ไปได้ภรรยาที่เธอไม่เห็นชอบด้วย เธอจึงกลายเป็น “แม่ผัวตัวร้าย” เหมือนเช่นที่เธอเคยถูกกระทำมา

ในส่วนสะใภ้ของย้อย อาจจำแนกชีวิตรักของลูกชายทั้งสองของเธอได้ดังนี้

ปฐม	หมั้นหมายกับพิไล แต่ไปได้เรณูมาเป็นภรรยา และภายหลังได้อภรรณีเป็นภรรยา
ประสงค์	แอบชอบจันทา แต่ถูกย้อยบังคับให้แต่งงานกับพิไล เมื่อพิไลกลับไปอยู่บ้านเดิม จึงได้บุญปลูก เต็มรับใช้ในบ้านเป็นภรรยา

กมล	แอบชอบจันทา แต่ถูกย้อยบังคับให้แต่งงานกับเพียงเพ็ญ ลูกสาวกำนันศร ซึ่งชอบพอลักลอบได้เสียกับกำนันจันตั้งครรรค์ เมื่อเพียงเพ็ญได้อยู่กินกับกำนันสมความปรารถนา กมลได้ตัดสินใจทำตามหัวใจเรียกร้องโดยได้ครองรักกับจันทา ซึ่งโศกเศร้าที่ถูกทำลายพิธีแต่งงานระหว่างเธอกับปลัดจันกร
มงคล	หลงรักรรณา น้องสาวเรณู แต่แอบไปได้เสียกับมาลา จนทำมาลาตั้งครรรค์

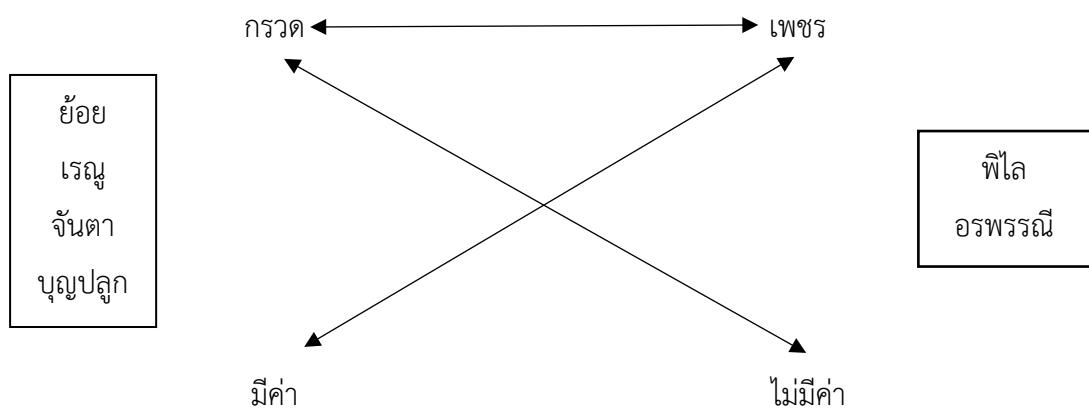
ตัวละครคู่ขัดแย้งที่เป็นปมปัญหาหลักในละครได้แก่ ย้อย เรณู และพิไล เรณูเป็นสะใภ้ที่ไม่พึงประสงค์สำหรับย้อยตั้งแต่แรกพบ เนื่องจากอุปนิสัยการแต่งตัวแต่งหน้าของเรณูที่ทำให้ย้อยมองออกว่าเรณูมีอาชีพขายบริการทางเพศ รวมถึงย้อยเองได้หมั้นหมายพิไลให้มาแต่งงานกับปฐมอยู่แล้ว แต่ย้อยต้องจำใจรับเรณูว่าเป็น “เมีย” ของลูกชาย เพราะข้ออ้างที่ว่าเรณูท้อง และหากไม่ให้ย้อยด้วย เรณูก็จะไปอยู่กับปฐมที่อื่น ด้วยความกลัวว่าจะโดนพรากลูกชายไป ย้อยจึงจำใจยอมให้ปฐมกับเรณูอยู่ด้วยกัน แต่ให้ไปอาศัยที่บ้านหลังอื่นของเธอ ความสัมพันธ์ระหว่างย้อยกับเรณูเป็นไปในลักษณะ “แม่ฝั่วตัวร้ายกับสะใภ้ตัวแสบ” ต่างคนต่างไม่ยอมลดราวาศอกกัน แม้หลักเชิง ปฐม หรือกมลจะพูดหวานล่อมให้ย้อยยอมรับเรณู แต่เธอก็ไม่สามารถทำได้ ดังที่ปฐมพูดกับย้อยให้ยอมรับเรณูว่า “ม่า... ในโลกนี้ไม่มีใครสมบูรณ์แบบมาตั้งแต่เกิดหรอก ทุกคนมีตำหนิ มีบาดแผลด้วยกันทั้งนั้น แต่อดีตก็คืออดีต ต่อให้อยากลบมันทิ้งยังไง มันก็ไม่มีทางลบได้หรอก คุณค่าของความเป็นคนมันอยู่ตรงที่ปัจจุบัน เขาทำอะไรต่างหากไม่ใช่เธอ” (บทละครโทรทัศน์เรื่อง กรงกรรม ตอนที่ 8 ฉาก 21) รวมทั้งประสงค์ที่พูดกับย้อยเรื่องเรณูว่า “เราอยากมองอดีตที่ผ่านมาของเขาเลย เพราะบางที อดีตในใจเรา นอกจากจะทำร้ายเขาแล้ว มันยังทำร้ายใจของเราเองด้วย เรามองเขาในวันนี้ ดูสิ่งที่เขาทำในวันนี้จะไม่ดีกว่าเธอม่า” (บทละครโทรทัศน์เรื่อง กรงกรรม ตอนที่ 6 ฉาก 44) ในสายตาย้อย เรณูจึงเป็นเสมือนก้อน “กรวด” ที่ไร้ค่า ไม่พึงประสงค์ที่จะนำมาเป็นสะใภ้ของตระกูล ขณะที่บุคคลรอบข้างอย่างหลักเชิง สามีของเธอ รวมทั้งลูกชายคนอื่น ๆ มองว่าเรณูเป็นผู้หญิงที่รู้จักทำมาหากิน ขยันขันแข็ง หนักเอาเบาสู้ ดังที่หลักเชิงตั้งสติย้อยว่า “อ๊เป็นคนขยัน ทำมาหากินเป็น ไม่งอมืองอเท้าไปวัน ๆ ลื้อจะไปรังเกียจจริงจังอนอ๊ไปทำไมอ้ายย้อย” (บทละครโทรทัศน์เรื่อง กรงกรรม ตอนที่ 3 ฉาก 32)

ส่วนพิไลผู้ที่ย้อยคาดหวังให้มาเป็นสะใภ้คนโต เป็นผู้หญิงที่ย้อยมองว่าได้ว่ามีคุณสมบัติเหมาะสมแก่การเป็นสะใภ้บ้านแบ้ เพราะเป็นลูกสาวเก่าแก่วังสื มีการศึกษาคือ เรียนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ดังที่ย้อยหวานล่อมให้ประสงค์แต่งงานกับพิไลว่า “ถึงแกจะเป็นลูกคนรอง แต่ตอนนี้ก็เหมือนเป็นลูกคนโตแล้ว เพราะตัวเฮี้ยแกทำให้ม่าผิดหวังมาก แกต้องกู้ชื่อเสียงวงศ์ตระกูลกลับคืนมาให้ได้ ตัวเฮี้ยแกมันทั้งโง่ทั้งตาดำ มันถึงได้ทิ้งหนูพิไลเขา แกนะโชคดีแล้วนะที่ได้เขามา

ผู้หญิงที่ดีพร้อมอย่างหนูไฟไลนะ หากันไม่ได้ง่าย ๆ หรอกนะ จะบอกให้” (บทละครโทรทัศน์เรื่อง กรงกรรม ตอนที่ 4 ฉาก 17) แต่เมื่อเธอได้ไฟไลมาเป็นสะใภ้แล้ว กลับพบว่าไฟไลทำงานบ้านไม่เป็น รวมทั้งละโมภหวังครองสมบัติที่เธอและสามีพากเพียรหามา ดังที่ย้อยบ่นถึงไฟไลว่า “นี่อีกคน หุงข้าวต้มข้าว ยังทำไม่เป็น วัน ๆ ดีแต่สำรวจว่าสมบัติเงินทองซุกซ่อนเอาไว้ตรงไหนบ้าง” (บทละครโทรทัศน์เรื่อง กรงกรรม ตอนที่ 9 ฉาก 3)

จากคุณลักษณะของย้อย เรณู และไฟไล จะเห็นได้ว่าย้อยกับเรณูเป็นสะใภ้ที่มีคุณลักษณะที่ไม่พึงประสงค์ในสายตาแม่สามี อันมีสาเหตุจากภูมิหลังของตัวสะใภ้ ไม่ว่าจะชาติกำเนิดของย้อยที่เป็นคนไทยหรืออาชีพเดิมของเรณู ตรงข้ามกับภูมิหลังของไฟไลที่มาจากครอบครัวพ่อค้าและมีการศึกษา ทำให้เธอมีคุณสมบัติอันพึงประสงค์ในสายตาแม่สามี ในแง่นี้ สะใภ้คนอื่นของบ้านแบ้ก็มีลักษณะเช่นเดียวกัน ทั้งจันทา วรณา (ซึ่งไม่ได้มาเป็นสะใภ้ของเธอ) และบุญปลุก ถูกย้อยแสดงความรังเกียจที่จะให้มาเป็นสะใภ้ของบ้าน แต่สะใภ้เหล่านี้ต่างก็เป็นผู้หญิงที่ขยันทำมาหากิน ผิดกับอรพรรณี ซึ่งเป็นลูกสาวนายทหารที่ปทุมไปเป็นทหารรับใช้ในบ้าน อรพรรณีเป็นผู้หญิงที่มาจากครอบครัวร่ำรวยมีการศึกษา แต่ก็ไม่มีคุณสมบัติของความเป็นแม่ศรีเรือน เธอเป็นผู้หญิงที่เอาแต่ใจตน ขาดศีลธรรมด้วยการแอบมีชู้ และเมื่อสามีประสบอุบัติเหตุจนพิการ ก็ทอดทิ้งสามีเพราะไม่ต้องการรับภาระ ส่วนเพียงเพ็ญนั้น ถึงแม้จะมีภูมิหลังที่น่าพึงประสงค์ แต่เธอรักชอบอยู่กับก้าน จนตั้งครรภ์ก่อนที่จะแต่งงานกับกมล เธอโดนพ่อแม่บีบบังคับให้แต่งงานเพื่อปิดบังเรื่องอับอาย เมื่อเธอสามารถปลดปล่อยตัวเองออกจากบ้านมาได้ ในภายหลัง เธอก็ได้อยู่กินกับก้านผู้เป็นที่รักของเธอ หมดบทบาทไปจากความเป็นสะใภ้บ้านแบ้

หากพิจารณาจากสัญลักษณ์ในเรื่องที่มี “คุณค่าของมนุษย์” เป็นศูนย์กลาง พบว่าตัวละครสะใภ้บ้านแบ้ในละครเรื่องนี้ถูกจัดวางอย่างเป็นระบบ สามารถนำมาจัดวางเป็นแผนผังสี่เหลี่ยมสัญลักษณ์ศาสตร์ของ เอ. เจ. เกรมาส ได้ดังนี้

แผนผังนี้จึงสื่อให้เห็นถึงว่าสะใภ้อย่างย่อย เรณู จันตา และบุญปลูก แม้จะมีภูมิหลังที่ต่ำต้อย แต่ก็มีคุณค่า เป็นลักษณะของสะใภ้ที่พึงประสงค์มากกว่าพิไลกับอรพรณี ซึ่งถึงแม้จะเป็น “เพชร” เพราะมีภูมิหลังที่ดีก็ตาม แต่ก็มีคุณสมบัติด้านพฤติกรรมที่ไม่น่าพึงประสงค์ เพราะฉะนั้นอาจกล่าวได้ว่า ละครโทรทัศน์เรื่อง กรงกรรมนี้ พยายามสื่อให้เห็นแนวคิดที่ว่า คุณค่าของความเป็นมนุษย์จึงอยู่ที่ การกระทำ มิใช่ชาติกำเนิดหรือภูมิหลัง สอดคล้องกับหลักพุทธธรรมที่ให้มองการกระทำในปัจจุบัน

บทสรุป

การนำเสนออุดมการณ์เกี่ยวกับหลักพุทธธรรม รวมทั้งการเสนอแนวคิดเรื่องคุณค่ามนุษย์ใน ละครโทรทัศน์เรื่องนี้ถูกจัดวางและประกอบสร้างได้อย่างสอดคล้องเป็นระบบ อุดมการณ์และแนวคิดดังกล่าว แม้จะเป็นสิ่งที่สืบทอดมาแต่ก็ไม่ได้นำมาเล่าแบบ “เหล่าเก่าในขวดเก่า” กล่าวคือ ไม่ได้ “เล่า” ให้ผู้ชมเห็นภาพของการยึดติดอยู่กับกรรมในอดีตหรือขังตัวเองอยู่ใน “กรงแห่งกรรม” เหมือนที่เคยพบมาในเรื่องเล่าของไทยในอดีตที่มักปลูกฝังว่ากรรมเป็นเรื่องที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่ในละครเรื่องนี้กลับพูดใหม่ว่าให้อยู่กับปัจจุบัน พึ่งกระทำปัจจุบันให้ดีที่สุด ดังพุทธภาษิตที่ว่า “อะตีตัง นานะวาอะ เมยยะ นัปปะฎีกังขา อะนาคะตัง...” แปลความว่า บุคคลไม่ควรตามคิดถึงสิ่งที่ล่วงไปแล้วด้วยอาลัย และไม่พึงพะวงถึงสิ่งที่ยังมาไม่ถึง การฝึกปฏิบัติธรรมจึงมักฝึกฝนให้มีสติอยู่กับปัจจุบัน

ตัวละครสะใภ้เหล่านี้ไม่ใช่ตัวละครที่ดีพร้อมไปทุกด้าน ไม่ใช่ผู้หญิงในอุดมคติตามที่พบใน ลักษณะของตัวละครเอกของวรรณคดีไทยอย่างสีดาหรือบุษบา ทว่าเราสามารถมองเห็นความ ผิดพลาดต่าง ๆ ของตัวละครทั้งด้านนิสัยและพฤติกรรม สิ่งที่ละครพยายามชี้ให้เห็นก็คือ การปฏิบัติ ภาระหน้าที่ความเป็นสะใภ้รวมถึงความเป็นมนุษย์ของตนด้วยการสร้างคุณค่าจากการทำงานและยึด มั่นในคุณธรรม ดังนั้น ละครเรื่องนี้อาจเทียบเท่าหรือจัดได้ว่าเป็นสื่อคำสอนที่เหมาะสมสอดคล้องกับ สังคมในปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นวรรณกรรมคำสอนสตรีที่กล่าวถึงความเป็นสะใภ้และภรรยาที่ ดี โดยชี้ให้ตระหนักถึงคุณค่าของความเป็นมนุษย์ที่ไม่จำเป็นต้องสมบูรณ์แบบเสมอไป

เอกสารอ้างอิง

กาญจนา แก้วเทพ. (2539). *สื่อสองวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิภูมิปัญญา.

พระพรหมคุณาภรณ์. (2546). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหา จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ยิ่งยศ ปัญญา. *บทละครโทรทัศน์เรื่อง กรงกรรม ตอนที่ 1 – 37*. (เอกสารอัดสำเนา).

Panel 02: อำนาจ และความเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย

1. เส้นทางชีวิตเยาวชนชายขอบในสังคมเมือง: กรณีศึกษา โครงการฟื้นฟูเยียวยา และพัฒนาคุณภาพชีวิตเด็ก เยาวชนชายขอบในสังคมเมือง เทศบาลนครขอนแก่น
จิรเมธ ไฉนศิริฤทธิ์ 163
2. แนวทางพัฒนาโครงการโรงเรียนวิวัฒน์พลเมืองราชทัณฑ์ด้วยกระบวนการลูกเสือ เพื่อคืนคนดีสู่สังคม
จตุพร อธิราภรณ์ 176
3. รูปแบบการสร้างสรรค์ภาพถ่ายดิจิทัลและเนื้อหาสื่อประชาสัมพันธ์ ชุมชนภูมิปัญญาบ้านครกบ้านกลาง จังหวัดนครพนม
วัชระ สุตะโคตร 207
4. วัฒนธรรมความรุนแรง การสื่อสารในเกมออนไลน์
ดิฐพงศ์ ประเสริฐไพฑูรย์ 230
5. เวลาคุณภาพ...เปิดโลกกว้างสร้างผู้เรียนสู่การเป็น Active Citizen
รัตนภรณ์ ประวัตินิพัชรา 240
6. ปัจจัยส่วนบุคคลกับความพึงพอใจในงานของพนักงานโรงงานอุตสาหกรรมผลิตเหล็กกล้าแห่งหนึ่งในจังหวัดสมุทรปราการ
ชูเกียรติ จากใจชน และคณะ 257

7. แนวคิดการผลิตแบบยืดหยุ่นและการเปลี่ยนแปลงของสังคมร่วมสมัย 277
เสาวลักษณ์ ชายทวีปและเรือนแก้ว ภัทรานุประวัติ
8. เหา กับ เธอ: ชีวิตทางสังคมของผู้ต้องขังหญิงกับเหาในทัณฑสถาน 295
รวีวรรณ รักถิ่นกำเนิด
9. “ละครแบบมีส่วนร่วม” สู่การสลายเส้นแบ่งระหว่างนักแสดงและผู้ชม 314
พุดพิงค์ มาตย์จันทร์
10. ละครสร้างสรรค์: กระบวนการเรียนรู้ทางเลือกใหม่ที่สอดคล้องกับ 328
ทิศทางการศึกษาของชาติ
ลิขิต ใจดี
11. ละครเพื่อพัฒนาสุขภาพอนามัย 343
สุภาวดี หลวงกลาง

เส้นทางชีวิตเยาวชนชายขอบในสังคมเมือง: กรณีศึกษา โครงการฟื้นฟูเยียวยาและ พัฒนาคุณภาพชีวิตเด็ก เยาวชนชายขอบในสังคมเมือง เทศบาลนครขอนแก่น

จิระเมธ โฉนศิริฤทธิ์

นักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาวิชาอาชีววิทยาและงานยุติธรรม

คณะรัฐศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทคัดย่อ

วัยเยาวชน ถือได้ว่าเป็นส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนสังคมในอนาคต การเตรียมความพร้อมให้เยาวชนเติบโตเป็นพลเมืองที่ดี จำเป็นจะต้องได้รับการเอาใจใส่จากทุกสถาบัน ทุกภาคส่วน เพราะถ้าหากทะเลเลย ขาดการดูแลเอาใจใส่เยาวชน ทรัพยากรมนุษย์ที่มีค่าอาจก่อให้เกิดปัญหา สังคมจากปัญหาเล็กสู่ปัญหาที่ใหญ่ขึ้น นำไปสู่การเกิดพฤติกรรมเบี่ยงเบน จนเยาวชนถลำลึกเข้าสู่ชีวิตด้านมืดได้ งานวิจัยเรื่อง เส้นทางชีวิตเยาวชนชายขอบในสังคมเมือง: กรณีศึกษา โครงการฟื้นฟูเยียวยาและพัฒนาคุณภาพชีวิตเด็ก เยาวชนชายขอบในสังคมเมือง เทศบาลนครขอนแก่น มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาเยาวชนชายขอบให้เกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อทัศนคติ การตัดสินใจ และการดำเนินชีวิตของเยาวชนชายขอบ ซึ่งการเข้าใจถึงปัญหาที่เป็นต้นเหตุ จะทำให้สามารถแก้ไขปัญหา นั้นได้อย่างตรงจุดและยั่งยืน นำไปสู่การวางแผนมาตรการเชิงป้องกัน และแก้ไขปัญหา เพื่อช่วยเหลือฟื้นฟูสภาพจิตใจ ตลอดจนอบรมบ่มนิสัยให้เยาวชนชายขอบที่อยู่เฝ้าหัวเลี้ยวหัวต่อไม่หลงเดินทางผิดอีก โดยการศึกษาเยาวชนชายขอบในพื้นที่เทศบาลนครขอนแก่น เป็นการศึกษาแบบกรณีศึกษา (Case Study) ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึก จากนั้นทำการจัดข้อมูลเป็นหมวดหมู่ และกำหนดรหัส โดยแบ่งข้อมูลเป็น ประเด็นหลัก (Theme) และประเด็นย่อย (Sub-Theme) ซึ่งผลวิจัยพบว่าปัจจัยพื้นฐานที่ส่งผลให้เยาวชนทั่วไปกลายเป็นเยาวชนชายขอบ ประกอบไปด้วย ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจและความเป็นอยู่ ปัจจัยด้านครอบครัว และปัจจัยด้านเพื่อน ซึ่งปัจจัยพื้นฐานเหล่านี้ส่งผลให้เยาวชนชายขอบแสดงพฤติกรรมเบี่ยงเบนออกมา โดยสาเหตุที่มีอิทธิพลต่อการแสดงพฤติกรรมเบี่ยงเบนของเยาวชนชายคือ การเลียนแบบพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนจากบุคคลใกล้ชิดและสังคมแวดล้อม ส่วนเยาวชนหญิง สาเหตุเกิดจากการถูกรังแก และการถูกล่อลวง จนทำให้เยาวชนหญิงมีทัศนคติต่อเรื่องดังกล่าวที่เปลี่ยนไป ทำให้เกิดเป็นพฤติกรรมถาวร และนำไปสู่ปัญหาสังคมด้านอื่นๆตามมา ข้อเสนอแนะ เพื่อการวิเคราะห์ข้อมูลที่แม่นยำ จึงควรศึกษาปัจจัยพื้นฐานที่ส่งผลให้เยาวชนตกเป็นเยาวชนชายขอบในรูปแบบของการวิจัยเชิงปริมาณประกอบ

เพื่อให้ทราบถึงปัจจัยพื้นฐาน สาเหตุการแสดงออกของพฤติกรรมเบี่ยงเบน ในลักษณะของข้อมูลที่เป็นความถี่ เพื่อใช้ข้อมูลที่ได้ในการอ้างอิงประชากรอย่างแม่นยำต่อไป

คำสำคัญ: เยาวชนชายขอบ, เส้นทางชีวิต, เด็กด้อยโอกาส, คุณภาพชีวิต, สังคมเมือง

Life Path of Marginalized Youth in Urban Society: A case study of Rehabilitation and Life Quality Improvement Programs for Children and Marginalised Youth in Urban Society Khon Kaen Municipality

Jiramet Chanaisiriyut

Master Student in Criminology and Justice Administration

Faculty of Political Science

Chulalongkorn University

Abstract

Youth is considered as an important part in driving the society in the future. Preparing for youth to grow as a good citizens needs to be cared for all relevant sectors. Because if ignored or lack of caring for youth valuable human resources may cause problems. Accumulated problems prevented by small issues can cause the big complication. This can leading youth to deviant behaviours and bring youth get into dark life in the end. Research on Life Path of Marginalized Youth in Urban Society: A case study of Rehabilitation and Life Quality Improvement Programs for Children and Marginalised Youth in Urban Society, Khon Kaen Municipality aims to study marginalized youth to gain a deeper understanding of factors that influence decision-making attitudes and the lifestyle of marginalized youth which understands the problems that cause will be able to solve that problem directly and sustainably, leading to planning preventive measures and solving problems. In order to help restore the mind, as well as incubating the marginalized youth who are in a difficult age, not to go wrong again. By educating marginalized youth in Khon Kaen Municipality area as a case study. Using qualitative research methods collect data through in-depth interviews then organize the data into categories and assign codes. By dividing the data into main points and sub-issue the research found that the basic factors that result in the general youth become marginal youth, consisting of Economic and Living factors, Family factors, and Friend factors which these basic factors result in marginal youth showing deviant behavior. The reason for influencing the deviant behavior of male

youth is mimicking behavior that deviates from close individuals and surrounding societies. For young women the cause of the action are being victims and being tempted until the young women have an attitude towards such a changing subject causing a permanent behavior and lead to other social problems. Suggestions for accurate data analysis, therefore we should study the basic factors that result in youth becoming marginalized youth in the form of quantitative research. To know the cause of deviant behavior in form of frequency data and to use the information obtained in the population reference precisely.

Keywords: marginalized youth, life path, underprivileged child, quality of life, urban society

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สถานการณ์โลกในปัจจุบัน วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีได้พัฒนาอย่างก้าวกระโดด ซึ่งการพัฒนาต่างๆ ส่งผลให้สัมพันธภาพของทุกหน่วยในสังคมลดน้อยลง ผนวกกับปัจจัยแวดล้อมอื่นๆ เป็นสิ่งเร้าที่คอยกระตุ้นให้ปัจเจกบุคคลต้องใส่ใจเรื่องราวของตนเองมากขึ้น ทำให้สังคมในปัจจุบันมีความเป็นปัจเจกนิยมแตกต่างจากสังคมสมัยก่อนโดยสิ้นเชิง วัยเยาวชนเป็นวัยที่พัฒนาจากวัยเด็กสู่วัยผู้ใหญ่ เป็นวัยที่เปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเยาวชนอยู่ในสังคมที่มีความพลวัตอยู่ตลอดเวลา การปรับตัวให้เป็นไปตามคุณลักษณะที่สังคมพึงประสงค์จึงเป็นเรื่องที่ทำนาย สถาบันครอบครัวจึงมีบทบาทหน้าสำคัญในการอบรมบ่มนิสัยให้บุตรหลาน เพื่อให้เติบโตเป็นพลเมืองที่ดีของสังคม แต่ในความเป็นจริงแล้วยังมีอีกหลายครอบครัวที่ปล่อยปละละเลยบุตรหลาน ทำให้เยาวชนส่วนมากต้องลองผิดลองถูกด้วยตนเอง ซึ่งการลองผิดลองผิดนี้เป็นจุดกำหนดของการสร้างปัญหาในรูปแบบต่างๆ จนกลายเป็นบุคคลชายขอบที่สังคมไม่ให้ความสนใจในที่สุด

จากข้อมูลของ ศูนย์อำนวยการป้องกันและปราบปรามยาเสพติดแห่งชาติ (ศอ.ปส.) พบว่าประชากรที่เป็นวัยเด็กและเยาวชนมักตกเป็นเหยื่อของกระบวนการค้ายาเสพติดอยู่เสมอ โดยผู้เสพส่วนใหญ่มีอายุ 20 – 24 ปี ยาเสพติดที่ใช้มากที่สุด คือ ยาบ้า รongลงมาคือกัญชา และไอซ์ (ศูนย์อำนวยการป้องกันและปราบปรามยาเสพติดแห่งชาติ, 2561) ทำให้จำนวนผู้เข้ารับการบำบัดรักษาเสพติดในสถาบันต่างๆ มีจำนวนมากขึ้น ประกอบกับปัจจุบัน ผู้เสพยาเสพติดมากกว่า 1 ชนิด ส่งผลให้การบำบัดรักษามีความยุ่งยากซับซ้อนมากขึ้น ส่งผลเสียต่อสุขภาพทั้งในระยะสั้นและระยะยาว

พื้นที่เทศบาลนครขอนแก่นเป็นอีกหนึ่งหัวเมืองหลักที่ประสบปัญหาสังคม จากกลุ่มเยาวชนชายขอบเป็นอย่างมาก จากข้อมูลพื้นที่ความรับผิดชอบของเทศบาลนครขอนแก่น ซึ่งประกอบด้วยโรงเรียนในสังกัด 11 แห่ง มีเด็กและเยาวชนประมาณ 15,680 คน ศึกษาอยู่ในระบบประมาณ 14,405 คน ส่วนเด็กและเยาวชนที่เหลือหลุดออกจากระบบโรงเรียน รวมกลุ่มเป็นกลุ่มแก๊งมากกว่า 20 แก๊งในตัวเมือง ซึ่งส่วนใหญ่กล้าตัวเข้าสู่วงจรอบายมุข และสู่มเสี่ยงต่อการก่อปัญหาสังคมอย่างเป็นที่น่าตกใจ (เทศบาลนครขอนแก่น, 2560, หน้า 63) ดังนั้นผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาเส้นทางชีวิตของเยาวชนชายขอบที่อาศัยอยู่ในสภาพแวดล้อมเสี่ยงต่อการเดินทางหลงผิดโดยมุ่งเน้นขอบเขตของการศึกษาเฉพาะเยาวชนชายขอบ ในโครงการฟื้นฟูเยียวยาและพัฒนาคุณภาพชีวิตเด็ก เยาวชนชายขอบในสังคมเมือง เทศบาลนครขอนแก่น ประกอบกับการศึกษาทัศนคติของเจ้าหน้าที่โครงการฯ เพื่อทราบสิ่งเร้าที่ทำให้เยาวชนตกเป็นบุคคลชายขอบ และสิ่งที่มีอิทธิพลให้เยาวชนตัดสินใจที่จะกระทำผิดในสังคม นำไปสู่การแก้ไขปัญหามาจากสาเหตุ ตลอดจนนำเสนอข้อมูลที่ได้วิเคราะห์สร้างมาตรการ

แก้ไขเชิงป้องกัน และช่วยเหลือ พี่นฟูเยาวชน ทำให้เยาวชนที่หลงเดินทางผิดได้มีโอกาสในการเริ่มต้นชีวิตใหม่ เห็นคุณค่าในตนเอง ผู้อื่น และสังคม จนสามารถที่จะดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาเส้นทางชีวิตของเยาวชนชายขอบ ในโครงการฟื้นฟูเยียวยาและพัฒนาคุณภาพชีวิตเด็ก เยาวชนชายขอบในสังคมเมือง เทศบาลนครขอนแก่น
2. เพื่อศึกษาแนวทางในการบำบัดฟื้นฟูกลุ่มเยาวชนชายขอบ ในโครงการฟื้นฟูเยียวยาและพัฒนาคุณภาพชีวิตเด็ก เยาวชนชายขอบในสังคมเมือง เทศบาลนครขอนแก่น

คำนิยามศัพท์

1. เส้นทางชีวิต หมายถึง เหตุการณ์ที่บุคคลประสบพบเจอ ตั้งแต่วัยเด็กถึงปัจจุบัน
2. เยาวชนชายขอบ หมายถึง เด็กที่ประสบปัญหา ขาดความรัก และการดูแลเอาใจใส่จากครอบครัว ถูกกล่เลย จนกลายเป็นเยาวชนที่ด้อยโอกาสทางเศรษฐกิจ และสังคม

เนื้อหาที่เกี่ยวข้อง

ข้อมูลพื้นฐานจังหวัดขอนแก่น

เทศบาลนครขอนแก่นแบ่งเป็น 4 เขต 95 ชุมชน มีพื้นที่ 46 ตารางกิโลเมตร ประชากร 120,045 คน จำนวนครัวเรือน 64,022 ครัวเรือน เพศชาย 55,632 คน เพศหญิง 64,413 คน (ข้อมูล ณ เดือน ธันวาคม 2559) ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม นอกจากนี้ยังมีประชากรแฝงจำนวนมาก รวมทั้งมีการเคลื่อนย้ายประชากรสูง การขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินจากภาคเกษตรเป็นอยู่อาศัยและธุรกิจบริการมากขึ้น (สำนักทะเบียนท้องถิ่น เทศบาลนครขอนแก่น, 2559)

โครงการฟื้นฟูเยียวยาและพัฒนาคุณภาพชีวิตเด็ก เยาวชนชายขอบในสังคมเมือง เทศบาลนครขอนแก่น

ในปี พ.ศ. 2554 สถานการณ์เด็กเยาวชนหลุดจากระบบการศึกษาภาคปกติมาอยู่นอกระบบมากขึ้น จนเป็นปัญหาระดับชาติ สำนักงานการศึกษา เทศบาลนครขอนแก่น ได้ตระหนักถึงปัญหาดังกล่าว และพยายามหาวิธีการแก้ไข คิดค้น วางแผน และออกแบบกิจกรรมที่หลากหลายเพื่อเข้าถึง เข้าใจ และจัดการเรียนรู้ให้กับกลุ่มเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา ซึ่งในตอนนั้นได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากองค์กรภายนอกจากสำนักงานส่งเสริมสังคมแห่งการเรียนรู้และคุณภาพเยาวชน (สสค.) และได้ดำเนินงานภายในโครงการพลิกฟื้นพลังหนุ่มสาวสู่ก้าวอย่างใหม่วัยสะออนนครขอนแก่น ในระหว่าง พ.ศ. 2554-2555 ก่อนจะพัฒนาต่อยอดมาเป็นโครงการฟื้นฟูเยียวยาและพัฒนาคุณภาพ

ชีวิตเด็กเยาวชนชายขอบในสังคมเมือง ตั้งแต่ปี 2555 ถึงปัจจุบัน ซึ่งใช้งบประมาณของเทศบาลนครขอนแก่น

นอกจากนี้ เทศบาลนครขอนแก่นยังได้ตระหนักถึงปัญหาที่สำคัญในพื้นที่รับผิดชอบ คือ ปัญหาเด็ก และเยาวชนที่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนและพฤติกรรมกระทำผิด เนื่องจากพื้นที่รับผิดชอบของเทศบาลนครขอนแก่นมีลักษณะเป็นสังคมเมือง โดยมีเด็กและเยาวชนกลุ่มหนึ่ง ซึ่งเรียกว่า “เยาวชนชายขอบ” โดยเป็นเด็กและเยาวชนที่ประสบปัญหาครอบครัว ขาดความรักความเอาใจใส่จากครอบครัว หรือขาดความพร้อม แตกต่างจากเด็กและเยาวชนทั่วไปในสังคมที่ได้รับการเลี้ยงดูด้วยความรักเอาใจใส่จากครอบครัว ซึ่งเป็นเด็กและเยาวชนที่หลุดออกจากระบบการศึกษาในโรงเรียนจำนวนมากกว่า 3,600 คน ในเขตเทศบาลนครขอนแก่น โดยเด็กและเยาวชนชายขอบดังกล่าวได้รวมกลุ่มกันเป็นกลุ่มแก๊งมากกว่า 20 แก๊งในตัวเมือง และมีการวางระบบการปกครองตนเอง มีระบบอำนาจมืด (มาเฟีย) มีลูกพี่คอยจัดการและวางอำนาจให้กับลูกน้อง รวมทั้งคุ้มครองความปลอดภัยให้กับลูกน้อง ทั้งนี้ปัญหาจะไม่เกิดขึ้นเลย หากเด็กในกลุ่มแก๊งต่างๆ เลือกว่าจะทำกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ แต่ในความเป็นจริงกลับพบว่าวิถีชีวิตของเด็กกลุ่มแก๊งเหล่านี้ ถูกลักลอบจู่โจมข่มขู่และสิ่งมอมเมา ก่อปัญหาสังคม ก่อความวุ่นวาย แต่ละกลุ่มแก๊งก็มีประเด็นขัดแย้งซึ่งกันและกัน นำไปสู่การยกพวกตีกัน ซึ่งทำให้เกิดการสูญเสียทั้งทางร่างกาย จิตใจ และทรัพย์สิน

โดยลักษณะการดำเนินงานเป็นโครงการฟื้นฟูเยียวยาและพัฒนาคุณภาพชีวิตเด็ก เยาวชนชายขอบในสังคมเมือง ใช้กิจกรรมที่หลากหลายสำหรับพัฒนาเด็กเยาวชนที่หลงผิดให้คิดได้ และหันกลับมาเริ่มต้นชีวิตใหม่ ให้มีการศึกษา มีอาชีพ ไม่ก่อปัญหาสังคม เพื่อความอยู่ดีมีสุขของประชาชนในพื้นที่ชุมชนเมือง ให้เป็นชุมชนที่น่าอยู่ น่าอาศัยอย่างปลอดภัย มุ่งเน้นการสร้างความร่วมมือให้เกิดขึ้นระหว่างแก๊งค์ต่างๆในเมืองขอนแก่น ด้วยการดึงหัวหน้าแก๊งค์หรือผู้นำกลุ่มต่างๆมาจับมือกันในการทำงานเป็นเครือข่าย เพื่อแก้ปัญหาวัยรุ่นในกลุ่มพวกเขาตนเอง โดยผ่านการจัดกิจกรรมอย่างหลากหลายด้านบวก จนสามารถเปลี่ยนแนวคิด และพลิกฟื้นพลังชีวิตในด้านบวกที่หายไปให้กลับคืนมา เป็นพลังใหม่ที่สร้างสรรค์ เปลี่ยนแปลงตนเอง ทั้งการสร้างอาชีพการกลับคืนสู่ระบบการศึกษามีส่วนทั้งช่วยเหลือตัวเอง เพื่อน และสร้างสรรค์กิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม จนสามารถพิสูจน์ให้เห็นได้ว่าพวกเขาเหล่านั้น แม้เคยหลงผิดก็สามารถกลับตัวเป็นพลเมืองที่ดีของสังคมได้ ในขณะที่เดียวกันเด็กเยาวชนในกลุ่มแก๊งค์ต่างๆสามารถพัฒนาตนเองมาเป็นแกนนำเยาวชนคอยทำหน้าที่กำกับดูแลช่วยเหลือเพื่อน พี่น้อง ในกลุ่มแก๊งค์ด้วยการจัดกิจกรรมพัฒนาอย่างหลากหลายจนเกิดเป็นกระแสที่เป็นปรากฏการณ์ที่น่าทึ่ง และน่าสนใจที่เยาวชนจากกลุ่มแก๊งค์ต่างๆที่เคยก้าวพลาด ซึ่งเป็นผู้สร้างปัญหาให้สังคมเมืองขอนแก่นกลับตัว กลับใจ ลุกขึ้นมาจับมือกันที่จะพยายามแก้ไขปัญห และเปลี่ยนแปลงตนเอง หยุดก่อปัญหาสังคม และหันกลับมาทำประโยชน์เพื่อสังคมในที่สุด

วิธีการดำเนินงาน 5 C พิชิตใจเด็กชายขอบ

โครงการฟื้นฟูเยียวยาและพัฒนาคุณภาพชีวิตเด็ก และเยาวชนชายขอบในสังคมเมือง เทศบาลนครขอนแก่น มีแนวทางในการดำเนินงาน ตามหลัก 5 C ดังนี้

1. Core Person: ค้นหาทีมงานจากองค์กรหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และผู้ที่ต้องการมีส่วนร่วม ในการยกระดับ และพัฒนาเด็กชายขอบ เพื่อประสานงานให้เกิดการทำงานเป็นทีม นอกจากนี้การ ชักชวนให้แกนนำเด็กและเยาวชนที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย มาเข้าร่วมโครงการฯ จะทำให้การดำเนินงาน ง่ายมากขึ้น เนื่องจากผู้นำกลุ่มสามารถที่จะเชื่อมต่อชักนำเพื่อนคนอื่นให้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม ได้

2. Connect: ติดต่อกะเกี่ยว เชื่อมสัมพันธ์เชิงลึก หมายถึง การเชื่อมโยงผู้นำชุมชน แกน นำชาวบ้าน แกนนำเยาวชน รวมถึงคนทำงานเยาวชนในพื้นที่ ลงพื้นที่ประชุมพูดคุย ปรึกษาหารือ อย่างไม่เป็นทางการ เพื่อดึงดูดผู้คนเข้าร่วมวงพูดคุยชักชวนเข้าร่วมโครงการร่วมกิจกรรม เพื่อเข้าถึง เด็กและเยาวชนโดยให้เจ้าหน้าที่เข้าร่วมกิจกรรมที่เยาวชนรวมตัวกัน เช่น กิจกรรมแข่งขันฟุตบอล ฟุตบอล ฯลฯ เพื่อหล่อหลอมความสัมพันธ์กลุ่มเด็ก เยาวชน เชื่อมประสานการทำงานแกนนำเยาวชน ในพื้นที่

3. Control: ควบคุม กำหนดทิศทาง เบื้องต้น ผู้บริหารเทศบาลมีบทบาทในการสร้างความ เข้าใจ ประสานความร่วมมือระหว่างทีมงานและองค์กร ชี้ให้เห็นประโยชน์ส่วนรวม และผลักดันให้ เกิดนโยบาย ในส่วนเด็ก และเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการ มุ่งเน้นที่จิตใจ ทักษะ แนวคิด โครงการสร้าง กลุ่มแบ่งบทบาทหน้าที่ กฎระเบียบ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ และการเข้าร่วมกิจกรรม ส่วนภาคีเครือข่าย ที่เกี่ยวข้อง มุ่งเน้นความร่วมมือ ความเชื่อมโยง และการสนับสนุนในพื้นที่

4. Continue: ติดตาม ต่อเนื่องยั่งยืน หมายถึง จัดกิจกรรมกับกลุ่มเป้าหมายอย่างต่อเนื่อง ทุกวัน ทุกอาทิตย์ ทุกเดือน สังเกตพัฒนาการของเด็กเป็นรายบุคคล เสริมจุดแข็ง ลบจุดด้อย ดูแลชีวิต ปากท้อง ที่อยู่ที่ยั่งยืนให้สมบูรณ์ เพิ่มคุณภาพชีวิตให้ได้รับการศึกษาและการประกอบอาชีพ นอกจากนี้ ยังใช้กิจกรรมที่มีความสร้างสรรค์เพื่อดึงเด็กและเยาวชนออกจากกิจกรรมเสี่ยง

5. Complete: บรรลุความสำเร็จ หมายถึงเด็กและเยาวชนได้รับการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดี ขึ้น ทางด้านการศึกษา ด้านอาชีพ และได้รับการยอมรับจากสังคม (เทศบาลนครขอนแก่น, 2560)

จากการดำเนินงานภายใต้กระบวนการ “5C กลยุทธ์พิชิตใจเด็กชายขอบ ผ่านการเรียนรู้รอบ กว้าง” ทำให้เกิดกระบวนการเข้าถึงกลุ่มเด็กและเยาวชนที่ง่าย และสัมฤทธิ์ผลมากขึ้น เช่น วงกินเนื้อ อย่างเกาหลี เป็นต้น ในขณะที่เดียวกันการทำงานร่วมกันต่อเนื่องของคณะทำงานทำให้เกิดความร่วมมือ จากหลายภาคส่วน ทั้งภาครัฐ เอกชน กลุ่มเด็กเยาวชน และประชาชน โดยทำงานร่วมกันเป็น เครือข่ายฯ ภายใต้ชื่อเครือข่ายคนทำงานด้านเด็กเยาวชนชายขอบในสังคมเมือง

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาเส้นทางชีวิตเยาวชนชายขอบในโครงการฟื้นฟูเยียวยาและพัฒนาคุณภาพชีวิตเด็ก เยาวชนชายขอบในสังคมเมือง เทศบาลนครขอนแก่นเป็นการศึกษาแบบกรณีศึกษา (Case Study) ซึ่งเป็นการศึกษาวิจัยกลุ่มที่มีลักษณะเฉพาะตัวอย่างลึกซึ้ง ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) การบันทึกเทป และการจดบันทึก เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูลจากเยาวชนที่มีอายุระหว่าง 16 – 20 ปี จำนวน 10 คน แบ่งเป็น เยาวชนชาย จำนวน 5 คน และเยาวชนหญิง จำนวน 5 คน หลังจากนั้นทำการวิเคราะห์ข้อมูลตามแนวคิดของ Miles & Huberman (Miles, 1994) โดยการจัดระเบียบข้อมูล แสดงข้อมูล หาข้อสรุปตีความ และตรวจสอบความถูกต้องของผลการวิจัย จากนั้นนำข้อสรุปที่ได้มาจัดทำข้อเสนอแนะในลำดับต่อไป

สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาเส้นทางชีวิตเยาวชนชายขอบ ภายในโครงการฟื้นฟูเยียวยาและพัฒนาคุณภาพชีวิตเด็ก เยาวชนชายขอบในสังคมเมือง เทศบาลนครขอนแก่น พบว่าเยาวชนชายขอบส่วนใหญ่เป็นเยาวชนที่อยู่อาศัยในสังคมเมืองโดยทั่วไป แต่ด้วยปัจจัยแวดล้อมบางประการที่เป็นจุดหักเหในชีวิตทำให้เยาวชนเหล่านั้นหลงเดินทางผิด และผันชีวิตตนเองเข้าสู่ด้านมืด จากการตัดสินใจกระทำบางอย่างความอยู่รอดหรือแม้แต่เพื่อประทศประชนครอบครัว ประชตประชนสังคม เพียงครั้งสองครั้ง กลับกลายเป็นจุดเริ่มต้นที่ผูกกันเป็นปมยากที่จะแก้ไข ซึ่งสามารถสรุปเป็นประเด็นหลักได้ 3 ประเด็น ดังนี้

1. ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ และความเป็นอยู่

จากการสัมภาษณ์เยาวชนชายขอบพบว่า ร้อยละ 90 ของเยาวชนชายขอบมีรายได้ไม่เพียงพอ และมีความเป็นอยู่ที่ยากลำบาก ส่วนใหญ่ครอบครัวประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป และทำเกษตรกรรม บางครอบครัวอยู่ในสภาพว่างงานเป็นเวลานาน ผนวกกับในปัจจุบันค่าครองชีพเพิ่มสูงขึ้น หลายครอบครัวจึงต้องไปกู้หนี้ยืมสินมาเพื่อประทังชีวิต เวลาผ่านไปเมื่อไม่มีเงินมาใช้หนี้ จึงต้องขายทรัพย์สินที่มีอยู่เพื่อใช้หนี้ ทำให้บางครอบครัวแตกแยก กลายเป็นคนเร่ร่อนไม่มีที่อยู่เป็นหลักแหล่ง ซึ่งส่งผลต่อตัวเยาวชนโดยตรง และมีผลกระทบไปถึงปัจจัยอื่นๆ อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

2. ปัจจัยด้านครอบครัว

สถาบันครอบครัวเป็นอีกหนึ่งปัจจัยพื้นฐานที่ส่งผลกระทบต่อเด็กชายขอบมากที่สุด จากการสัมภาษณ์พบว่า ครอบครัวของเด็กชายขอบส่วนใหญ่ไม่สมบูรณ์ พ่อแม่หย่าร้างและแยกกันอยู่ เยาวชนชายขอบจึงต้องอาศัยอยู่กับพ่อเลี้ยงเดี่ยวหรือแม่เลี้ยงเดี่ยว ทำให้การอบรมบ่มนิสัยเยาวชนชายขอบให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์เป็นเรื่องยาก ข้ำร้ายพ่อหรือแม่บางครอบครัวมีครอบครัวใหม่ ทำให้เยาวชนชายขอบเกิดเป็นปมในจิตใจ และมักจะมีปัญหาเกี่ยวกับครอบครัวใหม่ สัมพันธภาพใน

ครอบครัวไม่ดี เป็นสาเหตุให้ครอบครัวใหม่มักจะไม่ให้เยาวชนชายขอบอยู่อาศัยด้วย เยาวชนชายขอบบางคนจึงถูกปล่อยปละละเลย ให้อยู่อาศัยตามยถากรรม ซึ่งยิ่งเป็นการตอกย้ำการไม่มีตัวตนของเยาวชน ทำให้เยาวชนมีความเครียดสูง และแสดงพฤติกรรมเบี่ยงเบนออกมา ซึ่งผลจากการกระทำนั้นยิ่งส่งผลเสียต่อตัวเยาวชนชายขอบ เพราะนอกจากครอบครัวจะไม่ให้ความสนใจในตัวเยาวชนชายขอบแล้ว ยังทำให้เกิดปัญหาการใช้ความรุนแรง และการไล่ออกจากบ้านตามมา จากการวิเคราะห์สาเหตุของพฤติกรรมเบี่ยงเบน พบว่า สาเหตุเกิดจากความเครียด อีกทั้งเกิดจากการเลียนแบบพฤติกรรมที่ไม่ดีของคนในครอบครัว ได้แก่ สมาชิกในครอบครัวมีการตั้งวงดื่มเหล้า สูบบุหรี่ เล่นการพนัน และลักขโมย ให้เยาวชนชายขอบพบเห็นอยู่เป็นประจำ เยาวชนชายขอบจึงมีทัศนคติต่อเรื่องอบายมุขและสิ่งมอมเมาเป็นเรื่องธรรมชาติที่ใครๆก็ทำกัน ทำให้เกิดการเลียนแบบพฤติกรรม ติดจนเป็นนิสัยจนกระทั่งเติบโตขึ้น

3. ปัจจัยด้านเพื่อน

เพื่อน เป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของเยาวชนชายขอบเป็นอย่างมาก จากการสัมภาษณ์เยาวชนชายขอบกลุ่มเป้าหมาย พบว่า เยาวชนชายขอบส่วนใหญ่มักใช้เวลาว่างอยู่กับเพื่อน มากกว่าอยู่กับครอบครัว ทำให้เยาวชนชายขอบและกลุ่มเพื่อนมีความสนิทสนมแน่นแฟ้น กล้าพูดและรับฟังซึ่งกันและกัน ทำให้มีโอกาสที่จะแบ่งปันเรื่องราวที่ดีและไม่ดีให้แกกัน จากการสอบถามพบว่าร้อยละ 80 ของเยาวชนชายขอบ กระทำพฤติกรรมเบี่ยงเบนเพราะเพื่อนชักชวน โดยกลุ่มเพื่อนมักจะชักชวนให้ลองทำ เมื่อผู้คนที่อยู่รอบข้างตัวเยาวชนกระทำ จึงเกิดการขัดเกลาทางสังคม เป็นแนวปฏิบัติ และวัฒนธรรมกลุ่มในที่สุด โดยพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ที่กลุ่มเพื่อนทำร่วมกันมากที่สุด คือ การดื่มเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ การสูบบุหรี่ การใช้สารเสพติด การเข้าแก๊งรถซิ่ง และการทะเลาะวิวาทกับคู่อริ ตามลำดับ

อภิปรายผล

จากปัจจัยด้านเศรษฐกิจและความเป็นอยู่ ปัจจัยด้านครอบครัว และปัจจัยด้านเพื่อน ที่เป็นจุดหักเหให้เยาวชนแสดงพฤติกรรมเบี่ยงเบนจนถูกครอบครัว และสังคมละเลย นำไปสู่การเป็นเยาวชนชายขอบ อย่างไรก็ตามยังมีความแตกต่าง ในเรื่องเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในชีวิต และพฤติกรรมเบี่ยงเบน ระหว่างเยาวชนชาย และเยาวชนหญิง สามารถสรุปได้ดังนี้

เยาวชนชาย จากการสัมภาษณ์ พบว่า เมื่อถูกละเลยจนกลายเป็นเยาวชนชายขอบ พฤติกรรมเบี่ยงเบนที่มักจะกระทำ 3 พฤติกรรมแรก คือ เสพสารเสพติด ทะเลาะวิวาท และการเข้าแก๊งรถซิ่งตามลำดับ ซึ่งจากการเรียบเรียงและวิเคราะห์ข้อมูล พบว่า สาเหตุที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจแสดงออกพฤติกรรมเบี่ยงเบนมากที่สุดของเยาวชนชาย คือ การเลียนแบบพฤติกรรมจากบุคคลที่ใกล้ชิด และสังคมแวดล้อม โดยเรื่องสารเสพติด ประกอบด้วยสาเหตุสัมพันธภาพในครอบครัวที่ไม่ดี

ครอบครัวขาดการดูแลเอาใจใส่ซึ่งกันและกัน ขาดความรัก ทำให้เกิดความเครียด ประกอบกับการชักชวนจากเพื่อนรุ่นพี่ และความอยากรู้อยากลอง ความคึกคะนอง ความต้องการให้เป็นที่ยอมรับในกลุ่มเพื่อน และทัศนคติที่มีต่อสารเสพติดว่าเป็นเรื่องธรรมดา ใครๆก็เสพกัน จึงทำให้เยาวชนชายมักจะติดกับดัก ใช้สารเสพติดเพื่อผ่อนคลายความกดดันจากสิ่งเร้าต่างๆ ที่ตนเองได้รับ โดยเยาวชนชายชอบร้อยละ 80 เคยเสพยาเสพติด และมากกว่าร้อยละ 60 เคยถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจจับ และลงโทษให้เข้าศูนย์ฝึกอบรมเด็กและเยาวชน กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน แต่สิ่งที่น่าสนใจคือ มีเยาวชนชายชอบจำนวน ร้อยละ 40 ถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจจับ และถูกลงโทษมากกว่า 2 ครั้ง ขึ้นไป ซึ่งนอกจากเรื่องสารเสพติดแล้ว การใช้ความรุนแรงก็เป็นอีกหนึ่งพฤติกรรมเบี่ยงเบนที่เยาวชนชายกระทำบ่อยๆ จากการวิเคราะห์สาเหตุ พบว่า สาเหตุของการแสดงพฤติกรรมเกิดจากการความต้องการเอาชนะ และความเก๋ไก๋จากการถูกรังแก จากการสอบถาม พบว่าในวัยเด็กของเยาวชนชายชอบส่วนใหญ่ มักถูกสมาชิกในครอบครัว เพื่อนหรือรุ่นพี่ในโรงเรียน ช่มชู้รังแกอยู่เสมอ เมื่อเติบโตขึ้นจึงไม่ชอบเมื่อมีผู้มารังแกตนเอง หรือคนที่รัก มากไปกว่านั้น เด็กชายชอบ เล่าว่า เมื่อทะเลาะวิวาทแล้ว พ่อแม่ผู้ปกครองมักจะไม่สนใจ ทำให้เยาวชนคิดว่าเขาสามารถทำอะไรก็ได้ เพราะไม่มีใครสนใจอยู่แล้ว ซึ่งเป็นทัศนคติที่มีปัญหาอย่างมาก ส่วนพฤติกรรมเบี่ยงเบนสุดท้าย คือ การเข้าแก๊งรถซิ่ง หรือที่เรียกว่าการแว้นซ์ เยาวชนชายจำนวนมาก เข้าแก๊งรถซิ่ง โดยเหตุผลที่เข้าร่วม เพราะ รู้สึกสนุกสนาน ตื่นเต้น ประกอบกับมีเวลาว่างมาก เพื่อนจึงชักชวนให้ไปแข่งรถ เมื่อสอบถามเกี่ยวกับสิ่งเร้าที่อยู่ในสังคมรถซิ่ง พบว่า เป็นแหล่งมั่วสุมที่มีสิ่งเร้าหลากหลาย ไม่ว่าจะเป็น ยาเสพติด ความรุนแรง เพศตลอดจนอุบัติเหตุ ซึ่งเป็นสาเหตุของปัญหาอื่นๆ ตามมาอีกมากมาย

เยาวชนหญิง จากการสัมภาษณ์พบว่า พฤติกรรมเบี่ยงเบนที่เกิดขึ้น เป็นผลจากการถูกรังแก โดยปัญหาหลักที่เยาวชนหญิงถูกรังแกคือ การถูกล่วงละเมิดทางเพศ และถูกล่อลวงให้ทำสิ่งที่ผิดกฎหมาย ซึ่งจากการสัมภาษณ์เยาวชนหญิงกลุ่มเป้าหมาย พบว่า มากกว่าร้อยละ 80 ถูกล่วงละเมิดทางเพศ ทั้งจากบุคคลอื่น และสมาชิกในครอบครัว การล่วงละเมิดส่งผลต่อสุขภาพกายและสุขภาพจิตโดยตรงของเยาวชนหญิง เกิดเป็นตราบาปในชีวิต ทำให้เกิดความกลัว เมื่อเจอกับเหตุการณ์ที่มีความใกล้เคียงกันจึงพยายามที่จะป้องกันตนเองโดยการใช้ความรุนแรง ซึ่งความรุนแรงส่วนใหญ่ที่เยาวชนหญิงใช้คือการใช้ของแข็งตีไปที่ส่วนต่างๆของร่างกายผู้ล่วงละเมิด จากการวิเคราะห์สาเหตุของการถูกล่วงละเมิดทางเพศนั้น สาเหตุเกิดจากสถานที่อยู่อาศัยของเยาวชนหญิงส่วนใหญ่ เป็นชุมชนที่มีจุดอับ มืด และไม่มีผู้คนสัญจรไปมา ประกอบกับอาชีพของเยาวชนหญิงบางคนเกี่ยวกับสิ่งของมีนเมาทำให้มักจะเกิดการลวนลามอยู่บ่อยครั้ง ซึ่งนอกจากการล่วงละเมิดทางเพศแล้ว การถูกล่อลวงก็เป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่ทำให้เยาวชนหญิงแสดงพฤติกรรมเบี่ยงเบนออกมา จากการสัมภาษณ์ พบว่า เยาวชนหญิงส่วนใหญ่ถูกคนใกล้ชิด คนรัก เพื่อน และสมาชิกในครอบครัว ล่อลวงให้กระทำผิดในเรื่องยาเสพติด และการค้าประเวณี เมื่อถูกล่อลวงในครั้งแรกเยาวชนหญิงส่วนใหญ่คิดว่า เมื่อเสียไปแล้ว ไม่

สามารถนำกลับมาได้อีก ประกอบกับการกระทำนั้น สามารถที่จะหารายได้ได้มากกว่าทำงานสุจริต จึงทำให้เยาวชนหญิงที่ถูกล่อลวง กลับมาประกอบอาชีพอื่นๆ อย่างจริงจัง เกิดเป็นปัญหาทางสังคมตามมา เช่น การตั้งครรภ์โดยไม่พร้อม การติดโรคติดต่อจากเพศสัมพันธ์ และการถูกดำเนินคดีอาญาเสพติดจากเจ้าหน้าที่ตำรวจ

จากการศึกษาจะเห็นได้ว่าปัจจัยที่ทำให้เยาวชนตกเป็นเยาวชนชายขอบเป็นปัจจัยพื้นฐาน ที่เกิดจากการปล่อยปละละเลย ไม่ให้ความสนใจ ไม่ว่าจะในด้านความสัมพันธ์ของครอบครัว การคบค้าสมาคมกับเพื่อน หรือการเสริมภูมิคุ้มกันทางจิตใจให้ตนเอง ซึ่งถ้าหากปัจจัยพื้นฐานเหล่านี้ได้รับการดูแลเอาใจใส่อย่างดีแล้ว ก็จะสามารถลดความเสี่ยงที่เยาวชนจะตกเป็นบุคคลชายขอบ ส่งผลให้ การแสดงพฤติกรรมเบี่ยงเบนของบุคคลชายขอบในด้านต่างๆ ลดลงเช่นกัน ดังนั้นการปรับปรุงแก้ไขพฤติกรรมเบี่ยงเบน จึงต้องอาศัยการเอาใจใส่ในปัจจัยพื้นฐาน ประกอบกับการเฝ้าระวังในเรื่องที่มีความเสี่ยงจึงจะเป็นการแก้ไขปัญหาถูกต้องที่ยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

1. การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ในการเก็บข้อมูล จึงทำให้ได้ข้อมูลในเชิงลึกแต่ไม่สามารถที่จะใช้ข้อสรุปที่ได้อ้างอิงประชากรทั้งหมดได้ ดังนั้นจึงควรทำการศึกษาถึงปัจจัยพื้นฐาน และพฤติกรรมเบี่ยงเบนแบบการวิจัยเชิงปริมาณ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นความถี่และอ้างอิงกับจำนวนประชากรได้
2. การเก็บข้อมูลนอกจากการสัมภาษณ์เชิงลึก ควรมีการเก็บข้อมูลในรูปแบบอื่นๆ ประกอบด้วย เช่น การวาดภาพ การสังเกต การเข้าร่วมกิจกรรม การทำแบบทดสอบทางจิตวิทยา เป็นต้น เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมทุกมิติ นำไปสู่การสรุปผลที่แม่นยำต่อไป
3. ผลการศึกษานำไปสู่การสร้างมาตรการเชิงป้องกัน และนโยบายเยียวยาและฟื้นฟู เพื่อป้องกันปัญหาที่เกิดจากพฤติกรรมเบี่ยงเบนได้ โดยการใช้ข้อมูลวิเคราะห์จากสาเหตุของปัญหา (Root Cause) หากการป้องกันแก้ไข (Gap Closing) และทำให้เกิดความยั่งยืน (Sustain) ในปัจจัยด้านต่างๆ เพื่อทำให้เกิดการแก้ปัญหาที่ตรงจุดมากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

เทศบาลนครขอนแก่น. (2560). *แผนปฏิบัติการป้องกันการทุจริต 4 ปี (พ.ศ.2561-2564)*. เข้าถึงได้จาก <http://www.kkmuni.go.th/center/images/action-plan-for-zero-tolerance-4-year-2561-2564.pdf>

ศูนย์อำนวยการป้องกันและปราบปรามยาเสพติดแห่งชาติ. (2561). *แผนป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดเร่งด่วนปี 2561*. เข้าถึงได้จาก [http://www.nccd.go.th/upload/news/2\(29\).pdf](http://www.nccd.go.th/upload/news/2(29).pdf)

สำนักทะเบียนท้องถิ่น เทศบาลนครขอนแก่น. (2559). *สถิติจำนวนประชากร ความหนาแน่น อัตราการเพิ่มของประชาชน เทศบาลนครขอนแก่น ช่วงระหว่างปี พ.ศ.2550 - พ.ศ.2559*. เข้าถึงได้จาก <http://www.kkmuni.go.th/basic-data/population-data/17-12-59.pdf>

Miles, M.B., & Huberman, A.M. (1994). *Qualitative Data Analysis A Methods Sourcebook*. Thousand Oaks: Sage.

แนวทางการพัฒนาโครงการโรงเรียนวิวัฒน์พลเมืองราชภัฏด้วยกระบวนการลูกเสือ เพื่อคืนคนดีสู่สังคม*

จตุพร ชีราภรณ์

นักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาวิชาอาชีวศึกษาและงานยุติธรรม

คณะรัฐศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัญหาการดำเนินการของโครงการวิวัฒน์พลเมืองราชภัฏด้วยกระบวนการลูกเสือ และแนวทางการพัฒนาโครงการวิวัฒน์พลเมืองราชภัฏด้วยกระบวนการลูกเสือ โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และวิธีการวิจัยแบบสัมภาษณ์โดยเจาะลึก (In - depth interview) จากกลุ่มตัวอย่างโดยผู้วิจัยกำหนดขอบเขตและกลุ่มตัวอย่างของการวิจัยที่เข้าร่วมโครงการวิวัฒน์พลเมืองราชภัฏด้วยกระบวนการลูกเสือ ได้แก่ บุคลากรของกรมราชภัฏ นักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ ด้านอาชีวศึกษา ด้านพันธุวิทยา ด้านพันธุปฏิบัติ ด้านการวิจัยและการติดตามประเมินผล และด้านกระบวนการลูกเสือ จำนวน 20 คน และผู้ผ่านการอบรมตามโครงการวิวัฒน์พลเมืองราชภัฏด้วยกระบวนการลูกเสือ จำนวน 10 คน การสุ่มตัวอย่างใช้แบบที่มีลักษณะเฉพาะเจาะจง (purposive sampling) และการสุ่มตัวอย่างแบบลูกโซ่ (snowball sampling) โดยใช้วิธีการพรรณนาข้อมูลร่วมกับการวิเคราะห์เนื้อหาข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ผลการศึกษาพบว่า 1) ปัญหาการดำเนินการของโครงการที่สำคัญ คือ ปัญหาด้านนโยบายและภารกิจของกรมราชภัฏ ปัญหาด้านงบประมาณ ปัญหาด้านระบบราชการ และปัญหาข้อจำกัดด้านบุคลากรและตัวผู้ต้องราชภัฏ และ 2) แนวทางในการพัฒนาโครงการวิวัฒน์พลเมืองราชภัฏด้วยกระบวนการลูกเสือให้มีประสิทธิภาพ คือ การกำหนดนโยบายของผู้บริหารต้องสามารถใช้อย่างต่อเนื่องเพื่อความยั่งยืนของโครงการ การสร้างเครือข่ายร่วมกับภาคประชาสังคมที่มีความรู้ความเข้าใจ หรือใช้ระบบว่าจ้างให้ธุรกิจภายนอกที่มีความรู้ความชำนาญมากกว่ารับไปดำเนินการแทน เพื่อเป็นการลดภาระด้านงบประมาณ อีกทั้งมีการ

* บทความนี้ได้ประยุกต์มาจากวิทยานิพนธ์เรื่อง แนวทางการพัฒนาโครงการโรงเรียนวิวัฒน์พลเมืองราชภัฏด้วยกระบวนการลูกเสือเพื่อคืนคนดีสู่สังคม, หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (อาชีวศึกษาและงานยุติธรรม) คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา 2561 โดยมี ผศ.ดร. สมานทิพย์ จิตสว่าง เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

วางแผนขั้นตอนการปฏิบัติงานของบุคลากรที่รับผิดชอบโครงการให้ชัดเจน และมีการกำหนดคุณสมบัติของผู้ต้องราชทัณฑ์ที่จะเข้าอบรมตามโครงการให้มีความเหมาะสมเพื่อเป็นการเตรียมตัวก่อนออกสู่สังคมต่อไป

คำสำคัญ: แนวทางการพัฒนา, ราชทัณฑ์, บริหารงานยุติธรรม, กระบวนการลูกเสือ

An Approach to the Development of the Citizens Development School Project by Enhancing the Scouting Processes for Returning a Good Person to Society

Jatuporn Thiraporn

Master Student in Criminology and Justice Administration

Faculty of Political Science

Chulalongkorn University

Abstract

The objectives of this research were to study problems of implementing Citizens Developing School Project using the scouting processes and to explore guidelines to develop the Project using the Scouting Process. This study was a qualitative research. In - depth interview was used as the research design. Sample and its sampling scope were determined by the researcher. The sample consisted of 20 Department of Corrections personnel, academics, specialists, and experts in criminology, penology, and penological operations, research and evaluations, and the scouting processes as well as 10 graduated trainees at the Wiwat Phonlamueang Ratchathan Project using scouting process. The sample was selected based on purposive sampling and snowball sampling. Data were analyzed through descriptive statistics and content analysis. The results of this study indicated that 1) the problems of implementing the project were the policy and mission of the Department of Corrections, the budget, the bureaucratic system, and limitations of personnel and inmates, 2) the guidelines for efficiently developing the Wiwat Phonlamueang Ratchathan Project using the scouting processes were the policies formulated by the administrators should be consistently implemented for the sustainable project, the network establishment under the coordination with the civil society, knowledge and understanding, the employment of higher skilled and knowledgeable outsourcing parties in order to alleviate the budget burden. Moreover, the clear operating plans

should be made for more responsible personnel. The qualifications of participating inmates should be determined to prepare them before reentry into the society.

Keywords: approach to development, corrections, justice administration, scouting processes

ความสำคัญและที่มาของปัญหาการวิจัย

จากสถิติที่กรมราชทัณฑ์มีผู้ต้องราชทัณฑ์ทั่วประเทศสูงเกินกว่าสามแสนคน ทำให้ภารกิจด้านการควบคุมผู้ต้องขังของเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์เต็มไปด้วยความยากลำบาก เพราะผู้ต้องขังที่มีจำนวนมากเกินกว่าความจุตามมาตรฐานของความสามารถที่จะรองรับได้ ส่งผลให้จำนวนเจ้าหน้าที่ที่ไม่ได้สัดส่วนกับจำนวนผู้ต้องขัง เนื่องจากในปัจจุบันมีเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ จำนวน 12,000 คน (อ้างอิงข้อมูลจากศูนย์ข้อมูล กองการเจ้าหน้าที่ กรมราชทัณฑ์ เมื่อวันที่ 1 มกราคม 2561) ทั้งนี้ จากการที่จำนวนเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ทั่วประเทศน้อยกว่าหลายเท่าตัว คิดเป็นอัตราส่วนประมาณ 1 : 30 คน และปรากฏว่าในจำนวนนี้เจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติงานด้านการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังมีจำนวนที่น้อยมากเช่นกัน ทั้งในตำแหน่งนักสังคมสงเคราะห์ นักจิตวิทยา อนุศาสนาจารย์ เป็นต้น ที่มีไม่ถึงร้อยละ 5 ของจำนวนเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ทั้งหมด อีกทั้งสิ่งที่น่าสนใจคือจำนวนผู้ต้องขังเด็ดขาดที่มีจำนวนมากที่สุดคือผู้ต้องขังเด็ดขาดในคดียาเสพติด (กรมราชทัณฑ์, 2561)

ในทางอาชญาวิทยา ทฤษฎีวิทยาที่ศึกษาเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดโดยมีการศึกษาถึงสาเหตุในการกระทำผิดและการเกิดพฤติกรรมอาชญากรรมซึ่งต้องมีกระบวนการในการแก้ไข ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมผู้ต้องขังให้ตรงกับสาเหตุในการกระทำผิด รวมถึงการมีส่วนร่วมจากมิติในด้านอื่น ๆ ของภาคประชาสังคมที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนา แก้ไข ฟื้นฟูพฤติกรรมนิสัยของผู้ต้องขังได้ นักวิชาการส่วนหนึ่งเห็นว่าการเรียนรู้เป็นกระบวนการทางสังคมที่พัฒนาพฤติกรรมของมนุษย์ และพฤติกรรมเบี่ยงเบนหรือพฤติกรรมอาชญากรรมก็สามารถถูกสร้างหรือพัฒนาขึ้นได้โดยกระบวนการเรียนรู้ (social learning) เช่นเดียวกัน รวมทั้งในมิติสังคมยังเชื่อกันว่าคนทำผิดเพราะสิ่งแวดล้อมที่หล่อหลอมและกดดัน คนที่ได้รับการหล่อหลอมขัดเกลาจากสิ่งแวดล้อมที่ไม่ดี ขาดโอกาสทางสังคมก็จะหันไปกระทำผิด ดังนั้น การปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดต้องมีการให้โอกาสผู้ต้องขังได้รับการแก้ไขฟื้นฟู ขัดเกลาให้เกิดการปรับตัวเข้ากับกฎเกณฑ์และเงื่อนไขในสังคมได้ทั้งในด้านพฤติกรรมและอารมณ์ การปรับทัศนคติ การเข้าใจปัญหาและรู้จักการแก้ไขปัญหาด้วยเทคนิคและวิธีการต่าง ๆ ที่กำหนดขึ้น ทั้งในด้านการจัดรูปแบบการพัฒนาผู้ต้องขังพื้นฐาน คือ การให้การศึกษา การฝึกวิชาชีพ การอบรมพัฒนาจิตใจ ไปจนถึงรูปแบบเฉพาะ เช่น โรงเรียนวิวัฒน์พลเมืองในผู้ต้องขังคดียาเสพติด โดยเฉพาะ เป็นต้น (กรมราชทัณฑ์, 2561)

สืบเนื่องจากจำนวนผู้ต้องขังในคดียาเสพติดมีจำนวนมากและจำนวนผู้ปฏิบัติหน้าที่ในการแก้ไขฟื้นฟูพัฒนาพฤติกรรมนิสัยมีจำนวนน้อยกรมราชทัณฑ์จึงได้จัดโครงการที่ส่งเสริมการสร้างความร่วมมือกับภาคประชาสังคมเพื่อให้ภาคประชาสังคมมีส่วนร่วมในการรับผิดชอบการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังโดยใช้กระบวนการลูกเสือซึ่งเป็นกระบวนการเสริมสร้างการเรียนรู้อย่างหนึ่ง อย่างไรก็ตามราชทัณฑ์ ได้มีการนำกระบวนการลูกเสือเข้ามาปรับใช้ในกิจการเรือนจำอยู่แล้วในอดีตแต่ยังไม่เป็น

รูปธรรมและขาดการบูรณาการ จึงมีการนำกระบวนการลูกเสือบูรณาการกับโครงการวิวัฒน์พลเมืองที่ เดิมนี้เป็นโครงการเพื่อการแก้ไขปัญหาผู้ต้องขังในคดียาเสพติดอยู่แล้ว พัฒนาขึ้นเป็นโครงการวิวัฒน์ พลเมืองราชทัณฑ์ด้วยกระบวนการลูกเสือ (ลูกเสือวิวัฒน์) ภายใต้แนวคิดการ คืบคนดี มีคุณค่ากลับสู่ สังคม ด้วยอุดมการณ์ลูกเสือ” โดยพัฒนารูปแบบจากโครงการโรงเรียนวิวัฒน์พลเมืองเดิมที่ใช้ กระบวนการของทหารในการปฏิบัติต่อผู้เข้าร่วมโครงการ โดยเริ่มมาตั้งแต่ พ.ศ.2547 ในรูปแบบ โครงการเกษตรโยธิน กล่าวคือการบูรณาการศาสตร์พระราชาว่าด้วยเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงกับการฝึก ระเบียบวินัยโดยใช้รูปแบบทางทหาร ดังกล่าวและมีการพัฒนารูปแบบเรื่อยมาจนก่อให้เกิดการนำ กระบวนการลูกเสือเข้ามาประยุกต์กับโครงการวิวัฒน์พลเมืองราชทัณฑ์อย่างเต็มรูปแบบใน พ.ศ. 2557 - 2558 ทว่ายังคงใช้กับผู้เข้ารับการอบรมที่เป็นผู้ต้องขังในคดียาเสพติดเช่นเดิม เนื่องจาก ผู้ต้องขังส่วนใหญ่เป็นผู้อยู่ต้องขังในคดียาเสพติด ดังตารางสถิติจำนวนผู้ต้องขังทั้งหมดเทียบกับ ผู้ต้องขังคดียาเสพติดย้อนหลัง 5 ปี ดังนี้

ตารางที่ 1 ตารางเปรียบเทียบสถิติจำนวนผู้ต้องขังทั้งหมดกับผู้ต้องขังคดียาเสพติดย้อนหลัง 5 ปี (2556 - 2560)

ปี พ.ศ.	จำนวนผู้ต้องขังทั้งหมด			จำนวนผู้ต้องขังคดียาเสพติด			
	ชาย	หญิง	รวม	ชาย	หญิง	รวม	ร้อยละ
2556	227,977	38,831	266,808	149,079	31,546	180,625	67.70
2557	251,038	42,412	293,450	167,935	33,742	201,677	68.73
2558	282,648	47,981	330,629	196,708	38,671	235,379	71.19
2559	275,459	45,100	320,559	188,298	36,245	224,543	70.05
2560	249,073	39,337	288,410	173,502	31,604	205,106	71.12

ที่มา : กองแผนงาน กรมราชทัณฑ์ ข้อมูล ณ เดือนเมษายน ของทุกปี

จากสถิติดังกล่าวจึงทำให้กรมราชทัณฑ์ต้องหาทางแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังเพื่อส่งกลับเข้าสู่สังคมอย่างมีคุณภาพทั้งนี้โดยให้ภาคประชาสังคมเข้ามามีส่วนโดยใช้กระบวนการลูกเสือเป็นสื่อกลาง ด้วยเหตุนี้กรมราชทัณฑ์ และ สำนักลูกเสือแห่งชาติได้มีความตระหนักถึงการส่งเสริม สนับสนุนและ พัฒนาระบบการลูกเสือในเรือนจำและทัณฑสถาน โดยได้ร่วมกันนำกระบวนการลูกเสือเข้ามา จัดการฝึกอบรมผู้กำกับลูกเสือ ให้แก่บุคลากรของกรมราชทัณฑ์ และการจัดการฝึกอบรมลูกเสือ ให้แก่ผู้ต้องขัง เพื่อการแก้ไข พัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขังในเรือนจำและทัณฑสถานทั่วประเทศทั้งนี้โดย

การบูรณาการร่วมกัน เสริมสร้างเครือข่ายความร่วมมือ ระหว่างกรมราชทัณฑ์ และ สำนักงานลูกเสือแห่งชาติ ในการสนับสนุนนำกิจกรรมลูกเสือมาเป็นหนึ่งในหลาย ๆ เครื่องมือสำหรับแก้ไขพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขัง ดังนั้นเมื่อวันที่ 16 พฤษภาคม 2557 กรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรม ได้ทำบันทึกข้อตกลงความร่วมมือเรื่องการนำกระบวนการลูกเสือเข้ามาใช้พัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขัง กับ สำนักงานลูกเสือแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ โดยมีบทบาทหน้าที่ คือ ให้กรมราชทัณฑ์กำหนดนโยบาย แผนงาน และเป้าหมายในการดำเนินงานต่าง ๆ เพื่อส่งเสริม สนับสนุน และพัฒนากระบวนการลูกเสือ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือแก้ไขพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขังในเรือนจำและทัณฑสถานรวมถึงการอำนวยความสะดวกและรักษาความปลอดภัยให้กับคณะบุคลากรทางการลูกเสือ ที่เข้าไปทำหน้าที่วิทยากรในการฝึกอบรมผู้กำกับลูกเสือให้แก่ผู้ต้องขังในเรือนจำและทัณฑสถานทั่วประเทศอีกทั้งยังเป็นการประสานงานการจัดการฝึกอบรมผู้กำกับลูกเสือ ระหว่างกรมราชทัณฑ์และสำนักงานลูกเสือแห่งชาติและสำนักงานลูกเสือแห่งชาติจะกำหนดนโยบาย แผนงาน และเป้าหมายในการดำเนินงานด้านต่าง ๆ เพื่อส่งเสริม สนับสนุน และพัฒนากระบวนการลูกเสือในเรือนจำและทัณฑสถาน ในการดำเนินกิจกรรมให้สอดคล้องกับภารกิจของกรมราชทัณฑ์ รวมทั้งให้การสนับสนุน พัฒนาการดำเนินงานต่าง ๆ ตามกิจกรรม และสนับสนุนวิทยากรในการจัดฝึกอบรมผู้กำกับลูกเสือในเรือนจำให้ผู้ต้องขังในเรือนจำและทัณฑสถาน ทั่วประเทศตลอดจนสนับสนุนงานวิชาการและบุคลากรทางการลูกเสือ ในการฝึกอบรมในแต่ละพื้นที่

อีกทั้งหลักการการสร้างความร่วมมือในมิติลูกเสือราชทัณฑ์ไทยนั้นสามารถสอดแทรกอยู่ในหลักการการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดได้ ทั้งนี้โดยมีวัตถุประสงค์และรูปแบบในการลงโทษ ซึ่ง นัทธี จิตสว่าง¹ ได้กล่าวไว้ว่า การปฏิบัติหรือการลงโทษผู้กระทำความผิดที่เกิดขึ้นในยุคต่าง ๆ ที่ผ่านมามีจนถึงปัจจุบัน พอสรุปได้ดังต่อไปนี้

1. การลงโทษเพื่อแก้แค้นทดแทน (Retribution)
2. การลงโทษเพื่อข่มขู่ยับยั้ง (Deterrence)
3. การลงโทษเพื่อตัดโอกาสการกระทำผิด (Incapacitation)
4. การลงโทษเพื่อแก้ไขฟื้นฟู (Rehabilitation)

เมื่อพิจารณาแนวคิดทั้งหมดที่กล่าวมานั้น พบว่าตามที่กรมราชทัณฑ์ได้จัดโครงการลูกเสือวิวัฒน์พลเมืองราชทัณฑ์ ภายใต้กรอบแนวคิดใหญ่ คือ โรงเรียนวิวัฒน์พลเมือง ของกรมราชทัณฑ์ จนประสบความสำเร็จมีผลเป็นที่ประจักษ์ ทั้งนี้เมื่อปี พ.ศ.2558 ซึ่งเป็นปีมหามงคลที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงเจริญพระชนมายุครบ 60 พรรษา กรม

¹ นัทธี จิตสว่าง อธิบดีอธิบดีกรมราชทัณฑ์ ได้รับการคัดเลือกจากมูลนิธิพันเอกจินดา ณ สงขลา ประกาศให้เป็นนักบริหารทรัพยากรบุคคลดีเด่น ประจำปี 2560 ด้วยผลงานด้านการบริหาร และพัฒนาทรัพยากรบุคคลที่โดดเด่น ภายใต้แนวคิดในการบริหารที่ว่าต้องทำให้คน “คิดเป็น และทำเป็น”

ราชทัณฑ์ได้ประสานความร่วมมือกับหลายภาคส่วนในการจัดกิจกรรมของลูกเสือราชทัณฑ์ คือ พิธีสวนสนามทบทวนคำปฏิญาณ และสาบานตนเป็นพลังแผ่นดินของลูกเสือวิวัฒน์พลเมืองราชทัณฑ์ เพื่อเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เมื่อวันที่ 27 - 29 มีนาคม 2558 ณ พระราชวังสนามจันทร์ อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม โดยนำผู้ต้องขังที่ได้รับการแก้ไขฟื้นฟู และหนึ่งในกระบวนการแก้ไขฟื้นฟู ดังกล่าวคือขบวนการลูกเสือ ซึ่งดำเนินมาจนครบกำหนดพันโทฯแล้ว ผู้ต้องขังที่ได้รับการปล่อยตัวมีจำนวน 2,743 คน ทั้งนี้ก็เพื่อเป็นการให้โอกาสรวมถึงการคืนพลเมืองที่ติกลับคืนสู่สังคม โดยจัดกิจกรรมสวนสนาม ทบทวนคำปฏิญาณ และสาบานตนเป็นพลังแผ่นดิน ตามขบวนการลูกเสือ ในการนี้ได้ประสานความร่วมมือกับรัฐวิสาหกิจการรถไฟแห่งประเทศไทย จัดรถไฟเที่ยวพิเศษนำผู้พันโทฯในแต่ละเรือนจำทัณฑสถานต่าง ๆ มาส่งยังพระราชวังสนามจันทร์ นอกจากนี้ยังเปิดโอกาสผู้สนใจเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อให้กำลังใจผู้ต้องขัง ซึ่งพันโทฯแล้วและกำลังจะได้รับการปล่อยตัวอีกด้วย เหตุการณ์ดังกล่าวนับเป็นเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ที่สำคัญอย่างยิ่งที่ผู้ต้องขังหลังได้รับการแก้ไขฟื้นฟูตามกระบวนการผสมผสานระหว่างขบวนการลูกเสือ ซึ่งเป็นตัวแทนของภาคประชาสังคมร่วมกับกระบวนการยุติธรรมกระแสหลักตามแนวทางของกรมราชทัณฑ์ ได้รับการปล่อยตัวโดยจัดขึ้นอย่างเป็นทางการซึ่งใช้ขบวนการลูกเสือเข้ามาบูรณาการ ทั้งนี้เป็นไปตามตามนโยบาย คืนคนดีสู่สังคม เป็นภาพสะท้อนความร่วมมืออย่างแท้จริงของทุกภาคส่วนในการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดอย่างสร้างสรรค์โดยใช้แนวทางลูกเสือ ผ่านกลุ่มขบวนการจิตอาสา ลูกเสือราชทัณฑ์ไทย ดังที่ได้กล่าวมาแล้วถึงการฝึกอบรมที่ส่งเสริมในหลายด้านทั้งด้านร่างกาย มีการฝึกในเรื่องของการควบคุมอารมณ์ เช่น ผู้ต้องขังบางคนเคยเป็นคนอารมณ์ร้อนหลังจากได้รับการฝึกทำให้เป็นคนใจเย็นขึ้น มีการสอนเรื่องของการอยู่ในส่วนรวมว่าควรทำตัวอย่างไร ต้องปฏิบัติตัวเช่นไร เป็นต้น นับเป็นแนวทางการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังในคดีอาชญากรรมด้วยขบวนการลูกเสือ อย่างเป็นทางการ (สโสมสรลูกเสือราชทัณฑ์, มปป.)

อย่างไรก็ดีโครงการวิวัฒน์พลเมืองราชทัณฑ์ด้วยกระบวนการลูกเสือก็ถูกลดทอนความสำคัญลงหลังจากสิ้นสุดโครงการลงในปี พ.ศ.2558 ทว่ายังคงมีการใช้กระบวนการลูกเสือเป็นกิจกรรมการบำบัด แก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังอยู่ในเรือนจำ/ทัณฑสถาน ต่าง ๆ ในรูปแบบของลูกเสืออาสาต่าง ๆ ของแต่ละ เรือนจำ/ทัณฑสถาน ภายใต้โครงการลูกเสือวิวัฒน์พลเมืองราชทัณฑ์ ด้วยเหตุนี้ทำให้ผู้วิจัยพบปัญหาบางประการ เช่น การถ่ายเทภารกิจงานจากผู้รับผิดชอบไปยังผู้รับผิดชอบโครงการใหม่ ทว่าผู้รับผิดชอบโครงการใหม่นั้น ไม่มีศักยภาพในการดำเนินงานเท่าที่ควร หรือข้อจำกัดต่าง ๆ ทั้งสภาพแวดล้อมและความสามารถของบุคลากรเจ้าหน้าที่ภายในกรมราชทัณฑ์เอง ไปจนถึงรูปแบบของโครงการเองที่เป็นอุปสรรคต่อการไปสู่ผลสัมฤทธิ์ แต่สิ่งที่น่าสนใจพบว่าโครงการวิวัฒน์พลเมืองราชทัณฑ์ด้วยกระบวนการลูกเสือยังดำรงอยู่ได้โดยไม่ถูกยกเลิกไป แม้จะมีได้ดำเนินการเต็มรูปแบบอย่างที่เคยดำเนินการเช่นในอดีตก็ตาม จึงนำไปสู่ข้อคำถามถึงการค้นหาปัจจัยที่เอื้อต่อโครงการ

วิวัฒน์พลเมืองราชทัณฑ์ด้วยกระบวนการลูกเสือ ปัญหาและอุปสรรค เพื่อนำไปสู่การค้นพบแนวทางพัฒนาโครงการวิวัฒน์พลเมืองราชทัณฑ์ด้วยกระบวนการลูกเสือต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัญหาการดำเนินการของโครงการวิวัฒน์พลเมืองราชทัณฑ์ด้วยกระบวนการลูกเสือ
2. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาโครงการวิวัฒน์พลเมืองราชทัณฑ์ด้วยกระบวนการลูกเสือ

คำถามการวิจัย

1. ปัญหาและอุปสรรคของการดำเนินโครงการวิวัฒน์พลเมืองราชทัณฑ์ด้วยกระบวนการลูกเสือ มีหรือไม่ อย่างไร
2. ควรมีแนวทางในการพัฒนาโครงการวิวัฒน์พลเมืองราชทัณฑ์ด้วยกระบวนการลูกเสืออย่างไร

คำนิยามศัพท์เฉพาะ

ผู้ผ่านการอบรมตามโครงการวิวัฒน์พลเมืองราชทัณฑ์ หมายถึง ผู้กระทำผิดหรือผู้ต้องขังที่เข้ารับการอบรมตามโครงการวิวัฒน์พลเมืองราชทัณฑ์ด้วยกระบวนการลูกเสือ ด้วยการจัดฝึกอบรมตามกระบวนการลูกเสือให้กับผู้ต้องขังในฐานะเป็นนักเรียนวิวัฒน์พลเมืองราชทัณฑ์ “ลูกเสือราชทัณฑ์” โดยใช้ หลักสูตรผู้กำกับลูกเสือวิสามัญ ชั้นความรู้เบื้องต้น (B.T.C วิสามัญ) ดำเนินการฝึกอบรมยังศูนย์ฝึกอบรมลูกเสือวิวัฒน์พลเมืองราชทัณฑ์ และผ่านโครงการครบถ้วนตามที่กำหนด รวมถึงได้รับการพักการลงโทษกรณีมีเหตุพิเศษ ในวันที่ 29 มีนาคม 2558 ต่อมาได้รับการประกาศพระราชกฤษฎีกาพระราชทานอภัยโทษเนื่องในปีมหามงคลที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงเจริญพระชนมายุครบ 60 พรรษา จึงพ้นโทษ เมื่อวันที่ 31 มีนาคม 2558

การพักการลงโทษกรณีมีเหตุพิเศษ หมายถึง การปล่อยตัวผู้ต้องขังก่อนครบกำหนดโทษตามที่ศาลตัดสิน ทั้งนี้ได้ปฏิบัติตามเงื่อนไขที่กรมราชทัณฑ์กำหนดหลักเกณฑ์ เช่น การผ่านการอบรมในหลักสูตรที่มีการเปิดให้อบรมในการสะสมชั่วโมง หรือช้อยกเว้นอื่น ๆ เป็นต้น แต่ต้องไปใช้กำหนดโทษที่เหลือในชุมชนโดยไม่ได้หมายความว่า จะเป็นการปล่อยตัวผู้ต้องขังเหล่านั้นออกไปใช้ชีวิตในสังคมภายนอกได้อย่างอิสระ

โครงการวิวัฒน์พลเมืองราชทัณฑ์ หมายถึง โครงการที่เปิดขึ้นโดยรัฐบาลภายใต้การนำของนายกรัฐมนตรีทักษิณ ชินวัตร ด้วยความร่วมมือของกระทรวงกลาโหม กองทัพบก ทั้ง 3 เหล่าทัพ และกรมราชทัณฑ์กระทรวงยุติธรรม เพื่อเป็นการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ปีพุทธศักราช 2545 ทั้งนี้โครงการการบำบัดฟื้นฟูและพัฒนา ดังกล่าวมีกลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้ต้องขัง ตามแผนการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพ ที่ศาลตัดสินลงโทษในคดียาเสพติด เมื่อดำเนินการฟื้นฟู ผู้ต้องขังใกล้จะครบกำหนดปล่อยตัวในคดียาเสพติดและคดีไม่ร้ายแรง นำไปสู่การระบายความแออัดในเรือนจำ เนื่องจากในขณะนั้นมีผู้ต้องขังคดีเกี่ยวกับยาเสพติดเป็นจำนวนมากระยะเวลาในการบำบัดและฟื้นฟูจะดำเนินการฟื้นฟูสภาพจิตใจ สภาพร่างกาย สร้างจิตสำนึกที่ดี ให้เกิดความเข้าใจในโทษและพิษภัยของยาเสพติด ตลอดจนการเปลี่ยนพฤติกรรมให้สามารถเลิกเสพยาเสพติดได้พร้อมที่จะกลับไปใช้ชีวิตร่วมกับครอบครัว ชุมชน สังคมได้อย่างปกติสุข นักเรียนที่จบการฝึกอบรมต้องปฏิญาณตน ว่าจะเป็นพลเมืองดีของชาติ ไม่ยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด และไม่หวนคืนกลับไปสู่อายาเสพติดทุกประเภท ไม่ว่าจะเป็นผู้เสพ ผู้จำหน่าย ในทุกกรณี และได้ร่วมกันดื่มน้ำสาบานไม่ยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด

ลูกเสือวิวัฒน์ หมายถึง ผู้กระทำผิดหรือผู้ต้องขังที่อบรมโดยโครงการวิวัฒน์พลเมืองราชทัณฑ์ด้วยกระบวนการลูกเสือ ด้วยกระบวนการในการฝึกอบรมที่ใช้เฉพาะของกรมราชทัณฑ์ ทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ ร่างกาย, จิตใจ/คุณธรรม/จริยธรรม, ทักษะคดี/เจตคติ/ค่านิยม ทักษะงานฝีมือวิชาชีพ, ทักษะทางสังคม

เรือนจำโครงสร้างเบา หมายถึง เรือนจำที่มีความมั่นคงต่ำ จัดให้มีเรือนพักชั่วคราวจำนวน 1-2 หลัง โดยไม่มีรั้วล้อมสูงถึง 3 เมตร แต่จะมีลวดหนาม 3 ชั้น แทน และมีโรงฝึกอบรมและพื้นที่ในการจัดกิจกรรม

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้รวบรวมเอกสารที่เกี่ยวข้องกับโครงการวิวัฒน์พลเมืองราชทัณฑ์ด้วยกระบวนการลูกเสือ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. แนวคิดและทฤษฎีทางด้านอาชญาวิทยา

1.1 ทฤษฎีคิดก่อนกระทำผิด (Rational Theory)

ทฤษฎีนี้เชื่อว่าบุคคลเป็นผู้มีอิสระในการเลือกที่จะกระทำผิดกฎหมาย และแนวทางในการเลือกพฤติกรรมผิดกฎหมายขึ้นอยู่กับการที่บุคคลจะได้รับความพึงพอใจหรือผลประโยชน์สูงสุด กล่าวได้ว่ามนุษย์เลือกพฤติกรรมโดยคำนวณจากสิ่งที่สนองต่อความพอใจของบุคคล ไม่จำกัดเฉพาะตัวปัจเจก เช่น ทรัพย์สิน หรือรูปแบบการกระทำผิดเท่านั้น แต่ยังรวมทั้งผลประโยชน์และ

ความสุขทางจิตใจ (สุนนทิพย์ จิตสว่าง และ จูติยา เพชรมนู, 2550) ทฤษฎีนี้มาจากกลุ่มทฤษฎีของสำนักคลาสสิก ซึ่งสามารถนำมาใช้ในการอธิบายเพื่อค้นหาแนวทางพัฒนาโครงการโรงเรียนวิวัฒน์พลเมืองราชภัฏด้วยกระบวนการลูกเสือเพื่อคืนคนดีสู่สังคม ซึ่งผู้กระทำผิดเป็นผู้ที่กระทำผิดกรณีเกี่ยวกับการใช้สารเสพติด ย่อมมีอิสระในการเลือกตัดสินใจที่จะกระทำผิด โดยคำนึงถึงประโยชน์ที่ได้รับ และหากผู้กระทำผิดได้รับการพักการลงโทษ ซึ่งผู้กระทำผิดที่ได้ผ่านกระบวนการตามโครงการโรงเรียนวิวัฒน์พลเมืองราชภัฏด้วยกระบวนการลูกเสือแล้ว โครงการดังกล่าวได้ปลูกฝังให้ผู้ผ่านโครงการได้ตระหนักถึงโทษภัยและผลของการกระทำผิด เมื่อได้รับอิสระ ไม่ต้องถูกควบคุมตัวที่เรือนจำ ทั้งนี้โดยผ่านโครงการ จึงทำให้ลูกเสือวิวัฒน์มีภูมิคุ้มกัน ไม่กระทำผิดกฎข้อห้าม ซึ่งทำให้ผู้กระทำผิดได้รับประโยชน์และเป็นการทำให้สังคมเกิดความสงบสุข

1.2 ทฤษฎีของสำนักปฏิฐานนิยม (Positive school)

ทฤษฎีนี้เชื่อว่า มนุษย์เกิดมาเปรียบเสมือนผ้าขาวที่บริสุทธิ์ แต่สิ่งที่ทำให้ผ้าขาวต้องมีย่อมลทิน หรือคนต้องประกอบอาชญากรรม เนื่องจากสภาพแวดล้อมบีบบังคับ (Determinism) อาทิ สภาพเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ครอบครัว ที่อยู่อาศัย การคบเพื่อน สื่อ เป็นต้น ซึ่งสามารถนำมาใช้ในการอธิบายการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดด้วยโครงการโรงเรียนวิวัฒน์พลเมืองราชภัฏด้วยกระบวนการลูกเสือ กล่าวคือ ผู้กระทำผิดซึ่งเป็นบุคคลที่ด้อยโอกาสถูกสภาพแวดล้อมบีบบังคับให้ต้องประกอบอาชญากรรม บุคคลดังกล่าวจึงควรได้รับการให้โอกาสจากสังคมในการกลับตนเป็นคนดี จึงเป็นแนวทางที่สำคัญในการให้โอกาสแก่ผู้กระทำผิด โดยเฉพาะผู้กระทำผิดโดยพลั้งพลาด ไม่ได้มีลักษณะเป็นอาชญากร ได้มีโอกาสในการกลับตนเป็นคนดี เป็นทรัพยากรที่ดีของสังคม

1.3 ทฤษฎีการควบคุมทางสังคม (Social Control Theory)

ทฤษฎีนี้เชื่อว่าหากมีการควบคุมทางสังคมเป็นอย่างดีจะเป็นการลดการกระทำผิดของผู้กระทำผิดและการป้องกันอาชญากรรมไม่ให้เกิดขึ้นในสังคม ซึ่งการควบคุมทางสังคมสามารถกระทำได้ตั้งแต่ระดับครอบครัว สถาบันการศึกษาและสังคมในระดับใหญ่ ซึ่งสามารถนำมาใช้อธิบายผู้กระทำผิดที่ผ่านโครงการโรงเรียนวิวัฒน์พลเมืองราชภัฏด้วยกระบวนการลูกเสือ ว่าเป็นการทำให้ผู้กระทำผิดสามารถคืนกลับสู่สังคมได้อย่างปกติ เป็นการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดในชุมชน ซึ่งเป็นการให้ชุมชนโดยเฉพาะครอบครัวได้เข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด ไม่เหมือนกับการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดในเรือนจำที่ใช้เรือนจำในการควบคุมและการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด แต่เป็นการทำให้สังคมเข้ามามีส่วนในการรับผิดชอบต่อการกระทำผิดของผู้กระทำผิด และทำให้ชุมชนเข้ามามีบทบาทสำคัญในการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด ในฐานะที่ผู้กระทำผิดเป็นส่วนหนึ่งของสังคม และเป็นการแก้ไขฟื้นฟูที่นำไปสู่การคืนคนดีสู่สังคมได้อย่างแท้จริง

1.4 ทฤษฎีตีตรา (Labeling)

มีนักทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีตีตราจำนวนหลายคนด้วยกัน อาทิ แฟรงค์ แทนเนนบาส์ม (Frank Tannenbaum) เอ็ดวิน เลอเมิร์ต (Edwin Lemert) ฮาร์เวต เบคเกอร์ (Becker) จอห์น คริสชิส (John Kitsues) และไค อีริคสัน (Kai Erikson) ซึ่งสามารถสรุปสาระสำคัญของทฤษฎีตีตราได้ว่า พฤติกรรมเบี่ยงเบนหรือพฤติกรรมอาชญากรถูกกำหนดโดยกลุ่มคนรอบ ๆ ข้าง หรือโดยสังคม พฤติกรรมอาชญากรมิใช่คุณสมบัติของผู้เป็นเจ้าของแต่เกิดจากการที่สังคมกำหนดบุคคลต่าง ๆ กล่าวคือ สังคมมองบุคคลนั้นเป็นอย่างไร บุคคลดังกล่าวจะปฏิบัติดังนั้น หรือหากสังคมมีการตีตราสมาชิกในสังคมอย่างไร บุคคลที่ถูกตีตราจะปฏิบัติตามที่สังคมได้ตีตรา (สุนทวิทย์ จิตสว่าง และ ปิยะพร ตันณีกุล, 2558)

สำหรับทฤษฎีตีตรามีความเกี่ยวข้องกับงานวิจัยเรื่องนี้ เนื่องจากโครงการโรงเรียนวิวัฒน์พลเมืองราชทัณฑ์ด้วยกระบวนการลูกเสือ ผู้กระทำผิดที่ได้รับการพักการลงโทษไปจนถึงผู้พ้นโทษหากได้รับการปฏิบัติที่ไม่เหมาะสมคือการถูกตีตราจะส่งผลต่อการตีตราบุคคลเหล่านั้น อันส่งผลให้บุคคลที่กระทำผิดอาจเห็นว่าตนเองมีความแปลกแยกจากสังคมและมีการกระทำผิดต่อไป เนื่องจากการ ไม่ได้รับการยอมรับจากสังคม จนกระทั่งยากต่อการบำบัดแก้ไขฟื้นฟู ดังนั้นการปฏิบัติต่อบุคคลดังกล่าวผ่านโครงการ ในฐานะผู้เคยรับโทษอันเป็นผลจากการกระทำผิดจึงต้องมีความคำนึงถึงการตีตราตามทฤษฎีควบคู่ไปด้วย และการสร้างความร่วมรับซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของโครงการนี้ จะเป็นการลดการตีตราผู้กระทำผิดอีกด้วย

1.5 ทฤษฎีวิวัฒนธรรมรอง

ทฤษฎีวิวัฒนธรรมรอง ของ โคเฮน โดย อัลเบิร์ต เค. โคเฮน (Albert K.Cohen) เขาได้อธิบายว่า วิวัฒนธรรมรองของผู้กระทำผิดได้เกิดขึ้น เนื่องจากปัญหาฐานะอันต่ำต้อยที่ได้ประสบในย่านที่อยู่อาศัยของคนจน บุคคลที่อาศัยในย่านดังกล่าว ได้รับการประเมินโดยมาตรฐานความเป็นอยู่ของชนชั้นกลาง มาตรฐานดังกล่าว มีลักษณะสำคัญ อาทิ ความทะเยอทะยาน ความขำนาญ การประสบความสำเร็จ การผัดผ่อนไม่ชิงสุกก่อนห่าม เพื่อจะได้บรรลุ เป้าหมายในระยะยาว การมีเหตุผลและความรักศักดิ์ศรี การรู้จักควบคุมความก้าวร้าว และความรุนแรง การรู้จักประโยชน์ของการพักผ่อนหย่อนใจ ความหวังแห่งทรัพย์สิน ชนชั้นกลางจะต้องเผชิญกับความคาดหวังดังกล่าวนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อคนเหล่านั้นยังเป็นเด็กโรงเรียนที่ซึ่งเด็กทุกชนชั้นมาอยู่ร่วมกัน และแข่งขันกันในเรื่องฐานะความเป็นอยู่ โดยอาศัยเกณฑ์ในการดำรงชีวิตของชนชั้นกลางเป็นหลัก และบุคคลชนชั้นล่างก็อยู่ในฐานะที่เสียเปรียบ เพราะมีฐานะทางสังคมที่ต่ำกว่า ขาดความขำนาญ ทักษะที่ดีที่จะแข่งขันกับเพื่อนที่เป็นชนชั้นกลาง เพื่อให้ครูและบุคคลอื่น ๆ ใน โรงเรียนยอมรับ เมื่อเด็กชนชั้นล่างตกอยู่ในฐานะดังกล่าวนี้ บางพวกก็พยายาม ทำอย่างดีที่สุดแม้จะยากจน บางพวกก็ยอมรับและยึดวัฒนธรรมของชนชั้นกลาง บางพวกก็ปฏิเสธมาตรฐานความเป็นอยู่ของชนชั้นกลางโดยสิ้นเชิง และ

สร้างค่านิยม ใหม่ ๆ ขึ้นมา ซึ่งตรงกันข้ามกับค่านิยมของชนชั้นกลาง ค่านิยมที่สร้างขึ้นมานี้ที่สำคัญมีอยู่ 6 ประการคือ (Wolfgang, Savitz, and Johnston, 1970)

1) การไม่เห็นประโยชน์ของสิ่งต่าง ๆ (Non - Utilitarian) การที่เขาย่อมย สิ่งของก็ใช้ว่าสิ่งนั้นจะเป็นประโยชน์ต่อชีวิตมากมายนัก แต่ต้องทำไปเพื่อสนองอารมณ์ หรือเพื่อความสำเร็จตามที่ต้องการ

2) การผูกพยาบาท (Malice) ผู้ที่ทำความรู้สึกดีใจที่ทำให้ผู้อื่นเกิดความทุกข์ และยังทำร้ายค่านิยมภายในชุมชนอีกด้วย

3) การทำในสิ่งที่ตรงกันข้าม (Negativism) เป็นการทำร้ายชนชั้นกลาง สิ่งใดเป็นที่ยอมรับในหมู่ชนชั้นกลางผู้ที่กระทำความผิดจะปฏิเสธ แต่จะยอมรับในสิ่งที่ตรงกันข้าม

4) การทำได้สารพัด (Versatility) ผู้ที่ทำความผิดนอกจากจะกระทำความผิดได้หลากหลายแล้ว ยังประพฤติไปในทางประสกร์ร้ายต่อผู้อื่น แสดงความป่าเถื่อน และละเมียดลึงธิของผู้อื่น ทำตนเป็นคนจรรยาจัด เป็นต้น

5) การแสวงหาความสุขเพียงชั่วครู่ชั่วยาม (Short-run Hedonism) เป็นพฤติกรรมที่ไม่ให้ความสนใจต่อเป้าหมายในระยะยาว ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการวางแผน การใช้เวลา หรือเรื่องเกี่ยวกับการแสวงหาความรู้ความชำนาญ ใช้ชีวิตอยู่ไปวัน ๆ ชอบทำสิ่งที่ตื่นเต้น ขาดความอดทน ชอบความเร่งด่วน ขาดความรอบคอบในเรื่องผลได้และคุณค่าในระยะยาว

6) ความเป็นอิสระของกลุ่ม (Groups Autonomy) เป็นการกระทำที่ไม่ยึดติดต่อข้อห้าม ต่าง ๆ ในสังคม ยกเว้นความต้องการของกลุ่ม ความสัมพันธ์ของสมาชิกในกลุ่มเป็นไปอย่างเหนียวแน่น และหยิ่งผยอง จะไม่แยแสต่อกันอื่น ๆ รู้สึกเป็นปฏิบัติและขัดขืน ผู้ที่เข้ามารวมกลุ่มก็ชอบที่จะทำอะไรตามใจตนเอง อยู่ก่อนแล้ว ดังนั้น เมื่อมารวมตัวกันเป็นแก๊ง ก็กลายเป็นกลุ่มที่ทำอะไรเอาแต่ใจ หรือยึดความเป็นอิสระของกลุ่มเป็นหลัก (ประเทือง ธนนิผล, 2556)

ซึ่งจากทฤษฎีสามารถนำมาอธิบายแนวทางพัฒนาโครงการโรงเรียนวิวัฒน์พลเมืองราชทัณฑ์ด้วยกระบวนการลูกเสือเพื่อคืนคนดีสู่สังคมได้โดยจากทฤษฎีมุ่งอธิบายว่าผู้กระทำผิดนั้นกระทำผิดเพราะได้สร้างแนววัฒนธรรมที่เบี่ยงเบนจากสังคม ทว่าในทางกลับกันหากผู้กระทำผิดได้ผ่านการฝึกอบรมพัฒนาขัดเกลา และสร้างวัฒนธรรมขึ้นใหม่ในหมู่เพื่อนหรือกลุ่มที่มีแนวทางในการฝึกพัฒนาในทางเดียวกันเมื่อพันโทชพวักเขาช่วยมรวมกันในทางสร้างสรรค์เป็นการป้องกันการกระทำผิดได้ตามความเชื่อของทฤษฎีนี้

1.6 ทฤษฎีการคบหาสมาคมที่แตกต่าง (Theory of Differential Association)

ทฤษฎีการคบหาสมาคมที่แตกต่าง ถูกค้นพบโดย เอ็ดวิน ชัทเธอร์แลนด์ (Edwin Sutherland) ซึ่งเขาเชื่อว่า พฤติกรรมอาชญากร เรียนรู้ได้โดยการติดต่อกันอย่างใกล้ชิดภายในกลุ่ม

ความประพฤติที่แสดงมาในลักษณะอาชญากรขึ้นอยู่กับความแตกต่างในช่วงระยะเวลา ความสม่ำเสมอในการติดต่อ ความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน โดยทฤษฎีนี้มี หลักการที่สำคัญ 9 ประการ คือ

- 1) พฤติกรรมอาชญากรรม เกิดจากการเรียนรู้
- 2) พฤติกรรมอาชญากรรม เกิดจากการเรียนรู้ในการคบหาสมาคมกับบุคคลอื่นตาม กระบวนการติดต่อสื่อสาร
- 3) หลักการสำคัญในส่วนของ การเรียนรู้พฤติกรรมอาชญากรรมนั้น เกิดขึ้นในกลุ่มบุคคลที่สนิทสนมใกล้ชิดกัน
- 4) เมื่อพฤติกรรมอาชญากรรมได้รับการเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้จะรวมถึงเทคนิคในการกระทำความผิด ซึ่งบางครั้งก็ง่ายบางครั้งก็ซับซ้อนและทิศทางเฉพาะของแรงดลใจ แรงผลักดัน การใช้เหตุผล ตลอดจนทัศนคติเกี่ยวกับการกระทำความผิด
- 5) ทิศทางเฉพาะของแรงดลใจและแรงผลักดัน จะถูกเรียนรู้จากการทำให้เห็นด้วยหรือไม่ เห็นด้วยกับกฎหมาย ในบางสังคมบุคคลอยู่ในกลุ่มบุคคลที่เห็นด้วยกับการปฏิบัติตามกฎหมาย ในขณะที่บุคคลอื่นอยู่ในกลุ่มบุคคลที่เห็นด้วยกับการละเมิดกฎหมาย
- 6) หลักการสำคัญของการคบหาสมาคมที่แตกต่างกัน คือ บุคคลจะกลายเป็นผู้กระทำความผิด เพราะว่า ความเห็นด้วยกับการละเมิดกฎหมายมีมากกว่าความเห็นด้วยกับการไม่ละเมิดกฎหมาย
- 7) การคบหาสมาคมอาจจะแตกต่างกันในด้านความถี่ ระยะเวลา การให้ความสำคัญ และความเข้มข้น
- 8) กระบวนการของการเรียนรู้พฤติกรรมอาชญากรรมจะมีกลไกการทำงานที่เหมือนกับการเรียนรู้ทั่วไป
- 9) ในขณะที่พฤติกรรมอาชญากรรมเป็นการแสดงออกถึงความต้องการและค่านิยมทั่วไป ของคนในสังคมที่ไม่ใช่อาชญากรรมก็เป็นความต้องการเหมือนกัน โดยไม่จำเป็นต้องอธิบายด้วยความต้องการหรือค่านิยมนั้น เช่น ขโมยหลักทรัพย์เพื่อต้องการความมั่นคงในการเงิน เช่นเดียวกับกรรมกรที่หาเช้ากินค่ำโดยสุจริตก็ทำงานหนักเพื่อความมั่นคงในการเงินเช่นเดียวกัน (ปิยะพร ตันณีกุล, 2556)

กระนั้นสามารถนำมาอธิบาย แนวทางพัฒนาโครงการโรงเรียนวิวัฒน์พลเมืองราชทัณฑ์ด้วยกระบวนการลูกเสือเพื่อคืนคนดีสู่สังคม ได้โดยการอธิบายของทฤษฎีนั้นมุ่งอธิบายการประกอบอาชญากรรมว่าเกิดจากการคบหากันในหมู่ผู้มีพฤติกรรมอาชญากรจึงมีแนวโน้มมากหากผู้กระทำความผิดที่พ้นโทษออกมานั้นกลับเข้าสู่วงจรเดิม ๆ ในสังคมอาชญากร ก็อาจทำให้ผู้พ้นโทษหวนกลับไปกระทำความผิดซ้ำ ในทางกลับกันหากผู้กระทำความผิดที่พ้นโทษได้กลับออกมาสู่สังคมที่ดีขึ้นเป็นสังคมตามค่านิยมกระแสหลักของสังคมดัง เช่น ผู้ต้องขังที่ผ่านโครงการวิวัฒน์พลเมืองราชทัณฑ์ด้วย

กระบวนการลูกเสือ เมื่อผู้ต้องขังกลุ่มนี้กลับเข้าสู่สังคมและมีกลุ่มลูกเสือ หรือลูกเสือชาวบ้านคอยให้การดูแลต้อนรับเข้าร่วมเป็นสมาชิกของกลุ่มก็จะทำให้ผู้เคยกระทำผิดเหล่านั้นได้คบหาสมาคมกับกลุ่มสังคมที่ให้การยอมรับและไม่มีความคิดที่จะกระทำผิดซ้ำ

1.7 ทฤษฎีพันธะทางสังคมหรือความผูกพันทางสังคม (Social Bonding Theory)

ทฤษฎีพันธะทางสังคม มองว่าการที่บุคคลมีพันธะทางสังคมหรือมีความผูกพันทางสังคมน้อยจะมีแนวโน้มที่จะมีพฤติกรรมเบี่ยงเบนนำไม่สู่การทำความผิด ผู้กระทำความผิดเพราะไม่มีความผูกพัน ขาดข้อผูกมัด ไม่มีการเข้าร่วมกิจกรรม และมีความเชื่อที่ไม่ถูกต้อง หลักสำคัญของทฤษฎีนี้คือ ความผูกพันกับสังคมหรือพันธะทางสังคม (Social Bond) แบ่งออกเป็น 4 ประเภท มีองค์ประกอบ ได้แก่ (พรชัย ชันดีและคณะ, 2558)

1) ความผูกพัน (Attachment) หมายความว่า การที่บุคคลมีความผูกพันหรือความรักใคร่กับบุคคลอื่น หรือมีความสนใจกับความรู้สึกนึกคิดของบุคคลอื่น ซึ่งความผูกพันนี้เป็นองค์ประกอบพื้นฐานที่สำคัญที่จะทำให้บุคคลมีการพัฒนาการยอมรับค่านิยมและบรรทัดฐานของสังคม ส่งผลให้บุคคลสร้างความรู้สึกหรือสามัญสำนึกที่จะควบคุมตนเองให้เป็นบุคคลที่ดีในสังคม ดังนั้นความผูกพันจึงเป็นองค์ประกอบด้านอารมณ์หรือด้านความรักของพันธะหรือสัญญาผูกมัดที่บุคคลมีต่อสังคม

2) ข้อผูกมัด (Commitment) หมายความว่า การที่บุคคลถูกผูกมัดกับการดำเนินชีวิตตามทำนองคลองธรรมของสังคม กล่าวคือได้ศึกษาเล่าเรียนเพื่อที่จะประกอบอาชีพโดยสุจริต มีครอบครัวที่อบอุ่น และเพื่อที่จะประสบความสำเร็จในชีวิต ส่งผลให้บุคคลไม่อยากจะกระทำผิดกฎหมาย เนื่องจากจะเป็นการเสี่ยงต่อการสูญเสียความสำเร็จในชีวิต ดังนั้นข้อผูกพันจึงเป็นองค์ประกอบด้านความมีเหตุมีผลของพันธะหรือสัญญาผูกมัดที่บุคคลมีต่อสังคม

3) การเข้าร่วม (Involvement) หมายความว่า การที่บุคคลได้เข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ทางสังคม อาทิ กิจกรรมครอบครัว การทำงานร่วมกัน การเข้าร่วมกิจกรรมเกี่ยวกับศาสนา ฯลฯ เนื่องจากเวลาส่วนมากได้ถูกใช้ให้หมดไปกับกิจกรรมของสังคม เป็นเหตุให้บุคคลถูกจำกัดเวลาที่จะไปประกอบอาชญากรรม ดังนั้น พันธะหรือสัญญาข้อผูกมัดที่บุคคลมีต่อสังคม คือ การเข้าร่วมนั้นจึงถือว่าเป็นองค์ประกอบด้านกิจกรรมของแนวคิดนี้

4) ความเชื่อ (Belief) หมายความว่า ระดับของความเชื่อถือที่บุคคลมีต่อค่านิยมและบรรทัดฐานของสังคม หากบุคคลมีระดับความเชื่อต่อค่านิยมและบรรทัดฐานในสังคมสูง ก็จะมีแนวโน้มที่จะไม่กระทำผิดกฎระเบียบของสังคม ดังนั้นความเชื่อจึงเป็นองค์ประกอบด้านจริยธรรมของพันธะหรือสัญญาผูกมัดที่บุคคลมีต่อสังคม (อุนิษา เลิศโตมรสกุล และอัญญา ชูบำรุง, 2561)

หลักการสำคัญของทฤษฎีพันธะทางสังคมหรือความผูกพันทางสังคม ทั้ง 4 ประเภท คือความผูกพัน (Attachment) ข้อผูกมัด (Commitment) ความเชื่อ (Belief) และการเข้าร่วม

(Involvement) นำมาอธิบายโครงการวิวัฒน์พลเมืองราชภัฏด้วยกระบวนการลูกเสือเพื่อนำไปสู่แนวทางพัฒนาโครงการโรงเรียนวิวัฒน์พลเมืองราชภัฏด้วยกระบวนการลูกเสือเพื่อคืนคนดีสู่สังคมได้ เพราะเหตุว่าโครงการวิวัฒน์พลเมืองราชภัฏด้วยกระบวนการลูกเสือดังกล่าวได้มีกระบวนการสร้างให้บุคคลที่มีพันธะทางสังคม หรือมีความผูกพันทางสังคมมากขึ้นผ่านกิจกรรมต่าง ๆ บนพื้นฐานแนวคิดการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด และกระบวนการลูกเสือ

2.แนวคิดการแก้ไขฟื้นฟูผู้ผิด

แนวคิดการแก้ไขฟื้นฟูผู้ผิดการลงโทษเพื่อแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด จึงเน้นที่ตัวผู้กระทำความผิดมากกว่าการกระทำผิด โดยการเน้นการศึกษาผู้กระทำความผิดเป็นรายบุคคลหรือการจำแนกลักษณะเพื่อหาสาเหตุการกระทำผิดและแนวทางแก้ไข ทั้งนี้เพราะสังคมจัดให้มีการลงโทษนี้ขึ้นก็เพื่อเปิดโอกาสให้สังคมได้แก้ไขผู้กระทำความผิด เช่น ผู้ต้องขังคดีฆ่า อาจได้รับการปล่อยตัวก่อนผู้ต้องขังคดีลักทรัพย์ที่กระทำความผิดซ้ำซาก ถ้าผู้ต้องขังคดีฆ่าสามารถสำนึกผิดและมีพฤติกรรมตามที่สังคมต้องการและมีแนวโน้มว่าจะไม่กระทำความผิดซ้ำอีก ดังนั้น ระยะเวลาของการลงโทษจำคุกขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้กระทำความผิดที่จะแก้ไขตนเอง เช่นนี้ แนวความคิดในการลงโทษเพื่อแก้ไขฟื้นฟูจึงเป็นแนวคิดที่ให้โอกาสคนได้กลับตัว ทั้งยังให้โอกาสในการแก้ไขปรับปรุงตัวโดยการทำให้คนที่ทำผิดไม่ให้เกิดซ้ำอีกไปสู่อุบัติการกระทำผิดมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพยายามหลีกเลี่ยงไม่ให้ผู้กระทำความผิดถูกลงโทษในลักษณะที่เป็นการทำลาย คุณลักษณะหรือศักยภาพในการกลับเข้าสู่สังคมของเขา โดยการใช้มาตรการลงโทษที่ไม่ทำให้เกิดรอยมลทินและได้รับการขัดเกลาจากผู้กระทำความผิดอื่น ๆ วิธีการดังกล่าว ได้แก่ การใช้มาตรการเลี้ยงโทษจำคุก เช่น การรอกการลงอาญาโดยมีการคุมประพฤติ การใช้โทษปรับและการใช้มาตรการในชุมชนอื่น ๆ ทั้งนี้เพื่อมิให้ผู้กระทำความผิดได้รับผลกระทบในทางลบในเรือนจำ จึงมีแนวคิดว่าต้องให้ผู้ต้องโทษหรือผู้กระทำความผิดนั้นอยู่ในเรือนจำให้น้อยที่สุด ทั้งนี้เพื่อให้ได้รับผลกระทบน้อยที่สุดเช่นกัน นอกจากนี้ยังใช้วิธีการเลี้ยงโทษจำคุกในกรณีที่ได้เข้าไปปรับโทษในเรือนจำมาเป็นเวลาตามสมควรแก่เหตุระดับหนึ่งแล้ว ด้วยการใช้วิธีพักการลงโทษ การลดวันต้องโทษ หรือการทำงานบริการสาธารณะและศูนย์ควบคุม ในขณะที่พวกเขาใช้ วิธีการจำคุกในเรือนจำก็ให้การศึกษาจัดให้มีการอบรมแก้ไข เช่น การฝึกวิชาชีพ การอบรมทางศีลธรรมและศาสนา การจัดสวัสดิการ การให้การบำบัดแก้ไขรายบุคคลหรือเป็นกลุ่ม ทั้งนี้ เพื่อมุ่งแก้ไขสาเหตุที่ทำให้ผู้กระทำความผิดมีความบกพร่องและเป็นเหตุให้กระทำความผิด แนวคิดการแก้ไขฟื้นฟูผู้ผิด (อัจฉริยา ชูตินันท์, 2561) สามารถนำมาอธิบายโครงการโรงเรียนวิวัฒน์พลเมืองราชภัฏด้วยกระบวนการลูกเสือเพื่อนำไปสู่แนวทางพัฒนาโครงการโรงเรียนวิวัฒน์พลเมืองราชภัฏด้วยกระบวนการลูกเสือเพื่อคืนคนดีสู่สังคม คือ เป็นแนวทางเพื่อนำการแก้ไขผู้กระทำความผิดบนพื้นฐานแนวคิดที่ผู้กระทำความผิดควรได้รับโอกาสในการปรับปรุงตัว เพื่อกลับเข้าสู่สังคมได้อย่างปกติสุข

3. วิวัฒนาการของโครงการวิวัฒน์พลเมืองราชทัณฑ์ด้วยกระบวนการลูกเสือ

ประวัติความเป็นมา

เนื่องจากกรมราชทัณฑ์ได้ดำเนินงานตามภารกิจการบำบัดฟื้นฟูและพัฒนาผู้ต้องขังคดีอาญาเสพติดที่มีประวัติการใช้สารเสพติด เป็นมาตรการด้านการบำบัดฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติดในระบบบังคับบำบัด สนองนโยบายรัฐบาลด้านการแก้ปัญหาเสพติด และแผนงานภารกิจดังกล่าว เข้ากับการจัดกิจกรรมเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี ในโอกาสทรงเจริญพระชนมายุ 60 พรรษา โดยน้อมนำแนวทางด้านการนำกิจกรรมของกระบวนการลูกเสือเข้ามาใช้ ฟื้นฟูและพัฒนาผู้ต้องขังของกรมราชทัณฑ์ให้เป็นพลเมืองดีพร้อมกลับสู่สังคม สอดคล้องกับการคืนความสุขให้ประชาชนด้วยการคืนคนดีกลับสู่สังคม ไปจนถึงการแก้ไขปัญหาความแออัดภายในเรือนจำ โดยเปิดโอกาสให้ผู้ที่เกี่ยวข้องทำผิดกฎหมายในความผิดเชิงนโยบายเกี่ยวกับยาเสพติดต้องรับโทษจำคุก ให้ได้มีโอกาสได้รับการปล่อยตัว พ้นโทษเร็วขึ้น สามารถออกไปเริ่มต้นชีวิตใหม่ โดยไม่เป็นการของสังคม ทั้งนี้จัดให้ผู้ต้องขังในคดีอาญาเสพติดได้รับการบำบัดฟื้นฟูและพัฒนาด้วยหลักสูตรเข้มข้น ในรูปแบบโรงเรียนวิวัฒน์พลเมืองก่อนที่จะได้รับการปล่อยตัว โดยปรับแนวคิดการดำเนินงานโรงเรียนวิวัฒน์พลเมืองราชทัณฑ์แบบเดิมซึ่งใช้กระบวนการทางทหาร มาใช้กระบวนการลูกเสือเป็นแกนกลางในการขับเคลื่อนกิจกรรม การบำบัดฟื้นฟูและพัฒนา ดำเนินการภายใต้แนวคิด “การคืนคนดี มีคุณค่ากลับสู่สังคมด้วยอุดมการณ์ลูกเสือ” การบำบัดฟื้นฟูและพัฒนาผู้ต้องขัง ตามแผนงานการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ต้องขังคดีอาญาเสพติดในรูปแบบโรงเรียนวิวัฒน์พลเมืองราชทัณฑ์ด้วยกระบวนการลูกเสือนั้น จัดขึ้นในปีงบประมาณ พ.ศ. 2558 ดำเนินการภายใต้ชื่อโครงการ “โรงเรียนวิวัฒน์พลเมืองราชทัณฑ์ด้วยกระบวนการลูกเสือ” ภายใต้แนวคิด “การคืนคนดี มีคุณค่ากลับสู่สังคมด้วยอุดมการณ์ลูกเสือ” ทั้งนี้ได้มุ่งบูรณาการกิจกรรมกระบวนการบำบัดฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติดในหลักสูตรของโรงเรียนวิวัฒน์พลเมืองราชทัณฑ์รูปแบบเดิมกับหลักการแนวคิดการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ด้วยกระบวนการลูกเสือและกระบวนการกิจกรรมทางศาสนา มุ่งการพัฒนาตัวบุคคลและพัฒนาความสัมพันธ์ของบุคคลกับสังคม ใช้หลักการบูรณาการภารกิจกับหน่วยงานเครือข่ายทุกภาคส่วนของสังคม ให้เข้ามามีบทบาทขับเคลื่อนกิจกรรมตามแผนงาน สร้างความตระหนักร่วมกันของภาคประชาสังคมโดยเปิดโอกาสให้ภาคประชาสังคมเข้ามามีส่วนร่วมการพัฒนา ดังแนวพระราชดำรัส ของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี ที่พระราชทานไว้ในโอกาสเสด็จพระราชดำเนินทรงเปิด “ห้องสมุดพร้อมปัญญา” ในวันที่ 15 ตุลาคม 2546 ความว่า “ถ้าสังคมไม่ให้โอกาส จะไม่มีคนดีกลับสู่สังคม” (สโมสรลูกเสือนิตยสารราชทัณฑ์ไทย, มปป.) ทั้งนี้กิจกรรมตามโครงการนั้นมีเป้าหมายก็เพื่อเป็นการระบายนโยบายความแออัดของเรือนจำ/ทัณฑสถาน และเป็นแนวทางหนึ่งในการแก้ไขปัญหาผู้ต้องขังล้นเรือนจำในสภาวะการณ์ปัจจุบัน จูงใจให้นักโทษเด็ดขาดประพฤติปฏิบัติตัวดี อยู่ในระเบียบวินัย ทำตนให้เป็นตัวอย่างที่ดีแก่นักโทษเด็ดขาดรายอื่น ทำให้การบริหารงานของเรือนจำ/ทัณฑสถานเป็นไป

ด้วยความเป็นระเบียบเรียบร้อย ไม่เกิดปัญหายุ่งยาก รวมถึงเป็นการประหยัดงบประมาณในการดูแลผู้ต้องขังในด้านต่าง ๆ อีกทั้งสนับสนุนให้ครอบครัว ชุมชน สังคมภายนอกเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขพัฒนาพฤติกรรมนิสัยผู้ต้องขังให้กลับตนเป็นพลเมืองดี และสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข ไปจนถึงเป็นการป้องกันสังคม โดยลดโอกาสไม่ให้ผู้ต้องขังกระทำผิดกฎหมายซ้ำอีก เพราะผู้ต้องขังได้รับการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยตัว และในระหว่างการปล่อยตัวพักการลงโทษจะอยู่ภายใต้การติดตามสอดส่องดูแลช่วยเหลือของพนักงานคุมประพฤติ โดยต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขอย่างเคร่งครัด หากกระทำผิดเงื่อนไข จะถูกนำตัวกลับเข้ามาคุมขังในเรือนจำตามเดิม ซึ่งเป็นการสร้างความมั่นใจแก่สังคมว่าผู้ต้องขังว่าจะไม่เป็นอันตรายแก่สังคมอีก

เนื่องจากปัญหาผู้ต้องขังที่มีจำนวนมากเกินกว่าการดูแลของกรมราชทัณฑ์นั้นเป็นปัญหาที่กรมราชทัณฑ์ต้องเผชิญมาอย่างยาวนานตั้งแต่อดีต เนื่องจากจำนวนผู้ต้องขังมีมากเกินไปจนเกินความจุของพื้นที่ทำให้เกิดความแออัดซึ่งมาซึ่งปัญหาการติดต่อแพร่เชื้อของโรคระบาด รวมไปถึงสภาพจิตใจของผู้ต้องขังที่มีความเครียดตลอดเวลา อีกทั้งปัญหาในด้านการควบคุม แก้ไข พื้นฟูผู้กระทำผิดจึงเป็นไปได้ด้วยความยากลำบาก ในสภาวะการณ์เช่นนี้รัฐบาลในขณะนั้นจึงมีนโยบายในการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังในสภาวะล้นเรือนจำดังกล่าวโดยแนวคิดเชิงยุทธศาสตร์ “เปลี่ยนภาระให้กลายเป็นพลัง” โดยให้กรมราชทัณฑ์ดำเนินการพักการลงโทษกรณีมีเหตุพิเศษให้แก่นักโทษเด็ดขาดคดีอาชญากรรมให้โทษฐานเสพ ครอบครอง และจำหน่ายที่มีของกลาง ขณะจับกุมจำนวนน้อยส่งไปเข้ารับการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพและพัฒนาคุณภาพชีวิต ตามโครงการโรงเรียน วิวัฒน์พลเมือง (เกษตรโยธิน) ด้วยความร่วมมือของกระทรวงกลาโหม โดยทดลองตั้งแต่ปีงบประมาณ 2545 - 2546 ประสบผลสำเร็จ จำนวน 5 รุ่น และกระทรวงยุติธรรมเห็นว่าโครงการดังกล่าวเป็นโครงการที่มีประโยชน์ต่อผู้ต้องขังทำให้ผู้ต้องขังมีโอกาสฝึกระเบียบแบบทหาร สร้างทัศนคติและค่านิยมในเชิงบวก รวมทั้งได้รับการฝึกวิชาชีพ เพื่อนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ประกอบอาชีพเมื่อกลับเข้าสู่สังคมอีกครั้งและยังเป็นการช่วยบรรเทาปัญหา ความแออัดและปัญหาผู้ต้องขังล้นเรือนจำของกรมราชทัณฑ์ ในปีงบประมาณ 2547 จึงเห็นชอบให้กรมราชทัณฑ์ดำเนินการโครงการโรงเรียนวิวัฒน์พลเมืองอีก ในครั้งนี้กระทรวงกลาโหมมีความพร้อมที่จะดำเนินโครงการ โรงเรียนวิวัฒน์พลเมือง ค่ายฟื้นฟูและพัฒนาคุณภาพชีวิต ในค่ายทหาร 3 เหล่าทัพทั่วประเทศ เพื่อถวายเป็นพระราชกุศลแด่สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถเนื่องในวโรกาสเฉลิมพระชนมพรรษาครบ 72 พรรษา 12 สิงหาคม 2547 กรมราชทัณฑ์และกระทรวงกลาโหมกำหนดจัดพิธีเปิด ในวันอาทิตย์ที่ 8 สิงหาคม 2547 ณ สนามกีฬากองทัพ โดยจัดให้มีการถวายราชสดุดี และการแสดงของนักเรียนโรงเรียนวิวัฒน์พลเมืองแทนการเดินสวนสนาม และได้ดำเนินการเช่นนี้เป็นต้นมา ทั้งนี้ได้บูรณาการประยุกต์สถานการณ์แวดล้อมตามยุคสมัยต่าง ๆ ให้เข้ากับการจัดโครงการอย่างเหมาะสม เช่น การใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการผสมผสานการฝึกอบรมตามหลักสูตรของโครงการ เป็นต้น อีกทั้งยังคงรักษารูปแบบการจัดกิจกรรมโดยให้มีพิธีเปิด

การฝึกอบรมด้วยการปฏิญาณตนและสวนสนามทุกรุ่นตลอดมา ต่อมากรมราชทัณฑ์สามารถพัฒนาพื้นที่ในการเป็นศูนย์ฝึกตามโครงการโรงเรียนวิวัฒน์พลเมืองได้เอง โดยประกาศจัดตั้งเป็นทัณฑสถานเปิด โดยดำเนินการส่งเสริมด้านการเกษตรกรรมและการฝึกวิชาชีพ เช่น ทัณฑสถานเปิดเขาพริก จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งภายหลังได้พัฒนาเป็นศูนย์ฝึกอบรมลูกเสือวิวัฒน์ทัณฑสถานเกษตรอุตสาหกรรมเขาพริก เป็นต้น แต่ยังคงมีการฝึกระเบียบวินัยตามแบบหลักสูตรทางการฝึกวินัยของทหาร เรื่อยมา จากนั้นในปีงบประมาณ 2558 กระทรวงกลาโหมและกรมราชทัณฑ์ ได้มีการปรึกษาหารือเพื่อกำหนดนโยบายร่วมกันในการเปลี่ยนแปลงรูปแบบโครงการโรงเรียนวิวัฒน์พลเมือง โดยใช้ระบบทหารมาเป็นการ ใช้กระบวนการลูกเสือ “วิวัฒน์พลเมืองด้วยกระบวนการลูกเสือ” ทั้งนี้ เพราะกรมราชทัณฑ์ได้มีการนำกระบวนการลูกเสือเข้ามาใช้ในการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังอยู่แล้วในบางเรือนจำที่มีความพร้อมและเหมาะสมกับบริบทของเรือนจำนั้น กิจกรรมลูกเสือในเรือนจำของประเทศไทยนั้นเริ่มขึ้นเป็นครั้งแรกที่ทัณฑสถานวัยหนุ่มมินบุรี ตั้งแต่ปี พ.ศ.2505 ในสมัยที่นายอากาศ ภูมรบุตร เป็นผู้ปกครองทัณฑสถาน ทั้งนี้โดยการนำเอาแบบอย่างมาจากกาที่ข้าราชการกรมราชทัณฑ์ได้ไปดูงานที่ทัณฑสถานวัยหนุ่มอินซอนในประเทศเกาหลี ซึ่งมีการนำระบบลูกเสือมาใช้ในเรือนจำและประสบความสำเร็จด้วยดี จึงได้นำเสนอให้กรมราชทัณฑ์นำมาใช้ในทัณฑสถานวัยหนุ่มมินบุรีเป็นแห่งแรก โดยการนำระบบลูกเสือมาใช้ในทัณฑสถานวัยหนุ่มมินบุรีนี้ประสบความสำเร็จด้วยดีในการทดลองนำระบบลูกเสือมาใช้ในเรือนจำเพราะสามารถทำให้ผู้ต้องขังวัยหนุ่มอยู่ในระเบียบวินัย มีความซื่อสัตย์ และรู้จักช่วยเหลือผู้อื่นและสังคม (กรมราชทัณฑ์, 2505) ต่อมาจึงได้มีการนำการฝึกอบรมลูกเสือไปใช้ในสถานแรกกับผู้ต้องขังวัยหนุ่มของเรือนจำกลางนครปฐมซึ่งที่นี่ได้มีการฝึกอบรมลูกเสืออย่างจริงจัง โดยจัดตั้งเป็นกองลูกเสือขึ้น จนทำให้เรือนจำกลางนครปฐมมีชื่อเสียงอย่างมากในเรื่องการจัดตั้งกองลูกเสือในเรือนจำ ต่อมาความสำเร็จของการนำระบบลูกเสือมาใช้ในเรือนจำกลางนครปฐมนี้เองทำให้มีการขยายการนำระบบลูกเสือไปใช้ในการอบรมผู้ต้องขังในเรือนจำ ต่าง ๆ โดยเฉพาะที่ทัณฑสถานเปิดห้วยโป่ง จังหวัดระยองที่เป็นทัณฑสถานเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย โดยการจัดผู้ต้องขังวัยหนุ่มที่ใกล้พ้นโทษไปไว้ที่ทัณฑสถานเปิดห้วยโป่งและใช้ระบบลูกเสือดำเนินการฝึกอบรมผู้ต้องขังอย่างจริงจัง ซึ่งทำได้เหมาะสมกว่าในเรือนจำปิดเพราะที่ทัณฑสถานเปิดห้วยโป่งมีพื้นที่ที่กว้างสามารถอบรมการละเล่นรอบกองไฟ การฝึกการเดินป่า การฝึกภาคสนาม การออกไปช่วยเหลือสังคมภายนอก จึงทำให้การอบรมลูกเสือที่ทัณฑสถานเปิดห้วยโป่งประสบความสำเร็จเป็นอย่างมาก ผู้ต้องขังมีระเบียบวินัยและมีความภาคภูมิใจที่ได้เป็นลูกเสือ ออกไปทำประโยชน์ต่อสังคม โดยเฉพาะในงานต่าง ๆ ของจังหวัด นิยมที่จะทำให้ผู้ต้องขังที่เป็นลูกเสือของทัณฑสถานเปิดห้วยโป่งไปเป็นเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยประจำงาน (นันทิ จิตสว่าง, มปป.) กิจกรรมลูกเสือในเรือนจำได้เจียบหายไประยะหนึ่ง ต่อมาในปี พ.ศ.2521 จึงได้มีการจัดตั้งกองลูกเสือวิสามัญ ประเภทนอกโรงเรียนขึ้นเป็นแห่งแรกให้ชื่อว่า “กองลูกเสือวิสามัญพุทธเกษตรานุรักษ์” ทำการคัดเลือกนักโทษ

เด็กขาดวัยหนุ่มตั้งแต่ชั้นดีขึ้นไป จำนวน 72 คน เข้ารับการฝึกอบรมโดยมีนายทวี ชูทรัพย์ อธิบดีกรมราชทัณฑ์ในขณะนั้นเป็นประธานประกอบพิธี การจัดการฝึกอบรมลูกเสือในเรือนจำประสบความสำเร็จเป็นอย่างสูง หลังจากที่ประสบความสำเร็จในการนำการจัดตั้งกองลูกเสือขึ้นในเรือนจำกลางนครปฐม กรมราชทัณฑ์จึงได้ขยายการฝึกอบรมลูกเสือขึ้นในเรือนจำและทัณฑสถานต่าง ๆ โดยเฉพาะทัณฑสถานวัยหนุ่มซึ่งใช้ได้ดีมากในด้านการอบรมระเบียบวินัยและความประพฤติ ทำให้ผู้ต้องขังอยู่ในโอวาทของเจ้าหน้าที่โดยอาศัยระเบียบวินัยของลูกเสือเป็นกลยุทธ์ ปัจจุบันมีการอบรมลูกเสืออยู่ในเรือนจำและทัณฑสถานต่าง ๆ ถึง 81 แห่ง เช่น เรือนจำจังหวัดแม่ฮ่องสอน เรือนจำจังหวัดภูเก็ต เรือนจำเพชรบุรี เรือนจำจังหวัดมหาสารคาม และทัณฑสถานวัยหนุ่มกลาง เป็นต้น (กรมราชทัณฑ์, 2555)

ดังนั้น กรมราชทัณฑ์จึงกำหนดโดยให้มีศูนย์ฝึกอบรมลูกเสือวิวัฒน์พลเมืองราชทัณฑ์ขึ้นซึ่งเคยเป็นศูนย์ฝึกโรงเรียนวิวัฒน์พลเมืองเดิมอยู่แล้วนั้น ได้แก่ ทัณฑสถานบำบัดพิเศษลำปาง ทัณฑสถานบำบัดพิเศษขอนแก่น ทัณฑสถานเกษตรอุตสาหกรรมเขาพริก ทัณฑสถานหญิงนครราชสีมา ทัณฑสถานวัยหนุ่มกลาง ทัณฑสถานบำบัดพิเศษจังหวัดปทุมธานี ทัณฑสถานบำบัดพิเศษสงขลา และจัดพิธีเปิดโดยสวนสนาม ทบทวนคำปฏิญาณและสาบานตนเป็นพลังแผ่นดิน ณ พระราชวังสนามจันทร์ จังหวัดนครปฐม ถวายเป็นพระราชกุศลสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เนื่องในโอกาสพระราชพิธีฉลองพระชนมายุ 5 รอบ 2 เมษายน 2558 หลังจากนั้นได้มีการประกาศพระราชกฤษฎีกา พระราชทานอภัยโทษ เนื่องในโอกาสพระราชพิธีฉลองพระชนมายุ 5 รอบ 2 เมษายน 2558 ของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทำให้ผู้ได้รับการพักการลงโทษ ได้รับสถานะพ้นโทษในเวลาต่อมา

แม้ในปัจจุบันกรมราชทัณฑ์ได้ดำเนินการพักการลงโทษกรณีมีเหตุพิเศษให้แก่ นักโทษเด็ดขาดโดยมีทางเลือกหลายหลักสูตร เช่น โครงการชุมชนบำบัด การใช้โปรแกรมแก้ไขฟื้นฟู ผู้กระทำผิดตามลักษณะแห่งคดี ทว่าศูนย์ฝึกอบรมลูกเสือวิวัฒน์พลเมืองราชทัณฑ์ที่มีความพร้อมก็ยังมี การจัดกิจกรรมโครงการการอบรมลูกเสือวิวัฒน์พลเมืองอยู่จนถึงปัจจุบัน

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

4.1 วนิศางานสถิต (2553) ศึกษาวิจัย เรื่องกระบวนการน่านโยบายคืนคนดีสู่สังคมไปสู่การปฏิบัติของกรมราชทัณฑ์ : การเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อยโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการน่านโยบายคืนคนดีสู่สังคมในส่วนการเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อยไปสู่การปฏิบัติจัดการกับการลดการตีตรา การประทับมลทิน และการเสริมพลังอำนาจที่เกิดขึ้นในกระบวนการเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อย ปัจจัยสนับสนุนและปัญหาอุปสรรค และเพื่อค้นหาแนวทางในการพัฒนากระบวนการน่านโยบายคืนคนดีสู่สังคมในส่วนการเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อยไปสู่การปฏิบัติให้เกิดความเหมาะสม เป็นการศึกษาระเบียบวิธีวิจัยเชิง

คุณภาพบนฐานทฤษฎีปฏิสัมพันธ์สัญลักษณ์ ในส่วนของกระบวนการถอดเปลี่ยน ร่วมกับการประทับมลทิน ผู้ศึกษาได้ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยจำนวน 25 คน แบ่งเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ 1 กลุ่มผู้กำหนดนโยบาย กลุ่มที่ 2 กลุ่มผู้ปฏิบัติงานในการแปลงนโยบาย และกลุ่มที่ 3 กลุ่มผู้ได้รับกระทบจากการปฏิบัติตามนโยบาย กรณีศึกษาในเรือนจำชั่วคราวแคน้อย จ.เพชรบูรณ์ และเรือนจำชั่วคราวเขากลิ้ง จ.เพชรบุรี สรุปผลการศึกษาได้ดังนี้

กระบวนการนำนโยบายคืนคนดีสู่สังคมไปสู่การปฏิบัติ เป็นกระบวนการของการใช้กระบวนการทัศน์ ค่านิยม และกระแสสังคมที่มีเป็นความพลวัต โดยเฉพาะประเด็นในเรื่องสิทธิมนุษยชน และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์มาใช้ในการกำหนดนโยบาย และแนวทางในการดำเนินงานตามนโยบาย โดยแบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนในระดับกรมราชทัณฑ์ และขั้นตอนในระดับเรือนจำ/ทัณฑสถาน ที่แสดงให้เห็นถึงการปรับลดบทบาทในการดูแลผู้ต้องขังของกรมราชทัณฑ์ และเรือนจำ/ทัณฑสถานลง ร่วมกับการเพิ่มเติมบทบาทให้กับครอบครัวผู้ต้องขัง และภาคส่วนต่าง ๆ ในสังคม โดยเรือนจำ และทัณฑสถานจะต้องมีการปรับเปลี่ยนการดำเนินงานให้มีความสอดคล้องกับนโยบายร่วมกับอัตลักษณ์ของตนเอง และชุมชนซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนา และสร้างอัตลักษณ์ให้กับการดำเนินงาน และการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังที่แตกต่างกันออกไป

ทั้งนี้ผู้วิจัยได้เสนอแนวทางและข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาเพื่อให้นโยบายคืนคนดีสู่สังคมเกิดความเหมาะสม และยั่งยืน ได้แก่ การสร้างความชัดเจนให้กับนโยบายทั้งแนวคิด และแนวทางปฏิบัติการขยายศูนย์เตรียมการปลดปล่อย และศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงให้ครอบคลุมทั่วประเทศ การทบทวนกฎระเบียบในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิง การส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพให้กับเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน การสร้างจุดร่วมของนโยบาย แนวทางปฏิบัติให้สอดคล้องกับแนวคิด และวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชน การพัฒนารูปแบบกิจกรรม การพัฒนาการประสานความร่วมมือการจัดทำระบบการจัดการความรู้ การพัฒนาระบบติดตามช่วยเหลือผู้พ้นโทษ และการใช้สื่อประชาสัมพันธ์กระแสสังคมในการสร้างจิตสาธารณะ และค่านิยมเชิงบวกให้กับสังคมในการตระหนักในสิทธิ และศักดิ์ศรีของผู้ต้องขัง เพื่อลดความแปลกแยกและช่องว่างระหว่างกันในสังคมให้แคบลง (ชนิดา งานสถิริ, 2553)

4.2 กรวรรณ คำกรเหตุ (2559) ได้ศึกษาเรื่อง แนวทางการพัฒนาโปรแกรมการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยของผู้ต้องขังในเรือนจำโครงสร้างเบา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานของโปรแกรมการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย เพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาโปรแกรมการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยแบบเข้มข้นของผู้ต้องขังในเรือนจำโครงสร้างเบาให้เหมาะสมต่อผู้ต้องขัง โดยผู้ศึกษาเลือกเรือนจำชั่วคราวเขากลิ้งในการเก็บข้อมูล เพราะเรือนจำดังกล่าวมีรูปแบบที่ดี ถือเป็นต้นแบบของเรือนจำโครงสร้างเบา และได้มีการปฏิบัติงานโปรแกรมการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยไปหนึ่งรุ่น ผลการศึกษาพบว่าปัจจัยที่นำไปสู่แนวทางการ

พัฒนาโปรแกรมการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยแบบเข้มข้น แบ่งออกเป็น 4 ด้าน ได้แก่ 1. ด้านเจ้าหน้าที่ 2. ด้านการดำเนินงานของโปรแกรมการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยแบบเข้มข้น 3. ด้านสถานที่ และ 4. ด้านผู้ต้องขัง ซึ่งผลการศึกษาปัญหาและอุปสรรคของแต่ละปัจจัยเพื่อนำไปสู่แนวทางการพัฒนาโปรแกรมการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยแบบเข้มข้นอย่างมีประสิทธิภาพ ดังต่อไปนี้

1. กรมราชทัณฑ์ขาดแคลนด้านอัตรากำลัง โดยเฉพาะกลุ่มเจ้าหน้าที่ด้านการแก้ไขนักวิชาชีพต่างๆ เจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติงานในโปรแกรมเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยจึงเป็นเจ้าหน้าที่ด้านการควบคุมแทนเจ้าหน้าที่ด้านการแก้ไข จึงได้มีการจัดอบรมทักษะและทัศนคติของเจ้าหน้าที่ แต่พบปัญหาในเรื่องของระยะเวลาฝึกอบรมอาจสั้นเกินไปทำให้ไม่ได้รับความรู้ที่เพียงพอ อีกทั้งพบว่าโปรแกรมขาดความต่อเนื่องส่งผลต่อสภาพจิตใจของเจ้าหน้าที่และกระทบต่อความต่อเนื่องในการทำงาน เมื่อมีช่วงเวลาวันระยะแต่ละรุ่นของโปรแกรมต้องกลับไปปฏิบัติงานที่เรือนจำเดิม ดังนั้น จึงนำมาสู่แนวทางการพัฒนาเจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติงานด้านโปรแกรมการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยนี้ควรเป็นเจ้าหน้าที่ด้านการบำบัดแก้ไข และผู้ร่วมสนทนากลุ่มเล็งเห็นให้ควรเพิ่มระยะเวลาการฝึกอบรมขึ้นเพื่อประสิทธิภาพในการอบรมเจ้าหน้าที่และการดำเนินงานของโปรแกรมควรมีความสม่ำเสมอ

2. ควรมีการเตรียมเอกสารของผู้ต้องขังให้พร้อมและสมบูรณ์ก่อนนำตัวผู้ต้องขังเข้าสู่โปรแกรม และเพิ่มงบประมาณในเรื่องอุปกรณ์เพื่ออำนวยความสะดวกให้ผู้ต้องขังด้วย อีกทั้ง สาขาวิชาชีพของโปรแกรมการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยแบบเข้มข้น ควรนำรูปแบบของต่างประเทศมาปรับให้สอดคล้องกับประเทศไทย ทั้งประเทศอังกฤษมีรูปแบบการฝึกอบรมและสาขาวิชาที่กว้างขวางกว่า และมีใบประกาศนียบัตรรับรอง โดยประเทศไทยมีวิชาชีพเน้นหลักทางการเกษตรที่ติดอยู่แล้วหากกำหนดแนวทางการพัฒนาให้โปรแกรมการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยด้านวิชาชีพให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นจะประสบความสำเร็จขึ้นอีก

3. เห็นสมควรให้กรมราชทัณฑ์มีการจัดเตรียมสถานที่เรือนนอนและอุปกรณ์ต่าง ๆ ให้พร้อมก่อนเริ่มดำเนินโครงการ และเรื่องระบบการรักษาความปลอดภัยให้มีอาณาเขตมากขึ้น

4. ในด้านสุขภาพผู้ต้องขังควรมีการตรวจเช็คสภาพร่างกายให้ดีก่อนเข้าโปรแกรม เพราะมีความเข้มข้นมาก ทั้งนี้ หากในอนาคตขยายหลักเกณฑ์ของผู้ต้องขังเป็นทุกกลุ่มเข้าโปรแกรม ควรเพิ่มระยะเวลาของโปรแกรมให้สอดคล้องกับกิจกรรม และการประเมินความเสี่ยงและติดตามหลังปล่อยอาจต้องมีการปรับเปลี่ยนกฎหมาย ให้สามารถส่งเคราะห์ผู้ต้องขังหลังปล่อยได้ โดยนำหลักการของประเทศญี่ปุ่นมาร่วมพัฒนาโปรแกรมต่อไป (กรวรรณ คำกรเกตุ, 2559)

วิธีการดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในลักษณะการศึกษาเฉพาะกรณี (Case Study) โดยหน่วยที่จะทำการศึกษาคือ โครงการวิวัฒน์พลเมืองราชภัฏด้วยกระบวนการลูกเสือ ของ กรมราชภัฏ โดยใช้วิธีการวิจัยแบบสัมภาษณ์ โดยเจาะลึก (In-depth interview) ใช้หน่วยการวิเคราะห์ (unit of analysis) คือ กลุ่มบุคลากร ของ กรมราชภัฏ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการโครงการวิวัฒน์พลเมืองราชภัฏด้วยกระบวนการลูกเสือ ในระดับบริหาร และระดับอำนวยการ จำนวน 5 ราย กลุ่มบุคลากร ของ กรมราชภัฏ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการโครงการวิวัฒน์พลเมืองราชภัฏด้วยกระบวนการลูกเสือ ในระดับปฏิบัติการ จำนวน 7 ราย และกลุ่มนักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ ด้านอาชีวศึกษา ด้านทฤษฎีทฤษฎี ด้านทฤษฎีปฏิบัติ ด้านการวิจัยและการติดตามประเมินผล ด้านกระบวนการลูกเสือ จำนวน 8 ราย

2. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บข้อมูล ดังนี้

2.1 ศึกษาวิเคราะห์จากเอกสาร (documentary Research) ทั้งภาษาไทย และภาษาต่างประเทศ ตำรา บทความ รายงานการวิจัย หนังสือ วิทยานิพนธ์ วารสารทางกฎหมาย ข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต เพื่อทราบแนวคิดในการประเมินผลโครงการและองค์ประกอบรวมไปถึงปัจจัยที่ใช้ในการพิจารณาศักยภาพ ประสิทธิภาพ

2.2 ดำเนินการศึกษาและรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับ โครงการวิวัฒน์พลเมืองราชภัฏด้วยกระบวนการลูกเสือ ของ กรมราชภัฏ

2.3 ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง

2.4 สรุปและพรรณนาข้อมูลรวมกับการวิเคราะห์เนื้อหาข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์

3. ประชากรกลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มประชากรเป้าหมายในการวิจัยเชิงคุณภาพด้วยวิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก เลือกโดยวิธีเฉพาะเจาะจงตามหลักเกณฑ์การคัดเลือก โดยมีคุณลักษณะสำคัญของผู้ให้ข้อมูล (Key Informants) แบ่งออกเป็น 4 กลุ่มย่อย มีรายละเอียด ดังนี้

3.1 บุคลากร ของ กรมราชภัฏ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการโครงการวิวัฒน์พลเมืองราชภัฏด้วยกระบวนการลูกเสือ ในระดับบริหารและระดับอำนวยการ จำนวน 5 ราย ตามหลักเกณฑ์การคัดเลือก ดังนี้

(1) ระดับบริหาร กำหนดให้ต้องเป็นผู้บริหารกรมราชทัณฑ์ในขณะที่มีการดำเนินการโครงการวิวัฒน์พลเมืองราชทัณฑ์ด้วยกระบวนการลูกเสือและผู้บริหารกรมราชทัณฑ์ในปัจจุบัน ตามที่โครงการวิวัฒน์พลเมืองราชทัณฑ์ด้วยกระบวนการลูกเสือยังคงดำเนินการอยู่

(2) ระดับอำนวยการ กำหนดให้ต้องเป็นผู้อำนวยการที่มีหน้าที่รับผิดชอบการดำเนินโครงการวิวัฒน์พลเมืองราชทัณฑ์ด้วยกระบวนการลูกเสืออย่างต่อเนื่อง ไม่น้อยกว่า 10 ปี

3.2 บุคลากร ของ กรมราชทัณฑ์ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการโครงการวิวัฒน์พลเมืองราชทัณฑ์ด้วยกระบวนการลูกเสือ ในระดับปฏิบัติการ จำนวน 8 ราย ตามหลักเกณฑ์การคัดเลือก ดังนี้ กำหนดให้ต้องเป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการโครงการวิวัฒน์พลเมืองราชทัณฑ์ด้วยกระบวนการลูกเสือและปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวข้องกับการใช้กระบวนการลูกเสือในการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังอย่างต่อเนื่องไม่น้อยกว่า 10 ปี ทั้งนี้โดยคัดเลือกจากกรมราชทัณฑ์และคัดเลือกจากศูนย์ฝึกอบรมลูกเสือวิวัฒน์พลเมืองราชทัณฑ์

3.3 นักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ ด้านอาชญวิทยา ด้านทัณฑวิทยาและทัณฑปฏิบัติ ด้านการวิจัยและการติดตามประเมินผล ด้านกระบวนการลูกเสือ จำนวน 7 ราย ตามเกณฑ์การคัดเลือก ดังนี้

(1) ผู้เชี่ยวชาญด้านอาชญวิทยา กำหนดให้ต้องเป็นผู้สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาเอกหรือเทียบเท่าในสาขาสังคมวิทยา อาชญวิทยา หรือสาขาที่เกี่ยวข้อง มีประสบการณ์การทำงานในหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับอาชญวิทยาไม่น้อยกว่า 5 ปี

(2) ผู้เชี่ยวชาญด้านทัณฑวิทยาและทัณฑปฏิบัติ กำหนดให้ต้องเป็นผู้มีประสบการณ์การทำงานในหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับทัณฑวิทยาและทัณฑปฏิบัติ ไม่น้อยกว่า 20 ปี และไม่มีส่วนรับผิดชอบเกี่ยวกับโครงการวิวัฒน์พลเมืองราชทัณฑ์ด้วยกระบวนการลูกเสือ

(3) นักวิชาการด้านการวิจัยและการติดตามประเมินผล กำหนดให้ต้องเป็นผู้สำเร็จการศึกษาในระดับปริญญาเอกที่เกี่ยวข้องกับการประเมินผลหรือเทียบเท่าและมีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการประเมินผล รวมถึงมีประสบการณ์ในด้านการวิจัยไม่น้อยกว่า 5 ปี ทั้งนี้ต้องไม่มีความรับผิดชอบเกี่ยวข้องกับโครงการวิวัฒน์พลเมืองราชทัณฑ์ด้วยกระบวนการลูกเสือ

(4) นักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิ ด้านลูกเสือ แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ 1 นักวิชาการด้านลูกเสือ กำหนดให้เป็นนักวิชาการที่ไม่มีความรับผิดชอบเกี่ยวข้องกับโครงการวิวัฒน์พลเมืองราชทัณฑ์ด้วยกระบวนการลูกเสือ ทว่ามีผลงานวิจัยเกี่ยวข้องกับกระบวนการลูกเสือ ทั้งนี้ผลงานดังกล่าวต้องไม่เกิน 10 ปี และผู้มีความรู้

ทางการลูกเสือระดับชั้นผู้ช่วยผู้อำนวยการฝัก (2 ท่อน) ได้รับการแต่งตั้งตำแหน่งทางการลูกเสือไม่ต่ำกว่าผู้ช่วยผู้ตรวจการลูกเสือประจำสำนักงานลูกเสือแห่งชาติ

กลุ่มที่ 2 ผู้เชี่ยวชาญด้านลูกเสือ กำหนดให้เป็นผู้มีคุณวุฒิทางการลูกเสือระดับชั้นผู้อำนวยการฝัก (4 ท่อน) และได้รับการแต่งตั้งตำแหน่งทางการลูกเสือไม่ต่ำกว่าผู้ตรวจการลูกเสือประจำสำนักงานลูกเสือแห่งชาติ มีประสบการณ์ในการเป็นผู้อำนวยการฝักไม่น้อยกว่า 10 ปี และมีความเกี่ยวข้องในการดำเนินกระบวนการลูกเสือ ของ กรมราชทัณฑ์อย่างต่อเนื่องไม่น้อยกว่า 5 ปี

กลุ่มที่ 3 ผู้ทรงคุณวุฒิด้านลูกเสือ กำหนดให้เป็นผู้เคยดำรงตำแหน่งคณะกรรมการบริหารลูกเสือแห่งชาติ มีคุณวุฒิทางการลูกเสือระดับชั้นผู้อำนวยการฝัก (4 ท่อน) ได้รับการแต่งตั้งตำแหน่งทางการลูกเสือไม่ต่ำกว่าผู้ตรวจการลูกเสือประจำสำนักงานลูกเสือแห่งชาติ และได้รับการยอมรับจากองค์กรลูกเสือระดับโลก ทั้งนี้ต้องไม่มีความรับผิดชอบเกี่ยวข้องับโครงการวิวัฒน์พลเมืองราชทัณฑ์ด้วยกระบวนการลูกเสือ

3.4 ผู้ผ่านการอบรมตามโครงการวิวัฒน์พลเมืองราชทัณฑ์ด้วยกระบวนการลูกเสือ จำนวน 10 ราย และพ้นโทษแล้ว มีรายละเอียดกล่าวคือจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่เป็น ชาย 8 ราย และกลุ่มตัวอย่างที่เป็นหญิง 2 ราย ทั้งนี้เพื่อเป็นการปฏิบัติตามจริยธรรมการวิจัยจึงไม่ขอเปิดเผยข้อมูลส่วนตัวของกลุ่มตัวอย่างกลุ่มนี้

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์/ตีความข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยใช้วิธีการถอดถ้อยคำจากการให้สัมภาษณ์แบบคำต่อคำ จดบันทึกการสังเกตการณ์ และคัดลอกข้อความสำคัญจากเอกสาร และบันทึกอย่างละเอียด เพื่อให้การตีความและการกำหนดประเด็นที่สำคัญได้อย่างถูกต้องเชื่อถือได้ แล้วทำการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) เพื่อกำหนดหัวข้อ/กลุ่มหัวข้อแนวคิดสำคัญ (topic/category) และแบบแผนแนวคิดสำคัญอันเป็นแก่นสาระหลัก (pattern/themes) เพื่อนำไปสู่ การตอบคำถามการวิจัย

ผลการวิจัย

1. ปัญหาการดำเนินการของโครงการวิวัฒน์พลเมืองราชทัณฑ์ด้วยกระบวนการลูกเสือ

ปัญหาที่พบในการดำเนินงานโครงการวิวัฒน์พลเมืองราชทัณฑ์ด้วยกระบวนการลูกเสือ จำแนกได้เป็น 4 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ 1 ปัญหาด้านนโยบายและภารกิจ เนื่องจากมีการเปลี่ยนแปลงในระดับการกำหนดนโยบายอยู่เป็นประจำ เพราะ นโยบายย่อมเป็นไปตามผู้บริหารในแต่ละยุคสมัย จึงส่งผลให้นโยบาย

ไม่มีความต่อเกิดภาวะสะดุดหยุดลงอย่างกะทันหัน กรณีในปี พ.ศ.2557 - 2558 การใช้กระบวนการลูกเสือในการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังคดีใช้สารเสพติดได้รับการสนับสนุนรวมถึงส่งผลให้ประสบความสำเร็จและมีการก่อตั้งศูนย์ประสานงานลูกเสือราชทัณฑ์ขึ้นเพื่อใช้ในการสร้างเครือข่ายติดตามผู้ต้องขังที่พ้นโทษไปแล้วกรณีผ่านโครงการที่ใช้กระบวนการลูกเสือ ต่อมาเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงเกิดการถ่ายเทภาระหน้าที่ของการบริหารงานจากผู้รับผิดชอบเดิม คือ ศูนย์ประสานงานลูกเสือราชทัณฑ์ซึ่งมีภารกิจหน้าที่ในการจัดการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังด้วยกระบวนการลูกเสือไปยังกองบริการทางการแพทย์ โดยอยู่บนพื้นฐานการตีความว่าผู้ต้องขังคดีใช้สารเสพติดเป็นผู้ป่วยต้องแก้ไขฟื้นฟูด้วยการบังคับบำบัดรักษา และให้มีการยุบศูนย์ประสานงานลูกเสือราชทัณฑ์ลง ส่งผลให้งานด้านการลูกเสือไม่ต่อเนื่อง การสร้างเครือข่ายการประสานงานกับผู้พ้นโทษซึ่งผ่านกระบวนการลูกเสือต้องสะดุดหยุดลง

กลุ่มที่ 2 ปัญหาด้านงบประมาณ ในการบริหารจัดการกิจการของภาครัฐนั้น ในมิติการใช้จ่ายงบประมาณอยู่บนพื้นฐานหลักคิดของมาตรการประหยัดและความคุ้มค่าในสิ่งที่จะได้รับ ทว่าโครงการวิวัฒน์พลเมืองราชทัณฑ์ด้วยกระบวนการลูกเสือ แม้จะขอความร่วมมือจากหน่วยงานภาครัฐหลายฝ่ายในการร่วมจัดกิจกรรมแต่ก็ยังพบว่ามีการใช้จ่ายงบประมาณจำนวนมาก เพราะต้องจัดให้มีการฝึกอบรมบุคลากรของกรมราชทัณฑ์เพื่อให้คุณวุฒิทางการลูกเสือก่อนจึงนำไปสู่การใช้กระบวนการลูกเสือกับผู้ต้องขังต่อไปได้ อีกทั้งการฝึกอบรมลูกเสือของประเทศไทยจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีเครื่องแบบลูกเสือจึงทำให้ต้องมีการจัดสรรงบประมาณเพื่อลงทุนในการจัดหาเครื่องแบบลูกเสือให้ผู้ต้องขังที่เข้าร่วมโครงการวิวัฒน์พลเมืองราชทัณฑ์ด้วยกระบวนการลูกเสือ รวมถึงการเชิญวิทยากรจากภายนอกต้องมีการเบิกจ่ายค่าตอบแทนจึงทำให้ต้องสูญเสียงบประมาณจำนวนไม่น้อย

กลุ่มที่ 3 ปัญหาระบบราชการ ระเบียบปฏิบัติของกรมราชทัณฑ์และสถานที่ในการจัดโครงการวิวัฒน์พลเมืองราชทัณฑ์ด้วยกระบวนการลูกเสือ เนื่องจากภารกิจหลักของเรือนจำ/ทัณฑสถาน คือ การควบคุมผู้ต้องขังเป็นหลัก จึงทำให้ระยะเวลาในการเข้าร่วมการฝึกอบรมโดยใช้กระบวนการลูกเสือไม่สามารถเป็นไปได้อย่างเต็มที่ในพื้นที่เรือนจำ/ทัณฑสถาน เพราะ มีภารกิจตามตารางการปฏิบัติภารกิจประจำเรือนจำ จึงทำให้ขาดความต่อเนื่อง บางกิจกรรมไม่สามารถดำเนินการได้

กลุ่มที่ 4 ปัญหาข้อจำกัดด้านบุคลากรและตัวผู้ต้องขัง เนื่องจากการใช้กระบวนการลูกเสือจำเป็นต้องมีบุคลากรที่มีความรู้และทักษะทางการลูกเสือจึงทำให้ต้องพัฒนาบุคลากรของกรมราชทัณฑ์ให้มีความรู้ทางการลูกเสือ ทว่ามีข้อจำกัดทั้งในด้านภาระหน้าที่ความรับผิดชอบที่เป็นอุปสรรคต่อการจัดการฝึกอบรม รวมถึงทัศนคติของเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ที่มีต่อการลูกเสือ ส่งผลให้มีบุคลากรเจ้าหน้าที่ของกรมราชทัณฑ์ได้รับการอบรมความรู้ทางการลูกเสือจำนวนไม่มากนัก ในแง่ผู้เข้าร่วมอบรมในโครงการดังกล่าวพบว่ามีอุปสรรคด้านคุณสมบัติ ทั้งในเรื่องเอกสารต่าง ๆ และ

คุณสมบัติตามที่กำหนดของกรมราชทัณฑ์ โดยให้ผู้ต้องขังที่จะสมัครเข้ารับการอบรมโครงการวิวัฒน์พลเมืองราชทัณฑ์ด้วยกระบวนการลูกเสือ นั้น ต้องมีการผ่านการอบรมในโปรแกรมต่าง ๆ ตามชั่วโมงที่กำหนด ไปจนถึงระยะเวลาการต้องโทษที่เหลือแล้วแต่เป็นอุปสรรคให้แก่ผู้สนใจที่ต้องการสมัครเข้าร่วมโครงการทั้งสิ้น

2. แนวทางการพัฒนาโครงการวิวัฒน์พลเมืองราชทัณฑ์ด้วยกระบวนการลูกเสือ

2.1 แนวทางการแก้ไขปัญหาด้านนโยบายของกรมราชทัณฑ์ เพื่อพัฒนาโครงการวิวัฒน์พลเมืองราชทัณฑ์ด้วยกระบวนการลูกเสือ พบว่าทั้งฝ่ายบริหารและฝ่ายปฏิบัติการควรวางแผนโครงการวิวัฒน์พลเมืองราชทัณฑ์ด้วยกระบวนการลูกเสือให้เป็นรูปธรรมในระยะ นำไปสู่การตัดสินใจของผู้มีอำนาจในการกำหนดนโยบายอันที่จะอนุมัติให้เกิดการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง รวมถึงผู้บริหารกรมราชทัณฑ์ต้องจัดให้มีการดำเนินโครงการวิวัฒน์พลเมืองราชทัณฑ์ด้วยกระบวนการลูกเสืออย่างสอดคล้องกันในมิติการดำเนินการ กล่าวคือ โครงการวิวัฒน์พลเมืองราชทัณฑ์ด้วยกระบวนการลูกเสือซึ่งเคยดำเนินการตามนโยบายของผู้บริหารก่อนหน้านั้นต้องได้รับการดำเนินการต่อเนื่องในยุคสมัยของผู้บริหารปัจจุบันด้วย

2.2 แนวทางการแก้ไขปัญหาด้านงบประมาณเพื่อพัฒนาโครงการวิวัฒน์พลเมืองราชทัณฑ์ด้วยกระบวนการลูกเสือ พบว่าควรใช้บุคลากรของกรมราชทัณฑ์เป็นหลักในการดำเนินโครงการวิวัฒน์พลเมืองราชทัณฑ์ด้วยกระบวนการลูกเสือ และสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐในการบูรณาการความร่วมมือด้านการบริหารจัดการบุคคลในฐานะวิทยาการทางด้านลูกเสือ อาทิ บุคลากรทางการลูกเสือภาครัฐ เช่น ครู อาจารย์ในสถานศึกษาที่ใกล้เคียงเรือนจำ/ทัณฑสถานที่จัดโครงการวิวัฒน์พลเมืองราชทัณฑ์ด้วยกระบวนการลูกเสือ หรือหน่วยงานอื่น เช่น สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ ซึ่งมีบุคลากรที่มีความรู้ด้านลูกเสือ เพื่อประสานความร่วมมือในการจัดกิจกรรมตามโครงการวิวัฒน์พลเมืองราชทัณฑ์ด้วยกระบวนการลูกเสือ และการใช้เรือนจำชั่วคราว/ทัณฑสถานเปิด ซึ่งมีภูมิทัศน์เหมาะสมในการเป็นค่ายลูกเสือ เช่น เรือนจำชั่วคราวเขากลิ้ง เรือนจำชั่วคราวเขาระกำ ทัณฑสถานเปิดห้วยโป่ง เป็นค่ายลูกเสื่อดำเนินกิจกรรมตามโครงการวิวัฒน์พลเมืองราชทัณฑ์ด้วยกระบวนการลูกเสือ หรือทำยี่สิบสองอาจใช้ศูนย์พัฒนาบุคลากรในลักษณะใช้กระบวนการลูกเสือของเอกชนเป็นผู้ดำเนินการ

2.3 แนวทางการแก้ไขปัญหาด้านข้อจำกัดเกี่ยวกับระบบระเบียบราชการ เพื่อพัฒนาโครงการวิวัฒน์พลเมืองราชทัณฑ์ด้วยกระบวนการลูกเสือ พบว่าควรส่งเสริม สนับสนุนกระบวนการทัศน์ด้านภารกิจของงานราชทัณฑ์โดยมุ่งเน้นการให้ความสำคัญกับงานในมิติการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด พัฒนาพฤตินิสัย บำบัด รักษา ปรับปรุงผู้กระทำผิดให้มากขึ้นควบคู่ไปกับการปกครองควบคุมที่เป็นหลักเพียงอย่างเดียว อีกทั้งลดขั้นตอนการรับสมัครผู้ต้องขังที่สนใจเข้าร่วมโครงการวิวัฒน์พลเมืองราชทัณฑ์ด้วยกระบวนการลูกเสือ รวมถึงในระหว่างดำเนินการตามโครงการวิวัฒน์พลเมืองราชทัณฑ์

ด้วยกระบวนการลูกเสือความใจระบบและกฎของการฝึกอบรมเป็นหลักเพื่อนำกระบวนการลูกเสือที่ใช้เป็นแกนในการอบรม เพื่อไม่ให้ถูกจำกัดโดยระบบควบคุมของเรือนจำมากเกินไป

2.4 แนวทางการแก้ไขปัญหาด้านข้อจำกัดของบุคลากรเพื่อพัฒนาโครงการวิวัฒน์พลเมืองราชทัณฑ์ด้วยกระบวนการลูกเสือ พบว่า ควรมีการจัดให้ข้าราชการ พนักงานราชการ เจ้าหน้าที่ของกรมราชทัณฑ์ในระดับปฏิบัติการได้รับการอบรมหลักสูตรผู้กำกับลูกเสือ เพื่อสร้างทัศนคติ องค์กรความรู้ด้านลูกเสือ นำไปใช้ในการดำเนินการตามโครงการวิวัฒน์พลเมืองราชทัณฑ์ด้วยกระบวนการลูกเสือได้อีกทั้งการฝึกอบรมลูกเสื่อดังกล่าวนั้นจะเป็นการพัฒนาศักยภาพบุคลากรของกรมราชทัณฑ์อีกด้านหนึ่งด้วย รวมถึงจัดตั้งศูนย์ประสานลูกเสือราชทัณฑ์และสโมสรลูกเสือราชทัณฑ์ รวมถึงส่งเสริมสนับสนุนให้มีความเข้มแข็งเพื่อเป็นสื่อกลางในการประสานงานทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องเข้าด้วยกัน

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการศึกษาประกอบกับการทบทวนวรรณกรรม สามารถอภิปรายผลการวิจัย ได้ดังนี้

1. ปัญหาการดำเนินการของโครงการวิวัฒน์พลเมืองราชทัณฑ์ด้วยกระบวนการลูกเสือที่ค้นพบจากการสัมภาษณ์เชิงลึกบุคลากร คณะผู้บริหารกรมราชทัณฑ์ รวมไปถึงข้าราชการผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับโครงการ และผู้เข้าร่วมโครงการ สามารถแบ่งออกเป็น 4 กลุ่มปัญหา ได้แก่ 1) ปัญหาด้านนโยบายและภารกิจของกรมราชทัณฑ์ 2) ปัญหาด้านงบประมาณ 3) ปัญหาด้านระบบราชการ และ 4) ปัญหาข้อจำกัดด้านบุคลากรและตัวผู้ต้องราชทัณฑ์ ซึ่งมีความสอดคล้องกับงานศึกษาของกรวรรณ คำกรเกตู (2559) ที่ได้ศึกษาเรื่องแนวทางการพัฒนาโปรแกรมการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยของผู้ต้องขังในเรือนจำโครงสร้างเบา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานของโปรแกรมการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย เพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาโปรแกรมการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยแบบเข้มข้นของผู้ต้องขังในเรือนจำโครงสร้างเบาให้เหมาะสมต่อผู้ต้องขัง ซึ่งผลการศึกษาของกรวรรณ คำกรเกตู ค้นพบปัญหาและอุปสรรคของแต่ละปัจจัยเพื่อนำไปสู่แนวทางการพัฒนาโปรแกรมการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยแบบเข้มข้นอย่างมีประสิทธิภาพ มี 4 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านเจ้าหน้าที่ 2) ด้านการดำเนินงานของโปรแกรมการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยแบบเข้มข้น 3) ด้านสถานที่ และ 4) ด้านผู้ต้องขัง

2. สำหรับแนวทางการพัฒนาโครงการวิวัฒน์พลเมืองราชทัณฑ์ด้วยกระบวนการลูกเสือจากการลงพื้นที่สัมภาษณ์เชิงลึกพบว่า การกำหนดนโยบายของผู้บริหารต้องสามารถใช้ได้อย่างต่อเนื่องเพื่อความยั่งยืนของโครงการ การสร้างเครือข่ายร่วมกับภาคประชาสังคมที่มีความรู้ความเข้าใจ หรือใช้ระบบว่าจ้างให้ธุรกิจภายนอกที่มีความรู้ความชำนาญมากกว่ารับไปดำเนินการแทน เพื่อเป็นการลดภาระด้านงบประมาณ อีกทั้งมีการวางแผนขั้นตอนการปฏิบัติงานของบุคลากรที่

รับผิดชอบโครงการให้ชัดเจน และมีการกำหนดคุณสมบัติของผู้ต้องราชทัณฑ์ที่จะเข้าอบรมตามโครงการให้มีความเหมาะสมเพื่อเป็นการเตรียมตัวก่อนออกสู่สังคมต่อไป สอดคล้องกับงานศึกษาของขนิศา งานสถิร (2553) ที่ได้ศึกษาวิจัย เรื่องกระบวนการน่านโยบายคืนคนดีสู่สังคมไปสู่การปฏิบัติของกรมราชทัณฑ์ : การเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อย โดยเป็นการค้นหาแนวทางในการพัฒนากระบวนการน่านโยบายคืนคนดีสู่สังคมในส่วนการเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อยไปสู่การปฏิบัติให้เกิดความเหมาะสม ได้แก่ การสร้างความชัดเจนให้กับนโยบายทั้งแนวคิด และแนวทางปฏิบัติการขยายศูนย์เตรียมการปลดปล่อย และศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงให้ครอบคลุมทั่วประเทศ การทบทวนกฎระเบียบในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิง การส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพให้กับเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน การสร้างจตุรรมของนโยบาย แนวทางปฏิบัติให้สอดคล้องกับแนวคิด และวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชน การพัฒนารูปแบบกิจกรรม การพัฒนาการประสานความร่วมมือการจัดทำระบบการจัดการความรู้ การพัฒนาระบบติดตามช่วยเหลือผู้พ้นโทษ และการใช้สื่อประชาสัมพันธ์ กระแสสังคมในการสร้างจิตสาธารณะ และค่านิยมเชิงบวกให้กับสังคมในการตระหนักในสิทธิ และศักดิ์ศรีของผู้ต้องขัง เพื่อลดความแปลกแยกและช่องว่างระหว่างกัน ในสังคมให้ แคบลง ผสมผสานกับงานศึกษาของกรวรรณ คำกรเกตุ (2559) ที่ค้นพบแนวทางในการพัฒนาโปรแกรมการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยของผู้ต้องขังในเรือนจำโครงสร้างเบา

ข้อเสนอแนะ

การศึกษา เรื่อง แนวทางพัฒนาโครงการวิวัฒน์พลเมืองราชทัณฑ์ด้วยกระบวนการลูกเสือเพื่อคืนคนดีสู่สังคม ผู้ศึกษาได้นำเสนอข้อเสนอแนะจากการศึกษา โดยได้สรุปผลการศึกษา นำไปสู่ข้อเสนอแนะแนวทางพัฒนาโครงการวิวัฒน์พลเมืองราชทัณฑ์ด้วยกระบวนการลูกเสือ ดังนี้

1) ควรทำการศึกษาทัศนคติของผู้ที่เข้าร่วมโครงการวิวัฒน์พลเมืองราชทัณฑ์ด้วยกระบวนการลูกเสือแบบเข้มข้น โดยเพิ่มขอบเขตของกลุ่มตัวอย่างให้มีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น เช่น การจัดแบ่งการศึกษาโดยอิงจากช่วงอายุ อาชีพ หรือสภาพแวดล้อมอื่น ๆ เช่น ครอบครัว ศาสนา ภูมิภาค ของกลุ่มตัวอย่างดังกล่าว เป็นต้น

2) ควรทำการศึกษาเพิ่มเติมให้ละเอียดในด้านการติดตามประเมินผล หรือประเมินประสิทธิภาพ ของ โครงการวิวัฒน์พลเมืองราชทัณฑ์ด้วยกระบวนการลูกเสือ ภายหลังจากผู้ผ่านการฝึกอบรมพ้นโทษไปแล้วแบบเข้มข้น

3) เจาะลึกในประเด็นการแก้ไข พันฟูผู้กระทำผิดโดยใช้โครงการวิวัฒน์พลเมืองราชทัณฑ์ด้วยกระบวนการลูกเสือ

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยดังกล่าวบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ทุกประการนี้ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุมนทิพย์ จิตสว่าง อาจารย์ที่ปรึกษาและหัวหน้าภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นอย่างสูงที่สละเวลาในการให้ผู้วิจัยได้ เข้าพบเพื่อปรึกษาหารืออย่างสม่ำเสมอ นอกจากนี้ขอขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ฐิติยา เพชรมณี ประธานสอบวิทยานิพนธ์ รองศาสตราจารย์ ดร.ปิยะพร ตันณีกุล กรรมการผู้สอบวิทยานิพนธ์ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สันทกฤษณ์ บุญช่วย ผู้มีคุณูปการทางด้านวิชาการ ท้ายที่สุดขอกราบขอบพระคุณบิดา มารดา ที่เป็นกำลังใจที่ดีและน้องสาวที่น่ารัก มา ณ โอกาสนี้ด้วย

เอกสารอ้างอิง

กรวรรณ คำกรเกต. (2559). *แนวทางการพัฒนาโปรแกรมการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยของผู้ต้องขังในเรือนจำโครงสร้างเบา*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

กรมราชทัณฑ์. (2505). *รายงานประจำปี กรมราชทัณฑ์ พ.ศ. 2505*. นนทบุรี : กรมราชทัณฑ์.

_____. (2555). *เอกสารสำนักพัฒนาพฤตินิสัย กรมราชทัณฑ์*. นนทบุรี : กรมราชทัณฑ์.

_____. (2561). *รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ การจัดทำสื่อการเรียนรู้ในการพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขัง*. นนทบุรี : กรมราชทัณฑ์.

นันทิ จิตสว่าง. (มปป.). *หลักทัณฑ์วิทยา*. นนทบุรี : กรมราชทัณฑ์.

พรชัย ชันดีและคณะ. (2558). *ทฤษฎีอาชญาวิทยา : หลักการ งานวิจัย และนโยบายประยุกต์*.

กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรังสิต.

ประเทือง ธนิยผล. (2556). *อาชญาวิทยาและทัณฑ์วิทยา*. กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

ปิยะพร ตันณีกุล. (2556). *เอกสารประกอบการสอนอาชญาวิทยาและทัณฑ์วิทยา*. นครปฐม : มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม.

สโมสรรลุกเสื่อราชทัณฑ์ไทย. (มปป.). *ประมวลผลการดำเนินงานโครงการโรงเรียนวิวัฒน์พลเมืองราชทัณฑ์เพื่อเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในโอกาสทรงเจริญพระชนมายุ 60 พรรษา*. นนทบุรี : ศูนย์ปฏิบัติการลูกเสื่อราชทัณฑ์ กรมราชทัณฑ์.

สุมนทิพย์ จิตสว่าง และ ฐิติยา เพชรมณี. (2550). *โครงการติดตามประเมินผลการนำระบบการควบคุมด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์มาใช้กับผู้กระทำผิด*. กรุงเทพฯ ฯ : คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- สุมนทิพย์ จิตสว่าง และ ปิยะพร ตันณีกุล. (2558). รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ การประเมินผลการดำเนินงานของกระบวนการยุติธรรมตามพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ.2553. กรุงเทพฯ : คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ฉนิศา งานสถิร. (2553). กระบวนการนำนโยบายคืนคนดีสู่สังคมไปสู่การปฏิบัติของกรมราชทัณฑ์ : การเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อย. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อัจฉริยา ชูตินันท์. (2561). อาชญาวิทยาและทัณฑวิทยา. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วิญญูชน.
- อุนิษา เลิศโตมรสกุล และอรรณพ ชูบำรุง. (2561). อาชญากรรมและอาชญาวิทยา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Wolfgang, Marvin E., Leonard Savitz and Norman Johnston. (eds.). (1970). *The sociology of crime and delinquency*. New York : John Wiley & Sons.

รูปแบบการสร้างสรรค์ภาพถ่ายดิจิทัลและเนื้อหาสื่อประชาสัมพันธ์ ชุมชนภูมิปัญญาบ้านครกบ้านกลาง จังหวัดนครพนม

วัชระ สุตะโคตร

คณะวิทยาการจัดการและเทคโนโลยีสารสนเทศ

มหาวิทยาลัยนครพนม

บทคัดย่อ

บทความนี้จัดทำขึ้นเพื่อเป็นการศึกษาแนวทางในการสร้างสรรค์ภาพถ่ายดิจิทัล สำหรับสื่อประชาสัมพันธ์ ชุมชนบ้านครกบ้านกลาง จังหวัดนครพนม และหารูปแบบในการจัดการสร้างสรรค์ในส่วนของการถ่ายทอดเนื้อหาของภาพถ่ายที่ใช้แทนบริบทของ ชุมชนบ้านครกบ้านกลาง ผู้วิจัยได้เสนอแนวคิด วิธีและกระบวนการสร้างสรรค์ โดยใช้แรงบันดาลใจผสานกับการวิเคราะห์แนวคิดและทฤษฎีที่ศึกษามาประกอบสร้างเป็นผลงานขึ้นมา รวมถึงการใช้ประสบการณ์ในการถ่ายภาพและการสอนในรายวิชาด้านนิเทศศาสตร์มาเป็นทุนเสริม อีกทั้งยังเป็นคนในพื้นที่ทำการวิจัยด้วย จากองค์ประกอบข้างต้นผู้วิจัยจึงพร้อมที่จะถ่ายทอดและบอกเล่าเรื่องราวของชุมชนที่เปี่ยมล้นด้วยภูมิปัญญา การเป็นศิลปินปั้นครกของชาวบ้านหมู่บ้านกลาง จังหวัดนครพนม ที่สืบสานภูมิปัญญาหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนมากกว่า 150 ปี ด้วยทรัพยากรดินเหนียวที่ได้มาตรฐานและมีคุณภาพสูงเหมาะกับการทำเครื่องปั้นดินเผาและที่โดดเด่นสร้างรายได้ดีที่สุดในพื้นที่คือการปั้นครก และเพื่อการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ในรูปแบบของสื่อออนไลน์ สื่อสิ่งพิมพ์ประชาสัมพันธ์ จึงได้นำเสนอกระบวนการสร้างสรรค์ภาพถ่ายกับทางผู้นำชุมชนบ้านครกบ้านกลาง จังหวัดนครพนม นำมาสู่การให้รายละเอียด ข้อมูลชุมชน และข้อเสนอแนะ ความเห็นต่างๆ ในด้านเนื้อหาให้มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับการสร้างสรรค์ภาพถ่ายในระหว่างบันทึกภาพโดยตลอด ทั้งนี้ได้มีการเดินทางในการเข้ายังพื้นที่นั้นรวมทั้งหมด 5 ครั้ง ตั้งแต่เดือนมกราคม 2561 จนถึง เดือนเมษายน 2561 จึงได้สร้างสรรค์ผลงานภาพถ่ายได้ครบตามรายละเอียดดังที่ต้องการ และสอดคล้องกับช่วงเวลาและฤดูกาลทำงานของศิลปินปั้นครก โดยมีจำนวนภาพทั้งหมด 129 ภาพ และได้จัดทำสื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ในรูปแบบของสื่อออนไลน์ สื่อสิ่งพิมพ์ประชาสัมพันธ์ เพื่อให้ชุมชนได้นำไปใช้ประโยชน์เป็นที่เรียบร้อย

ผลสรุปแนวทางในการสร้างสรรค์ผู้วิจัยได้นำเอาแนวคิดสัญญาณวิทยา มาเป็นวิเคราะห์ประกอบกับการใช้แนวคิดกลยุทธ์การใช้สื่อประชาสัมพันธ์และแนวคิดด้านการผลิตสื่อดิจิทัล ในการวิเคราะห์และสังเคราะห์ออกมาเป็นผลงาน โดยกำหนดวัตถุประสงค์ไว้ คือ 1. เพื่อศึกษาหาแนวทางการสร้างรูปแบบการสร้างสรรค์ภาพถ่ายดิจิทัลและเนื้อหาสำหรับสื่อประชาสัมพันธ์ ชุมชนบ้าน

ครกบ้านกลาง จังหวัดนครพนม 2. เพื่อสร้างรูปแบบการสร้างสรรคภาพถ่ายดิจิทัลและเนื้อหาสำหรับสื่อประชาสัมพันธ์ ชุมชนบ้านครกบ้านกลาง จังหวัดนครพนม

ซึ่งได้ข้อสรุปที่สำคัญ 2 ประเด็น คือ เนื้อหาในการสื่อความหมาย ผู้สร้างสรรค์ต้องใส่สาร (Message) ในการสื่อความหมาย 2 รูปแบบ คือ การสื่อความหมายโดยอรรถ (Denotation) และการสื่อความหมายโดยนัย (Connotation) ด้านเทคนิคการสร้างสรรคถ่ายภาพ มีการใช้เทคนิคสำคัญในการถ่ายภาพเพื่อใช้ในสื่อสาร คือ 1. การถ่ายภาพในเชิงสารคดี (Documentary Photography) 2. การถ่ายภาพเชิงภวณา (Contemplative photography) 3. การถ่ายภาพโดยเน้นการสร้างความดึงดูดและน่าสนใจ โดยใช้ความสุข ความสดใส ความเป็นธรรมชาติในวิถีชีวิตและกระบวนการทำงานของชุมชน 3. ต้องคำนึงถึงการนำภาพถ่ายไปใช้ในสื่อ

นอกจากนี้ยังได้ผลสรุปในด้านของการจัดสรรเนื้อหา แบ่งเป็นประเภทของลักษณะภาพถ่ายของชุมชนบ้านครกบ้านกลาง จังหวัดนครพนม ได้ 3 ประเภท โดยมีบริบททางการสื่อสาร แบ่งออกเป็น 10 หมวดหมู่ย่อย ประเภทที่ 1 ภาพถ่ายสถานที่ลักษณะเฉพาะของชุมชน มีอยู่ด้วยกัน 4 หมวดหมู่ คือ บ้านเรือน สถานที่ทำงานบ้านครก เต่าเผาครก บ่อดินเหนียว ประเภทที่ 2 ภาพถ่ายบุคคล ประกอบด้วย 3 หมวดหมู่ คือ ภาพบรรยากาศแห่งความสุขในการทำงานของคนในชุมชน ภาพเยาวชน ภาพผู้สูงอายุ ประเภทที่ 3 ภาพถ่ายกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับชุมชน ประกอบด้วย 3 หมวดหมู่ คือ การพัฒนาสินค้า การบริหารจัดการศูนย์การเรียนรู้ชุมชนบ้านครกบ้านกลาง การสอนให้เยาวชนได้เรียนรู้การบ้านครก

คำสำคัญ: ภาพถ่ายดิจิทัล, เนื้อหา, สื่อประชาสัมพันธ์, ชุมชนบ้านครก, ศิลปินบ้านครก, บริบททางการสื่อสาร

The Model for Creating Digital Photography and Public Relations Content of The Crafting Communities, Mortar Bankang, Nakhon Phanom

Watchara Sutakot

Faculty of Management Sciences and Information Technology

Nakhon Phanom University

Abstract

This article is provided as a study of creating digital photography solutions for public relations in the Nakhon Phanom Mortar making community and finding patterns in creative management. Using photos to tell the story of a community, The concept of the researcher is using inspiration to analyses concepts and theories that have been studied in creating a work. This includes the experience of photography and teaching in communication. It is also a person in the research area. The researchers have sufficient qualities to inherit the wisdom of the Nakhon Phanom Mortar making community with over 150 years. With high-quality standard clay resources, it is suitable for making pottery and the best income is the building of a mortar. The publication in the form of online media and PR publications. Photo Creativity is offered with community leaders. Bring the details of the community information and suggestions, opinions on the content to be appropriate and consistent with the creative image during recording. The total area of the land has been reached in 5 times from January 2561 until April 2561, so it has created a full portfolio of photographic works. And in accordance with the time and season of the artist of the mortar, with a total number of images 129 images and the publication of publicity media in the form of online media. Press releases so that the community can take advantage.

A summary of the creative approaches to researchers. Using concept of a scientific analysis with the concept of digital media production. There are two ways to define the objective of analyzing. First, The objective is to learn how to create digital

photo creativity and media content. 2. To create digital photo creativity and media content of the Nakhon Phanom Mortar making community.

Two major conclusions are the content of meaning and the creators must put a message in context. There are 2 ways of descriptive, direct communication and passive communication. Using the techniques of photography to communicate 1. Documentary Photography 2. Contemplative photography 3. Photography focuses on attracting the happiness and lifestyle of people in the community. 4. Photography should take into account the use of communication.

In addition, the conclusion of the content allocation It is divided into the types of photo styles of the Nakhon Phanom Mortar making community in three categories, The communication context is divided into 10 sub-categories. 1. Photo of the community-specific location There are four categories: houses. Work place, stucco, furnace, mortar, clay Pond. 2. Portrait consists of three categories: A picture of happiness in the work of people in the community youth and elderly people. 3. Photos of activities related to the Community consist of three categories: product development, the management of Community Learning Center and teaching Mortar Molding to youth.

Keywords: digital photos, content, media relations, community of mortars, a mortar artist, communication context

ความสำคัญและที่มาของปัญหาวิจัย

บ้านกลาง เป็นหมู่บ้านขนาดใหญ่ ซึ่งประกอบด้วย บ้านกลางหมู่ 1 กับบ้านกลางหมู่ที่ 15 ปัจจุบันหมู่ที่ 15 มีประชากร 699 คน จำนวนครัวเรือน 257 หลังคาเรือน ส่วนบ้านกลางหมู่ที่ 1 มีประชากรทั้งหมด 441 คน เป็นชาย 223 คน หญิง 231 คนและมีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 117 หลังคาเรือน (ตำบลโนนตาลมีทั้งหมด 15 หมู่บ้าน) มีภาษาพูดที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเองเรียกว่า “ภาษาไทญ้อ” และยังคงรักษาขนบธรรมเนียมดั้งเดิมของตนเองไว้ได้มาโดยตลอด

ชุมชนแห่งนี้ผลิตเครื่องปั้นดินเผาเพื่อขายเป็นอาชีพเสริมเพราะบ้านกลางเป็นพื้นที่ที่มีบ่อดินเหนียวที่หนองกุดคำแห่งเดียวในจังหวัดนครพนม โดยตอนแรกผลิตเป็นกิจการของครัวเรือน ซึ่งการทำเครื่องปั้นดินเผาเกิดจากภูมิปัญญาของชาวบ้านอย่างแท้จริง สำหรับการทำให้เครื่องปั้นดินเผามีการสืบทอดกันมานับได้ประมาณ 150 ปี ซึ่งมีคนที่เริ่มทำเป็นคนแรกมีชื่อว่า ปู่ไผ่ เป็นชาวอุบลราชธานี ที่ได้อพยพมาอยู่ที่บ้านกลางในสมัยนั้น และเมื่อปี พ.ศ. 2544 ได้มีการรวมกลุ่มกันจัดตั้งกลุ่มขึ้นมาซึ่งมีสมาชิกทั้งหมด 43 คน ในการรวมกลุ่มเพื่อต่อรองราคาสินค้า เมื่อมีนโยบายของรัฐบาลที่ต้องการให้เกิดสินค้าหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ คนในชุมชนก็เลยให้ความสนใจในเรื่องนี้ และชุมชนเองก็ให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาที่ตนเองหรือชุมชนมีอยู่ จึงนำสินค้าด้านเครื่องปั้นดินเผามาเป็นสินค้า (OTOP) และได้รับการยอมรับ

ทางองค์การบริหารส่วนตำบลโนนตาล ได้มีการประชุมปรึกษารื้อฟื้นกับกลุ่มสมาชิก ผู้นำชุมชน กลุ่มผู้ประกอบการและศิลปินเครื่องปั้นดินเผา เพื่อหาแนวทางและร่วมกันวางแผนการประชาสัมพันธ์ ตำบลโนนตาล โดยได้ข้อสรุปที่จะส่งเสริมการประชาสัมพันธ์ในส่วนของกลุ่มหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา เพื่อเป็นการสร้างความเป็นที่รู้จักให้แก่บุคคลภายนอก เพื่อสร้างความน่าสนใจให้ผู้พบเห็นสื่อประชาสัมพันธ์เข้ามาเยี่ยมชมและท่องเที่ยวชมชุมชนหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาบ้านกลาง และยังก่อให้เกิดการพัฒนาในเรื่องของสถานที่ท่องเที่ยวในตำบลโนนตาล แหล่งอื่นๆ อีกด้วย ซึ่งจะสร้างประโยชน์อย่างมากให้กับชุมชน ทั้งในเรื่องของการที่มีผู้คนเข้ามาซื้อสินค้าเครื่องปั้นดินเผาเพิ่มมากขึ้น โดยไม่ได้มุ่งที่จะจำหน่ายเพียงครกอย่างเดียวอีกต่อไป ทางชุมชนยังมีสินค้าที่ระลึกต่างๆ ที่น่าสนใจ ซึ่งตรงจุดนี้ เป็นความหวังและความภูมิใจของคนในชุมชนเป็นอย่างมาก เพราะเอกลักษณ์ของชุมชนจะถูกใส่ไปในงานออกแบบของที่ระลึกนั้น ทำให้นักท่องเที่ยวสามารถจดจำชุมชนบ้านกลาง รวมถึงตำบลโนนตาลได้เป็นอย่างดี

ผู้วิจัย ในฐานะผู้มีประสบการณ์ด้านการถ่ายภาพ จึงได้นำเสนอแนวคิดการสร้างรูปแบบการสร้างสรรค์ภาพถ่ายดิจิทัลที่ก่อเกิดมาจากแรงบันดาลใจ ที่ต้องการถ่ายทอดเนื้อหาและถ่ายทอดเรื่องราวของกลุ่มหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา ชุมชนบ้านกลาง ตำบลโนนตาล อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม แห่งนี้ขึ้นมา เนื่องจากชุมชนบ้านกลางนี้มีการผลิตเครื่องปั้นดินเผา ที่จัดว่าเป็นภูมิปัญญา

ท้องถิ่นที่แสดงถึงเรื่องราววัฒนธรรมและความเป็นอยู่ของชุมชนของตนเอง โดยมี “ครกดินเผา” ที่บ่งบอกวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นที่มีทักษะการปั้นครกอย่างเป็นเลิศ เพื่อนำมาใช้สอยในชีวิตประจำวันอย่างเรียบง่ายและสืบทอดกันมาจวบจนปัจจุบันเพราะนอกจากใช้ตำเครื่องแกงแล้ว อาหารพื้นบ้านอย่าง “ส้มตำสแซบ” ก็ยังขาดครกไม่ได้ ดังนั้น “ครกดินเผา” บ้านกลาง จังหวัดนครพนม จึงเป็นผลิตภัณฑ์ขึ้นชื่อ เป็นสินค้าที่กระจายสู่ทั่วทุกภูมิภาคของประเทศไทยและอาจถูกส่งขายไปยังในนานาประเทศทั่วโลกอีกด้วย ด้วยความเป็นมากกว่า 150 ปี ของการทำครกที่ชุมชนบ้านกลางแห่งนี้ จึงทำให้ผู้เชี่ยวชาญยิ่งเห็นซึ่งคุณค่าและสร้างเสริมเพิ่มแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ภาพถ่ายเพื่อการประชาสัมพันธ์ โดยใช้เรื่องราวของการจัดตั้งกลุ่มเครื่องปั้นดินเผา ที่จัดตั้งขึ้นเมื่อปี 2547 เริ่มจากสมาชิกจำนวน 20 คน และเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง จนมาถึงปัจจุบันนี้ ภายในกลุ่มมีการลงหุ้นเพื่อเป็นเงินทุนในการบริหารจัดการ สำหรับผลิตภัณฑ์ที่ผลิตนั้น ได้แก่ ครก และถ้วยยางพาราจากดินเผา ในภายหลังได้พัฒนาออกแบบผลิตภัณฑ์ให้มีความหลากหลายมากขึ้น เช่น แจกกัน ตุ๊กตา และผลิตภัณฑ์จำพวกของที่ระลึก

การเสนอแนวคิดในการสร้างรูปแบบการสร้างสรรค์ภาพถ่ายดิจิทัลและเนื้อหาสื่อประชาสัมพันธ์ ชุมชนภูมิปัญญาปั้นครกบ้านกลาง จังหวัดนครพนม ในครั้งนั้นนั้น ได้รับอำนวยความสะดวกในด้านประสานงาน การให้ข้อมูล คำปรึกษา และคำแนะนำที่ดีจากทางผู้นำชุมชนและกลุ่มศิลปินหัตถกรรมปั้นครก ซึ่งผลที่ได้คือข้อคิดเห็นด้านเนื้อหาที่เหมาะสมต่อการสร้างสรรค์ภาพถ่ายในขณะปฏิบัติงานมาโดยตลอด

การศึกษาในครั้งนี้ มุ่งค้นหารูปแบบการสร้างสรรค์ภาพถ่ายดิจิทัลและเนื้อหาสื่อประชาสัมพันธ์ โดยใช้พื้นที่บริบทภูมิปัญญาวิถีชุมชนปั้นครกบ้านกลาง จังหวัดนครพนม เป็นพื้นที่ในการวิจัย โดยประโยชน์ต่อการพัฒนางานวิจัยในครั้งนี้ คือการนำผลของกระบวนการสร้างสรรค์งานดังกล่าวไปพัฒนาให้เกิดความก้าวหน้าทางวิชาการ เป็นข้อมูลสำหรับชุมชนบ้านกลางเพื่อนำไปต่อยอดในการพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็งมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการประชาสัมพันธ์ให้เป็นที่รู้จัก และในประโยชน์อีกทางหนึ่งที่สำคัญที่ผู้วิจัยเองก็คาดหวังว่าจะนำไปปรับใช้ในอนาคตคือการนำไปบูรณาการกับการเรียนการสอนในรายวิชาที่เกี่ยวข้องกับการถ่ายภาพดิจิทัลและสื่อประชาสัมพันธ์ต่อไป

ปัญหาการวิจัย

- การสร้างสรรค์ภาพถ่ายดิจิทัลและเนื้อหาสำหรับสื่อประชาสัมพันธ์ ชุมชนปั้นครกบ้านกลาง จังหวัดนครพนม มีรูปแบบและวิธีการสร้างสรรค์อย่างไร

-รูปแบบการสร้างสรรคภาพถ่ายดิจิทัลและเนื้อหาสำหรับสื่อประชาสัมพันธ์ ชุมชนบ้นครกบ้านกลาง จังหวัดนครพนม มีความเหมือนหรือแตกต่างจากรูปแบบอื่นๆ

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาหาแนวทางการสร้างรูปแบบการสร้างสรรคภาพถ่ายดิจิทัลและเนื้อหาสำหรับสื่อประชาสัมพันธ์ ชุมชนบ้นครกบ้านกลาง จังหวัดนครพนม
2. เพื่อสร้างรูปแบบการสร้างสรรคภาพถ่ายดิจิทัลและเนื้อหาสำหรับสื่อประชาสัมพันธ์ ชุมชนบ้นครกบ้านกลาง จังหวัดนครพนม

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยใช้หลักแนวคิดสัญวิทยา (Semiology) เพื่อหาแนวทางในการสื่อภาพแทน ความหมาย และสังเคราะห์การสรุปรบบริบททางการสื่อสาร (Communication Context) และใช้แนวคิดเทคนิควิธีการถ่ายภาพเชิงสารคดี (Documentary Photography) ผสานกับแนวคิดการถ่ายภาพเชิงภวณา (Contemplative photography) นอกจากนั้นแล้วยังใช้กลยุทธ์การใช้สื่อประชาสัมพันธ์ (Public Relations Media Strategy) ในการตกแต่งและจัดวางองค์ประกอบของภาพถ่ายให้เหมาะสมกับการสื่อสาร และผสานด้วยแนวคิดสมัยใหม่คือแนวคิดด้านการผลิตสื่อดิจิทัล ซึ่งมีเนื้อหาและรายละเอียดของแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องและนำมาประกอบในงานวิจัยดังต่อไปนี้

แนวคิดสัญวิทยา (semiology)

เป็นศาสตร์ที่ทำการศึกษาการทำงานของสัญญาณ (sign) และทำการสำรวจกระบวนการที่ได้มาซึ่งความหมาย (signification) ภายในกระบวนการนี้ สัญญาณมีส่วนประกอบที่สำคัญสองส่วน คือ รูปสัญญาณ (Signifier) และความหมายสัญญาณ (signified)

ธีรยุทธ บุญมี ได้ขยายความตรงจุดนี้ว่าการแบ่งรูปสัญญาณและความหมายสัญญาณเป็นแนวคิดที่ได้มาจากปรัชญาของเพลโตหรือแบบเพลโตคริสเตียนที่จำแนกระหว่างรูปแบบและเนื้อหา (idea, form /substance) หรือการแบ่งระหว่าง spirit / matter หรือ soul / body (ธีรยุทธ บุญมี, 2551) การแบ่งแยกระหว่าง สองส่วนเช่นนี้ โชซูร์ ชี้ให้เห็นว่า การที่เราสนใจและมุ่ง เน้นแต่ “รูปแบบ” หรือรูปลักษณ์ของมันมากกว่าความหมายหรือประโยชน์ใช้สอยทำให้ “รูปแบบ” หรือถ้าจะอธิบายให้ชัดตามแนวคิดของ โชซูร์ นั่นคือ “รูปของ เสียง” เข้าครอบงำจิตใจมนุษย์นั่นเองซึ่งการครอบงำนี้เองที่นำไปสู่การเปิดโปงการทำงานของภาษาในสกุลความคิดโครงสร้างนิยม เมื่อพูดถึงแนวคิดโครงสร้างนิยมงานของนักคิดคนสำคัญที่วิเคราะห์ภาษาในเชิงโครงสร้าง (structural

linguistics) คือ แฟร์ดีน็อง เดอ โซซูร์ (Ferdinand de Saussure) ซึ่งถือได้ว่าเป็นต้นกำเนิดของวิธีการหาความรู้ของสำนักโครงสร้างนิยมและสัญวิทยาเช่นเดียวกับงานของ โคลด์ เลวี-สโตรส ได้สร้างผลกับแวดวงการศึกษาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์โดยเฉพาะการ “ศึกษาความหมายของการกระทำของมนุษย์” โดยดูที่บทบาท/หน้าที่ของการกระทำนั้นๆ ในบริบทของสังคม มากกว่าศึกษาเฉพาะตัวพฤติกรรมใดๆ โซยรัตน์ เจริญสินโอฬาร กล่าวว่า “โซซูร์ได้ชี้ให้เห็นเพิ่มเติมว่า ความหมายของสรรพสิ่งมิได้ดำรงอยู่ในตัวของสิ่งนั้น แต่อยู่ที่ความสัมพันธ์ของสิ่งนั้นกับสิ่ง อื่น ๆ ภายใต้ระบบเดียวกัน” (โซยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2545)

ดังนั้นการวิเคราะห์เนื้อหาในเชิงสัญวิทยาหรือสัญวิทยานั้น ควรจะต้องทำการศึกษาถึงการทำงานของสัญลักษณ์ (Sign) ว่ามันมีการทำงานอย่างไร เพื่อให้ได้มาซึ่งกระบวนการที่ได้มาซึ่งความหมาย (Signification) ซึ่งในกระบวนการให้ได้มาซึ่งความหมายนั้นประกอบไปด้วยรูปสัญลักษณ์ (Signifier) และความหมายสัญลักษณ์ (signified) นั้นหมายความว่าควรต้องมีความเข้าใจในการทำงานของสัญลักษณ์ (Sign) และกระบวนการ (Signification) ที่มีองค์ประกอบคือการให้รูป (Signifier) และความหมาย (signified) เพราะถ้าไม่มีความเข้าใจเกี่ยวกับการทำงานของสัญลักษณ์และกระบวนการของมันแล้วก็ไม่สามารรถเข้าถึงรูปที่แสดงออกที่ต้องการสื่อและนำไปสู่การตีความหมายของสัญลักษณ์เหล่านั้นได้

กาญจนา แก้วเทพ (2552) ได้แบ่งประเภทของความหมายที่อยู่ในสัญลักษณ์ทุกอย่างว่ามี 2 ความหมาย ดังนี้

1) ความหมายโดยอรรถ (Denotative meaning) หรือความหมายโดยตรง หมายถึงความหมายที่เข้าใจกันตามตัวอักษรเป็นความหมายที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระดับแรกระหว่างตัวหมาย และตัวหมายถึง คนส่วนใหญ่จะเข้าใจตรงกัน เป็นที่ยอมรับกันทั่วไป หรือเป็นความหมายที่ระบุในพจนานุกรม

2) ความหมายโดยนัย (Connotative meaning) คือ ความหมายทางอ้อมที่เกิดจากการตกลงของกลุ่ม หรือเกิดจากประสบการณ์เฉพาะของบุคคล เป็นความหมายที่ถูกสร้างให้เชื่อมโยงลงไปอีกชั้นหนึ่งการที่จะถอดความหมายโดยนัยออกมาได้นั้นจะต้องมีความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมของแต่ละแห่ง เพราะจะทำให้เข้าใจความหมายได้อย่างกว้างขวางและลึกซึ้ง

สัญวิทยาตามแนวคิดของ เดอ โซซูร์ (F. De Saussure) ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างตัวหมาย (Signifier) และตัวหมายถึง (Signified) โดยระบุว่า สัญลักษณ์ทุกอย่างจะมี 2 มิติ มิติที่หนึ่งคือ มิติที่เป็นส่วนร่วมซึ่งเรียกว่า “Language” หรือหลักเกณฑ์ที่ใช้ และมิติที่สองเรียกว่า “Speech” หรือลีลาการใช้ โดยโซซูร์ยังเสนอว่าสัญลักษณ์ย่อยตัวหนึ่งจะยังไม่มี ความหมายในตัวเองจนกว่าจะไปเทียบเคียงกับสัญลักษณ์ย่อยตัวอื่นๆที่อาศัยการเปรียบเทียบแบบคู่ตรงข้าม (Binary Opposition) เฟอร์ ดินันด์ เดอ โซซูร์ (F. de Saussure) ได้ทำการแยกแยะประเภทและระดับของ

ความหมายที่บรรจุอยู่ในสัญลักษณ์ออกเป็น 2 ประเภท ประเภทแรกคือ ความหมายโดยอรรถ (Denotative Meaning) อันได้แก่ ความหมายที่เข้าใจกันตามตัวอักษรซึ่งเป็นความหมายที่เข้าใจตรงกันโดยส่วนใหญ่ตัวอย่างเช่น ความหมายที่มีการระบุในพจนานุกรม เช่น แม่ คือสตรีผู้ให้กำเนิดลูกหมี่เป็นสัตว์สี่เท้า เป็นต้น ส่วนประเภทที่สองคือ ความหมายโดยนัย (Connotative Meaning) ได้แก่ ความหมายทางอ้อมที่เกิดจากข้อตกลงหรือความเข้าใจเฉพาะกลุ่ม หรือเกิดจากประสบการณ์เฉพาะของบุคคล เช่น เวลาพูดถึง “แม่” บางคนอาจนึกถึงความอบอุ่นบางคนอาจนึกถึงความเข้มงวด หรือบางคนอาจนึกไปถึงประสบการณ์อันขมขื่นเนื่องจากโดนแม่ทิ้งในวัยเด็ก

โรลันด์ บาร์ตส์ (Roland Barthes) ได้สนใจศึกษาสัญลักษณ์ประเภท ความหมายโดยนัย (Connotative Meaning) เนื่องจากมองว่าเป็นความหมายที่มีความสำคัญอย่างแท้จริงในแง่ของการรับรู้ และความหมายโดยนัยนี้ยังสามารถอธิบายไปได้อีกหลายแนวคิด ซึ่งในขั้นนี้จะเป็นการตีความหมายในระดับที่มีปัจจัยทางวัฒนธรรมเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยซึ่ง ไม่ได้เกิดจากตัวของสัญลักษณ์เอง เป็นการอธิบายถึงปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นเมื่อสัญลักษณ์กระทบกับความรู้สึกรหรืออารมณ์ของผู้ใช้และคุณค่าทางวัฒนธรรมของเขา ซึ่งสัญลักษณ์ในขั้นนี้จะทำหน้าที่ 2 ประการ คือ ถ่ายทอดความหมายโดยนัยแฝง และถ่ายทอดความหมายในลักษณะมายาคติ (Myths) ซึ่ง Barthes เรียกกระบวนการในการเปลี่ยนแปลง ลดทอน ปกปิด บิดเบือนฐานะการเป็นสัญลักษณ์ของสรรพสิ่งในสังคมให้กลายเป็นเรื่องของธรรมชาติ เป็นสิ่งปกติธรรมดา หรือเป็นสิ่งที่มิพบทบาท "ความคุ้นชิน" (กาญจนา แก้วเทพ, 2552)

สัญลักษณ์ตามแนวคิดของเพียร์ซ (C. Peirce) ได้ให้ความสนใจในความสัมพันธ์ระหว่างตัวสัญลักษณ์กับวัตถุจริงที่จะมีองค์ประกอบ 2 ส่วนคือ ส่วนที่เป็นตัวหมาย (Signifier) และตัวหมายถึง (Signified) โดยจัดแบ่งประเภทของสัญลักษณ์ (Sign) ออกเป็น 3 แบบ คือ

1) ไอคอน (Icon) เป็นสัญลักษณ์ที่มีรูปร่างหน้าตาคล้ายกับ วัตถุมากที่สุด เช่นภาพถ่าย รูปปั้น รูปวาด โดยการถอดรหัสของ Icon เพียงแค่เห็นก็สามารถถอดความหมายถึงตัววัตถุได้ง่าย

2) อินดิเคส์ (Index) เป็นสัญลักษณ์ที่มีความเกี่ยวพันแบบเป็น เหตุเป็นผลโดยตรงกับวัตถุที่มีอยู่จริงเช่น ควันไฟเป็น Index ของไฟหรือรอยเท้าสัตว์ก็จะเชื่อมโยงถึงสัตว์ การถอดรหัสของ Index จึงจำเป็นต้องอาศัยเหตุผลเชื่อมโยงเพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่าง Index กับวัตถุจริง

3) ซิมโบว์ (Symbol) เป็นสัญลักษณ์ที่ไม่มีความเกี่ยวพัน เชื่อมโยงอันใดเลยระหว่างตัวสัญลักษณ์กับวัตถุจริง หากแต่ความหมายเกิดจากการตกลงร่วมกันในหมู่ผู้ใช้สัญลักษณ์เช่น ตัวอักษร หรือโลโก้ต่างๆที่สร้างขึ้น การถอดรหัสจึงจำเป็นต้องอาศัยการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ใช้สัญลักษณ์

สรุป สัญลักษณ์วิทยา มีการสื่อสาร 2 รูปแบบ คือ

1. ความหมายโดยอรรถ (Denotative Meaning) คือ การสื่อโดยตรงไม่เน้นการตีความที่ซับซ้อน

2. ความหมายโดยนัย (Connotative Meaning) คือ การสื่อโดยอ้อมหรือต้องการการตีความหมายอีกชั้นหนึ่ง

แนวคิดการถ่ายภาพเชิงสารคดี (Documentary Photography)

ภาพถ่ายสารคดีจำเป็นจะต้องดำเนินไปพร้อมเนื้อเรื่อง เพื่อทำหน้าที่สนับสนุนให้เนื้อเรื่องสมบูรณ์ยิ่งขึ้น และในบางกรณีภาพถ่ายสารคดีก็อาจจำเป็นต้องอาศัยเนื้อเรื่องมาสนับสนุนให้ภาพสมบูรณ์ ช่างภาพสารคดีจึงมักจะต้องลงพื้นที่พร้อมกับนักเขียน หรือบางครั้งก็อาจต้องลงพื้นที่ด้วยตนเองการถ่ายภาพในเชิงสารคดีก็เช่นเดียวกับงานเขียนสารคดี คือ การบันทึกปรากฏการณ์ข้อเท็จจริงเพื่อบอกเล่าความจริง ตามความเป็นจริง โดยไม่บิดเบือน และไม่ถ่ายภูวนาคความคิดหรือความรู้สึกของผู้คน โดยเฉพาะประเด็นเรื่องที่ค่อนข้างละเอียดอ่อน เช่น เรื่องเกี่ยวกับการเมือง ศาสนา และความเชื่อ แต่ทั้งนี้ทั้งนั้น วิธีการเล่าเรื่องก็ขึ้นอยู่กับเรื่องที่ต้องการจะเล่าด้วย หากเป็นประเด็นละเอียดอ่อน หรือเป็นปรากฏการณ์ที่ยังเป็นที่ถกเถียงกันอยู่ในสังคม ช่างภาพจำเป็นจะต้องถ่ายทอดข้อเท็จจริงอย่างตรงไปตรงมา ถ่ายภาพให้ครอบคลุมทุกด้าน โดยไม่ใช้เทคนิคหรือจัดภาพที่ผิดธรรมชาติ แต่หากเป็นประเด็นที่ชัดเจนแล้ว อย่างเช่น ยาเสพติด เด็กเร่ร่อน อุบัติภัย ฯลฯ ช่างภาพอาจต้องถ่ายทอดให้เห็นอารมณ์ความรู้สึกในภาพเพื่อให้คนดูรู้สึกร่วมกับภาพและเรื่องนั้นได้

เทคนิคของการถ่ายภาพในเชิงสารคดีไม่ได้แตกต่างกับการถ่ายภาพทั่วไป แต่การถ่ายภาพสารคดีจำเป็นจะต้องอาศัยการ “ทำการบ้าน” คือการหาข้อมูลและพูดคุยกับนักเขียนและบรรณาธิการให้ชัดเจน ถึงขอบเขตแค่ไหน เมื่อถึงเวลาลงพื้นที่จะได้ทำงานได้ตรงตามเป้าหมายและมีประสิทธิภาพที่สุด เพราะงานสารคดีบางเรื่องจำเป็นจะต้องลงพื้นที่ถ่ายภาพหลายครั้ง ตามแต่โอกาสและฤดูกาล บางเรื่องอาจต้องลงเป็นทีม หรือใช้อุปกรณ์พิเศษ เช่น สารคดีสัตว์ป่า ปรากฏการณ์ธรรมชาติ เป็นต้น

เพื่อให้แน่ใจว่าการถ่ายภาพได้ครอบคลุมเหตุการณ์และใช้งานได้ดี ช่างภาพควรถ่ายภาพแบบพื้นฐานทั้ง 3 ระยะ คือ ระยะไกล (long shot) ระยะปานกลาง (medium shot) และระยะใกล้ (close-up shot) ไว้ด้วยทุกครั้ง

ถ่ายระยะไกล เพื่อให้เห็นสถานที่หรือทำเลทั้งหมดอย่างกว้าง ๆ เพื่อให้ผู้ดูเห็นความสัมพันธ์ขนาดและมาตราส่วนของสิ่งที่อยู่ในเหตุการณ์นั้น ๆ

ถ่ายระยะปานกลาง ให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างวัตถุกับส่วนประกอบสำคัญอื่น ๆ และสิ่งแวดล้อมบางส่วน

ถ่ายระยะใกล้ เพื่อเน้นให้เห็นรายละเอียดที่ต้องการเน้น ซึ่งบางทีก็อาจเห็นแค่ใบหน้า หรือส่วนหนึ่งส่วนใดของวัตถุเท่านั้น

การจะถ่ายระยะใกล้หรือไกลแค่ไหนและถ่ายอย่างไรนั้นขึ้นอยู่กับเรื่องที่กำหนดหรือขึ้นอยู่กับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น และไม่ควรถ่ายแค่ระยะพื้นฐาน 3 ระยะนี้เท่านั้น แต่ควรถ่ายจากมุมต่าง ๆ ให้หลากหลายด้วย เช่น มุมสูง มุมต่ำ แนวตั้ง แนวนอน ฯลฯ

นอกจากต้องถ่ายให้ครอบคลุมเหตุการณ์แล้วยังต้องถ่ายภาพที่สามารถบอกเล่าเรื่องราวที่เป็นหัวใจของเหตุการณ์นั้นให้ได้ด้วย (ถ้าเป็นภาพข่าวอาจเป็นภาพเดี่ยว แต่ถ้าเป็นภาพสารคดีอาจใช้มากกว่า 1 ภาพ) ช่วงภาพจึงต้องหาจังหวะหรือวินาทีที่องค์ประกอบต่าง ๆ มารวมอยู่ด้วยกันให้มากที่สุด จังหวะหรือวินาทีสำคัญที่วานี้เรียกว่า “พีค โมเมนต์” (peak moment) ซึ่งการถ่ายภาพในช่วงวินาทีที่สำคัญนี้เป็นเรื่องท้าทายเพราะช่วงภาพต้องใช้ความชำนาญในการคาดหมาย เนื่องจากต้องใช้เวลาหลังจากตามองเห็นประมาณครึ่งวินาทีก่อนส่องสั่งให้นิวทริคัลชัตเตอร์ และอีกประมาณ 1/10 วินาทีชัตเตอร์จึงจะเปิด ดังนั้นหากรอจนเห็นภาพที่ดีที่สุด (perfect moment) แล้วจึงกดชัตเตอร์ก็อาจสายไป (portfolios.net, การถ่ายภาพเชิงสารคดี, 2552)

แนวคิดการถ่ายภาพเชิงภาวนา (Contemplative photography)

Contemplative photography เช่น Miksang, Zen หรือ Tao แนวคิดนี้พัฒนามาโดยคิดว่าธรรมชาติให้มาคืออยู่แล้ว เราต่างหากที่จะมองเห็นริเปล่า ดังนั้นเวลาไปถ่าย จะไม่มีการคิดหรือวาง Concept ล่วงหน้า เมื่อออกไปถ่ายก็ต้องหัดมองสิ่งต่างๆ ให้เห็น สิ่งที่มากระทบความสนใจของเราจากนั้นก็พยายามปรับเสริมให้ดีที่สุดก่อนถ่าย การถ่ายแนวนี้ ภาพมักออกแนว มีเส้นสายมีความเรียบ (Visual Graphic Design and Simplicity) ไม่ว่าจะเส้นตรง เส้นโค้ง เส้นเอียง รูปร่าง Texture และ Pattern รวมถึงสีและแสงที่นำมาประกอบในภาพ อันจะมีผลต่อการสร้างให้ภาพ รวมทั้งความสมดุลของ Abstract ในภาพ มากกว่าแนวทางแรกซึ่งมุ่งเน้นเรื่องราวที่ต้องการและภาพเหล่านี้จะมุ่งเน้นให้ความสำคัญไปที่ Element of Design (Point, View, Curve, Shape, Form, Repeat, Texture, Space) แสง สี เป็นหลัก และรวมไปถึงส่วนลึก ๆ ในใจของผู้ถ่ายภาพนั้น ๆ (กนก เดชาวาสน์, 2557: 3)

แนวคิดกลยุทธ์การใช้สื่อประชาสัมพันธ์ (Public Relations Media Strategy)

หลักการใช้สื่อเพื่อการประชาสัมพันธ์

เครื่องมือที่ใช้ในการกระจายข้อมูลข่าวสารที่ก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่จะนำไปสู่ภาพลักษณ์ที่ดีขององค์กรนั้นจำเป็นต้องใช้สื่อประชาสัมพันธ์เป็นช่องทาง ซึ่งนักประชาสัมพันธ์หรือหน่วยงานนั้น ต้องรู้จักหลักการใช้สื่อประชาสัมพันธ์ ซึ่งมีหลักการใช้เพื่อเข้าถึงเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของการประชาสัมพันธ์ ดังกล่าว ซึ่งได้แก่ (เสรี วงษ์มณฑา, 2546)

1. เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายตามที่ต้องการ (Reach)

2. ความถี่ (Frequency)
3. ความสัมฤทธิ์ (Impact)
4. ความต่อเนื่อง (Continuity)

หลักการเขียนข้อความประชาสัมพันธ์

การประชาสัมพันธ์เป็นการติดต่อสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจอันดีต่อกัน ข้อความจึงต้องมุ่งแจ้ง แดง บอกเล่า เพื่อเชิญชวน โน้มน้าวให้กลุ่มเป้าหมายเกิดความเชื่อถือ เชื่อมั่น ศรัทธา ดังนั้น การเขียนข้อความ จึงต้องปฏิบัติตามหลักต่อไปนี้ (วิเศษ ชาญประโคน, 2550: 150)

1. เขียนจากข้อมูลจริง เสนอข่าวสารที่ถูกต้อง
2. ภาษาที่ใช้ต้องชัดเจน ถูกต้อง เข้าใจง่าย สั้น กระชับรัด
3. ใช้ภาพประกอบข้อความ เพื่อให้เกิดความศรัทธาในลักษณะที่เป็นรูปธรรมมากที่สุด
4. สารและภาพต้องเหมาะสม สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมาย
5. สารที่ใช้คู่กับสื่อบุคคลต้องมีข้อมูลชัดเจน สามารถตอบคำถามแทนบุคคลได้

แนวคิดด้านการผลิตสื่อดิจิทัล (Digital Media Production)

Digital Media (สื่อดิจิทัล) และ มัลติมีเดีย (Multimedia) ทั้งสองคำนี้เป็นเรื่องของสื่อทั้งหมดหรืออาจจะเรียกรวมว่า สื่อใหม่(New media) ก็พอจะนับรวมไปได้ ทั้งสอง คำต่างก็มีความเกี่ยวข้องกัน ถ้าวางใจถึงสื่อประเภทใดบ้างที่มีลักษณะเป็นดิจิทัลหลายๆ คนคงพอนึกได้ เนื่องด้วยส่วนใหญ่ล้วนเป็นสิ่งที่เราได้เคยใช้อยู่แล้วในชีวิตประจำวัน เช่น การพิมพ์ข้อความเพื่อส่งเมล การเปิดฟังเพลงด้วย คอมพิวเตอร์ การชมภาพถ่ายที่เก็บในฮาร์ดดิสก์ การชมภาพเคลื่อนไหวผ่านจอคอมพิวเตอร์ การดูวิดีโอ หรือการติดต่อสื่อสาร ในยุคปัจจุบัน ทั้งหมดนี้เรารับข้อมูลผ่านสื่อที่เป็นดิจิทัลทั้งสิ้น และถ้าหากเรานำสื่อดิจิทัลทั้งหมดนี้มารวมเข้าด้วยกัน เราจะได้เป็นมัลติมีเดีย (Multimedia) ซึ่งถือเป็นสื่อใหม่ (New media) ที่กำลังมีอิทธิพลต่อการสื่อสารในยุคปัจจุบัน

การออกแบบสื่อดิจิทัล (Digital Media Design)

การออกแบบสื่อดิจิทัลเป็นหนึ่งในการสื่อสารแบบ Visual Communication Arts หรือ นิเทศศิลป์ ซึ่งเป็นศิลปะที่ เกี่ยวข้องกับการสื่อสารทางการมองเห็น (Visual Communication) เพราะเป็นการสื่อสารไปยังผู้รับสารด้วยภาพเป็นสำคัญ (Visual Image) แม้จะมีบางองค์ประกอบจะมีการสื่อสารทางเสียงมาประกอบก็ตาม แต่สื่อหลักก็ยังคงเป็นการสื่อสารด้วยภาพ โดยเสียงเป็นตัวเสริม

ให้ภาพนั้นสมบูรณ์ขึ้น ทั้งนี้เพราะการรับรู้ของมนุษย์เรานั้น รับรู้จาก จักขุประสาทมากที่สุด (รับรู้ทางตา83% หู 11%)

Visual Communication คือ การสื่อสารด้วยการมองเห็น เป็นการสื่อสารที่ มุ่งที่จะให้ความคิดความเข้าใจของผู้อื่น ให้เหมือนกับความคิดความเข้าใจของเรา หรือทำอย่างไรจึงจะเอาความรู้สึกนึกคิดของผู้อื่นได้ โดยให้มีความรู้สึกนึกคิด เช่นเดียวกับเรา เพราะธรรมชาติมนุษย์ได้รับข่าวสารอย่างเดียวกันมา แต่จะมีความเข้าใจและความรู้สึกนึกคิด แตกต่างกัน ออกไป การสื่อสารที่ดีก็ต้องมีการวางแผน โดยสิ่งที่ Visual Communication เห็นนั้นได้สื่อสารผ่านภาพ (Image), เครื่องหมาย (signs), ตัวพิมพ์ (Typography), ภาพวาด (Drawing), ออกแบบกราฟฟิก (Graphic Design), ภาพประกอบ (Illustration), สี (Color) และทรัพยากรอิเล็กทรอนิกส์ (Electronic Resources) เป็นต้น

Visual Communication Arts หรือ นิเทศศิลป์ หมายถึง งานศิลปะเพื่อการนำเสนอให้ปรากฏ ในรูปแบบต่างๆ ผ่านการมองเห็นเป็นสำคัญ นอกจากจะเกี่ยวข้องกับการสื่อสารแล้ว ยังต้องเกี่ยวข้องกับวิชาการสาขาต่าง ๆ อีกก็คือ จิตวิทยา ธุรกิจ เทคโนโลยีกระบวนการสร้างสรรค์และศิลปะ

Digital Media Design หรือ การออกแบบสื่อดิจิทัล จึงหมายถึงการสร้างสรรค์ผลงานในเชิงนิเทศศิลป์เพื่อสื่อสารสิ่งต่างๆ ให้กับผู้รับสาร โดยใช้สื่อระบบดิจิทัลในกระบวนการออกแบบและการสื่อสาร การออกแบบด้วยสื่อดิจิทัลแบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ

1. ผลงานการออกแบบสิ่งพิมพ์ด้วยสื่อดิจิทัล เช่น หนังสือ (Book), นิตยสาร (Magazine), วารสาร (Periodical), ภาพโฆษณา (Poster), เครื่องหมายและการค้า (Trademark & Logo), ตราสัญลักษณ์ (Logo), บรรจุภัณฑ์ (Packaging) เป็นต้น

2. ผลงานการออกแบบเพื่อนำไปใช้สื่อดิจิทัลโดยตรง เช่น Web Page, Banner, Animation, E-Newsletter, Blog, E-Book, Wallpaper, VDO เป็นต้น

กล่าวโดยสรุปรูปแบบการสร้างสรรค์ภาพถ่ายดิจิทัลและเนื้อหาสื่อประชาสัมพันธ์ชุมชนภูมิปัญญาบ้านกรกบ้านกลาง จังหวัดนครพนม ได้นั้นหลักสำคัญคือการวิเคราะห์แนวคิดทฤษฎี ทั้งหลักการสร้างภาพ การสื่อความหมาย ผสานกับการคิดถึงการลงพื้นที่เพื่อการปฏิบัติงาน ทุกขั้นตอนได้ถูกวางแผนและวิเคราะห์ถึงเหตุและผล เพื่อให้ได้รูปแบบของการวิจัยที่สามารถถอดบทเรียนออกมาใช้ประโยชน์ได้อย่างแท้จริง ดังจะแสดงให้เห็นรูปแบบแผนภูมิตารางแสดงกรอบแนวคิดงานวิจัยดังต่อไปนี้

แนวคิด	หลักการ/เหตุผล/การนำมาใช้
<p>1. แนวคิดสัญวิทยา (semiology)</p>	<p>1.สัญวิทยา มีการสื่อสาร 2 รูปแบบ คือ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ความหมายโดยอรรถ (Denotative Meaning) คือ การสื่อโดยตรงไม่เน้นการตีความที่ซับซ้อน 2. ความหมายโดยนัย (Connotative Meaning) คือ การสื่อโดยอ้อมหรือต้องการการตีความหมายอีกชั้นหนึ่ง <p>กระบวนการของผู้วิจัย : ในการลงพื้นที่ถ่ายภาพแม้ผู้วิจัยมีประสบการณ์ถ่ายภาพมามาก แต่ในการลงพื้นที่ปฏิบัติการถ่ายภาพในพื้นที่ไม่คุ้นเคยนั้น ก็ยังต้องยึดหลักการปฏิบัติของแนวคิดที่ต้อง 1.มีสติ 2.สังเกตสิ่งแวดล้อม 3.ตีความหมายให้ครอบคลุมทุกมิติ โดยส่วนใหญ่ผู้วิจัยจะตีความหมายของการถ่ายภาพให้ออกมาโดยผสมทั้งการสื่อความหมายโดยอรรถโดยนัย ซึ่งต้องใช้ความคิดและมีสมาธิ แต่ก็ต้องผสมกับการต้องมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอยู่ตลอดเวลาขาดสติและขาดความพยายาม</p> <p>2. ซิมโบว์ (Symbol) เป็นสัญลักษณ์ที่ไม่มีความเกี่ยวข้อง เชื่อมโยงอันใดเลยระหว่างตัวสัญลักษณ์กับวัตถุจริง หากแต่ความหมายเกิดจากการตกลงร่วมกันในหมู่ผู้ใช้สัญลักษณ์ เช่น ตัวอักษร หรือโลโก้ต่างๆที่สร้างขึ้น การถอดรหัสจึงจำเป็นต้องอาศัยการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ใช้สัญลักษณ์</p> <p>กระบวนการของผู้วิจัย : ในการลงพื้นที่ถ่ายภาพนั้น ผู้วิจัยมีความพยายามอย่างมากที่จะหาสัญลักษณ์ที่ไม่มีความเกี่ยวข้อง เพื่อสร้างความน่าสนใจให้กับภาพถ่าย เช่น แจกกันที่มีการสร้างลวดลายขึ้นใหม่ จากเด็กๆ ที่มาหัดปั้น มักจะมีเรื่องราวและรูปแบบที่ไม่ซ้ำกับของที่มีอยู่ซึ่งมีความน่าสนใจเป็นอย่างมาก</p>
<p>2. แนวคิดการถ่ายภาพสารคดี (Documentary Photography)</p>	<p>1.ภาพถ่ายสารคดีจำเป็นจะต้องดำเนินไปพร้อมเนื้อเรื่อง เพื่อทำหน้าที่สนับสนุนให้เนื้อเรื่องสมบูรณ์ยิ่งขึ้น และในบางกรณีภาพถ่ายสารคดีก็อาจจำเป็นต้องอาศัยเนื้อเรื่องมาสนับสนุนให้ภาพสมบูรณ์ ช่างภาพสารคดีจึงมักจะต้องลงพื้นที่พร้อมกับนักเขียน หรือบางครั้งก็อาจต้องลงพื้นที่ด้วยตนเอง</p> <p>กระบวนการของผู้วิจัย : ลงพื้นที่ทั้งไปหาข้อมูล ถ่ายภาพ และนำมาประกอบเนื้อเรื่องของผู้สร้างสรรค์ เพื่อสร้างรูปแบบที่เหมาะสม</p>
แนวคิด	หลักการ/เหตุผล/การนำมาใช้
	<p>2. ช่างภาพสารคดีที่ดีควรมีคุณลักษณะที่ไวต่อความรู้สึก (sensitive) เช่น รู้สึกถึงความพอใจหรือไม่พอใจของซบเจด มีความเมตตา (compassionate) ทรหดอดทนต่อความยากลำบาก (patient) อดทนอดกลั้น (tolerant) ต่อความกดดันต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นได้ อยากรู้อยากเห็น แต่ไม่สอดรู้สอดเห็น (nosey) เข้ากับผู้คนทุกประเภทได้ง่าย เต็มใจในการตัดสินใจและหนักแน่น (assertive) แต่ไม่ก้าวร้าว</p> <p>กระบวนการของผู้วิจัย : คุณลักษณะทุกข้อของช่างภาพสารคดีนั้น มีความจำเป็นทุกข้อซึ่งควรปฏิบัติจนชินในทุกๆ งาน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเข้ากับผู้คนในชุมชนได้ง่าย เป็นคุณสมบัติขั้นๆ ที่ควรมี ควรเคารพสถานที่และความเชื่อของชุมชนอีกด้วย</p> <p>3. จังหวะหรือวินาทีสำคัญที่ว่่านี้เรียกว่า “พีค โมเมนต์” (peak moment) ซึ่งการถ่ายภาพในช่วงวินาทีที่สำคัญนี้เป็นเรื่องท้าทายเพราะช่างภาพต้องใช้ความชำนาญในการคาดหมาย</p> <p>กระบวนการของผู้วิจัย : ใช้จินตนาการล่วงหน้าว่าจะเกิดเหตุการณ์ใดต่อไปและรอคอยจังหวะให้ได้ภาพที่คาดหมาย ใช้สายตามองรอบๆ เพราะเหตุการณ์ในชุมชนเกิดขึ้นเร็วมาก เช่น การเปิดเตาเผาครก การขุดดินขนขึ้นรถ การปั่นครกที่อาจทำพลาดได้</p>
<p>3. แนวคิดการถ่ายภาพเชิงภาวนา (Contemplative photography)</p>	<p>1. ธรรมชาติให้มาคืออยู่แล้ว เราต่างหากที่จะมองเห็นรูปเล่า ดังนั้นเวลาไปถ่าย จะไม่มีการคิดหรือวาง Concept ล่วงหน้า เมื่อออกไปถ่ายก็ต้องหัดมองสิ่งต่างๆ ให้เห็น สิ่งที่มีกระทบความสนใจของเรา จากนั้นก็พยายามปรับเสริมให้ดีที่สุดก่อนถ่าย</p> <p>กระบวนการของผู้วิจัย : แนวคิดการถ่ายภาพนี้ เป็นแนวทางที่ผู้วิจัยยึดมั่นและสนใจเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว ในการลงพื้นที่ ผู้วิจัยจึงประสงค์ที่จะไม่ขออนุญาตล่วงหน้า เพื่อที่จะได้ภาพที่มีบรรยากาศชีวิต อันมีความเป็นธรรมชาติ การทำงานเสมือนจริง ไม่มีความเขอะเขินหรือต้องเตรียมเสื้อผ้า แต่งหน้าทำผมใดๆ ให้ผิดปกติชีวิต ตามความคาดหมายที่จะถ่ายทอดภาพของชุมชนที่เปี่ยมไปด้วยความจริง ถ่ายทอดซึ่งความเป็นอยู่และภูมิปัญญาท้องถิ่นอันมีคุณค่า</p>

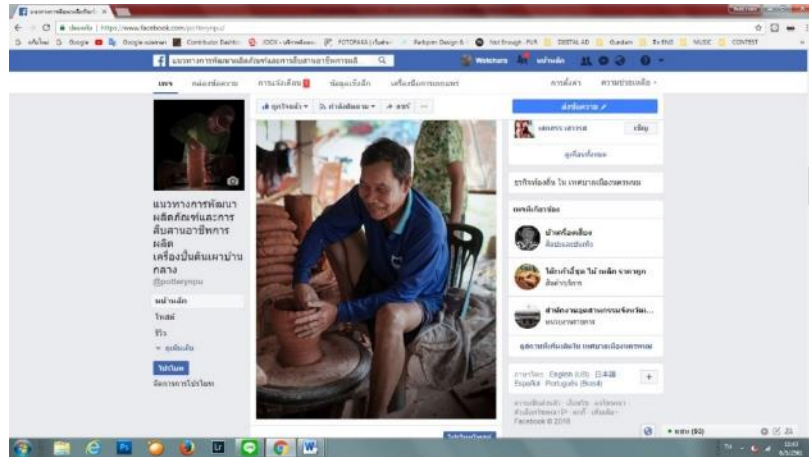
<p>4. แนวคิดกลยุทธ์การใช้สื่อประชาสัมพันธ์ (Public Relations Media Strategy)</p>	<p>1. หลักการใช้สื่อประชาสัมพันธ์นั้นต้องสามารถเข้าถึง กลุ่มเป้าหมายได้อย่างเหมาะสม มีความถี่ในการประชาสัมพันธ์ สื่อประชาสัมพันธ์ต้องทำให้เกิดผลสัมฤทธิ์ตามเป้าหมายที่วางไว้ และสื่อประชาสัมพันธ์จำเป็นต้องมีความต่อเนื่อง</p> <p>กระบวนการของผู้วิจัย : หลักการใช้สื่อประชาสัมพันธ์นั้น เป็นเกณฑ์กำหนดที่ผู้วิจัยคำนึงถึงก่อนผลิตสื่อประชาสัมพันธ์อยู่แล้ว และพยายามคิดให้สอดคล้องเพื่อมาตรฐานที่ดี อีกทั้งในเรื่องของการเผยแพร่สื่อยังได้นำความรู้ที่ถ่ายทอดสู่ผู้นำชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการประชาสัมพันธ์ของชุมชนให้เห็นถึงความสำคัญอีกด้วย</p> <p>หลักการเขียนข้อความประชาสัมพันธ์</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. เขียนจากข้อมูลจริง เสนอข่าวสารที่ถูกต้อง 2. ภาษาที่ใช้ต้องชัดเจน ถูกต้อง เข้าใจง่าย สั้น กระชับ 3. ใช้ภาพประกอบข้อความ เพื่อให้เกิดความศรัทธาในลักษณะที่เป็นรูปธรรมมากที่สุด 4. สารและภาพต้องเหมาะสม สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมาย 5. สารที่ใช้คู่กับสื่อบุคคลต้องมีข้อมูลชัดเจน สามารถตอบคำถามแทนบุคคลได้ <p>กระบวนการของผู้วิจัย : หลักการทั้ง 5 ข้อ ผู้วิจัยนำมาใช้ประกอบในการเขียนข้อความได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะข้อที่ 3 ยังนำมาประกอบในวิธีคิดในการถ่ายภาพประกอบได้อีกด้วย ทำให้มีความพึงพอใจในการถ่ายภาพมากยิ่งขึ้น</p>
<p>5. แนวคิดด้านการผลิตสื่อดิจิทัล (Digital Media Production)</p>	<p>1. การออกแบบสื่อดิจิทัลเป็นหนึ่งในการสื่อสารแบบ Visual Communication Arts หรือ นิเทศศิลป์ ซึ่ง เป็น ศิลปะ ที่ เกี่ยว ข้อง กับ การ สื่อ สาร ทาง การ มองเห็น (Visual Communication) เพราะเป็นการสื่อสารไปยังผู้รับสารด้วยภาพเป็นสำคัญ (Visual Image) แม้จะมีบางองค์ประกอบจะมีการสื่อสารทางเสียงมาประกอบก็ตาม แต่สื่อหลักก็ยังคงเป็นการสื่อสารด้วยภาพ</p> <p>กระบวนการของผู้วิจัย : จะเห็นได้ว่า แนวคิดทางต้นสื่อดิจิทัลก็ยังคงให้ความสำคัญในเรื่องของภาพ ซึ่งหาดัดเชื่อมโยงกันทุกแนวคิดแล้ว การสร้างสรรค์ภาพจะเป็นตัวขับเคลื่อนหลักที่ผู้วิจัยก็จะได้อาเป็นตัวตั้งในการสร้างสรรค์ผลงานและประกอบกับการสร้างเนื้อหาที่น่าสนใจในการผลิตสื่อประชาสัมพันธ์ในรูปแบบต่างๆ</p>

ตารางที่ 1 ตารางแสดงกรอบแนวคิดงานวิจัย เพื่อประกอบกับหลักการและเหตุผลเพื่อนำมาใช้ในการปฏิบัติการสร้างสรรค์ภาพถ่ายดิจิทัลและเนื้อหาสื่อประชาสัมพันธ์ ชุมชนภูมิปัญญาบ้านครกบ้านกลาง จังหวัดนครพนม

ขอบเขตการทำงาน

รูปแบบการสร้างสรรค์ภาพถ่ายดิจิทัลและเนื้อหาสื่อประชาสัมพันธ์ ชุมชนภูมิปัญญาบ้านครกบ้านกลาง จังหวัดนครพนม ได้แก่ สื่อประชาสัมพันธ์ทางสื่อสังคม (Social Media) โดยใช้โปรแกรม FACEBOOK และสื่อสิ่งพิมพ์ และเพื่อใช้ในการจัดนิทรรศการในศูนย์การเรียนรู้หัตถกรรมบ้านครกบ้านกลาง

ภาพที่ 1 ภาพถ่ายของ อ.วัชร สุตตะโคตร ที่ใช้ประกอบในสื่อสังคม (Social Media) ในโปรแกรม Facebook โดยสร้างขึ้นมาในชื่อ “แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์และการสืบสานอาชีพการผลิตเครื่องปั้นดินเผาบ้านกลาง”

ภาพที่ 2 ภาพถ่ายของ อ.วัชร สุตตะโคตร ที่ใช้ประกอบในสื่อประชาสัมพันธ์ประเภทแผ่นพับ ซึ่งได้จัดทำขึ้นและมอบให้กับกลุ่มหัตถกรรมบ้านครกบ้านกลาง ไว้ใช้เป็นสื่อประชาสัมพันธ์เผยแพร่ให้กับนักท่องเที่ยวและผู้มาเยี่ยมชม

วิธีดำเนินการวิจัย

ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ประเภทการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ในรูปแบบการวิจัยแบบสร้างสรรค์ (Creative Research) โดยมีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกผู้ทรงคุณวุฒิที่ทำงานและมีอิทธิพลในการคัดเลือกภาพสำหรับใช้ในสื่อประชาสัมพันธ์ ชุมชนบ้านครกบ้านกลาง จังหวัดนครพนม โดยเน้นการวิเคราะห์และสังเคราะห์เนื้อหาจากงานสร้างสรรค์ให้ได้องค์ความรู้

กระบวนการสร้างสรรค์ผลงาน

1. ศึกษารายละเอียดเชิงลึกเกี่ยวกับบริบทของชุมชนบ้านกลาง อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม
2. กำหนดกรอบแนวคิด เนื้อหา และขั้นตอนวิธีการดำเนินงานสร้างสรรค์ภาพถ่ายดิจิทัลที่สามารถสื่อความหมายได้
3. สร้างสรรค์ภาพ และบันทึกภาพด้วยกล้อง DSLR
4. สืบหาภาพและข้อมูล คัดเลือกภาพ จัดหมวดหมู่ของภาพ ให้เหมาะสมกับการสื่อความหมาย
5. ออกแบบตกแต่งภาพ
6. คัดเลือกภาพโดยผู้ทรงคุณวุฒิ ให้เหมาะสมสำหรับใช้ประกอบสื่อประชาสัมพันธ์ ทั้งในรูปแบบสื่อสิ่งพิมพ์และสื่อดิจิทัล

ลักษณะภาพชุมชน	บริบททางการสื่อสาร	
ภาพถ่ายสถานที่และลักษณะเฉพาะของชุมชน	1. บ้านเรือนในชุมชน	
ตัวอย่างภาพที่ใช้แทนความหมาย		
		
ภาพถ่ายสถานที่และลักษณะเฉพาะของชุมชน	2. บริเวณที่ทำงานบ้านครกที่อยู่ภายในครัวเรือน	
ตัวอย่างภาพที่ใช้แทนความหมาย		
		

ลักษณะภาพชุมชน	บริบททางการสื่อสาร
ภาพถ่ายสถานที่และลักษณะเฉพาะของชุมชน	3. เต่าเผาครก
ตัวอย่างภาพที่ใช้แทนความหมาย	
	
ภาพถ่ายสถานที่และลักษณะเฉพาะของชุมชน	4. บ่อดินเหนียว
ตัวอย่างภาพที่ใช้แทนความหมาย	
	
ภาพถ่ายคนะบุคคลที่เกี่ยวข้องกับชุมชน	5. ศิลปินปั้นครก
ตัวอย่างภาพที่ใช้แทนความหมาย	
	
ภาพถ่ายคนะบุคคลที่เกี่ยวข้องกับชุมชน	6. คนรุ่นใหม่ (เยาวชน)
ตัวอย่างภาพที่ใช้แทนความหมาย	
	

ลักษณะภาพชุมชน	บริบททางการสื่อสาร
ภาพถ่ายสถานที่และลักษณะเฉพาะของชุมชน	7. คนรุ่นเก่า (ผู้สูงอายุ)
<p>ตัวอย่างภาพที่ใช้แทนความหมาย</p> 	
ลักษณะภาพชุมชน	บริบททางการสื่อสาร
ภาพถ่ายสถานที่และลักษณะเฉพาะของชุมชน	8. การพัฒนาสินค้าหัตถกรรมขึ้นครกดินเผา
<p>ตัวอย่างภาพที่ใช้แทนความหมาย</p> 	
ลักษณะภาพชุมชน	บริบททางการสื่อสาร
ภาพถ่ายสถานที่และลักษณะเฉพาะของชุมชน	9. การจัดการศูนย์การเรียนรู้
<p>ตัวอย่างภาพที่ใช้แทนความหมาย</p> 	

ลักษณะภาพชุมชน	บริบททางการสื่อสาร
ภาพถ่ายสถานที่และลักษณะเฉพาะของชุมชน	10. การฝึกเยาวชนเพื่อสืบทอดหัตถกรรมปั้นครกดินเผา
<p>ตัวอย่างภาพที่ใช้แทนความหมาย</p> 	

ตารางที่ 2 ตารางแสดงตัวอย่างภาพถ่ายที่ได้จากการสร้างสรรค์ภาพถ่ายดิจิทัลและเนื้อหาสื่อประชาสัมพันธ์ ชุมชนภูมิปัญญาปั้นครกบ้านกลาง จังหวัดนครพนม

สรุปผลการวิจัย

1. **แนวทางในการสร้างสรรค์** ในการเสาะหาประเด็นในการใช้ภาพถ่ายเล่าเรื่องราวของชุมชนปั้นครกบ้านกลาง อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม ผู้วิจัยได้ข้อสรุปใน 2 ประเด็น ดังต่อไปนี้

ด้านเนื้อหาในการสื่อความหมาย ผู้สร้างสรรค์ต้องใสสาร (Message) โดยมีลักษณะการสื่อความหมาย 2 แบบ ที่ช่วยส่งเสริมอัตลักษณ์ขององค์กรได้ชัดเจน คือ

1) **การสื่อความหมายตรง (Denotation)** สร้างสรรค์ภาพการมีวิถีชีวิตพอเพียง อย่างยั่งยืนอย่างแท้จริงของชุมชน (Self Sufficiency) โดยใช้ภาพที่สื่อความหมายของการมีสภาพอากาศและพื้นที่ซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์ มีบ่อดินเหนียวที่เป็นเหมือนชุมทรัพย์ในดิน ที่ไม่สามารถหาได้จากที่อื่น ภาพบ้านเรือนที่อยู่อย่างเรียบง่าย เป็นเหมือนห้องทำงานในการปั้นครก ที่มีอยู่ทุกหลังคาเรือน เป็นพื้นที่แห่งความสุขอยู่กับการทำงาน ภาพสินค้าหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาที่เป็นที่ต้องการของตลาด สามารถสร้างรายได้เลี้ยงชีพตัวเอง หล่อเลี้ยงชุมชน สังคมได้ตลอดทั้งปีและตลอดไป

2) **การสื่อความหมายแฝง (Connotation)** สร้างสรรค์ภาพที่ให้ความหมาย ในประเด็นความสุขของชุมชน (Localization) ชุมชนรู้สึกเป็นสุขกับวิถีชีวิตพอเพียง ความสัมพันธ์ที่เหนียวแน่นของชุมชน การช่วยเหลือกันทำงานเป็นภาพที่สื่อถึงความสัมพันธ์ระหว่างกันของคนในครอบครัว ระหว่างครอบครัว รวมถึงทุกคนในชุมชนบ้านกลาง เป็นเหมือนกับการอนุรักษ์วิถีชีวิตดั้งเดิมได้อย่างแท้จริง (Traditional) ภาพความสามัคคีของชุมชน

ด้านเทคนิคการถ่ายภาพเพื่อการสื่อสาร ผู้วิจัยพบว่า การสร้างสรรค์ผลงานชุดนี้เป็นการถ่ายภาพเพื่อการประชาสัมพันธ์ ยึดหลักแนวทางการถ่ายภาพเชิงภาวนา (Contemplative photography) ที่ให้ความจริงเสมือนในการสื่อสารความเป็นธรรมชาติของชุมชน เป็นความจริงที่จะสร้างภาพลักษณ์ (Image) ด้านบวกต่อชุมชน จึงใช้เป็นแนวคิดสำคัญในการถ่ายภาพเพื่อใช้ในสื่อสารเทคนิคการสร้างสรรค์ภาพถ่ายที่ต้องคำนึงถึงในระหว่างการสร้างสรรค์งานที่สำคัญ คือ

1) การบันทึกภาพในเชิงสารคดี (Documentary Photography) ต้องบันทึกภาพที่แสดงถึงความจริง จึงต้องบันทึกจากเหตุการณ์จริงในแต่ละช่วงเวลาสำคัญ เช่น การรวมกลุ่มทำหัตถกรรม การช่วยกันทำงานในบ่อดินเหนียวของชุมชน การให้ความรู้แก่นักเรียนนักศึกษาผู้สนใจที่จะเรียนรู้เรื่องหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา

2) ใช้หลักการคิดและมองภาพบริบทพื้นที่ภายใต้แนวทางการถ่ายภาพเชิงภาวนา (Contemplative photography) ในการลงพื้นที่ถ่ายภาพต้องสังเกตสิ่งแวดล้อม ใช้ตามองอย่างละเอียด หากความงาม บนความเป็นธรรมชาติของพื้นที่

3) เน้นการสร้างความดึงดูดน่าสนใจ (Hook) โดยใช้ความสดใสบริสุทธิ์ของคนในชุมชน บันทึกภาพในขณะที่ยิ้มหรือหัวเราะ เพื่อแสดงความจริงใจ

4) ต้องมีการวางแผนออกแบบและกำหนดแนวคิดในการจัดทำสื่อสิ่งพิมพ์ในงานประชาสัมพันธ์ (Pre-prepress) ต้องคำนึงถึงการนำไปใช้ในสื่อ ผู้บันทึกภาพ จะต้องเล่าประเด็นในภาพให้ชัดเจนสร้างสรรค์ภาพลักษณ์ที่ดีให้แก่องค์กร และจะต้องจัดวางองค์ประกอบให้เหมาะสมกับสื่อ เช่น จัดวางพื้นที่ว่าง สำหรับตัวอักษร เป็นต้น

2. การสร้างสรรค์เนื้อหา ผู้วิจัยพบว่า การสร้างสรรค์ภาพชุดนี้ เป็นการดึงเอาจุดเด่นในประเด็นต่างๆ สนับสนุนแนวคิดหลัก คือ การเน้นที่จะส่งเสริมคุณค่าในการเป็นชุมชนที่มีทรัพยากรในดิน นั่นคือดินเหนียวที่มีคุณภาพและคนในชุมชนก็มีใจรักที่จะสร้างสรรค์ผลงานการปั้นครก เพราะเป็นอาชีพสร้างรายได้ที่ดีของชุมชนบ้านกลาง ที่สืบทอดกันมากกว่า 150 ปี จึงได้แบ่งหมวดหมู่ภาพที่ใช้สื่อความหมายแทนในบริบทต่างๆ ของชุมชนบ้านกลาง แบ่งเป็นประเภทของลักษณะภาพถ่ายได้ 3 ประเภท และมีบริบททางการสื่อสาร แบ่งออกเป็น 10 หมวดหมู่ย่อย คือ

1. ภาพถ่ายสถานที่และลักษณะเฉพาะของชุมชน มีเนื้อหาที่เป็นบริบททางการสื่อสาร รวม 4 หมวดหมู่ย่อย คือ บ้านเรือน บริเวณที่ทำงานปั้นครกที่อยู่ภายในครัวเรือน เตาเผาครก บ่อดินเหนียว

2. ภาพถ่ายคนบุคคลที่เกี่ยวข้องกับชุมชน มีเนื้อหาที่เป็นบริบททางการสื่อสาร รวม 3 หมวดหมู่ย่อย คือ ศิลปินปั้นครก คนรุ่นใหม่ (เยาวชน) คนรุ่นเก่า (ผู้สูงอายุ)

3. ภาพถ่ายกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับชุมชน มีเนื้อหาที่เป็นบริบททางการสื่อสาร รวม 3 หมวดหมู่ย่อย คือ การพัฒนาสินค้าหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา การจัดการศูนย์การเรียนรู้ การฝึกเยาวชนเพื่อการสืบทอดหัตถกรรมปั้นครกดินเผา

สรุปประเมินผลวิจัยและข้อเสนอแนะ

จากการที่ได้ศึกษาและพัฒนาารูปแบบการสร้างสรรค์ภาพถ่ายดิจิทัลและเนื้อหาสื่อประชาสัมพันธ์ ชุมชนภูมิปัญญาปั้นครกบ้านกลาง จังหวัดนครพนม แล้วนั้น พบว่าการสร้างสรรค์ภาพถ่ายสำหรับประชาสัมพันธ์องค์กร หรือชุมชนนั้น จะต้องมีกระบวนการศึกษาข้อมูลในเชิงลึกและกว้างมากยิ่งขึ้น เพื่อสืบค้นถึงประเพณี กิจกรรมชุมชน ลักษณะของวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ความเชื่อ และความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ซึ่งจะทำให้ทราบถึงความแข็งแกร่งและจุดแข็งของชุมชนอย่างแท้จริง ทำให้ผู้สร้างสรรค์ภาพถ่าย สามารถจับประเด็นบริบทต่างๆ ที่กระจัดกระจายให้เป็นระเบียบมากขึ้น และจัดเรียง ลำดับการเล่าเรื่องได้ ซึ่งจะทำให้สื่อสารภาพลักษณ์ขององค์กรหรือชุมชนได้อย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้น และจะทำให้สามารถพัฒนาเชื่อมโยงไปถึงการจัดทำแผนทำการท่องเที่ยวในชุมชน หรือการนำเสนอสิ่งที่น่าสนใจอย่างอื่นในชุมชนต่อไปได้อีก ซึ่งทั้งนี้ทั้งนั้นเพื่อให้เกิดผลดีที่สุด ต้องมีการสร้างความเข้าใจและร่วมมือกันจากทุกภาคส่วนและจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องในขณะเดียวกัน ก็ต้องคำนึงถึงวัตถุประสงค์หลักในการสื่อสาร ซึ่งมีนโยบายที่เป็นตัวกำหนดภาพลักษณ์ขององค์กรหรือชุมชน ทำให้มีเป้าหมายที่ช่วยให้วางแผนในการสร้างสรรค์สื่อ และนำสาร (Message) ที่ได้ไปใช้ในสื่อประชาสัมพันธ์ต่างๆ ต่อไปได้ในอนาคต และหากพูดถึงอนาคตแล้ว ต้องมีอาจลึ้มไปเสียว่าสื่อในทุกวันนี้มีความเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ลำพังชุมชนอาจไม่อาจเห็นความเคลื่อนไหวไว้มากนัก แต่หากอยากให้สังคมภายนอกได้รับรู้และรู้จักชุมชนอันทรงคุณค่าและเป็นที่ยกของเราแล้วนั้น ควรปรับตัวในเรื่องการทำสื่อในรูปแบบใหม่ๆ เพื่อเป็นการเชื่อมต่อกับสังคมในยุคดิจิทัลให้มากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- กาญจนา แก้วเทพ. (2552). *การวิเคราะห์สื่อ : แนวคิดและการเทคนิค*. กรุงเทพฯ: คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กนก เดชวาสน์. (2557). *208 ข้อแนะนำ ผู้รักการถ่ายภาพต้องรู้*. กรุงเทพฯ: ซีเอ็ดดูเคชั่น.
- กองพุทธสถาน กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. (2539). *หนังสือประวัติวัดทั่วราชอาณาจักรเล่มที่ 15*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.

- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2545). *สัญวิทยา, โครงสร้างนิยม, หลังโครงสร้างนิยมกับการศึกษา รัฐศาสตร์=semiology, structuralism, post-structuralism and the study of political science*. กรุงเทพฯ: วิชาษา.
- ธีรยุทธ บุญมี. (2551). *การปฏิวัติรัฐศาสตร์ของโซซัวร์ เส้นทางสู่โพสต์โมเดิร์นนิสม์*. กรุงเทพฯ: วิชาษา.
- วิเศษ ชาญประโคน. (2550). *ภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร*. กรุงเทพมหานคร: ทริปเพิ้ล กรุ๊ป.
- เสรี วงษ์มณฑา. (2546). *การวิเคราะห์พฤติกรรมผู้บริโภค*. กรุงเทพมหานคร: ชีระฟิล์มและไซ เท็กซ์
- portfolios.net./ (2552). *การถ่ายภาพเชิงสารคดี (Documentary Photography)*. สืบค้นเมื่อ 2 ธันวาคม 2561, จาก <http://www.portfolios.net/group/photojournalism/forum/topics/documentary-photography>
- สื่อดิจิทัล มีเดีย. (2561). *Digital Media : แนวคิดการผลิตสื่อดิจิทัล*. สืบค้นเมื่อ 2 ธันวาคม 2561, จาก <https://sites.google.com/site/digital57402/sux-dicithal/kar-xxkbaeb-sux-dicithal>

วัฒนธรรมความรุนแรง การสื่อสารในเกมออนไลน์

ดิฐพงศ์ ประเสริฐไพฑูรย์¹, พรทิพย์ นิพนพานนท์², วีระยุทธ ทรัพย์ประเสริฐ³

^{1,2,3} คณะนิเทศศาสตร์

^{1,2,3} มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล

บทคัดย่อ

บทความเรื่อง “วัฒนธรรมความรุนแรง การสื่อสารในเกมออนไลน์” กล่าวถึง การสื่อสารในเกมออนไลน์ โดยเฉพาะเกม ROV หรือ Realm Of Valor ในฐานะกลไกหนึ่งที่ “สร้าง” และ “ส่งผ่าน” วัฒนธรรมความรุนแรงไปสู่สังคม แม้ด้านหนึ่งรูปแบบการเล่นเกมที่เป็นการต่อสู้ระหว่างผู้เล่นที่เป็นคนเหมือนกัน อีกทั้งรูปแบบของเกมที่มีการท้าทายความสามารถผู้เล่นด้วยการจัดอันดับ (rank) กลุ่มผู้เล่น จะทำให้ผู้เล่นได้ฝึกทักษะกระบวนการคิดวิเคราะห์และวางแผน ทั้งยังทำให้เกิดความสนุกสนานเพลิดเพลิน แต่การเล่นเกมที่มึนเมาเกี่ยวกับสงครามและมุ่งหวังเพื่อ “ชัยชนะ” ก็ส่งผลกระทบต่อผู้เล่นในทางลบคือทำให้เกิด “ความรุนแรง” ตามมาอีกมากมาย ทั้งความรุนแรงทางตรง (direct violence) คือความรุนแรงในเชิงทำร้ายร่างกายและจิตใจ โดยที่ความรุนแรงทางตรงดังกล่าวไม่ได้เกิดขึ้นมาอย่างเลื่อนลอย แต่ได้ถูกหล่อหลอมขึ้นจากความรุนแรงเชิงโครงสร้าง (structural violence) ที่สะท้อนผ่านโครงสร้างของเกมและสังคม และความรุนแรงเชิงวัฒนธรรม (cultural violence) ที่สร้างระบบความเชื่ออันชอบธรรมให้แก่ความรุนแรงทางตรงและความรุนแรงเชิงโครงสร้าง

อย่างไรก็ตาม แม้การสื่อสารในเกมออนไลน์ที่เกิดขึ้นจะสร้างและผลิตซ้ำวัฒนธรรมความรุนแรงในสังคม แต่ในขณะเดียวกันการสื่อสารที่เกิดขึ้นภายในสังคมของผู้เล่นดังกล่าวก็สะท้อนถึงการ “ต่อรอง” กับวัฒนธรรมความรุนแรงภายนอก ซึ่งเกมออนไลน์อยู่ในฐานะพื้นที่ “ชุมชนเสมือน” ที่กลุ่มผู้เล่นใช้ในการต่อรองกับความรุนแรงประเภทต่าง ๆ ทั้งความรุนแรงทางตรง ความรุนแรงเชิงโครงสร้าง และความรุนแรงเชิงวัฒนธรรม ที่ตนเองต้องเผชิญในชีวิตประจำวัน การแสดงออกซึ่งความรุนแรงด้วยการด่าทอและการสั่งการควบคุม จึงเป็นเหมือนการปลดปล่อยอำนาจ ซึ่งทำให้พวกเขาได้พลิกบทบาทจากผู้ถูกใช้อำนาจที่ต้องยอมจำนน กลายเป็นผู้ใช้อำนาจความรุนแรงแทน

คำสำคัญ: วัฒนธรรมความรุนแรง, การสื่อสาร, เกมออนไลน์

The Violence of Cultural Communication in Online Gaming

Ditthapong Prasertpitoon¹, Pornthip Nippanon², Verayut Sapprasert³

^{1,2,3} Faculty of Communication Arts

^{1,2,3} Vongchavalitkul University

Abstract

“The Violence in Cultural Communication in Online Gaming” talks about communication in online games especially ROV or Realm of Valor as a device that “creates” and “passes on” a culture of violence to the society. Although the game’s scheme - to battle against other human players - and its best player rankings motivate players to exercise their critical thinking and planning skills while bringing them joy at the same time, the game’s content concerning wars and aims to “win” negatively affects players in many forms of “violence.” To illustrate, direct violence – causing physical and mental pain - is shaped by structural violence reflected through the game and the society’s structure and by cultural violence which builds a belief system justifying both direct and structural violence.

Nonetheless, although communication in online gaming creates and reproduces cultural violence in the society, it also reflects how players “negotiate” with violence in the world outside. As a virtual community, online games are used by players to negotiate with all kinds of violence: direct, structural, and cultural violence encountered on a daily basis. Therefore, violence expressed through scolding or having control over something is how they release their power and take on the role of authoritarians instead of those who must conform to authority.

Keywords: culture of violence, communication, online gaming

บทนำ

“เกม” ถือเป็นกิจกรรมนันทนาการอย่างหนึ่ง ที่สร้างประโยชน์ให้แก่ผู้เล่นได้มากมาย ทั้งการฝึกทักษะด้านปฏิภาณไหวพริบ การสร้างความบันเทิงสนุกสนาน และการสร้างการเรียนรู้ ในอดีตเกมถูกจำกัดอยู่ในรูปแบบของกิจกรรมที่เป็นการสื่อสารระหว่างบุคคลหรือกลุ่มบุคคลเท่านั้น เช่น เกมกีฬา เกมการละเล่น เกมกระดาน เกมพนัน เกมไพ่ และเกมการ์ด ต่อมาเมื่อเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารพัฒนามากขึ้น ส่งผลให้คอมพิวเตอร์กลายเป็นอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ที่ถูกนำมาใช้ประโยชน์ในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะด้านความบันเทิงซึ่งสะท้อนได้จากการเกิดขึ้นของ “เกมคอมพิวเตอร์” ที่แรกเริ่มมีกราฟิกเรียบง่าย ขาดความสมจริง จนกระทั่งถูกพัฒนาอย่างต่อเนื่องไปสู่การสร้างเกมให้อยู่บนเครือข่ายอินเทอร์เน็ตที่เรียกว่า “เกมออนไลน์” ซึ่งในปัจจุบันไม่ได้จำกัดการเล่นผ่านทางคอมพิวเตอร์เท่านั้น หากแต่ยังสามารถเล่นผ่านแอปพลิเคชันในโทรศัพท์เคลื่อนที่ได้อีกด้วย

เกมออนไลน์หนึ่งที่ได้รับคามนิยมน้อยมาก โดยติดอันดับ 1 ใน 5 ของเกมออนไลน์ที่ได้รับความนิยมอย่างมากในประเทศไทย สํารวจเมื่อปี 2561 (Top 5 อันดับ เกมมือถือที่ได้รับความนิยมแบบสุดๆ, 2562) ก็คือ “เกม ROV” หรือ Realm Of Valor ซึ่งมีการเล่นแบบ Multiplayer online battle arena (MOBA) โดยมีรูปแบบการเล่นดังนี้

1. ผู้เล่นแต่ละคนจะควบคุมเพียงแค่ 1 Unit (ตัวละคร) เท่านั้น โดยที่ตัวละครนั้น ๆ จะมีสกิล (skill) ให้ใช้หลากหลาย รวมทั้งมีการแบ่งฝั่งในการเล่นอย่างชัดเจน โดยจะต้องอยู่ฝั่งใดฝั่งหนึ่งเท่านั้น
2. แต่ละทีมจะต้องมีฐานที่จะต้องคอยป้องกัน แต่ในขณะเดียวกันก็ต้องบุกไปทำลายฐานฝ่ายตรงข้ามด้วย
3. ภายในทีมจะมีสมาชิก 5 คน และแต่ละคนจะควบคุมเพียงแค่ตัวละครของตัวเองเท่านั้น ไม่สามารถควบคุมตัวละครของสมาชิกอื่น ๆ ภายในทีมเดียวกันได้

โดยทั่วไปนั้นฐานของผู้เล่นมักจะอยู่สุดขอบของแผนที่แต่ละฝั่ง (ซ้าย-ขวา) และมี 3 เลนที่เชื่อมต่อ 2 ฐานไว้ด้วยกัน โดยที่ Creep หรือ Minion (ทหารอัตโนมัติภายในเกม) จะวิ่งออกไปในแต่ละเลนและมุ่งหน้าไปยังฐานของฝ่ายตรงข้าม และเป้าหมายในการเล่นเกมแนว MOBA คือการที่แต่ละฝ่ายสามารถดันเลนของฝ่ายตรงข้ามและมุ่งหน้าไปทำลายฐานของฝ่ายตรงข้ามให้ได้ ก่อนที่จะถูกทำลายฐานของตัวเอง (เปิดตำนาน MOBA เกมแนวใหม่ที่กำลังมาแรงในวงการเกมออนไลน์โลก, 2555)

ด้วยรูปแบบการเล่นที่เป็นการต่อสู้ระหว่างผู้เล่นที่เป็นคนเหมือนกัน อีกทั้งรูปแบบของเกมที่มีการท้าทายความสามารถผู้เล่นด้วยการจัดอันดับ (rank) กลุ่มผู้เล่น ซึ่งการเพิ่มหรือลดอันดับมีผลต่อ

รางวัลที่ได้ จึงทำให้ “ชัยชนะ” กลายเป็นเป้าหมายสูงสุดที่ผู้เล่นทุกคนต้องพิชิตให้ได้ ดังนั้นผู้เล่นเกม ROV จึงต้องวางแผนกลยุทธ์และอาศัยการทำงานเป็นทีม (team work) ที่ดีเพื่อให้ตนเองอยู่ในอันดับที่สูงขึ้น

อย่างไรก็ตาม แม้ด้านหนึ่งรูปแบบการเล่นเกมในแบบดังกล่าวจะทำให้ผู้เล่นได้ฝึกทักษะกระบวนการคิดวิเคราะห์และวางแผน ทั้งยังทำให้เกิดความสนุกสนานเพลิดเพลิน แต่ในขณะเดียวกัน การเล่นเกมที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับสงครามและมุ่งหวังเพื่อ “ชัยชนะ” ก็ส่งผลกระทบต่อผู้เล่นในทางลบด้วยเช่นกัน กล่าวคือ การได้คะแนนหรือชัยชนะในเกมบ่อย ๆ ซ้ำ ๆ ต่อเนื่องเป็นเวลานาน จะนำไปสู่วงจรสมองติดเกม ซึ่งส่งผลกระทบต่อด้าน “ความรุนแรง” ตามมาอีกมากมาย ทั้งความรุนแรงทางตรง (direct violence) คือความรุนแรงในเชิงทำร้ายร่างกาย จากการวิเคราะห์สถานการณ์การติดเกมของเด็กและวัยรุ่น สํารวจโดยสถาบันสุขภาพจิตเด็กและวัยรุ่น พบว่า เด็กที่ติดเกม MOBA อย่างเช่น ROV มีส่วนทำให้เกิดพฤติกรรมก้าวร้าว ทำร้ายพ่อแม่ ทำร้ายตัวเอง ทำลายข้าวของ และบางรายพยายามที่จะฆ่าตัวตาย (เผยปี 60 พบเด็ก-วัยรุ่น ป่วยเป็นโรคติดเกมเพิ่มขึ้น 6 เท่าตัว, 2561) นอกจากนี้ ยังมี ความรุนแรงในเชิงทำร้ายจิตใจ ซึ่งแสดงออกผ่านการสื่อสารทางคำพูดและตัวอักษรที่ผู้เล่นได้ระบายโดยการด่าทอหรือสั่งการควบคุมคนอื่นผ่านทั้งในเกมและช่องทางออนไลน์ต่าง ๆ เช่น เพชบุรีแฟนเพจของกลุ่มผู้เล่นเกม ROV ด้วย

ความรุนแรงทางตรงดังกล่าวไม่ได้เกิดขึ้นมาอย่างเลื่อนลอย แต่ได้ถูกหล่อหลอมขึ้นจากความรุนแรงเชิงโครงสร้าง (structural violence) ที่สะท้อนผ่านโครงสร้างของเกมและสังคม และความรุนแรงเชิงวัฒนธรรม (cultural violence) ที่สร้างระบบความเชื่ออันชอบธรรมให้แก่ความรุนแรงทางตรง และความรุนแรงเชิงโครงสร้าง จะเห็นได้ว่าความรุนแรงทางตรง ความรุนแรงเชิงโครงสร้าง และความรุนแรงเชิงวัฒนธรรม ต่างมีการเชื่อมร้อยความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด จนทำให้ “ความรุนแรง” กลายเป็น “วัฒนธรรม” ที่ถูก “สร้าง” และครอบงำสังคมของผู้เล่นเกม ROV ทั้งยังถูกใช้ในการ “ต่อรอง” กับ วัฒนธรรมความรุนแรงภายนอกด้วยเช่นกัน

การประกอบสร้าง “วัฒนธรรมความรุนแรง” ผ่านเกมออนไลน์

Johan Galtung (1990: 290-300) นักทฤษฎีการวิจัยสันติภาพเชิงวิพากษ์ (critical peace research) ได้เสนอแนวคิดความรุนแรง (layers of violence) ในแต่ละระดับชั้น ซึ่งเปรียบเทียบความรุนแรงทั้ง 3 ชนิดเหมือนชั้นดิน หรือแนวคิด “สามเหลี่ยมแห่งความรุนแรง” โดยแบ่งความรุนแรงออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

1. ความรุนแรงทางตรง (direct violence) เป็นความรุนแรงในเชิงการทำร้ายร่างกาย มีผู้กระทำและเหยื่อหรือผู้ถูกกระทำอย่างชัดเจน รวมถึงการทำร้ายจิตใจ เช่น การกระทำที่ทำให้อีกฝ่ายรู้สึกหวาดกลัว เกิดความไม่ปลอดภัยในชีวิต การใช้ความรุนแรงทางคำพูดและตัวอักษรที่ทำให้อีกฝ่ายรู้สึกหวาดระแวง หรือสะเทือนใจ เช่น การใช้คำพูดหยาบคาย การข่มขู่ หรือการทำให้อีกฝ่ายรู้สึกอับอาย

2. ความรุนแรงเชิงโครงสร้าง (structural violence) หมายถึง ความรุนแรงในเชิงบริบททาง การเมืองและเศรษฐกิจ คือ การกดขี่ (repression) และการขูดรีด (exploitation) ทำให้เกิดความไม่เท่าเทียมในเชิงโครงสร้าง โดยผู้ที่มีอำนาจมากกว่าผลักกลุ่มผู้ที่มีอำนาจน้อยกว่าไปอยู่ชายขอบของสังคม

3. ความรุนแรงเชิงวัฒนธรรม (cultural violence) เป็นความรุนแรงที่เกิดขึ้นในระบบของ วัฒนธรรมที่รองรับและสร้างความชอบธรรมให้แก่การใช้ความรุนแรงทางตรงและความรุนแรงเชิงโครงสร้าง ซึ่งความรุนแรงเชิงวัฒนธรรมนี้จะปรากฏอยู่ในรูปของสัญลักษณ์ ศาสนา อุดมการณ์ ภาษา และ วิทยาศาสตร์ศิลปะ เป็นต้น และเป็นระบบความเชื่อที่ทำให้ปรากฏการณ์ที่เป็นความรุนแรงทางตรงและ ความรุนแรงเชิงโครงสร้างกลายเป็นเรื่องที่ยอมรับได้หรือเป็นเรื่องที่ถูกต้อง

Galtung (ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 2539: 51-52) ให้ความเห็นว่า ความรุนแรงทางตรงเป็น ความรุนแรงที่อยู่ในระดับต้นที่สุด เนื่องจากสามารถเปลี่ยนแปลงได้ง่ายหรือบ่อยที่สุด ลำดับชั้นต่อมา คือ ความรุนแรงเชิงโครงสร้าง ที่อยู่ในรูปแบบของการกดขี่เอาเปรียบกันทางสังคม การที่คนกลุ่มหนึ่ง มีอำนาจเหนือกว่าผู้คนส่วนใหญ่ โดยมีโครงสร้างทางสังคมหรือสถาบันที่พยุงไว้ซึ่งความเหนือกว่า ถือเป็นชั้นที่มีตัวแปรเปลี่ยนแปลงได้น้อยกว่าในระดับแรก ส่วนชั้นที่ลึกที่สุดคือ ความรุนแรงเชิง วัฒนธรรม ซึ่งเป็นความรุนแรงที่อยู่ในวัฒนธรรมความคิด ความเชื่อ จะเปลี่ยนแปลงได้ยากมาก แม้ความรุนแรงที่อยู่ในระดับที่ต้นกว่าจะเปลี่ยนแปลงไปแล้วก็ตาม

แม้ความรุนแรงทั้งสามส่วนจะอยู่ในระดับชั้นที่ต่างกัน แต่ก็มีการทำงานที่โยงใยกันอยู่ ซึ่งถูก อธิบายผ่านโครงสร้างที่เรียกว่า “สามเหลี่ยมแห่งความรุนแรง” โดยที่ความรุนแรงเชิงวัฒนธรรมจะอยู่ ตำแหน่งบนสุด ส่วนความรุนแรงทางตรงและความรุนแรงเชิงโครงสร้างเป็นฐานทั้งสอง แต่หาก สับเปลี่ยนตำแหน่งของสามเหลี่ยมนี้ โดยให้ความรุนแรงทางตรงเป็นยอดของสามเหลี่ยม ก็สามารถ อธิบายได้อีกลักษณะหนึ่งคือ ความรุนแรงเชิงโครงสร้างและความรุนแรงเชิงวัฒนธรรมเป็นฐานหรือ เป็นที่มาของความรุนแรงในทางตรงได้เช่นกัน (ดวงรัก จิรวินรังสี, 2558: 12-13)

จากแนวคิดเรื่องความรุนแรงดังกล่าว เมื่อนำมาใช้วิเคราะห์การก่อรูปของวัฒนธรรมความรุนแรงในเกมออนไลน์ทำให้เห็นว่า ความรุนแรงทางตรง (direct violence) อันเป็นปรากฏการณ์ที่สามารถสังเกตได้ง่ายและชัดเจนที่สุด ผ่านการแสดงออกทั้งการมีพฤติกรรมก้าวร้าว ทำร้ายตนเอง และคนใกล้ชิด ตลอดจนการทำร้ายจิตใจผู้อื่นด้วยการตำหนิหรือสั่งการควบคุม สิ่งเหล่านี้ไม่ได้เกิดขึ้นอย่างเลื่อนลอย หากแต่เป็นยอดสามเหลี่ยมที่มีความรุนแรงเชิงโครงสร้างและความรุนแรงเชิงวัฒนธรรมเป็นฐานหรือเป็นที่มาของแบบแผนพฤติกรรมดังกล่าว ซึ่งจะอธิบายไปตามลำดับดังนี้

เมื่อพิจารณาความรุนแรงเชิงโครงสร้าง (structural violence) ที่เกิดขึ้นในเกม ROV พบว่า โครงสร้างของเกมที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการทำสงคราม ก่อปรกกับการเพิ่มโหมดที่ทำหายความสามารถของผู้เล่นด้วยการจัดอันดับ (rank) ซึ่งกระตุ้นให้ผู้เล่นพยายามผลักดันตนเองไปสู่อันดับสูงสุดเพื่อรางวัลตอบแทนทั้งในรูปแบบของเงินรางวัลและของกำนัลพิเศษ เป็นปัจจัยเอื้อให้เกิดการสร้าง ความรุนแรงเชิงโครงสร้างที่ทำให้ “ชัยชนะ” กลายเป็นเป้าหมายสูงสุดที่ผู้เล่นต้องฝ่าฟันไปให้ถึง ผู้เล่นที่ทำให้เกิด “ความพ่ายแพ้” จึงถูกผู้เล่นที่มีอันดับสูงกว่ากดขี่และเบียดขับไปสู่พื้นที่ชายขอบของเกม ทั้งยังถูกประณามตำหนิด้วยถ้อยคำรุนแรงที่สื่อสารผ่านทางคำพูดและตัวอักษรทั้งในเกมและช่องทางออนไลน์ต่าง ๆ เช่น เฟซบุ๊กแฟนเพจของกลุ่มผู้เล่นเกม ROV

ภาพที่ 1 การจัดอันดับ (rank) ของผู้เล่นพร้อมรางวัลตอบแทน

ภาพที่ 2 ความรุนแรงทางตรงที่สะท้อนผ่านการใช้ภาษาในเฟซบุ๊กแฟนเพจของกลุ่มผู้เล่นเกม ROV

นอกจากนี้ สังคมก็เป็นปัจจัยเอื้อให้เกิดการสร้างความรุนแรงเชิงโครงสร้างด้วยเช่นกัน โครงสร้างทางสังคมที่มีความไม่เท่าเทียมในด้านต่าง ๆ ทั้งเศรษฐกิจ การเมือง สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม ย่อมส่งผลกระทบต่อสมาชิกในสังคม โดยทำให้เกิดความเครียดจนนำไปสู่การแสดงออกของความรุนแรงด้วยวิธีการต่าง ๆ การแสดงออกของความรุนแรงในสังคมเกมออนไลน์ก็อาจมีสาเหตุมาจากปัจจัยเหล่านี้

สำหรับความรุนแรงเชิงวัฒนธรรม (cultural violence) คือ การสร้างความชอบธรรมให้แก่ความรุนแรงทางตรงและความรุนแรงเชิงโครงสร้างดังที่กล่าวไปข้างต้น สะท้อนผ่านการที่คนในสังคมนวมทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง “เพิกเฉย” ต่อความรุนแรงที่เกิดขึ้นโดยไม่มีการสร้างมาตรการป้องกันใด ๆ ทำให้ความรุนแรงเช่นนี้เป็นสิ่ง “ปกติ” ที่สังคมยอมรับได้ ส่งผลให้วัฒนธรรมความรุนแรงที่เกิดขึ้นในเกมออนไลน์อย่างเช่น เกม ROV หรือเกมที่มีเนื้อหารุนแรงอื่น ๆ สามารถดำเนินต่อไปได้ การเสพสื่อที่มีความรุนแรงซ้ำ ๆ อย่างต่อเนื่องย่อมส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมของผู้รับสาร ดังที่เลียวนาร์ด เบอริโควิทซ์ และโจเซฟ แคลปเปอร์ ได้กล่าวไว้ในทฤษฎีการกระตุ้น (aggressive cues or stimulating effect theory) และทฤษฎีแรงเสริม (reinforcement theory) ว่า การเปิดรับสื่อที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับความก้าวร้าวรุนแรง จะเป็นแรงเสริมและกระตุ้นระดับการปลุกเร้าทางจิตใจและร่างกายจนอาจถึงขั้นการแสดงพฤติกรรมในทางก้าวร้าวรุนแรงได้ (พีระ จิรโสภณ, 2557: 94-95) ดังนั้น วัฒนธรรมความรุนแรงดังกล่าวจึงถูกส่งต่อจากโลกเสมือนไปสู่โลกแห่งความเป็นจริง ซึ่งถือเป็นการป้อนผู้ใช้ความรุนแรงหน้าใหม่เข้าสู่วงโคจรของความรุนแรงในสังคมอย่างไม่มีที่สิ้นสุด โดยที่ระดับความรุนแรงของการแสดงพฤติกรรมอาจแตกต่างกันไปตามปัจจัยต่าง ๆ เช่น เพศ อายุ และระดับการศึกษา ซึ่งผู้ที่มีอายุต่ำกว่า 18 ปี อาจมีความเสี่ยงในการแสดงพฤติกรรมความรุนแรงมากกว่า

ดังผลการสำรวจโดยสถาบันสุขภาพจิตเด็กและวัยรุ่นที่พบว่า เด็กที่ติดเกม MOBA อย่างเช่น ROV ซึ่งมีอายุระหว่าง 7-17 ปี จะมีพฤติกรรมก้าวร้าว ทำร้ายพ่อแม่ ทำร้ายตัวเอง ทำลายข้าวของ และบางรายพยายามที่จะฆ่าตัวตาย (เผยปี 60 พบเด็ก-วัยรุ่น ป่วยเป็นโรคติดเกมเพิ่มขึ้น 6 เท่าตัว, 2561)

“เกมออนไลน์” : พื้นที่การต่อรองกับวัฒนธรรมความรุนแรงภายนอก

การสื่อสารในเกมออนไลน์นอกจากจะ “สร้าง” วัฒนธรรมความรุนแรงให้เกิดขึ้นในสังคมแล้ว ในขณะเดียวกันกระบวนการสื่อสารที่เกิดขึ้นดังกล่าวได้สะท้อนถึงการ “ต่อรอง” กับวัฒนธรรมความรุนแรงภายนอกด้วยเช่นกัน หากพิจารณาเกมออนไลน์ในฐานะพื้นที่ “ชุมชนเสมือน” (virtual community) ซึ่งพื้นที่ดังกล่าวนอกจากจะสร้างและเชื่อมโยงเครือข่ายของผู้เล่นเกมบนโลกอินเทอร์เน็ตแล้ว ยังเป็นพื้นที่ที่สร้างพลังและความเท่าเทียมให้แก่ผู้ที่อยู่ในเครือข่ายการสื่อสารนี้อีกด้วย ดังที่ เดลันเต้ (2003: 182 อ้างถึงใน กำจร หลุยยะพงศ์, 2557: 84) กล่าวว่า ชุมชนใหม่ที่เกิดขึ้นบนเครือข่ายอินเทอร์เน็ตจะสร้างพลังให้กับผู้คน และทำให้เกิดความเท่าเทียมกันของการสื่อสารและพลังทางสังคม

ในโลกแห่งความเป็นจริงที่ผู้เล่นเกมแต่ละคนต้องเผชิญกับความรุนแรงประเภทต่าง ๆ ทั้งความรุนแรงทางตรง ได้แก่ การถูกทำร้ายร่างกายให้บาดเจ็บหรือเสียชีวิต รวมทั้งการถูกทำร้ายจิตใจโดยการถูกข่มขู่คุกคามต่าง ๆ ความรุนแรงเชิงโครงสร้างที่มาจากสังคม ทั้งการถูกเอารัดเอาเปรียบจากผู้ที่มีอำนาจมากกว่า รวมทั้งความรุนแรงที่เกิดขึ้นในสถาบันครอบครัว และความรุนแรงเชิงวัฒนธรรม ซึ่งเป็นระบบความเชื่อในสังคมที่สร้างความชอบธรรมให้แก่ความรุนแรงทางตรงและความรุนแรงเชิงโครงสร้าง วัฒนธรรมความรุนแรงที่หล่อหลอมจากความรุนแรงทั้งสามประเภทดังกล่าว ได้กัดเซาะบีบคั้น และกดดันให้พวกเขาเหล่านั้นต้องตกอยู่ในฐานะผู้ที่ยอมจำนนต่อความรุนแรง

ด้วยภาวะการณ์เช่นนี้ “เกมออนไลน์” จึงกลายเป็นพื้นที่หนึ่งบนโลกเสมือนที่พวกเขาสามารถพลิกบทบาทจากผู้ถูกใช้อำนาจที่ต้องยอมจำนน กลายเป็นผู้ใช้อำนาจความรุนแรงแทน การแสดงออกซึ่งความรุนแรงด้วยการด่าทอและการสั่งการควบคุม จึงเป็นเหมือนการปลดปล่อยอำนาจโดยไร้ซึ่งการควบคุมใด ๆ แม้ด้านหนึ่งเกมออนไลน์จะเป็นกลไกในการ “สร้าง” และ “ส่งผ่าน” วัฒนธรรมความรุนแรงให้คงอยู่ในสังคม แต่ในขณะเดียวกันพื้นที่บนโลกเสมือนแห่งนี้ก็ช่วยปลดปล่อยความก้าวร้าวอันเกิดจากภาวะกดดันที่ต้องเผชิญกับความขัดแย้ง ความขัดข้องใจในชีวิตประจำวันได้เช่นกัน

บทสรุป

การสื่อสารในเกมออนไลน์ ในทางหนึ่งถือเป็นการ “สร้าง” วัฒนธรรมความรุนแรงบนพื้นฐานของการต่อสู้เพื่อ “ชัยชนะ” และ “ส่งผ่าน” ความรุนแรงเหล่านั้นจากโลกเสมือนไปสู่โลกแห่งความเป็นจริงของกลุ่มผู้เล่นเกมออนไลน์ แต่ในขณะเดียวกันการสื่อสารที่เกิดขึ้นภายในสังคมของผู้เล่นดังกล่าวก็สะท้อนถึงการ “ต่อรอง” กับวัฒนธรรมความรุนแรงภายนอก ซึ่งเกมออนไลน์อยู่ในฐานะพื้นที่ “ชุมชนเสมือน” ที่กลุ่มผู้เล่นใช้ในการต่อรองกับความรุนแรงประเภทต่าง ๆ ทั้งความรุนแรงทางตรง ความรุนแรงเชิงโครงสร้าง และความรุนแรงเชิงวัฒนธรรม ที่ตนเองต้องเผชิญในชีวิตประจำวัน การแสดงออกซึ่งความรุนแรงด้วยการด่าทอและการสั่งการควบคุม จึงเป็นเหมือนการปลดปล่อยอำนาจ ซึ่งทำให้พวกเขาได้พลิกบทบาทจากผู้ถูกใช้อำนาจที่ต้องยอมจำนน กลายเป็นผู้ใช้อำนาจความรุนแรงแทน

อย่างไรก็ตาม แม้วัฒนธรรมความรุนแรงที่เกิดขึ้นจะส่งผลต่อผู้เล่นและสังคมทั้งในแง่บวกและลบ หากแต่ความรุนแรงที่ไร้การควบคุมอย่างมีขอบเขต ย่อมส่งผลกระทบต่อสังคมในทางลบอย่างมากด้วยเช่นกัน ดังนั้นคณะผู้เขียนจึงขอเสนอแนะให้มีการขับเคลื่อนเชิงนโยบาย โดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชนควรจัดการประชุมเพื่อสรรหาแนวทางในการป้องกันการป้อนผู้เล่นหน้าใหม่เข้าสู่วงจรของความรุนแรงในสังคมไทย โดยเฉพาะกลุ่มผู้เล่นที่มีอายุต่ำกว่า 18 ปี ควรได้รับการดูแลอย่างใกล้ชิด กระทรวงศึกษาธิการควรเพิ่มเนื้อหาวิชาที่สร้างความตระหนักรู้เกี่ยวกับความรุนแรงที่เกิดจากเกมออนไลน์ ซึ่งอาจเชิญนักจิตวิทยาให้ความรู้ตามสถานศึกษาด้วยก็ได้ นอกจากนี้ หน่วยงานที่เป็นผู้ดูแลเกมออนไลน์ต่าง ๆ โดยเฉพาะเกมที่มีเนื้อหารุนแรง ควรมีการตรวจสอบและเซ็นเซอร์ (censor) ผู้เล่นที่ใช้คำพูดและภาษาที่รุนแรง และควรมีมาตรการการจำกัดอายุของผู้เล่น เพื่อป้องกันการผลิตซ้ำความรุนแรงต่อไปในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

- กำจร หลุยยะพงศ์. (2557). ทฤษฎีการสื่อสารชุมชน. ใน *ประมวลสาระชุดวิชาปรัชญานิเทศศาสตร์ และทฤษฎีการสื่อสาร หน่วยที่ 10* (น. 10-1-10-86). นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. (2539). *สันติทฤษฎี/วิถีวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกลบอลคิมทอง.
- ดวงรัก จิรวัดนรังสี. (2558). *ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความรู้ ทักษะ และพฤติกรรมของผู้ชม ที่มีต่อภาพความรุนแรงในสื่อ ศึกษาผ่านภาพยนตร์ เรื่อง Funny Game U.S. (2007)*. (การ

ค้นคว้าอิสระ). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน, สาขาวิชาการบริหารสื่อสารมวลชน.

เปิดตำนาน MOBA เกมแนวใหม่ที่กำลังมาแรงในวงการเกมออนไลน์โลก. (2555). สืบค้นเมื่อ 1 มี.ค.

2562, จาก <https://www.online-station.net/pc-console-game/view/56922>

เผยปี 60 พบเด็ก-วัยรุ่นป่วยเป็นโรคติดเกมเพิ่มขึ้น 6 เท่าตัว. (2561). สืบค้นเมื่อ 1 มี.ค. 2562, จาก

<https://voicetv.co.th/read/r1voDNTif>

พีระ จิโรโสภณ. (2557). ทฤษฎีการสื่อสารมวลชน. ใน *ประมวลสารชุดวิชาปรัชญานิเทศศาสตร์และทฤษฎีการสื่อสาร หน่วยที่ 10* (น. 12-1-12-102). นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

Galtung, J. (1990). Cultural Violence. *Journal of Peace Research*, 27(3), 291-305.

Top 5 อันดับ เกมมือถือที่ได้รับความนิยมแบบสุดๆ. (2562). สืบค้นเมื่อ 1 มี.ค. 2562, จาก

<https://www.sanook.com/game/1023465/>

เวลาคุณภาพ ....เปิดโลกกว้างสร้างผู้เรียนสู่การเป็น Active Citizen

รัตนาภรณ์ ประวีตวิฑูรา

คณะมนุษยศาสตร์และประยุกต์ศิลป์

มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย

บทคัดย่อ

ในปัจจุบัน สังคมไทยและสังคมโลกกำลังเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงหลายๆ ด้าน ทั้งด้านสังคม สิ่งแวดล้อม เทคโนโลยี และเศรษฐกิจ ซึ่งย่อมเกิดผลกระทบกับเด็กไทยและสังคมไทย การจัดการศึกษาจึงจำเป็นต้องพัฒนาผู้เรียนให้สามารถตั้งรับต่อการเปลี่ยนแปลงที่กำลังเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วนี้ได้ ทักษะสำคัญที่จำเป็นอย่างยิ่ง คือ ทักษะในการแสวงหาความรู้และสร้างความรู้ด้วยตนเอง การสร้างสำนึกความเป็นพลเมืองและจิตอาสา รวมถึงการสร้างทักษะให้เป็นคนดีมีสำนึกที่ได้ด้วยการปลูกฝังการเป็น “Active Citizen” ให้เกิดขึ้น ดังนั้น การพัฒนาเยาวชนยุคใหม่เพื่อให้ก้าวทันสู่โลกแห่งอนาคตจึงต้องอาศัยการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพและสอดคล้องกับสังคมโลกที่ไม่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนเรียนรู้แค่เนื้อหาสาระวิชาในห้องเรียนเท่านั้น แต่ผู้เรียนจะต้องได้เรียนรู้ สร้างองค์ความรู้จากแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายนอกห้องเรียน มุ่งเน้นการจัดเตรียม “เวลาคุณภาพ” ในการเรียนการสอน โดยเน้นประสบการณ์นอกห้องเรียน เสริมสร้างทักษะการเรียนรู้นอกห้องเรียนเพื่อขยายประสบการณ์เรียนรู้ในห้องเรียน ส่งเสริมประสบการณ์การเรียนรู้ และการคิดในระดับสูงอันเป็นแนวคิดหลักของการเรียนรู้และการดำรงชีวิตในศตวรรษที่ 21 โดยการประยุกต์กับทฤษฎีการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง (Transformative Learning) ที่เน้นให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นตั้งแต่วิธีคิด ความเชื่อ หรือมุมมองภายในของบุคคล จนถึงการเปลี่ยนแปลงในเชิงปฏิบัติ และบูรณาการสู่ชีวิตจริง ซึ่งให้เกิดผลลัพธ์เชิงบวกทั้งต่อตนเองและความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและสิ่งต่างๆ ในอนาคต พร้อมก้าวสู่การเป็น Active Citizen ในสังคมโลกต่อไป

คำสำคัญ: เวลาคุณภาพ, การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง, พลเมืองตื่นรู้

Quality Time... Open the World of Learning to Become Active Citizens

Rattanaorn Prawatvatchara

School of Humanities and Applied Arts

University of the Thai Chamber of Commerce

Abstract

At present, the Thai society and even the global society have encountered changes in terms of the society, environment, technology and economy, which have an impact on Thai children and social development. Hence, the educational management needs to focus on the improvement in the learner ability to cope with these rapid changes. Essential skills for present-day learners need to include skills that they can acquire and build knowledge on their own, establish citizen sensing and volunteering, and develop themselves to be good and conscious people; in this manner, “Active Citizen” is necessary to be instilled in learners. Moreover, the quality of education that is harmonized with the global society by going beyond the learning content in the classroom is crucial for the development of a new generation of learners. Knowledge creation from various learning sources through the “quality time” needs to be promoted in teaching and learning by focusing on learning outside the classroom, enhancing experiential learning, and increasing higher-order thinking skills for living in the 21st century. These ideas of learning can be embedded in the Transformative Learning Theory to support the change in learners by developing their ways of thinking.

Keywords: quality time, transformative learning, active citizen

บทนำ

ด้วยสังคมโลกปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ได้มีการนำเทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการทำงานและการดำเนินชีวิตมากขึ้น ผู้เรียนที่สามารถใช้ทักษะด้านต่างๆ ได้เป็นอย่างดี อันได้แก่ การสื่อสาร การแก้ไขปัญหา ความคิดสร้างสรรค์ การคิดเชิงวิพากษ์ ประยุกต์ใช้เทคโนโลยีเพื่อสร้างงานอย่างมีประสิทธิภาพ ย่อมจะเป็นที่ต้องการของสถาบันหน่วยงานและองค์กรต่างๆ ดังนั้นเป้าหมายการจัดการเรียนรู้ระดับอุดมศึกษาจึงต้องให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาทั้งความรู้ด้านวิชาการ และทักษะต่างๆ รวมถึงพัฒนาหรือปรับเปลี่ยนความคิด มุมมอง ความเชื่อ วิธีคิดของตนเองต่อสิ่งต่างๆ ด้วย ผู้สอนจึงมีบทบาทสำคัญยิ่งในการพัฒนาผู้เรียนในระดับอุดมศึกษาด้วยเช่นกัน จึงต้องปรับเปลี่ยนบทบาทสำคัญหลายประการ ได้แก่ การเป็นผู้กระตุ้นและสร้างให้ผู้เรียนเห็นความสำคัญ และคุณค่าของการนำความรู้ไปใช้ในปฏิบัติการจริง การเป็นผู้สร้างแรงบันดาลใจในการค้นหาความรู้ การเป็นแบบอย่างของความกระตือรือร้นและการคิดวิพากษ์ รวมถึงการเป็นผู้ตั้งคำถามเชิงวิพากษ์ เพื่อให้ผู้เรียนได้สะท้อนการคิดเชิงลึกมากขึ้น (เทียมจันทร์ พานิชย์ผลินไชย, 2559; Weimer, 2002)

จากนโยบายปฏิรูปการศึกษาที่ผ่านมา มุ่งเน้นให้บัณฑิตมีคุณภาพเพื่อสังคมเป็นสุข สนับสนุนให้สถาบันอุดมศึกษาจัดการศึกษาที่ตั้งอยู่บนฐานของชีวิตจริง โดยการกำหนดพื้นที่สำหรับนักวิชาการสายรับใช้สังคมในสถาบันอุดมศึกษา กำหนดนิยามใหม่ของ "การศึกษา" ครอบคลุมถึง "การเรียนรู้ตลอดชีวิตและอยู่บนฐานวัฒนธรรม" กำหนดให้สถาบันอุดมศึกษามีส่วนในการรับผิดชอบต่อสังคม อีกทั้งยังมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของชุมชนและสังคมมากขึ้น โดยเน้น "การพัฒนาวิชาการสายรับใช้สังคม ทิศทางการผลิตบัณฑิตในศตวรรษที่ 21" เพื่อให้สังคมไทยมีความรู้เท่าทันโลกและก้าวเข้าสู่สังคมแห่งการเรียนรู้เป็นสังคมแห่งปัญญา รู้จักและมั่นใจในตัวเอง ช่วยเหลือตัวเองตลอดทั้งสามารถช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้ ส่งเสริมให้คนไทยโดยภาพรวมมีจิตสำนึกความเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศ เตรียมความพร้อมให้บัณฑิตก้าวเข้าสู่ความเปลี่ยนแปลง การเรียนการสอนรูปแบบใหม่จึงจัดให้นักศึกษาได้เรียนรู้จากโจทย์ปัญหาที่เกิดขึ้นจริงในชุมชนสังคม ย้ายห้องเรียนจากห้องสี่เหลี่ยมมาใช้ชุมชนเป็นพื้นที่การเรียนรู้พื้นที่ปฏิบัติการจริง กำหนดกิจกรรม "เวลาคุณภาพ" ขึ้นในกระบวนการเรียนการสอน เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริงภายนอกห้องเรียน ได้ฝึกทำงานแบบแน่นกับภาคส่วนต่างๆ ที่เป็นชีวิตจริงของสังคม สามารถนำเอาความรู้ทางวิชาการ การเรียนรู้ การสร้างความรู้ การใช้ความรู้ไปสู่ชีวิตจริงของสังคม ด้วยแนวคิดและแนวทางปฏิบัติ นำสายวิชาการสายรับใช้สังคมเช่นนี้ ย่อมส่งผลสนับสนุนให้ผู้เรียนก้าวสู่การเป็น Active Citizen ได้อย่างแท้จริง

เวลาคุณภาพ...ก้าวสำคัญสู่การเป็น Active Citizen

เวลาคุณภาพ (Quality Time) หมายถึง การใช้เวลาใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข และมีคุณภาพ จะเป็นช่วงเวลาใดก็ได้ ที่อยู่ร่วมกัน มีปฏิสัมพันธ์กันอย่างสร้างสรรค์ ก็ถือเป็นเวลาคุณภาพได้ ไม่เพียงสร้างความสุขและความอบอุ่น แต่ยังเสริมสร้างสายสัมพันธ์แห่งความรักและความเข้าใจ **“เวลาคุณภาพ”** จึงเป็นสิ่งจำเป็นที่จะช่วยให้ครอบครัวมั่นคง ช่วยเสริมสร้างความรักและความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างคนในครอบครัว เป็นเกราะคุ้มภัยเมื่อเกิดปัญหาขึ้น เป็นพลังเมื่อเกิดความอ่อนล้า และเป็นความเชื่อมั่นเมื่อเกิดความอ่อนแอ ดังนั้น การใช้เวลาร่วมกันอย่างมีคุณภาพจึงเป็นเรื่องสำคัญที่ไม่เพียงแต่พ่อ แม่ ลูกเท่านั้น แต่ยังรวมถึงสมาชิกทุกคนของครอบครัวที่ร่วมกันสร้างช่วงเวลาอันน่าประทับใจให้เกิดขึ้นผ่านกิจกรรมต่างๆ ได้ นอกจากจะช่วยเพิ่มสายสัมพันธ์ในครอบครัวแล้ว ยังช่วยเสริมพัฒนาการให้ติดตามไปด้วย จะได้เรียนรู้เกี่ยวกับครอบครัว ความสัมพันธ์ การแบ่งปัน และการรักผู้อื่น นับเป็นพื้นฐานสำคัญของพัฒนาการการเรียนรู้ชีวิต สร้างภูมิคุ้มกันให้เติบโตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงของวัยรุ่นซึ่งเริ่มมีพื้นที่ที่เป็นส่วนตัว ยิ่งต้องการเวลาจากพ่อแม่เมื่อมีปัญหา

Quality Time คือ ช่วงเวลา **“คุณภาพ”** ที่ทุกคนในครอบครัวสามารถถ่ายทอดความรักและความใส่ใจให้กันและกันผ่านสัมผัสที่อบอุ่น และทำกิจกรรมร่วมกัน ทุกนาที่ที่พ่อแม่ได้ใช้เวลาร่วมกับลูก คือ ช่วงเวลาแห่งการเรียนรู้ที่สามารถเก็บเกี่ยวประสบการณ์อันมากมายและในทุกช่วงเวลาของชีวิตสามารถ **“สร้าง”** เวลาคุณภาพ เพื่อเสริมสร้างพัฒนาการการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ ดังนั้น การสร้าง **“ช่วงเวลาคุณภาพ”** จึงเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่สุดในการสร้างประสบการณ์และพื้นฐานที่ดีให้เกิดพัฒนาการเรียนรู้ได้ตรงตาม Window of Opportunities ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ทักษะการเรียนรู้ด้านใดด้านหนึ่งพัฒนาได้สูงสุดด้วย

จากสภาพสังคมไทยในปัจจุบันที่เต็มไปด้วยความเร่งรีบโดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมเมือง ครอบครัวซึ่งเป็นหน่วยพื้นฐานที่สุดในการสร้างทรัพยากรบุคคลให้แก่สังคม เปลี่ยนแปลงไปจากในอดีตทั้งในด้านโครงสร้างระบบความสัมพันธ์และการปฏิบัติหน้าที่ โดยมีครัวเรือนที่เล็กลง เป็นลักษณะครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น ด้วยลักษณะสังคมที่แข่งขัน ทำให้บิดามารดาเน้นการทำงานมากกว่าการอุทิศเวลาให้ครอบครัว ซึ่งส่งผลต่อการใช้เวลาร่วมกันลดลงทั้งปริมาณและคุณภาพจนเป็นปัญหาปฏิสัมพันธ์ในที่สุด เมื่อครอบครัวซึ่งเป็นหน่วยพื้นฐานเกิดปัญหา สังคมย่อมเกิดปัญหาเช่นกัน ปัญหาการมีเพศสัมพันธ์และการตั้งครรภ์ก่อนวัยอันควร การใช้ความรุนแรง การมีพฤติกรรมต่อต้านสังคม การยกพวกตีกัน การติดอินเทอร์เน็ตติดเกมส์ การติดสื่อสังคมออนไลน์เป็นปัญหาการติดทางพฤติกรรมที่พบได้ในวัยรุ่นไทย การใช้เวลาคุณภาพจึงเป็นปัจจัยที่สามารถช่วยป้องกันพฤติกรรมเสพติดได้ ดังนั้น การสร้างพลังให้ครอบครัวเพื่อให้กลับมาทำหน้าที่ของครอบครัวอย่างเหมาะสมจึงเป็นสิ่ง

ที่จำเป็นในการป้องกันปัญหาที่จะเกิดกับเยาวชนไทยอันเป็นบุคคลที่จะขับเคลื่อนสังคมในอนาคตต่อไป การใช้เวลาคุณภาพร่วมกันนับเป็นวิธีการหนึ่งที่จะช่วยเสริมให้เกิดพลังในครอบครัว ผู้ปกครองมีบทบาทในการสร้างสรรค์ช่วงเวลาเหล่านี้ให้เกิดขึ้นโดยยึดความต้องการของลูกเป็นศูนย์กลาง เป็นเวลาที่ครอบครัวเชื่อมต่อกันด้วยความสัมพันธ์กันด้วยความรัก ได้มีโอกาสสื่อสารกันอย่างเหมาะสม เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ผ่านทางการทำกิจกรรมต่างๆ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของเอชรา วสุพันธ์จิต, รัชมน กัลยาศิริ.(2560: 619 –630) สรุปไว้ว่า ควรส่งเสริมให้ผู้ปกครองตระหนักถึงความสำคัญจัดสรรเวลาคุณภาพในครอบครัว ดูแลพฤติกรรมการใช้สมาร์ทโฟนและระยะเวลาในการเข้าถึงสื่อสังคมออนไลน์ของวัยรุ่น รวมถึงส่งเสริมกิจกรรมทางเลือกอื่น ที่นอกเหนือจากการใช้สื่อสังคมออนไลน์เพื่อป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้นอีกต่อไป

ด้วยสถาบันอุดมศึกษา เป็นหน่วยหนึ่งของสังคมที่มีบทบาทหน้าที่สั่งสอน อบรมความรู้ คุณธรรม จริยธรรมให้กับเยาวชนที่จะเป็นกำลังสำคัญของสังคมต่อไป เวลาส่วนใหญ่ของผู้เรียนจึงอยู่กับรูปแบบการเรียนการสอนที่กำหนดขึ้นของมหาวิทยาลัยแต่ละแห่ง หากผู้บริหารสถาบันอุดมศึกษาและผู้สอนตระหนักถึงความสำคัญของ “เวลาคุณภาพ” สามารถจัด ให้เกิดขึ้นในกระบวนการเรียนการสอนของแต่ละคณะวิชาได้ ย่อมเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการพัฒนาผู้เรียนในทุกๆ ด้านได้อย่างแท้จริง

เวลาคุณภาพ...การถ่ายทอดความรู้สำหรับผู้เรียนยุคใหม่

คำว่า “เวลาคุณภาพ” สำหรับกระบวนการเรียนการสอนในที่นี้ หมายถึง การกำหนดรูปแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีความหมาย กระตุ้นความสนใจให้กับผู้เรียน เพื่อเปิดโอกาสในการสร้างพัฒนาและประยุกต์ใช้ความรู้ ความสามารถ รวมถึงการส่งเสริมทักษะต่างๆ เพิ่มเติม ผู้เรียนต้องตั้งใจต่อการปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้ต่างๆ ให้สำเร็จลุล่วงได้ ฝึกให้เป็นนักวางแผน ผู้มีอำนาจตัดสินใจ เลือกใช้ประโยชน์จากความรู้ในสถานการณ์ใหม่ๆ ที่ช่วยสนับสนุนในการหาคำตอบสำหรับคำถามของตัวเองโดยใช้การวิเคราะห์ ด้วยเหตุนี้เอง สถาบันการศึกษาจึงจำเป็นต้องปรับตัวเพื่อให้เด็กไทยมีความรู้ที่สามารถไปสืบค้นความรู้ต่อได้ สามารถที่จะพัฒนาทักษะการเรียนรู้ของตัวเอง และไปหาวิธีค้นหาความรู้ที่จำเป็นมาใช้ได้ ทักษะสำคัญของผู้เรียนยุคใหม่ คือ “ทักษะในการแสวงหาความรู้ และสร้างความรู้ด้วยตัวเอง” ได้แก่

1. Character Building ที่ดี หมายถึง การมีลักษณะที่ดีต่อการพัฒนาตัวเองเพื่อการเติบโตในวันข้างหน้า หมายถึง “ความเพียร ความวิริยะ อุตสาหะ ตรงต่อเวลา คิดบวก” และดีต่อสังคมโดยรอบ คือ เป็นคนดี มีจิตอาสา มีความเป็นพลเมือง จิตใจโอบอ้อมอารี หรือที่เรียกกันว่า Attitude

2. ความรู้ ต้องเป็นความรู้ที่สำคัญเพื่อนำไปศึกษาค้นหาให้เกิดความรู้ใหม่ได้ ในขณะที่เดียวกันต้องมีความสามารถในการใช้ความรู้คือ “ทักษะ” โดยเฉพาะทักษะในศตวรรษที่ 21 ที่จำเป็นต่อการใช้ชีวิตในอนาคต คือ ทักษะในการจัดการการเงิน ทักษะในการดูแลสุขภาพตัวเอง ทักษะในการสื่อสาร ทักษะในการคิดวิเคราะห์และสร้างสรรค์ผลงาน ทักษะในการจัดการ สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นทักษะสำคัญในการ “ใช้ความรู้” ที่มีอยู่มากมายให้เกิดประโยชน์ ผลลัพธ์ของการจัดการเรียนการสอนของเด็กไทยในอนาคต คือ ต้อง “ใช้ความรู้เป็น” และ “เป็นคนดี”

แนวคิดพื้นฐานในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อการเรียนรู้แห่งศตวรรษที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ สมเกียรติ ตั้งกิจวานิช (2556) สรุปได้ 4 ประการ คือ

1. ความแตกต่างระหว่างบุคคล (Individual Different) ต้องจัดการศึกษาตามความถนัด ความสนใจ และความสามารถของผู้เรียนแต่ละคนเป็นเกณฑ์

2. ความพร้อม (Readiness) จากความเชื่อเดิมที่ว่า ผู้เรียนจะสามารถเริ่มเรียนได้ก็ต้องมีความพร้อมซึ่งเป็นพัฒนาการตามธรรมชาติ ปัจจุบันผลวิจัยทางด้านจิตวิทยาการเรียนรู้ พบว่าความพร้อมในการเรียนนั้นเป็นสิ่งที่สร้างขึ้นได้ ถ้าหากสามารถจัดบทเรียนให้พอเหมาะกับระดับความสามารถของเด็กแต่ละคน

3. การใช้เวลาเพื่อการศึกษา จากที่ผ่านมาพบว่า การจัดเวลาเพื่อการสอนหรือตารางสอนมักจัดขึ้นโดยอาศัยความสะดวกเป็นเกณฑ์ การแบ่งหน่วยเวลาเป็นชั่วโมงเท่ากันทุกวิชาทุกวัน อีกทั้งยังจัดเวลาการเรียนรู้ไว้อย่างแน่นอน เป็นภาคเรียน หรือเป็นปีนั้น ในปัจจุบันได้จัดเป็นหน่วยเวลาสอนให้สัมพันธ์กับลักษณะของแต่ละวิชา ซึ่งใช้เวลาในการเรียนรู้ไม่เท่ากัน บางวิชาอาจใช้ช่วงสั้นๆ แต่จัดสอนบ่อยครั้ง การเรียนรู้จึงไม่จำกัดอยู่แต่เฉพาะในห้องเรียนหรือในโรงเรียนเท่านั้น ดังนั้น การจัด “เวลาคุณภาพ” ในการเรียนการสอนจึงเป็นเรื่องที่ต้องให้ความสำคัญและนำมาพิจารณา

4. ประสิทธิภาพในการเรียน ด้วยการขยายตัวทางวิชาการและการเปลี่ยนแปลงของสังคมที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วทำให้มีสิ่งต่างๆ ที่จำเป็นต้องเรียนรู้เพิ่มขึ้นมาก แต่การจัดระบบการศึกษาเท่าที่เป็นอยู่ยังไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอ จึงจำเป็นต้องแสวงหาวิธีการใหม่ที่ช่วยให้เกิดประสิทธิภาพสูงขึ้น ทั้งในด้านปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับตัวผู้เรียน และปัจจัยภายนอก

เวลาคุณภาพ...การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง (Transformative Learning)

เหตุผลสำคัญที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการจัดการเรียนการสอน เพราะผู้เรียนในยุคปัจจุบันมีความแตกต่างไปจากผู้เรียนในอดีต โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องของข้อมูลความรู้ที่มีมากมายและเพิ่มขึ้นอย่างเท่าทวีคูณในแต่ละวันบนเครือข่ายสังคมออนไลน์ (Social Network) และ

อินเทอร์เน็ต (Internet) ปัญหาของผู้เรียนในยุคศตวรรษที่ 21 จึงไม่ใช่การขาดแหล่งความรู้อีกต่อไป แต่ปัญหาก็คือ จะทำอย่างไรจึงทำให้ผู้เรียนสามารถนำตนเองไปสู่ข้อมูลความรู้ ค้นหา และเลือกรับความรู้ด้วยการใช้สติปัญญาอย่างรู้เท่าทัน เรียนรู้เนื้อหาที่ตนควรรู้ไปกับการคิดวิพากษ์ จนนำไปสู่การสังเคราะห์ความรู้ เพื่อนำไปใช้ในการปฏิบัติ หรือปฏิบัติการ และเพื่อให้บรรลุเป้าประสงค์ของรายวิชา หรือสาขาวิชานั้นๆ

ปัญหาหนึ่งที่พบกันโดยทั่วไปในการเรียนการสอนของมหาวิทยาลัย คือ ผู้เรียนจำนวนมากมักมีความคุ้นชินและมีความเชื่อว่าครูหรืออาจารย์ผู้สอนเป็นเจ้าของความรู้ทั้งหมด วิธีการได้มาซึ่งความรู้ คือ ผู้สอนเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้เรียนเป็นหลัก และเชื่อว่าผู้สอนเป็นผู้ตัดสินใจต่อวิธีการเรียนรู้ เนื้อหาความรู้ ไปจนถึงการประเมินผลของการเรียนรู้ของผู้เรียนด้วย ปัญหาที่เกิดขึ้นดังกล่าวนี้ยังคงเป็นความเชื่อของผู้เรียนที่ยังยึดติด ยังคงดำเนินอยู่ และพบเห็นได้ในปัจจุบัน ด้วยสถานการณ์ของโลกที่เปลี่ยนแปลงไปและส่งผลกระทบต่อผู้เรียน จึงต้องมุ่งเน้นพัฒนาสนับสนุน และส่งเสริมให้ผู้สอนปรับเปลี่ยนรูปแบบวิธีการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญให้มากขึ้นกว่าเดิม (Learner Centered Approach)

แนวทางในการเปลี่ยนแปลงที่ทำให้ให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้อย่างแท้จริง ต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นการสร้าง การเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านความเชื่อ มุมมอง จนถึง การเปลี่ยนแปลงสู่การปฏิบัติที่สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของผู้เรียน ทั้งในเชิงความรู้ วิธีการเรียนรู้ การได้มาซึ่งความรู้ ความรับผิดชอบต่อการเรียนรู้ของตน การเปลี่ยนแปลงของผู้เรียนในลักษณะนี้จะเกิดขึ้นได้นั้น การจัดการเรียนการสอนต้องให้สอดคล้องกับลักษณะของผู้เรียนตามแนวคิดการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ชนิตดา ภูหงษ์ทอง (2561) ได้เสนอแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ที่ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงตั้งแต่ภายใน และนำไปสู่การปฏิบัติได้ในชีวิตจริง คือ ทฤษฎีการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง (Transformative Learning)

ทฤษฎีการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง หมายถึง กระบวนการที่ทำให้กรอบอ้างอิง (Frames of References) ของบุคคลที่มีกสันนิษฐาน (Assumptions) ต่อสิ่งต่างๆ ว่าเป็นความจริงโดยปราศจากการตรวจสอบหรือตั้งคำถามต่อข้อสันนิษฐานนั้นๆ ให้เปลี่ยนแปลงไปสู่การมีกรอบอ้างอิงที่สามารถพิจารณาอย่างรอบด้านมากขึ้น (Inclusive) สามารถแยกแยะวินิจฉัยได้มากขึ้น (Discriminating) สามารถเปิดรับสิ่งต่างๆ ได้มากขึ้น (Open) สามารถยอมรับการเปลี่ยนแปลงเชิงอารมณ์มากขึ้น (Emotionally Capable of Change) สามารถสะท้อนคิดมากขึ้น (Reflective) กรอบอ้างอิงที่มีลักษณะเหล่านี้จะช่วยสร้างความเชื่อ (Belief) และความคิดเห็น (Opinion) ที่ผ่านการตรวจสอบและมีความเป็นจริงมากขึ้น (True) หรือมีเหตุผลอันสมควรมากขึ้น (Justified) ซึ่งจะนำไปสู่แนวทางการปฏิบัติ (Action) ในชีวิตของบุคคลต่อไป

“กรอบอ้างอิง” เป็นโครงสร้างของสันนิษฐานและการคาดการณ์ (Expectations) ที่ถูกกลั่นกรองด้วยความพึงพอใจของบุคคลและเกี่ยวข้องกับทั้งมิติทางปัญญา (Cognitive) ทางอารมณ์ (Affective) และทางภาวะจิต (Conative) ยังเป็นสิ่งที่สร้างและจำกัดการรับรู้ การคิด ความรู้สึก และอุปนิสัยของบุคคล รวมถึงเป็นสิ่งที่ช่วยสำรวจหาบริบท เพื่อสร้างความหมายต่อสิ่งต่างๆ ซึ่งสามารถเลือกประสบการณ์เชิงประสาทสัมผัสรับรู้ได้ด้วยตนเอง (Sensory Experience) กรอบอ้างอิงนี้ประกอบด้วย 2 มิติ ได้แก่ จิตนิสัย (Habits of Mind) และมุมมอง (Points of View) (Mezirow, Jack., Taylor, Edward W., and Associates., 2012)

แนวทางการประยุกต์กระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงในกระบวนการเรียนการสอนนั้น สามารถพิจารณาถึงสิ่งที่ต้องการให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกับผู้เรียนได้ Dirkx (2017) ได้จำแนกผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นกับผู้เรียนเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่

1. ผลลัพธ์ที่เกี่ยวข้องกับตน (Self) เป็นการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง ได้เปลี่ยนแปลงสิ่งต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับตนของผู้เรียน ได้แก่ อัตลักษณ์หรือมุมมองต่อตนเอง (Identity or View of Self) การรับรู้ความสามารถตน (Self-Efficacy) การสร้างพลัง (Empowerment) การรู้จักตน (Self-Knowledge) ความสามารถในการรับผิดชอบ (Responsibility) การเปลี่ยนแปลงการให้ความหมายหรือเป้าหมายของชีวิต (Meaning or Purpose in One's Life) การเปลี่ยนแปลงบุคลิกภาพ (Personality) ความสัมพันธ์กับผู้อื่น (Relatedness to Others)

2. ผลลัพธ์ที่เกี่ยวข้องกับมุมมองต่อโลก (World View) เป็นการเปลี่ยนแปลงในเชิงสันนิษฐานหรือความคิดของบุคคลในเรื่องมุมมองต่อโลก เช่น การเปลี่ยนแปลงในสันนิษฐาน (Assumption) ความเชื่อ (Belief) หรือการคาดการณ์ (Expectation) การปรับหรือจัดความเข้าใจที่มีต่อสิ่งต่างๆ ในโลกใหม่ (Reorganization) ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งหรือเห็นความซับซ้อนต่อสิ่งต่างๆ ในโลก ความตระหนักในสิ่งต่างๆ ของโลก

จากแนวคิดของทฤษฎีการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวข้างต้น สามารถนำมากำหนด “เวลาคุณภาพ” ในกระบวนการเรียนการสอนได้ ด้วยการเชื่อมโยงทั้งด้านเนื้อหา ความรู้ หรือประเด็นสำคัญต่างๆ ได้อย่างกลมกลืน มีความสอดคล้องและเป็นไปได้มากที่สุด อีกทั้งผู้เรียนสามารถพัฒนาได้ทั้งความรู้ ภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติตามคุณลักษณะ ทักษะต่างๆ ที่สำคัญ รวมถึงการเห็นคุณค่าและความหมายของเนื้อหาความรู้ที่เรียนอย่างแท้จริง สามารถเชื่อมโยงความรู้ไปสู่โลกแห่งชีวิตจริงของตนเองจนถึงระดับสังคมได้ การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงจึงนับเป็นหนึ่งในทฤษฎีที่สนับสนุนให้ผู้เรียนสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าวได้ และยังช่วยให้ผู้เรียนเกิดคุณลักษณะที่พึงประสงค์อื่นๆ อีกหลายประการ อันมีความสำคัญต่อชีวิตการเรียน การทำงาน การดำรงชีวิตในสังคมอย่างมีคุณค่า มีความหมาย และมีความสุข ฉะนั้น จึงควรส่งเสริมและสนับสนุนให้ผู้สอนในระดับอุดมศึกษานำแนวคิดของทฤษฎีการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงไปใช้ในการจัดการเรียนการสอน

จัดเป็นรูปแบบของ “เวลาคุณภาพ” ขึ้นโดยผ่านกิจกรรม บรรยากาศ หรือวิธีการต่างๆ ที่มีความหลากหลาย ซึ่งผู้สอนจะต้องค้นคว้าศึกษาถึงรูปแบบ วิธีการนำมาปรับใช้กับกระบวนการเรียนการสอนจากกรณีตัวอย่างหรืองานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสาขาของตนเอง และประยุกต์ใช้อย่างเหมาะสมกับธรรมชาติของเนื้อหารายวิชาและธรรมชาติของผู้เรียน คุณประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงการจัดการเรียนการสอนของผู้สอนจักก่อให้เกิดผลลัพธ์ที่ดีต่อทั้งตัวผู้เรียน ผู้สอน และชุมชนการเรียนรู้เชิงวิชาชีพ ซึ่งจะขับเคลื่อนให้การศึกษาของไทยมีความหมายมากขึ้นและเป็นไปตามเป้าประสงค์ของการศึกษา

เวลาคุณภาพ...ดิงศักยภาพออกมาจากการเรียนรู้ในห้องเรียน

การจัดการศึกษานอกห้องเรียน นับเป็น “เวลาคุณภาพ” อีกรูปแบบหนึ่งของกระบวนการเรียนการสอน ซึ่งเป็นกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีคุณค่าอย่างยิ่งในการขยายขอบข่ายความคิด ความรู้ และเพิ่มพูนทักษะ ปลูกฝังเจตคติเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่ผสมผสาน ช่วยทำให้การเรียนรู้ในห้องเรียนได้ผลสมบูรณ์ขึ้นอย่างแท้จริง ดังที่นักการศึกษาต่างประเทศและนักการศึกษาไทยได้เสนอไว้ สรุปคุณค่าและความสำคัญของการศึกษานอกห้องเรียน ได้ดังนี้

1. เพื่อเสริมสร้างทักษะการเรียนการสอนทางวิทยาศาสตร์ ภาษา ศิลปะ สังคมศึกษา การศึกษานอกสถานทีนั้นสามารถส่งเสริมกระตุ้นความอยากรู้อยากเห็น และเพิ่มความสนใจจากการสังเกต สำรวจ ทดลอง จดบันทึก เก็บข้อมูล และสรุปผล อีกทั้งด้วยความงดงามจากธรรมชาติจะช่วยให้เด็กฝึกการบรรยาย เขียนโคลงกลอน และวาดภาพจากจินตนาการ การได้ทำงานร่วมกันตลอดจนพบเห็นบุคคลที่มีอาชีพแตกต่างกัน ช่วยทำให้ผู้เรียนเข้าใจถึงบทบาททางสังคมและการดำรงชีวิตและความสัมพันธ์ของบุคคลในสังคมได้เป็นอย่างดี และช่วยให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้นด้วย (Behrendt & Franklin, 2014)

2. เพื่อให้เกิดความเข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม สามารถเปิดโอกาสขยายประสบการณ์การเรียนรู้ในห้องเรียน ช่วยให้ผู้เรียนเกิดความชื่นชมในความงดงามของธรรมชาติ รู้จักสิ่งแวดล้อม เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องและไม่อาจแยกจากชีวิตมนุษย์ได้ (Hammerman, Hammerman, Hammerman, 2001)

3. เพื่อให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ตรงจากแหล่งเรียนรู้ในห้องเรียน การศึกษาจากแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายนอกห้องเรียนเป็นการเรียนรู้จากสภาพจริงในลักษณะองค์รวม ที่ไม่ได้จัดขึ้นเพื่อทดแทนตำราเรียน แต่อยู่บนพื้นฐานการเรียนรู้ที่ต้องเรียนโดยผ่านประสบการณ์ตรง ทิศนา ขัมมณี (2558) กล่าวว่า การไปทัศนศึกษาช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ เป็นวิธีสอนที่ช่วยให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ตรง โดยเรียนรู้จากสภาพความเป็นจริง สามารถเชื่อมโยงระหว่างกา

เรียนรู้ในห้องเรียนและสภาพที่แท้จริง อีกทั้งช่วยส่งเสริมการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นและชุมชนให้เป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน และสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนและชุมชน ศศิพัชร จำปา (2559) พบว่า การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ จะช่วยให้ผู้เรียนเรียนรู้จากการตั้งคำถาม เป็นการเรียนรู้ในลักษณะ “Doing of History” แสวงหาจากการศึกษาข้อมูล หลักฐานจากแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ในท้องถิ่นและชุมชน เป็นการกระตุ้นความสนใจของผู้เรียนให้เกิดความรักและภูมิใจในท้องถิ่นของตน และอลงกรณ์ จุฑาเกตุ (2557) เสนอว่า พิพิธภัณฑ์เป็นแหล่งเรียนรู้นอกห้องเรียนตลอดชีวิตที่สำคัญที่มีเอกลักษณ์ของตนเอง ทำให้ผู้เรียนตระหนักถึงคุณค่าเรื่องราวในท้องถิ่นตน วิถีชีวิต และวัฒนธรรมท้องถิ่นได้

ทัฟฟี (Tuffy, 2011) เสนอว่าการเรียนรู้นอกห้องเรียนโดยจัดไปทัศนศึกษาที่พิพิธภัณฑ์ นับเป็นการเรียนที่ผู้เรียนมีส่วนร่วม ครอบคลุมจุดประสงค์ทางด้านพุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัย ส่งเสริมกระบวนการคิด การแก้ปัญหา และการตัดสินใจ เป็นการสร้างแรงจูงใจต่อการเรียนให้สามารถเชื่อมโยงเนื้อหาที่เรียนในชั้นเรียน ทำให้บทเรียนมีความหมายมากขึ้น การจัดการเรียนการสอนจึงไม่ควรจำกัดเฉพาะในห้องเรียนเท่านั้น ผู้สอนจึงควรใช้ชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมและเป็นการปลูกฝังคุณลักษณะของการเป็นผู้ใฝ่เรียนรู้ตลอดชีวิตอีกด้วย จากผลงานวิจัย ปีเร็นท์และแฟรงค์คิต (Behrendt & Franklin, 2014) พบว่า การจัดทัศนศึกษาเป็นกระบวนการสำคัญในการฝึกทักษะ การสังเกต การรับรู้ โดยใช้ประสาทสัมผัสทุกส่วน การเสริมสร้างเจตคติเชิงบวก สร้างความตระหนักเห็นความสำคัญของเนื้อหาบทเรียน ได้เรียนรู้คำศัพท์มากขึ้น เรียนรู้ที่จะสังเกต ตั้งคำถาม เกิดความสงสัย ไปสู่การแสวงหาคำตอบ ผู้เรียนสามารถพัฒนากระบวนการคิด เชื่อมโยงเนื้อหา ทฤษฎีที่เรียนในชั้นเรียนกับประสบการณ์ตรงที่ได้รับจากการไปทัศนศึกษานอกห้องเรียน (Outdoor Fieldtrip) และเรียนรู้เกี่ยวกับชุมชนได้อีกด้วย

การศึกษานอกห้องเรียนที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม เป็นการจัดประสบการณ์ที่ขยายขอบข่ายความรู้ ความคิด เพิ่มพูนทักษะปลูกฝังจิตสำนึกในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ดังนั้น การศึกษานอกห้องเรียนจึงมีคุณค่าและความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะช่วยให้ผู้เรียนมีพื้นฐานความรู้ด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งถูกกำหนดให้เป็นแนวคิดที่สำคัญหนึ่งในศตวรรษที่ 21 แล้ว ยังช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนโดยผ่านประสบการณ์ตรง เรียนรู้จากการสังเกต ตั้งคำถาม แสวงหาคำตอบด้วยตนเองจนเป็นการเรียนรู้ที่มีความหมายส่งผลให้ประสบความสำเร็จในการเรียน

“เวลาคุณภาพ” นับเป็นเส้นทางการเรียนรู้ (Learning Journey) ที่ทำให้ผู้เรียนได้ตั้งศักยภาพของตัวเองออกมาใช้ ความรับผิดชอบต่อโครงการต่างๆ ที่ผู้เรียนได้ลงมือ จึงเป็นเสมือนการสร้างพื้นที่ให้ตัวเองได้ลงสนามไปเรียนรู้ ซึ่งเป็นได้ทั้งทักษะความรู้ ความชำนาญเชี่ยวชาญเฉพาะตัว หรือแม้แต่ความอดทนและความพยายาม เป็นภาวะของการก้าวข้ามปัญหาและอุปสรรคที่ต้องอาศัยความเชื่อมั่นและศรัทธาในตัวเองว่าสามารถประคับประคองตัวเองให้ข้ามพ้นไปได้ ประสบการณ์ที่

หล่อหลอมตัวตนของแต่ละคนผ่านเส้นทางการเรียนรู้ ประกอบด้วยปัจจัย สำคัญที่เชื่อมโยงกัน 3 ส่วน คือ

1. แรงขับ (Drive) ให้ลงมือทำ
2. เมื่อทำแล้วจึงเกิดทักษะ (Skills)
3. จุดยืนหรือท่าทีของตัวเองที่มีต่อชุมชนและสังคม (Position)

ปัจจัยสำคัญทั้ง 3 ส่วนจะถูกหลอมรวมกันเป็นตัวตนของผู้เรียนแต่ละคนได้ หากการเรียนรู้นั้นๆ เข้ามาในจังหวะที่เหมาะสม สามารถช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนมองเห็นศักยภาพในตัวเองได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ปัญหาที่เกิดขึ้นคือพื้นที่แห่งโอกาสหรือสภาพแวดล้อมที่เอื้อให้เขาได้หล่อหลอมความเป็นตัวตนในช่วงวัยนี้ได้หายไป นับเป็นเรื่องที่จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องจัดให้เกิด “เวลาคุณภาพ” ขึ้นในกระบวนการเรียนการสอน เข้ามาช่วยออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้นอกห้องเรียนขึ้น เพื่อให้เกิดพื้นที่แห่งโอกาสในการพัฒนาผู้เรียนดังกล่าวข้างต้น “การเรียนรู้นอกห้องเรียนสามารถสร้างโอกาสในชีวิต” ผู้เรียนจะเข้าใจและเข้าถึงการเรียนรู้ได้นั้น จึงไม่ได้อยู่ที่การสร้างกระบวนการเรียนรู้เฉพาะในห้องเรียนหรือสถานศึกษาเพียงอย่างเดียว แต่จะต้องสร้างให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเอง ผ่านกิจกรรมนอกห้องเรียนควบคู่ไปด้วย เพื่อให้เด็กได้มีโอกาสและมีอิสระได้เรียนรู้ตามความสนใจของตนเอง การเรียนรู้นอกห้องเรียนไม่เพียงทำให้เด็กสามารถเลือกเรียนรู้ได้ตามความถนัด ความสนใจ และพรสวรรค์ของตนเองเท่านั้น ยังช่วยเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ ผ่านประสบการณ์การคิดแก้ปัญหาในสถานการณ์จริงที่จะติดตัวไปตลอดชีวิตอีกด้วย

สถานการณ์แห่งการเรียนรู้ที่ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง มีดังนี้

1. ได้มุมมองทางความคิดใหม่ สามารถเปลี่ยนทัศนคติจากความรู้เดิมที่ไม่กว้างไม่ลึกมากนัก สามารถเชื่อมโยงได้ทุกมิติทุกมุมมอง กลายเป็นความรู้ที่ลุ่มลึกขึ้น ขยายกว้างมากขึ้น
2. เปลี่ยนพฤติกรรมการแสดงออก การพูด หรือการกระทำเปลี่ยนแบบแผนที่เคยเป็นความคุ้นชินเดิมๆ ได้
3. มีทักษะ ความสามารถ หรือศักยภาพมากขึ้นจนเป็นความเชี่ยวชาญทั้งทักษะการคิดที่เป็นระบบ ทักษะการฟัง ให้กลายเป็นทักษะที่นำไปประกอบอาชีพและทักษะชีวิตได้
4. เปลี่ยนสำนึก มโนธรรมทางสังคม ความเข้าใจและมุมมองทางสังคมไปสู่การขับเคลื่อนทางสังคม ความเหลื่อมล้ำทางสังคม สำนึกความเป็นพลเมืองดี เป็นสำนึกที่ไม่นิ่งดูตายตั้งแต่ในครอบครัวไปจนถึงสังคม
5. รู้จักตัวเอง รู้จักตัวตนภายใน การตั้งคำถามกับชีวิต การไตร่ตรองชีวิต
6. เรื่องจิตใจ อารมณ์ และความคิด เป็นปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงสิ่งรอบตัว ไม่ได้มองแต่ตัวเอง ยอมรับ และกล้าที่จะต้านกับกระแสที่ผันผวน เป็นการเติบโตภายในตนเอง

7. การเปลี่ยนแปลงทางด้านปัญญาที่ลุ่มลึก การรู้เท่าทันความเป็นจริง ไม่ยึดติดจนเกินไป มีปัญญาคลาไคลการยึดติดได้ สามารถมองเห็นสภาวะธรรมชาติแบบไม่มีตัวไม่มีตน เป็นการเข้าถึงความจริง จนรู้สึกรู้ว่าเราปล่อยวางตัวเองได้

การจัดการเรียนรู้ในห้องเรียนโดยผ่านประสบการณ์ (Outdoor Experiential Education) จึงต้องมีการวางแผนบริหารจัดการอย่างรอบคอบโดย และต้องมั่นใจว่าได้จัดประสบการณ์ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ หลักการเรียนรู้ในห้องเรียนที่เน้นประสบการณ์ สามารถสรุปได้ดังนี้ (AEE, 2003: 9 -10)

1. เกิดขึ้นได้จากการที่ผู้สอนวางแผนอย่างรอบคอบ ในการเลือกประสบการณ์หรือกิจกรรมให้ผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนพัฒนาทักษะการแก้ปัญหาการคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ คิดอย่างมีวิจารณญาณ คิดสร้างสรรค์

2. ส่งเสริมพัฒนาการในทุกๆ ด้าน รวมถึงพัฒนาการทางสติปัญญา ร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม และจิตวิญญาณ ตลอดจนช่วยให้ผู้เรียนมีการสื่อสารและปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นมากขึ้น รู้จักเข้าใจตนเอง มีการตรวจสอบค่านิยมเจตคติของตนมากขึ้น

3. ช่วยให้ผู้เรียน ได้เรียนรู้แบบกระตือรือร้น มีส่วนร่วมในการลงมือกระทำ ได้ฝึกทักษะการสังเกต ตั้งคำถาม คิดวิเคราะห์ และแสวงหาค้นคว้าด้วยตนเอง

การเรียนรู้โดยอาศัยประสบการณ์ตรง (Direct Experience) เป็นลักษณะสำคัญของการศึกษานอกห้องเรียน (Outdoor Education) ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจและมีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ได้ฝึกทักษะการสังเกต ฝึกกระบวนการคิดวิเคราะห์ การตั้งคำถาม คิดสร้างสรรค์ พัฒนาทักษะทางการสื่อสาร ทักษะทางสังคม และการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นซึ่งล้วนเป็นทักษะแห่งอนาคตใหม่ทั้งสิ้น

เวลาคุณภาพ... การเรียนรู้สำหรับคนรุ่นใหม่ยุคดิจิทัล

แนวโน้มกระแสการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ของโลกที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ส่งผลกระทบโดยตรงกับวิถีชีวิตของผู้คน ไม่ว่าจะเป็นความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสารสนเทศที่เชื่อมโยงหลายมิติ ทำให้เกิดการกระจายข้อมูลข่าวสาร ความรู้ และนวัตกรรม โดยเฉพาะยุคสังคมดิจิทัลทำให้เราสามารถเข้าถึงแหล่งข้อมูลได้จากปลายนิ้วเปิดโลกแห่งการเรียนรู้ทุกที่ทุกเวลา ดังนั้นคนรุ่นใหม่ที่กำลังก้าวสู่ตลาดแรงงานปัจจุบันจึงมีพฤติกรรมและความคิดที่แตกต่างจากคนรุ่นก่อน ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเช่นนี้ย่อมส่งผลต่อพฤติกรรมการเรียนรู้ การทำงาน และการใช้ชีวิตของคนในสังคมอย่างมาก

ท่ามกลางกระแสแห่งความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและการพัฒนาทางด้านดิจิทัล สถาบันการศึกษาหลายแห่งได้พยายามปรับเปลี่ยนทั้งหลักสูตร รูปแบบและวิธีการสอนที่เน้นการ

เรียนรู้ให้เกิดประสิทธิภาพและสามารถประยุกต์ใช้ได้จริง ความนิยมการเรียนรู้นอกระบบเริ่มมีมากขึ้น เกิดเป็นรูปแบบการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นสามารถตอบโจทย์ความต้องการของผู้เรียนได้รวดเร็ว เลือกเรียนสิ่งที่ตนเองสนใจได้ทันที ระบบการเรียนรู้ทางออนไลน์เข้ามามีบทบาทมากขึ้นที่ทำให้สามารถเลือกเรียนรู้ได้ตามความสนใจ ภายใต้เวลาสถานที่ตามความสะดวก นอกจากนี้ นวัตกรรมการเรียนรู้ใหม่ๆ สามารถตอบโจทย์และรองรับการใช้งานอย่างเหมาะสม คนยุคนี้จำเป็นต้องปรับตัวและพัฒนาศักยภาพของตนเองอยู่เสมอทั้งในแง่การทำงาน และการใช้ชีวิต อันส่งผลทำให้พฤติกรรมการเรียนรู้ของคนเปลี่ยนไป เกิดความรู้ใหม่ๆ มากมายนอกห้องเรียน ทำให้ผู้คนในยุคนี้สามารถแสวงหาความรู้ได้อย่างต่อเนื่อง ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและดิจิทัลมีการพัฒนาไปอย่างรวดเร็วทำให้ผู้คนเชื่อมต่อกับอินเทอร์เน็ตได้ตลอดเวลา โลกดิจิทัลจึงเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้ในยุคปัจจุบัน การเกิดนวัตกรรมการเรียนรู้ใหม่ๆ เป็นยุคแห่งการพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้ใหม่ๆ ข้อมูลมากมายเหล่านี้จึงจำเป็นต้องมีระบบจัดการข้อมูลที่มีประสิทธิภาพ อีกทั้งผู้เรียนจะต้องมีทักษะในการคัดกรอง แยกแยะและเลือกใช้ให้เหมาะสม ระบบการศึกษาต้องปรับตัวความรู้ในทุกวันนี้มีมากมายและแสวงหาได้ง่ายขึ้น การเรียนรู้ในยุคนี้จึงไม่ใช่การเรียนเพื่อท่องจำแต่เป็นการเรียนเพื่อรู้และรู้เพื่อนำไปใช้ได้ รูปแบบการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับยุคนี้ คือ รูปแบบที่สามารถนำเทคโนโลยีมาใช้ประโยชน์ ซึ่งมวลชนสามารถเรียนรู้ได้ ต้องเรียนรู้อย่างเหมาะสมกับความสนใจความสามารถของแต่ละบุคคล จึงนับเป็นโอกาสดีของคนรุ่นใหม่ในการเลือกรูปแบบการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับตนเองได้ ส่วนเครื่องมือสร้างการมีส่วนร่วมในสังคมยุคดิจิทัล คือ การใช้เทคโนโลยีมาช่วยแก้ปัญหาสังคมจากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ประกอบกับแรงผลักดันทางด้านเศรษฐกิจและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในช่องทางการเรียนรู้ทุกรูปแบบ โดยอาศัยเทคโนโลยีที่เป็นตัวขับเคลื่อนที่สำคัญ

การจัดแหล่งเรียนรู้ยุคใหม่กับการขับเคลื่อนเมืองแห่งความรู้ การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ที่สามารถเชื่อมโยงความรู้ที่หลากหลายจึงมีความสำคัญต่อการพัฒนาสู่การเป็นเมืองแห่งความรู้ ไม่ว่าจะเป็นแหล่งเรียนรู้ทางกายภาพและแหล่งเรียนรู้ออนไลน์ ปัจจัยสำคัญในการสร้างสรรค์แหล่งเรียนรู้ยุคใหม่ไม่ว่าจะเป็นเทคโนโลยีสารสนเทศที่ช่วยอำนวยความสะดวกในการเข้าถึงองค์ความรู้ เทคโนโลยีสมัยใหม่ ที่ช่วยให้การนำเสนอมีความน่าสนใจ เข้าใจง่าย ช่วยให้เกิดการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้และพัฒนาทักษะทั้งระหว่างผู้เรียนกับผู้เรียน และระหว่างผู้เรียนด้วยกันเอง รวมถึงการสร้างความรู้สึกร่วมกันเป็นเจ้าของแหล่งเรียนรู้ของคนในชุมชนที่มีผลต่อความยั่งยืนของแหล่งเรียนรู้ด้วย การเรียนรู้และการพัฒนาเมืองเป็นพลวัตที่ไม่อยู่นิ่งและเป็นสิ่งท้าทายโดยเฉพาะในยุคที่การแข่งขันขึ้นอยู่กับความรู้และภูมิปัญญาของคนที่สามารถตอบสนองความต้องการเรียนรู้ และการพัฒนาทักษะของคน ทั้งที่อยู่ในพื้นที่และนอกพื้นที่ ให้มีส่วนร่วมสร้างสรรค์คุณค่าและพัฒนาคุณภาพชีวิตเพื่อให้เป็นเมืองแห่งความรู้ แหล่งเรียนรู้จึงมีบทบาทในการบริหารจัดการความรู้ เพื่อให้บริการ

ความรู้ที่จำเป็นต่อการพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนและนำไปสู่การปรับใช้ความรู้ให้เกิดประโยชน์ เพื่อให้คนและเมืองสามารถพัฒนาไปพร้อมๆ กันอย่างยั่งยืนในที่สุด

เวลาคุณภาพ... ความพร้อมสู่การเป็น Active Citizen

ในการสร้างสำนึกความเป็นพลเมืองและจิตอาสา และสร้างทักษะให้ผู้เรียนเป็นคนดี มีสำนึกดีได้นั้น ต้องปลูกฝังความเป็น “Active Citizen” ให้เกิดขึ้นในทุกช่วงชั้นของการเรียนรู้

คำว่า “Active Citizen” หมายถึง

- มีความรับผิดชอบ
- รู้หน้าที่ มีเป้าหมาย ทำตามคำมั่นสัญญา ไม่หวังสิ่งตอบแทน เคารพความแตกต่างของผู้อื่น
- ไม่เอาเปรียบ ไม่ตัดสินจากภายนอก ไม่หลงตัวเอง คิดนอกกรอบ คิดเป็น ทำเป็น
- รู้จักตั้งคำถาม คิดวิเคราะห์ ลงมือทำอย่างมีเป้าหมาย และอีกมากมาย

วรากรณ์ สามโกเศศ (2558) ได้กล่าวถึง สถานะการเป็น Active Citizen จะโยงใยกับปรัชญาที่ระบุไว้ว่า สมาชิกขององค์กร (ไม่ว่าธุรกิจหรือรัฐ) หรือของประเทศ ล้วนต้องมีความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม ถึงแม้ว่าบุคคลนั้นจะไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับบทบาทในด้านการปกครองเลย ด้วยเหตุผลที่ว่า ทุกคนเมื่อเกิดมาจะได้รับสิทธิจากรัฐในฐานะมนุษย์ก็ได้รับประโยชน์โดยธรรมชาติ แต่ในฐานะพลเมืองนั้นจำเป็นต้องมีความรับผิดชอบต่อสิ่งที่ตนเองได้รับในฐานะสมาชิกของรัฐเป็นการตอบแทนให้แก่รัฐด้วยเช่นกัน Active Citizen เป็นคนที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม มีบทบาทในชุมชน มีจิตอาสา (กระทำสิ่งต่างๆ โดยไม่หวังผลตอบแทนแก่ตนเอง) และจิตสาธารณะ (มีจิตที่เห็นแก่ประโยชน์ของสังคมเป็นหลัก) ศรัทธาในการริใช้เคิลทรัพยากรเพื่อถนอมสิ่งแวดล้อม รักสันติภาพ ร่วมบริจาคทรัพยากรเพราะตระหนักดีว่าเป็นความรับผิดชอบต่อตน

ปัจจุบัน แนวคิด Active Citizen เกิดขึ้นในทุกระดับการศึกษา ตั้งแต่ขั้นพื้นฐานจนถึงระดับมหาวิทยาลัย ได้ถูกแพร่กระจายไปทั่วโลกทั้งในอังกฤษ สกอตแลนด์ เดนมาร์ก แคนาดา สหรัฐอเมริกา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสหรัฐอเมริกาได้กำหนดให้ Active Citizenship เป็นวิชาบังคับในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ความเป็นพลเมืองนั้นถือว่าต้องทำให้เกิด มิใช่เป็นเพียงหน้าที่เท่านั้น แต่เป็นสิ่งที่ต้องทำให้เกิดขึ้นในตัวบุคคลเพื่อให้เป็นทรัพยากรที่มีค่าของสังคม (สุพรรณิ ชาญประเสริฐ, 2557)

การเป็น Active Citizen ได้นั้นไม่สามารถเกิดขึ้นเพียงเพราะจากการเรียนในวิชาหรือการท่องจำจำกัดความได้ หากต้องเกิดจากการบ่มเพาะโดยพ่อแม่ ครู และสังคม ให้ความรับผิดชอบต่อสังคม สิ่งซึ่งฝังอยู่ในตัวทุกคนทุกคนที่เกิดในแผ่นดินไทยล้วนมีฐานะเป็นพลเมืองไทย (Thai Citizen) ที่ต้องเป็น Active Citizen ด้วยเส้นทางสร้าง Active Citizen ด้วยภาพปลายทางที่อยากเห็นเยาวชนคนรุ่น

ใหม่ในสังคมไทย มีความเป็นพลเมืองที่ใส่ใจต่อสังคม (Good Citizen) สามารถพัฒนาตนเองให้มีทักษะการเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติจริง ใช้ศักยภาพของตนเองเพื่อพัฒนาชุมชนหรือสังคมในเรื่องที่มีความสนใจ

บทสรุป

“เวลาคุณภาพ” นับเป็นกิจกรรมการเรียนการสอนอีกรูปแบบหนึ่ง ที่สอดคล้องกับแนวทางการจัดการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงเป็นหนึ่งในทฤษฎีการเรียนรู้ทางการศึกษาที่มุ่งเน้นการเปลี่ยนแปลงตั้งแต่ความเชื่อหรือมุมมองภายในของบุคคลไปจนถึงการเปลี่ยนแปลงในเชิงปฏิบัติและการบูรณาการสู่ชีวิต กระบวนการเรียนรู้ สู่การเปลี่ยนแปลงได้สร้างผลกระทบเชิงบวกทั้งในระดับบุคคลเองและในระดับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและสิ่งต่างๆในโลก อันเป็นแนวคิดหลักของการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 เครื่องมือชนิดหนึ่งที่ทำให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ และศึกษาเกี่ยวกับตนเองและสิ่งแวดล้อมได้ โดยการศึกษาในห้องเรียนสามารถเชื่อมโยงเนื้อหาและทฤษฎีที่เรียนในห้องให้เป็นรูปธรรม มีความหมาย อีกทั้งผู้เรียนได้รับประสบการณ์ตรงจากแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายนอกห้องเรียน กล่าวได้ว่าเวลาคุณภาพที่เกิดขึ้นในการออกไปศึกษานอกห้องเรียนสามารถเสริมสร้างทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้เรียนสามารถเรียนรู้จากการฝึกทักษะการสังเกต การสำรวจ มีวิจรรณญาณคิดสร้างสรรค์ ตั้งคำถามและแสวงหาคำตอบ ตลอดจนเรียนรู้ในการสื่อสารและร่วมมือกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข กิจกรรมที่ยืดผู้เรียนและปัญหาเป็นสำคัญถูกกำหนดขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของกิจกรรมการเรียนรู้ เนื้อหา เวลา และจำนวนของผู้เรียน การศึกษาไทยในยุคไทยแลนด์ 4.0 มีเป้าหมายเพื่อให้ผู้เรียนสามารถสร้างองค์ความรู้ได้ด้วยตนเองและนำความรู้ไปประยุกต์ให้เกิดนวัตกรรมสู่สังคม จึงต้องจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติจริง สามารถนำความรู้หลายๆ แขนงมาบูรณาการแบบสร้างสรรค์เพื่อพัฒนานวัตกรรมที่ตอบสนองความต้องการของสังคม ประเด็นการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้จึงควรเน้นภาคปฏิบัติ มีลักษณะยืดหยุ่นและหลากหลาย ผู้เรียนมีอิสระในการเลือกที่จะเรียนรู้มีส่วนร่วมคิดออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ เปิดโอกาสให้ผู้เรียนแสดงผลงานการเรียนรู้ ตลอดจนสามารถแสดงถึงการประยุกต์ความรู้ไปใช้ประโยชน์ในการรังสรรค์ชิ้นงานขึ้นมาใหม่ สามารถสะท้อนให้เห็นถึงองค์ความรู้ ทักษะกระบวนการคิด ทักษะกระบวนการแก้ปัญหา สมรรถนะและคุณลักษณะของผู้เรียน แสดงว่ากระบวนการจัดการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนนั้นสามารถให้ผลตอบสนองกับความต้องการของสังคม สามารถส่งผลให้เกิดหรือมีทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 และเป็นไปตามเป้าหมายของการจัดการเรียนรู้ที่มีความพร้อมก้าวสู่การเป็น Active Citizen ได้อย่างแท้จริง

เอกสารอ้างอิง

- ชนิดดา ภูหงษ์ทอง. (2560). การวิจัยปฏิบัติการเชิงวิพากษ์แบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนา
ปฏิบัติการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญของนิสิตฝึกประสบการณ์วิชาชีพรุ่นผ่าน
วิธีการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง. (วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ,
กรุงเทพฯ.
- (2561) การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง: ความท้าทายของผู้สอนในระดับอุดมศึกษา.
วารสารพฤติกรรมศาสตร์. 24,163-182.
- ทีศนา แคมมณี. (2558). ศาสตร์การสอน: องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มี
ประสิทธิภาพ (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เทียมจันทร์ พานิชย์ผลินไชย. (2559). การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง: การจัดการเรียนรู้ด้าน
การผลิตครู. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. 22(2), 1-11.
- วรากรณ์ สามโกเศศ. (2558). ว่าด้วย Active Citizen. 25 ส.ค.2558. สืบค้นจาก
<https://thaipublica.org/2015/08/varakorn-125/>
- สมเกียรติ ตั้งกิจวานิช. (2556). ปฏิรูปการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อการเรียนรู้แห่งศตวรรษที่ 21
สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย(ทีดีอาร์ไอ).กรุงเทพฯ: สำนักงานสถิติแห่งชาติ.
- สุพรรณณี ชาญประเสริฐ.(2557). Active Learning: การจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21. นิตยสาร
สรวท. 42(188), 3-6.
- ศศิพัชร จำปา. (2559). การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นโดยใช้แหล่ง
เรียนรู้ทางประวัติศาสตร์เพื่อส่งเสริมกระบวนการคิดทางประวัติศาสตร์. *Veridian E-
Journal, Silapakorn University*, 9(2), 1158-1169.
- อลงกรณ์ จุฑาเกตุ. (2557). การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเรียนรู้ของพิพิธภัณฑ์
ท้องถิ่นกรุงเทพมหานคร. *Veridian E-Journal, Silapakorn University*, 7(3) ,1113-
1124.
- เอชรา วสุพันธ์จิต, รัศมน กัลยาศิริ. (2560). เวลาที่มีคุณภาพในครอบครัวของนักเรียนระดับ
มัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร. *จุฬาลงกรณ์เวชสาร*. 61(5),
619 – 630.
- Association of Experiential Education (AEE). 2003. Definition of Experiential Education.
February 5, 2016. Retrieved from <http://www.aee.org/ndef.html>
- Behrendt, Marc & Franklin, T (2014). A Review of Research on School Field Trips and
Their Value in Education. *International Journal of Environmental & Science
Education*, 9, 235- 245.
- Dirkx, J. M. (2017). The Transformative Dimensions of Global Learning Experiences:

An Overview. Retrieved from

http://www.nafsa.org/_/File/_/2017colloquia/2017_assessment_drixx_dimensions.pdf

Hammerman, D. R., Hammerman, W. M., & Hammerman, E. L. (2001). *Teaching in the Outdoor*. Danville, IL: Interstate.

Mezirow, Jack., Taylor, Edward W., and Associates. (2012). *Transformative Learning in Practice : Insights from Community, Workplace, and Higher Education*. San Francisco, CA.: Jossey-Bass.

Tuffy, Jennifer. (2011). The Learning Trip: Using the Museum Field Trip Experience as a Teaching Resource to Enhance Curriculum and Student Engagement.

Accessed June 6, 2017. Retrieved from

<http://eric.ed.gov/?q=a+day+at+the+museum%3Athe++impact+of+field+trip&ft=on>

Weimer, M. (2002). *Learner-Centered Teaching: Five Key Changes to Practice*. San Francisco: Jossey-Bass.

ปัจจัยส่วนบุคคลกับความพึงพอใจในงานของพนักงานโรงงานอุตสาหกรรมผลิต เหล็กกล้าแห่งหนึ่งในจังหวัดสมุทรปราการ

ชูเกียรติ จากใจชน¹, จิราภรณ์ โภชกปรีภรณ์²,

สุวัลลี แยมศาสตร์³, คิม บุญทา⁴

^{1,2,3,4} คณะจิตวิทยา วิทยาลัยเซนต์หลุยส์

⁴ นักศึกษา สาขาวิชาจิตวิทยาอุตสาหกรรมและองค์การ

บทคัดย่อ

“ปัจจัยส่วนบุคคลกับความพึงพอใจในงานของพนักงานโรงงานอุตสาหกรรมผลิตเหล็กกล้าแห่งหนึ่งในจังหวัดสมุทรปราการ” เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ โดยมีวัตถุประสงค์ คือ

1. เพื่อศึกษาผลของปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ รุ่นของคน ระดับการศึกษา ระยะเวลาปฏิบัติงาน รายได้เฉลี่ยต่อเดือน ที่มีต่อและความพึงพอใจในงานของพนักงานโรงงานอุตสาหกรรมผลิตเหล็กกล้าแห่งหนึ่งในจังหวัดสมุทรปราการ

2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างอายุ ระยะเวลาปฏิบัติงาน ความพึงพอใจในงานแต่ละด้านกับความพึงพอใจในงานด้านอื่นๆ ของพนักงานโรงงานอุตสาหกรรมผลิตเหล็กกล้าแห่งหนึ่งในจังหวัดสมุทรปราการ

กลุ่มตัวอย่างในการศึกษาเป็นพนักงานโรงงานอุตสาหกรรมผลิตเหล็กกล้าแห่งหนึ่งในจังหวัดสมุทรปราการ โดยการสุ่มตัวอย่างจำนวน 70 คน ใช้แบบสอบถามที่ประกอบด้วยจำนวนข้อคำถาม 26 ข้อ มีค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามทั้งฉบับเท่ากับ .907 เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลประกอบด้วยค่ามัธยฐานเลขคณิต ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบค่าที และสหสัมพันธ์เพียร์สัน ผลการศึกษาสรุปได้ว่า

1. พนักงานชายและพนักงานหญิง มีความพึงพอใจในงานในรายด้านและภาพรวมไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ พนักงานที่มีสถานภาพสมรสเป็นโสดและพนักงานที่มีสถานภาพสมรสแล้ว มีความพึงพอใจในงานในรายด้านและภาพรวมไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

2. พนักงานที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี มีความพึงพอใจในงานในด้านสวัสดิการของบริษัท และอื่นๆ สูงกว่าพนักงานที่มีระดับการศึกษาปริญญาตรี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

3. พนักงานที่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน $\leq 15,000$ บาท มีความพึงพอใจในงานในรายด้านย่อยด้านนโยบายและวิธีปฏิบัติต่างๆภายในบริษัท และด้านสวัสดิการของบริษัท และอื่นๆ และใน

ภาพรวมสูงกว่าพนักงานที่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน 15,001 – 30,000 บาท อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

4. พนักงานเจนเนอเรชั่นเอ็กซ์มีความพึงพอใจในงานในรายด้านย่อยด้านนโยบายและวิธีปฏิบัติต่างๆภายในบริษัท และด้านสวัสดิการของบริษัทและอื่นๆ สูงกว่าพนักงานเจนเนอเรชั่นวาย อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

5. พบความสัมพันธ์ระหว่างอายุ และระยะเวลาปฏิบัติงาน และความพึงพอใจในงานแต่ละด้านมีความสัมพันธ์ทางบวกกับความพึงพอใจในงานในด้านอื่นๆ เพียงบางส่วน

คำสำคัญ: ความพึงพอใจในงาน, โรงงานอุตสาหกรรมผลิตเหล็กกล้า, รุ่นของคน

Personal Factors and Job Satisfaction among Blue-Collar Workers in a Steel Manufacturing Plant in Samut Prakan Province

Chukiat Chakchaichon¹, Jiraporn Pochakaparipan²,
Suallee Yamsart³, Kim Boontha⁴

^{1,2,3,4} Faculty of Psychology, Saint Louis College

⁴ Student in Industrial and Organizational Psychology

Abstract

“Personal Factors and Job Satisfaction among Blue-Collar Workers in a Steel Manufacturing Plant in Samut Prakan Province” was a survey research. The objectives of this study were as follows:

1. To study the effects of personal factors (gender, generation, educational level, work experience, and monthly income) on Job Satisfaction among blue-collar workers in a steel manufacturing plant in Samut Prakan Province.
2. To study the relationship between age, work experience, and the subscales of job satisfaction among blue-collar workers in a steel manufacturing plant in Samut Prakan Province.

The samples comprised of 70 blue-collar workers in a steel manufacturing plant in Samut Prakan Province. The sample were selected by the method of sample random sampling. The questionnaire was a 26-item questionnaire which had a reliability of .907. The statistics used to analyze the data were arithmetic mean, standard deviation, t-test and Pearson's correlation. Five important parts of the research results were reported here.

1. There was not a statistically significant difference in job satisfaction between male workers and female workers. There was not a statistically significant difference in job satisfaction between single workers and married workers.

2. Workers with a High School/College Diploma had got higher job satisfaction, especially in company benefits when compared to workers with Bachelor's degree statistically significant difference at the 0.05 level (2tailed).

3. Workers with less than 15,000-baht-monthly income had got higher job satisfaction, especially in both the company policy and internal procedures, other company benefits, and overall job satisfaction when compared to workers with between 15,001–30,000 baht-monthly income statistically significant difference at the 0.05 level (2tailed).

4. Generation X workers had got higher job satisfaction, especially in both the company policy and internal procedures and other company benefits when compared to Generation Y workers statistically significant different at the 0.05 level (2 tailed).

5. The results showed that age and work experience were significantly positive correlated with some of the subscales of job satisfaction.

Keywords: job satisfaction, steel manufacturing plant, generation

ความสําคัญและที่มาของปัญหาวิจัย

ความพึงพอใจในงาน (Job Satisfaction) เป็นตัวแปรที่สําคัญมากตัวแปรหนึ่งในทางจิตวิทยาอุตสาหกรรมและองค์การ ความพึงพอใจในงาน สามารถแบ่งออกเป็นมิติย่อยด้านงาน ได้แก่ ลักษณะงาน สภาพการทำงาน และโครงสร้างของงาน และมิติย่อยด้านการจัดการ ได้แก่ ความมั่นคงในงาน รายรับ ผลประโยชน์ โอกาสก้าวหน้า อำนาจตามตำแหน่งหน้าที่ สภาพการทำงาน เพื่อนร่วมงาน ความรับผิดชอบงาน การนิเทศ งาน การสื่อสารกับผู้บังคับบัญชา ความศรัทธาในตัวผู้บริหาร และความเข้าใจกันระหว่างผู้บริหารกับพนักงาน เป็นต้น

องค์การส่วนใหญ่ได้ให้ความสำคัญและมีการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลให้บุคลากรเกิดความพึงพอใจในงาน ซึ่งความพึงพอใจในงานของบุคลากรจะส่งผลโดยตรงต่อประสิทธิผลและประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานความพึงพอใจในงานที่เกิดขึ้นจะสร้างความรู้สึกรักภักดีต่อองค์การ และเมื่อบุคลากรเกิดความรักในองค์กรแล้วก็จะรักในงานที่ทำ และพร้อมที่จะตั้งใจ ทํางานอย่างเต็มความรู้ความสามารถ ซึ่งแน่นอนว่าจะเป็นผลดีต่อองค์การเป็นอย่างยิ่ง

นักวิชาการหลายท่าน ตลอดจนผลการวิจัยและข้อค้นพบทางวิชาการได้กล่าวถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อความพึงพอใจในงานไว้ประการหนึ่ง คือ ปัจจัยส่วนบุคคลของบุคลากรด้วยบุคลากรที่เข้ามาบรรจุทํางานอยู่ในองค์การจะมาพร้อมกับคุณสมบัติ คุณลักษณะประจำตัว โดยเราสามารถแบ่งปัจจัยส่วนบุคคลออกเป็น 2 มิติหลัก ได้แก่ มิติระดับปฐมภูมิ (Primary Dimensions) ประกอบด้วย อายุ เพศ รุํนของคน เชื้อชาติ ชาติพันธุ์ เพศวิถี ความสามารถทางกายภาพ และมิติระดับทุติยภูมิ (Secondary Dimensions) ประกอบด้วยภาษา วัฒนธรรม ประเพณี ค่านิยม การศึกษา อาชีพ ประสบการณ์ วิธีการเรียนรู้ (Rosado, 2006) ปัจจัยส่วนบุคคลเหล่านี้ จะส่งผลกระทบต่อผลการปฏิบัติงาน แรงจูงใจในการทำงาน การมุ่งต่อผลสำเร็จ และปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในองค์การ และจะส่งผลโดยตรงต่อประสิทธิภาพขององค์การ เป็นต้นว่า หากปัจจัยส่วนบุคคลมีความหลากหลายก็จะส่งประโยชน์ต่อการสร้างและพัฒนานวัตกรรม ในทางตรงกันข้ามก็อาจเป็นประเด็นปัญหาในเรื่องการมีอคติระหว่างกัน การเลือกปฏิบัติ ขาดความเป็นทีม อันอาจนำไปสู่ความทําทายสำหรับผู้บริหารหรือเจ้าของสถานประกอบการในการสร้างความยืดหยุ่นเชิงการบริหาร และการตอบสนองความต้องการของกำลังคนรุํนต่างๆ ในองค์การ เป็นต้น

ในการวิจัยครั้งนี้คณะผู้วิจัยได้ตั้งวัตถุประสงค์ของการวิจัยโดยเลือกศึกษาปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ อายุ เพศ รุํนของคน ระดับการศึกษา ระยะเวลาปฏิบัติงาน รายได้เฉลี่ยต่อเดือนกับความพึงพอใจในงานของพนักงานโรงงานอุตสาหกรรมผลิตเหล็กกล้าแห่งหนึ่งในจังหวัดสมุทรปราการ และผลการศึกษาสามารถนำมาเป็นข้อมูลประกอบการตัดสินใจเพื่อสร้างความยืดหยุ่นในการบริหารและใช้เป็นแนวทางในออกแบบโครงการ/กิจกรรม/นโยบายขององค์การในอนาคตเพื่อการตอบสนอง

ความต้องการของกำลังคนรุ่นต่างๆ และเพื่อป้องกันปัญหาการลาออก การเปลี่ยนงานของบุคลากรที่มีความรู้ ความสามารถ ความเชี่ยวชาญในตำแหน่งงาน ซึ่งเมื่อเกิดขึ้นแล้วอาจส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพการทำงานขององค์กรในระยะยาว เพื่อเพิ่มประสิทธิผล ประสิทธิภาพในการทำงาน ตลอดจนเพิ่มผลิตภาพให้กับองค์กรต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาผลของปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ รุ่นของคน ระดับการศึกษา ระยะเวลาปฏิบัติงาน รายได้เฉลี่ยต่อเดือน ที่มีต่อความพึงพอใจในงานของพนักงานโรงงานอุตสาหกรรมผลิตเหล็กกล้าแห่งหนึ่งในจังหวัดสมุทรปราการ
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างอายุ ระยะเวลาปฏิบัติงาน ความพึงพอใจในงานแต่ละด้านกับความพึงพอใจในงานด้านอื่นๆ ของพนักงานโรงงานอุตสาหกรรมผลิตเหล็กกล้าแห่งหนึ่งในจังหวัดสมุทรปราการ

เนื้อหาที่เกี่ยวข้อง

ความพึงพอใจในงาน (Job satisfaction) หมายถึง ความรู้สึกของบุคคลที่มีต่องานด้านต่างๆ โดยรวม เจตคติทางบวกต่อการทำงาน อันเนื่องมาจากการที่บุคคลทำงานแล้วได้รับการตอบสนองความต้องการในระดับที่บุคคลคาดหวังไว้ และคณะผู้วิจัยได้ทำการศึกษาความพึงพอใจในงาน 6 ด้าน ดังนี้ คือ ด้านสภาพการทำงาน ด้านนโยบายและวิธีปฏิบัติต่างๆภายในบริษัท ด้านการสื่อสารต่างๆภายในบริษัท ด้านหัวหน้างาน ด้านเพื่อนร่วมงาน และด้านสวัสดิการของบริษัท และอื่นๆ

วิธีการดำเนินการวิจัย

เครื่องมือ

แนวทางในการสร้างและพัฒนาแบบวัดความพึงพอใจในงาน ปรับใช้จากแบบวัด Employee Satisfaction Inventory (ESI) ของ Koustelios AD, Bagiatis K. (1997) และแบบวัด Generic Job Satisfaction Scale (GJSS) ของ McDonald and McIntyre (1997) มีจำนวนข้อคำถาม 26 ข้อ ที่ระบุนิยามวัด 4 ระดับ ได้แก่ พอใจอย่างมาก ค่อนข้างพอใจ ค่อนข้างไม่พอใจ ไม่พอใจอย่างมาก

การพิจารณาระดับคะแนนของความพึงพอใจในงาน แบ่งออกเป็น 4 ระดับ ดังนี้
คะแนนตั้งแต่ 3.26-4.00 กำหนดให้เป็นระดับพอใจอย่างมาก

คะแนนตั้งแต่ 2.51-3.25 กำหนดให้เป็นระดับค่อนข้างพอใจ

คะแนนตั้งแต่ 1.76-2.50 กำหนดให้เป็นระดับค่อนข้างไม่พอใจ

คะแนนตั้งแต่ 1.00-1.75 กำหนดให้เป็นระดับไม่พอใจอย่างมาก

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ จากการประเมินความสอดคล้องของข้อความของผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่าน แบบวัดความพึงพอใจในงานฉบับนี้ มีความตรงตามโครงสร้าง = 0.8-1.0 ตารางที่ 1 แสดงค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบวัดความพึงพอใจในงาน

แบบวัดความพึงพอใจในงาน	จำนวนข้อคำถาม	ประสิทธิ์แอลฟา
1. สภาพการทำงาน	7	.803
2. นโยบายและวิธีปฏิบัติต่างๆภายในบริษัท	4	.851
3. การสื่อสารต่างๆภายในบริษัท	2	.762
4. หัวหน้างาน	5	.840
5. เพื่อนร่วมงาน	3	.777
6. สวัสดิการของบริษัท และอื่นๆ	5	.814
รวมทั้งฉบับ	26	.907

ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ พนักงานโรงงานอุตสาหกรรมผลิตเหล็กกล้าแห่งหนึ่งในอำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ มีจำนวน 85 คน

กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ได้จากการสุ่มอย่างง่าย (simple random sampling) คณะผู้วิจัยกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างตามตารางขนาดประชากรของ เครจซีและมอร์แกน (Krejcie & Morgan) ระดับความคลาดเคลื่อนที่ยอมรับได้ 5% และระดับความเชื่อมั่น 95% โดยกลุ่มตัวอย่างของพนักงานโรงงานอุตสาหกรรมผลิตเหล็กกล้าแห่งหนึ่งในอำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ คือ 70 คน

วิธีการเก็บข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คณะผู้วิจัยใช้แบบสอบถามเก็บรวบรวมข้อมูลจากพนักงานโรงงานอุตสาหกรรมผลิตเหล็กกล้าแห่งหนึ่งในอำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ ที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 70 คน ใช้เวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูลระหว่างวันที่ 1 กุมภาพันธ์ ถึง 30 มีนาคม 2562 รวมเวลาทั้งสิ้น 60 วัน

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. หาค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage) ในการนำเสนอข้อมูลเบื้องต้นของปัจจัยลักษณะส่วนบุคคล และค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ในการอธิบายตัวแปรที่ใช้ในการทดสอบสมมติฐาน คือ ความพึงพอใจในงานในรายด้านและภาพรวม
2. การทดสอบสมมติฐาน สถิติที่ใช้ ได้แก่ t-test และ Pearson Correlation

สรุปผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม จำนวน 70 ชุด ศึกษาเรื่อง “ปัจจัยส่วนบุคคลกับความพึงพอใจในงานของพนักงานโรงงานอุตสาหกรรมผลิตเหล็กกล้าแห่งหนึ่งในจังหวัดสมุทรปราการ” คณะผู้วิจัยได้แบ่งการนำเสนอผลการวิจัย ออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 การวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของพนักงานโรงงานอุตสาหกรรมผลิตเหล็กกล้าแห่งหนึ่งในจังหวัดสมุทรปราการ ได้แก่ เพศ รุ่นของคน ระดับการศึกษา ระยะเวลาปฏิบัติงาน รายได้เฉลี่ยต่อเดือนและความพึงพอใจในงาน

ส่วนที่ 2 การทดสอบสมมติฐาน

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

ข้อมูลทั่วไปของพนักงาน ปรากฏตามตารางที่ 2 ดังนี้

ตารางที่ 2 ข้อมูลทั่วไปแสดงลักษณะส่วนบุคคล

ปัจจัยลักษณะส่วนบุคคล	จำนวน	ร้อยละ
เพศ		
ชาย	41	58.6
หญิง	29	41.4
รวม	70	100.00
รุ่นของคน (Dries, Pepermans, & De Kerpel, 2008) เจนเนอเรชั่น เอ็กซ์	36	51.4
เจนเนอเรชั่น วาย	34	48.6
รวม	70	100.00

สถานภาพสมรส		
โสด	29	41.4
สมรส	38	54.3
หม้าย/หย่าร้าง/แยกกันอยู่	3	4.3
รวม	70	100.00
ระดับการศึกษา		
ต่ำกว่าระดับปริญญาตรี	47	67.1
ระดับปริญญาตรี	22	31.4
สูงกว่าระดับปริญญาตรี	1	1.4
รวม	70	100.00
รายได้เฉลี่ยต่อเดือน		
≤ 15,000 บาท	30	42.9
15,001 – 30,000 บาท	36	51.4
30,001 – 45,000 บาท	4	5.7
รวม	70	100.00

จากตารางที่ 2 แสดงข้อมูลทั่วไปแสดงลักษณะส่วนบุคคล สามารถสรุปได้ดังนี้

1. เพศ ในการวิจัยครั้งนี้ พบว่า เป็นพนักงานชายร้อยละ 58.6 และพนักงานหญิงร้อยละ 41.4
  2. รุ่นของคน (Generation) ในการวิจัยครั้งนี้ พบว่า เป็นเจนเนอเรชั่นเอ็กซ์ ร้อยละ 51.4 และเจนเนอเรชั่นวาย ร้อยละ 48.6
  3. สถานภาพสมรส ในการวิจัยครั้งนี้ พบว่า เป็นโสด ร้อยละ 41.4 และสมรส ร้อยละ 54.3
  4. ระดับการศึกษา ในการวิจัยครั้งนี้ พบว่า มีวุฒิการศึกษาต่ำกว่าระดับปริญญาตรี ร้อยละ 67.1 รองลงมา คือ ระดับปริญญาตรี ร้อยละ 31.4
  5. รายได้เฉลี่ยต่อเดือน ในการวิจัยครั้งนี้ พบว่า มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน 15,001 – 30,000 บาท ร้อยละ 51.4 รองลงมา คือ มีรายได้เฉลี่ยต่ำกว่าหรือเท่ากับ 15,000 บาท ร้อยละ 42.9
- ตารางที่ 3 แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความพึงพอใจในงานของพนักงาน

ความพึงพอใจในงาน	n	ค่าเฉลี่ย	SD	ระดับ
1. สภาพการทำงาน	70	2.80	.524	ค่อนข้างพอใจ
2. นโยบายและวิธีปฏิบัติต่างๆภายในบริษัท	70	2.48	.676	ค่อนข้างไม่พอใจ
3. การสื่อสารต่างๆภายในบริษัท	70	2.92	.579	ค่อนข้างพอใจ
4. หัวหน้างาน	70	2.72	.598	ค่อนข้างพอใจ
5. เพื่อนร่วมงาน	70	3.11	.526	ค่อนข้างพอใจ
6. สวัสดิการของบริษัท และอื่นๆ	70	2.84	.537	ค่อนข้างพอใจ
ภาพรวม	70	2.79	.407	ค่อนข้างพอใจ

จากตารางที่ 3 พบว่า พนักงานมีระดับความพึงพอใจในงานในด้านเพื่อนร่วมงาน การสื่อสารต่างๆภายในบริษัท สวัสดิการของบริษัท และอื่นๆ สภาพการทำงาน และหัวหน้างานอยู่ในระดับค่อนข้างพอใจ เรียงตามลำดับค่าเฉลี่ยดังนี้ คือ 3.11, 2.92, 2.84, 2.80 และ 2.72 ส่วนด้านนโยบายและวิธีปฏิบัติต่างๆภายในบริษัท อยู่ในระดับค่อนข้างไม่พอใจ มีค่าเฉลี่ย คือ 2.48

ส่วนที่ 2 การทดสอบสมมติฐาน

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลเพื่อการทดสอบสมมติฐานการวิจัย ดังต่อไปนี้

สมมติฐานการวิจัยที่ 1 พนักงานที่มีเพศต่างกันจะมีความพึงพอใจในงานต่างกัน โดยใช้การทดสอบค่าที (t-test)

ตารางที่ 4 แสดงการเปรียบเทียบความพึงพอใจในงานในรายด้านและภาพรวมของพนักงานชายและหญิง

ความพึงพอใจในงาน	(n = 41)		(n = 29)		t
	ชาย		หญิง		
	ค่าเฉลี่ย	SD	ค่าเฉลี่ย	SD	
1. สภาพการทำงาน	2.74	.500	2.89	.554	.243
2. นโยบายและวิธีปฏิบัติต่างๆภายในบริษัท	2.45	.670	2.53	.693	.642

3. การสื่อสารต่างๆ ภายในบริษัท	2.91	.511	2.94	.672	.813
4. หัวหน้างาน	2.74	.571	2.71	.644	.832
5. เพื่อนร่วมงาน	3.03	.498	3.24	.548	.102
6. สวัสดิการของ บริษัท และอื่นๆ	2.82	.490	2.86	.605	.735
ภาพรวม	2.76	.392	2.84	.430	.415

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล จากตารางที่ 4 พบว่า พนักงานชายและพนักงานหญิงมีความพึงพอใจในงานในรายด้านและภาพรวมไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ดังนั้นผลการวิจัยในครั้งนี้จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ 1

สมมติฐานการวิจัยที่ 2 พนักงานที่มีสถานภาพสมรสต่างกัน จะมีความพึงพอใจในงานต่างกันโดยใช้การทดสอบค่าที (t-test)

ตารางที่ 5 แสดงการเปรียบเทียบความพึงพอใจในงานในรายด้านและภาพรวมของพนักงานโสดและพนักงานที่สมรสแล้ว

ความพึงพอใจในงาน	(n = 29)		(n = 38)		t
	โสด		สมรสแล้ว		
	ค่าเฉลี่ย	SD	ค่าเฉลี่ย	SD	
1. สภาพการทำงาน	2.81	.491	2.78	.571	.832
2. นโยบายและวิธีปฏิบัติต่างๆภายในบริษัท	2.46	.653	2.48	.698	.930
3. การสื่อสารต่างๆภายในบริษัท	2.94	.540	2.90	.635	.784
4. หัวหน้างาน	2.73	.630	2.71	.598	.892
5. เพื่อนร่วมงาน	3.19	.594	3.04	.466	.246
6. สวัสดิการของ บริษัท และอื่นๆ	2.71	.584	2.92	.490	.105
ภาพรวม	2.77	.429	2.79	.408	.910

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล จากตารางที่ 5 พบว่า พนักงานที่มีสถานภาพสมรสเป็นโสดและพนักงานที่มีสถานภาพสมรสแล้ว มีความพึงพอใจในงานในรายด้านและภาพรวมไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ดังนั้น ผลการวิจัยในครั้งนี้ จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ 2 สมมติฐานการวิจัยที่ 3 พนักงานที่มีระดับการศึกษาต่างกัน จะมีความพึงพอใจในงานในรายด้านและภาพรวมต่างกัน โดยใช้การทดสอบค่าที (t-test)

ตารางที่ 6 แสดงการเปรียบเทียบความพึงพอใจในงานในรายด้านและภาพรวมของพนักงานที่มีระดับการศึกษาต่างกัน

ความพึงพอใจในงาน	(n = 47)		(n = 22)		t
	ต่ำกว่า ปริญญาตรี		ปริญญาตรี		
	ค่าเฉลี่ย	SD	ค่าเฉลี่ย	SD	
1. สภาพการทำงาน	2.80	.583	2.78	.396	.869
2. นโยบายและวิธีปฏิบัติต่างๆภายในบริษัท	2.48	.763	2.47	.462	.964
3. การสื่อสารต่างๆภายในบริษัท	2.95	.615	2.86	.515	.538
4. หัวหน้างาน	2.68	.656	2.80	.467	.374
5. เพื่อนร่วมงาน	3.12	.498	3.12	.604	.996
6. สวัสดิการของบริษัท และอื่นๆ	2.92	.560	2.65	.454	.050*
ภาพรวม	2.80	.459	2.76	.284	.636

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล จากตารางที่ 6 พบว่า พนักงานที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี มีความพึงพอใจในงานในด้านสวัสดิการของบริษัท และอื่นๆ สูงกว่าพนักงานที่มีระดับการศึกษาปริญญาตรี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ดังนั้น ผลการวิจัยในครั้งนี้จึงยอมรับสมมติฐานที่ 3 ที่ตั้งไว้เพียงบางด้านของความพึงพอใจในงาน สมมติฐานการวิจัยที่ 4 พนักงานที่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่างกัน จะมีความพึงพอใจในงานในรายด้านและภาพรวมต่างกัน โดยใช้การทดสอบค่าที (t-test)

ตารางที่ 7 แสดงการเปรียบเทียบความพึงพอใจในงานในรายด้านและภาพรวมของพนักงานที่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่างกัน

ความพึงพอใจในงาน	(n = 30)		(n = 36)		t
	≤ 15,000 บาท		15,001 – 30,000 บาท		
	ค่าเฉลี่ย	SD	ค่าเฉลี่ย	SD	
1. สภาพการทำงาน	2.92	.576	2.68	.487	.069
2. นโยบายและวิธีปฏิบัติต่างๆภายในบริษัท	2.66	.667	2.30	.67377	.033*
3. การสื่อสารต่างๆภายในบริษัท	2.93	.568	2.91	.626	.911
4. หัวหน้างาน	2.82	.655	2.62	.570	.192
5. เพื่อนร่วมงาน	3.07	.468	3.13	.582	.645
6. สวัสดิการของบริษัท และอื่นๆ	3.13	.437	2.60	.519	.000*
ภาพรวม	2.92	.424	2.66	.380	.012*

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล จากตารางที่ 6 พบว่า พนักงานที่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน ≤ 15,000 บาท มีความพึงพอใจในงานในรายด้านย่อยด้านนโยบายและวิธีปฏิบัติต่างๆภายในบริษัท และด้านสวัสดิการของบริษัท และอื่นๆ และในภาพรวมสูงกว่าพนักงานที่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน 15,001 – 30,000 บาท อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ดังนั้น ผลการวิจัยในครั้งนี้ จึงยอมรับสมมติฐานที่ 4 ที่ตั้งไว้เพียงบางด้านของความพึงพอใจในงาน

สมมติฐานการวิจัยที่ 5 พนักงานที่มีรุ่นของคน (Generation) ต่างกันจะมีความพึงพอใจในงานในรายด้านและภาพรวมต่างกัน โดยใช้การทดสอบค่าที (t-test)

ตารางที่ 7 แสดงการเปรียบเทียบความพึงพอใจในงานในรายด้านและภาพรวมของพนักงานที่มีรุ่นของคน (Generation) ต่างกัน

ความพึงพอใจในงาน	(n = 36) เจนเนอเรชั่น เอ็กซ์		(n = 34) เจนเนอเรชั่น วาย		t
	ค่าเฉลี่ย	SD	ค่าเฉลี่ย	SD	
1. สภาพการทำงาน	2.86	.544	2.73	.502	.320
2. นโยบายและวิธีปฏิบัติต่างๆภายในบริษัท	2.64	.627	2.32	.695	.045*
3. การสื่อสารต่างๆภายในบริษัท	2.84	.607	3.01	.543	.229
4. หัวหน้างาน	2.67	.607	2.78	.593	.469
5. เพื่อนร่วมงาน	3.01	.421	3.22	.607	.105
6. สวัสดิการของบริษัท และอื่นๆ	2.99	.444	2.68	.584	.015*
ภาพรวม	2.83	.406	2.75	.409	.379

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล จากตารางที่ 6 พบว่า พนักงานเจนเนอเรชั่น เอ็กซ์มีความพึงพอใจในงานในรายด้านย่อยด้านนโยบายและวิธีปฏิบัติต่างๆภายในบริษัท และด้านสวัสดิการของบริษัท และอื่นๆ สูงกว่าพนักงานเจนเนอเรชั่น ยาย อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ดังนั้น ผลการวิจัยในครั้งนี้ จึงยอมรับสมมติฐานการวิจัยที่ 5 ที่ตั้งไว้เพียงบางด้านของความพึงพอใจในงาน สมมติฐานการวิจัยที่ 6 อายุ และระยะเวลาปฏิบัติงาน และความพึงพอใจในงานแต่ละด้านมีความสัมพันธ์ทางบวกกับความพึงพอใจในงานในด้านอื่นๆ

ตารางที่ 8 แสดงการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างอายุ ระยะเวลาปฏิบัติงาน ความพึงพอใจในงานแต่ละด้านมีความสัมพันธ์ทางบวกกับความพึงพอใจในงานในด้านอื่นๆ อย่างมีนัยสำคัญแบบ 2 ทาง (2-tailed significant) * p<.05, **p<.01

ตัวแปร	อายุ	ระยะเวลาปฏิบัติงาน	สภาพการทำงาน	นโยบายและวิธีปฏิบัติต่างๆภายในบริษัท	การสื่อสารต่างๆภายในบริษัท	หัวหน้างาน	เพื่อนร่วมงาน	สวัสดิการของบริษัทและอื่นๆ
อายุ	1.000	.707**	.078	.191	-.139	-.107	-.114	.320**
ระยะเวลาปฏิบัติงาน		1.000	.049	.124	-.154	-.137	.049	.152
1. สภาพการทำงาน			1.000	.671**	.267*	.488**	.261*	.373**
2. นโยบายและวิธีปฏิบัติต่างๆภายในบริษัท				1.000	.252*	.573**	.007	.506**
3. การสื่อสารต่างๆภายในบริษัท					1.000	.667**	.250*	.317**
4. หัวหน้างาน						1.000	.141	.432**
5. เพื่อนร่วมงาน							1.000	.091
6. สวัสดิการของบริษัทและอื่นๆ								1.000

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากตารางที่ 8 พบว่า ปฏิเสธ H0 เป็นส่วนใหญ่ แสดงว่า

- ระยะเวลาปฏิบัติงาน มีความสัมพันธ์ทางบวกกับสวัสดิการของบริษัทและอื่นๆ หัวหน้างานอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ($r = .320$)
- สภาพการทำงานมีความสัมพันธ์ทางบวกกับหัวหน้างานและสวัสดิการของบริษัท และอื่นๆ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ($r=.671$, $r=.488$ และ $r = .373$ ตามลำดับ) และ สภาพ

การทำงานมีความสัมพันธ์ทางบวกกับการสื่อสารต่างๆภายในบริษัท และเพื่อนร่วมงานอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ($r=.267$ และ $r= .261$ ตามลำดับ)

3. นโยบายและวิธีปฏิบัติต่างๆภายในบริษัทมีความสัมพันธ์ทางบวกกับหัวหน้างาน และสวัสดิการของบริษัทและอื่นๆ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ($r=.573$ และ $r = .506$ ตามลำดับ) และนโยบายและวิธีปฏิบัติต่างๆภายในบริษัทมีความสัมพันธ์ทางบวกกับการสื่อสารต่างๆภายในบริษัท อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ($r=.252$)

4. การสื่อสารต่างๆภายในบริษัทมีความสัมพันธ์ทางบวกกับหัวหน้างานและสวัสดิการของบริษัท และอื่นๆ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ($r=.667$ และ $r = .317$ ตามลำดับ) และการสื่อสารต่างๆภายในบริษัทมีความสัมพันธ์ทางบวกกับเพื่อนร่วมงาน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ($r=.250$)

5. หัวหน้างานมีความสัมพันธ์ทางบวกสวัสดิการของบริษัท และอื่นๆ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ($r=.432$)

ดังนั้นจึงยอมรับสมมติฐานการวิจัยที่ 6 ที่ตั้งไว้เพียงบางส่วน

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยนี้ พบว่า พนักงานชายและพนักงานหญิง มีความพึงพอใจในงานในรายด้านและภาพรวมไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ดังนั้น ผลการวิจัยในครั้งนี้จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ 1 ซึ่งสอดคล้องกับ Griffeth, Hom, & Gaertner (2000) พบว่า ไม่มีความแตกต่างกันหรือมีความแตกต่างกันน้อยมากระหว่างเพศหญิงกับเพศชาย ในเรื่องความพึงพอใจในงานสำหรับผลการวิจัยที่พบว่า พนักงานที่มีสถานภาพสมรสเป็นโสดและพนักงานที่มีสถานภาพสมรสแล้ว มีความพึงพอใจในงานในรายด้านและภาพรวมไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ดังนั้น ผลการวิจัยในครั้งนี้ จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ 2 ซึ่งสอดคล้องกับ Griffeth, Hom, & Gaertner (2000) พบว่า สถานภาพสมรสกับการปฏิบัติงาน (Marital Status and Job Performance) จากการศึกษายังไม่สามารถสรุปได้ อย่างแน่ชัดว่า สถานภาพการสมรสมีผลต่อการปฏิบัติงานอย่างไร แต่มีบางผลการวิจัย พบว่า พนักงานที่สมรสแล้วจะขาดงานและออกจากงานน้อยกว่าผู้ที่ยังไม่สมรส และยังมีมีความพึงพอใจในงานที่สูงกว่าผู้ที่ยังไม่สมรส นอกจากนี้ยังมีความรับผิดชอบ เห็นคุณค่าของงาน และมีความสม่ำเสมอในการปฏิบัติงานด้วย

ในส่วนของผลการวิจัยที่พบว่า พนักงานที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี มีความพึงพอใจในงานในด้านสวัสดิการของบริษัท และอื่นๆ สูงกว่าพนักงานที่มีระดับการศึกษาปริญญาตรี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ดังนั้น ผลการวิจัยในครั้งนี้ จึงยอมรับสมมติฐานที่

3 ที่ตั้งไว้เพียงบางด้านของความพึงพอใจในงาน ซึ่งผลการวิจัยไม่สอดคล้องกับผลการวิจัยของ นิสรา รอดนุช (2559) ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความพึงพอใจในงานของพนักงานตรวจสอบบัญชี ในสำนักงานสอบบัญชี ขนาดใหญ่ 4 แห่งในประเทศไทยที่พบว่า พนักงานตรวจสอบบัญชีที่มีระดับการศึกษาปริญญาโทหรือเทียบเท่าจะมีระดับความพึงพอใจในงานโดยเฉลี่ยสูงกว่าระดับ การศึกษาปริญญาตรีหรือเทียบเท่า ทั้งนี้อาจมีความแตกต่างกันทั้งในด้านบริบทและเนื้อหา ตลอดจนความเป็นวิชาชีพที่แตกต่างกันระหว่างพนักงาน Blue Collar กับพนักงาน White Collar

สำหรับผลการวิจัยที่พบว่า พนักงานที่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน $\leq 15,000$ บาท มีความพึงพอใจในงานในรายด้านย่อยด้านนโยบายและวิธีปฏิบัติต่างๆภายในบริษัท และด้านสวัสดิการของบริษัท และอื่นๆ และในภาพรวมสูงกว่าพนักงานที่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน 15,001 – 30,000 บาท อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ดังนั้น ผลการวิจัยในครั้งนี้ จึงยอมรับสมมติฐานที่ 4 ที่ตั้งไว้เพียงบางด้านของความพึงพอใจในงาน ทั้งนี้อาจเป็นผลมาจากการให้ความสำคัญกับพนักงานในระดับล่างมากกว่าพนักงานระดับหัวหน้างานซึ่งมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนที่กว่าเนื่องจากในโรงงานอุตสาหกรรมผลิตเหล็กกล้าที่ใช้พนักงานระดับล่างเป็นหัวใจหลักของสายการผลิตแบบเน้นแรงงานเข้มข้น (Labour Intensive) นั่นเองซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ รัตนรพี ฦ นคร (2554) ศึกษาปัจจัยในการสร้างแรงจูงใจของพนักงาน ตรวจสอบบัญชี กรณีศึกษา สำนักงานสอบบัญชีขนาดใหญ่ 4 แห่งในประเทศไทย ซึ่งพบว่า ด้านผลตอบแทน เงินเดือนและสวัสดิการ เป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลเชิงบวกต่อแรงจูงใจในการทำงานในองค์กร และสอดคล้องกับงานการวิจัยของชูศักดิ์ ประยูร (2547) ที่ศึกษาความพึงพอใจในงานของพนักงานฝ่ายผลิต กรณีศึกษาบริษัทซีเอ็มที อินเทอร์เน็ตเนชั่นแนล (ประเทศไทย) จำกัด พบว่า ค่าจ้างที่ได้รับ เป็นปัจจัยหนึ่งส่งผลต่อความพึงพอใจในการปฏิบัติงาน นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของ นางสาวนิสรา รอดนุช (2559) ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของ พนักงานตรวจสอบบัญชี ในสำนักงานสอบบัญชี ขนาดใหญ่ 4 แห่งในประเทศไทย พบว่าระดับพนักงานตรวจสอบบัญชีที่มีระดับเงินเดือนต่ำจะมีระดับความพึงพอใจในการปฏิบัติงานโดยเฉลี่ยสูงกว่าระดับเงินเดือนที่สูงกว่า

ผลการวิจัยเกี่ยวกับเรื่องรุ่นของคน ในงานวิจัยนี้พบว่า พนักงานเจนเนอเรชั่น เอ็กซ์มีความพึงพอใจในงานในรายด้านย่อยด้านนโยบายและวิธีปฏิบัติต่างๆภายในบริษัทและด้านสวัสดิการของบริษัท และอื่นๆ สูงกว่าพนักงานเจนเนอเรชั่น วาย อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ดังนั้น ผลการวิจัยในครั้งนี้ จึงยอมรับสมมติฐานการวิจัยที่ 5 ที่ตั้งไว้เพียงบางด้านของความพึงพอใจในงาน และพบ ความสัมพันธ์ระหว่างอายุ และระยะเวลาปฏิบัติงาน และความพึงพอใจในงานแต่ละด้านมีความสัมพันธ์ทางบวกกับความพึงพอใจในงานในด้านอื่นๆ เพียงบางส่วน ดังนั้น จึงยอมรับสมมติฐานการวิจัยที่ 6 ที่ตั้งไว้เพียงบางส่วน สอดคล้องบางส่วนกับผลการศึกษาของ Griffeth, Hom, & Gaertner (2000) ศึกษาอายุกับการปฏิบัติงาน (Age and Job Performance) เป็นที่ยอมรับ กัน

ว่า ผลงานของบุคคลจะลดน้อยเมื่ออายุเพิ่มขึ้น อย่างไรก็ตาม พนักงานที่มีอายุมากขึ้นจะไม่อยากลาออกหรือย้ายงาน ทั้งนี้เนื่องจากการที่มีอายุงานนานจะทำให้ได้รับค่าตอบแทนมากขึ้น และมีสิทธิในการลาพักผ่อนและสวัสดิการต่างๆ ได้มากขึ้น นอกจากนี้ในเรื่องตัวแปรรุ่นของคน (Generation) ยังมีความสัมพันธ์โดยตรงกับเรื่องความมีอาวุโสในงานกับการปฏิบัติงาน (Tenure and Job Performance) จากผลการศึกษาของ Griffeth, Hom, & Gaertner (2000) พบว่าผู้ที่มีระยะเวลาการทำงานในองค์กรมานาน (พนักงานเจนเนอเรชั่น เอ็กซ์) จะมีผลงานที่มีคุณภาพมากกว่า พนักงานใหม่ (พนักงานเจนเนอเรชั่น วาย) และมีความพึงพอใจในงานที่สูงกว่าด้วย นอกจากนี้จะมีอัตราการขาดงานที่น้อยกว่า และอัตราการลาออกจากงานน้อยกว่า ดังนั้น การเข้าใจธรรมชาติของพนักงานเจนเนอเรชั่น เอ็กซ์ ว่าเป็นกลุ่มมีความเป็นไปได้ที่จะรักอิสระและมีความเป็นตัวของตัวเองสูง ให้คุณค่าความสำคัญกับอาชีพของตนเองมากกว่าการมอบความจงรักภักดีต่อองค์กร (Beutell & Wittig-Berman, 2008) แทนที่พนักงานกลุ่มนี้ให้ความสำคัญกับการเสาะแสวงหาความมั่นคงในงาน พนักงานเจนเนอเรชั่น เอ็กซ์ กลับให้ความสำคัญและเสาะแสวงหางานที่ท้าทายและโอกาสที่ดีกว่าเพื่อพัฒนาอาชีพของตนเอง (Kupperschmidt, 2000) พนักงานเจนเนอเรชั่น เอ็กซ์ ยังให้คุณค่าความสำคัญกับการได้รับความอิสระและมีอิสระจากการกำกับดูแลในที่ทำงาน (Jurkiewicz, 2000) พนักงานเจนเนอเรชั่น เอ็กซ์ ยังให้คุณค่าความสำคัญในเรื่องความสมดุลระหว่างงานกับชีวิตส่วนตัว (Smola & Sutton, 2002; Twenge, 2010)

ในขณะที่พนักงานเจนเนอเรชั่น วาย มีความคาดหวังสูงเกี่ยวกับเรื่องการเลื่อนขั้นเลื่อนตำแหน่งและการได้รับค่าตอบแทนที่สูงกว่าในที่ทำงาน (Ng et al., 2010) ยิ่งไปกว่านั้น พนักงานเจนเนอเรชั่น วาย ยังให้คุณค่าความสำคัญกับงานที่มีความหมายและเติมเต็มศักยภาพของตนเอง และพนักงานเจนเนอเรชั่น วาย จะไม่ทนอยู่กับงานที่จำเจน่าเบื่อขาดความท้าทาย (Corporate Leadership Council, 2005; Lancaster & Stillman, 2002)

ข้อเสนอแนะ

การนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

การบริหารจัดการความหลากหลายในที่ทำงาน (Diversity Management) โดยเฉพาะการให้ความสำคัญในเรื่องความแตกต่างหลากหลายในปัจจัยส่วนบุคคล อันได้แก่ ระดับการศึกษา รายได้เฉลี่ยต่อเดือน และรุ่นของคน (Generation) ซึ่งเป็นข้อค้นพบในการวิจัยนี้ ถือเป็นสิ่งท้าทายใหม่สำหรับผู้บริหารและหรือเจ้าของโรงงานสถานประกอบการแห่งนี้ ที่ต้องให้ความสำคัญพร้อมปรับปรุงและสร้างเสริมสภาพแวดล้อมในงาน นโยบายและวิธีปฏิบัติต่างๆภายในบริษัท ตลอดจนการจัดสรรทรัพยากรในองค์การด้านสวัสดิการของบริษัท เพื่อธำรงรักษาพนักงานที่ประจำการอยู่ใน

ปัจจุบัน ซึ่งถือเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่ามากที่สุดขององค์การให้คงอยู่อย่างมีความสุข มีความพึงพอใจในงานและพร้อมที่จะปฏิบัติงานให้กับองค์การอย่างเต็มความสามารถและตามศักยภาพของแต่ละบุคคล เพื่อเพิ่มผลิตภาพให้กับองค์การ ในอีกนัยหนึ่งก็อาจถือเป็นนิมิตหมายที่ดีสู่ความสำเร็จในการสร้างความผูกพันให้กับพนักงานรุ่นใหม่ ๆ ขององค์การ ซึ่งความพยายามเหล่านี้จะเป็นสิ่งสนับสนุนให้พนักงานรุ่นใหม่มีความผูกพันในงานมีขวัญกำลังใจที่ดี และในทางกลับกันก็จะส่งผลให้องค์การมีความสามารถในการดึงดูดพนักงานรุ่นใหม่ ๆ เข้ามาร่วมงานกับองค์การในอนาคตด้วย

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

ควรทำการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วยเทคนิควิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับตัวแทนของพนักงานที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี และพนักงานที่มีระดับการศึกษาปริญญาตรี ในประเด็นของความพึงพอใจในงานในด้านสวัสดิการของบริษัท และอื่นๆ และกับตัวแทนของพนักงานที่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน $\leq 15,000$ บาท และพนักงานที่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน 15,001 – 30,000 บาท ตลอดจนตัวแทนของพนักงานเจนเนอเรชั่น เอ็กซ์ และพนักงานเจนเนอเรชั่นวาย ในประเด็นของความพึงพอใจในงานในด้านนโยบายและวิถีปฏิบัติต่างๆ ภายในบริษัท ด้านสวัสดิการของบริษัท และอื่นๆ เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึก มีความเฉพาะเจาะจงมากยิ่งขึ้นและเป็นการตรวจสอบและต่อยอดจากผลงานวิจัยเชิงสำรวจในครั้งนี้

เอกสารอ้างอิง

- นิสรา รอดนุช. (2559). *ปัจจัยที่มีผลต่อความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของพนักงานตรวจสอบบัญชีในสำนักงานสอบบัญชีขนาดใหญ่ 4 แห่งในประเทศไทย*. วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัย คณະพาณิขยศาสตร์และการบัญชี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- รัตนรหร์ ณ นคร (2554). *ปัจจัยในการสร้างแรงจูงใจของพนักงาน ตรวจสอบบัญชี กรณีศึกษา สำนักงานสอบบัญชีขนาดใหญ่ 4 แห่งในประเทศไทย*. วิทยานิพนธ์บัญชีมหาบัณฑิต คณະพาณิขยศาสตร์และการบัญชี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- Beutell, N. J., & Wittig-Berman, U. (2008). Work-family conflict and work-family synergy for generation X, baby boomers, and matures. *Journal of Managerial Psychology*, 23(5), 507.
- Corporate Leadership Council.(2005).*HR considerations for engaging Generation Y employees*. Washington, DC: Corporate Executive Board.Dries, N.,

- Pepermans, R., & De Kerpel, E. (2008). Exploring four generations' beliefs about career: Is "satisfied" the new "successful"? *Journal of Managerial psychology*, 23(8), 907–928.
- Griffeth, R.W.; Hom, P.W.; & Gaertner. (2000). A meta-analysis of antecedents and correlates of employee turnover: Update moderator test, and research implications for the next millennium. *Journal of management*, 3.
- Jurkiewicz, C. L. (2000). Generation X and the public employee. *Public Personnel Management*, 29 (1), 55–74.
- Koustelios AD, Bagiatis K. (1997). The Employee Satisfaction Inventory (ESI) : development of a scale to measure satisfaction of Greek employees. *Educ Psychol Measure*; 57: 469–476.
- Kupperschmidt, B. R. (2000). Multigeneration employees: Strategies for effective management. *The Health Care Manager*, 19(1), 65–hyhen.
- Lancaster, L. C., & Stillman, D. (2002). *When generations collide: Who they are, why they clash, how to solve the generational puzzle at work*. New York : HarperCollins Publishers, Inc.
- Macdonald S, MacIntyre P. (1997). The generic job satisfaction scale: scale development and its correlates. *Employee Assistance* .13:1–16.
- Ng, E. S., Schweitzer, L., & Lyons, S. T. (2010). New generation, great expectations: a field study of the millennial generation. *Journal of Business and Psychology*, 25(2), 281–292.
- Rosado, C. (2006). *What do we mean by "Meaning Diversity"* Retrieved April 10, 2010, from http://www.rosado.net/pdf/Managing_Diversity_3.pdf
- Smola, K.W., & Sutton, C.D. (2002). Generational differences: revisiting generational work values for the new millennium. *Journal of Organizational Behavior*, 23 (4), 363–382.
- Twenge, J. M. (2010). A review of the empirical evidence on generational differences in work attitudes. *Journal of Business and Psychology*, 25(2), 201–210.

แนวคิดการผลิตแบบยืดหยุ่นและเปลี่ยนแปลงของสังคมนร่วมสมัย

เสาวลักษณ์ ชายทวีป¹, เรือนแก้ว ภัทรานูประวัติ²

¹ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้

² คณะมนุษยศาสตร์และประยุกต์ศิลป์ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย

บทคัดย่อ

การขยายตัวของเศรษฐกิจแบบทุนนิยมนับตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา ได้มาถึงจุดอิ่มตัวอย่างเต็มที่จนถึงช่วงต้นทศวรรษที่ 1970 ได้เริ่มปรากฏให้เห็นแนวโน้มของการเกิดวิกฤต ที่เกิดการชะลอตัวของเศรษฐกิจในประเทศต่างๆทั้งในยุโรปและเอเชีย กล่าวได้ว่าเป็นการส่งสัญญาณให้เห็นการเกิดวิกฤตของระบบเศรษฐกิจทุนนิยมอุตสาหกรรมที่เคยรุ่งเรืองมาอย่างต่อเนื่องในยุคหลังสงคราม ภายใต้ระบบการผลิตแบบสายพาน และเป็นสัญญาณที่ส่งให้เห็นถึงการปรับตัวเชิงโครงสร้างของเศรษฐกิจทุนนิยมโลก ทั้งนี้ได้มีการนำเสนอแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ยุคใหม่ในการปรับตัวของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมหลายแนวทางด้วยกัน ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นยุคการเปลี่ยนผ่านของการผลิตแบบทุนนิยมอุตสาหกรรม ไปสู่การผลิตในรูปแบบใหม่ที่ส่งผลกระทบต่อองค์ประกอบและโครงสร้างของระบบเศรษฐกิจหลายด้าน อาทิ การจัดองค์กรการผลิต การจ้างแรงงานและองค์กรของแรงงาน เป็นต้น บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งเป็นส่วนหนึ่งในการศึกษาการเปลี่ยนแปลงของจ้างงานและการทบทวนแนวคิดการผลิตแบบยืดหยุ่นในการเปลี่ยนแปลงของสังคมในมิติของการผลิตที่เชื่อมโยงให้เห็นถึงปัญหาการพัฒนาเศรษฐกิจ การผลิตแบบยืดหยุ่นที่ส่งผลกระทบต่อรูปแบบของการจ้างงานและการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ของการทำงานในสังคมนร่วมสมัย

คำสำคัญ : การผลิตแบบยืดหยุ่น การจ้างงาน การพัฒนาอุตสาหกรรม

Revisiting flexible production and changes of contemporary society

Saowalak Chaytaweeep¹, RuenKaew Pattranupravat²

¹ Faculty of Liberal Arts, Meejo University

² School of Humanities and Applied Arts,

² University of the Thai Chamber of Commerce

Abstract

The economic expansion since the World War II became a problem in the 1970s and has signs of this crisis in several countries in Europe and Asia. This sign refers to industrial capitalism under the Fordism regime since the Second World War. This is also a sign of readjustment in the world of industrial capitalism. The changes in economic transitions has created a lot of debate. Many approaches have been risen to seek a resolution. The transition of industrial capitalism affects the economic structure as well as labour organizations. This paper is part of an investigation in changes of the working class labour employment and a revisit to flexible production in dealing with the economic crisis and its impact on the working class labour employment and the changes in our current contemporary society.

Keywords: flexible production, working class labour employment, industrial development

ความสำคัญของปัญหา

การเปลี่ยนแปลงของสังคมเศรษฐกิจในช่วงปลายทศวรรษที่ 1970 ถึงต้นทศวรรษที่ 1980 ก่อปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจชłodตัวในหลายประเทศทั้งในยุโรปและเอเชีย ภาวะถดถอยทางเศรษฐกิจส่งผลกระทบต่อการทำงาน ภาวะการว่างงานสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องในประเทศที่พัฒนาแล้วหลายประเทศ อาทิ สหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น แคนาดา ในช่วงต้นทศวรรษที่ 1980 เผชิญกับภาวะเงินเฟ้อสูงและปัญหาการว่างงาน ผลกระทบระยะยาวส่งผลต่อเมืองหลายประเทศในแถบละตินอเมริกา วิกฤตเศรษฐกิจดังกล่าวส่งผลกระทบต่อทั้งทางสังคม การเมือง ภาวะปัญหาดังกล่าวนำไปสู่การหาข้ออธิบายของสาเหตุที่มาของการเปลี่ยนแปลงและปัญหาที่เกิดขึ้น แนวคิดการผลิตแบบยืดหยุ่นได้รับการกล่าวถึงและมีการนำมาใช้ในการอธิบายการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจระหว่างประเทศในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมาช่วงปี 1980 เป็นต้นมา การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอาจแยกได้เป็น 2 ด้านคือ การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยีด้านการผลิตและการเปลี่ยนแปลงของระบบตลาดและองค์กรการผลิตภาคอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้มีความสับสนถึงแนวทางของการเปลี่ยนแปลงในอนาคต พลวัตของระบบการทำงาน ตลอดจนการปรับประยุกต์นโยบายทางเศรษฐกิจในการทำงานกับกลุ่มปฏิบัติการที่มีความแตกต่างกันทางเศรษฐกิจ การเมือง แนวทางหนึ่งที่ใช้เพื่อก้าวข้ามพ้นภาวะความเปลี่ยนแปลงนี้ ได้แก่ การหิบบกเอาประเด็นเกี่ยวกับการจัดระบบขององค์กรการผลิตจากระบบสายพานการผลิตซึ่งรุ่งเรืองมากในช่วงทศวรรษที่ 1940 เปลี่ยนมาสู่การผลิตยุคหลังการผลิตในระบบสายพานที่เกิดขึ้นในช่วงปลายทศวรรษที่ 1970 และ 1980 ซึ่งมีการปรับตัวขององค์กรในเศรษฐกิจภาคต่างๆ เพื่อแก้ปัญหาต่อภาวะวิกฤตเศรษฐกิจที่เปลี่ยนไปสู่การผลิตรูปแบบใหม่ อาทิ การปรับองค์กรการผลิต การจ้างงานและองค์กรของแรงงาน เป็นต้น ตลอดจนถึงการใช้การผลิตแบบยืดหยุ่นที่ส่งผลกระทบต่อรูปแบบของการจ้างงานและการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ของการทำงานในสังคมปัจจุบัน

แนวคิดการผลิตแบบยืดหยุ่นและการเปลี่ยนแปลงของสังคมร่วมสมัย

การเติบโตของเศรษฐกิจทุนนิยมจากการสะสมทุนของการผลิตภาคอุตสาหกรรม ดูเสมือนว่ามีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างมั่นคงและมีเสถียรภาพ หากแต่ในความเป็นจริงเป็นการสะสมปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในระหว่างทุนและแรงงาน ซึ่งเริ่มส่งสัญญาณของการเกิดปัญหามาตั้งแต่ช่วงต้นทศวรรษที่ 1970 ภายใต้ภาวะของการแข่งขันในระดับโลกที่เพิ่มสูงขึ้นเรื่อยๆ และส่งผลให้แต่ละประเทศต้องแสวงหาวิธีการในการคงกำไรและการลดต้นทุนการผลิตรวม ทั้งการควบคุมค่าจ้างของแรงงานและอำนาจการต่อรองของแรงงาน

ปัญหาของการสะสมทุนภายใต้การผลิตที่เน้นการบริโภคและการแข่งขัน ในด้านหนึ่งเกิดจากการขับเคลื่อนของพลังที่หลากหลายในช่วงของการเปลี่ยนผ่านของการสะสมทุนในระบบทุนนิยม ซึ่งได้มีการอธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงในช่วงนี้ว่าเป็นการเข้าสู่ยุคใหม่ของระบบเศรษฐกิจทุนนิยม ภายใต้คำอธิบายในแนวคิดที่ต่างกัน อาทิ ยุคหลังอุตสาหกรรม (post-industrial) ยุคสมัยใหม่ ยุคแห่งระบบสายพานการผลิต (Post-Fordist) เป็นต้น การเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ระยะใหม่ของทุนนิยม มีองค์ประกอบที่ถูกขับเคลื่อนไปด้วยกันทั้งทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ซึ่งมีลักษณะการเข้าสู่ยุคใหม่ในหลายมิติ ได้แก่

- ยุคแห่งเทคโนโลยีสารสนเทศ
- ยุคสังคมสมัยใหม่ ซึ่งจะมีการขยายตัวของ การบริโภคนิยมเข้าไปทุกอณูของชีวิต ทั้งชีวิตทางสังคมและชีวิตส่วนตัว
- ยุคของการผลิตแบบใหม่ที่มีความยืดหยุ่น มีการกระจายการผลิตและการจัดองค์กรผลิตในรูปแบบใหม่

ยุคใหม่ของการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ที่ขับเคลื่อนไปสู่ความเป็นมนุษย์ของทุนนิยม และนำไปสู่รูปแบบสังคมเศรษฐกิจที่ผนวกเอาประเด็นสิทธิสตรี สิทธิมนุษยชนของคนชายขอบ สภาวะแวดล้อม และความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ไว้ด้วย อย่างไรก็ตามการเคลื่อนไหวแบบใหม่จะมีความขัดแย้งกันกับขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ที่เรียกร้องในเรื่องสิทธิความเท่าเทียมกันทางชนชั้น หรือการเคลื่อนไหวเพื่อต่อต้านระบบทุนนิยม (Amin,1997:1-3)

แนวคิดการผลิตแบบยืดหยุ่นมีการนำมาใช้อธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงของการผลิตทุนนิยม อุตสาหกรรมและการจ้างงานที่ผ่านมา หากพิจารณาสถานการณ์ปัจจุบันอาจกล่าวได้ว่า ในระยะกว่า 30 ปีที่ผ่านมาเป็นช่วงผ่านระยะความรุ่งเรืองของการผลิตแบบสายพานมาแล้วและได้เข้าสู่การผลิตระยะใหม่ของการผลิตของทุนนิยมอุตสาหกรรม ซึ่งโครงสร้างของการจัดระเบียบทางสังคมในยุคหลังสายพานการผลิต สำหรับวิถีใหม่ของการจัดระบบทางสังคม รูปแบบทางการเมือง ประชาธิปไตย ความยุติธรรมทางสังคม และผลกระทบทางการเมืองที่มีต่อสังคมและบุคคล

มีการอธิบายการเปลี่ยนผ่านของทุนนิยมเข้าสู่ระยะใหม่ด้วยกรอบแนวคิดหลายแนวด้วยกัน แนวคิดที่มีอิทธิพลมากแนวหนึ่ง คือกลุ่มนักเศรษฐศาสตร์การเมืองในแนว regulation approach ที่มองถึงพลวัต การสร้างกฎระเบียบ ระบบบรรทัดฐาน และการสร้างเสถียรภาพทางเศรษฐกิจระยะยาว เป็นแนวคิดที่มีความสำคัญในการอธิบายการเชื่อมโยงกันของระบบทุนนิยมโลก แนวการอธิบายที่สำคัญอีกแนวคิดหนึ่ง คือแนว flexible specialization approach ซึ่งมีนักสังคมวิทยาอเมริกันและนักเศรษฐศาสตร์การเมือง ที่มีบทบาทสำคัญในการนำเสนอแนวคิดวิเคราะห์นี้ได้แก่ Charles Sabel, Michael Piore (1984) และ Jonathan Zeitlin โดยมีจุดเน้นที่แสดงให้เห็นถึงการแยกกระบวนการผลิตอุตสาหกรรมออกเป็นสองส่วนที่ตรงกันข้าม คือ ระบบการผลิตแบบ mass

production ที่ใช้การผลิตแบบสายพาน และการกระจายการผลิตที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะ (flexible specialization) แนวคิดดังกล่าวนำไปสู่การเกิดข้อโต้แย้งอย่างกว้างขวางรวมทั้งในประเด็นเกี่ยวกับความยืดหยุ่นในการผลิต หากพิจารณาการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจทุนนิยมในสภาวะดังกล่าว การผลิตแบบยืดหยุ่นสะท้อนให้เห็นภาวะวิกฤตที่เชื่อมโยงให้เห็นถึงแนวโน้มของการผลิตภาคอุตสาหกรรมและการจ้างงานที่เกิดขึ้นในระดับโลกได้ รวมทั้งการเปลี่ยนผ่านของระบบทุนนิยมและความเปลี่ยนแปลงของสังคมในช่วงเปลี่ยนผ่านยุคหลังสายพานการผลิต

การผลิตแบบยืดหยุ่น (flexible production) เป็นรูปแบบการผลิตที่ได้รับการนำมาอธิบายการผลิตทั้งในประเทศอุตสาหกรรมก้าวหน้าและประเทศอุตสาหกรรมที่กำลังพัฒนาหลายประเทศ โดย Piore และ Sabel ได้อธิบายให้เห็นว่าเพราะเหตุใดการผลิตแบบสายพานแบบ Fordism ซึ่งเป็นวิธีการผลิตหลักที่นำไปใช้อย่างกว้างขวางในประเทศอุตสาหกรรมก้าวหน้าหลายประเทศ อาทิ สหรัฐอเมริกา ฝรั่งเศสจึงเกิดปัญหาขึ้น ในขณะที่บางประเทศ เช่น ญี่ปุ่น อิตาลีและเยอรมันตะวันตกยังคงรุ่งเรืองอยู่ ซึ่งเป็นการท้าทายกระบวนทัศน์เดิมภายใต้กระบวนกรการผลิตแบบสายพาน ซึ่งเขาเห็นว่าจะเป็นรูปแบบการผลิตหลักของภาคอุตสาหกรรมหลังจากผ่านพ้นยุคของการผลิตแบบสายพานไปแล้ว (Das & Panayiotopoulos, 1995) แนวคิดการผลิตแบบยืดหยุ่นจึงเป็นการรูปแบบการผลิตที่นำมาสู่การจ้างงานรูปแบบใหม่ ที่ประกอบด้วยด้วยการผลิตที่เชื่อมโยงกันหลายขั้นตอน อาจกล่าวได้ว่าลักษณะสำคัญของการผลิตประกอบไปด้วยลักษณะสำคัญได้แก่

กลยุทธ์การแข่งขัน ซึ่งประกอบด้วยผลผลิตที่หลากหลาย ผลผลิตที่มีคุณภาพ และการสร้างนวัตกรรมของผลผลิต การผลิตแบบยืดหยุ่นต้องสนองต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของตลาดผลผลิตขนาดเล็ก การลดทอนขนาดการผลิต ผลผลิตไม่ได้มีลักษณะที่เป็นมาตรฐาน ผลลัพธ์ที่เกิดจากการผลิตแบบยืดหยุ่นที่สำคัญจำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงแนวปฏิบัติในการทำงาน และต้องการแรงงานกึ่งทักษะ

จุดเน้นที่นวัตกรรมและ local politics ทำให้การผลิตแบบยืดหยุ่นมีจุดเด่นที่น่าสนใจ สิ่งที่ปรากฏคือไม่มีการกำหนดที่ชัดเจนและการนิยามที่ลงตัวของการผลิตแบบยืดหยุ่น แต่ความหมายของการผลิตแบบยืดหยุ่นเป็นที่ตระหนักในกลุ่มนักวางแผนชั้นนำในบริบทที่เฉพาะของเศรษฐกิจภาคอุตสาหกรรม

Piore & Sabel อธิบายถึงรูปแบบของการผลิตแบบยืดหยุ่น ได้แก่ 1. การรวมกลุ่มในภูมิภาคซึ่งประกอบด้วยกิจการขนาดเล็ก เป็นกลุ่มอุตสาหกรรมในเครือ 2. การรวมกันของกลุ่มกิจการขนาดใหญ่แบบหลวมๆที่เป็นสนับสนุนกัน 3. การกระจายการผลิตของโรงงานอุตสาหกรรมออกไปจากโรงงานใหญ่

ในช่วงของการพัฒนาเศรษฐกิจที่ผ่านมา การเชื่อมโลกเป็นหนึ่งเดียวกันโดยผ่านเทคโนโลยีการสื่อสารและการสร้างสังคมข้อมูลข่าวสารหรือในยุคโลกาภิวัตน์นั้น วางอยู่บนพื้นฐานของการผลิต

ในระบบเศรษฐกิจโลกซึ่งเป็นผลสืบเนื่องอย่างสำคัญจากกระบวนการการแบ่งงานกันทำระหว่างประเทศ (international division of labour) ภายใต้กระบวนการดังกล่าว ประเทศที่พัฒนาเป็นอุตสาหกรรมที่ก้าวหน้าแล้วทั้งหลาย มีการโยกย้ายการลงทุนการผลิตทางด้านอุตสาหกรรมไปประเทศที่ด้อยพัฒนามากว่า ซึ่งในประเทศเหล่านี้ได้ใช้การพัฒนาอุตสาหกรรมให้เป็นพื้นฐานการพัฒนาเศรษฐกิจ บางประเทศประสบความสำเร็จโดยสามารถพัฒนาอุตสาหกรรมส่งออกที่มีสัดส่วนในตลาดโลกสูง และกลายเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ (Newly industrializing countries) อาทิ เกาหลี ฮองกง ไต้หวัน

ในขณะเดียวกัน การพัฒนาการผลิตในระดับโลกมีการเปลี่ยนแปลงไปหลังจากที่มีการจัดโครงสร้างใหม่ในระบบอาณานิคมโลก โดยประเทศในแถบอุตสาหกรรมก้าวหน้าทั้งหลายได้แสวงหาวิธีการที่มีต้นทุนการผลิตต่ำในช่วงทศวรรษที่ 1970 งานการผลิตที่ใช้แรงงานทักษะต่ำถูกถ่ายโอนไปยังภูมิภาคที่มีค่าจ้างต่ำ เช่น ประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ระบบการผลิตดังกล่าวได้รับการนิยามว่าเป็นการแบ่งงานกันทำระหว่างประเทศแบบใหม่ (the new international division of labour) รูปแบบการผลิตดังกล่าวนำไปสู่การจ้างงานหลายรูปแบบเพื่อลดต้นทุนการผลิต ได้แก่ การจ้างเหมาช่วง การจ้างงานนอกโรงงาน การจ้างงานชั่วคราวระยะสั้น เป็นต้น

การผลิตแบบยืดหยุ่น ในด้านหนึ่งเป็นการปรับกลยุทธ์ทางการผลิตของระบบทุนนิยมอุตสาหกรรมซึ่งลดความตึงเครียดในกระบวนการผลิต เมื่อก้าวถึงการพัฒนาอุตสาหกรรม มีความเข้าใจพื้นฐานอยู่ว่ามีลักษณะการผลิตแบบระบบโรงงานอุตสาหกรรมซึ่งมีการใช้เครื่องจักร หรือเครื่องยนตในการผลิต ซึ่งจะทำให้ได้ผลผลิตจำนวนมากเพื่อการค้า การผลิตในรูปแบบของ factory system ที่มีประสิทธิภาพสูงและส่งผลการเติบโตอย่างรวดเร็วของอุตสาหกรรม เกิดขึ้นเมื่อมีการนำเอาระบบการผลิตแบบสายพาน หรือ Fordism มาใช้

การค้นพบระบบการผลิตแบบสายพาน (assembly line) ในช่วงทศวรรษที่ 1920 เป็นการเริ่มต้นของการปฏิวัติระบบการผลิตของโลกซึ่งนำไปสู่การขยายตัวของการผลิตสินค้าเพื่อการบริโภคของมวลชนเป็นจำนวนมาก ระบบ Fordism วางอยู่บนพื้นฐานการผลิตที่ใช้เทคโนโลยีที่ก้าวหน้า ความเข้มงวดของระบบการผลิตแบบอุตสาหกรรม และการควบคุมในกระบวนการผลิต Fordism จึงเป็นภาพที่สะท้อนถึงความทันสมัยของระบบการผลิตแบบโรงงานในระดับใหญ่เพื่อตอบสนองการบริโภคของมวลชน Fordism จึงเป็นระบบการผลิตที่สร้างความเข้มแข็งให้กับทุนนิยมอุตสาหกรรม ความสำเร็จของการผลิตแบบโรงงานภายใต้ระบบ Fordism ปรากฏในประเทศอุตสาหกรรมก้าวหน้าสำคัญได้แก่ สหรัฐอเมริกาในยุคหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 และในอุตสาหกรรมยานยนต์ของประเทศอุตสาหกรรมที่สำคัญได้แก่ ญี่ปุ่น และเกาหลี ในระบบของการทำงาน การเติบโตขยายตัวของเศรษฐกิจในยุคแห่งความรุ่งเรืองของการผลิตแบบสายพานซึ่งเป็นมีความจำเป็นที่ต้องมีองค์กรการผลิตขนาดใหญ่ มีการจ้างงานที่ใช้แรงงานจำนวนมาก เป็นการจ้างงานที่มี

มาตรฐาน มีความมั่นคง แรงงานได้รับสวัสดิการที่ดี การเติบโตของเศรษฐกิจภายใต้การผลิตของระบบ Fordism สร้างความรุ่งเรืองและความมั่งคั่งให้กับทุนนิยมอย่างมาก องค์กรแรงงานมีความเข้มแข็ง และมีอำนาจการต่อรองในเรื่องค่าจ้างและสวัสดิการในการทำงาน

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากการผลิตบนระบบสายพานเริ่มประสบปัญหาในช่วงทศวรรษที่ 1970 ด้วยโครงสร้างทางการผลิตที่เป็นขั้นตอนและเข้มงวด ทำให้มีการแสวงหาระบบการผลิตที่มีความยืดหยุ่นมากกว่า บริษัทอุตสาหกรรมหลายบริษัทในยุโรปและอเมริกาเหนือได้หาวิธีการผลิตแบบใหม่ที่เฉพาะด้าน และมีการกระจายการผลิตออกไปยังหน่วยผลิตนอกโรงงานเนื่องจากมีความยืดหยุ่นมากกว่า

การกระจายการผลิตออกจากโรงงาน จึงเป็นรูปแบบหนึ่งของการผลิตแบบยืดหยุ่น เป็นรูปแบบของการจัดการในการผลิตอุตสาหกรรมที่นำไปสู่ความซับซ้อนของแรงงานมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีการกระจายการผลิตลงไปชุมชนหรือหมู่บ้าน เกิดความซับซ้อนในอัตลักษณ์ของแรงงาน และปัญหาการนิยามขอบเขตของแรงงาน เนื่องจากการผลิตแบบยืดหยุ่นมีการแยกงานเฉพาะด้านที่เป็นการแบ่งขั้นตอนการผลิตที่ชัดเจน เมื่อมีการกระจายการผลิตไปยังหน่วยการผลิตต่างๆ ที่อยู่นอกระบบโรงงาน การแยกย่อยขั้นตอนการผลิตย่อยหลายขั้นตอนแบบยืดหยุ่น (flexible specialization) ทำให้เกิดความคลุมเครือในขอบเขตของงานที่ทำการผลิตในระบบอุตสาหกรรม เนื่องจากบริบทของการผลิตได้เข้าไปอยู่ในพื้นที่อื่น อาทิ คริวเรือน หรือหน่วยการผลิตที่ตั้งขึ้นมาในหมู่บ้าน เป็นต้น การจ้างงานในภาคอุตสาหกรรมจึงมีการขยายขอบเขตกว้างมากขึ้น รวมทั้งเกิดแรงงานภาคอุตสาหกรรมในรูปแบบที่หลากหลายมากกว่าแรงงานในระบบการผลิตแบบ factory system

ความยืดหยุ่น (flexibility) ในการผลิตสัมพันธ์กับหลายมิติของการผลิตแบบทุนนิยม อุตสาหกรรม สามารถแยกเป็นหลายประเภท ได้แก่ ความยืดหยุ่นในด้านการจัดการในกระบวนการผลิต ความยืดหยุ่นในการจัดการทางด้านแรงงาน เป็นต้น ซึ่งความยืดหยุ่นดังกล่าวมีข้อดีในการลดความตึงเครียดในขั้นตอนการผลิตและปัญหาในการควบคุมแรงงานในกระบวนการผลิต โดยในส่วนของแรงงานเองนั้น สามารถทำการผลิตอยู่นอกพื้นที่ระบบโรงงาน หรือทำการผลิตอยู่ที่บ้าน เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ความสำเร็จในการพัฒนาอุตสาหกรรม ในระบบการผลิตแบบยืดหยุ่นในประเทศอุตสาหกรรมก้าวหน้า ปรากฏอยู่บนพื้นฐานของการพัฒนาอุตสาหกรรมในระบบ Fordism ที่มีการใช้เทคโนโลยี และการจัดสวัสดิการที่เพียงพอสำหรับแรงงาน การนำระบบการผลิตแบบยืดหยุ่นมาปรับใช้ในการพัฒนาอุตสาหกรรมในบางประเทศที่ยังขาดฐานในการพัฒนาดังกล่าว อาจมีผลที่แตกต่างจากประเทศที่ประสบความสำเร็จในการแบ่งงานกันทำในการผลิตระดับโลก การผลิตแบบยืดหยุ่นเป็นรูปแบบหนึ่ง que เริ่มมีการนำมาใช้อย่างแพร่หลายเพื่อการแข่งขันในตลาดโลก การผลิต ใน

ภาคอุตสาหกรรมจึงมีความซับซ้อนมากขึ้น ทั้งในกระบวนการผลิตและในอัตลักษณ์ของแรงงานที่ทำการผลิต ซึ่งจะส่งผลต่อการจัดองค์กรของแรงงานอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

รูปแบบการจ้างงานในระบบการผลิตแบบยืดหยุ่นที่มีการปรับใช้อย่างแพร่หลาย ได้แก่ การจ้างงานแบบเหมาช่วง ซึ่งมีลักษณะที่แตกต่างกันในแต่ละประเทศ ในการศึกษาของ Tjandraningsih & Chotim (1999) เกี่ยวกับการจ้างงานแบบเหมาช่วงในประเทศอินโดนีเซีย ได้แบ่งรูปแบบการจ้างเหมาออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ การจ้างเหมาระดับระหว่างชาติ การจ้างเหมาระดับชาติ และการจ้างเหมาระดับท้องถิ่น ประเทศอินโดนีเซีย เป็นประเทศที่กลายมาเป็นผู้ผลิตเพื่อป้อนสินค้าอุตสาหกรรมสู่ตลาดโลกโดยผ่านระบบการจ้างงานทั้ง 3 รูปแบบ เนื่องจากยังไม่มีศักยภาพทางการผลิต เงินทุน และเทคโนโลยีที่จะแข่งขันในตลาดโลกได้ การจ้างงานแบบเหมาช่วงในระดับท้องถิ่นในประเทศอินโดนีเซียโดยส่วนใหญ่แล้ว เกิดขึ้นในกิจการขนาดเล็ก ซึ่งยังไม่มีกฎระเบียบมาควบคุม ในระดับนี้การเหมาช่วงประกอบไปด้วยกระบวนการผลิตหลายระดับ ซึ่งผู้ผลิตรายย่อยจำนวนมากถูกดึงเข้ามาสัมพันธ์กันในระบบของการผลิต ซึ่งพบว่าผู้หญิงเป็นแรงงานสำคัญในระบบการผลิตแบบยืดหยุ่น ทั้งนี้ผู้หญิงมักจะถูกผลักเข้าสู่การจ้างที่เป็นงานไร้ฝีมือ และมักจะอยู่ในช่วงชั้นที่มีระดับต่ำอยู่เสมอ การจ้างงานแบบเหมาช่วงในระดับของการผลิตในอินโดนีเซียมีความคล้ายคลึงกับลักษณะการจ้างที่ปรากฏในประเทศไทยกล่าวคือกระจุกตัวอยู่ในกิจการขนาดเล็กและมีการจ้างแรงงานหญิงจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในอุตสาหกรรมสิ่งทอ

การจ้างงานแบบยืดหยุ่น มีข้อดีสำหรับผู้ลงทุนในด้านการลดต้นทุนการผลิต แต่ทำให้แรงงานไม่ได้รับการจัดสรรสวัสดิการแรงงานเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดี เนื่องจากไม่ได้อยู่ภายใต้ขอบเขตการบังคับของกฎหมายการทำงานอาจไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร ในการอธิบายทางทฤษฎีแล้วการจ้างงานนอกโรงงาน และการจ้างงานแบบเหมาช่วงสามารถอธิบายได้ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงโครงการผลิตในการแบ่งงานกันทำในระดับโลกกล่าวคือ โครงสร้างดังกล่าวเกิดขึ้นโดยมีความเกี่ยวเนื่องกับการลดการรวมศูนย์ของกระบวนการผลิต ซึ่งมีการวางเป้าหมายการผลิตเพื่อให้กำไรสูงสุด โดยใช้แรงงานที่มีค่าจ้างต่ำในประเทศที่ด้อยพัฒนาหรือประเทศที่กำลังพัฒนาไปสู่การเป็นสังคมอุตสาหกรรม

การขยายตัวของเศรษฐกิจทุนนิยมในช่วงที่ผ่านมาได้นำไปสู่การจ้างงานที่หลากหลาย อาจมีความยืดหยุ่นตามความต้องการของตลาดแรงงานและความต้องการของแรงงาน แต่การจ้างแรงงานในลักษณะดังกล่าวอาจไม่สามารถนำไปสู่การสร้างระบบเศรษฐกิจที่ดีและการพัฒนาคุณภาพของแรงงานได้ หากไม่เกิดควบคู่ไปกับการพัฒนาสวัสดิการและการพัฒนาองค์กรของแรงงาน

การผลิตแบบยืดหยุ่นและปัญหาการจ้างงาน

การลดขนาดลงขององค์กรการผลิตในภาคเศรษฐกิจต่างๆ ทั้งอุตสาหกรรมการผลิต การค้า และการบริการ ส่งผลกระทบต่อการทำงานและการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของการทำงานอย่างสำคัญ การจ้างงานแบบยืดหยุ่นขยายตัวควบคู่ไปกับการจ้างงานในระบบ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าการจ้างงานแบบไม่เป็นทางการนั้นเป็นปรากฏการณ์ความเป็นจริงของการจ้างงานในโลกทุนนิยมปัจจุบัน หากพิจารณาประกอบกับปัญหาการว่างงานแล้วพบว่าอัตราการว่างงานระดับโลกมีแนวโน้มว่าจะลดลง ด้านหนึ่งอาจเป็นผลจากการลดลงของประชากรในวัยทำงาน แต่ในอีกด้านหนึ่งเป็นไปได้ว่าแรงงานถูกดูดซับเข้าสู่การจ้างงานแบบไม่เป็นทางการ ภาวการณ์ว่างงานจึงขึ้นกับปัจจัยภายในของแต่ละประเทศด้วย อาทิ การใช้เทคโนโลยีที่ไ้แทนแรงงานคน การเข้ามาของหุ่นยนต์ปัญญาประดิษฐ์ เป็นต้น จากการรายงานสถานการณ์การจ้างงานขององค์การแรงงานระหว่างประเทศ ปี 2018 (ILO, 2019:2) มีประชากรในวัยทำงาน อายุ 15 ปีขึ้นไปทั้งหญิงและชายมีประมาณ 5.8 พันล้านคน ในจำนวนนี้ประมาณ 3.3 พันล้านคนหรือประมาณ 58.4 % มีงานทำ ในปี 2018 มีจำนวนคนว่างงานประมาณ 172 ล้านคน ซึ่งเป็นอัตราการว่างงานร้อยละ 5.0 เป็นที่น่าสังเกตว่า ในปี 2008 อัตราการว่างงานระดับโลกอยู่ที่ร้อยละ 5.0 และเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 5.6 ในปี 2009 ในเวลาเพียง 1 ปี อย่างไรก็ตาม ในภาวะเศรษฐกิจที่มีเสถียรภาพ อัตราการว่างงานในหลายประเทศอาจจะลดลง อัตราการว่างงานระดับโลกก็น่าจะอยู่ในระดับเดียวกันในปี 2019 และ 2020 จำนวนคนว่างงานคาดว่าจะเพิ่มขึ้น 1 ล้านคนต่อปีและจะถึง 174 ล้านคนในปี 2020 (ตาราง 1)

ปัญหาการว่างงานยังเป็นปัญหาสำคัญในระยะ 2-3 ปีข้างหน้า เป็นภาวะท้าทายที่แตกต่างกันไปในแต่ละประเทศ อัตราการว่างงานต่ำสุดในกลุ่มประเทศรายได้ต่ำ โดยเฉลี่ย 3.3 % ในปี 2018 ตามมาด้วยกลุ่มประเทศรายได้ปานกลางค่อนข้างต่ำ อัตราการว่างงานโดยเฉลี่ย 4.0% กลุ่มประเทศรายได้ปานกลางค่อนข้างสูง อัตราการว่างงานเพิ่มขึ้น 0.4 % ช่วงปี 2014-2018 เพราะเหตุใดอัตราการว่างงานจึงต่ำในกลุ่มประเทศรายได้ต่ำและรายได้ปานกลาง? อาทิ พม่า อัตราการว่างงาน 1.6% ปี 2017 และมาดากัสกา 1.8% ปี 2014 ซึ่งนับว่าต่ำเมื่อเทียบกับอัตราการว่างงานระดับโลก 5.0% เหตุที่การว่างงานในกลุ่มประเทศรายได้และรายได้ปานกลางมีระดับต่ำนั้น มีสาเหตุสำคัญซึ่งอาจเป็นไปได้ว่า โอกาสการเข้าสู่การจ้างงานที่เป็นทางการไม่ได้ขยายตัวอย่างรวดเร็วในกลุ่มประเทศเหล่านี้ แรงงานจึงอาจทำงานที่ไม่ได้รับค่าตอบแทนสูงและเป็นงานที่ต่ำกว่าระดับฝีมือแรงงาน นอกจากนี้ แรงงานจำนวนมากอยู่ในภาคเกษตรและภาคเศรษฐกิจที่ไม่เป็นทางการในภาคเมือง

ตาราง 1 อัตราการว่างงานระดับโลกจำแนกตามกลุ่มประเทศรายได้และเพศ 2017-2020

Country grouping	Demographic group	Unemployment rate 2017-20 (percentages)				Unemployment rate 2017-20 (millions)			
		2017	2018	2019	2020	2017	2018	2019	2020
		7	8	9	0				
World	Total	5.1	5.0	4.9	4.9	174.1	172.5	173.6	174.3
	Female	5.5	5.4	5.4	5.4	74.4	73.7	74.4	74.8
	Male	4.8	4.7	4.6	4.6	99.7	98.8	99.2	99.5
	Youth	12.0	11.8	11.8	11.8	11.1	59.3	59.1	58.7
Low Income	Total	3.7	3.7	3.7	3.7	11.1	11.4	11.8	12.2
	Female	3.8	3.8	3.8	3.8	5.2	5.4	5.5	5.7
	Male	3.6	3.6	3.6	3.6	5.9	6.1	6.3	6.5
	Youth	6.2	6.2	6.2	6.2	5.2	5.3	5.4	5.6
Lower- middle Income	Total	4.0	4.0	4.0	4.0	46.5	47.3	48.2	49.2
	Female	5.1	5.1	5.2	5.2	18.6	19.0	19.4	19.8
	Male	3.5	3.5	3.5	3.5	27.9	28.3	28.8	29.3
	Youth	11.9	12.0	12.1	12.2	23.3	23.4	23.5	23.7
Upper- middle Income	Total	6.0	6.0	6.0	6.0	80.9	80.7	81.2	80.8
	Female	6.0	6.0	6.0	6.0	34.0	33.9	34.2	34.0
	Male	6.0	6.0	6.0	6.0	46.9	46.8	47.0	46.8
	Youth	14.9	14.9	14.9	14.8	23.5	22.9	22.5	21.8
High income	Total	5.7	5.3	5.1	5.1	35.6	33.1	32.2	32.2
	Female	6.0	5.6	5.5	5.5	16.6	15.5	15.3	15.3
	Male	5.4	5.0	4.8	4.8	19.0	17.6	17.1	16.9
	Youth	12.5	11.7	11.6	11.7	8.5	7.8	7.7	7.6

Sources: International Labour Organization (2019)

จากปัญหาวิกฤตทางเศรษฐกิจในช่วงที่ผ่านมา การปรับโครงสร้างการผลิต การลดขนาดขององค์กรการผลิตและภาวะถดถอยทางเศรษฐกิจโลกยังส่งผลกระทบต่อแนวโน้มการจ้างงานระดับโลกที่มีอัตราการว่างงานที่เพิ่มสูงขึ้นในแต่ละภูมิภาคของโลก จากสถิติขององค์การแรงงานระหว่างประเทศ การจ้างงานระดับโลกมีอัตราการว่างงานสูงมาโดยตลอด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสหภาพยุโรป ซึ่งมีอัตราการว่างงานไม่ต่ำกว่าร้อยละ 10 มาตลอดจากปี 2012-2015

จากตารางที่ 1 จะเห็นได้ว่าอัตราการว่างงานระดับโลกในกลุ่มของวัยรุ่น ซึ่งอยู่ในช่วงวัย 15-24 ปี เป็นกลุ่มที่มีอัตราการว่างงานสูงอย่างมีนัยสำคัญในอัตรา 11.8% ช่วงปี 2018-2020 หากพิจารณาในกลุ่มประเทศแล้วจะพบว่า กลุ่มประเทศรายได้ปานกลางและรายได้สูงมีการว่างงานของกลุ่มวัยรุ่นสูงมาก แสดงให้เห็นว่ากลุ่มวัยรุ่นเป็นกลุ่มที่มีความเสี่ยงจะเผชิญกับภาวะการว่างงานมากกว่าผู้ใหญ่ นอกจากปัญหาการว่างงานที่เป็นผลสืบเนื่องจากภาวะทางเศรษฐกิจแล้ว เมื่อพิจารณาการเปลี่ยนแปลงของภาวะการจ้างงานซึ่งสัมพันธ์กับการขับเคลื่อนทางเศรษฐกิจพบว่า จากสถิติขององค์การแรงงานระหว่างประเทศ เป็นที่น่าสังเกตว่าในปี 2016 แรงงาน 2 พันล้านคนหรือประมาณ 61.2% ของกำลังแรงงานเป็นแรงงานที่ไม่เป็นทางการ โดยมีอัตราการจ้างแรงงานชายในระดับโลกมากกว่าแรงงานหญิง กล่าวคือเป็นแรงงานหญิงประมาณ 58.1% และเป็นแรงงานชาย 63.0% (ตาราง 2) จากสถิติการจ้างงานอาจกล่าวได้ว่า แรงงานนอกระบบเป็นแกนขับเคลื่อนสำคัญทางเศรษฐกิจ แต่เป็นกลุ่มแรงงานที่ไม่ได้รับการคุ้มครอง หรือการคุ้มครองที่ไม่ครอบคลุมตามกฎหมายแรงงานดังเช่นแรงงานที่เป็นทางการ ซึ่งในปี 2018 มีแรงงานที่ทำงานได้รับค่าจ้างหรือในระบบของการจ้างงานที่เป็นทางการประมาณ 52% แรงงานในภาคที่ไม่เป็นทางการจึงเป็นกลุ่มที่มีชีวิตอยู่ภายใต้ภาวะความยากจนมากกว่าแรงงานในระบบ ซึ่งไม่ได้มีหลักประกันว่าการเข้าสู่ภาวะการจ้างงานที่เป็นทางการนั้นจะแก้ปัญหาความยากจนได้ ในขณะที่เดียวกัน การเข้าสู่การจ้างงานนอกระบบก็ไม้อาจจะเป็นเหตุว่าได้ว่าจะต้องตกอยู่ในภาวะยากจนเสมอไป ในกลุ่มประเทศรายได้ปานกลางระดับสูงพบว่าปี 2016 มีการจ้างงานที่ไม่เป็นทางการ 52.6% และมีการจ้างแรงงานชายมากกว่าแรงงานหญิงคือ 54.0% ส่วนแรงงานหญิงประมาณ 50.4% ซึ่งเป็นแนวโน้มในทิศทางเดียวกับประเทศรายได้สูงที่มีแนวโน้มการจ้างแรงงานชายมากกว่าในภาคที่ไม่เป็นทางการ โดยเป็นมีการจ้างแรงงานชาย 18.9% และแรงงานหญิง 17.6% อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาการจ้างแรงงานที่ไม่เป็นทางการในประเทศรายได้ปานกลางค่อนข้างต่ำ และกลุ่มประเทศที่มีรายได้ต่ำแล้วจะเห็นว่า มีการจ้างงานที่ไม่เป็นทางการสูงมาก ในปี 2016 มีการจ้างงานในภาคที่ไม่เป็นทางการในกลุ่มประเทศรายได้ต่ำสูงถึง 89.8% โดยเป็นแรงงานหญิง 92.1% และเป็นแรงงานชาย 87.5% ในกลุ่มประเทศรายได้ปานกลางค่อนข้างต่ำ มีการจ้างงานที่ไม่เป็นทางการ 83.7% เป็นแรงงานหญิง 84.5% แรงงานชาย 83.4% (ตาราง 2)

กล่าวได้ว่าแรงงานในภาคที่ไม่เป็นทางการเป็นตัวขับเคลื่อนสำคัญในระบบเศรษฐกิจกลุ่มประเทศรายได้ต่ำและรายได้ปานกลางค่อนข้างต่ำซึ่งเป็นแนวโน้มของการจ้างงานที่เกิดขึ้นและจะยังคงดำเนินต่อไปในช่วงระยะหลายปีข้างหน้า การเติบโตทางเศรษฐกิจอยู่บนฐานของการจ้างงานที่มีความซับซ้อน โดยการจ้างแรงงานในภาคที่ไม่เป็นทางการเหล่านี้ การเข้าสู่ตลาดแรงงานของแรงงานในภาคที่ไม่เป็นทางการเป็นการจ้างงานที่ไม่ได้เป็นไปตามมาตรฐานการจ้างงานและเป็นแรงงานที่ไม่ได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายแรงงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมปัจจุบันการนำเทคโนโลยีเข้ามาใช้ในการผลิต ตลอดจนจนถึงการใช้หุ่นยนต์ปัญญาประดิษฐ์เข้ามาทำงานแทนการใช้แรงงานมนุษย์ เป็นอีกปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้ความต้องการแรงงานลดลง

ตาราง 2 การจ้างงานไม่เป็นทางการระดับโลก และสภาพการจ้างงาน จำแนกตามประเทศกลุ่มรายได้ ปี 2016, 2018 และการเปลี่ยนแปลงในช่วง 2018-23

Country grouping	By Sex	Informality	Wages and salaried workers			Employers		Own account workers	
		Level(%)	Level(%)	Changes (percentage points)	Level(%)	Changes (percentage points)	Level (%)	Changes(p percentage points)	
		2016	2018	2018-23	2018	2018-23	2018	2018-23	
World	Total	61.2	52.0	0.6	2.9	0.1	34.1	0.4	
	Female	58.1	52.5	0.5	1.7	0.	27.8	0.8	
	Male	63.0	51.7	0.6	3.8	0.0	38.2	0.1	
Low income	Total	89.8	18.8	0.9	1.6	0.0	50.9	0.1	
	Female	92.1	11.9	0.6	0.8	0.0	44.5	0.6	
	Male	87.5	24.5	1.1	2.3	0.0	56.4	0.4	
Lower-middle income	Total	83.7	34.5	1.9	2.7	0.1	49.5	0.1	
	Female	84.5	31.6	2.1	1.4	0.1	42.0	1.1	
	Male	83.4	35.8	1.8	3.3	0.1	52.8	-0.4	
Upper-middle income	Total	52.6	59.2	1.8	3.3	0.1	28.3	-0.6	
	Female	50.4	58.4	2.2	1.9	0.1	24.4	-0.3	
	Male	54.0	59.8	1.5	4.4	0.1	31.1	-0.9	
High income	Total	18.3	87.2	0.2	3.3	0.0	8.6	-0.1	
	Female	17.6	89.7	0.2	2.0	0.0	6.7	0.0	
	Male	18.9	85.2	0.2	4.3	-0.1	10.0	-0.1	

Source: International Labour Organization (2019)

สถานะการจ้างงานในประเทศไทย

กล่าวได้ว่าในช่วงที่ผ่านมาได้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างสำคัญของการผลิตภาคอุตสาหกรรมทั่วโลก แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจทุนนิยมโลกจากการลดขนาดขององค์กรการผลิต ปัญหาของการผลิตแบบสายพาน (Fordism) จากความเข้มงวดของการผลิต และการแยกส่วนของการผลิตทำให้เกิดรูปแบบของการจัดองค์กรที่แสดงให้เห็นถึงความขัดแย้งของตรรกะการผลิตในระบบทุนนิยมที่รุนแรงมากขึ้น กล่าวคือในด้านหนึ่ง การผลิตแบบสายพานการผลิตหรือ Fordism ยังคงเป็นภาคการผลิตที่ยังคงรูปแบบของกระบวนการผลิตที่สร้างผลผลิตออกมาอย่างต่อเนื่องทั้งในระดับภูมิภาคและระดับประเทศ โดยเน้นความเป็นมาตรฐานแบบเดียวกันของผลิตภัณฑ์ แต่ในอีกด้านหนึ่ง เป็นการเติบโตของสถานประกอบการซึ่งดำเนินไปภายใต้รูปแบบการผลิตที่เป็นผลจากระบบ Taylorism ที่ใช้ศักยภาพของแรงงานกับระบบการทำงาน แต่มีการเพิ่มองค์ประกอบอย่างอื่นเพิ่มเติม เช่น การลดลงของกำลังแรงงาน และความยืดหยุ่น การจ้างงานแบบเหมาช่วง ซึ่งเกี่ยวข้อง กับคุณภาพการผลิต การทำงานเป็นทีม วัฒนธรรมการบริหารทางธุรกิจ ประสิทธิภาพของการให้คนงานเข้าไปมีส่วนร่วมในการบริหารงาน

การเปลี่ยนแปลงในโลกของแรงงานด้านการผลิตและการจ้างงาน เป็นปรากฏการณ์ซึ่งไม่ได้เป็นเพียงการแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมแต่เป็นปรากฏการณ์ที่มีผลโดยตรงกับการจัดองค์ประกอบใหม่ของความเหลื่อมล้ำทางสังคม และความไม่เป็นธรรมที่เกิดขึ้นกับแรงงาน ซึ่งเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในระดับโครงสร้างของการผลิตภายใต้กระแสของเศรษฐกิจโลกในยุคเสรีนิยมใหม่นำมาสู่การปรับลดขนาดขององค์กรการผลิต และการแยกส่วนของระบบงาน ที่ส่งผลให้เกิดการจ้างงานนอกเหนือไปจากการทำงานในระบบการผลิตแบบดั้งเดิมภายใต้ระบบโรงงานอุตสาหกรรม ซึ่งเป็นการจ้างงานในระบบขนาดใหญ่และมีหลักประกันความมั่นคงให้กับแรงงานทั้งทางด้านรายได้และสวัสดิการการทำงาน กล่าวคือเป็นการจ้างงานที่ได้มาตรฐานที่อยู่ภายใต้การคุ้มครองของกฎหมายแรงงาน

การพัฒนาแรงงานในระบบการผลิตแบบสายพานของระบบโรงงานอุตสาหกรรมที่มีการใช้แรงงานเทคโนโลยีที่ทันสมัย สามารถสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ พัฒนาสมรรถนะการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพของแรงงานในระบบ รวมทั้งการพัฒนาคุณภาพชีวิตของแรงงานได้นั้นต้องเกิดควบคู่กับการสร้างอำนาจการต่อรองที่เข้มแข็งของสหภาพแรงงาน ภายใต้ระบบแรงงานสัมพันธ์ที่อยู่บนฐานของการเจรจาต่อรองที่เป็นธรรม การพัฒนาที่มุ่งเน้นการเติบโตขยายตัวทางเศรษฐกิจเป็นด้านหลัก ละเลยการส่งเสริมคุณภาพของแรงงานในระยะยาวแล้วไม่เป็นผลดีต่อการผลิตและนำไปสู่ปัญหาความไม่เป็นธรรมของการจ้างงานเพิ่มขึ้น

ปัญหาการจ้างงานในประเทศไทย

จากการศึกษาปัญหาการจ้างแรงงาน ซึ่งเป็นการสังเคราะห์ข้อมูลของแรงงานที่ทำงานในภาคอุตสาหกรรมซึ่งส่วนใหญ่เป็นแรงงานที่ทำงานในนิคมอุตสาหกรรม และมีการจัดเวทีถอดบทเรียนและการจัดกลุ่มสนทนาในประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นในการทำงานของแรงงานในเขตภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่ามีการเปลี่ยนแปลงหลายประการของการจ้างงานในการผลิตภาคอุตสาหกรรม ทั้งการปรับลดขนาดองค์กรการผลิต มีการลดจำนวนคนงานโดยการเลิกจ้าง การจ้างงานแบบชั่วคราวระยะสั้น การจ้างงานแบบเหมาช่วง เมื่อพิจารณาสัดส่วนของการจ้างแรงงานในภาคอุตสาหกรรมจากสถิติผู้มีงานทำของสำนักงานสถิติแห่งชาติ พบว่ามีการจ้างงานไม่มากเมื่อเปรียบเทียบกับภาคอื่น ในปี 2558 มีแรงงานในภาคอุตสาหกรรม 6,184,926 คน เป็นแรงงานวิชาชีพ 1,102,464 คน และแรงงานฝ่ายผลิต 5,082,462 คน แรงงานส่วนใหญ่จะอยู่ในอุตสาหกรรมอาหารและเครื่องดื่มมากที่สุด 957,998 คน รองลงมาเป็นอุตสาหกรรมยางและพลาสติก 571,607 คน และอุตสาหกรรมยานยนต์ 519,220 คน มีการคาดการณ์ว่า ในอีก 5 ปีข้างหน้า อุตสาหกรรมไทยจะขาดแรงงานฝ่ายผลิตประมาณ 3 แสนคน

ในช่วงที่ผ่านมา มีการเลิกจ้างพนักงานในบริษัทขนาดใหญ่หลายแห่งที่เป็นบริษัทข้ามชาติที่ตั้งอยู่ในนิคมอุตสาหกรรมและนอกนิคมอุตสาหกรรม ในช่วงเดือนมกราคม- พฤษภาคม 2558 มีการเลิกจ้างคนงานในภาคอุตสาหกรรมสูงถึงจำนวน 31,000 คน ทั้งนี้ในนิคมอุตสาหกรรมลำพูน มีการเลิกจ้างพนักงาน 4 บริษัท (<http://www.banmuan.co.th/news/region/22456>) โดยหนึ่งในสี่บริษัทนั้นเป็นบริษัทขนาดใหญ่กลุ่มทุนจากประเทศญี่ปุ่นมีพนักงานทั้งหมดประมาณ 4,000 คน ทางบริษัทให้พนักงานฝ่ายผลิตหยุดงาน 400 คน โดยทางบริษัทได้ใช้เหตุผลที่มีออร์เดอร์ลดลง โดยให้คนงานลาออกโดยสมัครใจและใช้กฎหมายคุ้มครองแรงงานมาตรา 75 ที่ให้พนักงานหยุดงานแต่ยังจ่ายค่าจ้าง 75% ของเงินเดือน และมีกำหนดระยะเวลาการหยุดงานจนกว่าจะมีคำสั่งซื้อกลับเข้ามา จึงให้พนักงานกลับมาทำงานตามปกติ

ถึงแม้การเลิกจ้างพนักงานจะเป็นสัดส่วนที่ไม่มากถ้าเทียบกับจำนวนพนักงานในภาคอุตสาหกรรมทั้งหมด และในนิคมอุตสาหกรรมลำพูน การเลิกจ้างเกิดขึ้นบางบริษัทจากจำนวนพนักงานในนิคมอุตสาหกรรมลำพูนที่มีการจ้างงานทั้งหมดจากตัวเลขล่าสุดในเดือนสิงหาคม 2558 จำนวน 44,662 คน อย่างไรก็ตาม สภาพการณ์ดังกล่าวก็สะท้อนให้เห็นถึงปัญหาการจ้างงานในการผลิตอุตสาหกรรมอันเป็นผลกระทบจากปัญหาของเศรษฐกิจโลก ซึ่งมีการปลดพนักงานหลายบริษัท

การพัฒนาอุตสาหกรรมของประเทศไทยยังมีปัญหาความไม่เป็นธรรมที่เกิดขึ้นกับแรงงานหลายด้านทั้งแรงงานที่เป็นทางการและแรงงานในที่ไม่เป็นทางการ โดยจะเห็นได้จากปรากฏการณ์ปัญหาของแรงงานในระบบที่เกิดขึ้น แรงงานในระบบเป็นแรงงานที่อยู่ภายใต้การจ้างงานที่ต้องได้รับ

การคุ้มครองตามกฎหมายแรงงานทั้งในเรื่องสวัสดิการและการคุ้มครองความสัมพันธ์ในการทำงาน ไม่ให้มีการใช้ประโยชน์จากการใช้แรงงานมากเกินไปจนเกินไป ในกระบวนการทำงานของแรงงานในระบบนั้นอยู่ภายใต้กฎระเบียบการทำงานที่มีการควบคุมอย่างเข้มงวด คนงานในระบบจึงได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายที่จะจัดตั้งสหภาพแรงงานเพื่อคุ้มครองสิทธิของตนเองในการทำงาน สามารถต่อรองกับนายจ้างได้ในกรณีที่มีปัญหาความไม่เป็นธรรมที่เกิดจากการทำงาน

การผลิตในระบบโรงงานอุตสาหกรรม เป็นการทำงานในระบบโรงงานโดยแรงงานต้องใช้สมรรถนะที่มีอยู่โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางร่างกายของคนงานที่ต้องอยู่ในกระบวนการผลิตตลอดเวลาในช่วงเวลาทำงาน ซึ่งควรจะได้รับการดูแลและได้รับสวัสดิการที่ดี ตลอดจนถึงได้รับการพัฒนาทักษะฝีมือแรงงานให้มีการพัฒนาก้าวหน้ายิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม จากกรณีศึกษาของแรงงานในนิคมอุตสาหกรรมลำพูนและแรงงานในโรงงานหลายแห่งในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่ามีปัญหาหลายประการ ดังนี้

1.1 การจ้างงานในนิคมอุตสาหกรรมลำพูน เป็นนิคมอุตสาหกรรมแห่งแรกที่ตั้งขึ้นในภาคเหนือ หลังจากที่มีรัฐบาลได้ปรับกลยุทธ์การพัฒนาอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออกเป็นเครื่องมือในการพัฒนาความเติบโตทางเศรษฐกิจ รัฐบาลส่งเสริมให้มีการจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมขึ้นในหลายจังหวัดทั่วประเทศนับตั้งแต่ทศวรรษที่ 2520 เป็นต้นมา มีการวางแผนจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 4 (2520-2524) และในแผนระยะต่อมามีการจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือขึ้นเป็นแห่งแรกที่จังหวัดลำพูนในปี 2526 โดยในช่วงแรกมีเป้าหมายเพื่อรองรับอุตสาหกรรมแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรแต่มีนักลงทุนเข้ามาน้อย ในระยะต่อมาได้ชักจูงให้มีการเข้ามาลงทุนโดยให้สิทธิประโยชน์ต่างๆ อาทิ การลดหย่อนภาษีการนำเข้าวัตถุดิบ เพื่อรองรับการขยายตัวของอุตสาหกรรมและเป็นเขตอุตสาหกรรมส่งออกตั้งแต่ช่วงปี 2528 เป็นต้นมา

กรณีของการใช้แรงงานในนิคมอุตสาหกรรมลำพูน เป็นเขตอุตสาหกรรมส่งออกที่มีความทันสมัย การจัดพื้นที่บริเวณในนิคมอุตสาหกรรมซึ่งอยู่บนพื้นที่ 1,788 ไร่ เป็นเขตอุตสาหกรรมที่มีสถานประกอบการทันสมัย ประกอบกิจการที่เป็นอุตสาหกรรมส่งออกสำคัญ จึงเป็นแหล่งเป็นแหล่งของการจ้างงานที่คนงานน่าจะมีหลักประกันการทำงาน มีสวัสดิการและมีรายได้ที่มั่นคง อย่างไรก็ตาม จากข้อมูลจากสภาพการณ์ของปัญหาที่เกิดขึ้น คนงานในนิคมอุตสาหกรรมลำพูนยังมีปัญหาในการใช้แรงงานหลายด้าน การจ้างงาน สวัสดิการและการรวมกลุ่มจัดตั้งองค์กรแรงงานที่จะคุ้มครองสิทธิประโยชน์ของแรงงาน

การผลิตภาคอุตสาหกรรมในนิคมอุตสาหกรรมลำพูนมีการใช้เทคโนโลยีที่ก้าวหน้าเป็นอุตสาหกรรมเพื่อส่งออก ข้อมูลเดือน สิงหาคม 2558 มีโรงงานที่ตั้งอยู่ในนิคมอุตสาหกรรมลำพูนจำนวน 78 โรงงาน มีเงินลงทุน 72,427 ล้านบาท จำนวนคนงานรวม 44,662 คน (สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดลำพูน, สิงหาคม 2558) อย่างไรก็ตาม ระบบการทำงานยังมีการใช้แรงงานโดยเป็น

ลักษณะงานที่ไม่ได้มาตรฐาน มีการจ้างงานชั่วคราวระยะสั้น 1-3 เดือน และในบางกรณีทำงานมาเป็นระยะเวลา 1 ปีแต่ยังอยู่ภายใต้สัญญาจ้างระยะสั้นที่มีการต่อสัญญาแบบไม่มีกำหนด ซึ่งจำแนกประเภทของการจ้างงานได้ดังนี้

การจ้างงานประจำ

การจ้างงานชั่วคราวสัญญาจ้างระยะสั้น

การจ้างงานแบบเหมาช่วง

จากการศึกษาพบว่าสถานประกอบการหลายแห่งมีการดำเนินงานที่ไม่เป็นไปตามกฎหมายคุ้มครองแรงงานในหลายลักษณะ เช่น คนงานทำงานล่วงเวลาและทำงานในวันหยุดและวันหยุดนักขัตฤกษ์โดยไม่สมัครใจ เปลี่ยนแปลงเวลาทำงานให้ยาวนานขึ้นแต่ไม่จ่ายค่าตอบแทนตามจริง นอกจากนี้ สถานประกอบการบางแห่งยังใช้มาตรการบังคับให้คนงานลาพักร้อนตามวันที่สถานประกอบการเป็นผู้กำหนดให้ ในกรณีเช่นนี้ เมื่อคนงานมีความจำเป็นต้องลางานแต่ไม่มีวันลาพักร้อนตามสิทธิแล้ว คนงานต้องใช้สิทธิการลาป่วยหรือลาภิกโดยไม่ได้รับค่าจ้าง หรือขาดงานแทน ทำให้คนงานต้องสูญเสียรายได้ส่วนนั้น

นอกจากนั้นยังมีการใช้แรงงานโดยเป็นการจ้างงานไม่เต็มรูปแบบ กล่าวคือมีการจ้างนักศึกษาฝึกงานมาโดยนายจ้างไม่ต้องจ่ายค่าจ้างเต็มและคนงานเหล่านั้นไม่มีสถานภาพเป็นพนักงานและไม่อยู่ภายใต้การคุ้มครองของกฎหมายแรงงานและไม่ได้รับสวัสดิการในฐานะเป็นพนักงานได้ รวมทั้งไม่สามารถเรียกร้องสิทธิ หรือเข้าเป็นสมาชิกสหภาพแรงงานได้

1.2 การจ้างงานในอุตสาหกรรมภาคตะวันออก ประกอบไปด้วยโรงงานอุตสาหกรรมที่ใช้เทคโนโลยีระดับสูงในกิจการหลายประเภทในนิคมอุตสาหกรรมแหลมฉบัง มาบตาพุด นิคมอุตสาหกรรมเวลโกรว์และนิคมอุตสาหกรรมอีสเทิร์น ซีบอร์ด อาทิ ผลิตชิ้นส่วนยานยนต์ท่อส่งน้ำมัน เชื้อเพลิง ผลิตชิ้นส่วนรถยนต์และตัวถังรถยนต์ ปัญหาการใช้แรงงานในการผลิตที่ไม่แตกต่างไปจากนิคมอุตสาหกรรมลำพูน ปัญหาความไม่เป็นธรรมในการทำงานจากปัญหาการจ้างเหมาค่าแรงในการผลิต ซึ่งมีปัญหาต่างๆได้แก่

- มีการจ้างแรงงานแบบจ้างเหมาเข้ามาทำงานในส่วนการผลิตซึ่งเป็นการทำงานประจำ ซึ่งเกิดขึ้นหลายบริษัท นอกจากนั้นเมื่อมีประเด็นขัดแย้งด้านแรงงานทางบริษัทได้จ้างพนักงานเหมาเข้ามาทำงานแทน ดังในกรณีของพนักงานบริษัทเอ็นทีเอ็นประเทศไทยที่จังหวัดระยองประกอบกิจการผลิตชิ้นส่วนโลหะสำหรับยานยนต์และสำหรับผลิตภัณฑ์อิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งมีการจ้างลูกจ้างแบบเหมาช่วงเข้ามาทำงานแทนในช่วงที่มีปัญหาการเรียกร้องของสหภาพแรงงาน

- การจ้างเหมาค่าแรงมีสภาพเป็นพนักงานชั่วคราวที่ไม่ได้เข้าเป็นสมาชิกของสหภาพแรงงาน เมื่อมีการเรียกร้องของลูกจ้างเหมาค่าแรง ทางบริษัทได้ให้ลาออก โดยมีหลายรูปแบบ อาทิ เปิดโครงการสมัครใจให้ลาออก บังคับให้ลาออก หรือปิดแผนการผลิตที่มีการจ้างเหมาค่าแรง

- มีการจ้างงานแรงงานข้ามชาติ และการจ้างงานในรูปแบบของนักศึกษาฝึกงานเข้าไปทำงาน ซึ่งลูกจ้างไม่สามารถเข้าเป็นสมาชิกสหภาพแรงงานได้ เมื่อมีปัญหาแรงงานเกิดขึ้นทางบริษัท แก้ปัญหาโดยการยุบแผนก ลูกจ้างไม่สามารถใช้สิทธิในการเรียกร้องความคุ้มครองตามกฎหมายแรงงานได้

- ด้านแรงงานสัมพันธ์

มิติด้านแรงงานสัมพันธ์มีความสำคัญอย่างมากในการส่งเสริมให้แรงงานมีศักยภาพในการคุ้มครองสิทธิการทำงานและสวัสดิการเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีได้ แรงงานในภาคอุตสาหกรรมผลิตเป็นองค์ประกอบสำคัญที่จะขับเคลื่อนและสร้างมูลค่าในการพัฒนาเศรษฐกิจ ในสังคมที่พัฒนาไปภายใต้ความสัมพันธ์การจ้างงานแบบนายจ้าง-ลูกจ้างซึ่งเป็นความสัมพันธ์หลักในสังคมทุนนิยมปัจจุบันนั้น จึงต้องให้ความสำคัญกับมิติทางด้านแรงงานสัมพันธ์โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระบบการผลิตแบบโรงงานอุตสาหกรรม ที่ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างนายจ้าง ลูกจ้างในการบริหารจัดการองค์กร มีลักษณะเป็นแนวดิ่ง อำนาจของลูกจ้างในระบบโรงงานอุตสาหกรรมภายใต้การคุ้มครองของกฎหมายแรงงานสัมพันธ์จึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่ลูกจ้างจะใช้ในการพูดคุย เรียกร้องคุ้มครองสิทธิประโยชน์ของกลุ่มแรงงานได้ การจัดตั้งองค์กรของแรงงานคือสหภาพแรงงาน จึงเป็นกลไกสำคัญที่จะประกันการใช้สิทธิของลูกจ้างในสถานประกอบการ และเป็นเครื่องมือในการสร้างความเป็นธรรมให้กับลูกจ้างในการทำงานได้

อย่างไรก็ตาม ในช่วงที่ผ่านการจัดตั้งองค์กรของลูกจ้างก็ยังไม่สามารถคุ้มครองการทำงานของลูกจ้างได้อย่างเต็มที่ สมาชิกสหภาพแรงงานในภาคอุตสาหกรรมยังมีจำนวนน้อยเมื่อเทียบกับจำนวนของลูกจ้างภาคอุตสาหกรรมทั้งหมด นอกจากนั้น สหภาพแรงงานแรงงานส่วนใหญ่อยู่ในเขตกรุงเทพฯและปริมณฑล ในส่วนภูมิภาคยังยากที่จะจัดตั้งสหภาพแรงงานได้ หรือเมื่อจัดตั้งขึ้นมาแล้วก็มีสภาพอ่อนแอ ไม่สามารถดำเนินกิจกรรมได้ ปัญหาความไม่เป็นธรรมในด้านแรงงานสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นเป็นปัญหาสำคัญที่ทำให้เกิดการละเมิดสิทธิของแรงงานและนำไปสู่ความไม่เป็นธรรมด้านอื่น ๆ

ปัญหาจากการที่คนงานไม่ได้รับความเป็นธรรมในการใช้สิทธิที่จะคุ้มครองการทำงานของตัวเองทั้งในระดับปัจเจกและการรวมกลุ่ม เมื่อเกิดการละเมิดสิทธิแรงงานและปัญหาในที่ทำงาน จึงขาดกลไกที่จะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ซึ่งเป็นปัญหาที่เกิดจากการทำงานในสถานประกอบการที่อาจเกิดขึ้นได้ในแต่ละแห่ง แต่เมื่อขาดกลไกที่จะนำไปสู่การหาแนวทางร่วมกันเพื่อแก้ไขปัญหาก็อาจก่อให้เกิดความขัดแย้งด้านแรงงานขึ้น ดังตัวอย่างของปัญหาที่เกิดขึ้นในสถานประกอบการหลายแห่งในนิคมอุตสาหกรรม ที่เกิดมิติของปัญหาความไม่เป็นธรรมต่างๆ อาทิ สหภาพการจ้างที่ไม่เป็นธรรม การใช้สิทธิในการลา เช่นลา กิจ ลาป่วย ลาพักร้อน ซึ่งมีความลักลั่นกันของลูกจ้างแต่ละประเภท

ดังนั้นในกระบวนการแรงงานสัมพันธ์ที่เป็นธรรมและความเข้มแข็งของสหภาพแรงงานจึงเป็นกลไกสำคัญที่จะนำไปสู่การสร้างความเป็นธรรมของแรงงาน ซึ่งต้องเกิดขึ้นบนพื้นฐานของการยอมรับร่วมกันในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นและส่งเสริมให้มีการแรงงานสัมพันธ์ที่ดีในสถานประกอบการ อันจะเป็นแนวทางแก้ไขปัญหาค่าความไม่เป็นธรรมของแรงงานในระบบและนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพและสมรรถนะของแรงงาน ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญในการผลิตภาคอุตสาหกรรม อย่างไรก็ตาม สภาพการทำงานในสังคมปัจจุบัน มีการเปลี่ยนแปลงของสภาวะการทำงานหลายประการ แรงงานในประเทศไทยจำนวนมากอยู่ภายใต้ระบบการทำงานที่มีลักษณะของงานที่ไม่ได้มีสัญญาการทำงานระยะยาว

เอกสารอ้างอิง

- สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดลำพูน. (2558). *รายงานความเคลื่อนไหวการลงทุนอุตสาหกรรม*.
ค้นเมื่อ สิงหาคม, 2558 จาก <http://www.banmuan.co.th/news/region/22456/>
- Amin, Ash. (1997) . 'Post-Fordism: Models, Fantasies and Phantoms of Transition' In
Post- Fordism: A reader. Massachusetts: Backwell Pudlisher.
- Das, Subesh & Panayiotopoulos,P. (1995). Flexible Specialization: New Paradigm for
industrialization for developing countries? Economic and political weekly.
Vol.31, No.52
- International Labour Organization (2019) Global report world employment and social
outlook : trends 2019.
- Piore , Michael & Charles, Sabel . (1984). The Second Industrial Divide. New York:
Basic books.
- Tjandraningsih, Indrasari & Chotim, Erna. (1999) . "Subconting and women's Position:
the casc of Indonesia." in Subcontracting Labour in Asia: a Longitudinal
Analysis in Global Perspective. Bangkok: Social Research Institute,
Chulalongkorn University.

เหา กับ เธอ: ชีวิตทางสังคมของผู้ต้องขังหญิงกับเหาในทัณฑสถาน

รวีวรรณ รักถิ่นกำเนิด

นักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชามานุษยวิทยา

คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

บทคัดย่อ

บทความชิ้นนี้เรียบเรียงจากวิทยานิพนธ์เรื่อง เหา กับ เธอ: ชีวิตทางสังคมของผู้ต้องขังหญิงกับเหาในทัณฑสถาน ซึ่งศึกษาความสัมพันธ์ข้ามสายพันธุ์ระหว่างมนุษย์กับปรสิต นำโรคในสถาบันเปิดเสรี พบว่านอกจากความสัมพันธ์ในลักษณะของคู่ตรงข้ามกับมนุษย์ ซึ่งจำเป็นจะต้องถูกกำจัดในฐานะของพาหะนำโรคทางการแพทย์ เหายังได้กลายเป็นเพื่อน ต่างสายพันธุ์ที่มีความใกล้ชิดสนิทสนมกับผู้ต้องขัง ขณะเดียวกัน เหายังมีบทบาทในการจัด ความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างผู้ต้องขังหญิงด้วยกัน ตั้งแต่การเหาเหาให้กัน การมีกลุ่มหาเหา และใช้เหาเป็นเกณฑ์ในการรับสมาชิกใหม่เข้าสู่กลุ่มในทัณฑสถาน นอกจากนี้ เหายังเป็นอาณาบริเวณที่ผู้ต้องขังหญิงใช้ในการทำทายหรือต่อต้านขัดขืนอำนาจในการควบคุมตรวจตราที่เข้ามาในรูปของการดูแลสุขภาพและสุขอนามัย เช่น การพยายามให้ติดเหาหรือการไม่ยอม หายจากเหา ซึ่งมีผลอย่างสำคัญต่อความสัมพันธ์ระหว่าง ผู้ต้องขังหญิงและพยาบาลในทัณฑสถาน รวมไปถึงนโยบายในด้านการดูแลสุขภาพและสุขอนามัยในทัณฑสถานหญิง

คำสำคัญ: เหา, ทัณฑสถาน, ปรสิต, มานุษยวิทยาข้ามสายพันธุ์, ผู้ต้องขังหญิง

Lice and Her: Social Life of Female Prisoners and Lice in the Thai Prison

Raviwan Rakthinkamnerd

Master Student in Anthropology

Faculty of Sociology and Anthropology

Thammasat University

Abstract

This article is adapted from *Lice and Her: Social Life of Female Prisoners and Lice in the Thai Prison*, a dissertation which studies multi-species relationship between human and parasites in total institutions. The researcher discovered that in opposition from commonly medically-conceived relationship between lice and human as binary opposition in which the former must be eradicated, lice can also be understood as a companion from different species who have intimate relationship with the prisoners. Not only this, lice take on a role to manage social relationship among female prisoners as they have activities of lice picking and setting up of lice-searching group as well as using lice as an instrument to welcome new members to the group of prison. On top of this, lice have become a field of resistance for which female prisoners use for challenging and defying authorities.

Keywords: lice, prison, parasite, multi-species anthropology, Thai woman prisoner

ความสำคัญและที่มาของปัญหาวิจัย

ราว 17.00 น. ของทุกวัน รถนำส่งผู้ต้องขังของกรมราชทัณฑ์จะนำตัวผู้ต้องขังมาส่งยังหน้าเรือนจำหลังจากตระเวนไปรับยังโรงพักและศาลในพื้นที่รับผิดชอบ ผู้โดยสารบนรถมีทั้งผู้ต้องขังเก่าที่เสร็จจากการเข้าฟังการพิจารณาคดีในศาล และผู้ที่กำลังจะเข้าสู่การเป็นผู้ต้องขังที่มาจากโรงพักต่างๆ เพื่อมาฝากขังยังทัณฑสถานแห่งนี้ ในแต่ละวันจะมีหญิงสาวหน้าใหม่ถูกนำตัวมาฝากขังวันละ 10-20 คน เพื่อรอส่งฟ้องศาลและรอประกันตัว รถคันเดิมกลับไปในทันทีหลังส่งพวกเธอที่ประตูทางเข้า หญิงสาวแต่ละคนถูกสั่งให้ยืนเรียงแถวหน้าประตูทางเข้า โดยมีเจ้าหน้าที่เวรประจำวันคอยเดินนำพวกเธอพ้นจากประตูกรงเหล็กเป็นเครื่องสแกนอาวุธ ก่อนจะพบกับประตูบานสุดท้าย ที่กั้นระหว่างโลกภายในและนอก พ้นจากประตูแดนผู้ต้องขังเก่าจะถูกนำตัวแยกไปยังแดนแรกรับที่พวกเธอถูกคุมขัง ส่วนผู้ต้องขังใหม่ถูกนำตัวมายัง แดนพยาบาล เพื่อเข้ารับการตรวจร่างกาย

แดนพยาบาล หรือ พบ. คือ สถานที่แรกที่พวกเธอถูกพาไปจัดการเนื้อตัวร่างกายก่อนที่จะส่งเข้าสู่แดนแรกรับซึ่งเป็นส่วนที่ใช้คุมตัวผู้ต้องขังที่อยู่ระหว่างการพิจารณาคดีตามระเบียบของกรมราชทัณฑ์ว่าด้วยการรับตัวผู้ต้องขังระบุเอาไว้ว่า ผู้ต้องขังใหม่ทุกคนนอกจากจะต้องทำทะเบียนประวัติส่วนตัวที่ประกอบไปด้วย ชื่อ สกุล ฐานความผิด และดำเนินตามร่างกายแล้ว แต่ละคนจะต้องทำประวัติทางการแพทย์ คล้ายกับบัตรประจำตัวผู้ป่วยของโรงพยาบาล อายุ น้ำหนัก ส่วนสูง โรคประจำตัว ความดันโลหิต ประวัติการแพ้ยา และระยะประจำเดือนครั้งสุดท้าย หลังการเก็บประวัติทางร่างกายด้วยเอกสาร เจ้าหน้าที่หรือนักโทษผู้ช่วยงาน จะเริ่มทำการสำรวจเรือนร่างของผู้ต้องขังใหม่ด้วยการ “ตรวจภายใน” ช่องคลอดเพื่อป้องกันการชุกซ่อนของผิดกฎหมายเข้าไปในร่างกาย พวกเธอจะถูกให้เปลื้องผ้าออกและเปลี่ยนเป็นผ้าถุง และลูกนึ่งเพื่อดูว่ามีสิ่งของตกลงมาจากช่องคลอดระหว่างลูกนึ่งหรือไม่ การตรวจภายในอีกประเภท คือ การตรวจความผิดปกติภายในร่างกาย

การตรวจความผิดปกติภายในร่างกายประเภทที่วันนี้ คือ การตรวจโรคติดต่อที่เป็น “ภัยคุกคาม” ของเรือนจำ ณ ช่วงเวลานั้น (พ.ศ. 2561-พ.ศ. 2562) ที่ผู้วิจัยเข้าไปเก็บข้อมูล ภัยคุกคามในนามของโรคที่ต้องเฝ้าระวังเป็นพิเศษ คือ วัณโรค และโรคติดต่อทางผิวหนังเช่น หิด และโรคติดต่อตามฤดูกาลอย่าง ตาแดง ไข้หวัดใหญ่ชนิดพิเศษ หากพบว่าผู้ต้องขังไม่เข้าข่ายว่าจะเป็น “พาหะ” นำโรคติดต่อ ก็จะถูกพาตัวเข้าไปยังแดนแรกรับ แต่หากถูกสงสัยว่าอาจจะ หรือ “มีความเสี่ยง” ที่จะเป็นพาหะนำโรคอันตราย (vector) จะถูกกักตัวไว้รักษาที่แดนพยาบาลก่อนจนแน่ใจว่าร่างกายของผู้ต้องขังจะไม่สามารถเข้าไปแพร่เชื้อโรคให้กับผู้ต้องขังคนอื่นได้ ซึ่งกรณีเดียวกันนี้เกิดขึ้นกับผู้ต้องขังที่ถูกตรวจพบว่าตั้งครรภ์ในระยะใกล้คลอด จะถูกกักไว้ที่แดนพยาบาลจนคลอดบุตรจึงจะถูกส่งกลับไปยังอาคารที่ถูกคุมขัง

หลังการตรวจร่างกาย ผู้ต้องขังเข้าใหม่จะได้รับแจกเครื่องแบบของเรือนจำพร้อมกับอุปกรณ์รักษาความสะอาดพื้นฐาน ชันน้ำ สบู่ ยาสระผม แปรงสีฟัน และ “หน้ากากอนามัย” ที่ผู้ต้องขังทุกคนต้องใช้คาดปิดจมูกและปากเสมอเมื่อเข้าออกระหว่างแดน หรือเมื่อต้องออกนอกเรือนจำไปขึ้นศาล เพื่อป้องกันโรคติดต่อไม่ให้ข้ามไปมาระหว่างพื้นที่ หลังรับเครื่องแบบและอุปกรณ์ทำความสะอาด “พีเลี้ยง” จะเข้ามารับผู้ต้องขังเข้าใหม่เพื่อไปทำความสะอาดเนื้อตัวโดยการอาบน้ำ สระผม และเปลี่ยนเสื้อผ้าก่อนจะถูกส่งเข้าเรือนนอนไปรวมกับผู้ต้องขังคนอื่นๆ ผู้ต้องขังเข้าใหม่หรือผู้ต้องขังที่ออกไปนอกเรือนจำเพื่อขึ้นศาลจะไม่ได้รับอนุญาตให้ขึ้นเรือนนอนหากไม่ทำความสะอาดร่างกายหรือกำจัดเชื้อโรคที่อาจติดมาระหว่างออกไปนอกเรือนจำ

การควบคุมตรวจตราสุขอนามัยของผู้ต้องขังนับเป็นปฏิบัติการทางอำนาจในลักษณะหนึ่งที่น่าทึ่งนอกเหนือจากอำนาจซึ่งมาจากการลงทัณฑ์หรือปรับปรุงแก้ไขพฤติกรรม อำนาจทั้งสองลักษณะทำงานสอดประสานกันตั้งแต่การเริ่มรับตัวผู้ต้องขังเข้าใหม่ ที่เริ่มตั้งแต่การจำกัดอิสรภาพของปัจเจกให้เหลือเพียงภายในเรือนจำจนกว่าโทษจะสิ้นสุด ในขณะที่เดียวกันยังเข้ามาจัดการกับร่างกายของผู้ต้องขังโดยการตรวจตราทั้งภายในและภายนอกผ่านการใช้ความรู้ทางการแพทย์และสาธารณสุขป้องกันโรค ซึ่งไปไกลกว่าการลงโทษในแบบที่ผ่านมามีมุ่งเพียงการลงทัณฑ์ผ่านเรือนร่างด้วยระเบียบวินัยแบบต่าง ๆ การเข้ามาควบคุมสุขอนามัยของผู้ต้องขังจึงถูกผนวกเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของความพยายามในการสร้างสถาบันเบ็ดเสร็จ (total institution) ที่มีการตรวจตราอย่างรอบด้าน ที่แม้แต่เชื้อโรคก็ไม่อาจจะเล็ดลอดเข้าไปได้

แม้การเข้ากำราบโรคด้วยมาตรการความสะอาดและการป้องกันโรคจะถูกติดตั้งบนร่างกายของผู้ต้องขังตั้งแต่การรับตัว แต่กระนั้นโรคบางโรคหรือสัตว์พาหะบางชนิดกลับสามารถเล็ดลอดสายตาทางการแพทย์และสุขอนามัยเข้าไปโผล่เล่นอยู่ในแดนขังได้อย่างอิทธิฤทธิ์ สถิติอย่างไม่เป็นทางการจากสถานพยาบาลประจำทัณฑสถานหญิงกลางระบุว่า ในแต่ละสัปดาห์จะมีผู้ต้องขังที่ติดเหาเข้ามารับการรักษามากกว่า 10 ราย โดยเฉพาะผู้ต้องขังเข้าใหม่จากแดนแรกรับที่มีก้นาเหาติดตัวเข้ามายังเรือนจำด้วยและมาแพร่ระบาดให้กับผู้ต้องขังคนอื่นๆ เช่นเดียวกับคำบอกเล่าจากผู้ต้องขังบางคนที่ว่า ความเข้มงวดเรื่องความสะอาดของเรือนจำทำให้พวกเขาต้องสนใจเรื่องความสะอาดส่วนตัวอยู่เสมอ เพราะจะถูกตรวจตราจากแม่ห้องและเจ้าหน้าที่ตลอดเวลาตั้งแต่แรกเข้าจนถึงปล่อยตัว แต่อุปสรรคที่สำคัญคือความสกปรกที่มากับผู้ต้องขังเข้าใหม่ โดยเฉพาะ เหา ที่มากับพวกเขา แม้ว่าสถานพยาบาลจะตรวจร่างกายอย่างละเอียดแล้วก็ตาม หรือผู้ต้องขังบางคนที่ไม่รักษาความสะอาด คำถามที่ตามมาคือ ท่ามกลางความเข้มงวดกวดขันเรื่องความสะอาดในเรือนจำตั้งแต่แรกเข้าอะไร ? คือช่องทางที่ทำให้เหาสามารถเล็ดลอดเข้ามาได้ ? และการมีอยู่ของเหาได้สร้างการเปลี่ยนแปลงอย่างไรต่อสถาบันเบ็ดเสร็จ โดยเฉพาะการต่อรองทางอำนาจที่เข้ามาควบคุมเรือนร่างของผู้ต้องขังในนามการตรวจตราทางการแพทย์

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของเหากับผู้ต้องขังหญิง และอำนาจควบคุมความสะอาดในทัณฑสถาน โดยมุ่งศึกษาในรายละเอียดว่า ท่ามกลางความพยายามในการสร้างสถาบันเบ็ดเสร็จอย่างรอบด้านด้วยการตรวจตราทางการแพทย์และการทำเรือนจำให้สะอาดปลอดโรคนั้น การดำรงอยู่ของเหาได้สร้างความเปลี่ยนแปลงอย่างไรต่อการควบคุมเรือนร่างของผู้ต้องขังและผู้ต้องขังกับเหาใช้กันและกันเพื่อต่อรองกับอำนาจควบคุมเหล่านั้นอย่างไร และส่งผลอย่างไรต่อความเปลี่ยนแปลงในระดับนโยบายการควบคุมโรคของเรือนจำ

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความชิ้นนี้ใช้วิธีการวิจัยสองส่วนหลัก คือ

- 1) การวิจัยเอกสาร ที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมโรคและสุขอนามัยในเรือนจำไทย ตั้งแต่ทศวรรษที่ 2450 - ปัจจุบัน โดยใช้เอกสารประเภทบันทึกการรักษาพยาบาลของแพทย์ในเรือนจำสยาม รายงานทางระบาดวิทยาของโรคติดต่อในเรือนจำไทย โดยเป้าหมายเพื่อทำความเข้าใจลักษณะของการใช้อำนาจทางการแพทย์และองค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ที่เข้ามาจัดการกับร่างกายของนักโทษ
- 2) การวิจัยภาคสนาม เป็นการเก็บข้อมูลด้วยการเข้าไปสัมภาษณ์ผู้ต้องขังหญิงในทัณฑสถานหญิงกลาง เป็นเวลา 3 เดือน พร้อมทั้งสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ผู้คุมเจ้าหน้าที่สถานพยาบาล และสำรวจสถานที่ที่เกี่ยวข้องกับการรักษาความสะอาด

อภิปรายผล

- 1) Biopower และวิทยาศาสตร์การแพทย์บนเรือนร่าง

การใช้อำนาจเข้ามากำกับควบคุมเรือนร่างของประชากรนั้นกลายมาเป็นสิ่งที่รัฐสมัยใหม่ตั้งแต่ต้นศตวรรษที่ 19 ให้ความสำคัญ มิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault, 1991) เรียกอำนาจที่เกิดขึ้นในข้างต้นนี้ว่า Biopower หรือ ชีวอำนาจ คือ การที่ร่างกายได้กลายมาเป็นเป้าหมายของการควบคุม ถูกทำให้เชื่องและมีประสิทธิภาพตามที่ผู้ใช้อำนาจพึงประสงค์สร้าง เพื่อสวาทันตต่อ ฟูโกต์พาย้อนไปยังศตวรรษที่ 18 ที่ประชากรได้เริ่มกลายมาเป็นเป้าหมายสำคัญในการปกครอง โดยมีหมุดหมายอยู่ที่ความอยู่ดีกินดี ปลอดภัย เราจึงเห็นการทยอยเกิดขึ้นของโครงการสุขภาพและการวางแผนประชากรในด้านต่างๆ ที่มาพร้อมกับองค์ความรู้การคำนวณอายุขัยและสถิติช่วงวัย ซึ่งภายใต้ความประสงค์เหล่านี้รัฐอาจไม่ได้หวังใยประชากรจากใจจริง ที่ทำไปทั้งหมดรัฐได้คิด คำนวณมาแล้วว่า จะผลิตและลงทุนกับพลเมืองอย่างไรเพื่อให้ได้กำลังแรงงานและปัจจัยการผลิตที่มีคุณภาพเพื่อตอบสนองความ

ต้องการทางเศรษฐกิจของประเทศ เรื่องพื้นฐานที่สุดคือการเข้าไปจัดการให้ร่างกายมีประสิทธิภาพ ด้วยการทำให้ประชากรมีสุขภาพดี ซึ่งเครื่องมือหนึ่งที่ถูกนำมาใช้คือ การผลิตองค์ความรู้ทางการแพทย์และสาธารณสุขขึ้นพื้นฐานที่เน้นไปที่เรื่องการป้องกันโรค ซึ่งหน้าที่พึงกระทำของประชาชนคือการดูแลตนเองให้ปลอดภัยจากโรคต่างๆ

สำหรับนโยบายหรือโครงการเหนือเรือนร่าง พูโกต์เรียกมันว่า Biopolitics หรือ ชีวิตการเมือง แสดงถึงการที่ร่างกายเป็นสนามทางการเมืองระหว่างกลุ่มต่างๆ ที่เข้ามาพัวพันในหลายระดับ ตัวอย่างที่ชัดเจนคือ โครงการเฝ้าระวังทางสาธารณสุขระดับโลก ที่จับมือกันข้ามประเทศเพื่อ เฝ้าระวังโรคระบาดต่างๆไม่ให้กระจายตัวข้ามเขตแดนโดยเฉพาะรัฐสมัยใหม่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 (Petryna, 2005: 163) กลุ่มประชากรที่เป็นเป้าหมายหลักของชีวิตการเมือง คือ ประชากรที่มีปัญหาทางชีววิทยาอย่างเช่น ผู้ป่วยโรคติดเชื้อหรือโรคเรื้อรัง โดยเฉพาะในรายที่แสดงออกอย่างชัดเจนในเชิงประจักษ์ เช่น ผู้ทุพพลภาพทางร่างกาย (Petryna, 2005: 169)

การทำงานของชีวอำนาจนั้นไม่ได้เข้าไปจัดการกับการกับร่างกายของประชากรอย่างเสมอภาค แต่ผู้ที่ใช้อำนาจนั้นได้ประเมินแล้วว่า จะเข้าไปใช้อำนาจกับร่างกายของปัจเจกประเภทใด และผลที่ได้ นั้นคุ้มค่าต่อการเข้าไปจัดการหรือไม่ โจเอา บีโอ (João Biehl, 2005) ยกตัวอย่างโครงการจัดการโรคเอดส์ในประเทศบราซิล ต้นทศวรรษที่ 1990 รัฐและองค์กรเอกชนจับมือกันสร้างศูนย์วิจัยและดูแลผู้ป่วยติดเชื้อ บีโอพบว่า เครื่องมือของรัฐ (administrative apparatus) ในนามความรู้และการป้องกันโรคนั้นไม่ได้เข้าไปจัดการกับร่างกายของพลเมืองที่ติดเชื้อทุกคน เพราะเมื่อวัดจากสถิติของ ผู้ที่เข้ามาใช้บริการและกลุ่มประชากรที่รัฐเข้าไปบริการถึงชุมชน แม้จะเป็นประชากรในกลุ่มผู้มี รายได้น้อยก็จริง แต่พวกเขาขังอยู่ในสภาพแวดล้อมที่จะสามารถกลับมาเป็นพลเมืองของรัฐที่มี คุณภาพได้ หากได้รับการดูแลด้านสาธารณสุข ในขณะที่กลุ่มคนที่จนที่สุดกลับเป็นประชากรที่ ‘ถูกละทิ้ง’ (abandon) ผู้ป่วยจำนวนมากถูกปล่อยให้ตายโดยไม่ได้รับการรักษา เพราะพวกเขาได้ถูกประเมินแล้วว่า การจัดการให้หายจากโรคไม่คุ้มค่าที่จะลงทุน เนื่องจากทุกการใช้อำนาจเหนือ เรือนร่างพลเมืองของรัฐนั้นผ่านการคิดคำนวณมาแล้วว่า ใครควรจะอยู่หรือตาย และต้องใช้ต้นทุนเท่าไรในการจัดการชีวิตของพวกเขา (Inda, 2003: 10)

อย่างไรก็ตามภายใต้การควบคุมเรือนร่างอย่างแยบยลในระดับชีวภาพ การสร้างชุดความรู้ทางวิทยาศาสตร์กายภาพขึ้นมารองรับการสร้างประชากร ในบางบริบทกลับถูกฉวยใช้เพื่อสร้างข้อต่อรองกับรัฐเสียเอง แอดเรียน่า แพทเทรียน่า (Adriana Petryna, 2005) ยกกรณีที่เกิดขึ้นกับชาวยูเครนที่ได้รับผลกระทบจากเหตุระเบิดนิวเคลียร์ที่เชอร์โนบีลในปี 1986 (chernobyl disaster) ณ ขณะนั้นยูเครนยังเป็นส่วนหนึ่งของสหภาพโซเวียต หลังเหตุระเบิดสิ่งที่รัฐพยายามทำคือการรัดเข็มขัดงบประมาณสาธารณสุขเพราะไม่สามารถชดเชยให้กับผู้เสียหายหลายแสนคนได้ ดังนั้นผู้ที่ได้รับเงินชดเชยหรือบริการทางการแพทย์ฟรี จึงต้องเป็นผู้ที่วิทยาศาสตร์พิสูจน์แล้วว่าเจ็บป่วยจากเหตุระเบิด

ผลที่ตามมาคือผู้เสียหายจำนวนมากพยายามที่จะแสดงสภาวะความเจ็บปวดของร่างกายที่ตนเองได้รับให้รัฐมองเห็น ยิ่งทพพลภาพมากเท่าไรหมายถึงการได้รับสิทธิพิเศษมากเท่านั้น แพทย์เรียน่าชี้ว่า แม้อำนาจรัฐจะมุ่งเป้าไปการจัดการเรือนร่างของพลเมือง แต่ในอีกด้านหนึ่งสิ่งที่มาทับอำนาจเหล่านั้นกลับถูกประชากรของพวกเขาฉวยใช้เพื่อสร้างการต่อรอง (Petryna, 2003: 551-578)

ย้อนกลับมาที่ทัศนสถานแห่งเดิม ความพยายามสร้างสถาบันเบ็ดเสร็จให้สะอาดอย่าง รอบด้านได้กลายมาเป็นหนึ่งในหมุดหมายของงานราชทัณฑ์ การเข้าไปจัดการกับเรือนร่างของผู้ต้องขังให้ปลอดโรคในด้านหนึ่งอาจเป็นไปเพื่อสร้างพลเมืองที่มีสุขภาพดีป้อนกลับเข้าไปให้รัฐเมื่อถึง กำหนดพันโทฯ ซึ่งเมื่อพิจารณาตามเงื่อนไข เรือนจำน่าจะเป็นสถานที่ที่สามารถใช้อำนาจในการ จัดการกับเรือนร่างได้อย่างมีประสิทธิภาพที่สุด เพราะด้วยนิเวศเฉพาะของพื้นที่ทั้งในทางกายภาพและสังคมได้ถูกออกแบบให้สามารถควบคุมผู้ต้องขังได้แทบจะในทุกอาณาบริเวณ กระนั้นก็ตามอำนาจควบคุมนั้นก็กลับไม่ได้ทำงานอย่างไร้อุปสรรค ซึ่งเห็นได้จากการแพร่กระจายของโรคบางประเภทในกลุ่มผู้ต้องขังที่อาศัยช่องว่างของอำนาจที่เลือกจัดการกับร่างกายของผู้ต้องขังเฉพาะราย

ก่อนที่จะไปถึงการขับเคี่ยวกันระหว่างพาหะนำโรคและอำนาจทางการแพทย์บนร่างกายของผู้ต้องขัง เพื่อให้เห็นที่มาที่ไปและพัฒนาการทางอำนาจที่เข้ามาจัดการกับสุขอนามัยที่มีผลต่อวิถีคิด การจัดการโรคในเรือนจำในปัจจุบัน ในส่วนต่อไปจึงเป็นการกล่าวถึงบริบททางประวัติศาสตร์ การแพทย์ในเรือนจำสยาม และวิถีคิดต่อการจัดการความสะอาดในสถาบันเบ็ดเสร็จด้วยการพยายามชี้ให้เห็นว่า ชีวิตอำนาจได้เคลื่อนเข้ามายังเรือนร่างของผู้ต้องขังได้อย่างไร และมุ่งเป้าเข้าไปจัดการกับร่างกายแบบใดเป็นหลัก

2) สุขอนามัยและการควบคุมเรือนร่างทางการแพทย์เรือนจำไทย

การเข้าควบคุมร่างกายของผู้ต้องขังหรือนักโทษในเรือนจำไทยด้วยการแพทย์และความสะอาดปรากฏขึ้นครั้งแรกราวปลายทศวรรษ 2450 ซึ่งเป็นช่วงที่การแพทย์สมัยใหม่ (modern medical) และความรู้เรื่องเชื้อโรค (germ theory) เดินทางมาถึงสยามพร้อมกับกระแสความคิดเรื่องการเพิ่มจำนวนพลเมืองที่ทยอยตายจากโรคระบาดที่เล็ดลอดเข้ามาจากประเทศใกล้เคียง เช่น การระบาดของกาฬโรคในเกาะฮ่องกง รัฐจึงเพียรหามาตรการเพื่อสกัดเชื้อมาก่อนระบาดเข้าประเทศ เช่น การตั้งด่านกักเรือเพื่อกักโรค พร้อมกับการเริ่มทยอยจัดตั้งสุขาภิบาลตามหัวเมืองต่าง ๆ เพื่อเข้าไปจัดการกับความสะอาดและสุขภาพของประชากร ซึ่งหมายรวมถึงนักโทษที่ถูกคุมขังอยู่ในขณะนั้น ซึ่งในช่วงเวลาดังกล่าวความรู้ทางการแพทย์ในเรือนจำสยามวางอยู่บนแนวคิดหลักคือ ทฤษฎีอาย-พิศม์ (miasmatic theory) ที่เชื่อว่าสาเหตุของโรคทั้งหลายที่เกิดกับนักโทษนั้นเกิดจากความสกปรกของสิ่งแวดล้อมจากของเน่าเสียที่ปะปนมากับน้ำและอากาศ เช่น ในบันทึกของแพทย์ชาวตะวันตกที่เข้าไปตรวจเยี่ยมคุกในเวลานั้นกล่าวถึงสภาพคุกสยามเอาไว้ว่า ห้องขังค่อนข้างมืดและอับชื้น อากาศถ่ายเทไม่สะดวก ไม่มีช่องหน้าต่างให้ลมผ่าน ท่อระบายน้ำอุดตันส่งกลิ่นเหม็นเน่าอยู่หลายแห่ง ซึ่ง

อาจจะเป็นสาเหตุสำคัญของการเกิดอหิวาตกโรค (หจช. ร.5 น.6.1/28 คอเรสปอนเดนซ์เรื่อง หมอเฮ มีหนังสือมาว่า ได้ไปตรวจนักโทษที่คุกตรงหนพื้นที่ๆ ตะรางเหมนโสโครก แลบ่อน้ำนักโทษจะกินจะอาบก็ไม่สะอาด น้ำกลั้วนักโทษจะเป้นอันตรายด้วยความไข้ ที่คุกนั้นเรียบริ้อยดีแต่คร้าหมองไปบ้าง เล็กน้อย 1-11 สิงหาคม ร.ศ. 111)

ในช่วงเวลาไล่เลี่ยกันราว พ.ศ. 2457 การแพทย์ในเรือนจำสยามเริ่มมีการผสานแนวคิดด้วยเชื้อโรคและการติดต่อกันของโรคจากคนสู่คน พร้อมกับย้ายเป้าหมายของการควบคุมทางการแพทย์จากการควบคุมสภาพแวดล้อมก่อโรค สู่การควบคุมเรือนร่างของนักโทษไม่ให้แพร่เชื้อไปยังคนอื่น ๆ โดยการกำจัดสิ่งก่อโรคที่อยู่ภายในร่างกาย เช่นการใช้หม้อกรองน้ำ เพื่อกรองสิ่งมีชีวิตที่เชื่อว่าจะเป้นต้นเหตุแห่งโรคไม่ให้ปะปนเข้ามาในร่างกายและการปลูกฝีไข้ทรพิษ รวมถึงการแยกนักโทษที่ป่วยไว้ในที่เฉพาะและอากาศถ่ายเทสะดวก โดยไม่ให้ปะปนกับนักโทษปกติจนถึงขนาดนี้ว่า ‘ถ้าโรคติดต่อเกิดขึ้นแก่ผู้ใดข้าพเจ้าก็จัดแยกออกจากกัน ไปรักษาที่โรงพยาบาลประตูล้าง โดยเกรงว่าโรคจะติดต่อกันมากขึ้น เพราะเป้น ‘ที่ประชุมชน’ (หจช. ร.6 น.5.3/81 รายงานการรักษาพยาบาลนักโทษ -16 เมษายน 2457) แสดงให้เห็นถึงการค่อยๆ เข้ามาแทนที่ของทฤษฎีเชื้อโรค และการควบคุมเรือนร่างของนักโทษด้วยการแพทย์สมัยใหม่ที่เข้มข้นขึ้น

อย่างไรก็ตามลำพังเพียงความรู้เรื่องเชื้อโรคและการแพทย์สมัยใหม่อาจจะไม่เพียงพอต่อการกำราบร่างกายให้เชื่อฟัง เนื่องจากช่วงเวลานั้นความรู้เรื่องเชื้อโรค และสิ่งมีชีวิตที่มองไม่เห็นด้วยตาเปล่ายังเป็นสิ่งที่การแพทย์สยามให้ความกังขา ดังนั้น “เครื่องมือ” ทางวิทยาศาสตร์จึงถูกนำเข้ามาช่วยพิสูจน์ถึงการดำรงอยู่ของเหล่าเชื้อโรคในร่างกายนักโทษ เช่น “กล้องไมโครสโคป สำหรับตรวจดูพืชพรรณตัวหุบบอกิลเลียมชไมโครปใน “กาพย์โรค” ในอหิวาตกโรค ในโรคฝีในปอด ในโรคไข้ เมลเรีย แลโรคอื่น ๆ ที่มีตัวโรคย์” (หจช. ร.6 น.5.7/25 โรงเรียนแพทย์ฝึกหัดนักโทษให้เป้นแพทย์ในกองมหันตโทษ -6 ต.ค. 2456-26 มิ.ย. 2457) ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า การปรากฏกายขึ้นของ “ตัวโรคย์” เป้นตัวเร่งปฏิกริยาให้ความรู้ทางการแพทย์เข้าไปควบคุมร่างกายของนักโทษได้อย่าง ซอบธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อความรู้ดังกล่าวถูกตราขึ้นเป้นกฎข้อบังคับของเรือนจำที่มีข้อปฏิบัติและบทลงโทษชัดเจน เช่น การเสนอโทษโบายแก่นักโทษป่วยอหิวาตกโรคที่ ‘ลงท้องหลายครั้งแล้วไม่รับรายงานตนเองแก่แพทย์’

ความเข้มข้นของการเข้าไปจัดระเบียบทางชีววิทยานักโทษเป้นั้นเพิ่มระดับขึ้นตามความก้าวหน้าและวิทยาการทางการแพทย์ โดยเฉพาะการเพิ่มและหายไปของโรคบางโรค อัตราการป่วย (morbidity rates) และตาย (mortality rate) ของนักโทษเคลื่อนจากโรคที่เกิดจากสุขอนามัยขั้นพื้นฐานสู่โรคที่เกี่ยวข้องกับความผิดปกติของอวัยวะภายในมากขึ้น เช่น การปรากฏตัวของโรคมันสมองพิการ หรือ โรคสมองอักเสบ (neuropathy) ในขณะที่โรคติดเชื้อบางประเภทที่มองเห็นได้จากลักษณะภายนอก เช่น ท้องร่วงธาตุวิปริต (dysentery), โรคคุดทะราด (yaws) ที่เคยเป้นสาเหตุหลักของการเสียชีวิตในหมู่นักโทษทยอยลดจำนวนลง เนื่องจากสามารถเข้าไปจัดการกับ

สาเหตุของโรคและการระบาดได้ด้วยความรู้ทางการแพทย์สมัยใหม่ที่ถูกนำเข้ามาในเรือนจำ แต่ กระนั้น “ตัวโรคภัย” บางประเภทที่แม้ว่าจะถูกค้นพบแล้วก็ตามกลับไม่สามารถเข้าไปจัดการได้ อย่าง วัณโรค และโรคเรื้อน จนกลายมาเป็นภัยคุกคามที่เรือนจำต้องเฝ้าระวังรวมถึงหามาตรการในการ ควบคุมเป็นพิเศษ เช่น การนำนักโทษที่ป่วยด้วยโรคเรื้อนไปไว้ที่โรงพยาบาลโรคเรื้อน (หจช. มท. 4.4/1 ให้ส่ง นักโทษโรคเรื้อนเข้ายังโรงพยาบาลโรคเรื้อนที่สร้างขึ้น ณ จังหวัดพระประแดง -พ.ศ. 2472-2473) จึงอาจกล่าวได้ว่าร่างกายของนักโทษที่ถูกหมายตาจากอำนาจทางการแพทย์เป็นพิเศษ คือ ร่างกายที่ทุพพลภาพและแสดงอาการของโรคที่เป็นภัยคุกคาม ณ ช่วงเวลานั้นอย่างชัดเจน

วิวัฒนาการของการควบคุมเรือนจำด้วยเทคโนโลยีทางการแพทย์นั้นเริ่มเป็นรูปธรรมมากขึ้น เมื่อมีการตั้งโรงพยาบาลราชทัณฑ์ขึ้นในเขตเรือนจำคลองเปรม ปี พ.ศ 2518 โดยมี เป้าหมายเพื่อคุมขังและรักษาผู้ต้องขังที่ป่วยด้วย 3 โรคหลักคือ โรคเรื้อน (leprosy) วัณโรค (tuberculosis) โรคจิตเภท (schizophrenia) เพราะเป็นโรคที่ประเณินแล้วว่า ต้องได้รับการรักษา อย่างต่อเนื่องเป็นการเฉพาะ อีกทั้งผู้ป่วยเป็นอาชญากรตั้งนั้นการควบคุมและรักษาจึงต้องกระทำใน ลักษณะที่ต่างไปจากผู้ป่วยปกติ (บุชบา, 2527:19)

หากอธิบายตามกรอบการมองแบบชีวอำนาจของฟูโกต์ ปัจจัยที่อำนวยความสะดวกให้อำนาจทำงานบน ร่างกายของนักโทษได้อย่างเต็มที่ คือ ความรู้ทางการแพทย์สมัยใหม่ ที่ถูกนำเข้ามาในสยาม ณ ขณะนั้น การเคลื่อนการควบคุมจากพื้นที่สู่เรือนจำวางอยู่บนวิธีคิดเรื่อง การควบคุมการติดต่อของ โรคที่มีเชื้อโรคเป็นตัวนำ ในแง่นี้การควบคุมร่างกายจึงไม่ได้ควบคุมเพียงแค่ร่างกายในทางกายภาพ หากแต่เริ่มเข้าไปควบคุมสิ่งมีชีวิตภายในร่างกายที่ไม่สามารถมองเห็นได้ด้วยตาเปล่า หรือในระดับที่ เรียกว่า จุลชีวการเมือง (microbiopolitics) (Paxson, 2008) โดยมีมุ่งเป้าไปที่ร่างกายของนักโทษที่ ป่วยจาก โรคที่มีเชื้อ (infection disease) มากไปกว่านั้นจะเห็นได้ว่าระดับของการใช้อำนาจทาง การแพทย์กับนักโทษแต่ละกลุ่มยังได้ผ่านการคิดคำนวณมาแล้วว่า ร่างกายแบบใดควรที่จะเข้าไป รักษาหรือในกรณีที่มีการรักษานั้นเกินกำลังและไม่คุ้มค่าต่อการเข้าไปแก้ไขเรือนจำให้กลับมา มี สุขภาพดีก็จะถูกส่งไปยังสถานที่อื่นเพื่อจัดการต่อ

การให้ความสำคัญกับโรคในกลุ่มผู้ต้องขังวางอยู่บนหลักของการประเมินความเสี่ยงโดยดูจาก อันตรายและความสามารถในการรับมือกับโรค เริ่มต้นจากโรคที่เกี่ยวกับสุขอนามัยขั้นพื้นฐานจนมาสู่ โรคติดต่อเรื้อรังที่ต้องอาศัยความซับซ้อนในการจัดการ ดังจะเห็นได้จากการตรวจร่างกาย ผู้ต้องขัง เข้าใหม่ ที่ต้องผ่านการคัดกรองโรคที่เรือนจำเฝ้าระวังและยากจะรับมือ ทำให้ในด้านหนึ่งโรคและ พาหะบางอย่างกลับถูกลดความสำคัญในการตรวจตราลง และสามารถแทรกตัวเข้าไปยัง ปริณพทล แห่งการควบคุมได้อย่างแยบยล โดยเฉพาะอย่างยิ่งบวกกับลักษณะพิเศษทางชีววิทยาของพวกมัน

3) การปรากฏตัวของเหาและการเข้าควบคุมความสะอาด

เหา (lice) จัดอยู่ในกลุ่มแมลงปรสิตที่อาศัยอยู่นอกร่างกายมนุษย์ (ectoparasite) ไฟลัมอาร์โทพอดา (arthropoda) ชนิด (species) *P.humanus* เหาดำรงชีพด้วยการดูดเลือดจากร่างกายของสิ่งทีเหาอาศัยอยู่ เรียกว่า โฮสต์ (host) เหามีสองชนิด คือ เหาทัว (head lice) และ เหาดัว (body lice) แตกต่างกันที่ขนาด อุปนิสัย และการเกิดโรค เหาดัวมักอาศัยอยู่ตามตะเข็บเสื้อผ้า หากหิวจะเดินออกมาดูดเลือด ส่วนเหาทัวต้องอาศัยอยู่บนศีรษะของโฮสต์ตลอดเวลา ในทางการแพทย์ หากมีเหาอยู่ตามร่างกายไม่ว่าบริเวณใดก็ตามถือเป็นโรคชนิดหนึ่งเรียกว่าโรคเหา (pediculosis) ผู้ที่ติดเหามักมีอาการคันตลอดเวลาซึ่งเป็นผลมาจากการระคายเคืองต่อโปรตีนในน้ำลายเหา ในประเทศไทย เหาที่พบและถูกศึกษาส่วนใหญ่ คือ เหาทัว โดยตัวเหาจะมีสีเทาขนาดเฉลี่ย 2-3 มิลลิเมตร ตัวเมียมีขนาดใหญ่กว่าตัวผู้เล็กน้อย เมื่อดูดเลือดตัวเหาจะเปลี่ยนเป็นสีแดง ซึ่งทั้งเหาเพศเมียและผู้นั้นมีนิสัยเหมือนกันคืออยู่รวมกันเป็นกลุ่มตามที่มีด โดยเฉพาะซอกหูและโคนผม เพราะไม่ถูกแสงแดดเนื่องจากแสงและอุณหภูมิที่สูงมีผลต่อระยะเวลาการฟักไข่ (อุษาวดี ถาวร, 2556)

อุปนิสัยทางชีววิทยาเฉพาะตัวของเหาทัว โดยเฉพาะความสามารถในการซ่อนซุกตัวในที่มืดนั้นได้กลายมาเป็นข้อได้เปรียบที่ทำให้มันสามารถซ่อนตัวจากการตรวจโรคในเรือนจำได้อย่างง่ายดาย ลักษณะที่เล็กยากต่อการมองเห็นและสีผิวที่กลืนไปกับเส้นผมของโฮสต์ กลายเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้มันสามารถซ่อนตัวยามถูกตรวจค้น ประกอบกับการตรวจร่างกายของผู้ต้องขังเข้าใหม่มักจะเกิดขึ้นในเวลาเย็น ซึ่งต้องรีบส่งผู้ต้องขังใหม่เข้าไปยังเรือนนอนให้เร็วที่สุดเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย ดังนั้นสิ่งที่จำเป็นจะต้องถูกตรวจค้นเป็นอย่างแรกคือ วัตถุอันตราย สารเสพติดที่ผิดระเบียบ และ “โรคติดต่ออันตราย” ที่เรือนจำให้ความสำคัญหรือเป็นภัยคุกคามหลัก ที่หากเมื่อหลุดเข้าไปแล้วนั้นยากต่อการกำราบและควบคุม

มาถึงก็ 5. โมงเย็นเข้าไปแล้ว ก็ต้องรับขึ้นเรือนนอน ตรวจร่างกาย ตรวจภายในเสร็จก็ต้องรีบเข้าแดน เขาไม่มาดูเหาหรอก จะมาดูอีกทีก็เข้ามาข้างในแล้ว ใครเป็นก็ให้ไปหมักน้ำยาติดๆ กันสามสี่วันเดี๋ยวก็น่าหาย ส่วนใหญ่เข้าไปติดหากันข้างในนั้นล่ะ ติดจากพวกที่มันพาเหาเข้าไป ไม่มีใครเป็นจากข้างนอกไปหรอก จะมีก็แต่พวกต่างด้าว พวกสติไม่ดีที่พาเหาเข้าไป เอาเข้าไปติดคนอื่น ... มีบ้างเหมือนกันที่เปิดดูผม แต่ก็คิดว่าเราต่อผมรีเปล่า ถ้าต่อผมก็จะให้ถอดออก หรือดูว่ามีของซุกซ่อนมาไหม ผมยาวมากไหม ถ้าเลยขอบเสื้อในบนลงมาจะต้องเตรียมไปตัดไม่ให้เกิน ส่วนเรื่องเหาไม่ค่อยดูเท่าไร สำหรับตัวพินะ เพราะไม่ได้เป็นเหามาจากข้างนอก แต่มาติดจากข้างในตอนอยู่แรกรับไปได้อาทิตย์สองอาทิตย์

เจ้าหน้าที่เรือนจำเชื่อว่าเหาเป็น “สิ่งนำเข้ามาจากภายนอก” ที่แฝงมากับร่างกายของผู้ต้องขังที่ไม่สะอาด โดยเฉพาะผู้ต้องขังต่างดาว และผู้ต้องขังในคดียาเสพติดที่ได้แต่เสพยาจนไม่สนใจดูแลความสะอาดของร่างกายตนเองจนเป็นที่อยู่ของเหาและปรสิตต่างๆ รวมถึงผู้ต้องขังที่มีอาการทางจิต เมื่อถูกส่งตัวมายังเรือนจำก็มักจะนำเหาเข้ามาแพร่พันธุ์ด้วย อย่างไรก็ตามแม้การติดเหาจะไม่ใช่ โรคร้ายที่มีอาการรุนแรง แต่การระบาดของเหากลับไปรบกวนเป้าหมายสำคัญของสถาบันเบ็ดเสร็จ ที่ต้องการควบคุมความสะอาดและการปลอดจากโรค การมีอยู่ของเหาจึงเป็นเสมือนข้อบ่งชี้ความอ่อนประสิทธิภาพของอำนาจควบคุมในฐานะ สัญลักษณ์ของความไม่สะอาดที่จำเป็นต้องถูกกำจัด

วิธีการกำจัดเหาของเรือนจำนั้นแบ่งออกเป็น 2 วิธีการหลักด้วยกัน คือ (1) การกำจัดเหาด้วยยาฆ่าเหาชนิดน้ำ และ (2) การกวาดล้างเรื่องความสะอาดของร่างกาย ซึ่งอย่างหลังจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อการรักษาด้วยเคมีทางการแพทย์ไม่สามารถยับยั้งการแพร่กระจายของเหาได้อย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาด

3.1) หมักน้ำยารักษาเหา

การหมักน้ำยารักษาเหาเป็นวิธีการแรกที่เรือนจำเลือกใช้จัดการกับความสะอาดบนหนังศีรษะของผู้ต้องขัง ในแต่ละสัปดาห์หลังเคารพธงชาติ ผู้ต้องขังช่วยงานจะประกาศแจ้งให้ผู้ต้องขังที่มีความประสงค์จะรักษาเหามาลงชื่อ โดยมีแม่ห้องเป็นคนทำหน้าที่รวบรวมรายชื่อของลูกห้องแต่ละคน จากนั้นจึงรอเวลาเรียกเข้ารับการรักษาหมักน้ำยา โดยจะกำหนดให้หมักติดต่อกัน 3 ครั้ง เพื่อความมั่นใจว่าจะไม่กลับมาเป็นซ้ำเดิม หรือ 7 ครั้งสำหรับคนที่มีเหามากเป็นพิเศษ น้ำยาที่สถานพยาบาลใช้รักษาเป็นยาตามกำหนดขององค์กรเภสัชกรรม ใช้ เบนซิลเบนโซเอต (benzyl benzoate) กับน้ำสะอาดในอัตราส่วน 1 ต่อ 1 เพื่อลดความเข้มข้นและเพิ่มปริมาณให้ใช้ได้กับผู้ต้องขังหลายคน

น้ำยามาเป็นถังๆ ไม่รู้หรอกว่าชื่อยาอะไร ถึงเวลาก็ไปต่อแถวหมัก พียืนก้มหัวลงในถังแล้วเขาก็เอาน้ำยามาราดๆ บางคนก็เอาหัวจุ่มลงไป เหม็นจนเวียนหัว ฉุนเหมือนไม้ไหม้ คนยังแทบจะทนไม่ไหวเหามันก็ไม่น่าจะทนอยู่ได้หรอกเหม็นขนาดนี้ บางคนก็แพ้แสงแดงจนหนังหัวลอก เพราะที่ถังแสงเลย หมักเสร็จก็กลับไปเป็นอาทิตย์ๆ ใครก็รู้ว่าไอ้คนนี่ไปเป็นเหาเพราะกลิ่นน้ำยาของมันนี่ละ

นอกจากกลิ่นที่ไม่พึงประสงค์ การเข้ารับการรักษาเหากับเรือนจำยังเป็นการแสดงตัวให้คนอื่นรับรู้ว่าเป็น “คนสกปรก” ไม่ดูแลตัวเองจนปล่อยให้เหาขึ้นหัว บ้างก็อาจถูกสงสัยว่าเป็น “เด็กเสพ” มาก่อน มากไปกว่านั้นหลังเข้ารับหมักน้ำยา ผู้ต้องขังหลายคนยังกลับมาเป็นเหาซ้ำเพราะกลับไปติดจากเพื่อนร่วมห้อง ทั้งจากที่เข้ามาใหม่พร้อมกับนำเหาเข้ามาด้วย จนกลายเป็นเรื่องที่ส่งต่อกันในกลุ่มผู้ต้องขังว่า ไม่จำเป็นต้องไปหมักน้ำยาฯ เพราะอย่างไรเสียก็กลับมาเป็นซ้ำถ้ายังอยู่ในคุกที่แออัด ทำให้หลายครั้งจำนวนผู้ต้องขังที่ติดเหาที่แสดงตัวต่อเรือนจำจึงอาจจะต่ำกว่าความเป็นจริง

3.2) กำราบผ่านการกวาดขันสุขอนามัย และจุดเริ่มต้นของการต่อต้าน

เมื่อการกำราบด้วยเคมีทางการแพทย์ ไม่สามารถยับยั้งการระบาดของเหาได้อย่างราบคาบ เรือนจำจึงหันมาใช้วิธีกวาดขันเรื่องความสะอาดบนร่างกายผู้ต้องขังแทน ทั้งในรูปแบบของการให้คำแนะนำและการใช้ระเบียบผ่านผู้ต้องขังช่วยงาน โดยการให้คำแนะนำจะเกิดขึ้นตั้งแต่เริ่มรับตัวผู้ต้องขังเข้าใหม่ที่แดนแรกรับ ผู้คุมฯจะอบรมเรื่องความสะอาดของร่างกายและย้ำว่าเมื่อเข้ามายังเรือนจำ ผู้ต้องขังต้องเปลี่ยนเป็นคนใหม่รวมถึงร่างกายที่ต้องถูกเปลี่ยนให้สะอาด

พี่จะย้ำกับพวกเขาตลอดเวลาว่า ก่อนหน้าที่คุณจะมาอยู่ที่นี่พวกเราไม่รู้ว่าคุณเป็นอะไรมา คุณอยู่ที่ไหนมาก่อน แต่เมื่อมาอยู่ที่นี่แล้วต้องทำตัวให้สะอาด ไม่ใช่แค่กายใจ แต่ เสื้อผ้า หน้า ผม ต้องสะอาดอยู่เสมอ บางทีก็แนะนำให้เขาไปเข้าร้านเสริมสวยไป สระได้รึ ให้ผมสะอาดไม่เป็นเหา ที่สำคัญคือต้องย้ำให้เขารู้ว่าการมีเหามันไม่ใช่สิ่งที่ถูกต้อง และคนเป็นเหาไม่ใช่สิ่งที่คนในนี้อยากเข้าใจ

ในมุมมองของเรือนจำ การกล่อมเกล่าผู้ต้องขังหญิงเรื่องความสะอาดดูจะได้ผลมากกว่าการรักษาทางการแพทย์โดยตรง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเรือนจำอนุญาตให้ผู้ต้องขังเสริมความงามบนร่างกายตัวเองได้ เช่น การแต่งหน้าทำผมและพรมน้ำหอม การมีอยู่ของเหาจึงเป็นอุปสรรคต่อ ความงามดังกล่าวโดยเฉพาะผู้ต้องขังหญิงที่ “หน้าตาสวย” หากรู้ว่าตนเองติดเหาก็จะรีบรักษาทันที เพียงแต่เป็นการรักษาด้วยตัวเองโดยวิธีที่คิดค้นกันในกลุ่มผู้ต้องขังที่ไม่ต้องการเข้ารับบริการจากเรือนจำ ซึ่งจะกล่าวต่อไปในรายละเอียด

นอกจากนี้การใช้ระเบียบผ่านผู้ต้องขังช่วยงาน เช่น พี่เลี้ยง แม่ห้อง เข้ามาตรวจตรา ความสะอาดของร่างกายลูกห้อง เป็นอีกวิธีหนึ่งของการกำราบเหาผ่านอนามัย แม่ห้องจะมีหน้าที่คอยดูแลความเป็นอยู่และความประพฤติของลูกห้องตนเองให้อยู่ในสายตา ในแต่ละสัปดาห์แม่ห้องจะคอยเช็คศิระของลูกห้องแต่ละคนว่ามีเหาหรือไม่ ก่อนจะรวบรวมรายชื่อส่งไปยังส่วนกลางเพื่อรักษาและตรวจเช็คอีกครั้งเพื่อให้แน่ใจว่าจะไม่กลับมาเป็นซ้ำ แม่ห้องมีสิทธิที่จะย้าย “บ้าน” หรือที่นอนของผู้ต้องขังแต่ละคนในห้องเพื่อความสะดวกในการดูแล แม่ห้องคนหนึ่งเล่าว่า วิธีการดูแล ลูกห้องในเรื่องเหาของเธอคือ การกำจัดเหายกแถว เช่น หากพบว่าลูกห้องคนใดคนหนึ่งมีเหา อีกสองคนที่นอนบ้านติดกันก็จะถูกส่งชื่อไปรักษาเหาด้วยแม้จะยังไม่ติดเหาก็ตาม ทั้งนี้ก็เพื่อเป็นการ ป้องกันการระบาด รวมถึงสามารถย้ายผู้ต้องขังที่ไม่สะอาดไปไว้ยังมุมต่างๆของห้องได้เพื่อจัดการเป็นการเฉพาะ เช่น การย้ายผู้ต้องขังที่สติไม่ดีและมีร่างกายสกปรกไปนอนหน้าห้องน้ำ

สิทธิในการจัดการเนื้อตัวของแม่ห้องนั้นทำให้ลูกห้องหลายคนระแวงว่าตนเองอาจจะถูกย้ายบ้านหรือถูกจัดการกับร่างกายได้ทุกเมื่อ ทำให้หลายครั้งเมื่อติดเหา ลูกห้องบางคนจะไม่พยายามแสดงอาการของโรคจนสังเกตได้ เช่น ไม่เกาให้เห็นบ่อยๆ แต่กระนั้นลูกห้องคนอื่นที่สังเกตเห็นก็จะรีบรายงานแม่ห้องทันทีเพราะเกรงว่าตนเองจะติดเหาไปด้วย ไปจนถึงการใช้รหัสลับเพื่อสร้างชื่อเรียกเหาที่รู้จักเฉพาะกลุ่ม เช่น ก๊อตจิ สัตว์ประหลาด เพื่อไม่ให้แม่ห้องและผู้ต้องขังคนอื่น ๆ รู้

จะเห็นได้ว่าการใช้อำนาจทางการแพทย์เข้ามาจัดการกับเรือนร่างในสถาบันเบ็ดเสร็จนั้นไม่ได้เป็นไปอย่างราบเรียบ ผู้ต้องขังที่มีเหายังคงพยายามหลบเลี่ยงการถูกตรวจตราทั้งจากการตรวจตราของเรือนจำโดยตรงและจากเพื่อนผู้ต้องขังด้วยกัน แต่ในขณะเดียวกันเรือนจำเองก็เท่าทันต่อการหลบเลี่ยงการตรวจจับของผู้ต้องขังด้วยการพัฒนาวิธีการควบคุมความสะอาดรูปแบบต่างๆขึ้นมาเช่นกัน

อย่างไรก็ตามการใช้อำนาจดังกล่าวได้พุ่งเป้าหมายไปที่เรือนร่างของมนุษย์เป็นหลัก ด้วยการควบคุมพฤติกรรมที่เสี่ยงต่อโรค ทำให้ในทางกลับกันมันได้กลายมาเป็นช่องทางให้ผู้ต้องขังที่ติดโรคนั้นฉวยใช้เพื่อสร้างการต่อรองต่ออำนาจที่ควบคุมร่างกายของพวกเขา โดยใช้ “เหา” เป็นเครื่องมือในการต่อรองกับระเบียบของเรือนจำ ไปจนถึงการสร้างความสำเร็จจากโรคในกลุ่มผู้ต้องขัง

4) เหา กับ เธอ และการต่อรองกับอำนาจบนเรือนกาย

หมักสบู่ขิง สระแพ็บ (ผงซักฟอก) และการจับกลุ่มหาเหา คือกิจกรรมและผลิตภัณฑ์ที่ผู้ต้องขังสร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นทางเลือกมากกว่าทางเลือกในการรักษาเหา โดยเฉพาะในกลุ่มผู้ต้องขังที่ไม่ต้องการแสดงตัวว่าติดเหาและถูกนำไปรักษา ทั้งจากสาเหตุที่ไม่ต้องการให้เป็นที่รับรู้และถูก มอง ด้วยท่าที่รังเกียจรวมไปถึงความไม่มั่นใจต่อการรักษาของเรือนจำตามที่เพื่อนผู้ต้องขังบอกต่อกันมา จึงกลายเป็นที่มาของการคิดค้นวิธีการรักษาเหาแบบต่างๆ

การหมักสบู่ขิงคือ การใช้ “สบู่ขิงตราเจดีย์” ที่มีจำหน่ายในร้านสะดวกซื้อของผู้ต้องขัง นำมาหั่นเป็นชิ้นเล็กๆ ใส่ขวดพลาสติกเติมน้ำและตั้งทิ้งไว้จนสบู่ละลายเป็นสบู่เหลวที่ใช้อาบน้ำและ สระผม เพื่อป้องกันเหาได้ หรือหากไม่มีเวลาจะนำสบู่ขิงก้อนมาฟอกศีรษะในเวลาเที่ยงและล้างออกพร้อมกับตอนอาบน้ำรอบเย็นในเวลา 14.00 น. และทำซ้ำ 2-3 ครั้ง

สระแพ็บ คือ การใช้ผงซักฟอกสระผมระหว่างอาบน้ำเพราะเชื่อว่า ความแรงของผงซักฟอกจะทำให้เหาตาย แต่ไม่ทำอันตรายกับผิวหนัง ไม่แสบร้อน และไม่มีการกลืนติดผมเหมือนการหมักน้ำยากำจัดเหาปกติ ซึ่งทั้งสองกิจกรรมข้างต้นนั้นเจ้าหน้าที่เรือนจำไม่ได้เห็นดีเห็นงามด้วยแต่อย่างใด เพราะถือว่าเป็นพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมเป็นการ “เล่นพิเรนทร์” ไม่ใช่การรักษาเหาทางการแพทย์ และเสี่ยงต่อการแพ้สารเคมี แต่ก็ไม่ได้มีบทลงโทษตามมาแต่อย่างใด เพราะในทางหนึ่งเรือนจำกลับดูแลคล้อยจะพึงใจที่ผู้ต้องขังกระตือรือร้นที่จะรักษาโรคด้วยตัวเองโดยไม่ต้องขอรับบริการทางการแพทย์จากเรือนจำ เว้นเสียแต่การรักษาเหาด้วยวิธีการเหล่านั้นจะกลับมาสร้างผลกระทบให้กับเรือนจำ เช่น เมื่อผู้ต้องขังเกิดอาการแพ้และต้องส่งตัวไปรักษาต่อที่โรงพยาบาลกลางด้วยงบประมาณ

และกำลังเจ้าหน้าที่ของแดนพยาบาล “ดูสิดูพวกนั้นทำ พิเรนทร์ไม่เข้าเรื่อง ถ้าแพ้นั้นมาจะทำยังไง ต้องไปปรึกษากันอีก แทนที่จะไปหมกน้ายาไปปรึกษากันปกติ”

ความน่าสนใจของกิจกรรมทั้งสองประเภทคือ กิจกรรมที่เกิดขึ้นเป็นผลมาจากความใกล้ชิดสนิทสนมระหว่างผู้ต้องขังกับเขา ผู้ต้องขังคนหนึ่งอธิบายว่าเธอรู้ว่าเขาไม่ชอบสารเคมีที่มีฤทธิ์เป็นกรด เธอสังเกตจากการไต่ของเขาริ๊งแถวกันออกมาตามฟองสบู่ขณะที่เธอใช้สบู่ขึงฟอกศีรษะ และมักสังเกตว่าผู้ต้องขังที่ไม่เช็ดผมให้แห้งหลังสระและหรือปล่อยให้ผมเปียกขณะเข้านอนมักจะมีปริมาณเหามากกว่าผมที่แห้ง และมักจะซ่อนตัวตามโคนผมมากกว่าส่วนกลาง หรือปลายผม สังเกตได้จากผู้ต้องขังที่เป็นเขาและเข้ามารับบริการที่ร้านเสริมสวย มักจะย่ำให้ช่างทำผมได้ผมบริเวณโคนผมเน้นใช้ความร้อนสูงหรือใช้วิธีการหนีบผมย่ำโคน เพราะเชื่อว่าความร้อนจากเหล็กหนีบผมจะ สามารถฆ่าเชื้อเขาและตัวเขาที่ไม่แข็งแรงให้ตายสนิท เว้นเสียแต่เขาวัยรุ่นที่มีความสามารถหลบ หลีกการรักษาโดยซุกตัวในโคนผมจุดที่ลึกที่สุดที่ความร้อนไม่สามารถแผ่ไปถึง

กิจกรรมสุดท้ายคือ การจับกลุ่มหาเขา ซึ่งผู้ต้องขังบางคนถือว่าเป็นวิธีการที่สามารถกำจัดเขาที่ได้ผลที่สุดและเป็นความบันเทิงอย่างหนึ่งในแดนแรกรับ ผู้ต้องขังหลายคนใช้เวลาว่างขณะต่อแถวรอขึ้นเรือนนอนในช่วงเย็นจับกลุ่มหาเขาให้กัน หลายคนได้เพื่อนสนิทที่เริ่มจากการหาเขาให้อีกฝ่าย

น้องเขาเรียกเรา แม่ๆมานั่งนี้เดี๋ยวหนูหาเขาให้ แล้วเจ้านั่งก็นั่งหาให้พี่จนหมด หาทุกวันตอนที่ว่างก็นั่งหา แรกๆเราไม่ค่อยได้คุยกัน แต่พอนั่งหาเขาก็คุยกันนานขึ้น เราก็บายเพราะมีคนมาเล่นผมให้ น้องเขาก็คงสนุกเหมือนมีอะไรทำ ...ตอนนั่งหาเขาก็คุยกันเรื่องชีวิต เรื่องคดี เรื่องครอบครัว เลยได้รู้ว่าน้องเขาเป็นคนมีฐานะ ติดคดีฉ้อโกง เรียนมาสูงเลยละ แต่เขามีเรื่องกับคนใหญ่คนโต ทั้ง ๆ ที่เขาไม่ได้เป็นคนทำ มาอยู่ที่นี้คงเป็นคนละโลก เวลาใครถามพี่ว่ารักษาเขายังไงหาย พี่ก็จะบอกเล่นๆว่าน้องนั่นนั่งหาให้พี่เป็นเดือนๆ...พี่เป็นคนอีสาน มาติดคุกที่กรุงเทพฯ คดีรับของโจร เราเป็นเขา เราไม่อายนะเพราะเราเคยเป็น ติดมาจากลูก แต่พี่กลัวคนอื่นเขาจะติดเขาจากเรา หรือรังเกียจเรา เราก็ไม่บอกใคร จนมาเจอเพื่อนคนหนึ่งเขารู้ว่าเราเป็นเขาเพราะเห็นพี่นั่งเกานั่งหา เขาก็มาหาให้พี่ ตอนนั้นรู้สึกดีใจมากเพราะเขาไม่รังเกียจเราที่เราสกปรก หรือมองว่าเราเป็นคนต่างจังหวัดเป็นคนสกปรก ตอนหลังเลยได้รู้ว่าเขาเป็นคนอีสานเหมือนกับเรา ยิ่งอุ่นใจ ตอนนั่งหาเขาด้วยกันก็คุยกันเรื่องลูก เรื่องพ่อแม่ ก็กลายมาเป็นเพื่อนสนิทกันไปไหนมาไหนด้วยกันตลอด คอยเฝ้าของให้กันเวลาอาบน้ำ

หนึ่งปัจจัยที่เอื้อให้เกิดความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างกิจกรรมหาเขา คือ ความใกล้ชิดกันระหว่างมนุษย์ทั้งสองคน โดยปกติแล้วการทำความรู้จักกันของผู้ต้องขังหญิงในเรือนจำมักจะทำ ผ่านการพูดคุย ถามรายละเอียดคดี หรือปรึกษาและปลอบโยนให้กำลังใจกันด้วยคำพูด การถึงเนื้อถึงตัว

กันจะทำก็ต่อเมื่อไวใจหรือสนิทกันระดับหนึ่ง ซึ่งในกรณีนี้ “เหา” ได้เข้ามาเป็นตัวเชื่อมประสานความสัมพันธ์ระหว่างผู้ต้องขังที่อาจจะสนิทและไวใจกันในระดับหนึ่งจนสามารถให้สัมผัสศีรษะของกันและกัน และแนบชิดกันมากยิ่งขึ้นเมื่อมีเหาเข้ามาเกี่ยวพัน

การหาเหายังได้กลายมาเป็น ความบันเทิงรูปแบบหนึ่งของผู้ต้องขังบางกลุ่ม พวกเขาพัฒนาเทคนิควิธีการหาเหารูปแบบต่างๆ ขึ้นมาเพื่อหาเหาให้ได้มากที่สุดและกำจัดในคราวเดียว เช่น การแบ่งผมเป็นแนวตารางเพื่อให้เจอเหาตัว หรือ การสังเกตประเภทของเหาตัวต่างๆ ชนิดของไข่ที่ฟ่อหรือไม่ฟ่อ และรวบรวมเพื่อนำมาบิบในคราวเดียว กลายเป็นความบันเทิงเฉพาะของกลุ่มคนรักการหาเหา ซึ่งสำหรับพวกเขาแล้วแม้เหาจะไม่ใช่สิ่งที่พึงปรารถนาแต่ก็ไม่น่ารังเกียจจนถึงกับต้องกำจัดให้หมดไป เพราะการมีอยู่ของพวกมันช่วยให้พวกเขา “ไม่รู้สึกโดดเดี่ยว” หรือ “เบื่อ” เพราะมีกิจกรรมให้ทำ “นิชอบหาเหานะ เวลาเห็นใครที่กำลังจะเริ่มหาเหา จะเข้าไปขอเขานั่งหาด้วยเลย มันสนุกมากยิ่งเวลาเรารูดไข่เหาออกมาพร้อม กันแล้วเอามารีดทีเดียวดังแปะนะ มันสนุกแบบบอกไม่ถูก”

กลุ่มของสัมมี 3 คน ที่ช่วยกันหาเหา แต่จะมีพี่คนหนึ่งเขาชอบเหามาก คือ เขาก็ไม่ได้รักแบบสัตว์เลี้ยงหรือกนะ แต่พี่เขาชอบให้มีเหาอยู่บนหัวแล้วก็นั่งหาให้ตัวเอง เขาว่าเขาชอบความรู้สึกที่มีอะไรมาไต่ๆ ให้เกา มันเพลินดี ไม่เครียด

กิจกรรมข้างต้นอาจจะไม่สามารถพบได้ในสถาบันเบ็ดเสร็จประเภทอื่น เช่น เราอาจไม่พบ การจับกลุ่มหาเหาให้กันอย่างเป็นล่ำเป็นสันระหว่างนักเรียนโรงเรียนอนุบาล เนื่องจากอิสระ ของการเคลื่อนที่ของเด็กนักเรียนนั้นทำได้มากกว่าในเรื่องจำ ตอนนำ ฮารายเวย์ (Donna Haraway, 2010) เรียกอาณาบริเวณที่เกิดกิจกรรมเฉพาะในลักษณะนี้ว่า contact zone หมายถึง พื้นที่ที่สิ่งมีชีวิตต่างสายพันธุ์กันมาพบและร่วมกันกระทำการอะไรบางอย่าง จนเกิดเป็นสัมพันธ์ภาพเฉพาะร่วมกัน (Haraway 2010) และมักจะเกิดขึ้นในเงื่อนไขที่เอื้อให้สิ่งมีชีวิตต่างชนิดได้ใกล้ชิดกันเป็น ระยะเวลาหนึ่งจนพวกเขาสามารถสร้างวัฒนธรรมร่วมกันขึ้นมา เช่น ชนพื้นเมืองในเอธิโอเปียกับ ไฮยีน่าลายจุดที่วางกติกาทางสังคมร่วมกัน ไฮยีน่าจะไม่อาละวาดในเขตเมืองและชาวเมืองจะไม่ทำร้ายไฮยีน่า (Baynes-Rock M., 2013) แต่ความสัมพันธ์ของทั้งคู่เกิดขึ้นได้ก็เพราะสิ่งมีชีวิตทั้งสองต่างอยู่ในสภาพแวดล้อมกึ่งบิบแกมบังคับให้ต้องอยู่ด้วยกัน

หนึ่งในปริมณฑลที่เราจะสามารถเห็นการเกิดขึ้นของ contact zone และความสัมพันธ์พิเศษนี้คือ พื้นที่การระบาดของโรคจากสัตว์พาหะ ซึ่งการระบาดของเหาในเรื่องจำพญ้ออาจนับเป็นหนึ่งในนั้น อเล็กซ์ เอ็ม เนตติงค์ (ALEX M. NADING, 2012) ชี้ให้เห็นถึงความใกล้ชิดกันระหว่างคนกับพาหะนำโรคที่เกิดเป็น “ข่ายใยที่สลับซับซ้อน (entanglement)” ระหว่างมนุษย์และอมมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมันได้เข้าไปต่อกรกับอำนาจของรัฐที่เข้ามาจัดการกับชีวิตผู้คนในนาม

การจัดการและป้องกันโรค เขายกตัวอย่างการระบาดของไข้เด็งกี หรือ ไข้เลือดออกว่า แต่เดิมมยุง และมนุษย์ไม่เคยโอภาปราศรัยกันอย่างแนบชิด แต่ทันทีที่มนุษย์บุกถางป่าเข้าไปรบกวนธรรมชาติ และถิ่นที่อยู่ของยุง นั่นคือจุดเริ่มต้นของการระบาดแห่งโรค (Nading, 2013: 60-78) เช่น การระบาดของไข้เด็งกีในแคริบเบียนในหมู่คนงานไร่อ้อย ที่พบความสัมพันธ์ระหว่างการขยายตัวและการระบาดของโรค (Jhon McNeil, 1999) หรือในอีกแง่หนึ่ง การระบาดของโรคนั้นถูกควบคุมโดยกิจกรรมของมนุษย์ (McNeil, 1999 :178)

ในแง่ชีววิทยา การที่พาหะเปลี่ยนโฮสต์ได้ทำให้ทั้งคู่แนบชิดกันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะยุงต้องอาศัยเลือดของมนุษย์ในการเลี้ยงชีพไปพร้อมกับการพัฒนาร่างกายให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไป เช่น การพัฒนาพันธุกรรมของไวรัส การระบาดจากเดิมที่ระบาดเพียงระหว่างสัตว์ด้วยกันไปสู่โรคระบาดจากคนสู่คน และมีส่วนที่ทำให้เกิดองค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์แขนงต่างๆ โดยเฉพาะการศึกษาการเคลื่อนย้ายของโรคจากสัตว์สู่คน (zoonoses) เป้าหมายก็เพื่อยับยั้งการระบาดไม่ให้ลุกลามตั้งนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า Contact zone การระบาดของโรค มีตัวแสดงหลัก คือ มนุษย์ พาหะ และอำนาจรัฐที่มาในนามการควบคุมโรค ที่บินไปพร้อมกับยุงโดยมีกิจกรรมของมนุษย์เป็นตัวเดินหรือในกรณีของเหาอำนาจการควบคุมเหนือเรือนร่างของนักโทษนั้นเดินทางไปพร้อมกับการ เคลื่อนที่ของเหาในรูปของการติดต่อจากศิระหนึ่งไปยังศิระหนึ่ง

การขบเคี้ยวกันของผู้เล่นสามฝ่ายนั้นไม่ได้มีใครกำชัยหรือพ่ายแพ้ตลอดเรื่อง หลายกรณีมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่นต่างดูเหมือนจะร่วมมือกันต่อกรกับอำนาจที่พยายามจะเข้ามาจัดการกับร่างกายของพวกเขา เช่น กิจกรรมกลุ่มรณรงค์กำจัดแหล่งเพาะพันธุ์ยุงลายในนิคารากัว ผู้หญิงจำนวนมากสมัครใจเข้าร่วมเป็นอาสาสมัคร แม้จะเป็นงานที่ไม่ได้งอกงามทางรายได้แต่สาเหตุที่พวกเขาเธอยินดีเข้าร่วมก็เพราะกิจกรรมดังกล่าวทำให้พวกเขาได้ ‘ออกจากบ้าน’ ซึ่งขัดกับขนบเดิมในสังคมชายเป็นใหญ่ที่ไม่เห็นดีเห็นงามให้สตรีทำงานอื่นนอกจากเป็นแม่บ้าน

มากไปกว่านั้นการกำจัดลูกน้ำยุงลายยังทำให้สตรีและยุงลายได้เข้ามาแนบชิดกันเพิ่มมากขึ้น ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับยุงที่เกิดขึ้นในห่วงโซ่ของการกำจัดโรค ในทางหนึ่งสมาชิกรับเอาความรู้เกี่ยวกับสุขภาพและการป้องกันโรคเข้ามาไว้กับตัว พวกเขาต้องระวังและสงสัยสิ่งก่อโรคจากพาหะ แต่ในขณะเดียวกันกลับมีปรรณอันแรงกล้าที่จะออกไป “ล่ายุง” และมันได้กลายเป็นสิ่งที่สร้างความสุขระหว่างกลุ่ม เช่นเดียวกับการ “ล่าเหา” ผ่านกิจกรรมการหาเหา ที่ได้สร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้ต้องขังหญิงด้วยกันขึ้นมา

คำอธิบายข้างต้นนั้นจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อการศึกษาทางมานุษยวิทยามีมุมมองต่อ “สิ่งมีชีวิตอื่น” เทียบเท่ากับมนุษย์ โดยเฉพาะสิ่งมีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับมิติสุขภาพของมนุษย์ ซึ่งหนึ่งในกรอบคิดที่จะช่วยทำความเข้าใจเรื่องดังกล่าวนี้ได้ชัดเจนขึ้นคือ “มานุษยวิทยาหลากหลายพันธุ์” (multispecies anthropology) ที่ให้ความสำคัญกับสิ่งมีชีวิตอื่นเทียบเท่ากับมนุษย์ โดยดึงเอา

สิ่งมีชีวิตเหล่านั้นเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของของงานศึกษาที่ไม่ใช่เพียงการตั้งคำถามทางมานุษยวิทยาแบบเดิมที่มุ่งไปที่การศึกษาเพื่อค้นหาความหมายที่ซ่อนอยู่ในสัตว์และสิ่งของ แต่ย้อนกลับไปตั้งคำถามว่า จะเกิดอะไรขึ้นเมื่อสิ่งมีชีวิตต่างสายพันธุ์มาพบกัน และใครเป็นฝ่ายที่ได้หรือเสียประโยชน์ (Kirksey, 2010: 545-546) ซึ่งในกรณีนี้จะเห็นได้ว่าเมื่อเหาและมนุษย์มาพบกันในสถาบันเบ็ดเสร็จที่มีเงื่อนไขเฉพาะตัว เหาก็ไม่ใช่แค่เพียงปรสิตโรคในทางการแพทย์ที่ต้องถูกกำจัดทิ้ง หากแต่เหายังกลายมาเป็นสิ่งมีชีวิตที่สร้างชีวิตทางสังคมของมนุษย์ขึ้นโดยมีพวกมันเป็นสื่อกลาง และถูกฉวยใช้สร้างความความสำราญให้กับช่วงเวลาที่ดีสุขภาพถูกพราก ในขณะที่เดียวกันกิจกรรมเหล่านั้นก็ได้ยังประโยชน์ให้กับเหา ด้วยการที่ทำให้พวกมันมีชีวิตที่ยืนยาวมากขึ้น และส่งผล กระทบต่อนโยบายการควบคุมความสะอาดของเรือนจำที่ต้องปรับเปลี่ยนกลยุทธ์การใช้อำนาจทางการแพทย์ให้เท่าทันต่อการหลบหลีกของทั้งเหาและผู้ต้องขัง

สรุปผลการวิจัย

ปฏิบัติการทางอำนาจในสถาบันเบ็ดเสร็จที่ไม่ได้มีเพียงเป้าหมายเพื่อการปรับเปลี่ยนเรือนร่างให้ว่านอนสอนง่าย แต่รวมไปถึงการจัดการความสะอาดของเรือนร่าง ได้กลายมาเป็นส่วนหนึ่งของการควบคุมผู้ต้องขังในเรือนจำไทยเมื่อเริ่มรับเอาความรู้ทางการแพทย์ตะวันตกเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของความรู้ในการปกครองประชากรภายในประเทศ ทว่าสิ่งที่ต่างออกไปคือเป้าหมายของการปกครองที่ความอยู่ดีมีสุขเป็นไปเพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบต่อกำลังแรงงานในเรือนจำ ในขณะที่ปัจจุบันเป็นไปเพื่อความรอดด้านของสถาบันเบ็ดเสร็จ ทว่าการแทรกตัวเข้าไปประบาทของเหาในเรือนจำกลับเป็นสิ่งบ่งชี้ว่าอำนาจควบคุมทางการแพทย์นั้นไม่ได้สามารถทำงานได้อย่างราบเรียบ ผู้ต้องขังหญิงกลับผลกระทบที่มากับโรคจากเหาขึ้นมาเปลี่ยนเป็นความบันเทิงและกิจกรรมทำท่ายอำนาจของทัณฑสถานและสร้างกลุ่มทางสังคมระหว่างผู้ต้องขังหญิงที่ติดเหาขึ้นมา โดยมีเหาเป็นสื่อกลาง พร้อมกับยังประโยชน์ให้การขยายพันธุ์และยึดอายุให้กับเหา ซึ่งส่งผลต่อแนวทางการควบคุมการระบาทของเหาและจัดการความสะอาดในเรือนจำ ที่ต้องคอยปรับเปลี่ยนให้เท่าทันต่อกลยุทธ์ของผู้ต้องขังแต่ละคนที่ไม่ต้องการหายจากเหาหรือเข้ารับการรักษาด้วยเคมีทางการแพทย์

เอกสารอ้างอิง

- บุษบา พรหมสุทธิรักษ์. (2527). *การศึกษาการให้บริการการรักษาพยาบาลแก่ผู้ต้องขังของกรมราชทัณฑ์: ศึกษาเฉพาะกรณีโรงพยาบาลกลางกรมราชทัณฑ์. วิทยาลัยนวัตสังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.*
- หจช. มท. 4.4/1 ให้ส่งนักโทษโรคเรื้อรังเข้ายังโรงพยาบาลโรคเรื้อรังที่สร้างขึ้น ณ จังหวัดพระประแดง (พ.ศ. 2472-2473). [เอกสารไม่ตีพิมพ์].
- หจช. ร.5 น.6.1/28 คอเรศปอนเดนซ์เรื่อง หมอเฮมีหนังสือมาว่า ได้ไปตรวจนักโทษที่คุกตราง เหนพื้นที่ ๆ ตะรางเหม็นโลโครก แลบ่อน้ำนักโทษจะกินจะอาบก็ไม่สะอาด น่ากลัวนักโทษจะเปนอันตรายด้วยความไข้ ที่คุกนั้นเรียบริ้อยดีแต่คร้าหมองไปบ้างเล็กน้อย (1-11 สิงหาคม ร.ศ. 111). [เอกสารไม่ตีพิมพ์].
- หจช. ร.6 น.5.3/81 รายงานการรักษาพยาบาลนักโทษ 16 เมษายน 2457. [เอกสารไม่ตีพิมพ์]
- หจช. ร.6 น.5.7/25 โรงเรียนแพทย์ฝึกหัดนักโทษให้เปนแพทย์ในกองมหันตโทษ (6 ต.ค. 2456- 26 มิ.ย. 2457) [เอกสารไม่ตีพิมพ์].
- อุษาวดี ถาวรและคณะ. (2556). *การควบคุมแมลงทางการแพทย์. นนทบุรี: สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์สาธารณสุข, กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข.*
- Baynes-Rock M. (2013). "Life and death in the multispecies commons". *Social Science Information.* 52 (2): 210-227
- BIEHL, J (2003). Technologies of Invisibility: Politics of Life and Social Inequality. In Inda, J. X. (Ed.) *The anthropology of modernity: Foucault, power, and the ethnographic subject* (pp. 247-260). Oxford: Blackwell.
- Burchell, G., & Foucault, M. (1991). *The Foucault effect: Studies in governmentality : with two rlectures.* Chicago: The Univ. of Chicago Press.
- Haraway, Donna Jeanne. (2003). *The companion species manifesto: dogs, people, and significant otherness.* Chicago: Prickly Paradigm Press.
- Haraway, Donna Jeanne. (2010). *When species meet.* Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Inda, J. X. (2003). *The anthropology of modernity: Foucault, power, and the ethnographic subject.* Oxford: Blackwell.

- PAXSON, H. (2008). "POST-PASTEURIAN CULTURES: The Microbiopolitics of Raw-Milk Cheese in the United States". CULTURAL ANTHROPOLOGY -WASHINGTON-. 23 (1): 15-47.
- Petryna, A. (2003). *Science and Citizenship under Postsocialism*. 158-177.
- Nading, Alex M. (2012). "Dengue mosquitoes are single mothers: biopolitics meets ecological aesthetics in Nicaraguan community health work". *Cultural Anthropology*. 27 (4): 572-596.
- Noding, A. M. (January 01, 2013). *Humans, Animals, and Health: From Ecology to Entanglement*. *Environment & Society*, 4, 60-78.

ละครแบบมีส่วนร่วม : การสลายเส้นแบ่งระหว่างนักแสดงและผู้ชม

พุดพิงศ์ มาตย์จันทร์

คณะศิลปกรรมศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

บทคัดย่อ

ละครแบบมีส่วนร่วมเป็นรูปแบบละครที่มีผู้ชมเป็นส่วนหนึ่งของการแสดง ผู้ชมอาจถูกเชิญให้ขึ้นไปร่วมแสดงบนเวทีผ่านการฟังและโต้ตอบกับนักแสดง ซึ่งบทความวิชาการฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอศักยภาพของละครแบบมีส่วนร่วมที่แตกต่างจากละครเวทีรูปแบบอื่นๆ รวมทั้งปัญหาและความท้าทายในการจัดการแสดง โดยผู้เขียนได้ศึกษาจากการรวบรวมเอกสาร ตำรา และการสัมภาษณ์เชิงลึกกับศิลปิน นักวิชาการผู้เชี่ยวชาญ นักแสดง และสำรวจทัศนคติของผู้ชม ผลการศึกษาพบว่า ละครเวทีรูปแบบอื่นๆผู้ชมมีปฏิสัมพันธ์กับโรงละครในฐานะผู้ชมเพียงเท่านั้น ซึ่งแตกต่างกับละครแบบมีส่วนร่วมที่ผู้ชมถูกเชิญขึ้นไปร่วมแลกเปลี่ยนอารมณ์และบทสนทนาบนเวทีโดยที่ไม่ได้มีการนัดแนะกันมาก่อน ส่งผลให้การแสดงแต่ละรอบไม่มีอะไรซ้ำกัน ทำให้เห็นถึงความท้าทายในการจัดแสดงของละครรูปแบบนี้ ทั้งยังสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะเฉพาะของผู้ชมแต่ละคนจากการโต้ตอบกลับตามประสบการณ์ของตน ในแง่นี้ ละครแบบมีส่วนร่วมสามารถเป็นเครื่องมือในการรับฟังและการเรียนรู้ปัญหาผ่านการแสดงของมนุษย์ ซึ่งจะก่อให้เกิดการค้นพบร่วมกันและเป็นประสบการณ์แปลกใหม่ ตลอดจนให้คุณค่าทางสติปัญญาอันจะนำไปสู่การกลับไปสำรวจและพัฒนาตนเอง โดยมีความสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของศิลปะการละครทั้งทางด้านอารมณ์ สมอง และจิตใจ

คำสำคัญ: ละครแบบมีส่วนร่วม, สลายเส้นแบ่ง, นักแสดง, ผู้ชม

Participatory Theater : Persuing the Disappearance of Boundary Between Actor and Audience

Putipong Matjan

Faculty of Fine and Applied Arts

Suan Sunandha Rajabhat University

Abstract

Participatory Theater is a form of theatre that involves an audience as a part of the performance that the audiences may be invited to perform on stage and interact with actors. This academic article aims to present the potential of participatory theater that is different from other forms of drama. The study includes problems and challenges in managing performances. Data collection methods include document analysis and in-depth interviews with the expert artists and actors. It also includes surveying the attitudes of the audience. The result showed that the interaction of other forms of dramas and the participatory theater were different. That is, the other forms of drama let the audiences only interact with the theater as the viewers. In contrast, the audiences of the participatory theater are invited to share their comments on stage. Their responses were also impromptu and authentic. Therefore, each show is unique and challenging. Moreover, the participatory theater can be a great tool to learn more about problems through viewers' reactions on stage. The findings can provide intellectual values for self-improvement which corresponds with the purpose of the drama arts in terms of emotional, mental, and intellectual development.

Keywords: participatory theater, disappearance of boundary, actor, audience

บทนำ

โดยทั่วไปผู้ชมจะมีส่วนร่วมกับการแสดงอยู่แล้วทั้งโดยตั้งใจและไม่ตั้งใจ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับจุดประสงค์หรือรูปแบบในการนำเสนอของงานศิลปะหรือการแสดงชิ้นนั้นๆ Fletcher-Watson (2013) กล่าวว่า “ละครแบบมีส่วนร่วม” เป็นรูปแบบละครที่ผู้ชมสามารถโต้ตอบกับนักแสดงหรือผู้นำเสนอ ละครแบบมีส่วนร่วมมักใช้กับผู้ชมที่มีอายุน้อยซึ่งเป็นการเปิดโอกาสและใช้รูปแบบละครแบบมีส่วนร่วมเป็นเครื่องมือพัฒนาเด็กเล็กผ่านการมีส่วนร่วมในการแสดง ขณะที่ พรรัตน์ ดำรุง ให้ความหมายละครที่เน้นการมีส่วนร่วม (Participatory Theatre) ไว้ว่า ละครที่เปิดให้ผู้ชมมีส่วนร่วมในการแสดง โดยการมีส่วนร่วมนี้มีหลายระดับ ตั้งแต่การเป็นผู้ชม ผู้สังเกตการณ์ จนถึงร่วมแสดงด้วย ละครประเภทนี้ผู้แสดงและผู้ชมจะมีความใกล้ชิดกันมากกว่าละครเวทีทั่วไป (พรรัตน์ ดำรุง, 2547-14 อ้างใน ธีรเนตร วิโรจน์สกุล, 2557: 48)

เมื่อพิจารณาแล้วรูปแบบละครที่เน้นการมีส่วนร่วมมีความสอดคล้องกับแนวคิดของ Bolton, 1972 (อ้างใน พรรัตน์ ดำรุง, 2557: 15) ที่สนับสนุนทฤษฎีละคร-ใน-การศึกษา (Drama-in-education) ของเขาที่ให้ความสำคัญต่อประสบการณ์ตรงของผู้มีส่วนร่วมในกระบวนการ (process) หรือการชมละครในแบบที่เน้นการมีส่วนร่วม (participation) และวิเคราะห์เรื่องราวไปกับเหตุการณ์ในเรื่องนั้นเป็นแนวคิดสำคัญที่เชื่อว่าการได้ “ ลองทำ ” ใน “ พื้นที่ของการเล่นละคร ” และการได้ลอง “ เปลี่ยน ” ให้ตนเองเป็นตัวละครลงเข้าไปอยู่ในสถานการณ์อื่นได้เป็นผู้วางเงื่อนไขล้วนเป็นประสบการณ์การเรียนรู้ของผู้มีส่วนร่วมที่ “ สามารถทำได้และได้ทำจริง ” ในพื้นที่ปลอดภัยของการ “ เล่นละคร ” จะนำไปสู่การเรียนรู้และเกิดความเข้าใจในปัญหาหรือสิ่งที่เกิดขึ้นรอบตัวนักเรียน

จากที่กล่าวมาข้างต้น รูปแบบของการมีส่วนร่วมที่เกิดขึ้นในละคร แบ่งออกเป็น 2 กระบวนการ ดังนี้ 1.การมีส่วนร่วมในกระบวนการที่เริ่มตั้งแต่ระดมสมองค้นหาประเด็น การสร้างบทละคร การฝึกซ้อม และการแสดงร่วมกัน 2.การมีส่วนร่วมในการแสดงซึ่งผู้ชมที่เข้ามาชมละครอาจถูกเชิญให้ขึ้นไปร่วมแสดงบนเวทีโดยที่ไม่ได้ผ่านการฝึกซ้อมมาก่อน สังเกตได้ว่า กระบวนการของละครลักษณะนี้ถูกใช้เพื่อเป็นเครื่องมือในการพัฒนาทักษะชีวิตมนุษย์ให้ผู้ร่วมกระบวนการได้ทดลองสิ่งใหม่ๆ เริ่มจากการได้แสดงความคิดเห็นสู่การคิดวิเคราะห์และสวมบทบาทเพื่อแก้ไขปัญหาต่างๆผ่านตัวละคร การที่ผู้ชมหรือผู้ร่วมกระบวนการได้เข้าไปทำความรู้จักกับปัญหาที่เกิดขึ้นในละครก่อนเจอสถานการณ์จริงนั้นเป็นเหมือนการได้เรียนรู้และเป็นประสบการณ์ที่จะนำไปสู่การรู้จักจัดการกับตัวเองเมื่อต้องเจอกับปัญหาที่เกิดขึ้นจริงในชีวิตประจำวัน

ละครแบบมีส่วนร่วมอาจจะเป็นการนำเสนอที่ไม่ใช้รูปแบบละครกระแสหลักที่แสดงให้เห็นให้ผู้ชมเกิดความรู้สึกมีส่วนร่วมไปกับละครที่ผูกเรื่องราวไว้อย่างดีแบบละครดั้งเดิม แต่อย่างไรก็ตามรูปแบบละครแบบมีส่วนร่วมถือว่าเป็นอีกหนึ่งแนวทางในการนำเสนอการแสดงที่เน้นให้ผู้ร่วมกระบวนการมีพื้นที่ที่ปลอดภัย

ในการแสดงออกทางความคิดเหมือนเป็นการมอบเสรีภาพให้กับผู้ชมที่มีอิสระในการแสดงออกถึงความเป็นตัวตนของแต่ละคน นับว่าเป็นความเท่าเทียมและเป็นการลดกำแพงในการสื่อสารซึ่งทุกคนสามารถเข้าถึงงานศิลปะผ่านการใช้ประสบการณ์ส่วนตัวและสามารถแบ่งปันพื้นที่ตรงนี้ร่วมกันให้ศิลปะขับเคลื่อนไปเติมเต็มความหมายต่อชีวิตมนุษย์

บทความนี้จึงมุ่งศึกษารูปแบบของละครแบบมีส่วนร่วมที่สามารถสายเส้นแบ่งระหว่างนักแสดงและผู้ชม ซึ่งเป็นการนำเสนอทางเลือกใหม่ในการสร้างสรรค์ผลงานละครและแสดงให้เห็นถึงศักยภาพของการมีส่วนร่วมในละครที่สามารถเป็นเครื่องมือในการพัฒนาทักษะต่างๆของชีวิต

ความแตกต่างของละครแบบมีส่วนร่วมกับละครเวทีโดยทั่วไป

ในด้านของรูปแบบละครเวทีโดยทั่วไป Sidney Homan (2014) กล่าวว่า “ โรงละครแบบดั้งเดิมการแสดงจะจำกัดอยู่ที่บริเวณเวทีที่กำหนดและผู้ชมซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้สังเกตการณ์ ” ผู้สร้างงานมีหน้าที่เป็นผู้กำหนดทิศทางของการแสดง โดยมีเงื่อนไขเป็นบทละคร และการออกแบบการแสดงที่ผ่านการวิเคราะห์ตีความและกระบวนการฝึกซ้อมอย่างเข้มข้น โดยมีผู้กำกับเป็นผู้ควบคุมการแสดงเพื่อนำเสนอการแสดงสู่ผู้ชม และ กิตติศักดิ์ สุวรรณโกสิน (2559: 81) กล่าวว่า เมื่อเริ่มต้นเรียนด้านการละคร เรื่องแรกที่ต้องรู้จักคือองค์ประกอบของละคร ได้แก่ บทละคร การแสดง และคนดู จากนั้นก็ลงรายละเอียดว่าแต่ละอย่างนั้นมีองค์ประกอบ ลักษณะ หน้าที่ อย่างไรก็ตาม ซึ่งละครลักษณะนี้เป็น การโต้ตอบกันระหว่างตัวละครกับตัวละครเพื่อนำเสนอความหมายของเรื่องผ่านนักแสดงไปยังผู้ชม

กล่าวโดยสรุปคือ รูปแบบละครเวทีโดยทั่วไปผู้สร้างงานเป็นผู้วางเงื่อนไขของการแสดง และการออกแบบองค์ประกอบต่างๆ โดยนำเสนอละครผ่านการเลือกความหมายบางอย่าง ผู้แสดงทำหน้าที่เป็นผู้ถ่ายทอดความหมายไปสู่ผู้ชม และเว้นช่องว่างให้ผู้ชมมีปฏิสัมพันธ์กับละครในฐานะผู้สังเกตการณ์เพียงเท่านั้น กล่าวคือ เป็นลักษณะการสื่อสารทางเดียวจากผู้สร้างงานไปสู่ผู้ชม อย่างไรก็ตาม อาจจะมีละครบางประเภทที่ตัวละครสามารถให้ผู้ชมมีส่วนร่วมได้ เช่น การแสดงเดี่ยว (Monologue) การแสดงลักษณะนี้ตัวละครส่วนมากสามารถพูดกับผู้ชมได้โดยตรง แต่นั่นก็ไม่ได้แปลว่าจะมีการโต้ตอบกลับมา การจัดแสดงของคณะละครบางกลุ่มมีการออกแบบกิจกรรมให้เกิดการปรับเปลี่ยนสถานะของผู้ชมให้กลับกลายเป็นผู้แสดงหรือร่วมแสดงทำให้ผู้ชมมีสถานะใหม่ที่ ออกัสโต โบอัล (อ้างใน พรรัตน์ ดำรุง, 2557: 4) เรียกว่า ผู้ชม-นักแสดง (Spect-actor) โดย โบอัลเรียกละครรูปแบบนี้ว่า ละครประยุกต์ (Applied Theatre)

นอกจากนี้ Sidney Homan (2014) กล่าวว่า “โรงละครเชิงโต้ตอบ (Interactive Theater) ผู้ชมจะมีส่วนร่วมกับการแสดงโดยตรง จึงทำให้ผู้ชมทุกคนสามารถโต้ตอบกับนักแสดงได้ในการแสดง” ในละครลักษณะนี้ผู้สร้างงานตั้งใจเว้นช่องว่างหรือเปิดพื้นที่ให้ผู้ชมมีส่วนร่วมในละครเรื่อง

นั่นๆ กล่าวคือ ผู้ชมอาจถูกเชิญขึ้นไปร่วมแลกเปลี่ยนอารมณ์และบทสนทนาบนเวที โดยที่นักแสดงกับผู้ชมไม่ได้มีการนัดแนะกันมาก่อน ผู้สร้างงานและนักแสดงไม่สามารถคาดการณ์ในสิ่งที่ผู้ชมได้ตอบกลับมาได้ เนื่องจากการแสดงสด นักแสดงจะต้องอาศัยทักษะและมีสติพอสมควรในการแสดง ทั้งนี้นักแสดงจะต้องสามารถยอมรับเงื่อนไขใหม่ๆที่จะเกิดขึ้นในระหว่างทำการแสดง ข้อความในการโต้ตอบกลับมาจากผู้ชมนั้นเกิดจากประสบการณ์ส่วนตัวของผู้ชมแต่ละคนที่มีความรู้สึกกับเหตุการณ์ในเรื่องแตกต่างกันออกไป นักแสดงจะต้องนำเอาทิศทางที่ผู้ชมโต้ตอบกลับมาเพื่อคิดต่อยอดแต่ยังสามารถรักษาโครงเรื่องเอาไว้ได้ จนกระทั่งสามารถเลือกการโต้ตอบกลับไปยังผู้ชม ส่งผลให้การแสดงแต่ละรอบมีความใหม่ไม่ซ้ำเดิม ผู้เขียนเห็นว่าละครลักษณะนี้ไม่เพียงแต่เปิดโอกาสให้ผู้ชมมีส่วนร่วมในละครเพียงเท่านั้น แต่อาจจะก่อให้เกิดการสร้างความหมายใหม่ๆร่วมกันระหว่างผู้สร้างงานนักแสดง และผู้ชม

ในแง่ของรูปแบบละครทั้ง2ประเภทมีความแตกต่างกันอย่างแน่นอน แต่สิ่งหนึ่งที่ละครมีเหมือนกัน คือ ละครเป็นศิลปะอีกแขนงหนึ่งที่ทำหน้าที่สื่อสารความหมายบางอย่างของชีวิตมนุษย์ผ่านการแสดง ซึ่งละครตามแบบฉบับเดิมนั้นมีการสื่อสารความหมายบางอย่างให้กับผู้ชมเช่นกัน แต่รูปแบบละครแบบมีส่วนร่วมนับว่าเป็นอีกหนึ่งทางเลือกใหม่ในการสร้างงานละคร โดยผู้สร้างงานสามารถกำหนดทิศทางของการแสดงและเว้นช่องว่างเปิดให้ผู้ชมเข้ามาร่วมแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ซึ่งผู้เขียนเห็นว่าในการที่จะเกิดประสบการณ์ใหม่ๆสักอย่างหนึ่งได้ในการสร้างงานรวมถึงการเสพงานศิลปะนั้นอาจจะต้องใช้ประสบการณ์ที่แต่ละคนมีเข้าไปมีส่วนร่วมในผลงานนั้น โดยผู้ชมการแสดงแต่ละรอบก็มีส่วนสำคัญที่ทำให้งานละครชิ้นนั้นๆมีความหมายที่แตกต่างกันออกไป

ละครแบบมีส่วนร่วมสู่การสลายเส้นแบ่งระหว่างนักแสดงและผู้ชม

การนำเสนอละครในรูปแบบที่แตกต่างออกไปเกิดขึ้นมากมายในปัจจุบันซึ่งสังคมมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว มีทั้งเทคนิคและวิธีการต่างๆที่ใช้ในการสื่อสารกับกลุ่มผู้ชมที่ชอบเสพงานศิลปะ ซึ่งรูปแบบละครแบบมีส่วนร่วมถือว่าเป็นอีกหนึ่งทางเลือกใหม่ในการสร้างสรรค์งานละคร โดยเริ่มต้นจากการทำงานกับบทละคร เนื่องจากบทละครเปรียบเสมือนเสาหลักของงานประเภทละคร หากเสาหลักไม่แข็งแรงผลงานละครที่ต้องการอยากจะนำเสนออาจจะไม่สื่อสารอะไรกับผู้ชม หากบทละครมีความแข็งแรงมากพอแล้วแต่นำมาใช้ไม่เหมาะสมก็อาจจะส่งผลให้ละครเรื่องนั้นๆขาดประเด็นสำคัญไป

ดังที่ นักแสดงท่านหนึ่ง กล่าวว่า ละครลักษณะนี้สามารถสลายเส้นแบ่งระหว่างนักแสดงและผู้ชมได้ หากบทละครมีความเหมาะสมและเอื้อต่อรูปแบบการนำเสนอ กล่าวคือ บทละครที่ใช้ควรเป็นบทละครที่เปิดโอกาสให้ผู้ชมได้มีส่วนร่วมเสนอความคิดเห็นได้อย่างอิสระ ถ้าหากผู้กำกับเข้าใจในละคร

และมีความชัดเจนในการออกแบบงานมากเท่าไรยิ่งเปิดโอกาสให้นักแสดงเล่นได้รอบด้านทำให้นักแสดงสามารถขับเคลื่อนเรื่องราวไปได้โดยไม่ต้องกำหนดให้นักแสดงไปจุดไหนจุดหนึ่ง การแสดงอาจจะเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติจากความเข้าใจบทละครทั้งนักแสดงและผู้กำกับการแสดง แต่ถ้าบทละครไม่เอื้อให้แสดงแล้ว จึงเป็นเรื่องที่ยากที่จะทำให้เกิดการโต้ตอบในละครลักษณะนี้ได้ (กนต์ธร เตโชพาร, สัมภาษณ์, 15 กุมภาพันธ์ 2562) จะเห็นได้ว่า บทละครจึงต้องมีความเหมาะสมกับรูปแบบการนำเสนอของละครแต่ละเรื่อง เพราะหากบทละครเอื้อต่อรูปแบบของละครแล้วผู้สร้างงานจะสามารถออกแบบการแสดงได้อย่างอิสระมากขึ้น โดยข้อดีเด่นของละครลักษณะนี้ทำให้ผู้ชมในปัจจุบันได้เสนอความคิดตัวเองออกมาที่ไม่ใช่แค่นักแสดงและศิลปินเป็นตัวของตัวเองเท่านั้น แต่จะเห็นตัวตนของผู้ชมแต่ละคนด้วยที่ได้เป็นส่วนหนึ่งในการสร้างงาน

ในขณะที่ นักวิชาการด้านศิลปะการละครท่านหนึ่ง กล่าวถึง การนำเสนอละครในลักษณะนี้ว่าเป็นการสลายในส่วนของรูปแบบให้มีความใกล้เคียงมากขึ้นลดความเป็นทางการน้อยลง ส่วนที่ชัดเจนอีกประการคือโดยปกติผู้สร้างงานจะเป็นเจ้าของชิ้นงานนั้นๆ ในทางกลับกันการแสดงบนเวทีไม่ใช่การสื่อสารถ่ายทอดทางเดียว แต่กลับเป็นผลงานศิลปะที่สื่อสารจากผู้ชม นับว่าเป็นการสื่อสาร2ทางที่เกิดขึ้นในเวลาเดียวกัน (เมษา อุทัยรัตน์, สัมภาษณ์, 14 กุมภาพันธ์ 2562) เพราะฉะนั้น ส่วนที่สลายเส้นแบ่งคือจุดที่งานชิ้นนั้นๆ ไปสื่อสารกันตรงในระหว่างทำการแสดง โดยสิ่งที่ผู้สร้างงานเชื่อในสารของเรื่องหรือสิ่งที่ส่งถึงผู้ชมส่วนนี้ก็จะค่อยๆ เจือจางลงตั้งแต่ขั้นตอนเตรียมเรื่อง แต่การเจือจางในที่นี้ผู้สร้างต้องเว้นที่ให้เกิดความหมายใหม่ด้วย ซึ่งความหมายใหม่นี้จะต้องไม่ถูกตัดสินด้วยตัวผู้สร้างงานหรือนักแสดงเอง

นอกจากรูปแบบของละครจะสามารถสร้างให้เกิดการสื่อสาร2ทางแล้ว ผู้สร้างอาจจะต้องคำนึงถึงขั้นตอนเตรียมทิศทางของเรื่องเป็นสำคัญ โดยความเจือจางจะเข้มข้นได้นั้นผู้สร้างงานต้องเข้าใจผลงานที่ตนต้องการนำเสนออย่างลึกซึ้ง โดยไม่โยนภาระให้กับนักแสดงและผู้ชมมากเกินไป แต่ความเข้มข้นของประเด็นในเรื่องต้องสามารถสื่อสารด้วยตัวของงานเองด้วย

“ เชื่อว่าสามารถสลายได้จริงๆ ” ศิลปินจึงสร้างงานนั้นขึ้นมาโดยสร้างความใกล้ชิดขึ้น จากการใช้ฉากที่อยู่อีกฝั่งหนึ่งและผู้ชมอยู่อีกฝั่งหนึ่ง แต่ละครลักษณะนี้จับทั้งสองฝั่งมารวมกันทำให้ลดความห่างไกลระหว่างผู้ชมและนักแสดง เส้นบางๆ ที่สลายไประหว่างนักแสดงและผู้ชมในการนำเสนอละครลักษณะนี้ทำให้เกิดความเชื่อว่าละครเป็นสิ่งที่ทุกคนสามารถเข้าถึงได้(ณัฐกานต์ บุญศิริ, สัมภาษณ์, 5 มีนาคม 2562) นอกจากนี้ ศิลปะการละครไม่ใช่แค่สร้างสรรค์ให้ใครบางคนบางกลุ่มเสพ ณ ปัจจุบันการนำเสนอละครลักษณะนี้ยังไม่เป็นที่นิยมกว้างขวางมากนักโดยยังอยู่ในกลุ่มที่รู้จักและกลุ่มคนที่สนใจ ละครลักษณะนี้ในปัจจุบันไม่ใช่รูปแบบละครกระแสหลัก เพราะว่าที่ผ่านมากลุ่มผู้ชมเติบโตมากับงานศิลปะที่มีผู้สร้างงานสร้างให้ชมแล้วผู้ชมเข้าไปชื่นชมเท่านั้น รูปแบบละครแบบมีส่วนร่วมจึงก่อให้เกิดการสร้างงานศิลปะร่วมกันขึ้นนับว่าเป็นการต่อยอดทางความคิดและทดลองสร้าง

งานศิลปะ โดยผู้ชมเองนอกจากจะได้รับความบันเทิงแล้วยังสามารถเข้าถึงความหมายที่เกิดขึ้นใหม่ บางประการระหว่างการมีส่วนร่วมในการแสดง

จะเห็นได้ว่า การลดระยะห่างของนักแสดงและผู้ชมคือหัวใจหลักของละครลักษณะนี้ เนื่องจากผู้สร้างงานตั้งใจเปิดให้ผู้ชมได้แสดงความคิดเห็นผ่านพื้นที่ตรงนี้ ซึ่งเป็นการเติมเต็มของกันและกันในฐานะผู้สร้างและผู้เสพ อย่างไรก็ตาม การนำเสนอละครลักษณะนี้ในปัจจุบันเป็นทางเลือกใหม่สำหรับผู้ชมที่เป็รรสชาติเดิม และอยากได้วิธีการเรียนรู้ที่ก่อให้เกิดประสบการณ์ของการเสพงานศิลปะในรูปแบบใหม่ๆ ผู้เขียนเห็นว่าเป็นโอกาสที่ดีเสมอที่ให้เกิดการมีส่วนร่วมขึ้นในงานศิลปะหรือการมีส่วนร่วมกับอะไรสักอย่าง ทั้งระดับบุคคล ระดับกลุ่มคน ระดับชุมชน ในขณะที่ทุกคนอาจจะมีความคิดเห็นที่แตกต่างกันไปจากประสบการณ์ส่วนตัวก็ตาม แต่การมีส่วนร่วมนั้นสามารถทำให้เส้นแบ่งของผู้ที่อยู่ในกระบวนการมีส่วนร่วมเจือจางลงไป

จากการศึกษาของชูศักดิ์ เอื้องโชคชัย (2552: 22) เรื่อง การสร้างสรรค์ละครแบบมีส่วนร่วมเพื่อสุขภาวะของผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์คนชรา มีวัตถุประสงค์ในการวิจัยเพื่อสร้างสรรค์ละครแบบมีส่วนร่วมเพื่อสุขภาวะของผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์คนชรา และวิเคราะห์กิจกรรมในกระบวนการละครสร้างสรรค์แบบมีส่วนร่วมที่มีความเหมาะสมกับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์คนชรา พบว่า ผลของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมแบ่งเป็น 3 ระดับ 1. ผลในระดับบุคคลนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในเชิงความคิดความรู้สึกและทักษะต่าง ๆ ของสมาชิกที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมและนำไปสู่การเกิดความมั่นใจในการใช้ชีวิตและกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกับผู้อื่นมากขึ้น 2. ผลในระดับกลุ่มก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารหรือเรื่องราวต่าง ๆ อันสามารถนำไปสู่การพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือระหว่างบุคคลที่เกี่ยวข้อง 3. ผลในระดับชุมชนเป็นการเปิดพื้นที่ในการนำเสนอเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มหรือชุมชนตลอดจนเป็นการพัฒนาสัมพันธ์ภาพระหว่างสมาชิกในกลุ่มต่อชุมชนสร้างความภาคภูมิใจร่วมกันและมีความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน

ในปัจจุบันละครแบบมีส่วนร่วมอาจจะยังสื่อสารกับกลุ่มคนบางกลุ่มที่มีความสนใจในวิธีการนำเสนอละครรูปแบบใหม่ แต่ก็ยังมีอีกหลายกลุ่มละครที่พยายามค้นหาและทดลองวิธีการใหม่ๆ ในการแบ่งปันข้อมูลในฐานะงานศิลปะและใช้เป็นเครื่องมือในการสื่อสารส่งเสริมทักษะต่างๆในชีวิตมนุษย์ เช่น การรับฟัง การกล้าแสดงความคิดเห็น การพัฒนาความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น รูปแบบละครแบบมีส่วนร่วมอาจจะเป็นอีกช่องทางในการสื่อสารที่ทุกคนสามารถเข้าถึงและเป็นผู้สร้างงานศิลปะร่วมกันจนกระทั่งสามารถขยายให้เป็นที่พื้นที่ในการทดลองและเพิ่มโอกาสในการแสวงหาช่องทางการพัฒนาและสร้างสรรค์รูปแบบละครแบบมีส่วนร่วมให้เข้าถึงกลุ่มผู้ชมเพิ่มมากขึ้น

การสื่อสารที่เกิดขึ้นในรูปแบบละครแบบมีส่วนร่วมนั้นต้องผ่านกระบวนการออกแบบการแสดงมาแล้วอย่างดี ผู้สร้างงานต้องมีความยืดหยุ่นเชิงพื้นที่ของการแสดงและพื้นที่ทางความคิดเห็นมากพอที่จะให้พื้นที่ตรงนี้เป็นที่แห่งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้สร้างงานและผู้ชม โดยเนื้อแท้

ของการมีส่วนร่วมนั้นต้องเกิดจากความสมัครใจของผู้ร่วมกระบวนการด้วย หากตัวผู้สร้างงานยังยึดว่าตนมีอำนาจในการควบคุมทิศทางของการแสดงเหนือกว่าผู้ชมแล้วก็อาจจะขัดกับรูปแบบละครลักษณะนี้ อย่างไรก็ตาม หากมีความยึดหยุ่นมากเกินไปจนการแสดงออกนอกเรื่องไปไกลจากที่ผู้สร้างงานต้องการจะสื่อสารแล้วนั้น การแสดงรอบนั้นๆอาจไม่เกิดผลอะไรเลยนอกจากจะเป็นแค่การโชว์การโต้ตอบกลับไปกลับมาของนักแสดงและผู้ชม อีกทั้งผู้ร่วมกระบวนการอาจจะได้รับประสบการณ์ที่ไม่ดีกลับไป ด้วยเหตุนี้ การที่จะเกิดผลในระดับต่างๆอันจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงดังที่กล่าวมาแล้วนั้นผู้สร้างงานและผู้ชมต้องเป็นผู้ที่เปิดใจกว้างมากพอสมควร เพราะจะนำไปสู่การแบ่งปันประสบการณ์ที่แตกต่างกันของแต่ละคนทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ผ่านการแสดงได้โดยอัตโนมัติ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงเส้นแบ่งระหว่างงานศิลปะกับผู้ชมที่ค่อยๆเจือจางลง

ความท้าทายในการจัดแสดงละครแบบมีส่วนร่วม

การสร้างงานละครนั้นมีความท้าทายและปัญญาเกิดขึ้นตลอดเวลาทั้งในกระบวนการทำงานหรือแม้กระทั่งวันจัดแสดงอาจเกิดข้อผิดพลาดบางประการขึ้น อย่างไรก็ตาม ความท้าทายและปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นประสบการณ์ที่ผู้สร้างงานได้เรียนรู้ผ่านกระบวนการละคร ข้อผิดพลาดนั้นจะส่งผลให้การสร้างงานเกิดการพัฒนายอดไปได้อย่างไม่สิ้นสุด ซึ่งผู้เขียนต้องการนำเสนออีกมุมมองของความท้าทายในการสร้างงานละครแบบมีส่วนร่วมซึ่งมีความท้าทายที่มีความน่าสนใจและอาจจะก่อให้เกิดสิ่งใหม่ขึ้นในการสร้างงานละคร

นักวิชาการด้านศิลปะการแสดงท่านหนึ่งกล่าวถึง ความท้าทายในการจัดแสดงละครแบบมีส่วนร่วมว่า โดยทั่วไปบุคคลส่วนใหญ่อาจจะรู้จักศิลปะการละครในฐานะเป็นผู้เสพ แต่ในทางกลับกันวิธีการนำเสนอละครลักษณะนี้ผู้ชมกลายมาเป็นผู้ร่วมสร้างงานกับศิลปิน ถือเป็นารสร้างประสบการณ์ใหม่ให้กับผู้ชมที่มีประสบการณ์ในแบบเดิมๆของเขามา (ณัฐกานต์ บุญศิริ, สัมภาษณ์, 5 มีนาคม 2562)

อย่างไรก็ตาม การมีส่วนร่วมในละครลักษณะนี้จะต้องอาศัยความร่วมมือกันของผู้สร้างงานและผู้ชมในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และการรับเงื่อนไขใหม่ที่เกิดขึ้นในระหว่างการแสดง กล่าวคือ ผู้ชมแต่ละคนมีประสบการณ์ของการชมละครที่แตกต่างกันไป โดยผู้ชมบางกลุ่มอาจยังไม่คุ้นชินในการรับและเสนอเงื่อนไขใหม่ในละคร เนื่องจากประสบการณ์ของผู้ชมส่วนใหญ่อาจเกิดจากประสบการณ์ในการชมละครตามแบบฉบับเดิมคือผู้ชมมีปฏิสัมพันธ์กับละครในฐานะผู้สังเกตการณ์เท่านั้น ดังนั้น หากผู้ชมและผู้สร้างงานสามารถยอมรับเงื่อนไขใหม่ที่เกิดขึ้นในละครได้ อาจส่งผลให้เกิดประสบการณ์ใหม่ที่ร่วมกันสร้างขึ้นในระหว่างการแสดง โดยความท้าทายนี้เกิดขึ้นตรงที่การรับ-ส่งเงื่อนไขของเรื่องราวในละครจากนักแสดงและผู้ชม ซึ่งในกระบวนการละครลักษณะนี้แต่ทั้งสองฝ่าย

จะต้องดึงประสบการณ์ของตนออกมาใช้อีกทั้งยังได้เสริมสร้างประสบการณ์ใหม่อันจะส่งผลให้มีการพัฒนาเชิงความรู้สึกและความคิดของผู้ร่วมกระบวนการ

ในขณะที่ นักวิชาการด้านศิลปะการละครท่านหนึ่งกล่าวถึงการนำไปสู่สิ่งใหม่ของละคร ลักษณะนี้ว่า ละครแบบมีส่วนร่วมศิลปินตั้งใจเปิดให้ผู้ชมเข้ามามีส่วนร่วมในละคร โดยการมีส่วนร่วมในเรื่องอะไรนั้นเกิดจากความตั้งใจของศิลปินที่เว้นช่องว่างให้แก่ผู้ชม การนำเสนอละครลักษณะนี้แบ่งความท้าทายออกเป็น 2 ลักษณะ ดังนี้ 1.ลักษณะของการมีส่วนร่วมในละครที่ศิลปินเตรียมหรือควบคุมเนื้อหาได้ 2.ลักษณะของการมีส่วนร่วมในละครที่ศิลปินควบคุมเนื้อหาไม่ได้ เนื่องจากปฏิภพการโต้ตอบกลับที่แตกต่างกันออกไปของผู้ชมแต่ละคน (เมษา อุทัยรัตน์, สัมภาษณ์, 14 กุมภาพันธ์ 2562)

จะเห็นได้ว่าทั้ง 2 ลักษณะ ดังที่กล่าวมาข้างต้น เป็นความท้าทายในการจัดแสดงละครแบบมีส่วนร่วมที่มีความแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง กล่าวคือ การมีส่วนร่วมในละครส่วนที่ศิลปินสามารถควบคุมเนื้อหาได้อาจจะนำผู้ชมไปสู่สิ่งใหม่ได้ แต่สิ่งใหม่ที่เกิดขึ้นอาจเป็นเพียงการตอบสนองความคาดหวังของศิลปินที่ตั้งใจเว้นช่องว่างให้ผู้ชมมีส่วนร่วมในละครเท่านั้น เป็นความท้าทายที่ศิลปินสามารถควบคุมได้ ในขณะที่ความท้าทายของการมีส่วนร่วมในละครส่วนที่ผู้สร้างงานควบคุมเนื้อหาไม่ได้นั้น ถือว่าเป็นความท้าทายในทางที่ดีเพราะการที่ผู้ชมเสนอสิ่งใหม่จากการโต้ตอบกลับมาจากประสบการณ์ส่วนตัวของผู้ชมแต่ละคน โดยที่ผู้สร้างงานไม่ได้คาดหวังมาก่อนอาจจะนำไปสู่สิ่งใหม่ที่มากกว่าส่วนที่เตรียมเนื้อหาเอาไว้

การโต้ตอบกลับบนเวทีผ่านการแสดงสดของนักแสดงเป็นอีกหนึ่งความท้าทายในการจัดแสดงละครแบบมีส่วนร่วม โดยต้องอาศัยนักแสดงที่มีทักษะและประสบการณ์ในการแสดงละครเป็นอย่างมาก เนื่องจากเป็นการโต้ตอบกลับระหว่างนักแสดงและผู้ชมบนเวทีขณะทำการแสดง นักแสดงต้องสติค่อนข้างสูง และต้องเปิดใจให้กว้างเพื่อรับฟังความคิดเห็นที่ผู้ชมเสนอมา จนกระทั่งสามารถเลือกข้อความในการโต้ตอบกลับให้อยู่ในทิศทางที่ผู้กำกับออกแบบการแสดงเอาไว้

ดังที่ นักแสดงละครลักษณะนี้ท่านหนึ่ง กล่าวว่า ความท้าทายของการแสดง คือ ในส่วนของผู้แสดงนั้นไม่สามารถคาดการณ์ได้ว่าจะเกิดอะไรขึ้นบ้างระหว่างทำการแสดง เช่น ไม่รู้ว่าผู้ชมเป็นใคร ไม่รู้ว่าผู้ชมคิดอะไรอยู่ เป็นต้น การแสดงแต่ละรอบจึงไม่มีอะไรซ้ำเดิม ถึงแม้ว่าความคิดหลักของเรื่องยังเหมือนเดิม ซึ่งความแตกต่างของการแสดงแต่ละรอบทำให้เหมือนเป็นละครคนละเรื่อง ในฐานะผู้แสดงต้องเตรียมตัวให้พร้อมในการรับมือกับสิ่งที่ไม่คาดคิดอยู่ตลอดเวลา สิ่งที่คุณแสดงไม่ยากให้เกิดขึ้นบนเวที คือ การที่ผู้ชมไม่มีการโต้ตอบกลับมาในขณะที่ทำการแสดง เนื่องจากผู้แสดงไม่มีข้อความจากผู้ชมทำให้การแสดงขาดความต่อเนื่อง และผู้แสดงต้องแก้ไขสถานการณ์ที่เกิดขึ้นเพื่อให้ละครดำเนินต่อไปได้ (กนดัธร เตโชหาร, สัมภาษณ์, 15 กุมภาพันธ์ 2562)

จะเห็นได้ว่า การแสดงละครลักษณะนี้สถานการณ์บนเวทีดำเนินต่อไปได้ด้วยฝีมือนักแสดงที่ต้องมีทักษะในการรับฟังเป็นอย่างดี อีกทั้งต้องมีทักษะการคิดอย่างสร้างสรรค์และมีข้อมูลเพียง

พอที่จะโต้ตอบกับผู้ชมที่มีลักษณะต่างกัน โดยนักแสดงต้องสามารถยอมรับเงื่อนไขใหม่ที่ไม่ใช่เงื่อนไขของตัวละครในเรื่อง หากแต่เป็นเงื่อนไขที่เกิดจากผู้ชมในการโต้ตอบกลับมา อย่างไรก็ตาม นักแสดงอาจจะต้องลดความคาดหวังในส่วนปฏิกิริยาโต้ตอบกลับของผู้ชม เนื่องจากลักษณะของผู้ชมแต่ละคนมีความลักษณะเฉพาะตน อีกทั้งการแสดงแต่ละรอบที่ไม่มีความซ้ำเติม ซึ่งเป็นความท้าทายที่ดีที่แสดงให้เห็นถึงความหลากหลายของเงื่อนไขที่มีความหมายบางอย่างซ่อนอยู่จากการโต้ตอบกลับต่างเวลาและต่างสถานการณ์ของผู้ชมแต่ละคน

อาจกล่าวได้ว่า ประการแรก วิชาเสนอละครแบบมีส่วนร่วม นั้น สิ่งที่ผู้สร้างงานเตรียมไว้ต้องมีความยืดหยุ่นพอสมควรที่จะทำให้งานอยู่ได้ด้วยตัวของมันเองเหมือนกัน หากเราจะไปคาดหวังว่าผู้ชมจะต้องมีส่วนร่วมหรือต้องสร้างสิ่งใหม่บางทีการไปตีกรอบเอาไว้แบบนี้มันก็เป็นเหมือนกับการที่ผู้สร้างไปโยนภาระให้ผู้ชมมากเกินไป ในบางครั้งผู้ชมอาจจะไม่ได้พร้อมที่จะโต้ตอบกลับหรืองานชิ้นนั้นต้องนำไปสู่สิ่งใหม่

ประการสอง ทักษะของนักแสดงถือว่ามีส่วนสำคัญมากที่จะทำให้ละครดำเนินไปได้ นักแสดงต้องมีการปรับตัวค่อนข้างมากและต้องสามารถยอมรับเงื่อนไขใหม่ๆ เนื่องจากว่าปฏิกิริยาในการตอบโต้กลับมาของผู้ชมนั้นเป็นสิ่งที่ไม่เคยเกิดขึ้นในระหว่างซ้อม เป็นการโต้ตอบความคิดและความรู้สึกในตอนนั้นซึ่งในขั้นตอนการเตรียมงานต้องมีการวางแผนไว้อย่างดีเพราะอาจมีข้อผิดพลาดเกิดขึ้นได้ เช่น บางรอบการแสดงที่ผู้ชมโต้ตอบกลับมาเพื่อจะนำไปสู่สิ่งใหม่แต่หลุดจากประเด็นที่ผู้สร้างงานต้องการสื่อสาร นักแสดงจะต้องสามารถแก้ไขไปตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในตอนนั้น และในขณะที่เดียวกันต้องสามารถรักษาโครงสร้างของเรื่องเอาไว้ให้ได้อันจะส่งผลให้ละครเคลื่อนไปตามที่ผู้สร้างงานออกแบบการแสดงเอาไว้

ละครแบบมีส่วนร่วมในฐานะเป็นเครื่องมือส่งเสริมทักษะของชีวิต

ศิลปะการละครเป็นอีกหนึ่งศาสตร์ที่มีส่วนช่วยพัฒนาคน สังคม และประเทศชาติทั้งทางตรงและทางอ้อม ในประเทศไทยมีการเปิดการเรียนการสอนในสาขาศิลปะการละครทั้งในกรุงเทพฯ และภูมิภาคต่างๆ ของประเทศ และยิ่งเกิดกลุ่มละครต่างๆ ขึ้นอีกมากมายที่สร้างงานละครเพื่อสื่อสารความหมายบางอย่างกับสังคม อันเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นว่านอกเหนือจากจะมีการพัฒนาด้านอุตสาหกรรม เทคโนโลยีและวิทยาการทั้งหลายแล้ว คนในสังคมยังต้องการงานศิลปะในฐานะที่เป็นเครื่องมือในการช่วยขัดเกลาจิตใจและส่งเสริมทักษะต่างๆ ของชีวิตมนุษย์

นักวิชาการด้านศิลปะการละครท่านหนึ่ง กล่าวว่า ละครแบบมีส่วนร่วมสามารถเสริมสร้างทักษะการถ่ายทอดของผู้สร้างงานละคร โดยศิลปินต้องเปิดกว้างมากพอสมควร การเปิดกว้างในที่นี้ต้องเปิดกว้างในเชิงความหมายของงานและเปิดกว้างในเชิงทักษะ เช่น การฟัง การพูด เป็นต้น

เนื่องจากศิลปินต้องร่วมสร้างงานกับผู้ชม เพราะฉะนั้นผู้ชมก็มีเสรีภาพที่จะตอบโต้กลับมาอย่าง ศิลปินเว้นช่องว่างเอาไว้ ผู้ชมจึงมีส่วนทำให้ละครเรื่องนั้นๆ เคลื่อนที่ไปและมีอิสระที่จะสื่อสารประเด็น อื่นๆ อย่างรอบด้านมากขึ้น (เมษา อุทัยรัตน์, สัมภาษณ์, 14 กุมภาพันธ์ 2562)

เสรีภาพของการมีส่วนร่วมในละครเป็นเหมือนการขยายช่องทางการสื่อสาร และทำให้การ สื่อสารมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยมีความสอดคล้องกับแนวคิดของ Habermas (อ้างใน ชูศักดิ์ เอื้องโชคชัย 2552: 19) เคยกล่าวว่า “ ความเข้าใจ ” จะเกิดได้จากปฏิสัมพันธ์ที่ทุกฝ่ายที่สื่อสารมี โอกาสอย่างเท่าเทียมกันทั้งในการอธิบายตีความโดยปราศจากการการสร้างความรู้สึกกลัวหรือความ รุนแรง ทุกคนมีสิทธิที่จะแสดงความคิดเห็นอย่างเสรีไร้การปิดกั้นโดยภายใต้สภาพการณ์บริบทการ สื่อสารแบบนี้เท่านี้เท่านี้ที่การเห็นพ้องต้องกันจะเกิดขึ้นอย่างแท้จริง

ในขณะที่ นักวิชาการด้านศิลปะการแสดงท่านหนึ่ง กล่าวว่า รูปแบบของละครลักษณะนี้ สามารถไปส่งเสริมทักษะชีวิตมนุษย์ได้อย่างหลากหลาย กล่าวคือ ผู้ชมที่เข้ามาชมละครไม่มีบทละคร ไม่ได้มีการซ้อมมาก่อน และไม่มีการรอบเกี่ยวกับการแสดงมา เป็นการแสดงสดที่ผู้ชมทุกคนจะต้องนำ ประสบการณ์ตัวเองโต้ตอบกับนักแสดง เป็นการเกิดภาวะของการเรียนรู้ตัวเองอีกรูปแบบหนึ่ง(ณัฐ กานต์ บุญศิริ , สัมภาษณ์, 5 มีนาคม 2562) โดยที่ผู้ชมบางคนเกิดการเรียนรู้ผ่านการฟังและการ โต้ตอบกลับในขณะที่ร่วมแสดง และผู้ชมบางคนได้เรียนรู้หลังจากที่แสดงไปแล้ว ผู้เขียนขอยกตัวอย่าง ละครเวทีที่นำเสนอในรูปแบบการแสดงเดี่ยว และเปิดโอกาสให้ผู้ชมได้มีส่วนร่วมในการแสดง ละคร เวทีเรื่อง ชีวิตดี๊ดี

ภาพที่ 1 ละครเวทีเรื่อง ชีวิตดี๊ดี ภาควิชาศิลปการละคร คณะอักษรศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ที่มา : Voice TV

เป็นเรื่องราวของชายหนุ่มผู้ลิสต์สิ่งที่ทำให้ชีวิตดีเพื่อผ่านพ้นช่วงเวลาที่เลวร้าย ถูกถ่ายทอดผ่านละครเวทีเรื่อง 'ชีวิตที่ดี' ละครประจำปี 2559 ของภาควิชาศิลปการละคร คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย แผลมาจากบทละครเรื่อง 'Every Brilliant Thing' โดยนักเขียนชาวอังกฤษ 'Duncan Macmillan' ซึ่งการแสดงเป็นภาษาอื่นเป็นครั้งแรกของละครเรื่องนี้ จะนำเสนอผ่านนักแสดงเพียงคนเดียว โดยมีนักแสดง 3 เพศ 3 รุ่น 3 บุคลิก ผลัดเปลี่ยนมาสวมบทบาท นอกจากนั้นผู้ชมยังได้มีส่วนร่วมกับการแสดงและช่วยดำเนินเรื่องไปพร้อมกัน จะเห็นได้ว่า รูปแบบของละครลักษณะนี้เป็นการสื่อสาร2ทางที่เกิดขึ้นจากการมีส่วนร่วมในละคร ทำให้ผู้ชมเหมือนได้ไปทำความรู้จักกับใครสักคนที่กำลังเผชิญกับปัญหาต่างๆในละคร เป็นประสบการณ์ที่ผู้ชมได้เข้าไปทดลองแก้ไขปัญหาผ่านการแสดงร่วมกันกับผู้สร้างงาน โดยที่ผู้ชมเหมือนได้กลับไปสำรวจตัวเองทำให้เข้าใจตนเองและผู้อื่นมากขึ้น

ดังที่ B. Mody, 1991 (อ้างใน ชูศักดิ์ เอื้องโชคชัย, 2552: 18) ให้เหตุผลสำคัญต่อการสื่อสารไว้ว่า ความล้มเหลวของการสื่อสารมีสาเหตุมาจากรูปแบบและโครงสร้างของการสื่อสาร กล่าวคือ ผู้ส่งสารมีบทบาทและสถานภาพที่เหนือกว่าผู้รับสาร โดยผู้ส่งสารนั้นมักคิดว่าเป็นผู้มีความรู้และความเข้าใจที่ถูกต้องกว่า จึงสรรหากลยุทธ์เพื่อใช้ในการโน้มน้าวใจผู้ส่งสาร โดยมองข้ามกลยุทธ์หนึ่งที่มีความสำคัญนั่นก็คือการดึงผู้รับสารเข้ามามีส่วนร่วมในการสื่อสาร (audience-participation-base approach) หรืออาจกล่าวว่าการสร้างผลงานในกระบวนการใด ๆ ให้มีประสิทธิภาพและประสบความสำเร็จควรยึดถือหลักการมีส่วนร่วมที่มีประสิทธิภาพในทุกขั้นตอน

ฉะนั้น การสื่อสาร2ทางจะเกิดขึ้นไม่ได้หากผู้สร้างงานโยนภาระให้กับผู้ชมมากเกินไป กล่าวคือ ส่วนเนื้อหาที่เว้นว่างให้ผู้ชมเข้ามามีส่วนร่วมควรเปิดอิสระอย่างแท้จริง โดยไม่ใช่แค่เว้นช่องว่างไว้ให้ผู้ชมได้ตอบกลับมาเพียงเพราะว่าผู้สร้างงานอยากให้โต้ตอบเท่านั้น แต่ผู้สร้างงานและนักแสดงจะต้องนำความคิดเห็นของผู้ชมที่เสนอมาต่อยอดเพื่อให้เกิดความหมายใหม่บางอย่างขึ้นในละครเรื่องนั้นๆ ซึ่งสิ่งนี้เป็นสิ่งสำคัญในการออกแบบละครลักษณะนี้ แต่อย่างไรก็ตาม การสร้างงานลักษณะนี้จำเป็นจะต้องอาศัยประสบการณ์ทั้งผู้สร้างงานและผู้เสพในการสร้างพื้นที่ในการเรียนรู้ผ่านการแสดงบทบาทสมมุติและแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เพื่อค้นหาประเด็นอื่นๆที่ซ่อนอยู่ในงานละครชิ้นนั้นๆ นอกจากนี้ วิธีการนำเสนอที่แตกต่างออกไปของละครลักษณะนี้ที่ทำให้ผู้ชมได้รับฟังความคิดเห็นและโต้ตอบกลับ ทั้งนี้ยังช่วยส่งเสริมความเท่าเทียมและการเคารพสิทธิของตัวเองและผู้อื่นอีกด้วย

บทสรุป

ละครแบบมีส่วนร่วมเป็นแนวคิดที่พยายามลดกำแพงกั้นกลางระหว่างนักแสดงและผู้ชม รูปแบบละครลักษณะนี้ผู้ชมไม่ได้มีปฏิสัมพันธ์กับโรงละครในฐานะผู้ชมเพียงเท่านั้น แต่ผู้ชมได้ลองเข้าไปอยู่ในสถานการณ์อื่น ๆ ที่ต่างไปจากเดิมได้ลองเป็นผู้สร้างเงื่อนไขใหม่ๆ ในฐานะตัวละคร ซึ่งเป็นการคืนอำนาจแก่ผู้ชมโดยผู้สร้างงานเปิดช่องว่างให้ผู้ชมมาร่วมแลกเปลี่ยนประสบการณ์ส่วนตัวผ่านช่องว่างนั้น อีกทั้งยังเป็นการนำเสนอผลงานศิลปะรูปแบบใหม่ๆ สำหรับกลุ่มผู้ชมที่สนใจและเปี่ยมรสนิยมยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม การมีส่วนร่วมในละครที่มีผู้สร้างงานเป็นผู้ควบคุมทิศทางในกระบวนการแต่ต้องไม่เป็นการควบคุมผู้ร่วมกระบวนการ เมื่อนักแสดงกับผู้ชมต่างยอมรับเงื่อนไขใหม่ในช่องว่างนี้ร่วมกันได้ สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นการเสริมสร้างประสบการณ์ของการเรียนรู้ของนักแสดงและผู้ชมผ่านการแสดงบทบาทสมมุติที่เกิดขึ้นขณะทำการแสดงหรืออาจเกิดขึ้นหลังการแสดงจบไปแล้ว นอกจากนี้ผู้เขียนสามารถสรุปออกเป็น 2 ประเด็น ดังนี้

1. รูปแบบละครแบบมีส่วนร่วมในฐานะงานศิลปะการแสดงที่สลายเส้นแบ่งระหว่างนักแสดงกับผู้ชม

คำว่า “ มีส่วนร่วม ” แสดงให้เห็นถึงการมีมากกว่าหนึ่งสิ่งหรือหลายสิ่งมารวมกัน รูปแบบละครแบบมีส่วนร่วมเป็นการสร้างงานศิลปะอีกหนึ่งทางเลือกที่ลดระยะห่างระหว่างนักแสดงและผู้ชมเป็นการคืนเสรีภาพให้กับผู้ชม โดยความเฝ้าจางของเส้นแบ่งระหว่างนักแสดงและผู้ชมอาจค่อยๆ ลดลงตั้งแต่เริ่มกระบวนการ ซึ่งก่อให้เกิดการสร้างงานที่นำไปสู่สิ่งใหม่อย่างไม่จำกัด แต่รูปแบบละครลักษณะนี้อาจจะไม่นำพาไปเจอสิ่งใหม่ได้หากนักแสดงและผู้ชมไม่มีการสื่อสารหรือตอบโต้กันเรื่องราวในละครอาจดำเนินไปได้ตามที่ผู้สร้างงานออกแบบไว้เท่านั้น เส้นแบ่งที่ว่านี้ก็อาจไม่เฝ้าจางลงไปได้ ดังนั้น การเปิดใจให้กว้างต่อรูปแบบละครแบบมีส่วนร่วมเป็นสิ่งสำคัญอย่างมาก หากผู้ร่วมกระบวนการทุกคนเปิดใจแล้วนั้นการโต้ตอบระหว่างนักแสดงและผู้ชมในขณะการแสดงจะนำไปสู่การพัฒนาทางด้านความคิดและความรู้สึกจนกระทั่งสามารถโต้ตอบกลับ ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ของตนผ่านการแสดง ซึ่งเป็นพลังงานที่ดีและมีคุณค่าเปรียบเสมือนเชื้อเพลิงเติมไฟให้กันและกัน และอาจก่อให้เกิดผลงานศิลปะในมุมมองใหม่ๆ ขึ้นอย่างมหาศาล

2. ละครแบบมีส่วนร่วมในฐานะเป็นเครื่องมือสำคัญที่ใช้ในการสื่อสาร

ศักยภาพของละครแบบมีส่วนร่วมสามารถเป็นเครื่องมือที่ช่วยส่งเสริมทักษะชีวิตผู้ร่วมในกระบวนการ เช่น การฟัง การพูด การสัมผัส การใช้สายตา ผ่านการโต้ตอบกลับ ซึ่งจะนำไปสู่การเรียนรู้และทำให้เกิดความเข้าใจในปัญหา ละครแบบมีส่วนร่วมเป็นเหมือนห้องทดลองวิทยาศาสตร์ที่ผู้ร่วมกระบวนการจะได้ทดลองค้นหาและแก้ไขปัญหาผ่านการแสดง เมื่อต้องเผชิญปัญหาในสถานการณ์จริงผู้ร่วมกระบวนการอาจจะดึงประสบการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในห้องทดลองการแสดงมาปรับ

หรือเลือกใช้ได้ และเสริมสร้างมุมมองต่อสิ่งต่างๆที่เกิดขึ้นในชีวิตอย่างรอบด้านมากขึ้น อีกทั้งยังแสดงให้เห็นถึงลักษณะเฉพาะตนของผู้ชมแต่ละคนสร้างความมั่นใจและกล้าที่จะแสดงออก เป็นการสื่อสาร 2ทางที่เกิดขึ้นในเวลาเดียวกันอันจะก่อให้เกิดการค้นพบร่วมกันและเป็นประสบการณ์แปลกใหม่ตลอดจนให้คุณค่าต่อชีวิตอันจะนำไปสู่การกลับไปสำรวจและพัฒนาตนเองต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กนต์ธร เตโชพาร. (2562, 15 กุมภาพันธ์). ศิลปินอิสระ [บทสัมภาษณ์].
- กิตติศักดิ์ สุวรรณโกติน. (2559, 7 เมษายน). *เส้นบางๆที่หายไป. สีสัน*, น.81-82.
- ชูศักดิ์ เอื้องโชคชัย. (2552). *การสร้างสรรคละครแบบมีส่วนร่วมเพื่อสุขภาวะของผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์คนชรา* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ ไม่ได้ตีพิมพ์). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- ณัฐกานต์ บุญศิริ. (2562, 5 มีนาคม). อาจารย์ประจำภาควิชาศิลปะการแสดง คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม [บทสัมภาษณ์].
- ธีรเนตร วิโรจน์สกุล. (2554). *กระบวนการสร้างสรรค์ละครเวที 6 มิติ สำหรับเด็กพิการทางสายตา* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ ไม่ได้ตีพิมพ์). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- พรรัตน์ ดำรุง. (2557). *ละครประยุกต์ การใช้ละครเพื่อการพัฒนา*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เมษา อุทัยรัตน์. (2562, 14 กุมภาพันธ์). อาจารย์ประจำภาควิชาศิลปะการแสดง คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม [บทสัมภาษณ์].
- Entertainment. (2559, 25 กุมภาพันธ์). 'ชีวิตที่ดี' การแสดงเดี่ยวแบบอินเทอร์แอคทีฟ: VOICETV, น.1. สืบค้นจาก <https://www.voicetv.co.th/read/331071>
- Fletcher-Watson, B (2013). "Child's Play: a postdramatic theatre of paidia for the very young", Platform 7(2), pp.14-31. Retrieved from <http://theatreforbabies.tumblr.com/post/59417573811/childs-play-a-postdramatic-theatre-of-paidia>
- Sidney, Homan (2014). "Introduction: What Have You Learned Today?". *Comparative Drama*. 48 (1&2): 1–11. Retrieved from <https://muse.jhu.edu/article/545108/pdf>

ละครสร้างสรรค์: กระบวนการเรียนรู้ทางเลือกใหม่ ที่สอดคล้องกับทิศทางการศึกษาของชาติ

ลิขิต ใจดี

นักศึกษาศิลปะการแสดง

คณะศิลปกรรมศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้ ผู้เขียนมีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอถึงละครสร้างสรรค์ที่สอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาการศึกษาของชาติ พบว่า ละครสร้างสรรค์เป็นกระบวนการเรียนรู้ทางเลือกที่สามารถใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนได้ในหลากหลายมิติเพื่อเสริมสร้างให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ อันเนื่องมาจากละครสร้างสรรค์เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสทางความคิดจินตนาการ ผ่านการแสดงออกทางภาษาและการเคลื่อนไหวร่างกายอย่างมีปฏิสัมพันธ์กลุ่มตามบทบาทสมมุติอย่างมีอิสระ โดยมีผู้นำกิจกรรมหรือครูผู้สอนเป็นผู้กระตุ้นให้เกิดการแสดงออกเชิงสร้างสรรค์ โดยเน้นให้เด็กและเยาวชนเป็นศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้ ตลอดจนสะท้อนให้เห็นถึงทักษะการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมอันจะนำไปสู่ความเข้าใจตนเองและผู้อื่นได้อย่างถ่องแท้ และจากการสำรวจมุมมองของผู้คนในสังคมไทยโดยใช้วิธีการเลือกแบบบังเอิญ (Haphazard or Accidental Sampling) พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่ให้ความร่วมมือตอบแบบสอบถามจำนวน 379 คน โดยส่วนใหญ่ยังขาดความเข้าใจเกี่ยวกับจุดมุ่งหมาย กลุ่มเป้าหมาย ความสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ คุณค่าเชิงพัฒนา และรวมไปถึงลักษณะของละครสร้างสรรค์ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าละครสร้างสรรค์ยังเป็นเรื่องใหม่สำหรับบริบทของสังคมไทย ดังนั้น จะสังเกตเห็นได้ว่าละครสร้างสรรค์เป็นการเรียนรู้แนวทางเลือกใหม่ที่สอดคล้องกับทิศทางการศึกษาของชาติไทยในบริบทต่าง ๆ ควรได้รับการสนับสนุนและส่งเสริมเพื่อเป็นการขยายฐานความเข้าใจเกี่ยวกับคุณค่าและความสำคัญของละครสร้างสรรค์ต่อสาธารณชนต่อไป

คำสำคัญ: ละครสร้างสรรค์, กระบวนการเรียนรู้, ทางเลือกใหม่, การศึกษาของชาติ

Creative Drama: A New Learning Process in Accordance with National Education Direction

Likhit Jaidee

Master Student in Performing Arts

Faculty of Fine and Applied Arts

Suan Sunandha Rajabhat University

Abstract

This academic article aims to present a creative drama that is consistent with the direction of national education development. The study found that a creative drama is an alternative learning process that can be used as a tool to develop the potential of children and youth in a variety of dimensions in order to create a human being. Due to a creative drama is a learning process that opens up opportunities for imagination and thinking through language expressions and body movements with activity leaders or teachers encouraging creative expression. By emphasizing that children and youth are the center of learning as well as reflecting the skills of living with others in society that will lead to a better understanding of oneself and others. By using the survey of the views of people in Thai society by using the haphazard or accidental sampling target group found that 379 of samplings were lack of the understanding about purpose, target and concordantly with the National Education Act in Development value. Moreover, the character of the creative drama is still a new matter for the context of Thai society. Therefore, it can be seen that creative drama is a new way of learning that is consistent with the direction of Thai national education in various contexts and should be supported and promoted in order to expand the base of understanding about the value and importance of the drama in the future.

Keywords: creative drama, learning process, new alternative, direction of Thai national education

บทนำ

การพัฒนามนุษย์ให้สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข เป็นความมุ่งหมายที่สำคัญของการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2545 และฉบับที่ 3 พ.ศ. 2553 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2545) เด็กและเยาวชนจึงเป็นความหวังที่สำคัญของสังคมที่จะช่วยขับเคลื่อนประเทศชาติไปสู่เส้นทางที่ควร ดังนั้นแล้วกระบวนการที่จะช่วยส่งเสริมและพัฒนาเด็กและเยาวชนให้มีพฤติกรรมที่พึงประสงค์ ควรเป็นกระบวนการที่เน้นให้เด็กและเยาวชนเป็นศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้ โดยเปิดโอกาสทางความคิด จินตนาการ และพัฒนาอย่างสร้างสรรค์ ซึ่งกระบวนการดังกล่าวสอดคล้องกับกระบวนการเรียนรู้ของละครสร้างสรรค์ (Creative Drama) ที่สามารถทำให้เด็กและเยาวชนได้ลองสวมบทบาทของตัวละคร และประสบการณ์ของตัวละครในบริบทที่ต่างกัน เป็นวิธีการหนึ่งที่จะช่วยให้เด็กและเยาวชนมีความเข้าใจเกี่ยวกับชีวิตเพิ่มขึ้น (ปาริชาติ จึงวิวัฒนาภรณ์, 2547: 10-31) โดยเน้นการเปลี่ยนแปลง (transformation) จากภายในตัวของเด็กและเยาวชน และเสริมพลัง (Empowerment) คุณค่าเชิงบวกตามทฤษฎีการเปลี่ยนแปลง (Theory of change) (กิตติรัตน์ ปลื้มจิตร และพฤษ หลกุลบุตร, ม.ป.ป.: 11) ประกอบกับประสบการณ์ในชีวิตทั้งขัดแย้ง สำเร็จ ชัยชนะ สมหวัง พ่ายแพ้ ซึ่งสิ่งเหล่านี้มีอิทธิพลต่อต้นเหตุของความคิดในการแสดงออกทางพฤติกรรม ละครสร้างสรรค์จึงเป็นการแสดงออกด้วยการใช้ภาษา และกริยาท่าทางตามเนื้อเรื่อง อาจมีความซับซ้อนของเรื่องราว แต่สิ่งเหล่านี้เปรียบเสมือนเป็นแบบฝึกหัดที่จะทำให้เด็กและเยาวชนได้เข้าใจและเห็นถึงลักษณะจิตใจของมนุษย์ อันจะนำไปสู่ความเข้าใจตนเองและผู้อื่นได้อย่างถ่องแท้ (ภรณ์ คุรุวัฒน์, 2526: 2)

ในปัจจุบันมีสถาบันการศึกษาทั้งระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน และระดับอุดมศึกษาของไทย บางส่วนได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของกิจกรรมละครสร้างสรรค์และมีการบรรจุไว้ในหลักสูตรการเรียนการสอนอย่างจริงจังเช่นเดียวกับต่างประเทศ (ธนสิน ชุตินธรานนท์, 2560: 204-205) แต่อย่างไรก็ตามประเทศไทยยังมีหน่วยงานหรือสถาบันที่นำกระบวนการดังกล่าวไปพัฒนาไม่มากนัก ซึ่งอาจมีปัจจัยหลากหลายอย่างไม่เอื้ออำนวยต่อกระบวนการดังกล่าว ดังนั้น ผู้เขียนจึงได้นำเสนอถึงประเด็นของละครสร้างสรรค์ซึ่งเป็นกระบวนการเรียนรู้ทางเลือกใหม่ที่สามารถพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญาที่สอดคล้องกับทิศทางการศึกษาของชาติ

ทิศทางพระราชบัญญัติการศึกษาไทย

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2545 และฉบับที่ 3 พ.ศ. 2553 มีความมุ่งหมายและหลักการ พร้อมกับแนวทางการจัดการศึกษา (วิรัตน์ ผดุงชีพ, 2560: 29) ดังนี้

ความมุ่งหมายและหลักการ เพื่อเป็นการพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข โดยมีกระบวนการเรียนรู้ที่มุ่งปลูกฝังจิตสำนึกในด้านปกครองในระบอบประชาธิปไตย เศรษฐกิจ กฎหมาย รักษาประโยชน์อนุรักษ์ศาสนา ศิลปวัฒนธรรมของชาติ ประกอบอาชีพ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ใฝ่รู้ใฝ่เรียน ตามหลักการศึกษาลดชีวิตสำหรับประชาชน โดยเปิดโอกาสให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา และการพัฒนาสาระและกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง

แนวทางการจัดการศึกษา ยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ การจัดการกระบวนการเรียนรู้ต้องจัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล มีการฝึกทักษะ กระบวนการคิด เรียนรู้จากประสบการณ์ตรง ปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม จัดสภาพสิ่งแวดล้อมเอื้อต่อการเรียนรู้ และการจัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลาทุกสถานที่

ละครกับการศึกษาแนวทางเลือก

การเรียนรู้สามารถเกิดขึ้นได้ทุกสถานที่และทุกเวลา ซึ่งไม่จำเป็นต้องเป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในสถานศึกษาเท่านั้น โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อต้องการให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และนำไปเป็นเครื่องมือในการพัฒนาให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ในทุกด้านอย่างเต็มศักยภาพ ดังนั้น จึงไม่ควรที่จะจำกัดขอบเขตรูปแบบ วิธีการ และแนวทางของการเรียนรู้

การศึกษาแนวทางเลือก (Alternative Education) เป็นการจัดการศึกษาที่แตกต่างไปจากการศึกษากระแสหลัก โดยจัดขึ้นบนพื้นฐานธรรมชาติของมนุษย์ที่มีความแตกต่างและหลากหลาย เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ การศึกษาแนวทางเลือกจึงเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่ตอบสนองความต้องการของผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยสามารถเรียนรู้ผ่านสื่อ ภูมิปัญญา ศาสนา สถาบัน และกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์ทั้งตนเอง ชุมชน และสังคมอย่างสร้างสรรค์ (รุ่งอรุณ ไสยโสภณ, 2551:32-35) การเรียนรู้ผ่านกิจกรรมเป็นการเรียนรู้ที่กว้างขวางหลากหลายที่สุด มีผลในการเสริมสร้างและจัดการปัญหาชุมชน เด็ก เยาวชน และสตรีให้ดีขึ้นตามกลวิธีและกระบวนการต่าง ๆ (สุชาติ จักรพิสูทธิ์, 2548:54) หากจะกล่าวถึงการศึกษาแนวทางเลือกโดยการเรียนรู้ผ่านกิจกรรม การละครในบริบทของสังคมไทยก็เป็นอีกแนวทางเลือกที่สามารถพัฒนาการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนได้เป็นอย่างดี อีกทั้งยังเป็นการจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาของชาติ ในหมวดที่ 4 มาตรา 22 ที่ว่าด้วยเรื่องของการจัดการศึกษาอีกด้วย ในสังคมไทยมีนักการละครได้นำกระบวนการดังกล่าวไปปรับใช้สังคมได้เป็นผลสำเร็จ แต่ยังไม่กว้างขวางมากนัก ดังที่ฐานชน จันทร์เรือง (2556: 175-176) กล่าวว่า บ้านเรียนมรดกใหม่เป็นสถานศึกษาขนาดเล็ก ใช้รูปแบบของบ้าน

ประยุกต์ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตนักรละคร และได้รับการสนับสนุนจากการศึกษาในระบบให้ใช้ละครเพื่อสร้างการศึกษาแบบองค์รวมทั้งในมิติการใช้ชีวิตและการทำงาน โดยได้ดำเนินการสร้างหลักสูตรเฉพาะคน และได้รับการรับรองจากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเขต 1 จังหวัดปทุมธานี ภายใต้การกำกับดูแลของกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งเป็นสถานศึกษาที่ใช้แนวคิดกิจกรรมการละครเป็นจุดเริ่มต้น โดยผู้เรียนจะได้เรียนรู้ครบทั้ง 8 กลุ่มสาระฯ ผ่านการแสดงละครในเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหารายวิชา แต่อย่างไรก็ตามสังคมไทยยังขาดความเข้าใจถึงจุดมุ่งหมายที่สำคัญของกระบวนการละคร ดังที่ รัศมี เผ่าเหลืองทอง และพินดา ฐปนากร (2548: 87) ได้กล่าวไว้ในข้อสรุปของผู้บริหารในงานวิจัยเรื่อง นโยบายการส่งเสริมศิลปะการละครเพื่อการพัฒนาเยาวชนว่า “สังคมไทยมักมองว่าละคร คือ การแสดงหรือการเดินกินรำกิน และมีจุดมุ่งหมายเพื่อความบันเทิงเป็นสำคัญ”

สังคมไทยในปัจจุบันยังมีหน่วยงานหรือสถาบันที่นำกระบวนการละครไปพัฒนาสังคมไม่มากนัก ซึ่งอาจมีปัจจัยที่ไม่เอื้ออำนวยต่อกระบวนการดังกล่าว ผู้เขียนจึงได้นำเสนอถึงปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการจัดกระบวนการละครที่อาจทำให้กระบวนการไม่ประสบความสำเร็จตามที่ควรไว้ ดังนี้

1. จำนวนของนักรละครที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในศาสตร์ด้านการละครเพื่อการพัฒนาการเรียนรู้ยังไม่เพียงพอต่อสภาพปัญหาของสังคมไทย
2. การได้รับการสนับสนุนเรื่องงบประมาณ และทรัพยากรที่อำนวยความสะดวกต่อการจัดกิจกรรมจากหน่วยงานของภาครัฐและเอกชนยังไม่เพียงพอ และต่อเนื่อง
3. บุคคลโดยทั่วไปในสังคมไทยยังขาดความเข้าใจเกี่ยวกับสาระหรือแก่นแท้ของการใช้กิจกรรมการละครเพื่อพัฒนาการเรียนรู้

ปัจจัยดังกล่าวข้างต้นเป็นเพียงมุมมองและประสบการณ์ของผู้เขียน หากจะให้ผู้เขียนเสนอแนวทางเพื่อมิให้ปัจจัยดังกล่าวเป็นอุปสรรคต่อการจัดกระบวนการละครในการพัฒนาสังคมนั้น ควรเริ่มจากการเปิดโอกาสให้นักละครรุ่นใหม่ได้เรียนรู้ และพัฒนากระบวนการร่วมกับนักรละครที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในศาสตร์ด้านการละครให้มากยิ่งขึ้นเพื่อเป็นการผลิตนักรละครที่มีคุณภาพและเพียงพอต่อสภาพปัญหาของสังคม และนอกจากนี้นักละครควรนำเสนอถึงคุณประโยชน์ของการละครกับการพัฒนาสังคมให้กับบุคคลโดยทั่วไปในสังคมเกิดความเข้าใจซึ่งจะส่งผลต่อการได้รับการสนับสนุนเรื่องงบประมาณ และทรัพยากรที่อำนวยความสะดวกจากหน่วยงานของรัฐและเอกชนเป็นลำดับ การใช้กระบวนการด้านการละครเพื่อการพัฒนาของสังคมไทยมีหลากหลายรูปแบบขึ้นอยู่กับความเชี่ยวชาญ กลุ่มเป้าหมาย สภาพปัญหา และจุดประสงค์ของการเรียนรู้ ยกตัวอย่างเช่น ละครในการศึกษา (DIE หรือที่เป็นศัพท์เฉพาะ Drama-in-Education) เป็นการใช้ละครเป็นสื่อการเรียนรู้โดยใช้หัวข้อหรือประเด็นทางสังคม ละครประเภทนี้มักจะพบในประเทศอังกฤษ ละครประเด็นศึกษา (TIE หรือที่เป็นศัพท์เฉพาะ Theatre-in-Education) เป็นการใช้ละครเพื่อเรียนรู้

ประเด็นต่าง ๆ ที่น่าสนใจ และละครสร้างสรรค์ (Creative Drama) เป็นกิจกรรมการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้ร่วมกิจกรรมได้เรียนรู้ร่วมกันอย่างอิสระผ่านกระบวนการละคร ซึ่งการละครในแต่ละรูปแบบก็มีวิธีการ และจุดมุ่งหมายที่แตกต่างกันออกไป

ลักษณะของละครสร้างสรรค์

ละครสร้างสรรค์ (Creative Drama) เป็นกระบวนการเรียนรู้ทางเลือกที่สามารถใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนได้ในหลากหลายมิติทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญาเพื่อเสริมสร้างให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ อันเนื่องมาจากละครสร้างสรรค์เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสทางความคิด จินตนาการ ผ่านการแสดงออกทางภาษาและการเคลื่อนไหวร่างกายอย่างมีปฏิสัมพันธ์กลุ่มตามบทบาทสมมติอย่างมีอิสระที่ปราศจากผู้ชมอย่างเป็นทางการ โดยมีผู้นำกิจกรรมหรือครูผู้สอนเป็นผู้กระตุ้นให้เกิดการแสดงออกเชิงสร้างสรรค์ตามวัตถุประสงค์ของแผนการจัดการเรียนรู้โดยเน้นให้เด็กและเยาวชนเป็นศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้อย่างแท้จริง มีการวัดและประเมินผลตามสภาพความเป็นจริง ตลอดจนสะท้อนให้เห็นถึงทักษะการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมอันจะนำไปสู่ความเข้าใจตนเองและผู้อื่นได้อย่างถ่องแท้ ดังนั้น ละครสร้างสรรค์จึงเป็นกิจกรรมที่ไม่ได้มุ่งเน้นความงามหรือสุนทรียะทางการแสดง แต่มีจุดมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในกระบวนการเป็นสำคัญ ซึ่งลักษณะดังกล่าวมีความแตกต่างไปจากละครเวทีสำหรับเด็ก ดังที่ อุทัยวรรณ ปิ่นประชาสรร (2540: 42) ได้กล่าวเปรียบเทียบเอาไว้ ดังนี้

องค์ประกอบ	ละครเวทีสำหรับเด็ก	ละครสร้างสรรค์
ความมุ่งหมาย	มุ่งเน้นผลงานการแสดงเพื่อความบันเทิงหรือสุนทรียะสำหรับผู้ชมเป็นสำคัญ	มุ่งเน้นกระบวนการเรียนรู้และแสดงออกตามจินตนาการของผู้เข้าร่วมกิจกรรมอย่างมีอิสระ
บทละคร	มีบทละครที่ใช้สำหรับแสดงแบบสมบูรณ์โดยผ่านการตรวจสอบจากผู้ใหญ่หรือผู้ที่เกี่ยวข้องตามขั้นตอน	บทละครได้มาจากผู้เข้าร่วมกิจกรรมช่วยกันคิดขึ้นเองโดยได้รับคำแนะนำจากครูหรือผู้นำกิจกรรมในการหาข้อเท็จจริง
กำกับแสดง	มีผู้กำกับการแสดงอย่างเป็นทางการ	ไม่มีผู้กำกับการแสดงอย่างเป็นทางการ
ฉาก	มีฉากประกอบการแสดงอย่างเต็มรูปแบบเพื่อสร้างจินตนาการแก่ผู้ชม	ใช้ฉากบ้างเล็กน้อยเพื่อสร้างจินตนาการสำหรับผู้แสดงเองแต่มีใช้จุดเน้นที่สำคัญของกิจกรรม

องค์ประกอบ	ละครเวทีสำหรับเด็ก	ละครสร้างสรรค์
เครื่องแต่งกาย	มีเครื่องแต่งกายประกอบการแสดงอย่างเต็มรูปแบบเพื่อสร้างจินตนาการแก่ผู้ชม	มีเครื่องแต่งกายประกอบการแสดงบ้างเล็กน้อยโดยสามารถใช้ตามสภาพของท้องถิ่นแต่มีใช้จุดเน้นที่สำคัญของกิจกรรม
ผู้แสดง	แสดงได้ตามบทบาทที่กำหนดไว้ในบทละคร ตามความต้องการของผู้กำกับการแสดง	ผู้แสดงดำเนินเรื่องตามความคิดและจินตนาการของตนเองอย่างอิสระ พยายามกำกับการแสดงด้วยตนเองผ่านบทละครที่ร่วมกันคิด

แผนการจัดกระบวนการเรียนรู้ละครสร้างสรรค์

การจัดกระบวนการเรียนรู้เป็นหัวใจสำคัญของละครสร้างสรรค์ที่จะส่งเสริมให้กิจกรรมประสบความสำเร็จตามเป้าหมายของผู้นำกิจกรรมหรือผู้ออกแบบกิจกรรมได้กำหนดไว้ ซึ่งผู้นำกิจกรรมควรคำนึงถึงองค์ประกอบของการออกแบบแผนการจัดการเรียนรู้ไว้ ดังนี้

1. **กำหนดกลุ่มเป้าหมาย** คือ ผู้นำกิจกรรมควรกำหนดลักษณะสำคัญของกลุ่มเป้าหมายให้ชัดเจน และทำความเข้าใจถึงพัฒนาการทางด้านร่างกาย อารมณ์ พื้นฐานความรู้ และประสบการณ์ของกลุ่มเป้าหมาย เพื่อออกแบบกิจกรรมให้สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมาย

2. **กำหนดเป้าหมายของกิจกรรม** คือ ผู้นำกิจกรรมควรกำหนดผลสัมฤทธิ์หลักจากการทำกิจกรรมละครสร้างสรรค์อาจเป็นด้านทักษะ ความรู้ หรือความเข้าใจหลักที่ผู้นำกิจกรรมคาดหวังให้เกิดกับกลุ่มเป้าหมายหลังจากผ่านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ครบเสร็จสิ้นทุกกิจกรรม

3. **กำหนดวัตถุประสงค์** คือ ผู้นำกิจกรรมควรกำหนดผลการเรียนรู้ในลักษณะเฉพาะเจาะจงที่คาดหวังว่าจะเกิดกับกลุ่มเป้าหมายภายในแผนการจัดการเรียนรู้นั้น ๆ โดยการเขียนวัตถุประสงค์ควรเขียนเป็นลักษณะเชิงพฤติกรรมที่แสดงออกทั้งทางด้านทักษะและความรู้ที่มีรายละเอียดชัดเจนของแต่ละกิจกรรมหรือของแต่ละแผนการจัดการเรียนรู้เพื่อให้ไปถึงเป้าหมายหลัก

4. **การออกแบบกิจกรรม** ผู้นำกิจกรรมควรออกแบบกิจกรรมให้ครบตาม 3 ชั้น คือ กิจกรรมจูงใจ (ชั้นนำเข้าสู่กิจกรรม) ชั้นเตรียมความพร้อมก่อนแสดงละคร (ชั้นเตรียม) และชั้นการแสดงละคร (ชั้นเรียนรู้) และควรกำหนดเวลาในการดำเนินกิจกรรมทุกขั้นตอน

5. **กำหนดการวัดและประเมินผลกิจกรรม** ผู้นำกิจกรรมควรกำหนดรูปแบบและวิธีการการวัดและประเมินผลไว้ในแผนการจัดการเรียนรู้ให้ชัดเจน ซึ่งถือว่าองค์ประกอบสุดท้ายของแผนการสอนที่มีความสำคัญมากที่สุด เพราะเป็นขั้นตอนที่กลุ่มเป้าหมายและผู้นำกิจกรรมต้องใช้ความเป็นกลางในการประเมินคุณค่าของการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากการแสดงร่วมกัน

ละครสร้างสรรค์ในมุมมองของสังคมไทย

จากการสำรวจมุมมองของผู้คนผ่านแบบสอบถามออนไลน์ โดยใช้วิธีการเลือกแบบบังเอิญ (Haphazard or Accidental Sampling) ซึ่งเป็นการเลือกกลุ่มตัวอย่างเท่าที่มีอยู่หรือที่ได้รับความร่วมมือ (หทัยชนก พรคเจริญ, 2555: 29-30) ซึ่งพบว่า มีผู้ให้ความร่วมมือในการตอบแบบสอบถามจำนวน 379 คน โดยสามารถจำแนกเป็นอาจารย์ในสถาบันอุดมศึกษาจำนวน 28 คน ครูในสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน จำนวน 41 คน นักวิชาการ จำนวน 41 คน นักศึกษาที่กำลังศึกษาในระดับปริญญาตรี (ด้านศิลปะการแสดง) จำนวน 48 คน นักศึกษาที่กำลังศึกษา (ด้านศึกษาศาสตร์ ครุศาสตร์ หรือวิชาชีพครู) จำนวน 52 คน และบุคคลในสถานะอื่น ๆ อีกจำนวน 169 คน มีมุมมองต่อละครสร้างสรรค์ ดังต่อไปนี้

มุมมองด้านจุดมุ่งหมายของละครสร้างสรรค์ พบว่า มีผู้คนเข้าใจถึงจุดมุ่งหมายของละครสร้างสรรค์ว่าเป็นการแสดงเพื่อความบันเทิง จำนวน 120 คน คิดเป็นร้อยละ 31.70 มีผู้คนเข้าใจถึงจุดมุ่งหมายของละครสร้างสรรค์ที่มุ่งพัฒนากระบวนการเรียนรู้เป็นสำคัญจำนวน 72 คน คิดเป็นร้อยละ 19.00 และยังมีผู้คนไม่แน่ใจในจุดมุ่งหมายอีกจำนวน 187 คน คิดเป็นร้อยละ 49.30 จากสถิติดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่ามีผู้คนจำนวนมากที่สุดยังไม่แน่ใจถึงจุดมุ่งหมายของละครสร้างสรรค์ และมีผู้คนอีกจำนวนมากที่ยังเข้าใจผิดถึงจุดมุ่งหมายของละครสร้างสรรค์ว่าเป็นการแสดงเพื่อความบันเทิง ซึ่งแท้ที่จริงแล้วละครสร้างสรรค์เป็นการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นให้เกิดการพัฒนาแก่ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเป็นสำคัญมากกว่าจะเป็นศิลปะการแสดงที่มุ่งความบันเทิง

มุมมองด้านกลุ่มเป้าหมายของละครสร้างสรรค์ พบว่า มีผู้คนเข้าใจถึงกลุ่มเป้าหมายที่เหมาะสมกับการใช้ละครสร้างสรรค์มีวัยเด็กและเยาวชนจำนวน 200 คน คิดเป็นร้อยละ 52.80 ผู้ใหญ่ 48 คน คิดเป็นร้อยละ 12.70 ทุกเพศทุกวัยจำนวน 40 คน คิดเป็นร้อยละ 10.60 และยังไม่แน่ใจในกลุ่มเป้าหมายอีกจำนวน 91 คน คิดเป็นร้อยละ 24.00 จากสถิติดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่ามีผู้คนจำนวนมากยังขาดความเข้าใจถึงกลุ่มเป้าหมายของการนำกระบวนการเรียนรู้ละครสร้างสรรค์ไปพัฒนา ซึ่งแท้ที่จริงแล้วการนำกระบวนการของละครสร้างสรรค์ไปพัฒนาสามารถใช้ได้กับทุกเพศทุกวัยไม่จำเป็นต้องเป็นเพียงกลุ่มเป้าหมายในวัยเด็กและเยาวชนเท่านั้น

มุมมองของละครสร้างสรรค์กับการพัฒนาด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา พบว่า มีผู้คนเข้าใจถึงประสิทธิภาพของละครสร้างสรรค์สามารถพัฒนาด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญาได้ จำนวน 119 คน คิดเป็นร้อยละ 31.40 ไม่สามารถพัฒนาด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญาได้จำนวน 67 คน คิดเป็นร้อยละ 17.70 และยังไม่แน่ใจถึงประสิทธิภาพของละครสร้างสรรค์อีกจำนวน 193 คน คิดเป็นร้อยละ 50.90 จากสถิติดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่ามีผู้คนจำนวนมากที่สุดยังไม่แน่ใจว่ากระบวนการเรียนรู้ละครสร้างสรรค์จะสามารถพัฒนาทางด้านร่างกาย

อารมณ์ สังคม และสติปัญญาได้ ซึ่งแท้ที่จริงแล้วกระบวนการของละครสร้างสรรค์สามารถพัฒนา
มนุษย์ให้มีความสมบูรณ์ทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญาได้เป็นอย่างดี

มุมมองด้านลักษณะของละครสร้างสรรค์ พบว่า มีผู้คนเข้าใจว่าเป็นการแสดงละครจากบท
ละครที่แต่งขึ้นที่สมบูรณ์ มีผู้กำกับการแสดง มีองค์ประกอบการแสดงที่สอดคล้องกับเรื่อง และมีผู้ชม
อย่างเป็นทางการจำนวน 130 คน คิดเป็นร้อยละ 34.30 เป็นการแสดงละครในลักษณะบทบาทสมมุติ
อย่างไม่เป็นทางการ จำนวน 71 คน คิดเป็นร้อยละ 18.70 และยังไม่แน่ใจถึงลักษณะของละคร
สร้างสรรค์อีกจำนวน 178 คน คิดเป็นร้อยละ 47.00 จากสถิติดังกล่าวทำให้ทราบว่ายังมีผู้คนที่ยังไม่
แน่ใจว่าละครสร้างสรรค์มีลักษณะเป็นอย่างไร และมีผู้คนอีกจำนวนมากที่เข้าใจว่าละครสร้างสรรค์
เป็นการแสดงละครที่ต้องมีบทละครที่สมบูรณ์ มีผู้กำกับการแสดง มีองค์ประกอบการแสดงที่
สอดคล้องกับเรื่อง และมีผู้ชมอย่างเป็นทางการ ซึ่งแท้ที่จริงแล้วละครสร้างสรรค์เป็นการแสดงละคร
ในลักษณะบทบาทสมมุติ ไม่จำเป็นต้องมีผู้กำกับการแสดง ไม่จำเป็นต้องมีองค์ประกอบการแสดงที่
สอดคล้องกับเรื่องก็ได้ และไม่จำเป็นต้องมีผู้ชมการแสดงอย่างเป็นทางการ โดยส่วนมากมักจะแสดง
ให้กับเพื่อนหรือผู้ร่วมกิจกรรมในครั้งนั้นชมเพื่อเป็นการเรียนรู้ร่วมกันมิได้มุ่งเน้นความสุนทรีย์ด้าน
การแสดงเป็นสำคัญ

มุมมองของผู้คนในสังคมไทยที่มีต่อละครสร้างสรรค์ จะเห็นได้ว่าผู้คนโดยส่วนใหญ่ยังขาด
ความเข้าใจเกี่ยวกับจุดมุ่งหมาย กลุ่มเป้าหมาย คุณค่าด้านการพัฒนา และรวมไปถึงลักษณะของละคร
สร้างสรรค์ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่ากระบวนการละครสร้างสรรค์ยังเป็นเรื่องใหม่สำหรับบริบทของ
สังคมไทย ดังนั้น ควรมีการสนับสนุนและส่งเสริมให้นำกระบวนการดังกล่าวมาปรับใช้สังคมในบริบท
ต่าง ๆ

นักการละครสร้างสรรค์กับการพัฒนาเด็กและเยาวชนในบริบทสังคมไทย

ตลอดระยะเวลากว่า 40 ปีที่ผ่านมา ละครสร้างสรรค์ ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในฐานะเป็น
เครื่องมือการจัดการเรียนการสอนแก่เด็กและเยาวชนในสถานศึกษาตั้งแต่ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน
จนถึงระดับอุดมศึกษา โดยจุดเริ่มต้นนั้นเกิดจากสายศิลปะการแสดงละคร คือ เริ่มต้นโดย
รองศาสตราจารย์อรชума ยุทธวงศ์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ราว พ.ศ. 2517 ได้
ไปศึกษาระดับมหาบัณฑิต ด้านการละครจากมหาวิทยาลัยฮาวาย ประเทศสหรัฐอเมริกา ต่อมาจึงได้
มีการจัดการเรียนการสอนรายวิชาดังกล่าวในระดับอุดมศึกษาอีกหลากหลายสถาบัน โดยมี
จุดมุ่งหมายให้ศิลปินหรือนักการละครสามารถนำเทคนิคและกระบวนการละครสร้างสรรค์ไปใช้พัฒนา
เด็กและเยาวชนในสถานศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ (ธนสิน ชุตินธรานนท์, 2560: 204-205)

นักการละครสร้างสรรค์ของไทยได้นำกระบวนการละครสร้างสรรค์ไปพัฒนาเด็กและเยาวชน
ได้เป็นผลสำเร็จครอบคลุมจุดมุ่งหมายเชิงพัฒนาทางการศึกษาทั้ง 3 จุดมุ่งหมาย ได้แก่ ด้านพุทธิพิสัย

หมายถึง การใช้ละครสร้างสรรค์เป็นเครื่องมือในการพัฒนาความสามารถทางสติปัญญา ด้านจิตพิสัย หมายถึง การใช้ละครสร้างสรรค์เป็นเครื่องมือในการพัฒนาด้านอารมณ์ความรู้สึก ทักษะคิด การตระหนักรู้ในคุณค่าและความสำคัญกับชีวิตและสังคม และด้านทักษะพิสัย หมายถึง การใช้ละครสร้างสรรค์เป็นเครื่องมือในการพัฒนากล้ามเนื้อ ประสาทสัมผัสของกล้ามเนื้อ และการเคลื่อนไหว

นอกจากนี้ ผู้เขียนยังได้ดำเนินการศึกษางานวิจัยที่ได้ใช้กระบวนการละครสร้างสรรค์มาพัฒนาเด็กและเยาวชนพร้อมกับยกตัวอย่างสภาพปัญหาและผลของการวิจัยที่เกิดขึ้นในบริบทสังคมไทยออกเป็น 3 ด้าน คือ ด้านพุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัยเพื่อให้สังคมเห็นถึงคุณค่าและความสำคัญของละครสร้างสรรค์กับการพัฒนาเด็กและเยาวชน ดังนี้

1. ละครสร้างสรรค์กับการพัฒนาเด็กและเยาวชนด้านพุทธิพิสัย

จรรยา ชูสุวรรณ (2559) กล่าวถึงสภาพปัญหาของเด็กนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนวัดอมรินทรารามที่ขาดทักษะภาษาไทย ทั้งทางด้าน การอ่าน การเขียน การฟัง การพูด การใช้ภาษา และด้านวรรณคดี ส่งผลให้นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาในรายวิชาภาษาไทยต่ำ หลังจากดำเนินการวิจัย พบว่า การใช้กระบวนการละครสร้างสรรค์มีประสิทธิผลต่อการพัฒนาทักษะภาษาไทยด้านการอ่าน ด้านการเขียน ด้านการฟัง ด้านการพูด ด้านการใช้ภาษา และด้านวรรณคดี ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

2. ละครสร้างสรรค์กับการพัฒนาเด็กและเยาวชนด้านจิตพิสัย

สุดาพร นิมขำ (2560) กล่าวถึงสภาพปัญหาของเด็กกำพร้าที่ได้รับผลกระทบจากเอดส์ ที่มีจำนวนมากขึ้นทุก ๆ ปี ซึ่งเด็กที่ได้รับผลกระทบจากเอดส์ต้องเผชิญกับปัญหาทั้งด้านร่างกาย คือ สุขภาพของเด็กที่ติดเชื้อจะไม่แข็งแรง และมีพัฒนาการทางร่างกายที่ช้า ประกอบกับด้านจิตใจ คือ เด็กมักจะรู้สึกกลัวความสูญเสียภาวะจิตใจที่บอบช้ำเหล่านี้ส่งผลให้เด็กรู้สึกไม่มั่นคงในชีวิต รู้สึกเป็นปมด้อย ไม่รู้สึกว่าชีวิตมีคุณค่า ไม่มีความหวังกับอนาคต จึงส่งผลให้เด็กขาดทักษะทางสังคม เนื่องจากคิดว่าตนเองนั้นเป็นที่รังเกียจของสังคม หลังจากดำเนินการวิจัย พบว่า เด็กกำพร้าที่ได้รับผลกระทบจากเอดส์ มีคะแนนทักษะทางสังคม ร้อยละ 66.88 และการเปรียบเทียบทักษะทางสังคม ก่อนและหลังการใช้ละครสร้างสรรค์ พบว่าเด็กกำพร้าที่ได้รับผลกระทบจากเอดส์ ได้คะแนนเฉลี่ย ก่อนการจัดกิจกรรมเท่ากับ 3.41 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ .83 คะแนนเฉลี่ยหลังการจัดกิจกรรมเท่ากับ 4.85 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ .38 ผลต่างของค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.44 ทั้งนี้มีทักษะทางสังคมสูงกว่าก่อนการจัดกิจกรรมละครสร้างสรรค์ แตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

3. ละครสร้างสรรค์กับการพัฒนาเด็กและเยาวชนด้านทักษะพิสัย

โกลม ศรีทองสุข (2560) กล่าวถึงเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้หลายครอบครัวต้องช่วยกันทำงานเพื่อความอยู่รอดในสังคมปัจจุบัน ดังนั้น พ่อและแม่จึงไม่มีเวลาเลี้ยงลูก ปล่อยให้อยู่กับญาติ พี่เลี้ยงหรือนำไปฝากตามสถานรับเลี้ยงเด็กต่าง ๆ บางกลุ่มเลี้ยงลูกแบบเอาใจใส่

มากจนเกินไป คอยช่วยเหลืออยู่ตลอดเวลา ด้วยสาเหตุดังกล่าวอาจทำให้เด็กไม่รู้จักการช่วยเหลือตนเองและจะส่งผลกระทบต่อตัวเด็กในอนาคต หลังจากดำเนินการวิจัย พบว่า กิจกรรมละครสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาทักษะการช่วยเหลือตนเองในกิจวัตรประจำวันของเด็กก่อนวัยเรียน ประกอบไปด้วยชุดกิจกรรม 3 ชุด แยกเป็น 12 แผน และพบว่าเด็กก่อนวัยเรียนที่ได้รับการจัดกิจกรรมละครสร้างสรรค์มีการพัฒนาสูงกว่าก่อนทำกิจกรรม ร้อยละ 100 และเมื่อมาพิจารณาเป็นรายด้านแล้วพบว่าเด็กสามารถเข้าใจและเรียนรู้ในเรื่องของด้านความสะอาดได้ดีที่สุด รองลงมาคือด้านการแต่งตัว และสุดท้ายด้านการรับประทานอาหารและด้านการขับถ่าย

แนวทางบูรณาการละครสร้างสรรค์กับการศึกษาระดับขั้นพื้นฐาน

การสนับสนุนให้เด็กและเยาวชนได้กลายเป็นผู้เล่นหรือผู้แสดงที่สำคัญ เป็นการส่งเสริมความสามารถในการทำงานด้วยวิธีการทางศิลปะ สะท้อนให้เห็นบทบาทของความเป็นพลเมืองที่ใช้ปัญญาในการแก้ไขปัญหา การบูรณาการละครสร้างสรรค์กับการจัดเรียนการสอนในชั้นเรียนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2560) ได้แบ่งออกเป็น 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ ซึ่งผู้เขียนจึงได้นำเสนอแนวทางไว้สำหรับผู้สนใจ ดังนี้

แนวทางการพัฒนา	บทบาทของละครสร้างสรรค์	กลุ่มสาระการเรียนรู้
ส่งเสริมพัฒนาการด้านร่างกาย	เป็นเครื่องมือในพัฒนาการของร่างกาย	กลุ่มสาระฯ สุขศึกษาและพลศึกษา
เสริมสร้างทางอารมณ์เชิงสุนทรีย์	เป็นเครื่องมือส่งเสริมคุณค่าของความงามด้วยกระบวนการทางศิลปะ	กลุ่มสาระฯ ศิลปะ (ศิลปะ ดนตรี และนาฏศิลป์)
ทักษะการเรียนรู้ทางสังคม	เป็นเครื่องมือส่งเสริมเรียนรู้ทักษะชีวิต สังคม ประวัติศาสตร์ และสิ่งแวดล้อม	กลุ่มสาระฯ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมและการงานอาชีพและเทคโนโลยี
เพิ่มพูนทางด้านสติปัญญา	เป็นเครื่องมือส่งเสริมความรู้ทางสติปัญญา	กลุ่มสาระฯ คณิตศาสตร์ ภาษาไทย วิทยาศาสตร์และภาษาต่างประเทศ

อย่างไรก็ตามหลักสูตรดังกล่าวได้เปิดโอกาสให้สถานศึกษาหรือครูผู้สอนสามารถจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาที่มีการบูรณาการกับชุมชน ท้องถิ่น และออกแบบแผนการจัดการเรียนรู้ในระดับชั้นต่าง ๆ ได้อย่างยืดหยุ่นโดยคำนึงถึงลักษณะความเหมือนและความแตกต่างของผู้เรียน ความเหมาะสมของกิจกรรมต่อวัยของผู้เรียน การปรับกิจกรรมให้สอดคล้องกับอัตลักษณ์ความเป็นปัจเจกชน และภูมิปัญญาวัฒนธรรม ตลอดจนบริบทของชุมชนหรือสังคม โดยเน้นให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้ สามารถพัฒนาตามความถนัด ความสนใจของผู้เรียนได้อย่างเต็มศักยภาพ

ละครสร้างสรรค์ในบริบทของการอุดมศึกษาของไทย

ปัจจุบันสถาบันอุดมศึกษาในประเทศไทยได้เปิดสอนละครสร้างสรรค์อย่างจริงจังเช่นเดียวกับต่างประเทศในคณะด้านศิลปะการแสดง และด้านศึกษาศาสตร์หรือครุศาสตร์ ทั้งระดับปริญญาบัณฑิต และระดับบัณฑิตศึกษา เช่น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาวิทยาลัยขอนแก่น มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยรังสิต มหาวิทยาลัยศิลปากร และมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา (ธนสิน ชุตินธรานนท์, 2560:205) นอกจากนี้ยังมีหลักสูตรแขนงผู้ประกอบการสังคมด้านการละคร ของสถาบันอาศรมศิลป์กับวิทยาลัยกุมภวาปี คณะละครมรดกใหม่ที่มุ่งผลิตบัณฑิตให้นำกระบวนการของละครไปพัฒนาสังคมไทย

อย่างไรก็ตามผู้เชี่ยวชาญต้องการนำเสนอถึงความสำคัญของการบรรจุรายวิชาหรือกิจกรรมละครสร้างสรรค์ไว้ในหลักสูตรระดับอุดมศึกษา ที่มุ่งผลิตบัณฑิตให้เป็นกระบวนการ ศิลปิน หรือนักการละครให้มีจำนวนเพิ่มมากขึ้น และสามารถประยุกต์ใช้องค์ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการละครไปพัฒนาสังคมและประเทศชาติได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งการบรรจุรายวิชาดังกล่าวไว้ในหลักสูตรระดับอุดมศึกษาเป็นการส่งเสริมให้บัณฑิตรู้จักการนำองค์ความรู้ไปช่วยเหลือสังคม เพื่อเป็นการพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรม สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข อีกทั้งยังเป็นการขยายฐานองค์ความรู้ให้กับบุคคลโดยทั่วไปได้เข้าใจเกี่ยวกับลักษณะ และคุณค่าของละครสร้างสรรค์ที่เป็นมากกว่าศิลปะการแสดงเพื่อความบันเทิงอย่างที่เข้าใจกันในปัจจุบัน

ละครสร้างสรรค์ในมุมมองที่สอดคล้องพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ

ละครสร้างสรรค์เป็นละครที่มีได้มุ่งเน้นความบันเทิงแก่ผู้ชม แต่เป็นละครที่มุ่งเน้นในเรื่องของกระบวนการที่จะนำไปสู่การเรียนรู้เป็นสำคัญซึ่งมีความแตกต่างจากละครเวทีที่มุ่งมุ่งหมายและลักษณะ โดยครูผู้สอนจะเป็นผู้กระตุ้นให้เกิดการแสดงออกเชิงสร้างสรรค์ตามวัตถุประสงค์ของแผนการจัดการเรียนรู้ที่ได้กำหนดเอาไว้ ตลอดจนสะท้อนให้ผู้ร่วมกิจกรรมเห็นถึงทักษะการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม ละครสร้างสรรค์มีลักษณะจัดการเรียนรู้และวัดประเมินผลตามทฤษฎีการเรียนรู้

ของเบนจามิน บลูม โดยผู้นำกิจกรรมหรือครูผู้สอนจะสังเกตพัฒนาการทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านพุทธิพิสัย (Cognitive Domain) ด้านทักษะพิสัย (Psychomotor Domain) และด้านจิตพิสัย (Affective Domain) ของผู้ร่วมกิจกรรมเป็นสำคัญเพื่อให้ผู้ร่วมกิจกรรมเป็นศูนย์กลางในการเรียนรู้อย่างแท้จริง และยิ่งสอดคล้องกับทฤษฎีประสบการณ์การเรียนรู้ของเอ็กการ์ เดล ซึ่งเป็นประสบการณ์ที่เกิดจากการเรียนรู้ในรูปแบบของนาฏการ (ละคร) ถือว่าเป็นการเรียนรู้ในเชิงรุก (Active)

ดังนั้น จะสังเกตเห็นได้ว่าทั้งกระบวนการจัดการเรียนรู้และการวัดและประเมินผลในละครสร้างสรรค์สอดคล้องกับหลักการและแนวทางการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ 2542 ที่กำหนดไว้ในมาตรา 6 ที่ว่าด้วยเรื่องของการพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา รวมไปถึงกระบวนการเรียนรู้ที่พึงประสงค์ในมาตรา 24 ที่ว่าด้วยเรื่องของการจัดเนื้อหาสาระให้สอดคล้องตามความสนใจของผู้เรียน ฝึกทักษะการคิด การจัดการปัญหา กล้าเผชิญกับสถานการณ์ เรียนรู้จากประสบการณ์จริง สอดแทรกคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมที่ดีงาม จัดบรรยากาศการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาอย่างเต็มศักยภาพอย่างสม่ำเสมอ ส่วนการวัดและประเมินผลยังสอดคล้องกับมาตรา 26 ที่ว่าด้วยเรื่องของการประเมินผู้เรียน นั้นควรพิจารณาถึงพัฒนาการ ความประพฤติ พฤติกรรม การเรียน การร่วมกิจกรรม และทดลองการจัดการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับผู้เรียน แต่อย่างไรก็ตามปาริชาติ จึงวิวัฒนาการ (2546:2) ยังได้กล่าวว่า ระบบการศึกษาของไทยที่ผ่านมาหมกมุ่นความสำคัญของการใช้กระบวนการของละครสร้างสรรค์ในการสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ ละครสร้างสรรค์ถูกใช้เป็นเพียงแค่สื่อในการเสริมกิจกรรมมากกว่าจะเป็นวิธีการเรียนรู้

บทสรุป

กระบวนการจัดการเรียนรู้และการวัดและประเมินผลในละครสร้างสรรค์สอดคล้องกับหลักการและแนวทางการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ปี พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2545 และฉบับที่ 3 พ.ศ. 2553 ทั้งบริบทของการศึกษาในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัย ซึ่งสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้หลากหลายมิติทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา โดยกระบวนการดังกล่าวเน้นให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเป็นศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้ที่สะท้อนให้เห็นถึงทักษะการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมอันจะนำไปสู่ความเข้าใจตนเองและผู้อื่นได้อย่างถ่องแท้ผ่านเรื่องราวที่ร่วมกันแต่งขึ้นและแสดงออกในลักษณะบทบาทสมมุติอย่างสร้างสรรค์

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ (2545). *พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติพ.ศ. 2542 ที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545*. กรุงเทพฯ: องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์.
- กิตติรัตน์ ปิรมจิตร และพฤษ หลกุลบุตร. (ม.ป.ป.). *เมล็ดพันธุ์แห่งปัญญา การเดินทางของเยาวชน บนหนทาง นักการละครสะท้อนปัญญา*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสื่อชาวบ้าน (มะขามป้อม)
- โกมล ศรีทองสุข. (2560). *กิจกรรมละครสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาทักษะการช่วยเหลือตนเองในกิจวัตรประจำวันของเด็กก่อนวัยเรียน*. หลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาศิลปการแสดงศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- จรรยา ชูสุวรรณ. (2559). *ประสิทธิผลละครสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาทักษะภาษาไทย ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5*. หลักสูตรปริญญาโทศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ฐานชล จันทร์เรือง. (2556, กันยายน-ธันวาคม). *วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา*. ปีที่ 21 ฉบับที่ 37 (ก.ย.-ธ.ค. 2556) หน้า175-176.
- ธนสิน ชุตินธรานนท์. (2560, ตุลาคม-ธันวาคม). *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยหอการค้าไทยมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*. ปีที่ 37 ฉบับที่ 4 (ต.ค.-ธ.ค. 2556) หน้า 195-207.
- ปาริชาติ จิ่งวิวัฒนาภรณ์. (2547). *ละครสร้างสรรค์สำหรับเด็ก*. กรุงเทพฯ: พัฒนาคุณภาพวิชาการ (พว.) จำกัด.
- ภารณ์ คุรุวัฒน์. (2526). *ละครสร้างสรรค์สำหรับเด็ก*. กรุงเทพฯ: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรี-นครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- รัศมี เผ่าเหลืองทอง และ พนิดา ฐปนางกูร. (2548). *นโยบายการส่งเสริมศิลปะการละครเพื่อการพัฒนาเยาวชน*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- รุ่งอรุณ ไสยโสภณ. (2551). การศึกษาทางเลือก. ใน *เอกสารสาระหลักการและแนวคิดประกอบกรดำเนินงาน กศน.: คัมภีร์ กศน.* (หน้า 31-32). กรุงเทพฯ: สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย.
- วิรัตน์ ผดุงชีพ. (2560). *วิชาการศึกษา*. เชียงใหม่: บริษัท วี วี บุ๊คส์ เอ็ดดูเคชั่น.
- สุชาดา จักรพิสุทธ์และคณะ. (2548). *การศึกษาทางเลือก: โลกแห่งการเรียนรู้นอกระบบโรงเรียน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สุดาพร นิมขำ. (2560). *ละครสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาทักษะทางสังคมของเด็กกำพร้าที่ได้รับผลกระทบจากเอดส์*. หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.

- หทัยชนก พรรคเจริญ. (2555). เทคนิคการเลือกตัวอย่างแบบบังเอิญ. ใน *โครงการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ การเตรียมความพร้อมคณะอนุกรรมการสถิติรายสาขาของสำนักงานสถิติแห่งชาติ*. หน้า 29-30. กรุงเทพฯ: สำนักงานสถิติแห่งชาติ.
- อุทัยวรรณ ปิ่นประชาสรร. (2540). *การละครสำหรับครูประถม*. กรุงเทพฯ: ภาควิชาหลักสูตรและการสอน มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

ละครกับการพัฒนาสุขภาพอนามัย

สุภาวดี หลวงกลาง
คณะศิลปกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

บทคัดย่อ

บทความนี้ ผู้ศึกษาได้ศึกษาวิจัยที่เกี่ยวกับละครเพื่อการพัฒนาสุขภาพอนามัย โดยมีเนื้อหาประกอบไปด้วยความหลากหลายคุณูปการของละคร ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการพัฒนาสุขภาพอนามัยของมนุษย์ในทุกช่วงวัย ผลของการศึกษาพบว่า ละครถูกนำไปใช้ในการพัฒนาสุขภาพอนามัยให้แก่มนุษย์ โดยแบ่งเป็น 3 ช่วงวัย ได้แก่ ละครสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาทักษะการช่วยเหลือตนเองของเด็กก่อนวัยเรียน การสร้างสรรค์ละครเพื่อส่งเสริมความรู้ด้านสุขภาพของนักเรียนชั้นประถมศึกษาช่วงชั้นปีที่ 2 และการสร้างสรรค์ละครแบบมีส่วนร่วมเพื่อสุขภาพของผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์คนชรา จากการศึกษา ละครเป็นแนวทางหนึ่งในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ ที่เอื้อต่อความสามารถของมนุษย์ครบทั้ง 8 ด้าน ซึ่งมีความสอดคล้องกับทิศทางของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 พ.ศ. 2560-2564 ได้กล่าวถึง แผนพัฒนาสุขภาพ ยุทธศาสตร์ที่ 1 เป้าหมายตัวชี้วัดที่ 4 เรื่อง คนไทยมีสุขภาพที่ดีขึ้น ประกาศใช้ล่าสุดเมื่อ วันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2559 โดยมีสาระสำคัญในการมุ่งเน้นเรื่อง การพัฒนาคนให้มีความสมบูรณ์ เริ่มตั้งแต่กลุ่มเด็กปฐมวัย ที่ต้องพัฒนาให้มีสุขภาพกายและใจที่ดี มีทักษะการเรียนรู้ ทักษะชีวิต เพื่อพัฒนาคนไทยในทุกช่วงวัยให้เติบโตอย่างมีคุณภาพ

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า ละครเป็นกระบวนการที่สื่อให้เข้าใจถึงชีวิตและจิตใจของมนุษย์ อันนำไปสู่การเข้าใจในตนเองและผู้อื่น หรือกล่าวได้อีกประการหนึ่งว่า ละคร คือ การศึกษาแนวทางในการพัฒนาชีวิตของมนุษย์ในทุกยุคทุกสมัย ละครจึงสามารถเป็นแนวทางในการส่งเสริมสุขภาพทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม และสติปัญญาให้แก่มนุษย์ อีกทั้งยังส่งเสริมให้คนไทยมีสุขภาพชีวิตที่ดี มองโลกในแง่ดี และสามารถดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

คำสำคัญ: ละคร, สุขภาพอนามัย, ประสบการณ์

Drama within Healthy Development

Supawadee luangklang

Faculty of Fine and Applied Arts

Suan Sunandha Rajabhat University

Abstract

In this paper, the researcher studied drama about the development of health with content that consists of a variety of plays that are intended for the development of human health in every age range. The results of the study show that the drama will be used to improve the health of the elderly by dividing into 3 ages with creativity to improve the life-saving skills of preschoolers. 2nd grade elementary school and the creation of a drama model together for the relief of the elderly in the elderly home. From drama education is one way to organize learning experiences. Which is conducive to the ability of all eight human beings, which are in line with the direction of the 12th National Economic and Social Development Plan, 2017-2021. Strategy 1: Target indicators 4: Thai people have better health Last announced on 1 October 2016. With the essence of focusing on the development of people to be complete, starting from young children who need to develop good physical and mental health, have skills to learn life skills to develop Thai people of all ages and quality.

Therefore, it can be seen that drama is a process. That communicates to understand human life and mind Which leads to understanding of oneself and others Or can say that the drama is the study of the ways of life in all ages From the above, it can be seen that the drama can be a guideline for promoting health in the physical, mental, emotional, social and human intelligence. It also encourages Thai people to live a good life, look optimistic and be able to live happily in society.

Keywords: drama, health, experience

บทนำ

มนุษย์เป็นทรัพยากรที่สำคัญในการพัฒนาประเทศ การพัฒนาประเทศจะเจริญก้าวหน้าได้นั้น ทรัพยากรมนุษย์จะต้องเป็นทรัพยากรที่มีคุณภาพ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2556: 53) ซึ่งการเป็นผู้มีคุณภาพของมนุษย์ได้นั้น ย่อมขึ้นอยู่กับภาวะสุขภาพทางกายและทางจิตใจ หรืออาจกล่าวได้ว่า การเป็นผู้มีคุณภาพชีวิตที่ดี คือ การมีความสมบูรณ์ทั้งทางด้านร่างกาย และจิตใจ (ชัยวัฒน์ ปัญจพงษ์, 2521: 138) การมีคุณภาพชีวิตที่ดีนั้นจะต้องครอบคลุมประชากรทุกวัย หากกลุ่มอายุใดมีปัญหา ก็ย่อมส่งผลกระทบต่อกลุ่มอายุอื่นด้วย (ปาริชาติ คำคม, 2542: 1) ละครจึงเป็นกระบวนการที่สร้างเสริมประสบการณ์ให้มนุษย์ โดยละครเป็นกระจกสะท้อนชีวิตให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีทั้งต่อตนเองและสังคม การพัฒนาคุณภาพชีวิตจึงเป็นสิ่งสำคัญที่มนุษย์ควรตระหนักถึง กล่าวคือ การมีสุขภาพอนามัยที่ดีอย่างรอบด้าน อันได้แก่ สุขภาพทางกาย สุขภาพทางใจ และสุขภาพจิต จะสามารถทำให้เติบโตเป็นมนุษย์โดยสมบูรณ์

ในปัจจุบันประเทศไทยมีความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการทางการแพทย์ และระบบการดำเนินงานทางด้านสาธารณสุข ทำให้อายุขัยเฉลี่ยของประชากรสูงขึ้น แต่ในทางกลับกันก็ทำให้ประชากรเกิดใหม่มีอัตราที่ลดลง และส่งผลให้สัดส่วนของผู้สูงอายุเพิ่มขึ้น ในโครงสร้างทางอายุที่แสดงถึงสัดส่วนของประชากรตาม กลุ่มอายุเมื่อเปรียบเทียบกับปี 2561 พบว่า สัดส่วนของประชากรวัยเด็กอายุ 0-14 ปี ลดลงจาก ร้อยละ 19.2 เป็นร้อยละ 17.8 สัดส่วนประชากรวัยแรงงาน อายุ 15-59 ปี ลดลงจากร้อยละ 67.9 เป็นร้อยละ 66.7 ขณะที่ สัดส่วนประชากรสูงอายุ อายุ 60 ปีขึ้นไป เพิ่มขึ้นจาก ร้อยละ 12.9 เป็นร้อยละ 15.5 เมื่อเปรียบเทียบระหว่าง เพศของประชากรในปี 2562 พบว่า ประชากรวัยเด็กมีสัดส่วนของเพศชาย มากกว่าเพศหญิง ร้อยละ 18.6 และ 17.0 ตามลำดับ ขณะที่ประชากรวัยสูงอายุมีสัดส่วนของเพศหญิงมากกว่า เพศชายร้อยละ 16.7 และ 14.3 ตามลำดับ ส่วนประชากร วัยแรงงานมีสัดส่วนของเพศชายและเพศหญิงใกล้เคียงกัน ร้อยละ 67.1 และ 66.3 ตามลำดับ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2562: 6)

จากความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการทางการแพทย์ และระบบการดำเนินงานทางด้านสาธารณสุขของประเทศไทย ทำให้เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมมีเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว อันนำมาสู่ปัญหาในด้านต่างๆ ทางสังคมได้แก่ ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ ปัญหาที่อยู่อาศัย และปัญหาที่พบมากที่สุดคือ ปัญหาทางด้านสุขภาพอนามัยของผู้คนในสังคม ทั้งนี้อาจเกิดจากการจัดการกำลังคนด้านสุขภาพ ยังไม่สามารถตอบสนองต่อการสร้างประสิทธิภาพของระบบบริการสุขภาพ ปัญหาในการจัดการข้อมูลข่าวสาร และการวิจัยด้านสุขภาพยังใช้ประโยชน์ได้ไม่เพียงพอต่อการดูแลสุขภาพ จึงทำให้ประชาชนขาดความรู้ในการป้องกันปัจจัยเสี่ยงต่างๆทางด้านสุขภาพ ผู้ศึกษาจึงมีความคิดเห็นว่า หากมีการส่งเสริมสุขภาพอนามัยในด้านต่างๆ อย่างเพียงพอ ก็จะสามารถเอื้ออำนวยให้ผู้คนใน

สังคมได้ใช้ศักยภาพในการพัฒนาตนเอง ให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมและทันต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจได้เป็นอย่างดี

สุขภาพจึงมีบทบาทสำคัญต่อสังคมโดยมีคุณภาพทั้ง 3 ด้าน คือ 1) เป็นระบบสุขภาพที่มีคุณภาพมีภูมิปัญญา และการเรียนรู้ 2) เป็นระบบสุขภาพที่เอื้ออาหารพึ่งพาเกื้อกูลกันได้ 3) สามารถให้การดูแลกลุ่มผู้ด้อยโอกาสรวมไปถึงคนจนได้ ระบบสุขภาพที่พึงประสงค์ของสังคมไทยเป็นระบบสุขภาพเชิงรุก ที่มุ่งการสร้างเสริมสุขภาพของประชาชน ควบคู่กับการมีหลักประกันที่อุ้มชูในการเข้าถึงบริการสุขภาพที่เอื้ออาหาร และมีคุณภาพ โดยสังคมทุกส่วนทุกระดับมีศักยภาพ ในการมีส่วนร่วมสำหรับการสร้างและจัดการระบบสุขภาพตามแนวทางการจัดการเรียนรู้ เพื่อให้สังคมไทยดำรงอยู่อย่างพึ่งตนเองได้ (สุกัญญา บุญวรสถิต, 2560: 10)

จากที่กล่าวมาการสร้างเสริมสุขภาพให้แก่ประชาชนถือเป็นเป้าหมายสำคัญของการพัฒนาประเทศ ซึ่งมีความสอดคล้องกับนโยบายทิศทางของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 พ.ศ. 2560-2564) ได้กล่าวถึง แผนพัฒนาสุขภาพ ยุทธศาสตร์ที่ 1 เป้าหมายตัวชี้วัดที่ 4 เรื่อง คนไทยมีสุขภาพะที่ดีขึ้น ประกาศใช้ล่าสุดเมื่อ วันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2559 จนถึงวันที่ 30 กันยายน พ.ศ. 2564 โดยมีสาระสำคัญในการมุ่งเน้นเรื่อง การพัฒนาคนให้มีความสมบูรณ์ โดยมีวิสัยทัศน์ว่า" การพัฒนาสุขภาพประชาชนคนในสังคมไทยทุกคนมีหลักประกันที่จะดำรงชีวิตอย่างมีความสุข และเข้าถึงบริการสุขภาพที่มีคุณภาพอย่างเสมอภาครวมทั้งอยู่ในครอบครัว ชุมชน และสังคมที่มีความพอเพียงทางสุขภาพ มีศักยภาพ มีการเรียนรู้ และมีส่วนร่วมในการจัดการสุขภาพ โดยสามารถใช้ประโยชน์ทั้งจากภูมิปัญญาสากล และภูมิปัญญาไทยได้อย่างรู้เท่าทัน" การพัฒนาสุขภาพ จึงถือเป็นสิ่งสำคัญต่อมนุษย์ในสังคมไทยในทุกเพศทุกวัยอาทิเช่น เด็ก เยาวชน ผู้สูงอายุ ซึ่งถือเป็นส่วนสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมให้ขับเคลื่อนไปได้เป็นอย่างดี (แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 พ.ศ. 2560-2564: 25,12)

ดังนั้น แนวทางในการส่งเสริมสุขภาพทั้งทางด้าน ร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา เพื่อให้ผู้ที่ถูกพัฒนาเกิดพฤติกรรมที่พึงประสงค์ต่อการสร้างเสริมสุขภาพ จึงควรมีการสร้างเสริมทักษะกระบวนการในด้านต่างๆเช่น การเน้นกระบวนการมีส่วนร่วม การพัฒนาจินตนาการความคิดสร้างสรรค์ การพัฒนาทักษะความคิด การพัฒนาทักษะการสื่อสาร การพัฒนาทักษะการเคลื่อนไหว จากกระบวนการดังกล่าวมานั้น มีความสอดคล้องกับประโยชน์ของละคร ซึ่งละครมีองค์ประกอบในการพัฒนาทักษะของมนุษย์อย่างครบถ้วน และหากมีการนำไปใช้ประโยชน์ในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ ก็จะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อกระบวนการเรียนรู้ได้อย่างถ่องแท้และยั่งยืน (ปาริชาติ จิงวิวัฒนาภรณ์, 2547: 28)

ด้วยความสำคัญที่กล่าวมาข้างต้น ละครจึงเป็นกลวิธีหนึ่งที่สามารถนำมาเป็นแนวทางในการเสริมสร้างสุขภาพอนามัยที่ดี ให้แก่มนุษย์ในสังคมได้เป็นอย่างดี หรือ อาจกล่าวได้ว่า กระบวนการ

ของละครนั้น เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ทำให้มนุษย์ในทุกเพศทุกวัย ได้เกิดการพัฒนาศักยภาพทั้ง 3 ด้าน อันได้แก่ 1) ด้านปัญญา เรียนรู้ได้ดีขึ้น 2) ด้านจิตพิสัย มีความเกื้อกูล เห็นอกเห็นใจมีความตระหนักรู้ถึงผู้อื่น 3) ด้านทักษะ คือ การมีทักษะความเป็นมนุษย์ รู้จักรับฟังผู้อื่น สื่อสารเป็น ซึ่งทักษะทั้ง 3 ด้านนี้ ล้วนเป็นสิ่งสำคัญ ต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์

บทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการใช้ละครกับพัฒนาสุขภาพอนามัย ซึ่งผู้ศึกษาเลือกใช้ข้อมูลในงานวิจัยเรื่อง ละครเพื่อการพัฒนาสุขภาพ โดยแบ่งเป็น 3 ช่วงวัย ได้แก่ ละครสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาทักษะการช่วยเหลือตนเองของเด็กก่อนวัยเรียน การสร้างสรรค์ละครเพื่อส่งเสริมความรอบรู้ด้านสุขภาพของนักเรียนชั้นประถมศึกษาช่วงชั้นปีที่ 2 และการสร้างสรรค์ละครแบบมีส่วนร่วมเพื่อสุขภาพของผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์คนชรา ทั้งนี้ผู้ศึกษาเล็งเห็นประโยชน์ของละครที่สามารถพัฒนามนุษย์ในทุกด้าน ทั้งยังถูกนำไปพัฒนาควบคู่กับการส่งเสริมสุขภาพของมนุษย์ในสังคมได้เป็นอย่างดี ผู้ศึกษาจึงมีความคิดเห็นว่า การพัฒนามนุษย์ด้วยกระบวนการละครสามารถเป็นกระบวนการหนึ่งที่จะช่วยพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้

วิธีดำเนินการศึกษา

1. ศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารวิชาการ หนังสือ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากสำนักงาน วิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทาและสื่ออิเล็กทรอนิกส์
2. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ การจดบันทึกในเอกสารไว้เป็นลายลักษณ์อักษร
3. การวิเคราะห์ข้อมูล เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา โดยการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารหนังสือตำราเกี่ยวกับละคร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับละครเพื่อการพัฒนาสุขภาพอนามัย และทบทวนวรรณกรรม เพื่อนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ เพื่อสรุปผลการศึกษาเป็นเล่มเอกสาร

ผลการศึกษา

จากศึกษาพบว่า ละครถูกใช้เป็นกระบวนการในการพัฒนาสุขภาพอนามัยของมนุษย์ในทุกช่วงวัย โดยผู้ศึกษาแบ่งออกเป็น 3 ช่วงวัย ได้แก่ 1) ละครสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาทักษะการช่วยเหลือตนเองของเด็กก่อนวัยเรียน อายุระหว่าง 3-4 ปี 2) การสร้างสรรค์ละครเพื่อส่งเสริมความรอบรู้ด้านสุขภาพของนักเรียนชั้นประถมศึกษาช่วงชั้นปีที่ 2 เรียน อายุระหว่าง 10-12 ปี 3) การสร้างสรรค์ละครแบบมีส่วนร่วมเพื่อสุขภาพของผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์คนชรา อายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป เป็นต้น

1. ละครสร้างสรรค์

1.1 ประวัติของละครสร้างสรรค์

(Rosenberg 1982, หน้า 18-37 อ้างถึงใน ปาริชาติ จิงวิวัฒนาภรณ์, 2546, หน้า 13) การใช้ละครการศึกษา (Drama-in-Education) หรือละครสร้างสรรค์ (Creative Drama) เพื่อการพัฒนาเด็กและเยาวชนนั้น มีประวัติความเป็นมาที่ต่อเนื่องอยู่ในหลายประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกา อังกฤษ แคนาดา ออสเตรเลีย และญี่ปุ่น แต่ประเทศที่มีการบุกเบิก และนำเอาละครใช้ในการศึกษาในระบบอย่างจริงจังอย่างแท้จริงนั้น คือสหรัฐอเมริกา อังกฤษ และแคนาดา

ทศวรรษที่ 1920 (ช่วงปี พ.ศ. 2463 – 2473) นับเป็นยุคแรกที่นักการศึกษาในสหรัฐอเมริกา เช่น จอห์น ดิวอี้ (John Dewey) ฟรานซิสพาร์กเกอร์ (Francis Parker) วิลเลียม เคิร์ก แพททริก (William Kirkpatrick) และ ฮิวจ์ เมิร์นส (Hugh Merns) ได้ริเริ่มแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาที่ว่า การศึกษาที่สมบูรณ์นั้นต้องพัฒนาผู้เรียนรู้ในทุกด้านไม่ว่าจะเป็นด้านสติปัญญา อารมณ์ สังคม หรือจิตใจ นักการศึกษาเหล่านี้เล็งเห็นคุณค่าของศิลปะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคุณค่าของละคร (drama) ในการสร้างการเรียนรู้ประสบการณ์ (experiential learning) ที่ไม่เหมือนการเรียนรู้ในลักษณะอื่น ๆ ในยุคที่มีนักการศึกษาที่สำคัญ คือ วินนิเฟร็ด วอร์ด (Winifred Ward) ซึ่งได้เริ่มให้ความสนใจกระบวนการ ของละครที่ใช้ภายในห้องเรียน เพื่อจุดประสงค์ในการเรียนรู้ของนักเรียน เธอเป็นคนแรกที่ใช้คำว่า Creative Dramatics ซึ่งคำ ๆ นี้ได้เปลี่ยนเป็น Creative Drama ในยุคหลัง

ทศวรรษที่ 1930 (พ.ศ. 2473 – 2483) เป็นยุคมีทิศทางเศรษฐกิจของสหรัฐอเมริกา แต่ก็เป็ยุคที่ชาวอเมริกากันเริ่มตั้งคำถามเกี่ยวกับเรื่องของวัฒนธรรม และการศึกษา เป็นยุคที่พัฒนาการของละครสร้างสรรค์เป็นไปด้วยความรวดเร็วและราบรื่น วินนิเฟร็ด วอร์ด ทำการทดลองกิจกรรมด้านละครในห้องเรียนหลากหลายรูปแบบ มีการบันทึกการทดลองเหล่านี้ไว้อย่างเป็นระบบ ในยุคสุด ตารา Creative Dramatics ก็ถือกำเนิดขึ้น ในปี ค.ศ. 1930 และตามมาด้วยหนังสือ Playmaking with Children ในปี ค.ศ. 1947 หนังสือทั้งสองเล่มนี้ยังคงให้ความรู้พื้นฐานในเชิงทฤษฎีอันเป็นประโยชน์ต่อการใช้ละครสร้างสรรค์ในห้องเรียนจวบจนทุกวันนี้ แนวทางของวอร์ดมีลักษณะเฉพาะตัวดังนี้ คือ มีการฝึกทักษะให้กับผู้เรียนอย่างเป็นลำดับขั้นตอนใช้วรรณกรรมเป็นวัตถุดิบสำหรับการทำกิจกรรมละครสร้างสรรค์ มีการวิเคราะห์ตัวละครเพื่อทำให้ผู้เรียนเข้าใจในสถานะที่ตัวละครต้องเผชิญ และ ครูหรือผู้นำกิจกรรมทำหน้าที่เป็นผู้ชี้แนะ

ทศวรรษที่ 1950 (พ.ศ. 2493 - 2503) เป็นช่วงเวลา “ละครสร้างสรรค์” ได้ถือกำเนิดอย่างเป็นรูปธรรมและเริ่มได้รับการยอมรับในฐานะที่เป็นศาสตร์ที่สำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในปี ค.ศ. 1950 คณะกรรมการทำเนียบขาวแห่งสหรัฐอเมริกาได้มีการจัดประชุมสัมมนาในหัวข้อ “ความสำคัญของประสบการณ์ทางสุนทรียศาสตร์ และการแสดงออกด้วยศิลปะต่อการพัฒนาบุคลิกภาพ” (Significance of Aesthetic Experience and Artistic Expression

for การประชุมสัมมนาในระดับชาติในครั้งนั้น ทำให้ศิลปะการละครได้รับการยอมรับในคุณค่า ไม่ว่าจะ เป็นคุณค่าในด้านศิลปะหรือด้านการศึกษา ยุคสมัยนี้จึงเป็นยุคสมัยที่ทำให้กำเนิดนักการแสดงละครที่ สนใจทำงานเพื่อการศึกษาโดยเป็นยุคที่ทุกคนล้วนทำงานในขั้นบุกเบิกและทดลองบุคคลที่โดดเด่นช่วง นี้คือ เจอรัลดีน เบรน ซิกส์ (Geraldine Brain Siks) เป็นอาจารย์ด้านการละคร ณ University of Washington ได้เขียนหนังสือ และบทความต่าง ๆ ที่ว่าด้วยละครที่ใช้ในการศึกษาเป็นจำนวนมาก ผล ที่โดดเด่นคือ หนังสือชื่อ “Creative Drama : An Art for Children” (1958) และ “Children’s Theatre and Creative Drama” (1961) และ “Crama with Children” (1977) ซิกส์ ได้ นำเสนอแนวคิดที่ว่าด้วยการใช้ “กระบวนการ”(process – concept)ที่สอนให้ผู้เรียนได้เข้าใจใน “องค์ประกอบของการสร้างละคร” (เช่น ตัวละคร สถานที่ สถานการณ์ความขัดแย้ง) ที่เป็นลำดับ ขั้นตอน โดยมีจุดประสงค์จะให้ผู้เรียนได้ ทำงานที่เป็น “ศิลปะ” (ซึ่งในที่นี้คือ ศิลปะการละคร) โดย มีผลพลอยได้เป็นเรื่องของทักษะด้านการใช้ภาษาเป็นหลัก ซิกส์ใช้วิธีการแบบ “ปฏิบัติการ” ที่เป็น ระบบ ซึ่งครู หรือนักการละครสามารถศึกษาและนำไปปฏิบัติตามได้

สรุปแล้ว สำหรับทศวรรษ 1950 นี้ การเคลื่อนไหวที่สำคัญคือการเริ่มให้มีการเรียน การสอนวิชาละครสร้างสรรค์ และวิชาด้านศิลปะการละครสำหรับเด็กและเยาวชนในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ในสหรัฐอเมริกาการเคลื่อนไหวในทำนองเดียวกันก็ได้เกิดขึ้นในประเทศอังกฤษ ปีเตอร์ สเลด (Peter Slade) ได้เขียนหนังสือ “Child Drama” ในปี ค.ศ. 1954 ซึ่งเป็นหนังสือที่ส่งอิทธิพลในด้านความคิด เกี่ยวกับละครที่ใช้ในการศึกษาตั้งแต่ระดับประถมศึกษา ถึงระดับมัธยมศึกษา นอกจากนี้ยังเขียน “Experience of Spontaneity” (1968) และ “Natural Dance” (1977) ซึ่งล้วนเป็นหนังสือ สำคัญมาจนถึงทุกวันนี้ นอกจากนี้ เขายังเป็นผู้บุกเบิกและเป็นประธานของสมาคมการศึกษาแห่ง ประเทศอังกฤษ (Educational Drama Association) อีกด้วย

ทศวรรษ 1960 (พ.ศ. 2503 – 2513) เป็นยุคแห่งความสว่างไสวของการศึกษา ศิลปะในโรงเรียน สาเหตุหลังนั้นเป็นเพราะประธานาธิบดี จอห์น เอฟ. เคนเนดี (John F.Kennedy) ได้ให้การสนับสนุนอย่างเป็นทางการในการใช้ศิลปะในโรงเรียนทั่วทั้งสหรัฐอเมริกา จึง ทำให้เกิดโครงการศิลปินในโรงเรียน (Artist-in-the Schools) ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงาน ของรัฐบาลที่เป็นที่รู้จักกันดีคือ “สำนักงานกองทุนส่งเสริมศิลปะแห่งชาติ (National Endowment for the Arts)” ซึ่งมีหน้าที่ในการสนับสนุนทั้งในด้านการเงิน การประชาสัมพันธ์ ตลอดจนการยกเว้น ภาษีให้กับโครงการศิลปะที่ไม่มุ่งแสวงหากำไร นอกจากนี้ทศวรรษนี้ยังเป็นครั้งแรกที่มีการจัด ประชุมสัมมนาละครการศึกษาในระดับนานาชาติ ในปี ค.ศ. 1967 ณ เมืองวอชิงตัน สหรัฐอเมริกาอีก ด้วย

นับได้ว่ายุคนี้เป็นยุคที่ได้วางรากฐานด้านละครที่ใช้ในโรงเรียนและเป็นยุคที่ วางรากฐานให้กับการส่งเสริมสนับสนุนงานศิลปะโดยทั่วไปในสหรัฐอเมริกาด้วยในเวลาเดียวกันซึ่งทั้ง

สองสิ่งนี้ส่งผลต่อพัฒนาการของศิลปะการละครในยุคต่อมา ส่วนในประเทศอังกฤษนั้น ไบรอัน เวย์ (Brian Way) ได้เขียนหนังสือเล่มสำคัญคือ “Development through Drama” (1967) ซึ่งได้ส่งอิทธิพลอย่างกว้างขวางต่อแนวคิดเชิงทฤษฎีว่าด้วยการใช้ละครในการพัฒนามนุษย์นับตั้งแต่ระดับปัจเจกบุคคลระดับครอบครัว สังคม ท้องถิ่น ประเทศ ไปจนกระทั่งระดับโลก หนังสือของ เวย์ ได้รับนิยมมากที่สุดจนได้รับเลือกให้เป็น “ตำรา” ใช้ในระดับมหาลัยในสหรัฐอเมริกา

เวย์ เชื่อว่า กระบวนการฝึกฝนด้านละครนั้นมีลำดับขั้นตอนดังนี้ คือ เริ่มจากการฝึกสมาธิ ฝึกการใช้ประสาทสัมผัส การใช้จินตนาการ การใช้ร่างกาย การใช้ภาษาพูด การใช้อารมณ์ความรู้สึก และการใช้สติปัญญา ในคำว่า “ขั้นตอน” ของ เวย์ นั้น ไม่ใช่ขั้นตอนแบบ “ขั้นบันได” แต่เขาได้เสนอรูปแบบของวงกลมที่ซ้อนกันหลาย ๆ วงโดยที่วงกลมที่อยู่ในสุดนั้น เป็นการฝึกประสบการณ์ในระดับปัจเจกบุคคล และในวงกลมที่อยู่ซ้อนขึ้นมาเป็นประสบการณ์กับสิ่งที่อยู่รอบตัว เขาเห็นว่า คำว่า “กระบวนการ” ของเขานั้น จะเริ่มที่วงกลมวงไหนก่อนก็ได้ เพียงแต่ครู หรือ ผู้นำกิจกรรมจะต้องสร้างกระบวนการทางทักษะให้เหมาะสมกับประสบการณ์และความต้องการของผู้เรียน โดยทั้งหมดนี้ต้องเป็นไปเพื่อการพัฒนาผู้เรียนอย่างแท้จริง

1.2 ความหมายของละครสร้างสรรค์

(ปาริชาติ จิ่งวิวัฒนาภรณ์, 2547: 14) ละครสร้างสรรค์ (Creative Drama) หมายถึง ละครที่ไม่เป็นทางการ เกิดขึ้นจากการสมมุติบทบาทของผู้ร่วมกิจกรรมภายใต้สถานการณ์สมมุติที่กำหนดไว้ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาผู้ร่วมกิจกรรมเป็นสำคัญ แม้ว่าจุดสำคัญในละครสร้างสรรค์คือ การแสดงละครภายในสถานที่ปิด เช่น ห้องเรียน หรือสถานที่ปราศจากผู้ชมที่เป็นทางการ แต่จุดเน้นของละครสร้างสรรค์กลับอยู่ที่กระบวนการที่นำไปสู่ละคร

ละครสร้างสรรค์ (Creative Drama) หมายถึง รูปแบบของละครชนิดหนึ่งที่เกิดจากการด้นสด (Improvisation) การไม่พยายามอวดผู้ชม (Non-Exhibitional) และการใช้กระบวนการเรียนรู้ (Process-Centered) โดยมีผู้นำ (หรือครู) เป็นผู้ช่วยชี้แนะให้ผู้ร่วมกิจกรรม (เช่น เด็ก) ได้ใช้จินตนาการเพื่อเล่นบทบาทสมมติเพื่อสะท้อนถึงประสบการณ์ของมนุษย์ ผู้นำทีมที่ช่วยเหลือและผู้ชี้แนะให้ผู้ร่วมกิจกรรมนั้นสำรวจข้อมูล พัฒนาวิธีการแสดงออก เพื่อสื่อสารความคิด และความรู้สึก โดยการใช้ละครซึ่งเกิดจากการด้นสดด้วยท่าทางและคำพูดเพื่อที่จะค้นหาความหมาย หรือ สัจธรรมอันเกี่ยวกับประสบการณ์ชีวิต”

1.3 ลักษณะละครสร้างสรรค์

กิจกรรมในละครสร้างสรรค์นั้นเป็นกระบวนการ (Process) ที่มีขั้นตอนการทำกิจกรรมโดยให้ผู้ร่วมกิจกรรมเป็นศูนย์กลางนั้น มักจะเริ่มต้นจากสิ่งที่ผู้เรียนมีความรู้หรือคุ้นเคยอยู่ แล้ว จากนั้นผู้นำจึงจะจัดประสบการณ์เชื่อมโยงจากสิ่งที่ผู้ร่วมกิจกรรมรู้จัก อยู่แล้วไปสู่การเรียนรู้ใหม่ ๆ ที่กว้างขึ้นและลึกซึ้งขึ้น และมุ่งหวังที่จะพัฒนาการทำงานของสมองทั้งสองซีก

ดังนั้น โดยภาพรวมนั้นละครสร้างสรรค์มักจะเริ่มด้วยการใช้ประสบการณ์จากประสาทสัมผัส ทั้ง 5 (Sensory Recall) ใช้ความทรงจำ (Memory Recall) นำไปสู่จินตนาการ (Imagination) และความคิดสร้างสรรค์ (Creativity) ซึ่งนำไปสู่การสวมบทบาทสมมติ (Role Play) ภายใต้สถานการณ์และกติกาที่ตกลงร่วมกัน ก่อให้เกิดการแสดงในแบบต้นสด (Improvisation) ซึ่งต้องใช้จินตนาการผนวกกับการใช้ปฏิภาณ จนกระทั่งนำไปสู่ความเข้าใจในสถานการณ์นั้น ๆ มากขึ้นในที่สุด กระบวนการประเมินผลในตอนท้ายนั้นก็ช่วยให้ผู้ร่วมกิจกรรมได้ใช้ทักษะการ คิดวิเคราะห์ อย่างมีวิจารณ์ญาณ และไม่ว่าเป้าหมายในการจัดกิจกรรมละครสร้างสรรค์ในแต่ละครั้งเป็นอย่างไรก็ตาม สิ่งหนึ่งที่ผู้นำกิจกรรมควรจะต้องทำก่อนเริ่มกิจกรรมในแต่ละแผนการสอนเสมอ ในขั้นตอนแรกก็คือ การเตรียมความพร้อม เช่น การเดิน การวิ่งเบา ๆ การยืดเส้นยืดสายแบบง่าย ๆ หรือเป็นการเล่นเกมต่าง ๆ เมื่อเตรียมความพร้อม อบอุ่นร่างกายเสร็จแล้วจึงจะตามด้วยกระบวนการต่อไปนี้ คือ กิจกรรมจูงใจ (Motivation) กิจกรรมเตรียมทักษะละคร (Pre-Drama) กิจกรรมละคร (Drama Playing) ตามด้วยการประเมินผล (Evaluation)

สรุปจากข้างต้น ละครสร้างสรรค์ หมายถึง ละครประเภทหนึ่งซึ่งเน้นกระบวนการมากกว่าการเป็นนักแสดงมืออาชีพ ซึ่งสามารถนำไปใช้พัฒนาทักษะผู้เรียน ในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นเพื่อเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ จากประสบการณ์และประสาทสัมผัส ทั้ง 5 ภายใต้สถานการณ์และกติกาที่ตกลงร่วมกัน ก่อให้เกิดการแสดงละครสร้างสรรค์ขึ้นเพื่อประโยชน์หรือจุดประสงค์ในการพัฒนาต่อไป ด้วยคุณลักษณะนี้ทำให้ละครเป็นสื่อตัวอย่างที่ดีและไม่ดีให้กับเราทั้งยังทำให้เรารู้สึกว่าได้หลีกเลี่ยงหนีไปจากชีวิตที่เป็นจริง แม้ในขณะที่เรากำลังเผชิญหน้าชีวิตเช่นนั้นอยู่ในละคร และได้รับความหวังหรือแรงบันดาลใจจากตัวละครได้โดยไม่รู้สึกรู้ว่าถูกทำลายคุณค่าในตนเอง จากการศึกษาถึงความหมาย และรูปแบบของวิธีการแสดงออก และการเรียนรู้แบบละครพบว่าละครเป็นการแสดงออกตามธรรมชาติของมนุษย์ พื้นฐานเหล่านี้ จะนำเราไปสู่พัฒนาการต่อไปที่เรียกว่า “ละคร”

อย่างไรก็ตาม จะเห็นได้ว่าการนำละครสร้างสรรค์มาใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนมาตั้งแต่ทศวรรษที่ 20 ในหลายประเทศ แต่ประเทศที่มีการนำเอาละครสร้างสรรค์มาใช้ อย่างจริงจัง คือ ประเทศสหรัฐอเมริกา อังกฤษและแคนาดา ซึ่งก็สามารถนำมาใช้จนเกิดผลดีในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้แก่เด็กได้ไม่น้อย สำหรับในประเทศไทยได้มีการนำละครสร้างสรรค์มาใช้ในระดับอุดมศึกษา ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2517 ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ก็ได้นำละครสร้างสรรค์มาเปิดทำการสอนในปี พ.ศ. 2529 เช่นเดียวกัน ส่วนที่มหาวิทยาลัยศรีนครินทร-วิโรฒประสานมิตรก็เปิดสอนวิชาละครสร้างสรรค์ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2541 เป็นต้นมา

ดังนั้นการนำกิจกรรมละครสร้างสรรค์มาใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อเด็กและเยาวชน ครูในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานก็ได้มีการใช้ละครในห้องเรียนเพื่อช่วยให้เกิดการเรียนรู้ที่สนุกสนานเป็นหลัก แต่ยังไม่เป็นที่แน่ชัดว่าจะนำกระบวนการละครสร้างสรรค์ไปใช้ในการ

แก้ปัญหาในด้านใดให้แก่ผู้เรียนบ้าง ดังนั้นผู้ศึกษาจึงมีความคิดเห็นว่า ควรมีศึกษาผลของการใช้กระบวนการละครสร้างสรรค์ในการพัฒนาสุขภาพอนามัยให้แก่มนุษย์ในสังคมไทย เพื่อสร้างความตระหนักแก่ความสำคัญของสุขภาพที่มีความสำคัญแก่มนุษย์ในทุกช่วงวัยเพื่อให้คนไทยดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างยืนยาว ดังจะเห็นรายละเอียดได้จากข้อความต่อไปนี้

2. ผลของการใช้ละครกับการพัฒนาสุขภาพอนามัย

2.1 วิจัยเรื่องที่ 1 กิจกรรมละครสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาทักษะการช่วยเหลือตนเองในกิจวัตรประจำวันของเด็กก่อนวัยเรียน

ชื่อผู้วิจัย โกมล ศรีทองสุข ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยเลือกแบบเฉพาะเจาะจง อันได้แก่ เด็กก่อนวัยเรียน อายุระหว่าง 3-4 ปี ที่ศึกษาในชั้นอนุบาลศึกษาปีที่ 1 จำนวน 15 คน สถานรับเลี้ยงเด็กพุทธรักษา กรุงเทพมหานคร โดยทำการทดลองระยะเวลา 6 สัปดาห์ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แผนการจัดกิจกรรมละครสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาทักษะการช่วยเหลือตนเองในกิจวัตรประจำวันของเด็กก่อนวัยเรียน และแบบประเมินทักษะก่อนและหลังเรื่องการช่วยเหลือตนเองทั้ง 3 ด้าน ใช้สถิติการทดลองแบบ One Group Pretest – Posttest Design ในการวิเคราะห์ข้อมูล

2.1.1 สภาพปัญหาของงานวิจัย

ทักษะการช่วยเหลือตนเองเป็นความสามารถในการปรับพฤติกรรมในชีวิตประจำวัน หากอนาคตหากเด็กไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ จะส่งผลให้เด็กขาดทักษะในการดำเนินชีวิต อาทิเช่นไม่สามารถตัดสินใจได้ด้วยตนเอง ตัดนิสัยพึ่งพาแต่ผู้อื่น ขาดทักษะความรู้ด้านสุขภาพอนามัย เป็นต้น ครูจึงควรส่งเสริมความรู้ด้านสุขนิสัยขั้นพื้นฐานที่มีประโยชน์ต่อสุขภาพ เพื่อให้เด็กเกิดทักษะชีวิตที่ถูกต้อง และมีพฤติกรรมด้านสุขภาพอนามัยที่ถูกต้องสมบูรณ์ เพื่อเป็นรากฐานการดูแลสุขภาพตนเอง ทั้งสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี (โกมล ศรีทองสุข, 2560: 3) ละครสร้างสรรค์มีคุณูปการมากมายเป็นแนวทางหนึ่งของการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่ช่วยพัฒนาคนให้สมบูรณ์ อีกทั้งยังเป็นวิธีการเรียนรู้ที่เอื้อต่อความสามารถหรือปัญญาของมนุษย์ครบทั้ง 8 ด้าน อันเนื่องมาจากที่ผู้ร่วมกิจกรรมได้มีโอกาสพัฒนาทั้งจิตใจ ร่างกาย สังคม และปัญญา เรียนรู้ที่จะคิดและแก้ไขปัญหาทำให้เกิดทักษะการพึ่งตนเอง และสามารถร่วมมือกับผู้อื่นได้อย่างสร้างสรรค์

นอกจากยังมีผู้เห็นต่าง เอ็ดการ์ เดล ยังกล่าวว่า วิธีการเรียนรู้ที่ดีที่สุดคือการได้เรียนรู้จากประสบการณ์ตรงและวิธีการเรียนรู้ที่รองลงมาคือ การใช้ละครหรือนาฏกรรมเป็นสื่อกลางในการเรียนรู้ เอ็ดการ์ เดล พบว่า การเรียนรู้โดยการให้ผู้เรียนร่วมแสดงละครหรือเรียนรู้ผ่านละครที่เป็นผลงานจากมนุษย์ ไม่ใช่จากสื่ออิเล็กทรอนิกส์นั้น ให้ผลดีกว่าการใช้สื่อการเรียนรู้ประเภทอื่นๆทั้งหมด

จากที่กล่าวมาสามารถสรุปได้ว่า ละครสร้างสรรค์เป็นกระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง ที่เหมาะสมแก่นำมาใช้ในการทักษะการช่วยเหลือตนเองในกิจวัตรประจำวัน

ของเด็กก่อนวัยเรียนได้ ทั้งนี้เพื่อให้ผู้ร่วมกิจกรรมได้รับประโยชน์สูงสุด ผู้ศึกษาจึงมีความคิดเห็นว่า ควรคำนึงถึงพัฒนาการของผู้ร่วมกิจกรรมเป็นหลัก เพื่อให้ผู้ร่วมกิจกรรมได้รับความรู้ที่จะสอดแทรก ผ่านกิจกรรมที่เน้นการพัฒนาทักษะการช่วยเหลือตนเอง อันส่งผลให้มีสุขภาพที่สมบูรณ์แข็งแรงได้

2.1.2 แนวคิดกระบวนการละครสร้างสรรค์กับการพัฒนาสุขภาพ

ผู้วิจัยศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมละครสร้างสรรค์ จากทฤษฎีละครสร้างสรรค์ของ ปารีชาติ จึงวิวัฒนาการ และศึกษาพัฒนาการของเด็ก จากทฤษฎี พัฒนาการทางสติปัญญาของ เปียเจต์ ที่ว่าด้วยพัฒนาการต้องเป็นไปตามลำดับขั้นโดยเน้น กระบวนการปฏิบัติด้วยตนเอง ศึกษาทักษะการช่วยเหลือตนเอง และศึกษาทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการ เรียนรู้ของเด็ก จากทฤษฎีการเรียนรู้ของ ธอร์นไคค์ ที่ว่าด้วยกฎของการฝึกหัดและการทำซ้ำ (โกลม ศรีทองสุข, 2560: 123)

2.1.3 ผลที่ได้รับจากการวิจัย

ผลของการเปรียบเทียบในการจัดกิจกรรมละครสร้างสรรค์เพื่อพัฒนา ทักษะการช่วยเหลือตนเองในกิจวัตรประจำวันของเด็กก่อนวัยเรียน ก่อนและหลังการจัดกิจกรรม พบว่า เด็กก่อนวัยเรียนมีพัฒนาการด้านทักษะการช่วยเหลือตนเองในกิจวัตรประจำวัน ช่วงก่อนการ ทำกิจกรรมผลการประเมินพบว่านักเรียนมีทักษะการช่วยเหลือตนเองอยู่ในระดับน้อยมากคือ ร้อยละ 0 และช่วงหลังจากการทำกิจกรรม ผลการประเมินพบว่า นักเรียนมีทักษะการช่วยเหลือตนเองอยู่ใน ระดับเพิ่มขึ้นมาก คือ ร้อยละ 100 โดยเรียงตามลำดับพัฒนาการได้ ดังนี้ 1) ด้านความสะอาดที่ดีที่สุด 2) ด้านการแต่งตัว 3) ด้านการรับประทานและด้านการขับถ่าย เมื่อเปรียบเทียบค่าสถิติพื้นฐานของค่า คะแนนการจัดกิจกรรมละครสร้างสรรค์ พบว่าเด็กก่อนวัยเรียนมีทักษะการช่วยเหลือตนเองในกิจวัตร ประจำวัน มีความพัฒนาสูงกว่าก่อนปฏิบัติกิจกรรมอย่างมาก (โกลม ศรีทองสุข, 2560: 165)

จากที่กล่าวมา เมื่อสรุปผลจากการศึกษาเป็นรายด้านแล้วพบว่า กระบวนการละครสามารถทำให้เด็กเกิดความรู้ความเข้าใจ และมีทักษะการช่วยเหลือตนเองอยู่ใน ระดับเพิ่มขึ้นมาก ซึ่งสอดคล้องกับ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2544: 3 ได้ กล่าวไว้ว่า การที่เด็กได้รับการปลูกฝังให้ได้มีโอกาสช่วยเหลือตนเองนั้น เป็นการฝึกให้เด็กรู้จักคิด รู้จัก ทำ มีความรับผิดชอบ รู้จักพึ่งพาตนเอง และภูมิใจในความสามารถของตนเอง

อย่างไรก็ตาม เมื่อเด็กมีทักษะชีวิตที่ดีก็จะสามารถพึ่งพาตนเองได้ ผู้ศึกษา จึงมีความคิดเห็นว่า ควรมีการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมความรู้ความเข้าใจด้านทักษะการช่วยเหลือตนเอง ให้แก่เด็กทุกช่วงวัย เพื่อเป็นรากฐานการดูแลสุขภาพอนามัยที่ถูกต้อง อันนำไปสู่การมีสุขภาพกาย และสุขภาพจิตที่ดี

2.2 วิจัยเรื่องที่ 2 การวิจัยเรื่อง ละครสร้างสรรค์เพื่อส่งเสริมความรอบรู้ด้านสุขภาพเพื่อป้องกันการตั้งครรภ์ก่อนวัยอันควร ชื่อผู้วิจัย กฤษณา เพชรซ้อน ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงกึ่งทดลองแบบกลุ่มเดียว มีการเปรียบเทียบผลการส่งเสริมความรอบรู้ด้านสุขภาพก่อน-หลัง การจัดการกระบวนการเรียนรู้ เลือกกลุ่มประชากรและกลุ่มตัวอย่าง โดยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบกลุ่ม อันได้แก่นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 จำนวน 13 ห้อง รวมจำนวนนักเรียนทั้งสิ้น 396 คน ของโรงเรียนเศรษฐกิจบําเพ็ญ เขตมีนบุรี กรุงเทพมหานคร ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2559 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือ แผนการจัดการเรียนรู้เกี่ยวกับละครสร้างสรรค์เพื่อส่งเสริมความรอบรู้ด้านสุขภาพ และแบบวัดความรอบรู้ด้านสุขภาพเพื่อป้องกันการตั้งครรภ์ก่อนวัยอันควร จากกองสุขศึกษา สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลคือ ค่าสถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และวิเคราะห์ข้อมูลการหาค่า t-test

2.2.1 สภาพปัญหาของงานวิจัย

สภาพปัญหาของวัยรุ่นในสังคมไทยปัจจุบันมีความรุนแรงและซับซ้อนมากขึ้น เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งด้านกายภาพ เศรษฐกิจและสังคมเมือง ประกอบกับวัยรุ่นซึ่งเป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของการเจริญเติบโตมีความเปลี่ยนแปลงด้านร่างกาย จิตใจและอารมณ์ ทำให้วัยรุ่นมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร จึงเกิดการตั้งครรภ์ก่อนวัยอันควร อันเนื่องมาจากปัญหาที่การขาดความเข้าใจต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพร่างกาย ปัญหาทางครอบครัว สภาพแวดล้อมใกล้ตัวที่ชักจูงไปในทางไม่ดี และการใช้ความรุนแรงในสังคม

จากสภาพดังกล่าวจะเห็นได้ว่า เมื่อสภาพแวดล้อมด้านกายภาพทางเศรษฐกิจ และสังคมเมือง มีความเจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว ทำให้วัยรุ่นต้องเผชิญกับปัญหาทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ และอารมณ์ ซึ่งปัญหาด้านสุขภาพในปัจจุบันที่พบมากที่สุดคือ การตั้งครรภ์ก่อนวัยอันควร ดังปรากฏในข้อความที่ว่า พฤติกรรมทางเพศที่ไม่เหมาะสมของวัยรุ่น กำลังจะกลายเป็นปัญหาสังคมที่รุนแรงเพิ่มขึ้นทุกวัน จากข่าวตามหน้าหนังสือพิมพ์ที่เกิดขึ้นแทบไม่เว้นในแต่ละวัน ทั้งเรื่องเด็กผู้ชายรุมโทรมและข่มขืนเด็กผู้หญิง หรือการมีเพศสัมพันธ์ ก่อนวัยอันควรจนตั้งครรภ์ การทำแท้งรวมถึงการติดเชื้อทางเพศสัมพันธ์ อาทิ โรคเอดส์ ที่ขณะนี้ตัวเลขวัยรุ่นไทยติด “โรคร้าย” นี้เพิ่มสูงขึ้นอย่างน่าใจหาย (กฤษณา เพชรซ้อน, 2560: 20)

ข้อความข้างต้นกล่าวถึง การสะท้อนสภาพปัญหาของวัยรุ่นไทยในปัจจุบัน อันมีทรศนะ ที่เปิดกว้างเกี่ยวกับเรื่องเพศมากขึ้น ถือเป็นเรื่องเสี่ยงที่จะส่งผลให้เด็กเหล่านี้มีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร ซึ่งสาเหตุหลักเกิดจากปัจจัยหลายประการ โดยผู้ศึกษาแบ่งออกได้ 5 ด้าน คือ 1) การเปลี่ยนแปลงฮอร์โมนในร่างกาย 2) เด็กขาดความอบอุ่นจากครอบครัว 3) การได้รับสื่ออํยวูทางเพศ 4) การเลียนแบบพฤติกรรมตามกระแสตะวันตก 5) วัยรุ่นขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องเพศ เป็นต้น

ดังนั้น เมื่อพิจารณาสาเหตุดังกล่าวจะพบว่า ผลกระทบที่ตามมาของวัยรุ่น คือ การตั้งครรภ์ที่ไม่พึงประสงค์ หรือ การท้องก่อนวัยอันควร ซึ่งเป็นการตั้งครรภ์ในขณะที่ทั้งสองฝ่าย ยังขาดความพร้อม ทำให้ต้องออกจากการศึกษากลางคัน และไม่กล้าบอกผู้ปกครอง ในบางกรณีอาจ ตัดสินใจทำแท้งเพื่อยุติการตั้งครรภ์ อันส่งผลกระทบต่อสุขภาพ อาทิเช่น การตกเลือด การติดเชื้อ อย่างรุนแรงทางช่องคลอด อันนำไปสู่การเสียชีวิตทั้งแม่และเด็ก ผู้ศึกษาจึงมีความคิดเห็นว่า ควรมี แนวทางในการป้องกันปัญหาเรื่องการท้องก่อนไวอันควร โดยจัดกระบวนการเพื่อสร้างความตระหนักถึง คุณค่าของตนเอง หากเยาวชนมีพฤติกรรมที่พึงประสงค์มากเท่าไร ก็จะลดปัญหาสังคมได้มากเท่านั้น

2.2.2 แนวคิดกระบวนการละครสร้างสรรค์กับการพัฒนาสุขภาพ

ผู้วิจัยได้ออกแบบกิจกรรมละครสร้างสรรค์ซึ่งประกอบด้วย การใช้ประสาทสัมผัส ทั้ง 5 ด้าน ของผู้เรียน อันได้แก่ การใช้จินตนาการ การใช้ความคิดสร้างสรรค์ การเคลื่อนไหว ละครสร้างสรรค์ การใช้ท่าไม้ การพูดต้นสด และการแสดงละครแบบพูดต้นสด เป็นต้น ซึ่งในแต่ละกิจกรรม จะอยู่ในแผนการจักการเรียนรู้ ในแต่ละแผน ซึ่งในหนึ่งแผนจะประกอบด้วยกิจกรรมละลายพฤติกรรม กิจกรรมจูงใจ กิจกรรมนำเข้าสู่เนื้อหา กิจกรรมประเมินผลจากการแสดงบทบาทสมมุติ โดยมีการตั้ง ประเด็นคำถามกับผู้เรียนเวลาในการจัดกิจกรรมและประโยชน์ที่ได้รับในแผนนั้นๆ ซึ่งในแต่ละเรื่อง ผู้วิจัยต้องการให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้เรื่องใด ก็จะไปใส่เนื้อหาลงไปในแต่ละแผนได้ (กฤษณา เพชร ซ้อน, 2560: 149)

จะเห็นได้ว่า เมื่อผู้เรียนทำกิจกรรมละครสร้างสรรค์ผ่านกระบวนการแสดงบทบาทสมมุติจะพบว่า ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้เร็วขึ้น มีความเข้าใจเนื้อหาได้ดีขึ้นเมื่อได้เรียนรู้ผ่านกิจกรรม ละครสร้างสรรค์ซึ่งดีกว่าการเรียนรู้ผ่านตำราเรียนเพียงอย่างเดียว ทั้งนี้ กระบวนการจะชวนให้ผู้เรียน คัดย่อนกลับผ่านการเข้าไปเป็นตัวละครแล้วเจอวิกฤติที่ผู้เรียนต้องเลือกกระทำ และสามารถทำให้ ผู้เรียนเกิดความตระหนักและรู้จักคิดไตร่ตรองก่อนที่จะแสดงพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ได้ดียิ่งขึ้น

จากที่กล่าวมาผู้เขียนมีความคิดเห็นว่า ละครสร้างสรรค์เป็นทางเลือกหนึ่งที่จะช่วย พัฒนาและส่งเสริมทักษะกระบวนการคิดได้ในทุกด้าน หากมีการนำกระบวนการละครสร้างสรรค์มา จัดกิจกรรมในด้านการพัฒนาสุขภาพ จะสามารถทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้เร็วขึ้น มีความเข้าใจ เนื้อหาได้ดี และรู้จักคิดไตร่ตรองก่อนที่จะแสดงพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ได้ดียิ่งขึ้น

2.2.3 ผลที่ได้รับจากการวิจัย

ในการศึกษาเรื่อง ละครสร้างสรรค์เพื่อส่งเสริมความรู้ด้านสุขภาพเพื่อ ป้องกันการตั้งครรภ์ก่อนวัยอันควร ผลการวิจัย แบ่งเป็น 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ผลการวิจัยจากการสังเกตสามารถสรุปผลการส่งเสริมความรู้ด้าน

สุขภาพ

เพื่อป้องกันการตั้งครรภ์ก่อนวัยอันควร แบ่งออกเป็น 8 ตอนโดยสามารถสรุปข้อมูลในแต่ละด้าน ได้ดังนี้ ด้านที่ 1 ข้อมูลทั่วไป ด้านที่ 2 ความรู้ความเข้าใจทางสุขภาพ ด้านที่ 3 การเข้าถึงข้อมูลและบริการสุขภาพ ด้านที่ 4 การสื่อสารเพื่อเพิ่มความเชี่ยวชาญในการป้องกัน ด้านที่ 5 การจัดการเงื่อนไขทางสุขภาพ ด้านที่ 6 การรู้เท่าทันสื่อและสารสนเทศ ด้านที่ 7 การตัดสินใจเลือกปฏิบัติที่ถูกต้อง ด้านที่ 8 พฤติกรรมการป้องกัน ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจปิดโอกาสต่อพฤติกรรมเสี่ยง หลีกเลี่ยงสิ่งกระตุ้นความรู้สึทางเพศ และรู้จักการคุมกำเนิดที่ถูกต้อง (กฤษณา เพชรซ้อน, 2560: 141,143)

จากที่กล่าวมา สามารถสรุปผลจากการศึกษาความเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมด้านสุขภาพ ได้ว่า การจัดกิจกรรมละครสร้างสรรค์ที่สามารถกระตุ้นทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้ได้มากที่สุดคือ ตอนที่ 5 ตอนที่ 7 เป็นการตัดสินใจเลือกปฏิบัติในทางที่ถูกต้องตอนที่ 8 พฤติกรรมการป้องกัน จากการสังเกตพฤติกรรมที่ผู้เรียนได้แสดงบทบาทสมมติขึ้นในแต่ละกลุ่ม พบว่า แต่ละกลุ่มมีความคิดคล้าย ๆ กัน คือ จบลงด้วยการตั้งครรภ์ แต่เมื่อผู้วิจัยให้มองเหตุการณ์จากในละครแล้วสะท้อนอนาคตของตนเองผ่านบทบาทละคร พบว่า ผู้เรียนเลือกที่จะป้องกันเพื่อไม่ให้เกิดปัญหาดังกล่าว และในส่วนของวิธีหลีกเลี่ยงจากบทสนทนากับตัวละคร พบว่า เมื่อมีการตัดสินใจและผลที่ได้รับไม่เป็นไปอย่างที่วางไว้ผู้เรียนรู้จักที่จะใช้คำพูดเพื่อหลีกเลี่ยงแทนการปฏิเสธแบบตรงไปตรงมา เพราะอาจจะเกิดอันตรายขึ้นได้ (กฤษณา เพชรซ้อน, 2560: 146)

ทั้งนี้เมื่อผู้เรียนรู้จักตัดสินใจปฏิเสธเมื่อถูกอ้อนวอนหรือร้องขอ สามารถวิเคราะห์และตัดสินใจเลือกกระทำในสิ่งที่ถูกต้องเหมาะสมได้ ซึ่งการตัดสินใจเป็นสิ่งจำเป็นที่ผู้เรียนจะต้องเรียนรู้ ผึกฝน เพื่อให้รู้จักการตัดสินใจได้อย่างเป็นขั้นตอน และอยู่บนฐานข้อมูลที่เป็นจริง จึงจะช่วยทำให้การตัดสินใจที่มีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์สูงสุด ซึ่งสอดคล้องกับ (รังสรรค์ ประเสริฐศรี, 2548: 276) ได้ให้ความหมายว่า การตัดสินใจเป็นขั้นตอนการตัดสินใจเลือกจากทางเลือกหลายๆ ทางเลือก โดยมีความคาดหวังว่าจะนำไปสู่ผลลัพธ์ที่พึงพอใจ หรือ เป็นกระบวนการในการเลือกรูปแบบของการปฏิบัติเพื่อจัดการกับปัญหาและโอกาสที่เกิดขึ้น

อย่างไรก็ตาม ผู้ศึกษามีความคิดเห็นว่า การทำบทบาทสมมติสามารถทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้อย่างรวดเร็ว หากมีการถอดบทบาทออกจากตัวละคร เพื่อให้ผู้เรียนได้มองสะท้อนถึงอนาคตที่จะเกิดขึ้นในทุกตอนผ่านกระบวนการละครสร้างสรรค์ทั้ง 8 กิจกรรม ก็จะทำให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้ที่ชัดเจน และสามารถตระหนักถึงความสำคัญของการรู้จักเตรียมพร้อมสำหรับการดำเนินชีวิตในอนาคตได้อย่างดียิ่งขึ้น

ตอนที่ 2 ผลการวิจัยจากการเปรียบเทียบข้อมูลทางสถิติก่อนและหลังทดลอง

จากการวิจัยพบว่า เมื่อนำผลก่อนและหลังการจัดละครสร้างสรรค์ มาเปรียบเทียบพบว่า หลังการจัดกิจกรรมละครสร้างสรรค์ผู้เรียนเกิดความรู้ในด้านสุขภาพที่สูงขึ้น แตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 เป็นไปตามสมมุติฐานการวิจัยที่ว่า นักเรียนชั้นมัธยมศึกษา ปีที่ 5 ที่ได้รับการจัดกระบวนการเรียนรู้ละครสร้างสรรค์เกิดความรู้ด้านสุขภาพที่สูงขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ประจิม ศรีสุวรรณ, 2553 ได้ศึกษาเรื่อง มาตรการป้องกัน การตั้งครรภ์ก่อนวัยอันควร ของเยาวชนจังหวัดนครสวรรค์ ผลการวิจัยพบว่า สาเหตุการตั้งครรภ์เกิดจากพัฒนาการด้านร่างกาย และจิตใจ มีอารมณ์รุนแรง ไม่ชอบบังคับ ติดเพื่อน ขาดความรู้เรื่องเพศและการคุมกำเนิด ครอบครัวมีปัญหา หย่าร้าง กลุ่มเพื่อนมีส่วนช่วยสนับสนุนการเข้าถึงสื่อการมีเพศสัมพันธ์

ทั้งนี้ยังมีผู้เห็นต่าง คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยเวสเทิร์น, 2555 กล่าวว่าไว้ว่า ในการป้องกันการตั้งครรภ์วิธีต่างๆ ก็ไม่ได้ป้องกันได้ 100% ดังนั้น การมีเพศสัมพันธ์ในวัยรุ่นเป็นสิ่งที่ไม่สมควร เพราะไม่พร้อมทั้งวุฒิภาวะและฐานะทางเศรษฐกิจ สังคม จึงไม่ควรมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันสมควร และเป็นสิ่งที่ควรยกเว้นหรือไม่ควรทดลองปฏิบัติคำกล่าวที่ว่า อดข้าวจนถึงคาดชีวาวายแต่ไม่ตายเพราะอดเสนาหา เพราะเพศสัมพันธ์ไม่ได้เป็นสิ่งสำคัญที่สุด ในวัยดังกล่าวแต่การเล่าเรียนเขียนอ่านซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นและทำให้เป็นรากฐานทางอาชีพที่ดีในอนาคต

จากข้อความที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า การป้องกันปัญหาเรื่องการท้องควรให้ความสำคัญกับตัวบุคคลทุกคน และมองถึงผลที่ได้รับมากกว่า หากเยาวชนในทุกเพศทุกวัยได้รับความรู้ในด้านสุขภาพที่สูงขึ้น ก็จะลดปัญหาของวัยรุ่นในสังคมได้มากยิ่งขึ้น ผู้เขียนจึงมีความคิดเห็นว่าการวิจัยนี้ควรมีนำไปใช้ประโยชน์ในการเพิ่มพูนความรู้ และประสบการณ์ในกับกลุ่มเป้าหมายที่เป็นกลุ่มเยาวชนที่มีอายุตั้งแต่ 16 ปีขึ้นไป จะเป็นผลดีและสามารถลดปัญหาการท้องก่อนวัยอันควรได้มาก เนื่องจากการเรียนรู้ในรูปแบบของละครสร้างสรรค์ เป็นแนวทางในการส่งเสริมผู้เรียนให้มีความรู้ความเข้าใจจากประสบการณ์ตรง

2.3 งานวิจัยเรื่องที่ 3 ละครแบบมีส่วนร่วมเพื่อสุขภาพของผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์คนชรา ชื่อผู้วิจัย ชูศักดิ์เอื้อง โชคชัย ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงสหวิธีการคือ การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในการเก็บรวบรวมข้อมูล และใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ในการประเมินผลด้านสุขภาพ เลือกกลุ่มประชากรและกลุ่มตัวอย่าง โดยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง อันได้แก่ กลุ่มผู้สูงอายุชาย-หญิง อายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไปที่พักอาศัยอยู่ในสถานสงเคราะห์คนชราบ้านบางแค จำนวน 45 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือ 1) โปรแกรมกระบวนการสร้างสรรค์ละครแบบมีส่วนร่วม 2) แบบประเมินสุขภาพซึ่งแบ่งเป็น 2 ส่วน ได้แก่ แบบบันทึกข้อมูลทั่วไปและสมรรถภาพทางกาย และแบบประเมินความผาสุกทางใจ 3) แบบประเมินความพึงพอใจในแต่ละกิจกรรมที่เข้าร่วม 4) แบบประเมินความเหมาะสมในการดำเนิน

กิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุ 5) แบบสัมภาษณ์เจาะลึกสำหรับผู้เข้าร่วมกิจกรรม สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ สถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าเฉลี่ย (Mean), ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน, ร้อยละ (Percentage), และวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อเปรียบเทียบผลของการประเมินคะแนนพัฒนาการคิดวิจารณ์ญาณ ก่อนและหลังการทดลองใช้ละครสร้างสรรค์ โดยการใช้การทดสอบค่า (T-Test)

2.3.1 สภาพปัญหา

จากการสำรวจประชากรผู้สูงอายุในประเทศไทยพบว่าผู้สูงอายุมีจำนวนมากขึ้นโดยคาดว่าในปี 2563 จำนวนประชากรผู้สูงอายุจะเพิ่มขึ้น ร้อยละ 16.8 หรือคิดเป็นจำนวน 11.88 ล้านคน ซึ่งผลจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรดังกล่าว ส่งผลให้การดูแลผู้สูงอายุลดน้อยลงจนทำให้ผู้สูงอายุถูกทอดทิ้งเป็นจำนวนมาก สถานสงเคราะห์คนชราจึงเป็นสถานที่สำคัญในการพำนักดูแลผู้สูงอายุ แต่การที่ผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์คนชราต้องตกอยู่ในสภาวะคนพึ่งพาอาศัยนั้น ย่อมเกิดผลเสียกับผู้สูงอายุทั้งทางด้านภาวะทางจิตใจและภาวะทางร่างกาย เช่น การน้อยเนื้อต่ำใจ การคับแค้นใจ การเครียด การหงุดหงิด ภาวะเหล่านี้ จึงทำให้คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ลดน้อยลง

จากสภาพดังกล่าวจะเห็นได้ว่า เมื่อจำนวนผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นสถานสงเคราะห์คนชรา จึงอยู่ในสภาวะเป็นที่พักพิงของผู้สูงอายุเป็นจำนวนมาก ทำให้ผู้สูงอายุเกิดผลเสียทางภาวะสภาพร่างกาย และจิตใจ ผู้เขียนเห็นว่า จึงควรมีการจัดกิจกรรมนันทนาการ และกระบวนการละครสร้างสรรค์ เข้ามาพัฒนาสุขภาวะของผู้สูงอายุมองเห็นคุณค่าและศักยภาพในตนเอง และพร้อมที่จะดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุข

ดังปรากฏในข้อความที่ว่า การแก้ไขปัญหาของผู้สูงอายุในข้างต้นคือ ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเหล่านั้นได้มีโอกาสร่วมกิจกรรมต่างๆ เพิ่มมากขึ้น เพราะ กิจกรรมจะทำให้ผู้สูงอายุสามารถปรับตัวท่ามกลางความเปลี่ยนแปลง และเพิ่มการคบหาสมาคมกับสมาชิกไว้ใกล้เคียงกันด้วย ซึ่งจากข้อมูลการจัดกิจกรรมในสถานสงเคราะห์คนชรา สังกัดกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์พบว่า ในปัจจุบันสถานสงเคราะห์คนชราของรัฐทั่วประเทศจำนวน 20 แห่งมีการบริการ และสนับสนุนให้ผู้สูงอายุได้ทำกิจกรรมตามความสมัครใจของตนเองเพื่อเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิต อันเป็นการเพิ่มพูนสุขภาวะทางกายและใจให้กับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์คนชรา จึงควรมีการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตให้แก่ผู้สูงอายุ (ชูศักดิ์เอื้อง โชคชัย, 2552: 4)

อย่างไรก็ตามผู้เขียนมีความคิดเห็นว่า ควรมีการนำกระบวนการละครสร้างสรรค์ เข้ามาพัฒนาสุขภาวะของผู้สูงอายุ เพื่อให้ผู้สูงอายุได้พัฒนาศักยภาพในตนเอง และแสดงควมมีคุณค่าในตนเองผ่านกระบวนการละครทุกขั้นตอน อาทิเช่น ขั้นการจุดประกายความคิดเห็น ขั้นการมีส่วนร่วมในการแสดง และขั้นดูผลตอบกลับ เป็นต้น ทั้งนี้ถือเป็นการยกระดับสุขภาวะทางกายและทางใจของผู้สูงอายุ เพื่อให้ผู้สูงอายุพร้อมที่จะดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุข

2.3.2 แนวคิดหรือหลักการที่นำมาใช้ในการพัฒนาสุขภาพ

การวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายในการส่งเสริมพัฒนาการทางด้านสุขภาพของผู้สูงอายุโดยเน้นความผาสุกทางใจทั้ง 6 ด้านตามหลักแนวคิดของดูพวย (Dupuy, 1977 อ้างใน McDowell & Newell, 1996) ซึ่งประกอบด้วย ความวิตกกังวล การควบคุมตนเอง ความซึมเศร้า ความมีชีวิตชีวา ความผาสุก และสุขภาพทั่วไป และนำกิจกรรมนันทนาการหลายๆประเภท เข้ามาประยุกต์ใช้ในกระบวนการสร้างสรรค์ละครแบบมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์คนชรา เพื่อให้ผู้สูงอายุมองเห็นคุณค่าและศักยภาพของตนเองผ่านกระบวนการสร้างสรรค์ละครในทุกขั้นตอน โดยใช้หลักกระบวนการสร้างสรรค์ละคร 4 ขั้น ได้แก่ 1) ขั้นเตรียม 2) ขั้นการจุดประกายความคิด 3) ขั้นการจัดทำเรื่องราว 4) ขั้นการจัดทำการแสดง เป็นต้น

จะเห็นได้ว่า แนวคิดหรือหลักการที่นำมาใช้ในการพัฒนาสุขภาพของผู้สูงอายุ จะเป็นกายส่งเสริมความผาสุกทางใจทั้ง 6 ด้านตามหลักแนวคิดของดูพวย เพื่อให้ผู้สูงอายุมองเห็นคุณค่าและศักยภาพของตนเองผ่านกระบวนการสร้างสรรค์ละครในทุกขั้นตอน

ผู้เขียนมีความคิดเห็นว่า หากนำกระบวนการละครสร้างสรรค์แบบมีส่วนร่วม เข้าไปส่งเสริมสุขภาพให้แก่ผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์คนชรา ควรคำนึงถึงการเลือกรูปแบบกิจกรรม ที่ผู้สูงอายุสามารถ ปฏิบัติได้ตามความเหมาะสมตามช่วงวัยของตนเองได้จริง จึงจะสามารถทำให้กิจกรรมประสบผลสำเร็จได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.3.3 ผลที่ได้รับจากการวิจัย

จากผลการวิจัยพบว่า สุขภาพทางกายทั้งก่อนและหลังการสร้างสรรค์ละครแบบมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์คนชราไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยยะสำคัญที่ระดับ.05 ทางสถิติทั้งนี้อาจเป็นเพราะ รูปแบบกิจกรรมการสร้างสรรค์ละครแบบมีส่วนร่วม นั้น ไม่ใช่กิจกรรมที่เอื้อต่อการพัฒนาสมรรถภาพทางกายโดยตรง ซึ่งจำเป็นต้องประกอบด้วยองค์ประกอบ 3 ประการได้แก่ การเพิ่มสมรรถภาพทางกาย ความหนักเบาความถี่ เป็นต้น สำหรับสุขภาพทางใจพบว่าระดับสุขภาพทั้งใจทั้งก่อนและหลังการสร้างสรรค์ละครแบบมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์คนชรา มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยยะสำคัญ.05 ทางสถิติ

จะเห็นได้ว่า กระบวนการสร้างสรรค์ละครแบบมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์คนชราสามารถเสริมสร้างสุขภาพ และความพึงพอใจในชีวิตให้แก่ผู้สูงอายุได้ อาทิ เช่น การใช้ทักษะทางด้านการแสดงออกในกระบวนการละคร ทำให้ผู้สูงอายุมีความรู้สึกกล้าแสดงออก กล้าเปิดเผยตัวตน กิจกรรมที่ฝึกให้ผู้สูงอายุรู้จักการสร้างเสริมจินตนาการ ทำให้ผู้สูงอายุมีสมาธิและการทำกิจกรรมกลุ่มร่วมกันของผู้สูงอายุ เช่น การระดมความคิดเพื่อสร้างสรรค์บทละคร การร่วมกิจกรรมเพื่อฝึกซ้อมการแสดง ซึ่งมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในประสบการณ์ชีวิต ผ่าน

กระบวนการสร้างสรรค์งานร่วมกัน ซึ่งทำให้ผู้สูงอายุเห็นคุณค่าในตนเองเพิ่มขึ้น ซึ่งนับเป็นการสร้างเสริมความผาสุกทางใจ ในด้านอารมณ์ได้เป็นอย่างดี

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า ละครสามารถส่งเสริมพัฒนาการทางด้านสุขภาวะ เพราะ ในกิจกรรมต่างๆ ในกระบวนการนั้นสามารถปรับเปลี่ยนองค์ประกอบด้านต่างๆ ที่มีผลต่อความผาสุกทางใจได้ทั้ง 6 ด้านตามหลักแนวคิดของคูพาย ซึ่งประกอบด้วย ความวิตกกังวล การควบคุมตนเอง ความซึมเศร้า ความมีชีวิตชีวา ความผาสุก และสุขภาวะทั่วไป ซึ่งทำให้ผู้สูงอายุเห็นคุณค่าในตนเองเพิ่มขึ้น และเป็นการสร้างเสริมความผาสุกทางใจในด้านอารมณ์ได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้ ผู้เขียนจึงมีความคิดเห็นว่า ควรมีการศึกษาวิจัยในลักษณะการเปรียบเทียบผลของการสร้างสรรค์ละครแบบมีส่วนร่วมเพื่อสุขภาวะของผู้สูงอายุระหว่างกลุ่มที่พักอยู่ในสถานสงเคราะห์กับกลุ่มที่อาศัยอยู่กับครอบครัว

สรุป

การนำละครสร้างสรรค์มาใช้เพื่อพัฒนามนุษย์ให้เป็นมนุษย์ได้โดยสมบูรณ์ และละครสร้างสรรค์ถูกนำมาใช้พัฒนามนุษย์เพื่อป้องกันปัญหาทางด้านสุขภาพ ซึ่งจากงานวิจัยที่ได้ศึกษาพบว่า ในงานวิจัยทุกเรื่องกลุ่มตัวอย่างที่ได้รับการทดลองมีพัฒนาการที่ดีขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติทุกเรื่อง จึงถือว่าละครสร้างสรรค์สามารถนำมาใช้เพื่อพัฒนาทรัพยากรคนให้เป็นมนุษย์ โดยสมบูรณ์นั้นสามารถทำได้จริงและสามารถพัฒนามนุษย์ได้ครบทุกด้านไม่ว่าจะเป็นด้านพุทธิพิสัย ทักษะพิสัยและจิตพิสัย จึงเหมาะกับการเป็นเครื่องมือสำหรับการจัดการเรียนการสอนและการส่งเสริมสุขภาพให้แก่มนุษย์ทุกเพศวัย

เอกสารอ้างอิง

- กฤษณา เพชรซ้อน. (2560). ละครสร้างสรรค์เพื่อส่งเสริมความรอบรู้ด้านสุขภาพเพื่อป้องกันการตั้งครรภ์ก่อนวัยอันควร.
- โกมล ศรีทองสุข. (2560). กิจกรรมละครสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาทักษะการช่วยเหลือตนเองในกิจวัตรประจำวันของเด็กก่อนวัยเรียน .
- ชัยวัฒน์ ปัญจพงษ์. (2521). *ประชากรศาสตร์และประชากรศึกษา*. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.
- ชูศักดิ์เอื้อง โชคชัย. (2552). ละครแบบมีส่วนร่วมเพื่อสุขภาวะของผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์คนชรา .
- ปาริชาติ คำคม. (2542). ความต้องการบริการด้านสุขภาพอนามัยของผู้สูงอายุในชมรมผู้สูงอายุในจังหวัดนนทบุรี. 1.

ปารีชาติ จีงวิวัฒนาภรณ์. (2547). *ละครสร้างสรรค์สำหรับเด็ก*. กรุงเทพฯ : กรุงเทพฯ : บริษัทพัฒนาคุณภาพวิชาการ จำกัด.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2556). กรุงเทพฯ: บริษัท ที่คิว พี จำกัด.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรื. (2560-2564). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12. สรุปสาระสำคัญแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12, 25-12.*

สำนักงานสถิติ. (2562). *ผลของการเปลี่ยนแปลงการตายรายอายุต่อการเพิ่มขึ้นของอายุขัย*. กรุงเทพฯ: สำนักงานสถิติแห่งชาติ .

สุกัญญา บุญวรสถิต. (2560). *ปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมสร้างเสริมสุขภาพของข้าราชการสังกัดกรมราชทัณฑ์ในเขตพื้นที่. ปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมสร้างเสริมสุขภาพของข้าราชการสังกัดกรมราชทัณฑ์ในเขตพื้นที่, 10.*

Panel 03: ภาษา วาทกรรม และการสื่อสาร

1. “The Sixth Love Language” about Tham Luang Cave Rescue on English Social Media 364
Preeyanuch Chanprasert
2. An Analysis of Personal Pronouns in Brand Personality of UK University Websites 378
Yuwaree Tongvivat and Darunee Dujsik
3. Intervening Power of Mother-tongue: A Case Study of Contrastive Analysis of Grammatical Errors in English Business Sales Letters of Non-English Major Undergraduate Students 397
Tanisaya Jiriyasin and Kancharin Suttimaneethip
4. Power of the Dragon Land: Translation Method Used for Translating International Fast Food and Snacks’ Brands in Chinese Market 413
Tanisaya Jiriyasin and Yaodong You
5. Linguistic Realizations of Moves and Politeness Strategies in Open Request Letters 430
Takwa Bosuwon

6. หมอดู 4.0: ที่ปรึกษาจิตวิญญาณ ความศรัทธา ความหวัง พลังชีวิต
ตระหนักจิต ยุติธรรม 452
ตระหนักจิต ยุติธรรม
7. ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรม的开รับข่าวสาร กับการรับรู้ภาพลักษณ์
แบรนด์กรุงเทพมหานคร ของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ 460
พิชัย นิรมานสกุล
8. ภาพยักษ์และสิงบนจิตรกรรมฝาผนังวัดช้างใหญ่ 475
จักริน จุลพรหม
9. เรื่องเล่านักฟุตบอลเยาวชนทีมหมูป่าและผู้ช่วยโค้ชติดถ้ำขุนน้ำนางนอน
และ ‘Thailand’s Mission Impossible’ 494
นฤมล จันทร์ศุภวงศ์
10. ทักษะคติของ Generation X ที่มีต่อเครื่องมือสื่อสารการตลาดเบอร์มิงค
เครือข่าย AIS 512
ชฎาเพชร ไชยวงศา
11. ความคลั่งไคล้ทางการศึกษาของชาวเกาหลี กรณีศึกษาการเรียนภาษาอังกฤษ 528
ทิพย์ธิดา สกุลทองอร่าม

“The Sixth Love Language” about Tham Luang Cave Rescue on English Social Media

Preeyanuch Chanprasert

School of Humanities and Applied Arts

University of the Thai Chamber of Commerce

Abstract

The Wild Boars cave rescue at Tham Luang Cave in Chiang Rai evokes love of people all over the globe. During the search for the missing Thai soccer team, English communication was seen in different platforms of media such as Thai and foreign media reports, encouraging cartoons about the cave rescue, and the delightful English conversation between the trapped boys and the rescuers as the Sixth Love Language. Those words and phrases can express how much love we have for the cave boys while waiting for a miracle to happen. The author has gathered some of those online affirmative and encouraging words, and categorized them into six groups based on catchy headline writing tips for the benefit of teaching writing persuasive English titles.

Keywords: the Wild Boars cave rescue, Tham Luang cave, social media, the sixth love language

“ภาษารักประเภทที่หก” เกี่ยวกับเหตุการณ์ถ้ำหลวงในสื่อสังคมออนไลน์ภาษาอังกฤษ

ปรียานุช จันท์ประเสริฐ
คณะมนุษยศาสตร์และประยุกต์ศิลป์
มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย

บทคัดย่อ

เหตุการณ์การช่วยเหลือนักฟุตบอลทีม “หมูป่า” ติดถ้ำหลวงในจังหวัดเชียงราย ปลุกกระแสความรักของผู้คนจากทั่วทุกมุมโลก ในช่วงของการค้นหาทีมฟุตบอลที่สูญหายทั้ง 13 คน เราได้เห็นการส่งความรัก ความหวังใยผ่านข้อความภาษาอังกฤษในสื่อสังคมออนไลน์ต่างๆ ในฐานะ “ภาษารักประเภทที่หก” จากสำนักข่าวทั้งในประเทศและต่างประเทศหลากหลายสำนัก ภาพการ์ตูนเรียกขวัญและกำลังใจ รวมทั้งบทสนทนาที่สร้างความปิติระหว่างทีมหมูป่ากับทีมช่วยเหลือ คำและข้อความเหล่านั้นสะท้อนให้เห็นถึงความรักของผู้คนที่มีต่อผู้ประสบภัย ขณะรอคอยให้เกิดปาฏิหาริย์ ผู้เขียนได้รวบรวม “ภาษารักประเภทที่หก” ที่ปรากฏในสื่อออนไลน์ และนำมาวิเคราะห์เพื่อจัดหมวดหมู่ตามหลักการเขียนหัวข้อข่าวเพื่อประโยชน์ในการสอนการเขียนหัวข้อภาษาอังกฤษให้สื่ออารมณ์และดึงดูดใจผู้อ่าน

คำสำคัญ: การช่วยเหลือนักฟุตบอลทีมหมูป่า, ถ้ำหลวง, สื่อสังคมออนไลน์, ภาษารักประเภทที่หก

Introduction

Apparently, we can all agree that one of the breath-taking incidents that can unite Thai and global hearts together during June and July 2018 is the Tham Luang cave rescue. The incident of 13 unknown boys trapped in a cave started in a small district in one province in Northern part of Thailand, but love and support were amazingly spread all over Thailand and even worldwide. During that time, people in different part of the world woke up with hope to read pieces of good news concerning the rescue. Words of love and hope were sending through different platforms of social media as if we were a part of the family waiting for our own kids to be rescued safely from the cave.

The incredible cave rescue started at around 16:00 on Saturday 23 June 2018 in Chiang Rai's Mae Sai district when a group of 12 teenage boys and their football coach from the Wild Boars football team visited Tham Luang on a pre-planned trip following football practice. Shortly afterwards, heavy rains partially flooded the cave, trapping the group inside. Efforts to locate the group were hampered by rising water levels and strong currents, and no contact was made for more than a week. The rescue effort expanded into a massive operation amid intense worldwide public interest. Between 8 and 10 July, all of the boys and their coach were rescued from the cave by an international team. The rescue effort involved more than 10,000 people, including over 100 divers, many rescue workers, representatives from about 100 governmental agencies, 900 police officers and 2,000 soldiers ("Thailand Cave Rescue," n.d.).

During the Tham Luang ordeal, Thai and English news, posts, and sketches on social media spoke the same tones of love and hope. Words of affirmation and encouragement were seen in online news headlines, Facebook comments, Twitter posts, cartoon captions, etc. Throughout those tough times, all the words can warm readers' hearts and empower them to continue waiting for a miracle to come. It seems to the author that the affirmative and encouraging words themselves are astonishing in terms of how it can be a means of expressing powerful love among all readers, and would really like to find out more about this online love language.

The sixth love language

There are studies and articles about communication on social media which is known as one more channel to express writers' encouraging and caring words to readers. This channel of communication is called "the Sixth Love Language". Bacon (2017) stated that when we say social media is the sixth love language we mean social media is a medium through which you can woo your target audience, creating and sharing beautiful content so they fall in love with your brand and offering.

The word "Sixth Love Language" is an additional to the "Five Love Languages" mentioned in the famous relationship advice book written by Dr. Gary Chapman¹. Dr. Gary Chapman's *The 5 Love Languages* presents a simple truth that relationships grow better when we understand each other and love can be communicated well if you understand the differences of love giving and receiving. This is true for all forms of relationship. ("How Do You Give & Receive Love?," 2001). In his advice book, the secret to last relationships is revealed via five love languages which are words of affirmation, acts of service, receiving gifts, quality time and physical touch. The book also explores the idea that you have to understand your partner and know how they receive love in order to be able to show it to them in the way they naturally receive it (Bacon, 2017).

According to Nelson (2016), the easiest language of the five love languages to communicate via social media is words of affirmation. They can be tweeted, posted, and shared easily via Facebook, Skype, Tango and Google video chat. She also added "Clicks of Affirmation" as one more additional love language. Clicking the "like" button on readers' status or pictures can help them feel valued and appreciated because this can be so affirming to them.

The sixth love language on different platforms of social media

If we can bring back our time to during June 23 and July 10, 2018, it's no doubt to say that we woke up in the morning with stress because of the cave rescue news

---

¹The bestselling author of *The 5 Love Languages* series and the director of Marriage and Family Life Consultants, Inc.

we followed. Facebook users, news writers, cartoonists in Thailand and many parts of the world realized this social anxiety. They continued creating loving and uplifting words of encouragement to help motivate and comfort their readers and trapped boys' families. The words touched readers' hearts, and they kept sharing these affirmative and encouraging words worldwide. The author has gathered some of most-shared words of love and encouragement seen in different platforms of social media such as Facebook and Twitter hashtags, news headlines, cartoons, etc. and categorized them into six groups based on title writing techniques. The below are the examples of the categorized words.

One of the most popular hashtags about the cave rescue spread fast on social media such as Facebook, Twitter and Line are the hashtags that says as “Strangers whom we want to meet most”, “Kids trapped in cave”, “Bring home the Mu Pa players”, and “13 lives must survive”

Reuters reported messages of support on Twitter and Instagram using hashtags such as #Thaicaverescue #boarteam #Thainavyseals #PrayForThaiBoys and #Bringtheboarteambackhome to cheer the rescue of 12 boys and their soccer coach from a cave in Thailand. It is said that the reaction to the term about the news, “All 12” dominated social media in the United States, even when compared to the reaction to the news of U.S. President Donald Trump’s latest Supreme Court nominee at that time. Moreover, the domination of the “Sixth Love Language” on social media can also be seen when the Thai Navy SEAL confirmed the successful rescue of 13 missing boys in the post on their Facebook. This brought more than 200,000 likes and around 56,000 shares worldwide within an hour. The delightful comments such as: “You are ALL HEROES! Thank you on behalf of a grateful world!” and “On behalf of all mothers I thank you” were posted as a thank-you reaction to the rescue (“Messages, Sketches and Hashtags: Thai Cave Rescue Dominates Social Media,” 2018).

Sydney Morning Herald (SMH)² stated in the news entitled “Thai cave rescue: Cartoons of hope” that different prayers and well-wishes for the missing group were shown in the form of miracle cute cartoons such as a cartoon of super heroes, a

---

² A daily newspaper published in Sydney and is one of the most influential papers in Australia

cartoon showing the moment when the missing kids were found, and a cartoon of foreign countries involved in the rescue represented by various animals, a cartoon of an elephant wearing the flag of Thailand, and a cartoon of hope at Tham Luang Cave ("Thai cave rescue: Cartoons of hope," 2018).

Lyons (2018) stated in "Takes the Edge off: the Cute Cartoons that Portrayed Perils of Thai Cave Rescue" that while people around the world waited for a miracle to happen, Thai cartoonists started posting sketches of the boys on social media, and these highly symbolic sentimental cartoons became the primary art form of the rescue. One of the most widely shared sketches was created by Aruni Aunhawarakorn and Jantima Manasviyoungkul, under the pen name SISIDEA. The cartoon shows different kinds of cute animals representing the collaborations from many people around the world, wild boar for the missing boys and their coach, kangaroo for the Australian team, seals for the Thai navy Seals, an Iron Man mask for Elon Musk, a white elephant for Governor Narongsak Osatanakorn, a beaver, a rooster and a swan for Canadian, French, and Danish divers respectively.

Large and small media outlets put the story of a young Thai football team first at the end of 18-day ordeal. This cave operation was a story that captured the world's attention – 12 boys and their young football coach trapped for more than two weeks in a dark, flooded cave, kilometres from help or food. When the news came on Tuesday night that the last group of trapped boys had been rescued, worldwide media outlets, from Denmark to the United Arab Emirates, celebrated.

Lyons (2018) summarized the English newspapers' headlines about an 18-day ordeal posted on the day the 12 boys and their young football coach were rescued in "The Great Escape: Newspapers around the World Share Joy of Thai Cave Rescue" as the story that captured the world's attention since online newspapers all over the world joined to celebrate the successful cave rescue.

The example news headlines are "Hooyah! Mission accomplished" of The Nation, "All Wild Boars saved" of Bangkok Post, "The Great Escape" of The Canberra Times, "They're all out" of Sydney Morning Herald, "Liberation from the deep" of Spiegel Online in Germany, "Thailand: after more than two weeks underground, the 13 cave survivors have been evacuated" of Le Monde, "Ambassador praises Danish divers for role in Thailand cave rescue" of The Local, a Danish news site, "Celebration as Thailand rescues all 12 cave boys" of The Guardian, "Jubilation as all 12 boys freed from Thai cave" of The Times, "Lucky 13" of Metro, "All 13 trapped in Thai cave rescued" of The Gulf Today- the United Arab Emirates English-language newspaper, and "Hurrah! Soccer kids are finally back from cave." of The Khaleej Times, the other United Arab Emirates English-language newspaper.

The sixth love language categorized based on title writing techniques

According to Goins (2018), the tricks in writing catchy headlines are using numbers to give concrete takeaways, using emotional objectives to describe your reader's problem, using unique rationale to demonstrate what the reader will get out of the article, using what, why, how, or when, and make an audacious promise. These tricks can also be applied to blog posts, book chapters and article titles.

Garst (2017) stated in "The Ultimate Guide to Writing Social Media Headlines That Get More Clicks" that two of the secrets for writing blog title headlines are using negative words instead of positive ones and words which evoke feelings of happiness, anger, or even fear. These can attract more readers, but please make sure that your information will not mislead the readers. She also recommended the use of words with negative meanings instead of the positive ones to draw readers' attraction.

According to Royse (2017), CoSchedule³ was employed to analyze more than 5.5 million headlines and the result is people anticipated happy experiences and emotional headlines with positive and happy thoughts the most. Genete (n.d.) stated that one of the rules in writing catchy headlines is speaking with the same words and tone that your audience use. This technique can build a stronger connection between you and your audience. Also, speaking the way they do can spark their curiosity. In order to know more about what language do the audience use, a personal and deeper level relationship are needed.

From the writing tricks previously stated, the author are interested in the six techniques which include using audience words, using words with numbers, using words that evoke readers' emotion, using words with positive and happy thoughts, using words with negative meanings, and using audacious promising words. Therefore, the "Sixth Love Language" about Tham Luang cave rescue on social media such as English hashtags, English cartoon captions, and English news headlines mentioned in this paper were collected and analyzed into six categories as shown below.

1. Category 1: Audience words

- 1.1. "Hooyah, Hooyah, Hooyah!"
- 1.2. "Bring home the Moo Pa players"

2. Category 2: Words with numbers

- 2.1. "I'm waiting for 13 people to come back home,"
- 2.2. "13 lives must survive"
- 2.3. "100 percent safe."
- 2.4. "Celebration as Thailand rescues all 12 cave boys"
- 2.5. "Jubilation as all 12 boys freed from Thai cave"
- 2.6. "Lucky 13"
- 2.7. "HooooooooYahhhhhhhh welcome home 12 boys and coach!"

---

³ CoSchedule is an all-in-one marketing calendar that brings your content and social media in the same place. It is a drag-and-drop digital editorial calendar built specifically for content marketing. It allows you to plan and schedule blog posts, social media posts, and virtually any type of content you can think of.

3. Category 3: Words that evoke readers' emotion

- 3.1. "Stay strong!"
- 3.2. "We Thailand thank you guys so much for your great efforts. You are our great heroes. Treasure from England!"
- 3.3. "The Great Escape"
- 3.4. "Today is our best day: Thailand rejoices at news of missing boys"
- 3.5. "Thai cave rescue: A country in prayer"
- 3.6. "Thai cave rescuers in race against the rain"
- 3.7. "D-Day arrives for boys in Thai cave"
- 3.8. "Today is D-Day,"

4. Category 4: Words with positive and happy thoughts

- 4.1. "Celebration as Thailand rescues all 12 cave boys"
- 4.2. HooooooooYahhhhhhhh Welcome home 12 boys and coach!!!!
- 4.3. "Jubilation as all 12 boys freed from Thai cave"
- 4.4. "Lucky 13"
- 4.5. "Cave rescue hope became reality"
- 4.6. "The heroes who saved the Wild Boar"
- 4.7. "Thai cave boys rescue ends in success"
- 4.8. "Hope grows at the mouth of a Thai cave"
- 4.9. "Families celebrate as Thai boys found"
- 4.10. "Thailand rejoices as cave boys found alive"
- 4.11. "Thais show their love for lost cave boys"
- 4.12. "Our brothers are safe': boys found after nine days missing in Thailand cave"
- 4.13. "Thailand cave rescue sparks celebration of mission impossible"
- 4.14. "Hooyah!: how the Thai rescuers' catchcry became a global phenomenon"
- 4.15. "Have a good dream tonight. Night. Hooyah."
- 4.16. "A miracle moment: Thai football team describe being found"
- 4.17. "Hooyah! Mission accomplished,"

5. Category 5: Words with negative meanings

- 5.1. "Mission impossible"
- 5.2. "The strangers we want to meet the most!"
- 5.3. "Thai caves: 'It feels extremely claustrophobic'"
- 5.4. "Thai cave rescue dive was gnarly"
- 5.5. "Mining disaster survivors say 'hard yards' lie ahead for trapped Thai group"
- 5.6. "Immense pressure of Thai cave rescue described by doctor"
- 5.7. "Toughness and Bravery World Cup"

6. Category 6: Audacious promising words

- 6.1. "Don't give up!"
- 6.2. "Come out. Everyone is waiting for you."
- 6.3. "Let's meet soon"
- 6.4. "We are Coming"
- 6.5. "Just close your eyes
The sun is going down
You'll be alright
No one can hurt you now
Come morning light
You and I'll be safe and sound."
- 6.6. "We, the Thai team and the international team, will bring the Wild Boars home!"
- 6.7. "No risks to be taken to free Thai boys"

Conclusion

From the above English hashtags, cartoon captions, and news headlines about the camp rescue in each category, it is apparent that those affirmative and encouraging words about Tham Luang cave rescue communicated on social media were used as the "Sixth Love Language" to encourage, to comfort and to show how much the world love the soccer team and the coach and waited for them to be rescued safely from

the cave. Those online words of love were expressed in six different styles; that is, using audience words, using words with numbers, using words that evoke readers' emotion, using words with positive and happy thoughts, and using audacious promising words.

For example, based on the audience word usage, the word “Hooyah” - a battle cheer that the elite SEAL unit adopted from the US Navy, which become an international hashtag was used by people to show their support and gratitude to those involved in the rescue mission. While the word “Moo Pa” which refers to “Wild Boars”, a soccer team in the Mae Sai district of Chiang Rai, was used when talking about the football team people all around the world wanted to meet the most.

The words with numbers such as 13 people, 13 lives, 12 cave boys, lucky 13 and 12 boys were used to refer to the missing footballers whom the world waited and pray for, and wanted to see the whole team being safely rescued.

The adjectives and nouns like strong, so much, great, and best as well as other emotional words such as in prayer, race against the rain, and D-Day were used in order to evoke readers' emotion. These words give us a sense of unity because we felt the same at that time and we were bonded as one to help save the thirteen lives with love and kind thoughts towards them.

The words used to show positive and happy thoughts seen in the English hashtags, cartoon captions, and news headlines are celebration, Hooyah, welcome home, jubilation, lucky, hope became reality, heroes, success, celebrate, rejoices, love, our brothers, catchcry, have a good dream, miracle, and accomplished. These words are encouraging and can create a happy and delightful feeling to cave news followers who also needed to be comforted and cheered up as well.

On the contrary, the words with negative meanings were also be used to show affirmation and encouragement. For example, the 18-day cave operation was called ‘mission impossible’, and it was the assistance from the international community that made the mission possible after all. The word ‘stranger’ which is normally used with one we has had no personal acquaintance with was used to refer to one we all want to meet the most. The following three words which are ‘claustrophobic’, ‘gnarly’, and ‘hard yards’ were used to describe Tham Luang Cave, the place where all cave rescue

team and divers wanted to dive into even though it is uncomfortably closed, difficult and dangerous. Additionally, an 18-day ordeal was compared with a toughness World Cup since there were a lot of natural obstacles throughout the rescue operation.

In terms of audacious promising words, the English hashtags, cartoon captions, and news headlines were written as a strong promise to bring all the cave boys out safely and as soon as possible such as “We are Coming”, "Come out. Everyone is waiting for you.", "Let's meet soon", “We, the Thai team and the international team, will bring the Wild Boars home!”, 'No risks' to be taken to free Thai boys.” Some were written to comfort and cheer up the trapped boys like "Don't give up!" and there is one which is written in a form of a very sweet and encouraging poem:

“Just close your eyes
The sun is going down
You’ll be alright
No one can hurt you now
Come morning light
You and I’ll be safe and sound.”

To conclude, the six writing styles can be applied in teaching writing in different situations where affirmative and encouraging titles and headlines are needed. Students should learn how to communicate their feelings through appropriate words and styles, Moreover, other types of communication appeared in important pieces of news on different social media platforms should be analyzed to see the way they communicate the “Sixth Love Language”. The result will be beneficial for teaching and learning how to write persuasive English titles and headlines that attract more readers.

References

- Bacon, J. (2017, June 26). Content Marketing Essentials: Social Media Love Language. Retrieved March 29, 2019, from <https://www.birdbrain.com.au/blog/social-media-love-language/>
- Garst, K. (2017, April 24). The Ultimate Guide to Writing Social Media Headlines That Get More Clicks. Retrieved March 30, 2019, from <https://kimgarst.com/the-ultimate-guide-to-writing-social-media-headlines-that-get-more-clicks/>
- Genete, A. (n.d.). A Guide to Writing Catchy Headlines That Make People Click. Retrieved March 30, 2019, from <https://blog.spiralytics.com/a-guide-to-writing-catchy-headlines-that-make-people-click>
- Goins, J. (2018, April 06). 5 Easy Tricks to Write Catchy Headlines. Retrieved March 29, 2019, from <https://goinswriter.com/catchy-headlines/>
- Lyons, K. (2018, July 13). 'Takes the edge off': The cute cartoons that portrayed perils of Thai cave rescue. Retrieved March 31, 2019, from <https://www.theguardian.com/world/2018/jul/13/takes-the-edge-off-the-cute-cartoons-that-portrayed-perils-of-thai-cave-rescue>
- Lyons, K. (2018, July 11). 'The Great Escape': Newspapers around the world share joy of Thai cave rescue. Retrieved March 31, 2019, from <https://www.theguardian.com/news/2018/jul/11/the-great-escape-newspapers-around-the-world-share-joy-of-thai-cave-rescue>
- Messages, sketches and hashtags: Thai cave rescue dominates social media (2018, July 10). Retrieved March 31, 2019, from <https://www.reuters.com/article/us-thailand-accident-cave-media/messages-sketches-and-hashtags-thai-cave-rescue-dominates-social-media-idUSKBN1K01WJ>
- Moody, & LaCroix Design Co. (n.d.). How Do You Give & Receive Love? Retrieved March 29, 2019, from <https://www.5lovelanguages.com/5-love-languages/>
- Nelson, S. (2016, October 11). 5 Love Languages of Social Media. Retrieved March 28, 2019, from <https://churchtechtoday.com/2012/10/15/5-love-languages-social-media/>

- Royse, Matthew. (2017, December 29). How to write compelling headlines that attract readers. Retrieved March 30, 2019, from <https://knowledgeenthusiast.com/2018/02/13/write-compelling-headlines-attract-readers/>
- Thailand Cave Rescue. (n.d.). Retrieved March 31, 2019, from <https://eurotek.uk.com/thailandcaverescue/>
- Thai cave rescue: Cartoons of hope. (2018, July 10). Retrieved March 31, 2019, from <https://www.smh.com.au/world/thai-cave-rescue-cartoons-of-hope-20180710-h12h50.html>

An Analysis of Personal Pronouns in Brand Personality of UK University Websites

Yuwaree Tongvivat¹, Darunee Dujsik²

^{1,2} School of Humanities and Applied Arts

^{1,2} University of the Thai Chamber of Commerce

Abstract

With the burgeoning of English-taught programs in higher education institutions around the world, the recruitment of students nowadays has become more competitive. Consequently, universities are encouraged to promote their identities to reflect their institutional values and to show they are responsive to both students and the wider social context. Empirical studies have found that information on university websites plays an important role in students' decision-making processes. In this regard, the contents on websites are essential elements in the representation of university identities. The means to communicate these contents is the use of the English language, and the particular feature that communicates corporate identity is the use of personal pronouns. As such, this study aims to investigate the use of the personal pronouns – *we*, *you*, *our* and *your* – in the brand personality of selected UK based university websites. Brand personality (BP) refers to the concept that a brand is characterized by human personality traits. Aaker (1997) developed five main dimensions of these personality traits, namely, *competence*, *excitement*, *ruggedness*, *sincerity* and *sophistication*. This study revealed that *our* was used most frequently followed by *you*, *we* and *your* in the five BP dimensions. The second most frequently used pronoun was *you* in all of the BP dimensions, except *ruggedness* and *sophistication* in which *we* occurred more frequently, whereas *your* was relatively infrequent in all of the five dimensions. *We* and *our*, in particular, were used to represent the universities and project their corporate identities when communicating with their audience (*you*).

Keywords: personal pronouns, corporate identity, brand personality, university websites

การวิเคราะห์คำสรรพนามในบุคลิกของแบรนด์ในเว็บไซต์

มหาวิทยาลัยของสหราชอาณาจักร

ยุวรี ทองวิวัฒน์¹, ดรุณี ดุจสิค²

^{1,2} คณะมนุษยศาสตร์และประยุกต์ศิลป์

^{1,2} มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย

บทคัดย่อ

การขยายตัวของหลักสูตรที่ใช้ภาษาอังกฤษในการเรียนการสอนในสถาบันอุดมศึกษาทั่วโลก ทำให้การรับสมัครนักศึกษาที่มีการแข่งขันมากขึ้น ดังนั้นมหาวิทยาลัยจึงต้องส่งเสริมอัตลักษณ์ของตน เพื่อสะท้อนค่านิยมสถาบันและแสดงว่าพวกเขาตอบสนองต่อนักศึกษาและบริบททางสังคมที่กว้างขึ้น การศึกษาเชิงประจักษ์พบว่าข้อมูลในเว็บไซต์ของมหาวิทยาลัยมีบทบาทสำคัญต่อการตัดสินใจของนักศึกษาเพราะมันเป็นองค์ประกอบสำคัญในการแสดงตัวตนของมหาวิทยาลัย ในแง่ของภาษานั้น คำสรรพนามได้ถูกนำมาใช้เพื่อสื่อสารเอกลักษณ์องค์กร ดังนั้นงานวิจัยนี้มีจุดประสงค์เพื่อวิเคราะห์การใช้สรรพนาม –*เรา ของเรา คุณ และของคุณ* – ที่ปรากฏอยู่ในบุคลิกของแบรนด์ในเว็บไซต์ มหาวิทยาลัยของสหราชอาณาจักร บุคลิกของแบรนด์หมายถึงการเชื่อมโยงคุณลักษณะต่างๆของมนุษย์เข้ากับ แบนด์โดยเอเคอร์ (1997) ได้พัฒนาห้ามิติหลัก ซึ่งประกอบไปด้วย ความสามารถ ความตื่นตัว ความทนทาน ความจริงใจ และความหรูหรา การศึกษาครั้งนี้พบว่า สรรพนาม *ของเรา* ถูกใช้บ่อยที่สุด ตามมาด้วยสรรพนาม *คุณ เรา และ ของคุณ* ในห้ามิติของบุคลิกแบรนด์ คำสรรพนามที่ใช้บ่อยที่สุดอันดับที่สองคือ *คุณ* ซึ่งปรากฏในทุกมิติยกเว้นความทนทานและความหรูหราที่คำสรรพนาม *เรา* เกิดขึ้นบ่อยกว่า ในขณะที่คำสรรพนาม *ของคุณ* ปรากฏไม่บ่อยนักในทั้งห้ามิติ นอกจากนี้คำสรรพนาม *เรา และของเรา* ถูกนำมาใช้แทนมหาวิทยาลัยและแสดงอัตลักษณ์องค์กรของพวกเขาเมื่อสื่อสารกับผู้อ่าน

คำสำคัญ: คำสรรพนาม, เอกลักษณ์องค์กร, บุคลิกของแบรนด์, เว็บไซต์ของมหาวิทยาลัย

1. Introduction

In the digital age, higher education institutions around the world are highly competitive in recruiting students. These universities are encouraged to promote their identities to reflect their institutional values, in which they are responsive to students and the social context. Empirical studies found that information on university websites plays an important role in students' decision-making processes. In this regard, the contents of websites are essential elements in the representation of university identities that are projected to students. One particular feature of the language that communicates corporate identity is the use of personal pronouns in promoting information about corporate identities and their enterprising activities in advertising and promotional contexts.

Despite the advantages of pronoun use, previous research has not been conducted to examine the use of pronouns in relation to brand personality of university websites. This present research thus examines the personal pronouns - *you*, *your*, *we* and *our* - that are used in the context of words reflecting brand personality (BP). The aim is to examine the contexts of BP on UK based university websites where these pronouns frequently appear.

2. Literature Review

2.1 Brand Personality and Corporate Identity

Brand personality (BP) refers to the concept that a brand is characterized by human personality traits. Aaker (1997) developed five main dimensions of these personality traits: *competence*, *excitement*, *ruggedness*, *sincerity* and *sophistication* from the perspective of the customers and their perceptions. There are a total of 42 BP traits listed under all of these five dimensions. Opoku, Abratt and Pitt (2006) further developed the lexicons, expanding Aaker's original 42 BP traits. The final result of Opoku et al.'s (2006) study yielded 833 words that are associated with BP ('BP words'), as compiled in their dictionary. Examples of the BP words are shown in Table 1. Analyzing BP in the context of this study required a large number of search words that

are associated with BP, and Opoku et al.’s (2006) dictionary is the only available BP model offering a large number of words, making it deem suitable for this study.

COMPETENCE	EXCITEMENT	RUGGEDNESS	SINCERITY	SOPHISTICATION
enterprising, guaranteed, intellectual, partnership, successful, [...]	creative, exciting, fresh, innovative, latest, modern, specific, vibrant, unique, [...]	alfresco, challenging, endeavor, outdoor, outdoorsy, [...]	accommodating, authentic, generous, good, heartfelt, humble, reliable, [...]	appealing, beautiful, distinguished, elegant, excellent, renowned, graceful, high-class, [...]

Table 1 Examples of BP words (Opoku et al., 2006)

Fill (2013) defined corporate identity as “the way an organization presents itself to all of its stakeholders” (p. 360). A company can communicate its corporate identity by using language to convey messages about its values which the audience can interpret in the same way. In doing so, a company can establish and project its corporate identity by delivering its messages in the same direction across its media channels (Rutter, 2013). Thus, it is important that a strong corporate identity can be achieved by way of reinforcing messages about the company coherently and effectively, and language is one feature that a company can use for communication. Personal pronouns will be discussed for their use in relation to the communication of corporate identity.

2.2 Personal Pronouns

Pronouns are powerful words that refer to the antecedents or nouns that precede them. This study investigates *you*, *your*, *we* and *our* – the pronouns that are commonly used to communicate on university websites. These pronouns are used differently in various contexts. For example, *we* and *you* are used in contexts that communicate corporate identity (i.e. ‘about the university’), engage the audience and establish relationships between the university and its audience.

Studies found that *you* and *your* are used in contexts that are related to approachability. For example, Bano & Shakir (2015) examined contexts in the ‘About Us’ section of online prospectuses, and *you* was found in contexts conveying the message that the university is accessible for students. Additionally, the use of *you* is found in contexts that establish interpersonal relationships between the corporate

identity and its audience (Zhu, 2006). In communicating a closer relationship with audience, various tones can be used, for example, ‘friend-friend’, ‘information presenters-readers’ and ‘service providers-clients’ (Rungruangsuparat, 2016, p. 114). In terms of *your*, despite its function as a possessive pronoun, both *you* and *your* can be used to directly communicate with audience ‘personalization’ of the addressees (Fairclough, 1993; Teo, 2007), creating a sense of approachability of a university (Bano & Shakir, 2015). *You* and *your* are also used the contexts that highlight the quality of addressees (i.e. successful students), which appear in promotional discourse (Fairclough, 1993).

Fairclough (1993) discussed the use of *we* in the sense that it communicates the university (as an institution), emphasizing that stakeholders are part of the university and that they are involved in the university’s activities. In addition, *we* was often used with *you* as an addressee, for an effect of personalization with the audience through a conversational genre. *We* can be used in a way to directly communicate with the audience in projecting the corporate identity (Breeze, 2013). Zhu (2006) found that *we* is used to create a sense of friendliness, and thus creates a closer relationship with the audience in texts. Bano and Shakir (2015) examined the use of *we* in prospectuses from 463 universities in Australia, India, Pakistan, the United Kingdom and the United States of America. They also found that *we* is used to represent the universities and convey a welcoming message to students. Thus, not only is *we* used in contexts that communicate corporate identity, it is also used in contexts that revolve around the idea of persuading the audience to become a part of the university. Likewise, *our* is also used in the sense of convincing an audience of a corporate identity and reinforcing its identity in connection with a factual and professional tone about the university (Benwell & Stokoe, 2006). In using *our* in a factual and impersonal tone (i.e. “*Our* goal is to ...”), it communicates or reinforces the corporate identity, emphasizing its values, and thus sending a friendly message to its audience and inviting them to become a part of the university (ibid.).

3. Purpose of the Study

Using corpus methods consisting of both quantitative and qualitative analyses, the present study aimed to analyse the use of personal pronouns – *we*, *you*, *our* and *your* – in the five dimensions of brand personality, namely, *competence*, *excitement*, *ruggedness*, *sincerity* and *sophistication* of the selected UK based university websites.

4. Methods

4.1 Sample Selection and Collections of Texts

UK university websites were chosen for this study due to the following reasons: (1) their international reputation; and (2) their popular destinations for international students (Stern, 2017). Using a random sampling technique, samples from the population of 126 universities from The Complete University Guide's league table for 2016 was selected. The number of samples was determined by a random sampling technique that allows every university to have an equal opportunity to be selected (Butler, 1985). Subsequently, twenty-one relevant universities (see Appendix A) were randomly selected across the range of the league table, as the representatives of the population. Texts were collected from the websites of these universities for a compilation of the corpus, which was carried out during the period of December 2015 to July 2016. The corpus yielded a total of 539,307 words.

4.2 Data Analysis

The data analysis consisted of 2 stages. Stage one involved a quantitative analysis of the frequencies of pronouns – *you*, *your*, *we* and *our*. Stage two was a qualitative analysis of these pronouns used in contexts. Beginning with the quantitative analysis (stage one), the 833 words of BP words were used as the search words which were the input to the KWIC function of #LancsBox 3.0.2 textual analysis software (Brezina, et al., 2015). The BP words found in the corpus then appeared as 'nodes' in nearby contexts. A span of 25 (12 words to the left and 12 to the right of the node) was set for the calculation of the number of pronouns. During the trial stage, differences in the numbers used for the spans were set. For example, a span of 15 (7 words to the left and 7 words to the right of the node words) was set for calculating

the number of pronouns within the span. We found that both raw frequencies and normalised frequencies were proportionally similar to those from the setting of 25 words. When we examined the discourse of how these pronouns are used in each of the BP dimensions, a larger span (in this case 25) was chosen as the setting. The contexts within the span were then retrieved.

Finally, the number of pronouns occurring within the span of the node (in this case the BP words), was counted in the text editing software Notepad++. The frequencies of pronouns appearing in each of the five BP dimensions were then reported for a fundamental basis of comparison based on the raw frequency (RF) and the normalized frequency (NF). The base of normalization was 100,000 words. The NF was calculated by the following equation:

$$\text{Normalized Frequency (NF)} = \frac{\text{Raw Frequency (RF)}}{\text{Corpus Size (539,307)}} \times 100,000$$

The pronouns that had a tendency to occur in the specific BP dimension(s) were then judged to be salient in those dimensions. For example, *our* occurred frequently in the *sophistication* dimension. Its use was then further investigated in this dimension.

The second stage was the qualitative analysis of the pronouns. The pronouns appearing in the BP dimension(s) in which their frequencies were high compared to other pronouns, were selected for the investigation of their contexts of use. This process was carried out by scanning through the contexts of the BP words. The patterns of use in the contexts of these pronouns were identified and discussed in terms of the central ideas that emerged from the contexts.

5. Results

5.1 Stage 1: Quantitative Analysis: Frequency of Pronouns

Comparison of the frequencies of pronouns in each of the BP dimensions

This part compared the frequencies of the pronouns occurring in each of the BP dimensions, beginning with *competence*.

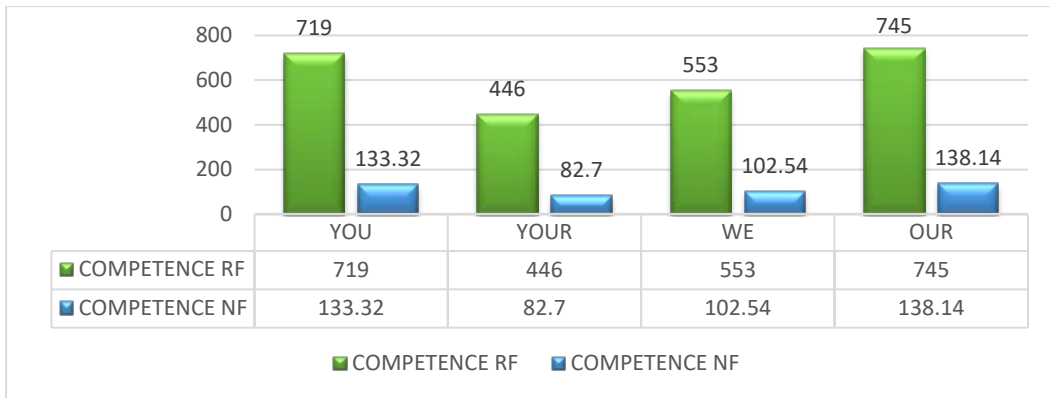

Figure 1 Raw Frequencies (RF) and Normalized Frequencies (NF) BP COMPETENCE

Figure 1 illustrates the frequencies of the pronouns that occur in the *competence* dimension. The two most frequent occurrences are *our* (RF = 745; NF = 138.14) and *you* (RF = 719; NF = 133.32). The frequencies of *we* (RF = 533; NF = 102.54) and *your* (RF = 446; NF = 82.7) are more subtle, with the RF of 533 and 446, and NF of 102.54 and 82.7, respectively. *Our* and *you* are thus selected for the qualitative analysis of the contexts in which these two pronouns are used in the *competence* dimension.

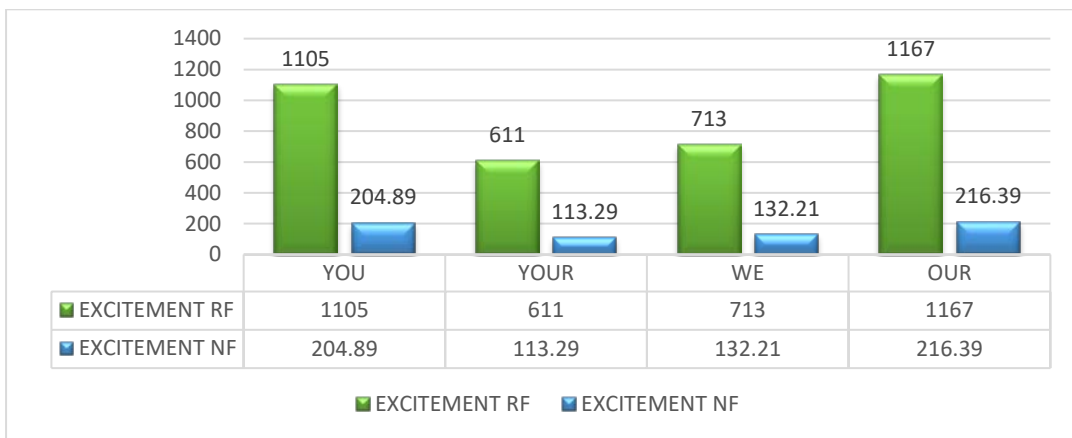

Figure 2 Raw Frequencies (RF) and Normalized Frequencies (NF) BP EXCITEMENT

Likewise, the two most frequent occurrences are *our* (RF = 1167; NF = 216.39) and *you* (RF = 1105; NF = 204.89), as illustrated in Figure 2. The frequencies of *we* (RF = 713; NF = 132.21) and *your* (RF = 611; NF = 113.29) are lower than those of *our* and *you*. As *our* and *you* occur frequently in the *excitement* dimension, they were thus selected for the analysis of the contexts in which these two pronouns are used.

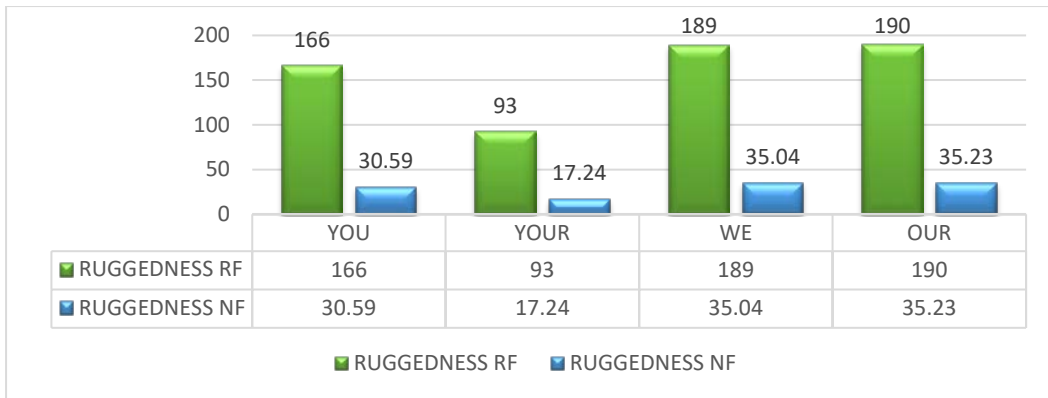

Figure 3 Raw Frequencies (RF) and Normalized Frequencies (NF) BP RUGGEDNESS

Turning to the frequencies in BP *ruggedness*, as depicted in Figure 3, the frequency of *our* and *we* are highest (RF = 190; NF = 32.23; RF = 189; NF = 35.04), followed by *you* (RF = 166; NF = 30.59). The table illustrates that *your* is not frequently used in the *ruggedness* dimension (RF = 93; NF = 17.24), when compared to the frequencies of all the other pronouns. For this dimension then, we examine the use of *our*, *we* and *you* in contexts, as part of the qualitative corpus analysis.

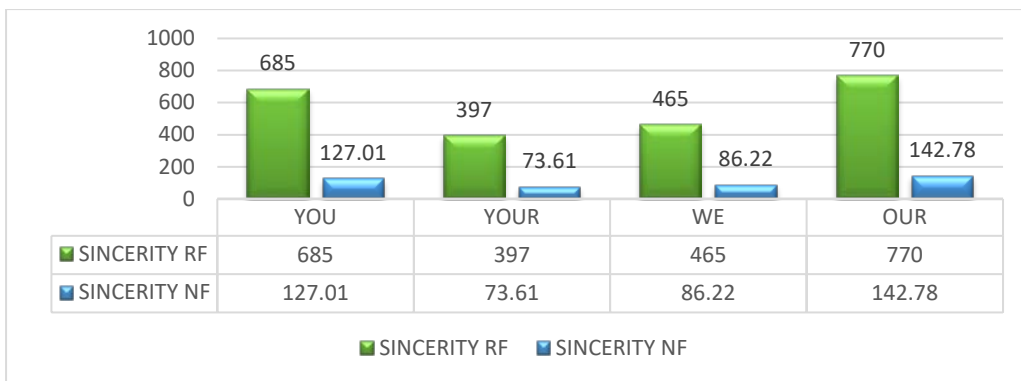

Figure 4 Raw Frequencies (RF) and Normalized Frequencies (NF) BP SINCERITY

With regard to the BP *sincerity* dimension, Figure 4 shows that the frequencies of *our* (RF = 770; NF = 142.78) are the highest followed by *you* (RF = 685; NF = 127.01), *we* (RF = 465; NF = 86.22), and *your* (RF = 397; NF = 179.12), respectively. The use in contexts of *our* and *you* from the *sincerity* dimension was examined for the qualitative analysis of contexts.

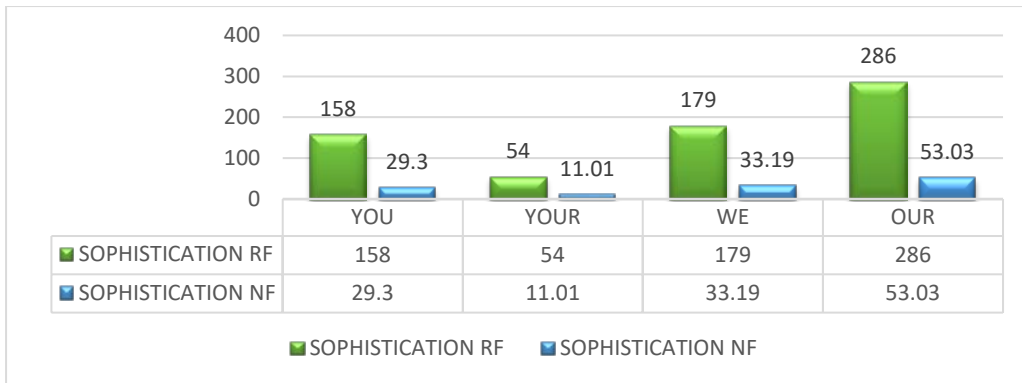

Figure 5 Raw Frequencies (RF) and Normalized Frequencies (NF) BP SOPHISTICATION

Figure 5 shows that *our* occurs most frequently in the *sophistication* dimension with RF of 286 and NF of 53.03. The frequencies of other pronouns are *we* (RF = 179; NF = 33.19), *you* (RF = 158; NF = 29.3), and *your* (RF = 54; NF = 11.01) which occurs least frequently. The contexts of *our* in the *sophistication* dimension were then examined for the patterns of usage.

It is noticeable that the frequencies of *our* occurred most frequently in all of the BP dimensions; however, the occurrences of *your* are not strikingly frequent in any of the BP dimensions. In particular, low frequencies of *your* were clearly found in the *sophistication* dimension. *You* occurs more frequently than *we* in all of the dimensions except in *ruggedness*. In order to understand more thoroughly about the behaviours of these pronoun occurrences, the frequencies of each of the pronouns across the five BP dimensions are additionally reported as follows.

Comparison of the frequencies of pronouns across the five BP dimensions

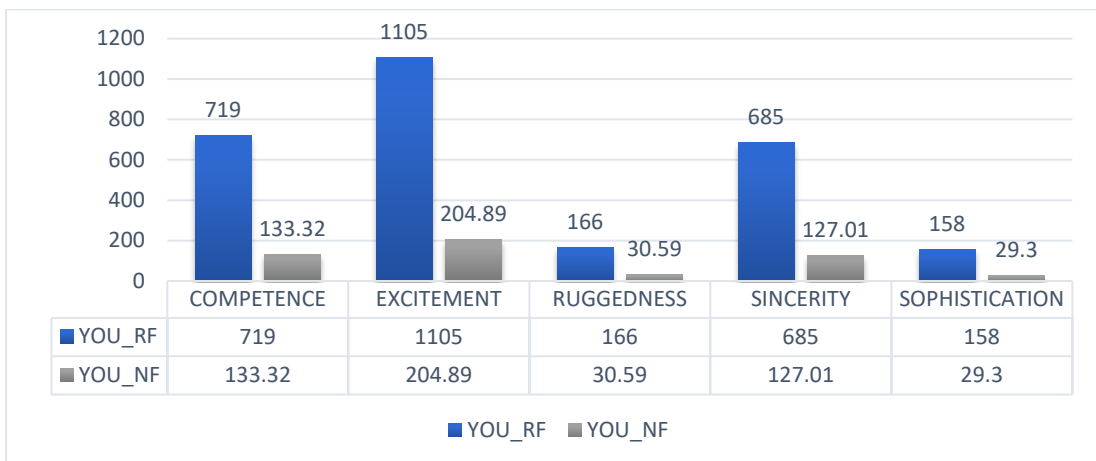
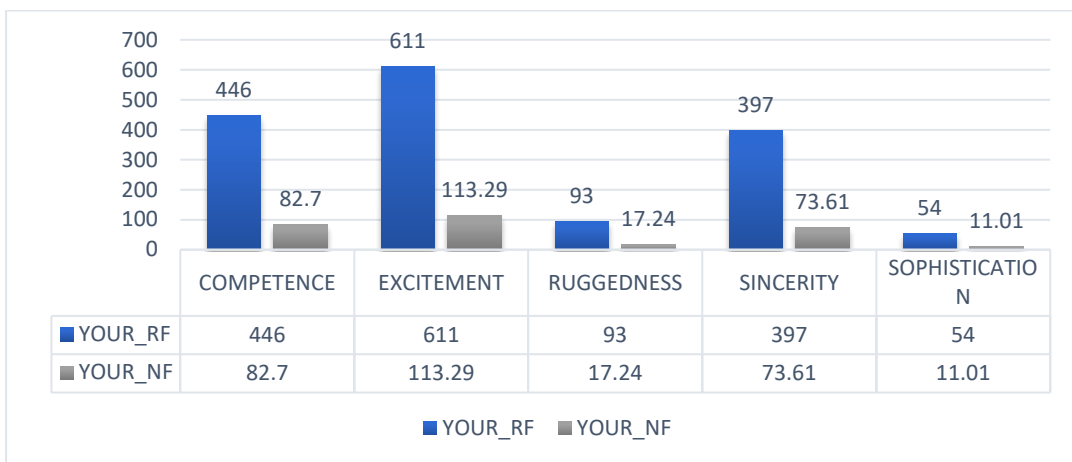

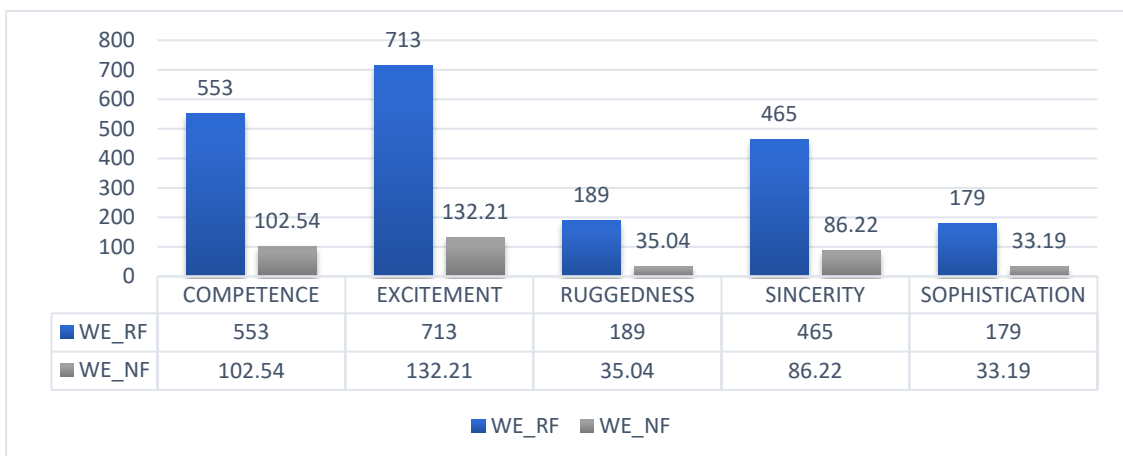
Figure 6 Comparison of the frequencies of *you* across the five BP dimensions

When comparing the use of *you* across the five BP dimensions: *competence*, *excitement*, *ruggedness*, *sincerity* and *sophistication*, the results show that that *you* occurs most frequently in the *excitement* dimension with the RF of 1105 and the NF of 204.89 followed by *competence* (RF = 719; NF = 133.32) and *sincerity* (RF = 685; NF = 127.01). It is clear from Figure 6 that *you* in *ruggedness* (RF = 166; NF = 30.59) and *sophistication* (RF = 158; NF = 29.3) occur least frequently.

Figure 7 Comparison of the frequencies of *you* across the five BP dimensions

Similarly, the pronoun *your* also occurs most frequently in the BP *excitement* dimension (RF = 611; NF = 113.29) followed by *competence* (RF = 446; NF = 82.7), and *sincerity* (RF = 397; NF = 73.61), respectively. In contrast, the occurrences of *your* in the *ruggedness* (RF = 93; NF = 17.24) and *sophistication* (RF = 54; NF = 11.01) dimensions are the least frequent, as presented in Figure 7.

Figure 8 Comparison of the frequencies of *we* across the five BP dimensions

Similarly to the pronouns *you* and *your*, *we* also occurs most frequently in the BP *excitement* dimension (RF = 713; NF = 132.21). The other remaining frequencies ranging from most to least include *competence* (RF = 553; NF = 102.54), *sincerity* (RF = 465; NF = 86.17), *ruggedness* (RF = 189; NF = 35.04), and *sophistication* (RF = 179; NF = 33.19), respectively. The comparison of the frequencies of *we* across the five BP dimensions is shown in Figure 8.

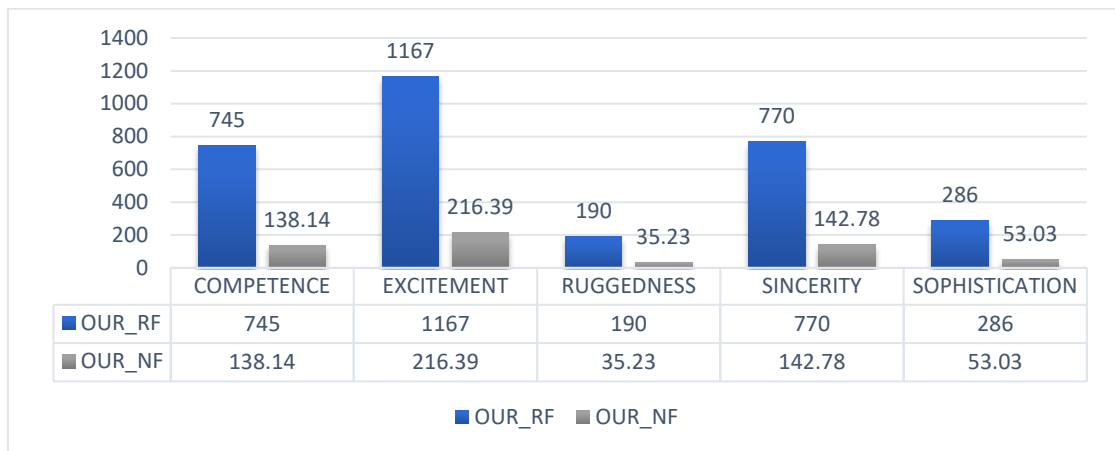

Figure 9 Comparison of the frequencies of *our* across the five BP dimensions

Figure 9 presents the comparison of the frequencies of *our* across the five BP dimensions. *Our*, it is the most frequently used pronoun that occurs in the BP *excitement* dimension (RF = 1167; NF = 216.39). The other remaining frequencies ranging from most to least include *competence* (RF = 190; NF = 35.23), *sincerity* (RF = 770; NF = 142.78), *sophistication* (RF = 286; NF = 53.03) and *ruggedness* (RF = 190; NF = 35.23), respectively.

To conclude, all four pronouns (*you*, *your*, *we*, and *our*) are used most frequently in the *excitement* dimension, as illustrated in Figures 6-9. However, when investigating the frequencies of these four pronouns in each of the BP dimensions (Figures 1-5), *our* is the pronoun that occurs most frequently in all BP dimensions, and additionally, the frequencies of *our* is more salient in the *sophistication* dimension. The second most frequently used pronoun is *you*, which was often found in all of the BP dimensions except for the *ruggedness* and *sophistication* dimensions, where *we* is

more salient than *you*. Finally, the pronoun *your*, in contrast, is used relatively infrequently in all of the five dimensions.

The next section presents the qualitative analysis of the four pronouns, focusing on the contexts in which these pronouns occur frequently.

5.2 Stage 2: Qualitative Analysis of Use of Pronouns

5.2.1 Use of *you* in Contexts

The contexts of the BP words used show that universities use the second pronoun ‘*you*’ to address the reader directly within all of the five BP dimensions. *You* is used as a subject pronoun more frequently than *you* as an object pronoun. The contexts are related to the idea of facilities and useful activities in which students are encouraged to participate as exemplified in (1), (2) and (3). Other contexts are related to funding opportunities that the universities offer to students (4). These examples suggest the advantages of academic and extra-curricular activities which will help students in their future career opportunities, and additionally, there are funding opportunities available for students. Thus, *you* is used to refer to the positive experiences of students, implying that the audience, as prospective students, can benefit from.

1. *You* will enjoy three storeys of **exciting** social and leisure space including sports facilities and a music venue. [Nottingham_Trent]⁴
2. In Coventry *you* will find everything you would expect from a **vibrant** ultra-modern city and, because of the university’s city centre location, everything is within walking distance. [Coventry]
3. For optimal career prospects, *you* need the very best subject **specific** skills as well as training that prepares *you* for a variety of career possibilities. [Sussex]
4. *You* are **guaranteed** to receive up to the following level of bursary for each year of your degree programme if *you* are successful in taking up your offer of admission. [Edinburgh]

The pronoun *you* is used to address the readers, who potentially are the ‘prospective students’. It is used to create a more personal relationship between the

---

⁴ The square bracket [---] contains the name of the university from where the texts were collected.

universities and the readers. The contexts communicate the idea that the universities are friendly, and that their well-equipped services and facilities are accessible. This finding is in line with that of Bano and Shakir (2015) who reported that *you* was used to convey the message that projects a sense of approachability for the students, and establish relationships with its audience through friendly tone.

5.2.2 Use of *your* in Contexts

The pronoun '*your*' is often used to communicate university experiences to prospective students. The contexts show a similar sense to that of *you*, as discussed in the previous section. *Your* is also used in the contexts of activities that relate to resources at universities that help students excel in academic work and/or self-growth. These contexts are shown in (5) – (8). It is noticeable that the contexts of both *your* and *you* share commonalities in the sense that universities are an inviting place where students can gain experience and develop skills for their lives and future careers, which are approachable for students.

5. To give you the best learning experiences and opportunities we can, and to encourage *your* experimentation, creativity and enterprise, we invest in state-of-the-art facilities, ***unique*** resources and high-tech digital technologies. [UCA]
6. We also provide great workshops and the ***latest*** equipment to enhance *your* learning experience. [Kingston]
7. Volunteering will have a positive impact on your life, providing a new ***challenge***. It can improve *your* skills, and demonstrate *your* energy and enthusiasm. [CCCU]

The examples above show that *your* is used in relation to the idea that revolves around quality services and good experience that students can have. These ideas are in the personalized contexts by use of *your*, to directly communicate with the readers (presumably the prospective students), suggesting that the services offering are in their reach. Using *your* in the personalized contexts is thus part of the self-promotional discourse, discussed in Fairclough (1993).

5.2.3 Use of *we* in Contexts

Textual information in the corpus showed that universities constructed their identity through the first-person plural '*we*' to communicate with their audience about the

universities themselves. As shown in the examples (8) – (11) below, we can see that the identity of universities that is projected to their audience is related to the good practice that universities perform in society (8) and (9). The activities contributing to good causes would involve various parties, including the universities, external bodies and the students (10) and (11).

8. *We* will strive to be a sustainable and **responsible** organisation which contributes to positive environmental, social and economic futures across the communities *we* serve. [Gloucestershire]
9. *We* continue to foster that founding spirit of **intellectual** social and pedagogic adventure. [Sussex]
10. *We* aspire to be a dynamic, global, **enterprising** university. *We* will work in **partnership** with external organisations through our research and engage our students as partners in a community of learning. [Coventry]
11. *We* will engage all our students in high quality **innovative** courses and extra-curricular activities that prepare them for employment, further study and learning, and a **creative** life. [UCA]

This corporate identity construction is consistent with Breeze (2003) in that the university websites use ‘we’ to represent themselves and project their corporate identity when communicating with their audience ‘you’. The use of the pronoun *we* in our corpus is clearly exclusive of the audience (and some of whom are not yet part of the university, so the message invites them to become part of it). This suggests that *we* is used, in particular, for communicating the university identity (‘about the university’, ‘who we are’ and ‘what we do’). Furthermore, in some contexts, *we* is also used to establish a friendly tone, and create a closer relationship between the university and its audience (10 and 11), which correspond to Bano and Shakir (2015).

5.2.4 Use of *our* in Contexts

The pronoun *our* appears in all of the five BP dimensions and is frequently used particularly in the *sophistication* dimension (see Figure 5 in the previous section). The use of *our* is indirectly attributable to the campus, resources, research, location, home, community and achievements, which might be persuasive to prospective students, as shown in (12) – (15). All of these examples depict the idea of belonging to the

university community in a good academic atmosphere and with good quality of life in an inviting community which could be called ‘home’, suggesting that the university is an inviting place for students. Thus, the pronoun *our* helps to reinforce the corporate identity, corresponding to the idea suggested in Benwell & Stokoe (2006).

12. *Our* campuses offer cutting-edge **creative** environments, packed with the latest equipment and resources. [UCA]
13. *Our* home for over 60 years, St John’s campus is situated near **beautiful** parkland in a friendly, residential area in Worcester, close to the city centre. [Worcester]
14. We want *our* academic community to be **distinguished** by the quality of relationships between students and staff, valuing the face to face, operating on a human, personalised scale, and welcoming diversity of views and experience. [Gloucestershire]
15. *Our* world **renowned** medical research benefits from unique links with major hospitals, research institutes and charitable bodies. [Edinburgh]

6. Conclusion

The present study aimed at analyzing the use of pronouns – *you*, *your*, *we* and *our* – in the five BP dimensions in the UK based websites. Results showed that all of the pronouns were used most frequently in the *excitement* dimension. *Our* was found to occur most frequently followed by *you* in all of the BP dimensions except *ruggedness* and *sophistication* in which *we* occurred more frequently than *you*. *Your*, however, appeared least frequently in all of the five dimensions. In terms of functions, the universities used *we* to represent themselves and project their corporate identity and *you* to address the reader. Both pronouns were used to create a friendly tone and approachability towards the audience in the context related to facilities, useful student activities, and funding opportunities that universities offer to students. To reinforce their corporate identity, the universities frequently used *our* to communicate their purpose. Future research could consider whether the audience perceives brand personality in accordance with the corporate identity that universities project

themselves online. We hope that our findings will be useful and inform our readers of the pronoun usage in the university websites and how they can be used most effectively in order to generate better promotional texts in the current competitive world of higher education.

References

- Aaker, J.L. (1997). Dimensions of Brand Personality. *Journal of Marketing Research (JMR)*, 34 (3), 347-356.
- Bano, Z & Shakir, A. (2015). Personal pronouns in ‘About Us’ section of online university prospectus. *Journal of Education and Practice*. 6 (1), 132-140.
- Benwell, B, Stokoe, E. (2006). *Discourse and Identity*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Breeze, R. (2013). *Corporate Discourse*. London: Bloomsbury.
- Brezina, V., McEnery, T., Wattam, S. (2015). Collocations in context: A new perspective on collocation networks, *International Journal of Corpus Linguistics*, 20 (2), pp. 139-173.
- Butler, C. (1985). *Statistics in Linguistics*. Oxford: Basil Blackwell Ltd.
- Fairclough, N. (1993). Critical discourse analysis and the marketization of public discourse: The universities. *Discourse and Society*, 4 (3), 133-168.
- Fill, C. (2013). *Marketing Communications: Brands, experiences and participation*. 6th ed. United Kingdom: Pearson Education Limited.
- Opoku, R., Abratt, R., & Pitt, L. (2006). Communicating brand personality: Are the websites doing the talking for the top South African Business Schools? *Journal of Brand Management*, 14 (1/2), 20-39.
- Rungruangsuparat, B. (2016). Identity construction of Thai university websites: A multimodal discourse analysis. Unpublished PhD thesis, Thammasat University. Retrieved March 6, 2019 from http://ethesisarchive.library.tu.ac.th/thesis/2016/TU_2016_5406320043_4959_5590.pdf.

- Rutter, R.N. (2013). An Empirical Study of the Effect of Brand Personality and Consistency between Marketing Channels on Performance within the UK Higher Education Sector. Doctoral thesis. University of East Anglia.
- Stern, V. (2017). *International Facts and Figures: Higher Education May 2017*. London: Universities UK International.
- Teo, P. (2007). The marketisation of higher education: A comparative case study of two universities in Singapore, *Critical Approaches to Discourse Analysis across Disciplines*, 1 (1), 95-111.
- Zhu, L. (2006). The Linguistic Features of English Advertising. *CELEA Journal*, 29 (1), 71-78.

Appendix A: Name of Universities and URLs

University	Website URL
Canterbury Christ Church University	https://www.canterbury.ac.uk
Cardiff Metropolitan University	https://www.cardiffmet.ac.uk
City University of London	https://www.city.ac.uk
Coventry University	http://www.coventry.ac.uk
Kingston University	http://www.kingston.ac.uk
London School of Economics	http://www.lse.ac.uk
Nottingham Trent University	http://www.ntu.ac.uk
Queen Margaret University	http://www.qmu.ac.uk
Staffordshire University	http://www.staffs.ac.uk
University for the Creative Arts [UCA]	http://www.uca.ac.uk
University of Aberdeen	https://www.abdn.ac.uk
University of Cambridge	http://www.cam.ac.uk
University of Chichester	http://www.chi.ac.uk
University of Edinburgh	http://www.ed.ac.uk
University of Gloucestershire	http://www.glos.ac.uk
University of Kent	https://www.kent.ac.uk
University of Lincoln	https://www.lincoln.ac.uk

University	Website URL
University of Liverpool	https://www.liverpool.ac.uk
University of Oxford	http://www.ox.ac.uk
University of Sussex	http://www.sussex.ac.uk
University of Worcester	https://www.worcester.ac.uk

Intervening Power of Mother-tongue: A Case Study of Contrastive Analysis of Grammatical Errors in English Business Sales Letters of Non-English Major Undergraduate Students

Tanisaya Jiriyasin¹, Kancharin Suttimaneethip²

^{1,2} School of Humanities and Applied Arts

^{1,2} University of the Thai Chamber of Commerce

² B.A. Student in Business English

Abstract

Grammar is one of the important elements in business writing because writing with grammatical correction can improve the images of the business practitioners as well as their corporates. This study aimed at analyzing the most often made English grammatical errors in the English business sales letters written by Thai Undergraduate students. It also contrasted these errors with Thai sentence structures to investigate the intervening influence of the mother-tongue on these errors. The data were collected from the English sales letters in the class of Business Writing of the fourth-year non-English major students in one of the private universities. As for the most often made grammatical errors, it was found that there were seven English grammatical errors. Those were the errors of a punctuation which was the comma, sentence structures, passive voice pattern, plural form, spelling, subject-verb agreement and wrong tense usage. As for the interference of the mother-tongue, it was found that there was an influence of Thai language structure on the participants' writings when contrasting the grammar rules and sentence structures between Thai and English languages. The discussions and implications from the findings of this study will be further discussed.

Keywords: mother-tongue, English grammatical errors, English business sales letters

อำนาจการแทรกแซงของภาษาแม่: กรณีศึกษาของการศึกษาเปรียบเทียบข้อผิดพลาดทางไวยากรณ์ในการเขียนจดหมายการขายทางธุรกิจภาษาอังกฤษของนักศึกษาที่ไม่ได้เรียนวิชาเอกภาษาอังกฤษ

ฐนิษฐา จิริยะสิน¹, กาญจน์ชริน สุทธิมณีทิพย์²

^{1,2} คณะมนุษยศาสตร์และประยุกต์ศิลป์

^{1,2} มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย

² นักศึกษาปริญญาตรี สาขาวิชาภาษาอังกฤษธุรกิจ

บทคัดย่อ

ไวยากรณ์เป็นหนึ่งในองค์ประกอบที่สำคัญในการเขียนทางธุรกิจเพราะการเขียนที่ถูกไวยากรณ์สามารถปรับปรุงภาพพจน์ของผู้ประกอบการทางธุรกิจและองค์กร งานวิจัยนี้มุ่งที่จะวิเคราะห์ข้อผิดพลาดทางไวยากรณ์ที่ปรากฏบ่อยในจดหมายการขายทางธุรกิจภาษาอังกฤษที่เขียนโดยนักศึกษาไทยที่ศึกษาในระดับอุดมศึกษา อีกทั้งยังเปรียบเทียบข้อผิดพลาดเหล่านี้กับโครงสร้างประโยคในภาษาไทยเพื่อศึกษาการแทรกแซงของภาษาแม่ต่อข้อผิดพลาดทางไวยากรณ์เหล่านี้ ได้มีการเก็บข้อมูลจากจดหมายการขายทางธุรกิจภาษาอังกฤษในวิชาการเขียนทางธุรกิจของนักศึกษาชั้นปีที่ 4 ที่ไม่ได้เรียนวิชาเอกภาษาอังกฤษในมหาวิทยาลัยเอกชนแห่งหนึ่ง ในส่วนของข้อผิดพลาดทางไวยากรณ์ภาษาอังกฤษ พบว่ามีข้อผิดพลาด 7 ประเภทคือ เครื่องหมายวรรคตอนโดยเฉพาะเครื่องหมายจุลภาค โครงสร้างประโยค ประโยคที่ประธานเป็นผู้ถูกกระทำ คำที่แสดงคำที่เป็นพหูพจน์ การสะกดคำ การใช้กริยาให้สอดคล้องกับประธาน และการใช้กาล (tense) ผิด ในส่วนของการแทรกแซงของภาษาแม่ พบว่าโครงสร้างภาษาไทยมีอิทธิพลต่อการเขียนของผู้เรียนเมื่อเปรียบเทียบไวยากรณ์และโครงสร้างประโยคของภาษาไทยและอังกฤษ การอภิปรายผลและการประยุกต์ใช้ผลของงานวิจัยนี้จะพูดถึงในลำดับต่อไป

คำสำคัญ: ภาษาแม่, ข้อผิดพลาดทางไวยากรณ์ภาษาอังกฤษ, การเขียนจดหมายการขายทางธุรกิจ

Introduction

Clarity and accuracy in business writing such as emails and letters are considered very important. The reasons are that the messages that business professionals sent should be clear in terms of the conveyed message because time is so essential that once the message is sent, it should be clearly understood by both its senders and receivers. Additionally, any form of business correspondence that business people write is their corporate's image. Hence, correct grammar which includes accurate use of tenses, sentence structures, punctuations, just to name a few, should be emphasized in business writings.

Business writings include a wide range of correspondence which are emails, letters, memos, proposals, and others. It is a type of writing that does not only seek to elicit a business response, but it is also a type of professional communication. There are 4 main categories of business writings (Dupuis, 2017) which are: instructional business writing such as user's manuals or memos, informational business writing such as minutes or reports, persuasive business writing such as sales letters or proposals, and transactional business writing such as emails or dismissal notes. A business writing is sometimes called business communication and professional writing (Nordquist, 2018).

As previously mentioned that clarity and accuracy were considered important, these two aspects have been emphasized as the writing goals for Thai students enrolling in all business writing courses. They were also the learning objectives of the course that this study was conducted. The course was called "Writing for Business", and it was offered in 2017 for Thai fourth-year students whose major was non-English. In this course, there were reviews of English sentence structures, tenses, and the uses of punctuations before the writing practices began. Then they were required to practice writing different types of business correspondence including sales letters. They could work on doing the writing assignments in small groups to enable them to help each other to revise and edit their writings. However, the students still make some grammatical errors with their business writings despite the recognition of the writing goals' achievement. Therefore, it is crucial to investigate what kinds of writing errors these Thai students usually make in their sales letters and to find out whether the

errors have been interfered by their Thai language which was the learners' mother-tongue.

Understanding the reasons why the participants made some certain writing errors was critical and useful. It helps the instructors not only to understand why the learners keep on making the same writing errors, but also to plan which parts of learning should be more emphasized. In other words, the findings of this study could specifically detect the writing's weaknesses of the learners which in turn help the writing instructors to plan which writing areas they should emphasize on their students. Additionally, the learners will become a good business communicator which is one of the criteria of work-life balance for the 21-century generation.

The remainder of this article proceeds in seven sections. In the next two sections, there were objectives of the study and research questions. Next, there are brief descriptions of the literature reviews. Then the research methodology including the methods and the study's findings were followed. Finally, its discussions and implications for future research were provided.

Objectives of the study

The objectives of the study were twofold. The first one was to investigate grammatical errors of English sales letters written by Thai fourth-year students with non-Business English major, and the second one was to contrast these errors with Thai sentence structures.

Research questions

The research questions were:

1. What are the most often found grammatical errors of English sales letters written by Thai fourth-year students with non-Business English major?
2. What are the interfering factors of Thai sentence structure on these English grammatical errors?

Literature reviews and related studies

The word of grammar has several meanings and many people have attempted to explain it. According to Greenbaum & Nelson (2002:1 cited in Kamlasi, 2017), the word grammar refers to the set of rules that allow us to combine words in our language into larger units. Grammar deals with the rules for combining words into larger units and that is described in grammar is normally the sentence. Furthermore, (Hsu, 2013) says that grammatical errors mean inaccurate forms, semantic meanings, and use. In learning language, mastery of grammar is needed because it gives knowledge for learners how to convey the information explicitly and how to use correct sentence patterns.

After reviewing the definitions of grammar, it can be seen that grammar is defined from 2 different perspectives: descriptive and prescriptive. According to Norquist (2018), grammar is defined slightly differently from each other depending on the views on language as descriptive or prescriptive. From the descriptive aspect, grammar is referred to the systematic study and description of a language. On the other hand, grammar is referred to a set of grammar rules of how a language should or should not be used according to the prescriptive grammar.

The term “grammar” does not bring pleasant memories to the minds of many people (Kamlasi, 2017). It actually brings to mind tedious lessons with endless drills, repetition, and other generally mindless practice. It is focused on mostly obscure rules of how people are supposed to write and speak. This is the main reason why English learners have unpleasant experience of learning grammar. As a result, they always have problems with the usage of grammar when they have to write something in English.

Besides the unpleasant nature of grammar, a lot of educators, linguists, and researchers in the field of teaching have also raised a question that the problem that ESL/EFL learners have with English grammar may be caused by their first language (L1). Those people have tried to find out the causes to the problem by proposing three methods which are contrastive analysis (CA), error analysis (EA), and interlanguage theory (Rustipa, 2011). The basic assumption of contrastive analysis was that similarities between L1 and L2 facilitated learning while their differences became

opposite. However, some grammatical errors may not be predicted by contrastive analysis, so an error analysis came to play a role. The error analysis assumed that learners made errors because of their faulty inferences about the TL rules. Lastly, interlanguage was the continuum between CA and EA. However, this study will focus on the contrastive analysis since one of the study's objective is to contrast Thai and English languages to investigate the interfering influence of the learners' mother-tongue.

What is interesting when contrasting Thai and English languages was that both languages have unique characteristics. First of all, both languages originated from different sources. According to Britannica Encyclopedia, Thai belonged to Tai family of Southeast Asia (2013) while English was from Indo-European family of languages (2018). Therefore, the two languages really have nothing in common starting from alphabets, punctuations to sentence structures.

One of the interesting studies on contrastive analysis between English and Thai language was the study of Defense Language Institute in Monterey (1974) which is called 'A Contrastive Study of English and Thai.' Its purpose was to come up with teaching and learning materials to help teachers in defining the problems that Thai learners may encounter when learning English. It was one of the early comprehensive contrastive analysis studies because it focused on phonology, morphology, sentence structure, verb phrases, non-phrases, and vocabulary problems respectively. Another study on contrastive analysis was from Chakorn (2006) on analyzing 80 business letters of request written in English by Thai speakers (TH) and native English speakers (NT) from the perspectives of contrastive text linguistics and pragmatic. It was found that TH request letters contained unique hedging strategy while NT requests used more direct strategy. According to Chakorn's (2006) conclusion, TH letters generally used a combination of logos, ethos and pathos whereas the NT letters tended to predominantly use strong logos. The most recent study which contrasted English with L1 was from Maqbool et al. (2018). They investigated the essay writing errors of graduate level students on the use of English articles. They found that learners whose L1 was Urdu made more article errors than other learners whose L1 was not Urdu because Urdu did not have article system. As a result, they suggested that teachers

should focus more on the mother-tongue interference and encourage their students to consult grammar books when in doubt.

Methodology

A mixed design method was implemented in this study. First of all, a content analysis had initially been used to classify and categorize the writing errors into different groups. It was also used to contrast the grammars of both English and Thai to find out the interfering factors of the mother-tongue. Furthermore, a descriptive statistics together with a tally sheet were employed to find the most often made errors

The data were collected from 14 pieces of sales letters written by Thai fourth-year students with non-English majors who enrolled in the course called Writing for Business in the University of the Thai Chamber of Commerce. The data were analyzed quantitatively using descriptive statistics and qualitatively using Theorizing technique (LeCompte and Preissle, 1993). Theorizing technique consisted of 4 main components: perception, which was perceiving and recording everything as it happened; comparing, contrasting, aggregating, and ordering which were the organization of the collected data; establishing linkages and relationships which referred to identifying associations; and finally speculation which was making inferences. Every component was done through the use of tally sheets.

The procedures were initially to read through all the 14 English sales letters and took notes of all the detected grammatical errors. The errors were grouped under each categories by consulting the grammar textbooks. Then they were revalidated with an expert who was an experienced writing instructor. After that, the tally sheet was used to mark how often each type of errors was made.

The procedures of analyzing the data were conducted again after one month by the researcher in order to find the intra-rater reliability. The results of the second data analysis corresponded with the first time which showed a high inter-rater reliability of .80.

Findings

1. Grammatical errors

It was found that there were seven categories of most often made errors in the sales letters. They were listed from the most to the least often occurred as follows: punctuation (comma), sentence structures, passive voice structure, plural forms, spelling, subject-verb agreement, and wrong tense usage respectively. Another finding was that there were interferences of the mother-tongue which resulted in the learners' writing errors.

The grammatical errors with their frequencies of occurrence and percentages were shown in Table 1 below.

Types/Categories of Errors	Frequency of Errors (items)	Percentage of Errors (%)
(1) Punctuation (comma)	11	30.56%
(2) Sentence Structure	10	27.78%
(3) Passive Voice	5	13.89%
(4) Plural	4	11.11%
(5) Spelling	3	8.33%
(6) Subject Verb Agreement	2	5.55%
(7) Wrong Tense Usage	1	2.78%

Table 1: Frequencies and Percentages of Errors

In total, there are 11 items of punctuation (comma) errors, 10 items of sentence structure errors, 5 items of passive voice errors, 4 items of plural errors, 3 items of spelling errors, 2 items of subject verb agreement errors and 1 item of wrong tense usage errors respectively. From the aforementioned results, the feature of each error was as follows:

1.1. Punctuation (comma) errors

Punctuation error was defined as the lack of a comma where it was needed in that specific place or the wrong usage of a comma to replace other correct

punctuations such as a period or a semicolon. Altogether, there were comma errors in 11 places or 30.56%. Some of the examples of this type of error were:

1.1.1. A comma is missing in a greeting though there is one in a complimentary close.

For example:

“Dear Mr. Jones” (greetings), “Yours sincerely,” (complimentary close)

“Dear Cereal Lover” (greetings), “Sincerely,” (complimentary close)

“Dear Mr. Thongplew” (greetings), “Sincerely,” (complimentary close)

1.1.2. A comma is missing in adverb clauses.

For example:

“When you buying 300 bath up you can get coupon...”

1.1.3. A comma is missing in a conditional or if-clause sentence.

For example:

“If you are not happy with the menu we promise to...”

1.1.4. There is no comma used in a direct quotation.

For example:

“The taste, texture, and appearance really go well together said Pierre...”

1.2. Sentence structure errors

Sentence structure error or fragment was defined as the wrong structure of a sentence. In other words, no verb was shown in a sentence; or a dependent clause, or the wrong pattern of a particular tense, or sentence structure was used. It was found that there were 10 items (27.78%) of sentence structure errors. The examples of this type of error were provided as follows:

“...in Thailand really hot.”

“This menu has helps to control weight...”

1.3. Passive voice errors

As we all know, the structure of a passive voice is composed of VERB TO BE + PAST PARTICIPLE. Therefore, the passive voice error in this study is defined as the missing VERB TO BE or the wrong choice of VERB TO BE.

There were 5 items (13.89%) of passive voice errors. Some of the examples were shown below:

“Ingredients made of Thai’s jasmine milk and rice...”

“The new menu made with dry raisin, papaya...”

1.4. Plural form errors

A plural form error is defined as the error of the countable noun which was not changed into a plural form or the change of uncountable noun into a plural form. It was found that there were 4 items of errors (11.11%). The examples of this type of errors were demonstrated below:

“You can add other topping.”

“These cereal has a Thai traditional beverage are founded many year ago.”

“For more detail”

1.5. Spelling errors

A spelling error is defined as an error that did not conform to the conventionally accepted form of spelling of that particular word (Collins English Dictionary). Three items of spelling errors (8.33%) were found, and one of those errors was provided below:

“When you buying 300 Bath up you can get coupon...”

1.6. Subject-verb agreement errors

A subject-verb agreement error is defined as an error when the verb does not agree with the subject in person or number. There were 2 items of this type of error (5.55%) which were shown below:

“It’s a must try for people who wants healthy.”

“It is healthy for people and customers who is looking to try the new thing.”

1.7. Wrong tense usage error

A wrong tense usage error is defined as an error that is made by the use of incorrect tense. One item of error (2.78%) for the wrong tense usage was found as follows:

“When you buying 300 Bath up you can get...”

(Present Simple Tense should be used in a dependent clause instead of Present Continuous Tense).

2. Interfering factors of Thai language

Another interesting issue which resulted from the above findings was whether Thai language which was the mother tongue or L1 of the learners interfered with these grammatical errors; and if it did, what the interfering factors of Thai sentence structures on these grammatical errors were.

2.1. Punctuation errors

Referring to the wrong uses or the lack of commas in students' sales letters, these can be explained when analyzing the uses of punctuations in Thai language. When writing in Thai, punctuations are not used. Thai people would probably use spacing to separate clauses and/or sentences instead of punctuations. Therefore, it may be difficult for some Thai students to master English punctuations when contrasting their mother-tongue against English language.

For example: the translated sentence of the following English sentence would be:

“When you buy 300 baht up, you can get coupon...”

เมื่อท่านซื้อมากกว่า 300 บาท ท่านจะได้รับคูปอง (which may be literally retranslated back into English as, “When you buy more than 300 baht you will get coupon”)

“The taste, texture, and appearance really go well together, said Pierre.”

ปีแอร์พูดว่ารสชาติ เนื้อสัมผัส และรูปลักษณะเข้ากันได้เป็นอย่างดี (which may be literally retranslated back into English as, “Pierre say taste texture and appearance really go well together”)

2.2. Sentence structure errors

When contrasting simple sentence structures between Thai and English, two main differences were found. The first one is that the subject of a sentence is obligatory in English while it can be optional in Thai. Another difference is the use of linking verbs with adjectives. The linking verbs (such as be or other verbs like feel, appear, etc.) are used in English, but they are not used in Thai. (A clear example of this explanation can be seen from these 2 sentence: He is very tall. Or เขาสูงมาก). This has explained why the following sentence was written as:

“...in Thailand really hot.” which should be written as “...in Thailand, it is really hot.”

Apart from the sentence structures, to be able to use English tenses correctly is also the most difficult thing for Thai learners. Writing to show tenses in Thai is simple

because the verb is unmarked whether it indicates present, past, or continuous. However, the error in the following sentence is not the case.

“This menu has helps to control weight...” which should be written as “This menu has helped to control weight...”

It may be resulted from the overgeneralizations of grammatical rules in English between present perfect tense (has/have + past participle) and present simple tense (showing subject-verb agreement when the subject is singular and third person).

2.3. Passive voice errors

The passive pattern in Thai language is similar to English and a bit less confusing. Generally, its pattern is as follows: the inversion of subject and object + Thai word to show passive form (ถูก) + verb + Thai word to show the means or the object (ด้วย)

For instance: He was killed by a knife. In Thai, we would say, “เขาถูกฆ่าด้วยมีด”

When comparing the two passive sentences, it is clear that English uses the auxiliary verb BE while Thai does not use any auxiliary. This can interfere Thai learners when they have to write English passive sentences.

2.4. Plural form, subject-verb agreement, and wrong tense usage errors

These types of errors are related to the study of word form or morphology. Unlike English, noun plurals in Thai are marked by additional modifiers to the noun rather than by inflectional affixes. Additionally, there are no marks indicating present tense for third person singular as well as past tense and past participle.

Therefore, it can be seen that the grammatical errors in plural forms and subject-verb agreement that Thai learners made can be caused by the interference of their L1. However, as in the case of wrong tense usage, it may be a bit too early to say that this error was caused by L1 interference since there was just one piece of information obtained from the source.

2.5. Spelling errors

As in the spelling error found in “When you buying 300 Bath up you can get coupon...”, it is clear that this error is an interference from Thai language because the last consonant “ท” in Thai is similar to “th” in English. Hence, Thai learners are likely to misspell the currency of Thai baht to be “bath.”

Conclusions

The results of the error analyses showed that the students made 36 grammatical errors in seven different categories of errors in their sales letters. As shown in Table 1, the frequencies of those seven errors were counted in percentages as follows: punctuation (comma) errors = 30.56%, sentence structure errors = 27.78%, passive voice form errors = 13.89%, plural errors = 11.11%, subject-verb agreement errors = 8.33%, and wrong tense usage errors = 2.78% respectively. It was also found that almost all of the errors which were the punctuation, sentence structure, passive voice form, plural, and subject-verb agreement errors were caused by the interference of the learners' mother tongue when contrasting the grammar rules and sentence structures between Thai and English languages. However, this conclusion will be further discussed in the following section.

Discussion and Implications

When contrasting the findings with the grammatical structures of Thai and English languages, it is undeniable that there is a possibility that the errors are caused by the interference of the learners' mother-tongue. However, there may be other causes such as the overgeneralization of grammar rules, the carelessness of the learners themselves not to pay more attention in applying the grammar rules being used, the misunderstanding of grammar rules that they have learned, the insufficient knowledge of those rules, or even the learners' motivation, and so much more because language learning is a dynamic process, and it occurs in continuum. Apart from that, language learners are also unique. They have different background knowledge, learning styles, and learning expectations as their majors are different. Therefore, more in-depth studies in terms of both quantitative and qualitative data should be conducted with these non-English majors to obtain more evidence.

However, the results of the study provide some implications to the language learning and teaching. First of all, they imply that CA is useful for the teachers to plan what they should focus in their lessons after pinpointing the learners' mistakes as it is assumed that the similarities between L1 and L2 facilitate learning while differences can cause the learning problems. Secondly, it saves time for the teachers when giving

feedback to their students because they can focus on the specific patterns between L1 and L2 that their students have problems with. The last and most important implication from the study is that the role of non-native English teachers, whose L1 is the same as their students, will become more important if they use CA as one of their instructional methods. Using CA as magnifying lens to see the differences between L1 and L2, the teachers will help their students understand why they make these mistakes and become more aware not to make those mistakes again when writing in L2.

References

- Bancha, W. (2013). What causes spelling errors of Thai EFL students? *ARECLS*, 10, 107-129.
- Bazeley, P. (2013). *Qualitative data analysis: Practical strategies*. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.
- Berg, B.L. (2009). *Qualitative research methods for the social sciences* (7th ed.). Boston, MA: Allyn & Bacon.
- Chakorn, O. (2006). Persuasive and politeness strategies in cross-cultural letters of request in the Thai business context. *Journal of Asian Pacific Communication* (John Benjamins Publishing Co.), 16(1), 103-146.
- Crystal, D., & Potter, S. (2018). English language. Encyclopaedia Britannica. Encyclopaedia Britannica, inc. Retrieved from <https://www.britannica.com/topic/English-language>
- Defense Language Inst., Monterey, CA. (1974). A contrastive study of English and Thai. ERIC Number: ED105775. Retrieved from <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED105775.pdf>
- Dupuis, T. (2017). 4 types of business writing [And when to use them]. *Instructional Solutions*. Retrieved from <https://www.instructionalsolutions.com/blog/types-business-writing>
- Hsu, C.H. (2013). Revisiting causes of grammatical errors for ESL teachers. *Educational Research*, 4(6), 513-516. Retrieved from <http://www.interestjournals.org/ER>

- Kamlasi, I., Nokas, D. N. (2017). Grammatical errors in writing of the second class students of SMA Kristen 1 Soe. *Journal of English Language, Literature and Teaching*, 1(1), 130- 140. Retrieved from <https://media.neliti.com/media/publications/207633-grammatical-errors-in-writing-of-the-sec.pdf>
- Khansir, A.A. (2012). Error analysis and second language acquisition. *Theory and Practice in Language Studies*, 2(5), 1027-1032. doi:10.4304/tpls.2.5.1027-1032. Retrieved from <http://www.academypublication.com/issues/past/tpls/vol02/05/22.pdf>
- LeCompte, M. D., & Preissle, J. (1993). *Ethnography and qualitative design in educational research* (2nd ed). San Diego, CA: Academic Press.
- Maqbool, S., Ghani, M., & Khan, A. (2018). Errors analysis of English language speakers in the use of articles in Pakistan. *Journal of Educational Research*, 21(1), 177-188.
- Nordquist, R. (2018). Definitions, Examples, and Discussions of English Grammar. Retrieved January 15, 2019, from <https://www.thoughtco.com/what-is-grammar-1690909>
- Nordquist, R. (2018). Grammatical Error Definition and Examples. Retrieved January 18, 2018, from <https://www.thoughtco.com/grammatical-error-usage-1690911>
- Nordquist, R. (2018). What is Business Writing? Definition, Tips, and Examples. Retrieved October 18, 2018, from <https://www.thoughtco.com/what-is-business-writing-1689188>
- Richards, J.C. (2006). *Communicative Language Teaching Today*. Retrieved November 2, 2018, from <https://www.professorjackrichards.com/wp-content/uploads/Richards-Communicative-Language.pdf>
- Rustipa, K. (2011). Contrastive analysis, error analysis, interlanguage and the implication to language teaching. *Ragam Jurnal Pengembangan Humaniora*, 11 (1), April. Retrieved from <http://pdfs.semanticscholar.org/255e/bdf90f8353aac8347ec8fcbe7e0f66fa92f2.pdf>

The Editors of Encyclopaedia Britannica. (2013). Thai language. *Encyclopaedia Britannica*. Encyclopaedia Britannica, inc. Retrieved from <https://www.britannica.com/topic/Thai-language>

Power of the Dragon Land: Translation Methods Used for Translating International Fast Food and Snacks' Brands in Chinese Market

Tanisaya Jiriyasin¹, Yaodong You²

¹ School of Humanities and Applied Arts

² Faculty of Business Administration

^{1,2} University of the Thai Chamber of Commerce

² B.B.A. Student in International Business Management

Abstract

A brand name of a product is similar to an appearance of a person. A person with an attractive appearance can cause a good first impression. Likewise, a product with a catchy brand name can also draw customers' attention. Since 1978 (Moody, 2018) when China first launched their open-up policy, they have become one of the fastest growing countries with high purchasing power. A lot of international companies all over the globe have strived to gain their market share in this country where there is a long history of rich culture and civilizations. What those international companies did was to translate their brand names into Chinese in order to acculturate themselves or blend into this huge market. Therefore, the main aim of this study was to investigate the translation method(s) that the international companies had most often used in order to translate their products' brand names into Chinese Mandarin by focusing on those of fast food and snacks which were popular among Chinese consumers. The findings were that the first most often used translation method was transliteration of Nabokov (1964). The second and third translation methods were word-for-word translation and free translation methods of Newmark (1988).

Keywords: translation method, brand name, China

อำนาจแห่งแดนมังกร: วิธีแปลที่ใช้สำหรับการแปลตราสินค้าอาหารจานด่วนและขนม ขบเคี้ยวนานาชาติในตลาดประเทศจีน

ฐนิษฐา จิริยะสิน¹, เหยาดง โหียว²

¹ คณะมนุษยศาสตร์และประยุกต์ศิลป์

² คณะบริหารธุรกิจ

^{1,2} มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย

² นักศึกษาปริญญาตรี สาขาวิชาการจัดการธุรกิจระหว่างประเทศ

บทคัดย่อ

ตราสินค้าของผลิตภัณฑ์เป็นเสมือนรูปลักษณะของบุคคล คนที่มีรูปลักษณะที่ดึงดูดใจสามารถทำให้เกิดความประทับใจแรกพบ เช่นเดียวกับตราสินค้าที่น่าสนใจที่สามารถดึงดูดความสนใจของลูกค้าเมื่อประเทศจีนเริ่มนโยบายเปิดประเทศสู่โลกเมื่อปี พ.ศ. 2521 (Moody, 2018) จีนเป็นหนึ่งในประเทศที่เติบโตเร็วที่สุดด้วยอำนาจการซื้อสูง ประเทศข้ามชาติมากมายทั่วโลกพยายามที่จะได้ส่วนแบ่งตลาดในประเทศที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนานที่ร่ำรวยด้วยวัฒนธรรมและอารยธรรม สิ่งที่บริษัทข้ามชาติเหล่านี้ทำก็คือการแปลตราสินค้าของตนเป็นภาษาจีนกลางเพื่อที่จะผสมผสานตัวเองให้เข้ากับวัฒนธรรมในตลาดขนาดใหญ่นี้ ด้วยเหตุนี้วัตถุประสงค์หลักของงานวิจัยนี้คือการวิเคราะห์วิธีแปลที่บริษัทข้ามชาติใช้มากที่สุดในการแปลตราสินค้าของตนเป็นภาษาจีนกลางโดยมุ่งเน้นที่ผลิตภัณฑ์อาหารจานด่วนและขนมขบเคี้ยวที่เป็นที่นิยมในผู้บริโภคชาวจีน พบว่าวิธีการแปลที่ใช้บ่อยที่สุดอย่างแรกคือ transliteration ของ Nabokov (1964) วิธีการแปลอันดับที่สองและสามคือ word-for-word translation and free translation methods ของ Newmark (1988)

คำสำคัญ: วิธีการแปล, ตราสินค้า, ประเทศจีน

Introduction

After China, the Land of the Dragon, has launched the country's "reform and open-up policy" in 1978 (Moody, 2018), they have become one of the most rapidly growing countries in terms of the country's GDP, which is "the total dollar value of all goods and services produced over a specific time period, often referred to as the size of the economy" (Kramer, 2019), and GDP (PPP), which is referred to as "a metric used to compare economic productivity and standards of living between countries" (Hall, 2019). According to Bajpai (2019), China was in the second rank of the world's top 20 economies with GDP of \$12.01 trillion and GDP (PPP) \$23.15 trillion. The strong economy of the country is then resulted in high purchasing power of their citizens. From the report of Goldman Sachs (n.d.) on China's consumption pattern, it was found that the first top two categories of Chinese consumers' expenditures were on clothes and food.

With the rising purchasing power of the Chinese people and as one of the top preferable spending categories, China has become a very attractive and competitive market for the international fast food and snack products. In order to gain market share over other competitors of the same product, these companies' marketing strategy in the international markets would be standardization and adaptation (Doole, & Lowe, 2008 cited in Cui & Ting, 2009). Standardization refers to providing a standard product or service anywhere the company is located whereas adaptation means that the company needs to consider the cultural uniqueness of the region.

This was a case that happened when the international brand names of fast food and snack products entered China where there has been a deep-rooted culture and civilizations for centuries. They seemed to focus on adaptation because they realized that their business would be successful if they could acculturate themselves with Chinese consumers. Their first marketing strategy on adaptation was to translate their English brand names into Chinese to make themselves become more acquainted with the Chinese people of all walks of life.

The remainder of this article proceeds in five sections. The next section contained research objectives and research questions. Next, there were brief

descriptions of the literature reviews. Then the research methodology including the methods and the study's findings were followed. Finally, the discussions and implications were provided.

Objective and research question of the study

Because of the influx of international brand names for fast food and snack products into China, all of them have tried to acculturate themselves to fit in the new marketplace's culture by translating their own brand names into Chinese Mandarin. Taken this into consideration, the objective of this study was to investigate the translation method(s) that the international companies had most often used in order to translate their products' brand names from English to Chinese Mandarin by focusing on the fast food and snack products that were popular among Chinese consumers. With this in mind, this study's research question was what the most often used translation method(s) that the international companies used to translate their English brand names into Chinese Mandarin.

Literature review and related studies

According to English Oxford Living dictionary (n.d.), translation is a process of conversing written words or texts from one language to another. Translation is a complicated task (Owji, 2013) because this kind of work requires attention not only to its original meaning of the source language but also the impact of its translated version on readers of the target language.

Among other translation's framework, one of the practical translation taxonomies was from Baker (1992) of which different strategies were recommended such as using a more general word or more neutral or less expressive word, cultural substitution, loan word, paraphrasing using related or unrelated words, using omission, and finally translating by using illustrations. According to Baker (1992: 42), this is "a useful option if the word which lacks an equivalent in the target language refers to a physical entity which can be illustrated, particularly if there are restrictions on space and if the text has to remain short, concise, and to the point."

In the light of the translation process, there were different translation methods that were mentioned in various literatures. However, only some of these methods which were cited often would be covered. The first one was transliteration method which was originated from Nabokov (1964). Under this method, Regmi et al. (2010: 18) have simplified its term to be “a process of replacing or complementing the words or meanings of one language with meanings of another as sometimes the exact equivalence or exact meaning might not exist.” In other words, transliteration is a process of writing words of the source language by using the writing system of the target language (Kirschenbaum, 2010). Newmark (1988) divided translation methods into the source language (SL) and target language (TL). Under the SL, there were 4 translation methods which were word-for-word translation, literal translation, faithful translation, and semantic translation methods. On the other hand, there were also 4 translation methods under the TL which were adaptation, free, idiomatic, and communicative translation methods. Out of these 8 methods, Newmark (1988) had indicated that the semantic and communicative translation methods were capable of accomplishing the main purpose of translation in general.

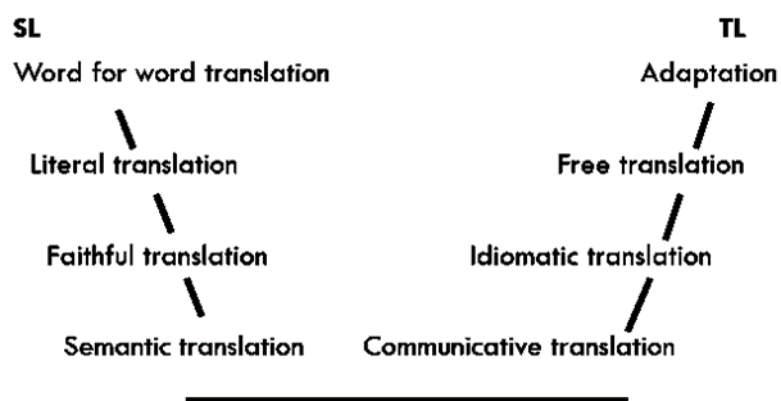

Figure 1: Newmark’s Translation Methods

In the study of Huang (2005) which tried to find out the way to achieve accuracy of using transliteration method. He proposed the Existing Named Entity (NE) Transliteration method as a solution. His experiment showed that NE Transliteration method could significantly reduce the transliteration character error rate.

As for the studies in the context of translations from English to Chinese Mandarin, Cui and Ting (2009) conducted a research on the different marketing strategies (4P's) that KFC and McDonald's used in China on the cultural perspective. They concluded that "language, consumer values and buying behaviors are the most significant considerations for the transnational companies when entering a new foreign market and gaining the market shares" (Cui & Ting, 2009: 50). In the contrastive study of brand names in English and Chinese of Qiang (2013), he found that three main translation methods had been extensively used which were transliteration, paraphrase and complementary translation. His last conclusion was translators should pay more attention when translating because "what may seem to be a good name for a product in English may be a totally unacceptable name in another language. It is the same case in Chinese" (Qiang, 2013: 115). Another interesting study on translation was from Bogushevskaya (2017) when she analyzed the translations of international sports products brand names into Mandarin and vice versa by focusing on the linguistic and cultural perspectives. She found out that though there were several different translation methods used to translate foreign brands into Mandarin, phonemic loan was the most often used translation method. Her recommendation to avoid any negative impact from translation was that one must be acquainted with cultural traditions, superstitions, symbolism and ambiguity of Chinese characters.

Methodology

This study was conducted, using a qualitative design method, as a part of an Independent Study Course in the Bachelor's Degree of the International College (IC) in the University of the Thai Chamber of Commerce. In order to find out which fast food and snack brands were popular among Chinese consumers and which would later become the data or samples under this study, the interviews were conducted with 15 randomly selected out of 214 Chinese students studying in the IC under the majors of Accounting, Business Administration, Business English, and Tourism Management.

They were asked to name their most favorite international brand names of fast food and snacks. Their answers were then noted. After that, all the mentioned brand

names of fast food and snacks were ranked from the most popular to the least one, and the top five brand names of each category were used. Under the category of fast food products, the top five mostly selected brand names being ranked from the most favorite to the least favorite were Subway, Burger King, McDonald's, KFC, and Pizza Hut. For the snack food, the popular brand names were Lays, Nestle, Hershey, Oreo, and Pringles.

After obtaining the top five brand names under each category of fast food and snack products, the analyses of these brands were conducted on the ground of Baker's taxonomy (1992, cited in Owji, 2013) which has been used by many professional translators (Owji, 2013). In Baker's taxonomy (1992, 26-42), she listed 8 translation strategies for the translators for solving any translation problems that may occur. One of those strategies that was referred to in this study was translation by cultural substitution which was to substitute cultural-related expression with that of a target language after contemplating the target readers. To be exact in this study's context, it was to translate the original international brand names by substituting them with Chinese language. However, this translation process also involved other considerations which related to the Chinese customers' culture, ways of life, and beliefs.

The selected brand names or data were then listed on the Analytical Sheets which were pieces of blank paper with 6 columns: English Brand Names, Meaning in English and/or Origin, Chinese Name, Mandarin Pronunciation or Pin Yin, Meaning in Chinese, and Translation Method. As for the last column, many translation methods or approaches have been consulted with to analyze what kind of translation method(s) that these business enterprises used to come up with their brand names in Mandarin Chinese. During the data analysis, the translation method that was used to translate each international brand name was then written next to it in the Analytical Sheet. The results of translation methods were rechecked by the research team's members for inter- and intra-reliabilities. Any idea contradictions on the results of translation methods were discussed and corrected. Therefore, the final results of both inter- and intra-reliabilities were high at .90. Then the translation methods that were used in translation these brand names were tallied for frequencies.

Findings

As there were 2 categories of brand names that were focused in this study, the findings from analyzing the translation method(s) used would be reported under each category. The first category was the fast food brand names which were Subway, Burger King, Pizza Hut, McDonald's, and KFC whereas the brand names in the second category which was the snack products were Lay's, Nestle, Oreo, Snickers, and Pringles.

From the Table 1, it was found that the transliteration method was the most often used translation method in the brand names of Subway, Pizza Hut, McDonald's, and KFC. They were the substitution of the similar sounds in Chinese despite maintaining the same or parallel meanings of English. The translation method of word-for-word translation was used as the translation method for Burger King because 'hàn bǎo wáng' can be broken down into 'hàn bǎo' which meant 'hamburger' and 'wáng' whose definition was a 'king.'

In addition to that, Table 2 also showed that the transliteration method was used in almost all of the selected brand names. In other words, four of them were translated by the transliteration method. Free translation method was used to translate the 'Nestle' brand. In fact, the Chinese name actually represented the logo which was a 'nest.'

To sum up, the findings were that there were 3 translation methods that were used in translating the selected international brand names in this study. The most often used method was the transliteration method of Nabokov (1964). A comprehensive definition of transliteration was provided in the study of Regmi et al. (2010: 18) which was "a process of replacing or complementing the words or meanings of one language with meanings of another as sometimes the exact equivalence or exact meaning might not exist." The second and third translation methods found in the findings were the semantic and communicative translation methods of Newmark (1981). According to the OpenLearn (n.d.) on Translation as a career, Newmark's semantic translation referred to "attempts to render, as closely as the semantic and syntactic structures of the second language allow, the exact meaning of the original." As for the third translation method, it was communicative translation. This method

was opposite from semantic translation because “it attempted to produce on its readers an effect as close as possible to that obtained on the readers of the original” (Newmark, 1981: 39, cited in OpenLearn (n.d.)). Hence, this method tended to use more generic and direct terms.

First category: International fast food brand names

Brand Name	Meaning in English and/or origin	Chinese name	Mandarin Pronunciation (Pin Yin)	Meaning in Chinese	Translation Method
Subway	Means of transportation/it was named after submarine sandwiches ²	赛百味	Sài bǎi wèi	sài: to surpass, to excel	Transliteration
				bǎi: 100	
				wèi: taste	
Burger King	Literally, it means the king of burgers.	汉堡王	hàn bǎo wáng	hàn bǎo: hamburger	Word-for-word Translation
				wáng: king	
Pizza Hut	Literally, it means a small house for pizzas.	必胜客	bì shèng kè	bì: must	Transliteration
				shèng: win	
				kè: customer	
McDonald's	It was named after McDonald brothers who first set up a business selling burgers and milkshake. ³	麦当劳	màidǎngláo	mài: general term for wheat, barley, oats, etc.	Transliteration
				dǎng: to serve as, or to be used as	
				láo: to work	
KFC	It was the state name where Colonel Sanders started a restaurant serving fried chicken of his own recipe. ⁴	肯德基	kěndéjī	kě: agree	Transliteration
				dé: ambition	
				jī: foundation	

Table 1: Results of Translation Methods for Fast Food Products

² What is the Subway franchise name origin? Taken from <https://highnames.com/subway-franchise-name-origin/>

³ McDonalds was founded by Ray Kroc, so why is it called McDonalds? Taken from <https://www.theguardian.com/notesandqueries/query/0,5753,-13155,00.html>

⁴ Colonel Harland Sanders Biography. Taken from <https://www.biography.com/business-figure/colonel-harland-sanders>

Second category: International snack brand names

Brand Name	Meaning in English	Chinese name	Mandarin Pronunciation (Pin Yin)	Meaning in Chinese	Translation Method
Lay's	The name was called after its owner, Herman W. Lay who started a business selling potato chips. ⁵	乐事	lèshì	lè: happiness	Transliteration
				shì: matter, thing	
				Meaning: Happy event	
Nestle	The name was called after its founder, Henri Nestle, who first developed infants' food using a 'Nest' logo. ⁶	雀巢	què cháo	què: bird	Free translation method
				cháo: nest	
Oreo	There were 3 assumptions on where Oreo came from: 1) French word for gold 'or', 2) Greek word for mountain 'oreo', 3) Placing 're' from cream between two o's in chocolate, and 4) It's just short and easy to pronounce. ⁷	奥利奥	ào lì ào	ào: meaningful	Transliteration
				lì: benefit	
				Meaning: Meaningful benefit	

⁵ Why is Lay's called Lay's? Taken from <https://www.rewindandcapture.com/why-is-lays-called-lays/>

⁶ The Nestle Company's History. Taken from <https://www.nestle.com/aboutus/history/nestle-company-history>

⁷ A History of the Oreo Cookie. Taken from <https://www.thoughtco.com/history-of-the-oreo-cookie-1779206>

Brand Name	Meaning in English	Chinese name	Mandarin Pronunciation (Pin Yin)	Meaning in Chinese	Translation Method
Snickers	It was named after the owner's beloved horse. ⁸	士力架	shì lì jià	shì: salutation for men	Transliteration
				lì: powerful	
				jià: frame	
Pringles	It was told that its manufacturer, Proctor and Gamble, picked up this name from a Cincinnati telephone book, Pringle Avenue in Finney town, Ohio, because of its pleasing sound. ⁹	品客	pǐn kè	Pǐn; taste	Transliteration
				kè: customer	

Table 2: Results of Translation Methods for Snack Products

⁸ Why is Snickers called Snickers? Taken from <https://www.rewindandcapture.com/why-is-snickers-called-snickers/>

⁹ How did Pringles Potato Chips (or Crisps) come to be so named? Taken from <http://www.funtrivia.com/askf/Question84818.html>

Conclusions of the Findings

Although the collection of data in this study was handful, which was a limitation of the study, since it was a requirement of the Independent Study in the Bachelor's Degree level, the main finding of the data investigation revealed that the most often used translation method of the International brand names of fast food and snack products penetrating into the Chinese market was the transliteration method. Transliteration, proposed by Nabokov (1964), was a process of writing words of the SL by using the writing system (Kirschenbaum, 2010) and replacing the sounds of the TL. This method was often used in translation when the SL and TL share nothing or slightly a few characteristics in common in terms of their writing and pronunciation systems. According to Animucha (2017), Mandarin, is a tonal, analytic language with topic-prominent organization. It is written using logograms known as *hànzì*. On the other hand, the English language is a Germanic language that uses a Latin script, modal verbs and the palatalization of consonants. Therefore, when transliterating, a translator would pay more attention in trying to replace either the spelling or sound of the original brand name in the SL into the script of the TL in order to make the pronunciation similar as much as possible.

Another finding of the study was that there were other 2 translation methods that were used in the selected international brand names under this study. They were word-for-word translation and free translation methods (Newmark, 1988). The word-for-word translation method was categorized under the semantic level of translation of which each word or text in the SL was translated in the TL with or without conveying the same meaning in the original text. On the contrary, the free translation method was classified under the communicative level of translation.

As the name implied, the free translation method meant that the translator was free to try to reproduce the text in SL without using a certain method. This was the case of the brand name "Nestle" which was translated into Chinese as 雀巢 (*què cháo*) which meant a nest. The translator did not translate the brand name itself, but rather used its logo which was the nest to translate into Chinese.

Discussions and Implications

From the findings, the translation method that was most often used was the transliteration method. This finding was supported with the study of Bogushevskaya (2017) on the sportswear brand names. Although she did not use the term ‘transliteration’ as instead ‘phoneme substitution pattern,’ she found that most translated brand names of sport wears were translated by mapping each foreign phoneme to the closest phonological or phonetic Chinese Mandarin which was actually a similar process of transliteration method. Another supporting evidence that transliteration was popular among other translation methods was the findings of the contrastive study of brand names in English and Chinese by Qiang (2013). He reported that though several skills were used in translating brand names, transliteration, paraphrase and complementary translation were found. However, the results of this study imply that more studies are required particularly on extensive types of products and a number of data.

One interesting issue from the above literature reviews including this study is why transliteration is the most often used translation method in the Chinese context. Is it because of the country’s deep-rooted culture, the people’s values and beliefs, or a combination of everything mentioned earlier? On the other hand, is it just because the writing system of Chinese language is totally different from English? The unique characteristics of Chinese writing system are that it is pictographic, which means that Chinese characters are originally pictures of the objects they refer to, and ideographic, which shows that some Chinese characters can represent the concept of something. These questions are still awaiting for more studies to find out. Therefore, the findings of this study imply more studies on the translations of international brand names into Chinese Mandarin which relate to other academic and business fields such as Marketing, Intercultural Communication, just to name a few, to find out whether there are any other appropriate translation methods being used if the settings or contexts have been changed.

References

- Anastasopoulos, A., Bansal, S., Chiang, D., Goldwater, S., & Lopez, A. (2017). Spoken term discovery for language documentation using translations. In *Proceedings of the Workshop on Speech-Centric Natural Language Processing*(pp. 53-58).
- Angelelli, C. V., & Jacobson, H. E. (Eds.). (2009). *Testing and assessment in translation and interpreting studies: A call for dialogue between research and practice*. John Benjamins Publishing.
- Animucha, A. (2017). Translating a brand: China vs. the World. *The Language Blog, K. International*. Retrieved April 25, 2019, from <https://www.k-international.com/blog/translating-brand-china-vs-world/>
- Baipai, P. (2019, April 12). The World's Top 20 Economies. *Investopedia*. Retrieved April 22, 2019, from <https://www.investopedia.com/insights/worlds-top- economies/>
- Baker, M. (1992). *In Other Words: A Course Book on Translation*. London, UK: Routledge.
- Bogushevskaya, V. (2017). Sportswear brand names adaptation from alphabetic languages into modern standard Mandarin and vice versa. *Lingue e Linguaggi*, 22, 21-47. DOI 10.1285/i22390359v22p21. Retrieved April 27, 2019 from [file:///C:/Users/Admin/Desktop/Cedric/Sportswear_brand_names_adaptation_from_a%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Admin/Desktop/Cedric/Sportswear_brand_names_adaptation_from_a%20(1).pdf)
- Cui, Y., Ting, Z. (2009). American fast food in Chinese market: A cross cultural perspective – The case of KFC and McDonald’s (Unpublished Master’s dissertation). Halmstad University, Sweden.
- Doole, L., Lowe, R. (2008). *International Marketing Strategy* (5th ed.). London, UK: South- Western Cengage Learning.
- English Oxford Living Dictionaries. (n.d.). Oxford University Press. Retrieved April 28, 2019, from <https://en.oxforddictionaries.com/definition/translation>

- Goldman Sachs. (n.d.) The rise of China's new consumer class. Retrieved April 22, 2019, from <https://www.goldmansachs.com/insights/macroeconomic-insights/growth-of-china/chinese-consumer/>
- Hall, M. (2019, April 21). What is Purchasing Power Parity (PPP)? *Investopedia*. Retrieved April 22, 2019, from <https://www.investopedia.com/updates/purchasing-power-parity-ppp/>
- Huang, F. (20015). Cluster-specific Named Entity Transliteration. *Proceedings of Human Language Technology Conference and Conference on Empirical Methods in Natural Language Processing (HLT/EMNLP)*, 435–442.
- Krippendorff, K. (2004). *Content Analysis: An Introduction to Its Methodology*. Sage Publications.
- Kirschenbaum, A., & Wintner, S. (2010). A general method for creating a bilingual transliterations dictionary. *Conference Proceedings of the International conference on Language Resources and Evaluation*. Retrieved April 28, 2019 from https://www.researchgate.net/publication/220746544_A_General_Method_for_Creating_a_Bilingual_Transliteration_Dictionary
- Kramer, L. (2019, February 21). What is GDP and Why is It So Important to Economists and Investors? *Investopedia*. Retrieved April 22, 2019, from <https://www.investopedia.com/ask/answers/what-is-gdp-why-its-important-to-economists-investors/>
- Moody, A. (2018, December 18). How China opened its doors to world. *China Daily*. Retrieved from <http://www.chinadaily.com.cn/a/201812/18/WS5c184b26a3107d4c3a00159c.html>
- Nabokov, V. (1964). *Method of Transliteration*. Princeton: Bollingen Press.
- Newmark, P. (1981). *Approaches to Translation*. Oxford, UK: Pergamon.
- _____. (1988). *A textbook of Translation*. New York, USA: Prentice Hall.
- OpenLearn (n.d.). *Translation as a career*. The Open University. Retrieved April 25, 2019 from <https://www.open.edu/openlearn/languages/learning-languages/translation-career/content-section-4.2>

- Owji, Z. (2013). Translation strategies: A review and comparison of theories. *Translation Journal*. Retrieved April 23, 2019, from <https://translationjournal.net/journal/63theory.htm>
- Qiang, K. (2013). A contrastive study of brand names in English and Chinese. *Cross-Cultural Communication*, 9(6), 112-116.
DOI:10.3968/j.ccc.1923670020130906.3831.
- Rand, P. (2017). Marketing translation vs. transcreation: What's the difference? *The Language Blog*. K. International. Retrieved May 1, 2019 from <https://www.k-international.com/blog/marketing-translation-vs-transcreation/>
- Regmi, K., Naidoo, J. Pilkington, P. (2010). Understanding the process of translation and transliteration in qualitative research. *International Journal of Qualitative Methods*, 9(1), 16-26. Retrieved [file:///C:/Users/Admin/Downloads/Article%20about% 20 transliteration .pdf](file:///C:/Users/Admin/Downloads/Article%20about%20transliteration.pdf)

Linguistic Realizations of Moves and Politeness Strategies in Open Request Letters

Takwa Bosuwon

School of Humanities and Applied Arts

University of the Thai Chamber of Commerce

Abstract

This study investigated linguistic realizations of moves and politeness strategies in Asian and international organizations' official open request letters. The instruments were 'Communicative Purposes' checklists and 'Politeness Strategies' checklists. Two native English speakers having similar knowledge and teaching experience were trained to complete the checklists. Data collected were analyzed by using SPSS Frequency and Content Analysis based on Kong's (1998) seven moves and Brown and Levinson's (1987) politeness. The findings show that both Asian and international organizations' letters were written with six moves. And the two types of letters revealed both the similarities and differences in terms of politeness strategies.

Keywords: intercultural communication, request letters, structural moves, politeness strategies

อรรถภาคโครงสร้างและกลวิธีแสดงความสุภาพ ในหนังสือขอความอนุเคราะห์เปิดผนึก

ตีทวา โบว์สุวรรณ

คณะมนุษยศาสตร์และประยุกต์ศิลป์

มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเข้าใจกระจ่างเชิง ภาษาศาสตร์ (linguistic realizations) ของอรรถภาคโครงสร้าง (structural moves) และกลวิธีแสดงความสุภาพ (politeness strategies) ในหนังสือขอความอนุเคราะห์เปิดผนึก โดยใช้แบบตรวจสอบรายการ 2 ชนิด ได้แก่ Communicative Purposes checklists และ Politeness Strategies checklists เจ้าของภาษาผู้มีความรู้และประสบการณ์การสอนที่คล้ายกันได้รับการคัดเลือกและฝึกวิธีการตอบแบบตรวจสอบรายการดังกล่าว ภายหลังจากวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการแจกแจงความถี่ (SPSS Frequency) และการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยเปรียบเทียบกับการเรียงอรรถภาค 7 ชนิดของ Kong (1998) และกลวิธีแสดงความสุภาพของ Brown และ Levinson (1987) ผลการศึกษาพบว่า หนังสือขอความอนุเคราะห์เปิดผนึกที่เป็นทางการจากองค์กรในเอเชียและนานาชาติ ประกอบด้วยการเรียงตัวของอรรถภาค 6 ชนิด โดยอรรถภาคที่ขาดไปไม่เหมือนกัน และการเรียงของอรรถภาค 6 ชนิดก็ไม่เหมือนกันด้วย ในส่วนของการวิเคราะห์กลวิธีแสดงความสุภาพพบว่าหนังสือทั้ง 2 ประเภทมีทั้งกลวิธีแสดงความสุภาพที่คล้ายกันและแตกต่างกัน

คำสำคัญ: การสื่อสารข้ามวัฒนธรรม, หนังสือขอความอนุเคราะห์, อรรถภาคโครงสร้าง,
กลวิธีแสดงความสุภาพ

Introduction

Intercultural communication skills have played a crucial role when there has been a force for cultural de-globalization or cultural pluralism in an increasing multi-polar world economy (Hooker, 2008). Today, businesses are conducted across borders. Therefore, economic success of each business sectors, organization, or country increasingly depends on the ability of employees or officials to display competent intercultural communication behaviors with individuals from other cultures (Varner & Beamer, 2010; Franko, 2012). Different cultures may use different rhetorical strategies for writing correspondence. Writing patterns that are effective in one culture, therefore, may not transfer successfully in intercultural communication (Park et al., 1998). This study analysed rhetorical preferences of Asian and international organizations' open request letters aiming to see if there are any statistically significant differences in terms of structural moves and politeness strategies. An open request letter is a letter intended to be read by a wide audience. It is carefully written. Therefore, this type of letter is not only a reliable source for language study but also easily accessed at all times.

Literature Review

This section concerns the review of all related literature including (1) contrastive rhetoric, (2) structural moves in business request letters, (3) politeness theory, and (4) Brown and Levinson's politeness strategies.

Contrastive rhetoric (CR)

Within the framework of applied linguistics and second language acquisition, contrastive rhetoric is the term for a cross-cultural analysis first used in Kaplan's (1996) study of ESL students' essay writing. It examines differences and similarities in writing patterns across cultures (Colombo, 2012). Contrastive rhetoric has recently expanded beyond essay writing to examine academic and professional writing for specific tasks (Connor, 1997). Previous contrastive rhetorical genre studies investigated various genres such as business letters (Jenkins & Hinds, 1987), scientific articles (Ventola & Mauranen, 1991), letters of application (Connor et al., 1995), letter of recommendation (Precht,

1998), grant proposals (Connor & Mauranen, 1999; Feng, 2004), and editorials (Tirkkonen-Condit, 1996). This contrastive rhetoric research has found not only that rhetorical patterns are an essential component of language but also that rhetorical structures differ between languages and cultures (Ostler, 2001).

This study applied contrastive rhetoric to examine structural moves in request letters. A ‘MOVE’ is a communicative event the writer aims to accomplish (Swales, 1990). Since “a genre comprises a class of communicative events, the members of which share some set of communicative purposes” (Swales, 1990: 58), analysis of the moves is an inevitable tool to realize the writers’ communicative purposes which are considered a focal point for genre study and essential in genre comparison (Zhu, 2005). In other words, move analysis enables researchers to effectively realize communicative purposes which are a starting point for defining genre.

Genre analysis was recommended by Swales (1990) and explained by Bhatia (1993) with the notion that a genre text can be analyzed as a recognizable communicative event which is characterized by a set of communicative purposes. These communicative purposes can be realized in moves and steps (Swales, 1990). A step is a lower unit than a move. Each move can have more than one step. Swales’ (1990) move structure analysis has been applied to many genre studies of written business correspondence (Swangboonsatic, 2006).

Structural moves in business request letters

Applying Swales’ (1990) rhetorical movement analysis approach, Kong’s (1998) seven move structure of trade enquiries provided a framework for Nguyen and Miller’s (2012) investigation of both move structure and linguistic realization of moves in business request letters of Vietnamese students taking an English for Specific Purposes course in Vietnam and business professionals. Since moves of open request letters have not previously been explored, like Nguyen and Miller (2012), this study applied Kong’s (1998) seven move structure as a framework to analyze moves. Kong’s (1998) seven moves include:

Move 1: Source of reference

- 1a. State where and when you heard the information
- 1b. Refer to previous correspondence

Move 2: Make the request

Move 3: Background of the company or to the matter

Move 4: Justification for the request

Move5: State the condition

Move 6: Enquiry about other related items or matters

Move 7: cordial conclusion

Politeness theory

Brown and Levinson (1987) define politeness "as a complex system for softening face threats" (Watts, 2003). Expanding from the concept of face or public image offered by Goffman's (1967), Brown and Levinson proposed an original face-saving model of politeness in 1978, and a revised model in 1987 known as *Politeness Theory*. Brown and Levinson's theory of politeness was a large scale work aiming to explain and to predict polite language behavior in all languages and cultures. Even though there has been a controversial issue of how universal the theory can be, no international scholars have disagreed that it is a theory with great importance for pragmatics and other areas of language study such as cross-cultural understanding (e.g. Pizziconi, 2003; Fukada and Asato, 2004). Brown and Levinson's (1987) politeness theory was, therefore, the selected theoretical framework to investigate politeness strategies in open request letters of the study.

Public self-image or face-desires of individuals are usually expected to be respected, so that any communicative behaviors that endanger the face desires of the addressee or the speaker are considered face threatening acts. The seriousness of these face threatening acts depends on sociological variables including social distance of the speaker and the hearer, relative power of the speaker and the hearer, and absolute ranking of the impositions in a certain culture (Brown & Levinson, 1987).

Brown and Levinson's Politeness strategies

Four linguistic politeness strategies proposed by Brown and Levinson to save the hearer's "face" when face-threatening acts are inevitable or desired include bald-on record, positive politeness, negative politeness, and off-record, ordered from the most to the least threatening.

1. Bald-on Record Strategy (on the record without redress) is the most direct and threatening strategy. It is used when the speaker does not attempt to minimize the threat to the hearer's face. They say directly what they want or exactly what they mean without trying to save face of the interlocutor. They are direct speech acts that tend to contain the imperative without any mitigating devices. Thus, they are brief, relevant, and unambiguous. This strategy is mostly used in situations in which individuals have a close relationship with each other, when the speaker is significantly more powerful than the hearer, or when the threat involved is very small such as when urgency or efficiency is necessary (Brown & Levinson, 1987). "Call the ambulance!", "Lend me your pen." are examples of orders with no concern for face wants. (Brown & Levinson, 1987).

2. Positive politeness strategy (on the record with positive redress) is used when the speaker/writer attempts to minimize the threat to the addressee's positive face by showing that they belong to the same set of persons who share specific wants including goals and values (See the first eight strategies), or they are co-operators who share the same goals (See the rest of strategies). "Goodness, you cut your hair! By the way, I came here to borrow some flour." is an example of the first strategy (Notice) in Brown and Levinson's (1987: 102) list of 15 positive politeness strategies that include the following:

1. Notice, attend to H
2. Exaggerate (interest, approval, sympathy with hearer)
3. Intensify interest to H
4. Use in-group identity markers
5. Seek agreement
6. Avoid disagreement
7. Presuppose/raise/assert common ground
8. Joke
9. Assert or presuppose S's knowledge of and concern for H's wants
10. Offer, promise
11. Be optimistic
12. Include both S and H in the activity

13. Give (or ask for) reasons
14. Assume or assert reciprocity
15. Give gifts to H (goods, sympathy, understanding, cooperation)

3. Negative politeness strategy (on the record with negative redress) is used when the speaker/writer shows respect for the addressee's negative face by performing indirect acts in order not to limit the addressee's independence of movement and freedom of action (Arvani, 2006). Simply put, these indirect acts help minimize the imposition of the request on the hearer/reader. Since negative politeness is the heart of politeness behavior, negative politeness strategies are considered the most elaborate and the most conventionalized set of linguistic strategies for FTA redress (Brown & Levinson, 1987). This strategy is similar to Positive Politeness in that it is mostly used in situations where the speaker recognizes the friendliness and the desire to be respected by the hearer. However, the speaker assumes that he/she is in some way imposing on the other, for instance, "I'll close the window if you don't mind", "If we're all ready, I declare the meeting open (Brown & Levinson, 1987).

4. Off-record-indirect strategy, the most ambiguous tactic, is used to save face for both the speaker and the addressee. This is because the addressee is implicitly given the opportunity to ignore the request without a public refusal. Linguistic realizations of off-record-indirect strategies are such as hints, understatements, idle generalizations, and rhetorical questions (Pinker, 2007). The speaker/writer uses this indirect language to transfer the decision making to the hearer. This indirect strategy removes the speaker from being imposing. For instance, "I must have forgotten my pen." (Brown & Levinson, 1987).

Methods

Sample

The sample comprised 60 official open request letters written in English from Asian and international human rights organizations as well as other relevant organizations. Asian organizations were Asian Forum for Human Rights and Development (FORUM-ASIA), Asian NGO Network on NHRIs (ANNI), and Civil Society organizations in Asia. International organizations were Amnesty International, Human Rights Watch, Electronic Frontier Foundation, and Privacy International. All these sixty

letters written in 2014 were selected based on similar content concerning human rights and length. The Asian letters ranged from 319 to 1768 words. The average length was 662 words. The international letters ranged from 257 to 1404 words. The average length was 793 words.

Instruments

Two types of checklists were constructed: ‘Communicative Purposes’ checklists and ‘Politeness Strategies’ checklists. The first type was designed based on Kong’s (1998) seven move structure of trade enquiries. It was used as a framework to investigate move structure and linguistic realization of moves in the 60 selected open request letters of the study. And the second type was designed based on Brown and Levinson’s (1987) politeness strategies. It was used as a framework to investigate linguistic politeness strategies in the 60 selected open request letters of the study.

Data Collection

Two native speakers of English, both English lecturers of EFL university students in Thailand were trained how to complete the checklists and then analyzed moves and politeness strategies using the two checklists. After that, data from the completed checklists were collected and classified by the researcher. Each letter was divided into three sections: introduction, body and conclusion. Politeness strategies were collected and classified based on mostly found moves of the letters.

Results

Structural Moves

The findings show that both the number and the order of presentation of moves of official open request letters were not the same as Kong’s (1998) seven moves structure of trade enquiries.

Unlike Kong’s (1998) seven moves of trade inquiries, the total move number of the official open request letters was only six. Move 6 (Enquiry about other related matter) was not found in the international letters. And Move 1 (source of reference) was not found in the Asian letters. That is the six moves found in the international letters were Moves 1-5 and 7. The six moves of the Asian letters were Moves 2-7. It was noted that Move 1 was found with 1.7% in the international letters only and Move 6 was found with 0.8% in the Asian letters only. Move 7 was found in both types of

letters, but with only 4.8% in the international letters and 3.7% in the Asian letters. Therefore, main moves of both international and Asian open request letters included moves: 2-5.

When being analyzed based on sections (introduction, body, conclusion), the above four moves of both types of letters were organized very similarly—Moves 3, 4, 5, and 2 respectively. That is the introduction revealed Move 3 (Background to the matter) to the highest percentage, the body Move 4 (Justification to the request), and Move 5 (State the condition), and the conclusion Move 2 (make a request).

Table 1: Move structure of Kong's (1998) and the move structure of the open request letters

Kong's (1998) seven moves of trade enquiries	The six moves found in international and Asian open request letters
Move 1: Source of reference	(introduction) <u>Move 1:</u> Source of reference (<i>International letters only—1.7%</i>)
Move 2: Make the request	(introduction) <u>Move 3:</u> Background to the matter (68.6%, 56%)
Move 3: Background of the company or to the matter	(body 1) <u>Move 4:</u> Justification for the request (28.6%*, 44%) <u>Move 5:</u> State the condition (28.6%*-- international letters only)
Move 4: Justification for the request	(body 2 and 3) <u>Move 5:</u> State the condition (37.1% and 37.1%, 48% and 52%)
Move5: State the condition	(conclusion) <u>Move 2:</u> Make a request (42.9%, 60%)

Move 6: Enquiry about other related items or matters	(conclusion) <u>Move 6</u> : Enquiry about other related items or matters (<i>Asian letters only</i> —0.8%)
Move 7: cordial conclusion	(conclusion) <u>Move 2+ Move 7</u> : Make a request and Cordial conclusion (37.1%, 24%)

* *These moves are interchangeable.*

Table 2: Percentages of occurrence of No1 move and No2 move of each section

Sections of a Letter	International Letters	Asian Letters
Introduction	No1 move (M3) = 68.6% No2 move (M2) = 22.9% 91.5%	No1 move (M3) = 56% No2 move (M5) = 20% 76%
Body 1	No1 move (M5) = 28.6% No1 move (M4) = 28.6% 57.2%	No1 move (M4) = 44% No2 move (M3) = 28% 72%
Body 2	No1 move (M5) = 37.1% No2 move (M4) = 34.3% 71.4%	No1 move (M5) = 48% No2 move (M4) = 28% 76%
Body 3	No1 move (M5) = 37.1% No2 move (M4) = 28.6% 65.7%	No1 move (M5) = 52% No2 move (M4) = 24% 76%
Conclusion	No1 move (M2) = 42.9% No2 move (M2+7) = 37.1% 80%	No1 move (M2) = 60% No2 move (M2+7) = 24% 84%

Table 3: Move occurrence percentages in Asian official open request letters

Move	introduction	body1	body2	body3	conclusion	Total	%
1a							
1b							
2	2	1	3	2	18	26	20.8
3	14	7	3	4		28	22.4
4	4	11	7	6		28	22.4
5	5	6	12	13		36	28.8
6					1	1	0.8
7					6	6	4.8
N	25	25	25	25	25	125	100

Table 4: Move occurrence percentages in international official open request letters

Move	introduction	body1	body2	body3	conclusion	Total	%
1	1 (a)	1 (a)		1 (b)		3	1.7
2	8	5	4	5	21.5	43.5	24.9
3	24	9	6	6	2	47	26.9
4	1	10	12	10	3	36	20.6
5	1	10	13	13	2	39	22.3
6							
7					6.5	6.5	3.7
N	35	35	35	35	35	175	100.0

Politeness Strategies

The findings showed that negative and positive politeness strategies were used in both Asian and international open request letters as follows:

1. Negative politeness strategies

It was found that both letters adopted indirect speech acts to the most degree and the international open request letters revealed much higher percentage of use than did the Asian letters. They showed the use of indirect speech acts to the

highest degree as No1 politeness strategy in all moves except Move 3 (Background to the matter) while Asian letters showed the use of indirect speech acts as No1 politeness strategy in all moves except Move 2 (Make a request) instead.

Other negative politeness strategies of both letters included modals and apology. Modals were used in Move 2 (Make a request) and apology was used in Move 3 (Background to the matter). Moreover, it was noticeable that modals and apology were not used alone without indirect speech acts in international letters, whereas, modals were used without indirect speech acts and apology was used with or without indirect speech acts in Asian letters.

2. Positive politeness strategies

Compared to negative politeness strategies, positive politeness strategies with more than 10% were only Notice & Being optimistic. They were found with similar percentages in both letters, but only in Move 7 (Cordial conclusion).

3. No politeness strategies

Unlike international letters, Asian letters showed more use of no politeness strategies and in more moves. The move that showed highest percentage of use of no politeness strategies in both types of letters was Move 7 (Cordial conclusion): Asian letters = 56% and international letters =48.6%. These percentages were large compared to Notice and Being optimistic.

Table 5: Politeness strategies in Asian and international official open request letters

Asian Letters	International Letters
<p>M 5 (State the condition)</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Indirect speech (56%) N No politeness strategies (36%) ✓ Other politeness strategies (8%) 	<p>M 3 (Background to the matter)</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Indirect speech + apology (80%) N ✓ Indirect speech (14.3%) N ✓ Other politeness strategies (5.7%)
<p>M 3 (Background to the matter)</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Indirect speech (36%) N ✓ Indirect speech + apology (28%) N ✓ Apology (16%) N ✓ Other politeness strategies (20%) 	<p>M 2 (Make a request)</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Indirect speech (40%) N ✓ Indirect speech + modals N (20%) No politeness strategies (17.1%) ✓ Other politeness strategies (22.9%)

<p>M 4 (Justification for the request)</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ indirect speech (32%) ✓ apology (12%) ✓ Other politeness strategies (48%) No politeness strategies (8%) 	<p>M 5 (State the condition)</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Indirect speech (100%) N
<p>M 2 (Make a request)</p> <ul style="list-style-type: none"> No politeness strategies (32%) ✓ Modals (16%) N ✓ Indirect speech (12%) N ✓ Other politeness strategies (40%) 	<p>M 4 (Justification to the request)</p> <ul style="list-style-type: none"> Indirect speech (82.9%) N ✓ Other politeness strategies (17.1%)
<p>M 7 (Cordial conclusion)</p> <ul style="list-style-type: none"> No politeness strategies (56%) ✓ Notice (16%) P ✓ Be optimistic (12%) P ✓ Other politeness strategies (16%) 	<p>M 7 (Cordial conclusion)</p> <ul style="list-style-type: none"> No politeness strategies (48.6%) ✓ Notice (20%) P ✓ Be optimistic (17.1%) P ✓ Other politeness strategies (14.3%)
<p>M 6 (Enquiry about other related matter)</p> <ul style="list-style-type: none"> No politeness strategies (100%) 	<p>M 1 (Source of reference)</p> <ul style="list-style-type: none"> No politeness strategies (100%)

Discussion

Structural moves

The fact that Move 1: Source of Reference was not found in Asian open request letters is probably because the letters dealt with the issues of the public concerns at the moment, especially about social justice and human rights, not an individual business. Moreover, the consequences of these issues were much influenced by the addressee's future decision making. It was, therefore, assumed by the authors that the addressees knew very well about the background information and that it was not necessary to refer to any source of reference.

Differently, Move 1 was found in international open request letters of the same types. This might be because the authors preferred to avoid any doubt if the issues

stated in the letters were common knowledge among the readers or not (not just the addressees). And this might be a method to ascertain that all or most of the readers would have quite the same source of information as an enough and accurate background to the critical issues.

The difference in applying Move 1 in international open request letters, but not in Asian letters implies the possibility of cultural influences onto their rhetorical preferences. According to Hall and Hall (1990), cultures differ on a continuum that ranges from high to low context. “High-context cultures prefer to use messages in which most of the meaning is either implied by the physical setting or presumed to be part of the individual’s internalized beliefs, values and norms; very little is provided in the coded, explicit, transmitted part of the message” (Lustig & Koester, 1999). In high-context communication such as in eastern countries, a great deal of background information or shared understandings is required to understand the message. In contrast, in low-context communication such as in western countries, information is more explicitly expressed in the message. Simply put, while the Asians can understand each other quite well with the communication that is rather indirect and implicit, western communication, on the other hand, tends to be direct and explicit—everything needs to be stated.

The fact that Move 6 or Enquiry about other related items or matters was found in the Asian open request letters, not in the international letters can also be explained on the basis of cultural influences onto their rhetorical preferences. It has been known that while most western countries are typically more individualistic, most Asian countries place greater values on collectivism. The authors of the Asian open request letters might place more value on the group rather than on the self, which caused the need to enquire also about other related items or matters. This is because when the whole group is in concern, there would simply be more issues to discuss or to share.

Hofstede’s individualism and collectivism is a cultural dimension or the degree to which a culture relies on and has allegiance to the self or the group (Lustig & Koester, 1999). Individualism is “the attitude of valuing ourselves as separate individuals with responsibility for our own destinies and our own actions” whereas collectivism “emphasizes common interests, conformity, cooperation, and interdependence”

(Chaney & Martin, 2011). Individualism and collectivism have become one of the most important constructs identifying cross-cultural variation in values, attitudes, and behaviors (Okoro et al., 2008). They have obviously influenced western and eastern communication styles as clearly shown in other findings of this study. For example, it was found that the international open request letters preferred the use of Move 4 (Justification for the request) and Move 5 (State the condition) somewhat equally in the body and Move 2 and Move 2+7 somewhat equally in Conclusion. The use of these moves in the same part of the letter might be the writer's strategy to make the message the most explicit for the readers. Differently, Asian letters preferred to make only one move outstanding in each section. This was probably influenced by the collectivism-oriented culture that supports indirectness and implicitness of the message (Qingxue, 2003). In short, the findings in terms of Moves of the study can partly support the claim that while most western countries are typically more individualistic, most Asian countries place greater values on collectivism.

Politeness strategies

1. Negative Politeness Strategies

The fact that both Asian and international open request letters adopted indirect speech acts to the highest degree compared to other politeness strategies in the same move and in most moves implied that Asian and international writers of the letters accepted the importance of being impersonal in order to minimize the imposition on the reader. These findings supported Brown and Levinson's (1987) claim that negative politeness is the heart of politeness behavior and negative politeness strategies are considered the most elaborate and the most conventionalized set of linguistic strategies for FTA redress.

The fact that Asian letters used much less indirect speech acts in almost all moves than did the international letters and vice-versa can be explained based on (1) high/low context communication and (2) individualism and collectivism, two of the most important constructs that obviously influenced western and eastern communication styles.

With high-context communication or in the collectivist society, the Asian can understand each other quite well even when the message is rather indirect and

implicit. The indirectness and implicitness of the message itself probably causes less use of politeness strategies in writing since it might indirectly show politeness already. Song (1994) reported that while the use of imperatives was the least preferred means of making a request in English, it was the most preferred and efficient way of making requests in Chinese, and this direct request did not imply impoliteness.

With low-context communication or in the individualist society, in contrast, writers tend to be direct and explicit. This might cause more needs in the use of indirect speech acts to help minimize the imposition of the request on the reader. And this can be the reason why the international open request letters showed much more use of indirect speech acts in almost all moves than did the Asian letters.

2. Positive Politeness Strategies

The reason why the writers of both types of letters used positive politeness strategies including Notice and Being optimistic only in Move 7 (Cordial conclusion) is probably because the use of formulaic expressions such as *'Thank you for..., We appreciate...'* (Notice) and such as *'We look forward to ...'* (Being optimistic) have generally become standard in formal letters. It is then unnecessary to use any negative politeness strategies to make it more polite.

Moreover, that the writers of both letters preferred no use of any politeness strategies (Asian letters = 56%, international letters = 48.6%) in Move 7 is probably because of a special characteristic of an official open request letter. It is possible that both letters were likely to end with a slightly rigid tone to imply their insistence/demand on what they have requested because the matter was of public interest and concern.

However, since the world becomes more connected by communication technologies, Asians like other collectivistic cultures have a greater tendency to use more negative politeness strategies in official letters especially when making a request to foreigners. However, not using any politeness strategies in Move 2 (Make a request), and Move 5 (State the condition) of Asian letters does not mean that the writers were impolite. Rather, they intentionally preferred using direct requests because direct requests do not always imply impoliteness in some cultures. In collectivistic cultures direct requests can be expressions of intimacy, warmth, friendliness (Suh, 1999; Watts,

2003), solidarity, or closeness (Fukushima, 2000). This strongly supports the view that politeness is perceived differently cross- culturally (Yu, 2011). Therefore, no use of any politeness strategies or less use of politeness strategies in some moves of the official open request letters of this study does not imply the writer's intention of being impolite but relates to their rhetorical preferences for being direct. According to Upton and Conner (2001), directness of the speaker can be considered a strategy of positive politeness. In other words, in all cultures, there is an art of how to be that direct without imposing on the reader or causing any misunderstandings based on their own socio-cultural factors.

Conclusion

The findings of the study provided the conclusion that first the number and the order of presentation of moves of the international and Asian official open request letters were different from the seven move structure of Kong's (1998) trade inquiries. They presented six moves: Moves 1-5, 7 in the international letters and Moves 2-7 in the Asian letters. However, the four main moves found in both letters were organized similarly: the introduction Moves 3 (Background to the matter), the body Move 4 (Justification to the request) and Move 5 (State the condition), and the conclusion Move 2 (make a request).

Second, politeness strategies used in the Asian and international open request letters of the study were to some or more degree influenced by culture-specific rhetorical patterns. Both types of letters showed the use of similar politeness strategies. However, international letters revealed much more use of negative politeness strategies especially indirect speech acts in order to make their direct and explicit messages polite enough.

References

- Arvani, M. (2006). A discourse analysis of business letters written by Iranians and native speakers. *Asian ESP Journal*, 1, 12-23.
- Bhatia, V. K. (1993). *Analyzing genre: Language use in professional settings*. London: Longman.
- Brown, P., & Levinson, S. C. (1987). *Politeness: Some universals in language usage*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Chaney, L. H., & Martin, J. S. (2011). *Intercultural business communication* (4th ed.). Upper Saddle River, NJ: Pearson Prentice Hall.
- Colombo, L. (2012). English language teacher education and contrastive rhetoric. *ELTED*, 15: 1-6.
- Connor, U., Davis, K., & DeRycker, T. (1995). Correctness and clarity in applying for overseas jobs: A cross-cultural analysis of U.S. and Flemish applications. *Text*, 15, 457 - 475.
- Connor, U. (1997). Contrastive rhetoric: Implications for teachers of writing in multicultural classrooms. In C. Severio, J. C. Guerra, & J. E. Butler (Eds.), *Writing in multicultural settings* (pp. 198- 208). NY: Modern Language Association of America.
- Connor, U., & Mauranen, A. (1999). Linguistic analysis of grant proposals: European Union research grants. *English for Specific Purposes*, 18, 47- 62.
- Feng, H. (2004). Research grant proposals in China: A contrastive genre-based study. *Perspectives: Working Papers in English and Communication*, 16(2).
- Franko, K. (2012). Intercultural communication—The effect of difference in everyday working environment of companies (from Germany, Switzerland, Austria) in Hungary. *EconPapers*[online]: 767-773. Retrieved from <http://econpapers.repec.org>.
- Fukada, A., & Asato, N. (2004). Universal politeness theory: application to the use of Japanese honorifics. *Journal of Pragmatics*, 36, 1991-2002.
- Fukushima, S. (2000). *Requests and culture: politeness in British English and Japanese*. Bern: Peter Lang.

- Goffman, E. (1967). *Interaction ritual: Essays in face-to-face behavior*. Chicago, IL: Aldine Publishing Company.
- Hall, E. T., & Hall, M. R. (1990). *Understanding Cultural Differences: German, French and Americans*. Yarmouth, ME: Intercultural Press.
- Hooker, J. N. (2008). Cultural differences in business communication. In C. B. Paulston, S. F. Kiesling, and E. S. Rangel (Eds.), *Handbook of intercultural discourse and communication* (pp.389-407). Wiley.
- Jenkins, S., & Hinds, J. (1987). Business letter writing: English, French, and Japanese. *TESOL Quarterly*, 21, 327-354.
- Kaplan, R. B. (1966). Cultural thought patterns in intercultural education. *Language Learning*, 16, 1-20.
- Kong, K. (1998). Are simple business request letters really simple? A comparison of Chinese and English business request letters. *Text*, 18, 103-141.
- Lustig, M. W., & Koester, J. (1999). *Intercultural competence: Interpersonal communication across cultures*. NY: Longman.
- Nguyen, H., & Miller, J. (2012). Exploring business request genres: Students' rhetorical choices. *Business Communication Quarterly*, 75(1), 5-28.
- Okoro, E., Cardon, P. W., & Marshall, B. (2008). *Horizontal and vertical individualist and collectivist tendencies*. Proceedings of the 2008 Association for Business Communication Annual Convention.
- Ostler, S. E. (2001). Contrastive rhetoric: An expanding paradigm. In J. Flowerdew (Ed.), *Academic discourse* (pp. 167-181). London: Longman.
- Park, M. Y., Dillon, W. T., & Michell, K. L. (1998). Korean business letters: Strategies for effective complaints in cross-cultural communication. *Journal of Business Communication*, 35, 328-345.
- Pinker, S. (2007). The evolutionary social psychology of off-record indirect speech acts. *Intercultural Pragmatics*, 4(4), 437-461.
- Pizziconi, B. (2003). Re-examining politeness, face and the Japanese language. *Journal of Pragmatics*, 35, 1471-1506.
- Qingxue, L. (2003). Understanding different cultural patterns or orientations between East and West. *Investigationes Linguisticae*, 9, 21-30.

- Song, Mei Lee-Wong. (1994). Imperatives in requests: direct or impolite. *Observations from Chinese' Pragmatics*, 4(4), 491-515.
- Suh, J. (1999). Pragmatic perception of politeness in requests by Korean learners of English as a second language. *International Review of Applied Linguistics*, 37(3), 195-213.
- Swales, J. M. (1990). *Genre analysis: English in academic and research settings*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Swangboonsatic. C. (2006). *Text and context in international trade communication: A case study of email: business communication among professionals in the Asia-Pacific region*. Ph. D. thesis, Victoria University, Australia.
- Tirkkonen-Condit, S. (1996). Explicitness vs. implicitness in argumentation: An intercultural comparison. *Multilingua*, 15, 274-275.
- Upton, T.A., & Conner, U. (2001). Using computerized corpus analysis to investigate the textlinguistic discourse moves of a genre. *English for Specific Purpose*, 20, 313-319.
- Varner, I., & Beamer, L. (2010). (5th ed.). *Intercultural communication in the global workplace*. Boston, MA: McGraw-Hill.
- Ventola, E., & Mauranen, A. (1991). Non-native writing and native revising of scientific articles. In E. Ventola (Ed.), *Functional and systematic linguistics* (pp. 457-492). Berlin: Mouton de Gruyter.
- Watts, R. (2003). *Politeness*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Yu, K. (2011). Culture-specific concepts of politeness: Indirectness and politeness in English, Hebrew, and Korean requests. *International Pragmatics*, 8(3), 385-409.
- Zhu, Y. (2005). *Written Communication across Cultures: A Sociocognitive Perspective on Business Genres*. Amsterdam: John Benjamins.

Appendix A: Sample Communicative Purposes Checklist

	Source of Reference		2 Make the request.	3 Background of the company or to the matter.	4 Justification for the request.	5 State the condition.	6 Enquiry about other related items or matters.	7 Cordial conclusion.	others
	1a	1b							
1									
2									
3									
4									
5									
6									
7									

Remark: Paragraphs refer to the content body of the letter message between the salutation and the complimentary close.

Appendix B: Sample Politeness Strategies Checklist

L 1	Politeness Strategies												
	Bald-on Record		Positive Strategies			Negative Strategies				Off Record			others
	Imperative and performative verbs with/without politeness terms	Welcoming, greeting, etc.	Avoid disagreement. (eg. It was right, but	Notice (eg. Thank you for ..., We appreciate, etc.)	Be optimistic (eg. We look forward to ...,	Indirect speech acts (eg. impersonalization)	Modals (eg. can, could, would, might , etc.)	Hedging (eg. if clause, I wonder if, I think, sort of, etc)	Apology (give reasons why the writer has to do so, or bother the addressee)	Hints	Understatements (eg. we didn't do so well, etc.	Anticipatory statement (eg. I hope ..)	
¶	1a	1b	2a	2b	2c	3a	3b	3c	3d	4a	4b	4c	
1													
2													
3													
4													
5													
6													

Remark: Paragraphs refer to the content body of the letter message between the salutation and the complimentary close.

หมวด 4.0: ที่ปรึกษาจิตวิญญาณ ความศรัทธา ความหวัง พลังชีวิต

ตระหนักจิต ยุตยรรยง

คณะนิเทศศาสตร์

มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย

บทคัดย่อ

หมวดและการพยากรณ์เป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทยมานาน ดังจะเห็นได้จากบันทึกทางประวัติศาสตร์ ที่โหราจารย์ดูฤกษ์ยามสำหรับพิธีกรรมสำคัญ เพราะคำพยากรณ์ให้ความหวังและศรัทธาแก่คนทุกระดับ การพยากรณ์ชีวิตมีหลายรูปแบบ เช่น การดูฤกษ์ ไฟทาโร่ห์ ดูลายมือ โหงวเฮ้ง ฮวงจุ้ย

ในยุคสื่อออนไลน์หมวดที่มีชื่อเสียงหลายท่านใช้โลกสังคมออนไลน์ในการสื่อสารการตลาด และสร้างแบรนด์บุคคลให้เป็นที่น่าเชื่อถือ สร้างความศรัทธาและนำเสนอผลงานเด่นของตนผ่านสื่อออนไลน์ ปรากฏการณ์ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าแม้วิทยาการทางเทคโนโลยีจะก้าวหน้าทันสมัยขึ้นมากมาย แต่เรื่องความเชื่อและบทบาทของโหราศาสตร์และการพยากรณ์ชีวิตยังคงเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตของคนไทยยุค 4.0 ที่ยังมีความต้องการคำปรึกษาในเรื่องการเงิน การงาน ความรัก ชีวิต เหมือนกับคนไทยในอดีต

คำสำคัญ: หมวด, แรนด์บุคคล, ที่ปรึกษาด้านจิตวิญญาณ

Fortune Teller 4.0: Spiritual Adviser, Faith, Hope and Empowerment

Tranakjit Yutyunyuong

School of Communication Arts

University of the Thai Chamber of Commerce

Abstract

Fortune-telling is a practice of predicting information about a person's life that has been an important culture of Thai society for a long time, particularly important ritual events or ceremonies. Fortune-telling gives hope, faith and spiritual supports that has been shown in historical records about acquiring and using the prediction to guide their lives and ritual practice among the elite class and lay people. Fortune-telling includes a vast divination used for prediction e.g. astrology, tarot, palm reading, Feng Shui which is presented on social media and internet nowadays. In digital and social media era, some famous fortune tellers used these electronic media for their benefits, for example, building their personal branding by using proactive online communication strategy to earn credibility of their prediction. Although the technology has been advanced, the belief in fortune-telling remains important Thai culture because there is always a need for support and guidance on love, hope, life and spiritual.

Keywords: fortune-teller, personal brand, spiritual adviser

บทนำ

การพยากรณ์ชีวิต หรือดวง เป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทยมานาน ปัจจุบันมีนักพยากรณ์ชีวิต หรือหมอดูที่มีชื่อเสียงในประเทศไทยจำนวนมาก โดยนักพยากรณ์ชีวิตมีการสื่อสารการตลาด การพยากรณ์ชีวิต ปัจจุบันมีนักพยากรณ์ชีวิตรุ่นใหม่เกิดขึ้นและมีชื่อเสียงจำนวนหลายคน อาทิ หมอกฤษ คอนเฟิร์ม หมอด็อกแต็ก นักพยากรณ์หรือหมอดูส่วนใหญ่จะมีการสื่อสารสร้างความน่าเชื่อถือ ความหลังและสร้างความศรัทธา ผลงานของตนผ่านสื่อต่างๆ ทั้งสื่อออนไลน์ สื่อมวลชน โดยมีวิธีการ หลากหลาย อาทิ การทำนายดวงคนดัง การพยากรณ์เหตุการณ์ที่กำลังเป็นข่าว

แม้ว่าการดูดวงจะเป็นความเชื่อของแต่ละบุคคล แต่ภาพรวมเรื่องดูดวงก็ยังคงอยู่ในกระแส ความนิยมมาตลอด ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าเรื่องการดูดวงเป็นเรื่องที่อยู่ในความนิยมในสื่อต่างๆ ทั้งสื่อ โทรทัศน์ สื่อวิทยุ สื่อสิ่งพิมพ์และสื่อออนไลน์ อาทิ ในเว็บไซต์วาไรตี้ต่างๆ เว็บไซต์สำนักข่าว ล้วนมี คอลัมน์การดูดวง เฟซบุ๊ก แฟนเพจ ยูทูบ ล้วนเปิดช่องทางสำหรับการสื่อสารเรื่องราวการดูดวง จำนวนมาก ซึ่งการนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับการพยากรณ์ชีวิตในสื่อออนไลน์ มีหลากหลายรูปแบบ ทั้ง เป็นการนำเสนอดวงประจำวัน ดวงประจำราศี การนำเสนอเลขมงคล ฮวงจุ้ย การตกแต่งบ้าน สีมงคล นอกจากนี้ยังมีการนำเสนอพร้อมทั้งสินค้าและองค์กร สาเหตุที่ผู้คนหันมาพึ่งพาหมอดู อาจจากเกิด จากความรู้สึกไม่สบายใจ เกิดปัญหาต่างๆ ในชีวิต จะเห็นได้ว่าผู้คนต่างๆ ในสังคม ไม่จำกัด อาชีพ เพศ หรือ อายุ ระดับการศึกษา ล้วนมีเรื่องหรือปัญหาที่สร้างความทุกข์ใจได้ทั้งสิ้น การดูดวงหรืออ่าน เนื้อหาเกี่ยวกับดวงมีส่วนช่วยสร้างความมั่นใจและเป็นเสมือนการให้คำปรึกษาแนะนำแนวทางในการ ดำเนินชีวิต

เนื้อหาเกี่ยวกับการพยากรณ์ชีวิตถือว่าเป็นเนื้อหาที่ได้อยู่ในความสนใจและปรากฏในสื่อ ต่างๆ โดยเฉพาะในสื่อออนไลน์ เนื้อหาการพยากรณ์ชีวิต มีการจัดทำในเว็บไซต์ของสำนักข่าวฯ ต่างๆ อาทิ ไทยรัฐ เดลินิวส์ สนุก ดอทคอม รวมทั้งแฟนเพจส่วนตัวของนักพยากรณ์ชีวิตต่างๆ จาก การศึกษา พบว่า ปัจจุบันมีผู้คนให้ความสนใจศึกษาด้านการพยากรณ์และใช้ช่องทางการสื่อสารต่างๆ อาทิ แฟนเพจ ชาแนลในยูทูบ เกี่ยวกับการพยากรณ์ จำนวนมาก บางเพจมียอดผู้ติดตามหลายแสน คน และนักพยากรณ์หลายคนกลายเป็นคนดัง คนมีชื่อเสียง รับงานโฆษณาสินค้าต่างๆ อาทิ เครื่องสำอาง โทรศัพท์มือถือ เครื่องสำอาง เป็นต้น

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อแสดงให้เห็นว่าการพยากรณ์ศาสตร์ เป็นศาสตร์ ที่อยู่คู่กับ สังคมไทยมานาน และมีผู้ศึกษาวิจัยและได้อภิปรายถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับการพยากรณ์ ชีวิต รวมทั้งบทวนให้เห็นว่ามีกรวิจัยเรื่องการดูดวงทั้งด้านการศึกษาพฤติกรรม การใช้ประโยชน์ จากการดูดวง รวมถึงเรื่องความเชื่อด้านศาสนาและแสดงให้เห็นถึงปรับตัวในนำเสนอเนื้อหาด้าน พยากรณ์ให้เข้ากับเทคโนโลยีการสื่อสารที่ทันสมัย รวมทั้งการสร้างแบรนด์บุคคลของนักพยากรณ์ชีวิต

โหราศาสตร์ กับ ความศรัทธา ความเชื่อ และความหวัง

โหราศาสตร์ เป็นศาสตร์ที่ผูกพันกับชีวิตมนุษย์มาเนิ่นนาน แหล่งดั้งเดิมความรู้เกี่ยวกับโหราศาสตร์ของโลก คือ ดินแดนบาบิโลเนีย บริเวณลุ่มน้ำไทกริสและยูเฟรติส ซึ่งปัจจุบันคือประเทศอิรัก และยังมีจารึกโบราณต่างๆ เป็นหลักฐานทางโบราณคดีแสดงหลักวิชาดั้งเดิม ต่อมาได้แพร่หลายไปยังประเทศต่างๆ ทั้งทางซีกโลกตะวันออกและทางซีกโลกตะวันตก สำหรับโหราศาสตร์ไทยได้รับอิทธิพลมาจากอินเดีย ซึ่งอาจรวมถึงลังกา พม่า รามัญ และจีน การทำนายพยากรณ์ทางโหราศาสตร์มีอิทธิพลและมีบทบาทต่อวิถีชีวิตของคนไทย นับตั้งแต่ระดับดวงเมือง หรือดวงประเทศ จนมาถึงดวงชะตาชีวิตในระดับปัจเจกบุคคล (จินตตามาศ ทินกร บรรจบ บรรณรุจิ และ ชันทอง วัฒนประดิษฐ์, 2560)

ความเชื่อโหราศาสตร์ของคนไทยในปัจจุบันด้วยข้อมูลในเชิงสถิติจากการสำรวจ เห็นได้ว่าโหราศาสตร์มีบทบาทต่อคนไทยมาก ในส่วนทรรศนะของพุทธศาสนาที่มีต่อโหราศาสตร์ในยุคปัจจุบัน (ศิริินญา นภาศัพท์, 2551) ศึกษา ความสัมพันธ์ระหว่างโหราศาสตร์ กับ พุทธศาสนา พบว่าพระพุทธรูปเองไม่ได้ปฏิเสธเรื่องโหราศาสตร์ แต่ก็ไม่สอนให้สาวกวางใจในโหราศาสตร์ ดังที่ปรากฏในทั้งพระวินัยปิฎกและพระสุตตันตปิฎกว่าพระพุทธรูปเจ้าเห็นว่าโหราศาสตร์เป็นดิรัจฉานวิชา ไม่เหมาะสมกับชีวิตสมณะ และบัญญัติมิให้ภิกษุภิกษุณีข้องเกี่ยวกับเรื่องนี้ ทั้งการเรียน การสอน และการหาเลี้ยงชีพ แต่อนุญาตให้ภิกษุเรียนวิชาด้านดาราศาสตร์เพื่อใช้ในการนับวันเวลา ส่วนกรรมในโหราศาสตร์และกรรมในพุทธศาสนาต่างกัน กรรมในพุทธศาสนาเน้นในเรื่องเจตนาที่เป็นกุศลหรืออกุศลอันจะนำมาซึ่งผลของกรรม ทำให้เกิดกิเลสอันเป็นเหตุให้ทำกรรมต่อไป เกิดเป็นวัฏฏะวงจรไม่มีที่สิ้นสุด จนกว่าเราจะดำเนินตามอริยมรรคมีองค์แปด ส่วนโหราศาสตร์จะสนใจเหตุในอดีตที่ส่งผลมาให้เกิดสภาพในปัจจุบันและส่งผลไปในอนาคตเป็นหลัก ความเชื่อที่ว่าทุกข์สุขที่เราได้รับเป็นผลมาจากกรรมในอดีตเท่านั้น จึงเป็นความเชื่อที่ผิดหลักศาสนา

บทบาทการเป็นที่ปรึกษาของนักพยากรณ์ชีวิต

ปัจจุบันนักจิตวิทยาตะวันตกได้มีการนำหลักภูมิปัญญาของพุทธศาสนาเพื่อใช้ในการบำบัด บำบัด มีการบำบัดด้วยวิธีสะกดจิตให้ระลึกชาติ (past life therapy) มีการใช้วิธีฝึกสติเพื่อการบำบัด (mindfulness-based cognitive therapy) การนำหลักธรรมและหลักปฏิบัติในพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในโลกรปัจจุบัน ดังเป็นที่ประจักษ์ว่าพุทธศาสนาได้แผ่ขยายไปสู่โลกตะวันตก อย่างไรก็ตามในประเทศไทย คนไทยได้ใช้หลักพุทธศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของการบำบัดดูแลจิตใจมาช้านาน แต่เรื่องการไปพบจิตแพทย์นั้นคนไทยยังรู้สึกว่าการไปหานักจิตวิทยาหรือจิตแพทย์เพื่อการขอคำปรึกษาด้านจิตใจ คือ การป่วยทางจิต มีความรู้สึกอายนหรือกลัวถูกล้อหรือเข้าใจ ดังนั้น นักพยากรณ์ชีวิต หรือหมอ

ดู จึงเป็นเสมือนที่ปรึกษาชีวิต แนะนำแนวทาง บำบัดความทุกข์ ชี้แนะแนวทางการใช้ชีวิตและเป็นเสมือนจิตแพทย์ที่ทำการรักษาอาการทางจิตใจ

มีผู้ศึกษาเรื่องบทบาทของนักพยากรณ์ ในสังคมไทย ดังเช่น กัญชัช ศศิธร (2542) ศึกษาบทบาทของหมอดูในสังคมไทย โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาความเชื่อ แบบแผน และวิธีการให้บริการของหมอดู เพื่อศึกษาบทบาทของหมอดูที่มีผลต่อผู้ใช้บริการ และเพื่อศึกษาถึงเหตุผลของการมารับบริการจากหมอดู วิธีการศึกษา ใช้วิธีการสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview) ควบคู่ไปกับการสังเกต (Observation) เป็นหลัก โดยสัมภาษณ์หมอดูจำนวน 20 คน และผู้มารับบริการหมอดูจำนวน 40 คน ในเขตกรุงเทพมหานคร เมื่อได้ข้อมูลทั้งหมด ได้นำข้อมูลมาวิเคราะห์ เริ่มจากจัดหมวดหมู่ตามวัตถุประสงค์ ผลการศึกษาที่สำคัญพบว่า ผู้ประกอบอาชีพหมอดูที่ได้ศึกษาส่วนใหญ่จะเป็นเพศชายมากกว่าเพศหญิง และอายุจะอยู่ในช่วงระหว่าง 51-80 ปี ระดับการศึกษาส่วนใหญ่จะสูงกว่าระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย และมีรายได้อยู่ระหว่าง 10,000-30,000 บาทต่อเดือน หมอดูส่วนใหญ่จะสมรสแล้วและเป็นหัวหน้าครอบครัว ในด้านความเชื่อ ส่วนใหญ่จะเชื่อคำทำนายของตนเอง และมีความเชื่อในเรื่องครูบาอาจารย์ อีกทั้งเชื่อในเรื่องศาสนา ไสยศาสตร์ และวิญญาณผสมปนเปกันไป

ศรัณย์ ฤกษ์นันทน์ (2556) ศึกษาทัศนคติของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานครที่มีต่อคอลัมน์ดูดวง เว็บไซต์สนุกดอทคอม เพื่อศึกษาพฤติกรรมของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานครต่อการเข้าชมคอลัมน์ดูดวง เว็บไซต์สนุกดอทคอม ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานครต่อการเข้าชมคอลัมน์ดูดวง เว็บไซต์สนุกดอทคอม จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล และศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อทัศนคติของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานครที่มีต่อคอลัมน์ดูดวง เว็บไซต์สนุกดอทคอม จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า ในภาพรวมทัศนคติของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานครที่มีต่อคอลัมน์ดูดวง เว็บไซต์สนุกดอทคอม อยู่ในระดับปานกลาง ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ประชาชนที่มีเพศ ระดับการศึกษา และรายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่างกัน มีพฤติกรรมการเข้าชมคอลัมน์ดูดวง เว็บไซต์สนุกดอทคอม ไม่แตกต่างกัน และพบว่า ประชาชนที่มีอายุต่างกัน มีความถี่ในการเข้าชมคอลัมน์ดูดวง เว็บไซต์สนุกดอทคอม แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และพบว่า ประชาชนที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา และรายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่างกัน มีทัศนคติต่อคอลัมน์ดูดวง เว็บไซต์สนุกดอทคอม ไม่แตกต่างกัน

พิเชษฐ ทังโต (2561) กล่าวว่า ศาสตร์ของการให้คำปรึกษาทำนายทายทักเป็นศาสตร์ที่มีอยู่คู่สังคม ปรากฏมีมานับ แต่อดีตนานในอินเดียโบราณ ดังปรากฏในประวัติศาสตร์พุทธศาสนา ได้มีการเชิญพราหมณ์ 108 มาทำนายลักษณะของเจ้าชายสิทธัตถะในคราวแรกประสูติ ในเชิงยุทธศาสตร์ การทหารการ ศักดิ์สงคราม ล้วนเนื่องด้วยฤกษ์ยาม เพื่อใช้ในการตัดสินใจทางการศึกสงคราม ซึ่งข้อมูล

เหล่านี้ทำให้ เห็นว่าศาสตร์แห่งการให้คำปรึกษาใช้ในการบริหาร จัดการทรัพยากรคน องค์กร สังคม และการบริหารความสัมพันธ์ในสังคม ส่วนการเผยแพร่เป็นการประยุกต์ทำให้คนเข้าหาธรรม จัดเป็น อุบาย หรือเป็นวิธีการอย่างหนึ่ง ในการสะท้อนธรรม ในหลักการพระพุทธเจ้าห้ามใช้ ศาสตร์การให้ คำปรึกษาเพื่อการเลี้ยงชีพ แต่หากปลายทางเป็นไปเพื่อกุศลและประโยชน์ของผู้ ปฏิบัติ ก็ให้เป็นไป ตามความพึงใจของผู้ให้คำปรึกษาและรับคำปรึกษาทำนายผู้นั้นเอง การประยุกต์หลักศรัทธาในการ พยากรณ์ของนักพยากรณ์ การพยากรณ์แต่ละครั้งต้องนำหลักศรัทธาในแง่มุมต่างๆ มาร่วมกับการ อุปมา (Analogy) และการ อนุমান (Reference) เพื่อให้ผู้มารับคำพยากรณ์ผู้ที่ศึกษาวิชาโหราศาสตร์ ต้องศึกษาสรรพศาสตร์วิชาเพื่อ ความสามารถในการพยากรณ์และการทำให้แจ้งในการตอบปัญหาใน การตอบปัญหาในทางพุทธศาสนา

นักพยากรณ์ชีวิตมักมีความเชี่ยวชาญเชิงจิตวิทยาและวาทีศิลป์ในการการประยุกต์ใช้หลัก ศรัทธาเพื่อการพยากรณ์ด้านการดำเนินชีวิต โดยการ ใช้ศิลปะของการพูดคุย โน้มน้าวให้ผู้ที่มีปัญหาใน การดำเนินชีวิตให้เข้าใจเรื่องหลักกรรมในพระพุทธศาสนาให้มากยิ่งขึ้น อาทิ การกล่าวถึงเรื่องเวร กรรม บาปบุญคุณโทษ โดยอธิบายให้เห็นว่า ปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตเป็นเพราะผลจาก การกระทำของตน การยอมรับเข้าใจเรื่องผลของกรรม ที่อาจไม่ใช่มาจากปัจจุบัน แต่เป็นผลของกรรม เก่า ช่วยให้ผู้คนดวงเข้าใจชีวิต สบายใจ คลายกังวลและ เข้าใจตนเอง เพราะได้รับกำลังใจ ช่วยในการ ตัดสินใจเพื่อการวางแผนชีวิต เกิดความมั่นใจในตนเองมากขึ้น และพร้อมที่จะสร้างกรรมดีกับเพื่อน มนุษย์ด้วยความเข้าใจโลกมากยิ่งขึ้น

อาจกล่าวได้ว่า นักพยากรณ์ชีวิตได้นำหลักศรัทธาหรือเรื่องกรรม และผลของกรรม มาใช้มี ส่วนช่วย ให้มนุษย์รู้จักการใช้ปัญญาไตร่ตรองด้วยเหตุด้วยผล และการทำนายที่รู้ล่วงหน้าจึงน่าจะ สามารถเปลี่ยนแปลง บรรเทา ป้องกันและแก้ไขอนาคตได้บ้างไม่มากก็น้อย เพราะปัจจุบันเป็น รากฐาน นอกจากนี้ การประยุกต์ใช้หลักศรัทธาเพื่อการในการให้บริการปรึกษาทางจิตวิทยา ทั้งนี้การ พยากรณ์ เป็นการช่วยคลายความกังวลใจ ความไม่สบายใจ ความทุกข์ที่เกิดจากความเครียดในปัญหา ต่างๆ เป็นการ ลดปัญหาของสังคมได้ส่วนหนึ่ง เพื่อช่วยเหลือผู้มารับบริการให้มีสุขภาพจิตดีขึ้น การ พยากรณ์ตามหลักวิชา โหราศาสตร์ ที่มีจุดมุ่งหมายไปในทิศทางเดียวกัน คือการช่วยเหลือ เยียวยา ลดปัญหาความเครียดทางจิตใจ และความคับข้องใจที่เกิดขึ้นให้ลดน้อยลง ช่วยเหลือผู้รับบริการ ปรึกษาให้มีสุขภาพจิตที่ดี ความเชื่อหรือ ศรัทธาโดยเฉพาะอย่างยิ่งการเข้าถึงคำสั่งสอนของ พระพุทธเจ้า เป็นหนทางแห่งการดับทุกข์ที่แท้จริง การมีที่ พึ่งทางใจเป็นที่ยึดเหนี่ยวสามารถนำพาให้ จิตเบิกบาน มีพลังในการต่อสู้กับปัญหาเพราะเข้าใจแล้วว่าชีวิตเกิด มาเพื่อสร้างกรรมดี อันเป็นผลต่อ ตนเองทั้งในปัจจุบันและอนาคต

การสร้างแบรนด์บุคคลของนักพยากรณ์ชีวิต

จากการทบทวนงานวิจัยต่างๆ พร้อมกับการศึกษาบริบทในสังคม พบว่าแม้ว่าความเจริญทางเทคโนโลยีจะก้าวรุดหน้ามากเพียงไร แต่เรื่องความเชื่อในโชคชะตา การพยากรณ์ชีวิต ก็มีได้เสื่อมถอยลดลง ตรงกันข้าม เรื่องความเชื่อและโชคชะตา ก็ได้ปรับประยุกต์รูปแบบการเข้าถึง การนำไปใช้ให้มีความทันสมัยสอดคล้องกับเทคโนโลยีมากขึ้น หมอดูในยุค 4.0 ได้ปรับตัวเองให้กลายเป็นนักพยากรณ์ชีวิต ผู้ให้คำปรึกษาทางจิตวิญญาณ โดยมีการสร้างแบรนด์บุคคล มีการสร้างความโดดเด่นทั้งในรูปแบบการนำเสนอตัวเอง การเล่าเรื่องศาสตร์การพยากรณ์ การสื่อสารอย่างต่อเนื่องกับลูกค้าและผู้สนใจ

แนวคิดเรื่องแบรนด์บุคคล ได้รับความสนใจและเป็นที่ยอมรับหลังจากหนังสือเรื่อง The Brand Called you ตีพิมพ์ครั้งแรกในปี ค.ศ. 1997 แนวคิดการสร้างแบรนด์บุคคล ความเป็นมาและความหมาย การสร้างแบรนด์บุคคล (Personal Branding) ได้รับความนิยมครั้งแรกจากความคิดของ Tom Peters ผู้เขียนหนังสือ “The Brand Called You” ซึ่งในขณะนั้นเป็นยุคของดิจิทัลได้เริ่มมีบทบาทและความสำคัญเพิ่มมากขึ้นในประเทศสหรัฐอเมริกา ตลอดระยะเวลากว่า 20 ปี กระแสดิจิทัลและสื่อออนไลน์ได้เข้ามามีบทบาทในสังคมมากขึ้น การศึกษาเรื่อง แบรนด์บุคคลช่วงแรกจะศึกษาให้มีความสำคัญกับบุคคลมีชื่อเสียง (Celebrities) แต่ปัจจุบันในยุคสังคมออนไลน์ ผู้คนหลากหลายอาชีพล้วนสร้างตัวตนให้มีชื่อเสียงในแง่อาชีพ ความสามารถพิเศษของตนได้รวดเร็วขึ้น สำหรับขั้นตอนการสร้างแบรนด์บุคคลมีลำดับขั้นตอน 4 ลำดับ เริ่มจากการสำรวจค้นหาความถนัดความสามารถหรือจุดเด่น จุดแตกต่างของตนเอง ลำดับที่สอง ได้แก่ การกำหนดวิธีการสร้างแบรนด์บุคคล โดย บุคคลอาจจะสร้างตัวเองหรือเป็นทีมงานมืออาชีพในการสร้างแบรนด์บุคคล เช่น ดารา นักแสดง นักการเมือง ที่ต้องการได้รับความนิยมจากผู้คนจำนวนมาก ขั้นที่สาม ได้แก่ การสื่อสารสร้างแบรนด์บุคคล โดยขั้นตอนนี้เป็นการสื่อสารผ่านกลยุทธ์ต่างๆ ให้ถึงกลุ่มเป้าหมายและให้เกิดประสิทธิภาพดังที่ตั้งวัตถุประสงค์ไว้ ขั้นสุดท้าย คือ การรักษาแบรนด์บุคคลให้ยั่งยืน ขั้นตอนนี้อาจใช้ระยะเวลาต่างกันในแต่ละกรณี ขึ้นอยู่กับคุณค่าอรรถประโยชน์และจริยธรรมในการดำรงชีวิตของแบรนด์บุคคล (ตระหนักจิต ยุตยรรยง, 2561)

สำหรับนักพยากรณ์ชีวิต อาจกล่าวได้ว่าการปรับตัวของนักพยากรณ์ชีวิตเหมือนสุราเก่าในขวดใหม่ ที่ยังคงรักษาเนื้อแท้ไว้แต่ปรับเปลี่ยนรูปลักษณ์ภายนอกให้เข้ากับยุคสมัยนั่นเอง การสร้างแบรนด์บุคคลของนักพยากรณ์ชีวิตในยุค 4.0 ก็เริ่มด้วยกระบวนการตามแนวคิดเรื่องการสร้างแบรนด์บุคคล กล่าวคือ เริ่มต้นจากการสำรวจตนเองและสร้างความแตกต่าง อาจจะเป็นความแตกต่างด้านรูปลักษณ์ภายนอก ด้านวิธีการนำเสนอตนเอง เช่นมีประโยคจำตนเพื่อสร้างการจดจำ เช่น พันธคอนเฟิร์ม เป็นต้น จากนั้นมีการสื่อสารอย่างต่อเนื่อง ทั้งผ่านสื่อออนไลน์ มีการถ่ายทอดสดการ

พยากรณ์ชีวิต รวมทั้งการใช้กลยุทธ์การผูกติดกับเรื่องราวที่กำลังเป็นกระแสสังคม การดูดวงให้บุคคลมีชื่อเสียง การออกงานสังคม การสร้างความขลังและสร้างศรัทธาโดยผ่านการใช้คำพูด เรื่องราวที่น่าเชื่อถือ เป็นต้น อาจกล่าวได้ว่านักพยากรณ์ ชีวิต หรือ หมอดู 4.0 คือบุคคลที่ได้ช่วยให้คำปรึกษาด้านจิตวิญญาณ ช่วยสร้างความหวัง สร้างพลังชีวิตและเสมือนนักจิตบำบัดช่วยคลายทุกข์ให้กับผู้คนส่วนหนึ่งของสังคม กล่าวโดยสรุป การสร้างแบรนด์บุคคลมีบทบาทสำคัญในการสร้างให้นักพยากรณ์ชีวิตยุคปัจจุบันมีชื่อเสียงแต่การจะรักษาชื่อเสียงให้ต่อเนื่องขึ้นอยู่กับทักษะด้านการพยากรณ์ ทักษะด้านการนำเสนอตัวเอง พร้อมทั้งคุณธรรมและความซื่อสัตย์ในวิชาชีพ

เอกสารอ้างอิง

- กัญชัช ศศิธร. (2542). *บทบาทของหมอดูในสังคมไทย : กรณีศึกษาเฉพาะเขตกรุงเทพมหานคร* (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- จินตมาศ ทินกร, บรรจบ บรรณรุจิ และ ชันทอง วัฒนประดิษฐ์. (2560). การประยุกต์หลักศรัทธาเพื่อการพยากรณ์ของนักโหราศาสตร์. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์* มจร 5 (1), 336 – 347.
- ตระหนักจิต ยุตยรรยง. (2561). การสร้างแบรนด์บุคคลยุคประเทศไทย 4.0. ใน *การประชุมวิชาการและนำเสนอผลงานวิชาการระดับชาติครั้งที่ 2 UTCC Academic Week 2018*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย.
- พิเชฐ ทังโต. (2561). ศาสตร์แห่งการให้คำปรึกษาเพื่อการบริหารและการเผยแผ่พระพุทธศาสนา *วารสารวิชาการสถาบันพัฒนาพระวิทยากร* 1 (1), 13 - 30 .
- ศิริณญา นภาศัพท์. (2551). *การศึกษาพุทธศาสนากับโหราศาสตร์ ในยุคปัจจุบัน*. (วิทยานิพนธ์ระดับมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ศรัณย์ ฤกษ์นันท์. (2556). *ทัศนคติของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานครที่มีต่อคอลัมน์ดูดวงเว็บไซต์สนุก ดอทคอม*. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีปทุม.

ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรม的开รับข่าวสาร กับการรับรู้ภาพลักษณ์ กรุงเทพมหานครของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ

พิชัย นิรมานสกุล

คณะมนุษยศาสตร์และประยุกต์ศิลป์

มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพฤติกรรม的开รับข่าวสาร และการรับรู้ภาพลักษณ์ กรุงเทพมหานคร และเพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่าง的开รับข่าวสารด้านการท่องเที่ยว กับการรับรู้ภาพลักษณ์กรุงเทพมหานครของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ ทำการสำรวจโดยใช้แบบสอบถามและเก็บข้อมูลจากนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติจำนวน 384 คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยความถี่ ค่าเฉลี่ย ร้อยละ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และ ใช้สถิติการคำนวณหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน ผลการวิจัย พบว่า

1 ข่าวสารด้านการท่องเที่ยวกรุงเทพมหานครที่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเปิดรับในระดับ “ปานกลาง” 5 อันดับแรก ได้แก่ โรงแรม/ที่พัก สถานที่ท่องเที่ยว ร้านอาหาร/อาหาร เส้นทาง/แผนที่เมือง และกิจกรรม/เทศกาลของกรุงเทพมหานคร

2 ภาพลักษณ์กรุงเทพมหานครที่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติมีการรับรู้ในระดับ “ดี” 5 อันดับแรก ได้แก่ อาหารอร่อย/หลากหลาย สีสันชีวิตยามค่ำคืน คุณภาพโรงแรมและที่พัก สินค้าและแหล่งช้อปปิ้ง และความเจริญทางเศรษฐกิจ

3 ผลศึกษาความสัมพันธ์ระหว่าง的开รับข่าวสารด้านการท่องเที่ยว กับการรับรู้ภาพลักษณ์กรุงเทพมหานครของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ พบว่า การเปิดรับข่าวสารด้านการท่องเที่ยว มีความสัมพันธ์กับการรับรู้ภาพลักษณ์กรุงเทพมหานครอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีความสัมพันธ์อยู่ในระดับสูง

คำสำคัญ: การเปิดรับข่าวสาร, ภาพลักษณ์, กรุงเทพมหานคร

Relationship between Media Exposure Behavior and Bangkok's Image Perception of Foreign Tourists

Pichai Niramansakul

School of Humanities and Applied Arts

University of the Thai Chamber of Commerce

Abstract

The objective of this research is to study foreign tourists' media exposure behavior, Bangkok's image perception and the relationship between media exposure behavior and Bangkok's image perception. The survey method employed questionnaires of 384 foreign tourists. Statistical tools used for data analysis were Frequency, Mean, Percentage, Standard Deviation, and Pearson's Product Moment Correlation Coefficient. The results found that

1 The first five information related to Bangkok travel destinations which foreign tourists expose most often are hotels/ accommodations, tourist attraction, food/restaurants, map, and events/festivals.

2 The first five Bangkok's image which foreign tourists perceive in "good image" level are good food, good nightlife, good hotels quality, good shopping and good economy.

3 Foreign tourists' media exposure behavior is significantly correlated with Bangkok's image perception at level 0.01.

Keywords: media exposure, behaviour, image, Bangkok

ความสำคัญและที่มาของปัญหาวิจัย

ประเทศไทย เป็นจุดหมายปลายทางการท่องเที่ยว และที่เป็นที่นิยมของนักท่องเที่ยวทั่วโลก ในปีพ.ศ.2552 โลกลี แพลนเน็ต (Lonely Planet) สำนักพิมพ์หนังสือท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงระดับโลก ได้จัดอันดับแหล่งท่องเที่ยวคําค่าทั่วโลก โดยพิมพ์ในหนังสือ “ที่สุดของการท่องเที่ยวปี 2553” ระบุแนวโนม้การท่องเที่ยว แหล่งท่องเที่ยว การเดินทาง และประสบการณ์น่าสัมผัสที่เป็นที่นิยมที่สุดในโลก ซึ่งประเทศไทยได้ตำแหน่งแหล่งท่องเที่ยวคําค่าอันดับสอง รองจากไอซ์แลนด์ โดยระบุว่าประเทศไทยมีความคําค่าตลอดกาล ถือเป็นหนึ่งในแหล่งพักผ่อนระยะยาวที่มีราคาถูกที่สุดในโลก สำหรับนักท่องเที่ยวชาวยุโรป โดยมีที่พักอาศัยให้เลือกมากมาย (โลกลีแพลนเน็ตจัดท่องเที่ยวไทยคําค่าอันดับสอง, 2552: 5)

ส่วนกรุงเทพมหานคร เมืองหลวงของประเทศไทย เป็นเมืองท่องเที่ยวที่มักจะได้รับรางวัลจากการโหวตของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติให้เป็นเมืองท่องเที่ยวยอดเยี่ยมอยู่เสมอ โดยนิตยสารด้านการท่องเที่ยว เทรเวล แอนด์ เลชเชอร์ (Travel & Leisure) ได้ออกแบบสอบถามผู้อ่าน พบว่ากรุงเทพมหานครสามารถได้รางวัลเมืองท่องเที่ยวที่ดีที่สุดของโลก หรือ World’s Best Award ประจำปี 2554 มาตรการได้สำเร็จ ด้วยคะแนนโหวต 90.99% ตามมาด้วยเมืองฟลอเรนซ์ ประเทศอิตาลี คะแนน 89.92% และกรุงโรม ประเทศอิตาลี คะแนน 88.45% ตามลำดับ ทั้งนี้ กรุงเทพมหานครได้รับรางวัล World’s Best Award เป็นครั้งที่สาม จากที่เคยได้รับมาแล้วในปี 2551 และปี 2554 ที่ผ่านมา โดยรางวัลเมืองท่องเที่ยวที่ดีที่สุดของโลกได้พิจารณาจากสถานที่ ทศนียภาพ ความสวยงาม รมรื่น ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี อาหารการกิน แหล่งช้อปปิ้ง ความเป็นมิตรของผู้คน และความคําค่าของเงิน เอ็มไทยออนไลน์, 2554: 1)

จากรางวัลต่างๆ ที่กรุงเทพมหานครได้รับจากการลงคะแนนของนักท่องเที่ยว น่าจะเป็นสิ่งที่บ่งบอกได้ว่ากรุงเทพมหานครเป็นเมืองท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจเป็นอย่างมาก ทำให้่น่าศึกษาว่า เมื่อนักท่องเที่ยวเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับกรุงเทพมหานครแล้ว มีการรับรู้ภาพลักษณ์ดีขึ้นด้วยหรือไม่ ซึ่งงานวิจัยครั้งนี้ ได้ทำการศึกษาพฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารด้านการท่องเที่ยว กรุงเทพมหานครกับการรับรู้ภาพลักษณ์กรุงเทพมหานครว่ามีความสัมพันธ์กันหรือไม่ ถึงได้ทำให้กรุงเทพมหานครเป็นเมืองท่องเที่ยวอันดับต้นๆ ของโลก

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1 เพื่อศึกษาพฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารด้านการท่องเที่ยวกรุงเทพมหานครของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ
- 2 เพื่อศึกษาการรับรู้ภาพลักษณ์กรุงเทพมหานครของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ

3 เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการเปิดรับข่าวสารด้านการท่องเที่ยว กับการรับรู้ภาพลักษณ์กรุงเทพมหานครของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ

สมมติฐานของการวิจัย

การเปิดรับข่าวสารการท่องเที่ยวมีความสัมพันธ์กับการรับรู้ภาพลักษณ์กรุงเทพมหานคร ของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

การเปิดรับข่าวสาร หมายถึง การได้รับหรือได้มาซึ่งข้อมูลข่าวสารผ่านการสื่อสาร หรือผ่านทางสื่อหรือช่องทางต่างๆ เช่น การโฆษณา ประชาสัมพันธ์ การส่งเสริมการขาย หรือการตลาดทางตรง

การท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางจากที่หนึ่งที่มีจุดหมายปลายทางไปยังอีกที่หนึ่งที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว เพื่อเปลี่ยนบรรยากาศ และสิ่งแวดล้อม โดยมีแรงกระตุ้นจากความต้องการในด้านกายภาพ ด้านวัฒนธรรม และด้านการปฏิสัมพันธ์

ภาพลักษณ์ หมายถึง ความรู้สึกในสายตาของผู้บริโภคที่มีต่อองค์กร ธุรกิจ สถานที่ หรือบุคคล

แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

1 แนวคิดเกี่ยวกับการรับรู้

การรับรู้ หมายถึง กระบวนการที่มนุษย์เลือกที่จะรับรู้ เพื่อที่จะสร้างภาพในสมอง ให้เป็นภาพที่มีความหมาย และมีความกลมกลืน เมื่อก้าวถึงการรับรู้ ต้องกล่าวคู่กันระหว่างการรับรู้ (Perception) และการรับสัมผัส (Sensation) แต่แตกต่างกันตรงที่การรับรู้นำเอาความคิดเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย ประสาทสัมผัสทั้งห้า ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น และกายสัมผัส มีหน้าที่รับสัมผัส แต่ประสาทที่ 6 คือความคิด เมื่อนำไปผนวกกับการรับสัมผัส จะกลายเป็นการรับรู้ (เสรี วงษ์มณฑา, 2540: 94)

ขั้นตอนการรับรู้ ประกอบด้วย (เสรี วงษ์มณฑา, 2540: 97)

1.1. การเลือกเปิดรับข้อมูล (Selective Exposure) เกิดขึ้นเมื่อผู้บริโภคเปิดโอกาสให้ข้อมูลเข้าสู่ตนเอง ตัวอย่าง ผู้ชมโทรทัศน์อาจจะเลือกเปลี่ยนช่อง หรือออกจากห้องเมื่อมีโฆษณา หรือชมโฆษณานั้น ถ้ามีข้อมูลน่าสนใจ

1.2. การตั้งใจเลือกรับ (Selective Attention) เกิดขึ้นเมื่อผู้บริโภคลือเลือกที่จะตั้งใจกับสิ่งกระตุ้นอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายเกิดความตั้งใจรับข้อมูล ผู้โฆษณาจะต้องใช้ความพยายามที่จะสร้างความคิดริเริ่มในการโฆษณาที่มีอิทธิพลต่อการดึงให้เกิดความตั้งใจรับข่าวสาร

1.3. การเลือกตีความและเข้าใจ (Selective Comprehension) แม้ผู้บริโภคมักจะมีความตั้งใจรับข่าวสารการโฆษณา แต่ไม่ได้หมายความว่าข่าวสารนั้นถูกตีความไปในทางที่ถูกต้อง ในขั้นนี้ จึงเป็นการตีความหมายข้อมูลที่รับเข้ามาว่ามีความเข้าใจตามที่ผู้โฆษณากำหนดไว้หรือไม่ ถ้าเข้าใจก็จะนำไปสู่ขั้นต่อไป การตีความขึ้นอยู่กับทัศนคติ ความเชื่อถือ และประสบการณ์

1.4. การเลือกเก็บรักษา (Selective Retention) หมายถึง การที่ผู้บริโภคมักจะจดจำข้อมูลบางส่วนที่เขาได้เป็น ได้อ่าน หรือได้ยิน หลังจากเปิดรับและเกิดความเข้าใจแล้ว ผู้โฆษณาต้องพยายามสร้างให้ข้อมูลอยู่ในความทรงจำของผู้บริโภค อันจะทำให้เกิดการตัดสินใจซื้อ วิธีการที่ทำให้เกิดการตัดสินใจซื้อได้แก่ สัญลักษณ์ กลอน หรือคำสัมผัส ความต่อเนื่อง และภาพลักษณ์ในตราสินค้า ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะช่วยสร้างความทรงจำ โดยแนวคิดการรับรู้นี้ ผู้วิจัยได้นำมาใช้เพื่อการทบทวนถึงพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวว่ามีการรับรู้เกี่ยวกับกรุงเทพมหานครอย่างไร เพื่อใช้ในการสร้างแบบสอบถามต่อไป

2 แนวคิดเกี่ยวกับการเปิดรับข่าวสาร

ผู้รับสารอาจเปิดรับสารโดยผ่านกระบวนการในการเลือกรับข่าวสาร ซึ่งกระบวนการในการเลือกรับข่าวสาร มีดังนี้ (Klapper, 1960, p. 5)

2.1. การเลือกเปิดรับ (Selective Exposure) หมายถึง แนวโน้มที่บุคคลจะเลือกเปิดรับ สื่อหรือข่าวสารจากแหล่งต่างๆ ตามความสนใจ และความต้องการของตน ทั้งนี้เพราะโดยธรรมชาติ ของมนุษย์มักต้องการที่จะปกป้อง รักษา และส่งเสริมความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเอง

2.2. การเลือกสนใจ (Select Attention) หมายถึง แนวโน้มที่ผู้รับสารจะเลือกสนใจ หรือเปิดรับ ข่าวสารจากแห่งใดแห่งหนึ่ง ซึ่งอาจจะมีอยู่ด้วยกันหลายแหล่ง โดยการเลือกเปิดรับข่าวสาร จะมี ความสัมพันธ์กับปัจจัยที่เกี่ยวข้องหลายประการ ซึ่งโดยปกติแล้วเรามักจะเลือกให้ความสนใจกับสิ่งที่ สอดคล้องกับทัศนคติ ความคิด และความเชื่อดั้งเดิมของตน

2.3. การเลือกรับรู้ หรือตีความ (Selective Perception or Selection Interpretation) หมายถึง การรับรู้ และการตีความมีความเกี่ยวข้องกันเกือบเป็นสิ่งเดียวกัน การรับรู้ คือกระบวนการตีความหมายในสิ่งที่สนใจ บุคคลจะเลือกรับรู้ หรือเลือกตีความข่าวสารที่ได้ตามความเข้าใจของตนตามทัศนคติ ความต้องการ แรงจูงใจ หรือ สภาวะอารมณ์ขณะนั้น และมักจะบิดเบือนข่าวสารนั้นให้สอดคล้องกับทัศนคติและความเชื่อของตน

2.4. การเลือกจดจำ (Selective Retention) หมายถึง บุคคลจะเลือกจดจำข่าวสารเฉพาะที่ สอดคล้อง หรือตรงกับความต้องการ รสนิยม ทัศนคติ ความเชื่อ ค่านิยม ความสนใจของตนเอง โดย จะลืมข่าวสารในส่วนที่ตัวเองไม่สนใจ หรือไม่เห็นด้วย หรือเรื่องที่ขัดแย้งกับความคิดของตัวเอง ข่าวสารที่คนเราจดจำไว้นั้น มักมีเนื้อหาที่จะช่วยส่งเสริมหรือสนับสนุน ความรู้สึกนึกคิด ทัศนคติ ค่านิยม หรือความเชื่อของแต่ละคนที่มีอยู่เดิมให้มีความมั่นคงชัดเจนยิ่งขึ้น และเปลี่ยนแปลงให้ยาก ขึ้น เพื่อนำไปใช้เป็นประโยชน์ในอนาคตต่อไป ส่วนหนึ่งอาจนำไปใช้เมื่อเกิดความรู้สึกขัดแย้งกับเรื่อง ใดเรื่องหนึ่ง

ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดเกี่ยวกับการเปิดรับข่าวสารเพื่อสร้างตัวแปรในแบบสอบถามเกี่ยวกับการ เปิดรับข่าวสารกรุงเทพมหานคร

3 แนวคิดเกี่ยวกับภาพลักษณ์

พรทิพย์ พิมลสินธุ์ (2545: 123-130) ได้อธิบายการเกิดภาพลักษณ์ไว้ว่าเกี่ยวข้องกับ องค์ประกอบต่อไปนี้

3.1. เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อม (Events and Environment) ที่คนในสังคมจะต้องพบกับ เหตุการณ์ทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การศึกษาและอื่นๆ เกิดขึ้นมากมาย แต่ก็ มีเพียงบางส่วนของเหตุการณ์เท่านั้นที่คนเราจะรับได้ และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทั้งหลายนี้จะมีคุณค่า ด้านดีหรือเลว จะสำคัญหรือไม่ จะมีความหมายอะไร คงจะไม่เกิดขึ้นจากตัวของเราเพียงอย่างเดียว แต่สภาพแวดล้อมที่อยู่กับเหตุการณ์และอยู่โดยรอบเรากลับมีอิทธิพลในการกำหนดคุณค่าเหล่านั้น

3.2. ช่องทางการสื่อสาร (Communication Channel) จะมีประสิทธิภาพทางการรับรู้ ความสมบูรณ์ของเหตุการณ์แตกต่างกัน เนื้อหาสาระ วิธีการจัดข่าวสาร และโครงสร้างของเหตุการณ์

3.3. องค์ประกอบเฉพาะบุคคล (Personal Elements) คือทักษะทางการสื่อสาร ทัศนคติ ความรู้ ระบบสังคมและวัฒนธรรม ต่างมีอิทธิพลต่อการสื่อสาร

3.4. การรับรู้และความประทับใจ (Perception and Impression) เป็นตัวแปลงเหตุการณ์ ให้เป็นไปตามความคิดของบุคคล เมื่อผสมผสานกับคุณภาพและปริมาณของความทรงจำที่สร้างขึ้นจึง เกิดเป็นภาพพจน์

ผู้วิจัยใช้แนวคิดเกี่ยวกับภาพลักษณ์เพื่อใช้ในการสร้างตัวแปรในแบบสอบถามเรื่องการรับรู้ ภาพลักษณ์กรุงเทพมหานคร

วิธีดำเนินการวิจัย

เป็นการศึกษาโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ เป็นการสำรวจโดยใช้แบบสอบถาม ประชากร คือนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ จำนวน 32,529,588คน ในปีพ.ศ.2559 (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2561) และได้กำหนดกลุ่มตัวอย่าง โดยยอมให้ความคลาดเคลื่อน (E) ของการประมาณค่าสัดส่วนเกิดขึ้นได้ในระดับ $\pm 5\%$ ของค่าสัดส่วนสูงสุดโดยใช้สูตรคำนวณของ Yamane. (1973) คือ

$$n = \frac{N}{1 + N(e)^2}$$

ดังนั้น จำนวนกลุ่มตัวอย่างของประชากรที่เป็นนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่จะนำไปใช้ในการสุ่มตัวอย่างในครั้งนี้คือ 384 คน

ผู้วิจัยใช้การสุ่มตัวอย่างด้วยวิธีการเลือกตัวอย่างแบบบังเอิญ (Accidental sampling) โดยเก็บแบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่างทุกวัน โดยกระจายการเก็บแบบสอบถามให้ทั่วถึงครอบคลุมทั่วทั้งกรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างในเขตเมือง ประกอบด้วย ห้างสรรพสินค้า ได้แก่ ห้างเซ็นทรัล เวิลด์ ห้างมาบุญครอง ห้างเทอมินัล 21 และห้างเซ็นทรัลลาดพร้าว โดยเก็บห้างละประมาณ 48 จุด ส่วนสถานที่ท่องเที่ยวหลักๆของกรุงเทพมหานคร ได้แก่ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม สวนจตุจักร เขาวราช และถนนข้าวสาร จะเก็บแบบสอบถามประมาณที่ละ 48 จุดเช่นกัน โดยทำการเก็บแบบสอบถามระหว่างเดือนกันยายน ถึงเดือนธันวาคม พ.ศ.2554

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยใช้เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือแบบสอบถาม โดยแบ่งเป็น 3 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 คำถามเกี่ยวกับลักษณะทางประชากรของนักท่องเที่ยว ซึ่งเป็นคำถามที่มีตัวแปรที่ใช้ในการวัดแบบนามบัญญัติ (Nominal Scale) และนามอันดับ (Ordinal Scale)

ส่วนที่ 2 คำถามเกี่ยวกับการเปิดรับข่าวสารด้านการท่องเที่ยวกรุงเทพมหานคร ซึ่งมีตัวแปรที่ใช้วัดแบบมาตราอันตรภาค (Interval Scale) เพื่อวัดระดับการเปิดรับข่าวสารโดยแบ่งเป็น 3 ระดับ คือ นานๆ ครั้ง/ไม่เคย (ไม่บ่อย) ปีละหลายครั้ง (บ่อยปานกลาง) และประจำทุกเดือน (บ่อยมาก)

ส่วนที่ 3 คำถามเกี่ยวกับการรับรู้ภาพลักษณ์กรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นคำถามที่มีตัวแปรที่ใช้ในการวัดแบบมาตราอันตรภาค (Interval Scale) เพื่อวัดระดับการรับรู้ภาพลักษณ์กรุงเทพมหานคร โดยแบ่งเป็น 5 ระดับ คือ ไม่ดีมาก ไม่ดี ปานกลาง ดี และดีมาก

การทดสอบคุณภาพของเครื่องมือ

ผู้วิจัยได้นำไปทดสอบ (Pre-test) กับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักท่องเที่ยวต่างชาติจำนวน 30 ตัวอย่าง แล้วจะนำมาตรวจสอบความถูกต้อง และความสมบูรณ์ของคำถามโดยใช้การทดสอบหา

ความเชื่อมั่น (Reliability) โดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (α Coefficient) เมื่อได้ค่าความเชื่อมั่นแล้ว จะทำการเก็บข้อมูลจากแบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่างใหม่ ให้ได้ครบตามจำนวน 384 ชุดตามที่ได้ กำหนดไว้

วิธีการหาค่าความเชื่อถือได้ของแบบสอบถามนี้ ผู้วิจัยใช้สูตรการคำนวณ Alpha coefficient ของ Cronbach (วิเชียร เกตุสิงห์, 2537: 114) ดังนี้

$$\alpha = \frac{k}{(k - 1)} \times \frac{1 - \sum V_1}{Vt}$$

เมื่อ	α	คือ	ค่าความเชื่อถือได้
	K	คือ	จำนวนข้อ
	V_1	คือ	ความแปรปรวนของคะแนนแต่ละข้อ
	Vt	คือ	ความแปรปรวนของคะแนนรวมทุกข้อ

ซึ่งจากการทดสอบค่าความเชื่อมั่น ได้ผลดังต่อไปนี้

แบบสอบถามส่วนที่ 2 ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.8718

แบบสอบถามส่วนที่ 3 ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.9167

ซึ่งสามารถสรุปได้ว่าแบบสอบถามมีความน่าเชื่อถือและใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลได้

การวิเคราะห์และนำเสนอข้อมูล

ผู้วิจัยจะนำข้อมูลจากแบบสอบถามที่ได้ทั้งหมดมาทำการลงรหัส และคำนวณผลโดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์หาค่าเฉลี่ย ค่าร้อยละ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และใช้สถิติการคำนวณหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน (Pearson's Product Moment Correlation Coefficient) นำเสนอเป็นตารางแจกแจงความถี่ โดยวิเคราะห์และนำเสนอข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

1. เพื่อศึกษาพฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารด้านการท่องเที่ยวกรุงเทพมหานครของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าร้อยละ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าเฉลี่ย แล้วนำเสนอข้อมูลในรูปแบบของตารางแจกแจงความถี่

2. เพื่อศึกษาการรับรู้ภาพลักษณ์กรุงเทพมหานครของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าร้อยละ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าเฉลี่ย แล้วนำเสนอข้อมูลในรูปแบบของตารางแจกแจงความถี่

3. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการเปิดรับข่าวสารด้านการท่องเที่ยว กับการรับรู้ภาพลักษณ์กรุงเทพมหานครของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อหาค่า

ความสัมพันธ์ โดยใช้สถิติการคำนวณหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน (Pearson's Product Moment Correlation Coefficient) เพื่อทดสอบสมมติฐาน

สรุปผลการวิจัย

1. ลักษณะทางประชากร

ตารางที่ 1 จำแนกตามลักษณะทางประชากรของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ

ลักษณะทางประชากรของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ	จำนวน	ร้อยละ	
1.เพศ	ชาย	281	73.2
	หญิง	103	26.8
2.อายุ	น้อยกว่า 21 ปี	16	4.2
	21 - 30 ปี	118	30.7
	31 - 40 ปี	41	10.7
	41 - 50 ปี	47	12.2
	มากกว่า 50 ปี	162	42.2
3.การศึกษา	ต่ำกว่าระดับมัธยมศึกษา	13	3.4
	ระดับมัธยมศึกษา	107	27.9
	ระดับอาชีวศึกษา	31	8.1
	ระดับปริญญาตรี	153	39.8
	สูงกว่าปริญญาตรี	80	20.8
4.รายได้/เดือน	น้อยกว่า 500 เหรียญสหรัฐ	38	9.9
	501 - 1,000 เหรียญสหรัฐ	66	17.2
	1,001 - 1,500 เหรียญสหรัฐ	55	14.3
	1,501 - 2,000 เหรียญสหรัฐ	35	9.1
	2,001 - 2,500 เหรียญสหรัฐ	82	21.4
	มากกว่า 2,500 เหรียญสหรัฐ	108	28.1
6.สถานภาพ	โสด	189	49.2
	สมรส	96	25.0
	อื่นๆ	16	4.2
	ไม่ตอบ	83	21.6

n=384

จากตารางที่ 1 พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามเป็นเพศชายมากกว่าเพศหญิง มีอายุมากกว่า 50 ปี มีจำนวนมากที่สุด รองลงมา มีอายุระหว่าง 21-30 ปี มีการศึกษาในระดับปริญญาตรี มีจำนวนมากที่สุด รองลงมา มีการศึกษาในระดับมัธยมศึกษา มีรายได้ต่อเดือนมากกว่า 2,500 เหรียญสหรัฐ มีจำนวนมากที่สุด รองลงมา มีรายได้ต่อเดือนระหว่าง 2,001-2,500 เหรียญสหรัฐ และมีสถานภาพโสด มีจำนวนมากที่สุด รองลงมา มีสถานภาพสมรสแล้ว

2. พฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารด้านการท่องเที่ยวกรุงเทพมหานคร

ตารางที่ 2 ประเภทของข่าวสารท่องเที่ยวกรุงเทพมหานครที่นักท่องเที่ยวต่างชาติเปิดรับ

อันดับ	ประเภทของข่าวสาร	$\bar{x}$	S.D.	แปลค่า
1	โรงแรม/ที่พัก	2.19	0.76	บ่อยปานกลาง
2	สถานที่ท่องเที่ยว	2.14	0.74	บ่อยปานกลาง
3	ร้านอาหาร/อาหาร	2.09	0.84	บ่อยปานกลาง
4	เส้นทาง/แผนที่เมือง	1.88	0.84	บ่อยปานกลาง
5	กิจกรรม/เทศกาล	1.86	0.78	บ่อยปานกลาง
6	ประเพณี/วัฒนธรรม	1.71	0.74	บ่อยปานกลาง
7	วิถีชีวิตชุมชน/ผู้คน	1.69	0.77	บ่อยปานกลาง

n=384

จากตารางที่ 2 เมื่อพิจารณาจากค่าเฉลี่ย (Mean) พบว่า โดยภาพรวม ผู้ตอบแบบสอบถาม ชาวต่างชาติเปิดรับข่าวสารกรุงเทพมหานครเกี่ยวกับโรงแรม/ที่พัก มากที่สุด รองลงมาคือสถานที่ท่องเที่ยว ร้านอาหาร/อาหาร เส้นทาง/แผนที่เมือง กิจกรรม/เทศกาล ประเพณี/วัฒนธรรม และวิถีชีวิตชุมชน/ผู้คน ในระดับ “บ่อยปานกลาง” โดยมีค่าเฉลี่ย 2.19 2.14 2.09 1.88 1.86 1.71 และ 1.69 ตามลำดับ

3. การรับรู้ภาพลักษณ์กรุงเทพมหานคร

ตารางที่ 3 การรับรู้ภาพลักษณ์กรุงเทพมหานครของนักท่องเที่ยวต่างชาติ

อันดับ	ภาพลักษณ์	$\bar{x}$	S.D.	แปลค่า
1	อาหารอร่อย/หลากหลาย	3.99	1.06	ดี
2	สีสันชีวิตยามค่ำคืน	3.98	1.08	ดี

3	คุณภาพโรงแรมและที่พัก	3.79	1.18	ดี
4	สินค้าและแหล่งซื้อของ	3.76	1.30	ดี
5	ความเจริญทางเศรษฐกิจ	3.68	1.00	ดี
6	การอาศัยของคนต่างถิ่น	3.61	1.17	ดี
7	สถานบันเทิงหลากหลาย	3.54	1.16	ดี
8	การลงทุนภายในเมือง	3.42	1.08	ดี
9	แหล่งท่องเที่ยวหลากหลาย	3.39	1.23	ปานกลาง
10	บริการขนส่งมวลชน	3.27	1.32	ปานกลาง
11	ค่าครองชีพ	3.24	1.19	ปานกลาง
12	ความคุ้มค่าในการเที่ยว	3.23	1.18	ปานกลาง
13	ความทันสมัย	3.21	1.17	ปานกลาง
14	ความเป็นมิตร	3.17	1.27	ปานกลาง
15	ความปลอดภัย	3.15	1.32	ปานกลาง
16	สถานที่ท่องเที่ยวสวยงาม	3.10	1.19	ปานกลาง
17	เทศกาลและกิจกรรม	3.08	1.33	ปานกลาง
18	รูปแบบการดำเนินชีวิต	3.05	1.07	ปานกลาง
19	ประเพณีและวัฒนธรรม	3.03	1.34	ปานกลาง
20	สภาพการทำงาน	2.96	1.17	ปานกลาง
21	การจัดระเบียบสังคม	2.93	1.27	ปานกลาง
22	การแก้ปัญหาเสพติด	2.90	1.31	ปานกลาง
23	ความสะอาดผู้ป่วย/พิการ	2.81	1.40	ปานกลาง
24	สภาพภูมิอากาศ	2.80	1.18	ปานกลาง
25	การแก้ปัญหาแผงลอย	2.69	1.29	ปานกลาง
26	การแก้ปัญหาโสเภณี	2.66	1.32	ปานกลาง
27	การแก้ปัญหาขอทาน	2.54	1.26	ไม่ดี
28	ความสะอาด	2.47	1.14	ไม่ดี
29	การจัดการจราจร	2.40	1.36	ไม่ดี
30	การแก้ปัญหาจราจร	2.28	1.16	ไม่ดี

จากตารางที่ 3 เมื่อพิจารณาจากค่าเฉลี่ย (Mean) พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามชาวต่างชาติ ส่วนใหญ่ มีการรับรู้ภาพลักษณ์กรุงเทพมหานครอยู่ในระดับ “ดี” คือ อาหารอร่อย/หลากหลาย สีสัน ชีวิตยามค่ำคึกคัก คุณภาพโรงแรมและที่พัก สินค้าและแหล่งซื้อของ ความเจริญทางเศรษฐกิจ การอาศัยของคนต่างถิ่น สถานบันเทิงหลากหลาย และการลงทุนภายในเมือง ตามลำดับ

ส่วนภาพลักษณ์ที่ผู้ตอบแบบสอบถามมีการรับรู้อยู่ในระดับ “ปานกลาง” คือ แหล่งท่องเที่ยว หลากหลาย บริการขนส่งมวลชน ค่าครองชีพ ความคุ้มค่าในการเที่ยว ความทันสมัย ความเป็นมิตร ความปลอดภัย สถานที่ท่องเที่ยวสวยงาม เทศกาลและกิจกรรม รูปแบบการดำเนินชีวิต ประเพณีและ วัฒนธรรม สภาพการทำงาน การจัดระเบียบสังคม การแก้ปัญหาหาเสพติด ความสะดวกผู้ป่วย/พิการ สภาพภูมิอากาศ การแก้ปัญหาแผงลอย และการแก้ปัญหาโสเภณี ตามลำดับ

และภาพลักษณ์ที่ผู้ตอบแบบสอบถามมีการรับรู้อยู่ในระดับ “ไม่ดี” คือ การแก้ปัญหาขอทาน ความสะอาด การจัดการจราจร และการแก้ปัญหาจลาจล ตามลำดับ

4. ความสัมพันธ์ระหว่างการเปิดรับข่าวสารด้านการท่องเที่ยว กับการรับรู้ภาพลักษณ์ กรุงเทพมหานครของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ

ตารางที่ 4 ความสัมพันธ์ระหว่างการเปิดรับข่าวสารด้านการท่องเที่ยว กับการรับรู้ภาพลักษณ์ กรุงเทพมหานครของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ

ตัวแปร	r	p-value
การเปิดรับข่าวสาร	0.293**	0.01
การรับรู้ภาพลักษณ์กรุงเทพมหานคร		

**Correlation is significant at the 0.01 level

จากตารางที่ 4 พบว่า การเปิดรับข่าวสารด้านการท่องเที่ยว มีความสัมพันธ์กับการรับรู้ ภาพลักษณ์กรุงเทพมหานครอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีความสัมพันธ์อยู่ในระดับสูง

อภิปรายผล

ประเภทของข่าวสารด้านการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาตินิยมเปิดรับมากที่สุด คือ ข่าวสารเกี่ยวกับโรงแรม/ที่พักในกรุงเทพมหานคร นั้นสามารถเข้าใจได้ว่า ก่อนที่จะเดินทางไปเที่ยวใน กรุงเทพมหานคร นักท่องเที่ยวต่างชาติต้องการค้นหาข้อมูลเพื่อจะได้ทราบว่าตนเองจะเข้าพักใน โรงแรมใด และอยู่อาศัยในย่านใด เพื่อความสะดวกกับการท่องเที่ยว และค้นหาแหล่งท่องเที่ยวที่ ใกล้เคียงกับโรงแรมที่พัก ซึ่งตรงกับแนวคิดของ Klapper (1960) ที่กล่าวว่าผู้รับสารมักจะเปิดรับ

ข่าวสารโดยเลือกที่จะเปิดรับ และเลือกที่จะรับรู้ข่าวสารที่ตนเองมีความสนใจเป็นอันดับต้นๆ ซึ่งข่าวสารเกี่ยวกับโรงแรมที่พักในกรุงเทพมหานครนี้ เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้นักท่องเที่ยวมีความมั่นใจมากขึ้นในการเดินทางท่องเที่ยวว่าจะมีที่พักที่สะดวกและปลอดภัยในการเดินทางครั้งนั้น และผลการวิจัยนี้ยังสอดคล้องกับศูนย์วิจัยกรุงเทพโพลล์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ (2547) ที่ทำการสำรวจเกี่ยวกับพฤติกรรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติในกรุงเทพมหานคร ที่พบว่านักท่องเที่ยวชาวต่างชาติทราบข้อมูลด้านการท่องเที่ยวเกี่ยวกับกรุงเทพมหานครผ่านสื่ออินเทอร์เน็ต และจากการบอกต่อจากเพื่อนฝูง โดยมักเลือกหาข้อมูลด้านโรงแรมที่พัก และสถานที่ท่องเที่ยวในกรุงเทพมหานคร เป็นอันดับต้นๆ

ส่วนภาพลักษณ์ที่ดีของกรุงเทพมหานครในสายตานักท่องเที่ยวอันดับต้นๆ คือ ภาพลักษณ์ด้านอาหาร ด้านชีวิตยามค่ำคืน ด้านคุณภาพโรงแรมและที่พัก ด้านสินค้าและแหล่งช้อปปิ้ง และด้านความเจริญทางเศรษฐกิจ แสดงให้เห็นว่า นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติได้รับรู้และสัมผัสประสบการณ์ด้านต่างๆ ไม่ว่าจะในเรื่องของการรับประทานอาหาร การท่องเที่ยวยามค่ำคืน รวมถึงการเข้าพักอาศัยในโรงแรม ระหว่างการเดินทางท่องเที่ยวอยู่ในกรุงเทพมหานคร แล้วเกิดความประทับใจ จนเกิดเป็นภาพลักษณ์ที่ดีในการท่องเที่ยว สอดคล้องกับพรทิพย์ พิมลสินธุ์ (2545) ที่กล่าวว่า หนึ่งในองค์ประกอบของการเกิดภาพลักษณ์ก็คือ การรับรู้และความประทับใจ (Perception and Impression) ที่เป็นตัวแปลงเหตุการณ์ให้เป็นไปตามความคิดของบุคคล เมื่อผสมผสานกับคุณภาพและปริมาณของความทรงจำที่สร้างขึ้นจึงเกิดเป็นภาพลักษณ์ที่ดีได้

ผลจากการวิจัยยังพบอีกว่า การเปิดรับข่าวสารด้านการท่องเที่ยวมีความสัมพันธ์กับการรับรู้ภาพลักษณ์กรุงเทพมหานคร สามารถอธิบายได้ว่า นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่เดินทางเข้ามายังกรุงเทพมหานครส่วนใหญ่มีการเปิดรับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับกรุงเทพมหานครมาก่อนแล้ว โดยเลือกเปิดรับสื่อและข่าวสารที่ตนเองสนใจ ไม่ว่าจะป็นข่าวสารเกี่ยวกับโรงแรมที่พัก หรือสถานที่ท่องเที่ยวต่างๆ ในกรุงเทพมหานคร เมื่อเดินทางมาท่องเที่ยวก็ได้สัมผัสกับประสบการณ์ท่องเที่ยวที่น่าประทับใจในกรุงเทพมหานคร และเกิดการรับรู้ภาพลักษณ์ในเชิงบวก แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้น โดยเริ่มจากการที่นักท่องเที่ยวมีการเปิดรับและแสวงหาข่าวสารเป็นอันดับแรก แล้วได้มีการวางแผนการเดินทางเข้ามาท่องเที่ยว เมื่อได้เข้ามาท่องเที่ยวและสัมผัสแล้ว ก็เกิดเป็นความประทับใจ จนนำมาซึ่งภาพลักษณ์ที่ดีจากการท่องเที่ยวในครั้งนั้นที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับพรทิพย์ พิมลสินธุ์ (2545) ที่กล่าวไว้ว่า เหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นจนเกิดเป็นภาพลักษณ์ไม่ว่าจะเป็นด้านบวกหรือด้านลบคงจะไม่สามารถเกิดขึ้นด้วยตัวของมันเองเพียงอย่างเดียว หากแต่จะต้องสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมที่อยู่กับเหตุการณ์ และที่สุดแล้วก็จะมื่ออิทธิพลในการกำหนดคุณค่าหรือภาพลักษณ์เหล่านั้นต่อไป

นอกจากนี้ การที่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติได้มีโอกาสรับรู้ว่าการท่องเที่ยวกรุงเทพมหานครเป็นเมืองที่ได้รับรางวัลการท่องเที่ยวมาเป็นเวลานาน อย่างสม่ำเสมอ โดยในปี 2561 กรุงเทพมหานครก็ได้รับการ

โหวตให้เป็น “เมืองท่องเที่ยวเพื่อการพักผ่อนที่ดีที่สุด” (The Best Leisure City in Asia-Pacific) ติดต่อกันเป็นปีที่ 3 ตั้งแต่ปี 2559 ซึ่งรางวัลนี้เป็นผลการตัดสินมาจากผลโหวตของผู้อ่านและผู้เข้าชมเว็บไซต์ของนิตยสาร Business Traveler กว่า 100,000 คนทั่วโลก (ไทยรัฐออนไลน์, 2562, ย่อหน้า 3) ก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ยังช่วยรับประกันและสร้างภาพลักษณ์ที่ดีของกรุงเทพมหานครให้เกิดขึ้นในใจของนักท่องเที่ยวอยู่ได้อีกทางหนึ่งด้วย

ข้อเสนอแนะ

1 ข้าราชการด้านการท่องเที่ยวกรุงเทพมหานครที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจเป็นอันดับต้น ก็คือ โรงแรม/ที่พัก สถานที่ท่องเที่ยว และร้านอาหาร ดังนั้น หน่วยงานหรือผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องควรให้ความสำคัญในเรื่องของเผยแพร่ข้อมูลด้านการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับโรงแรมที่พัก สถานที่ท่องเที่ยวต่างๆ และร้านอาหารในกรุงเทพมหานครอย่างละเอียดผ่านทางสื่อต่างๆ ที่หลากหลายให้กับนักท่องเที่ยว อีกทั้งยังควรพัฒนาการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารด้านการท่องเที่ยว ผ่านการใช้เทคโนโลยีที่หลากหลายมากขึ้น เช่น การสร้างแอปพลิเคชันด้านการท่องเที่ยวผ่านทางโทรศัพท์มือถือ เพื่ออำนวยความสะดวกในการค้นหาข้อมูลให้มากที่สุด

2 ภาพลักษณ์ของกรุงเทพมหานครที่มีการรับรู้ในระดับ “ไม่ดี” คือ การแก้ปัญหาขอทาน ความสะอาด และการจัดการจราจร นั้นหมายความว่า หน่วยงานผู้รับผิดชอบปัญหาต่างๆ เหล่านี้อาจยังไม่ได้ใช้ความพยายามอย่างเต็มที่ในการจัดการปัญหาดังกล่าว ทำให้ปัญหาเหล่านั้นยังคงอยู่และเป็นภาพลักษณ์ที่ไม่ดีในสายตานักท่องเที่ยวต่างชาติ ดังนั้น ผู้มีอำนาจควรให้ความสำคัญและสั่งการให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเร่งแก้ปัญหาดังกล่าวโดยเร่งด่วน และควรมีการแก้ไขปัญหาอย่างจริงจัง เช่น การแก้ปัญหาขอทาน ซึ่งสามารถแก้ไขได้โดยการจัดเจ้าหน้าที่เข้าไปดูแลและส่งตัวขอทานไปยังที่ๆ จัดไว้เพื่อการช่วยเหลือ หรือปัญหาด้านความสะอาด ซึ่งเป็นหน้าที่โดยตรงของกรุงเทพมหานคร ก็ควรมีการเพิ่มจำนวนรอบในการทำความสะอาดมากขึ้น อีกทั้งควรมีมาตรการในการลงโทษผู้ทำความสกปรกอย่างเป็นรูปธรรม เนื่องจากการสร้างจิตสำนึกด้านความสะอาดเพียงอย่างเดียวอาจไม่สามารถแก้ปัญหาได้ในระยะยาว

3 ส่วนภาพลักษณ์ด้านการจราจร ที่เป็นปัญหาอันยาวนานของกรุงเทพมหานครที่ถูกมองว่าแก้ไขไม่ได้ แต่ถ้าหากหน่วยงานภาครัฐเอาใจจริงเอาใจกับผู้ที่ทำผิดกฎจราจรอย่างเข้มงวด รวมถึงการออกกฎระเบียบต่างๆ ที่ช่วยลดจำนวนการใช้รถบนท้องถนนได้อย่างแท้จริง เช่น การห้ามจอดรถบนถนนหลัก การไม่อนุญาตให้ซักรถหากไม่มีที่จอดรถเป็นของตนเอง หรือ การห้ามรถบรรทุกหนักเข้ามาวิ่งในเขตเมือง ก็อาจจะช่วยบรรเทาปัญหาการจราจร และช่วยให้ภาพลักษณ์ด้านการจราจรในกรุงเทพมหานครดีขึ้นได้ในที่สุด

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2562, 20 เมษายน). สถิตินักท่องเที่ยว 2561. สืบค้นจาก https://www.mots.go.th/more_news.php?cid=465&filename=index
- ไทยรัฐออนไลน์. (2561, 13 กันยายน). คนไทยเฮ! กรุงเทพฯ คว่ำรางวัล เมืองพักผ่อนดีที่สุดในปีที่ 3 สืบค้นจาก <https://www.thairath.co.th/content/1375554>
- พรทิพย์ พิมลสินธุ์. (2545). ภาพพจน์นั้นสำคัญยิ่ง: การประชาสัมพันธ์กับภาพพจน์. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- โลนลี่แพลนเน็ตจัดท่องเที่ยวไทยคุ้มค่าอันดับสอง. (2552, 3 พฤศจิกายน). กรุงเทพฯธุรกิจ ป. 23 ฉ. 7712, น. 5.
- วิเชียร เกตุสิงห์. (2537). คู่มือการวิจัย: การวิจัยเชิงปฏิบัติ. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศุภชัยวิชัยกรุงเทพโพลล์. (2547). พฤติกรรม และระดับความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่มีต่อมหาวิทยาลัยกรุงเทพ, กรุงเทพมหานคร.
- เสรี วงษ์มณฑา. (2540). ครบเครื่องเรื่องการสื่อสารการตลาด. กรุงเทพมหานคร: บริษัท วิสิทธ์พัฒนา จำกัด.
- เอ็มไทยออนไลน์. (2554, 9 กรกฎาคม). คว่ำรางวัล World Best City จากผลโหวตของนักท่องเที่ยว. สืบค้นจาก <https://news.mthai.com/general-news/122055.html>
- Klapper, J. T. (1960). *The Effects of Mass Communication*. New York: Free Press.
- Yamane, Taro. (1973). *Statistics: An Introductory Analysis*. Third edition. New York: Harper and Row Publication.

ภาพยักษ์และสิงบนจิตรกรรมฝาผนังวัดช้างใหญ่

จักริน จุลพรหม

คณะมนุษยศาสตร์และประยุกต์ศิลป์

มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย

บทคัดย่อ

จิตรกรรมฝาผนังที่วัดช้างใหญ่ จ.พระนครศรีอยุธยา ปรากฏภาพตัวละครจากวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์ทั้งฝ่ายยักษ์และฝ่ายลิงจำนวนหนึ่ง อันมีอิทธิพลจากความนิยมวรรณคดีเรื่องดังกล่าวในบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่างและการแสดงหนังใหญ่ในสมัยอยุธยาตอนปลาย ภาพยักษ์และลิงจำนวน 8 ตนที่นั่งเรียงในฉากเทพชุมนุมบางภาพชำรุดทำให้ต้องใช้วิธีการทางประติมานวิทยาในการตีความได้แก่ เค้าน้ำ สีกาย ศิราภรณ์ และเปรียบเทียบกับหัวโขนในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ทำให้สามารถตีความตัวละครได้ครบทุกตัว

คำสำคัญ: จิตรกรรม, วัดช้างใหญ่, รามเกียรติ์

The Painting of giant and monkey in Mural painting of Chang Yai Temple

Jakkrin Junlaprom

School of Humanities and Applied Arts

University of the Thai Chamber of Commerce

Abstract

Mural painting of Chang Yai Temple in Phra Nakhon Si Ayutthaya Province emerges a number of characters in the literature of Ramakien both from the giant and monkey side according to the influence of the mentioned literature favor in the area of the lower Chao Phraya River Basin and Nang Yai performance in Ayutthaya late period. Some paintings of 8 giants and monkeys sitting in the scene of goddess gathering are ruined, therefore, the method called Iconography is used in interpretation, namely; facial features, body color, headdress, and compare to Khon mask in Ratanakosin early period. Ultimately, all characters can be interpreted.

Keywords: mural painting, Wat Chang Yai, Ramayana

เนื้อหา

วัดช้างใหญ่ เป็นวัดขนาดเล็ก ตั้งอยู่ที่ตำบลวัดตม อ.พระนครศรีอยุธยา จ.พระนครศรีอยุธยา หนังสือประวัติวัดช้างใหญ่ระบุว่าวัดช้างใหญ่สร้างมาแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาแต่ไม่ปรากฏหลักฐานการสร้างชัดเจนว่าผู้ใดสร้างหากแต่สันนิษฐานกันว่าชาวรามัญที่มาพึ่งพระบรมโพธิสมภารในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศซึ่งโปรดฯให้ตั้งบ้านเรือนบริเวณตำบลโพธิ์สามต้น อ.บางปะหัน และได้โยกย้ายถิ่นมายังตำบลพุทไธสงซึ่งอยู่ใกล้กับวัดช้างใหญ่ในปัจจุบันเป็นผู้สร้าง

วัดช้างใหญ่มีชื่อเดิมว่าวัดช้าง แต่เพื่อให้ชื่อสอดคล้องกับชื่อวัดช้างน้อยซึ่งเป็นวัดร้างในบริเวณใกล้เคียงกันจึงถูกเปลี่ยนชื่อเป็นวัดช้างใหญ่ในปีพุทธศักราช 2480 (กรมศิลปากร, 2523: 221) และได้รับการขึ้นทะเบียนตามประกาศในพระราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 60 ตอนที่ 39 วันที่ 30 กันยายน 2486 (กรมศิลปากร, 2538: 24-25) ปัจจุบันมีพระจำพรรษา 6 รูป จากการสัมภาษณ์พระภิกษุที่จำพรรษาทราบว่ากรมศิลปากรได้เข้ามาสำรวจจิตรกรรมฝาผนังภายในอุโบสถในเบื้องต้นแล้ว (สัมภาษณ์พระภิกษุวัดช้างใหญ่ วันที่ 29 เมษายน 2555)

ผนังด้านนอกอุโบสถบริเวณประตูทางเข้ามีจิตรกรรมพระโมคคัลลาน์ พระสารีบุตร และภาพพระสงฆ์กระทำกรรมฐานปลงอสุภะ รายงานการสำรวจระบุว่า ช่างสีน (รายงานการสำรวจ กรมศิลปากร, รายงานการสำรวจจิตรกรรมฝาผนัง จ.พระนครศรีอยุธยา 2523: 224) ซึ่งอยู่ตำบลสวนพริก เป็นผู้เขียนภาพ ราวพุทธศักราช 2466 และต่อมาในปี พ.ศ.2523 กรมศิลปากรได้สำรวจและพบว่า ผนังชำรุดทั้งหมดจึงได้ซ่อมแซมและเปลี่ยนหลังคาใหม่ ปัจจุบันภาพเหล่านี้ลบเลือนเกือบหมดแล้ว

ส่วนภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในอุโบสถวัดช้างใหญ่ แบ่งเนื้อหาออกเป็น 4 ด้าน คือ ผนังสกัดด้านหน้าพระประธานเขียนภาพไตรภูมิ ผนังสกัดด้านหลังพระประธานเขียนภาพมารผจญ และเขียนพระพุทธรูปปางสมาธิ ผนังด้านข้างทั้งสองด้าน ตอนบนเขียนภาพหงส์เป็นคู่ ถัดลงมาเป็นวิหยาธรเหาะ มือถือดอกไม้ และอาวุธ การแต่งกายมีทั้งนุ่งห่มหนังเสือ มีใบหน้าเป็นแขกเปอร์เซีย ฝรั่งเศส ถัดลงมาเป็นเทพชุมนุมจำนวน 1 แถวนั่งเรียงหน้าไปทางพระประธานมีสีนเทาเป็นเส้นพ่นปลา เทพมีขนาดใหญ่ นั่งประนมมือ ไม่มีสิ่งใดกั้นระหว่างเทพ เทพมีทั้งกายสีขาวและเขียว มียักษ์ ลิง สีกายต่างๆกัน มีครุฑและเทพธิดาอยู่หลังพระอินทร์ข้างละสี่องค์ เทพชุมนุมทุกองค์มีรัศมีรอบเศียรลงสีพื้นแดง ภาพระหว่างช่องหน้าต่างซึ่งอยู่ต่ำลงมาเขียนเรื่องทศชาติ

ภาพที่ 1 อุโบสถวัดช้างใหญ่
ที่มา จักรีน จุลพรหม

จิตรกรรมฝาผนังวัดช้างใหญ่เขียนด้วยสีฝุ่นมีลักษณะเด่นที่เขียนปราสาทเป็นทรงชะลูดปลายเพรียวแหลม ตัวลายแน่นและเส้นอ่อนไหว ใช้สีเห็นตัวลายกลม ส่วนภาพเทวดาเขียนให้มีทรวดทรงยาว มีใบหน้ากลม กรามใหญ่ การเขียนเส้นบางลงพื้นหลังขาว มีวรรณะขาวสว่าง และพื้นหลังฉากสวรรค์เป็นสีแดง (กรมศิลปากร, 2523: 224) น. ณ ปากน้ำ กล่าวถึงความโดดเด่นของจิตรกรรมวัดช้างใหญ่ประการหนึ่งว่า ภาพเทวดาในภาพเทพชุมนุมมีขนาดใหญ่ ซึ่งได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมการเล่นหนังใหญ่ในสมัยอยุธยาอันมีลักษณะคล้ายมหรสพของชาวคืออวียงปุรวา ดังปรากฏว่ามีวรรณคดีหลายเรื่อง เช่น สมุทรโฆษคำฉันท์ ซึ่งแต่งในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชมีจุดมุ่งหมายเพื่อใช้แสดงหนังใหญ่ แต่กลับไม่ได้รับความนิยมเท่ากับการแสดงเรื่องรามเกียรติ์ (น. ณ ปากน้ำ 2543, 67-68) อีกทั้งยังเขียนเป็นภาพตัวละครจากรวมคดีเรื่องรามเกียรติ์อีกด้วย ซึ่งการปรากฏของตัวละครจากรวมเกียรติ์พบว่า มีร่องรอยปรากฏหลายแห่ง อาทิ ที่ตำหนักพุทโธษาจารย์ วัดพุทไธสวรรย์ จ. พระนครศรีอยุธยา เป็นภาพพระลักษมณ์รบกับอินทรชิต ซึ่งจัดเป็นศิลปะสมัยอยุธยาตอนปลาย อีกทั้งยังพบภาพตัวละครในเรื่องรามเกียรติ์ปรากฏในวัดสมัยอยุธยาตอนปลายอีกหลายวัด เช่น วัดใหญ่สุวรรณาราม วัดเกาะแก้วสุธาราม จังหวัดเพชรบุรี และวัดสกุลช่างนนทบุรี เกือบทุกวัด การปรากฏตัวของรามเกียรติ์ในบริเวณลุ่มเจ้าพระยานี้เป็นการรับอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์จากอาณาจักรลพบุรี (มลฤดี สายสิงห์, 2547: 9)

ภาพที่ 2 ภาพจิตรกรรมทั้งสองด้านภายในอุโบสถ
ที่มา จักริน จุลพรหม

จากรายงานการสำรวจวัดช้างใหญ่โดยกรมศิลปากรมีความเห็นว่า การเขียนภาพมารผจญ เป็นตัวละครเรื่องรามเกียรติ์แต่งตัวแบบโขน และมีเสื่อเกราะแบบนักรบจีน มีลักษณะคล้ายจิตรกรรมสมัยรัชกาลที่ 2 และภาพบางแห่งมีลวดลายคล้ายลายฝรั่ง และเขียนคล้ายจะเจตนาให้เป็นลายฝรั่ง วรรณของสีตอนบนเป็นแดงกับขาวมีเขียวแซมเล็กน้อย เครื่องทรงใช้สีเหลืองรงค์เขียนไว้แทน การเขียนภาพเห็นเส้นนิ่งสวยงาม เป็นเครื่องยืนยันความสามารถของช่างผู้เขียนว่าเป็นช่างฝีมือระดับสูง พลั้วงาม เส้นสีเนื้อไบน้หน้า ร่างกาย ใช้สีแดงบางมาก (กรมศิลปากร, 2523: 225)

ภาพที่ 3 จิตรกรรมมารผจญ วัดช้างใหญ่
ที่มา จักริน จุลพรหม

อนึ่ง ข้อสังเกตบางประการเช่น สีที่ระบายในช่วงล่าง ระดับหน้าต่าง ประกอบด้วยสีหลายสีติดกัน เช่น น้ำเงิน แดง เขียว ขาว เหลือง ตัดดำเล็กน้อย สีที่แปลกตาคือสีฟ้าแกมเขียวซึ่งใช้เป็นสีพื้นมาก และสีปูนแห้งเป็นสีภูเขา เป็นรสนิยมในการใช้สีในสมัยรัชกาลที่ 3 สมัยรัตนโกสินทร์ ซึ่งกรมศิลปากรกำหนดอายุสมัยการเขียนภาพจิตรกรรมไว้ราวสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศและซ่อมแซมภายหลังราวพ.ศ.2356 (ป้ายแสดงข้อมูลวัดข้างใหญ่ บริเวณหน้าอุโบสถซึ่งปรากฏพร้อมการบูรณะหลังเหตุการณ์น้ำท่วมใหญ่, 2554) ซึ่งตรงกับรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา, 2554: 195)

ขนาดที่ใหญ่ของภาพเทพชุมนุมวัดข้างใหญ่มีความคล้ายคลึงกับภาพเทพชุมนุมวัดสุวรรณาราม จ. เพชรบุรี ซึ่งเป็นภาพเทพชุมนุมที่มีขนาดใหญ่เช่นกัน จากร่องรอยที่ปรากฏพบว่าภาพเทพชุมนุมบนฝาผนังพระอุโบสถวัดใหญ่สุวรรณาราม จังหวัดเพชรบุรีเป็นภาพเทพชุมนุมที่มีขนาดใหญ่ประมาณ 120 เซนติเมตร หรือประมาณ 2 ใน 3 ของคนจริง เหล่าเทวดาล้วนทรงเครื่องอาภรณ์สีทองและสีอื่นๆ ส่งให้ภาพเทวดาโดดเด่นขึ้นมาเมื่อตัดกับสีพื้น (กรมศิลปากร, 2502: 18)

ภาพที่ 4 จิตรกรรมเทพชุมนุม วัดข้างใหญ่
ที่มา จักริน จุลพรหม

เทพชุมนุมที่วัดข้างใหญ่ทั้ง 30 องค์ ประกอบด้วยภาพมนุษย์ชาย มนุษย์หญิง เทพบุตร เทพธิดา และตัวละครทั้งฝ่ายยักษ์ และลิง รวมถึงอมมนุษย์อื่นๆ เช่นครุฑ ซึ่งอาจเป็นไปได้ว่าช่างเห็นว่าตัวละครเหล่านั้นล้วนมีฤทธิ์มากจึงเข้าใจว่าเป็นเทพประเภทหนึ่งหรือจากประวัติของตัวละครแต่ละตัว เช่น ฝ่ายยักษ์ก็ล้วนเป็นพรหมพงศ์ ฝ่ายลิงก็เป็นบรรดาบุตรของเทพเจ้าต่างๆ อาทิ หนุมานเป็นบุตรวายุเทพ สุครีพเป็นบุตรอาทิตย์ และพาลีเป็นบุตรพระอินทร์ ส่วนฝ่ายมนุษย์ก็ล้วนเป็นอวตารของเทพ

การตีความภาพตัวละครยักษ์และลิงบนจิตรกรรมวัดช้างใหญ่

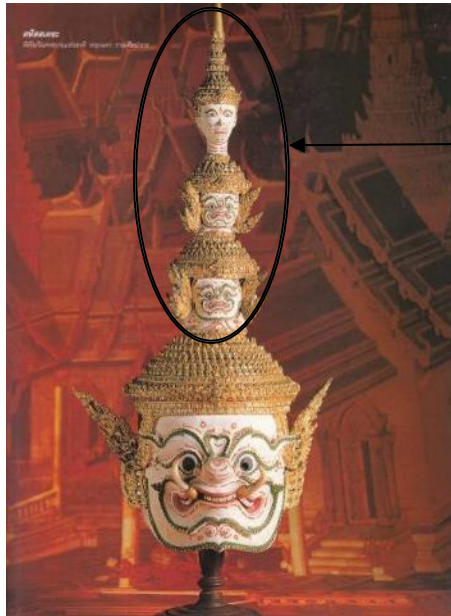
ภาพที่ 6 จิตรกรรมเทพชุมนุม วาดรูปยักษ์และลิงจากวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์
ที่มา จักริน จุลพรหม

1) **ภาพยักษ์** ภาพยักษ์มีทั้งสิ้น 5 คน เป็นภาพที่สมบูรณ์จำนวน 3 ภาพ และเป็นภาพที่
ลบเลือนบางส่วน จำนวน 2 ภาพ ได้แก่

ก) ภาพแรกลบเลือนบางส่วน ทำให้ต้องอาศัยการตีความจากส่วนที่
เหลืออยู่ได้แก่ลักษณะโครงสร้าง ซึ่งตีความได้ว่าเป็นยักษ์ เนื่องจากมารูปร่างค่อนข้างหนา นอกจากนี้
ยังวิเคราะห์จากสีกายซึ่งเป็นสีขาว และส่วนมงกุฎที่ยังเหลือให้เห็นร่องรอยอยู่ มีลักษณะเป็นชั้นๆซึ่ง
น่าจะเป็นหัวขนาดเล็ก จากร่องรอยที่เหลืออยู่ทำให้สันนิษฐานได้ว่าเป็นสหัสเดชะ เจ้าเมืองปางตาล
ซึ่งเป็นยักษ์ที่มีอาวุธคือกระบองวิเศษและเป็นพี่ชายของมุลพลัม เมื่อมุลพลัมซึ่งเป็นเพื่อนกับทศกัณฐ์
ชักชวนให้ช่วยออกรบกับพระราม สหัสเดชะซึ่งเป็นยักษ์ที่มีฤทธิ์มากได้มาช่วยรบ แต่แพ้ปัญญาของ
หนุมานและถูกหนุมานฆ่าตาย

สหัสเดชะเป็นยักษ์ที่มีกายสีขาว มี 1000 หน้า มีฤทธิ์เดชมามากเสมอทศกัณฐ์ ช่วง
จึงนิยมเขียนหรือปั้นสหัสเดชะมีหน้าดาดคล้ายทศกัณฐ์ คือมีเศียรหลายเศียร เมื่อเทียบกับลักษณะ

หัวโขนในปัจจุบันแล้วสันนิษฐานได้ว่าจิตรกรรมภาพนี้คือสหัสเดชะ (กลุ่มบริษัทยุคคอมจำกัด,หัวโขน สมบัติศิลป์ แผ่นดินไทย, 2543: 197)

ภาพที่ 7 หัวโขนสหัสเดชะ

ที่มา กลุ่มบริษัทยุคคอมจำกัด,หัวโขน สมบัติศิลป์ แผ่นดินไทย,(อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2543: 197)

ภาพที่ 8 สหัสเดชะที่วัดช้างใหญ่ภาพค่อนข้างลบเลือน แต่วิเคราะห์หมังกุซึ่งแสดง1000 หน้า และกายสีขาว ทำให้ตีความได้ว่าเป็นสหัสเดชะ เปรียบเทียบกับหัวโขนและรูปปั้นสหัสเดชะที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

ภาพที่ 9 รูปปั้นสหัสเดชะที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม
ที่มา www.Wikipedia.com

ข) ยักษ์ตนที่สอง ภาพเขียนชัดเจน เป็นภาพยักษ์สวมมงกุฎยอดนาค สันนิษฐานว่าหมายถึงมังกรกัณฑ์ซึ่งเป็นเทพพิกลีบชาติมาเกิดเป็นบุตรพญาขร มีอาวุธเป็นศร หนึ่งพักตร์ สองกร กายสีเขียว ทรงมงกุฎยอดนาค มังกรกัณฑ์ได้ไปชั้ดตาทัพแทนอินทรชิตในขณะที่อินทรชิตทำพิธีชุบศร นาคบาท (กลุ่มบริษัทยุคคอมจำกัด 2543), 203.) อย่างไรก็ตามเมื่อวิเคราะห์จากสีกายบนภาพจิตรกรรมซึ่งเป็นสีขาวซึ่งไม่ตรงกับลักษณะที่ระบุไว้ในพงศาวดารเกียรติ แต่ในขณะที่เดียวกันก็ไม่มียักษ์ตนอื่นมีเศียรเช่นนี้ ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นมังกรกัณฑ์แต่มีการผิดพลาดในการซ่อมสมัยรัชกาลที่ 3 จากสีเขียวเป็นสีขาว

ภาพที่ 10 ภาพหัวโขนมังกรกัณฑ์
ที่มา

ภาพที่ 11 ภาพวาดมังกรกัณฑ์ที่วัดช้างใหญ่

<http://chanapob.exteen.com/20130531/entry-1>

ค) เป็นภาพยักษ์ที่ยังสมบูรณ์ มีกายสีเขียว ตาจระเข้ ปากขบ มงกุฎน้ำเต้า ซึ่งไม่ตรงกับตัวละครใดในพงศาวดารเกียรติเลย แต่คล้ายที่สุดคือ “พิเภก” ทั้งนี้ในพงศาวดารเกียรติระบุว่าพิเภกมีปากแสดยะ อย่างไรก็ตามภาพจิตรกรรมฝาผนังมักไม่ค่อยเข้มงวดเรื่องตาและปากมากนักจึงอาจตีความได้ว่าภาพยักษ์ตนนี้คือพิเภก

ภาพที่ 12 ภาพวาดอินทราชิต เป็นยักษ์กายสีเขียว
หนึ่งพักตร์สองกร ที่วัดช้างใหญ่

ภาพที่ 13 หัวโขนพิเภก
ที่มา

<https://www.pinterest.com/pin/38984353007772900/>.

ง) ภาพจิตรกรรมยักษ์ที่วัดช้างใหญ่ภาพนี้ค่อนข้างลบลือน ส่วนหัวและลำตัวสีหลุดร่อนเหลือเพียงส่วนเท้าที่เป็นสีแดง สามารถตีความได้ว่าเป็นตัวละครยักษ์ตัวใดตัวหนึ่งในสองตัวนี้คือ 1) แสงอาทิตย์ (น้องของมังกรกัณฐ์) มีใบหน้าสีแดง ปากแสบเย ตาโพล่ง แสงอาทิตย์มีแว่นแก้วสุรกานต์ที่ได้รับจากพระพรหมเป็นอาวุธ หรือ 2) บรรลัยกัลป์ เป็นยักษ์สีแดง ปากขบตาจระเข้ สวมมงกุฎน้ำเต้าเฟืองได้เช่นกัน บรรลัยกัลป์เป็นลูกของทศกัณฐ์กับนางกาลอัคคี อาศัยอยู่กับท้าวกาลนาคนในเมืองบาดาล เมื่อทศกัณฐ์ตายได้ขึ้นมาแก้แค้นและถูกหนุมานฆ่าในเวลาต่อมา (กลุ่มบริษัทยุคคอมจำกัด, 2543: 94.) ทั้งนี้ผู้วิจัยเสนอว่าภาพนี้น่าจะหมายถึงบรรลัยกัลป์ เนื่องจากช่างเขียนภาพตัวละครไม่ซ้ำกันทั้งอุโบสถ คือ ทั้งภาพมารผจญและเทพชุมนุมตัวละครตัวอื่นๆจะปรากฏเพียงครั้งเดียว และเมื่อวิเคราะห์ภาพยักษ์ที่ภาพมารผจญพบว่ามียักษ์แดงตนหนึ่งร่วมรบอยู่กับทศกัณฐ์ซึ่งทำหน้าที่เป็นพระยามาร เมื่อแสงอาทิตย์ปรากฏในฉากกองทัพมารแล้ว ภาพเทพชุมนุมจึงน่าจะหมายถึงบรรลัยกัลป์

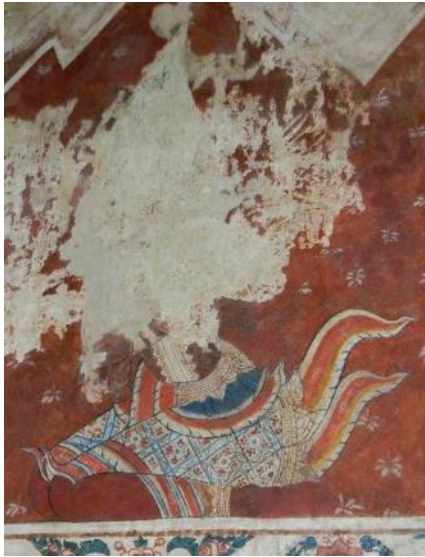

ภาพที่ 14 ภาพหัวโขนแสงอาทิตย์
และบรรลัยกัลป์
ที่มา กลุ่มบริษัทยูคอม
จำกัด, หัวโขน สมบัติศิลป์ แผ่นดิน
ไทย, (กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง
แอนด์พับลิชชิ่ง, 2543, 94.

ภาพที่ 15 ภาพหัวโขนบรรลัยกัลป์
ที่มา กลุ่มบริษัทยูคอม
จำกัด, หัวโขน สมบัติศิลป์ แผ่นดิน
ไทย, (กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง
แอนด์พับลิชชิ่ง, 2543, 104.

ภาพที่ 16 ภาพจิตรกรรมยักษ์ที่
ค่อนข้างลบเลือนที่วัดช้างใหญ่
สันนิษฐานว่าช่างจะเขียนเป็น
แสงอาทิตย์หรือบรรลัยกัลป์

จ) ภาพค่อนข้างลบเลือน แต่จากร่องรอยมงกุฎและสีของเท้าที่เหลืออยู่
วิเคราะห์ว่าเป็นยักษ์ที่มีที่มีหน้าขาว 4 พักตร์ สวมมงกุฎชัย 4 ยอด ทำให้สันนิษฐานว่าภาพนี้
หมายถึงอัศราดา ซึ่งเป็นโอรสท้าวลัสเตียนกับนางสุวรรณมาลย์ และเป็นพี่ชายต่างมารดาของทศกัณฐ์
ครองเมืองวักกัน ช่างทำหัวโขนมักทำเป็นหน้าใหญ่ด้านหน้า 1 หน้า หน้าเล็กด้านหลัง 3 หน้า และ
หน้าเล็กที่ยอดอีก 1 หน้า (กลุ่มบริษัทยูคอมจำกัด, 2543: 94-104)

ภาพที่ 17 ภาพหัวโขนอัศราดา ซึ่งเป็นน้องชายของ
ทศกัณฐ์
ที่มา กลุ่มบริษัทยูคอมจำกัด, **หัวโขน สมบัติศิลป์
แผ่นดินไทย**, (กรุงเทพฯ:อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับ
ลิชชิ่ง, 2543, 68.

ภาพที่ 18 ภาพจิตรกรรมเลือนกลาง สันนิษฐานว่าเป็นยักษ์
และมีกายสีขาว ซึ่งอาจหมายถึงอัศราดา

3.4.2.2 ภาพลึงในเรื่องรามเกียรติ์ที่ปรากฏในชุดเทพชุมนุมวัดช้างใหญ่มี 3 ตัว คือ สุครีพ หนุมาน และ องคต ซึ่งช่างเขียนภาพเรียงลำดับตามความสำคัญ

ก) ภาพจิตรกรรมลึงสีแดง สวมมงกุฏ หมายถึงสุครีพซึ่งเป็นบุตรของพระอาทิตย์กับนางกาลอัจนา ซึ่งเป็นเมียของฤาษีโคดม เมื่อฤาษีโคดมรู้ว่าพระอาทิตย์เป็นชู้กับนางกาลอัจนาจึงสาบให้สุครีพกลายเป็นลิง สุครีพได้ครองเมืองขีดขินต่อจากพาลีซึ่งเป็นพี่ชายและได้เข้าร่วมในกองทัพของพระราม สุครีพมีกายสีแดงอันมีนัยว่าเป็นสุริยบุตรและเป็นลึงที่สวมมงกุฏเพราะได้ครองเมือง (กลุ่มบริษัทยุคคอมจำกัด, 2543: 274.)

ภาพที่ 19 ภาพจิตรกรรมสุครีพ มีกายสีแดง สวมมงกุฏ

ภาพที่ 20 ภาพหัวโขนสุครีพ ซึ่งเป็นสมบัติของ หม่อมราชวงศ์ศีกฤทธิ ปราโมช ที่มา กลุ่มบริษัทยุคคอมจำกัด,หัวโขน สมบัติศิลป์แผ่นดินไทย,(อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง,2543: 274)

ข) ภาพจิตรกรรมลึงสีขาว หมายถึงหนุมานซึ่งเป็นลิงทหารเอกของพระราม มีกายสีขาวหรือลึงเผือก หนุมานเป็นบุตรของพระพายกับนางสวาหะ มีศักดิ์เป็นหลานของสุครีพ หนุมานมีกายสีขาว มีขนเพชร เขี้ยวเพชรในยามแผลงฤทธิ์จะมีสีหน้าแปดกร (กลุ่มบริษัทยุคคอมจำกัด, 2543: 290)

ภาพที่ 21 หนุมนามีกายสีขาวนั่งประนมมือในจิตรกรรมฉากเทพชุมนุม วัดช้างใหญ่

ภาพที่ 22 หัวโขนหนุมนานในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพระนคร

ที่มา กลุ่มบริษัทยุคคอมจำกัด, หัวโขน สมบัติศิลป์ แผ่นดินไทย, (กรุงเทพฯ:อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2543, 290.

ค) ภาพจิตรกรรมลึงสีเขียว ช่วงปากสีหลุดไปซึ่งลึงสีเขียวสวมมงกุฎอาจหมายถึงพาลีเจ้าเมืองขีดขินพี่ชายของสุครีพ หรือองคตลูกชายของพาลีก็ได้ แต่วิเคราะห์จากสีที่บริเวณภาพปากซึ่งหลุดเป็นรูปร่างกลมขนาดใหญ่ซึ่งเป็นการร่อนของสีออกเป็นแผ่นเดียวกัน ก็ทำให้สันนิษฐานได้ว่าเป็นปากแพะซึ่งเป็นลักษณะขององคต

องคต เป็นลูกของพาลีกับนางมณฑา เมื่อทศกัณฐ์ทวงนางมณฑาคืน ฤาษีจึงฝากองคตไว้ในท้องแพะ ทำให้มีปากเหมือนแพะ องคตเป็นผู้มีความสามารถทางการเจรจา ครั้งหนึ่งพระรามให้องคตแปลงเป็นยักษ์ไปทูลขอแว่นแก้วสุรกานต์จากพระพรหม องคตได้แสดงความสามารถในการเจรจาจนพระพรหมหลงเชื่อและมอบแว่นแก้วให้ องคตได้เข้าร่วมรบกับกองทัพพระราม และมักปรากฏร่วมกับสุครีพและหนุมนานในฐานะญาติสนิทอยู่เสมอ (กลุ่มบริษัทยุคคอมจำกัด, 2543: 288)

ภาพที่ 23 ภาพวาดองค์ต มีกายสีเขียวและปากงุ้มเหมือนปากแพะ

ภาพที่ 24 ภาพหัวโขนองค์ต สมบัติของหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ที่มา กลุ่มบริษัทยูคอมจำกัด, **หัวโขน สมบัติศิลป์แผ่นดินไทย**, (กรุงเทพฯ:อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2543: 288)

3.4.3 ข้อสังเกต

ฉากเทพชุมนุมวัดช้างใหญ่เป็นการชุมนุมของเทพในโอกาสที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าบรรลุประโพธิญาณ เพราะการจัดวางภาพต่อเนื่องจากภาพมารผจญ อีกทั้งการเขียนภาพทศกัณฐ์เป็นพระยามารช่วยเชื่อมโยงกับตัวละครยักษ์ ลิงและมนุษย์ที่ปรากฏในภาพเทพชุมนุมให้มีความต่อเนื่อง ซึ่งเป็นที่สังเกตว่าภาพเทพชุมนุมไม่เขียนภาพทศกัณฐ์อีกเพราะได้เขียนแล้วในฐานะพระยามารที่อยู่ต้นขบวนของภาพ และเป็นตัวละครที่เชื่อมโยงสองภาพให้ต่อเนื่องกัน

นอกจากการเขียนภาพเทวดา ยักษ์ ลิงและมนุษย์ในภาพเทพชุมนุมแล้ว ท่าพนมมือและการนั่งของเทพชุมนุมวัดข้างใหญ่ มีความคล้ายคลึงกับท่านั่งและท่าพนมมือของเทพชุมนุมในพระที่นั่งพุทไธสวรรค์และวัดสุวรรณาราม คือเป็นการนั่งแบบผ่อนคลาย เท้าแบนราบกับพื้น ไม่เขย่งส้นเท้าไหลของเทพแต่ละองค์มีขนาดเล็กและได้สัดส่วนเมื่อเทียบกับลำตัว

ภาพที่ 25 ภาพเทพชุมนุมวัดสุวรรณาราม เหล่าเทพชุมนุมนั่งพับเพียบแบบราบ ไม่ยกส้นแบบเทพชุมนุมวัดใหญ่สุวรรณาราม วรกายเหยียดตรงบ้าง งอเล็กน้อยบ้าง ทำให้รู้สึกถึงผ่อนคลาย
ที่มา น.ณ ปากน้ำ จิตรกรรมฝาผนังหนึ่งในสยาม หน้า 57

อนึ่ง ท่าทางการนั่งของเทพชุมนุมวัดข้างใหญ่ที่มีลักษณะผ่อนคลายและเอียงตัวโน้มไปด้านหน้าเล็กน้อย ลักษณะอ่อนช้อยแบบวัดข้างใหญ่อาจสะท้อนค่านิยมในการเขียนภาพเทพชุมนุมให้สื่อสารคติการเข้าเฝ้าเพื่อถวายสักการะสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า อันเป็นการยืนยันว่าเป็นฉากหลังการตรัสรู้แล้วนั่นเอง

ท่าโน้มโน้มกายไปด้านหน้าเล็กน้อยของเทพชุมนุมวัดข้างใหญ่มีลักษณะใกล้เคียงกับเทพชุมนุมที่เขียนขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นหลายวัด อาทิ เทพชุมนุมที่วัดป่าเกต จ.สมุทรปราการ เทพชุมนุมที่วัดจันทบุรี จ.สระบุรี และเทพชุมนุมที่วัดไม้รวก จ.พระนครศรีอยุธยา เป็นต้น และเมื่อเทียบกับเทพชุมนุมที่วัดใหม่ประชุมพล จะเห็นว่าวัดใหม่ประชุมพลซึ่งเขียนในช่วงต้นของสมัยอยุธยาตอนปลายมีลักษณะค่อนข้างแข็ง กายตรง ไหล่ใหญ่ ซึ่งแตกต่างจากท่านั่งของเทวดาวัดข้างใหญ่อย่างสิ้นเชิง

ภาพที่ 26 เทพชุมนุมที่วัดไม้รวก จ.พระนครศรีอยุธยา
ท่วงท่าการไหว้ของเทวดา คล้ายคลึงกับเทพชุมนุมวัดช้างใหญ่
คือการโน้มกายไปด้านหน้าเล็กน้อยในลักษณะนอบน้อม

ภาพที่ 27 เทพชุมนุมวัดใหม่ประชุมพล มีลักษณะค่อนข้างแข็ง ไหล่ใหญ่
แต่มีการวาดเท้าให้แบบราบเช่นเดียวกับเทพชุมนุมวัดช้างใหญ่

สรุป

ภาพเทพชุมนุมที่วัดช้างใหญ่เป็นภาพที่เขียนตัวละครยักษ์และลิงซึ่งเป็นทั้งฝ่ายธรรมะและอธรรมที่จิตรกรนำมาใช้เป็นตัวแทนของฝ่ายมารและเทพซึ่งเข้าเฝ้าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในคราวตรัสรู้ ด้วยเหตุที่วรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์มีอิทธิพลมากในกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่างอีกทั้งความนิยมหนังใหญ่ทำให้ปรากฏภาพยักษ์และลิงที่มีขนาดใหญ่ดังกล่าวมาข้างต้น อย่างไรก็ตามการตีความยักษ์และลิงต้องอาศัยความรู้จากหัวโขนซึ่งส่วนใหญ่ผู้เขียนได้เทียบกับหัวโขนสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ประกอบการตีความทำให้ทราบว่าภาพยักษ์และลิงแต่ละตัวหมายถึงตัวละครตัวใด อนึ่ง เมื่อวิเคราะห์จากการใช้สีและท่าทางของตัวละครแล้วก็ยิ่งช่วยให้สันนิษฐานได้ว่าน่าจะมีการเขียนใหม่หรือซ่อมแซมในสมัยอยุธยาตอนปลายหรือรัตนโกสินทร์ตอนต้น ซึ่งเป็นประเด็นที่จะต้องสืบค้นต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กรมศิลปากร, กระทรวงวัฒนธรรม. (2538). *จิตรกรรมฝาผนังจังหวัดพระนครศรีอยุธยา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา.
- กรมศิลปากร, กระทรวงวัฒนธรรม. (2523). *รายงานการสำรวจจิตรกรรมฝาผนัง จ.พระนครศรีอยุธยา*. กรุงเทพฯ: กองโบราณคดี.
- กรมศิลปากร, กระทรวงวัฒนธรรม. (2502). *วิวัฒนาการแห่งจิตรกรรมฝาผนังของไทย*. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- กลุ่มบริษัทยุคคอมพิวเตอร์. (2543). *หัวโขน สมบัติศิลป์ แผ่นดินไทย*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- น. ณ ปากน้ำ. (2543). *จิตรกรรมอยุธยา*. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.
- ป้ายแสดงข้อมูลวัดช้างใหญ่ บริเวณหน้าอุโบสถซึ่งปรากฏพร้อมการบูรณะหลังเหตุการณ์น้ำท่วมใหญ่ 2554.
- มลฤดี สายสิงห์, (2547) “บทบาทของรามเกียรติ์ในงานจิตรกรรมฝาผนังสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น”. รายงานการวิจัยที่ได้รับจากสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยมหิดล.
- มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา. (2554). *นามานุกรมพระมหากษัตริย์ไทย*. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา.
- สัมภาษณ์พระภิกษุวัดช้างใหญ่ วันที่ 29 เมษายน 2555.

เรื่องเล่านักฟุตบอลเยาวชนทีมหมูป่าและผู้ช่วยโค้ชติดถ้ำขุนน้ำนางนอน และ ‘Thailand’s Mission Impossible’

นฤมล จันทระสุภางค์

คณะมนุษยศาสตร์และประยุกต์ศิลป์

มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย

บทคัดย่อ

ภาพยนตร์สารคดีสามเรื่องของสถานีข่าว ABC ออสเตรเลีย และ ABC สหรัฐอเมริกา เกี่ยวกับเหตุการณ์เด็กชายนักฟุตบอลเยาวชนทีม “หมูป่า” จำนวน 12 คน และผู้ช่วยหัวหน้าโค้ช 1 คนรวม 13 คน ติดอยู่ในถ้ำหลวง ขุนน้ำนางนอน อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ระหว่างวันที่ 23 มิถุนายน - 10 กรกฎาคม 2561 เป็นภาพยนตร์สารคดีที่แสดงเหตุการณ์ที่มีครบทุกรส ทั้งตื่นเต้น เสรี และท้าทายความสามารถของมนุษย์ที่พยายามจะช่วยชีวิตผู้ติดอยู่ในถ้ำ เรื่องเล่านี้ได้ทำหน้าที่สร้างความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันในหมู่คนไทย ช่วยสร้างภาพลักษณ์ด้านบวกให้แก่ประเทศไทย อีกทั้งยังช่วยต่อยอดการรับรู้เรื่องความสามัคคี และคุณค่ามนุษย์ รวมถึงความจริงที่ถูกรวบรวมสร้างผ่านวลี ‘Thailand Mission’s Impossible’ โดยใช้ภาษาเป็นเครื่องมือในการสร้างความจริงชุดนี้ด้วย และสิ่งที่เรื่องเล่าต้องการสื่อคือ ชัยชนะอีกครั้งหนึ่งของมนุษย์ต่อธรรมชาติ

คำสำคัญ: เรื่องเล่า, หน้าที่ของเรื่องเล่า, ความจริงที่ถูกรวบรวมสร้าง

Narrative of the Wild Boars Youth Soccer Team and Their Coach Trapped Inside Thai Cave and ‘Thailand’s Mission Impossible’

Narumol Chantrasupawong

School of Humanities and Applied Arts

University of the Thai Chamber of Commerce

Abstract

The three documentary videos by ABC news (Australia) and ABC News (USA) about Thai cave rescue operation to save the lives of 12 Thai youth soccer team members and their coach trapped in Tham Luang cave in the north of Thailand during 23 June to 10 July 2018 are news narrative. These videos captivated the world with their extremely exciting and heart wrenching narrative. The functions of these narratives are as follows. They build up solidarity among Thai people and also help construct the positive images of Thailand as well. Moreover, the constructed reality, ‘Thailand’s Mission impossible’, is also presented through the use of vocabulary and phrases. These narratives also strongly emphasize the typical ideology which is ‘unity is strength’. In addition, these narratives’ message is that humans triumph over Mother Nature.

Keywords: narrative, the functions of narrative, the constructed reality

ความสำคัญและที่มาของปัญหา

เหตุการณ์เด็กชายนักฟุตบอลเยาวชนทีม “หมูป่า” จำนวน 12 คน และผู้ช่วยหัวหน้าโค้ช 1 คน รวม 13 คน ติดอยู่ในถ้ำหลวง ขุนน้ำนางนอน อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย รวม 18 วัน ตั้งแต่วันที่ 23 มิถุนายน-10 กรกฎาคม 2561 นับเป็นเหตุการณ์สำคัญเหตุการณ์หนึ่งของประเทศไทย สำนักข่าวใหญ่สำคัญของโลก ได้แก่ CNN, ABC ทั้งออสเตรเลีย และอเมริกา, BBC, Aljazeera, The Guardian ฯลฯ รายงานข่าวทางสื่อออนไลน์อย่างต่อเนื่องเกือบทุกวัน สำนักข่าวเช่น CNN และ ABC ได้ส่งผู้สื่อข่าวภาคสนามมาอยู่หน้าถ้ำเพื่อรายงานข่าวนี้นอกจากนั้น ภายหลังเหตุการณ์ สถานีโทรทัศน์ของญี่ปุ่น จีน เป็นต้น ต่างสร้างแบบจำลองถ้ำและทำคลิปการช่วยเหลือเด็กติดถ้ำอย่างเข้าใจได้ง่ายและน่าสนใจ สำนักข่าว ABC ทั้งของออสเตรเลีย และสหรัฐอเมริกา ได้นำเหตุการณ์ดังกล่าวมานำเสนอในรูปแบบภาพยนตร์สารคดีถึงสามเรื่อง ได้แก่ Out of the Dark (สำนักข่าว ABC ออสเตรเลีย) Triumph in Thailand และ One way out (สำนักข่าว ABC สหรัฐอเมริกา) น่าสนใจว่า นอกจากการทำให้ผู้คนเฝ้าคอยติดตามข่าวและลุ้นด้วยใจระทึกกว่าทั้ง 13 คนจะรอดชีวิตหรือไม่ และจะนำทั้ง 13 คนออกจากถ้ำได้อย่างไรแล้ว เรื่องเล่านี้แสดงให้เห็นอะไร และได้ทำหน้าที่ หรือสื่อความหมายอะไรอีกหรือไม่ที่มากกว่าการให้ข่าวสารและการสร้างความตื่นเต้นในการกู้ชีวิตมนุษย์ นอกจากนี้ยังน่าสนใจอีกด้วยว่า สารคดีทั้งสามเรื่องใช้คำศัพท์หรือสำนวนอะไรบ้างที่ประกอบสร้างชุดความคิดว่า เหตุการณ์นี้เป็น “ภารกิจที่เป็นไปไม่ได้ของประเทศไทย” (Thailand’s Mission Impossible)

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

เพื่อศึกษาหน้าที่ของเรื่องเล่า และความหมายที่เรื่องเล่านี้ต้องการจะสื่อต่อสังคม รวมถึงการประกอบสร้างความจริงเรื่อง “ภารกิจที่เป็นไปไม่ได้ของประเทศไทย” (Thailand’s Mission Impossible)

เนื้อหาที่เกี่ยวข้อง

ข่าว เรื่องเล่าและอำนาจของเรื่องเล่า

John E. Richardson (2007: 71) กล่าวว่า ข่าวสารที่ปรากฏอยู่ในสื่อทั้งหลายถูกจัดว่าเป็นเรื่องเล่า และนักข่าวก็คือนักเล่าเรื่องมีอาชีพนั่นเอง ความคิดดังกล่าวสอดคล้องกับที่กาญจนา แก้วเทพ (2553: 299) ระบุไว้ว่า “ในสังคมปัจจุบัน บรรดาสื่อมวลชนทั้งหลายก็คือ “ผู้เล่าเรื่องรายใหญ่ที่สุด” ของสังคมนั่นเอง หากพิจารณาด้วยกระบวนทัศน์ใหม่ของการเล่าเรื่องที่เรื่องเล่าทำหน้าที่พื้นฐานที่สำคัญ กล่าวคือ ทำหน้าที่สร้างความสมานฉันท์/ความเป็นน้ำหนึ่งใจ

เดียวกัน ทำหน้าที่ประกอบสร้างภาพลักษณ์ ทำหน้าที่ต่อยอดคุณธรรมเดิมๆให้มั่นคง และทำหน้าที่ประกอบสร้างความจริงของเหตุการณ์และการกระทำ แล้ว (กาญจนา แก้วเทพ, 2553) นับได้ว่า ภาพยนตร์สารคดีทั้งสามเรื่องนี้ ได้ทำหน้าที่ทุกหน้าที่ของเรื่องเล่าอย่างสมบูรณ์ และเราปฏิเสธไม่ได้เลยว่าเรื่องเล่าเรื่องนี้เป็นเรื่องเล่าอันทรงพลังอย่างยิ่ง

ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิช (2546: 6) อธิบายไว้ว่า เรื่องเล่าคือการนำเรื่องราวมาจัดลำดับเพื่อสื่อความหมาย ชีวิตจริงคือความโกลาหล (chaos) ไร้ระเบียบ ไร้คำอธิบาย ขณะที่เรื่องเล่าคือการจัดระเบียบ(order) ให้กับความโกลาหล เราพยายามจัดลำดับเหตุการณ์ พยายามจะอธิบายสิ่งที่เกิดขึ้นในชีวิต เล่าถึงเรื่องในอดีต หรือคาดการณ์เหตุการณ์ในอนาคต นั่นคือเรากำลังใช้ชีวิตให้กลายเป็นเรื่องเล่า เราเปลี่ยนสถานภาพจากผู้ใช้ชีวิตไปเป็นนักเล่าเรื่อง แยกตัวเราเองออกมาจากกระแสของชีวิต อำนาจอันทรงพลังที่แฝงอยู่ในเรื่องเล่าเหล่านั้นสร้างภาพลวงตาให้เรา รู้สึกว่าชีวิตนั้นมีที่มาและที่ไปของมัน ทุกอย่างมีความหมายและอธิบายได้ และสื่อความหมายบางอย่าง แม้แต่เรื่องเล่าที่สะเปะสะปะและสับสนที่สุด อย่างน้อยก็ทำหน้าที่สื่อถึง “ความไร้ความหมาย” ของเรื่องเล่าเหล่านั้น นี่คือที่มาของอำนาจของเรื่องเล่า เพราะทั้งผู้เล่าและผู้ฟังต่างต่างยอมรับและคาดหวังร่วมกันว่าเรื่องเล่าเหล่านั้นมีเพื่อสื่อความหมายอย่างใดอย่างหนึ่ง “พูดให้ถึงที่สุดคือ เรื่องเล่าตอบสนองความต้องการส่วนลึกของเราที่ต้องการจะเข้าใจ อธิบายและมีอำนาจเหนือชีวิต” (ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิช, 2546: 7)

วิธีดำเนินการศึกษา

ศึกษาข้อมูลประกอบด้วยภาพยนตร์สารคดี 3 เรื่อง ของสถานีข่าว ABC ออสเตรเลีย 1 เรื่อง และ สถานีข่าว ABC อเมริกา 2 เรื่อง ดังนี้

1. Out of the Dark (สถานีข่าว ABC ออสเตรเลีย)
2. Triumph in Thailand (สถานีข่าว ABC สหรัฐอเมริกา)
3. One Way Out (สถานีข่าว ABC สหรัฐอเมริกา)

ด้วยเหตุผลที่ว่าสถานีข่าว ABC ทั้งออสเตรเลียและอเมริกาต่างให้ความสนใจข่าวนี้อย่างเต็มที่ นอกเหนือจากภาพยนตร์สารคดีแล้ว สำนักข่าวทั้งสองยังได้ติดตามรายงานและมีสื่อบันทึกข่าวในประเด็นอื่นที่เกี่ยวข้องกับนักฟุตบอลเยาวชนชนทีมหมูป่าเพิ่มเติมด้วย ดังนั้น ภาพยนตร์สารคดีที่ผลิตจากสถานีข่าวทั้งสองแห่งนี้จึงน่าสนใจศึกษา

สรุปและอภิปราย

ภาพยนตร์สารคดีของสำนักข่าว ABC สหรัฐอเมริกาชื่อ Triumph in Thailand ได้นำเหตุการณ์มาจัดลำดับเพื่ออธิบายว่าทำไมนักฟุตบอลทีมหมูป่าและผู้ช่วยโค้ชจึงเดินทางไปที่ถ้ำและติดอยู่ในนั้น ด้วยการนำคลิปวิดีโอที่ผู้ช่วยโค้ชถ่ายไว้เช้าวันที่เกิดเหตุการณ์และนำลงเฟซบุ๊กของตน เด็กทั้ง 12 คนและผู้ช่วยโค้ชได้ซ้อมฟุตบอลกันก่อนที่จะจี้จักรยานไปที่ถ้ำพร้อมๆกัน และมีเด็กที่เป็นนักฟุตบอลในทีมแต่ไม่ได้ไปที่ถ้ำด้วยในวันนั้นให้สัมภาษณ์ว่า พวกเขาได้เคยเข้าไปในถ้ำนั้นสี่ครั้งแล้ว และการไปที่ถ้ำเป็นเรื่องปรกติ (the trip to the cave is nothing unusual) นี่จึงเป็นเหตุผลว่าทำไมพวกเขาจึงไปและติดอยู่ที่ถ้ำนั้น โดยมีประโยคสรุปสั้นๆว่า It turned out they are in the wrong place at the wrong time. ภาพยนตร์สารคดีส่วนนี้จึงเป็นคำอธิบายบอกที่มาที่ไปแก่ผู้ชมว่าเพราะเหตุใดเด็กๆและโค้ชจึงไปที่ถ้ำและติดอยู่ในนั้น นอกจากนี้ ภาพยนตร์สารคดีเรื่องนี้ยังให้ความกระจ่าง บอกถึงเหตุผลว่าทำไมทางการไทยจึงเลือกที่จะนำทั้ง 13 ชีวิตออกจากถ้ำเลยโดยไม่รอให้ฝนหยุด กล่าวคือ ก่อนที่ทางการไทยจะเลือกให้ทีมนักดำน้ำนำเด็กออกมาเลยนั้น มีทางเลือก 4 ทางเลือกที่ทางการไทยต้องตัดสินใจในการช่วยเหลือทั้ง 13 ชีวิต คือ

1. ให้เด็กว่ายน้ำออกมา (Swim out)
2. เจาะถ้ำจากด้านบนของถ้ำและให้เด็กออกมาทางนั้น (Drill through the mountain from above and pull the boys out of the cave)
3. รอจนหมดหน้าฝนแล้วให้เด็กเดินออกมา (Wait until the rainy season ends and they could simply walk out)
4. ดำเนินภารกิจช่วยชีวิต-ปฏิบัติการ “ดีเดย์” (Rescue mission is a ‘go’)

ในที่สุด ทางการไทยเลือกทางที่ 4 คือให้นักดำน้ำนำเด็กออกมาเลยโดยไม่รอให้หมดฤดูฝน ทั้งนี้เป็นเพราะว่า ระดับของออกซิเจนในถ้ำลดต่ำลงเรื่อยๆ ช่วงเวลาที่เด็กติดถ้ำนี้ เป็นช่วงเริ่มฤดูมรสุมเท่านั้น และการอยู่ในถ้ำเป็นเวลานาน ทั้ง 13 คนอาจติดเชื้อโรคได้ง่าย นอกจากนี้ หากปล่อยให้ทั้ง 13 คนอยู่ในถ้ำและรอจนหมดฤดูฝน การดำน้ำนำอาหารไปให้ทั้ง 13 ชีวิตหลายๆเที่ยวต่อวันเป็นระยะเวลายาวนานหลายเดือน เป็นทางเลือกที่ไม่เหมาะสมอย่างยิ่ง ดังนั้น ทางเลือกที่ 4 จึงเป็นทางเลือกที่ดีที่สุด

ภาพยนตร์สารคดีในฐานะเรื่องเล่า

ในฐานะเรื่องเล่า ภาพยนตร์สารคดีที่นำมาศึกษาจึงมีหน้าที่ดังนี้

1. ทำหน้าที่สร้างความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันให้กับคนไทย เรื่องเล่านี้ทำให้เหตุการณ์ที่สื่อต่างประเทศ คือสำนักข่าว ABC อเมริกา เรียกว่าเป็น ‘Thailand’s national nightmare’

(Triumph in Thailand) ให้กลายเป็นความร่วมมือร่วมใจกันของคนไทยจากภาคส่วนต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนรวมถึงภาคประชาสังคม และมูลนิธิสาธารณกุศล โดยมีจุดหมายเดียวกันคือ ช่วยเหลือเด็กและผู้ช่วยโค้ชฟุตบอลทีมหมูป่าจำนวน 13 คน ให้ออกจากถ้ำได้อย่างปลอดภัย อีกทั้งยังแสดงถึงความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของสังคมโลก ที่มีประเทศไทยเป็นส่วนหนึ่งด้วย นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2561) เรียกความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันที่ปรากฏในเหตุการณ์นี้ว่า ความเป็นปึกแผ่น นิธิมองด้วยว่าความเป็นปึกแผ่นนี้ยังเป็นแก่นเรื่องของเหตุการณ์ครั้งนี้ด้วย เขาอธิบายว่า

ความเป็นปึกแผ่นทางสังคมคือสิ่งที่สังคมไทยกำลังขาดแคลนที่สุด และเป็นที่น่าทึ่งกันได้ทั่วไปในทุกชนชั้น ...แก่นเรื่องนี้เหมาะสมอย่างยิ่งกับเนื้อเรื่อง เด็กที่เข้าไปติดในถ้ำเป็น “คนชายขอบ” ของสังคมไทย เป็นเด็ก “บ้านนอก” ระดับชายแดนเลยทีเดียว ข้าบางคนยังไม่มีสัญชาติเสียอีก แต่ในขณะเดียวกัน เขาได้ก้าวหรือกำลังก้าวเข้าสู่ “ความเป็นไทย” แล้ว เพราะเขาไฝฝืนจะเป็นนักฟุตบอลมืออาชีพ อันเป็นที่มาที่สร้างความเป็นปึกแผ่นแก่สังคม เพราะเป็นที่นิยมในหมู่คนทุกชนชั้นจริงเสียด้วย ดังนั้นคนในทุกสถานภาพทางเศรษฐกิจ ทุกสถานภาพทางสังคม และทุกเชื้อชาติต่างอุทิศทรัพย์สิน เวลา ความรู้ความเชี่ยวชาญ กำลังใจ ฯลฯ ให้ความช่วยเหลือเติมกำลังความสามารถของตนเท่าที่ต่างจะทำได้ ด้วยคำกล่าวที่ได้ยินจากทุกฝ่ายเสมอว่า “คนไทยด้วยกัน” อันเป็นคำที่หายไปเป็นเวลานานแล้ว และน่าจะได้ยินใน 2552 และ 2553 เป็นอย่างยิ่ง นับว่าสอดคล้องกับแก่นเรื่องหลักของดราม่า คือ ความเป็นปึกแผ่น (เบื้องลึกภารกิจถ้ำหลวง จากปากฮีโร่ผู้เสี่ยงชีวิตช่วย 13 หมูป่า)

ดังที่กล่าวไว้ข้างต้นว่า เหตุการณ์นี้แสดงถึงความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของสังคมโลก จะพบได้จากคำพูดของผู้นำเข้าสู่รายการ 4 Corners ของสถานีข่าว ABC ออสเตรเลีย ที่เกริ่นนำว่า ‘For more than two weeks, it seemed **the whole world has been transfixed** by the extraordinary to save 12 boys and their coach trapped in the flooded cave system in Thailand’. (Out of the Dark) เหตุการณ์นี้ทำให้คนไทยและคนในสังคมโลกถูกตรึงกับที่ในระหว่างที่ทุกฝ่ายกำลังพยายามหาทางช่วยเหลือผู้ที่ติดในถ้ำทั้ง 13 คน เหตุการณ์ที่เกิดที่ประเทศไทยกลายเป็นเหตุการณ์ที่มีผู้ติดตามไปทั่วทุกมุมโลก เมื่อความช่วยเหลือสำเร็จ มีเสียงบรรยายว่า It is the end of the 18-day-drama that’s **captivated the world**. (One Way Out) ประเทศไทยได้รับความช่วยเหลือจากนานาประเทศ เช่น มูลนิธิช่วยเหลือคนทุพพลภาพ จาก สเปน ลาว 1623 ทีมค้นหาและกู้ภัยหน่วยปฏิบัติการพิเศษกองกำลังภาคพื้นแปซิฟิก จากสหรัฐอเมริกา เจ้าหน้าที่กู้ภัยและผู้เชี่ยวชาญใต้พิภพวิทยา จากออสเตรเลีย เจ้าหน้าที่ทีมกู้ภัย จากเมียนมาร์ ผู้เชี่ยวชาญด้านชลประทาน จากญี่ปุ่น ผู้เชี่ยวชาญด้านการกู้ภัยในถ้ำพร้อมหุ่นยนต์ใต้น้ำอุปกรณ์ดำน้ำสเปกโทรมิเตอร์สามมิติ จากจีน (7 ชาติร่วมภารกิจค้นหาช่วย 13 ชีวิตติดถ้ำหลวง) รวมถึง ผู้เชี่ยวชาญและอาสาสมัครจากประเทศพม่า อังกฤษ ยูเครน เบลเยียม อิสราเอล รัสเซีย ออสเตรเลีย เป็นต้น (“Thai

Navy SEAL” ในสายตาโลก) นอกจากนั้น สำนักข่าว ABC เรียกเหตุการณ์นี้ว่าเป็นสถานการณ์ที่
ไม่ได้ลึกลับแต่อย่างใด แต่ได้กลายเป็นเรื่องสำคัญระดับนานาชาติ (an unfolding drama became
a major international story)

2. **ทำหน้าที่ประกอบสร้างภาพลักษณ์ประเทศไทย** โดยเฉพาะอย่างยิ่ง
ภาพลักษณ์ของคนไทยที่เสียสละทั้งเวลาและกำลังทรัพย์ และความมีน้ำใจของคนไทยที่
Captain Jessica Tait ซึ่งเป็น U.S. Air Force Public Affairs Officer ให้สัมภาษณ์ว่า
ผู้คนนำสิ่งของ อาหาร สละเวลา และใช้แรงงานเข้าช่วยโดยไม่มีใครร้องขอ และอย่าง
ไม่ได้ต้องการสิ่งตอบแทน

Everyone coming here, **working long hours, trying to feed everyone and volunteer their time, their money and their expertise...**It’s such a beautiful culture. **All the volunteers are out there, giving their times and resources and never losing hope.**
(Jessica Tait, Out of the Dark)

หรือดังที่ Mark Willacy ผู้บรรยายสารคดี Out of the Dark บรรยายไว้ว่า

Thai people also flocked in the site from all over the country to do whatever you can help. Twenty- four hours intensity in the middle of this remote location is **feeding and supporting thousands of people involving in the operation.** Almost everything is freely supplied.

James Longman จากสำนักข่าว ABC อเมริกาก็บรรยายไว้เช่นกันว่า

This is a massive operation. This is part of a jungle which has been totally transformed. There are rescuers, volunteers, there, you can see oxygen tanks. They’re stacked up outside. **You have food trucks, volunteer station.... Nearly 50 pumps are now working to drain the cave.** They continue to pump billions tons of water out of the cave. (James Longman, Triumph in Thailand)

นอกจากนั้น ภาพยนตร์สารคดีทั้งสามเรื่องยังทำให้เห็นว่า แม้อำเภอแม่สายเป็นอำเภอขนาดเล็ก (small but bustling community...) อยู่เหนือสุดของประเทศ แต่ภาพของโรงพยาบาลอำเภอแม่สายที่ทั้ง 13 ชีวิตถูกส่งตัวเข้ารักษาและพักฟื้นก็สะอาดสะอ้าน ทันสมัย มีเครื่องมือแพทย์รองรับการรักษาดูแลอย่างครบครัน ประเทศเล็กๆอย่างประเทศไทยไม่ได้ล้าหลัง

ด้านการสาธารณสุขเลยแม้แต่หน่วย หรือโรงเรียนที่อำเภอแม่สายที่เด็กๆที่ติดถ้ำหลายคนเรียนอยู่ ก็เป็นโรงเรียนสองภาษา (ไทย-อังกฤษ) และมีครูชาวตะวันตกสอนอยู่ ภาพเด็กนักเรียนที่ได้พูดคุยกับนักข่าวเป็นภาษาอังกฤษก็แสดงให้เห็นว่า แม่จะเป็นอำเภอที่อยู่เหนือสุดของประเทศ แต่การสื่อสารด้วยภาษาต่างประเทศก็ไม่ได้เป็นปัญหาหรืออุปสรรคเลย

3. ทำหน้าที่ต่อยอดอุดมการณ์เดิมให้มั่นคง สารคดีทั้งสามเรื่องชูประเด็นเรื่อง สามัคคี คือพลัง อย่างเด่นชัด เป็นความสามัคคีที่มนุษยชาติร่วมแรงร่วมใจกันต่อกรกับธรรมชาติ ทั้งสภาพทางภูมิศาสตร์อันเป็นที่ตั้งของถ้ำ และภัยธรรมชาติ โดยมีความหวัง ความศรัทธาและความเชื่อในความสามารถของมนุษย์ด้วยกันเองเป็นแรงหนุนนำที่สำคัญ นอกจากบริเวณหน้าถ้ำจะเป็นพื้นที่ที่ผู้คนแสดงออกถึงความหวังใจต่อเพื่อนมนุษย์แม้จะไม่เคยรู้จักกันมาก่อนเลยแล้ว บริเวณหน้าถ้ำ ยังกลายเป็นพื้นที่แห่งมนุษยธรรมที่คนหลากหลายเชื้อชาติ หลากหลายสังคมมาร่วมกัน เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลกัน สละเวลา เงินทอง ความสามารถ ความเชี่ยวชาญที่ตนมีด้วยศรัทธาและความหวัง เพื่อบรรลุจุดหมายเดียวกัน คือการช่วยชีวิตเพื่อนมนุษย์ด้วยกันที่แม่โขงน้ำก็ยังไม่เคยคืน

นายแพทย์ภาคย์ โลหารชุน บรรยายภาพการดำเนินการช่วยเหลือว่า เปรียบเหมือนภาพต่อจิ๊กซอว์ขนาดใหญ่ ที่ทุกชิ้นส่วนมีความสำคัญ คำพูดนี้ละไว้ในฐานที่เข้าใจได้ว่า ทุกฝ่ายร่วมแรงร่วมใจเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน จะขาดส่วนใดไปไม่ได้ ภารกิจจึงลุล่วงอย่างงดงาม (‘The operation is like a jigsaw of a picture. **Every piece of it is important.**’) (Dr. Bhak, One Way Out)

คำให้สัมภาษณ์ของ Chris Jewell หนึ่งในนักดำน้ำชาวอังกฤษผู้นำเด็กออกจากถ้ำ และ Derek Anderson หนึ่งในทหารจากสหรัฐฯ ก็แสดงความเห็นถึงความร่วมแรงร่วมใจกันที่ทำให้ภารกิจเสร็จสิ้นเช่นกัน

‘We were simply part of a big international team. We played “A” part, but we couldn’t have done it **without all of the efforts that anybody else is in part of the rescue.**’ (Chris Jewell, One Way Out)

‘We still **kept faith.** We still **kept hope** and because of **human fortune and human perseverance** combined with professionalism almost **everything is achievable.**’ (Derek Anderson, Out of the Dark)

นอกจากนั้น ความคิดที่ว่า ชีวิตทุกชีวิตมีค่า ไม่ว่าจะเป็เด็กหรือผู้ใหญ่ จะอาศัยอยู่ที่ใดก็ตาม นำไปสู่การเสียสละกระทั่งชีวิตเพื่อช่วยเหลือผู้อื่นอย่างเต็มใจโดยไม่ลังเลเลยแม้แต่หน่วย และไม่ได้รับสิ่งใดตอบแทน อุดมการณ์ดังกล่าวปรากฏอย่างชัดเจนในสารคดีทั้ง 3 เรื่อง ดังตัวอย่าง

...a renowned British cave rescue organization gets the call for help and **responds immediately.** (Triumph in Thailand)

Chris Jewell หนึ่งในสี่นักดำน้ำในถ้ำชาวอังกฤษที่สารคดีขนานนามว่า ‘the awesome foursome’ ซึ่ง ประกอบด้วย John Volunthen, Richard William Stanton, Jason Mallinson และ Chris Jewell และเขาเป็นหนึ่งในผู้นำเด็กออกจากถ้ำ ให้สัมภาษณ์ว่า

‘I never have to think for a second about whether I would go.

It’s human nature to know you’ve got the ability and of course you will.’ (Chris Jewell, One Way Out)

In Thailand **these volunteers are working without pay...** (One Way Out)

‘... we helped people with the skills we have got. That’s what we did... (Jason Mallinson, One Way Out)

Ben Reymenants ทำธุรกิจดำน้ำที่ภูเก็ต เขาชำนาญการสำรวจถ้ำด้วย เขาและเพื่อนไม่รีรอที่จะเข้าช่วยเหลือเป็นอาสาสมัครด้วย

He (Ben Reymenants) and a partner are among the many volunteers who **rushed to the scene.** (Triumph in Thailand)

กล่าวได้ว่า การเสียชีวิตของจาสิบเอกสมาน กุณัน (ยศในขณะนั้น) เจ้าหน้าที่หน่วยซีล นอกราชการ อาสาสมัครเข้าช่วยเหลือภารกิจที่ถ้ำหลวง กลายเป็นความสูญเสียที่เป็นพลังผลักดันให้ทุกคนมุ่งมั่นที่จะทำภารกิจนี้ให้สำเร็จ

4. ทำหน้าที่ประกอบสร้างความจริงของเหตุการณ์และการกระทำ นายณรงค์ศักดิ์ โอสถนากร ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงรายในขณะนั้น และต่อมาทำหน้าที่ ผู้อำนวยการสั่งการในพื้นที่ช่วยเหลือ 13 ชีวิต (incident commander) เรียกการดำเนินการช่วยเหลือเด็กและผู้ช่วยโค้ชทีมฟุตบอลหมูป่าจำนวน 13 คน ว่าเป็น ‘Thailand’s mission impossible’ คำพูดนี้ได้สร้างชุดความคิดในใจผู้ชมว่า ปฏิบัติการช่วยเหลือ 13 คนให้รอดชีวิตอย่างปลอดภัยนั้นเป็น “ภารกิจที่เป็นไปไม่ได้” (Thailand’s mission impossible) คำพูดของผู้บรรยายสารคดี นักดำน้ำที่อยู่ในเหตุการณ์ และผู้สื่อข่าวในพื้นที่ เขาเหล่านี้ต่างใช้คำและสำนวนที่ผู้ชมจะค่อยๆ เกิดชุดความคิดนี้ขึ้นในใจ จากการพูดถึงลักษณะของถ้ำ น้ำและระดับน้ำ และความอันตรายและความยากลำบากในการดำเนินการตลอดจนทัศนคติของผู้ปฏิบัติหน้าที่ในเหตุการณ์ตั้งแต่เห็นสภาพพื้นที่จนการช่วยเหลือเกิดขึ้นและดำเนินอย่างต่อเนื่องจนเสร็จสิ้น ล้วนช่วยสร้างชุดความคิด “ภารกิจที่เป็นไปไม่ได้” (Thailand’s mission impossible) ทั้งสิ้น ซึ่งสื่อนี้ว่าเมื่อเป็นภารกิจที่เป็นไปไม่ได้ นั่นคือ มีผู้ติดถ้ำบางรายเสียชีวิต หรือไม่มีผู้รอดชีวิตเลยแม้แต่คนเดียว แต่อย่างไรก็ตาม ในท้ายที่สุด ภารกิจดังกล่าวก็ประสบ

ผลสำเร็จ ทั้ง 13 คนมีชีวิตรอดปลอดภัย ภารกิจดังกล่าวกลายเป็น Thailand's 'mission possible' (In a deep down dark and majestic dead trap, after nine days of desperate searching, the twelve missing members of the soccer team and their coach are found miraculously alive.)

จะโดยตั้งใจหรือไม่ก็ตาม อาจสรุปได้ว่าเรื่องเล่านี้ต้องการสื่อความหมายถึงการต่อสู้ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติซึ่งมีมาตั้งแต่ในอดีต มนุษย์สู้กับภัยพิบัติทางธรรมชาติเพื่อให้มีชีวิตรอดสืบเผ่าพันธุ์ต่อไป เพื่อสร้างบ้านเรือน ชุมชน เพื่อให้มีที่ทำกิน แต่ในขณะเดียวกัน มนุษย์ก็อาศัยธรรมชาติในการดำรงชีวิต เรื่องเล่าเรื่องนี้ก็เช่นกัน การพยายามเอาชนะน้ำที่ท่วมขังและเพิ่มปริมาณขึ้นในถ้ำที่เกิดจากฝนตกเพื่อช่วยเหลือชีวิตมนุษย์ 13 ชีวิตให้ออกจากถ้ำได้อย่างปลอดภัย เป็นการต่อสู้อีกครั้งหนึ่งของมนุษย์กับธรรมชาติโดยมีชีวิตของเด็ก 12 คนและผู้ใหญ่ 1 คน เป็นเดิมพัน ครั้งนี้มนุษย์ระดมเครื่องมือที่ทันสมัยอาจเรียกได้ว่าทันสมัยที่สุดเท่าที่จะหาได้ ใช้ผู้เชี่ยวชาญที่มีประสบการณ์สูงระดับที่ทั่วโลกยอมรับ ระดมสรรพกำลังจากผู้คนจากทั่วสารทิศมาสู้กับธรรมชาติ และนี่เป็นอีกครั้งหนึ่งที่มนุษย์เอาชนะธรรมชาติได้

'Thailand's mission impossible'

ความคิดที่ว่าคำในภาษาสร้างตัวตนของสิ่งที่ภาษาพูดขึ้นมา เช่น สร้างสิ่งที่เรียกว่า “อาชญากร” “ผู้ก่อการร้าย” “เด็ก” และ “ประชาธิปไตย” เป็นต้น เป็นแนวคิดที่ ขบวนการหันกลับมาสนใจศึกษาราก (the linguistic turn) ได้เสนอไว้ ผู้เสนอคือ กุสตาฟ เบอร์กแมน (Gustav Bergmann) นักปรัชญาชาวออสเตรีย-อเมริกัน ขบวนการนี้มีสาระสำคัญคือ การปรับเปลี่ยนทฤษฎะที่มีต่อภาษาว่า ภาษาไม่ใช่เครื่องมือในการพูดถึงโลก หรือเป็นตัวแทนโลก วัตถุ ความคิด ความเชื่อ แต่ ภาษาสร้างโลก สร้างความคิด และสร้างเอกลักษณ์ต่างๆขึ้นมา (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร 2551: 12)

สารคดีทั้งสามเรื่องเป็นตัวอย่างเป็นตัวอย่างที่สนับสนุนแนวคิดนี้อย่างชัดเจน ผู้ชมสารคดีเกิดความคิดและเห็นการเปลี่ยนแปลง พัฒนาของเหตุการณ์ จาก ค้นหา (search) ไปเป็น ภารกิจทางทหาร (military operation) และกลายเป็นการกู้ชีวิต (rescue) (Out of the Dark) ในท้ายที่สุด คำที่ใช้เรียกเด็กชายนักฟุตบอลเยาวชนทีมหมูป่าและผู้ช่วยหัวหน้าโค้ช เปลี่ยนไปเป็น “สินค้าที่มีค่า” (precious cargo) ถ้ำที่ทุกคนเคยเข้าไปเที่ยวเล่น กลายเป็น “กับดักแห่งความตาย” (dead trap) นอกจากนั้น พลังของภาษาในสารคดีทั้งสามเรื่องนี้ยังสร้างชุดความคิด 'Thailand's mission impossible' ทำให้ผู้ที่อยู่ในเหตุการณ์และผู้เกี่ยวข้อง รวมถึงผู้คนทั่วโลกที่ติดตามข่าวนี้ เกิดความคิด ความรู้สึกในใจและเข้าใจไปในทางเดียวกันว่า ปฏิบัติการช่วยชีวิตนักฟุตบอลเยาวชนกลุ่มนี้เป็น “ภารกิจที่เป็นไปไม่ได้” ดังตัวอย่างการใช้คำศัพท์ในสารคดีทั้งสามเรื่องเมื่อพูดถึงลักษณะของถ้ำที่แคบ น้ำที่เพิ่มระดับขึ้น อันตรายที่จะเกิดได้ทุกเมื่อ รวมถึงทัศนคติของผู้ที่อยู่ในเหตุการณ์และความยากลำบากของการปฏิบัติการช่วยเหลือทั้ง 13 ชีวิต

และด้วยอำนาจของภาษาทั้งศัพท์และสำนวนเหล่านี้ ทำให้ภาพยนตร์สารคดีทั้งสามเรื่องนี้ทำหน้าที่ยิ่งไปกว่าการบันทึกเหตุการณ์ที่น่าจดจำ หรือ การนำเสนอเรื่องตื่นเต้นของสังคมที่ผู้คนทั่วโลกให้ความสนใจ

1. ลักษณะของถ้ำ

เมื่อพูดถึงถ้ำหลวง ขุนน้ำนางนอนที่นักฟุตบอลเยาวชนและผู้ช่วยโค้ช 13 ชีวิตติดอยู่ ผู้ชมจะเห็นภาพความลึกและแคบของถ้ำ และเมื่อมีฝนตก การเข้าออกถ้ำแทบเป็นไปได้เลย

Thum Luang is 10 kilometres limestone cave system with **deeply and narrow passage way.**

When the monsoon comes the cave is quickly filled with water and when that happens **it is impossible to enter or leave.** (Out of the Dark-Mark Willacy พิธีกรนำเข้าสู่รายการ)

'If they are in the right place, they could survive for 5-6 days. The water now is higher and higher. The cave **even the entrance will be closed.** (Vern Unsworth, Out of the Dark)

'One of the holes we explored today was about 600 or 700 metres in depth vertically. But there are **levels on the way descending through that depth.** (One of Thai rescue team members, Out of the Dark)

ชุดคำที่ผู้บรรยายสารคดีหรือผู้เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์เช่น **deeply and narrow passage way, levels on the way descending through that depth, impossible to enter or leave, even the entrance will be closed** ล้วนแสดงให้เห็นว่า ถ้ำลึกและแคบ มีระดับความชัน อีกทั้งปากถ้ำอาจจะปิด ทำให้การเข้าออกถ้ำเป็นไปได้ยากลำบาก

2. ความอันตราย ความยากลำบากในการช่วยเหลือ

ผู้เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ ใช้คำศัพท์ที่ล้วนแสดงถึงความยาก ความลำบาก ความอันตราย อันทำให้การช่วยเหลือเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ ดังตัวอย่าง

For Thailand lost boys, the soccer team trapped in the flooded cave, **there was danger in every drop.** (Triumph in Thailand)

There're still **huge dangers but incredibly difficult operation.** I think we have to accept that **it could go wrong.** (Bill Whitehouse, Triumph in Thailand)

This is **like climbing the Everest**...Even among the cave divers in the world, this is not the kind of the tasks they'd be undertaken by the majority of them. (Anmar Mirza, Triumph in Thailand)

หรือการที่ผู้รายงานข่าวถาม Charles Hodges ว่า เชื่อมาก่อนหรือไม่ว่าจะช่วยเหลือได้สำเร็จ เขาตอบว่า การช่วยเหลือได้สำเร็จนั้น มัน”เหนือจริง” มาก

Reporter: Looking back, can you believe that you can accomplish this?

Charles Hodges: **It's so surreal.**

3. น้ำและระดับน้ำ

'It is like swimming in coffee.'

'You dive in **black coffee** with **zero visibility**'.

'The water is cold and **muddy**.'

'...physically, you can't see your hand, (like) how close is it (your hand) to you. (Jason Mallinson, One Way Out)

นักสำรวจถ้ำชาวอังกฤษให้ความเห็นต่อทีมนักช่วยเหลือจากอเมริกาหลังจากเข้าสำรวจพื้นที่ดังนี้

'The currents right now are not manageable. The rain's still falling. The flood is getting high. **The visibility is zero** and the water is cold.'

Monsoon is in forecast. **Oxygen levels are dangerously low** and hundreds of rescuers move into the cave breathing the same air. (Triumph in Thailand)

Monitors in the cave detected **an alarming drop of air quality.**

(One Way Out)

น้ำในถ้ำที่เย็นเยียบ ชุ่นและดำราวกับกาแฟ ทำให้การมองเห็นเป็นศูนย์ ปริมาณออกซิเจนที่ต่ำ ทำให้คุณภาพอากาศต่ำ รวมถึงการจัดการกับกระแสน้ำที่ยากลำบาก ยิ่งช่วยเสริมความคิดที่ว่าภารกิจนี้เป็นภารกิจที่เป็นไปไม่ได้มากยิ่งขึ้น

4. ทศนคติของผู้ปฏิบัติหน้าที่ในเหตุการณ์

นักดำน้ำที่เข้าสำรวจถ้ำ นักดำน้ำที่นำเด็กออกมา รวมถึงผู้ปฏิบัติหน้าที่ในพื้นที่ต่างแสดงความเห็นไปในทางเดียวกันถึงความเสี่ยง ความยากลำบากในการช่วยเหลือ และโอกาสที่ทั้ง 13 คนจะรอดชีวิตทั้งหมดว่าเป็นไปได้ยาก ล้วนช่วยประกอบสร้างชุดความคิด 'Thailand's mission impossible' ทั้งสิ้น เช่น:

‘Not looking good at all.’

‘This is **highly hazardous.**’

a desperate searching

‘Cave diving rescues are really rare and none of them have ever been done with 13 people, 2.4 kilometres in to the earth.’ (Charles Hodges, Out of the Dark)

‘At first, we think it is **not possible to dive them out**’.

‘The **risk level is high.**’

‘We knew **that’s not a zero- risk operation,** but we also knew that leaving the kids there for 3-4 months was a bad option.’

(Charles Hodges, One Way Out)

‘the divers said **bringing all the kids out alive will be an impossible mission.**’ They said it is **incredible for us to help.**’ (Charles Hodges, One Way Out)

‘**This is the worst condition you can have for a rescue**’.

(Charles Hodges, One Way Out)

We’re wondering how this is going to possibly work, and to be honest **the prospect is bleak.**’ (= there’s little or no hope for the future) (Craig Challen, Out of the Dark)

‘This is **one of the most 5 dangerous caves I’ve been in in my career. That was kind of the hair stands at the back of your neck.** (Derek Anderson, Out of the Dark)

ทีมนักดำน้ำชาวออสเตรเลียและอเมริกา (Australian & American rescue team) แสดงความเห็นต่อการช่วยเหลือครั้งนี้นี้ พวกเขาคิดว่าการดำน้ำเพื่อช่วยชีวิตทั้ง 13 คนครั้งนี้ เป็นการสู้รบกับกระแสน้ำและเวลา (**a battle against the rising water and against the time itself** depending on the wet season) เป็นการช่วยเหลือที่ไม่ธรรมดาและน่าจดจำที่สุดครั้งหนึ่ง (**a remarkable rescue mission ever undertaken**) เป็นการดำเนินการที่เสี่ยงต่อชีวิตอย่างยิ่ง (**a complex life threatening operation**) แม้กระทั่ง Mallinson ผู้นำเด็กออกมายังคิดในตอนต้นว่าอาจนำออกมาไม่ได้

‘At first I think they are not going to get out. I mean the kids.

It’s all about panic in the water. You can tell the kids what

you want but in an actual situation when you get a kid in the water, they are panic. **So, at first we actually thought we can't dive them out.** (Jason Mallinson, One Way Out)

Mallinson ย้ำว่า การดำน้ำเข้าออกหลายๆครั้ง ทำให้การมองเห็นแย่งลง และกระแสน้ำจะยิ่งทำให้การมองเห็นแย่งลงไปอีก เขากล่าวว่ามันเป็นประสบการณ์ที่สร้างความอ่อนล้าทางใจอย่างยิ่งในการกลับเข้าไปและดำน้ำออกมาครั้งแล้วครั้งเล่า (a mentally exhausting experience to go in and back) และตัวเขาเองก็ไม่แน่ใจเลยว่าจะช่วยให้ทุกคนรอดชีวิตได้หรือไม่ จากคำให้สัมภาษณ์ที่แสดงความไม่แน่ใจของเขา ดังนี้

'We can get some of them out, or we leave them in there **has a very high chance that none of them survive.**' (Derek Anderson, One Way Out)

'We think it might work. There's a chance...**some of the kids might die**.' (Jason Mallinson, One Way Out)

'We can realistically save 60-70% of the kids, I expect. **Three to five to die in the operation.**' (Charles Hodges, One Way Out)

'This is a heart-wrenching decision, confronting the Thai officials, to save any of the boys or have to risk losing some of them.'
(One Way Out)

'It was one diver one boy. That's a tremendous responsibility.' (One Way Out)

และเมื่อความช่วยเหลือเริ่มต้นขึ้น เขาก็ยังไม่มั่นใจเต็มที่ว่าจะพาเด็กๆออกมาได้อย่างยังมีชีวิตรอด '**...I was not fully confident to get them out alive.**' (Jason Mallinson, One Way Out) อย่างไรก็ตาม ในท้ายที่สุด ภารกิจก็สำเร็จ กลายเป็นภารกิจที่เป็นไปได้ (mission possible) เป็น ชัยชนะที่เกิดขึ้นในประเทศไทย (Triumph in Thailand) ที่สร้างความสุขให้กับผู้ที่เกี่ยวข้องและประชาคมโลกที่ติดตามข่าวนี้

In a deep down, dark and majestic dead trap, after 9 days of desperate searching, 12 boys and their soccer coach are found **miraculously alive.**

...this discovery, the jokes, those people and families **electrify the world...**

แม้ในช่วงปฏิบัติการช่วยเหลือช่วงแรก คำศัพท์ที่ใช้บรรยายเหตุการณ์หรือที่นักดำเนินำใช้พูดถึงสถานการณ์ล้วนสร้างชุดความคิดว่าเหตุการณ์นี้เป็น ‘Thailand’s mission impossible’ แต่ในที่สุดทั้ง 13 ชีวิตก็รอดชีวิตอย่างปลอดภัย จึงนำไปสู่ความคิดใหม่ที่ว่า ‘Triumph in Thailand’ เกิดขึ้นแทนที่ และนำไปสู่บทจบของเหตุการณ์ที่นำความสุขมายังทุกคนที่ติดตามข่าวนี้

มนุษย์ดิ้นรนต่อสู้เพื่อหาทางเอาชนะธรรมชาติตลอดเวลา เพื่อการมีชีวิตรอด เพื่อการมีที่ทางทำกิน บางครั้งมนุษย์ก็เป็นฝ่ายเพลี่ยงพล้ำ ฝ่ายแพ้แก่ธรรมชาติ เช่น ความสูญเสียทั้งทรัพย์สินและชีวิต เมื่อเกิดเหตุการณ์สึนามิ หรือวาตภัยต่างๆ อาจกล่าวได้ว่า เรื่องเล่าทั้งสามเรื่องนี้ แสดงให้เห็นถึงการต่อสู้ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติอีกครั้งหนึ่ง โดยมีเวลาที่จำกัดเพราะหากช่วยเหลือทั้ง 13 ชีวิตเข้าเกินไป ปริมาณออกซิเจนในอากาศที่ลดลง อาจทำให้ไม่มีใครรอดชีวิตก็เป็นได้ และมีความเป็นความตายของทั้ง 13 ชีวิต เป็นเดิมพัน ในท้ายที่สุดมนุษย์เป็นผู้ชนะในการต่อสู้ครั้งนี้ ชัยชนะนี้เกิดขึ้นจากจิตใจที่มุ่งมั่น ความร่วมแรงร่วมใจ เสียสละเวลา ทรัพยากร ความรู้ความสามารถ โดยใช้อุปกรณ์เครื่องมือที่ทันสมัยที่สุดเท่าที่จะหาได้ วิศวกรสถานแห่งประเทศไทยถึงกับได้ทำหนังสือเรื่อง ภารกิจช่วย 13 ชีวิตหมู่ป่า ที่สุดแห่งเทคโนโลยีสหวิทยาการและวิศวกรรม รวบรวมและเรียบเรียงโดยวิศวกรรมสถานแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ เพื่อรวบรวมเรื่องราว อุปกรณ์ที่นำมาใช้ การวางแผนการช่วยเหลือ ฯลฯ ในเหตุการณ์ครั้งนี้ รวมถึงความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านของบุคลากรที่มีประสบการณ์สูง จึงช่วยให้มนุษย์ชนะได้และไม่ตกเป็นเหยื่อของธรรมชาติในการต่อสู้ครั้งนี้ ดังปรากฏในคำนำของหนังสือดังนี้

วิศวกรรมสถานแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ ได้มีส่วนร่วมในปฏิบัติการดังกล่าว ได้สัมผัสถึงความ มุ่งมั่นสามัคคีในการทำงานร่วมกัน ได้พบเทคโนโลยีสหวิทยาการและงานวิศวกรรมที่น่าสนใจยิ่ง จึงทำให้เกิดภารกิจสำคัญคือ การรวบรวมงานด้านวิศวกรรม จัดทำระเบียบผู้เชี่ยวชาญในแต่ละด้านในปฏิบัติการครั้งนี้ รวมทั้งจิตอาสาที่มากน้ำใจ

หนังสือ “ภารกิจช่วย 13 ชีวิตหมู่ป่า ที่สุดแห่งเทคโนโลยีสหวิทยาการและวิศวกรรม” จึงจัดพิมพ์ขึ้นเพื่อเผยแพร่ ปฏิบัติการด้านวิศวกรรมและเทคโนโลยีสหวิทยาการที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน เพื่อเป็นประโยชน์ และบันทึกไว้ให้ชนรุ่นหลัง ได้ศึกษาเรียนรู้ต่อไป (ภารกิจช่วย 13 ชีวิตหมู่ป่า ที่สุดแห่งเทคโนโลยีสหวิทยาการและวิศวกรรม)

และเมื่อสังเกตการตั้งชื่อภาพยนตร์สารคดีทั้งสามเรื่อง จะเห็นว่าชื่อทั้งสามชื่อ ล้วนสื่อเน้นของการดิ้นรนเพื่อให้รอดชีวิต Out of the Dark (สถานีข่าว ABC ออสเตรเลีย) ทางเลือกที่ต้องเลือกเพียงทางเดียว One Way Out (สถานีข่าว ABC สหรัฐอเมริกา) การต่อสู้ที่นับเป็น “ชัย

ชนะ” ของมนุษย์ Triumph in Thailand (สถานีข่าว ABC สหรัฐอเมริกา) และนี่อาจเป็นความหมายที่เรื่องเล่าทั้งสามเรื่องนี้ต้องการสื่อต่อสังคมก็เป็นได้

ภาพยนตร์สารคดีทั้งสามเรื่อง ไม่ได้เป็นเพียงสารคดีที่เป็นบันทึกเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาหนึ่งในประเทศไทยเท่านั้น แต่ยังสามารถทำหน้าที่ของเรื่องเล่าอย่างสมบูรณ์อีกด้วย กล่าวคือทำหน้าที่สร้างความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันในหมู่คนไทย ทำหน้าที่ประกอบสร้างภาพลักษณ์ประเทศไทย ทำหน้าที่ต่อยอดคุณธรรมเดิมให้มั่นคง ทำหน้าที่ประกอบสร้างความจริงของเหตุการณ์และการกระทำ หน้าที่ทั้งหมดนี้แสดงออกผ่านภาษาทั้งสิ้น อีกทั้งยังสื่อความหมายถึงชัยชนะที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติด้วย และด้วยพลังและอำนาจของภาษาที่ใช้ในเรื่องเล่าทั้งสามเรื่องนี้ ทั้งคำศัพท์ สำนวน และภาพที่ปรากฏในสารคดี เรื่องเล่าทั้งสามเรื่องนี้จึงตรึงคนทั้งโลกไว้ให้รู้สึกตื่นเต้น เอาใจช่วย และส่งกำลังใจให้กับทุกฝ่ายที่อยู่ในสถานการณ์นั้น จากเหตุการณ์ที่เป็น ภารกิจที่เป็นไปไม่ได้ กลายเป็นภารกิจที่เป็นไปได้ในที่สุด นำความรู้สึกโล่งอก และมีความสุขเมื่อเห็นทุกคนที่เกี่ยวข้องกับการช่วยชีวิตมีชีวิตรอดและปลอดภัย

เอกสารอ้างอิง

- กาญจนา แก้วเทพ. (2553). *แนวพินิจใหม่ในสื่อสารการศึกษา*. กรุงเทพมหานคร: ภาพพิมพ์.
- กรุงเทพธุรกิจ. (2561). *7 ชาดีร่วมภารกิจค้นหาช่วย 13 ชีวิตติดถ้ำหลวง*. สืบค้นเมื่อ 10 ตุลาคม 2561, จาก www.bangkokbiznews.com/news/detail/806342
- ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิช. (2546). *เชิงอรรถวัฒนธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: วิชาษา.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2551). *ภาษากับการเมือง/ความเป็นการเมือง*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2561). *เบื้องลึกภารกิจถ้ำหลวง จากปากฮีโร่ผู้เสี่ยงชีวิตช่วย 13 หมูป่า*. สืบค้นเมื่อ 22 กรกฎาคม 2561, จาก: <https://www.facebook.com/MatchonOnline>
- เปลว สีเงิน (2561). *“Thai Navy Seal” ในสายตาโลก*. สืบค้นเมื่อ 23 กันยายน 2561, จาก: <https://www.thaipost.net/main/detail/12692>
- วิศวกรรมสถานแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์. (2562). *ภารกิจช่วย 13 ชีวิต ที่สุดแห่งเทคโนโลยีสหวิทยาการและวิศวกรรม*. สืบค้นเมื่อ 10 มีนาคม 2562, จาก https://www.eit.or.th/Big/files/extfile/DownloadURL.pdf?fbclid=IwAR07pZpLHTxDcimO_dpMAqLX6WRINp8aYJZRsaqWC_2j6nwbY1_rtSKchw
- BBC News Thai. (2561). *สมาน กุนัน “จ่าแซม” อดีตหน่วยซีล ผู้สละชีพในปฏิบัติการถ้ำหลวง*. สืบค้นเมื่อ 10 ตุลาคม 2561, จาก <https://www.bbc.com/thai/thailand-44734574>

- Fisher, W. (1987). *Human Communication as Narration: Toward Philosophy of Reason, Value and Action*. Columbia. University of South Carolina Press.
- Richardson, John E. (2007). *Analyzing Newspaper: An Approach from Critical Discourse Analysis*. New York: Palgrave Macmillan.
- THE BANGKOK INSIGHT EDITORIAL TEAM. (2561). “ขอบคุณจากใจ” ทีมกู้ภัยต่างชาติร่วมช่วย 13 หมูป่า. สืบค้นเมื่อ 10 ตุลาคม 2561, จาก <https://www.thebangkokinsight.com/23217>
- YouTube. (2018, October 10). One Way Out. [Video file]. Retrieved from <https://youtu.be/k3NB9-x8itY>
- YouTube. (2018, October 10). One Way Out. [Video file]. Retrieved from <https://youtu.be/Kefr9x-5usw>
- YouTube. (2018, October 10). One Way Out. [Video file]. Retrieved from <https://abcnews.go.com/.../big-home-runs-boys-rescued-thai-cave-days-56879466>
- YouTube. (2018, October 10). One Way Out. [Video file]. Retrieved from <https://abcnews.go.com/.../cave-divers-face-multiple-obstacles-day-thai-cave-56879162>
- YouTube. (2018, October 10). One Way Out. [Video file]. Retrieved from <https://abcnews.go.com/.../boys-apologize-parents-cave-coach-calm-part-56879108>
- YouTube. (2018, October 10). One Way Out. [Video file]. Retrieved from <https://abcnews.go.com/.../life-life-boys-coach-thai-cave-rescue-part-5687022>
- YouTube. (2018, October 10). Out of the Dark. [Video file]. Retrieved from www.abc.net.au/4_corners/out-of-the-dark/10000580
- YouTube. (2018, October 10). Triumph in Thailand. [Video file]. Retrieved from abcnews.go.com/2020/video/felt-nervous-worried-12-boys-coach-trapped-inside-56498543
- YouTube. (2018, October 10). Triumph in Thailand. [Video file]. Retrieved from abcnews.go.com/2020/video/moment-12-boys-coach-trapped-inside-thai-cave-56498542

YouTube. (2018, October 10). Triumph in Thailand. [Video file]. Retrieved from abcnews.go.com/2020/video/rescue-operators-weigh-options-save-13-people-trapped-56498541

YouTube. (2018, October 10). Triumph in Thailand. [Video file]. Retrieved from abcnews.go.com/2020/video/rescuer-dies-save-13-people-trapped-inside-thai-56498540

YouTube. (2018, October 10). Triumph in Thailand. [Video file]. Retrieved from abcnews.go.com/2020/video/rescuers-pull-boys-thai-cave-part-56498539

YouTube. (2018, October 10). Triumph in Thailand. [Video file]. Retrieved from abcnews.go.com/2020/video/miraculous-moment-12-boys-coach-thai-cave-part-56498471

ทัศนคติของ Generation X ที่มีต่อเครื่องมือสื่อสารการตลาด เบอร์มิงคล เครือข่าย AIS

ชฎาเพชร ไชยวงศา
นักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชานิติศาสตร์การตลาด
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่อง “ทัศนคติของ Generation X ที่มีต่อเครื่องมือสื่อสารการตลาดเบอร์มิงคล เครือข่าย AIS” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาทัศนคติของ Generation X ที่มีต่อการสื่อสารการตลาด เบอร์มิงคลเครือข่าย AIS โดยเป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่อยู่ในช่วง Generation X จำนวน 18 คน ทั้งที่ใช้ และไม่ใช้เบอร์มิงคล เครือข่าย AIS

ผลการศึกษา พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ช่วงอายุระหว่าง 38 – 42 ปี สถานภาพโสด มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน 15,001- 30,000 บาท ประกอบอาชีพ ค้าขาย / ธุรกิจส่วนตัว กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่รู้จักเบอร์มิงคลจากการแนะนำของบุคคลแวดล้อม และการสื่อสารการตลาดของ เครือข่าย AIS ซึ่งการแนะนำของบุคคลแวดล้อมมีผลต่อการตัดสินใจเลือกใช้เบอร์มิงคลมากที่สุด รองลงมาคือการสื่อสารการตลาดเบอร์มิงคลของ เครือข่าย AIS ซึ่งผู้ให้ข้อมูลแนะนำว่า ช่องทางออนไลน์เป็นช่องทางการสื่อสารการตลาดที่สร้างการรับรู้ และมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อมากที่สุด นอกจากนี้ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ยังไม่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกใช้เบอร์มิงคลอีกด้วย

คำสำคัญ: ทัศนคติเจเนอเรชันเอ็กซ์, เครื่องมือสื่อสาร, เบอร์มิงคลเครือข่ายเอไอเอส

Generation X's Attitude towards AIS's lucky telephone numbers' marketing communication tools

Chadapetch Chaiwongsa

Master Student in Marketing Communication

Graduate School

University of the Thai Chamber of Commerce

Abstract

This paper aims to study generation X's attitude towards AIS's lucky telephone numbers' marketing communication tools. The research is qualitative, using an in-depth interview technique. The interview guidelines were used by means of closed ended and open ended questions. The samples include 9 AIS lucky telephone numbers users and 9 non-users.

From this study, the majority of the samples are females, aged between 38-42. Most are business owners, public servants, or public enterprise workers.

The study found that most of the respondents know about the lucky telephone numbers from families and friends. Next they know the numbers through AIS Integrated Marketing Communication (IMC) tools. The most influential factors for them to purchase the numbers are family and friends, next are AIS IMC tools. The respondents suggested that the best way to communicate with them is online communication. Interestingly, both users and non-users believe in astrology.

Keywords: generation-x's attitude, marketing communication tools,
AIS's lucky telephone number

ความสำคัญและที่มาของปัญหาวิจัย

ในสังคมไทยผู้คนจำนวนหนึ่งมีความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ ไม่ว่าจะเป็นการถือฤกษ์ถือยาม การพยากรณ์เหตุการณ์ต่าง ๆ ของอนาคต ลางดี ลางร้าย โชคลาภ เคราะห์กรรม ทำอย่างไรจึงจะมี โชค หรือทำอย่างไรจึงจะพ้นเคราะห์กรรม โหราศาสตร์ไทยจึงมีอิทธิพลอย่างมากในการดำเนินชีวิตของคนไทยทุกระดับ ตั้งแต่การรับท้บจับศึก สร้างบ้านสร้างเมือง จนถึงการใช้ชีวิตประจำวัน เช่น การกำหนดเวลาตัดผม ตัดเล็บ เพราะมีความเชื่อว่ากฎเกณฑ์เหล่านี้จะก่อให้เกิดผลดี ผลเสีย เป็นมงคล หรือไม่เป็นมงคล แก่ผู้กระทำการนั้น ๆ ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ปรากฏขึ้นในชมพูทวีปตั้งแต่สมัยพุทธกาล คือ เมื่อประมาณสองพันหกร้อยปีมาแล้ว เดิมทีศาสตร์นี้เป็นที่แพร่หลายในหมู่วรรณะพราหมณ์ เพราะพวกพราหมณ์ถือว่าพวกตนเป็นตัวแทนของเทพเจ้า กษัตริย์ในสมัยนั้นมักตั้งพราหมณ์เป็นที่ปรึกษาราชการ มีหลักฐานที่แสดง ให้เห็นถึงการดำรงอยู่ของความเชื่อโหราศาสตร์ในสมัยพุทธกาลนั้น ก็คือการทำนายของพราหมณ์โณณฑัญญะ ซึ่งปรากฏในพุทธประวัติ (ราตรี ปีนแก้ว, 2554)

ต่อมาโหราศาสตร์ได้เผยแพร่เข้ามาในสังคมไทยสมัยสุโขทัย สมัยอยุธยา จนมาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ได้มีการจัดตั้ง “กรมโหร” ขึ้นเป็นหน่วยงาน โดยมีพระโหราธิบดีเป็นอธิบดีกรม เพื่อคำนวณปฏิทินทำนายเหตุการณ์ และดูฤกษ์ยาม จนกระทั่งสมัยรัชกาลที่ 7 หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศ พ.ศ. 2475 ข้าราชการกรมโหรก็แยกย้ายไปอยู่ในกระทรวงทบวงกรมต่าง ๆ และออกมาประกอบอาชีพอิสระ (พนิชา อัมสมบูรณ์ และ ศิริโชค เลิศยะโส, 2553) ส่งผลให้โหราศาสตร์ได้ขยายไปสู่สามัญชน และต่อมาได้เกิดการรวมตัวกันเพื่อก่อตั้ง สมาคมโหร แห่งประเทศไทย ขึ้นอย่างเป็นทางการ เมื่อวันที่ 26 พฤษภาคม พ.ศ. 2490 เวลา 11 นาฬิกา 41 นาที ซึ่งตรงกับวันขึ้น 7 ค่ำ เดือน 7 ปีชุน (โหราศาสตร์สากลยูเรเนียน, 2553)

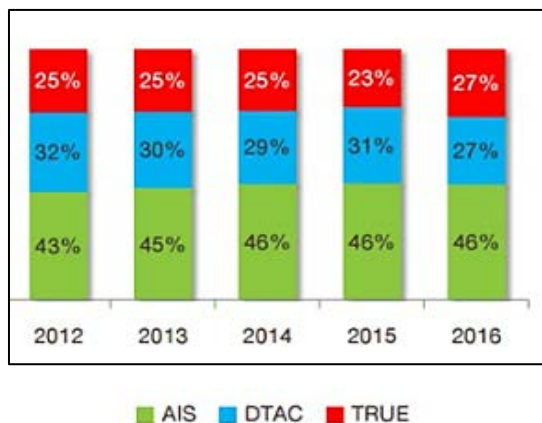
แม้โลกมีวิวัฒนาการอย่างรวดเร็วทั้งเรื่องวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ทำให้วิชาโหราศาสตร์ดูเหมือนจะไม่จำเป็นอีกต่อไป แต่กลับไม่เป็นเช่นนั้นเพราะยิ่งโลกเจริญมากขึ้นเท่าใด วิถีชีวิตของมนุษย์ยิ่งสลับซับซ้อนมากขึ้น มีความเครียด มีความต้องการ และมีปัญหาเกิดขึ้นอย่างไม่จบสิ้นทำให้คนบางกลุ่มหันไปพึ่งโหราศาสตร์ ธุรกิจโทรศัพท์มือถือเครือข่ายต่าง ๆ จึงอาศัยความเชื่อนี้ เพื่อสร้างกลยุทธ์การสื่อสารการตลาดเบอร์มงคลโดยอิงจากศาสตร์ตัวเลข เนื่องจากตัวเลขมีความเกี่ยวข้องกับทุกส่วนของชีวิต ไม่ว่าจะเป็น วันเดือนปีเกิด เลขบัตรประชาชน เลขรหัสบัตรเอทีเอ็ม ทะเบียนรถ และเบอร์โทรศัพท์มือถือที่มีความผูกพันกับชีวิตมากเพราะ เป็นตัวเลขที่มนุษย์ใช้เป็นสื่อกลางในการสื่อสารทั้งเรื่องส่วนตัวและเรื่องงาน และนำติดตัวไปทุกที่

ธุรกิจเบอร์มงคลเติบโตขึ้นมาก โดยการขายเบอร์มงคลเริ่มต้นตั้งแต่หลักร้อยถึงหลักหลายล้านบาทต่อเลขหมาย ขึ้นอยู่กับอุปทานและอุปสงค์ที่เกิดขึ้นในตลาด และเป็นธุรกิจที่มีเงินหมุนเวียน

ในตลาดหลายร้อยล้านบาท การซื้อขายเบอร์มงคล จะคึกคักในช่วงเทศกาล มีการซื้อขายเบอร์มงคลที่มีราคาสูงเป็นจำนวนมาก ส่วนใหญ่มักซื้อเป็นของขวัญสำหรับตัวเอง นอกจากความต้องการซื้อ “เบอร์สวย” หรือการมองหา “เบอร์มงคล” ให้กับตนเองแล้ว กลุ่มผู้บริโภคเป้าหมายยังซื้อเบอร์มงคลสำหรับเป็นของขวัญ ผากเพื่อนฝูงญาติพี่น้องอีกด้วย

จากความนิยมดังกล่าวทำให้เครือข่ายผู้ให้บริการโทรศัพท์มือถือ เช่น AIS DTAC และ TRUE หันมาให้ความสำคัญ และเกิดการแข่งขันการตลาดเบอร์มงคลอย่างสูง ซึ่งจากสถิติ จากแผนภาพที่ 1 แสดงสัดส่วนผู้ใช้บริการเครือข่าย AIS DTAC และ TRUE ระยะเวลา 5 ปีที่ผ่านมา ปี 2012-2016 (Veedvil, 2559) พบว่าเครือข่าย AIS มีสถิติผู้ใช้งานโทรศัพท์มือถือมากที่สุด 5 ปีซ้อน (2012-2016) และในปี 2017 ยังคงมีสถิติผู้ใช้งานโทรศัพท์มือถือสูงสุดเป็นอันดับ 1 โดยมีส่วนแบ่งการตลาดสูงสุดถึง 46% ดังแผนภาพที่ 2 แสดงสัดส่วนผู้ใช้บริการเครือข่าย AIS DTAC และ TRUE ไตรมาสที่ 1 ประจำปี 2560 (Veedvil, 2560) และจากงานวิจัยพบว่า กลุ่มผู้บริโภคเป้าหมายของเบอร์มงคล คือ ลูกค้าที่มีความชอบ และความเชื่อส่วนตัว ทั้งเพศหญิง และเพศชาย อยู่ในช่วงวัยทำงาน อายุตั้งแต่ 30 ปีขึ้นไป หลากหลายอาชีพ และมีฐานะค่อนข้างดี (สำนักงานคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ, 2556)

Thailand Mobile Operators in 5 Years

ภาพที่ 1: สัดส่วนผู้ใช้บริการเครือข่าย AIS DTAC และ TRUE ระยะเวลา 5 ปีที่ผ่านมา
ปี 2012-2016

ที่มา : <http://www.veedvil.com/featured/mobile-users-in-thailand-q4-2016/>

ภาพที่ 2: สัดส่วนผู้ใช้บริการเครือข่าย AIS DTAC และ TRUE ไตรมาสที่ 1 ประจำปี 2560

ที่มา : <http://www.veedvil.com/featured/mobile-users-in-thailand-q1-2017/>

ด้วยเหตุนี้ ผู้ศึกษาจึงสนใจศึกษาเรื่อง ทศนคติของ Generation X (กลุ่มคนอายุ 38 - 53 ปี) ที่มีต่อเครื่องมือสื่อสารการตลาดเบอร์มุงคล เครือข่าย AIS ผู้ที่เป็นกลุ่มผู้บริโภคหลักของเบอร์มุงคล เนื่องจากเป็นกลุ่มคนที่ใช้เทคโนโลยีในการดำเนินชีวิต แต่ยังมีส่วนหนึ่งที่มีความเชื่อเรื่องสิ่งทวิวิทยาศาสตร์ไม่อาจอธิบายได้ เช่น เรื่องเบอร์มุงคล

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาทศนคติของ Generation X ที่มีต่อเครื่องมือสื่อสารการตลาดเบอร์มุงคล เครือข่าย AIS

ขอบเขตการศึกษา

งานวิจัยชิ้นนี้ ผู้วิจัยมุ่งเน้นการศึกษาทศนคติของ Generation X ที่มีต่อเครื่องมือสื่อสารการตลาดเบอร์มุงคล เครือข่าย AIS โดยใช้วิธีศึกษาเชิงคุณภาพ มีขอบเขตการศึกษา 2 ด้าน ได้แก่ ขอบเขตด้านเนื้อหา และขอบเขตด้านประชากร

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา เป็นข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารประเภทต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ข้อมูลเกี่ยวกับองค์กร ข้อมูลด้านเครื่องมือสื่อสารการตลาดของเครือข่าย AIS เพื่อตอบวัตถุประสงค์การสื่อสารการตลาดเบอร์มุงคลเครือข่าย AIS

2. ขอบเขตด้านประชากร ผู้ให้สัมภาษณ์เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ Generation X จำนวน 9 คน ที่ใช้เบอร์มุงคลเครือข่าย AIS และ Generation X จำนวน 9 คน ที่ไม่ใช้เบอร์มุงคลเครือข่าย AIS โดยเป็นการศึกษาแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) สัมภาษณ์ในช่วงวันที่ 15 ตุลาคม

- 31 ตุลาคม 2561 เพื่อตอบวัตถุประสงค์ทัศนคติของ Generation X ต่อการสื่อสารการตลาดเบอร์มงคล เครือข่าย AIS

3. ระยะเวลาในการทำการวิจัย เริ่มตั้งแต่เดือน สิงหาคม – พฤศจิกายน 2561 รวมทั้งสิ้น 4 เดือน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบทัศนคติของ Generation X ที่มีต่อเครื่องมือสื่อสารการตลาด เบอร์มงคล เครือข่าย AIS

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการสื่อสารการตลาด

การสื่อสารการตลาด (Marketing Communication) ในที่นี้หมายถึงผู้ผลิตสินค้ากับผู้บริโภค การติดต่อสื่อสารที่มีประสิทธิภาพจะสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ในการสื่อสารตลอดจนวัตถุประสงค์ทางการตลาด

ศิริวรรณ เสรีรัตน์ (2537) กล่าวว่า การสื่อสารทางการตลาด หมายถึง กิจกรรมในการติดต่อสื่อสารกับกลุ่มเป้าหมายเพื่อสร้างความเข้าใจ โดยมุ่งหวังให้เกิดพฤติกรรมตอบสนองตามวัตถุประสงค์ของแผนการตลาดของธุรกิจ ในการสื่อสารทางการตลาดนั้น อาจจะใช้สื่อผ่านภาพ (Imagery) ถ้อยคำ (Word) หรือ สัญลักษณ์ (Symbol) ก็ได้ แต่ทั้งนี้ การสื่อสารการตลาดนั้น นักการตลาดจะต้องสื่อสารได้สอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภค โดยอาจใช้วิธีการโน้มน้าวจิตใจ กระตุ้นความต้องการเพื่อให้ผู้บริโภคได้รับข้อมูลที่เป็นประโยชน์ และนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทัศนคติซึ่งจะมีผลในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม

ภิขานไกรฤทธิ์ บุญเกียรติ (2549) ได้กล่าวว่า การตลาดเป็นสิ่งที่มีความหมายเกี่ยวกับการตอบสนองกับผู้บริโภคเพื่อเพิ่มยอดขายตลอดมาในทุกยุคทุกสมัย หรืออีกความหมายหนึ่ง อาจหมายถึง การค้นหาข้อได้เปรียบทางการแข่งขัน เช่น นวัตกรรมใหม่ การเป็นเจ้าของทรัพยากร และการป้องกันการเข้ามาในตลาดของคู่แข่ง เป็นต้น

ชื่นจิตต์ แจ้เจนกิจ (2543) ได้กล่าวว่า การสื่อสารการตลาดแบบผสมผสาน (Integrated Marketing Communication หรือ IMC) เป็นนำเครื่องมือสื่อสารมาใช้ร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งการโฆษณาผ่านสื่อมวลชน การขายโดยพนักงาน การส่งเสริมการขาย การประชาสัมพันธ์ การตลาดทางตรง มาผสมผสานให้สอดคล้องกับพฤติกรรมผู้บริโภคเป้าหมาย เพื่อให้ผู้บริโภครับรู้ว่าสินค้านั้นๆ มีคุณค่าเพิ่มไปจากผู้ผลิตรายอื่นในตลาด

เสรี วงษ์มณฑา (2540) ได้กล่าวไว้ว่า การสื่อสารการตลาดแบบบูรณาการ หมายถึง กระบวนการของการพัฒนาแผนงานการสื่อสารการตลาดที่ต้องใช้การสื่อสารเพื่อจูงใจหลายรูปแบบ กับกลุ่มเป้าหมายอย่างต่อเนื่อง โดยมุ่งสร้างพฤติกรรมของกลุ่มเป้าหมายให้สอดคล้องกับความต้องการของการตลาด พิจารณาวិธีการสื่อสารตราสินค้าเพื่อกลุ่มเป้าหมายได้รู้จักสินค้านำไปสู่ความรู้สึก ความคุ้นเคยและความเชื่อมั่นในสินค้า

กล่าวโดยสรุป ความหมายการสื่อสารการตลาดเชิงบูรณาการ คือ การตลาดแบบผสมผสาน โดยการนำเครื่องมือสื่อสารมาใช้ร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อพัฒนาแผน การสื่อสารการตลาด และนำมาจูงใจกลุ่มผู้บริโภค เพื่อให้ผู้บริโภคทราบว่าสินค้านั้นๆ มีคุณค่ามากกว่าผู้ผลิตรายอื่น และยังทำให้เกิดการรับรู้ และความคุ้นเคยกับตราสินค้านั้นๆ ด้วย

2. แนวคิดเกี่ยวกับทัศนคติ

นักวิชาการหลายคนได้ให้คำนิยาม ความหมายของคำว่า “ทัศนคติ” ไว้มากมาย และความหมายของทัศนคติที่ถือว่าเป็นที่ยอมรับ และได้รับอ้างอิงบ่อยครั้ง ได้แก่ คำจำกัดความของ Allport (1935 อ้างถึงในสุบรรพต รักชอบสันติ, 2555) ที่กล่าวว่า ทัศนคติ คือ ความเอนเอียงหรือแนวโน้ม (Predisposition) ของพฤติกรรมในการตอบสนองต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่เกิดมาจากการเรียนรู้ และเป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นในรูปแบบของความชื่นชอบ (Favorable) หรือความไม่ชื่นชอบ (Unfavorable)

นันทรัตน์ อยู่พูล (2531) ได้กำหนดองค์ประกอบของทัศนคติไว้ ดังนี้ องค์ประกอบด้านความรู้ ความนึกคิด (The Cognitive Component), องค์ประกอบด้านความรู้สึก (The Affective Component) และ องค์ประกอบด้านพฤติกรรม (The Behavioral Component)

Charles R. Foster (1961 อ้างถึงใน รัชนิดา ชำนาญมนตรี, 2539) ได้อธิบายว่า ทัศนคติเป็นสิ่งที่เกิดจากการเรียนรู้ (Learning) จากแหล่งทัศนคติต่าง ๆ ที่สำคัญดังนี้

1) ประสบการณ์เฉพาะอย่าง (Specific Experiences) เมื่อบุคคลมีประสบการณ์เฉพาะอย่างต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดในทางที่ดีหรือไม่ดี จะทำให้เขาเกิดทัศนคติต่อสิ่งนั้นไปตามทิศทางที่เคยมีประสบการณ์มาก่อน ซึ่งประสบการณ์เฉพาะอย่างตรงกับทัศนคติต่อเบอร์มงคลมากที่สุด

2) การติดต่อสื่อสารกับบุคคลอื่น (Communication) การได้ติดต่อสื่อสารกับบุคคลอื่นจะทำให้เกิดทัศนคติจากการรับรู้ข่าวสารต่าง ๆ จากผู้อื่นได้

3) สิ่งที่เป็นแบบอย่าง (Models) การเลียนแบบผู้อื่นทำให้เกิดทัศนคติขึ้นโดยขั้นแรกเมื่อเหตุการณ์บางอย่าง บุคคลจะสังเกตว่าบุคคลอื่นปฏิบัติอย่างไร ขั้นต่อไปบุคคลนั้นจะแปลความหมายของการปฏิบัตินั้นในรูปแบบของทัศนคติ

4) ความเกี่ยวข้องกับสถาบัน (Institutional Factors) ทัศนคติหลายอย่าง ของบุคคลเกิดขึ้นจากความเกี่ยวข้องกับสถาบัน เช่น ครอบครัว โรงเรียน หรือหน่วยงาน เป็นต้น

เมื่อพิจารณาจากแหล่งที่มาของทัศนคติดังกล่าว จะเห็นได้ว่าองค์ประกอบสำคัญที่จะเป็นตัวเชื่อมโยงทำให้มนุษย์เกิดทัศนคติต่อสิ่งต่าง ๆ ก็คือการติดต่อสื่อสาร ทั้งนี้เพราะไม่ว่าทัศนคติจะเกิดจากประสบการณ์เฉพาะอย่าง การติดต่อสื่อสารกับบุคคลอื่นสิ่งที่เป็นแบบอย่าง หรือความเกี่ยวข้องกับสถาบันก็มักจะมีการติดต่อสื่อสารแทรกอยู่เสมอ จึงอาจจะกล่าวได้ว่า การติดต่อสื่อสารเป็นกิจกรรมที่สำคัญอย่างมากที่มีผลทำให้บุคคลเกิดทัศนคติต่อสิ่งต่าง ๆ ขึ้นได้

ดาร์ณี พาลุสุข (2532) กล่าวว่าบุคคลจะแสดงออกของทัศนคติ 3 ประเภทด้วยกัน คือ

1) ทัศนคติทางบวก (Positive Attitude) คือ ทัศนคติที่จะชักนำให้บุคคลแสดงปฏิกิริยาในด้านดีต่อบุคคลอื่น ต่อเรื่องราวใดเรื่องราวหนึ่ง ต่อนโยบายหรือต่อองค์กร

2) ทัศนคติทางลบ (Negative Attitude) คือ ทัศนคติที่เกิดขึ้นได้ในบุคคลทุกคน ได้แก่ มีความรู้สึกที่ไม่ดีหรือเป็นไปในทางลบต่อบุคคล สินค้า องค์กรหรือสถาบัน ทัศนคติในทางลบมักจะเกิดขึ้นร่วมกับความไม่พอใจ (Dissatisfaction) เช่น คนบางคนอาจมีทัศนคติลบต่อการดูดวง ซึ่งทัศนคติลบนี้อาจก่อให้เกิดอคติในใจของเขา เป็นสาเหตุให้เขาด่วนสรุปถึง ความเชื่อเรื่องเบอร์มงคลว่าเป็นเรื่องมงาย เป็นต้น

3) ทัศนคตินิ่งเฉย (Passive Attitude) คือ ทัศนคติที่บุคคลไม่ให้ความสำคัญต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือต่อบุคคล หรือองค์กรสถาบัน เนื่องจากบุคคลผู้นั้นไม่มีความคิดเห็นในเรื่องนั้นๆ โดยสิ้นเชิง เช่น คนที่มีทัศนคติเฉยเมยต่อการดูดวง อาจเป็นเพราะว่าเขาไม่เคยคลุกคลีกับคนที่ชอบดูดวง เป็นต้น

3. แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารการตลาดแบบปากต่อปาก

การสื่อสารการตลาดแบบปากต่อปาก (Word of Mouth Communication, WOM) เป็นรูปแบบการสื่อสารที่ไม่เป็นทางการ โดยอาศัยบุคคลเป็นช่องทางการสื่อสารที่สำคัญที่จะบอกเรื่องราวเกี่ยวกับสินค้าหรือบริการต่าง ๆ ซึ่งเกิดจากการที่กลุ่มเป้าหมายได้ใช้สินค้า หรือบริการแล้วเกิดความพึงพอใจก็จะบอกต่อทำให้ข่าวสารกระจายไปได้อย่างรวดเร็ว เป็นวิธีที่มีผลมากในการแพร่กระจายข่าวสาร และการมีอิทธิพลในการตัดสินใจ ทั้งนี้การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นข้อมูลเกี่ยวกับสินค้าหรือบริการของผู้บริโภคนั้น เป็นหนทางหนึ่งในการช่วยลดความเสี่ยงในการซื้อสินค้าหรือบริการโดย Rosen (2000 อ้างถึงใน ธิดาวรรณ เพชรรัตน์, 2556) อธิบายแนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารการตลาดแบบบอกต่อว่า เป็นการสื่อสารที่พูดถึงข้อมูล ความเห็น หรือคำวิจารณ์ระหว่างคน ๆ หนึ่งไปสู่อีกคนหนึ่ง (Person to person Communication) ซึ่งเกี่ยวข้องกับผลิตภัณฑ์สินค้า ตราสินค้า การบริการ หรือสถานที่ เป็นการแลกเปลี่ยนกันในกลุ่มของลูกค้าในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง โดยเฉพาะ ทำให้ข่าวสารแพร่ขยายออกไป

สรุปผลการวิจัย

จากผลการศึกษา ผู้ให้ข้อมูลรู้จักเบอร์มงคลจากสองช่องทาง คือ การแนะนำจากบุคคล แวดล้อม และการสื่อสารการตลาดของเครือข่าย AIS ซึ่งถ้ารู้จักจากบุคคลแวดล้อม นอกจากจะแนะนำให้รู้จักเบอร์มงคลแล้ว ยังมีการบอกเล่าถึงประสบการณ์เกี่ยวกับเบอร์มงคล รวมทั้งผู้แนะนำให้ข้อมูลเปลี่ยนแปลงไปใช้เบอร์มงคลอีกด้วย หากรู้จักเบอร์มงคลจากการสื่อสารการตลาดจะรับรู้ในด้านผลิตภัณฑ์ เช่น ความหมายของเบอร์มงคล ประเภทของเบอร์มงคล หรือการดูแลรวมของเบอร์มงคล เป็นต้น ซึ่งการสื่อสารการตลาดจะเน้นไปทางให้ข้อมูลมากกว่าการชักจูงให้ซื้อผลิตภัณฑ์

ในส่วนของประสบการณ์เกี่ยวกับเบอร์มงคลนั้นเป็นสิ่งที่ขึ้นอยู่กับความเชื่อของแต่ละบุคคล ไม่มีเครื่องมือวัดได้อย่างชัดเจน แต่ทุกคนที่กล่าวว่าตนเองมีประสบการณ์ต่อเบอร์มงคลนั้น จะวัดจากสิ่งที่พบเจอในอดีตเป็นหลัก โดยตั้งต้นจากอดีตที่มีปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ เมื่อเปลี่ยนมาใช้เบอร์มงคลแล้วปัญหาหรืออุปสรรคนั้นลดลง หรือเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นก็จะคิดว่าเป็นเพราะเบอร์มงคล และกล่าวว่าตนเองมีประสบการณ์ตรงต่อเบอร์มงคล แต่หากเปลี่ยนมาใช้เบอร์มงคลแล้วปัญหาหรืออุปสรรคนั้นไม่ลดลง หรือไม่ดีขึ้น ก็จะกล่าวว่าตนเองไม่มีประสบการณ์ต่อเบอร์มงคล ซึ่งคนที่มีประสบการณ์ก็จะมีความรู้สึกที่ดีต่อเบอร์มงคล แต่คนที่ไม่มีประสบการณ์ ทั้งที่ทดลองใช้แล้ว แต่ไม่เกิดความเปลี่ยนแปลง หรือคนที่ไม่เคยทดลองใช้เลยก็จะมีความรู้สึกที่นิ่งเฉยต่อเบอร์มงคล และยังตีความไปอีกว่าเบอร์โทรศัพท์มงคลไม่แตกต่างกับเบอร์โทรศัพท์ธรรมดาที่ใช้งานอยู่

นอกจากเบอร์มงคลของเครือข่าย AIS แล้ว ยังมีเบอร์มงคลของเครือข่ายอื่นอีกด้วย เช่น เครือข่าย TRUE เครือข่าย DTAC ในมุมมองของผู้ให้ข้อมูลนั้น มองว่าเบอร์มงคลของทุกเครือข่ายไม่แตกต่างกันเนื่องจากเป็นศาสตร์ตัวเลขเหมือนกัน จะแตกต่างกันเพียงองค์ประกอบอื่นของเครือข่ายเท่านั้น เช่น คุณภาพสัญญาณ โปรโมชัน สิทธิพิเศษและการให้บริการของพนักงาน เป็นต้น แต่วิธีที่จะทำให้เครือข่ายมีความแตกต่าง และน่าสนใจ ขึ้นอยู่กับการโฆษณาของแต่ละเครือข่ายเท่านั้นเอง หลังจากนั้นขึ้นอยู่กับว่าผู้บริโภคจะให้ความสำคัญกับเบอร์มงคล หรือเครือข่ายเป็นหลัก ซึ่งกลุ่มผู้ให้ข้อมูลนั้นมีทั้งผู้ให้ความสำคัญกับเบอร์มงคลเป็นหลัก และให้ความสำคัญกับเครือข่ายเป็นหลัก

กลุ่มที่ให้ความสำคัญกับเบอร์มงคลเป็นหลัก จะมีบุคคลแวดล้อมที่มีความรู้ในศาสตร์ตัวเลขเป็นคนเลือกเบอร์มงคลให้ ผู้ให้ข้อมูลกล่าวว่า แรกทีเดียวไม่ได้สนใจว่าเบอร์ที่เลือกจะเป็นของเครือข่าย AIS หรือไม่ หากเบอร์นั้นถูกใจแต่ไม่ใช่ของเครือข่าย AIS พวกเขาก็ยังเลือกซื้อเบอร์นั้น และนำมาย้ายเครือข่ายเองภายหลัง แต่ในขณะเดียวกันกลุ่มที่ให้ความสำคัญกับเครือข่ายเป็นหลักมีจำนวนมากกว่า ซึ่งเป็นกลุ่มลูกค้าที่เคยใช้บริการเครือข่าย AIS อยู่แล้ว เมื่อต้องการเปลี่ยนมาใช้เบอร์มงคลจึงเลือกเจาะจงว่าจะซื้อเบอร์มงคลของเครือข่าย AIS เท่านั้น โดยส่วนมากจะไปเลือกซื้อที่

ศูนย์บริการ AIS ด้วยตนเอง สาเหตุที่ทำให้ขึ้นชอบและยืนยันจะเลือกใช้เครือข่าย AIS ต่อ คือ คุณภาพสัญญาณ โพรโมชัน สิทธิพิเศษและบริการหลังการขาย ในส่วนของผู้ใช้เบอร์มงคลให้เหตุผลที่ทำให้ไม่ตัดสินใจเปลี่ยนไปใช้เบอร์มงคล คือ ไม่มีความเชื่อในเรื่องเบอร์มงคล หรืออาจเชื่อเพียงเล็กน้อย ซึ่งไม่มากพอจะทำให้เปลี่ยนเบอร์โทรศัพท์ นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นว่าความสนใจในโหราศาสตร์ไม่มีผลต่อการเลือกใช้เบอร์มงคล เนื่องจากทุกคนมีความเชื่อแต่ไม่ตัดสินใจเลือกใช้ ในขณะที่ผู้ใช้เบอร์มงคลมีทั้งคนที่เชื่อในโหราศาสตร์ และไม่เชื่อในโหราศาสตร์

ทั้งนี้ในด้านการสื่อสารการตลาด พบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนมากเคยรับรู้การสื่อสารการตลาด เบอร์มงคลเครือข่าย AIS ซึ่งช่องทางที่รับรู้มากที่สุดเป็นช่องทางออฟไลน์ ภายในศูนย์บริการ AIS ประกอบด้วย จอ LED โปสเตอร์ แผ่นพับ และใบปลิว รองลงมาเป็นช่องทางออนไลน์ คือ เว็บไซต์ AIS และ เฟซบุ๊ก AIS ซึ่งผู้ใช้เบอร์มงคลส่วนใหญ่มองว่า การสื่อสารการตลาดสร้างการรับรู้ และเปลี่ยนแปลงทัศนคติได้แต่ไม่มีส่วนทำให้ตัดสินใจเลือกใช้เบอร์มงคลเครือข่าย AIS ส่วนผู้ใช้เบอร์มงคลส่วนใหญ่มองว่าการสื่อสารการตลาดสร้างการรับรู้ แต่เปลี่ยนแปลงทัศนคติไม่ได้ และไม่มีส่วนทำให้ตัดสินใจเลือกใช้เบอร์มงคลเครือข่าย AIS เช่นเดียวกัน ซึ่งในภาพรวมช่องทางการสื่อสารการตลาดที่มีอิทธิพลที่สุดที่ทำให้ตัดสินใจเลือกใช้เบอร์มงคลเครือข่าย AIS คือช่องทางออนไลน์ ประกอบไปด้วย เฟซบุ๊ก ไลน์ และ วิดีโอที่มี Influencer จะมีผลมากที่สุด

อภิปรายผล

จากการสรุปผลการศึกษาเรื่อง “ทัศนคติของ Generation X ต่อเครื่องมือสื่อสารการตลาด เบอร์มงคล เครือข่าย AIS” ผู้ศึกษาได้นำผลสรุปการศึกษามาอภิปราย ดังนี้

ผู้ให้ข้อมูลรู้จักเบอร์มงคลจากสองช่องทาง ช่องทางแรก คือการแนะนำจากบุคคลแวดล้อม ซึ่งนอกจากบุคคลแวดล้อมจะแนะนำให้รู้จักเบอร์มงคลแล้ว ยังมีการบอกเล่าถึงประสบการณ์เกี่ยวกับเบอร์มงคล รวมทั้งชักจูงผู้ให้ข้อมูลเปลี่ยนแปลงไปใช้เบอร์มงคลอีกด้วย ซึ่งวิธีนี้สอดคล้องกับแนวคิดและทฤษฎีเรื่องการสื่อสารการตลาดแบบปากต่อปาก (Word of Mouth Communication, WOM) ของ Rosen (2000 อ้างถึงใน ธิดาวรรณ เพชรรัตน์, 2556) ที่กล่าวว่า การสื่อสารการตลาดแบบปากต่อปากเป็นรูปแบบการสื่อสารที่ไม่เป็นทางการ โดยอาศัยบุคคลเป็นช่องทางการสื่อสารที่สำคัญ ที่จะบอกเรื่องราวเกี่ยวกับสินค้าหรือบริการต่าง ๆ ซึ่งเกิดจากการที่กลุ่มเป้าหมายได้ใช้สินค้าหรือบริการแล้วเกิดความพึงพอใจ ก็จะบอกต่อจากบุคคลหนึ่งไปยังบุคคลอื่น ซึ่งทำให้ข่าวสารกระจายไปได้อย่างรวดเร็ว เป็นวิธีที่มีผลมากวิธีหนึ่ง ทั้งในด้านการแพร่กระจายข่าวสาร และการมีอิทธิพลในการตัดสินใจซื้อ ดังข้อมูลจาก ผู้ให้ข้อมูลกล่าวว่า รู้จักเบอร์มงคลจากคำบอกเล่าของเพื่อน พี่ หลาน ลูก้า เป็นต้น

ช่องทางที่สอง คือ รู้จักเบอร์มงคลผ่านการสื่อสารการตลาดของ เครือข่าย AIS ซึ่งช่องทางนี้ ผู้ให้ข้อมูลจะรับรู้ในด้านข้อมูลผลิตภัณฑ์เป็นส่วนมาก เช่น ความหมายของเบอร์มงคล ประเภทของ เบอร์มงคลหรือการดูผลรวมของเบอร์มงคล เป็นต้น ซึ่งการสื่อสารการตลาดของ AIS จะเน้นไปทางให้ ข้อมูลมากกว่าการชักจูงให้ซื้อผลิตภัณฑ์ วิธีนี้สอดคล้องกับแนวคิดและทฤษฎีการสื่อสารทางการตลาด ของ ศิริวรรณ เสรีรัตน์ (2537) ที่กล่าวว่า การสื่อสารทางการตลาด หมายถึง กิจกรรมในการ ติดต่อสื่อสารกับกลุ่มเป้าหมายเพื่อสร้างความเข้าใจ โดยมุ่งหวังให้เกิดพฤติกรรมตอบสนองตาม วัตถุประสงค์ของแผนการตลาดของธุรกิจ ในการสื่อสารทางการตลาดนั้น อาจจะใช้สื่อผ่านภาพ (Imagery) ถ้อยคำ (Word) หรือ สัญลักษณ์ (Symbol) ก็ได้ แต่ทั้งนี้การสื่อสารการตลาดนั้น นักการ ตลาดจะต้องสื่อสารได้สอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภค โดยอาจใช้วิธีการโน้มน้าวจิตใจ กระตุ้นความต้องการเพื่อให้ผู้บริโภคได้รับข้อมูลที่เป็นประโยชน์ และนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ซึ่งจะมีผลในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในที่สุด ดังผลการวิจัยที่ผู้ให้ข้อมูลกล่าวว่า รู้จักเบอร์มงคล จาก โปสเตอร์ แผ่นพับ ใบปลิว เว็บไซต์ AIS หรือ เฟซบุ๊ก AIS

ในส่วนของประสบการณ์เกี่ยวกับเบอร์มงคลนั้น เป็นสิ่งที่ขึ้นอยู่กับความเชื่อของแต่ละบุคคล ไม่มีเครื่องมือวัดได้อย่างชัดเจน แต่ทุกคนที่กล่าวว่าตนเองมีประสบการณ์ต่อเบอร์มงคลนั้นจะวัดจาก สิ่งที่พบเจอในอดีตเป็นหลัก ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับทัศนคติของ Zimbardo, Ebberson and Maslact (1977 อ้างถึงใน รัชนิดา ชำนาญมนต์, 2539) ที่กล่าวว่า ทัศนคติ เป็นสิ่งที่ เกิดจากการเรียนรู้ของมนุษย์ หรือประสบการณ์ที่เกิดขึ้นของแต่ละคน ไม่ใช่สิ่งที่ติดตัวเรามาตั้งแต่ กำเนิด โดยทัศนคตินั้นเป็นสภาพทางจิตใจของมนุษย์ที่มีอิทธิพลต่อความคิด การกระทำของบุคคล และมีความคงทนถาวรพอสมควร อย่างไรก็ตามทัศนคติอาจมีการเปลี่ยนแปลงได้จากอิทธิพลของ สิ่งแวดล้อมต่าง ๆ นอกจากนี้การแสดงออกทางทัศนคติของผู้ให้ข้อมูลยังสอดคล้องกับทฤษฎี ของ ดารณี พาลุสุข (2532) ที่กล่าวว่าบุคคลจะแสดงออกทางทัศนคติ 3 ประเภทด้วยกันคือ 1) ทัศนคติ ทางบวก 2) ทัศนคติทางลบ 3) ทัศนคตินิ่งเฉย ซึ่งจากผลการศึกษาพบว่า ผู้ให้ข้อมูลมีการแสดงของ ทัศนคติเพียง 2 ประเภทเท่านั้น คือคนที่มีประสบการณ์ก็จะมีทัศนคติทางบวก ส่วนคนที่ไม่ มีประสบการณ์ก็จะมีทัศนคตินิ่งเฉย ไม่มีผู้ให้ข้อมูลท่านใดที่มีทัศนคติทางลบ แม้ว่าใช้เบอร์มงคลแล้วไม่ เกิดความเปลี่ยนแปลงก็ตาม นอกจากเบอร์มงคลของเครือข่าย AIS แล้ว ยังมีเบอร์มงคลของเครือข่าย อื่นอีกด้วย เช่นเครือข่าย TRUE เครือข่าย DTAC ในมุมมองของผู้ให้ข้อมูลนั้นมองว่า เบอร์มงคลของ ทุกเครือข่ายไม่แตกต่างกัน เนื่องจากเป็นศาสตร์ตัวเลขเหมือนกัน จะแตกต่างกันเพียงองค์ประกอบ อื่นของเครือข่ายเท่านั้น เช่น คุณภาพสัญญาณ โพรโมชัน สิทธิพิเศษ และการให้บริการของพนักงาน เป็นต้น แต่วิธีที่จะทำให้ดูแตกต่าง และน่าสนใจ ขึ้นอยู่กับการโฆษณาของแต่ละเครือข่ายนั่นเอง

จากการศึกษาพบว่าผู้ที่ให้ความสำคัญกับเบอร์มงคลเป็นหลัก มักจะมีบุคคลแวดล้อม ที่มีความรู้ในศาสตร์ตัวเลขเป็นคนเลือกเบอร์มงคลให้ เช่น อาจารย์ที่เป็นหมอดูหรือซินแส และบุคคล

เหล่านี้ ยังบอกกับผู้ใช้ข้อมูลว่า หากจะเลือกเบอร์มงคลที่เหมาะสมกับตนเอง ต้องดูตัวเลข ในเบอร์เป็นหลัก ไม่ใช่ดูจากเครือข่ายเป็นหลัก ผู้ให้ข้อมูลจึงไม่ได้สนใจเลยว่าเบอร์นั้นเป็นของเครือข่าย AIS หรือไม่ หากว่าเบอร์นั้นถูกใจ แต่ไม่ใช่ของเครือข่าย AIS ผู้ให้ข้อมูลก็ยังยืนยันจะเลือกเบอร์นั้น และนำมาย้ายเครือข่ายเองภายหลัง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับทัศนคติของ Charles R. Foster (1961 อ้างถึงใน รัชนิดา ชำนาญมนตรี, 2539) ที่กล่าวว่า การติดต่อสื่อสารกับบุคคลอื่น (Communication) จะทำให้เกิดทัศนคติจากการรับรู้ข่าวสารต่าง ๆ จากผู้อื่นได้ นอกจากนี้อาจมีเรื่อง ความเกี่ยวข้องกับสถาบัน (Institutional Factors) มาเกี่ยวข้องด้วย เช่น อาจารย์แต่ละคน หรือ สำนักหมอดูแต่ละแห่ง มีวิธีการเลือกเบอร์ที่แตกต่างกัน ทำให้ผู้ใช้ข้อมูลเกิดทัศนคติที่แตกต่างกัน ในขณะที่เดียวกันกลุ่มที่ให้ความสำคัญกับเครือข่ายเป็นหลัก มีจำนวนมากกว่า มักเป็นที่เคยใช้บริการเครือข่าย AIS อยู่แล้วเมื่อต้องการเปลี่ยนมาใช้เบอร์มงคล จึงเจาะจงว่าจะใช้เบอร์มงคลของเครือข่าย AIS เท่านั้น โดยส่วนมากจะไปเลือกซื้อที่ศูนย์บริการ AIS ด้วยตนเอง สาเหตุที่ทำให้ชื่นชอบและยืนยันจะเลือกใช้เครือข่าย AIS ต่อ คือ คุณภาพสัญญาณ โปรโมชัน สิทธิพิเศษ และการให้บริการของพนักงาน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับคุณภาพการบริการของ เบญชภา แจ็งเวชฉาย (2559) ที่กล่าวว่า การส่งมอบบริการที่มีคุณภาพ เป็นหนทางหนึ่งที่ทำให้ธุรกิจประสบความสำเร็จท่ามกลางการแข่งขัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อธุรกิจที่ให้บริการมีรูปแบบการให้บริการที่คล้ายคลึงกัน และตั้งอยู่ในบริเวณเดียวกัน ดังนั้นการเน้นคุณภาพการบริการ จึงเป็นวิธีที่จะสร้างความแตกต่างให้องค์กรได้ และความแตกต่างนี้จะนำมาซึ่งการเพิ่มพูนของผู้บริโภค นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีความพึงพอใจ และทัศนคติ ส่งผลต่อการซื้อซ้ำของ (Bearden and Teel, 1983; Innis, 1991; Oliver, 1980; Hellier, Geursen, Carr and Richard, 2003 อ้างถึงใน ศิโสภา อุทิศสัมพันธ์กุล, 2553) ที่กล่าวว่า ความพึงพอใจ และทัศนคติ เป็นจุดกำเนิดของการซื้อซ้ำ ซึ่งในที่นี้ ความพึงพอใจคือภาพรวมความสุขของลูกค้าที่มีต่อเครือข่าย AIS และความพึงพอใจที่เกิดจากประสบการณ์เกี่ยวกับการให้บริการของพนักงาน AIS และทัศนคติหลังการซื้อ คือแนวโน้มเชิงที่เกิดจากการเรียนรู้ที่นำไปสู่ความรู้สึกที่เป็นกลาง เป็นบวกหรือเป็นลบซึ่งส่วนใหญ่เป็นการประเมินมาจากประสบการณ์เกี่ยวกับสินค้าและบริการ บริษัท หรือ ตราสินค้าเช่น ความเปลี่ยนแปลงหลังการใช้เบอร์มงคลเครือข่าย AIS

ในส่วนของผู้ที่ไม่ใช้เบอร์มงคลให้เหตุผลที่ทำให้ไม่ตัดสินใจเปลี่ยนไปใช้เบอร์มงคล คือ ไม่มี ความเชื่อในเรื่องเบอร์มงคล หรืออาจเชื่อเพียงเล็กน้อยซึ่งไม่มากพอจะทำให้เปลี่ยนไปใช้ นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นว่า ความสนใจในโหราศาสตร์ไม่มีผลต่อการเลือกใช้เบอร์มงคล เนื่องจากผู้ใช้เบอร์มงคลทั้ง 9 คน มีทั้งคนที่เชื่อ และไม่เชื่อในโหราศาสตร์ แต่ยังคงเลือกที่จะใช้เบอร์มงคล ส่วนคนที่ไม่ใช้เบอร์มงคลทั้ง 9 คน ทุกคนมีความเชื่อในเรื่องโหราศาสตร์ แต่ไม่มีใครตัดสินใจเลือกใช้เบอร์มงคลเลย

ทั้งนี้ในด้านการสื่อสารการตลาด พบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนมากเคยรับรู้การสื่อสารการตลาดเบอร์มงคลเครือข่าย AIS ซึ่งช่องทางที่รับรู้มากที่สุดเป็นช่องทางออฟไลน์ ภายในศูนย์บริการ AIS

ประกอบด้วย จอ LED โปสเตอร์ แผ่นพับ และใบปลิว ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการสื่อสารการตลาดแบบออฟไลน์ (Offline Marketing) ที่กล่าวว่า การทำการตลาดแบบเก่าที่ไม่มีการใช้อินเทอร์เน็ตเข้ามาช่วย เน้นไปที่การสื่อสารด้านเดียว เช่น สิ่งพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ ป้ายประกาศ อาจเป็นการทำการตลาดแบบเฉพาะเจาะจงในพื้นที่นั้น ๆ การตลาดแบบ Offline Marketing เหมาะกับธุรกิจบางประเภทที่ต้องการความน่าเชื่อถือเพราะได้เห็นสินค้าหรือบริการจริง ทดสอบก่อนซื้อได้ และสอบถามข้อมูลกับผู้ชายได้โดยตรงไม่ผ่านอินเทอร์เน็ต (Esarn, 2560) รองลงมาเป็นช่องทางออนไลน์ คือ เว็บไซต์ AIS และ เฟซบุ๊ก AIS ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการสื่อสารการตลาดแบบออนไลน์ (Online Marketing) ที่กล่าวว่าเป็นการใช้สื่อใหม่บนกลุ่มเป้าหมายใหม่ ๆ มีการพูดคุยเสนอข่าวสารกับลูกค้าได้ทั้งทาง ข้อความ ภาพ เสียง วิดีโอ กราฟฟิก และเรายังสามารถติดตามลูกค้าได้ ทาง Social Media ต่าง ๆ เช่น เฟซบุ๊ก แฟนเพจ ไลน์ อีเมล ซึ่งช่วยประหยัดเวลาและค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปพบลูกค้าแต่ละครั้ง การทำการตลาดออนไลน์จึงทำให้เข้าถึงกลุ่มลูกค้าได้เพียงแต่ต้องรู้จักเครื่องมือทางการสื่อสารออนไลน์ การซื้อขายสินค้าและบริการผ่าน Online Marketing ช่วยประหยัดเวลา งบประมาณ สะดวกสบาย เข้าถึงได้รวดเร็ว ลูกค้าสามารถเปรียบเทียบสินค้ากับร้านอื่นได้ แต่จะเสียเปรียบ ในด้านความน่าเชื่อถือของสินค้าและบริการ (Esarn, 2560)

ผู้ใช้เบอร์มงคลส่วนใหญ่มองว่าการสื่อสารการตลาดสร้างการรับรู้และเปลี่ยนแปลงทัศนคติได้ ส่วนผู้ที่ไม่ใช่เบอร์มงคลส่วนใหญ่มองว่าการสื่อสารการตลาดสร้างการรับรู้แต่เปลี่ยนแปลงทัศนคติไม่ได้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับทัศนคติของ Zimbardo, Ebberson and Maslach (1977 อ้างถึงใน รัชนิดา ชำนาญมนต์, 2539) ที่กล่าวว่า ขบวนการของการเปลี่ยนทัศนคตินั้น มี 2 ขั้นตอนคือ คือ ขั้นที่ 1 บุคคลจะตัดสินใจและให้การวินิจฉัยข่าวสารที่เขาได้รับใหม่ โดยเอาความรู้หรือข่าวสารที่เขาเคยได้รับมามีส่วนเกี่ยวข้องกันด้วย ขั้นที่ 2 ทัศนคติเกิดขึ้นหลังจากการได้ทำการวินิจฉัยแล้วหรือตัดสินใจแล้ว แสดงให้เห็นว่าผู้ใช้ข้อมูลที่ใช่เบอร์มงคลมีขบวนการเกิดขึ้นทั้งสองขั้นตอนแล้ว แต่ผู้ที่ไม่ใช่เบอร์มงคลมีขบวนการเกิดขึ้นเพียงขั้นตอนเดียว คือ การรับข่าวสารเท่านั้น นอกจากนี้ทั้งสองกลุ่มยังให้ข้อมูลตรงกันว่า การสื่อสารการตลาดไม่มีส่วนทำให้ตัดสินใจเลือกใช้เบอร์มงคลเครือข่าย AIS เลย แสดงให้เห็นว่าการสื่อสารการตลาดเบอร์มงคล เครือข่าย AIS ยังไม่ประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ ซึ่งในภาพรวมหากให้เลือกช่องทางการสื่อสารการตลาดที่มีอิทธิพลที่สุดหรือทำให้ตัดสินใจเลือกใช้เบอร์มงคลเครือข่าย AIS พบว่า ช่องทางออนไลน์ เนื่องจากเข้าถึงง่ายที่สุดและใช้งานบ่อยที่สุด ประกอบไปด้วย เฟซบุ๊ก ไลน์และ วิดีโอที่มี Influencer ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการตลาดแบบปฏิสัมพันธ์ (Interactive /Online Marketing) ของ Kotler and Keller (2006 อ้างถึงใน ภาณุพงศ์ เจริญญกนกกุล, 2554) กล่าวว่า การตลาด แบบตอบโต้เป็นช่องทางการสื่อสารใหม่ที่ใช้ผ่านอิเล็กทรอนิกส์ อินเทอร์เน็ตเป็นเครื่องมือและสื่อกลางที่ทำให้ผู้ผลิตและผู้บริโภคได้เกิดการตอบโต้กันและมีความเป็นส่วนบุคคลมาก ยังสอดคล้องกับคุณลักษณะของ

การตลาดแบบปฏิสัมพันธ์ Reed (2011 อ้างถึงใน ภาณุพงศ์ เจริญกนกกุล, 2554) ที่กล่าวว่า 1. ใช้งบประมาณน้อย (Affordable) 2. มีประสิทธิภาพ (Effective) 3. มีความเป็นตัวตนสูง (Authentic)

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

1.1 ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ศึกษาเฉพาะเจาะจงเพียงกลุ่มตัวอย่าง Generation X เท่านั้น สำหรับการศึกษาในอนาคต ควรศึกษาเพิ่มเติมกับกลุ่มตัวอย่างใน Generations อื่น ๆ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่หลากหลาย และนำมาเปรียบเทียบความแตกต่างกัน

1.2 ในการศึกษาครั้งต่อไป ควรศึกษาแบบเชิงปริมาณเพิ่มเติม เพื่อให้สามารถเก็บข้อมูลที่เป็นประโยชน์ได้มากขึ้น และทำให้กลุ่มตัวอย่างสามารถเลือกตอบข้อมูลได้มากขึ้น และละเอียดขึ้น

1.3 ควรศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างภาพลักษณ์ตราสินค้า ความภักดีในตราสินค้าที่ส่งผลต่อการเลือกใช้บริการ ของกลุ่มตัวอย่าง Generation X เพื่อเปรียบเทียบว่าปัจจัยใดที่ทำให้กลุ่มตัวอย่างเลือกใช้บริการ

1.4 ควรเพิ่มตัวแปรในการศึกษา เช่น ผู้ส่งสาร สาร กลยุทธ์การตลาด ที่จะส่งผลต่อการตัดสินใจเลือกเบอร์มงคล AIS

2. ข้อเสนอแนะเชิงการบริหาร

2.1 จากข้อมูลผลการศึกษาทำให้ทราบว่า ผู้ให้ข้อมูลรู้จักเบอร์มงคลจากการแนะนำของบุคคลแวดล้อม และการแนะนำของบุคคลแวดล้อมยังมีผลต่อการเลือกใช้เบอร์มงคล ดังนั้น เครือข่ายโทรศัพท์ควรจัดกิจกรรมพิเศษ หรือโปรโมชั่นพิเศษที่เกี่ยวกับการบอกเล่าประสบการณ์หรือชักชวนผู้อื่นมาใช้เบอร์มงคล

2.2 จากข้อมูลผลการศึกษาทำให้ทราบว่า ช่องทางการสื่อสารการตลาดที่ผู้บริโภครับรู้มากที่สุด คือ การสื่อสารการตลาดผ่านช่องทางสาขา ซึ่งผู้ให้ข้อมูลแนะนำว่า ช่องทางออนไลน์เป็นช่องทางการสื่อสารการตลาดที่สร้างการรับรู้ และมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อมากที่สุดดังนั้น เครือข่ายโทรศัพท์ควรหันไปสื่อสารผ่านช่องทางออนไลน์มากขึ้น เช่น เฟซบุ๊ก ไลน์ เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

- ชื่นจิตต์ แจ้เจนกิจ. (2543). *กลยุทธ์สื่อสารการตลาด*. กรุงเทพฯ: Tipping point press.
- ดารณี พาลุสุข. (2532). *ทฤษฎีการจูงใจ* (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ธิดาวรรณ เพชรรัตน์. (2556). *การสื่อสารการตลาดแบบปากต่อปากที่มีผลต่อการใช้บริการโรงแรมขนาดเล็ก อำเภอชนอม จังหวัดนครศรีธรรมราช* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, กรุงเทพฯ.
- นันทรัตน์ อยู่พล. (2531). *ทัศนคติของชาว กทม.ต่อการโฆษณาของธนาคารพาณิชย์ผ่านสื่อมวลชน* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์). สืบค้นจาก <http://digi.library.tu.ac.th/thesis/jc/1838/01title-illustrations1.pdf>
- เบญชภา แจ้เวชฉาย. (2559). *คุณภาพการให้บริการที่ส่งผลต่อความพึงพอใจของผู้โดยสารรถไฟฟ้า BTS ในกรุงเทพมหานคร* (สารนิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยกรุงเทพ, กรุงเทพฯ.
- พินชา อัมสมบุญ, และ ศิริโชค เลิศยะโส. (2553). คนไทยกับโหราศาสตร์: วัตถุนฟ้า...ชะตาบนโลก. *National Geographic*, น. 126.
- ภาณุพงศ์ เจริญกนกกุล. (2554). *เครื่องมือการสื่อสารการตลาดแบบบูรณาการที่ใช้ในการสร้างคุณค่าตราสินค้าของการค้าขายผ่าน เครือข่ายสังคม กรณีศึกษา เอ็นโซโก* (การศึกษาเฉพาะบุคคลปริญญาโทมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์), มหาวิทยาลัยกรุงเทพ, กรุงเทพฯ.
- ภิกขานไกรฤทธิ บุญยเกียรติ. (2549). *การตลาดแบบบูรณาการของ Kellogg*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง.
- รัชนิดา ชำนาญมนต์. (2539). *ประสิทธิผลของรายการทุ่งแสงตะวัน ในด้านความรู้และทัศนคติ ต่อรายการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของเด็ก* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์), จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- ราตรี ปิ่นแก้ว. (2554). *หมอดูออนไลน์: การสื่อสารความเชื่อโหราศาสตร์ผ่านสื่ออินเทอร์เน็ต* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- ศิริวรรณ เสรีรัตน์. (2537). *การบริหารหาโฆษณาและการส่งเสริมการขาย*. กรุงเทพฯ : พัฒนาศึกษา.
- ศิโสภา อุทิศสัมพันธ์กุล. (2553). *ปัจจัยที่ส่งผลต่อความตั้งใจในการซื้อซ้ำในธุรกิจออนไลน์ Group Buying* (สารนิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. , กรุงเทพฯ.

- สำนักงานคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ.
(2556). รายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการศึกษาเพื่อกำหนดมูลค่าของเลขหมาย
โทรศัพท์เคลื่อนที่ที่เป็นเลขหมายสวยเพื่อสำนักงาน กสทช. กรุงเทพฯ: สำนักงาน
คณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ.
- สุบรรพต รักชอบสันติ. (2555). ทักษะคิดของผู้บริโภคที่มีผลต่อความตั้งใจซื้อขายเฟอร์นิเจอร์มือสองใน
เขตกรุงเทพมหานคร (สารนิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ, กรุงเทพฯ.
- เสวี วงษ์มณฑา. (2540). ครอบคลุมเรื่องการเมืองการสื่อสารการตลาด. กรุงเทพฯ: วิสธิ์พัฒนา.
- โหราศาสตร์สากลยูเรเนียน. (2553). วิวัฒนาการองค์ความรู้แห่งโหราสยาม 1. สืบค้นเมื่อ 5 ธันวาคม
2561, จาก <http://astroclassical.com>
- Esarn. (ม.ป.ป.). มารู้อีกกับ Online & Offline Marketing. สืบค้นเมื่อ 25 พฤศจิกายน 2561, จาก
<http://www.esarn.com>
- Veedvil. (2559). สถิติผู้ใช้งานโทรศัพท์มือถือในประเทศไทย สิ้นสุดปี 2016. สืบค้นเมื่อ 7 สิงหาคม
2561, จาก <http://www.veedvil.com/featured/mobile-users-in-thailand-q4-2016/>
- Veedvil. (2560). สถิติผู้ใช้งานโทรศัพท์มือถือในประเทศไทย ปี 2017 ทรมูฟต่อก้าวเป็นเบอร์ 2 ได้อีก
ไตรมาส. สืบค้นเมื่อ 7 สิงหาคม 2561, จาก
<http://www.veedvil.com/featured/mobile-users-in-thailand-q1-2017>

ความคลั่งไคล้ทางการศึกษาของเกาหลีใต้ กรณีศึกษาการเรียนภาษาอังกฤษ

ทิพย์ธิดา สุกุลทองอร่าม
คณะมนุษยศาสตร์และประยุกต์ศิลป์
มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มุ่งเน้นอธิบายถึงสถานการณ์การเรียนภาษาอังกฤษของชาวเกาหลีในปัจจุบัน โดยนำสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเรียนภาษาอังกฤษของชาวเกาหลี เพื่อให้ได้เข้าใจแนวคิดในการพัฒนาศักยภาพของคนในชาติตามแบบฉบับของชาวเกาหลีใต้ได้อีกมุมมองหนึ่ง

คำสำคัญ: ความคลั่งไคล้ทางการศึกษาของประเทศเกาหลีใต้, การเรียนภาษาอังกฤษ, การศึกษาของประเทศเกาหลีใต้

South Korean Education Craze : Case Studied English Language Learning

Tiptida Sakulthongaram

School of Humanities and Applied Arts

University of the Thai Chamber of Commerce

Abstract

This paper aim to study the current situation in learning English in South Korea society. By introducing the ongoing phenomenon caused by English language studied in order to understand the way to develop human resource in another point of view.

Keywords: education craze in South Korea, English language study, Korean education

ความสำคัญและที่มาของปัญหาวิจัย

ทรัพยากรที่เป็นแรงขับเคลื่อนสำคัญต่อการพัฒนาประเทศ จะเป็นอะไรไปไม่ได้นอกจากทรัพยากรบุคคล ดังนั้นการลงทุนพัฒนาคนจึงเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นอย่างมาก วิธีการพัฒนาคนที่ดีที่สุดจึงเริ่มต้นจากการให้การศึกษา การศึกษาเริ่มต้นตั้งแต่เกิด เรียนรู้จากครอบครัวในเรื่องการใช้ชีวิต เมื่อเริ่มโตขึ้นก็เริ่มเรียนรู้จากโรงเรียน อ่านออก เขียนได้ คิดวิเคราะห์อย่างเป็นเหตุเป็นผล เรียนรู้เกี่ยวกับสิ่งที่จำเป็นในการดำรงชีวิตในอนาคต เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ที่จะนำมาประกอบอาชีพและพัฒนาประเทศ

ประเทศเกาหลีเป็นหนึ่งในประเทศที่ให้ความสำคัญกับการศึกษาอย่างมากประเทศหนึ่ง จากอัตราการรู้หนังสือของชาวเกาหลีในปี 2013 สูงถึง 97.9% (World Bank, 2015) ซึ่งเป็นอิทธิพลจากลัทธิขงจื้อที่ยึดถือมาสมัยประเทศเกาหลีเริ่มสร้างประเทศ ความเชื่อตามขงจื้อเชื่อว่าผู้ที่สามารถอ่านออก เขียนได้ มีการศึกษาจะสามารถยกระดับฐานะทางสังคมจากคนธรรมดา สามารถขึ้นมาเป็นข้าราชการปกครองประเทศได้ด้วยการศึกษา ดังนั้นตั้งแต่ในสมัยโชซอน กลุ่มคนที่มียศถาบรรดาศักดิ์ต่างส่งเสริมให้บุตรหลานเรียนหนังสือเพื่อเตรียมตัวสำหรับการสอบเข้ารับราชการ นอกจากกลุ่มคนชนชั้นสูงถึงกลางจะสนับสนุนด้านการศึกษาแล้ว กลุ่มคนชนชั้นกรรมมาชีพหรือคนธรรมดาทั่วไปในยุคนั้น ต่างก็สนับสนุนการศึกษาของบุตรหลานเช่นกัน โดยหวังให้สามารถสอบเข้ารับราชการได้เพื่อยกระดับสถานะทางการเงินและสังคมของครอบครัว การแข่งขันทางการศึกษานี้จึงเป็นสิ่งที่ฝังรากลึกในความคิดชาวเกาหลีมาตั้งแต่นั้น

ในช่วงปี 1950-1953 หลังจากเกิดสงครามกลางเมืองระหว่างเกาหลีเหนือและเกาหลีใต้ ทำให้ประเทศเกาหลีใต้ประสบความยากจนอย่างหนัก จนเป็นหนึ่งในประเทศที่มี GDP ต่ำที่สุดในโลก แต่ด้วยความเชื่อมั่นทางการศึกษาจากลัทธิขงจื้อที่ถูกสั่งสมมาในชาวเกาหลีตั้งแต่สมัยโชซอน และการลงทุนด้านการศึกษาจากรัฐบาลเกาหลีตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา จนกระทั่งปี 1990 ประเทศเกาหลีมีรายได้ประชาชาติสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง แสดงให้เห็นได้ว่าประเทศเกาหลีต่อสู้เพื่อพ้นจากความอดอยาก มาสู่ประเทศที่ปัจจุบันมีรายได้ประชาชาติสูงเป็นอันดับที่สามในประเทศกลุ่มเอเชียตะวันออก รองจากประเทศจีนและประเทศญี่ปุ่น ปี 2017 GDPต่อประชากร(GDP per Capita)ของประเทศเกาหลีใต้ 29,742.84 US Dollar เป็นอันดับสอง รองจากประเทศญี่ปุ่น

โดยเฉพาะช่วงปี 1990s โลกาภิวัตน์(Globalization) เข้ามามีบทบาทในสังคมโลกมากขึ้น จากการพัฒนาของเทคโนโลยีทำให้ผู้คนสามารถติดต่อสื่อสารกันได้สะดวกมากขึ้น ภาษาอังกฤษ เป็นภาษาที่ใช้เป็นสื่อกลางในการติดต่อสื่อสาร ประเทศเกาหลีก็ให้ความสำคัญกับการเรียนภาษาอังกฤษมากขึ้น ในช่วงปี 1986 ประเทศเกาหลีเป็นเจ้าภาพจัดงานกีฬาระดับโลกทั้ง Asian Games และ the

Seoul Olympic Games ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ชาวต่างชาติเข้ามาในประเทศเกาหลีเพิ่มมากขึ้น ชาวเกาหลีตระหนักถึงทักษะการใช้ภาษาอังกฤษโดยเน้นทักษะการพูดมากขึ้น

บทความนี้มุ่งเน้นเพื่อศึกษาสถานการณ์เกี่ยวกับการเรียนภาษาอังกฤษของชาวเกาหลีในปัจจุบัน เป็นไปอย่างไรและมีปัญหาใดเกิดขึ้นบ้าง เพื่อให้ผู้อ่านได้เข้าใจความเป็นมาของความคลั่งไคล้ในการศึกษาของชาวเกาหลี โดยมุ่งเน้นเฉพาะการเรียนภาษาอังกฤษ ซึ่งเป็นภาษาต่างประเทศที่ชาวเกาหลีส่วนใหญ่เรียนเป็นภาษาที่สอง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาสถานการณ์และผลที่เกิดขึ้นจากความคลั่งไคล้ทางการเรียนโดยเฉพาะอย่างยิ่งกับการเรียนภาษาอังกฤษของชาวเกาหลี

เนื้อหาที่เกี่ยวข้อง

1. ความตื่นตัวทางภาษาอังกฤษในสังคมประเทศเกาหลี

ภาษาอังกฤษถูกนำมาอยู่ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานครั้งแรกในปี 1950s หลังสงครามเกาหลี แต่จำนวนชั่วโมงการเรียนยังไม่เข้มข้นนัก จนเริ่มเข้าสู่ยุคที่เทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทมากขึ้น มีการใช้คอมพิวเตอร์ มีการเข้า-ออกประเทศของชาวต่างชาติจากการเป็นเจ้าภาพกิจกรรมระดับโลกต่าง ๆ มากขึ้น ประเทศเกาหลีมีโอกาสเปิดประเทศเพื่อให้ผู้คนทั่วโลกได้มารู้จักประเทศมากขึ้น

ระดับชั้นประถม นักเรียนเรียนภาษาอังกฤษตั้งแต่ประถมสามถึงประถมหก ครั้งละ 40 นาทีหนึ่งถึงสองครั้งต่อสัปดาห์ เรียนโดยใช้สื่อต่าง ๆ เช่น เกมส์ วีดีโอ เรียนรู้อัตโนมัติ คำศัพท์ การเดินทาง เป็นต้น มุ่งเน้นเรียนภาษาอังกฤษแบบง่าย ๆ พร้อมกับให้รู้จักวัฒนธรรมเบื้องต้น

ระดับชั้นมัธยมต้นและปลาย ในช่วงนี้การเรียนภาษาอังกฤษเริ่มมีการเรียนไวยากรณ์พื้นฐานต่าง ๆ และอีกหลากหลายทักษะ และเนื่องจากเกรดในช่วงมัธยมปลายจะถูกนำมาพิจารณาในการเข้าเรียนต่อระดับมหาวิทยาลัย นักเรียนจึงมุ่งเน้นเรียนให้เกรดดี จึงมุ่งเน้นพัฒนาทักษะสำหรับเตรียมสอบเข้าและสอบวัดระดับต่าง ๆ จึงไม่ได้เน้นการปฏิบัติด้านการพูดนัก

ระดับมหาวิทยาลัย ภาษาอังกฤษก็ยังคงเป็นหนึ่งในวิชาพื้นฐานที่บังคับให้ทุกคนเรียน โดยภาษาอังกฤษในระดับนี้จะมุ่งเน้นไปที่ภาษาอังกฤษสำหรับใช้ในธุรกิจหรือภาษาอังกฤษสำหรับงานแบบทางการ ภาษาอังกฤษสำหรับการศึกษา(English for academic purpose) นอกจากนี้ในระดับมหาวิทยาลัยมีการทดสอบวัดระดับความรู้ภาษาอังกฤษ เป็นส่วนหนึ่งในเพื่อสำเร็จการศึกษา

จากระบบการเรียนภาษาอังกฤษตามที่กระทรวงศึกษาประเทศเกาหลีวางไว้ ผู้ปกครองและผู้เรียนมองว่าไม่เพียงพอสำหรับการใช้งาน จึงลงทุนสนับสนุนให้บุตรหลานไปเรียนเสริมนอกเวลา

เรียนที่ ฮักวอน (Hakwon) หรือสถาบันสอนภาษาที่เพิ่มโอกาสในการฝึกพูดกับเจ้าของภาษาโดยตรง โดยมุ่งหวังให้ทักษะการใช้ภาษาอังกฤษได้ดี

นอกจากการเรียนเสริมเพิ่มเติมจากในสถาบันสอนภาษา นักเรียนบางกลุ่มเลือกที่จะไปลงคอร์สเรียนระยะสั้นประมาณหนึ่งถึงสองปี เพื่อพัฒนาทักษะภาษาอังกฤษ และยังได้ใบประกาศเพื่อใช้เป็นอีกหนึ่งใบเบิกทางในเตรียมตัวสำหรับการสมัครเข้าทำงานในบริษัทชั้นนำต่าง ๆ (Cho, 2004)

จากรายงานในปี 2006 ของ the Samsung Economic Research Institute (SERI) ในแต่ละปีชาวเกาหลีลงทุนเงินประมาณ 15 trillion won หรือประมาณ 15.8 billion us dollar ในการเรียนภาษาอังกฤษ Samsung Economic Reseach Institute (SERI) และ จากรายงานของ Swiss based EF Education First รายงานว่าจำนวนเวลาเฉลี่ยในการเรียนภาษาอังกฤษของนักเรียนชาวเกาหลี ประมาณ 20,000 ชั่วโมง นับตั้งแต่ระดับอนุบาลจนถึงระดับมหาวิทยาลัย ซึ่งเวลาส่วนใหญ่ในสองหมื่นชั่วโมงนี้ มาจากการเรียนในโรงเรียนกวดวิชา และ Statistic Korea รายงานจำนวนเงินเฉลี่ยต่อปีที่ใช้นอกเหนือจากการเรียนในระบบทั่วไป ประมาณ 3,000 US Dollar ต่อนักเรียนหนึ่งคน (Vinish, 2014)

ประเทศเกาหลีที่มีการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างไม่หยุดยั้ง ทำให้ประเทศเกาหลีค่อยๆ ส่งสินค้า และผลิตภัณฑ์จากประเทศเกาหลีก้าวออกนอกประเทศตัวเอง ทำให้การลงทุนกับชาวต่างชาติค่อยๆ เพิ่มสูงขึ้น พร้อมกับภาพลักษณ์ของผู้นำที่ทั้งมีความสามารถในการทำธุรกิจจนประสบความสำเร็จและร่ำรวย ต่างสามารถสื่อสารด้วยภาษาอังกฤษสำเนียงราวกับเจ้าของภาษาต่าง ๆ เป็นภาพลักษณ์ในการเรียนภาษาอังกฤษสำหรับชาวเกาหลี ชาวเกาหลีจึงมองว่าภาษาอังกฤษเป็นเสมือนความทันสมัย ความมีศักยภาพ และมีความเชื่อว่าการพูดภาษาอังกฤษได้ดีจะช่วยยกระดับสถานะทางสังคมได้อีกด้วย (Park, 2007)

ไม่เพียงเท่านั้นทักษะการใช้ภาษาอังกฤษยังถูกนำมาใช้เป็นตัวชี้วัดในการเข้าเรียนในระดับมัธยมในโรงเรียนชื่อดังและการสอบเข้ามหาวิทยาลัยชื่อดังอีกด้วย จึงทำให้ทั้งผู้ปกครองและนักเรียนต่างทุ่มเทในการเรียนภาษาอังกฤษอย่างหนักเพื่อให้ได้เรียนในโรงเรียนหรือมหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียงระดับประเทศ เป็นใบเบิกทางสำหรับหน้าที่การงานในอนาคต (chug&choi, 2016)

2. ผลที่เกิดขึ้นจากการเรียนภาษาอังกฤษ

ผลกระทบที่ตามมาจากการสนับสนุนการเรียนภาษาอังกฤษในสังคมชาวเกาหลี เช่น การส่งบุตรหลานในวัยเด็ก ระดับประถมศึกษาหรือเล็กกว่านั้นไปศึกษาในต่างประเทศหรือประเทศที่ใช้ภาษาอังกฤษเป็นภาษาแม่ เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศอังกฤษ ประเทศออสเตรเลีย ประเทศนิวซีแลนด์ หรือประเทศสิงคโปร์ เป็นต้น การส่งลูกหลานไปเรียนต่างประเทศเป็นจำนวนมากจนทำให้เกิด ปรากฏการณ์ “คิโรกิ อับป้า” (Kirogi Appa) หมายถึงปรากฏการณ์ที่ครอบครัวชาวเกาหลีส่งลูก

และแม่ไปอยู่ต่างประเทศเพื่อสนับสนุนด้านการเรียนภาษาอังกฤษ ในขณะที่พ่ออาศัยอยู่ในประเทศเกาหลีทำงานอย่างหนักเพื่อส่งค่าเล่าเรียนและค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ให้ลูกและแม่ที่อยู่ในต่างประเทศ

การให้ความสำคัญทางการศึกษาของผู้ปกครอง ส่งผลถึงความเครียดและความกดดันที่ส่งไปยังตัวเด็กหรือผู้เรียนอีกด้วย ชาวจาก HANKYOREH ในปี 2014 นำเสนอผลการสำรวจสุขภาพของนักเรียนระดับมัธยมต้นชาวเกาหลี (The Ministry of Health and Welfare's 2013 Comprehensive Survey of Children in Korea) แสดงให้เห็นว่าเด็กชาวเกาหลีมีความพอใจในชีวิตต่ำที่สุดจากกลุ่มประเทศ OECD เนื่องจากนักเรียนต้องเครียดกับการบ้าน การสอบ และผลการเรียน ทำให้นักเรียนกลุ่มนี้ไม่มีเวลาในการเล่นกับเพื่อน ทำกิจกรรมนอกเหนือจากการเรียน หรือแม้แต่วเวลาในการทำงานอดิเรกในสิ่งที่ตนเองชอบ (Park&choi, 2014) การเรียนภาษาอังกฤษเป็นหนึ่งในวิชาพื้นฐานหลักที่จะต้องสอบเพื่อนำคะแนนไปสมัครเรียนต่อในโรงเรียนหรือมหาวิทยาลัยชั้นนำของประเทศ นอกจากการเรียนในห้องแล้ว นักเรียนส่วนใหญ่ยังต้องเรียนภาษาอังกฤษนอกเวลาที่สถาบันสอนภาษาถึงเวลาเกือบเที่ยงคืน

อีกหนึ่งความทุ่มเทของผู้ปกครองในการสนับสนุนการพูดภาษาอังกฤษคือ ให้ลูกหลานทำศัลยกรรมลิ้นเพื่อการพูดภาษาอังกฤษ (Park, 2009) ให้ได้สำเนียงเหมือนเจ้าของภาษา เนื่องจากชาวเกาหลีมีภาพลักษณ์การใช้ภาษาอังกฤษได้เก่ง คือสำเนียงเหมือนเจ้าของภาษา ซึ่งชาวเกาหลีบางส่วนมองว่าลักษณะภาษาเกาหลีทำให้ไม่สามารถจะพัฒนาทักษะการออกเสียงได้เหมือนเจ้าของภาษาจึงต้องทำการศัลยกรรมลิ้นเพื่อให้สามารถออกเสียงได้ราวกับเจ้าของภาษามากที่สุด (Choe, 2004)

เมื่อทุกคนมุ่งเน้นทำเกรดให้ดีหวังที่เข้าเรียนต่อในมหาวิทยาลัยชื่อดังสามแห่งของประเทศอย่าง SKY ประกอบด้วย มหาวิทยาลัยแห่งชาติโซล มหาวิทยาลัยเกาหลี และมหาวิทยาลัยยอนเซ สามมหาวิทยาลัยนี้มีชื่อเสียงเทียบเท่ากับมหาวิทยาลัยไอวีลีกในสหรัฐอเมริกา หรือออกซ์ฟอร์ดในสหราชอาณาจักร ทำให้เกิดการแข่งขันอย่างรุนแรงซึ่งเป็นการแข่งขันที่นักเรียนชาวเกาหลีถูกกดดันมาตั้งแต่เริ่มเข้าสู่ระบบการศึกษา โดยผู้ปกครองมักจะผลักดันให้บุตรหลานมีความมุ่งมั่นในการเรียน นอกจากการเรียนโรงเรียนตามเวลาปกติ นอกเวลาเรียนนักเรียนชาวเกาหลีทุกคนจะต้องไปเรียนเพิ่มเติมที่โรงเรียนสอนพิเศษ (Tutoring school) เป็นระบบที่สร้างความกดดันให้กับทั้งนักเรียนและผู้ปกครองเป็นอย่างมาก สิ่งนี้ทำให้นักเรียนชาวเกาหลีมีเวลาว่างน้อยมาก งานวิจัยของสมาคมนานาชาติว่าด้วยการประเมินผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษา (International Association for the Evaluation of Education Achievement) จากการสำรวจด้านการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม นักเรียนชาวเกาหลีอยู่ในอันดับ 35 จาก 36 ประเทศที่ทำการสำรวจ (Tudor, 2012) และผลการเรียนอย่างเคร่งเครียดของนักเรียนชาวเกาหลีส่งผลเสียต่อสุขภาพ นักเรียนมัธยมปลายร้อยละ 96 นอนเฉลี่ยวันละ 6 ชั่วโมงครึ่ง และร้อยละ 8.8 เรียนกววิชาหลังเวลาห้าทุ่มเพิ่มอีกด้วย และมีผลการสำรวจใน

ปี 2011 จากสถาบันวิจัยการพัฒนาสังคม (Institute for Social Development Studies) ของมหาวิทยาลัยลอนดอนพบว่าวัยรุ่นชาวเกาหลีไม่มีความสุขที่สุดในบรรดาประเทศ OECD การฆ่าตัวตาย เป็นสาเหตุหลักที่ทำให้วัยรุ่นเสียชีวิต

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความนี้ใช้วิธีการวิจัยด้วยการศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากงานวิจัยที่มีมาก่อน แล้วนำมา รวบรวมและวิเคราะห์สถานการณ์ความเป็นไป โดยมุ่งเน้นศึกษางานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับระบบ การศึกษาภาษาอังกฤษของประเทศเกาหลี มุ่งเน้นประเด็นไปที่สถานการณ์การเรียนภาษาอังกฤษ ตั้งแต่เริ่มเรียนภาษาอังกฤษในวัยเด็กเล็กเริ่มเรียนพยัญชนะภาษาอังกฤษ วัยนักเรียนประถม มัธยม และมหาวิทยาลัย ซึ่งนักเรียนกลุ่มนี้มีเป้าหมายหลักในการเรียนภาษาอังกฤษคือการเรียนเพื่อผลการ เรียนที่ดี เพื่อนำไปสมัครเข้าในระดับมหาวิทยาลัยและสมัครเพื่อเข้าทำงานในองค์กรชั้นนำทั้งในและ ต่างประเทศ

สรุปผลการวิจัย

จากการทัศนคติที่ให้ความสำคัญด้านการศึกษารเรียนภาษาอังกฤษที่จะสามารถใช้เป็น ใบเบิกทางทั้งการเพิ่มสถานะทางสังคม โอกาสในการทำงานบริษัทชั้นนำ พร้อมทั้งโอกาสที่จะได้ คู่ครองที่ดี ทำให้ชาวเกาหลีต่างมุ่งมั่นทุ่มเทด้านการเรียนภาษาอังกฤษอย่างหนัก ส่งผลให้ปัจจุบัน หลายงานวิจัยชี้ให้เห็นว่า การคลั่งไคล้ด้านการเรียนที่สูงมากเกินไปกำลังส่งผลเสียทั้งทางกายและทาง สุขภาพจิตให้กับชาวเกาหลี ที่ถูกสั่งสมมาตั้งแต่ตอนเป็นเด็ก จนกระทั่งเรียนมหาวิทยาลัย และตลอด ระยะเวลาการทำงาน ถ้ามองในแง่บวกส่งผลให้ประเทศเกิดความเจริญก้าวหน้าด้านต่าง ๆ เช่น การ พัฒนาเทคโนโลยี ด้านเศรษฐกิจ อย่างรวดเร็ว ส่งผลให้ประเทศเกาหลีก้าวขึ้นมาเป็นประเทศชั้นนำ ระดับโลก เป็นประเทศที่ชาวต่างชาติอยากเข้ามาท่องเที่ยว มาสัมผัสการพัฒนาอย่างรวดเร็วได้อย่าง น่าชื่นชม แต่ทว่าอีกมุมหนึ่งชาวเกาหลีต่างต้องอดทนอย่างหนัก พยายามทุ่มเทร่างกายแรงใจเพื่อให้ ตนเองสามารถอยู่ในสังคมได้อย่างน่าภาคภูมิใจ มีคนเคารพยกย่อง เป็นที่นับหน้าถือตา ได้รับการ ยอมรับจากคนรอบข้างว่าเป็นหนึ่งในกลุ่มคนที่สามารถประสบความสำเร็จด้วยความมุ่งมั่นอุสาหะได้ อย่างน่าน่าเป็นแบบอย่าง แต่ชีวิตเบื้องหลังอาจจะเต็มไปด้วยความทุกข์จากปัญหาครอบครัว หรือ ปัญหาภายในจิตใจ ทำให้สังคมภายในประเทศไม่ได้สวยงามเหมือนภาพที่แสดงออกมา

เกิดเป็นปัญหาทางสังคม เช่น การส่งลูกไปเรียนต่างประเทศตั้งแต่ยังเล็ก ทิ้งให้พ่อต้องทำงาน อยู่ในประเทศเกาหลีเพียงลำพังเพื่อหาเงินส่งลูกและภรรยาไปอยู่ต่างประเทศเพื่อการศึกษาของลูก จนกลายเป็นปัญหาครอบครัวที่ส่งผลกระทบต่อสมาชิกในครอบครัว เด็กที่ถูกส่งไปเรียนยัง

ต่างประเทศกลับไม่สามารถใช้ภาษาเกาหลีได้เหมือนชาวเกาหลี เช่น ทักษะการเขียน หรือไม่รู้ ไม่เข้าใจวัฒนธรรมเกาหลีอย่างถ่องแท้ กลายเป็นปัญหาในการใช้ชีวิตอยู่ในประเทศบ้านเกิดซึ่งอาจเกิดได้ทั้งในขณะที่ยังมาเรียนที่ประเทศเกาหลีหรือกลับมาเพื่อทำงานในประเทศเกาหลี นอกจากนี้เด็กกลุ่มนี้อาจทำให้วัฒนธรรมบางอย่างถูกเปลี่ยนแปลงไป ผลกระทบต่อพ่อและแม่ อาจเป็นโรคซึมเศร้า เนื่องจากไม่มีเวลาให้กันและกัน เนื่องจากอยู่กันคนละประเทศ ติดต่อกันได้แต่ผ่านทางเทคโนโลยี เพียงบางเวลาเท่านั้น จากเวลาที่ไม่ตรงกัน จนเกิดเป็นปัญหาครอบครัว เกิดการนอกใจจนกระทั่งการหย่าร้างในที่สุด

ความเครียดจากการเรียนทำให้นักเรียนชาวเกาหลีถูกตีกรอบในการใช้ชีวิตจนขาดความคิดสร้างสรรค์ ความคิดริเริ่ม ทำให้รูปแบบการใช้ชีวิตเป็นไปตามรูปแบบเดิม จนเกิดภาวะความเครียดสะสมส่งผลถึงสภาวะร่างกายและจิตใจ และภาวะที่ต้องแข่งขันกับทั้งกับตัวเอง เพื่อนร่วมห้อง เพื่อนร่วมงาน ทำให้ขาดความจริงใจและสายสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน กลายเป็นทุกคนสนใจแต่เรื่องของตัวเอง ทำทุกอย่างเพื่อเอาชนะ เพื่อให้ตนเองได้ก้าวขึ้นไปอยู่ในจุดที่ดีกว่า ขาดทีมเวิร์คที่ดีเพื่อช่วยผลักดันองค์กรหรือกลุ่มให้ก้าวหน้า ความเครียดที่ส่งผลต่อร่างกาย หาทางระบายความเครียด เช่น การสูบบุหรี่ กินเหล้าสังสรรค์หลังเลิกงาน หลังเลิกเรียน ความเครียดเหล่านี้ กลายเป็นผลกระทบที่วนกลับมากระทบต่อความสัมพันธ์ในครอบครัวอีกเช่นกัน

การลงทุนด้านการศึกษาที่จำเป็นต้องใช้เงินจำนวนมากเพื่อการศึกษาของลูกหลาน ถึงแม้ว่ารัฐบาลจะช่วยดูแลค่าใช้จ่ายในการเรียนภาคบังคับตั้งแต่ประถมจนมัธยม แต่ผู้ปกครองก็ยังคงหาเงินจำนวนมากสำหรับโรงเรียนกวดวิชาหรือวางแผนส่งลูกหลานไปเรียนต่างประเทศ จนหนุ่มสาวยุคใหม่มีแนวโน้มในการมีลูกน้อยลง หรือกระทั่งเลือกที่จะไม่แต่งงาน กลายเป็นปัญหาขาดแคลนประชากรเด็ก อัตราการเกิดของประเทศเกาหลีต่ำมาก จากรายงานอัตราการเกิดจาก World Bank ปี 2016 รายงานว่า อัตราการเกิดของประเทศเกาหลีอยู่ที่ 1.17 ต่ำกว่าประเทศญี่ปุ่นและจีน ปัจจัยที่ส่งผลให้อัตราการเกิดน้อยของประเทศเกาหลีเกิดจาก ต้นทุนในการเลี้ยงดูบุตร ปริมาณและคุณภาพของสถานรับเลี้ยงเด็กที่มีจำกัด และจำนวนชั่วโมงการทำงานที่ยาวนานของประเทศ แม้ว่ารัฐบาลจะทุ่มเงินเพื่อแก้ปัญหา แต่อัตราการเกิดก็ยังคงลดลงอย่างต่อเนื่อง

แต่ทว่าประเทศเกาหลีก็ได้วางแผนแนวทางความคิดมีการเปลี่ยนแปลงไป และจากการเรียนภาษาอังกฤษมาหลายปี ลงทุนเงินไปเยอะ ก็ไม่ได้ช่วยให้การพูดภาษาอังกฤษของชาวเกาหลีดีขึ้นเช่นกัน

ปัจจุบันแนวทางการเรียนภาษาอังกฤษแนวใหม่ ที่กำลังถูกนำมาปรับใช้ English-medium instruction(EMI) การใช้ภาษาอังกฤษในการสอนระดับอุดมศึกษา เพื่อพัฒนาศักยภาพภาษาอังกฤษของผู้เรียนเพิ่มมากขึ้น แม้ว่า ณ สถานการณ์ปัจจุบันหลายงานวิจัยจะชี้ให้เห็นว่ายังคงมีปัญหาเนื่องจาก ผู้เรียนที่ทักษะภาษาอังกฤษยังไม่ดีนัก ยังไม่สามารถเรียนในคลาสได้อย่างหนึ่งร้อย

เปอร์เซ็นต์ หรือแม้กระทั่งปัญหาที่เกิดมาจากผู้สอนที่ยังไม่สามารถใช้ภาษาอังกฤษในการสื่อสารได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่ทว่าแนวทางนี้ มีนโยบายให้นำมาใช้จริงแต่ทว่า ยังต้องมีโปรแกรมการสนับสนุนทั้งผู้เรียนและผู้สอนเพื่อช่วยในการรับมือในการใช้ภาษาอังกฤษในการสอนมากขึ้น เพื่อให้ นโยบายนี้เป็นไปได้จริงและมีประสิทธิภาพมากที่สุด

อภิปรายผล

จากการศึกษาผลการทบทวนเกี่ยวกับการศึกษาของชาวเกาหลีใต้ เห็นได้ว่าจุดเริ่มต้นมาจากความลำบากของรุ่นปู่ตายายที่เคยประสบความยากจนตั้งแต่สมัยสงครามทั้งในและนอกประเทศ ถ่ายทอดความลำบากและส่งต่อสายเลือดนี้สู่ ความไม่ย่อท้อต่อความลำบาก และการเอาชนะฝ่าฟันอุปสรรคต่อไปยังลูกหลาน ผ่านทั้งวัฒนธรรมของประเทศและครอบครัว จนกลายเป็นฝังรากหยั่งลึกลงในสังคมเกาหลี แต่ด้วยความลำบากเหล่านั้นและความมีวิสัยทัศน์ของผู้นำประเทศในแต่ละยุคสมัย ทำให้ประเทศสามารถก้าวผ่านความยากจนขั้นแค้น มาอยู่ในระดับแถวหน้าของโลกภายในไม่กี่สิบปี เป็นประเทศที่ถูกยกนำมาเป็นกรณีศึกษาในเรื่องต่าง ๆ มากมายหลากหลายด้าน ไม่เพียงแต่การศึกษา รวมไปถึง เศรษฐกิจ การบริหารบ้านเมือง การทำธุรกิจ และอื่น ๆ ดังนั้นประเทศที่กำลังพัฒนาอย่างประเทศไทยสามารถนำเอาแนวทางการพัฒนาประเทศมาปรับใช้ให้เหมาะกับบริบทต่าง ๆ ได้ ก็สามารถพัฒนาขึ้นได้อย่างแน่นอน โดยเฉพาะการลงทุนทางด้านการศึกษาที่มีมาตรฐานในระดับพื้นฐานคือรากฐานที่สำคัญในการพัฒนาบุคลากรในประเทศให้ช่วยขับเคลื่อนประเทศไปได้

ข้อเสนอแนะ

งานวิจัยนี้อาจจะมีมุมมองในเรื่องของการเรียนภาษาอังกฤษมุ่งเน้นด้านผลกระทบทางสังคม ผู้ที่สนใจในเรื่องนี้สามารถต่อยอดเกี่ยวกับการศึกษาของประเทศนี้ได้อีกในหลายมุมมองและหลายด้านเพื่อศึกษาแนวทางการดำเนินการพัฒนาประเทศและแก้จุดบกพร่องต่าง ๆ

เอกสารอ้างอิง

- Cho, B. E. (2004). Issues Concerning Korean Learners of English: English Education in Korea and Some Common Difficulties of Korean Students. *The East Asian Learner*, 1(2), 31-36.
- Kim, B. R. (2015). The English Fever in South Korea: Focusing on the Problem of Early English Education. *Journal of Education & Social Policy*. 2(2). 117-124.

- Lee, J. Y. (200). "Returnees, "It's hard to adjust back in Korea". *Donga Ilbo*, Retrieved May 5, 2019 from <http://koreajoongangdaily.joins.com/news/article/article.aspx?aid=2594909>.
- Lisa Vinish. (2014). Are Korean Students Really Learning English?. Retrieved May 5, 2019 from <https://www.gooverseas.com/blog/are-korean-students-really-learning-english>.
- Park, C. S. (2007). "Fast increasing cost in private education". *The Hankyoreh*, A3.
- Park, J. K. (2009). "English fever" in South Korea: its History and Symptoms. *English Today* 97, 25(1), 50-57
- Sang Hun Choe. (2004, Jan 18). S.Koreans accent surgery in bid for flawless English. *LA TIMES*. Retrieved from <https://www.latimes.com/archives/la-xpm-2004-jan-18-adfg-tongue18-story.html>.
- Su Ji Park, Sung Jin Choi. (2014, Nov 5). Survey : academic stress threatening south Korean children's very survival. *HANKYOREH*. Retrieved from http://english.hani.co.kr/arti/english_edition/e_national/663037.html.

Panel 04: ศิลปะ วัฒนธรรม และการแสดง

1. รำมั่งคละ : จากรูปแบบชาวบ้านสู่มาตรฐานนาฏศิลป์ไทย 540
ณัฐธยาน์ มงคะสิงห์
2. เตียวเพชร : วานรที่สูญหายไปจากโรงโขน 554
ธนพล สามทองกล้า
3. วิธีการนำเสนอฉากยุคหัตถ์ถักกับอรรถรสของผู้ชมในการแสดงประกอบ 566
แสง สี เสียง ยุทธหัตถ์ อนุสรณ์ดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี
วิชรภาพร สุขสมวงศ์
4. “โนราเทิดพระเกียรติ” เครื่องมือแสดงออกถึงความจงรักภักดีต่อ 580
สถาบันพระมหากษัตริย์
ภาณุพงศ์ รมรงค์
5. เพลงชาตรีที่ปรากฏในการแสดงละครรำ 594
บัณฑิตา สุภาเลิศ
6. บทบาทของไฟพิธีกรรมในการแสดงนาฏศิลป์ไทย 612
นันทิชา ณ โนนชัย

7. หมอลำกลอนประยุกต์ หมอลำทองแปง พันบุปผา: สาเหตุและการพัฒนา
หมอลำกลอนประยุกต์
มัชรินทร์ ล้ำจุมจัง 624
8. พัฒนาการการแสดงลิเกคณะศรรามน้ำเพชร 639
อัชฌายง ศรีสมุทร
9. การเชื่อมความนิยมของรำวงเวียนครก บ้านหมน อำเภอเมือง 653
จังหวัดนครศรีธรรมราช
กฤติมา แสงทองล้วน
10. การเชื่อมความนิยมของเพลงทรงเครื่อง : สาเหตุ ปัจจัย และแนวทางฟื้นฟู 668
ธนพล แก้วกว้าง
11. นางอตุล นางยักษ์ ความรัก ความหลง 682
พรพิพัฒน์ ราชกิจกำธร
12. นาฏยศิลป์บำบัด : แนวทางหนึ่งในการรักษา 693
ศรินทิพย์ ดวนลี
13. บทบาทและความสำคัญของตัวพราวนบุณในละครเรื่องมโนห์รา 703
ศิริชัย นาคพัฒ
14. ลักษณะการแสดงลิเกเมืองเพชร 714
ภัทสรวิธัช ชูเชิด
15. รูปแบบนาฏยประดิษฐ์ของวิทยาลัยนาฏศิลปสุโขทัย 731
ภัทรนุช ศิริพงษ์

รำมั่งคละ : จากรูปแบบชาวบ้านสู่มาตรฐานนาฏศิลป์ไทย

ณัฐธยาน์ มงคะสิงห์

คณะศิลปกรรมศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

บทคัดย่อ

รำมั่งคละจังหวัดพิษณุโลกมีที่มาจากการแสดงพื้นบ้าน เป็นการร่ายรำกับเครื่องดนตรีที่มีชื่อว่า กลองมั่งคละ ซึ่งประสมวงกับเครื่องดนตรีชนิดอื่น วัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอพัฒนาการของรำมั่งคละจากการแสดงในรูปแบบชาวบ้านสู่การแสดงที่มีมาตรฐานนาฏศิลป์ไทยในปัจจุบัน รำมั่งคละมีพัฒนาการที่แบ่งได้ 3 ช่วง คือ 1. แบบดั้งเดิม เป็นการรำของชาวบ้านตามจังหวะของดนตรีมั่งคละเท่านั้น ทำรำไม่ตายตัวสามารถปรับได้ขึ้นอยู่กับผู้แสดง เน้นความสนุกสนานเป็นหลัก 2. การปรับให้เป็นมาตรฐาน โดยมีอาจารย์ประจำภาควิชานาฏศิลป์ วิทยาลัยครูพิบูลสงครามพิษณุโลก (มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม) ได้ปรับเปลี่ยนรำมั่งคละจากรูปแบบชาวบ้านมาประดิษฐ์ทำรำใหม่ ซึ่งใช้ลีลาทางด้านนาฏศิลป์ไทยให้เกิดความสวยงามและมีแบบแผนในทางนาฏศิลป์ไทยเพื่อมาประกอบดนตรีมั่งคละขึ้น และได้มีการถ่ายทอดทำรำมั่งคละให้กับมหาวิทยาลัย และโรงเรียนต่าง ๆ ในจังหวัดพิษณุโลก และ 3. การทำให้กลายเป็นทุนทางวัฒนธรรม เป็นการรำเพื่อการประกวดมีการประดิษฐ์ทำรำใหม่ผสมผสานดนตรีสากลกับวงมั่งคละ ทำให้รำมั่งคละของจังหวัดพิษณุโลกในปัจจุบันเป็นที่รู้จักมากขึ้นจนกลายเป็นการแสดงประจำจังหวัด ยังมีประโยชน์ต่อการเรียนรู้และบทบาทหน้าที่เพื่อเพิ่มคุณค่าทางวัฒนธรรมแก่จังหวัดพิษณุโลกต่อไป

คำสำคัญ: รำมั่งคละ, การแสดงพื้นบ้าน, มาตรฐานนาฏศิลป์ไทย

Rammangkala : From the Villager's Style to the Standard of Thai Classical Dance

Nattaya Mongkasing

Faculty of Fine and Applied Arts

Suan Sunandha Rajabhat University

Abstract

Rammangkala in Phitsanulok province is derived from the folk dance. It is a dance with a musical instrument called the “Mangkala drum” which is used to mix with other musical instruments. Objectives for presenting developments of the mangrove dance from performances in the form of villagers to performances that are of Thai classical dance standards at present. There are 3 stages of development of Rummakala. 1. The traditional is a dance of the villagers according to the rhythm of Rummakala music only. The dance position is not fixed, can be adjusted depending on the performer. It mainly focus on fun. 2. Standardization, teachers of the Department of Dramatic Arts, Pibulsongkram Teacher College, Phitsanulok. (Phibun Songkhram Rajabhat University) has changed Rummakala from the villagers' style to create a new dance posture by using the style of Thai dance to create beauty and pattern in the Thai classical dance with the Makala music and publicize to the universities and schools in Phitsanulok province. 3. Cultural capital is a dance for the contest. There is a new dance posture, combining international music with the makala band, making Rummakala of Phitsanulok province known more and more until becoming a provincial show. Also useful for learning and it's still have a role to increase the cultural value of Phitsanulok Province.

Keywords: Rummakala, folk dance, standard of Thai classical dance

บทนำ

รำมั่งคละมีต้นกำเนิดมาจากวงดนตรีมั่งคละ วงดนตรีมั่งคละเริ่มสมัยใดนั้นหลักฐานไม่สามารถระบุได้ชัดเจน แต่มีหลักฐานยืนยันความเป็นมาับร้อยปีที่ค้นพบปรากฏชื่อดนตรีมั่งคละในหนังสือ “จดหมายเหตุระยะทางไปพิษณุโลก” อันเป็นพระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ เมื่อปี พ.ศ. 2444 ในสมัยรัชกาลที่ 5 มั่งคละ เป็นเครื่องดนตรีท้องถิ่นหรือพื้นบ้านที่ชาวบ้านนิยมเล่นมาเป็นเวลานาน มีการว่าจ้างไปเล่นในงานมงคลและอวมงคล ซึ่งจะพบได้ทั่วไปในจังหวัดพิษณุโลกจะเห็นได้ว่าแต่เดิมมีการเล่นเฉพาะวงดนตรีมั่งคละเท่านั้น ไม่ปรากฏว่ามีการรำแต่อย่างใดเป็นเพียงการรำหน้าขบวนดนตรีมั่งคละเพื่อความสนุกสนานของชาวบ้านเท่านั้น

รำมั่งคละ เป็นการรำเดินในรูปแบบขบวน ประกอบด้วยท่าร่างกาย ๆ ท่าซ้ำ ๆ เป็นการแสดงพื้นบ้านที่ใช้วงดนตรีมั่งคละบรรเลงประกอบการรำ เครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบด้วย ได้แก่ กลองมั่งคละ ปี่ กลองยี่น กลองหลอน กลองรำมะนา ฆ้อง ฉาบล่อ ฉาบยี่น และกรับ จัดเป็นการแสดงที่มีบทบาทในพิธีกรรมต่าง ๆ ของชุมชน ทั้งงานมงคลและอวมงคล เช่น แห่นาค แห่เทียนเข้าพรรษา แห่ขวัญข้าวแม่โพสพ แห่กฐิน งานผ้าป่า งานศพ และงานในเทศกาลต่าง ๆ (สันติ ศิริคชพันธ์, 2540: 1)

ผู้เขียนบทความกล่าวโดยสรุปว่า รูปแบบของรำมั่งคละที่กล่าวมาข้างต้นในสมัยรัชกาลที่ 5 โดยรำมั่งคละเป็นเพียงรำหน้าขบวนแห่ในงานมงคลและอวมงคลเท่านั้น แต่ในปัจจุบันการพัฒนา รูปแบบรำมั่งคละกลายเป็นการแสดงประจำจังหวัดพิษณุโลกที่มีรูปแบบเป็นมาตรฐาน อาทิ ทำรำเครื่องแต่งกาย เป็นต้น บทความชิ้นนี้มุ่งนำเสนอพัฒนาการของรำมั่งคละจากการแสดงในรูปแบบชาวบ้านสู่การแสดงที่มีมาตรฐานนาฏศิลป์ไทยในปัจจุบัน

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

บทความชิ้นนี้ได้อาศัยแนวคิดทฤษฎีในการวิเคราะห์ประกอบด้วยทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม และทฤษฎีวิวัฒนาการ

ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม หรือ Diffusionism เกิดจากนักมานุษยวิทยานำมาใช้เพื่ออธิบายสิ่งที่เรียกว่า “วัฒนธรรม” เพื่อที่ค้นหารากเหง้าหรือต้นกำเนิดของวัฒนธรรมต่าง ๆ รวมถึงลักษณะการแพร่กระจายของวัฒนธรรมนั้นจากแห่งหนึ่งไปยังอีกแห่งหนึ่ง แนวความคิดเรื่องการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม (Cultural Diffusion) หมายถึง การกระจายตัวของแบบแผนทางวัฒนธรรมจากพื้นที่หนึ่งไปยังพื้นที่อื่น เช่น ภาษา การแต่งกาย ศาสนา ความคิดความเชื่อ เทคโนโลยี วัตถุสิ่งของ และเครื่องมือ เครื่องใช้ เป็นต้น ในมุมมองของนักคิดแนวแพร่กระจาย เชื่อว่าวัฒนธรรมทุกประเภทมีต้นกำเนิดมาจากศูนย์กลางเดียวกัน หรือเป็นการแพร่กระจายจากศูนย์กลาง

(Heliocentric Diffusion) และเชื่อว่าวัฒนธรรมที่พบเห็นทั่วไปมีที่มาจากต้นกำเนิดทางวัฒนธรรมซึ่งมีศูนย์กลางไม่กี่แห่ง สังคมแต่ละแห่งจะได้รับอิทธิพลจากสังคมรอบข้าง การแพร่กระจายอาจหมายถึง การขยายตัวของวัฒนธรรมจากแหล่งต้นกำเนิดออกไปสู่ดินแดนรอบข้าง การแพร่กระจายที่กินอาณาเขตกว้างใหญ่จะเกิดขึ้นได้โดยกระบวนการหยิบยืมและส่งต่อคนจากสังคมหนึ่งไปสู่สังคมอื่น โดยที่วัฒนธรรมที่ถูกหยิบยืมมานั้นต้องมีลักษณะโดดเด่น กระบวนการแพร่กระจายแบบนี้ ได้แก่ การอพยพของคน การค้าขาย การทำสงคราม หรือการติดต่อสื่อสาร (พรทิพย์ อุศุภรัตน์, 2561: 24-25) จากทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้เห็นการเคลื่อนที่ของวัฒนธรรมโดยวัฒนธรรมนั้นถูกหยิบยืมมาและส่งต่อคนในสังคมหนึ่งไปสู่สังคมอื่น ๆ

ทฤษฎีวิวัฒนาการ (Evolutionary theory) เป็นแนวคิดที่ได้รับอิทธิพลจากทฤษฎีวิวัฒนาการทางชีวภาพของชาร์ลส์ ดาร์วิน (Charles Darwin) นักมานุษยวิทยากลุ่มทฤษฎีวิวัฒนาการเสนอแนวคิดที่ว่าวัฒนธรรมทุกหนแห่งมีวิวัฒนาการเป็นเส้นตรง (Unilineal Evolution) มีกระบวนการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมอย่างเป็นขั้นตอนต่าง ๆ ตามลำดับเหมือนกัน การเปลี่ยนแปลงจากขั้นหนึ่งไปสู่อีกขั้นหนึ่งในลักษณะที่มีการพัฒนา และก้าวหน้ากว่าขั้นที่ผ่านมา กล่าวคือมีการเปลี่ยนแปลงจากสังคมที่มีรูปแบบเรียบง่ายไปสู่รูปแบบที่สลับซับซ้อนมากขึ้น และมีความเจริญก้าวหน้าขึ้นไปเรื่อย ๆ จนเกิดเป็นสังคมที่มีความสมบูรณ์ (พรทิพย์ อุศุภรัตน์, 2561: 14)

ไทเลอร์ สรุปว่า วัฒนธรรมใด ๆ มีวิวัฒนาการขั้นตอนที่ง่ายที่สุดไปจนถึงยุ่งยากที่สุด และพัฒนาการทางวัฒนธรรมมนุษย์ทุกสังคมทั่วโลกจะต้องผ่าน 3 ลำดับขั้นตอนไปที่ละขั้นตอนลำดับดังนี้ คือ 1. ยุคคนป่า (Savagery) เป็นขั้นต่ำสุด หรือ ขั้นป่าเถื่อน 2. ยุคอารยชน (Barbarism) ขั้นกลาง หรือเป็นขั้นหัวเลี้ยวหัวต่อระหว่างพฤติกรรมที่ไม่ดีงามนักกับพฤติกรรมที่ดีงามบ้างแล้ว และ 3. ยุคอารยธรรม (Civilization) ขั้นสุดท้าย เป็นขั้นเจริญงอกงามที่สุด (พรทิพย์ อุศุภรัตน์, 2561: 15)

โรเบิร์ต เรดฟิลด์ (Robert Redfield, 1897-1958) นักมานุษยวิทยาชาวอเมริกันเสนอแนวคิดว่าการเปลี่ยนแปลงเชิงสังคมจะเริ่มจากสภาพของสังคมชาวบ้าน (Folk) เปลี่ยนแปลงไปจากสังคมแบบเมือง (Urban) (พรทิพย์ อุศุภรัตน์, 2561: 15) จากทฤษฎีวิวัฒนาการที่กล่าวมาข้างต้นทำให้เห็นถึงวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไปตามสังคมตามยุคสมัยของรามังคละ

การพัฒนารูปแบบการแสดงพื้นบ้านรำมั่งคละ

จากการศึกษาผู้เขียนบทความขอเสนอพัฒนาการ พบว่า รูปแบบการแสดงพื้นบ้านรำมั่งคละ โดยแบ่งเป็น 3 ช่วง ได้แก่ 1. แบบดั้งเดิม 2. การปรับให้เป็นมาตรฐาน (Standardization) และ 3. การทำให้กลายเป็นทุนทางวัฒนธรรม

1. แบบดั้งเดิม

แต่เดิมดนตรีมั่งคละเป็นเครื่องดนตรีที่ได้รับอิทธิพลจาก “เบญจดุริยางค์” ของอินเดีย ซึ่งแนวความคิดที่เชื่อว่าเครื่องดนตรีมั่งคละเป็นดนตรีที่ได้รับแบบแผนมาจากเบญจดุริยางค์ของอินเดีย ดังปรากฏในงานพระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ปี พ.ศ. 2444 ทรงกล่าวถึงดนตรีมั่งคละว่า

“...ได้ยินเสียงไกล ๆ เป็นกลองตีเป็นเพลง แต่จะสังเกตว่าเป็นอะไรไม่ได้ รุ่งขึ้นกำลังเดินเรือมาตามทาง ได้ยินอีกหนหนึ่งที่นี่ใกล้ เขาแห่หน้ากันอยู่ริมตลิ่งแต่ไม่แลเห็นอะไร เพราะพวงบังเสีย นึกเอาว่าเกิดเทิงเพราะได้ยินซ้องแลกลองโครม ๆ แต่ก็ผิดกว่าเกิดเทิงเลวอยู่มาก ก็นึกเสียว่าเกิดเทิงบ้านนอกมันคงลักขูอยู่เอง ครั้นมาจอดที่วัดสภัดน้ำมัน ได้ยินไกล ๆ จึงได้ถามท่านสมภารว่าอะไร ท่านสมภารอธิบายว่าปีพาทย์ชนิดหนึ่ง เรียกว่า “มั่งคละ” พระยาเทพาอยู่ที่นั่นด้วยก็เลยอธิบายว่าเป็นกลองคล้ายกลองสองหน้า มีซ้อง มีปี่ ปีพาทย์ชนิดนี้เล่นไม่ว่าการมงคลแลการอัปมงคล หากันวันกับคืนหนึ่งเป็นเงิน 7 ตำลึง ที่แรกตีเพลงนมยานทกแบ่งฤาอะไรแบ่งจำไม่ได้ถนัดที่เขาบอก

เครื่องมั่งคละนี้เป็นเครื่องเบญจดุริยางค์แท้ มีกลองเล็กรูปเหมือนเกิดเทิงแต่สั้นซึ้งหนึ่งหน้าเดียวมีไม้ตียาว ๆ ตรงกับ “องตต” ใบหนึ่ง มีกลองซึ้งสองหน้าเหมือนกลองมลายู เป็นตัวผู้ใบหนึ่ง ตรงกับ “วิตต์” เป็นตัวเมียใบหนึ่ง ตรงกับ “อาตตวิตต์” มีไม้ตีตรง ๆ กลองสามใบนี้ต้องหุ้มผ้าดอกเหลืองไว้แต่หน้าเพราะเขาว่าเป็นผีมือขึ้นแลผีมือทำหุ่นดูไม่ได้ และมีปี่คันหนึ่งตัว เป็นทำนองปี่จิ้นลั่นเป็นปี่ชวา ตรงกับ “สุสิริ” มีซ้องแขวน 3 ใบ เสียงต่าง ๆ กัน ตรงกับ “ชน” เสียงเพลงนั้นเหมือนกลองมลายู เข้ากับกลองเล่าโต้ว ไม่น่าฟังแปลว่าหนวกหู เพลงปี่ก็ไม่อ่อนหวานเป็นทำนองลูกเล่นมากกว่า เพราะลองให้ตีดู 2 เพลง หนวกหูเต็มที เลยให้อัฐโละมันไปบ้านแล้วกลับมาอน” (นุชนาฏดีเจริญ, 2542: 23)

ตามหลักฐานดังกล่าวทำให้มีอิทธิพลต่อการกำเนิดวงมั่งคละในประเทศไทย จนกลายเป็นเครื่องดนตรีมั่งคละที่เกิดขึ้นภายในท้องถิ่น เพราะสะท้อนให้เห็นถึงชีวิตและภูมิปัญญาของชาวบ้าน มีความเป็นอยู่ที่อิสระและเรียบง่าย มักมีชีวิตที่ผูกพันอยู่กับธรรมชาติ เช่น ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดนาแสง อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง แสดงถึงวงดนตรีที่ใช้สำหรับการแห่เป็นต้น

ภาพ : ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดนาแสง อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง

ที่มา : <http://www.thaiheritage.net/nation/oldcity/lampang6.htm>,

สืบค้นเมื่อ 17 เมษายน 2562

วงม้งคละ ยังเป็นดนตรีพื้นบ้านที่นิยมเล่นกันในเขตภาคเหนือตอนล่างของประเทศไทย ได้แก่ พิชณุโลก สุโขทัย และอุตรดิตถ์ โดยเฉพาะในเขต อำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก เป็นแหล่งที่มีวงม้งคละมากที่สุดในเขตภาคเหนือตอนล่าง ซึ่งมีวงม้งคละมากกว่า 10 วง จึงเป็นที่น่าสังเกตว่า จังหวัดที่มีวงม้งคละแพร่กระจายอยู่ คือ พิชณุโลก สุโขทัย และอุตรดิตถ์ พบว่าแหล่งวงม้งคละทั้ง 3 จังหวัดนี้ มีอาณาบริเวณติดต่อกัน และมีวัฒนธรรมทางภาษาซึ่งกันและกัน (สันติ คิริชพันธุ์, 2540: 63)

ภาพ : กลองม้งคละ

ที่มา : สารคดีกลองม้งคละ Version Eng, สืบค้นเมื่อ 17 เมษายน 2562

ประชาชนในแถบจังหวัด พิชณุโลก สุโขทัย และอุตรดิตถ์ มักนิยมเล่นม้งคละ จึงเกิดรำม้งคละที่เป็นการแสดงพื้นบ้านมีลักษณะเป็นขบวนแห่ ซึ่งในระยะแรก ๆ มีเฉพาะการบรรเลงดนตรีเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่ต่อมาเมื่อบรรเลงดนตรีในจังหวัดที่สนุกสนานก็มีชาวบ้าน

ออกลดตายทำรำต่าง ๆ โดยลักษณะทำรำจะวาดวงแขน ม้วนมือและย่อเท้าให้เข้ากับจังหวะดนตรีเท่านั้น เป็นทำรำที่ผู้รำนึกถึงความสนุกแล้วรำออกมา ผู้รำจะจดจำทำรำต่อ ๆ กันมา โดยไม่มีรูปแบบตายตัว เป็นทำรำที่สืบทอดกันมา โอกาสที่นิยมเล่นม้งคละ เช่น งานบวชพระแห่หน้าคงานตรุษสงกรานต์ งานลอยกระทง และงานแห่เทียนพรรษา เป็นต้น (นุชนาฏ ติเจริญ, 2544: 32)

กล่าวโดยสรุป รำม้งคละในรูปแบบดั้งเดิมนี้เป็นการรำของชาวบ้านตามจังหวะของดนตรีม้งคละเท่านั้น ทำรำไม่ตายตัวสามารถปรับได้ขึ้นอยู่กับผู้แสดง ซึ่งจะเน้นดนตรีม้งคละมากกว่ารำม้งคละ โดยเป็นการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมทางดนตรีทำให้การทำรำม้งคละไม่มีรูปแบบเป็นมาตรฐาน แต่เน้นความสนุกสนานเป็นหลัก

2. การปรับให้เป็นมาตรฐาน (Standardization)

เมื่อการแพร่กระจายวัฒนธรรมของดนตรีม้งคละและรำม้งคละ ทำให้มีการพัฒนาปรับเปลี่ยนด้านการรำม้งคละในรูปแบบของชาวบ้านขึ้นมา เพราะส่วนใหญ่มีการพัฒนาในด้านดนตรีม้งคละเกิดขึ้น แต่ส่วนน้อยจะมีการพัฒนาในด้านรำม้งคละ รำม้งคละจึงได้มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบทำรำขึ้นมา ดังนี้

ในปี พ.ศ. 2511 อนงค์ นาคสวัสดิ์ อาจารย์ประจำภาควิชานาฏศิลป์ วิทยาลัยครูพิบูลสงคราม พิษณุโลก (มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงครามในปัจจุบัน) ได้คิดที่จะเผยแพร่ม้งคละซึ่งในขณะนั้นมีเล่นอยู่ที่วัดสะกดน้ำมัน อ.เมือง จ.พิษณุโลก จึงคิดทำรำประกอบดนตรีม้งคละขึ้นโดยใช้ผู้แสดง ชาย และ หญิง มาร่ายรำตามจังหวะดนตรี และลีลาของเพลงม้งคละ กระบวนการรำนั้นเป็นการร่ายรำในเชิงเกี่ยวพาราสีระหว่างหนุ่มสาวด้วยการเล่นหยอกเย้า ใช้รำรวมกันเพื่อแสดงถึงการผูกกรักแบบต่าง ๆ ด้วยท่ารำและการบรรยายประกอบเพื่อให้ผู้ชมเข้าใจความหมายของท่ารำแต่ละท่ามากขึ้น โดยนำไปแสดงในการแสดงสินค้านานาชาติ ที่สนามกีฬาหัวหมาก กรุงเทพมหานคร เป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2511 นับเป็นก้าวแรกของรำม้งคละ จากการร่ายรำไปตามจังหวะดนตรีง่าย ๆ ไม่มีแบบแผนตายตัวที่เป็นมาตรฐาน เริ่มมีท่ารำประกอบเพลงมากขึ้น มีลีลาทางด้านนาฏศิลป์ไทยมากขึ้น และได้มีการบันทึกลายลักษณ์อักษร มีท่ารำ 4 ท่า ดังนี้

ท่าที่ 1 ท่าเจ้าชู้ยักษ์

ที่มา : เอกสารเผยแพร่โครงการรักษาม้งคละ, สืบค้นคว้วันที่ 16 พฤษภาคม 2562

คำอธิบาย ฝ่ายชายเป็นผู้ที่มีนำท่าทำเกี้ยวหญิง วิธีแรกซึ่งแสดงถึงยุคโบราณที่มนุษย์ยังมีความเจริญทางสังคมน้อย ผู้ชายอยากได้รับความรักจากผู้หญิงที่ใช้วิธีจูโจมเอาคือ ๆ มีการประหม้อมือกระชับเท้าแล้วโดดเข้าโอบกอดเลยแต่ฝ่ายหญิงหลบรอดได้วงแขนพันไป ได้อย่างหวุดหวิดทุกคนจึงเป็นอันว่าการเกี้ยวผู้หญิงด้วยท่าเจ้าชู้ยัยไม่สำเร็จจึงต้องไปรำกลับไปเข้าวงด้วยท่าที่แสดงความหมัดหวัง ทำนี้สอนให้รู้ว่า ผู้หญิงนั้นไม่ชอบ ชายที่มูทะลุจุดนี้ ดึงดึงฝ่ายชายต้องปรึกษากันเพื่อหาท่าเกี้ยวใหม่

ท่าที่ 2 ท่าเจ้าชู้ไก่อแจ้

ที่มา : เอกสารเผยแพร่โครงการรักษามังคละ, สืบค้นคว้วันที่ 16 พฤษภาคม 2562

คำอธิบาย ชายอีกคนหนึ่งลุกขึ้นรำกลางวง ชวนเพื่อนออกไปเกี้ยวใหม่ด้วยท่าเจ้าชู้ไก่อแจ้ พอเข้าไปใกล้หญิงได้ระยะก็ทำท่าจับแก้ม เขยคาง กะลิมกะเหลี่ย ฝ่ายหญิงก็ปิดป้องได้อย่างสวยงาม และผลที่สุด ฝ่ายชายก็ต้องเดินรำคอตไปเข้าวงของตนอย่าง ผิดหวังอีกครั้งหนึ่ง ฝ่ายหญิงทำท่าเหย้ยไล่หลัง ท่าเจ้าชู้ไก่อแจ้สอนให้ทราบว่าการทำท่ากรุ่มกริม หลุกหลิกเกินไปหญิงก็ไม่ชอบ

ท่าที่ 3 ท่าป้อ

ที่มา : เอกสารเผยแพร่โครงการรักษามังคละ, สืบค้นคว้วันที่ 16 พฤษภาคม 2562

คำอธิบาย ทานี้เป็นท่าที่อ่อนช้อยของชายซึ่งมีผู้นำคนใหม่ชวนพรรคพวกออกมาเกี่ยวอีกอย่างมั่นใจว่าความอ่อนนุ่มรำป้อไปป้อมาด้วยท่าวิงวอนอ่อนว่านั้นจะเอาชนะใจผู้หญิงได้ แต่ฝ่ายหญิงก็ยังทำเป็นลอยหน้าเชิดไม่สนใจแม้ว่าฝ่ายชายรำเตี้ยลง ๆ จนถึงก้มศีรษะลงแทบเท่าผู้หญิงแต่ก็ไม่มีหวัง วิธีนี้สอนให้รู้ว่า ผู้หญิงไม่ชอบชายที่อ่อนให้ตนจนเกินไป ฝ่ายชายจึงต้องกลับไปเข้าวังปรึกษากันใหม่อีกตามเคย ผู้หญิงทำท่าดูถูกตามหลัง

ท่าที่ 4 ท่าเมิน

ที่มา : เอกสารเผยแพร่โครงการรักษามังคละ, สืบค้นคว้ว่าวันที่ 16 พฤษภาคม 2562

คำอธิบาย ทานี้เป็นท่าสุดท้ายที่ฝ่ายชายคิดขึ้นมาใหม่ คือท่าท่าไม่สนใจหญิงเมื่อพากันรำเข้ามาใกล้ ตัวฝ่ายหญิงและก็ทำท่าหยิ่งไว้ตัว ไม่ง้อ ไม่สนใจ แต่แอบยิ้มให้ลับหลังฝ่ายหญิงเมื่อเห็นฝ่ายชายท่าท่าไม่ง้อก็ซึกอะใจ พยายามมองสบตา ในที่สุด เมื่อฝ่ายชายออกเดินหนีผู้หญิงก็เป็นฝ่ายเดินตาม ในที่สุดก็สนใจชาย ทานี้สอนให้รู้ว่า ผู้หญิงชอบผู้ชายที่เป็นผู้นำเป็นช้างเท้าหน้า และสามารถคุ้มครองตนให้ปลอดภัยได้

ประมาณปี พ.ศ. 2528 ได้มีผู้ประดิษฐ์ทำรำมังคละขึ้นใหม่โดยยึดรูปแบบและกระบวนการรำของ อนงค์ นาคสวัสดิ์ ทำให้เกิดการสร้างสรรค์ประดิษฐ์ทำรำมังคละขึ้นมามากมาย และในขณะเดียวกันอำเภอพรหมพิราม ซึ่งมีวงดนตรีมังคละแสดงมากที่สุดในจังหวัดพิษณุโลก แต่กลับมีวงมังคละที่มีท่ารำประกอบเพียงวงเดียว คือ ท่ารำมังคละของวง “ย้อนพรหมศิลป์” เป็นท่ารำที่ชาวบ้านแถบนั้น ใช้การรำในรูปแบบขบวนแห่และได้นำมาเรียงร้อยต่อกันจนเกิดรูปแบบของการรำมังคละขึ้นอีกชุด (นุชนาฏ ติเจริญ, 2544: 33)

ในปี พ.ศ. 2535 – 2538 มีผู้คิดประดิษฐ์ทำรำมังคละขึ้น โดยใช้กลองมังคละเป็นอุปกรณ์ประกอบการแสดง จากการสัมภาษณ์ผู้ประดิษฐ์ทำรำ คือ พวงชมพู สิงห์หงส์ กล่าวว่า มีประเทศเพื่อนบ้านมีระบำกลองประเภทต่าง ๆ มากมาย ของประเทศไทยก็มีรำกลองยาว

ของภาคกลาง แต่ในเขตภาคเหนือตอนล่างมีกลองม้งคละซึ่งนิยมเล่นกันมากและถือได้ว่าเป็นเครื่องดนตรีที่เป็นเอกลักษณ์ แต่ไม่มีการแสดงประกอบจึงคิดทำรำขึ้นใหม่ โดยใช้กลองม้งคละเป็นอุปกรณ์ประกอบการแสดง และให้ชื่อการแสดงชุดนี้ว่า “ระบำเกรีศรีนพมาศ” ซึ่งได้รับรางวัลในการแข่งขันการประกวดการแสดงพื้นบ้าน ของเขตการศึกษา 7 เมื่อปี 2535 และได้ถ่ายทอดทำรำให้กับอาจารย์และนิสิตมหาวิทยาลัยนเรศวร โดยทางมหาวิทยาลัยนเรศวรนำออกเผยแพร่จนเป็นที่รู้จักและเป็นที่ยอมรับของผู้ที่ได้รับชมการแสดงจนแทบจะกล่าวได้ว่า ระบำเกรีศรีนพมาศเป็นการแสดงประจำของมหาวิทยาลัยนเรศวร หลังจากนั้นได้เปลี่ยนชื่อเป็น ระบำม้งคลาธิษฐาน

ภาพ : ระบำม้งคลาธิษฐาน

ที่มา : <http://www.human.nu.ac.th/newculture/article.php?id=11>,

สืบค้นเมื่อ 17 เมษายน 2562

ต่อมาได้เกิดการแสดงรำม้งคละที่ใช้กลองม้งคละเป็นอุปกรณ์ประกอบการแสดงขึ้นอีก 2 ชุดการแสดง คือ รำม้งคละลีลา และรำม้งคละนารี จากการสัมภาษณ์ผู้ประดิษฐ์ทำรำ คือ นิภารัตน์ กาญจนโชติ กล่าวว่า ได้คิดการแสดงทั้ง 2 ชุดนี้ขึ้น เนื่องจากได้ทำการเผยแพร่รำม้งคละในรูปแบบของอนงค์ นาคสวัสดิ์ จนเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายทั้งในจังหวัดพิษณุโลกและจังหวัดใกล้เคียง ประกอบกับสถาบันราชภัฏพิบูลสงคราม มีหน้าที่เผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมซึ่งหน่วยงานต่าง ๆ มักจะขอการแสดงรำม้งคละเป็นประจำ จึงคิดทำรำม้งคละลีลาขึ้นในปี 2536 โดยแสดงถึงลีลาการตีกลองของฝ่ายชาย และในปี 2538 ได้คิดทำรำม้งคละนารีขึ้น ซึ่งเป็นลีลาการตีกลองอันอ่อนช้อย นุ่มนวลของฝ่ายหญิง

นอกจากนี้ รำม้งคละที่ใช้กลองม้งคละเป็นอุปกรณ์ประกอบการแสดงแล้ว ยังมีรำม้งคละอีกรูปแบบหนึ่ง คือ รำม้งคละที่นำเอาทำรำม้งคละของ “วงเฉลิมศิลป์” และทำรำ “กัทลีบันเทิง” ของนางนิภารัตน์ กาญจนโชติ มาผสมกัน โดยนายวัฒนศักดิ์ สันโตษ และคณะ ได้เชิญนายทองอยู่ ลูกพลัก มาเป็นวิทยากรฝึกดนตรีม้งคละและรำม้งคละให้กับนักเรียนโรงเรียนจำการบุญ จากนั้นจึงนำทำรำกัทลีบันเทิงมารวมกับทำรำม้งคละ และปรับปรุงให้เหมาะสม

โดยใช้วงดนตรีม้งคละบรรเลงประกอบการแสดง ให้ชื่อการแสดงชุดนี้ว่า “รำม้งคละกล้วยตาก” (นุชนาฏ ดีเจริญ, 2544: 34)

สรุปได้ว่า นางอนงค์ นาคสวัสดิ์ เป็นบุคคลสำคัญคนแรกในการปรับเปลี่ยนรำม้งคละจากรูปแบบของชาวบ้านที่รำไปตามจังหวะดนตรีง่าย ๆ ไม่มีแบบแผนตายตัว มาประดิษฐ์ทำรำประกอบดนตรีม้งคละขึ้น โดยใช้ลีลาทางด้านนาฏศิลป์ไทยมาช่วยให้เกิดความสวยงามและมีแบบแผนในทางนาฏศิลป์ไทย แต่ยังคงความเป็นการแสดงพื้นบ้าน หลังจากนั้นได้มีผู้ประดิษฐ์ทำรำม้งคละมากขึ้น ส่วนใหญ่พัฒนารูปแบบการรำมาจากรำม้งคละของ อนงค์ นาคสวัสดิ์ ทำให้รำม้งคละเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย นอกจากนั้นในหน่วยงานต่าง ๆ ทำหน้าที่เผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม และได้มีการถ่ายทอดทำรำให้กับ มหาวิทยาลัย และโรงเรียนต่าง ๆ ในจังหวัดพิษณุโลก

3. การทำให้กลายเป็นทุนทางวัฒนธรรม

หลังจากการรำม้งคละของชาวบ้านที่ไม่มีรูปแบบตายตัวจนมาถึงการปรับเปลี่ยนของรำม้งคละที่มีผู้ประดิษฐ์ทำรำที่หลากหลาย ทำให้ปัจจุบันรำม้งคละบ่งบอกอัตลักษณ์ของชุมชน

การถ่ายทอดประสบการณ์ของชุมชนหรือสังคมนั้น ๆ ทำให้เกิดจารีตประเพณีและวัฒนธรรมบ่งบอกถึงอัตลักษณ์ของชุมชน โดยผ่านการกลั่นกรองจากอดีตสู่ปัจจุบัน และในการนำมาใช้ต้องหยิบเอาจุดแข็งที่เป็นอัตลักษณ์ของแต่ละชุมชนมาปรับให้เหมาะสม สอดคล้องกับวิถีชีวิตและกลมกลืนกับวัฒนธรรมความเป็นอยู่ ยกตัวอย่างเช่น การแสดงพื้นบ้านรำม้งคละที่พบเห็นได้ทั่วไปในปัจจุบัน แบ่งออกได้ 3 รูปแบบคือ

แบบที่ 1 เป็นการแสดงแบบชาวบ้าน รูปแบบการแสดงเป็นในแบบพิธีกรรมเป็นส่วนใหญ่ การรำไม่มีแบบแผน เน้นสนุกสนานตามอารมณ์ของเพลง เป็นการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ไม่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร

แบบที่ 2 แบบหลักสูตร ผู้แสดงส่วนใหญ่เป็นเด็กนักเรียนชั้นประถม – มัธยมตามโรงเรียน มีการสอนเป็นแบบแผน การรำรูปแบบและใส่ท่าทางการรำมากขึ้น มีการเรียนรู้เป็นลำดับขั้นตอน รูปแบบการแสดงเปลี่ยนจากพิธีกรรมเป็นการถ่ายทอดการเรียนรู้ มีการบันทึกทำรำเป็นลายลักษณ์อักษร

แบบที่ 3 แบบร่วมสมัยหรือประยุกต์ มีการนำเทคโนโลยีแบบใหม่เข้ามาผสมผสาน มีการนำวงดนตรีสากลมาผสมกับวงม้งคละ ท่าทางการแสดงมีหลากหลายรูปแบบ มีการนำท่าของนาฏศิลป์สากลเข้ามาผสม มีอุปกรณ์ประกอบการแสดง รูปแบบของการแสดงเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว เน้นการโชว์เครื่องแต่งกายและการแสดง (กัญญ์ณฉวี เลิศอริยโกศล , 2554 : 4-5)

รำมังคละในปัจจุบันไม่ได้มีบทบาทแค่นี้เหมือนดังแต่ก่อน แต่กลายเป็นการแสดงที่สื่อสารเอกลักษณ์และวัฒนธรรมของท้องถิ่น รวมทั้งกลายเป็นสินค้าทางวัฒนธรรมซึ่งการมีบทบาทหน้าที่เหล่านี้ได้ก็เพราะมีการพัฒนารูปแบบและการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม

การแสดงพื้นบ้านรำมังคละ เป็นการสร้างสรรค์ที่ปรับปรุงมาจากวิถีชีวิตของคนในชุมชนตามอำเภอต่าง ๆ ของจังหวัดพิษณุโลก และยังเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของจังหวัด จึงมีบทบาทหน้าที่ที่สำคัญทางวัฒนธรรม กัญญณณัฐ เลิศอริโยภคิน (2554) อ้างถึง แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 พ.ศ. 2550 – 2554 (: 17) กล่าวถึง “...การขับเคลื่อนกิจกรรมการพัฒนาทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมในระดับชุมชนและระดับประเทศ มีบทบาทสำคัญยิ่งในการนำวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่มาพัฒนาต่อยอดให้เกิดคุณค่าและมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าและบริการอย่างหลากหลาย...”

เพราะฉะนั้นการแสดงพื้นบ้านรำมังคละในทางเศรษฐกิจสามารถสร้างรายได้ให้กับชุมชน และจังหวัดได้อีกด้วย และเป็นข้อมูลท่องเที่ยวด้านศิลปวัฒนธรรมของจังหวัด นอกจากนี้บทบาทหน้าที่ในด้านวัฒนธรรม สามารถบ่งบอกความเป็นอัตลักษณ์ของจังหวัดพิษณุโลก และเป็นแหล่งเรียนรู้ข้อมูลการแสดงพื้นบ้านรำมังคละของจังหวัดอีกทางหนึ่ง

ดังนั้นสรุปว่าการพัฒนาองค์ประกอบในการรำมังคละตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันรูปแบบการรำมังคละส่วนใหญ่ที่อยู่ในมาตรฐานของนาฏศิลป์ไทย มักจะมีตามโรงเรียน หรือมหาวิทยาลัยเท่านั้น ซึ่งยังคงความเป็นการแสดงพื้นบ้านเหลืออยู่ โดยจะปรับเปลี่ยนท่ารำตามธรรมชาติหรือวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน มาประดิษฐ์ท่ารำให้เป็นนาฏศิลป์ไทยมากขึ้น แต่ยังมีรำมังคละตามคณะต่าง ๆ ในชุมชน ที่ยังเน้นอนุรักษ์เพลงดั้งเดิมของมังคละไว้ มีการสร้างสรรค์เพลงของมังคละ แต่ไม่เน้นท่ารำมังคละจากเดิม และยังเป็นการแสดงพื้นบ้านที่สื่อสารเอกลักษณ์และวัฒนธรรมของท้องถิ่น รวมทั้งเป็นสินค้าทางวัฒนธรรมซึ่งการมีบทบาทหน้าที่เหล่านี้ได้ก็เพราะมีการพัฒนารูปแบบและการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม

สรุปและอภิปรายผล

รำมังคละจากรูปแบบชาวบ้านสู่มาตรฐานนาฏศิลป์ไทย ผู้เขียนบทความได้สรุปการพัฒนา รูปแบบรำมังคละออกเป็น 3 ช่วง ดังนี้

ช่วงที่ 1 แบบดั้งเดิม

การรำของชาวบ้านตามจังหวะของดนตรีมังคละเท่านั้น ท่ารำไม่ตายตัว ซึ่งจะเน้นดนตรีมังคละมากกว่ารำมังคละ โดยเป็นการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมทางดนตรีทำให้ไม่เน้นในการรำอย่างเห็นได้ชัด แต่จะเน้นความสนุกสนานเป็นหลัก ซึ่งสอดคล้องเกี่ยวกับทฤษฎีการแพร่กระจายทาง

วัฒนธรรมเพื่อให้ทราบถึงการเคลื่อนที่ของวัฒนธรรมไปยังที่ต่าง ๆ จากดนตรีมังคละ “เบญจตุรียาค์แท้” ทางอินเดีย มาเป็นเครื่องดนตรีในเขตภาคเหนือตอนล่างของประเทศไทย

ช่วงที่ 2 การปรับให้เป็นมาตรฐาน (Standardization)

การรำเพื่อการแสดงในงานต่าง ๆ มีลีลาท่ารำในแบบนาฏศิลป์ไทยมากขึ้น มีการจดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ท่ารำชุดแรกที่พบเป็นอาจารย์อนงค์ นาคสวัสดิ์ โดยมีท่ารำ 4 ท่า ได้แก่ ท่าเจ้าชู้ยักซ์ ท่าเจ้าชู้ไ้แจ้ ท่าป้อ และท่าเมิน ทำให้รำมังคละเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย นอกจากนั้นในหน่วยงานต่าง ๆ ทำหน้าที่เผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม และได้มีการถ่ายทอดท่ารำให้กับมหาวิทยาลัย และโรงเรียนต่าง ๆ ในจังหวัดพิษณุโลก ซึ่งสอดคล้องเกี่ยวกับทฤษฎีวิวัฒนาการ ทำให้ทราบถึงวัฒนธรรมของรำมังคละเปลี่ยนแปลงจากรูปแบบดั้งเดิมก็คือรูปแบบชาวบ้าน จนเป็นรูปแบบนาฏศิลป์ไทยพื้นบ้าน ที่เปลี่ยนแปลงไปตาม

ช่วงที่ 3 การทำให้กลายเป็นทุนทางวัฒนธรรม

ปัจจุบันการรำมังคละที่มีการประดิษฐ์ท่ารำใหม่มีไว้เพื่อการประกวดแข่งขันทั้งในระดับจังหวัดและระดับประเทศไทยหรือเป็นการแสดงเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมในจังหวัดต่าง ๆ แต่ยังมีรำมังคละตามคณะต่าง ๆ ซึ่งไม่เน้นท่ารำมังคละจากเดิมในชุมชน ด้านวงดนตรีมังคละได้มีการผสมผสานกับวงดนตรีสากล แต่ยังคงเน้นแก่นุรักษ์เพลงดั้งเดิมของมังคละและการสร้างสรรค์เพลงของมังคละเท่านั้น จึงทำให้มีบทบาทหน้าที่ของการแสดงพื้นบ้านรำมังคละ ดังนั้น ผู้เขียนบทความสรุปบทบาทหน้าที่ 2 ด้าน คือ ด้านเศรษฐกิจ และด้านวัฒนธรรม ด้านเศรษฐกิจทำให้สามารถสร้างรายได้ให้กับคณะ ชุมชน และจังหวัดพิษณุโลกได้ รวมถึงเป็นข้อมูลท่องเที่ยวด้านการแสดงเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมของจังหวัด ส่วนด้านวัฒนธรรมสามารถบอกความเป็นอัตลักษณ์ของจังหวัดพิษณุโลก และเป็นแหล่งเรียนรู้ข้อมูลการแสดงพื้นบ้านรำมังคละของจังหวัดพิษณุโลก

เอกสารอ้างอิง

- กัญญ์ณัฐ เลิศอริยโกคิน. (2554). *การเพิ่มมูลค่าของการแสดงพื้นบ้านรำมังคละ จังหวัดพิษณุโลก* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- นุชนาฏ ดีเจริญ. (2544). *รำมังคละในจังหวัดพิษณุโลก สุโขทัย และอุตรดิตถ์* (รายงานวิจัย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์). มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- ประเจติ เศรษฐธัญญการ และคณะ. (2561). *เอกสารเผยแพร่โครงการรักษามังคละ*. สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม.

- พรทิพย์ อุศุภรัตน์. (2561). *เอกสารประกอบการสอนวิชามานุษยวัฒนธรรมเพื่อศิลปะการแสดง (Cultural Anthropology for Performing Arts)* หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาศิลปะการแสดง บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- สันติ ศิริคชพันธุ์. (2540). *วงม้งคละในจังหวัดพิษณุโลก (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท)*. มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์. (2516). *จดหมายเหตุระยะทางไปพิษณุโลก. พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฉลองวันประสูติ ครบ 100 ปี 28 เมษายน 2516*
- หน่วยทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร. (2553). *กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานด้านนาฏยประดิษฐ์: กรณีศึกษาระบบม้งคลาสสิกฐาน. สืบค้นเมื่อ 17 เมษายน 2562, จาก <http://www.human.nu.ac.th/newculture/article.php?id=11>*
- หอมรดกไทย. (2542). *ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดนาแสง อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง. สืบค้นเมื่อ 17 เมษายน 2562, จาก <http://www.thaiheritage.net/nation/oldcity/lampang6.htm>*

เดี่ยวเพชร : วานรที่สูญหายไปจากโรงโขน

ธนพล สามทองกล้า
คณะศิลปกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

บทคัดย่อ

บทความวิชาการเรื่อง เดี่ยวเพชร : วานรที่สูญหายไปจากโรงโขน มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา และวิเคราะห์การเชื่อมความนิยมของวานรเดี่ยวเพชรในการแสดงโขน มีวิธีการดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยวิธีการรวบรวมข้อมูลแบบเน้นการสังเกตและการสัมภาษณ์ ผลการศึกษาพบว่าวานรเดี่ยวเพชร หมายถึง วานร 9 ตัว ที่เป็นเทวดาแบ่งภาคลงมาเกิดเพื่อเป็นทหารให้กับพระราม มีลักษณะเป็นลิงโล้น สวมผ้าโพกศีรษะเป็นเกลียวผ้าตะบิดลงรักปิดทองเรียกว่า “เดี่ยวเพชร” ได้แก่ 1.ฉวนสรคนธ์ 2.ทวิพิท 3.ปิงคลา 4.มหัทวิกัน 5.วาหุโรม 6.อุสภครราม 7.มากัญจวิก 8.โซติมุข และ9.นิลเกศ

ตัวละครวานรเดี่ยวเพชรเกิดขึ้นในการแสดงโขนครั้งแรกในสมัยของนายธนิต อยู่โพธิ์ เป็นอธิบดีกรมศิลปากร และเริ่มเชื่อมความนิยมในการแสดงโขนหลังจาก นายธนิต อยู่โพธิ์ เกษียณอายุราชการ เนื่องด้วยปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจที่ส่งผลกระทบต่อด้านงบประมาณที่มีจำกัดในการจัดการแสดงโขน จึงทำให้ผู้กำกับการแสดงเลือกที่จะตัดทอนตัวละครที่ไม่จำเป็นมากนักต่อการแสดงอย่างวานรเดี่ยวเพชรออกเหลือไว้เพียงตัวละครที่สำคัญในการแสดงตอนนั้น ๆ และไม่นิยมสร้างหัวโขน หรือเครื่องแต่งกายวานรเดี่ยวเพชรขึ้นใหม่ ด้วยเหตุนี้ทำให้ในปัจจุบันตัวละครวานรเดี่ยวเพชรจึงเชื่อมความนิยมในการแสดงโขน ส่งผลให้ตัวละครนี้ไม่เป็นที่รู้จักและกำลังจะสูญหายไปจากการแสดงโขนของประเทศไทย

คำสำคัญ: วานร, เดี่ยวเพชร, รามเกียรติ์

Teo Petch: the Lost Monkey from the Khon Theater

Thanapon Samtangkrum
Faculty of Fine and Applied Arts
Suan Sunandha Rajabhat University

Abstract

This article aims to examine the history and popularity of Wanorn Tiewpetch in the pantomime show. Qualitative research methods including observations and interviews were used in collecting data. The research found that Wanorn Tiewpetch refers to the nine angel monkeys including Yanrodsukon, Thawiphath, Pingkala, Mahatwikan, Wahurome, Usapha-sorn Ram, Makanjawik, Chotimuk, and Nil Kesi, who are divided to be a soldier for Phra Ram. They look like a bald monkey wearing a turban, twisting a cloth and gilding, called "Tiaw Phet."

The character of Wanorn Tiewpetch was born in the first pantomime performance when Mr. Thanit Yodpho was the Director-General of the Fine Arts Department. It began to lose its popularity in the pantomime show when Thanit Yodpho retired from his job. Due to the economic downturn in the Tom Yum Kung crisis that affected the budget in the management of the pantomime show, the director chose to cut down the unnecessary characters in the show like Wanorn Tiew Phet, then keep only the important characters. In the present, Wanorn Tiaw Petch's character has deteriorated the popularity of pantomime performances causing this character to be unknown and about to disappear from the pantomime performances of Thailand.

Keywords: monkey, Tiew Petch, Ramayana

บทนำ

“โขน” นาฏกรรมชั้นสูงของไทย เกิดขึ้นในราชสำนัก จัดแสดงเพื่อเทิดพระเกียรติยศของพระมหากษัตริย์ โดยโขนมีวิวัฒนาการมาจากการละเล่น 3 ประเภท คือ กระจับปี่ระบอง หนังใหญ่ และซัคนาคตีกดาบรรพ์ โดยได้รับอิทธิพลทำการต่อสู้อาจมาจากการแสดงกระจับปี่ระบอง ท่าเต้นมาจากการแสดงหนังใหญ่ และลักษณะเครื่องแต่งกายจากการแสดงซัคนาคตีกดาบรรพ์ มักนิยมแสดงเรื่อง รามเกียรติ์ ไผ่โง้ง ทองคำสุก กล่าวว่าโขนยังประกอบไปด้วยศิลปะหลากหลายแขนงเข้าด้วยกัน ได้แก่ วรรณศิลป์ วิจิตรศิลป์ ดุริยางค์ศิลป์และนาฏศิลป์ ด้วยเหตุนี้การแสดงโขนจึงนับว่าเป็นศิลปะการแสดงที่ทรงคุณค่ายิ่ง แสดงถึงความเป็นประเทศที่มี อารยธรรมอันสูงส่งและมีการสืบทอดกันมาอย่างยาวนานจึงเป็นมรดกของจารีตนิยม (ไผ่โง้ง ทองคำสุก, 2549:1) แม้ว่าโขนจะมีกำเนิดและพัฒนามาอย่างช้านาน แต่คุณค่าความงดงามของการแสดงโขนยังคงถูกถ่ายทอดตามแบบแผน และจารีตอันดั้งเดิม มาแต่เดิม เนื่องด้วยสังคมไทยในยุคปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไป จึงทำให้โขนจำเป็นต้องมีการพัฒนา และปรับเปลี่ยนไปตามวิถีของการเวลา

ในการแสดงโขนนั้นมีแบบแผนที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาโดยผู้แสดงจะสวมหัวโขน ทั้งที่เป็นชฎาซึ่งเปิดหน้าและหัวโขนปิดหน้า ยกเว้นตัวตลก เพราะต้องพูดเจรจาเพื่อนำเข้าสู่เรื่องของแต่ละตอน ตัวละครในการแสดงโขนนั้นประกอบด้วย 4 จำพวก คือ ตัวพระ ตัวนาง ตัวยักษ์ ตัวลิง ซึ่งแต่ละจำพวกมีลีลาการแสดงการแต่งกายที่แตกต่างกัน (นางนุช ไพโรพิบูลยกิจ, 2542:61) ซึ่งในบทความนี้เป็นบทกล่าวถึงตัวละครโขนลิงเป็นหลัก ซึ่งโขนลิงนั้นจะมีอุปนิสัยขุกขน ขี้เล่น มักแสดงอาการกิริยาหยอกล้อ สนุกสนานไม่อยู่นิ่ง มีการกระโดดโลดเต้น ตีลังกาลูกกลิ้งลูกกลิ้ง มีการเต้นเข้าจังหวะดนตรี หรือมีท่าทางที่แสดงถึงความสง่างามของลิงกษัตริย์เป็นต้น ซึ่งผู้เชี่ยวชาญด้านโขนลิงได้นำเอาการทำทางต่าง ๆ ของลิงมาปรับปรุงให้เกิดกระบวนการทำที่งดงามตามแบบนาฏศิลป์ไทย นอกจากนี้ยังนำเอากระบวนการบางอย่างมาจากการแสดงหนังใหญ่ และกระจับปี่ระบองมารวมเข้าด้วยกันอย่างลงตัว

โขนลิงหรือวานรที่ปรากฏในบทละครเรื่อง รามเกียรติ์ อยู่รวมกันในกองทัพของพระรามมาจาก 2 เมืองได้แก่เมืองขีดขิน และเมืองชมพู รวมกันได้ทั้งสิ้น 38 ตัว แบ่งออกเป็นพญาวานร 11 ตัว วานรสิบแปดมงกุฏ 18 ตัว วานรเดี่ยวเพชร 9 ตัว ส่วนวานรจิ้งเกียง และเขนลิงไม่ปรากฏว่ามีกี่ตัว และมีชื่อว่าอะไรบ้าง มีบทบาทมาน้อยตามลำดับ พญาวานร วานรสิบแปดมงกุฏ วานรเดี่ยวเพชร วานรจิ้งเกียง และเขนลิง เหล่าวานรส่วนมากเป็นเทวดาต่าง ๆ ที่อวตารลงมาเพื่อช่วยพระรามปราบเหล่าอสูร (กรี วรศะริน, 2555:75)

ซึ่งตัวละครที่ปัจจุบันไม่นิยมนำมาแสดงคือวานรเดี่ยวเพชร เป็นวานร 9 ตัว ที่เป็นเทวดาแบ่งภาคลงมาเกิดเพื่อเป็นทหารให้กับพระราม มีลักษณะเป็นลิงไล่ สวมผ้าโพกศีรษะเป็นเกลียว หัวโขน

จะกลายเป็นลายเกลียวมาลัยผ้าตะบิตลงรักปิดทองเรียกว่า “เตียวเพชร” แบ่งออกเป็น 2 ฝ่าย คือเมืองชิตฉิน 7 ตัว เมืองชมพู 1 ตัวและไม่ปรากฏว่าเป็นเมืองใดอีก 1 ตัว (กรี วรเศริน, 2555:198)

ในปัจจุบันผู้กำกับการแสดงโขนส่วนมากเลือกตัดตัวละครวานรเตียวเพชรออกจากการแสดงโขน เพราะเห็นว่าไม่ได้มีความสำคัญมากนัก ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ในปัจจุบันไม่นิยมที่จะสร้างหัวโขนหรือเครื่องแต่งกาย วานรเตียวเพชรขึ้นใหม่ ทำให้ตัวละครนี้ไม่เป็นที่รู้จักและกำลังจะหายไปจากการแสดงโขนของประเทศไทย

จากปัญหาของตัวละครวานรเตียวเพชรที่กำลังจะหายไปจากการแสดงโขนของไทย ผู้เขียนบทความจึงเห็นความสำคัญที่จะศึกษาความเป็นมาของตัวละครวานรเตียวเพชรในการแสดงโขน พร้อมทั้งวิเคราะห์การเสื่อมความนิยมของตัวละครวานรเตียวเพชร เพื่อเก็บเป็นองค์ความรู้อันมีคุณค่าด้านศิลปวัฒนธรรมนำไปสู่การอนุรักษ์สืบทอดและเผยแพร่อันเป็นประโยชน์ให้แก่วงการนาฏศิลป์ไทย และเพื่อเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่ต้องการศึกษาเกี่ยวกับตัวละครวานรเตียวเพชรสืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา ของวานรเตียวเพชร
2. เพื่อวิเคราะห์การเสื่อมความนิยมของวานรเตียวเพชรในการแสดงโขน

ขอบเขตของการวิจัย

ศึกษาประวัติความเป็นมา ของตัวละครวานรเตียวเพชร จากบทละคร เรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช และการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านนาฏศิลป์ไทย (โขนลิง)

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ใช้วิธีการดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อวิเคราะห์ตัวละครวานรเตียวเพชรในการแสดงโขนมีวิธีการดำเนินการวิจัยดังนี้

1. ศึกษาข้อมูลจากเอกสารตำรา ได้แก่ หนังสือ ตำรา ภาพถ่าย และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากหอสมุดแห่งชาติ หอสมุดสถาบันอุดมศึกษา และสื่ออิเล็กทรอนิกส์
2. การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านนาฏศิลป์ไทย (โขนลิง)
3. ศึกษาจากวีดิทัศน์การแสดงโขนที่ยังปรากฏตัวละครวานรเตียวเพชร
4. การจัดลำดับ และเรียบเรียงข้อมูลทั้งหมด
5. วิเคราะห์ข้อมูลเพื่อสรุปผลการดำเนินการวิจัย และเรียบเรียงเป็นรายงานการวิจัย
6. นำเสนอในรูปแบบ บทความวิชาการ

สรุปผลการวิจัย

ประวัติความเป็นมาของตัวละครวานรเดี่ยวเพชร

เป็นที่ทราบกันดีว่านาฏศิลป์ที่เคยเจริญรุ่งเรืองมาตั้งแต่ต้นสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ จนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว หลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว นับวันจะเสื่อมโทรมลงไป เพราะขาดผู้สนใจสนับสนุน นายธนิต อยู่โพธิ์ หัวหน้ากองการสังคีต มีนโยบายที่จะฟื้นฟูปรับปรุงศิลปะด้านนาฏศิลป์ โดยเริ่มปรับปรุงโขนละคร ในตอนแรกท่านมุ่งที่โรงเรียนนาฏศิลป์ (ปัจจุบันเรียกวิทยาลัยนาฏศิลป์) เป็นหลัก ท่านเน้นหนักไปในการเรียนวิชาศิลปะโขน ละคร ดนตรีไทย ดนตรีสากล และขับร้อง ได้เชิญศิลปินที่มีฝีมือทางด้านนาฏศิลป์และดนตรีจากบุคคลภายนอกมาร่วมเป็นครูฝึกสอนและถ่ายทอดศิลปะให้กับนักเรียนโรงเรียนนาฏศิลป์ ในระยะแรกๆ มีนักเรียนเพียงไม่กี่คน ต่อมาค่อยๆ เพิ่มมากขึ้น เมื่อนักเรียนเรียนจบแล้ว ท่านหาทางให้มีโอกาสได้แสดงนาฏศิลป์และดนตรีให้ประชาชนชม ในการนี้ท่านได้จัดการซ่อมแซมโรงละครศิลปากร ซึ่งตั้งอยู่ติดกับพระที่นั่งศิวโมกชพิมาน ในบริเวณพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กำหนดจัดแสดงโขน ละคร ปีละ 2 เรื่อง จนเป็นที่นิยมของผู้ชมเพิ่มขึ้นตามลำดับ

จากจำนวนนักเรียนที่เพิ่มมากขึ้นบวกกับความต้องการที่จะให้นักเรียนได้รับโอกาสในการแสดงนาฏศิลป์และดนตรีจึงเกิดความคิดริเริ่มที่จะฟื้นฟูตัวละครต่าง ๆ ที่มีปรากฏในบทพระราชนิพนธ์ออกมาทำการแสดง เช่น ตัวละครวานรเดี่ยวเพชรที่มีปรากฏในบทละครเรื่อง รามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (ประสิทธิ์ ปั่นแก้ว. สัมภาษณ์. 10 กุมภาพันธ์ 2562)

วานรเดี่ยวเพชร คือวานร 9 ตัว ที่เป็นเทวดาแบ่งภาคลงมาเกิดเพื่อเป็นทหารให้กับพระราม มีลักษณะเป็นลิงโล้น สวมผ้าโพกศีรษะเป็นเกลียวๆ หัวโขนจะกลายเป็นลายเกลียวมาลัยผ้าตะบิตลงรัก ปิดทองเรียกว่า “เดี่ยวเพชร” แบ่งออกเป็น 2 ฝ่าย คือเมืองขีดขิน 7 ตัว เมืองชมพู 1 ตัวและไม่ปรากฏว่าเป็นเมืองใดอีก 1 ตัว ได้แก่

วานรเดี่ยวเพชรเมืองขีดขิน

1. ญาณรสคนธ์หรือรสคนธ์ เป็นวานรสีขาวยาว พระปัญจสิงขรแบ่งภาคลงมาเกิด ได้รับการกล่าวถึงในกระบวนทัพเช่นเดียวกับสิบแปดมงกุฎและวานรเดี่ยวเพชร ดังปรากฏในบทละครเรื่อง รามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ในตอน พระรามรบ ทศกัณฐ์ และศึกสิบขุน - สิบรถ โดยสุครีพจัดทัพเป็นรูปนกอินทรี กล่าวไว้ว่า

เกณฑ์เป็นอินทรีพยุหบาตร	นิลราชเป็นเศียรปีกษา
<u>เข้าช้ายันนั้นญาณรสคนธ์</u>	เข้าขวาคือพิมลตัวกล้า
กายนั้นคือจอมโยธา	ทางคืออวารสุรگانต์

(พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช, 2540: 16)

2. ทวิพิท เป็นวานร สีแดงหรือสีดอกชบา จิตตฺเสนแบ่งภาคลงมาเกิด ได้รับการกล่าวถึงใน กระบวนทัพเช่นเดียวกับสืบแปดมงกุฎและวานรเดี่ยวเพชร ดังปรากฏใน บทละครเรื่องรามเกียรติ์ ใน ตอน พระรามยกกองทัพข้ามสมุทร โดยสุครีพจัดกระบวนทัพเป็นรูปมังกร ความว่า

จัดเป็นมังกรข้ามสมุทร	วายุบุตรเป็นเศียรไปหน้า
<u>เข้าหลังเบื้องช้ายทวิพิท</u>	มัททวิกันเป็นเข้าขวา
นิลนทเป็นหางถัดมา	กายานั้นจอมโยธี ฯ

(พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช, 2540: 246)

3. ปิงคลา เป็นวานรสีเหลืองแก่หรือสีแสดอ่อน จิตตฺราษแบ่งภาคลงมาเกิด ได้รับการกล่าวถึง ในกระบวนทัพเช่นเดียวกับสืบแปดมงกุฎและวานรเดี่ยวเพชร ดังปรากฏใน บทละครเรื่องรามเกียรติ์ ในตอนพระรามยกกองทัพข้ามสมุทร และศึกกุมภกรรณ สุครีพซึ่งเป็นผู้จัดทัพได้จัดรูปกระบวนทัพ เป็นรูปนกอินทรี ดังปรากฏกวีความว่า

จัดเป็นมังกรข้ามสมุทร	วายุบุตรเป็นเศียรไปหน้า
ปากบนวาหุโรมฤธา	<u>ปากล่างปิงคลาวานร</u>
สองเขาสุรเสนสุรگانต์	ศรีชมพูนั่นเป็นหงอน
ตาช้ายโคมฤทธิรอน	ตาขวาศรรามชาญฉกรรจ์

(พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช, 2540: 71)

4. มัททวิกัน เป็นวานรสีหงซาด จิตตฺบาทแบ่งภาคลงมาเกิดได้รับการกล่าวถึงในกระบวนทัพ เช่นเดียวกับสืบแปดมงกุฎและวานรเดี่ยวเพชร ดังปรากฏใน บทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ตอน ศึกพระลักษมณ์ รบกุมภกรรณโดยสุครีพจัด กระบวนทัพ ความว่า

กองหลวงนั้นพลสืบห้าสมุทร	เลือกล้วนฤทธิรุทรแผ่นดินไหว
ยกกระบัตร์โคมฤทธิไกร	คุมไพร่สืบสมุทรวานร
<u>กองหลังมัททวิกัน</u>	พลชั้นเจ็ดสมุทรชาญสมร

กวดแก่งอาวุธสำหรับการ ดั่งจะซ่อนเอาพื้นแผ่นดิน ฯ

(พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช, 2540: 376)

5. วาหุโรม เป็นวานรเหลืองเทา พระสันดุสิตเทวบุตรแบ่งภาคลงมาเกิด ได้รับการกล่าวถึงใน กระจบวาทัพเช่นเดียวกับสืบแปดมงกุฏและวานรเดิวยเพชร ดังปรากฏใน บทละครเรื่องรามเกียรติ์ ใน ตอนพระรามยกกองทัพข้ามสมุทรไปกรุงลงกา โดยสุครีพจัดกระจบวาทัพเป็นรูป มังกร ดังความว่า

จัดเป็นมังกรข้ามสมุทร	วาหุบุตรเป็นเศียรไปหน้า
<u>ปากบนวาหุโรมฤทธา</u>	ปากล่างปิงคลาวานร
สองเขาสุรเสนสุรกานต์	ศรีชมพูนั่นเป็นหงอน
ตาซ้ายโคมฤทธิรอน	ตาขวาศรรามชาลญกรรจ์

(พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช, 2540: 247)

6. อสุภศรราม เป็นวานรสีขาบหรือ สีน้ำ จิตตราช แบ่งภาคลงมาเกิด ได้รับการกล่าวถึงใน กระจบวาทัพเช่นเดียวกับสืบแปดมงกุฏและวานรเดิวยเพชร เมื่อเสร็จศึกกรุงลงกาได้รับพระราชทาน ปูนบำเหน็จความดีความชอบให้เป็นอุปราชเมืองโรมคัล ดังปรากฏในบทละคร เรื่องรามเกียรติ์ พระ ราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ในตอน พระรามปรึกษาความชอบเหล่า ทหาร กล่าวไว้ว่า

กระปี่สุรกานต์ผู้ศักดา	องอาจแกล้วยกล้าราวี
ให้ไปผ่านเมืองพญาธร	โรมคัลนครยกษี
<u>ศรรามผู้ใจรักดี</u>	ขุนกระบี่แกล้วยกล้าหาญชาลญฤทธิ
<u>ให้เป็นมหาอุปราช</u>	สำหรับช่วยราชการกิจ

(พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช, 2540: 520)

7. มากัญจวิก เป็นวานรสีมอคราม หรือสีฟ้าอ่อน จิตตบุทแบ่งภาคลงมาเกิดวานรเดิวยเพชร เมืองชมพูได้รับการกล่าวถึงในกระจบวาทัพเช่นเดียวกับสืบแปดมงกุฏและวานรเดิวยเพชร ดังปรากฏ ในบทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ในการ จัด กระจบวาทัพของสุครีพ เถนทัพลวานรเมืองขีดขินถวายแก่พระราม ดังความว่า

คุมพลนับสิบสมุทรไท	ล้วนมีฤทธิไกรแข่งขัน
<u>ทวีพิทมากัญจวิกนั้น</u>	ได้บัญชาการวานร

ลืบสมุทรสามารถอาจอง

รณรงค์หัวหาญชาญสมร

ล้วนถืออาวุธครบกร

ซบซ้อนโดยกระบวยตรา

(พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช, 2540: 71)

วานรเดี่ยวเพชรเมืองชมพู

8. โขติมุข เป็นวานรสีกำมพู หรือสีม่วงคราม จิตตุนาแบ่งภาคลงมาเกิด

วานรเดี่ยวเพชรที่ไม่ปรากฏว่าอยู่เมืองได้รับการกล่าวถึงในกระบวนทัพเช่นเดียวกับลืบแปดมงกุฏและวานรเดี่ยวเพชร ดังปรากฏใน บทละครเรื่องรามเกียรติ์พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ตอน ท้าวมหาชมพู เถลนถลนวานรเมืองชมพูโดยท้าวมหาชมพูได้สวามีภักดีพระราม ก็กลับไปยังเมืองชมพูสั่งให้เสนาผู้ใหญ่เร่งจัดพลของเมืองชมพูยี่สิบเจ็ดสมุทรไท ให้นิลพัทผู้เป็นหลานยกทัพไปอาสาพระราม ดังปรากฏในการจัดกระบวนทัพ ดังนี้

นิลราชนิลขันผู้ศักดิ์ดา

คุมวานรห้าสมุทรไท

วิสันตราวิชุนนน

โขติมุขสามคนเป็นนายใหญ่

ให้คุมพลพลไกร

ห้าลืบสมุทรไทห้าฮัก

ล้วนถืออาวุธกวัดแกว่ง

สำแดงฤทธิ์รงค์ทะนงศึก

(พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช, 2540: 72)

วานรเดี่ยวเพชรที่ไม่ปรากฏว่าอยู่เมืองใด

9. นิลเกศี เป็นวานรสีแดงดังดอกมุกุทบาน หัวดำ พระสยามเทวาบุตรแบ่งภาคลงมาเกิด มีลักษณะพิเศษที่ตัวสีแดงแต่มีหัวสีดำ

(กรี วรศะริน,2555: 199 – 215)

จากการศึกษา พบว่าตัวละครวานรเดี่ยวเพชรปรากฏอยู่ในการแสดงโขนครั้งแรก ในสมัยของ นายธนิต อยู่โพธิ์ ขณะดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมศิลปากร ซึ่งท่านได้ประพันธ์บทเพื่อใช้ในการแสดงโขน ไว้มากมาย โดยมีการดัดแปลงมาจากบทละครเรื่อง รามเกียรติ์ บทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช และปรับปรุงให้มีความเหมาะสมกับการแสดง จึงปรากฏการรำ ตรวจพลแบบมีเนื้อร้องขึ้น บทร้องจะกล่าวถึงวานรในกองทัพของพระราม แล้วกำหนดให้ใช้เพลงยานี และเพลงกราวนอกในการรำตรวจพลของกองทัพพระราม แสดงครั้งแรกในการรับเสด็จกษัตริย์ ต่างประเทศ ทำให้เกิดตัวละครวานรเดี่ยวเพชรขึ้นในการแสดงโขนสืบต่อมา (ประสิทธิ์ ปิ่นแก้ว. สัมภาษณ์.10 กุมภาพันธ์ 2562)

การเชื่อมความนิยมในการแสดงโขนของตัวละครวานรเดี่ยวเพชร

ตัวละครวานรเดี่ยวเพชรเริ่มเชื่อมความนิยมในการแสดงโขนในช่วงหลังจาก นายธนิต อยู่โพธิ์ เกษียณอายุราชการ เนื่องจากผู้ที่มาสายต่อในงานของท่านเห็นว่าตัวละครวานรเดี่ยวเพชร ก่อให้เกิด

ความยุ่งยากในการจัดการแสดงในแต่ละครั้ง รวมไปถึงผู้ประพันธ์บทเห็นว่าตัวละครวานรเดี่ยวเพชร ไม่ได้มีความสำคัญมากนักในบางตอน จึงเกิดการตัดทอนบทบาทของตัวละครวานรเดี่ยวเพชรลงและเกิดการประพันธ์บทในลักษณะนี้ซ้ำกันหลาย ๆ ครั้ง ทำให้ตัวละครวานรเดี่ยวเพชรเสื่อมความนิยมจากการแสดงจนไปในที่สุด (ประสิทธิ์ ปิ่นแก้ว.สัมภาษณ์.10 กุมภาพันธ์ 2562)

สาเหตุที่ทำให้ตัวละครวานรเดี่ยวเพชรเสื่อมความนิยมในการแสดง

ในหัวข้อนี้ ผู้เขียนบทความจะอภิปรายถึงสาเหตุที่น่าจะทำให้ตัวละครวานรเดี่ยวเพชรเสื่อมความนิยมในการแสดงโดยพิจารณาจากบริบททางสังคมช่วงหลังจาก นายธนิต อยู่โพธิ์เกษียณอายุราชการ

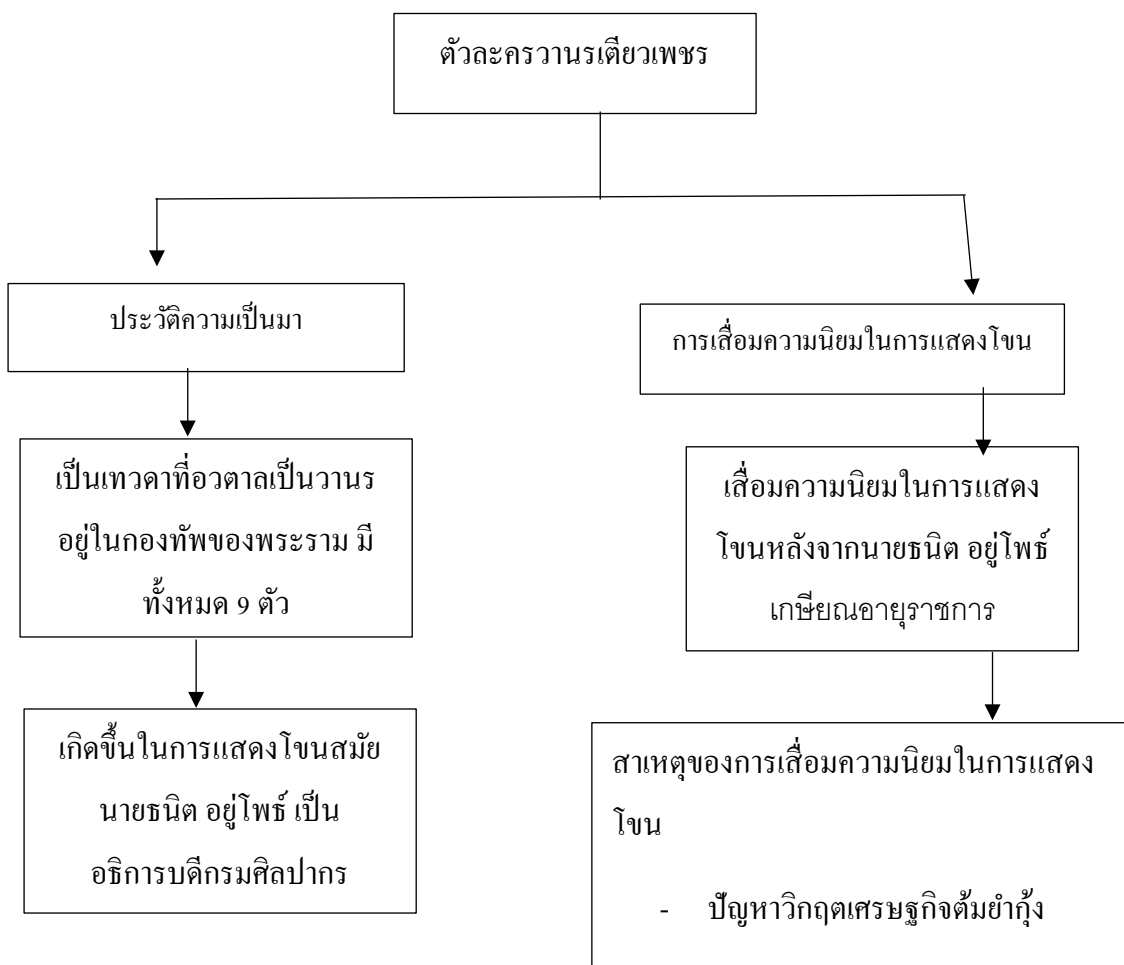
เมื่อพิจารณาจากบริบททางเหตุการณ์ในช่วงปี พ.ศ. 2540 ซึ่งเป็นช่วงหลังจากนายธนิต อยู่โพธิ์เกษียณอายุราชการ ผู้เขียนบทความพบว่า เกิดวิกฤตการณ์การเงินในเอเชีย หรือคนที่ไทยเรียกกันว่า “วิกฤตต้มยำกุ้ง” วิกฤตดังกล่าวเริ่มขึ้นในประเทศไทย เมื่อค่าเงินบาทลดลงอย่างมากอันเกิดจากการตัดสินใจของรัฐบาลไทย ซึ่งมีพลเอกชวลิต ยงใจยุทธเป็นนายกรัฐมนตรี ที่ลอยตัวค่าเงินบาทตัดการอิงเงินสกุลดอลลาร์สหรัฐ หลังจากความพยายามทั้งหมดที่จะสนับสนุนค่าเงินบาทเมื่อเผชิญกับการแผ่ขยายแบบเกินเลยทางการเงินอย่างรุนแรง โดยเฉพาะอย่างยิ่งส่วนขับเคลื่อนอสังหาริมทรัพย์ ในเวลานั้น ประเทศไทยมีภาระหนี้สาธารณะซึ่งทำให้ประเทศอยู่ในสภาพล้มละลายก่อนหน้าการล่มสลายของค่าเงิน

วิกฤตการณ์ดังกล่าวส่งผลกระทบต่อศิลปะการแสดงของประเทศไทย จากการสัมภาษณ์ศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปะการแสดงโขนถึง (ประสิทธิ์ ปิ่นแก้ว.สัมภาษณ์.10 กุมภาพันธ์ 2562) กล่าวว่า ช่วงวิกฤตดังกล่าวสร้างความยากลำบากให้กับศิลปะการแสดงของประเทศไทยทั้งด้านงบประมาณในการจัดการแสดงที่มีจำกัด จึงทำให้ผู้กำกับการแสดงโขนในยุคนั้นต้องปรับปรุงการแสดงเพื่อให้สอดคล้องกับงบประมาณที่มี จึงทำให้ผู้กำกับการแสดงจำเป็นที่จะต้องตัดทอนตัวละครที่ไม่จำเป็นมากนักต่อการแสดงอย่างวานรเดี่ยวเพชรออกเหลือไว้เพียงตัวละครที่สำคัญในการแสดงตอนนั้น ๆ เพื่อการดำรงอยู่ของศิลปะการแสดงโขน และปฏิบัติสืบต่อกันมาในการกำกับการแสดงโขน จนถึงปัจจุบันจึงไม่นิยมที่จะสร้างหัวโขน หรือเครื่องแต่งกายวานรเดี่ยวเพชรขึ้นใหม่ด้วยปัญหาด้านงบประมาณนี้ จึงทำให้ตัวละครวานรเดี่ยวเพชรเสื่อมความนิยมมาจนถึงปัจจุบัน

ผู้เขียนบทความมีความคิดเห็นว่าถ้าหากผู้กำกับการแสดงโขนทุกท่านมีความคิดเห็นว่าตัวละครวานรเดี่ยวเพชรไม่มีความจำเป็นต่อการแสดงโขนนั้นหมายความว่าผู้กำกับการแสดงโขนทุกท่านกำลังยอมรับที่จะให้ตัวละครวานรเดี่ยวเพชรหายไปจากศิลปะการแสดงโขนของประเทศไทย ผู้เขียนบทความเห็นว่าตัวละครทุกตัวละครถึงแม้ว่าจะมีบทบาทต่างกันแต่ทุกตัวละครมีความสำคัญและจำเป็นต่อการแสดงประเภทนั้น ๆ เสมอ

อย่างไรก็ตามในปัจจุบันตัวละครวานรเดี่ยวเพชรถูกนำกลับมาแสดงอีกครั้งในโฉนมูลนิธิ ส่งเสริมศิลปาชีพในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ จากพระราชเสาวนีย์เรื่องการอนุรักษ์ ศิลปะการแสดงโขนของประเทศไทย ทรงพระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ จำนวน 300,000 บาท ให้กรมศิลปากรเพื่อฟื้นฟูศิลปะการแสดงประจำชาติให้กลับมาได้รับความนิยม จึงมีการฟื้นฟูตัวละครต่าง ๆ ที่กำลังจะสูญหายไปจากการแสดงนำกลับมาแสดงอีกครั้งรวมถึงตัวละครวานรเดี่ยวเพชร

จากการศึกษาข้อมูลทั้งหมดในบทความวิชาการนี้ผู้เขียนบทความสามารถสรุปเป็นแผนผังการวิเคราะห์ได้ดังนี้

จากแผนผังความคิดข้างต้นสรุปได้ว่าวานรเดี่ยวเพชร หมายถึง วานร 9 ตัว ที่เป็นเทวดาแบ่ง ภาคลงมาเกิดเพื่อเป็นทหารให้กับพระราม มีลักษณะเป็นลิงโล้น สวมผ้าโพกศีรษะเป็นเกลียวผ้าตะบิด ลงรักปิดทองเรียกว่า “เดี่ยวเพชร” ตัวละครวานรเดี่ยวเพชรเกิดขึ้นในการแสดงโขนครั้งแรกในสมัย ของนายธนิต อยู่โพธิ์ เป็นอธิบดีกรมศิลปากร และเริ่มเชื่อมความนิยมในการแสดงโขนเมื่อ นายธนิต อยู่โพธิ์ เกษียณอายุราชการ เนื่องด้วยปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจต้มยำกุ้งที่ส่งผลกระทบต่อด้านงบประมาณ

ในการจัดการแสดงโขน จึงทำให้ผู้กำกับการแสดงเลือกที่จะตัดทอนตัวละครที่ไม่จำเป็นมากนักต่อการแสดงอย่างวรากรเดียวเพชรออกเหลือไว้เพียงตัวละครที่สำคัญในการแสดงตอนนั้น ๆ และไม่นิยมที่จะสร้างหัวโขน หรือเครื่องแต่งกายวรากรเดียวเพชรชิ้นใหม่ ด้วยเหตุนี้ทำให้ในปัจจุบันตัวละครวรากรเดียวเพชรเสื่อมความนิยมในการแสดงโขน ทำให้ตัวละครนี้ไม่เป็นที่รู้จักและกำลังจะสูญหายไปจากการแสดงโขนของประเทศไทย

ท้ายที่สุดผู้เขียนบทความหวังว่าข้อมูลในบทความนี้จะเป็นประโยชน์ให้กับผู้ที่สนใจศึกษาตัวละครวรากรเดียวเพชร และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าตัวละครวรากรเดียวเพชรที่ใครหลายคนคิดว่าไม่มีสำคัญ จะกลับมามีบทบาทอีกครั้งในศิลปะการแสดงโขนของประเทศไทย

ข้อเสนอแนะ

- 1.ควรมีการสร้างสรรคผลงานนาฏยประดิษฐ์ในบทบาทของตัวละครวรากรเดียวเพชรเพิ่มขึ้น ทั้งในรูปแบบของระบำ และการแสดงเป็นชุดเป็นตอนในการแสดงโขน
- 2.ควรมีการศึกษาตัวละครต่าง ๆ ในการแสดงโขนเพิ่มมากขึ้น เช่น วรากรจิ้งเกียง สหัสกุมาร สิบลูกสิบขุน เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

- Kaufman. (2562). *วิกฤตการณ์การเงินในเอเชีย พ.ศ. 2540*. สืบค้นเมื่อ 15/2/2562. จาก <https://th.wikipedia.org/wiki>
- SaTrong1993. (2558). *ศาสตราจารย์ พลเรือตรี สมภพ ภิรมย์*. สืบค้นเมื่อ 15/2/2562. จาก <http://wasarat70.blogspot.com/>
- กรี วรศะริน. (2555). *ครูกรี วรศะริน*. บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด.
- นงนุช ไพรพิบูลยกิจ. (2542). *ตัวละครในการแสดงโขนนาง*. สำนักพิมพ์คอมแพคท์พริ้นท์ จำกัด.
- ประสิทธิ์ ปิ่นแก้ว. *ตัวละครวรากรเดียวเพชร*. สัมภาษณ์.10 กุมภาพันธ์ 2562. สถาบันศึกษา.
- พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช. (2540) *บทละครเรื่องรามเกียรติ์*. สำนักพิมพ์แสงดาว
- ไพโรจน์ ทองคำสุก. (2549). *แนวคิด และวิธีการแสดงโขนลิง*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตร ดุษฎีบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วิธีการนำเสนอจากยุทธหัตถีกับบรรณรศของผู้ชมในการแสดงประกอบ แสง สี เสียง ยุทธหัตถี อนุสรณ์ดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี

วัชรพร สุขสมวงศ์
คณะศิลปกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

บทคัดย่อ

การแสดงประกอบแสง สี เสียง ยุทธหัตถี อนุสรณ์ดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี ได้ถ่ายทอดเรื่องราวของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ตั้งแต่ทรงพระเยาว์ จนกระทั่งทำยุทธหัตถี ที่บันทึกบนประวัติศาสตร์ไทย และเพื่อให้คนรุ่นหลังระลึกถึง จึงจัดการแสดงขึ้นทุกปี เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2532 จวบจนวันนี้ก็ยังคงเป็นที่นิยมของผู้ชม เนื่องจากมีฉากที่สามารถสร้างความประทับใจ ทั้งนี้ผู้จัดคำนึงถึงความสมจริงในการแสดง จึงมีการนำสัตว์เข้าร่วมแสดง สัตว์เหล่านี้สามารถสร้างความบันเทิงใจ และความสลดใจผ่านบทบาท ทำให้เกิดความสมจริง แต่ความสมจริงดังกล่าวอาจเป็นที่ต้องการของผู้ชมเพียงจำนวนหนึ่ง อาจขัดแย้งกับมุมมองของผู้ชมกลุ่มอื่น เช่น นักอนุรักษ์สัตว์ เนื่องจากพวกเขามองว่าสัตว์เป็นสิ่งมีชีวิต มีความรู้สึก และเป็นองค์ประกอบของสิ่งแวดล้อม มิใช่องค์ประกอบของการแสดง ความขัดแย้งดังกล่าวทำให้ในปี พ.ศ. 2559-2560 ได้นำเทคโนโลยีมานำเสนอแทนการใช้สัตว์ ถือเป็น การเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลกับบรรณรศของผู้ชมอย่างมาก

บทความฉบับนี้ชี้ให้เห็นถึงความขัดแย้ง และความคาดหวังของผู้ชม กับแนวคิดของนักอนุรักษ์สัตว์ที่มีผลต่อการจัดการแสดง หากตีความตามความเข้าใจของผู้ศึกษา การแสดงในรูปแบบต่างๆ จะเกิดขึ้นไม่ได้หากไร้ผู้ชม นั่นเป็นสาเหตุให้ผู้จัดมีการปรับตัวเข้าหาผู้ชม โดยการสนองตามความต้องการ เพื่อความอยู่รอดของการจัดการแสดงนั้นๆ โดยคำนึงถึงบรรณรศในการรับชมการแสดง สำหรับการแสดงประกอบแสง สี เสียง ดังกล่าวทำให้เห็นว่าผู้รับชมส่วนมาก พึงรับชมการแสดงที่สมจริงด้วยการใช้สัตว์มาแสดง มากกว่าจะมองถึงด้านของการทวารุณกรรมสัตว์

คำสำคัญ: ยุทธหัตถี, การแสดง แสง สี เสียง, บรรณรศของผู้ชม

The Method of Presenting Yuthahathee Combat and Experience of Audience Attending Its Light and Sound Show at Don Jaedee Memorial, Suphanburi Province

Watcharaporn Suksomwong
Faculty of Fine and Applied Arts
Suan Sunandha Rajabhat University

Abstract

Yuthahathee Combat's light and sound show at Don Jaedee Memorial in Suphanburi province has depicted a story of King Naresuan from his childhood to the time of his combat on elephant which was recorded in the Thai history. This event has been annually organized since 1989 for the later generation to commemorate it. The show has gained its popularity among the audience until this day because there is an impressive scene. Taking the show's reality into consideration, the organizers brought animals to perform in the show. These animals could create both realistically entertaining and tragic experience for the audience through their performing roles. However, such a realistic performance may be required by a small number of audience which could contradict with other groups of audience, namely the animal conservationists. This is because they thought that animals were living creatures with feelings and should be environmental elements rather than those of the performance. In 2017 – 2018, this contradiction resulted in the replacement of animals with technology. This change has caused a tremendous effect on the audience's experience.

This article pointed out the contradiction and expectations of the audience towards the ideas of the animal conservationists that affected the show arrangement. According to the author's understanding, any performances could not happen in the absence of the audience. That was why the organizers have acclimated themselves to the audience by responding to their needs which related to their experience when attending the shows for any shows' viability. As for arranging the show with light and

sound, it could be seen that most of the audience were pleased with the show's reality by having the animals performed in the show rather than thought that it was the animals' abuse.

Key words: Yuthheetee, dramatic light and sound show, audience's pleasure

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การดำเนินชีวิตของมนุษย์เราบนโลกใบนี้มีการพัฒนาขึ้นเรื่อยๆ จนกระทั่งเห็นได้ว่าเป็นความเจริญก้าวหน้าจนมาถึงปัจจุบัน ด้วยเหตุจากปัจจัยสำคัญที่หลากหลาย โดยเฉพาะการสื่อสาร เพราะการสื่อสาร ก่อให้เกิดความเข้าใจอันดีงามระหว่างมนุษย์ด้วยกัน การสื่อสารคือการถ่ายทอดเรื่องราว ความรู้ ประสบการณ์ ความรู้สึก ความคิดเห็น โดยผ่านเครื่องมือต่างๆ ทั้งสิ่งที่เกิดจากธรรมชาติอย่างร่างกายของมนุษย์หรืออุปกรณ์ที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น การพูด การเขียน การแสดงสีหน้า หรือแม้กระทั่งการแสดง เป็นต้น จากทฤษฎีของนักมานุษยวิทยาช่วงปลายศตวรรษที่สิบเก้าและต้นศตวรรษที่ยี่สิบ เชื่อว่าตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ศิลปะการแสดง (performance art) เป็นสิ่งที่อยู่ใกล้ชิดมนุษย์ เนื่องจากเป็นการเคลื่อนไหวที่มนุษย์สร้างขึ้นโดยมีพื้นฐานมาจากธรรมชาติ (นพมาศ แวหวงษ์, 2556: 97) โดยพยายามสื่อสารถ่ายทอดความหมายผ่าน อารมณ์ และความรู้สึก ไปสู่การรับรู้ที่ใช้จินตนาการและประสบการณ์ของผู้ชม ด้วยวิธีการนำเสนอที่หลากหลาย เช่น การเต้น การร้อง และการแสดงละคร เป็นต้น ในบรรดาศิลปะการแสดงที่กล่าวมาข้างต้น การแสดงละครถือเป็นการแสดงที่สื่อสารและถ่ายทอดความหมายได้อย่างชัดเจนที่สุด เพราะมีเนื้อหาที่เป็นเรื่องราว และมีบทบาทที่ชัดเจน ทั้งนี้อาจใช้องค์ประกอบของละคร เพื่อช่วยเพิ่มความน่าสนใจให้กับการแสดงนั้นๆ

ธรรมชาติของมนุษย์มีสัญชาตญาณในการเลียนแบบ หากว่ามนุษย์ต้องการความสมจริงในการแสดง ก็จะมีการแสวงหาวิธีการเพื่อประกอบการเล่าเรื่องให้สมจริง ไม่ว่าจะเป็น เสื้อผ้า การแต่งหน้า อุปกรณ์ ฉาก แสง สี เสียง สถานที่ เป็นต้น (นพมาศ แวหวงษ์, 2556: 97) ดังนั้นความสมจริงในการแสดงถือเป็นสิ่งสำคัญในแง่ของการรับชม ทั้งด้านความรู้ ความเข้าใจ และความน่าเชื่อถือ อันจะส่งผลกับการแสดงมากหรือน้อย ก็ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ และความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องที่ได้รับชมของผู้ชมหรือที่เรียกว่า “สัญญาะ” ทั้งนี้ยังก่อให้เกิดความคาดหวังที่จะเห็นการแสดงในแบบที่ผู้ชมเองเคยประสบพบเจอ พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๔ ได้ให้ความหมายของคำว่า สมจริง และ อรรถรส ไว้ดังนี้

- สมจริง หมายถึง เป็นสิ่งที่ควรถือได้ว่าเป็นจริง มีความคล้ายกับสิ่งที่เป็นจริง เหมือนจริงแต่ไม่ใช่ความจริงทั้งหมด
- อรรถรส หมายถึง รสแห่งถ้อยคำที่ทำให้เกิดความซาบซึ้ง เกิดอารมณ์สะเทือนใจ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554)

ดังนั้น ความสมจริงของการแสดงทำให้เกิดผลกระทบต่ออรรถรสของผู้ชม คือการรับรู้ความรู้สึกในใจ ความบันเทิงใจ ความอึ้งอึ้งใจในการคล้อยตามไปกับการแสดงที่สมจริงในระหว่างการรับชม อันเกี่ยวข้องกับรสนิยมของบุคคลที่ต่างกันตามธรรมชาติของมนุษย์ ดังนั้น ผู้จัดการแสดงจึงต้องมีการ

พัฒนาและปรับตัวให้เข้าถึงผู้ชม เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้ชม ทำให้เกิดการแสดงละครที่เป็นเรื่องราว หลากหลายรูปแบบ เช่น ละครเวที ละครโทรทัศน์ การแสดงประกอบแสงสีเสียง เป็นต้น

การแสดงแสง เสียง (Light & sound show) หรือ “Son et lumiere” เป็นการแสดงที่มีต้นกำเนิดมาจากประเทศฝรั่งเศส พอล โรเบิร์ต ฮูดิน (Paul Robert-houdin) เป็นผู้เริ่มสร้างการแสดงแสง เสียง ขึ้น ณ ปราสาทของเมืองลัวร์ ประเทศฝรั่งเศสเป็นแห่งแรก ในการแสดงครั้งนั้นเป็นการใช้แสงสอดส่องที่วัตถุและสถานที่ ประกอบกับเสียงบรรยายเท่านั้น จะไม่ใช้นักแสดง และได้แพร่หลายมาเรื่อยๆในทวีปยุโรป จนเข้ามาสู่ทวีปเอเชีย ประเทศไทยได้นำการแสดงแสง เสียง มาใช้ในด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวในงานเทศกาล หรือประเพณีต่างๆ โดยจัดขึ้นครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2519 ณ วัดอรุณราชวรารามวรมหาวิหาร โดยกรมศิลปากรและกองทัพเรือร่วมมือกัน ต่อมาในปี พ.ศ. 2525 ได้มีการจัดงานมหกรรมศิลปกรรมฉลองกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี ก็ได้มีการจัดการแสดง แสง เสียง ภายในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม อันเป็นที่ชื่นชอบของผู้ชมจำนวนมาก และถือเป็นจุดเริ่มต้นของการแสดงแสง เสียง ในประเทศไทย

การแสดงประกอบแสง สี เสียง (Dramatic Light and Sound Show) เป็นการแสดงที่ประยุกต์มาจากการแสดงแสง เสียง (Light & sound show) โดยแสดงเป็นเรื่องราว ใช้บทเป็นตัวกำหนดการแสดง สื่อสารร่วมกับการใช้เทคโนโลยี แสง เสียง ยิ่งใหญ่ตระการตา เพื่อช่วยเสริมสร้างอารมณ์ให้กับผู้ชม ในประเทศไทยได้จัดการแสดงประกอบแสง สี เสียง ชุดวิมานนาฎการ ณ ปราสาทหินพิมาย จังหวัดนครราชสีมา ขึ้น เมื่อปี พ.ศ. 2533 ดำเนินการโดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) (วิศปัติย์ ชัยช่วย) นับแต่นั้นมาองค์กรการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยจึงเป็นแรงสำคัญที่สนับสนุนการจัดการแสดงประกอบแสง สี เสียง เพื่อส่งเสริม เศรษฐกิจการท่องเที่ยวของประเทศไทย ณ สถานที่ประวัติศาสตร์สำคัญของท้องถิ่น ถือเป็นประโยชน์แก่ชุมชน และประเทศไทยอย่างมาก

วิสาลินี น้อยครบุรี (วิสาลินี น้อยครบุรี, 2560) ได้ค้นคว้าเกี่ยวกับการแสดงประกอบ แสง สี เสียง ในประเทศไทยบันทึกไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่อง การจัดการแสดง แสง เสียง ชุด พนมรุ้งมหาเทวาลัย ปี 2560 กล่าวว่า การแสดงประกอบแสง เสียง จำแนกออกเป็น 2 ลักษณะ คือการแสดงประกอบแสง เสียง ประจำปี ซึ่งในประเทศไทยมี 18 แห่ง 9 ชุดการแสดง และการแสดงประกอบ แสง เสียง แบบเฉพาะกิจ จัดแสดงในประเทศไทย 9 แห่ง 9 ชุดการแสดง โดยการแสดงทั้ง 2 ลักษณะนี้จะนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ที่สำคัญในแต่ละท้องถิ่นนั้นๆ

ผู้ศึกษามีความสนใจในประวัติศาสตร์ในท้องถิ่นของจังหวัดสุพรรณบุรี หากพูดถึงการแสดงแสงสีเสียงในจังหวัดสุพรรณบุรี ก็คงจะต้องกล่าวถึงงานอนุสรณ์ดอนเจดีย์ และงานกาชาดประจำปีจัด ณ บริเวณพระบรมราชานุสรณ์ดอนเจดีย์ อำเภอดอนเจดีย์ มีการจัดแสดงยุทธหัตถีชินช้างเทิดพระเกียรติ ประกอบแสง สี เสียง ช่วงการจัดงานจะอยู่ในระหว่างวันที่ 18 มกราคม – 1 กุมภาพันธ์ ของทุกปี (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานจังหวัดสุพรรณบุรี, 2562)

ในการแสดงประกอบแสง สี เสียง ยุทธหัตถ์ อนุสรณ์ดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี ได้มีการถ่ายทอดเรื่องราวขององค์สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ตั้งแต่ทรงพระเยาว์ จนกระทั่งมีการกระทำยุทธหัตถ์ กับพระมหาอุปราชาครั้งสุดท้าย ถือเป็นศึกครั้งสำคัญที่บันทึกเป็นประวัติศาสตร์ของชาติไทย และตราตรึงในหัวใจของคนไทยตลอดมา การแสดงดังกล่าวจัดขึ้นทุกปี และมีองค์ประกอบที่หลากหลาย เนื่องจากเป็นการแสดงประกอบแสง สี เสียง บนพื้นที่กลางแจ้งขนาดใหญ่ หนึ่งในองค์ประกอบที่น่าสนใจ และเป็นเรื่องที่น่าสนใจ คือนักแสดงที่ไม่ใช่มนุษย์ นั่นก็คือสัตว์ เป็นที่ทราบกันดีว่าสัตว์เป็นสิ่งมีชีวิตที่อยู่ภายใต้อำนาจของมนุษย์มานาน และสัตว์เหล่านี้ก็สามารถสร้างความบันเทิงใจ และความสลดใจให้กับมนุษย์ผ่านบทบาทการแสดงได้เช่นกัน และเมื่อการแสดงประกอบแสง สี เสียง ยุทธหัตถ์ อนุสรณ์ดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี มีการนำสัตว์เข้ามาร่วมในการแสดง ก็ทำให้การแสดงดังกล่าวเป็นที่ชื่นชอบของผู้คนจำนวนมาก เพราะทำให้เกิดความสมจริงดังที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น แต่ความสมจริงดังกล่าวอาจเป็นสิ่งที่ผู้ชมจำนวนหนึ่งพึงต้องการ แต่อาจขัดแย้งกับมุมมองของผู้ชมกลุ่มอื่น เช่น นักอนุรักษ์สัตว์ เป็นต้น เนื่องจากพวกเขาเหล่านี้มองว่าสัตว์เป็นสิ่งที่มีชีวิต มีความรู้สึก และเป็นองค์ประกอบสำคัญของสิ่งแวดล้อม มิใช่องค์ประกอบของการแสดง ควรได้รับการคุ้มครอง อันสอดคล้องกับพระราชบัญญัติ การป้องกันการทารุณกรรมสัตว์ ที่มีการประกาศเมื่อปี พ.ศ. 2557

เนื่องจากความขัดแย้งดังกล่าวจึงทำให้ในปี พ.ศ. 2559-2560 จังหวัดสุพรรณบุรีได้นำวิธีการนำเสนอการแสดงประกอบแสง สี เสียง ในรูปแบบใหม่ นำเสนอในรูปแบบ Multi Dimension คือการใช้นักแสดง ร่วมกับจอ LED ขนาดยักษ์ (งานอนุสรณ์ดอนเจดีย์ สุพรรณบุรี เฉลิมฉลองและสักการะอนุสาวรีย์แห่งประวัติศาสตร์, 2562) มีการดึงดูดผู้ชมด้วยนักแสดงนำดาราชื่อดัง และปรับปรุงบทให้เข้ากับการแสดงแบบใหม่มากขึ้น โดยยังคงเค้าโครงเรื่องคล้ายเดิม นับว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ แต่ผลตอบรับอาจไม่สู้ดีนัก เนื่องจากเสียงตอบรับจากผู้ชม จำนวนผู้เข้าชมมีน้อย เป็นสาเหตุให้ทางผู้จัดกลับมาใช้การแสดงในรูปแบบเดิมอีกครั้ง และเมื่อนำการแสดงในรูปแบบเดิมกลับมาเสนอ ในปี พ.ศ. 2561-2562 ปรากฏว่ามีผลตอบรับเป็นที่น่าพึงพอใจ

บทความนี้มุ่งศึกษาเปรียบเทียบวิธีการนำเสนอฉากยุทธหัตถ์ในการแสดงประกอบแสง สี เสียง อนุสรณ์ดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี โดยในทฤษฎี (swot analysis) การวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อนเพื่อค้นหาโอกาส และอุปสรรคที่กำลังเผชิญ มาเป็นกรอบในการวิเคราะห์ เพื่อศึกษาความพึงพอใจของผู้ชมที่มีต่อการแสดงทั้ง 2 รูปแบบ อีกทั้งผู้ศึกษาได้เล็งเห็นถึงความต้องการ หรือความคาดหวังของผู้ชมที่ก่อให้เกิดอรรถรสในการรับชมการแสดงประกอบแสง สี เสียง ยุทธหัตถ์ อนุสรณ์ดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี และความขัดแย้งระหว่างมุมมองของผู้ชม ผู้จัดและกลุ่มอนุรักษ์สัตว์ ที่มีผลต่อการจัดการแสดง ประกอบแสง สี เสียง ยุทธหัตถ์ อนุสรณ์ดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี

พร้อมทั้งศึกษาวิธีการนำเสนอการแสดงดังกล่าว เพื่อเป็นแนวทางใตแนวทางหนึ่งให้แก่การแสดง ประกอบแสง สี เสียง ยุทธหัตถิ อนุสรณ์ดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี ในปีต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อเปรียบเทียบวิธีการนำเสนอการแสดงประกอบแสง สี เสียง ยุทธหัตถิ อนุสรณ์ดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี
2. เพื่อศึกษาความพึงพอใจของผู้ชมที่มีต่อวิธีการนำเสนอการแสดงประกอบแสง สี เสียง ยุทธหัตถิ อนุสรณ์ดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี

ขอบเขต

ศึกษาวิธีการนำเสนอฉากยุทธหัตถิในการแสดงประกอบแสง สี เสียง ยุทธหัตถิ อนุสรณ์ดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี ระหว่างปี พ.ศ. 2558 และ ปี พ.ศ. 2559

การนำเสนอฉากยุทธหัตถิในการแสดงประกอบแสง สี เสียง

อนุสรณ์ดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี

ในการแสดงประกอบแสง สี เสียง ยุทธหัตถิ อนุสรณ์ดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี เริ่มแสดงตั้งแต่ปี พ.ศ. 2532 ได้มีการถ่ายทอดเรื่องราวขององค์สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ตั้งแต่พระเจ้าบุเรงนองได้ทรงขอพระนเรศวรไปเป็นองค์ประกันที่หงสาวดี ทำให้พระองค์ต้องจากบ้านเกิดเมืองนอน ตั้งแต่มีพระชนม์มายุเพียง 9 พรรษา ในการแสดงมีเหตุการณ์ที่สำคัญหลายฉาก เช่น การประกาศอิสรภาพ ถือเป็นฉากสำคัญที่ดำเนินเรื่องไปถึงจุดจบได้อย่างมีสมเหตุสมผล นั่นคือฉากการทำยุทธหัตถิ แสดงถึงการต่อสู้อย่างเข้มแข็งขององค์สมเด็จพระนเรศวรมหาราช จนกระทั่งได้ชัยชนะต่อพระมหาอุปราชา ถือเป็นศึกครั้งสำคัญที่บันทึกเป็นประวัติศาสตร์ของชาติไทย และตราตรึงในหัวใจของคนไทยตลอดมา

การแสดงประกอบแสง สี เสียง ยุทธหัตถิ อนุสรณ์ดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรีในปี พ.ศ. 2558 และปี พ.ศ. 2559 มีการนำเสนอโครงเรื่องที่เหมือนกัน แต่วิธีการนำเสนอมีความแตกต่างกัน ดังที่ผู้ศึกษาจะยกตัวอย่างวิธีการนำเสนอในแต่ละฉากการแสดงที่มีความแตกต่างกัน ดังต่อไปนี้

ตารางเปรียบเทียบวิธีการนำเสนอการแสดง แสง สี เสียง ยุทธหัตถ์ อนุสรณ์ดอนเจดีย์ ในแต่ละฉาก			
ฉากที่	ฉากการแสดง	การแสดงในปี พ.ศ. 2558	การแสดงในปี 2559
1	ฉากการละเล่นชนไก่	มีการใช้ไก่ชนกันจริงในการแสดง	การละเล่นชนไก่ในจอ LED
2	ฉากเปลี่ยนตัวเฉลย	การเดินทางของพระพี่นางสุพรรณกัลป์ยาไปเป็นบาทบริจาริกาให้กับกษัตริย์ของหงสาวดี ใช้การช่างเป็นพาหนะไปยังอีกฝั่งของเวทิตที่สมมติเป็นเมืองหงสาวดี	ใช้การเดินทางเข้ามาไปยังอีกฝั่งของเวทิตที่สมมติเป็นเมืองหงสาวดี
3	ฉากประกาศอิสรภาพ	การหลั่งน้ำเพื่อประกาศอิสรภาพ ผู้แสดงจะหลั่งน้ำทักษิโณทก จากพระสุวรรณหิงคารลงมายังพื้นดิน	ผู้แสดงจะยื่นนิงด้านหน้าจอ ใช้การฉายในขณะที่พระนเรศวรทรงหลั่งน้ำทักษิโณทก จากนั้นผู้แสดงด้านหน้าจอก็จะใช้ดาบไฟโรมือ กรีดแสง
4	ฉากพระแสงปืนต้นข้ามแม่น้ำสะโตง	พระนเรศวรทรงถือ พระแสงปืนต้นข้ามแม่น้ำสะโตง รวมถึงใช้การชี้ข้าง และม้าจริง ในการแสดง	การแสดงฉากนี้ใช้การฉายบนจอ LED
5	ฉากพระสุบินนิมิต	ใช้การบรรยาย	ใช้การฉายภาพบนจอ LED
6	ฉากยุทธหัตถ์	ใช้ช่างจริงซึ่งมีการยกขา การชนกัน	ฉากนี้มีการฉายภาพการชนข้างในจอ LED จนจบการแสดง แล้วต่อด้วยทวยเทพแซ่ซ้อง ยินดีในชัยชนะ

การนำเสนอการแสดงประกอบแสง สี เสียง อนุสรณ์ดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี ทั้งสองรูปแบบนี้ สรุปได้ว่ามีความแตกต่างกันในเรื่องของ วิธีการนำเสนอการแสดง โดยในปีพ.ศ. 2558 ใช้สัตว์แสดงจริงโดยมีนักแสดงควบคุมให้สัตว์เคลื่อนที่หรือทำท่าทางตามบทบาท ด้านเนื้อเรื่องจะเน้นการบรรยายแล้วทำท่าทางประกอบ ปีพ.ศ. 2559 มีการใช้เทคโนโลยี Multi Dimension คือการ

แสดงที่ใช้นักแสดง แสดงร่วมกับจอ LED ขนาดยักษ์ โดยในจอดังกล่าวจะฉายภาพ CG (โปรแกรม computer graphics software) เป็นการใช้อุปกรณ์สร้างและจำลองการกระทำยุทธหัตถีขึ้นมา แทนการใช้ช้างจริง โดยนำดารานักแสดงเข้ามาอยู่ในภาพ CG ดังกล่าว ฉายพร้อมกับนักแสดงตัวประกอบที่สู้รบกันในสนาม ด้านเนื้อหาและบทละครก็จะมีการเปลี่ยนแปลงให้เข้าถึงอารมณ์และความรู้สึกของตัวละครมากยิ่งขึ้น การแสดงในครั้งนี้นำมาโดย คุณศุภวัฒน์ จงศิริ ประธานกรรมการ บริษัท คอมอาร์ต โปรดักชั่น

ภาพ : ภาพการแสดงยุทธหัตถี อนุสรณ์ดอนเจดีย์ ฉากทำยุทธหัตถี ปี 2558

ที่มา : http://www.dsd.go.th/DSD/Activity/ShowPrintPage/6058?region_id=0

สืบค้นเมื่อ 18 เมษายน 2562

ภาพ : ภาพการแสดงยุทธหัตถี อนุสรณ์ดอนเจดีย์ ฉากชนไก่ ปี 2558

ที่มา : <http://www.ท่องทั่วไทย.com/งานอนุสรณ์ดอนเจดีย์-สุพรรณบุรี>

สืบค้นเมื่อ 18 เมษายน 2562

ภาพ : ภาพการแสดงยุทธหัตถี อนุสรณ์ดอนเจดีย์ ฉากเปลี่ยนตัวเชลย ปี 2558

ที่มา : <http://www.ท่องเที่ยวไทย.com/งานอนุสรณ์ดอนเจดีย์-สุพรรณบุรี>

สืบค้นเมื่อ 18 เมษายน 2562

ภาพ : ภาพการแสดงยุทธหัตถี อนุสรณ์ดอนเจดีย์ ฉากยุทธหัตถี ปี 2559

ที่มา : <http://www.suphan.biz/donjaedeelightandsound.htm>

สืบค้นเมื่อ 18 เมษายน 2562

ภาพ : ภาพการแสดงยุทหัตถ์ อโนสรณ์ดอนเจดีย์ ฉากเปลี่ยนตัวเชลย ปี 2559

ที่มา : จีรพงษ์ บุญส่ง

สืบค้นเมื่อ 20 มกราคม 2559

ภาพ : ภาพการแสดงยุทหัตถ์ อโนสรณ์ดอนเจดีย์ ฉากเปลี่ยนตัวเชลย ปี 2559

ที่มา : จีรพงษ์ บุญส่ง

สืบค้นเมื่อ 20 มกราคม 2559

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

บทความชิ้นนี้ได้อาศัยแนวคิดทฤษฎีในการวิเคราะห์ประกอบด้วยทฤษฎี SWOT (สุทัศน์ นำพูลสุขสันต์) เพื่อแยกจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค ที่ส่งผลต่อแนวคิดและวิธีการนำเสนอการ

แสดง

ทฤษฎี SWOT คือการวิเคราะห์โดยการสำรวจจากสภาพการณ์ 2 ด้าน คือ สภาพการณ์ภายในและสภาพการณ์ภายนอก ดังนั้นการวิเคราะห์ SWOT จึงเรียกได้ว่าเป็นการวิเคราะห์สภาพการณ์ (situation analysis) ซึ่งเป็นการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน และวิเคราะห์โอกาส-อุปสรรค การวิเคราะห์ปัจจัยต่าง ๆ ซึ่งจะช่วยทำให้ทราบถึงการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ทั้งสิ่งที่ได้เกิดขึ้นแล้ว และแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงในอนาคต รวมทั้งผลกระทบของการเปลี่ยนแปลง ซึ่งข้อมูลเหล่านี้จะเป็นประโยชน์อย่างมากต่อการกำหนดวิสัยทัศน์ การกำหนดกลยุทธ์และการดำเนินตาม กลยุทธ์ขององค์กรที่เหมาะสมต่อไป

S มาจาก Strengths หมายถึง จุดเด่นหรือจุดแข็งหรือข้อได้เปรียบ

W มาจาก Weaknesses หมายถึง จุดด้อยหรือจุดอ่อนหรือข้อเสียเปรียบ

O มาจาก Opportunities หมายถึง โอกาส

T มาจาก Threats หมายถึง อุปสรรค ข้อจำกัด ซึ่งเกิด จากสภาพแวดล้อมภายนอก บางครั้งการจำแนกโอกาสและอุปสรรคเป็นสิ่งที่ทำได้ยาก เพราะทั้งสองสิ่งนี้สามารถเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งการเปลี่ยนแปลงอาจทำให้สถานการณ์ที่เคยเป็นโอกาสกลับกลายเป็นอุปสรรคได้

ผู้ศึกษาได้ทำการวิเคราะห์ แยกแยะจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค ที่ส่งผลต่อแนวคิด และวิธีการนำเสนอการแสดงประกอบแสง สี เสียง ยุทธหัตถิ อนุสรณ์ดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี ทั้ง 2 รูปแบบ ดังจะแสดงในตารางต่อไปนี้

วิเคราะห์ การแสดงประกอบแสง สี เสียง ยุทธหัตถิ อนุสรณ์ดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรีทั้ง 2 รูปแบบ		
	ปี 2558	ปี 2559
S (จุดแข็ง)	<ul style="list-style-type: none"> - รูปแบบการแสดงมีความสมจริง - ให้ความรู้สึกตื่นตัว และตื่นเต้น ในระหว่างการรับชม - เห็นถึงการพัฒนาอาชีพและเพิ่มคุณภาพชีวิตของสัตว์ - เห็นถึงความสามารถและศักยภาพของสัตว์ - ดึงดูดผู้ชม <p>สร้างคุณค่าต่อความรู้สึกในความรักชาติ</p>	<ul style="list-style-type: none"> - รูปแบบการนำเสนอการแสดงมีความชัดเจน มองเห็นการถึงอารมณ์ - ให้ความทันสมัย

<p>W (จุดอ่อน)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - การบาดเจ็บของสัตว์ 	<ul style="list-style-type: none"> - รูปแบบการนำเสนอการแสดงไม่สมจริง - ให้ความรู้สึกคล้ายกับการชมภาพยนตร์ - ผลตอบรับของผู้ชม
<p>O (โอกาส)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - การพัฒนาการแสดงของผู้จัดการแสดงให้ตรงความต้องการของผู้ชม - ผลการตอบรับความพึงพอใจของผู้เข้าชม - ส่งเสริมเศรษฐกิจท้องถิ่นให้ยั่งยืน - ส่งเสริมศักยภาพของสัตว์ไทย 	<ul style="list-style-type: none"> - การพัฒนาการด้านเทคโนโลยี - ด้านความสามารถในการการแข่งขัน
<p>T (อุปสรรค)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - มีผลกระทบต่อกฎหมายพระราชบัญญัติ การป้องกันการทารุณกรรมสัตว์ ที่มีการประกาศเมื่อปี พ.ศ. 2557 - กลุ่มผู้ชมที่มีมุมมองอนุรักษ์สัตว์ 	<ul style="list-style-type: none"> - ผลกระทบทางด้านความร่วมมือจากชุมชน

จากการวิเคราะห์ข้อมูลตามตารางข้างต้น สรุปได้ว่า การแสดงประกอบแสง สี เสียง ยุทธหัตถ์ อนุสรณ์ดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรีในปี พ.ศ. 2558 มีจุดแข็งมากกว่า จุดด้อย จึงทำให้เกิดโอกาสที่จะทำให้การแสดงรูปแบบนี้สำเร็จได้มากกว่าล้มเหลว ส่วนการแสดงประกอบแสง สี เสียง ยุทธหัตถ์ อนุสรณ์ดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรีในปี พ.ศ. 2559 ปรากฏจุดด้อย มากกว่าจุดเด่น ส่งผลให้เกิดอุปสรรคที่อาจทำให้ไม่สามารถทำงานสำเร็จได้ ทั้งนี้ทั้งนั้น ข้อมูลดังกล่าวได้มาจากการสำรวจจากผู้ชมที่มีประสบการณ์ในการรับชมการแสดงประกอบแสง สี เสียง อนุสรณ์ดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี จำนวน 100 คน ร้อยละ 88.3% พึงพอใจกับการแสดงในรูปแบบการใช้สัตว์มีส่วนร่วม และเห็นด้วยในการนำสัตว์เข้าร่วมการแสดงร้อยละ 83.3% ในขณะที่พึงพอใจกับการแสดงประกอบแสง สี เสียง ยุทธหัตถ์ อนุสรณ์ดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรีในปี พ.ศ. 2558 (รูปแบบ Multi Dimension) มีเพียงร้อยละ 11.7% และเห็นด้วยในการใช้เทคโนโลยี CG แทนการใช้สัตว์จริงร้อยละ 70% จะเห็นได้ว่าผู้ชมมีอิทธิพลต่อการนำเสนอรูปแบบการแสดงอย่างมาก

สรุป

วิธีการนำเสนอฉากยทหัตถิ ในการแสดงประกอบแสง สี เสียง ยุทหัตถิ อนุสรณ์ดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรีนี้ ทำให้เห็นว่าผู้รับชมส่วนมาก มีอรรถรสในการรับชมการแสดงที่สมจริงด้วยการใช้ สัตว์มาแสดง มากกว่าจะมองถึงด้านของการทารุณกรรมสัตว์ ผู้ศึกษาจึงมองเห็นว่าวิธีการนำเสนอการแสดงนั้นสำคัญต่อการจัดการแสดง ในด้านการอยู่รอด เนื่องจากการแสดงต้องการผู้ชม นั้นเป็นสาเหตุให้ผู้จัดมีการปรับตัวเข้าหาผู้ชม โดยการสนองตามความต้องการ อันตรงกับแนวคิดในหนังสือ “ละครคือชีวิต ชีวิตคือละคร” ที่ได้กล่าวถึงองค์ประกอบที่เป็นไตรลักษณ์ของการแสดงละคร ที่ต้องมีนักแสดง เรื่องราว และคนดู เพื่อให้ผู้รับชมมีความสุข มีรอยยิ้ม มีคราบน้ำตา กลับบ้าน จะถือว่าเป็นการแสดงที่สมบูรณ์ (ชนประคัลภ์ จันทรเรือง, 2544)

เอกสารอ้างอิง

- งานอนุสรณ์ดอนเจดีย์ สุพรรณบุรี เฉลิมฉลองและสักการะอนุสาวรีย์แห่งประวัติศาสตร์. (16 มกราคม 2562). เข้าถึงได้จาก ท่องทั่วไทย.com: <https://www.ท่องทั่วไทย.com>
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานจังหวัดสุพรรณบุรี. (18 กุมภาพันธ์ 2562). *tat suphan*. เข้าถึงได้จาก <http://www.tatsuphan.net/Stradition.html>
- ชนประคัลภ์ จันทรเรือง. (2544). การแสดง(1). ใน ชนประคัลภ์ จันทรเรือง, *ละครคือชีวิต ชีวิตคือละคร* (หน้า 91). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ดอกหญ้า.
- นพมาส แวหงษ์. (2556). *introduction to dramatic arts ปรัชญาศิลปการละคร*. กรุงเทพฯ: ภาควิชาศิลปการละคร คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2554). ราชบัณฑิตยสถาน.
- วิศปต์ย์ ชัยช่วย. (ม.ป.ป.). ความสำคัญของบทางการแสดงประกอบแสงและเสียง. มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- วิสาลินี น้อยครบุรี. (2560). *การจัดการแสดง แสง เสียง ชุด "พนมรุ้งมหาเทวาลัย"*.
- สุทัศน์ นำพูลสุขสันต์. (ม.ป.ป.). swot analysis.

“โนราเทิดพระเกียรติ” เครื่องมือแสดงออกถึงความจงรักภักดี ต่อสถาบันพระมหากษัตริย์

ภาณุพงศ์ ธรณรงค์
คณะศิลปกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

บทคัดย่อ

บทความวิชาการฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงการแสดงโนราเทิดพระเกียรติที่มีความสัมพันธ์ต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ในการแสดงออกถึงความจงรักภักดีของศิลปินและนักแสดงโนรา โดยการวิเคราะห์ สังเคราะห์ จากการรวบรวมข้อมูลเอกสาร ตำรา การสัมภาษณ์เชิงลึก กับศิลปินโนรา และผู้เกี่ยวข้องในการแสดงโนราเทิดพระเกียรติ ซึ่งพบว่าการแสดงโนราไม่ได้มีจุดมุ่งหมายสำคัญในการแสดงเพียงเพื่อความบันเทิงความสนุกสนานหรือเพียงเพื่อใช้ในการประกอบพิธีกรรมทางความเชื่อ (โนราโรงครู) เท่านั้น แต่การแสดงโนรายังมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับสถาบันพระมหากษัตริย์ ที่ศิลปินโนราใช้เป็นเครื่องมือหนึ่งในการแสดงออกถึงความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ที่ศิลปินโนราพึงแสดงออกได้ โดยการแสดงออกผ่านกระบวนการสร้างสรรค์การแสดงโนราเทิดพระเกียรติ ที่ประกอบไปด้วย 1) การประพันธ์บทร้องในรูปแบบกลอนขึ้นมาใหม่ (กลอนโนรา) ที่กล่าวถึงการยกย่องเทิดทูลในพระปรีชาสามารถ พระอัจฉริยภาพ และพระราชกรณียกิจต่างๆ 2) การออกแบบท่ารำที่สื่อความหมายถึงความเคารพ พระบารมี พระเกียรติยศอย่างสมพระเกียรติ ซึ่งผู้แสดงต้องผ่านการฝึกฝน และมีทักษะในการแสดงโนราที่มีความเข้าใจในความหมายของบทกลอนที่สัมพันธ์กับท่ารำ (การรำตีบท) 3) การออกแบบดนตรี ใช้ดนตรีประกอบจังหวะกับการร้องกลอนโนรา สลับกับการบรรเลงดนตรีประกอบท่ารำที่มีความไพเราะและท่ารำที่สวยงาม 4) เครื่องแต่งกาย สวมชุดและเครื่องประดับโนราที่มีความสวยงาม และสื่อความหมายถึงการเทิดพระเกียรติ 5) อุปกรณ์การแสดงที่สื่อความหมายถึงพระบารมี พระเกียรติยศ และความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์

คำสำคัญ: โนราเทิดพระเกียรติ, สถาบันพระมหากษัตริย์, การแสดงเทิดพระเกียรติ,
เครื่องมือแสดงความจงรักภักดี, เทิดพระเกียรติ

“Honoured Nora”, a Lool Showing Loyalty to the Monarchy

Phanuphong Ronnarong
Faculty of Fine and Applied Arts
Suan Sunandha Rajabhat University

Abstract

This study aims to investigate in Honoured Nora which shows the relationship with the King between artists' and Nora performers' loyalty. According to the synthetic analysis of documents and in-depth interview with Nora artists as well as with people who are involved with Honoured Nara found that Nora performance is not only aiming for entertainment or worship (Nora Rong Kru) but the performance is also related to the monarchy. This is because Nora artists perform Naro dance to show their respect to the monarchy. The performance is included 1) composing of the new lyrics in the form of poem (Glon Nora) which is honourily mentioned His Majesty's abilities, remarkable talents, and all of his responsibilities. 2) Creating dance movement to show highly respect and the performers have to be well trained, skilled, and able to understand the meaning of the poem which is related to the dance (Karn Tee Bot). 3) beautifully composing the music which is used with Nora's poem and for Nora dance. 4) costume- beautifully wearing and decorating with Nora's accessories which shows His Majesty's honour. 5) equipments show the meaning of monarchy's vertue, power, and people's loyalty to the monarchy.

Keywords: honoured Nora, Monarchy, honoured performance, accessories representing loyalty, honour

บทนำ

โนราเป็นศิลปะการแสดงพื้นบ้านภาคใต้ อันแสดงถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้รับการสั่งสม จากความสามารถของบรรพบุรุษ สอดคล้องกับภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมผ่านกระบวนการฟื้นฟูอนุรักษ์ การเรียนรู้ สู่ความนิยมสืบต่อมา เป็นศิลปะที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตนตาม คือ เน้นจังหวะ ที่ชัดเจน และมีกระบวนการร่ายรำเพื่อการประกอบพิธีกรรมที่เรียกว่า “โนราโรงครู” และการแสดงร่ายรำเพื่อความบันเทิงที่เรียกว่า “โนรารำ โนราเดินโรง หรือโนราโรงแข่ง” มีนักวิชาการหลายท่านกล่าวว่า การแสดงโนราเกิดขึ้นเพื่อประกอบพิธีกรรมก่อนในคราวแรกส่วนโนราเพื่อความบันเทิงนั้นเกิดขึ้นตามมาทีหลัง โดยมาจากมุมมองของความเชื่อเกี่ยวกับศาสนา และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ (ครูหมอโนรา หรือ ตายายโนรา) นอกจากนั้นยังมาจากมุมมองวิถีชีวิตของคนภาคใต้ ที่สร้างความเข้มแข็งทางด้านสังคม โลกทัศน์ และสุนทรียภาพ คนใต้มีความเชื่อร่วมกันว่ามีตายายเดียวกัน โนราจึงเป็นสื่อกลางในการผสมผสานความสัมพันธ์ของคนใต้ให้เป็นหนึ่งเดียวกัน และสร้างความเป็นแบบแผนแก่กัน ในทุกกิจกรรมของคนใต้จะมีการแสดงโนราเป็นส่วนหนึ่งเสมอ จึงสามารถกล่าวได้ว่า โนราเป็นองค์ประกอบสำคัญในทุกวิถีชีวิตที่หล่อเลี้ยงคนใต้เสมอมา เมื่อวัฒนธรรมมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตย่อมเป็นตัวบ่งบอกได้ว่าสังคมนั้น มีความเจริญขึ้นด้วยตามลำดับ เพราะวัฒนธรรมกับสังคมเป็นสิ่งคู่กัน แต่ละสังคมมีวัฒนธรรมที่หลากหลายมากน้อยเพียงใดนั้น สืบเนื่องมาจากความแตกต่างทางด้านความเชื่อ เชื้อชาติ ศาสนาและถิ่นที่อยู่ เป็นต้น วัฒนธรรมสร้างความเป็นระเบียบเรียบร้อย บรรทัดฐานแก่สังคม ฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่า วัฒนธรรมที่เข้มแข็งควบคู่กับสังคมที่มั่นคงเช่นกัน

ประเทศไทยที่มีความมั่นคง เริ่มต้นจากรากฐานทางวัฒนธรรมที่เข้มแข็ง อันประกอบด้วยสถาบันแกนสำคัญหลัก คือ สถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ทั้งสามสถาบัน เป็นสถาบันที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในชาติ สถาบันแกนหลักทั้งสามสถาบันปรากฏให้เห็นเด่นชัดเป็นสัญลักษณ์บนผืนธงชาติไทย ที่มีความหมายดังนี้ สีแดง หมายถึง สถาบันชาติ คือ แผ่นดินที่เราอยู่อาศัย สีขาว หมายถึง สถาบันศาสนา คือ คำสอนของศาสดาที่สอนให้เราทุกคนเป็นคนดี และสีน้ำเงิน หมายถึง สถาบันพระมหากษัตริย์ คือ ผู้ปกครองบ้านเมืองโดยธรรม เพื่อความสงบสุขของพสกนิกรในชาติ จากอดีตจนถึงปัจจุบันคนไทยมีความผูกพันกับทั้งสามสถาบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสถาบันพระมหากษัตริย์อันถือเป็นสถาบันสูงสุดที่ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจนานัปการ เพื่อให้พสกนิกรในประเทศมีความเป็นอยู่ที่ดี สถาบันพระมหากษัตริย์จึงเป็นดังที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ เป็นศูนย์รวมแห่งความจงรักภักดีของประชาชนทั้งชาติอย่างหาที่สุดมิได้ การแสดงความจงรักภักดีในสถาบันพระมหากษัตริย์สามารถปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรม โดยการยืนตรงแสดงความเคารพ ผู้ชายถวายคำนับ ผู้หญิงถอนสายบัว หรือการยืนตรงแสดงความเคารพเมื่อได้ยินเพลงสรรเสริญพระบารมีทุกครั้ง การแสดงความ

เคารพเทิดทูนในสถาบันพระมหากษัตริย์ เป็นสิ่งที่ประชาชนทุกคนพึงปฏิบัติ โดยไม่มีข้อยกเว้น เป็นวัฒนธรรมที่เข้มแข็งที่มีการปฏิบัติร่วมกันมา

โนราเป็นศาสตร์ด้านศิลปะการแสดงที่เข้มแข็งมาจากรากฐาน ด้วยการอุปถัมภ์ของสถาบันพระมหากษัตริย์ การตอบแทนพระมหากษัตริย์คุณด้วยการสืบทอดศิลปะพื้นบ้าน การสื่อสารการแสดงโนราด้วยการเทิดพระเกียรติ จึงไม่แปลกที่ศิลปินโนราใช้เป็นเครื่องมือในการแสดงออกถึงความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ที่ทรงอุปถัมภ์วัฒนธรรมแขนงนี้ไว้ก่อเกิดเป็นระบบความสัมพันธ์ระหว่างศิลปะการแสดงพื้นบ้านโนรากับสถาบันพระมหากษัตริย์ โดยบทความชิ้นนี้ได้นำเสนอถึงโนราที่ศิลปินโนราสร้างสรรค์เป็นการแสดงโนราเทิดพระเกียรติขึ้นเพื่อการเทิดพระเกียรติและแสดงความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์

วิธีดำเนินการศึกษา

1. ศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารวิชาการ หนังสือที่เกี่ยวข้องจาก หอสมุดแห่งชาติ สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยทักษิณ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา และสื่ออิเล็กทรอนิกส์
2. ศึกษาจากการสัมภาษณ์ ผู้เชี่ยวชาญทางด้านการศึกษาโนรา และโนราเทิดพระเกียรติ โดยบันทึกการให้สัมภาษณ์ด้วยเครื่องบันทึกเสียง
3. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ ใช้แบบไม่มีโครงสร้าง โดยมีประเด็นคำถามเกี่ยวกับการแสดงโนราเทิดพระเกียรติ การใช้โนราเทิดพระเกียรติเป็นสื่อแสดงความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ โดยการเก็บบันทึกข้อมูล ผู้ศึกษาได้ทำการบันทึกข้อมูลจากการบันทึกเสียง โดยใช้แถบบันทึกเสียง และการจดบันทึกในเอกสารเป็นลายลักษณ์อักษร
4. การวิเคราะห์ข้อมูล เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา โดยประมวลข้อมูลจากเอกสารวิชาการ หนังสือ และการสัมภาษณ์ แล้วนำมาสรุปผลการศึกษาลงในเอกสาร

ผลการศึกษา

จากการศึกษา ศิลปะการแสดงโนราและโนราเทิดพระเกียรติ ที่ศิลปินโนราใช้เป็นเครื่องมือในการแสดงออกถึงความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ ที่สามารถแบ่งออกเป็นประเด็นดังนี้

1. ศิลปะการแสดงโนรา คือ

โนรา หรือ มโนราห์ (เขียนเป็น มโนราหรือมโนราห์ก็มี) เป็นการละเล่นพื้นเมืองที่สืบทอดกันมานานและนิยมกันอย่างแพร่หลายในภาคใต้ เป็นการละเล่นที่มีทั้งการร้อง การรำ บางส่วนเล่นเป็นเรื่อง และบางโอกาสมีบางส่วนแสดงตามคติความเชื่อที่เป็นพิธีกรรม อาศัยหลักฐานจากตำนานกิติจากวรรณกรรมท้องถิ่นก็ดีแม้แต่ในวรรณคดีของภาคกลางที่กล่าวถึงการละเล่นพื้นเมืองชนิดนี้ก็ดี

(เช่น บทพระราชนิพนธ์เรื่องอิเหนา ในรัชกาลที่ 2) ปรากฏว่าจนล่วงถึงสมัยรัชกาลที่ 2 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ล้วนเรียกการละเล่นชนิดนี้ว่า “ชาตรี” (มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542: 3871) การแสดงโนรา เป็นศิลปะการแสดงของภาคใต้ ที่มีการแสดงออกทั้งการร้อง การรำ การแสดงเป็นเรื่องราว ที่ประกอบด้วยจังหวะดนตรีอันบ่งบอกถึงความเป็นเอกลักษณ์ของชาวใต้ คือ มีจังหวะที่คล่องแคล่ว เร่งเร็ว ฉับไวและหนักแน่น โนรามีความสัมพันธ์ดำรงอยู่คู่กับวิถีชีวิตของชนใต้มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มีความผูกพันอยู่ในทุกช่วงเวลาชีวิตของชาวใต้ สะท้อนเอกลักษณ์ประเพณี วัฒนธรรมความเชื่อที่ได้รับการสั่งสมและสืบทอดจากบรรพบุรุษ กล่าวโดยสรุปได้ว่าการแสดงโนราในทุกกิจกรรมของชาวใต้ ทั้งงานมงคล และงานอวมงคล เพราะการแสดงโนราถือเป็นมรดกศิลปการแสดงขึ้นชื่อที่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายในแทบทุกจังหวัดของภาคใต้

2. โนราทำหน้าที่ และมีจุดมุ่งหมายเพื่อ

โนราได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายทั่วภาคใต้ เป็นศิลปะการแสดงที่มีระเบียบแบบแผนสามารถรักษาวินัยวิถีทางสังคม และยังยึดมั่น ผิงแน่นอัตลักษณ์ของชาวใต้ กล่าวได้ว่าโนราเป็นสัญลักษณ์ที่สะท้อนได้ถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่และความเชื่อความศรัทธาของชาวใต้ได้เป็นอย่างดี ลักษณะคล้ายกับการแสดงลิเกที่เป็นสัญลักษณ์ของภาคกลาง หรือการแสดงหมอลำที่เป็นสัญลักษณ์ของภาคอีสาน เป็นต้น โนราที่มีจุดมุ่งหมายและโอกาสในการแสดงอยู่ 2 ลักษณะคือ โนราแสดงเพื่อความบันเทิงกับโนราแสดงเพื่อประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อ (โนราโรงครู)

2.1 โนราเพื่อความบันเทิง เป็นการจัดแสดงขึ้นเพื่อความสนุกสนาน สามารถพบเห็นได้ทุกกิจกรรมของชาวใต้ ทั้งงานนักขัตฤกษ์ งานแต่งงาน งานบวช เป็นต้น อาจแบ่งได้อีก 2 ประเภท คือ โนราโรงเดียวที่จัดแสดงเพียงคณะเดียวหรือมากกว่าที่จัดแสดงขึ้นเพื่อความรื่นสนุกสนานเป็นหลัก และโนราประชันโรง “โนราแข่ง” จัดแสดงตั้งแต่ 2 คณะขึ้นไป ลักษณะคล้ายการประกวดแข่งขันเอาชนะ ประชันฝีมือในการแสดงระหว่างคณะโนราด้วยกัน

2.2 โนราเพื่อประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อ (โนราโรงครู) เป็นพิธีกรรมทางไสยศาสตร์ จัดขึ้นโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อการไหว้ครูบาอาจารย์หรือตายายโนรา พิธีกรรมครอบเทริดผูกผ้าใหญ่ พิธีกรรมการตัดจุก พิธีกรรมแก้กรรม (แก้บน) จุดมุ่งหมายหลักไม่ได้มีไว้เพื่อความบันเทิง เฉกเช่นมรดกทั่วไป หากทำหน้าที่ผูกสัมพันธ์ระหว่างคนยุคปัจจุบัน (ลูกหลาน) กับสิ่งเหนือธรรมชาติ (บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์) โดยมีลำดับพิธีกรรมและความสัมพันธ์ที่ได้รับอิทธิพลมาจากหลักความเชื่อของศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้อง

3. โนรากับการปรับเปลี่ยนของบริบททางสังคม

โนรามีความสัมพันธ์ลึกซึ้งและดำรงอยู่ควบคู่กับวิถีชีวิตของชาวใต้มาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน ทั้งในด้านความบันเทิงสนุกสนานและพิธีกรรมตามความเชื่อ ที่มีคุณค่าแก่การอนุรักษ์ และการสืบทอดให้คนยุคหลังได้เห็นถึงคุณค่าของโนราอันจะนำไปสู่หนทางการช่วยเหลือฟื้นฟูให้การแสดง

โนราเป็นที่รู้จักและเข้าใจยิ่งขึ้น อดีตจนถึงปัจจุบันโนรามีการปรับเปลี่ยนอยู่เสมอ และพัฒนาไปตามกาลเวลาโดยผ่านวิถีชีวิต ความเจริญของเทคโนโลยี ระบบการศึกษา ระบบการเมือง การปกครอง แม้แต่วัฒนธรรมอื่นๆที่เข้ามา เพื่อให้สอดคล้องกับธรรมชาติรอบข้าง และ ความต้องการของสมาชิกในสังคม แต่สิ่งเหล่านั้นไม่สามารถปรับเปลี่ยนรากเหง้าของโนราที่ฝังรากลึกใน จิตวิญญาณของชาวใต้ได้ แต่กลับมีความเข้มแข็งพัฒนาเพื่อให้ยังคงอยู่กับบริบทของชุมชนและสังคมโดยคงลักษณะเด่นความเป็นเอกลักษณ์ของโนราไว้ ทั้งกระบวนการรำที่คล้องแคล้วฉับไว การร้อง กลอนโนราที่ใช้ภาษาถิ่นใต้ แม้แต่ด้านความเชื่อความศรัทธาในพิธีกรรม โดยปัจจุบันพบว่าโนรามีการพัฒนาและปรับปรุงยุคต่อไปตามจุดมุ่งหมายของการนำไปใช้ ให้ดำรงอยู่ไปกับสังคม ดังตัวอย่าง

3.1 การนำโนราไปประยุกต์กับการออกกำลังกายเพื่อสุขภาพ มีงานวิจัยผลของการออกกำลังกายแบบโนราแขก ต่อความดันโลหิตในผู้สูงอายุที่เป็นโรคความดันโลหิตสูง โดยคุณอรทัย ชูเมือง พยาบาลโรงพยาบาลปัตตานี และคณะที่ร่วมศึกษาในสาขาวิชาการพยาบาลผู้สูงอายุ คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นต้น

3.2 โนราในการส่งเสริมการท่องเที่ยว มีรายงานการวิจัยการออกแบบการแสดงโนราเพื่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวตลาดริมน้ำคลองแดน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา โดยผู้ช่วยศาสตราจารย์ทัศนียา คัญทะชา เป็นต้น

3.3 โนรากับความสัมพันธ์ของชุมชน มีบทความเรื่อง ศิลปะการแสดง “โนรา” กับการพัฒนาชุมชน : บ้านเกาะประตู่ ตำบลท่ามะเตี๋ย อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง โดยคุณจิรวรรณ ศรีหนูสุด เป็นต้น

3.4 โนรากับการแสดงตะวันตก (โนราร่วมสมัย) การแสดงโนราร่วมสมัย ชุดครู โดยผู้ช่วยศาสตราจารย์ธรรมนิตย์ นิคมรัตน์ , การแสดงสร้างสรรค์โนราร่วมสมัย ชุดพลิกผืนผ้าโนราร่วมสมัย โดยอาจารย์อรรณณ โภชนาธาร , การแสดงหุ่นกระบอกโนรา โดยอาจารย์ ดร.ธนภรณ์ แสนอ้าย เป็นต้น

3.5 โนรากับการออกแบบผลิตภัณฑ์ เช่น การศึกษาศิลปะการแสดงโนราเพื่อการออกแบบผลิตภัณฑ์ตกแต่งภายในที่อยู่อาศัย โดยคุณศิริรมา จุลนวล เป็นต้น

3.6 โนรากับสถาบันพระมหากษัตริย์ (โนราเทิดพระเกียรติ) เช่น การแสดงโนราเทิดพระเกียรติของโรงเรียนอนุบาลเมืองกระบี่ ในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษาสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ในรัชกาลที่ 9 , โนรา "เพลงทับเพลงโทน เทิดพระเกียรติ" ของวิทยาลัยนาฏศิลป์นครศรีฯ การแสดงเทิดพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ เนื่องในวโรกาสครบ 120 ปี แห่งวันพระบรมราชสมภพและเป็นบุคคลสำคัญของโลก เป็นต้น

4. โนรากับความสัมพันธ์ต่อสถาบันพระมหากษัตริย์

“สถาบันพระมหากษัตริย์” เป็นสถาบันหลักอันเคารพสูงสุดของคนไทยทั้งประเทศ เกิดขึ้นอยู่ควบคู่กับสังคมไทยมาตั้งแต่เริ่มต้นความเป็นชาติ สถาบันพระมหากษัตริย์มีพระมหากษัตริย์และ

คุณูปการต่อประเทศ หลายครั้งที่ประเทศประสบกับปัญหาและวิกฤตการณ์ต่างๆ ประเทศก็สามารถผ่านช่วงเวลานั้นมาได้ด้วยพระอัจฉริยภาพ พระบารมีของสถาบันพระมหากษัตริย์ รวมถึงพระราชมณเฑียรกิจ ขัตติยประเพณีด้านต่างๆ ของพระมหากษัตริย์ที่ทรงปฏิบัติให้ราษฎรได้เห็น ล้วนเกี่ยวข้องกับ การดำเนินชีวิตของคนไทยทั้งสิ้น รากฐานของสังคมไทยจึงเคารพเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นที่ยึดเหนี่ยวให้เกิดความสมานฉันท์ของคนทั้งประเทศ

การแสดงความเคารพ ความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นหน้าที่สำคัญที่ต้องปฏิบัติของคนไทยทุกคน โนราเป็นการแสดงพื้นบ้านที่ได้รับพระมหากรุณาธิคุณในการอุปถัมภ์จากสถาบันพระมหากษัตริย์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ธรรมนิตย์ นิคมรัตน์ อ้างจากหนังสือเสด็จเยี่ยมราษฎรภาคใต้ พ.ศ. 2502 ว่าในอดีตเมื่อครั้งที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ รัชกาลที่ 9 พร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถในรัชกาลที่ 9 ได้ทรงเสด็จเยี่ยมราษฎรจังหวัดภาคใต้ โดยแต่ละจังหวัดได้จัดถวายการต้อนรับการเสด็จตามที่ต่างๆ เป็นอย่างดี มีการนำศิลปะการแสดงพื้นบ้านมาถวายในการต้อนรับด้วยและหนึ่งในนั้นคือ การแสดงโนราเอกลักษณ์ของภาคใต้ ได้แก่ จังหวัดพัทลุง ณ หน้าศาลากลางจังหวัดพัทลุง มีคณะโนราที่แสดงถวายการต้อนรับ คือ คณะโนราของท่านขุนอุปถัมภ์นรากร (พุ่ม เทวา) , จังหวัดสงขลา มีคณะโนราที่แสดงถวายการต้อนรับถึง 2 ครั้ง ณ พลับพลาที่ประทับบริเวณสโมสรข้าราชการ สวนเสรี มีคณะโนราที่แสดงถวายการต้อนรับจากนักเรียนโรงเรียนวรนาธิเฉลิม และคณะโนราตุง-เดิม จังหวัดตรัง บริเวณลานหน้าพระตำหนัก เขาน้อย อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา คณะโนราที่ถวายการต้อนรับจากคณะโนราแจ้ ศรีไชย และโนรากล้ายเจริญมาก (โนรากล้ายซิ่นนอน) ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2514 เป็นโอกาสอีกครั้งที่โนราได้แสดงถวาย ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน คือ คณะโนราของท่านขุนอุปถัมภ์นรากร (พุ่ม เทวา)

การถวายการแสดงโนราในครั้งต่างๆ เป็นครั้งสำคัญทำให้เห็นถึงพระบารมีของสถาบันพระมหากษัตริย์ที่ทรงเมตตากรุณาคณะโนราได้รำถวาย รวมทั้งเป็นการได้แสดงออกถึงความจงรักภักดี ความกตัญญูต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ จวบจนปัจจุบันโนรายังมีโอกาสได้แสดงออกถึงความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ในหลายโอกาสทั้งในงานพิธีและงานด้านศิลปวัฒนธรรม ดังเช่น มหกรรมหนังตะลุงและการแสดงพื้นบ้านภาคใต้ชายแดน เพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ บดินทรเทพยวรางกูร , การแสดงโนราเพื่อถวายความอาลัยและสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ ในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 ในโครงการเสวนาทางวิชาการ "เย็นศิระเพราะพระบริบาล" , การประกวดการแสดงพื้นบ้านในสถานศึกษา ถวายพระราชทานสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ประเภท เพลงโนรา เป็นต้น

ในสมัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลที่ 9 เป็นเวลา 70 ปีของการครองราชย์สมบัติ จึงเป็นยุคของการพัฒนารูปแบบการแสดงของโนรามากที่สุดก็ว่าได้ ดังตัวอย่างข้างต้นที่ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณให้โนราได้แสดงถวายในโอกาสต่างๆ และให้การอุปถัมภ์ในด้านศิลปวัฒนธรรม

โดยมีสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ผู้ทรงสนพระทัยด้านศิลปวัฒนธรรม และมีพระปรีชาสามารถด้านอักษรศาสตร์และดนตรีไทย ประกอบพระราชกรณียกิจเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปวัฒนธรรมไทย จึงได้รับการทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายพระสมัญญาว่า “เอกอัครราชูปถัมภกมรดกวัฒนธรรมไทย” และ “วิศิษฎ์ศิลปิน” คณะรัฐมนตรีได้มีมติให้วันที่ 2 เมษายน ซึ่งเป็นวันคล้ายวันพระราชสมภพของพระองค์เป็น “วันอนุรักษ์มรดกของชาติ” ด้วยตระหนักในพระปรีชาสามารถทางด้านศิลปวัฒนธรรมของพระองค์ รวมทั้งมีการแสดงโนราในโอกาสวันสำคัญต่างๆของสถาบันพระมหากษัตริย์ เช่น วันพระราชสมภพ วันเฉลิมพระชนมพรรษา หรือแม้แต่มีการประกวดดนตรีและการแสดงพื้นบ้าน แขนงต่างๆ ซึ่งด้วยพระราชทาน ฯ การแสดงโนราก็เป็นการแสดงที่มีการแข่งขัน ทำให้เห็นถึงระบบความผูกพันของโนราต่อสถาบันพระมหากษัตริย์มีความเข้มแข็งเกิดเป็นรูปแบบของการแสดง “โนราเทิดพระเกียรติ”

5. โนราเทิดพระเกียรติ : สื่อการแสดงออกถึงความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์

การแสดงออกถึงความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ อันเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนทั้งประเทศ สามารถปฏิบัติและแสดงออกได้หลากหลายวิธี ซึ่งศิลปินโนราใช้ความสามารถที่ได้รับการถ่ายทอด สืบสมจากบรรพบุรุษจนเกิดเป็นจิตวิญญาณ ความสามารถเฉพาะตัว โดยการสร้างสรรค์ศิลปะการแสดงโนรา ที่เรียกว่า “โนราเทิดพระเกียรติ” เพื่อแสดงออกถึงความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ โดยยังคงองค์ประกอบในการแสดงโนราไว้ ที่ประกอบด้วย

5.1 บทกลอนโนรา (ใช้ประกอบการรำตีบท) ที่ต้องอาศัยปฏิภาณไหวพริบในการสรรหาคำให้สัมผัสกัน นำมาร้องโต้ตอบแก้คำให้ทันท่วงทีอย่างฉับพลันและคมคาย โดยไม่ได้คำนึงถึงความเหมาะสมของการใช้คำ ตามลักษณะนิสัยของคนใต้ที่เป็นคนสนุกสนาน ศิลปินโนราจึงร้องกลอนเพื่อเรียกความสนุก ความพอใจจากผู้ชม บางครั้งใช้คำร้องทะเล่ คำฉวน ใช้คำอย่างง่าย สื่อสารเข้าใจตามภาษาถิ่นใต้ ดังตัวอย่าง

กลอนโนราบทชมดอกไม้

น้องนั่งทำดอกไม้	พอทำได้แต่ไม่ดี
ทำเป็นดอกมาลี	แลด้าพุ่มมันยังเล็ก
ดอกไม้ของเด็กเด็ก	มันยังเล็กขึ้นตั้งพุ่ม
ยังไม่เหมือนดอกมะลิซ้อน	แมงมามอนกันอยู่กลุ่ม ฯลฯ

หรือกลอนโนราบทสี่โต

สี่เอยสี่โต	ทำราโพราพา
ปากน้ำแก้วปา	มีบรรพดาชายวาริ
ข้างซ้ายเกาะหล้า	ข้างขวาเกาะสาหมี
ศักดิ์สิทธิ์ฤทธิ	ย่านวาริอยู่หว่างเขา

เรือพายเรือแจว

ไปตามแถวลำนำ

ช่องทางหว่างเขา

มีลำเนาสายสินธุ์ ฯลฯ

แต่กลอนโนราเทิดพระเกียรติ ศิลปินโนราจะแต่งบทกลอนขึ้นใหม่ให้ประณีตในการเรียบเรียง โดยคำนึงถึงเนื้อหาและความหมายถึงการเทิดพระเกียรติ อาศัยความคล้องจองของฉันทลักษณ์ การเลือกสรรคำศัพท์ที่เหมาะสม อันประกอบด้วยคำราชาศัพท์ ภาษาถิ่นที่สวยงาม รวมทั้งคำที่สละสลวย มีความหมายถึงการเทิดพระเกียรติ สรรเสริญสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นหลัก ดังตัวอย่าง บทกลอนการแสดงโนรา "เพลงทับเพลงโตน เทิดพระเกียรติ" ของวิทยาลัยนาฏศิลปนครศรีธรรมราช ในการแสดงเทิดพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ เนื่องในวโรกาสครบ 120 ปี แห่งวันพระบรมราชสมภพและเป็นบุคคลสำคัญของโลก โดยองค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรม แห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ประจำปี 2556 จัดการแสดงโดยสถาบันพระปกเกล้า ณ โรงละครแห่งชาติ ระหว่าง วันที่ 24 - 27 พฤศจิกายน 2557

ยอเอยยอกร	โนราเมืองคอนร้องขับขาน
เทิดไท้พระภูบาล	พระราชทานประชาธิปไตย
อภิวาทเอกองค์วงศ์กษัตริย์	ปกครองรัฐโดยธรรมนำสมัย
พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯของชาวไทย	พระเนตรไกลเลิศล้ำพันพรรณา
เพียงเจ็ดปีทรงชัยในไอศูรย์	ธ เกื้อกูลมองลึกการศึกษา
เน้นรู้คิดสิทธิ์หน้าที่มีวิชา	ราษฎร์ทั่วหน้ามีความรู้คู่คุณธรรม
มหาลัยทรงปฏิรูปวางรากฐาน	ดนตรีกาลเพลินภิรมย์ยังคมขำ
ศาสนาวรรณคดีศิลปกรรม	ช่างเลิศล้ำสวยสุดสะพานพุทธ ยอดฟ้า
การปกครองนำวิธีมีหลักการ	วางพื้นฐานแก้ประเด็นเห็นปัญหา
ประชาธิปไตยที่เห็นเป็นพระกรุณา	เทิดกษัตริยาพระปกเกล้าของชาวไทย
	(พัฒน์ นาคเสน, ประพันธ์ ประกอบรำโนรา)

หรือบทกลอนการแสดงโนรา “ชุดได้ร่วมพระบารมีจักรีวงศ์” ในพิธีเปิดการแข่งขันกีฬาแห่งชาติ ครั้งที่ 45 สงขลาเกมส์ ณ สนามกีฬาติณสูลานนท์ จังหวัดสงขลา ในวันที่ 20 มิถุนายน 2560

กรประนมกัมศิระอภิวาท	ฝ่าละอองธุลีพระบาทอดิศร
สิบกษัตริย์จักรีวงศ์พงศอมร	ปกเกล้าไทยนิกรจิรังกาล
เรื่องดำรงทรงธรรมทศพิธ	ประสาทประสิทธิ์สันติสุขเกษมศานต์
ราษฎร์ร่วมเย็นเป็นสุขทุกถ้วนาน	ได้ร่วมโพธิสมภารสิบราชน
ด้วยบุญญาบารมีจักรีวงศ์	ไทยดำรงสุขพร้อมทุกหย่อมหญ้า
ใครจะจองครองใจไทยประชา	เท่ามหาจักรีวงศ์อารังไทย

ชาวสงขลาเป็นข้าราชการระดับชาติ ถวายบังคมบรมราชาดิศัย
 กรุณาธิคุณอ่อนเกล้าชนชาวไทย ขึ้นจิตใจชาวสงขลาชั่วฟ้าดิน

(ธรรมนิത്യ นิคมรัตน์, ประพันธ์ ประกอบรำโนรา)

จากตัวอย่างกลอนโนราเทิดพระเกียรติข้างต้น ผู้ศึกษาสามารถสังเกตได้ถึงฉันทลักษณ์ ความคล้องจอง และการเลือกสรรคำศัพท์ที่ใช้ในการแต่งกลอนได้อย่างชัดเจน โดยผู้แต่งคำนึงถึง วัตถุประสงค์ในการเรียบเรียงเนื้อหาของกลอนโนราให้ไพเราะ เลือกใช้คำราชาศัพท์อย่างมีความหมาย มีกลวิธีการใช้ภาษาถิ่นที่สุภาพ ให้ความหมายถึงการเทิดพระเกียรติ

5.2 การรำตีบท ทำรำโนราไม่ได้มีแบบแผนเป็นเกณฑ์ตายตัว ขึ้นอยู่กับการถ่ายทอดทำรำของสายตระกูลโนรา และความสามารถเฉพาะตัวของศิลปิน ทำรำโนราจะมีเอกลักษณ์ชัดเจน ตามจังหวะที่กระฉับกระฉ่ง มีความเข้มแข็ง การทรงตัวย่อตัวย่อเข้า และการเคลื่อนไหว โดยทำรำเป็นการรำตีทำไปตามบทกลอนให้มีความสัมพันธ์สอดคล้องกัน

ทำรำโนราเทิดพระเกียรติ ถึงจะเป็นการสร้างสรรค์ทำรำขึ้นมาใหม่ แต่ยังคงไว้ซึ่ง ความเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นเฉพาะตามสายตระกูลโนรา ทำรำโนราเทิดพระเกียรติมาจากการ คัดสรรทำรำเดิมของโนราที่มีความสวยงาม เลือกทำรำที่สุภาพ สื่อความหมายถึงการเทิดพระเกียรติ การเคารพนอบน้อม เช่น ท่าไหว้ ท่าถวายบังคม ท่าหมอบกราบ ทำรำที่แสดงออกถึงความสามารถเฉพาะตัวของศิลปินโนรา เช่น การรำท่าโนราตัวอ่อน ทำรำต่างกัน และมีการออกแบบท่ารำให้มีความหมายสอดคล้องกับบทกลอนโนราเทิดพระเกียรติ เช่น ท่ารำที่ใช้มือสองข้างประสานที่หน้าอก ในการตีทำบทร้อง ครองใจ ให้ความรู้สึกรัก อบอุ่น และทำยืนตัวตรงนิ่ง มือคล้ายพระพุทธรูปปางห้ามมาร ในการตีทำบทร้อง ทศพิธ ให้ความรู้สึกสง่างาม รวมทั้งการประกอบท่ารำของนักแสดงที่ให้ความหมายถึงความยิ่งใหญ่ เช่น ท่าจันทร์ทรงกลด ให้ความรู้สึกถึงพระบารมีอันยิ่งใหญ่ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ภาพที่ 1 ทำรำ ตีทำบทร้อง “ครองใจ”

ที่มา : ผศ.ธรรมนิത്യ นิคมรัตน์

ภาพที่ 2 ทำรำ. ตีทำบหรือ่ง “ทศพิธ”

ที่มา : ผศ.ธรรมนิตย์ นิคมรัตน์

ภาพที่ 3 ทำรำที่แสดงความสามารถเฉพาะตัว (ท่าต่างกัน)

ที่มา : วีระเดช ทองคำ

ภาพที่ 4 การใช้ทำรำที่สื่อความหมายถึงความยิ่งใหญ่ (ท่าจันทร์ทรงกลด)

ที่มา : วัฒนพล จาระโห

5.3 เครื่องแต่งกายโนรา เป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของการแสดงโนรา ที่มีตำนานเชื่อกันว่า เป็นเครื่องทรงของพระมหากษัตริย์ที่พระราชทานมาให้ เรียกว่า เครื่องต้น ที่ประกอบด้วย เทริด (เครื่องประดับศีรษะ) เครื่องลูกปิด ใช้สวมใส่ท่อนบนแทนการสวมเสื้อ (ไม่ใส่เสื้อ) ผ้านุ่ง ผ้าห้อยหรือหน้าผ้าโนรา เครื่องประดับ (เฉพาะนายโรง) เป็นต้น ในอดีตนักแสดงโนราส่วนใหญ่เป็นนักแสดงผู้ชายทั้งหมดจึงไม่นิยมให้มีการสวมเสื้อในการแสดง ต่อมาเมื่อมีนักแสดงเป็นผู้หญิงและเพื่อให้เกิดความเหมาะสม โนราก็มีการปรับให้นักแสดงสวมเสื้อ และพัฒนาให้ชุดโนรา มีความสวยงามมากยิ่งขึ้น

5.3.1 ชุดลูกปิดโนราแบบดั้งเดิม เป็นการแต่งกายด้วยชุดลูกปิด ที่ใช้ลูกปิดโนราหลากสี ร้อยให้เกิดความสวยงามตามเอกลักษณ์เครื่องแต่งกายโนราที่ไม่ได้คำนึงเฉดสีว่าจะต้องมีสีสันทันเหมือนกัน หรือนักแสดงแต่ละคนจะต้องสวมใส่ชุดให้มีสีสันทันทิศทางเดียวกัน แต่อาศัยเพียงใช้ชุดโนราที่ศิลปินแต่ละคนมีเป็นของตนเองมาสวมใส่เพื่อแสดงเท่านั้น

ภาพที่ 5 ชุดลูกปิดโนราแบบดั้งเดิม

ที่มา : นายภาณุพงศ์ รมรงค์

5.3.2 ชุดลูกปิดที่มีการออกแบบใหม่ (โนราเทิดพระเกียรติ) ยังคงไว้ตามเครื่องแต่งกาย แบบดั้งเดิม คือ การสวมเทริด สวมลูกปิดโนราหลากสีสันทันที่เป็นองค์ประกอบหลักในชุด มีผ้านุ่ง ผ้าห้อยหรือหน้าผ้าโนรา แต่มีการพัฒนาปรับเปลี่ยนให้ผู้แสดงทุกคนหรือส่วนใหญ่สวมใส่ชุดลูกปิด และผ้าห้อยที่มีสีสันทันเหมือนกันหรือคล้ายกัน เพื่อความสวยงาม และแสดงถึงความพร้อมเพรียงของนักแสดง คำนึงถึงความสมพระเกียรติที่สุดสำหรับการแสดงโนราเทิดพระเกียรติเพื่อแสดงความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ ยกเว้นบางโอกาสที่ต้องการนำเสนอความโดดเด่นเฉพาะของนักแสดงแต่ละคนจึงใส่ชุดโนราที่แตกต่างกัน จากการศึกษาพบว่า มีเพียงไม่กี่คณะที่มีการออกแบบชุดโนราใหม่ทุกครั้งเมื่อมีการแสดงโนราเทิดพระเกียรติ เพราะชุดลูกปิดโนรามีราคาสูง โนราบางคณะจึงปรับเปลี่ยนเพียงผ้าห้อยให้สีเหมือนกันทุกคนเพื่อความสวยงาม แต่ใช้ชุดลูกปิดเดิมตามที่คณะหรือนักแสดงมี

ภาพที่ 5 ชุดลูกปัดที่มีการออกแบบใหม่ (โนราเทิดพระเกียรติ)

ที่มา : อนุรักษ์ กระจายโภชน์

บทสรุป

การมีสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์รวมจิตใจของคนไทยทั้งชาติด้วยความเคารพเทิดทูนจากพระปรีชาสามารถ พระราชกรณียกิจและชดัตถิยประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของคนไทย จึงทำให้คนไทยทุกหมู่เหล่ามีความเคารพ ผูกพันต่อสถาบันพระมหากษัตริย์อย่างแน่นแฟ้น เกิดเป็นการแสดงออกถึงความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์อย่างมีระเบียบแบบแผน คือ การยืนตรง แสดงความเคารพ ผู้ชายถวายค่านับ ผู้หญิงถอนสายบัว การยืนตรงเมื่อได้ยินเพลงสรรเสริญ พระบารมีทุกครั้ง การไม่พูดจาจาบจ้วงสถาบันพระมหากษัตริย์ อย่างไม่เป็นแบบแผน คือ การเคารพ กฎระเบียบ การพุดิตนเป็นคนดีของสังคม รวมไปถึงความรักสามัคคีกัน เป็นต้น เหล่านี้เป็น การแสดงออกถึงความจงรักภักดีที่ทุกคนทั่วไปพึงปฏิบัติกัน แต่หากศิลปินโนราผู้มีความจงรักภักดี ต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ก็ปฏิบัติเฉกเช่นนั้น อีกทั้งศิลปินโนรายังมีวัตถุประสงค์ทางภูมิปัญญาวัฒนธรรม ที่ใช้เป็นเครื่องมือแสดงออกถึงความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์อย่างไม่เป็นแบบแผน ที่ผู้ปฏิบัติ มิใช่บุคคลโดยทั่วไป แต่เป็นกลุ่มศิลปินโนราเท่านั้น จึงเกิด “โนราเทิดพระเกียรติ” เครื่องมือแสดงออกถึงความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ จากความสามารถของศิลปินโนราที่ สร้างสรรค์โนราเทิดพระเกียรติ ด้วยการร้อยเรียงบทกลอนโนราขึ้นมาใหม่ให้เกิดความไพเราะ โดยใช้คำราชาศัพท์ ประณีตในการเลือกสรรคำพื้นบ้านให้มีความหมายถึงการเทิดพระเกียรติ สอดคล้องกับการประดิษฐ์ท่ารำที่วิจิตรแสดงความสามารถเฉพาะตัวอย่างโดดเด่น สื่อสารถึงการ เทิดทูนบูชา ความเคารพ การประกอบท่ารำให้ยิ่งใหญ่สมพระเกียรติ ผสานกับเครื่องแต่งกาย ที่ สะท้อนอัตลักษณ์เฉพาะ ชุดลูกปัดโนรานับหมื่นเม็ดที่บรรจงร้อยอย่างตั้งใจตามสีสันให้สวยงาม องค์ประกอบทั้งหมดล้วนเกิดจากภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมผ่านกระบวนการสืบสานจากรุ่นสู่รุ่นที่ ศิลปินโนราใช้แทนเป็นสื่อและเป็นเครื่องมือในการแสดงออกถึงความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ได้อย่างเป็นรูปธรรม

กิตติกรรมประกาศ

บทความฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี เนื่องด้วยได้รับความอนุเคราะห์จากผู้เชี่ยวชาญ และคณาจารย์ทุกท่านที่ให้ความรู้ในด้านข้อมูลและรายละเอียดต่าง ๆ ในการค้นคว้าข้อมูล ในการศึกษาครั้งนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ชำนาญการทางด้านการแสดงโนราและโนราเทิดพระเกียรติ ขอกราบขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ธรรมนิตย์ นิคมรัตน์ ช่วยให้ความรู้และแนะนำในเรื่องของการแสดงโนราเทิดพระเกียรติ

ที่สำคัญเป็นอย่างยิ่ง ผู้ศึกษาขอกราบขอบพระคุณ อาจารย์ ดร.सरร ฤวัลย์วงศ์ศรี เป็นอย่างสูง ที่ได้ให้คำแนะนำทางด้านวิชาการ ข้อคิดเห็นในการเรียบเรียงข้อมูล ให้ข้อเสนอแนะ ตลอดจนแก้ไขข้อบกพร่องอันเป็นประโยชน์ต่อการศึกษา และขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทาที่ได้สั่งสอน ให้คำแนะนำ รวมไปถึงการให้ความช่วยเหลือในด้านต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อบทความฉบับนี้

สุดท้ายนี้ คณะผู้ศึกษาขอกราบขอบพระคุณบิดามารดา และญาติพี่น้องทุกท่านที่ได้ให้การสนับสนุนส่งเสริมในการศึกษาด้วยรักและห่วงใย รวมทั้งครูอาจารย์ทุกท่านที่ได้สั่งสอนตั้งแต่ต้นจนถึงปัจจุบัน ตลอดจนเพื่อนๆ และทุกคนที่คอยเป็นกำลังใจในการจัดทำบทความฉบับนี้จนสำเร็จลุล่วงด้วยดีทุกประการ

เอกสารอ้างอิง

- ธรรมนิตย์ นิคมรัตน์. (2561). *โนรา รำพื้นฐานสายตระกูลขุนอุปถัมภ์นรากร (พุ่ม เทวา)*. สงขลา : คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ สงขลา
- พิทยา บุษรรัตน์. (2556). *โนรา ฉบับสถาบันทักษิณคดีศึกษา*. สงขลา : สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- ภิญโญ จิตต์ธรรม. (2527). *โนรา อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ ขุนอุปถัมภ์นรากร (พุ่ม เทวา) 25 กันยายน 2527*. สงขลา : เทมส์การพิมพ์
- มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์. (2542). *โนรา ,กรุงเทพฯ: สยามเพรส แมเนจเมนท์ จำกัด*.
- อุดม หนูทอง. (2536). *โนรา*. สงขลา : มหาวิทยาลัยศรีนรินทรวิโรฒ.

เพลงชาตรีที่ปรากฏในการแสดงละครรำ

บัณฑิตา สุภาเลิศ

คณะศิลปกรรมศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา และบทบาทของเพลงชาตรีที่ปรากฏในการแสดงละครรำ จากหน่วยงานราชการ และคณะละครชาตรีในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร จำนวน 3 แห่ง ได้แก่ 1) กรมศิลปากร 2) คณะนายทองใบ เรืองนนท์ และ 3) คณะจงกล โปร่งน้ำใจ โดยศึกษาจากเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึก ผลของการศึกษาพบว่า เพลงชาตรี เป็นทำนองเพลงหนึ่ง แต่เดิมใช้ประกอบการแสดงละครชาตรี ซึ่งถือเป็นต้นแบบละครรำที่เก่าแก่ที่สุด และพัฒนาไปสู่การแสดงในรูปแบบอื่นอย่างละครนอก ละครใน และละครดึกดำบรรพ์ เป็นต้น โดยสามารถแบ่งหมวดเพลงชาตรีออกเป็น 2 ลักษณะ คือ ก. เพลงชาตรี ที่มีคำว่า “ชาตรี” กำกับ เช่น ร่ายชาตรี ชาตรีกรับ ชาตรีตลุง ฯลฯ และ ข. เพลงชาตรี ที่ไม่มีคำว่า “ชาตรี” กำกับ เช่น เพลงทยอยดง เพลงโอบางช้าง เพลงโทน ฯลฯ ส่วนบทบาทเพลงชาตรีที่ใช้สามารถแบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ คือ 1) รูปแบบพิธีกรรม ซึ่งถือเป็นการไหว้ครุค่านับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายก่อนเริ่มเรื่องแสดง 2) รูปแบบการแสดง ใช้ประกอบการดำเนินเรื่องราว และแสดงอากัปกิริยาต่าง ๆ เช่น บทรัก เศร้า โกรธ ตลก ฯลฯ ซึ่งชื่อเพลง ทำนองเพลง บทร้องของทั้ง 3 คณะ บางอย่างมีความสอดคล้องคล้ายคลึงและแตกต่างกัน โดยมีผลสืบเนื่องมาจากการสืบทอด การพัฒนาต่อยอดมาจากเพลงเก่า และการถ่ายโอนวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน

คำสำคัญ: เพลงชาตรี , การแสดงละครรำ, ละครรำไทย

Chatree Song in Thai Dancing Show

Bantita Supalert

Faculty of Fine and Applied Arts

Suan Sunandha Rajabhat University

Abstract

The objective of this article is to study **the** history and roles of Chatree **songs** in Thai dancing show. The data was collected from three different departments: an official department and two Chatree drama groups in Bangkok area. **They were from** 1) Fine Arts Department 2) Thongbai Ruengnon group, and 3) Jongkol Prongnamjai group. The study **was conducted** through the document study and **the** in-depth interview. **The study found** that Chatree song is a song rhythm used to perform in Chatree drama, an oldest original dancing drama, then developed to other performance such as Lakhon-nok, Lakhon-nai, Lakhon Deukdumban. We can classify Chatree songs in to 2 characteristics which are 1. the Chatree song that has the word “Chatree” in it such as Rai-Chatree, Chatree-krub, Chatree-Taloong, etc. and 2. **the** Chatree song that does not have the word “Chatree” in it such as Phleng Tayoidong, Phleng Ohbangchang, Phleng Tone, etc. Chatree songs can be classified in to 2 roles. 1) Ritual, which is to pay respect to teachers and spiritual before a show. and 2) In the show, which is to perform with the story and to express feeling such as love, sad, angry, funny, etc. Some of the songs, melody, and lyrics of these 3 groups shared **similarities** and differences by development of *old songs* and shared culture with each other.

Keywords: Phleng Chatree, dancing show, Thai dancing

บทนำ

เพลง มีผลต่ออารมณ์ และความรู้สึก โดยส่วนใหญ่มักถูกนำเสนอผ่านรูปแบบของการบรรเลง และการแสดง มีส่วนในการสร้างจินตนาการให้แก่ผู้ชม และตัวนักแสดงที่ออกลีลาท่าทาง ซึ่งหากสังเกตชื่อเพลง จะเห็นชัดว่า การตั้งชื่อเพลงส่วนใหญ่มักมีความหมายครอบคลุม เนื้อเพลง รวมถึงท่วงทำนอง และลีลาของเพลงที่แต่งว่าเป็นเช่นไร บางครั้งมีการตั้งชื่อเพลงขึ้นก่อน แล้วค่อยแต่งทำนองเพลงให้มีลีลาเหมาะสมกับชื่อที่ตั้ง ซึ่งอย่างเพลงไทยในระยะต่อมา ส่วนมากจะถือเกณฑ์เลียนแบบชื่อเพลงที่มีมาแต่เดิมเป็นสำคัญ ทำให้ชื่อเพลงไทยมักจะเป็นชื่อที่มีลักษณะ ชนิด และความหมายไปในทำนองเดียวกันหรือใกล้เคียงกัน และสามารถจัดเป็นหมวดหมู่เดียวกันได้ (ประดิษฐ์ อินทนิล, 2536: 69) เช่น ไอ้ชาตรี ไอ้ชาตรีใน ไอ้ชาตรีนอก ร่ายชาตรี ชาตรีกรับ ฯลฯ ซึ่งจัดอยู่ในหมวดเพลงชาตรีได้เช่นเดียวกัน

ในปัจจุบันมีเพลงไทยหลายเพลงที่สูญหายไป อาจด้วยปัจจัยทางด้านการสืบทอด หรือกระแสนิยมของแต่ละยุคสมัย แต่ถึงกระนั้นก็มีบางเพลงที่ยังคงอยู่แล้วมีการพัฒนาต่อยอดมาเรื่อย ๆ อย่าง “เพลงชาตรี” ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นบทเพลงที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรมเพลงไทย

เพลงชาตรี เป็นทำนองเพลงประเภทหนึ่ง ที่ใช้ประกอบการขับร้อง และบรรเลงในการแสดงละครรำ โดยมักมีคำว่า “ชาตรี” กำกับอยู่หน้าหรือท้ายชื่อเพลงเสมอ เช่น ลำชาตรี ชาตรีตลุง ชาตรีบางช้าง ฯลฯ และมีความสำคัญต่อส่วนขอรูปแบบพิธีกรรมการไหว้ครู คำนำสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ทั้งนี้คนส่วนมากมักเข้าใจว่าเพลงชาตรี เป็นเพลงที่ใช้บรรเลงประกอบเฉพาะละครชาตรีเพียงอย่างเดียว อาจเป็นเพราะชื่อเรียกที่พ้องกัน กอปรกับข้อมูลการแสดงละครชาตรีส่วนใหญ่ ที่มักกล่าวถึงเพลงร้องที่ใช้บรรเลงประกอบการแสดงว่า มักมีคำว่า “ชาตรี” อยู่ในชื่อเรียก ซึ่งถ้าหากกล่าวเช่นนั้นในเขตกรุงเทพมหานคร เห็นมีของกรมศิลปากร คณะทอใบ เรืองนนท์ และคณะจกกล โปร่งน้ำใจที่เป็นฐานคนนิยม ในเรื่องการแสดงละครชาตรี และมีเพลงชาตรีเป็นอัตลักษณ์ โดยแต่ละบุคคลต่างมีคำนิยามหรือการจัดหมวดเพลงชาตรีที่แตกต่างกันออกไปตามทัศนคติ แต่ถึงกระนั้นก็สามารถถือเป็นเพลงชาตรีได้ถูกต้องเหมือนกันหมดไม่มีถูกผิด และบางครั้งเราอาจพบเพลงชาตรี ที่ไม่มีคำว่า “ชาตรี” กำกับอยู่ในชื่อเรียก อาทิ เพลงทยอยดง เพลงไ้อ่างช้าง เพลงโชน ฯลฯ ซึ่งทั้งหมดต่างมีบทบาทการใช้ที่แตกต่างกันออกไป ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของผู้ประพันธ์

อีกเหตุหนึ่งที่น่าสนใจและก่อให้เกิดคำถาม คือ นอกเหนือจากเพลงชาตรี ในความหมายที่คนส่วนใหญ่มักเข้าใจว่าเป็นเพลงที่ใช้ประกอบเฉพาะละครชาตรีอย่างเดียวเท่านั้น มีการพัฒนาหรือไปปรากฏใช้ในหมวดละครรำประเภทใดอีกบ้าง เช่น ละครนอก ละครใน จนรวมไปถึงละครตีกดาบร่ำเพราะอย่างเพลง ไอ้ชาตรี (ใน) ที่มีคำว่า “ชาตรี” แต่ก็มีได้ใช้ประกอบละครชาตรี เห็นแต่ไปปรากฏใช้ในการแสดงโขน เรื่อง รามเกียรติ์ ตอน ทศกัณฐ์เกี่ยวนางเบญจกายแปลง ด้วยคำมูลที่กล่าวมา ก่อให้เกิด

ความสนใจ บทความนี้จึงมุ่งศึกษาประวัติความเป็นมา และบทบาทของเพลงชาตรี ว่ามีปรากฏในการแสดงละครรำประเภทใดบ้าง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา และบทบาทของเพลงชาตรีที่ปรากฏในการแสดงละครรำ

ขอบเขตการศึกษา

บทความนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา และบทบาทของเพลงชาตรีที่ปรากฏในการแสดงละครรำ จากบทละครในสมัยรัชกาลที่ 1 และรัชกาลที่ 2 รวมถึงหน่วยงานหรือคณะละครชาตรีในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานครฯ ที่มีเพลงชาตรีเป็นอัตลักษณ์ ได้แก่ 1) กรมศิลปากร 2) คณะทองไบ เรื่องนนท์ และ 3) คณะจงกล โปรงน้ำใจ

วิธีการดำเนินการศึกษา

1. การศึกษาจากเอกสาร หนังสือ บทละคร สูจิบัตร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากหอสมุดแห่งชาติ หอสมุดสถาบันอุดมศึกษา กลุ่มวิจัยและพัฒนาการสังคีต และสื่ออิเล็กทรอนิกส์
2. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ การสังเกตการณ์ และการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ หรือผู้มีประสบการณ์จากกรมศิลปากร คณะทองไบ เรื่องนนท์ และคณะจงกล โปรงน้ำใจ โดยใช้การสัมภาษณ์แบบเชิงลึก ซึ่งมีการกำหนดประเด็นคำถามให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการศึกษา
3. นำข้อมูลที่รวบรวมได้จากเอกสาร ตำรา การสังเกต และการสัมภาษณ์ มาเรียบเรียง แล้วนำเสนอข้อมูลเชิงวิเคราะห์ในรูปแบบการพรรณนา โดยนำเสนอเป็นผลการศึกษา

ผลการศึกษา

ประวัติความเป็นมาของเพลงชาตรี

เพลงชาตรี หลายคนต่างให้คำนิยามหรือการจัดหมวดประเภทเพลงชาตรีที่แตกต่างกันออกไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความเข้าใจ และทัศนคติส่วนบุคคล อย่างในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2556) ให้ความหมายของคำว่า “ชาตรี” ไว้ 2 นัยด้วยกัน กล่าวคือ

“ชาตรี 1 [-ตรี] น. เรียกชายที่มีวิชาอาคมอยู่ยงคงกระพันหรือมีฝีมือในการเล่นการต่อสู้ ว่าชายชาตรี, ปัจจุบันใช้หมายถึงชายที่มีรูปร่างลำสันแข็งแรง. (ส. กษัตริย์; ฮ. ฉตรี ว่า นักรบ). (น. 374)

ชาตรี 2 [-ตรี] น. ละครต้นแบบของละครรำ เล่นกันเป็นพื้นบ้านทั่วไป มีตัวละครน้อย เดิมเป็นชายล้วน ตัวละครที่ไม่สำคัญมักไม่แต่งตัวยืนเครื่อง กระบวนรำไม่สูงงดงามประณีตนัก เรียกว่า ละครชาตรี; ชื่อเพลงที่มีคำนี้อยู่ คือ ชาตรีตะลุง ชาตรีโน ไอ้ชาตรี ร่ายชาตรี, ชื่อวงปี่พาทย์ลักษณะหนึ่ง ประกอบด้วยโทน ปี่ตับ ซ้องคู่ แกระ กลองชาตรี วงปี่พาทย์. (น. 375) ”

เนื่องจากมีพบหลักฐานแน่ชัดว่าบุคคลใดเป็นผู้ประพันธ์ทำนองเพลง หรือเป็นผู้ริเริ่มตั้งชื่อเรียกเพลงว่า “ชาตรี” แต่หากพิจารณาจากบทละครที่พบเป็นหลักฐาน ที่มีมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 จากบทรามเกียรติ์ โดยเรื่องรามเกียรติ์จัดอยู่ในกลุ่มละครรำ ประเภทละครใน ซึ่งในบทร้องเพลงชาตรี หรือบางคนเรียกว่าไอ้ชาตรี (ใน) เมื่อครั้งนั้น ปรากฏใช้เฉพาะตัวละครเพศชาย ในบทอาภรณ์รัก เช่น นนทุกเกี่ยวนางนารายณ์แปลง พระอินทร์เกี่ยวนางกาลอัจนา พาลีเกี่ยวนางดารา พาลีเกี่ยวนางมณฑิธา ฯลฯ และทุกครั้งเมื่อเป็นบทที่ฝ่ายชายต้องการทำความรู้จักหรือต้องการมีปฏิสัมพันธ์กับฝ่ายหญิงจะใช้เพลงชาตรีเสมอ ๆ ดังตัวอย่าง ต่อไปนี้

เล่มที่ 7 บทพญาพาลีเกี่ยวนางมณฑิธา

ชาตรี

๑ สุตเอยสุดสวาท	นุชนาฏผู้ยอดพิสมัย
จะขอลามน้องอย่าหมองใจ	นามกรชื่อโรนางเทวี
เจ้าเป็นหน่อจักรพรรดรา	กณางสวรรค์ชั้นฟ้าในราศี
เหตุใดมาด้วยอสุรี	จงบอกแก่พี่แต่จริงไป ๆ

ฯ 4 คำ ฯ

<https://vajirayana.org/>, สืบค้นเมื่อวันที่ 12 พฤษภาคม 2562

จากที่กล่าวมาข้างต้น สะท้อนให้เห็นถึงกลวิธีในการตั้งชื่อเพลง และเจตนาารมณ์ของผู้แต่ง ซึ่งอนุมานได้ว่า เป็นการนำเพศสภาพของตัวละครมาตั้งเป็นชื่อเรียก โดยให้ความหมายนัยเดียวกันกับที่ราชบัณฑิตยสถานกล่าวถึง “**ชาตรี 1**” ไว้นั่นเอง ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 2 เจ้าพระยาวงศาสุรศักดิ์(แสง) เจ้าเมืองราชบุรี ได้นำ เพลงชาตรีตะลุง มาบรรจุกเป็นเพลงร้องในบทมโหรี เรื่อง อิเหนา ซึ่งเรื่องนี้ จัดอยู่ในกลุ่มละครรำ ประเภทละครใน แต่เมื่อมาบรรจุกใช้ในบทมโหรีถือเป็นเพลงที่ใช้ประกอบการบรรเลง ขับร้อง มิได้นำมาใช้ในรูปแบบของการแสดง ทั้งนี้หากพิจารณาเพิ่มเติมตามที่ราชบัณฑิตยสถานกล่าวถึงคำว่า “ชาตรี” ใน “**ชาตรี 2**” ที่มีความหมายเกี่ยวกับละครชาตรี และเพลงชาตรี โดยรวมมีความสมเหตุสมผล และสามารถอนุมานได้ว่าเพลงชาตรีเริ่มใช้ประกอบการแสดงละครชาตรีเป็นลำดับแรก เพราะละครชาตรีถือเป็นต้นกำเนิดของละครรำประเภทต่าง ๆ ต่อมาคือ ละครนอก ละครใน และละคร

ดึกดำบรรพ์ ตามลำดับ โดยสันนิษฐานว่าละครรำของไทย เริ่มขึ้นตั้งแต่ครั้งสมัยกรุงศรีอยุธยา แต่เนื่องด้วยข้อมูลหลักฐานด้านเพลงไทยในสมัยนั้น ทำการสืบค้นได้ยาก และมีค้อยมีหลักฐานปรากฏ ซึ่งต่อมาในสมัยกรุงธนบุรี เริ่มมีหลักฐานแน่ชัดเกี่ยวกับความเป็นมา ของการแสดงละครชาตรี แต่ด้านเพลงชาตรีจากการสืบค้นยังมีพบเป็นลายลักษณ์อักษร จนมาสู่สมัยรัตนโกสินทร์ที่เป็นยุคเฟื่องฟูด้านศิลปวัฒนธรรมไป ดังเห็นได้ชัดจากบทพระราชนิพนธ์ต่าง ๆ และที่สำคัญ คือ เรื่องรามเกียรติ์ ที่เป็นหลักฐานเชิงประจักษ์เกี่ยวกับการนำเพลงชาตรีมาบรรจุกู้ใช้ และเมื่อเวลาเปลี่ยนผ่าน ปัจจุบันมีเพลงไทยมากมายที่มีคำว่า “ชาตรี” กำกับอยู่หน้าหรือท้ายชื่อเพลง เช่น ร่ายชาตรี ชาตรีกรับ ชาตรีบางช้าง ฯลฯ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ สะท้อนให้เห็นคุณค่าของเพลงไทยที่มีการพัฒนาต่อยอดมาอย่างต่อเนื่อง

บทบาทเพลงชาตรีที่ปรากฏในการแสดงละครรำ

จากการศึกษาข้อมูลทั้งหนังสือ เอกสารที่เกี่ยวข้อง งานวิจัย บทละคร จนรวมไปถึงการให้สัมภาษณ์ ของกรมศิลปากร คณะทองใบเรื่องนันท และคณะจกกลโปร่งน้ำใจ ผู้เขียนบทความได้แบ่งหัวข้อเป็นหมวด ก. เพลงชาตรีที่มีคำว่า “ชาตรี” กำกับ และ ข. เพลงชาตรีที่ไม่มีคำว่า “ชาตรี” กำกับ โดยเรียงลำดับเพลงตามตัวอักษร มิได้แยกประเภทหรือบทบาทการใช้ หากแต่จะมีการอธิบายไว้ในเนื้อหาของเพลงนั้น ๆ

ก. เพลงชาตรีที่มีคำว่า “ชาตรี” กำกับ ได้แก่

1) **ชาตรีกรับ** : เป็นเพลงทำนองหนึ่ง ซึ่งดัดแปลงมาจากเพลงร่ายชาตรี ดนตรีที่ใช้มีเพียงเสียงกรับ และฉิ่ง ที่บรรเลงประกอบการร้อง เพื่อให้การดำเนินเรื่องราวมีความกระชับ ปรากฏในการแสดงละครรำ ต่อไปนี้

- **ละครชาตรี** เรื่อง มโนห์รา บทละครกรมศิลปากร ในปี พ.ศ. 2498 มีใช้กับบทตัวละครพรานบุญ (ตัวหลักในการสร้างปมปัญหา) ในฉากที่ 1 สระโบกขรณี ในการแสดงอาภักภิริยาต่าง ๆ ตั้งแต่การหลับ ตกใจ และแอบมอง กับอีกตัวละคร คือ มโนห์รา (นางเอก) ในฉากที่ 3 หน้าพระลาน ใช้ในบทอารมณ์โศกเศร้า สะท้อนให้เห็นถึงอาการทุกข์ใจ และรู้สึกกังวล ยกตัวอย่างบทนางมโนห์รา

“ ฟังว่า	กัลยาแสนวิตกกอลัน
ครั้งนี้เห็นที่ชีวิตัน	จะอาลัยไม่รอดตลอดไป
รื้อมานะทูลพระชนนี	อันเรื่องนี้พระแม่เห็นเป็นไฉน
พระองค์จุจมารดาของข้าไซ้	ได้โปรดให้ลูกแจ้งแห่งยูล ”

- **ละครชาตรี** เรื่อง รถเสน บทละครกรมศิลปากร ในปี พ.ศ. 2500 มีใช้กับบทตัวละครท้าวรถสิทธิ์ (กษัตริย์หรือพ่อพระเอก) ในฉากที่ 3 สนามชนไก่ ในการพรรณนาบริบทโดยรอบถึงเหตุการณ์ชนไก่กับต่างเมืองจนได้รับชัยชนะซึ่งชาวเมืองต่างยินดี ก่อนที่พระองค์จะเข้าสวมกอดรถเสน

บุตรของตนด้วยอาการดีใจ และอีกตัวละคร คือ รถเสน (พระเอก) ในฉากที่ 6 เมืองคชบุรี ใช้แสดงใน
 อากัปกิริยา ขอความเห็นใจ และรู้สึกผิด ที่เพลิดเพลินต่อสิ่งต่าง ๆ จนลืมหักสำคัญ ดังบทต่อไปนี้

“ เมื่อนั้น องค์พระรถเสนเรื่องศรี
 ตรัสว่าพี่มาจงปราณี ตัวน้องนี้เพลิดเพลินจนเกินการ ”

- **ละครตีกตาบรรพ์** เรื่อง ศรีธรรมมาโคกราช บทประพันธ์ของ สมภพ จันทระประภา
 ซึ่งกรมศิลปากรนำมาจัดแสดง ในปี พ.ศ.2515 ใช้ในบทพระศรีธรรมมา (พระเอก) บทบาทของเพลงใช้
 พรรณนาถึงบุคคลที่ 3 คือ กุสุมา (นางเอก) ในบทสนทนาระหว่างศรีธรรมมากับอัศมาหรา ในองก์ที่ 1
 ฉากที่ 2

“ ธรรมดา มณี รัตนา
 ย่อมเป็นที่ ปรารถนา ในตำใต้
 ใครดี มีฝีมือ ก็ได้ไป
 แต่ทราวม้วย นั้นเป็น กษัตริย์...”

2) **ชาตรีตลุง** : เป็นเพลงทำนองเก่า เจ้าพระยาวางศาสดุรงค์ดี (แสง) เจ้าเมืองราชบุรีใน
 สมัยรัชกาลที่ 2 ได้นำเข้าบรรจุเป็นเพลงร้องในบทมโหรี เรื่อง อิเหนา โดยใช้เนื้อร้องจากบทละครเรื่อง
 อิเหนา พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 (ณรงค์ชัย ปิฎกฤษดิ์, 2557: 204) และปรากฏในการแสดงละครจำ
 ต่อไปนี้

- **ละครชาตรี** เรื่อง มโนห์รา บทละครกรมศิลปากร ในปี พ.ศ. 2498 มีใช้ในบท
 พระสุธน บทบาทของเพลงใช้เพื่อดำเนินเรื่องราว ซึ่งบทมีความปฏิสัมพันธ์กันระหว่างพระสุธน (พระเอก)
 กับนางมโนห์รา (นางเอก) ในฉากที่ 5 ท้องพระโรงไกรลาส

“ เหลือบเห็นธำมรงค์วงน้อย สวมก้อยนางหนึ่งจึงจำได้
 คว่ำกรนงรามทราวม้วย พาไปเฝ้าองค์พระภูธร ”

- **ละครชาตรี** เรื่อง รถเสน บทละครกรมศิลปากร ในปี พ.ศ. 2500 มีใช้ในบทนางสนธิ
 (นางร้ายผู้สร้างปมปัญหาเรื่องราวต่าง ๆ) บทบาทของเพลงใช้แสดงอากัปกิริยาเพลิดเพลิน ยินดี
 ในการดำเนินเรื่องราว ในฉากที่ 3 สนามชนไก่

“ เมื่อนั้น นวลนางสนธิศรีไส
 เห็นไก่เป็นต่อก็พอใจ นางทราวม้วยลูกชะแฉ่แฉ่มอง...”

- **ละครตีกตาบรรพ์** เรื่อง ศรีธรรมมาโคกราช บทประพันธ์ของ สมภพ จันทระประภา
 ซึ่งกรมศิลปากรนำมาจัดแสดง ในปี พ.ศ.2515 มีใช้ในบทศรีธรรมมา (พระเอก) บทบาทของเพลงใช้
 กล่าวเหยยหยันศัตรู ในอารมณ์โกรธ ก่อนจะทำการรบกันระหว่างศรีธรรมมากับภูโลตนในองก์ที่ 2
 ฉากที่ 3

“เหม่	กูโลตน	ไอ้คนชั่ว
ไม่รู้หรือ	พ่อตัว	นั่นหัวเหียน
ศพนั้น	ต้องไล่	ไปในเกวียน
แล้วมีง	ยังเวียน	มาอีกคน”

3) **ชาติริบางซ่าง** เป็นเพลงทำนองหนึ่ง โดยใช้เพียงโทน กลองตุ๊ก ฉิ่ง และกรับ เป็นเครื่องดนตรีบรรเลงประกอบจังหวะ โดยมีใช้เครื่องดำเนินทำนองใด ๆ อย่าง ระนาดหรือปี่ ซึ่งปรากฏในการแสดงละครรำ ต่อไปนี้

- **ละครชาติริ** เรื่อง มโนห์รา บทละครกรรมศิลปากร ในปี พ.ศ. 2498 ใช้ในบทมโนห์รา (นางเอก) บทบาทของเพลงใช้ในการรำลา และกล่าวถึงบุคคลที่ 3 อย่างพระสุธนผู้เป็นสามี ถึงแม้จังหวะเพลงเสียงกลองจะรุกเร้าเพียงใด แต่ความรู้สึกที่สื่อออกมาจากคำร้อง สะท้อนให้เห็นถึงความเสียใจ และการอวรณ์ ในฉากที่ 3 หน้าพระลาน

“ พระมารดรเจ้าชาลูกลาแล้ว	จงพ่องแผ้วเป็นสุขเกษมสันต์
ช่วยทูลพระสุธนทรงธรรม์	ให้ผายผันตามติดทิศอุดร...”

- **ละครชาติริ** เรื่อง รถมเสน บทละครกรรมศิลปากร ในปี พ.ศ. 2500 ใช้ในบทเมรี (นางเอก ซึ่งเป็นยักษ์ มเหสีของรถเสน) บทบาทของเพลงใช้แสดงอาการปรีดาหมิ่นมา ในการดำเนินเรื่องราวในฉากที่ 6 เมืองคชบุรี

“ เมรีลิ้มรสสุราบาน	สามีในประทานส่งให้
จอกแล้วจอกเล่าดื่มเข้าไป	อรไทเมาลิ้นลมประดี...”

4) **ซัดชาติริ** เป็นชื่อทำนองเพลง และชื่อเรียกชุดการแสดง “รำซัดชาติริ” ซึ่งกรมศิลปากรจัดทำขึ้นใหม่ โดยปรับปรุงมาจากท่ารำซัดไหว้ครูละครชาติริ แต่เดิมใช้ผู้แสดงเป็นหญิงล้วน แต่งตัวยืนเครื่องพระ มีต้นเสียงร้องบทสรรเสริญครู เมื่อจบแล้วทั้งหมดจึงออกรำซัดท่าอย่างละครชาติริ ในปี พ.ศ. 2498 กรมศิลปากรได้จัดการแสดงละคร เรื่อง มโนห์รา ขึ้น มีการรำซัดชาติริแทรกอยู่ในละครด้วย แต่เป็นระบำนางล้วน ซึ่งก็เป็นอีกจุดหนึ่งที่ถือเป็นต้นกำเนิดของการรำซัดชาติริในปัจจุบัน และในปี พ.ศ. 2505 กรมศิลปากรได้จัดการแสดงนาฏศิลป์ต้อนรับประธานาธิบดีสหพันธรัฐเยอรมนี ณ หอประชุมมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มีการนำรำซัดชาติริมาปรับปรุงใหม่ โดยใช้ผู้แสดงเป็นชายจริงหญิงแท้ และนับแต่นั้นมา การรำซัดชาติริแบบชายจริงหญิงแท้ก็เป็นที่นิยมแสดงกันอย่างแพร่หลายจนทุกวันนี้ (ครูเจียบFC, 2557)

5) **ร้ายชาติริ** บทบาทของเพลงใช้สำหรับดำเนินเนื้อเรื่องหรือต้องการให้เกิดความรวดเร็ว กระชับ ไม่ยืดเยื้อ เพลงร้ายชาติรินี้ แปร่งทำนองมาจากเพลงแกระของโนรา นอกจากนี้เพลงร้ายชาติริยังมีการดัดแปลงทำนองออกเป็นอีก 2 ลักษณะ คือ เพลงร้ายชาติริ 2 และเพลงร้ายชาติริ 3 (ณรงค์ชัย ปิฎกัรัชต์, 2557: 593) ปรากฏในการแสดงละครรำ ต่อไปนี้

- **ละครชาตรี** เรื่อง มโนห์รา บทละครกรรมศิลปากร ในปี พ.ศ. 2498 มีใช้หลากหลายตัวละคร มิได้แบ่งแยกชนชั้นว่าจะเป็นกษัตริย์หรือคนธรรมดา และมีได้แบ่งเพศสภาพว่าเป็นบุรุษหรือสตรี อย่างตัวละคร นางมโนห์รากับพรานบุญ ในฉากที่ 1 สระโบกขรณี และยังมีบททำวาทุมราช (บิดาของนางมโนห์รา ผู้ครองนครไกรลาส) ที่ปรากฏใช้ในฉากที่ 5 ท้องพระโรงไกรลาส และตัวละครสุดท้าย ที่ใช้เพลงร่ายชาตรีบ่อยครั้งที่สุด คือ พระสุธน ใช้จำนวน 5 ครั้ง ในขณะที่ตัวละครอื่นใช้เพียงครั้งเดียว โดยในจำนวน 5 ครั้ง แบ่งออกเป็นใช้ในฉากที่ 2 ตำนานนางมโนราห์ จำนวน 2 ครั้ง ฉากที่ 4 ป่า จำนวน 2 ครั้ง และฉากที่ 5 ท้องพระโรงไกรลาส จำนวน 1 ครั้ง ดังยกตัวอย่าง บทพระสุธนที่

“ เมื่อนั้น	พระสุธนฟังน่องให้หมองศรี
จึงโลมเล้าเอาใจนางเทวี	อย่าโคกโคกก็เลยนงคราญ
ถึงแม้จะไปไกลนิเวศน์	ทั้งสององค์ทรงเดชมหาศาล
พระจะทรงถนอมเจ้าเยาวมาลย์	จงฝากตัวกับท่านเถิดน้องรัก
ว่าพลางลูบต้องประครององค์	อ้อมนงค้วลนางขึ้นวางดัก
เขยชมภิรมย์ชิดจุมพิตพัทตร์	นงลักษณ์ขวยเขินละเทঁนอาย ”

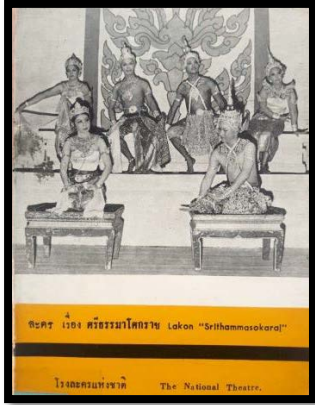
ภาพที่ 1 สุนัขบัตรละคร เรื่อง มโนห์รา
ที่มา : กรมศิลปากร, 2498

- **ละครชาตรี** เรื่อง รถเสน บทละครกรรมศิลปากร ในปีพ.ศ. 2500 มีใช้หลากหลายตัวละครเช่นเดียวกับเรื่องมโนห์รา อย่างบทกษัตริย์ ในเรื่องนี่คือท้าวรถสิทธิ์ ที่ปรากฏใช้เพลงนี้ในฉากที่ 3 สนามชนไก่ และฉากที่ 4 ตำนานนางสนธิ ทั้งยังมีบทฤาษี ในฉากที่ 5 ป่าไถล้อาศรม และบทนางเอกอย่าง เมรี ที่ใช้เพลงร่ายชาตรีนี้ในฉากที่ 6 เมืองคชบุรี ถึง 2 ครั้งด้วยกัน และตัวละครสำคัญที่ขาดมิได้ และเห็นใช้เพลงนี้บ่อยครั้งที่สุด คือ บทรถเสน หรือพระเอกของเรื่อง ซึ่งใช้ในฉากที่ 5 ป่าไถล้อาศรม จำนวน 1 ครั้ง ในฉากที่ 6 เมืองคชบุรี จำนวน 2 ครั้ง และฉากที่ 7 ป่าสูงจำนวน 1 ครั้ง รวมทั้งสิ้น 4 ครั้ง ดังยกตัวอย่างเนื้อร้องบทรถเสน ในฉากที่ 7 ดังนี้

“เมื่อนั้น	รถเสนสงสารนางโฉมศรี
อาชานเอยมองดูก็รู้ดี	แกล้งทำที่ร้องลั่นสนั่นไพร
รถเสนจำใจจำไคลคลา	ขับม้าข้ามเขินเนินไศล
เมรีเร่งพลตามหลามไป	เรียกองค์ทรงชัยให้กลับมา”

- **ละครตีกตาบรรพ์** เรื่อง ศรีธรรมาโศกราช บทประพันธ์ของ สมภพ จันทรประภา ซึ่งกรมศิลปากรนำมาจัดแสดง ในปี พ.ศ.2515 ตัวละครที่ใช้มีหลากหลายเช่นเดียวกับละครชาตรี ดังจะเห็นในบทศรีธรรมา (พระเอก) กับบทโนรี (หญิงสาวที่หลงรักพระเอก) ซึ่งใช้ในบทสนทนากันใน องค์

ที่ 2 ฉากที่ 1 ทั้งยังมีบทพงษา (น้องพระเอก) ที่ใช้ในองก์ที่ 2 ฉากที่ 3 และตัวละครสุดท้ายที่ใช้ คือ พระธรรมมาศ (บทกษัตริย์ พ่อของพระเอก) ปรากฏใช้ในองก์ที่ 2 ฉากที่ 1 และในองก์ที่ 2 ฉากที่ 3 ซึ่งมีเนื้อเรื่อง ดังนี้

	“เหม่เหม่	ไอ้กู	โลตน
กู่จะจับ		ถอนชน	เสี้ยงลับ
มิ่งใหญ่มา		จากไหน	ทำลำทับ
มาเหวยมา		สู้กับ	พ้อมิ่ง ”

ภาพที่ 2 สุนัขบัตรละคร เรื่อง ศรีธรรมมาศกราช
ที่มา : กรมศิลปากร, 2515

6) **ร่ายชาติรี 2** บทบาทของเพลงใช้สำหรับร้องในบทที่ต้องการอารมณ์สนุก ตลก ผ่อนคลาย ไม่เคร่งเครียด ซึ่งการมีตัวเลข “2” กำกับ เป็นการสร้างความเข้าใจในกลุ่มนักดนตรี และผู้แสดงให้เข้าใจตรงกันว่าเพลงนี้ดัดแปลงมาจากเพลงร่ายชาติรี และใช้กับบทที่ตัวละครต้องการอารมณ์สนุกสนาน อย่างเช่น บทฤาษี ที่วรรณกรรมไทยส่วนใหญ่มักนำเสนอในรูปแบบบทตลก อาจด้วยการวางลักษณะ บุคลิกของตัวละคร จนรวมไปถึงคำพูดธรรมดา ที่ไม่ได้เป็นคำราชาศัพท์หรือถ้อยคำที่สละสลวยเหมือนตัวละครที่อยู่ในวัง จึงทำให้ง่ายต่อการนำเสนอเนื้อหาที่แทรกบทตลก เพื่อให้ผู้ชมเข้าใจง่าย และเกิดอารมณ์ขัน ซึ่งปรากฏในการแสดงละครจำ ต่อไปนี้

- **ละครชาติรี** เรื่อง มโนห์รา บทละครกรมศิลปากร ในปี พ.ศ. 2498 มีใช้ในบทพระฤาษীগัสสป ฉากที่ 4 ป่า

“ เมื่อนั้น	จึงพระกัสสปฤาษี
ลุกออกมานอกกุฎี	พระมุนีกล่าวความถามไป...”

- **ละครชาติรี** เรื่อง รถเสน บทละครกรมศิลปากร ในปี พ.ศ. 2500 มีใช้ในบทพระฤาษี ฉากที่ 5 ป่าใกล้อาศรม

“ เมื่อนั้น	พระมหากบิลทรงศรี
จึงถามกุมาราด้วยปรานี	ดูราเจ้านี่มีนามใด...”

7) **ร่ายชาติรี 3** บทบาทของเพลงใช้สำหรับร้องในบทที่ต้องการอารมณ์โศกเศร้า เสียใจ อารมณ์ บางครั้งอาจสื่อไปถึงอาการวิตกกังวล หรือปัจจัยต่าง ๆ ที่เป็นเหตุให้ไม่มีความสุข การที่มี

ตัวเลข “3” กำกับ เป็นการสร้างความเข้าใจในกลุ่มนักดนตรี และผู้แสดงให้เข้าใจตรงกันว่าเพลงนี้
ดัดแปลงมาจากเพลงร้ายชาติ และใช้กับบทที่มีอารมณ์โศกเศร้า ปรากฏในการแสดงละครรำ ต่อไปนี้

- **ละครชาติ** เรื่อง มโนห์รา บทละครกรรมศิลปากร ในปี พ.ศ. 2498 มีใช้ในบท
พระสุธน (พระเอก) โดยบทบาทของเพลงบรรยายถึงสถานการณ์ บรรยากาศโดยรอบในช่วงยามเย็น
ใกล้ตะวันตกลับฟ้า เป็นช่วงเวลาที่สร้างความรู้สึกโดดเดี่ยว หวาดกลัว และเศร้าใจ เป็นฉากที่พระสุธน
เดินทางตามหานางมโนห์ราซึ่งอยู่ในฉากที่ 4 ป่า

“ พระเสด็จโดยเดียวในดงดอน	มีวานรเป็นเพื่อนในไพรสาณฑ์
ดั้นด้นล่องแดนแสนกันดาร	ภูบาลหิวโหยโรยแรง
พระเหลียวซ้ายแลขวาวูราสะท้อน	ทินกรจะคว่นคืบลงลับแสง
ทั่วไพรพฤษ์ปฐพีสาตลีแดง	หวาดระแวงหวั่นองค์ทรงโค끼 ”

- **ละครชาติ** เรื่อง รถมเสน บทละครกรรมศิลปากร ในปี พ.ศ. 2500 มีใช้แค่ใน
พระเอกกับนางเอก กล่าวคือ รถมเสน บทบาทของเพลงใช้แสดงอาการปรีดาถึงมารดาที่ตาบอด
และไร้ผู้ดูแล จึงเกิดอาการเป็นหวง และนึกเสียใจที่มีได้อยู่ใกล้ ๆ ท่าน ในฉากที่ 5 ป่าใกล้อาศรม กับอีก
ตัวละคร คือ นางเมรี ซึ่งใช้ในบทโศกเศร้า ตัดพ้อรถเสนที่ทิ้งนางไป สะท้อนให้เห็นถึงความรักของผู้หญิงที่
ทุ่มเทกับความรักมากเกินไป จนบางครั้งที่เกิดการผิดหวัง จึงเสียใจมาก ซึ่งอยู่ในฉากที่ 6 เมืองคชบุรีและ
ในฉากที่ 7 ป่าสูง ดั่งเนื้อร้องว่า

“ เมื่อนั้น	เมรีวิโยคโคกคัลย์
ยกพลตามมาในอาร์ญ	ละอิ่นอันดังชีวิตมัจจะชาตรอน
เหลือบแลไปยังยอดบรรพต	เห็นทรงยศยั้งยอดสิงขร
ประทับนั่งบนหลังอดิศร	บังอรกราบกำบังคมคัล
ทูลว่าข้าแต่พระทรงเดช	มีเหตุอย่างใดไฉนนั้น
น้องมีผิดคิดร้ายหรือไรกัน	จึงหุนหันหนีมาไม่ปราณี ”

8) **ลำชาติ** ทำนองเพลงหนึ่ง บทบาทของเพลงใช้ในการสนทนาที่ตัวละครมีปฏิสัมพันธ์กัน
โดยบทหลักใช้กับตัวบุรุษ เป็นผู้ดำเนินเรื่องราวตามบทที่สนทนากับสตรีซึ่งเป็นบทรอง ปรากฏใน
การแสดงละครรำ ต่อไปนี้

- **ละครชาติ** เรื่อง มโนห์รา บทละครกรรมศิลปากร ในปี พ.ศ. 2498 มีใช้ในบท
อาทิตยวงศ์สนทนากับนางมโนราห์ ด้วยการปลอบประโลม มิให้นางมโนห์รารู้สึกโกรธหรือเจ็บเข้าใจ ใน
ฉากที่ 3 หน้าพระลาน

“ เมื่อนั้น	อาทิตยวงศ์ปลอบประโลมโฉมศรี
พ่อขอขอบใจเจ้านักที่รักดี	อย่าเคียดซึ่งพ่อนี้เลยแม่คุณ
เป็นกรรมจำให้พ่อนิมิตฝัน	จอมขวัญอย่าโกรธเกรี้ยวเฉียวฉุน

พ่อขบใจไม่ลืมบุญคุณ

เจ้าคำจุนให้พ่อรอดตลอดไป ”

- **ละครชาตรี** เรื่อง รถเสน บทละครกรรมศิลปากร ในปี พ.ศ. 2500 มีใช้ในบทรถเสน สนทนากับนางเมรี ด้วยอาภักปกริยาเศร้า พร้อมทั้งกล่าวถึงสาเหตุที่ทำให้ต้องจำใจจากนางทั้งที่ยังคงรัก ในฉากที่ 7 ป่าสูง

“ เมื่อนั้น

รถเสนกำสรดสลดศรี

พักพระทัยปราศรัยด้วยไมตรี

น้องเมรีจึงคืนเข้าเวียงชัย

ความจริงพี่ใครข้ามไปหา

แต่หวังกิจพระบิดาเป็นข้อใหญ่

แม้เสรีจกจิราชการในวันใด

จะกลับไปรับขวัญกัลยา ”

9) **โหมโรงชาตรี** เป็นทำนองเพลงที่ใช้บรรเลงก่อนเริ่มการแสดงละครชาตรีทุกเรื่อง โดยจัดว่าเป็นการบรรเลงในรูปแบบพิธีกรรม ที่ทางคณะทองใบ เรื่องนนท์ ทำทุกครั้งจนกลายเป็น ธรรมเนียม ที่ยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมา ส่วนเครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลง ยังคงเป็นแบบละครชาตรีดั้งเดิม ที่มีปี่ชวา 1 เล่า ในการดำเนินทำนอง มีโหมโรงชาตรี และกลองตุ๊ก ที่ตีประสานกันเป็นจังหวะหน้าทับ

(บุญสร้าง เรื่องนนท์, สัมภาษณ์, 20 มีนาคม 2562)

10) **ไหว้ครูชาตรี** เป็นเพลงรำเบิกโรงบูชาครูละครชาตรีก่อนจะเริ่มการแสดงที่เป็นเรื่องต่อไป โดยมีบทขับร้องสรรเสริญ เพื่อความเป็นสิริมงคล เรียกได้ว่าเป็นในส่วนรูปแบบพิธีกรรมที่ทาง คณะละครชาตรีต้องแสดงทุกครั้ง ซึ่งกรมศิลปากรมีบทร้องจำนวน 1 บท คณะทองใบ เรื่องนนท์ มี จำนวน 1 บท หากแต่เรียกชื่อว่า “บทไหว้ครูละครชาตรี” ซึ่งทั้งชื่อเพลง บทขับร้องมีความคล้ายคลึงกับ กรรมศิลปากร โดยมีเพียงลักษณะการใช้คำที่แตกต่างกันเท่านั้น อาทิ (กรมศิลปากร) “ขอศัพท์ ขอ เสียงลูกเกลี้ยงดี จะร้องกล่าวคำกล่าวจิต” (บ้านเรื่องนนท์) “ขอให้สรรพเสียงของลูกเรียงดี จะร้อง จะรำ ให้จับจิต” เป็นต้น ส่วนคณะจกกล โปร่งน้ำใจ เรียกเพลงนี้ว่า “บทชัตไหว้ครู” ซึ่งมีอยู่ 7 บทด้วยกัน ได้แก่ 1) บทสอนรำ 2) บทครูสอน 3) บทไหว้มารดา 4) บทควายเปลี่ยว 5) บทตัวเรียม 6) บท เวลา 7) บทยามบ่าย (พนมกร นวเสลา, 2561) ซึ่งในการจัดการแสดงแต่ละครั้งจะเลือกบท รำ ชัตไหว้ครูขึ้นมาเพลงบทเดียว ทั้งนี้ทางคณะจะพิจารณาจากลักษณะของงานว่าจัดออกมาในรูปแบบใด เนื้อหาในงานหรือสิ่งที่ทางเจ้าภาพต้องการคือเรื่องใด เช่น หากแสดงงานวันแม่ ก็จะเลือกบทไหว้ มารดา ฯลฯ ทั้งนี้บทร้องชัตไหว้ครูสามารถร้องได้ 2 ทำนอง คือ 1) ร้องแบบทำนองชาตรี ดังบท ควายเปลี่ยว 2) ร้องแบบกำพรัด ดังบทครูสอน ซึ่งจะมีต้นเสียงร้อง ผู้รำมีลูกคู่รับ ต่อจากบทร้องไหว้ครู จึงเป็นการรำชัตจำนวน 12 ท่า ถือเป็นจบในส่วนของพิธีกรรมจากนั้นเริ่มการแสดงละคร (น. 12) โดยยกตัวอย่างบทร้องของกรมศิลปากร เพื่อให้เห็นถ้อยคำที่ใช้ในการไหว้ครูได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น ดังนี้

“คุณเอ๋ยคุณครู

เหมือนฝั่งแม่น้ำพระคงคา

ขึ้นขึ้นจะแห้งก็ไหลมา

ยังไม่รู้สิ้นรู้สุด

ลิบนิ้วจะยกขึ้นดำเนิน	สรรเสริญคุณพระพุทธรูป
จำศีลเสียแล้วให้บริสุทธิ์	ไหว้พระเสียแล้วจะสวดมนต์
จะไหว้พระพุทธรูปพระธรรมเจ้า	ยกไว้ใส่เกล้าใส่ผม
เล่นไหนให้ดีมีใครรัก	หยุดพักให้ดีมีใครชม
ยกไว้ใส่เกล้าใส่ผม	ถวายบังคมทุกกราตรี...”

11) **ไอ้ชาตรี** หรือเรียกอีกอย่างว่า เพลงไอ้ เป็นเพลงขับร้องประเภทหนึ่งที่ใช้ประกอบการแสดงโขนละครของไทยมาแต่ครั้งโบราณ ทำนองเพลงไอ้บางทำนองมีความเก่า และมีมาตั้งแต่ครั้งสมัยกรุงศรีอยุธยา สถานการณ์ของการแสดงที่ใช้เพลงไอ้ขึ้นอยู่กับสภาพทางอารมณ์ของตัวละครที่ปรากฏตามท้องเรื่อง เพลงไอ้ จำแนกได้ 2 ลักษณะ คือ เพลงไอ้ที่ใช้กับอารมณ์รักหรือการเกี่ยวพาราสี และที่ใช้กับอารมณ์โศกเศร้า คร่ำครวญ ซึ่งในเพลงไอ้ชาตรี หากใช้ในละครใน เรียก ไอ้ชาตรี (ใน) ถ้าใช้ในละครนอก เรียก ไอ้ชาตรี (นอก) ทั้งนี้ในกรณีที่ใช้ในบทพลอดรัก มักพบแต่บทที่บุรุษปฏิบัติต่อสตรี ซึ่งสอดคล้องกับชื่อเพลง ถ้าหากอนุমানตามความหมายว่า ไอ้ คือ คำที่ใช้ในการรำพึง พรรณนา วิงวอน หรือปลอบมาสมกับคำว่า ชาตรี ที่หมายถึง บุรุษหรือผู้ชาย ทำให้เกิดความหมายใหม่ ซึ่งกล่าวถึงบุรุษที่กำลังรำพึง พรรณนา หรือแสดงท่าทางวิงวอนต่อสตรีนั่นเอง

12) **ไอ้ชาตรีนอก** เป็นเพลงทำนองเก่า ใช้ประกอบการแสดงละคร ในบทบาทที่ตัวละครพลอดรักหรือเกี่ยวพาราสีกัน นอกจากใช้ประกอบการแสดงละครนอกแล้ว ยังมีใช้ประกอบการแสดงละครเสภาอีกด้วย ดังเช่นในบทพระไวยเกี่ยวนางวันทองแปลง

13) **ไอ้ชาตรีใน** เป็นเพลงทำนองเก่า ที่ไม่ใช่หน้าทับกำกับ ใช้จังหวะฉิ่งตัด ใช้ประกอบการแสดงละคร ในบทบาทที่ตัวละครพลอดรักหรือเกี่ยวพาราสีกัน ให้อารมณ์รื่นเริง มีเที่ยวเปลี่ยน 5 เที่ยว (ณรงค์ชัย ปิฎกัรัชต์, 2557: 779) โดยส่วนใหญ่ใช้ในบทที่เพศชายต้องการปฏิสัมพันธ์กับสตรีอย่าง นนทุกเกี่ยวนางนารายณ์แปลง พระอินทร์เกี่ยวนางกาลอัจนา พาลีเกี่ยวนางมณฑิลา หรือตั้งฉากที่ทศกัณฐ์เกี่ยวนางเบญจกายที่เรามักพบเป็นประจำในโขน เรื่อง รามเกียรติ์ ตอน นางลอย ดังบทขับร้องต่อไปนี้

“ ยอดมิ่ง	เป็นความในใจจริงทุกสิ่งสรรพ
หวังสวาทมาหมายไม่วายวัน	จะรับขวัญนัยนา มาธานี
นี้ผู้กใจจึงไปตลจิตเจ้า	ให้โฉมยงนงเยาว์มาหาพี่
จงผินผันพักตรามาข้างนี้	พูดจาพาทีกับพี่ยา...”

ข. เพลงชาตรีที่ไม่มีคำว่า “ชาตรี” กำกับ

1) **คำพริต หรือกำพริต** เป็นบทขับร้องอยู่ในส่วนพิธีกรรมเช่นเดียวกับเพลงไหว้ครูชาตรี ซึ่งออกทำรำประสานรับกับคำร้อง ซึ่งปฏิบัติก่อนเริ่มเรื่องแสดง โดยทางคณะทองใบเรื่องนันท จะร้อง

เพลงคำพริตต่อท้ายจากบทไหว้ครูชาติตรี ส่วนทางคณะจงกลโปร่งน้ำใจนั้น เรียกเพลงนี้ว่า “กำพริต” ถือเป็นทำนองเพลงหนึ่งในบทซัดไหว้ครู ซึ่งกล่าวไว้ในหมวด ก. เพลงชาติตรีที่มีคำว่า “ชาติตรี” กำกับลำดับที่ 10 เพลงไหว้ครูชาติตรี ทั้งนี้จะยกตัวอย่างบทคำพริตที่ทั้ง 2 คณะ ใช้ และบทร้องมีลักษณะคล้ายคลึงกันซึ่งมีเนื้อร้อง ดังนี้

“ตัวเรียม	ความยากใครจะเทียมเรียมเลยหนา(ลูกคู่รับ)
ตัวเรียมมาเป็นมโนราห์	เหมือนดั่งนาวาต้องคลื่นลม (ลูกคู่รับ)
พี่จะซึกไบหลังเข้ามาตั้งท่า	ลอยลำนาวามาสู่สม (ลูกคู่รับ)
นาวาข้าเอยยังไม่เคยต้องลม	มาล่มลงเสียแล้วไม่รู้เลย (ลูกคู่รับ).... ”

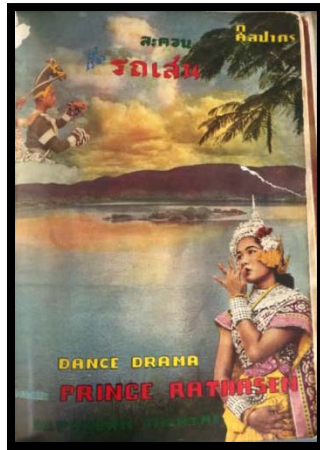
2) ทวยอดง : เป็นเพลง 2 ชั้น อนุমানได้ว่า คำมูลมาจากเพลงทวยอดง ซึ่งเป็นเพลงหน้าพาทย์ที่ใช้บรรเลงประกอบอากัปภิกิริยาโศกเศร้า ซึ่งเพลงทวยอดงนี้ ปรากฏใช้ในการแสดงละครชาติตรีเฉพาะบทสตรี ตัวละครหลักอย่างนางเอก ซึ่งบทบาทการใช้เพลงส่วนใหญ่เกิดจากการคร่ำครวญเสียใจ ที่ต้องพลัดพรากจากสามี ผู้เป็นที่รัก ปรากฏในการแสดงละครรำ ต่อไปนี้

- **ละครชาติตรี** เรื่อง มโนห์รา บทละครกรรมศิลปากร ในปี พ.ศ. 2498 มีใช้ในบทมโนห์รา บทบาทของเพลงใช้แสดงอากัปภิกิริยาอดอัน หนักใจ หลังจากที่พระสุธน (สามี) กล่าวลาเพื่อไปทำศึกสงครามตามคำสั่งของบิดา และเมื่อมีเหตุที่ต้องไกลจากกันนางจึงรำให้ เสียใจ ในฉากที่ 2 ดำหนักนางมโนห์รา

“ เมื่อนั้น	มโนห์รานารีศรีไส
ฟังตรัสอดอันตันหทัย	ทราวม้วยครวญคร่ำรำโศกา ”

- **ละครชาติตรี** เรื่อง รถมเสน บทละครกรรมศิลปากร ในปี พ.ศ. 2500 มีใช้ในบทเมรี บทบาทของเพลงใช้ในอารมณ์โศกเศร้า กล่าวตัดพ้อรถเสน (สามี) ที่ทิ้งตนไป ในขณะที่นางพยายามเดินทางมาตาม แต่รถเสนก็มียอมกลับไป โดยอ้างเหตุผลว่า จำเป็นต้องกลับไปทำกิจของบิดาให้เสร็จเสียก่อน จึงสร้างความเสียใจให้แก่เมรีที่สามีทอดทิ้งตน ในฉากที่ 7 ป่า

“ เกิดชาติใดให้เป็นผู้กับภูมิ	ร่วมฤดีสมสนิทเสน่หา
ชาตินี้น้องพยายามตามพี่มา	ในชาติหน้าพี่ต้องตามน้องไป ”

ภาพที่ 3 สุนัขบัตรละคร เรื่อง รถเสน
ที่มา : กรมศิลปากร, 2500

3) โทน : เพลงโทน เป็นเพลงร้องที่ยืดจังหวะโทนชาตรีเป็นสำคัญ ไม่มีระนาดรับ มีเพียงเครื่องกำกับจังหวะ และลูกคู่ร้องทวน เช่นเดียวกับเพลงร้องรำย โดยใช้ประกอบการแสดงละครชาตรีและนิยมใช้เป็นเพลงเปิดตัวในฉากแรกของตัวละคร หรือที่เรียกว่าเพลงหน้าบท เฉากเช่นเพลงซ้ำปีที่ใช้กับตัวละครสำคัญเมื่อเริ่มต้นของการแสดงโขนละคร ปัจจุบันเพลงโทนมีมากกว่า 10 ทำนอง แต่เรียกชื่อรวมว่า “เพลงโทน หรือ เพลงชาตรี” เนื่องจากนักแสดงบางกลุ่มมิได้สนใจในชื่อเรียก เพียงแต่ต้องการร้องได้ถูกต้องตามอารมณ์ และลงจังหวะ (จันทิมา แสงเจริญ, 2539) ซึ่งทั้งคณะ ทองใบ เรื่องนนท์ และคณะจงกล โปร่งน้ำใจ ต่างใช้เพลงนี้ในรูปแบบการแสดง บทบาทของเพลงใช้ทั้งดำเนินเรื่องราว และประกอบอากัปกริยาต่าง ๆ ซึ่งไม่มีกฎเกณฑ์หรือข้อบังคับใด ๆ ในการใช้ หากแต่ส่วนใหญ่จะร้องเฉพาะบทตัวเอกเป็นสำคัญ โดยบทละครส่วนใหญ่นำมาจากวรรณกรรม ซึ่งเป็นบทพระราชนิพนธ์ในรัชกาลต่าง ๆ หรือบางครั้งก็มีการดัดแปลง เพิ่มเติมในส่วนของรายละเอียด ซึ่งปรับแทรกบทขึ้นเอง โดยยึดหลักของโครงเรื่องวรรณกรรมรุ่นเก่าไว้ อาทิ แก้วหน้าม้า ไชยเชษฐ ลักษณวงศ์ พระอภัยมณี สังข์ทอง ไกรทอง สุวรรณหงส์ กายเพชรกายสุวรรณ ฯลฯ ล้วนแล้วแต่เป็นบทละครนอกทั้งสิ้น (บุญสร้าง เรื่องนนท์, สัมภาษณ์, 20 มีนาคม 2562) และ (นางจารุวรรณ สุขสาคร, สัมภาษณ์, 12 กุมภาพันธ์ 2562)

4) โอบางข้าง : เป็นเพลงร้อง ทำนองเก่า โดยนายถิร ปี่เพระ ได้้นำเพลงโอบางข้างไปบรรจุไว้ในเพลงตับพระยาละแวก เมื่อ พ.ศ. 2482 หรือจะเรียกว่า เพลงโอบ่ ก็ได้ บทบาทที่ใช้ขึ้นอยู่กับอารมณ์ของตัวละครที่ปรากฏตามท้องเรื่อง เพลงโอบ่จำแนกได้ 2 ลักษณะ คือ เพลงโอบ่ที่ใช้กับอารมณ์รักและที่ใช้กับอารมณ์โศกเศร้า รายละเอียดของเพลงโอบ่ที่ใช้กับอารมณ์รัก ส่วนมากนิยมใช้เพลงโอบ่โลม โดยเพลงนี้แยกย่อยออกไปอีก เป็นเพลงโอบ่โลมนอก โอบ่โลมใน โอบ่โลมสิงโต โอบ่โลมเพลงฉิ่ง เป็นต้น และเพลงโอบ่

โลมที่ใช้กับอารมณ์โศกเศร้า คร่ำครวญ เช่น เพลงโອ້ปี โອ້ราย โອ້บางข้าง ฯลฯ (ณรงค์ชัย ปิฎกฤษต์, 2557: 778-781) ซึ่งปรากฏในการแสดงละครว่า ต่อไปนี้

- **ละครชาตรี** เรื่อง รถมเสน บทละครกรรมศิลปากร ในปี พ.ศ. 2500 มีในบทเมรี บทบาทของเพลงใช้ดำเนินเรื่องราวหลังจากที่เมรีออกตามรถเสน (สามี) ให้กลับไปอยู่ร่วมกันดังเดิม แต่รถเสนกับภริยา ทั้งยังบอกให้เมรีกลับคืนไปยังนครและไม่ต้องรอตน ด้วยเหตุนี้จึงทำให้เมรี คร่ำครวญ เสียใจ และคิดฆ่าตัวตายในที่สุด ในฉากที่ 7 ป่าสูง

“ พอลิ้นปากลิทอริชฐาน นางจึงกลั่นลมปราณลิ้นกษัย
 ล้มลงแทบฝั่งคงคาลัย ดวงใจแตกดับลับชีวา ”

สรุปและอภิปรายผล

เพลงชาตรี เป็นทำนองเพลงหนึ่ง ซึ่งสามารถแตกย่อยออกเป็นเพลงต่าง ๆ ได้อีกมากมาย ทั้งนี้การให้ความหมายหรือคำนิยามในการจัดหมวดหมู่ของเพลงชาตรีก็นอกจากนี้ออกไป ขึ้นอยู่กับทัศนคติของแต่ละบุคคล ไม่มีถูกผิด ซึ่งในกลุ่มเพลงชาตรีสามารถแบ่งออกเป็น 2 หมวด คือ ก.เพลงชาตรีที่มีคำว่า “ชาตรี” กำกับ และ ข. เพลงชาตรีที่ไม่มีคำว่า “ชาตรี” กำกับ สาเหตุที่แบ่งแยกเป็นหมวดหมู่เช่นนี้ เนื่องจากคนส่วนใหญ่ มักเข้าใจว่าเพลงชาตรี คือ เพลงในกลุ่มที่มีคำว่า “ชาตรี” กำกัอยู่ ในชื่อเรียกเท่านั้น ซึ่งจากการศึกษาในแต่ละหมวดปรากฏว่า ก. เพลงชาตรีที่มีคำว่า “ชาตรี” กำกับ มีจำนวนเพลงทั้งสิ้น 13 เพลง กล่าวคือ 1) ชาตรีกรับ 2) ชาตรีตุล่ง 3) ชาตรีบางข้าง 4) ซัดชาตรี 5) ร่ายชาตรี 6) ร่ายชาตรี 2 7) ร่ายชาตรี 3 8) ลำชาตรี 9) โหมโรงชาตรี 10) ไหว้ครูชาตรี 11) โອ้ชาตรี 12) โเอ้ชาตรีใน 13) โเอ้ชาตรีนอก และในหมวด ข. เพลงชาตรีที่ไม่มีคำว่า “ชาตรี” กำกับ มีจำนวนเพลงทั้งสิ้น 4 เพลง ประกอบด้วย 1) คำพรัตหรือกำพลัด 2) ทอยยดง 3) โทน 4) โອ้บางข้าง

บทบาทของเพลงที่ปรากฏใช้ในการแสดงละครว่า สามารถแบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ คือ 1) พิธีกรรม 2) การแสดง โดยส่วนของพิธีกรรมจะเป็นบทขับร้องที่ใช้ในการสรรเสริญ ครูอาจารย์ เพื่อความเป็นสิริมงคลก่อนเริ่มเรื่องทำการแสดง และในส่วนของการเล่นสามารถใช้ได้หลากหลาย ทั้งเป็นการเปิดตัวละคร เฉกเช่นเพลงซ้ำที่เข้ากับตัวละครสำคัญในการแสดงโชนละคร หรือใช้เพื่อดำเนินเรื่องราวให้เกิดความกระชับ รวดเร็ว ทั้งยังใช้ประกอบเข้ากับกิริยาต่าง ๆ ของตัวละคร ในบทรัก บทโศกเศร้า บทตลก บทโกรธ และบทยินดี

ทั้งนี้ ชื่อเพลง ทำนองเพลง บทร้อง จนถึงรูปแบบการแสดง มีลักษณะที่เป็นการถ่ายโอนทางวัฒนธรรม กล่าวคือ โดยส่วนใหญ่เพลงชาตริมักจะใช้ในการแสดงละครชาตรี หรือบทละครที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ทางภาคใต้ ก่อนจะพัฒนาไปสู่การแสดงรูปแบบต่าง ๆ อย่าง ละครนอก ละครใน และละครดีกดาบรพ์ ซึ่งละครชาตรีก็นับว่าพัฒนาการมาจากการแสดงโนราชาตรีของทางภาคใต้

ซึ่งนับเป็นการแสดงแบบราษฎร์ ต่อมากรมศิลปากรได้คิดปรับปรุงละครชาตรี ให้เป็นลักษณะละครชาตรีเข้าเครื่อง เพื่อเข้าถึงคนภาคกลางมากขึ้น เนื่องจากการผสมผสานระหว่างละครชาตรีกับละครนอก สำเนียงเพลงหรือบทร้องมีได้ออกทางไต่มากนัก ซึ่งในขั้นตอนการทำเพลงนั้นได้มีการนำรูปแบบเพลงเก่ามาดัดแปลง ปรับแต่งเพิ่มเติม ยกตัวอย่าง เพลงร้ายชาตรี ที่แปลงทำนองมาจากเพลงแกระของโนรา ฯลฯ ซึ่งถือเป็นพัฒนา และถ่ายโอนวัฒนธรรมจากแบบราษฎร์เข้ามาหลวง และยังมีเพลงชาตรีอีกหลายเพลงด้วยกันที่ประวัติความเป็นมา รวมถึงการนำมาบรรจุใช้ในการแสดง ไม่ปรากฏหลักฐานที่ชัดเจน จึงเป็นคำถามที่ทิ้งไว้สำหรับผู้ที่สนใจ และต้องการศึกษาหาข้อมูลต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กรมศิลปากร. (2498). *บทละคร เรื่อง มโนห์รา*. (ม.ป.ท.): โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม.
- _____. (2500). *สุจิตร์ละคร เรื่อง มโนห์รา*. กรุงเทพฯ: กองการสังคีต กรมศิลปากร.
- _____. (2500). *บทละคร เรื่อง รถเสน*. (ม.ป.ท.): ศิวพร
- _____. (2500). *สุจิตร์ละคร เรื่อง รถเสน*. (ม.ป.ท.): โรงพิมพ์คุรุสภาพระสุเมรุ.
- _____. (2515). *สุจิตร์ละคร เรื่อง ศรีธรรมมาโคกราช* (พิมพ์ครั้งที่ 5). (ม.ป.ท.): โรงพิมพ์คุรุสภาพระสุเมรุ.
- ครูเจี๊ยบFC. (2557, 1 ธันวาคม). *ราชัดชาตรี [เฟซบุ๊ก]*. สืบค้นจาก https://web.facebook.com/permalink.php?story_fbid=814604148598849&id=337985982927337&substory_index=0&_rdc=1&_rdr
- โครงการห้องสมุดดิจิทัลวชิรญาณ. (ม.ป.ป.). *รวมเกียรติ*. สืบค้นเมื่อ 12 พฤษภาคม 2562, จาก <https://vajirayana.org/>
- จารุวรรณ สุขสาคร. (12 กุมภาพันธ์ 2562). *บทบาทเพลงชาตรีคณะจงกลไปรุ่งน้ำใจ*. (บัณฑิตา สุภาเลิศ, ผู้สัมภาษณ์)
- จันทิมา แสงเจริญ. (2539). *ละครชาตรีเมืองเพชร*. (วิทยานิพนธ์หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานาฏศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ ฯ.
- ณรงค์ชัย ปิฎกัรัชต์. (2557). *สารานุกรมเพลงไทย*. นครปฐม: มหาวิทยาลัยมหิดล.
- บุญสร้าง เรืองนนท์. (20 มีนาคม 2562). *บทบาทเพลงชาตรีคณะทองใบเรืองนนท์*. (บัณฑิตา สุภาเลิศ, ผู้สัมภาษณ์)
- ประดิษฐ์ อินทนิล. (2536). *ดนตรีไทยและนาฏศิลป์*. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาสน์.

ประดิษฐ์ อินทนิล. (2556). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 7 รอบ 5 ธันวาคม 2554* (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์ จำกัด (มหาชน).

พนมกร นวเสลา. (2561). การบันทึกเทปรายการออนไลน์ “อดีตในอนาคต” ตอน ละครชาตรี นางเลิ้ง ละครแห่งตุ๊กกันทบุรี ละครชาวบ้านที่ยังมีชีวิต. *จดหมายข่าวมูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์*, 22 (117), 10-15. สืบค้นจาก https://issuu.com/lekprapaifoundation/docs/newsletter_lekprapai117final

บทบาทของไฟพิธีกรรมในการแสดงนาฏศิลป์ไทย

นันทิชา ณ โนนชัย

คณะศิลปกรรมศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของไฟพิธีกรรมในการแสดงนาฏศิลป์ไทย โดยศึกษา จากการสำรวจ การสังเกตการณ์จากการแสดงของแต่ละครต่าง ๆ ที่มีการใช้ไฟพิธีกรรมในการแสดง โขน ละคร พบว่า การใช้ไฟพิธีกรรมในการแสดง โขน ละคร สามารถแบ่งตามวัตถุประสงค์ได้ 5 ประเภท ได้แก่ การใช้ไฟเพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์(ลุยไฟ) การฆ่าหรือประหาร(แบหลา, บูชายัญ) การให้กำเนิด(ชุบตัว) การบูชาเพื่อขอพร การเสกและเพิ่มอิทธิฤทธิ์แก่ศาสตราวุธ(พิธีชุบศรต่าง ๆ) นอกจากนี้สามารถแบ่งบทบาทของไฟพิธีกรรมในการแสดงนาฏศิลป์ไทยได้ 3 ลักษณะ ดังนี้ 1) บทบาทของไฟที่ไม่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม เช่น ยายเฒ่าทศประสาทก่อกองไฟเผาพระขรรค์ของควาวิ หลวิชัยตั้งพิธีชุบตัวแต่ผลึกท้าวสันนุราชลงกองไฟ จากละครตีกตาบรรพ์ เรื่อง ควาวิ 2) บทบาทของไฟที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมที่ไม่มีทำร้ายแต่ใช้ทำทางธรรมชาติ เช่น กำเนิดนางมณโฑและนางกาลอัจนา ทศกัณฐ์ตั้งพิธีทรายกรด จากโขน เรื่อง รามเกียรติ์ 3) บทบาทของไฟที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมมีทำร้าย ได้แก่ นางสีดาลุยไฟ จากโขน เรื่อง รามเกียรติ์ นางดรสาแบหลา จากละครใน เรื่อง อิเหนา นางศรีมาลาลุยไฟ จากละครนอก เรื่อง ขุนช้างขุนแผน และนางมโนห์ราบูชายัญ จากละครนอก เรื่อง มโนห์รา จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าบทบาทของไฟในการแสดงนาฏศิลป์ไทยสามารถแบ่งได้หลายลักษณะขึ้นอยู่กับบทละคร หรือความเชื่อเกี่ยวกับไฟในละครส่งผลให้ความเชื่อเหล่านั้น มีอิทธิพลกับการแสดงนาฏศิลป์ไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

คำสำคัญ: บทบาท ไฟพิธีกรรม การแสดง นาฏศิลป์ไทย

Roles of Fire in Rituals in Thai Traditional Dance

Nanthicha Nanonchai

Faculty of Fine and Applied Arts

Suan Sunandha Rajabhat University

Abstract

The objectives of this study is to explore the roles of fire in rituals in Thai traditional dance by observing how the characters use fire in Khon (classical masked dance drama) and Lakhon (dance drama). It was found that the use of fire can be classified into 5 categories according to purposes: proving their innocent (fire walking), killing or executing someone (sacrifice), giving birth or originating from someone or something (sacred bathing rituals), worshiping gods and making a wish, and empowering a weapon (rituals to consecrate magic arrows). In addition, the use of fire can be classified into 3 categories according to characteristics. The first category is using fire, not in rituals. For example, Tasprasat, an elder, sets Kawee's sword on fire and Holwichai makes a magic bathing ritual and pushes Taw Sannurach into fire from the folktale 'Holwichai and Kawee'. The second category is using fire in rituals without traditional dance such as the birth of Montho and Kal-ajna and Ravana's sacred ritual to consecrate his weapon against Devas known as Sai Krod ritual from Ramayana. The third category is using fire in rituals with traditional dance such as Sita's fire walking from Ramayana, Dorasa Baela's suicide from Inao, Lakhon Nai (the royal court dance drama performed by women), Srimala's fire walking from Kun Chang Kun Pan, Lakhon nok (informal dance drama performed by men), and Monohra' sacrifice in Manohra, Lakorn nok. It can said that the roles of fire in rituals in Thai traditional dance can be classified in various ways, depending on scripts and beliefs in fire. The belief has an influence on Thai traditional dance from the past until now.

Keywords: roles, ritual fire, plays, Thai traditional dance

บทนำ

นาฏศิลป์ไทยเป็นศิลปะการแสดงที่เกี่ยวกับการฟ้อนรำ โดยมนุษย์เป็นผู้ประดิษฐ์ขึ้นจากการเลียนแบบธรรมชาติ การบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และการรับอารยธรรมของอินเดีย จากนั้นนำมาปรับปรุงหรือพัฒนาให้สวยงามเป็นระเบียบแบบแผนตามวัฒนธรรมของไทยมากยิ่งขึ้น นาฏศิลป์ไทยมีจุดมุ่งหมายในภาพรวมเพื่อให้ความบันเทิง ความสนุกสนาน และทำให้ผู้ที่ได้รับชมเกิดความรู้สึกคล้อยตาม (พาณี สีสวย, 2524: 6-7) ซึ่งการแสดงแต่ละชุดของนาฏศิลป์ไทยนอกจากจะมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ความบันเทิงแล้วนั้นยังมีวัตถุประสงค์อื่นที่แตกต่างกันออกไปเพื่อสื่อสารให้ผู้ชมเข้าใจ เช่น การแสดงที่บอกถึงความเป็นมา วิถีชีวิต วัฒนธรรม ความเชื่อ และพิธีกรรมของการแสดงชุดนั้น

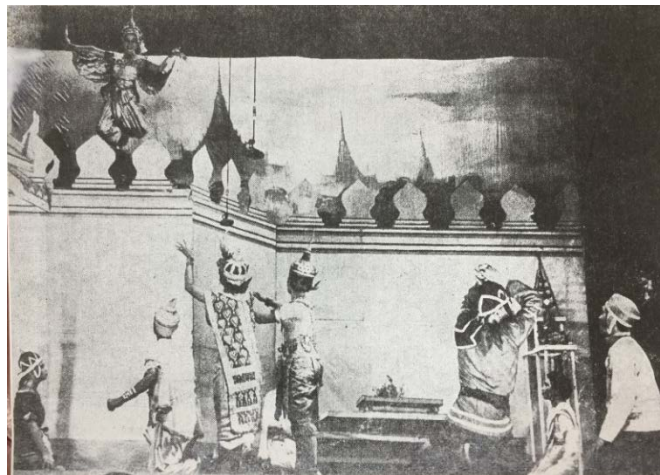

ภาพที่ 1 การแสดงละครนอก เรื่อง มโนห์รา ฉากนางกินรีออกมาเล่นน้ำ
ที่มา : กรมศิลปากร, 2522: 11

การแสดงทางนาฏศิลป์ไทยที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมนั้นมีหลายชุด ส่วนมากพบในตัวละครหลักของเรื่องหรือของตอน ซึ่งในแต่ละชุดการแสดงจะมีความเชื่อในเรื่องของพิธีกรรมที่คล้ายและแตกต่างกันออกไปบ้างขึ้นอยู่กับศาสนา วัฒนธรรมของตัวละครในเรื่องหรือในการแสดงชุดนั้น เช่น การแสดงที่ใช้ไฟพิธีกรรมในการแสดงโขน ละคร ซึ่งสามารถแบ่งการใช้ไฟ ตามวัตถุประสงค์ได้ 5 ประเภท ได้แก่ การพิสูจน์ความบริสุทธิ์(ลุยไฟ) การฆ่าหรือประหาร (แบหลา, บูชาลัย) การให้กำเนิด (ชุบตัว) การบูชาเพื่อขอพร การเสกและเพิ่มอภินิหารแก่ศาสตราวุธหรือพิธีชุบศรต่าง ๆ (บุญนาค ทรรทรานนท์. สัมภาษณ์, 23 กุมภาพันธ์ 2562)

จากที่กล่าวมาข้างต้นทำให้เห็นว่าการแสดงที่เกี่ยวข้องกับไฟสามารถแบ่งได้หลายประเภท ซึ่งจะแตกต่างกันออกไปตามวัตถุประสงค์ในโครงเรื่องของแต่ละชุดการแสดง นอกจากนี้ยัง

สามารถแบ่งบทบาทของไฟในการแสดงได้ 3 ลักษณะ ดังนี้ 1) บทบาทของไฟที่ไม่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม 2) บทบาทของไฟที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมที่ไม่มีทำรำแต่ใช้ท่าทางธรรมชาติ และ 3) บทบาทของไฟที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมมีทำรำ ซึ่งการใช้ไฟในการแสดงนาฏศิลป์ไทยสามารถแบ่งได้หลายลักษณะซึ่งจะขึ้นอยู่กับบทของละคร หรือความเชื่อเกี่ยวกับไฟในละครส่งผลให้ความเชื่อเหล่านั้นมีอิทธิพลกับการแสดงนาฏศิลป์ไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ภาพที่ 2 การแสดงละครนอก เรื่อง มโนห์รา จากบุญชัย

ที่มา : บุญนาค ทรรทรานนท์, 2562: 23

บทความนี้จึงมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาบทบาทของไฟพิธีกรรมในการแสดงนาฏศิลป์ไทยเฉพาะของตัวพระตัวนาง โดยศึกษา สำนวน รวบรวมข้อมูลจากการแสดงที่มีการใช้ไฟพิธีกรรมในการแสดงนาฏศิลป์ไทย ประเภทโขนและละคร

วิธีดำเนินการศึกษา

1. ศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารวิชาการและหนังสือที่เกี่ยวข้องจาก หอสมุดแห่งชาติ ศูนย์รักษาศิลป์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา และสื่ออิเล็กทรอนิกส์

2. ศึกษาจากการสัมภาษณ์ ผู้เชี่ยวชาญทางด้านนาฏศิลป์ไทย โดยบันทึกการให้สัมภาษณ์ด้วยเครื่องบันทึกเสียง และถอดคำสัมภาษณ์ นางบุญนาค ทรรทรานนท์ ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ ปีพุทธศักราช 2562 สาขาวิชานาฏศิลป์และการละคร มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

3. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ ใช้แบบมีโครงสร้าง โดยมีประเด็นคำถามเกี่ยวกับการแสดงนาฏศิลป์ไทยที่ใช้ไฟพิธีกรรมประกอบการแสดงและประวัติของผู้ให้สัมภาษณ์ โดยการเก็บบันทึกข้อมูล ผู้ศึกษาได้ทำการบันทึกข้อมูลจากการบันทึกเสียงโดยใช้แถบบันทึกเสียง และการจดบันทึกในเอกสารไว้เป็นลายลักษณ์อักษร

4. การวิเคราะห์ข้อมูล เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา โดยประมวลข้อมูลจากเอกสาร วิชาการ หนังสือ และการภาคสนามการให้สัมภาษณ์ในพื้นที่ แล้วนำมาสรุปผลการศึกษาเป็นเล่มเอกสาร

ผลการศึกษา

การแสดงนาฏศิลป์ไทยที่ใช้ไฟประกอบการแสดงนั้นมีหลายชุดการแสดงทั้งโขน ละคร ซึ่งสามารถจำแนกได้ 2 ลักษณะ คือ การใช้ไฟตามวัตถุประสงค์ และบทบาทของไฟที่เกี่ยวข้องกับการแสดง โดยแบ่งออกเป็นประเด็น ดังนี้

ภาพที่ 3 จิตรกรรมฝาผนัง วรณคดี เรื่อง รามเกียรติ์ ในการพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของนางสีดา

ที่มา : วัชรพงศ์ หงษ์สุวรรณ, 2550: 93

1. การใช้ไฟตามวัตถุประสงค์

การใช้ไฟในการแสดงตามวัตถุประสงค์ของแต่ละตัวละครทางนาฏศิลป์ไทยสามารถแบ่งได้ 5 ประเภท ดังนี้

1.1 การพิสูจน์ความบริสุทธิ์(ลุยไฟ)

ในการแสดงที่ใช้ไฟในการพิสูจน์ความบริสุทธิ์นั้นสะท้อนให้ถึงคติ ความเชื่อ พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับตัวละครทั้งตัวพระ ตัวนาง ในแต่ละชุดการแสดง ซึ่งส่วนมากจะได้รับ อารยธรรมมาจากอินเดียจึงมีความเชื่อที่คล้ายกันในเรื่องของการเดินลุยไฟเพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์ทั้งกาย วาจา และใจของผู้ที่ถูกกล่าวหาหรือถูกสงสัยในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เช่น ในการแสดงโขน เรื่องรามเกียรติ์

ตอน สีดาลุยไฟ เพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์ว่านางซื่อสัตย์ต่อพระรามถึงจะไปอยู่เมืองยักษ์เป็นเวลานาน และในการแสดงละครนอก เรื่อง ขุนช้างขุนแผน ตอน ศรีมาลาลุยไฟ โดยนางถูกใส่ร้ายจากนางสร้อยฟ้าว่ามีชู้นางศรีมาลาจึงขอพิสูจน์ตนเองด้วยการเดินลุยไฟ

ภาพที่ 4 การพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของนางสีดา จากการแสดงโขน เรื่อง รามเกียรติ์
ที่มา : กรมศิลปากร, 2556: 105

1.2 การฆ่าหรือประหาร(แบหลา, บุษายัญ)

การฆ่าตัวตายหรือการประหารชีวิตในการแสดงนาฏศิลป์ไทยนั้นไม่ค่อยมีเนื่องจากเป็นสิ่งที่เกี่ยวกับการสูญเสีย ดังนั้นการแสดงดังกล่าวจึงหาชมได้ยาก เช่น ในการแสดงละครในเรื่อง อิเหนา ตอน ดรสาแบหลา เป็นการแสดงที่เกี่ยวกับพิธีกรรม เรียกว่า “พิธีสตี” ประเพณีของผู้หญิงชาวฮินดู ในประเทศอินเดียที่ทำการบูชาัญญตนเองของหญิงหม้ายในพิธีศพของสามีโดยการกระโดดเข้ากองไฟที่เผาศพของสามีจนถูกเผาตายตามไปด้วยกัน (สุนทร ณ รังสี, 2545: 26)

ภาพที่ 5 การแสดงชุด ดรสาแบหลา จากการแสดงละครในเรื่อง อิเหนา
ที่มา : บุนนาค ทรรทรานนท์, สืบค้นเมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2562

ในการแสดงละครนอก เรื่อง มโนห์รา ตอน มโนห์ราบุชายัญ เป็นการแสดงที่เกี่ยวกับไฟโดยนางมโนห์ราถูกใส่ร้ายต้องบุชายัญเพื่อสะเดาะเคราะห์ให้ทำวาทิตยวงศ์พ่อของพระสุรน นางจึงทำที่ขอปีกขอหางและราหูชายัญข้างกองไฟถวายเป็นครั้งสุดท้ายก่อนบินหนีกลับเมืองไกรลาศ

ภาพที่ 6 การแสดงของนางมโนห์ราเพื่อจะหนีการบุชายัญ ในการแสดงละครนอก เรื่อง มโนห์รา
ที่มา : บุญนาค ทรรทรานนท์, 2562: 8

1.3 การให้กำเนิด (ซุบตัว)

การใช้ไฟเพื่อให้กำเนิดหรือซุบชีวิตในการแสดงนาฏศิลป์ไทยนั้นมาจากพิธีกรรมของพระฤๅษีเกือบทุกชุดการแสดง เช่น ในการแสดงโขน เรื่อง รามเกียรติ์ ตอน กำเนิดนางมณฑา ที่ถูกซุบชีวิตจากนางกบที่เห็นว่ามีพญานาคคิดร้ายจะฆ่าพระฤๅษีจึงได้คายพิษใส่อ่างนม เมื่อนางกบเห็นต้องการช่วยพระฤๅษีและด้วยความกตัญญูจึงยอมสละชีวิตตนเองกระโดดลงไปตายในอ่างนม เมื่อพระฤๅษีเห็นนางกบตายในอ่าง ก็ได้ซุบชีวิตให้ฟื้นคืนจันทราบความจริงและเมตตาซุบชีวิตขึ้นจากกองไฟเป็นหญิงมนุษย์ ให้ชื่อว่า “มณฑา” (รินฤทัย สัจจพันธ์, 2546, หน้า 37)

ภาพที่ 7 กำเนิดนางกาลอังกาจากกองกฤษณ์
ที่มา : ศิริพงษ์ พยอมแย้ม, 2548: 59

ตอน กำเนิดนางกาลอัจนา พระฤๅษีโคดม เห็นว่าตนไม่มีโอรสสืบราชวงศ์ครองราชย์สมบัติ จึงได้เสกนางอัปสรจากก่องกัญช (ก่องไฟ) ให้ชื่อว่า “กาลอัจนา” (รื่นฤทัย สัจจพันธ์, 2546: 137) และ ในการแสดงละครนอก เรื่อง คาวี ตอน หลวิชัย ตั้งพิธีชูปตัวแต่ผลึกท้าวสันนุราชลงก่องไฟ

1.4 การบูชาเพื่อขอพร

ในการแสดงนาฏศิลป์ไทยที่ใช้ไฟในการประกอบพิธีกรรมเพื่อขอพรตามความเชื่อของอารยธรรมอินเดีย ส่วนมากจะพบในการแสดงโขน เรื่อง รามเกียรติ์ ที่มีเค้าโครงเรื่องเดิมมาจากวัฒนธรรมนั้นที่เชื่อในเรื่องของเทพเจ้าในศาสนาฮินดู ถ้าต้องการทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้ประสบความสำเร็จลุล่วงไปด้วยดีหรือต้องการที่จะได้สิ่งใดให้สมปรารถนาจะต้องตั้งไฟพิธีขึ้นหรือเกิดไฟขึ้นเอง และทำการขอพรกับเทพเจ้า เช่น พิธีชูปตัวของท้าวทศรถ ที่ระหว่างทำพิธีได้เกิดก่องอัคคีขึ้น (ก่องไฟ) แล้วมือสุรทนต์ถองเหนือหัวมีชาวทิพย์ 4 บั้น ให้พระมเหสีทั้ง 3 พระองค์ จนเกิดโอรสทั้ง 4 ขึ้น (รื่นฤทัย สัจจพันธ์, 2546: 194)

1.5 การทำลาย การเสกและเพิ่มอิทธิฤทธิ์แก่ศาสตราวุธ

การใช้ไฟในการทำพิธีเพื่อทำลายสิ่งใดสิ่งหนึ่งตัวละครนั้นไม่พึงพอใจ เช่น การแสดงละครนอก เรื่อง คาวี ตอน ยายเฒ่าทศประสาทท่อก่องไฟเผาพระขรรค์ของคาวี และ ตอนหลวิชัยตั้งพิธีชูปตัวแต่ผลึกท้าวสันนุราชลงก่องไฟซึ่งเป็นการทำลายคนอื่น ส่วนการใช้ไฟในการแสดงที่เกี่ยวกับการเสกและเพิ่มอิทธิฤทธิ์แก่ศาสตราวุธ หรือ พิธีชูปศรต่าง ๆ ในโขนเรื่อง รามเกียรติ์ ที่ใช้ต่อสู้อำนาจสงครามในการแสดงนาฏศิลป์

2. บทบาทของไฟที่เกี่ยวข้องกับการแสดง

บทบาทของไฟที่เกี่ยวข้องกับการแสดงนาฏศิลป์ไทยสามารถแบ่งได้ 3 บทบาท ดังนี้

2.1 บทบาทของไฟที่ไม่เกี่ยวข้องกับการประกอบพิธีกรรม

การแสดงนาฏศิลป์ไทยที่ใช้ไฟเป็นส่วนประกอบในการแสดงแต่ไม่ได้มีการใช้ไฟอย่างเป็นขั้นตอนเหมือนในพิธีกรรม เช่น ในละครดึกดำบรรพ์ เรื่อง คาวี ตอน ยายเฒ่าทศประสาทท่อก่องไฟเผาพระขรรค์ของคาวี ตอน หลวิชัยตั้งพิธีชูปตัวแต่ผลึกท้าวสันนุราชลงก่องไฟ และในการแสดงโขนเรื่อง รามเกียรติ์ ตอน นางลอย ที่ใช้ไฟเผาตพนางสีดาแปลง ซึ่งการแสดงที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าการใช้ไฟเป็นเพียงองค์ประกอบหนึ่งในการแสดงเท่านั้น

2.2 บทบาทของไฟที่เกี่ยวข้องกับการประกอบพิธีกรรมที่ไม่มีกระบวนการทำร้ายเฉพาะ

การแสดงนาฏศิลป์ไทยที่ใช้ไฟพิธีกรรมประกอบการแสดงแต่ไม่มีกระบวนการทำร้ายเฉพาะ แต่ใช้ทำทางธรรมชาติแทน ได้แก่ การแสดงโขน เรื่อง รามเกียรติ์ ตอน กำเนิดนางมณโฑ มีเนื้อเรื่องว่าเดิมนางมณโฑเป็นนางกบที่ถูกพระฤๅษีชูปชีวิตจากก่องไฟให้เป็นหญิงมนุษย์ ตอน กำเนิดนางกาลอัจนา พระฤๅษีโคดมได้เสกนางอัปสรจากก่องกัญช (ก่องไฟ) ให้เป็นภรรยาของตน (รื่นฤทัย สัจจพันธ์, 2546, หน้า 37,137) ตอน ทศกัณฐ์ตั้งพิธีทรายกรด ซึ่งสาเหตุมาจากทศกัณฐ์

มีความแค้นทเวดาที่เป็นพยานให้แก่พระราม จึงทำพิธีปลุกเสกหอกกบิลพัทท์ที่เชิงเขาพระสุเมรุแล้วทำพิธีก่อกองไฟเผารูปทเวดา และในการแสดงละครดึกดำบรรพ์ เรื่อง คาวี ตอน หลวิชัยตั้งพิธีชุบตัว แต่ผลึกท้าวสันนุราชหลงกองไฟ เป็นการใช้ไฟในพิธีกรรมเพื่อทำการชุบตัว ซึ่งการแสดงที่กล่าวมานั้นมีการใช้ท่าทางหรือการตีบทตามภาษาท่าทางนาฏศิลป์ไทยแต่ไม่มีกระบวนการทำรำในการแสดงที่เป็นแบบแผน

2.3 บทบาทของไฟที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมและมีกระบวนการทำรำเฉพาะ

ในพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับไฟและมีกระบวนการทำรำในการแสดงนาฏศิลป์ไทย เช่น การแสดงโขน เรื่อง รามเกียรติ์ ตอน สีดาลุยไฟ เป็นการรำเพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของนางสีดาที่มีต่อพระรามซึ่งจะมีกระบวนการทำรำเฉพาะที่เป็นแบบแผนตั้งแต่เข้าเฝ้าพระรามไปจนถึงรำเช็ดฉิ่งในช่วงเดินลุยไฟแล้วลงมาหาพระราม การแสดงละครนอก เรื่อง ขุนช้างขุนแผน ตอน นางศรีมาลาลุยไฟ มีจุดประสงค์เช่นเดียวกับนางสีดาเพียงแต่มีกระบวนการทำรำที่แตกต่างกันตรงการตีบท ลักษณะอารมณ์ของตัวละครเนื่องจากเป็นนางในวังกับนางทั่วไปทำรำก็จะมีลีลาที่แตกต่างกันออกไป การแสดงละครใน เรื่อง อิเหนา ตอน ดรสาแบหลา เป็นการรำที่เกี่ยวกับพิธีกรรมโดยตรงซึ่งเป็นประเพณีสตีของหญิงสาวฮินดูที่ต้องปฏิบัติไม่ว่าจะเต็มใจหรือไม่ก็ตามจะต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัดคือการฆ่าตัวตายและกระโดดเข้ากองไฟตามศพสามี ดังนั้นทำรำของดรสาแบหลาจะประกอบไปด้วยกระบวนการทำรำจำนวนมากและใช้ระยะเวลาในการรำนาน ตั้งแต่การรำออกมาที่โกศสามีกกลางเวที จากนั้นรำไปรอบ ๆ แล้วสุดท้ายก็รำกริชก่อนจะฆ่าตัวตาย และการแสดงละครนอก เรื่อง มโนห์รา ตอน มโนห์ราบูชายัญ เป็นการรำของนางมโนห์ราในพิธีบูชายัญ แต่ตอนท้ายได้บินหนีกลับเมืองโกธราศพิธีกรรมนั้นก็ไม่สำเร็จ ทำรำในการแสดงชุดนี้ได้นำโครงสร้างทำรำมาจากดรสาแบหลาบางท่า แล้วนำมาสร้างสรรค์เป็นการแสดงชุดใหม่ขึ้นที่มีลักษณะที่แตกต่างออกไปตรงที่นางมโนห์ราเป็นนางกษัตริย์ ดังนั้นลีลาการรำจะเหมือนนกและมนุษย์ผสมกันแตกต่างจากการแสดงชุดอื่น ๆ

ภาพที่ 9 นางศรีมาลารำลุยไฟ จากการแสดงละครนอก เรื่อง ขุนช้างขุนแผน

ที่มา : นพวรรณ คงชาติพร, สืบค้นเมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2562

สรุปและอภิปรายผล

ในบทความฉบับนี้ได้ นำข้อมูลทีกล่าวมาข้างต้นมาเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูลตามจุดมุ่งหมายของการศึกษาบทบาทของไฟพิธีกรรมในการแสดงนาฏศิลป์ไทยทั้งประเภทโขน ละครของตัวพระและตัวนาง ประกอบการอภิปรายผลซึ่งสามารถแยกได้ 2 ประเด็นหลัก คือ 1) การใช้ไฟตามวัตถุประสงค์ในการแสดง ซึ่งจะวิเคราะห์จากการใช้ไฟที่สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตของคนทั่วไป โดยใช้ไฟเพื่อเป็นส่วนประกอบในการกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือเพื่อใช้สื่อสารกับสิ่งที่มองไม่เห็น เช่น การใช้ไฟเพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์จากข้อกล่าวหาโดยการเดินลุยไฟ(นางสีดา, นางศรีมาลา) การใช้ไฟเพื่อฆ่าตัวตายหรือเรียกว่า การแบหลา ตามพิธีกรรมสตรีของชาวฮินดูที่ต้องปฏิบัติอย่างเคร่งครัด(นางตราสา) การใช้ไฟเพื่อเอาตัวรอดจากพิธีกรรมบูชายัญ(นางมโนห์รา) การใช้ไฟเพื่อให้เกิดหรือชุบชีวิตให้ฟื้นขึ้นใหม่จากกองไฟพิธีกรรมของผู้ที่มีวิชา(นางมณฑา, นางกาลอัคคี, หลวิชัย) การใช้ไฟเพื่อขอพร เสกอาวูธ เพิ่มอภิทธิฤทธิ์ หรือแสดงอำนาจต่าง ๆ ตามความเชื่อของอารยธรรมอินเดียที่ว่าไฟเป็นสิ่งบริสุทธิ์ที่ใช้สื่อสารกับเทพเจ้าที่ตนนับถือเพื่อขอพรตามที่หวังไว้ซึ่งส่วนมากจะพบในการแสดงโขน และการใช้ไฟเพื่อทำลายสิ่งของหรือชีวิตของผู้อื่น(ยายเฒ่าทศประสาธ) จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าการใช้ไฟตามวัตถุประสงค์นั้นจะสะท้อนให้เห็นถึงสภาพสังคมในอดีตที่มีการใช้ไฟเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตจริงเปลี่ยนผ่านมาในรูปแบบของการแสดง 2) การใช้ไฟตามบทบาทในการแสดงนาฏศิลป์ไทยโดยจำแนกจากการวิเคราะห์ตามรูปแบบการแสดง เช่น บทบาทของไฟที่ไม่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมแต่ใช้ไฟเป็นเพียงส่วนประกอบในการแสดงไม่มีขั้นตอนเหมือนในพิธีกรรมบทบาทของไฟที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมที่ไม่มีกระบวนการทำร้ายเฉพาะแต่ใช้ทำทางธรรมชาติ หรือการตีบทตามภาษาท่าทางนาฏศิลป์ไทยโดยไม่มีกระบวนการทำร้ายเป็นแบบแผนในการแสดง และบทบาทของไฟที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมโดยมีกระบวนการทำร้ายเฉพาะในการแสดงนาฏศิลป์ไทยเป็นแบบแผนที่มีครู อาจารย์และผู้เชี่ยวชาญได้คิดค้นประดิษฐ์ไว้เป็นแบบแผนชัดเจนสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน

ข้อเสนอแนะ

การศึกษารoles บทบาทของไฟพิธีกรรมในการแสดงนาฏศิลป์ไทย ผู้ศึกษามีข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาครั้งต่อไป ในการนำผลการศึกษามาจากบทความฉบับนี้ไปต่อยอดเป็นงานวิจัยที่มุ่งศึกษาการใช้ไฟพิธีกรรมของตัวละครในการแสดงนาฏศิลป์ไทยในเชิงลึกและใช้ทฤษฎีเข้ามาช่วยในการวิเคราะห์ เช่น ศึกษาการใช้ไฟพิธีกรรมของตัวละครนางในการแสดงนาฏศิลป์ไทยวิเคราะห์ผ่านทฤษฎีสตรีนิยม เป็นต้น

กิตติกรรมประกาศ

บทความฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี เนื่องด้วยได้รับการอนุเคราะห์จากผู้เชี่ยวชาญ และคณาจารย์ทุกท่านที่ให้ความรู้ในด้านข้อมูลและรายละเอียดต่าง ๆ ในการค้นคว้าข้อมูล ในการศึกษาครั้งนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้อำนวยการทางด้านนาฏศิลป์ไทย ขอกราบขอบพระคุณ อาจารย์บุญนาค ทรรทรานนท์ ช่วยให้ความรู้และแนะนำในเรื่องของการแสดงนาฏศิลป์ไทยที่ใช้ประกอบการแสดง

ที่สำคัญเป็นอย่างยิ่ง ผู้ศึกษาขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ สุภาวดี โพธิเวชกุล เป็นอย่างสูง ที่ได้ให้คำแนะนำทางด้านวิชาการ ข้อคิดเห็นในการเรียบเรียงข้อมูล ให้ข้อเสนอแนะดี ๆ ตลอดจนแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ อันเป็นประโยชน์ยิ่งต่อการศึกษา และขอกราบขอบพระคุณ คณาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทาที่ได้สั่งสอน ให้คำแนะนำ รวมไปถึงการให้ความช่วยเหลือ ในด้านต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อบทความฉบับนี้

สุดท้ายนี้ คณะผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณบิดามารดา และญาติพี่น้องทุกท่านที่ได้ให้การ สนับสนุนส่งเสริมในการศึกษาด้วยรักและห่วงใย รวมทั้งครูอาจารย์ทุกท่านที่ได้สั่งสอนตั้งแต่ต้น จนถึงปัจจุบัน ตลอดจนเพื่อนๆ และทุกคนที่คอยเป็นกำลังใจในการจัดทำบทความฉบับนี้จนสำเร็จ ลุล่วงด้วยดีทุกประการ

เอกสารอ้างอิง

- กรมศิลปากร. (2557). *โฉน อัจฉรียานาฏกรรมสยาม*. กรุงเทพฯ : กองการสังคีต กรมศิลปากร.
- _____. (2522). *สุจิตร์ โชน เรื่อง รามเกียรติ์ ชุด นางลอย*. กรุงเทพฯ : กองการสังคีต กรมศิลปากร.
- นพวรรณ คงสาธิตพร. (2562). *รูปภาพ ชุด นางศรีมาลาลุยไฟ ละครนอก เรื่อง ขุนช้างขุนแผน*. สืบค้นเมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2562.
- บุญนาค ทรรทรานนท์. (2562). *นาฏลีลามโนห์รา บุญชัย*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อินดี้ พรินติ้ง.
- _____. (2562). *รูปภาพชุด ตราแบหลา ละครใน เรื่อง อิเหนา*. สืบค้นเมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2562.
- _____. (2562). *ศิลปศาสตร์ดุสิตบัณฑิตศึกษาศาสตร์ สาขาวิชานาฏศิลป์และการละคร. สัมภาษณ์*, 23 กุมภาพันธ์ 2562.
- พาณี สีสวย. (2524). *สุนทรียของนาฏศิลป์ไทย*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬินไทย.
- รื่นฤทัย สัจจพันธ์. (2546). *นามานุกรมรามเกียรติ์*. กรุงเทพฯ : สุวีริยาสาส์น.

วัชรพงศ์ หงษ์สุวรรณ. (2558). *มหาภารตรามเกียรติ์ เล่าเรื่องรามเกียรติ์จิตรกรรมฝาผนังรอบพระระเบียงวัดพระแก้ว 178 ห้อง*. กรุงเทพฯ: วาดศิลป์.

ศิริพงษ์ พยอมแย้ม. (2548). *ภาพและประวัติตัวละครรามเกียรติ์*. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.

สุนทร ณ รังสี. (2545). *ปรัชญาอินเดียและลัทธิ*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

หมอลำทองแปน พันบุปผา : การนำเสนอความรู้และปัญญาผ่านลำกลอนประยุกต์

มัชรินทร์ ล้ำจุมจัง

คณะศิลปกรรมศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอความรู้ ขนบธรรมเนียม จารีต ประเพณีของชาวอีสานที่แสดงผ่านบทกลอนลำ โดยศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้องและสื่อวีดิทัศน์การแสดงของหมอลำทองแปน พันบุปผา เนื่องจากเป็นหมอลำกลอนที่ยังคงได้รับความนิยมอยู่ในปัจจุบันมีความสามารถในการประยุกต์รูปแบบของการแสดงให้ทันสมัยแต่ขณะเดียวกันก็ยังคงไว้ซึ่งแก่นแท้ของหมอลำกลอนแบบจารีต นั่นคือการเป็นปราชญ์ของสังคม นำเสนอความรู้และปัญญาอย่างรอบด้านไปพร้อมๆ กับความบันเทิง

คำสำคัญ: หมอลำทองแปน, พันบุปผา, ลำกลอนประยุกต์

Mor lam TongPan Panbubpa : a Manifestation of Knowledge and Wisdom through Lam Klon Pra-yook

Mutcharin Lamjoomjang

Faculty of Fine and Applied Arts

Suan Sunandha Rajabhat University

Abstract

The objective of this article is to show knowledge, custom, tradition and culture of people in Isarn (North-eastern region of Thailand) which are manifested in Lam Klon (local narrative singing). The researcher has studied relevant documents as well as video clips of performances of Mor lam TongPan Panbubpa because currently, she is still a popular Lam Klon singer. She is able to adapt her performances to be more modern while keeping the essence of being a traditional style Mor Lam singer. She is a social sage who impressively shows her knowledgeability as well as entertainment in many areas.

Keywords: Mor Lam TongPan, Panbubpa, Lam Klon Pra-yook

บทนำ

หมอลำกลอน เป็นศิลปะการแสดงที่เก่าแก่ที่ของภาคอีสาน และเป็นการแสดงเริ่มแรกของหมอลำต่างๆ ซึ่งมีลักษณะเป็นการลำที่มีหมอลำชายหญิงสองคนลำสลับกันมีเครื่องดนตรีประกอบเพียงชนิดเดียว คือแคนการลำมีทั้งลำเรื่องนิทานโบราณคดีอีสาน เรียกว่า ลำเรื่องต่อกลอนลำทวย (ทวยโจทย์) ปัญหา การหยอกเย้า และการเกี่ยวพาราสีของหนุ่ม-สาวในสมัยก่อน ซึ่งผู้ลำจะต้องมีปฏิภาณไหวพริบที่ดีสามารถตอบโต้ ยกเหตุผลมาหักล้างฝ่ายตรงข้ามได้ ต่อมามีการเพิ่มผู้ลำขึ้นอีกหนึ่งคนอาจเป็นชายหรือหญิงก็ได้ การลำจะเปลี่ยนเป็นเรื่อง ชิง รักหักสวาท ยาดขี้ยาดฝัว (แย่งชิง) เรียกว่า ลำชิงขี้ยาดขี้ยาดฝัวนั้นหาดูได้ยากเพราะขาดความนิยมลงไปมาก

เนื่องจากในปัจจุบันท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของสังคมที่ส่งผลต่อการอาชีพของศิลปินหมอลำกลอน โดยมีการแสดงใหม่ๆหลากหลายรูปแบบที่น่าสนใจเข้ามาทำให้สังคมให้ความนิยมกับศิลปะการแสดงใหม่ๆจึงส่งผลให้ศิลปะหมอลำกลอนนั้นต้องสูญหายหรือลดความนิยมลงไป จึงมีการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้ตนเองยังคงอยู่ในสังคม แต่มีความน่าสนใจที่ว่าหมอลำกลอนนั้น ซึ่งเป็นศิลปะการแสดงที่เป็นแบบจารีตของอีสานที่มีช้านานแต่กลับสามารถสืบทอดมาได้อย่างต่อเนื่อง และยังคงได้รับความนิยมจนกระทั่งปัจจุบัน แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของการแสดง ทั้งด้านดนตรี ด้านนักแสดง ที่เรียกว่า “ลำกลอนประยุกต์” แต่เนื้อหายังคงไว้ซึ่งความเป็นหมอลำกลอนเหมือนเดิม ซึ่งหมอลำกลอนยังคงความเป็นพื้นที่ในการแสดงภูมิรู้และปัญญาของผู้แสดงที่สัมพันธ์กับขนบธรรมเนียมอีสานและเหตุการณ์ต่างๆในสังคม

หมอลำกลอนคือปราชญ์ชาวบ้านที่เป็นผู้รอบรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม อันทรงคุณค่าทางด้านจิตใจคือการกล่อมเกลาจิตใจมนุษย์ให้ดำรงตนเป็นคนที่ประพฤติดี มีสติสมาธิ และความสามัคคีและมีบทบาทในวิถีชีวิตสังคมอีสานเป็นอย่างมากบทบาทของหมอลำ และเป็นสื่อที่ใช้ในการถ่ายทอดเรื่องราววิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนอีสานได้อย่างเป็นธรรมชาติที่สุด

หมอลำทองแปน พันบุปผา เป็นศิลปินประเภทหมอลำกลอนซึ่งถือเป็นปรมาจารย์ในด้านการแสดงหมอลำกลอนที่มีชื่อเสียงและเป็นที่รู้จักกันอย่างมากในภาคอีสาน มีความสามารถในการขับร้องหมอลำได้อย่างดี มีน้ำเสียงที่ไพเราะ มีไหวพริบปฏิภาณในการลำกับคู่ฝ่ายชาย มีท่วงท่าลีลาการพ้อนในการแสดงที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ซึ่งได้รับรางวัลการันตีความสามารถมากมาย และยังมีความสามารถในการประพันธ์บทกลอนลำได้อย่างดี โดยบทกลอนลำนั้นได้ให้ทั้งความรู้ ความดีงาม คติสอนใจแก่ผู้ชม ในด้านทางโลกและทางธรรม

หมอลำกลอน

หมอลำกลอนในอดีตนั้นจะมีผู้แสดงเป็นผู้นำเป็นชายหนึ่งหญิงหนึ่ง ที่เรียกว่าหมอลำฝ่ายชาย และหมอลำฝ่ายหญิง ต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถขับร้องลำได้อย่างไพเราะ และสามารถจับบทกลอน

ได้ตลอดทั้งกลอน ลักษณะเวทีจะยกสูงไม่เกิน 3 เมตร กว้างยาวด้านละ 5 เมตร หมอลำประเภทนี้ แบ่งเป็นสองฝ่ายหญิงชายโต้ตอบกันเป็นกลอนคล้ายลำตัด เขาจะเริ่มลำตั้งแต่หัวค่ำไปจนสว่างเป็นธรรมเนียมการแสดงต่างๆของภาคอีสาน เหตุเพราะชาวบ้านที่มาชมมาดูหมอลำนั้นนอกจากจะเป็นคนในพื้นที่ยังมีชาวบ้านหมู่บ้านตำบลใกล้เคียงรัศมี 5-6 กิโลเมตรเดินทางมาด้วยเท้าข้ามทุ่งข้ามนาป่า เขามาฟังหมอลำ หากหมอลำเลิกการแสดงก่อนสว่างคนหมู่บ้านอื่นจึงไม่สามารถเดินทางกลับบ้านตนเองได้ เนื่องจากเดินทางในเวลากลางคืนนั้นอาจมีอันตรายจากโจรผู้ร้ายหรือสัตว์ป่า ดังนั้นการแสดงต่างๆจึงต้องแสดงถึงเช้า เป็นเพราะประสบการณ์หรือภูมิปัญญาชาวบ้านที่คิดจะทำเช่นนี้ หมอลำจึงต้องใช้เวลาในการแสดงไม่เกิน 10 ชั่วโมงผู้ชมผู้ฟังไม่รู้จักเบื่อเพราะวิธีการรับทั้งสองฝ่ายจะโต้ตอบแก้แกลมกันตลอดเวลาเหมือนโต้ว่าที่กันสดๆ เริ่มต้นหัวค่ำก็อุ่นเครื่องกันด้วยการด้นกลอนสด ถามไถ่หยอกเย้ากัน ถามข่าวคราวถึงบ้านเกิดเมืองนอนของหมอลำอีกฝ่าย ยั่วเย้ากันบ้าง เช่น ถ้าเป็นกลอนว่าเป็นลูกเต่าเหล่าใครไปรำเรียนการรำมาจากที่ไหน ถึงกล้าข้ามถิ่นมาประชันกับฝ่ายชาย ได้กลอนแพ้แล้วจะหาทางกลับบ้านไม่เจอ หมอลำฝ่ายหญิงจะตอบแบบหนักแน่นไปว่า เรียนลำมาจากครูอาจารย์จนแก่กล้าวิชาจึงอยากมาประชัน ถ้าฝ่ายชายลำได้กลอนแพ้ระวังจะหาเมียไม่ได้และจะไม่มีเจ้าภาพมาจ้างไปแสดงอีก จึงทำให้ผู้ฟังได้ลุ้นได้เฮฮาการลำโต้กลอนกันเข้มข้นขึ้นไปเรื่อยๆ 2-3 ชั่วโมงผ่าน ผู้ฟังได้ทั้งสาระได้ทำความบันเทิงความสนุกสนานในสำนวนกลอนลำที่หมอลำแสดง โอกาสที่มีการแสดงหมอลำ นับเป็นคุณค่าทางการแสดงที่สะท้อนความเป็นวัฒนธรรมเพลงและดนตรีอีสานที่สามารถนำไปแสดงในงานอย่างกว้างขวางทั้งงานมงคลและงานอวมงคล เช่น งานทอดผ้าป่า งานบุญพระเวส (งานบุญมหาชาติ) งานทอดกบิณ งานบวชนาค งานแต่งงาน งานขึ้นปีใหม่ งานสมโภชหรืองานเฉลิมฉลองต่างๆ งานเทศกาลประจำปีของท้องถิ่น งานกาชาดของแต่ละจังหวัด งานศพ งานทำบุญอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้แก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว (สุรินทร์ ภาคศิริ.2559 : 71)

ภาพที่ 1 : หมอลำกลอนในอดีต

ที่มา : โต้ัง อนุรักษ์

ผู้แต่งกลอนลำ

ผู้แต่งกลอนลำมาจากวัดจากการบวชเรียน ลักษณะของกลอนลำที่แต่งส่วนมากจะมาจากปรัชญาชุมชน และมาจากเชิงขวาง ประเทศลาว สมัยก่อนคนส่วนใหญ่จะเชื่อเรื่องวิญญาณ นิยมเชื่อเรื่องผีและในวิถีชุมชนนั้นน่าจะอยู่รอดปลอดภัย จึงต้องทำการบวงสรวงวิงวอนต่อ “ผีแถน” กลายมาเป็นคนพูดที่มีจังหวะ มีสำเนียงที่เกิดความไพเราะเพื่อให้ผีแถนเกิดความเมตตาสงสารจะได้อยู่รอดปลอดภัย และก่อนที่จะเรียกว่า “ลำ” ในปัจจุบันนี้ สมัยก่อนนั้นเรียกว่า “ขับ” หมอลำและนักแต่งกลอนลำนั้นสมัยก่อนได้มาจากพระพุทธรักษา จากการบวชและได้ลาสิกขาบทยออกมา จึงนำนิทานชาดกเวสสันดรออกมาเทศและนำออกเผยแพร่ จากนั้นจึงนำมาพูดจากันในชุมชนแล้วนำไปแสดงเป็นหมอลำ จนเกิดภูมิรู้ ภูมิธรรม ความรู้เหล่านี้เรียกว่า “ผญาปัญญา” และได้นำไปบอกไปสอนกันจนกลายเป็นภูมิปัญญาจากความรู้ และจากพระพุทธรักษา

การเกิดลำ

ลำ คือ สิ่งสัมผัส (กาย) กันไปยาว ๆ เป็นเรื่องเป็นราว หรืออาจกล่าวได้ว่า ลำ เกิดจากการเล่าเรื่อง กลอนนิทาน (ลำพื้น) พื้น คือ เป็นเรื่องราว ลำพื้นจะลำเพียงคนเดียวส่วนใหญ่จะเป็นผู้ชาย และอาจกล่าวไปถึงลำอีกประเภทหนึ่งที่ใช้ปัญญาในการตอบโต้กันคือ “ลำผญา” หมายถึงเอาปัญญา มาสอดคล้องกัน เรียกว่า “ลำเกี้ยวผญา” และได้พัฒนามาเป็นลำหลาย ๆ คนจนต่อมาได้พัฒนาปรับเปลี่ยนให้ทันสมัยขึ้น จนกลายมาเป็น “ลำเรื่องต่อกลอน” เพราะผู้ฟังอยากมีส่วนร่วมในการแสดงด้วย เนื้อหาส่วนใหญ่แล้วก็ไม่ต่างกับลำพื้นมาก จะลำเป็นเนื้อเรื่องนิทานก็ได้ ลำทางสั้น ลำทางยาว ลำเตี้ย เป็นต้น

บทกลอนลำ

ฉันทลักษณ์ของบทกลอน ลำกลอนนั้น ส่วนใหญ่เป็นรูปแบบของคำกลอนเจ็ดคำ แปด และเก้าคำ ปนกัน ได้แก่กลอนลำที่ผู้แต่งกลอนลำได้นำเอารูปแบบของกลอนลำ 7 คำ กลอน 8 คำ และกลอน 9 คำ มาแต่งปนกันรูปแบบทางฉันทลักษณ์ของกลอนลำชนิดนี้ กลอนลำ 1 คำกลอน ใช้คำประมาณ 7 - 9 คำ โดยแบ่งออกเป็น 8 วรรค วรรคหน้ามีประมาณ 3 - 5 คำ วรรคมีประมาณ 4 คำ การส่งสัมผัสคำสุดท้ายของวรรคหลังของคำกลอนต้น สัมผัสกับคำที่ 1, 3 หรือ 5 วรรคหน้าของคำต่อไปบางครั้งการส่งสัมผัสอาจคลาดเคลื่อนจากตำแหน่งดังกล่าวได้ ขึ้นอยู่กับจังหวะการหายใจของหมอลำที่ลำ ความยาวของบทกลอนไม่จำกัด ขึ้นอยู่กับเนื้อหาสาระที่ต้องการนำเสนอ (รินดา ประกอบบุญ, 2559)

ทำนองของกลอนลำ

ทำนองของกลอนลำแบ่งได้เป็น 4 ทำนองคือ

1. **ลำทางสั้น** เป็นทำนองลำแบบเนื้อเต็มไม่มีการเอื้อนเสียง ยกเว้นตอนขึ้นต้นความสั้นยาวของพยางค์ต่างๆ ในกลอนลำจะสม่ำเสมอ เนื้อหามักจะเป็นการโต้ตอบปัญหาทางด้าน ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ วรรณคดี ธรรมะ การเมือง การปกครอง

2. ลำทางยาว เดิมเรียกกลอนอ่านหนังสือ เป็นทำนองลำที่เป็นเสียงยาวจังหวะสี่ลาช้า ใช้สำหรับลำกลอนลา เนื้อหาเป็นพจนานิทานพื้นบ้าน รำพันถึงความรัก ความอาลัย เศร้าโศก ผิดหวัง สมหวัง

3. ลำเตี้ย เป็นกลอนลำที่มีทำนองสั้น กระทบกระเด้ง ไม่เอื้อนเสียง ทำนองลำ แสดงอารมณ์รื่นเริงสนุกสนาน ส่วนใหญ่ใช้ในการลำเกี่ยวพาราสี และเสนอสาระที่ต้องการเฉพาะเรื่อง ทำนองมีหลายทำนอง คือ เตี้ยโขง เตี้ยพม่า เตี้ยธรรมดา และเตี้ยหัวโนนตาล

4. ลำเพลิน เป็นกลอนลำที่มีทำนอง จังหวะเร็วสนุกสนาน ไม่มีการเอื้อนเสียงให้ความครึกครื้นเข้ากับลีลาการเต้น ทำนองได้รับอิทธิพลจากเพลงลูกทุ่งและเพลงไทยสากลหมอลำต้องเลือกทำนองการลำให้สอดคล้องกับเนื้อหาของเรื่องด้วย เพื่อให้กลอนลำมีความกลมกลืนระหว่างทำนองและเนื้อหา อันจะส่งผลให้กลอนมีความไพเราะ ก่อให้ผู้ฟังเกิดภาพพจน์และอารมณ์คล้อยตามหมอลำไปด้วย

การลำของหมอลำแต่ละคน อาจจะมีสำเนียงการลำ (วาดลำ) ที่แตกต่างกันไปตาม ท้องถิ่น สำเนียงการลำ (วาดลำ) ที่นิยมกันมากได้แก่ สำเนียงการลำจังหวัดอุบลราชธานี (วาดลำอุบล) เป็นสำเนียงการลำที่ค่อนข้างช้าเนิบนาบและสำเนียงการลำของจังหวัดขอนแก่น (วาดลำขอนแก่น) เป็นสำเนียงการลำที่ค่อนข้างกระชับ รวดเร็ว นอกจากนี้ยังมีสำเนียงการลำของแต่ละจังหวัดที่มีความแตกต่างกันออกไปเป็นสำเนียงเฉพาะถิ่น เช่น สำเนียงลำของจังหวัด กาฬสินธุ์ (วาดลำกาฬสินธุ์) สำเนียงการลำอำเภอกุฉินารายณ์จังหวัดชัยภูมิ (วาดลำกุฉินารายณ์) สำเนียงการลำของอำเภอยางชุมน้อย จังหวัด บุรีรัมย์ (วาดลำบุรีรัมย์) เป็นต้น (จอมยุทธ์ แห่งบ้านจอมยุทธ์.2543)

หมอลำกลอนกับสังคมอีสาน

หมอลำ เป็นปรากฏการณ์ของสังคมอีสาน ที่สามารถสะท้อนให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของคนอีสาน อีสาน ทั้งในด้านปรัชญาความคิด ทศนคติ รสนิยม เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม อย่างครบถ้วน กระทั่งมีผู้กล่าวว่า ถ้าต้องการศึกษาสังคมอีสาน สามารถศึกษาผ่านหมอลำ จะเข้าใจอีสานได้ในทุกมิติ เพราะหมอลำคือสื่อสะท้อนโลกทัศน์ ชีวทัศน์ของคนอีสานได้ทั้งระบบ ซึ่งเท่ากับว่าหมอลำได้ส่งสมมุติปัญหาอีสานเอาไว้ได้อย่างครบถ้วน และที่สำคัญหมอลำได้กลายเป็นอัตลักษณ์ด้านศิลปะการแสดงที่มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับวิถีชีวิตของผู้คนชาวอีสานที่มีพัฒนาการมายาวนาน มากกว่าศิลปะพื้นบ้านแขนงใด ๆ ดังนั้นหมอลำจึงเป็นมรดกแห่งสังคมอีสานโดยแท้และควรค่าเป็นมรดกทางศิลปวัฒนธรรมของโลก (มรดกทางวัฒนธรรมที่ไม่สามารถจับต้องได้ หรือ Invisible heritage) ซึ่งต้องได้รับการสืบสาน เรียนรู้ ฟันฟู ในความดั้งเดิม อีกทั้งควรพัฒนาสร้างสรรค์ต่อยอดให้มีชีวิตขึ้นโดยอาศัยฐานภูมิปัญญาเดิมของบรรพบุรุษ ผสานกับความคิด ทศนคติ และรสนิยมร่วมสมัยต่อไป ลำกลอน เดิมเรียกว่าลำพื้น หรือลำเกี่ยวกับนิทานสอนใจ

ศิลปะหมอลำกลอนที่ปรากฏในปัจจุบันมีวิวัฒนาการมาจากการลำแบบดั้งเดิมที่เรียกว่า “ลำพื้น” โดยการนั่งลำคนเดียวกับพื้น และแสดงบทบาททุกตัวละครที่ปรากฏในเรื่อง โดยเริ่มแรกจากการที่ไม่มีดนตรีประกอบ โดยเนื้อเรื่องในกลอนลำจะเป็นเนื้อเรื่องเกี่ยวกับวรรณกรรมอีสานที่มีลักษณะนิทานมาเป็นกลอนลำ อาทิ เรื่องท้าวสินไซ ท้าวกำกาดำ และเรื่องอื่นๆ หรือการนำเอาเรื่องราวประวัติศาสตร์ท้องถิ่นมาเล่ามาใช้สำนวนในการลำ โดยการใช้องาษาในการลำที่งดงามเข้าใจง่ายและไม่ใช้คำหยาบ เพื่อให้ผู้ฟังสามารถรับฟังได้ทุกเพศทุกวัย และเน้นสาระให้ผู้ฟังได้รับความรู้จากการฟังลำ

การนั่งลำกับพื้นและการนั่งฟังของผู้ชม ได้พัฒนาโดยมีการแสดงออกลีลาท่าทางและมีดนตรีประกอบ หลังจากที่ได้แสดงโดยการลำนั่งลงกับพื้นและการลำที่มีลักษณะคล้ายกับการเล่านิทานให้คนฟังเท่านั้น จึงไม่สามารถให้ความสนุกสนานให้แก่ผู้ฟังมากเท่าใด หมอลำจึงเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงด้วยการยืนออกท่าทางลีลาต่างๆ ประกอบการลำ ดังนั้นเมื่อผู้ฟังเห็นการแสดงลีลาท่าทางของหมอลำแล้วจึงเกิดความสนุกสนานและเริ่มมีเสียงปรบมือเป็นจังหวะ ซึ่งทำให้เกิดการความสนุกสนานมากขึ้น

หมอลำพื้นธรรมดาจึงได้มีพัฒนาให้มีการหลากหลายรูปแบบขึ้น โดยมีการลำเป็นคู่หรือลำคู่ ซึ่งจะมีผู้ลำร่วมการแสดงที่เรียกว่า หมอลำฝ่ายชายและหมอลำฝ่ายหญิง ที่เรียกว่า “ลำกลอน” ซึ่งมีหลากหลายรูปแบบ มีดนตรี “แคน” ประกอบการแสดง และประพันธ์บทกลอนให้เข้ากับเหตุการณ์สถานการณ์ทางสังคมอีสาน เช่น การลำเกี่ยวพาราสีของหมอลำฝ่ายหญิงและหมอลำฝ่ายชาย ซึ่งเป็นการเลียนแบบลักษณะการหยอกเย้าของหนุ่มสาวในสมัยก่อน ลำชิงชู้ และลำแก้โจทย์หรือการทายโจทย์ปัญหา และมีมุขตลกขบขันเพื่อสร้างเสียงหัวเราะให้กับผู้ฟัง

สรุปได้ว่าหมอลำเป็นศิลปะการแสดงที่คู่กับสังคมอีสานมาช้านาน หมอลำแสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของคนอีสาน ซึ่งเป็นการสื่อสารเรื่องราวของสังคม วิพากษ์สังคม ผ่านภาษาที่งดงาม สอดแทรกเรื่องราวดี ๆ ผ่านกลอนลำ เข้าถึงจิตใจของคนฟัง ทุกงานเทศกาล หรืองานมงคลพิธีต่างๆ หมอลำยังไปสิ่งที่เป็นและสำคัญต่อสังคมอีสาน ซึ่งถือเป็นมรดกการแสดงที่สังคมนิยมมาตลอด เพื่อสร้างความสุขให้แก่คนอีสาน หมอลำได้ถูกขึ้นทะเบียนเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสาขาศิลปะการแสดง ประจำปี พ.ศ. 2552 โดยมี 3 ประเภทด้วยกันคือ หมอลำพื้น หมอลำกลอน และลำผญา (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม, 2554)

บทบาทของหมอลำต่อชุมชน

นอกจากหมอลำกลอนจะเป็นศิลปะที่ให้ความบันเทิง สนุกสนานเพลิดเพลิน สอดแทรกความรู้ ความคิด คติธรรม ความเชื่อ ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ ที่ทำให้คนฟังเกิดความเพลิดเพลิน และมีส่วนช่วยส่งเสริม จริยธรรมคุณธรรม รักษาบรรทัดฐานของสังคม ช่วยอนุรักษ์วรรณกรรมและศิลปะพื้นบ้านแล้ว ยังเป็นสื่อในการ ถ่ายทอดความคิดเห็นของประชาชน เป็นภูมิปัญญาของ ชุมชนในสมัยที่การศึกษายังไม่เจริญเช่นทุกวันนี้ ถือเป็น การศึกษานอกระบบที่เน้นความ

ประพุดิ สอนให้คนเป็นคนดี และในสมัยหนึ่งหมอลำยังช่วยเผยแพร่ความรู้ด้าน ลัทธิการเมือง ชี้แนะให้ประชาชนเข้าใจในการปกครอง ระบอบประชาธิปไตย และให้ความรู้ต่างๆ เช่น การวางแผนครอบครัว การคุมกำเนิด การกินที่ถูกสุขลักษณะ เป็นต้น

1. บทบาทให้ความบันเทิง

หมอลำให้ความบันเทิง สนุกสนานตื่นเต้นด้วยเสียง ภาษา ท่าทาง เนื้อเรื่องที่สนุกสนานเช่น การอ่านหนังสือจากวรรณกรรมเรื่องต่างๆ ทั้งคติโลกคติธรรมหรือการเกี่ยวพาราสิ ชิงไหวพริบกันของหนุ่มสาว

2. บทบาทด้านความรู้

หมอลำโดยทั่วไปจะสอดแทรกความรู้ทั้งคติโลกและคติธรรม เพื่อให้ข้อคิดแก่ผู้ฟังได้ความรู้โดยไม่ให้รู้ตัว

3. บทบาทเผยแพร่ศาสนาและรักษาบรรทัดฐานของสังคม

ศาสนามีความสำคัญกับสังคมของอีสานมาก รวมทั้งเป็นตัวกำหนดค่านิยม วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ อีกทั้งหมอลำเป็นผู้ถ่ายทอดคำสอน เช่น การนำเอาชาดกมาเล่าเป็นเรื่องราว และตอนท้ายหมอลำก็จะสรุปคติธรรมที่ปรากฏในชาดกนั้นๆ เช่น ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว บาปบุญคุณโทษ

4. บทบาทสะท้อนให้เห็นประเพณีวัฒนธรรมชุมชนในท้องถิ่น

การประกอบอาชีพวิถีชีวิตของชาวอีสาน ซึ่งมีหลายอย่าง เช่น การทำนา ทำไร่ ทำสวน และรวมถึงประเพณีวัฒนธรรมของชาวอีสาน เช่น ฮีตสิบสอง คองสิบสี่

5. บทบาทในการสร้างเอกภาพทางการเมืองและความคิด

หมอลำมีบทบาทสร้างเอกภาพทางการเมืองและความคิดให้แก่ผู้ฟัง โดยวิธีการเสนอข้อมูลที่เป็นบรรทัดฐานสังคม ให้คนปฏิบัติเหมือนกัน และสะท้อนให้เห็นถึงสังคมในปัจจุบัน

6. บทบาทเป็นสื่อพื้นบ้าน

คือการลำเพื่อเสนอข่าวสารแก่สาธารณชน หมอลำเป็นสื่อที่ชาวบ้านเข้าถึงและให้ความเชื่อถือโดยไม่ได้ตั้งใจ เรื่องราวที่สื่อสารอาจเป็นการชักชวนให้จงรักภักดี การตักเตือนภัยที่เกิดแก่ชุมชน ข่าวสารทางราชการต้องการประเทศให้ชุมชนได้รับทราบ

การเปลี่ยนแปลงบริบทของหมอลำกลอนย้อนยุคมาเป็นหมอลำกลอนประยุกต์

ในปัจจุบันหมอลำกลอนได้มีการพัฒนาการคล้อยไปตามการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ นับตั้งแต่การเกิดหมอลำหมู่ที่ดำเนินเป็นเรื่องราว หมอลำเพลินที่เพิ่มต่อจากหมอลำหมู่ และหมอลำซึ่งมีความรวดเร็วทันใจกว่า เข้าถึงรสนิยมของผู้คนรุ่นใหม่ มีการนำรูปแบบของลิเกภาคกลาง การร้องเพลงลูกทุ่ง การเพิ่มดนตรีในรูปแบบของวงดนตรีในรูปแบบของวง

ดนตรีพื้นบ้านอีสานไปจนถึงการนำเครื่องดนตรีสากลเข้ามาผสมผสานให้เป็นที่ชื่นชอบของผู้ชมการแสดงในปัจจุบัน ทำให้ค่านิยมของบุคคลที่ให้ความสนใจที่จะศึกษาเล่าเรียนวิชาหมอลำกลอนน้อยลง และกระแสผู้ชมหมอลำกลอนที่ลดลง จะมีเพียงผู้ชมวัยสูงอายุเท่านั้นที่ยังชมประเภทหมอลำกลอนอยู่ ดังนั้นหมอลำกลอนจึงได้มีการปรับเปลี่ยนเพื่อให้ทันกระแสสังคม

เนื่องจากปัจจุบันบุคคลทั่วไปวัยรุ่นและวัยกลางคนส่วนใหญ่ให้ความสนใจนิยมนิยมชมประเภทหมอลำเพลินและหมอลำหมู่ที่มีดนตรีเร้าใจมากกว่า จนทำให้ประเภทหมอลำกลอนค่อยๆ เลือนหายไปจากความทรงจำของคนอีสาน มีผู้ว่าจ้างงานน้อยลง นอกจากผู้ที่เป็นศิลปินที่มีชื่อเสียงเท่านั้นถึงจะอยู่ได้ จึงทำให้ศิลปะการแสดงพื้นบ้านอีสาน “ประเภทหมอลำกลอน” จึงได้มีการพัฒนาหรือประยุกต์ให้เข้ากับสถานการณ์ ทั้งนี้เพื่อความอยู่รอดของศิลปะการแสดงพื้นบ้าน และการประกอบอาชีพทางด้านนี้ให้สามารถเลี้ยงตนเองได้

ลำกลอนประยุกต์เปลี่ยนแปลง เมื่อในปี พ.ศ.2529 แม่ครุราตรี ศรีวิไล ได้กลับมาแสดงลำกลอนธรรมดาเหมือนเดิม เนื่องจากวงหมอลำหมู่นั้นต้องได้แจงค่าใช้จ่ายกันมากไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพ แต่แล้วแม่ครุราตรี ศรีวิไลจึงพบว่า ผู้คนชอบชมอย่างมาเพราะผู้ชมให้ความสนใจในภาพยนตร์ หมอลำหมู่ และดนตรีลูกทุ่งมากกว่าชมหมอลำกลอน แม่ครุราตรี ศรีวิไล จึงได้ปรับปรุงหรือประยุกต์ เนื้อหาของกลอนลำ ท่วงทำนอง ลีลาท่าพ้อง ให้ทันสมัยขึ้นกว่าเดิมจนกลายมาเป็นลำกลอนประยุกต์ มาจนถึงปัจจุบันด้วยการนำเอาดนตรีพื้นบ้านอีสานมาบรรเลงประกอบในการแสดง เดิมทีการแสดงหมอลำกลอนจะมีเครื่องดนตรีเพียงชิ้นเดียวคือ “แคน” ที่ใช้บรรเลงไปกับการขับร้องหมอลำกลอน ดังนั้นจึงได้นำดนตรีชนิดต่างๆ เข้ามาประยุกต์ใช้ได้แก่ พิณ เบส กลองทอม ฉิ่ง ฉาบ เพื่อเพิ่มจังหวะดนตรีให้มีความสนุกสนานยิ่งขึ้น แต่ยังคงความเป็นหมอลำกลอนไว้ จึงเป็นที่ชื่นชอบของผู้ชมทุกวัย จนปัจจุบันจึงได้เรียกประเภทหมอลำกลอนว่า “หมอลำกลอนประยุกต์” ได้ทำให้กระแสสังคมกลับมานิยมหมอลำกลอนอีกครั้ง

หมอลำทองแปน พันบุปผา : ความรู้ ความงามและอำนาจ

จากบทความที่กล่าวมาข้างต้น จึงได้ยกตัวอย่างศิลปินหมอลำกลอนประยุกต์หมอลำทองแปน พันบุปผา เป็นศิลปินประเภทหมอลำกลอน ซึ่งถือเป็นปรมาจารย์ในด้านการแสดงหมอลำกลอนของจังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งเป็นศิลปินมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันอย่างมากในภาคอีสาน หมอลำทองแปน พันบุปผา เป็นผู้ที่มีพรสวรรค์มีความสามารถในด้านการขับร้องลำมาตั้งแต่เด็ก และริเริ่มฝึกฝนการลำกลอนด้วยตนเองมาอย่างต่อเนื่อง จากเหตุผลส่วนตัวของทางครอบครัวหมอลำทองแปน พันบุปผา จึงได้ยุติพักการร้องลำมาช่วงระยะหนึ่ง จากความต้องการทำตามความฝันของตนเอง หมอลำทอง

แพน พันบุปผา จึงมุ่งมั่นพยายามฝ่าฟันอุปสรรคต่างๆที่เกิดขึ้น เพื่อที่ให้ตนเองนั้นได้ประกอบอาชีพที่ต้องการคือการเป็นหมอลำ

ภาพที่ 2 : หมอลำทองแพน พันบุปผา

ที่มา : ทองแพน พันบุปผา

เมื่อปี พ.ศ. 2532 หมอลำทองแพน พันบุปผา ได้เริ่มต้นจากการประพันธ์บทกลอนลำเอง และร้องลำพร้อมกับแคนเพียงเต้าเดียว คือประพันธ์บทกลอนเกี่ยวกับความเชื่อของชาวอีสานคือ “ลำล่องเรียกวินญาณ” และรับงานการแสดงซึ่งเกี่ยวกับงานพิธีทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ล่วงลับไป จากเจ้าภาพตามหมู่บ้านทั่วไป และในช่วงนั้นหมอลำทองแพน พันบุปผา ยังคงไม่มีชื่อเสียงมากนัก โดยอัตราค่าจ้าง 3,000 – 4,000 บาทต่อคืน ซึ่งถือว่าไม่มากเท่าใด จนกระทั่งเมื่อปี พ.ศ. 2551 มีโครงการจัดประกวดแข่งขันร้องหมอลำกลอนขึ้น โดยการเผยแพร่กระจายเสียงตามสถานีวิทยุทั่วไปในท้องถิ่นของจังหวัดอุบลราชธานี หมอลำทองแพน พันบุปผา ได้เข้าร่วมแข่งขันการประกวดการร้องลำกลอนซึ่งมีผู้เข้าร่วมแข่งขันจำนวน 37 คู่ ด้วยความไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคหมอลำทองแพน พันบุปผาได้ฝึกฝนการขับร้องของตนเองเพื่อเข้าร่วมการแข่งขันระยะเวลา 3 เดือน โดยใช้กลอนลำที่ประพันธ์ขึ้นเองในการแข่งขัน

กลอนลำที่ 1 คือกลอนลำ “แจกข้าวหาผี” ซึ่งประพันธ์ขึ้นจากความเชื่อของการอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้แก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว

กลอนลำที่ 2 คือกลอนลำ “บุญผะเหวดพระเวสสันดร” ซึ่งประพันธ์ขึ้นเป็นนิทานชาดกของพระพุทธศาสนาและประเพณีการแห่บุญผะเหวดในบุญเดือนสี่ของชาวอีสาน

กลอนลำที่ 3 คือกลอนลำ “บักทองฆ่าแม่” ซึ่งประพันธ์ขึ้นจากตำนานอีสานเรื่องก่องข้าวน้อยฆ่าแม่ ด้วยน้ำเสียงที่ไพเราะซึ่งมีเอกลักษณ์เฉพาะตน และยังสามารถแสดงได้อย่างสมบทบาท จากนั้นผลการตัดสินจากคณะกรรมการและผู้ฟัง ได้ตัดสินมติคะแนนให้หมอลำทองแพน พันบุปผา

เป็นผู้ได้รับรางวัลชนะเลิศ จากการแข่งขันประกวดการขับร้องหมอลำ ได้ทำให้หมอลำทองแปน พันบุปผาเป็นที่รู้จักมากขึ้นให้เขตจังหวัดอุบลราชธานี และยังเป็นที่ยินยอมจากบรรดาเจ้าภาพว่าจ้างงานลำตลอด โดยการแสดงนั้นจะแสดงลำกลอนแบบทั่วไปคือมีเพียงหมอลำฝ่ายชาย – หญิง และใช้แคนบรรเลงประกอบการแสดงเท่านั้น

ช่วงปี พ.ศ. 2549 เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของสังคมในปัจจุบันนั้นอิทธิพลต่อการแสดงเป็นอย่างมาก สังคมให้ความสำคัญต่อการแสดงที่ใหม่มากกว่า เช่น หมอลำหมู หมอลำชิง หมอลำเพลิน เป็นต้น ที่สังคมกำลังให้ความนิยมเป็นอย่างมาก และส่งผลให้หมอลำประเภทหมอลำกลอนเสื่อมลง ไม่มีเจ้าภาพว่าจ้างงาน ด้วยเหตุผลดังนี้ หมอลำทองแปน พันบุปผา ได้จึงได้ปรับเปลี่ยนรูปแบบการแสดงจากลำกลอนธรรมดา มาสร้างสรรค์มาประยุกต์ขึ้นที่เรียกว่า “ลำกลอนประยุกต์” โดยการประยุกต์ในด้านดนตรี จากเครื่องดนตรีเพียงชนิดเดียวคือแคน ได้เพิ่มให้มีจังหวะให้สนุกสนานขึ้นคือ กลองทอม ฉิ่ง ฉาบ ดนตรีที่เป็นประเภททำนองคือ พิณ คีย์บอร์ด และองค์ประกอบของผู้แสดงได้แก่นางรำ และผู้แสดงเป็นตัวตลกเพื่อสร้างเสียงหัวเราะให้แก่ผู้ชม ถึงแม้จะมีการเปลี่ยนแปลงไปแต่หมอลำทองแปน พันบุปผา ยังคงบทกลอนลำไว้คงเดิม และยังใช้บทกลอนลำกลอนขับร้องในการแสดงหมอลำทองแปน พันบุปผา เริ่มมีชื่อเสียงตั้งแต่ปีพ.ศ. 2553 จนถึงปัจจุบัน

ลักษณะกลอนลำของหมอลำทองแปน พันบุปผา

หมอลำทองแปน พันบุปผา ซึ่งทราบกันว่าเป็นศิลปินที่มีหลากหลายความสามารถ คือ การขับร้องลำกลอนได้อย่างดีเยี่ยม ที่สำคัญหมอลำทองแปน พันบุปผา มีความสามารถในด้านการลำสูงมาก มีไหวพริบปัญญาดีสามารถจดจำกลอนลำได้มากมาย ทั้งวรรณกรรม คำสอน ประวัติศาสตร์ และวรรณกรรมชาดกจนถึงขั้น “ลำแตก” ทำให้หมอลำทองแปน พันบุปผาสามารถประพันธ์กลอนลำได้ดี มีชั้นเชิงโวหารสูงจนได้ฉายา “เจ้าแม่กลอนมัน” คือ ชัด ตรง แจ่มแจ้ง และกล้าวิพากษ์ด้วยน้ำเสียงกระฉ่างกังวานและชัดเจน แม้จะเป็นเชิงเสียดสีแต่แฝงด้วยอารมณ์ขันและอ่อนน้อมในการแสดงต่อผู้ชม และมีวิธีในการสื่อสารกับผู้ชมได้อย่างเฉลียวฉลาด ด้วยกลวิธีทางภาษาโวหารที่สื่อความหมาย ลุ่มลึกหลักแหลม สามารถถ่ายทอดสำนึกเชิงอุดมการณ์คุณค่าอันเป็นแบบแผนทางสังคมวัฒนธรรมได้อย่างสิ้นไหลตลอดการแสดง

บทกลอนที่หมอลำทองแปน พันบุปผา ประพันธ์ขึ้นเองนั้นจะมีเนื้อหาในกลอนลำ คือ

1. บทกลอนบาปบุญคุณโทษ
2. บทกลอนพุทธประวัติพระพุทธเจ้า
3. บทกลอนเรื่องการทำบุญทำทาน
4. บทกลอนอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้แก่ผู้ล่วงลับ (กลอนเรียกวิญญาณ)
5. บทกลอนประเพณีของชาวอีสาน (ฮีตสิบสองคองสิบสี่)
6. บทกลอนนิทานพื้นบ้านอีสาน

7. บทกลอนตำนานความเชื่อของคนอีสาน
8. บทกลอนคติเตือนใจสอนผู้ชมให้รู้จักกตัญญูรู้คุณต่อผู้มีพระคุณ
9. บทกลอนที่เสียดสีสังคมไทย

บทกลอนลำของหมอลำทองแปน พันบุปผา ที่มีความเด่นและเป็นที่น่าสนใจแก่ผู้ชมคือ “ลำล่องเรือวิญญาณ” ซึ่งการร้องลำบทกลอนนี้ จะแสดงขึ้นเนื่องในงานอุทิศส่วนบุญส่วนกุศล ซึ่งเกิดจากความเชื่อของชาวอีสาน ที่เชื่อว่าการลำร้องเรียกวิญญาณผู้ล่วงลับไปแล้วนั้น จะส่งผลให้วิญญาณนั้นได้รับผลบุญจากเจ้าภาพอุทิศให้ ซึ่งวิธีการขับร้องของหมอลำทองแปน พันบุปผานั้น ร้องได้ชัดเจน และมีเนื้อหาในบทกลอนสอดคล้องกับสถานการณ์ และในบทกลอนยังสอดแทรกคติเตือนใจผู้ฟัง ให้รู้จักทำบุญ สร้างความดี

ผลงานที่สร้างชื่อเสียง

ผลงานเป็นที่ประจักษ์แก่สายตาผู้ชม ที่เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย และทำให้หมอลำทองแปน พันบุปผามาชื่อเสียงในปัจจุบัน การเผยแพร่ทางสื่อสถานีวิทยุท้องถิ่นทั่วไปในภาคอีสาน สถานีโทรทัศน์เคเบิลทีวี และมีการบันทึกวีดิโอแผ่นเสียง CD VCD เป็นชุดการแสดงการลำอย่างเต็มรูปแบบ ของบริษัท ทริปเปิ้ลเอ ได้จัดวางจำหน่ายตามแผงซีดีทั่วไป และเผยแพร่สื่อโซเชียลมีเดีย เช่น Facebook YouTube เป็นต้น จึงส่งผลให้ที่รู้จักเป็นอย่างมาก

ภาพที่ 3 : ผลงานการแสดงผ่านสื่อของหมอลำทองแปน พันบุปผา

ที่มา : หมอลำพาเพลิน

ผลงานที่มีการบันทึกการแสดง ยกตัวอย่าง เช่น

- 1) ลำกลอน ชุด ผัวหลายคน
- 2) ลำกลอน ชุด เขยชี้ให้แม่เฒ่าขี้จุ่ม
- 3) ลำล่องยาว ชุด ทองแปนคิดฮอดพ่อ
- 4) ลำล่องยาว ชุด ประวัติเวียงจันทน์

- 5) ลำลองเล่านิทาน เรื่องนางหมาขาว
- 6) ลำลองยาว ชุดพระพุทธประวัติ
- 7) ลำลอง ชุดนางกาก็
- 8) ลำกลอนผิวเมีย พอๆ กัน
- 9) ลำกลอน มหาเวสสันดรชาดก (ลำต่อเนื่อง ๑๓ กัณฑ์)
- 10) ลำกลอนประยุกต์ พระรถ เมรี
- 11) ลำกลอนประยุกต์ ว่างแม่ลูกอ่อน
- 12) ลำกลอนประยุกต์ ชุด ขุนช้างขุนแผน
- 13) ลำกลอนประยุกต์ รักข้ามรุ่น
- 14) ลำกลอนประยุกต์ ชุด คู่หมั้นหมากระจ่าย (นำเรื่องราวชีวิตจริง แม่ทองแปน พันบุปผา ว่า
กว่าจะมาเป็นคนดังมันต้องผ่านอะไรบ้าง พร้อมจังหวะดนตรีสนุก)

รางวัลที่ได้รับ

หมอลำทองแปน พันบุปผา ซึ่งถือเป็นครูหมอลำชั้นสูง (หมอลำใหญ่) ยังมีความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ ให้แก่ลูกศิษย์และผู้ทีสนใจในการขับร้องหมอลำกลอนโดยไม่หวังผลตอบแทน มีลูกศิษย์ที่มาเล่าเรียนวิชาหมอลำกลอนจำนวน 23 คน และหมอลำทองแปน พันบุปผา ได้ตั้งสำนักงานคณะหมอลำกลอนประยุกต์เป็นของตนเองอย่างเต็มวง มีชื่อคณะว่า “ทองแปนบันเทิงศิลป์” ที่มีพร้อมไปด้วยเวที เครื่องเสียง นักแสดงและนักดนตรี โดยอัตราการว่าจ้าง จากผู้ว่าจ้างของแต่ละงาน เช่น งานมงคลต่างๆ งานอุปสมบท งานอุทิศส่วนบุญส่วนกุศล ขึ้นอยู่กับความต้องการของผู้ว่าจ้าง และตามระยะทางที่เหมาะสม

ด้วยความสามารถที่มีความเด่นและมีศักยภาพที่ดี จึงทำให้หมอลำทองแปน พันบุปผา ได้รางวัล ดังต่อไปนี้

ภาพที่ 4 : รางวัลนาคราช
ที่มา : หมอลำทองแปน พันบุปผา

ภาพที่ 5 : รางวัลศิลปินมรดกอีสาน
ที่มา : หมอลำทองแปน พันบุปผา

รางวัลเชิดชูเกียรติ ประกาศสถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคามเรื่องผลการคัดเลือกผู้ได้รับรางวัล (นาคราช) เชิดชูเกียรติศิลปินพื้นบ้านอีสาน และผู้มีผลงานดีเด่นทางวัฒนธรรมประจำปี 2561 ประเภทหมอลำกลอน

รางวัลการยกย่องเชิดชูเกียรติ ศิลปินมรดกอีสาน เนื่องในวันคล้ายวันพระราชสมภพสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีและวันอนุรักษ์มรดกไทย ประจำปี พ.ศ. 2562 สาขาศิลปะการแสดง ประเภทหมอลำกลอน มหาวิทยาลัยขอนแก่น

สรุป

ในอดีตศิลปะการแสดงหมอลำกลอนได้รับความนิยมจากผู้ชมเป็นอย่างมาก และสำคัญมากต่องานประเพณีต่างๆของชาวอีสาน เมื่อบริบททางสังคมเปลี่ยนไปหมอลำกลอนจึงจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนตนเองเพื่อให้ตนเองยังคงอยู่ในสังคมต่อไป จึงได้มีการเปลี่ยนแปลงไปจากลักษณะหมอลำกลอนดั้งเดิมมาพัฒนาที่เรียกว่า “ลำกลอนประยุกต์” โดยการพัฒนาในด้านต่างๆ ด้านเครื่องดนตรีและด้านจำนวนผู้แสดง แต่ยังคงความเป็นหมอลำกลอนแบบดั้งเดิมไว้ ส่งผลให้หมอลำกลอนกลับมาเป็นที่น่าสนใจอีกครั้ง แต่หมอลำกลอนยังคงเป็นพื้นที่ในการแสดงภูมิรู้และปัญญาของผู้แสดงที่สัมพันธ์ไปกับขนบธรรมเนียม จารีตและประเพณีของชาวอีสาน ที่ทำให้ผู้ชมได้มีแง่คิดให้การทำคามดี

หมอลำกลอนเป็นสื่อในการถ่ายทอดความคิดเห็นของประชาชน เป็นภูมิปัญญาของชุมชน มีบทบาทในการช่วยเผยแผ่ความรู้ให้ความรู้ต่าง ๆ เช่น การวางแผนครอบครัว การคุมกำเนิด การรับประทานอาหารถูกสุขลักษณะ เป็นต้น โดยเฉพาะในยุคที่ประชาชนส่วนใหญ่ยังไม่ออกเขียนไม่ได้ หมอลำได้รับการยกย่องว่าเป็นปราชญ์ของสังคม เพราะเป็นผู้สืบทอดและถ่ายทอดภูมิปัญญาตลอดจนวิถีชีวิตของคน ในท้องถิ่นควบคู่กับวัด ทั้งนี้ เพราะผู้ที่จะเป็นหมอลำที่ดีได้นั้น จะต้องเป็นผู้มีความรอบรู้หลายด้านและหลากหลาย เช่น ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ การทำมาหาเลี้ยงชีพ ขนบธรรมเนียม ประเพณี บำปบุญคุณโทษ ค่านิยมทางสังคม ข้อธรรมะไปจนถึงนิทานชาดกและข่าวสาร บทบาทในการช่วยผ่อนคลายความเครียดในสังคม ให้ความบันเทิง ให้การศึกษาเผยแพร่ศาสนา และปกป้องรักษาบรรทัดฐานของคนในสังคม เกิดความรัก ความสามัคคีในชุมชน

หมอลำทองแปง พันบุปผา ศิลปินหมอลำกลอนที่มีชื่อเสียง (ลำกลอนประยุกต์) มีศักยภาพในการเป็นศิลปินหมอลำกลอนเป็นอย่างดี และได้รับรางวัลเชิดชูเกียรติต่างๆ แล้วยังคงให้ความสำคัญกับการแสดงหมอลำกลอน โดยใช้บทกลอนลำที่ประพันธ์ขึ้นเองขับร้อง โดยบทกลอนลำนั้นเป็นพื้นที่ในการแสดงความรู้ การสื่อสารเรื่องราวของสังคม ผ่านภาษาที่งดงาม ที่เข้าใจง่ายผ่านการร้องลำ และเป็นนักสื่อสารชั้นเลิศ

เอกสารอ้างอิง

คิด จินดากุล. (28 มีนาคม 2534). หมอลำกลอน บันเทิงพื้นบ้านที่ถูกกลืน. *มติชน*, หน้า 18.

ชนาธินาถ จงงาม. (มีนาคม 2559). *ศิลปะการแสดงหมอลำ*. เข้าถึงได้จาก

<http://projectart60.blogspot.com/>

ชุมเดช เดชภิมล. (2526). *หมอลำกลอน*. มหาสารคาม: ศูนย์สารนิเทศอีสานสิรินธร.

ณรงค์ชัย ปิฎกรัษต์. (2557). หมอลำพื้น หมอลำกลอน. *วัฒนธรรม*, 17.

ทิดโส สุดคะแนน. (2558). หมอลำยุคพัฒนา. *ทางอีสาน*

เยาวนิศ เต็งไตรรัตน์ . (2554). *สืบสานฮีตฮอยหมอลำ*. สืบค้นเมื่อ 15 พฤษภาคม 2562, จาก

<https://www.baanmaha.com/community/threads/>

สุรินทร์ ภาคศิริ. (2559). หมอลำกลอน. *ทางอีสาน*

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดศรีสะเกษ. (2560). *หมอลำส่วย*. สืบค้นเมื่อ 15 พฤษภาคม 2562, จาก

<https://www.m-culture.go.th/sisaket/>

หมอลำพื้นถึงหมอลำซิ่ง. (28 กุมภาพันธ์ 2539). *สยามรัฐ*, หน้า 7.

พัฒนาการการแสดงลิเกคณะศรราม น้ำเพชร

อัชฌายาง ตรีสมุทร
คณะศิลปกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการการแสดงลิเกคณะศรราม น้ำเพชร และความสัมพันธ์ของลิเกเด็กกับสังคมไทย จากการศึกษาพบว่า พัฒนาการการแสดงลิเกคณะศรราม น้ำเพชร แบ่งออกเป็น 3 ระยะ คือ 1. ลิเกเด็ก (พ.ศ. 2546 - 2549) 2. ลิเกลอยฟ้า (พ.ศ. 2550 - 2557) และ 3. ลิเกไฮเทค (พ.ศ. 2558 - 2562) ซึ่งจะเห็นได้ว่า ลิเกคณะศรราม น้ำเพชร มีการปรับเปลี่ยนการนำเสนอการแสดงไปสู่ “ความทันสมัย” ตามความนิยม และบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงตามความต้องการของผู้ชมในแต่ละช่วงเวลา การแสดงลิเกคณะศรราม น้ำเพชร มีการนำเสนอภาพความตื่นตาตื่นใจ ความสวยงาม ความอลังการ ที่ประกอบไปด้วยเครื่องแต่งกาย ฉาก แสง สี เสียง บนเวทีอย่างครบถ้วนทำให้ผู้ชมเพลิดเพลินไปกับการแสดง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมอบคุณค่าทางสังคมให้แก่ผู้ชมในความเป็นลิเกเด็กในระยะเริ่มแรกที่มีความน่ารัก น่าเอ็นดู และสะท้อนชีวิตจริงที่อยู่เบื้องหลัง กล่าวคือ นอกจากผู้ชมได้เกิดความชื่นชมในบทบาททางการแสดงของเด็กแล้ว ยังชื่นชมกับบทบาทในชีวิตจริงที่ต้องมีทั้งความรับผิดชอบอย่างสูงในด้านการเรียน การแสดง และที่สำคัญคือความกตัญญูต่อบุพการี ที่สามารถผูกโยงผู้ชมกับผู้แสดง ทำให้ลิเกคณะศรราม น้ำเพชร มีชื่อเสียงขึ้นมาอย่างรวดเร็ว และยังคงเป็นที่นิยมสืบต่อเรื่อยมาจนปัจจุบัน

คำสำคัญ: ลิเก, พัฒนาการการแสดง, ศรราม น้ำเพชร

The Acting Performance Development of Likay Sornram Namphet

Oatchayong treesamut

Faculty of Fine and Applied Arts

Suan Sunandha Rajabhat University

Abstract

The objective of this article is to study the acting performance development of Likay Sornram Namphet, Thai Traditional & Musical Arts and relationship between young Likay and Thai society. The results revealed that the acting performance development of this captioned popular Likay Sornram Namphet could be divided into 3 stages; 1. Young Likay (the performance acted by young performers : B.E. 2546 -2549), 2. Loy Fah Likay (acting performance presented on a high stage with a musical band set up behind: B.E. 2550 - 2557) and 3. Hi - Tech Likay (using high technology to create more magnificent performance: 2558 - 2562), respectively. Considering the acting performance of Likay Sornram Namphet, it was found that the acting performance style has been periodically developed so as to be in line with the “modernity” and the social context that have been changed according to audiences’ requirement in each period of time. With their acting performance style represented through spectacular, elegant and magnificent images of costumes, scenes, light and sound, these encouraged and attracted audiences to fully enjoy with the performers. Particularly, the young Likay performing at the first stage also contributed a social value towards audiences due to their loveliness and real-life story behind the scene. In other words, the audiences appreciated not only their acting performance but also their high responsibilities for studying, performing and importantly gratitude towards parents. Consequently, the reflection of these aspects can then unavoidably contribute the compassion and attachment between the performers and the audiences that help drive Likay Sornram Namphet to be rapidly well - known and continue being popular till present.

Keywords: Likay, acting performance, Sornram Namphet

บทนำ

การแสดงพื้นบ้าน เป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่า ที่บรรพบุรุษไทยได้สั่งสม สร้างสรรค์ และสืบทอดไว้เป็นเอกลักษณ์ประจำชาติ ซึ่งลักษณะ หรือการแสดงจะออกมาในรูปแบบใดนั้น ขึ้นอยู่กับสภาพภูมิศาสตร์ สิ่งแวดล้อม อาชีพ ตลอดจนกิริยา และความเชื่อ แต่ถึงอย่างไรนั้นก็นับเป็นการแสดงออกที่แฝงไว้ซึ่งความสนุกสนานเพลิดเพลิน และความบันเทิงในรูปแบบต่างๆ จนการแสดงพื้นบ้านเหล่านี้แพร่หลายไปทั่วทุกท้องถิ่นของประเทศ แต่ในปัจจุบันการแสดงพื้นบ้านบางประเภทอาจมีการปรับเปลี่ยนพัฒนาภูมิปัญญาบางอย่างไปตามยุคสมัย และสภาพสังคม ทั้งนี้เพื่อการปรับแต่งให้กลมกลืน สร้างความสนใจ ชวนให้ผู้ชมติดตามผลงานจนถึงนิยมชมชอบในศิลปะการแสดง ดังเช่น ภาคเหนือมีความเคลื่อนไหวที่นิยมพล ก็มีแนวโน้มไปทางพ็อนรำ อาทิ พ็อนสาวไหม พ็อนดาบ ภาคอีสาน เป็นภาคที่ผู้ใช้ภาษาโต้ตอบกันว่องไว ก็มีแนวโน้มการร้องตันเรื่องราวเล่าสู่กันฟัง และมีทั้งการรำแบบแข็ง รวมถึงการบรรเลงดนตรีประกอบ ภาคใต้ออกจะมีสำเนียงที่แปลกออกไป ทั้งเสียงเพลง และท่าพ็อนรำ ก็ประดิษฐ์ขึ้นเป็นของตนเองโดยเฉพาะ จึงมีแนวโน้มไปทางการแสดงการขับกลอน หนึ่งตะลุง โนรา และมีดนตรีในลักษณะการกระตุ้นอารมณ์ให้มีชีวิตชีวา ในภาคกลาง ผู้คนติดต่อไปมาหาสู่กันง่าย สื่อสารกันทั้งภาษาพูด และภาษาเขียน จึงทำให้ภาคกลางเป็นศูนย์รวมแห่งวัฒนธรรม รวมถึงการแสดงพื้นบ้านที่สะท้อนวิถีชีวิตความเป็นไทย อาทิ การแสดงลิเก รูปแบบความบันเทิงที่สามารถเข้าถึงประชาชนได้เป็นอย่างดี (เรณู โกศินานนท์, 2535: 1-2)

ลิเก ศิลปะการแสดงของไทย ที่อยู่ควบคู่มา กับสังคม และการดำรงชีวิตความเป็นอยู่ของ คนไทย มาตั้งแต่ก่อนปีพุทธศักราช 2423 โดยสันนิษฐานว่าลิเกมีต้นกำเนิดมาจากพิธีสวดทาง ศาสนา เมื่อหลายพันปีก่อน ของชาวฮีบรู เรียกว่า “ซากุฮูร์” (Zakhur) เป็นการทำสมาธิสวดสรรเสริญพระผู้ เป็นเจ้า ชาวมุสลิมรับมาใช้เป็นการแสดงในเชิงศาสนาในพิธีนังสวดสมาธิสรรเสริญพระอัลล่าห์ใน สุเหร่า เรียกว่า “ซิกิร” (Zikir) หรือ “ซิกิร” (Zikir) และภายหลังได้ออกเสียงคำนี้เพี้ยนไปเป็น ดฮิกิร (Dhikir) และได้แพร่หลายไปยังอินเดีย เกาะสุมาตรา เกาะชวา และแหลมมลายูตามลำดับ จนกระทั่ง เข้ามาในภาคใต้ของประเทศไทยในจังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส และสตูล แล้วเปลี่ยนเสียงเรียกไป ตามภาษาถิ่นมาเลย่ว่า ดจิกเก (Dikay) หรือ ดิเก้ร ดจิกเกนี้ เมื่อเดินทางตามชาวไทยมุสลิมเข้ามาถึง กรุงเทพฯ คนกรุงเรียกกันตามสบายปากว่า ยี่เก เพราะ ดจิก ออกเสียงได้ยากในภาษาไทยจึง เปลี่ยนเป็น ยี่ แล้วลากเสียงตามสบายเป็น ยี่ดจิกเก จึงกลายเป็น ยี่เกในภาษาไทยที่ใช้เรียกกันมา (สุรพล วิรุฬห์รักษ์, 2539: 2)

ส่วนสำหรับคำว่า “ลิเก” นั้น เริ่มปรากฏใช้ครั้งแรกเมื่อใดไม่ปรากฏแน่ชัด หลักฐานเก่าที่สุดเท่าที่ค้นพบได้ปรากฏว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ล้นเกล้ารัชกาลที่ 6 ทรงใช้คำว่า

“ลิเก” (Like) ในพระราชอรรถาธิบายละครไทยเป็นภาษาอังกฤษ เมื่อ พ.ศ. 2454 หลังจากนั้นมา คำว่า ลิเก ก็เป็นคำที่ใช้กันแพร่หลายในภาษาไทย ส่วนคำว่า ยี่เก ยังคงใช้ในการพูดอยู่นั่นเอง

ต่อมาในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี มีพระราชกฤษฎีกากำหนดวัฒนธรรมทางศิลปกรรมเกี่ยวกับการแสดงละครใน พ.ศ. 2485 โดยให้ใช้คำว่า “ลิเก” เป็น “นาฏดนตรี” คำนี้ แต่กลับไม่เป็นที่นิยม เนื่องจากคนลิเกเองก็เรียกตัวเองว่า ลิเก และผู้คนที่ยังติดปาก กับชื่อเดิมอยู่ คำว่า นาฏดนตรีจึงสูญไปเมื่อสิ้นยุคจอมพล ป.พิบูลสงคราม จึงมีการใช้คำว่า ลิเก จนถึงปัจจุบัน (นงคณัฐ ไพโรพิบูลยกิจ, 2541: 9 - 12)

อย่างไรก็ตาม การแสดงลิเก เริ่มซบเซาลงไปบ้างในปีพุทธศักราช 2460 เนื่องจากสื่อประเภทอื่นๆ ได้เข้ามามีอิทธิพลแทนที่สื่อพื้นบ้านอย่างลิเก จึงทำให้ลิเกต้องมีการปรับเปลี่ยน และพัฒนาความสามารถทางการแสดง และรูปแบบ รวมถึงวิธีการนำเสนอให้ทันสมัย แต่ยังคงรักษา ไว้ซึ่งแก่นของการแสดงที่ประกอบไปด้วยการร้อง “ราชนิเกลิง” หรือ “รานิเกลิง” การรำ หรือเครื่องแต่งกาย ทั้งนี้ก็เพื่อสร้างแรงดึงดูดให้เป็นที่นิยมของผู้ชม และติดตามการแสดงลิเกอย่างต่อเนื่อง (พลาตศิษฐ์ สิทธิชัยกิจ, 2540: 10)

จากที่ได้กล่าวมาในข้างต้นนั้น ผู้วิจัยจึงเกิดความสนใจเกี่ยวกับปัจจัยที่ยังส่งผลให้ลิเกคณะศรธรรม น้ำเพชร เป็นคณะลิเกที่ได้รับความนิยมจากบรรดาผู้ชม และคณะเจ้าภาพ จนมีคิวจองการแสดงเกือบเต็มทุกปี โดยผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาการมีพัฒนาการการแสดงลิเกคณะศรธรรม น้ำเพชร ในช่วงระยะเวลาต่างๆ ท่ามกลางการปรับเปลี่ยนทางสังคม ควบคู่ไปพร้อมกับความสัมพันธ์ของลิเกเด็กกับสังคมไทย โดยมุ่งหวังให้เห็นถึงคุณค่า และความสำคัญของการแสดงลิเกคณะศรธรรม น้ำเพชร ซึ่งจัดเป็นองค์ความรู้ที่มีความสำคัญ สามารถเป็นข้อมูลในทางทฤษฎี และเป็นแนวทางการปฏิบัติในการปรับเปลี่ยนการแสดงให้เข้ากับยุคสมัย รวมถึงเป็นการอนุรักษ์ และสืบทอดกระบวนการแสดงลิเก เพื่อเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่มีความสนใจในการศึกษาต่อไป

วัตถุประสงค์

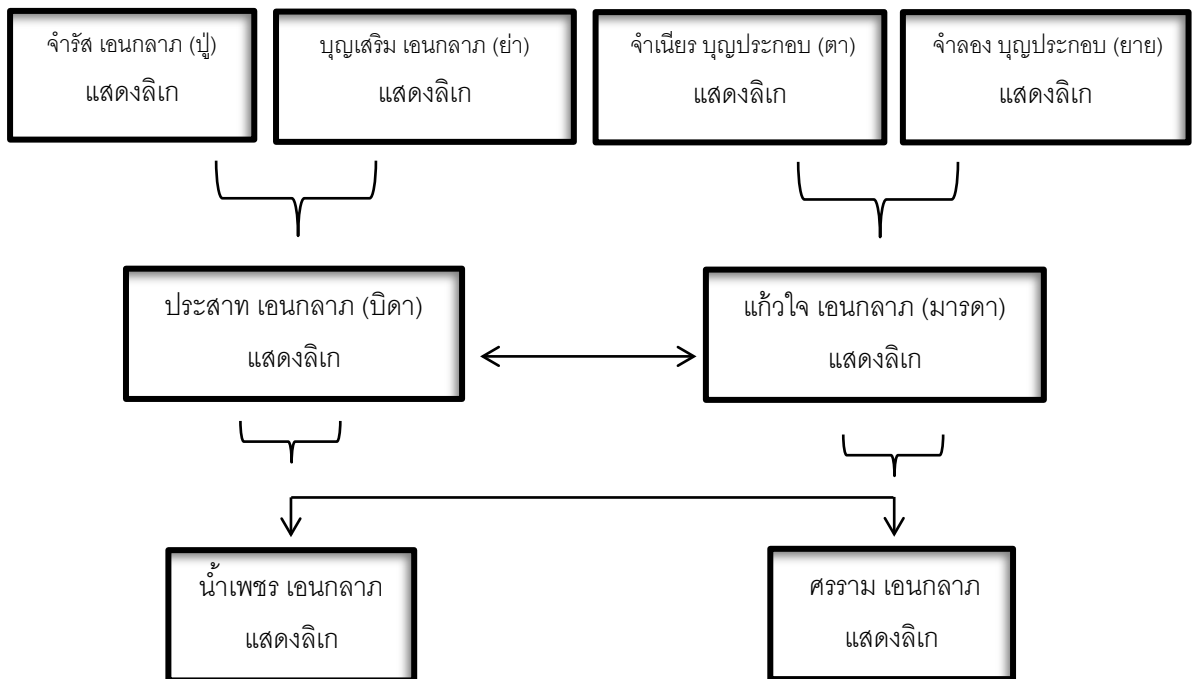
เพื่อศึกษาพัฒนาการการแสดงลิเกคณะศรธรรม น้ำเพชร และความสัมพันธ์ของลิเกเด็กกับสังคมไทย โดยการศึกษาจากเอกสาร การสัมภาษณ์ และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม ได้แก่ การชมการแสดง การเข้าร่วมแสดงเป็นนักแสดง และการร่วมธรรมเนียมปฏิบัติต่างๆ ในคณะลิเก

ประวัติศรธรรม น้ำเพชร

ศรธรรม น้ำเพชร เป็นที่รู้จักกันในนามชื่อคณะลิเกศรธรรม น้ำเพชร หรือ 2 นักแสดงแม่เหล็กของคณะ ทั้งศรธรรม และน้ำเพชรเป็นพี่น้องร่วมบิดา มารดาเดียวกัน โดยพี่สาว ชื่อ นางสาวน้ำเพชร

เอนกลาภ หรือ เอ็น เกิดวันที่ 18 มกราคม พ.ศ. 2536 ส่วนผู้เป็นน้องชาย ชื่อ นายศรราภ เอนกลาภ หรือ แบงค์ เกิดเมื่อวันที่ 19 ธันวาคม พ.ศ. 2540 ทั้งสองเป็นบุตรของ นายประสาธ เอนกลาภ อดีตพระเอกลิเกคณะมนตรี มนต์รัก จากจังหวัดอ่างทอง และนางแก้วใจ เอนกลาภ หรือที่รู้จักกัน ในนามนางเอกตลอดกาล ดวงแก้ว ลูกท่าเรือ นางเอกลิเกคณะจำเนียรน้อย ดวงแก้ว ลูกท่าเรือ

นอกจากบิดา และมารดาเป็นผู้ประกอบอาชีพลิเกแล้ว ปู่ ย่า รวมถึงตา และยายของศรราภ และน้ำเพชร ก็มีอาชีพแสดงลิเกเช่นเดียวกัน จึงกล่าวได้ว่าศรราภ และน้ำเพชรได้ถูกปลูกฝัง การแสดงลิเกมาตั้งแต่ยังเยาว์ หรือตั้งแต่เกิด และได้สืบสายวิถีการแสดงลิเกมาโดยตรง ดังแผนภูมิการสืบทอดการแสดงลิเกของศรราภ และน้ำเพชรต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 1 การสืบทอด
ที่มา : อัจฉมา ยง ตรีสมุทร, 2561

ลิเกคณะศรราภ น้ำเพชร จัดตั้งคณะตั้งแต่ปี พ.ศ. 2546 จนถึงปี พ.ศ. 2561 รวมระยะเวลาทั้งหมด 15 ปี โดยในการก่อตั้งคณะมีจุดเริ่มต้นจากการที่นายประสาธ เอนกลาภ บิดาของนายศรราภ เอนกลาภ และนางสาวน้ำเพชร เอนกลาภ หรือผู้อยู่เบื้องหลังลิเกคณะศรราภ น้ำเพชร เล็งเห็นถึงพรสวรรค์ ของผู้เป็นลูกชาย ที่เริ่มทำการแสดงลิเกครั้งแรกตอนอายุ 4 ขวบ กับคณะลิเกของผู้เป็นมารดา คือ คณะจำเนียรน้อย ดวงแก้ว ลูกท่าเรือ จึงเริ่มก่อตั้งคณะลิเกขึ้นใหม่ โดยการนำบุคคลในครอบครัว เครือญาติ และบุตรหลาน มาร่วมแสดง และนำชื่อของบุตรทั้งสอง มาตั้งเป็นชื่อคณะ

และเปิดตัวในฐานะลิเกเด็ก จนปัจจุบันสืบเนื่องมาเป็นลิเกวัยรุ่น ซึ่งในการจัดตั้งคณะได้เริ่มจากการบันทึกวีซีดี และดีวีดี ในช่วงสมัยลิเกร้อยล้าน ซึ่งบันทึกครั้งแรกในเรื่อง กระต้อมเนื้อทอง ทำให้เริ่มได้รับความนิยม และเป็นที่ยู่อักมากขึ้นเรื่อยๆ จึงเริ่มมีการรับงานปลีก งานบันทึกวีซีดี และดีวีดี ในเรื่องที่ 2 คือ เรื่อง แม่จำพ้ออยู่ไหน จนมาถึงในเรื่องที่ 3 คือ ยุพราชม้าทอง เมื่อวีซีดี และดีวีดี เรื่องนี้ได้เผยแพร่ออกไปด้วยความสามารถของนายศรธรรม เอนกलग ที่มีความสามารถเฉพาะตัว ทั้งในเรื่อง การเดินม้า รำทวน การรำยรำ รวมไปถึงการขับร้องเพลง ด้วยวัยเพียง 6 ขวบเท่านั้น จนทำให้ได้รับฉายา “พระเอกม้าทองคำ” ทั้งนี้รวมไปถึงคณะทีมงานลิเกเด็กที่มากล้นไปด้วยความสามารถ ดังนั้น จากเริ่มได้รับความนิยม และเป็นที่ยู่อักของผู้ชมทั่วไปในช่วงแรกนั้น ได้ทำให้ลิเกคณะศรธรรม น้ำเพชร โด่งดังขึ้นจนเป็นที่นิยมอย่างมาก และได้รับการยอมรับจากบรรดาผู้ชม หรือ แม่ยกลิเกจำนวนมาก ทำให้คณะลิเกมีการติดต่อให้รับงานการแสดงที่แหล่งไหลเข้ามาอย่างไม่มีวันหยุด ปรากฏว่า ณ ตอนนี้อลิเกคณะศรธรรม น้ำเพชรมีคิวจองการแสดงเกือบทุกวัน(ประสาธ เอนกलग, สัมภาษณ์, กันยายน 18, 2561)

ภาพที่ 1 : ผู้ชมการแสดงลิเกคณะศรธรรม น้ำเพชร
ณ วัดพระขาว อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
ที่มา : อัจฉราย ตรีสมุทร, 22 มีนาคม 2562

พัฒนาการการแสดงลิเกคณะศรธรรม น้ำเพชร

จากการศึกษาลิเกคณะศรธรรม น้ำเพชร ตั้งแต่แรกเริ่มก่อตั้ง คือในปี พ.ศ. 2546 จนถึงปี พ.ศ. 2562 พบว่า สามารถแบ่งพัฒนาการการแสดงลิเกคณะศรธรรม น้ำเพชร ออกเป็น 3 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 ลิเกเด็ก ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2546-2549 เริ่มเผยแพร่การแสดงลิเกครั้งแรกในนาม คณะศรธรรม น้ำเพชร ในวันลอยกระทงปี พ.ศ. 2546 ณ ตำบลจรเข้ร้อง อำเภอไชโย จังหวัดอ่างทอง จากนั้นจึงเริ่มมีงานการแสดงเพิ่มเข้ามาอย่างต่อเนื่อง โดยรูปแบบ และขั้นตอนในการแสดงลิเกนั้น เริ่มด้วยการรำถวายมือ ตามด้วยการออกแขก และการแสดงลิเกเป็นเรื่องราว ใช้ผู้แสดงชายจริงหญิงแท้มีบทพูด และบทร้องตามท้องเรื่อง ที่หัวหน้าคณะกำหนดให้ก่อนการแสดง บางเรื่องอาจมีการบรรยายหัวเรื่อง หรือมีการบรรยายตัวละครจากหลังเวที เพื่อให้ผู้ชมเข้าใจง่ายขึ้น แล้วจบด้วยการ

ลาโรง ซึ่งเป็นธรรมเนียมให้มีการบรรเลงปี่พาทย์ลาโรง โดยผู้แสดงกราบอำลาผู้ชม สำหรับเรื่องที่ใช้ประกอบการแสดงในช่วงระยะเวลานี้มีจำนวนเพียง 5 เรื่อง เท่านั้น ได้แก่

1. เรื่อง กระต๋อมเนื้อทอง
2. เรื่อง แม่เจ้าพ่ออยู่ไหน
3. เรื่อง ยุพราชม้าทอง
4. เรื่อง แม่ให้เข้ามาตามพ่อ
5. เรื่อง หนามยอกอก โดยทั้ง 5 เรื่องนี้ มีการเผยแพร่ผลงานทางด้านวีซีดี และดีวีดี

จนทำให้เริ่มเป็นที่รู้จักของผู้ชม และบรรดาแม่ยกลิเกจำนวนมาก ซึ่งเรื่องที่มีความโดดเด่นที่สุด คือ เรื่อง ยุพราชม้าทอง เนื่องจากเป็นเรื่องที่สร้างชื่อเสียงให้กับลิเกคณะศรราม น้ำเพชรโดยประเด็น ที่สำคัญของเนื้อเรื่องนี้มีการนำเสนอบทบาทของตัวม้าทอง ซึ่งรับบทโดยนายศรราม เอนกกลาก ที่มีอายุเพียง 6 ขวบเท่านั้น จึงทำให้เห็นความน่ารัก น่าเอ็นดู ผสมผสานไปพร้อมกับความสามารถ ทั้งด้านการร้อง การรำที่ได้รับการฝึกฝนมาเป็นอย่างดี จนได้รับฉายาว่า “พระเอกม้าทองคำ” จึงเป็นที่มาของความโดดเด่นของเรื่องนี้

ภาพที่ 2 : รำม้าในเรื่อง ยุพราชม้าทอง

ที่มา :

[https://rose.co.th/video_detail.php?id=18,](https://rose.co.th/video_detail.php?id=18)

10 พฤษภาคม 2562

ส่วนองค์ประกอบการแสดงระยะนี้ ด้านขนาดเวทีมีเพียง 12 เมตร ฉากทำด้วยผ้าใบเขียนสี เป็นสถานที่ต่างๆ ตามท้องเรื่อง เช่น ท้องพระโรง ห้องรับแขก ป่า ถ้ำ น้ำตก เป็นต้น

ระยะที่ 2 ลิเกลอยฟ้า ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2550 - 2557 เริ่มมีการปรับเปลี่ยนมากขึ้น โดยการขยายขนาดเวทีการแสดงให้ยาวออกไปถึง 20 เมตร นับว่าเป็นขนาดเวทีที่ใหญ่มาก ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 3 : การขยายขนาดเวทีการแสดงเป็น 20 เมตร ในช่วงระยะที่ 2

ที่มา : อัจฉมายง ดรีสมุทร, 9 พฤศจิกายน 2561

นอกจากการขยายขนาดเวทีแล้ว ยังมีการเพิ่มแสง สี เสียงมากขึ้น รวมไปถึงเครื่องแต่งกายของนักแสดงที่เพิ่มเครื่องเพชรให้ดูวาววามมากขึ้นกว่าแต่เดิม มีการนำผ้าที่มีรูปแบบแปลกใหม่มาตัดชุดการแสดง มีการเปลี่ยนแปลงฉากจากฉากผ้าเป็นฉากไวเนล ทั้งนี้ก็เพื่อเพิ่มความทันสมัยและอรรถรสในการชมการแสดง อีกทั้งเรื่องราวยังมีบทเจรงามากขึ้น เนื้อเรื่องดำเนินไปรวดเร็วทันใจ สนุกสนาน มีการนำคำพูดที่คนในปัจจุบันนิยมใช้ทั้งวัยรุ่น และวัยทำงาน เพื่อเสริมให้เห็นว่าการแสดงนี้สามารถรองรับได้ทุกช่วงวัย สามารถปรับเปลี่ยนเรื่องราวในการแสดงได้บ้างตามความเหมาะสมในช่วงเวลา มีการเพิ่มเติมเรื่องสำหรับการใช้ในการแสดง แต่ยังคงไว้ซึ่งรูปแบบ และขั้นตอนในการแสดง

ระยะที่ 3 ลิเกไฮเทค ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2558 - 2561 เริ่มมีการรับงานประเภทวงดนตรีลูกทุ่งเพิ่มเติม หากเป็นความประสงค์ของคณะเจ้าภาพ แต่จะเป็นการหาแยกระหว่างวงดนตรีลูกทุ่ง และการแสดงลิเก หรือในบางครั้งอาจมีความประสงค์บางประการของคณะเจ้าภาพที่ต้องการชมวงดนตรีลูกทุ่งก่อนการแสดงลิเกก็สามารถรับงานประเภทนี้ได้แต่เป็นช่วงโอกาสที่น้อยมาก แต่ในการแสดงวงดนตรีลูกทุ่งจะแสดงประจำทุกปีเนื่องในงานไหว้ครู

ภาพที่ 4 : คอนเสิร์ตในงานไหว้ครูประจำปี 2561 ของลิเกคณะศรธรรม น้ำเพชร
ณ วัดท่าการ้อง ตำบลบางป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
ที่มา : อัชฌาย์ ตรีสมุทร, 18 พฤศจิกายน 2561

สำหรับการแสดงลิเกมีการใช้เทคนิคมัลติมีเดีย แสง สี เสียง มาประกอบเพื่อเพิ่มความทันสมัยมีการแสดงรำ ระบายชุดต่างๆ ต่อจากการรำถวายมือ ดังภาพ

ภาพที่ 5 : การรำถวายมือของลิเกคณะศรธรรม น้ำเพชร
ที่มา : อัชฌาย์ ตรีสมุทร, 19 พฤศจิกายน 2561

ภาพที่ 6 : การแสดงรำเหย้าใหม่ดัดแปลงต่อจากการรำถวายมือ

ที่มา : อัชฌายาง ตรีสมุทร, 22 มีนาคม 2562

สำหรับเรื่องที่ใช้แสดงนั้นมีการเพิ่มเติมเรื่องราวใหม่ๆ มีการนำเสนอบทบาทที่หลากหลาย มีความสมจริง ทั้งนี้ก็เพื่อการแสดงถึงศักยภาพ และคุณภาพของผู้แสดง ยกตัวอย่างเช่น เรื่อง ขุนช้างขุนแผน ตอน วันทองห้ามทัพ ในการแสดงมีการนำเสนอฉากที่มีความสมจริง

ภาพที่ 7 : ฉากอสุรกายวันทองในการแสดงลิเกคณะศรธรรม น้ำเพชร

โดยใช้สื่อมัลติมีเดีย และแสง ในเรื่อง ขุนช้างขุนแผน ตอน วันทองห้ามทัพ

ที่มา : อัชฌายาง ตรีสมุทร, 19 พฤศจิกายน 2561

และยังมีการนำเพลงสองไม้ เพลงเสภา เพลงเขนง เพลงไต่ลวดนำมาใช้ประกอบการแสดงลิเก แต่สำหรับความเด่นชัดของเนื้อเรื่องนี้ประเด็นที่สำคัญที่สุด คือ การนำเสนอจากวรรณกรรมสู่การแสดงลิเก ซึ่งถ้าพูดถึงเนื้อเรื่องนี้ย่อมเป็นที่รู้จักโดยทั่วไป จึงถือเป็นความท้าทายอย่างหนึ่งสำหรับการนำเสนอ แต่ถึงอย่างไรนั้นการนำเสนอก็เป็นที่น่าชื่นชมเป็นอย่างมาก เนื่องจากถึงแม้ว่าจะเป็นเรื่องราวจากวรรณกรรมแต่มีการนำความเป็นลิเก คือ การคงเพลงราชินิกุลไว้ และยังสามารถถ่ายทอดเรื่องราวได้อย่างสมบทบาท (พิมพ์จุฑา วรรณสกุลรัตน์, สัมภาษณ์, มีนาคม 14, 2562)

จะเห็นได้ว่า ดังที่กล่าวมานั้นในแง่หนึ่งอาจมองว่าเป็นเพียงรูปแบบ และการนำเสนอในการแสดงที่ไม่ได้มีรูปแบบที่แตกต่างจากคณะลิเกทั่วไป แต่ในอีกแง่หนึ่งเมื่อพิจารณาลึกเข้าไป จะพบว่า ลิเกคณะศรธรรม น้ำเพชร ได้มีการปรับเปลี่ยนทิศทางไปสู่ “ความทันสมัย” ทั้งนี้เนื่องมาจากบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลง และความต้องการของผู้ชม ดังเช่น การเพิ่มความตระการตาด้วยเครื่องแต่งกาย หรือเรื่องราวในการแสดงที่นำเสนอผ่านความสมจริงมากขึ้น ทั้งการถ่ายทอดบทบาท

ของผู้แสดง รวมถึงการนำเสนอฉากระบบแสง สี เสียง เพื่อดึงดูดความสนใจ รวมถึงการเพิ่มช่วงคอนเสิร์ตบ้างหากเป็นความประสงค์ของคณะเจ้าภาพ ทั้งนี้ก็เพื่อให้สอดคล้องกับรสนิยมของผู้ชมที่เป็นผู้เสพความสวยงามภายใต้การปรับเปลี่ยนของสังคมตามยุคสมัย

ลิเก เป็นศิลปะการแสดงที่เน้นปฏิสัมพันธ์โดยตรงระหว่างผู้แสดงกับผู้ชม ดังนั้น ลิเก จึงต้องปรับตัวต่อความต้องการ และรสนิยมทางศิลปะของผู้ชมอยู่ตลอดเวลา ลิเกจะไม่สามารถดำรงอยู่ได้หากฝืนกระแสความนิยมของคนดู ในแง่นี้ลิเกจึงได้พัฒนาความสัมพันธ์ในเชิงอุปถัมภ์ระหว่างผู้ชมกับผู้แสดงที่ซับซ้อนขึ้นเพื่อตอบสนองปฏิสัมพันธ์ดังกล่าว (สุรียา สมุทคุปต์ และคณะ, 2541: 205)

ในเขตหน้าฉากของการแสดงลิเกอาจนำเสนอภาพความตื่นตาตื่นใจ ความสวยงาม และความอลังการ ที่ประกอบไปด้วยเครื่องแต่งกาย ฉาก แสง สี เสียงที่ครบครัน รวมถึงความแปลกใหม่ที่นำมาผสมผสานกับการแสดงลิเก จนทำให้ผู้ชมเพลิดเพลินไปกับสิ่งที่ลิเกปรับตัว แต่ลึกเข้าไปในเขตหลังฉากผู้ชมต่างบริโภคคุณค่าทางสังคมที่ตนเองต่างซึ่มซมไปพร้อมกัน (เบญจพร ดีขุนทด, 2551: 136)

ความสัมพันธ์ของลิเกเด็กกับสังคมไทย

ในแง่คุณค่าทางสังคมอย่างหนึ่งของลิเกคณะศรธรรม น้ำเพชร ที่นำเสนอส่งผ่านการแสดงที่ปรับเปลี่ยนทางสังคม คือ ความเป็นลิเกเด็ก เพราะหากเมื่อพิจารณาลึกเข้าไปจะพบว่า จากการแสดงที่มีความน่ารัก น่าเอ็นดู เมื่อมองทะลุผ่านเบื้องหลังฉากการแสดง หรือชีวิตจริงที่อยู่เบื้องหลัง ผู้ชมอาจไม่ได้ชื่นชมเฉพาะบทบาททางการแสดงเท่านั้น หากแต่มองถึงบทบาทความรับผิดชอบของเด็กในวัยนี้ ทั้งในด้านการเรียน ความกตัญญู สามารถหารายได้เพื่อสำหรับมาจุนเจือครอบครัว และสำหรับเป็นทุนการศึกษา อาทิ ด้วยความที่ลิเกคณะศรธรรม น้ำเพชร เป็นลิเกเด็กที่อยู่ในวัยกำลังศึกษามิงานการแสดงทุกวัน ในช่วงระยะเวลา 6 โมงเช้า หรือตี 5.30 สำหรับเด็กในวัยเรียนทุกคนจะต้องตื่นเพื่อสำหรับทำหน้าที่ในการเรียน พอถึงเวลาในช่วงเย็นก็เตรียมตัวเดินทางมางานการแสดง บางครั้งงานการแสดงไกลกว่าจะเดินทางมาถึง กว่าจะทำการแสดงเสร็จแล้วเดินทางกลับ ถึงบ้านของตนเองก็ประมาณระยะเวลาตี 3 - 4 ก็จะต้องเตรียมตัวไปโรงเรียน แต่ในบางครั้งเมื่อถึงบ้านแล้ว สามารถอาบน้ำเตรียมตัวไปโรงเรียนได้เลย ซึ่งสิ่งเหล่านี้ถูกถ่ายทอดผ่านการสื่อสารของกลุ่มชน ยิ่งทำให้ระบบคุณค่าถูกนำเสนอผ่านภาพลักษณ์ในการแสดงลิเกที่ผสมผสานไปพร้อมกับความสามารถในวัยเด็ก ซึ่งถือเป็นสิ่งที่สามารถ ผูกใจผู้ชมไว้ได้ในส่วนหนึ่ง

ภาพที่ 8 : การแต่งหน้าที่ยังคงอยู่ในเครื่องแบบนักเรียน
ที่มา : อชฌายาง ตรีสมุทร, 12 พฤษภาคม 2562

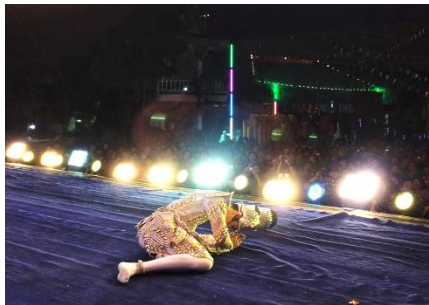
แต่เมื่อระยะเวลาผ่านไปจากความน่ารัก น่าเอ็นดูกลับกลายเป็นสิ่งที่ต้องนำเสนอ คือ ความสามารถที่จะดึงดูดผู้ชมสนใจในการแสดง การเข้าถึงบทบาทต่างๆ ที่ผ่านการฝึกซ้อมผสมผสานไปพร้อมกับความเป็นทีมงานที่สามารถทำงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ (แก้วใจ เอนกลาง, สัมภาษณ์, กันยายน 18, 2561)

ภาพที่ 9 : การซ้อมการแสดงลิเก ณ บ้านของนายประสาท เอนกลาง

ที่มา : อัจฉมายง ตรีสมุทร, 4 ตุลาคม 2561

และสิ่งที่ขาดไม่ได้สำหรับผู้แสดงกับผู้ชม คือ การวางตัว การมีสัมมาคารวะ การอ่อนน้อม ถ่อมตัว รวมถึงความจริงใจ และไม่แบ่งชนชั้น

ภาพที่ 10 : พระเอกศรธรรม เอนกลาง กราบเคารพผู้ชมเมื่อออกทำการแสดงหน้าเวทีทุกครั้ง

ที่มา : อัจฉมายง ตรีสมุทร, 26 ตุลาคม 2561

ผู้ชมเป็นบุคคลสำคัญในการแสดงลิเก ลิเกไม่สามารถดำรงอยู่ได้หากขาดผู้ชม ดังนั้นไม่ว่าผู้ชมจะมาในรูปแบบใด ผู้ชม คือ ผู้มีพระคุณที่เป็น “กำลังใจ แรงสนับสนุน” ที่มีคุณค่ามาก การดูแลใส่ใจ จึงเป็นเรื่องที่สำคัญ เพราะการที่ผู้ชมเดินทางมาชมการแสดงระยะทางไกล หรือไกล ผู้ชมก็ยังเดินทางมายังรอพบเพื่อพูดคุย และเก็บภาพทุกครั้ง นี่จึงเป็นการตอบแทนที่ศิลปินสามารถทำได้ ดังคำสำคัญที่กล่าวว่า “ใจแลกใจ” (ศรธรรม เอนกลาง, สัมภาษณ์, พฤษภาคม 7, 2562)

ภาพที่ 11 : สัมภาษณ์นายศรธรรม เอนกกลาก
ที่มา : อชฌายาง ตริสมุทฺร, 11 พฤษภาคม 2562

การเข้าถึงตัวศิลปินได้ง่ายมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อความรู้สึกว่าตนเองมีคุณค่าในสายตาของศิลปิน ดังนั้น ความจริงใจ ความใกล้ชิดไม่ว่าจะตั้งใจ หรือไม่ตั้งใจก็ตาม ระบบคุณค่าทางสังคมที่นำเสนอผ่านภาพลักษณ์ของคณะลิเกจึงสามารถทำให้ผู้ชมรับรู้ถึงคุณค่าเหล่านั้นไว้ได้

อย่างไรก็ตาม ผู้ชม คือ ผู้ที่ร่วมกำหนดคุณค่าทางสังคมที่ถูกนำเสนอผ่านภาพลักษณ์ของการแสดงลิเกไว้ ไม่ว่าจะเป็นการมองเห็นความเป็นเด็กที่มีความรับผิดชอบ ความกตัญญูรู้คุณ ความอ่อนน้อมถ่อมตน หรือการทำงานอย่างหนักเพื่อความสำเร็จ และการดำรงชีวิต ซึ่งล้วนเป็นการมองเห็นภายใต้การแสดงลิเกของเด็กกลุ่มหนึ่ง อันเป็นคุณค่าที่สังคมไทยส่วนใหญ่ยอมรับ และชื่นชมคุณค่าเหล่านั้น

สรุป และอภิปรายผล

ลิเกคณะศรธรรม น้ำเพชร มีจุดเริ่มต้นจากนายประสาธ เอนกกลากถึงเห็นพรสวรรค์ ของผู้เป็นลูกชาย นั่นคือ นายศรธรรม เอนกกลาก แล้วจึงก่อตั้งคณะลิเกขึ้น โดยการนำบุคคลในครอบครัว เครือญาติ และบุตรหลานมาร่วมแสดง จนเริ่มมีชื่อเสียง และเป็นที่ยู่งักอย่างมากจากการบันทึกวีซีดี และดีวีดี เรื่อง ยุพราชฆ่าทอง และด้วยความสามารถทั้งด้านการร้อง การรำ การทู่เมทกับงานอย่างเต็มทีบวกกับความน่ารัก สดใส ของนายศรธรรม เอนกกลาก จึงทำให้งานหลังไหลมาอย่างไม่วันหยุด

ลิเกคณะศรธรรม น้ำเพชร ได้รับความนิยมนอย่างต่อเนื่อง โดยปัจจัยหลักที่สำคัญ และส่งผลต่อลิเกคณะศรธรรม น้ำเพชร มากที่สุด คือ ความเป็นทีมงานลิเกเด็ก และพัฒนาจนสืบเนื่องมาเป็นลิเกวัยรุ่น รวมถึงการมีพัฒนาการของลิเกคณะศรธรรม น้ำเพชร ซึ่งสามารถแบ่งพัฒนาการออกเป็น 3 ระยะ ตั้งแต่แรกเริ่มก่อตั้ง คือในปี พ.ศ. 2546 จนถึงปี พ.ศ. 2562 ลิเกคณะศรธรรม น้ำเพชร ยังคงรักษาเอกลักษณ์ รูปแบบในการแสดงลิเกไว้ แต่จำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลง และเพิ่มเติมองค์ประกอบในการแสดงต่างๆ อย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ก็เพื่อเพิ่มอรรถรสในการชมการแสดง อาทิ เวที ฉาก แสง สี เสียง อุปกรณ์ทางเทคนิค รวมถึงเครื่องขยายเสียง และเครื่องแต่งกายต่างๆ หรือเรื่องที่ใช้

สำหรับการแสดงจะต้องมีการเพิ่มเติมเรื่องราวใหม่ๆ บทบาทต่างๆ ที่มีความแปลกใหม่อยู่เสมอ เนื่องจากบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลง และความต้องการของผู้ชม ที่ทำให้ลิกเอกณะธรรม น้ำเพชร และปรับเปลี่ยนทิศทางไปสู่ “ความทันสมัย” แต่หากพิจารณาถ่วงไปแล้วลิกเอกณะธรรม น้ำเพชร ไม่เพียงแต่นำเสนอความทันสมัยเท่านั้น หากแต่นำเสนอความเป็นเด็กที่สามารรถผูกโยงกับคุณค่าทางสังคมไทย และถ่ายทอดไปถึงผู้ชมได้ โดยเห็นจากการแสดงที่มีความน่ารัก น่าเอ็นดู แต่หากมองทะลุผ่านเบื้องหลังฉากการแสดง หรือชีวิตจริงที่อยู่เบื้องหลัง ของเด็กในวัยนี้ ที่เขามีทั้งความกตัญญู ความรับผิดชอบ ผสมผสานพร้อมกับความสามารถที่ผู้ชมชื่นชม และเห็นถึงคุณค่าไปพร้อมกัน

เอกสารอ้างอิง

- แก้วใจ เอนกลาง. (18 กันยายน 2561). *ปัจจัยที่ทำให้ลิกเอกณะธรรม น้ำเพชรได้รับความนิยม*. (นางสาวอัชฌายา ตรีสมุทร, ผู้สัมภาษณ์)
- นงศ์นุช ไพโรพิบูลยกิจ. (2541). ประวัติความเป็นมาลิก. ใน นงศ์นุช ไพโรพิบูลยกิจ, *ลิก* (น. 9 - 12). กรุงเทพฯ: บริษัท เอส.ที.พี. เวิลด์ มีเดีย จำกัด.
- เบญจพร ดีขุนทด. (2551). ความหมายทางสังคมของลิกท่ามกลางการเปลี่ยนแปลง. *วารสารไทยคดีศึกษา*, 5(2), 91-140. สืบค้นจาก <http://digi.library.tu.ac.th/index/0024/5-2-Apr-Sep-2551/04PAGE91-PAGE140.pdf>
- ประสาธ เอนกลาง. (18 กันยายน 2561). *พัฒนาการการแสดงลิกเอกณะธรรม น้ำเพชร*. (อัชฌายา ตรีสมุทร, ผู้สัมภาษณ์)
- พลาดิษฐ์ สิทธิธัญกิจ. (2540). *ลิกไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: บริษัทโรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด.
- พิมพ์จุฑา วรณสกุลรัตน์. (14 มีนาคม 2562). *การแสดงลิกเอกณะธรรม น้ำเพชร เรื่อง ขุนช้างขุนแผน ตอน วันทองห้ามทัพ*. (อัชฌายา ตรีสมุทร, ผู้สัมภาษณ์)
- เรณู โกศินานนท์. (2535). การแสดงพื้นบ้าน. ใน เรณู โกศินานนท์, *การแสดงพื้นบ้านในประเทศไทย* (น. 2). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด.
- โรส มีเดีย แอนด์เอ็นเตอร์เทนเมนท์. (2547). ยูพราชม้าทอง (วีดิทัศน์). สืบค้นเมื่อ 10 พฤษภาคม 2562, จาก https://rose.co.th/video_detail.php?id=18
- ศรธรรม เอนกลาง. (7 พฤษภาคม 2562). *ผู้ชม*. (อัชฌายา ตรีสมุทร, ผู้สัมภาษณ์)
- สุรพล วิรุฬห์รักษ์. (2539). รากศัพท์ของคำว่าลิก. ใน สุรพล วิรุฬห์รักษ์, (น. 14). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด.

สุรียา สมุทคุปต์, พัฒนา กิติอาษา, ศิลปกิจ ตี๋ขันติกุล. (2541). *แต่งองค์ทรงเครื่อง: “ลิเก” ในวัฒนธรรมประเทศไทย*. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี, นครราชสีมา.

การเชื่อมความนิยมของรางวัลเวียนครก บ้านหมน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

กฤติมา แสงทองล้วน

นักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชาศิลปะการแสดง

คณะศิลปกรรมศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาการเชื่อมความนิยมของรางวัลเวียนครก บ้านหมน ตำบลท่าเรือ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช การศึกษาใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบเชิงคุณภาพโดยวิธีการรวบรวมข้อมูลแบบเน้นการสังเกตและการสัมภาษณ์เชิงลึก เป็นหลัก ผลการศึกษาพบว่า การไม่เห็นคุณค่าหรือไม่เห็นความสำคัญ เป็นปัญหาสำคัญที่ทำให้รางวัลเวียนครกสูญหายเร็วทำให้คณะรางวัลต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบการแสดงเพื่อให้เหมาะสมกับยุคสมัยยิ่งขึ้นเพื่อเป็นการอนุรักษ์ สืบทอด เผยแพร่ให้ยู่คู่สังคมไทยต่อไป

คำสำคัญ: รางวัลเวียนครก, บ้านหมน, การเชื่อมความนิยม

The Decline of the Motor Circle Dance at Mon Village, Amphoe Mueang, Nakhon Si Thammarat

Krittima Sangthongloun

Master Student in Performing Art

Faculty of Fine and Applied Arts

Suan Sunandha Rajabhat University

Abstract

The aim of this article is to study the decline in popularity of the Mortar Circle Dance at Mon village, Tambon Tha Ruea, Amphoe Mueang Nakhon Si Thammarat Province. Qualitative research methodology is applied to the study by means of data collection; based on observation and in-depth interview. Findings indicate that taking the Dance for granted or overlooking its importance is a major problem making the Dance quickly disappear. Therefore the troupe have to change its style of shows to be more suitable for the modern audience in order to conserve, inherit and disseminate to Thai society.

Keywords: Mortar circle dance, Mon village, popularity decline

บทนำ

จากสภาพความเป็นอยู่ของผู้คนในสังคมไทยยุคปัจจุบัน สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิต ของชุมชนเมือง ซึ่งมีความก้าวหน้าและพัฒนาไปอย่างรวดเร็วตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจของ หน่วยงานภาครัฐ สิ่งที่สะท้อนให้เห็นได้อย่างชัดเจนคือในเรื่องของเทคโนโลยีการสื่อสารและ อุตสาหกรรม สิ่งเหล่านี้เข้ามา มีบทบาทในชีวิตประจำวันของคนในชุมชนเมืองเป็นส่วนใหญ่ จึงทำให้วัฒนธรรมความเป็นอยู่เกิด การเปลี่ยนแปลง โดยมีเงื่อนไขทางสังคมและกาลเวลาอันเป็นปัจจัย หนึ่งในตัวกำหนดวัฒนธรรม ตะวันตกอย่างต่อเนื่องโดยผ่านการใช้เทคโนโลยี การสื่อสารที่หลากหลาย เช่น ภาพยนตร์ ซีรีส์หนัง อินเทอร์เน็ต เป็นต้น (กรมศิลปากร, 2539)

การแสดงรำวง จึงจัดเป็นการแสดงประเภทหนึ่งในการละเล่นของแต่ละท้องถิ่นที่ควรค่าแก่ การอนุรักษ์ เผยแพร่และสืบสาน ซึ่งในอดีตรำวงได้รับความนิยมอย่างแพร่หลาย โดยมุ่งส่งเสริมให้ เป็นศิลปะประจำชาติ จึงหมอบหมายให้กรมศิลปากรปรับปรุงการเล่นรำวงให้เป็นระเบียบแบบแผน พร้อมทั้งปรับปรุงเครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการเล่นเพิ่มเติม คือวงดนตรีสากลบรรเลง (กรมศิลปากร, 2539)

รำวงเวียนครกเป็นการแสดงรำวงพื้นบ้านในจังหวัดนครศรีธรรมราช กล่าวกันว่ารำวงเวียน ครกเกิดขึ้นในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี ในช่วงเวลานั้นรำวงได้รับความนิยมและแพร่หลายในภูมิภาคต่าง ๆ จังหวัดนครศรีธรรมราชก็เป็นอีกจังหวัดที่มีการแสดงชนิด นี้ บ้านหมน ตำบลท่าเรือ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ก็เป็นอีกชุมชนหนึ่งซึ่งปรากฏ ร่องรอยความนิยมแพร่หลายของรำวงเวียนครก รำวงเวียนครกเป็นศิลปะการแสดงที่อยู่คู่กับชุมชน ท่าเรือมาเป็นเวลาอันยาวนานและเคยเจริญรุ่งเรืองเมื่อ 60-70 ปีล่วงมาแล้ว โดยมีพ่อครูพุ่ม บุญ ล้อม เป็นผู้ริเริ่มและสนับสนุนการแสดงชนิดนี้เพื่อความบันเทิงและความสามัคคีในชุมชนซึ่งมีปรากฏ คณะรำวงเวียนครกหลายคณะ เช่น คณะเอกศิลป์ คณะล่องฟ้า (สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, 2542)

ภาพที่ 1 พ่อครูพุ่ม บุญล้อม (ผู้ริเริ่มการแสดงรำวงเวียนครกแบบท่า)

ที่มา : http://www.konnakhon.com/detail_news.html

ความสําคัญและที่มาของปัญหาวิจัย

นายฟอง เต็มรัตน์ และนายแดง เต็มรัตน์(สัมภาษณ์)15 มีนาคม 2562 ได้กล่าวไว้ สรุปได้ว่า รําวงเวียนครกอยู่คู่กับชุมชนท่าเรือตั้งแต่สมัยปู่ย่าตายาย จนรําวงเวียนครกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ดังนั้นจะเห็นได้จากรําวงเวียนครกมีการเล่นอยู่ในทุกโอกาสของสังคมไม่ว่าจะเป็นงานมงคลหรืองานอวมงคล คณะหลวงพ่อ ได้กล่าวไว้ดังนี้ รําวงเวียนครกมีอิทธิพลต่อชีวิตของชาวบ้านมากซึ่งปรากฏเป็นบทเพลงว่า โทน โทน โทน ได้ยินกลองโยน พวกโทนเข้าเส้น ได้ยินเสียงกลอง เอ็นนองพาเดิน ได้ยินเสียงรํามะนา เอ็นขาพาเล่น พวกเรารําเดินเป็นนักกีฬา(คณะหลวงพ่อ สัมภาษณ์ 15 มีนาคม 2562)

รําวงเวียนครกได้พัฒนาปรับเปลี่ยนรูปแบบการแสดงมาเรื่อยๆจนปรากฏหลักฐานชัดเจนเมื่อประมาณปี พ.ศ.2484 ได้เกิดการปฏิรูปวัฒนธรรมไทย ส่งผลให้รําวงเวียนครกมีรูปแบบการแสดงที่ชัดเจน และมีท่ารําสอดคล้องกับเนื้อหาสาระของบทเพลง ดังที่ พวง บุญล้อม และอุบล ยอดสุรางค์ (สัมภาษณ์ 15 มีนาคม 2562) ซึ่งเป็นผู้ริเริ่มก่อตั้งคณะรําวงเวียนครก บ้านหมน ตำบลท่าเรือ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ได้กล่าวสรุปได้ดังนี้ รําวงเวียนครก สมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี ในช่วงระยะเวลาดังกล่าวได้เกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นเหตุให้บ้านเมืองเกิดความกะสับ-กะส่าย ข้าวยากมากแพง ผู้คนขาดขวัญและกำลังใจ ประกอบการไหลบ่า ของกระแสวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามามีอิทธิพลครอบงำวัฒนธรรมไทย ทำให้รัฐบาลไทยการนำของจอมพล ป. พิบูลสงคราม มีนโยบายปฏิรูปวัฒนธรรมไทย คิดหาวิธีเชิดชูศิลปวัฒนธรรมไทย ให้ทันสมัยและทัดเทียมอารยประเทศ รุ่งหรือรําทอนก็เป็นอีกวัฒนธรรมที่มีการจัดระเบียบให้มีแบบ แผนและรูปแบบการแสดงที่เป็นสากลทันสมัยมากขึ้น

สรุปได้ว่า ในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม มีการปฏิรูปวัฒนธรรมให้ทันสมัยตามสมัยนิยมของวัฒนธรรมและมีการจัดระเบียบแบบแผนรูปแบบการแสดง เพื่อส่งเสริมและสนับสนุน การแสดง รําวงเวียนครกการตระหนักรู้ จิตสำนึกที่ดีและเป็นค่านิยมของเอกลักษณ์ไทย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

ศึกษาการเสื่อมความนิยมของรําวงเวียนครก บ้านหมน ตำบลท่าเรือ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

วิธีดำเนินงาน

การศึกษาในครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบเชิงคุณภาพโดยวิธีการรวบรวมข้อมูลแบบเน้นการสังเกตและการสัมภาษณ์เชิงลึก เป็นหลัก ศึกษาการเสื่อมความนิยมของรําวงเวียนครกผู้ให้ข้อมูลและผู้รู้หลักในพื้นที่การศึกษาคือ คณะรําวง ผู้นำท้องถิ่น ประชาชน และผู้ที่สนใจเก็บข้อมูลโดยใช้

บันทึกเสียง รวบรวมข้อมูลการแสดงพื้นบ้านรำวงเวียนครก วิถีสนทนากลุ่มและวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกในครั้งนี้เพื่อให้ได้ข้อมูลตรงตามประเด็นที่ต้องการศึกษา “การเชื่อมความนิยมของรำวงเวียนครก บ้านหมอน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

ประวัติความเป็นมาของรำวงเวียนครก

รำวงเวียนครกได้พัฒนามาจากการรำโทนในภาคกลางเกิดการปรับเปลี่ยนรูปแบบการแสดงมาเรื่อยๆ จนปรากฏหลักฐานชัดเจนรำโทนเป็นการละเล่นพื้นบ้านของคนไทยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือแถบจังหวัดนครราชสีมา มีวิธีการเล่นง่ายๆ โดยผู้เล่นชายหญิงจะล้อมวงประหม่อให้จังหวะกัน มีผู้คอยตีหน้าทับโทนเป็นจังหวะให้ชายหญิงที่มาร่วมสนุกสนานจับคู่กันรำรำกันไปรอบๆ เป็นวงตามเสียงโทน ในยุคแรกรำโทนยังไม่มีเนื้อร้อง เป็นเพียงการรำรำง่ายๆ ตามใจผู้รำให้ไปตามจังหวะโทนเท่านั้นราว พ.ศ.2483 จึงมีการนำเพลงรำโทนไปเล่นกันแพร่หลายในพระนครธนบุรี และจังหวัดต่างๆ เริ่มมีการแต่งเนื้อเพลงสั้นๆ ร้องให้เข้าจังหวะ พัฒนาทำรำให้เข้ากับเนื้อร้อง คนไทยเล่นเพลงรำโทนกันแพร่หลายที่สุดในระหว่างเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 เหตุที่คนไทยสมัยนั้นนิยมเล่นเพลงรำโทนเพราะมหรสพอื่นๆ เปิดการแสดงไม่ค่อยได้และรำโทนเป็นละเล่นที่ลงทุนน้อยเล่นง่ายเล่นได้ทุกเพศทุกวัยจึงเป็นการละเล่นที่สนุกสนานรื่นเริงยามค่ำคืนในสมัยนั้นภายหลังการเล่นรำโทนพัฒนาไปเป็นรำวงและรำวงมาตรฐานตามลำดับ (สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ 2550)

การปฏิรูปวัฒนธรรมของรำวงเวียนครก

จากอิทธิพลการปฏิรูปวัฒนธรรมไทยทำให้รำวงเวียนครกมีรูปแบบการแสดงที่ชัดเจนและมีแบบแผน ซึ่งลักษณะเหมือนกับการแสดงรำโทนของภาคกลาง และสันนิษฐานกันว่ารำวงเวียนครกแบบทำน่าจะได้รับอิทธิพลมาจากการรำโหนดังกล่าวด้วย ซึ่งรำวงเวียนครกแบบทำ ชาวบ้านโดยทั่วไปมักจะเรียกว่าคณะโทน และใช้ดนตรีรำมะนาเหมือนกัน แต่จะมีความแตกต่างกันซึ่งเนื้อร้อง และกระบวนทำรำที่รำวงเวียนครกแบบทำจะมีทำรำของโนราเป็นพื้นฐาน เช่น ทำเขาควาย เป็นต้น ดังที่ ผ่อง เต็มรัตน์(สัมภาษณ์ 15 มีนาคม 2562) ได้กล่าวไว้สรุปได้ว่า การรำวงเวียนครกแบบทำได้รับอิทธิพลจากการรำโทนของ ภาคกลางซึ่งเห็นได้จากรูปแบบการแสดง เครื่องดนตรี และการร้องเพลง เมื่อเทียบเคียงกันแล้วจะมี ลักษณะเหมือนเช่นชาวบ้านมักจะเรียกชื่อคณะรำวงเวียนครกว่า “คณะโทน” และมีดนตรีโทนและ รำมะนาปรากฏในเนื้อเพลงรำโทน ซึ่งเป็นเพลงหนึ่งที่ร้องเล่นหรือแสดงรำวงเวียนครก

รำโทนหรือรำวงเวียนครกแบบทำ ปรากฏหลักฐานการเข้ามาเผยแพร่ประมาณ พ.ศ.2484 ซึ่งมีลูกหลานชาวบ้านชุมชนวัดหมอน ได้ไปศึกษาในตัวเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช ได้พบเห็นและจดจำการแสดงรำวงเวียนครกที่มีรูปแบบและทำรำที่ชัดเจน มาเผยแพร่ในชุมชน โดยมีผู้ใหญ่ ผู้นำ

ชุมชน ตลอดถึงครูอาจารย์ให้การสนับสนุน ดังที่ พวง บุญล้อม และ อุบล ยอดสุรางค์ (สัมภาษณ์ 15 มีนาคม 2562) ได้กล่าวถึงการ เผยแพร่รางวัลเวียนนครกแบบท่าหรือรำไท่นในชุมชนวัดหม่นว่า รางวัลเวียนนครกที่มีท่ารำเป็นแบบแผน ซึ่งมีความ สวยงาม สนุกสนาน ก็ได้จัดจําและนำมาเผยแพร่ในชุมชนวัดหม่น โดยมีพ่อครูพุ่ม บุญล้อม เป็นผู้ให้ การสนับสนุนก่อตั้งเป็นคณะเอกศิลป์ โดยมีลูกศิษย์ของพ่อครูพุ่ม บุญล้อม ซึ่งเรียนอยู่ที่ชุมชนวัดหม่น เป็นผู้รำจากความนิยมของคณะเอกศิลป์ จึงทำให้มีคณะอื่นๆเกิดขึ้นตามมาหลายคณะ

โอกาสที่แสดงรางวัลเวียนนครก

รางวัลเวียนนครก รำไท่นหรือรางวัลเวียนนครกแบบท่า เมื่อครั้งสมัยที่ได้รับรับความนิยมแพร่หลาย มักจะเห็นรางวัลเวียนนครกเล่นในทุกโอกาส ทุกกิจกรรม จนเป็นธรรมเนียมนิยมในการจัดให้มีรางวัลในโอกาสต่างๆ รางวัลมาเป็นสื่อแสดงออกถึงมิตรไมตรี การตอบแทน การขอบคุณ การให้เกียรติ ตลอดถึงความสามัคคี เช่น เมื่อครอบครัวใดมีงานเจ้าภาพมักจะจัดให้มีรางวัลโดยนัยหนึ่งเจ้าภาพ ต้องการขอบคุณผู้มาร่วมงานหรือขอบคุณพ่อครัวแม่ครัวที่มาช่วยเหลือในงาน อีกนัยหนึ่งแขกผู้มีเกียรติก็ให้เกียรติเจ้าภาพโดยรางวัลช่วยงาน จากการศึกษาโอกาสที่แสดงรางวัลเวียนนครก ดังนี้

1. งานมงคลทั่วไป เช่น งานมงคลสมรส งานอุปสมบท งานขึ้นบ้านใหม่ เทศกาล ปีใหม่ วันสงกรานต์ เป็นต้น มักจะจัดให้มีรางวัลเวียนนครกเป็นสื่อให้ความบันเทิง โดยมากจะแสดงในเวลา กลางคืน เริ่มตั้งแต่เวลาประมาณ 1 ทุ่ม จนตึกหรือบางครั้งอาจจะรุ่งสว่าง ในสมัยก่อนถ้าเป็นงานอุปสมบท งานมงคลสมรส เจ้าภาพมักจะให้ลูกหลานมานั่งเป็นแถว เพื่อให้แขกหรือชาวบ้านที่มาช่วยงานโค้งรางวัลเพื่อเป็นการตอบแทน ขอบคุน และผู้มาเป็นแขกก็จะร่วมรำวง จนพูดกันติดปากว่า “รางวัลช่วยงาน

2. งานอวมงคล เช่น งานศพ งานทำบุญครบรอบวันตาย 100 วัน ในสมัยก่อนจะมีให้ อยู่เป็นประจำซึ่งชาวบ้านหรือเจ้าภาพต่างก็เข้าใจซึ่งกันและกันเจ้าภาพจัดให้มีรางวัลเวียนนครกในงาน ศพ มีนัยสำคัญเพื่อลดความโศกเศร้า และเพื่อต้องการไม่ให้มันเจ็บเหงา เพราะในสมัยก่อนบ้านเมือง ยังไม่เจริญ บ้านเรือนก็อยู่ห่างกัน การจัดให้มีรางวัลเพื่อให้มีเพื่อนบ้าน ญาติพี่น้องมาอยู่รวมกันเป็นเพื่อนเจ้าภาพหรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “อยู่เป็นเพื่อนศพ” โดยใช้กิจกรรมรางวัลเวียนนครกเป็นกิจกรรมร่วมรำวงเวียนนครกในงานศพมีหลายครั้งที่ดังที่ อุบล ยอดสุรางค์ (สัมภาษณ์ 15 มีนาคม 2562) ได้กล่าวถึงไว้ว่าในงานศพของคุณแม่เพลง บอกร้อย ได้นำคณะรางวัลจากชุมชนวัดหม่นไปช่วยงานศพ โดยมีพ่อพุ่ม บุญล้อม ครูพวง บุญล้อม ครูอุบล ยอด สุรางค์ และคณะไปร่วมงาน นอกจากนี้นายพวงค์ศิษย์ ยอดสุรางค์ (สัมภาษณ์ 15 มีนาคม 2562) ยังได้กล่าวถึงรางวัลเวียนนครกใน งานศพคุณปู่ ซึ่งในครั้งนั้นได้มีเพื่อนๆ ที่เรียนหนังสือด้วยกันมาช่วยงานศพ และร่วมรำวงกันในงานจนรางวัลเป็นสื่อให้เพื่อนกับน้องสาวได้รู้จักกันจนปัจจุบันทั้งคู่ได้แต่งงานอยู่กันเป็นครอบครัว ปัจจุบันความนิยมในการรำวงเวียน

ครกในงานอวมงคลจะไม่ค่อยมีให้เห็นเป็นเพราะ เจ้าหน้าที่ภาครัฐของความร่วมมือไม่ให้จัดเพราะว่าไม่เหมาะสมกับสภาพของงานที่มีความโศกเศร้า และอีกอย่างเป็นเพราะสภาพสังคมเปลี่ยนไป วัฒนธรรมจากส่วนกลางเข้ามามีอิทธิพลเหนือวิถี ชาวบ้าน จึงทำให้ดูว่าชาวบ้านบริเวณดังกล่าวไม่ทันสมัยไม่มีการศึกษา

แต่เมื่อวันที่ 2-3 มีนาคม 2550 งานบำเพ็ญกุศลศพนายสุรินทร์ แม่เต็มบ้านไม้แดง หมู่ที่ 5 ตำบลท่าเรือ อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช ได้มีการจัดให้มีรำวงเวียนครก ทุกคนที่ มาร่วมรำวงเวียนครกไม่ได้เพื่อสนุกสนาน แต่ร่วมรำวงเพื่อเป็นเกียรติให้แก่ผู้ตายที่ครั้งหนึ่งเคยเป็น สมาชิกคณะรำวงและชอบรำวงเป็นชีวิตจิตใจ

การประชันการแสดงรำวงเวียนครก

การประชัน รำวงเวียนครก นอกจากจะนิยมแสดงในงานหรือเทศกาลต่างๆแล้ว รำวง เวียนครกยังนิยมประชันเหมือนกับประชันโนราหรือหนังตะลุงดังที่อุบล ยอตสุรงค์ และชม เกริกภาค (สัมภาษณ์ 15 มีนาคม 2562) ได้กล่าวถึงการประชันรำวงเวียนครกว่ารำวงเวียนครกนิยมประชันกันเหมือนประชันโนรา ประชัน หนังตะลุง โดยใช้กติกาเดียวกับการประชันโรงจะมีตั้งแต่ 2 ขึ้นไปถึง 10 เลือกที่มีชื่อเสียอยู่ในระดับเดียวกันโรงแพ็คตัดออกมีประชันติดต่อกันหลายคืน เอรองชนะเลิศมา แข่งขันกันในคืนสุดท้ายและตั้งรางวัลเกียรติยศให้กับรำวงเวียนครกอีกด้วย ซึ่งจะนับจำนวนผู้ชมที่อยู่หน้าโรงเวลา ประชันมักจะประชันกันในเวลากลางวัน เริ่มตั้งแต่ 08.00 น. - 15.00 น. คณะโทน ล่องฟ้าเคยประชันกับคณะโทนพลายแก้ว โดยประชันกันที่วัดวังไทร ตำบลกำโลน อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช ผลปรากฏว่าคณะล่องฟ้าเป็นฝ่ายชนะ

นอกจากนี้ เอียด โรจนสุรงค์(สัมภาษณ์ 15 มีนาคม 2562) ได้กล่าวถึงการประชันในลักษณะเดียวกันสรุปได้ดังนี้ การ ประชันรำวงเวียนครกในวัดกุฎีขันตีพลาราม ตำบลท่าเรือ อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช ได้จัดให้มีการประชันด้วย 3 คณะโทนศรีฟ้า คณะโทนนิกนิยัม และคณะโทน ไตรมิตรนารี ซึ่งปรากฏผลการประชันชนะเลิศ คณะโทนศรีฟ้า

ความเชื่อของการแสดงรำวงเวียนครก

แก้บนหรือแก้หมรับรำวงเวียนครกนอกจากจะให้ความสุข ความบันเทิงเป็นสำคัญแล้ว รำวงเวียนครกยังเกี่ยวกับความเชื่อ ความศรัทธา ซึ่งเป็นที่พึ่งทางจิตใจชาวบ้านในชุมชน ดังจะเห็นได้จากคำบอกเล่าของพระ ต้นติปาโล และนางประถม นายประทีป (สัมภาษณ์ 15 มีนาคม 2562) ได้กล่าวถึงการนำรำวงเวียน ครกมาแก้หมรับว่า ชาวบ้านต้องการที่พึ่งทางจิตใจ ใครอยากได้อะไร เป็นทุกข์อะไร ก็บนบานสานกล่าวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์นับถือโดยมากชาวบ้านมักจะบนบานกับสมภารโอบ วัด

กฤษิ์ขันตพลาร" ทำเรือ อำเภอมืองนครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งชาวบ้านให้การนับถือเมื่อสิ่งทีบนบานไว้ได้รับตามทีอธิษฐานก็มักจะนำรางวัลเวียนครก แก้มหรับ ซึ่งปรากฏเป็นคำร้องว่า

“ขอเชิญทำเจ้าหมรับ ท่านเจ้าเอ้ยมารับพา รับเอาแต่เครื่องสักการะรับพาแต่ดอกไม้ไป (ข้า) เอาไปทิ้งในห้วย พาไปทิ้งในหมอง ทิ้งคลอง ทิ้งซิ่งน้ำไหล ลูกบนเอาไว้เมื่อยามทุกซ์ เมื่อยามสนุก รำ โทณถวาย ขอให้ขาดกันตั้งแต่นี้ไปเทพไทเทวาลงมาเป็นพยาน”

“สมภารพ่อท่านวัดกฤษิ์ขันตพลาราม เป็นทียุตพวกโทนของข้า เชิญมาเกิดพ้อมมา (ข้า) มารับเอาเครื่องสักการะ รับเอาดอกไม้ไป เอาไปทิ้งในห้วย พาไปในทิ้งในหมองทิ้งคลอง ทิ้งซ่องน้ำไหล ลูกบนเอาไว้เมื่อยามทุกซ์ เมื่อยามสนุก รำ โทณถวายขอให้ขาดกันตั้งแต่นี้ไป เทพไทลงมาเป็นพยาน”

โอกาสทีนิยมเล่นรางวัลเวียนครก ในสมัยทีมีความนิยมแพร่หลาย จะเห็นได้ว่ารางวัลเวียนครกจะมีบทบาทในทุกโอกาส ไม่น่าจะเป็นงานมงคล งานอวมงคล การประชัน และการแก้มหรับ แต่ปัจจุบันสภาพสังคมเปลี่ยนแปลง ความนิยมในการเล่นรางวัลเวียนครก ก็ลดน้อยลงจนเกือบจะไม่มีบทบาทในสังคม

สถานที่ใช้แสดง

ในอดีตมักจะนิยมเล่นบริเวณลานบ้าน ลานวัด ซึ่งเป็นศูนย์รวมของชุมชนรางวัลเวียนครกทีลักษณะซึ่งอาจแตกต่างจากการแสดงชนิดอื่นๆ สถานที่เล่นรางวัลเวียนครกน่าจะได้รับอิทธิพลการแสดงรำโตนของภาคกลาง ซึ่งมีนักวิชาการได้กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงของการรำโตนตั้งที สมทรง กฤตมโนรล (สัมภาษณ์ 15 มีนาคม 2562)กล่าวไว้สรุปไว้ว่า การเล่นรำโตน มีการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญในราว พ.ศ. 2487-2488 รัฐบาลสมัย จอมพล ป. พิบูลสงคราม มีนโยบายปฏิรูประบธรรมไทย จึงคิดหาวิธีเชิดชูเกียรติศิลปะการเล่น โทนให้มีระเบียบแบบแผนในการเล่นให้มากขึ้น เช่น จัดสถานที่ให้สวยงาม มีการตั้งโต๊ะวางพาน ดอกไม้สวยๆกลางวง จัดเก้าอี้ให้ผู้มาเล่นและผู้ชมนั่งเป็นสัดส่วน ทุกคนทีมาเล่นต้องแต่งกายที สวยงามตามสมัยนิยม จากนโยบายปฏิรูประบธรรมดังกล่าวทำให้รำโตนของภาคกลางมีอิทธิพลต่อ รูปแบบการเล่น ตลอดถึงสถานที่ประกอบการเล่น แต่ชาวบ้านชุมชนวัดหมนได้มีการปรับเปลี่ยนให้ เข้ารับทางสังคม ซึ่งสถานที่เล่นแทนทีจะใช้โต๊ะวางเป็นจุดศูนย์กลางชาวบ้านชุมชนวัดหมนก็ปรับใช้ครกดำข้าวมาวางเป็นจุดศูนย์กลางแทน ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของ ผ้วนอมรกล (สัมภาษณ์ 16 มีนาคม 2562) นอกจากมี ครกเป็นสัญลักษณ์แล้วชาวบ้านมักจะนิยมประดับตกแต่งสถานที่ให้สวยงาม โดยมากมักจะนำต้น เตาร้างหรือต้นกล้วยมาประดับคู่กับครกดำข้าวแล้วประดับด้วยธงริ้วหรือธงรายทีด้านบนของครกจะมี ดอกไม้ รูปเทียน สำหรับบูชาครู นอกจากนี้ยังมี เครื่องตี๋ม บูหรี ไบกระท่อม ทีเจ้าภาพเตรียมไว้บริการ แก้มผู้ร่วมรางวัล

ภาพที่ 2 ต้น เตาร้าง

(ต้นไม้ที่นิยมมาตกแต่งสถานที่ที่ราววงเวียนครก)

ที่มา : <https://www.bloggang.com/m/viewdiary.php>

ภาพที่ 3 ครกตำข้าว

ที่มา : <https://img.kaidee.com/prd/.jpg>

ภาพที่ 4 สถานที่แสดงราววงเวียนครก

ที่มา : ที่มา : นิภารัตน์ ชัยทิพย์ 2560

นอกจากการร่ำวงเวียนครกทั่วไปแล้ว ยังมีการร่ำวงเพื่อการประชัน สำหรับสถานที่ของร่ำวงเวียนครกที่จะประชันกันจะมีการปลูกโรงให้คณะร่ำวงได้แสดงประชันกันดังที่ ผ่อง เต็มรัตน์ (สัมภาษณ์ 15 มีนาคม 2562) ได้ กล่าวถึงสถานที่ที่ประชันร่ำวงว่า การประชันร่ำวงเวียนครกจะมีการปลูกโรงในลักษณะเดียวกับโรงโนรา โดยทั่วไป ซึ่งมีความสูงระดับสายตาประมาณ 90-120 เซนติเมตร กว้าง 8 เมตร ยาว 10 เมตร มุง หลังคาเป็นเพิงหมาแหน

ดนตรีประกอบการแสดง

ดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการเล่นวงเวียนครก สันนิษฐานกันว่าน่าจะได้รับอิทธิพลมาจากการแสดงรำโทนของภาคกลาง ซึ่งในการแสดงรำโทนของภาคกลางมักจะใช้โทน รำมะนา ฉิ่ง กรับ ซึ่งดนตรีบางชิ้นยังปรากฏในบทเพลงร้องร่ำวงเวียนครก เช่น เพลงโทน ซึ่งมีเนื้อร้องว่า “โทน โทน โทน ได้ยินเสียงกลองโยน พวกโทนเข้าเส้น ได้ยินเสียงกลอง พวกน้องพาเต้น ได้ยินเสียง รำมะนา เอ็นขาพาเล่น พวกเรารำเดินเป็นนกกีฬา” นอกจากนี้ยังปรากฏในเนื้อเพลงอื่น ๆ อีก เช่น เนื้อร้องวรรณคดีว่า “รำมะนาใส่ข้าวให้หมากิน” จากหลักฐานที่กล่าวมานี้ก็สะท้อนให้เห็นว่า รำมะนาเป็นเครื่องดนตรีให้จังหวะสำคัญ ซึ่งรำมะนาจะนิยมใช้ประกอบการแสดงในภาคกลาง สำหรับ ภาคใต้รำมะนาไม่ค่อยนิยมนำมาประกอบเป็นวงดนตรี แต่จะมีอยู่บ้างก็จะอยู่ในกลุ่มดนตรีของชา “ไทยมุสลิม” ซึ่งอยู่ทางจังหวัดชายแดนภาคใต้

วงดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการเล่นร่ำวงเวียนครกภาคใต้ มักจะเป็นดนตรีที่ชาวบ้านทำขึ้นด้วยฝีมือของชาวบ้านเอง ซึ่งประกอบไปด้วย รำมะนาหรือปัด ฉิ่ง ฉาบ กรับหรือแทมมาริน สำหรับจังหวะที่ใช้บรรเลงประกอบการเล่นโดยมากจะเป็นจังหวะร่ำวง “ปะ ทัง ทัง ปะ ทัง ทัง ปะ ทัง ทัง ที่ ปะ ทัง ทัง” นอกจากนี้จะเป็นจังหวะร่ำวงแล้วบางเพลงก็มีจังหวะทำนองของลำตัด ภายหลังก็มีการนำเครื่องดนตรีสากลมาเล่นประกอบจังหวะหรือในวงดนตรีสากลมาบรรเลงแทน และเป็นผลให้รูปแบบการเดิน วงเวียนครกก็เปลี่ยนไป รวมไปถึงเพลงที่ร้องประกอบการเล่นก็เปลี่ยนไปด้วย

ภาพที่ 5 เครื่องดนตรีประกอบการแสดงร่ำวงเวียนครก

ที่มา : นิภารัตน์ ชัยทิพย์ 2560

เครื่องแต่งกายประกอบการแสดง

เครื่องแต่งกายของการเล่นรำวงเวียนครกแบบท่า จะมีลักษณะการแต่งกายที่เน้นความสวยงาม และเหมาะสมกับสมัยนิยม ดังที่ ทองใบโรจน์สุรางค์ นางเอียด ยอดสุรางค์(สัมภาษณ์ 15 มีนาคม 2562) กล่าวถึงการแต่งกายของคณะรำวงเวียนครกแบบท่าว่า การแต่งกายจะเน้นความสวยงาม สดใส เหมาะสมตามสมัย นิยม ซึ่งการแต่งกายตามสมัยนิยมแรกๆ น่าจะได้รับอิทธิพลมาจากนโยบายปฏิรูปวัฒนธรรม ซึ่งเน้น ให้รำมีระเบียบแบบแผน เน้นความสวยงามตามสมัยนิยม และต้องสวมรองเท้าให้เรียบร้อย จากการปฏิรูปดังกล่าว ทำให้รำวงเวียนครก แบบท่า มีการแต่งกายในลักษณะเดียวกันคือ ผู้ชายจะนุ่งกางเกงขาวสีดำ สวมเสื้อเชิ้ตแขนยาว สีขาว สวมรองเท้าหนังสีดำ ผู้หญิงจะใส่ชุดไทยเรือนต้น ประกอบด้วย เสื้อแขนกระบอก นุ่งผ้าถุง สำเร็จรูป ใช้เครื่องประดับตามสมควร เช่น ต่างหู สร้อยคอ เป็นต้น ในยุคต่างๆ มามากนิยมแต่งกาย ด้วยชุดพื้นเมือง ผู้ชายจะนุ่งผ้าโสร่ง สวมเสื้อคอกลมแขนสั้น อาจจะมีสีสันทตามความนิยม มีผ้าขาวม้าคาดสะเอว ส่วนผู้หญิงจะนุ่งด้วยผ้าถุงหรือผ้าปาเต๊ะ สวมเสื้อลูกไม้เข้ารูปแขนยาว มีเครื่องประดับตาม สมควร เช่น ต่างหู สร้อยคอ เข็มขัด เป็นต้น นอกจากนี้แต่ละคณะอาจจะมีการแต่งกายที่มีรูปแบบ แตกต่างไปจากที่กล่าว โดยได้ประยุกต์ให้เข้ากับยุคสมัย และเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของแต่ละคณะ

ภาพที่ 6 การแต่งกายแบบพื้นบ้าน

ภาพที่ 7 การแต่งกายแบบสมัยนิยม

ที่มา : นิภารัตน์ ชัยทิพย์ 2560

รูปแบบวิธีการแสดง

รูปแบบวิธีการเล่นของรำวงเวียนครกแบบท่า มีรูปแบบการเล่นคล้ายคลึงการเล่นรำไทของภาคกลาง แต่มีความแตกต่างตรงที่การเล่นรำวงเวียนครกแบบท่าจะมีระเบียบแบบแผนการเล่นที่ชัดเจน และถือปฏิบัติกันมาทุกคณะ ดังที่ พวง บุญล้อม อุบล ยอดสุรางค์ ผ่อง เต็มรัตน์ และแดง เต็ม

รัตน์ (สัมภาษณ์ 15 มีนาคม 2562)กล่าวถึงรูปแบบการเล่นว่า รำวงเวียนครกแบบท่า จะมีรูปแบบการเล่นที่ค่อนข้างชัดเจน การเล่นรำวงเวียนครกแบบท่าสรุปเป็นขั้นตอนได้ดังนี้ เพลงไหว้ครู โดยแต่ละคณะจะเตรียมดอกไม้ ธูปเทียน ตลอดถึงเครื่องบูชาอื่นๆ มาวางไว้บน ครกตำข้าวที่วางไว้เป็นศูนย์กลางของสถานที่เล่นรำวงเวียนครก แล้วผู้รำหรือคณะรำวงเวียนครกก็จะให้เพลงไหว้ครูเป็นเพลงแรกที่ใช้แสดง เพื่อเป็นการรำลึกถึงคุณ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ พ่อ แม่ ครูอาจารย์ ตลอดถึงครูสอนรำวงเวียนครก ดังเช่น เพลงไหว้ครู เพลงเปิดคณะหรือประเดิมคณะ ซึ่งแต่ละคณะจะมีเนื้อเพลงประจำคณะ ที่บอกกล่าวถึง เอกลักษณ์ของคณะ หรือเป็นการแสดงความอ่อนน้อมถ่อมตน ให้คนทั่วไปรักและให้การสนับสนุน ดังเช่น เพลงบูชา ของคณะเอกศิลป์ เพลงเล่นรำวงเวียนครกแบบท่า ซึ่งแต่ละคณะได้เตรียมบทเพลงที่ใช้ร้องเล่นที่มีทำรำชัดเจน มีประมาณ 40 เพลง ดังเช่น เพลงจอมพล ป. เพลงรำวงไทย เพลงพม่ารำหวาน เป็นต้น เพลงลา เป็นการเล่นก่อนจะแยกย้ายกลับบ้านหรือยุติการเล่นของแต่ละครั้งซึ่งจะมีการอวยพรเจ้าภาพ และการอำลาทุกคนที่มาร่วมงาน ดังเช่น เพลงชัย ชัย และเพลงลา

สำหรับบทเพลงที่ใช้ร้องประกอบการเล่นรำวงเวียนครก โดยมากแล้วจะเป็นบทเพลงที่แต่งขึ้นเองในชุมชนหรือดัดแปลงมาจากเพลงของภาคกลาง แต่ไม่สามารถบอกที่มาหรือผู้แต่งได้ บทเพลงจะมีเนื้อร้องง่ายๆสั้น ร้องเข้ามาเพลงละ 2-3 ท่อน ส่วนชื่อเพลงมักจะเรียกชื่อตามวรรคแรกของเพลง เนื้อหาสาระของเพลง ส่วนใหญ่จะเป็นเพลงที่ชักชวนให้มาร่วมสนุกสนาน เกี่ยวกับพาราฮี สักยอกหยอกเย้า ชมความงามของธรรมชาติ ตลอดถึงแง่คิดคติเตือนใจ (ประภาศรี อึ้งสกุล 2557 น.6)

ภาพที่ 8 รำวงเวียนครกแบบพื้นบ้าน
ที่มา : นิภารัตน์ ชัยทิพย์ 2560

ภาพที่ 9 การแสดงรำวงเวียนครกแบบท่า
ที่มา : สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ศึกษารำวงเวียนครกแบบท่า

การเสื่อมความนิยมของรำวงเวียนครก

คณะรำโหนดได้รับความนิยมแพร่หลายตั้งแต่ พ.ศ.2483 ตลอดมา แต่เมื่อประมาณหลังปี พ.ศ. 2500 รำโหนดก็เสื่อมความนิยมลง ทำให้คณะรำโหนดต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบการแสดงเพื่อให้เหมาะสม

กับยุคสมัย ความต้องการของผู้บริโภคและเพื่อความอยู่รอดของชาวคณะ ดังที่ พระ ต้นติปาโล (สัมภาษณ์ 15 มีนาคม 2562) ได้กล่าว ไว้ว่า จำโทนเสื่อมความนิยมลง ซึ่งมีหลักฐานเป็นเนื้อร้องสืบทอดกันมาว่า “พวงมาลัยสวมคอให้หมา รำมะนาใส่ข้าวให้หมากิน พวกโทนเลิกหมดสิ้นที่ดินปลูกกล้วยปลูกลง” จากเนื้อร้องดังกล่าวสะท้อนให้เห็นจุดจบของจำโทนที่เสื่อมความนิยมลง พวงมาลัยที่เคยคล้องคอนางรำเมื่อไม่มีประโยชน์ก็ประชดด้วยการนำไปคล้องคอสุนัข รำมะนาซึ่งเป็นดนตรีหลักก็ไม่มีประโยชน์ก็นำมาใส่ข้าวให้หมากิน เมื่อคณะโทนเลิกหรือปิดคณะที่ดินซึ่งเป็นสถานที่ฝึกซ้อมที่ใช้ปลูกผักสวนครัว

เมื่อจำโทนเสื่อมความนิยมลง รำวงก็พัฒนารูปแบบขึ้นมาเพื่อตอบสนองความต้องการของสังคม จนเกิดเป็นรำวงเชิงธุรกิจที่มีการขายพวงมาลัยหรือมีการขายบัตร ซึ่งนิยมแสดงกันในงานเทศกาลหรืองานรื่นเริงโดยเฉพาะในปัจจุบันรำโทนหรือรำวงเวียนครกแบบท่ายังมีแสดงให้เห็นอยู่บ้างตามวาระหรือโอกาส สำคัญ เช่น งานวันกตัญญูพ่อครูพุ่ม บุญลือม ณ โรงเรียนชุมชนวัดหม่น นอกจากนั้นก็มีการสาธิต ให้กับหน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่สนใจนำไปเผยแพร่สู่ชุมชนภายนอกเพื่อเป็นการอนุรักษ์ และเชิดชูภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นที่น่ายินดีว่าในระยะไม่นานมานี้หน่วยงานภาครัฐและเอกชน ตลอดจน ชาวบ้านในชุมชนวัดหม่นเริ่มให้ความสำคัญและเห็นคุณค่าให้การอนุรักษ์สืบทอดเผยแพร่ โดยเฉพาะ กลุ่มอนุรักษ์การแสดงพื้นเมืองบ้านหม่น โดยการนำของนายผ้วน อมรกลและคณะได้เป็นผู้ประสานงานให้กับ กลุ่มผู้สนใจรำวงเวียนครกแบบท่า

สรุปได้ว่า ความเสื่อมความนิยมของรำวงเวียนครกมีจุดจบเหมือนกับการแสดงชนิดอื่นที่ไม่สามารถปรับเปลี่ยนทันต่อความเจริญทางเทคโนโลยี ไม่มีอิทธิพลและบทบาทในสังคมต่อการดำรงชีวิตของคนในชุมชน ในที่สุดก็เสื่อมความนิยม

ผลการศึกษา

1. จากการศึกษาสภาพปัจจุบันของการแสดงรำวงเวียนครก บ้านหม่น อำเภอเมือง จังหวัด นครศรีธรรมราช เชิญผู้ให้ข้อมูลและผู้รู้หลักพื้นที่ศึกษาได้แก่ ปราชญ์ท้องถิ่น คณะรำวงผู้นำชุมชน ผู้นำท้องถิ่นและผู้สนใจ เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล พบว่า การแสดงรำวงเวียนครกในปัจจุบัน องค์ประกอบที่เปลี่ยนแปลงไปตามรูปแบบสมัย ได้แก่ เครื่องแต่งกายประกอบการแสดง รูปแบบและวิธีการแสดง ดนตรีหรือเพลงประกอบการแสดงมีการประยุกต์ให้ทันสมัยตามความนิยม

2. องค์ความรู้ในสภาพปัจจุบันของรำวงเวียนครกโดยการสนทนากลุ่มและวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก จากผู้ให้ข้อมูลหรือผู้รู้หลัก จนสามารถรวบรวมข้อมูลเป็นองค์ความรู้ด้านการแสดงรำวงเวียนครกแบบดั้งเดิมเพื่อใช้ในการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น บ้านหม่น อำเภอเมือง จังหวัด นครศรีธรรมราช

อภิปรายผล

การเลื่อนความนิยมของการแสดงรำวงเวียนครก บ้านหมน อำเภอเมือง จังหวัด นครศรีธรรมราช เกิดการเปลี่ยนแปลงไปตามรูปแบบสมัยใหม่ โดยมีองค์ประกอบที่เปลี่ยนแปลงไป ได้แก่ เครื่องแต่งกายประกอบการแสดงรูปแบบวิธีการแสดงหรือท่วงท่ารำ ดนตรีหรือเพลง ประกอบการแสดงรวมถึงสถานที่และรูปแบบการจัดเวทีเช่นเดียวกับการแสดงพื้นบ้านชุดอื่นๆ

การไม่เห็นคุณค่าไม่เห็นความสำคัญเป็นปัญหาสำคัญทำให้รำวงเวียนครกสูญหายเร็วทำให้ คณะรำวงต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบการแสดงเพื่อให้เหมาะสมกับยุคสมัยยิ่งขึ้นเพื่อเป็นการอนุรักษ์สืบ ทอดและเผยแพร่ให้อยู่คู่กับสังคมไทยต่อไป

ข้อเสนอแนะ

ผู้ร่วมเข้าชมเห็นควรให้มีการจัดงานในรูปแบบนี้ต่อไปเนื่องจากเห็นว่าเป็นการสะท้อน การ อนุรักษ์ การแสดงรำวงเวียนครกซึ่งถือว่าเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น ที่ควรแก่การรักษาและ ถ่ายทอดต่อลูกหลานสืบไป

กิตติกรรมประกาศ

ทางผู้วิจัยขอขอบคุณชุมชนบ้านหมน ตำบลท่าเรือ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ที่ ให้การสนับสนุนในการทำวิจัย ปราชญ์ท้องถิ่น คณะรำวงผู้นำชุมชน ผู้นำท้องถิ่น ประชาชน และผู้ ร่วมสนใจ ที่อนุเคราะห์ข้อมูลในการทำงานวิจัย ผู้ทรงคุณวุฒิผู้เชี่ยวชาญที่ช่วยตรวจสอบข้อมูลและ วิเคราะห์ข้อมูลและบุคลากรของหน่วยงานในพื้นที่ที่ให้การปรึกษาแนะนำและอำนวยความสะดวกใน ระหว่างการวิจัยในครั้งนี้

เอกสารอ้างอิง

เอียด โรจนสุรางค์. (15 มีนาคม 2562). *การประชันการแสดงรำวงเวียนครก*. (กฤติมา แสงทองล้วน, ผู้สัมภาษณ์)

เอียด รอดสุรางค์ ทองใบ โรจนสุรางค์. (15 มีนาคม 2562). *เครื่องแต่งกายรำวงเวียนครก*. (กฤติมา แสงทองล้วน, ผู้สัมภาษณ์)

กรมศิลปากร. (2539). *คู่มือประกอบการสอนวิชานาฏศิลป์ไทยระดับนาฏศิลป์ชั้นต้น*.

นครศรีธรรมราช: กองศิลปศึกษา.

คณะหลงฟ้า. (15 มีนาคม 2562). *รำโทนภาคใต้*. (กฤติมา แสงทองล้วน, ผู้สัมภาษณ์)

- ชม เกร์ภาศ. (15 มีนาคม 2562). *การประชันการแสดงร่ำวงเวียนครก*. (กฤติมา แสงทองล้วน, ผู้สัมภาษณ์)
- ตันติปาโล พระภิกษุวัดจันทุ. (15 มีนาคม 2562). *โอกาสที่แสดงร่ำวงเวียนครก*. (นางสาวกฤติมา แสงทองล้วน, ผู้สัมภาษณ์)
- นายพ่อง เต็มรัตน์ และนายแดง เต็มรัตน์. (15 มีนาคม 2562). *ผู้ริเริ่มการแสดงร่ำวงเวียนครก*. (นางสาวกฤติมา แสงทองล้วน, ผู้สัมภาษณ์)
- นิภารัตน์ ชัยทิพย์. (2560). *สถานที่แสดงร่ำวงเวียนครก*. นครศรีธรรมราช: นิภารัตน์ ชัยทิพย์ .
- ประณม,ประทีป ตันติปาโล. (15 มีนาคม 2562). *ความเชื่อของการแสดงร่ำวงเวียนครก*. (กฤติมา แสงทองล้วน, ผู้สัมภาษณ์)
- ประภาศรี อึ้งกุลและคณะ. (2557). *การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น การแสดงพื้นบ้านร่ำวงเวียนครก. ประชุมวิชาการการพัฒนาศึกษาที่ยั่งยืน, 6.*
- ปางหวัน. (22 กุมภาพันธ์ 2562). เรียกใช้เมื่อ 27 ธันวาคม 2549 จาก <https://www.bloggang.com/m/viewdiary.php>
- ผ้วน อมรกล. (15 มีนาคม 2562). *สถานที่ใช้แสดงร่ำวงเวียนครก*. (กฤติมา แสงทองล้วน, ผู้สัมภาษณ์)
- พงศ์ศิษฐ์ ยอดสุรางค์. (15 มีนาคม 2562). *โอกาสการแสดงร่ำวงเวียนครก*. (กฤติมา แสงทองล้วน, ผู้สัมภาษณ์)
- ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). (22 กุมภาพันธ์ 2562). <https://db.sac.or.th/museum/contact>. เรียกใช้เมื่อ 22 กุมภาพันธ์ 2562 จาก panita.s@sac.or.th: <http://sac.or.th>
- สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์. (ม.ป.ป.). *การศึก*.
- สมทรง กฤตมโนรณ. (15 มีนาคม 2562). *ประวัติความเป็นมา ร่ำวงเวียนครก*. (กฤติมา แสงทองล้วน, ผู้สัมภาษณ์)
- สำนักงานกระทรวงวัฒนธรรม. (2550). *ร่ำวงเวียนครก*. นครศรีธรรมราช: สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์.
- สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. (2542). *การละเล่นพื้นบ้านภาคใต้*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมไทย.
- อุบล ยอดสุรางค์ พวง บุญล้อม. (15 มีนาคม 2562). *การพัฒนา ร่ำวงเวียนครก*. (กฤติมา แสงทองล้วน, ผู้สัมภาษณ์)
- กรมศิลปากร. (2539). *คู่มือประกอบการสอนวิชานาฏศิลป์ไทยระดับนาฏศิลป์ขั้นต้น*. นครศรีธรรมราช: กองศิลปศึกษา.

การเสื่อมความนิยมของเพลงทรงเครื่อง : สาเหตุ ปัจจัย และแนวทางฟื้นฟู

ธนพล แก้วกว้าง¹, ชุติมา มณีวัฒนา²

¹ นักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชาศิลปะการแสดง

^{1,2} คณะศิลปกรรมศาสตร์

^{1,2} มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

บทคัดย่อ

บทความวิชาการฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา วิเคราะห์ สาเหตุการแสดงเพลงทรงเครื่องที่ไม่ได้รับความนิยมในปัจจุบัน เพื่อเสนอแนะแนวทางในการรักษาการแสดงเพลงทรงเครื่องให้คงอยู่ผ่านการสำรวจความคิดเห็นบุคคลทั่วไปผ่านสื่อออนไลน์ ระหว่างวันที่ 16 – 22 มีนาคม 2562 และรวบรวมข้อมูลภาคสนามโดยการสัมภาษณ์ ศิลปินและผู้เชี่ยวชาญทางด้านเพลงทรงเครื่อง จำนวน 3 คน ผลการศึกษาพบว่าบุคคลทั่วไปไม่รู้จักและขาดความเข้าใจในการแสดงเพลงทรงเครื่อง ทั้งนี้เพราะการแสดงเพลงทรงเครื่อง ไม่ได้รับการเผยแพร่ในรูปแบบของการแสดงอย่างแพร่หลาย รวมทั้งสื่อและเทคโนโลยีที่เข้ามามีบทบาทในชีวิตของผู้คนในยุคปัจจุบัน จึงทำให้ผู้คนดังกล่าวเกิดทางเลือกในการรับชมการแสดงที่ตนเองสนใจ ซึ่งรวมถึงศิลปะการแสดงที่รับวัฒนธรรมต่างชาติ เกิดเป็นการแสดงในรูปแบบใหม่ที่มีความทันสมัย น่าชม มากกว่าการแสดงเพลงทรงเครื่อง ดังนั้นเพื่อเป็นการสืบสานการแสดงเพลงทรงเครื่องให้คงอยู่ จึงมีแนวทางในการนำการแสดงเพลงทรงเครื่องสู่กระบวนการสร้างสรรค์ในรูปแบบการแสดงที่ปรับปรุงขึ้นใหม่ ตลอดจนการนำเสนอข้อคิด คติสอนใจและความสนุกสนาน ที่ผสมผสานในการแสดงเพลงทรงเครื่อง โดยให้มีความสอดคล้องและสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของผู้คนในยุคปัจจุบัน

คำสำคัญ: เพลงทรงเครื่อง , การเสื่อมความนิยม , แนวทางการฟื้นฟู

The Decline of Phleng Songkroeng: Causes Factors and Restoration Plan

Thanaphon Kaewkwang¹, Chutima Maneewatthana²

¹ Master Student in Performing Art

^{1,2} Faculty of Fine and Applied Arts

^{1,2} Suan Sunandha Rajabhat University

Abstract

This article aims to examine the history and popularity of Wanorn Tiewpetch in the pantomime show. Qualitative research methods including observations and interviews were used in collecting data. The research found that Wanorn Tiewpetch refers to the nine angel monkeys including Yanrodsukon, Thawiphath, Pingkala, Mahatwikan, Wahurome, Usapha-sorn Ram, Makanjawik, Chotimuk, and Nil Kesi, who are divided to be a soldier for Phra Ram. They look like a bald monkey wearing a turban, twisting a cloth and gilding, called "Tiaw Phet."

The character of Wanorn Tiewpetch was born in the first pantomime performance when Mr. Thanit Yodpho was the Director-General of the Fine Arts Department. It began to lose its popularity in the pantomime show when Thanit Yodpho retired from his job. Due to the economic downturn in the Tom Yum Kung crisis that affected the budget in the management of the pantomime show, the director chose to cut down the unnecessary characters in the show like Wanorn Tiew Phet, then keep only the important characters. In the present, Wanorn Tiaw Petch's character has deteriorated the popularity of pantomime performances causing this character to be unknown and about to disappear from the pantomime performances of Thailand.

Keywords: Phleng Songkroeng, declining, restoration

บทนำ

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เพลงพื้นบ้านเปลี่ยนรูปแบบจากเพลงร้องพื้นบ้าน สู่การเล่นที่เป็นการแสดงเป็นเรื่องราว มีบทบาทสมมติของตัวละคร ตามท้องเรื่องที่ผูกขึ้น นำเครื่องดนตรีไทยคือวงปี่พาทย์ และการแต่งกายอย่างละครไทยมาประกอบในการแสดงกลายเป็นการแสดงที่เรียกว่า **เพลงส่งเครื่อง** หรือ **เพลงทรงเครื่อง** โดยมีกำเนิดที่กรุงเทพมหานครเป็นสำคัญ และได้กลายเป็นมหรสพที่นิยมแสดงหน้าโรงบ่อนเพื่อเรียกความสนใจจากผู้คนที่สัญจรไปมา บุคคลที่ขับร้องเพลงฉ่อยที่มีชื่อเสียงโด่งดังในสมัยนั้น คือ เพลงหม่อมพุกและเพลงยายแจ่ม ซึ่งทั้งสองคณะนอกจากจะเป็นแม่เพลงที่มีความสามารถในการขับร้องเพลงฉ่อยแล้วยังได้รับการยอมรับว่าเป็นแม่เพลงที่มีฝีมือในการแสดงเพลงทรงเครื่อง โดยคณะหม่อมพุกมีโรงแสดงประจำที่บริเวณถนนอนุสาวรีย์ ส่วนคณะยายแจ่มมีแสดงทั่วไปตามสถานที่ต่างๆ และได้ไปเข้าโรงลิเกพระยาเพชรปราณีแสดงด้วยเช่นกัน

นอกจากนี้ยังปรากฏว่าในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 มีพ่อเพลงฉ่อยชวราชบุรี เข้ามาโด่งดังในกรุงเทพมหานคร ชื่อ นายอ้อด ตามประหาส และได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์ เป็น ขุนสำราญสมิตมุข นับได้ว่าเป็นพ่อเพลงทรงเครื่องที่แสดงประจำบ่อนและมีชื่อเสียงคนหนึ่งในสมัยนั้น การแสดงเพลงทรงเครื่อง ภายหลังจากได้มีการนำมาแสดงตามงานวัด งานประเพณี งานเทศกาลเฉลิมฉลอง งานมงคลต่างๆ ซึ่งทำให้เพลงทรงเครื่องเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย จนกระทั่งสู่ยุคของการเปลี่ยนแปลงที่มหรสพของไทย เริ่มมีการพัฒนาจนเกิดเป็นการแสดงรูปแบบใหม่ ที่สร้างความแปลกใหม่ ความสนุกสนานกับผู้ชมได้เป็นอย่างมาก อาทิ ภาพยนตร์ กลางแปลง รำวง และวงดนตรีลูกทุ่ง ซึ่งมีมหรสพต่างๆ เหล่านี้ มีอิทธิพลต่อความนิยมของผู้ชมที่ให้ความสนใจกับการแสดงพื้นบ้าน หรือเพลงทรงเครื่องให้ลดลงไปอย่างน่าเสียดาย ประกอบกับในยุคสมัยของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งเป็นผู้นำที่มีความคิดจะนำพาประเทศไทยไปสู่ยุคแห่งความเป็นสากลมากขึ้นตามแบบอย่างต่างประเทศ ส่งผลทำให้ความเจริญรุ่งเรืองของการแสดงเพลงทรงเครื่องเริ่มลดถอยลงจนแทบจะไม่ใช่ที่รู้จัก รวมทั้งคุณค่าของศิลปะอันหลากหลายที่มีอยู่ในการแสดงเพลงทรงเครื่อง ได้แก่ การขับร้องเพลงพื้นบ้าน กระบวนท่ารำ และการแสดงอย่างละคร ที่แสดงถึงคุณค่าของวัฒนธรรมอันเป็นศูนย์รวมของศาสตร์ทางด้านศิลปะการแสดงหลากหลายแขนง เริ่มจะค่อยๆ เลือนหายไปอย่างน่าเสียดาย

จากผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเพลงทรงเครื่องในด้านองค์ความรู้ รูปแบบการแสดงที่เป็นศาสตร์เฉพาะที่ต้องใช้ความสามารถอย่างยิ่ง และในประเด็นที่ขาดผู้สืบทอดจนทำให้ไม่เป็นที่รู้จัก รวมทั้งปัจจุบันมีการแสดงเพลงทรงเครื่องผ่านทางระบบสื่อสารและสื่อมวลชน ในรูปแบบ จำอวด หน้าจอ การสำแดงสด ฉ่อยหน้าม่าน การแสดงเพลงทรงเครื่องจากคณะหรือกลุ่มในสถานศึกษา และ

กลุ่มเยาวชนที่มีความสนใจในการแสดงเพลงทรงเครื่อง โดยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงตั้งประเด็นในการที่จะศึกษาหาข้อเท็จจริงของการเสื่อมความนิยมของการแสดงเพลงทรงเครื่อง ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการสร้างแบบสำรวจกับบุคคลทั่วไป จำนวน 187 คน ระหว่างวันที่ 16 – 22 มีนาคม 2562 โดยการตั้งคำถามเกี่ยวกับประเด็นการเสื่อมความนิยมของการแสดงเพลงทรงเครื่องและข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ศิลปิน ผู้เชี่ยวชาญทางด้านวิชาการเกี่ยวกับการแสดงพื้นบ้านภาคกลาง จำนวน 5 คน อันนำมาสู่แนวทางในการฟื้นฟูตลอดจนพัฒนาการแสดงให้เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายมากยิ่งขึ้น

ลักษณะและรูปแบบของการแสดงเพลงทรงเครื่อง

ลักษณะของการแสดงเพลงทรงเครื่อง แต่เดิมเป็นการแสดงที่นำการขับร้องเพลงฉ่อยซึ่งเป็นเพลงพื้นบ้าน นำมาเป็นบทร้องหลักในการดำเนินเรื่องราว โดยในรูปแบบการแสดงเพลงทรงเครื่องของโบราณนั้นจะแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ ดังนี้

1. เป็นการแสดงที่มีการเล่นเพลงฉ่อยประหน้าก่อนการแสดงเพลงทรงเครื่องที่มีการเล่นเป็นเรื่องราว

2. การแสดงที่เริ่มด้วยการแสดงเพลงทรงเครื่องเพียงอย่างเดียว

การแสดงที่มีการละเล่นเพลงฉ่อยประหน้าก่อนการแสดงเพลงทรงเครื่องจะเริ่มต้นด้วยการแสดงเพลงฉ่อยในบทของการไหว้ครูของนักแสดงชายและนักแสดงหญิง แล้วต่อเนื่องด้วยการขับร้องที่เป็นทำนองต่างๆของกระบวนการเล่นเพลงพื้นบ้านที่เรียกว่า บทเกริ่น บทแต่งตัว และบทประ จนได้เวลาพอสมควร จากนั้นจึงเริ่มกระบวนการเข้าสู่เรื่องราวของการแสดงหลัก โดยการใช้วงปี่พาทย์บรรเลงประกอบ และเมื่อใกล้จบการแสดงจึงร้องลา อวยชัยให้พรแก่เจ้าภาพ หรือผู้ชมที่มารับชมการแสดง รวมทั้งเมื่อแสดงเสร็จสิ้นลงแล้ว ผู้แสดงทุกคนจึงขอสมอภัยที่ได้ล่วงเกินต่อกันในขณะที่ทำการแสดงอยู่เบื้องหน้า

กล่าวโดยสรุปเพลงทรงเครื่องในอดีตที่มีการแสดงการละเล่นเพลงฉ่อยของพ่อเพลงแม่เพลงประหน้าก่อนการแสดงเข้าเรื่องราว ทั้งนี้เพราะผู้ว่าจ้างมีความประสงค์ให้มีการแสดงที่มีระยะเวลาที่ยาวนาน อย่างน้อยประมาณ 3 ชั่วโมงขึ้นไป หรือในบางครั้งทำการแสดงจนถึงเวลารุ่งสว่างของอีกวันหนึ่ง จึงจำเป็นต้องมีการแสดงตามรูปแบบดังที่กล่าว

ส่วนรูปแบบการแสดงที่ไม่มีบทประหน้าก่อนทำการแสดงเพลงทรงเครื่อง ก็จะเริ่มทำการแสดงเข้าเรื่อง โดยเพื่อให้ผู้ชมได้รับชม โดยเริ่มจากการบรรเลงเพลงโหมโรงของวงปี่พาทย์ก่อนการแสดง เพื่อเป็นสัญญาณให้ผู้ชมทราบว่า การแสดงเพลงทรงเครื่องกำลังจะเริ่มทำการแสดง จากนั้นจึงเริ่มทำการแสดงตามเรื่องราวที่กำหนดจนจบการแสดง รูปแบบของการแสดงเพลงทรงเครื่องในอดีตนั้นสามารถสรุปได้ดังนี้

1. รูปแบบเพลงทรงเครื่องทางละคร มีลักษณะคล้ายกับขนบการแสดงของละครกล่าวคือ การแต่งกายที่แต่งชุดขึ้นเครื่องพระนาง มีกระบวนท่ารำที่งดงามทั้งในท่าที่เป็นการตีบทและกระบวนท่ารำ นอกจากนี้ มีการเจรจาตามท้องเรื่อง และนิยมให้ผู้หญิงแสดง บทที่ใช้ขับร้องดำเนินเรื่องราวของตัวละครคือเพลงฉ่อย นอกจากนี้ยังมีการขับร้องเพลงไทยอัตราสองชั้นประกอบ

2. รูปแบบเพลงทรงเครื่องทางลิเก ซึ่งมีจุดกำเนิดที่บ้านคู้งสำเภา อำเภอมโนรมย์ จังหวัดชัยนาท เป็นการแสดงที่มีลักษณะการแต่งกายของลิเกในท้องถิ่น ดำเนินเรื่องด้วยเพลงฉ่อยและเพลงนาศเถลิงหรือเพลงรานิกเถลิง ซึ่งเป็นเพลงร้องของลิเก เรื่องราวที่แสดงนอกจากจะแสดงที่เกี่ยวกับวรรณคดีของไทยแล้วยังนิยมนำเรื่องราวที่เป็นเรื่องของความรัก ริษยา และเรื่องประหลาดโลก ในนวนิยายมาเป็นเรื่องราวในการแสดง นับเป็นการแสดงเพลงทรงเครื่องที่มีการปรับปรุงรูปแบบการแสดงดังที่มีมาแต่โบราณ

3. รูปแบบเพลงทรงเครื่องทางเพลงพื้นบ้าน ซึ่งเป็นการแสดงที่มีการดำเนินเรื่องราวด้วยเพลงพื้นบ้านเป็นสำคัญ กล่าวคือ มีเพลงร้องที่เป็นเพลงฉ่อย ส่วนการแต่งกายจะแต่งให้ตรงตามบทบาทและฐานะของตัวละคร โดยใช้เครื่องแต่งกายง่ายๆ ที่หาได้ในท้องถิ่น ไม่เน้นกระบวนท่ารำ มุ่งเน้นการขับร้องและคงไว้ซึ่งการเล่นเป็นเรื่องราวและความสนุกสนาน

การแสดงเพลงทรงเครื่องทั้ง 3 รูปแบบ มีความแตกต่างในด้านการแต่งกาย ความประณีตของกระบวนท่ารำ การดำเนินเรื่อง การใช้บทขับร้อง แต่มีอยู่สิ่งหนึ่งที่ยังคงเป็นเอกลักษณ์ ของเพลงทรงเครื่อง คือ การขับร้องเพลงฉ่อย รูปแบบการแสดงเพลงทรงเครื่องแบบละครและรูปแบบการแสดงเพลงทรงเครื่องแบบลิเก ในปัจจุบันไม่มีแสดง ทั้งนี้เพราะผู้แสดงจะต้องมีความสามารถทั้งการขับร้อง การรำ และการเจรจาอย่างมีทักษะ เมื่อไม่มีคุณสมบัติของผู้รับสืบทอด ผู้ถ่ายทอดก็ลดลงและล้มหายตายจากไป ทำให้เพลงทรงเครื่องในรูปแบบดังกล่าวต้องสูญหายไปตามกาลเวลา

ปัจจุบันการแสดงเพลงทรงเครื่องได้มีการรื้อฟื้นให้เกิดขึ้นในกลุ่มของศิลปินและเยาวชนรุ่นใหม่ผู้ที่มีความสามารถด้านเพลงพื้นบ้าน ได้แก่ วิทยาลัยนาฏศิลปสุพรรณบุรี วิทยาลัยนาฏศิลปอ่างทอง เยาวชนเพาะกล้าพันธุ์เก่งเพลงพื้นบ้าน รวมทั้งมหาวิทยาลัยหอการค้าไทย ที่มีการสนับสนุนและจัดการแสดงเพลงทรงเครื่องอย่างต่อเนื่องในขณะนี้

จากข้อมูลดังกล่าวมาข้างต้น ที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการแสดงเพลงทรงเครื่อง และการแสดงเพลงทรงเครื่องที่แสดงในปัจจุบัน ล้วนเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งต่อการสืบสาน รื้อฟื้นการแสดงเพลงทรงเครื่องให้กลับมามีชีวิตขึ้นและเป็นการแสดงที่คนในยุคปัจจุบันควรได้รับชมพร้อมร่วม สืบสานไปพร้อมกับการพัฒนา สร้างสรรค์ให้เหมาะสม สอดคล้องกับความเจริญทางด้านเทคโนโลยีในยุคปัจจุบัน

ภาพที่ 1 การแสดงเพลงทรงเครื่องเรื่องแก้วหน้าม้า ตอนถวายนก โดย วิทยาลัยนาฏศิลปสุพรรณบุรี
ที่มา : วรณา แก้วกว้าง

ภาพที่ 2 การแสดงเพลงทรงเครื่อง เรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนล่องทัพ คณะจารัสศิลป์อินทवास
ที่มา : วรณา แก้วกว้าง

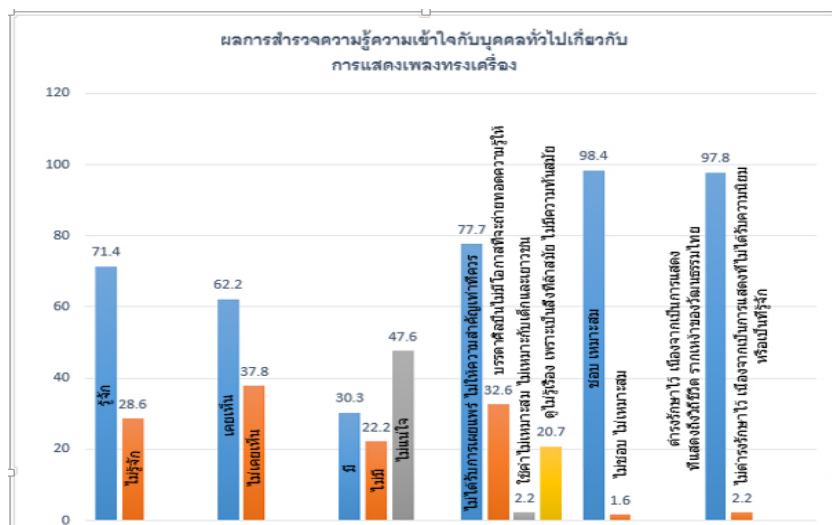
ผลการศึกษาสาเหตุของการแสดงเพลงทรงเครื่องที่ไม่เป็นที่นิยมในปัจจุบัน

ปัญหาการแสดงเพลงทรงเครื่องไม่เป็นที่นิยมเท่าที่ควร เป็นสาเหตุหลักที่ทำให้ผู้วิจัยสนใจสืบหาสาเหตุและปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการแสดงเพลงทรงเครื่อง โดยสำรวจกับบุคคลทั่วไปด้วยการสร้างแบบสำรวจที่สนะเกี่ยวกับการแสดงเพลงทรงเครื่อง จากการสร้างแบบสำรวจออนไลน์ผ่านเว็บไซต์กูเกิ้ลฟอร์ม (Google Form) ผลสำรวจปรากฏมีผู้ตอบแบบสอบถามจำนวน 187 คน จากนักเรียน นักศึกษา และบุคคลทั่วไปที่ประกอบอาชีพต่างๆ และจากการสัมภาษณ์ศิลปินที่เป็นครูเพลงที่เคยเล่นการแสดงเพลงทรงเครื่อง และผู้เชี่ยวชาญทางด้านวิชาการเกี่ยวกับการแสดงพื้นบ้านภาค

กลาง โดยข้อมูลที่ได้จากการสำรวจและการสัมภาษณ์ทำให้ทราบถึงสาเหตุ และปัจจัยของการเสื่อมความนิยมของการแสดงเพลงทรงเครื่อง ดังต่อไปนี้

ผลการสำรวจความรู้ความเข้าใจกับบุคคลทั่วไปเกี่ยวกับการแสดงเพลงทรงเครื่อง

จากการใช้แบบสำรวจความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการแสดงเพลงทรงเครื่อง โดยการสร้างแบบสำรวจออนไลน์ผ่านเว็บไซต์กูเกิ้ลฟอร์ม (Google Form) สำรวจบุคคลทั่วไป จำนวน 187 คน จากนักเรียน นักศึกษา และบุคคลทั่วไป มีผลการสำรวจ ดังข้อมูลในตารางต่อไปนี้

1. คุณรู้จักการแสดงเพลงทรงเครื่อง
2. คุณเคยเห็น หรือเคยรับชมการแสดงเพลงทรงเครื่อง
3. คุณมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับรูปแบบในการแสดงเพลงทรงเครื่อง
4. คุณคิดว่าเพราะอะไร ในปัจจุบัน ผู้คนจึงไม่ค่อยรู้จัก และไม่ค่อยให้ความสำคัญกับการแสดงเพลงทรงเครื่อง
5. คุณคิดว่างานด้านการแสดงเพลงทรงเครื่องมาประยุกต์การแสดงให้เข้ากับยุคสมัยใหม่ คุณจะชอบ และคิดว่ามีความเหมาะสมหรือไม่
6. คุณต้องการที่จะ ให้การแสดงพื้นบ้านหรือการแสดงเพลงทรงเครื่องดำรงรักษาไว้ให้คงอยู่ซึ่งเอกลักษณ์และวัฒนธรรมของประเทศไทย หรือไม่

จากการสำรวจดังกล่าว พบว่าข้อ 1 บุคคลทั่วไปนั้นรู้จักการแสดงเพลงทรงเครื่อง คิดเป็นร้อยละ 71.4 และไม่รู้จัก คิดเป็นร้อยละ 28.6 ข้อ 2 เคยได้รับชมการแสดงเพลงทรงเครื่อง คิดเป็นร้อยละ 62.2 ไม่เคยรับชม คิดเป็นร้อยละ 37.8 ข้อ 3 มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับรูปแบบในการแสดงเพลงทรงเครื่อง คิดเป็นร้อยละ 30.3 ไม่มีความรู้ คิดเป็นร้อยละ 22.2 และไม่แน่ใจ คิดเป็นร้อยละ 47.6 ข้อ 4 เพราะอะไรในปัจจุบัน ผู้คนถึงไม่ค่อยรู้จัก และไม่ค่อยให้ความสำคัญกับการแสดงเพลงทรงเครื่อง หรือการแสดงพื้นบ้าน โดยจำแนกคำตอบคือ 1. ไม่ได้รับการเผยแพร่ ไม่ให้ความสำคัญเท่าที่ควร คิดเป็นร้อยละ 77.7 และ 2. บรรดาศิลปินไม่มีโอกาสที่จะถ่ายทอดความรู้ให้ คิดเป็นร้อยละ 32.6 และ 3. ใช้คำไม่เหมาะสม ไม่เหมาะกับเด็กและเยาวชน คิดเป็นร้อยละ 2.2 และ 4. ดูไม่รู้เรื่อง เพราะเป็นสิ่งที่ล้าสมัย ไม่มีความทันสมัย คิดเป็นร้อยละ 20.7 ข้อ 5 คุณคิดว่าถ้ามีการแสดงเพลงทรงเครื่องมาประยุกต์การแสดงให้เข้ากับยุคสมัยใหม่ คุณจะชอบ และคิดว่ามีเหมาะสมหรือไม่ พบว่า ชอบ เหมาะสม คิดเป็นร้อยละ 98.4 และไม่ชอบ ไม่เหมาะสม คิดเป็นร้อยละ 1.6 ส่วนข้อ 6 คุณต้องการที่จะให้การแสดงพื้นบ้านหรือการแสดงเพลงทรงเครื่องดำรงรักษาไว้ให้คงอยู่ซึ่งเอกลักษณ์และวัฒนธรรมของประเทศไทย หรือไม่ พบว่า ควรมีการดำรงรักษาไว้ คิดเป็นร้อยละ 97.8 และไม่ดำรงรักษาไว้ คิดเป็นร้อยละ 2.2

จากผลการสำรวจพบว่าบุคคลทั่วไปนั้นรู้จักและเคยได้รับชมการแสดงเพลงทรงเครื่องอยู่เป็นจำนวนมาก แต่มีพื้นฐานความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับรูปแบบของการแสดงเพลงทรงเครื่องค่อนข้างน้อย เนื่องจากการแสดงเพลงทรงเครื่องไม่ได้รับการเผยแพร่ และไม่ได้รับการให้ความสำคัญเท่าที่ควร บรรดาพ่อเพลง แม่เพลง หรือศิลปิน ไม่มีโอกาสได้ถ่ายทอดความรู้ เกี่ยวกับการแสดงเพลงทรงเครื่อง หรือแม้แต่การแสดงพื้นบ้านต่างๆ อีกทั้งในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านยุคสมัย สังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม รวมถึงความเจริญก้าวหน้าทางด้านนวัตกรรมและเทคโนโลยี ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่เข้ามามีบทบาทในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ให้มีความสะดวกสบายมากขึ้น และในอีกด้านหนึ่งไม่ว่าจะเป็นในประเทศหรือต่างประเทศ ต่างก็มีการสร้างสรรค์งานศิลปะการแสดงที่มีแนวคิดในรูปแบบใหม่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทำให้การแสดงเพลงทรงเครื่องเป็นการแสดงที่ล้าสมัยตามความคิดของคนในปัจจุบัน และไม่ได้รับความนิยมในการรับชมเท่าที่ควร ทั้งนี้จากการสำรวจบุคคลส่วนมาก อยากให้มีการนำการแสดงเพลงทรงเครื่อง มาสร้างสรรค์การแสดงในรูปแบบใหม่ ให้เข้ากับผู้คนและยุคสมัยในปัจจุบัน เพื่อเป็นการชักนำให้คนรุ่นใหม่ หันมาใส่ใจในศิลปวัฒนธรรมไทยมากขึ้น จนทำให้เป็นที่รู้จักและสามารถดำรงอยู่ ผ่านกระบวนการสร้างสรรค์การแสดงเพลงทรงเครื่อง

สาเหตุและปัจจัยที่ทำให้การแสดงเพลงทรงเครื่องเสื่อมความนิยม

จากข้อมูลที่ได้จากแบบสำรวจความรู้ความเข้าใจกับบุคคลทั่วไปและการสัมภาษณ์ศิลปิน เพลงพื้นบ้านเกี่ยวกับการแสดงเพลงทรงเครื่อง สามารถสรุปสาเหตุและปัจจัยที่ทำให้การแสดงเพลงทรงเครื่องเสื่อมความนิยม ดังนี้

1. ขาดผู้สืบทอดศิลปะการแสดงเพลงทรงเครื่อง เนื่องจาก รูปแบบของการแสดง เพลงทรงเครื่อง เป็นการแสดงที่ใช้ศาสตร์ในการแสดงที่ค่อนข้างหลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นทางด้านของ การขับร้องเพลงพื้นบ้าน ทางด้านของการรำ การเล่นเป็นเรื่องราวอย่างละคร และปฏิภาณไหวพริบของผู้แสดงเอง อีกทั้งการแสดงจะต้องมีเครื่องแต่งกายที่มีความสวยงาม รวมถึงขนบและวิธีการแสดงที่มีรูปแบบเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ จึงทำให้ขาดช่วงในการสืบทอดการแสดงเพลงทรงเครื่อง ซึ่ง สอดคล้องกับ วรรณภา แก้วกว้าง (สัมภาษณ์.15 มีนาคม 2562.) ที่กล่าวว่า ปัจจัยสำคัญที่ทำให้การแสดงเพลงทรงเครื่องไม่ได้รับความนิยม คือ ขาด ผู้สืบทอดการแสดงเพลงทรงเครื่อง เพราะเพลงทรงเครื่องเป็นศิลปะการแสดงที่ต้องใช้ทักษะการขับร้องเพลงพื้นบ้าน ผสมผสานกับการแสดงในรูปแบบของละคร รวมทั้ง ต้องสามารถรำรำประกอบการแสดงได้ดีเช่นกัน จึงทำให้บุคคลที่มีคุณสมบัติดังกล่าวมีจำนวนน้อย หายาก และทำให้กลายเป็นการขาดการสืบทอดไปโดยปริยาย

2. ศิลปินไม่มีการพัฒนาฝีมือด้านการแสดง ซึ่งสามารถสรุปปัจจัยที่เกี่ยวข้องได้ดังประเด็นต่อไปนี้ คือ

2.1 มีพื้นที่อยู่ห่างไกลกัน หมายถึงบรรดาศิลปิน พ่อเพลง แม่เพลง จะอยู่กระจัดกระจายหลากหลายพื้นที่ ทำให้การนัดหมายในการฝึกซ้อมการแสดงค่อนข้างลำบาก ด้วยการเดินทางและช่วงเวลาว่างที่ไม่ตรงกัน ก่อให้เกิดการขาดการฝึกทักษะให้พัฒนายิ่งขึ้น

2.2 ขาดการเอาใจใส่และละเลยการฝึกซ้อม หมายถึงบรรดาศิลปิน พ่อเพลง แม่เพลง ซึ่งเป็นผู้สืบทอดการแสดงเพลงทรงเครื่อง ขาดการเอาใจใส่ต่อการแสดง และละเลยในการที่จะพัฒนาฝีมือด้านการแสดงเพลงทรงเครื่องให้พัฒนาในทางที่ดีขึ้น โดยสอดคล้องกับ ขวัญจิต ศรีประจันต์ (สัมภาษณ์.11 กุมภาพันธ์ 2562.) ที่กล่าวว่า การที่จะแสดงในแต่ละครั้ง บรรดาพ่อเพลง แม่เพลง หรือศิลปิน จะต้องมีการว่าจ้างกันในพื้นที่ที่ไกล เช่น จากอ่างทอง ชัยนาท หรือสุพรรณ มาเล่นร่วมกัน แต่พอมาเจอกันแล้ว นักแสดงปล่อยประละเลย ไม่ซ้อมบทบาทในการแสดงของตนเอง เพราะคิดว่าเคยแสดงมาแล้ว สิ่งนี้จึงกลายเป็นปัญหาที่ทำให้ศิลปินมีคุณภาพด้านฝีมือการแสดงลดลงอย่างเห็นได้ชัด และสุดท้ายสำคัญมากที่สุด คือ บรรดาศิลปิน พ่อเพลง แม่เพลง มีความหยิ่งและเชื่อมั่นในความสามารถของตนเองสูง บางครั้งนี่ก็อยากจะทำนอกบทบาท ก็เปลี่ยนบทบาทของตนเองเสีย ทำให้การแสดงบางครั้งไม่ดำเนินไปตามเรื่องราวที่ตั้งไว้

2.3 การประพุดิตินไม่เหมาะสม ในที่นี้หมายถึง ดั้มสุรา ของมีนเมา ต่างๆ ในขณะที่แสดง ทำให้พ้อออกมาแสดงจริง ทำให้การแสดงนั้น เล่นไม่ดีเท่าที่ควร ทำให้ขาดสติและสมาธิในการแสดง ส่งผลให้คุณภาพการแสดงลดลง

3. ขาดผู้สนับสนุน ทั้งนี้อันเนื่องมาจากคนส่วนใหญ่ไม่รู้จักรักการแสดงเพลงทรงเครื่องเป็นพื้นฐานเดิม เมื่อเวลาจัดการแสดงด้านศิลปวัฒนธรรม จึงทำให้ไม่มีผู้คน รู้จักและสนใจในการแสดงเพลงทรงเครื่อง จึงใช้มหรสพประเภทอื่นๆแสดงแทน ทำให้โอกาสในการเผยแพร่การแสดงเพลงทรงเครื่องลดลง จนถึงไม่มีโอกาสที่จะเผยแพร่การแสดง ซึ่งสอดคล้องกับ วรรณภา แก้วกว้าง(สัมภาษณ์.15 มีนาคม 2562.)

นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับไอยเรศ งามแจ่ม (สัมภาษณ์.6 มีนาคม 2562.) ที่กล่าวว่าสาเหตุที่ทำให้การแสดงเพลงทรงเครื่องไม่ได้รับความนิยมในยุคปัจจุบัน คือ

ก. ไม่ได้รับการเผยแพร่การแสดง ซึ่งมีที่มาจากการแสดงที่ไม่แพร่หลายและไม่ค่อยมีคนรู้จัก ประกอบกับภายหลังขาดผู้สืบทอดจึงทำให้เลือนหายไปตามกาลเวลา

ข. มหรสพในปัจจุบันเกิดขึ้นจำนวนมากจึงทำให้เพลงทรงเครื่องขาดความนิยมลงไป อันเนื่องมาจากมีมหรสพต่างๆ เช่น ภาพยนตร์กลางแปลง วงดนตรีลูกทุ่ง หรือแม้แต่การแสดงลิเก โดยเฉพาะคณะลิเกที่มีชื่อเสียงโด่งดัง มีผู้ติดตามที่เป็นพ่อยก แม่ยก ติดตามให้ความสนใจอย่างมาก ทำให้ผู้ว่าจ้างมักจะจ้างคณะลิเกต่างๆเหล่านั้นมาทำการแสดง เพื่อแสดงถึงฐานะของตนเอง ทำให้การแสดงต่างๆเหล่านั้นมากลบบการแสดงผลการแสดงเพลงทรงเครื่องให้หายไปอย่างสิ้นเชิง

ค. ในยุคปัจจุบันเศรษฐกิจในประเทศมีขึ้นมีลง บางครั้งทำให้การว่าจ้างที่จะนำมาแสดง มีโอกาสที่จะได้ทำการแสดงน้อย หรือในบางปีไม่มีการว่าจ้างเลย เป็นเหตุทำให้บรรดาศิลปิน พ่อเพลง แม่เพลง ต้องหารายได้จากการประกอบอาชีพอื่นมาทดแทนการทำหน้าที่เป็นศิลปินการแสดงพื้นบ้าน เพื่อสร้างความมั่นคงให้กับตนเองในการดำรงชีวิตเลี้ยงดูตนเอง และครอบครัวต่อไป

4. การแสดงเพลงทรงเครื่องมีค่าใช้จ่ายค่อนข้างสูง เพราะมีองค์ประกอบของการแสดงด้านวงปี่พาทย์ เครื่องแต่งกาย จำนวนผู้แสดงและการเดินทาง ที่ทำให้เกิดค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้น ด้วยเหตุนี้ทำให้เจ้าภาพหรือผู้ว่าจ้างที่มีทุนทรัพย์น้อยไม่นิยมว่าจ้างไปทำการแสดง ภายหลังเริ่ม มีมหรสพเกิดขึ้นอย่างมากมาย จึงทำให้ความความนิยมของการแสดงเพลงทรงเครื่องลดลง ประกอบกับศิลปินที่แสดงเพลงทรงเครื่อง ได้ล้มหายตายจากไปตามกาลเวลาที่ล่วงเลยจึงทำให้การแสดงดังกล่าวไม่สามารถดำรงอยู่ได้ ประกอบกับการแสดงเพลงทรงเครื่องในภายหลังเป็นการแสดงสำหรับการแก้สันทนาการ จึงเป็นโอกาสที่ศิลปิน พ่อเพลง แม่เพลง ได้มีเวทีการแสดงและรับจ้างแสดง สอดคล้องกับ ขวัญจิต ศรีประจันต์ (สัมภาษณ์.11 กุมภาพันธ์ 2562.) ที่กล่าวว่า การแสดงเพลงทรงเครื่องในภายหลังจะเล่นเป็นละครแก้บน อยู่ตามวัดต่างๆ เช่น วัดโสธรวราราม วัดไชโยวรวิหาร วัดพนัญเชิง

รวีวาร และเล่นหรรษาครอบละไมก็ร้อยบาท มีบทร้องต่างๆ ในเวลาไม่เกิน 30 นาที จากสิ่งนี้ทำให้ทราบว่าการแสดงเพลงเครื่องได้ปรับเปลี่ยนมาเป็นมหรสพเพื่อการแก้สินบน ซึ่งถ้าไม่มีคนว่าจ้างแก้สินบนก็จะไม่มีโอกาสได้แสดง

5. การเปลี่ยนแปลงทางด้านยุคสมัย สังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม รวมถึงความเจริญก้าวหน้าทางด้านนวัตกรรมและเทคโนโลยี ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่เข้ามามีบทบาทในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ให้มีความสะดวกสบายมากขึ้น อีกทั้งในปัจจุบันไม่ว่าจะเป็นในประเทศหรือต่างประเทศต่างก็มีการสร้างสรรค์งานศิลปะการแสดงที่มีแนวคิดในรูปแบบใหม่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ก่อให้เกิดผลกระทบที่ทำให้สิ่งต่างๆ ที่เคยปรากฏในอดีต เกิดความเปลี่ยนแปลงและต้องปรับตัวตาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเปลี่ยนแปลงทางด้านศิลปวัฒนธรรมไทย จะเห็นได้ชัดเจนว่าในปัจจุบันการที่มีการยอมรับและนำศิลปวัฒนธรรมจากต่างชาติเข้ามาเผยแพร่อย่างต่อเนื่อง จนกลายเป็นกระแสความนิยมและการลอกเลียนแบบ ทำให้ศิลปวัฒนธรรมของไทยในอดีตที่เคยมีความงดงามและมีคุณค่า ให้ความสุขสนุกสนานแก่ผู้ที่ได้สัมผัสอย่างแท้จริงนั้นลดความสำคัญลงอย่างน่าเสียดาย ซึ่งมีความสอดคล้องกับ ขวัญจิต ศรีประจันต์ (สัมภาษณ์.11 กุมภาพันธ์ 2562.) ที่กล่าวว่า สังคมเริ่มเปิดสิ่งใหม่ มีภาพยนตร์ วงดนตรี มหรสพต่างๆ ที่มีชื่อเสียง มาแทนที่การแสดงเพลงเครื่อง และ วรรณภา แก้วกว้าง (สัมภาษณ์.15 มีนาคม 2562.) กล่าวว่า คนปัจจุบันให้ความสนใจในการแสดงศิลปการแสดงพื้นบ้านลดลง อันรวมถึงการแสดงเพลงเครื่องเช่นกัน ซึ่งเพลงเครื่อง อาจจะไม่ถูกใจและดึงดูดความสนใจของผู้ชมในยุคปัจจุบัน ดังนั้นหากจะนำการแสดงเพลงเครื่องมาแสดงให้เป็นที่รู้จักอีกครั้ง จะต้องปรับวิธีการและรูปแบบของการแสดงให้มีความทันสมัย และสอดคล้องกับวิถีชีวิตตลอดจนเทคโนโลยีสมัยใหม่ของผู้คนในยุคปัจจุบัน จึงจะทำให้การแสดงเพลงเครื่องกลับมาเป็นที่รู้จัก และไม่เลือนหายไปตามกาลเวลาที่ผันเปลี่ยน

ทั้งนี้ยังมีความสอดคล้องกับ โอยเรศ งามแฉล้ม (สัมภาษณ์.6 มีนาคม 2562.) ที่กล่าวว่า ผู้ชมที่รับชมการแสดงเพลงเครื่องแล้วไม่รู้เรื่อง ไม่สามารถเข้าถึงแก่นสาร วิธีการแสดงที่ศิลปินพ้องเพลงแม่เพลงต่างๆ ที่ได้ถ่ายทอดออกมาในรูปแบบของการแสดง รวมถึงไม่สามารถจรรโลงใจให้ผู้ชมในยุคสมัยใหม่ หันมาสนใจในการรับชมการแสดงเพลงเครื่องได้ เนื่องจากการแสดงเพลงเครื่องเป็นการแสดงที่ล้าสมัย ไม่มีอะไรใหม่ๆ เข้ามาทดแทนหรือสร้างสรรค์ให้เข้ากับยุคปัจจุบัน อีกทั้งศิลปินที่เป็นนักแสดงต่างก็มีอายุที่ค่อนข้างมาก อยู่ในวัยที่เรียกว่า เป็นวัยผู้สูงอายุ ทำให้ผู้ชม หรือเยาวชนเมื่อรับชมแล้วไม่สามารถดึงดูดความสนใจ ก่อให้เกิดความเบื่อหน่ายในการรับชม เพราะความจริงของผู้ชมในหลักของความเป็นมนุษย์มักมองสิ่งที่อยู่ตรงหน้าก่อนเสมอ ว่ามีอะไรที่สามารถดึงดูดความสนใจอะไรในตัวผู้ชมคนนั้นได้บ้าง ถ้าสิ่งต่างๆ เหล่านั้นที่เขาเข้าไปพัวพันอยู่ ไม่สามารถพยายามดึงดูดความรู้สึกที่อยากจะรับชมได้ในเวลาไม่เกิน 10 นาที ผู้ชมเหล่านั้น เขาจะไม่สนใจและจะเดินจากตรงนั้นไปทันที ดังนั้นการแสดงเพลงเครื่องในยุคปัจจุบันจึงเสื่อมความนิยม

นอกจากนี้ผลจากการสำรวจความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการแสดงเพลงทรงเครื่องในคำถามข้อที่ 4 เพราะอะไรในปัจจุบัน ผู้คนถึงไม่ค่อยรู้จัก และไม่ให้ความสำคัญกับการแสดงเพลงทรงเครื่อง คำตอบข้อที่ 3 คู่มือรู้เรื่อง เป็นสิ่งที่ล้ำสมัย เนื่องจากการรับวัฒนธรรมอื่นจากต่างประเทศที่มีความทันสมัยกว่า จำนวนคนเลือกตอบ 38 คน คิดเป็นเปอร์เซ็นต์ 20.7 % จากการสำรวจบุคคลทั่วไปทั้งหมด 187 คน จากผลการสำรวจดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ยังมีกลุ่มผู้ตอบคำถามส่วนใหญ่ยังรู้จักการแสดงเพลงทรงเครื่อง และเห็นความสำคัญของการแสดงหากแต่ไม่มีโอกาสได้รับชมหรือพบเห็นในยุคปัจจุบัน

แนวทางในการฟื้นฟูการแสดงเพลงทรงเครื่อง

จากผลการศึกษาและวิเคราะห์สาเหตุการเสื่อมความนิยมของเพลงทรงเครื่อง ผู้วิจัยจึงมีแนวทางในการดำเนินการฟื้นฟู ดังนี้

1. พัฒนารูปแบบและเนื้อหาให้เหมาะสมกับยุคสมัย โดยนำเสนอรูปแบบการแสดงเพลงทรงเครื่อง ด้วยการพัฒนารูปแบบของการแสดงเพลงทรงเครื่องให้มีความน่าสนใจ ที่สามารถเข้าถึงผู้ชมในยุคปัจจุบัน โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาที่สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน สอดแทรกสาระความรู้ คุณธรรม และคติสอนใจ รวมทั้งมุกตลกที่สร้างความสนุกสนาน สิ่งเหล่านี้สามารถช่วยให้การแสดงเพลงทรงเครื่องกลับมาได้รับความสนใจ ซึ่งสอดคล้องกับความคิดเห็นของบุคคลที่ได้สำรวจผ่านระบบออนไลน์ ในคำถามข้อที่ 5 คุณคิดว่าถ้านำการแสดงเพลงทรงเครื่องมาประยุกต์การแสดงให้เข้ากับยุคสมัยใหม่ คุณจะชอบ และคิดว่าจะมีความเหมาะสมหรือไม่ คำตอบ ชอบ เหมาะสม จำนวนคนเลือกตอบ 182 คน คิดเป็นเปอร์เซ็นต์ 98.4 % จากการสำรวจบุคคลทั่วไปทั้งหมด 187 คน และข้อเสนอแนะเพิ่มเติมในข้อความว่า “อยากเห็นการแสดงเพลงทรงเครื่องมีแสดงและเป็นสื่อในเชิงสร้างสรรค์สังคมควบคู่กับความบันเทิง” และข้อความว่า “อยากให้มีการประยุกต์ปรับปรุงให้เยาวชนเข้าใจง่ายและชื่นชอบ”

2. ควรมีการพัฒนาทักษะด้านการแสดง ทั้งในเรื่องของลีลาการรำยรำ การขับร้องเพลงพื้นบ้าน และการแสดงท่าทางตามบทบาทต่างๆ ได้อย่างเหมาะสมกลมกลืนกับเนื้อ รวมทั้งสามารถถ่ายทอดรูปแบบของการนำเสนอและแสดงออกได้อย่างน่าสนใจและชวนติดตาม ซึ่งมีความสอดคล้องกับความคิดเห็นของบุคคลที่ได้สำรวจผ่านระบบออนไลน์ ในคำถามข้อที่ 5 คุณคิดว่าถ้านำการแสดงเพลงทรงเครื่องมาประยุกต์การแสดงให้เข้ากับยุคสมัยใหม่ คุณจะชอบ และคิดว่าจะมีความเหมาะสมหรือไม่ คำตอบ ชอบ เหมาะสม จำนวนคนเลือกตอบ 182 คน คิดเป็นเปอร์เซ็นต์ 98.4 % จากการสำรวจบุคคลทั่วไปทั้งหมด 187 คน ซึ่งแสดงว่าหากมีการพัฒนารูปแบบการแสดงให้ทันสมัยแล้ว ผู้ที่

ทำหน้าที่ถ่ายทอดการแสดงควรที่จะต้องพัฒนาทักษะของตนเองควบคู่ไปด้วยจึงจะทำให้เพลงทรงเครื่องมีความน่าสนใจและกลับมาเป็นที่รู้จักและได้รับความนิยมอย่างแพร่หลาย

3. สืบสานการแสดงในโอกาสต่างๆอย่างแพร่หลาย โดยผู้มีส่วนเกี่ยวข้องด้านการจัดงานสืบสานศิลปวัฒนธรรมของชาติ ควรจัดหาโอกาสและสถานที่ในการนำเสนอการแสดงเพลงทรงเครื่องให้เป็นที่รู้จักของผู้ชมทุกเพศทุกวัย เช่น เทศกาลวันสงกรานต์ วันลอยกระทง หรืองานรื่นเริงต่างๆ ที่สามารถทำให้ผู้ชมได้รับชมการแสดงได้อย่างทั่วถึง อันจะนำมาซึ่งการสร้างความรู้จักและเข้าใจในการแสดงเพลงทรงเครื่องได้มากยิ่งขึ้น สอดคล้องกับข้อเสนอแนะเพิ่มเติมในแบบสำรวจความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการแสดงเพลงทรงเครื่องในข้อความว่า “ควรมีการสืบสานการแสดงเพลงทรงเครื่อง เพื่อให้ไม่หายไจากคนไทย”

จากแนวทางในการอนุรักษ์การแสดงเพลงทรงเครื่องที่กล่าวมาในข้างต้น ผู้วิจัยพบว่าการแสดงเพลงทรงเครื่องสามารถนำกลับมาสร้างสรรค์โดยให้มีรูปแบบการแสดงที่มีความน่าสนใจ และสามารถเป็นการแสดงที่เข้าถึงผู้ชมในทุกเพศทุกวัยได้อย่างเหมาะสม จึงเชื่อว่าหากมีการปรับเปลี่ยนและพัฒนาดังที่กล่าวข้างต้น จะสามารถทำให้การแสดงเพลงทรงเครื่อง กลับมาได้รับความนิยมสนใจอีกครั้ง

สรุป

เพลงทรงเครื่อง เป็นภูมิปัญญาชาติ สืบสมมาตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน ในอดีตการแสดงเพลงทรงเครื่อง มีความเจริญรุ่งเรือง และได้รับความนิยมจนถึงขีดสุด จัดเป็นมหรสพที่ใช้สมโภชในงานต่างๆ อย่างแพร่หลาย จวบจนถึงยุคแห่งความชบเซาของการแสดง จึงทำให้การแสดงเพลงทรงเครื่องต้องยุติการแสดงลงไปตามกาลเวลา ภายหลังมีการรื้อฟื้นการแสดงนี้ขึ้นมาใหม่ จากศิลปินและสถานศึกษา ซึ่งการแสดงดังกล่าว ยังขาดโอกาสที่จะนำเสนอผ่านเวทีการแสดง หรือการสื่อสารทางระบบเทคโนโลยีที่พัฒนาในปัจจุบัน

อย่างไรก็ตาม เราสามารถนำการแสดงเพลงทรงเครื่อง กลับมาสู่ความนิยมของผู้ชมด้วยวิธีการปรับเปลี่ยน ปรับปรุง และพัฒนารูปแบบของการแสดงให้มีความทันสมัย และเข้าถึงความเข้าใจของผู้ชมในยุคปัจจุบัน รวมทั้งสอดแทรกค่านิยม คุณธรรม อันดีงาม เพื่อปลูกฝังให้เยาวชนดำรงตนเป็นคนดี ผ่านการแสดงเพลงทรงเครื่อง ตลอดจนนำเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาใช้ประกอบในการแสดง ให้บังเกิดเป็นความแปลกใหม่และน่าสนใจ ดังเช่น เพลงทรงเครื่องในรายการคุณพระช่วย จำอวดหน้าจอ ที่สร้างกระแสนิยมได้อย่างยิ่ง

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ เป็นแนวทางที่จะทำให้การแสดงเพลงทรงเครื่อง หรือแม้แต่การแสดงพื้นบ้านอื่นๆ ของไทยที่กำลังจะเลือนหายไปจากวิถีชีวิต ได้กลับมาสู่ความนิยมและเป็นสิ่งที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ เผยแพร่ สืบสาน ให้คงอยู่เป็นมรดกแห่งภูมิปัญญาไทยตลอดไป

เอกสารอ้างอิง

ขวัญจิต ศรีประจันต์. สัมภาษณ์, 11 กุมภาพันธ์ 2562.

วรรณภา แก้วกว้าง. (2555). การศึกษารูปแบบการพัฒนาการแสดงเพลงทรงเครื่องของแม่ขวัญจิต ศรีประจันต์ ศิลปินแห่งชาติ. (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปมหาบัณฑิต). สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์, กรุงเทพฯ.

วรรณภา แก้วกว้าง. สัมภาษณ์, 15 มีนาคม 2562.

สุกัญญา ภัทรราชย์. (2540). เพลงปฏิพากย์ บทเพลงแห่งปฏิภาณของชาวบ้านไทย. กรุงเทพฯ :

โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เอนก นาวิกมูล. (2527). เพลงนอกศตวรรษ (ฉบับปรับปรุง). (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ.

ไอยเรศ งามแฉล้ม. สัมภาษณ์, 6 มีนาคม 2562.

นางอดุล นางยักษิ์ ความรัก ความหลง

พรพิพัฒน์ ราชกิจจำจร¹, สรร ถวัลย์วงศ์ศรี²

¹ นักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชาศิลปะการแสดง

^{1,2} คณะศิลปกรรมศาสตร์

^{1,2} มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

บทคัดย่อ

บทความเรื่องนี้มุ่งศึกษาในด้านประวัติความเป็นมาของนางอดุลปีศาจยักษิณี ซึ่งเป็นตัวละครในเรื่องรามเกียรติ์ และในด้านบ่อเกิดของความแค้นที่มีต่อนางสีดา พบว่า นางอดุลปีศาจยักษิณี รักษาสแห่งกรุงลงกา มีรูปร่างน่าเกลียดอัปลักษณ์ ผิวกายสีแดงเสน เป็นบุตรของชีวหาคับนางสัมหนักขาซึ่งเป็นขนิษฐาของท้าวทศกัณฐ์ และมีถิ่นอาศัยอยู่ใต้ธรณี โดยมูลเหตุความแค้นของนางเกิดจากความรักที่มีต่อครอบครัวและญาติมิตร ซึ่งการที่เหล่ายักษ์พากันล้มตายจนเกือบหมดสิ้นนั้นต้นเหตุเป็นเพราะนางสีดา นางอดุลปีศาจยักษิณีจึงเนรมิตกายเป็นนางกำนัล ใช้เล่ห์กลอุบายล่อลวงหมายจะให้เกิดความแตกแยก และแผนการของนางนั้นก็สำเร็จลุล่วงตามเป้าหมาย

คำสำคัญ: นางยักษิ์, รามเกียรติ์, ความแค้น, นาฏศิลป์ไทย

Nang Adul, Nang Yak, Love and Lie

Pornprphat Ratchakitkamthon¹, Sun Tawalwongsri²

¹ Master Student in Performing Art

^{1,2} Faculty of Fine and Applied Arts

^{1,2} Suan Sunandha Rajabhat University

Abstract

The purposes of this study were 1) to find out the story of Adul who is one of the characters in Ramayana (Thai Epic) and 2) to study the cause of Adul's anger at Sita. The results of this study were 1) Adul is the ugly, evil giant who lives underground. She is the daughter of Chiw Ha and Sam Nak Ka. Her mother, Sam Nak Ka, is the sister of Thossakan who is the king of Longka Kingdom, 2) Adul expected that Sita was the cause of her family death. She turned into a servant by her magic to work close to Sita. When Sita gave her a trust, she made every effort to get revenge to Sita.

Keywords: Nang Yak, Ramayana, revenge, Thai dance

ความสำคัญและที่มาของปัญหา

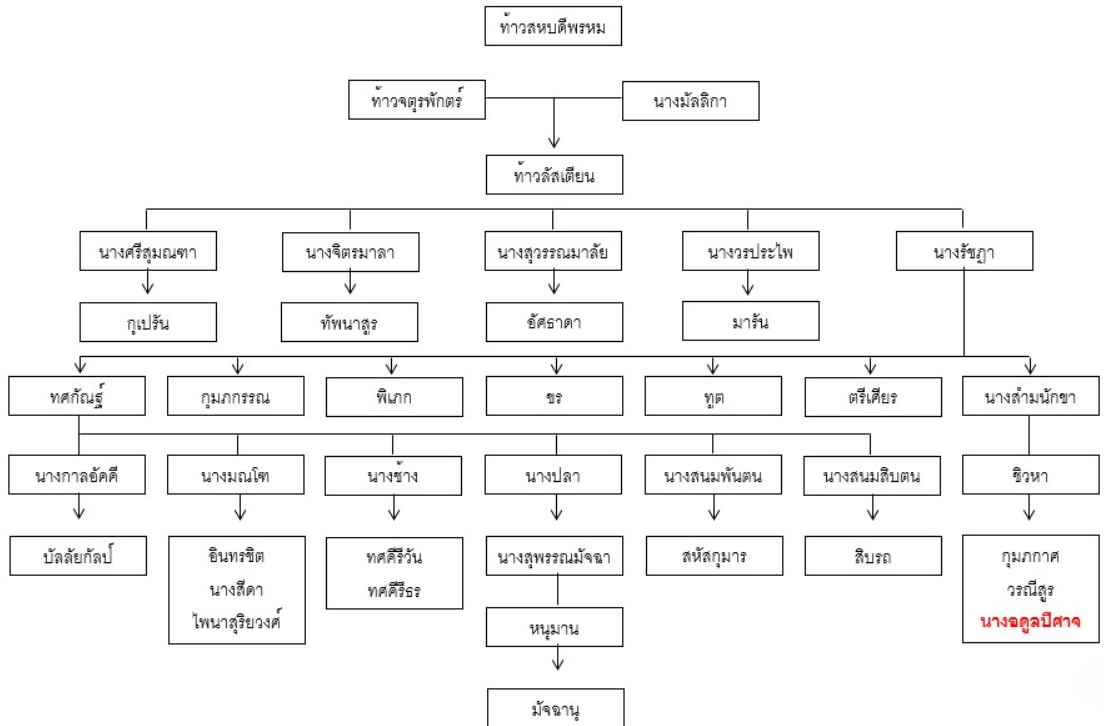
รามเกียรติ์เป็นวรรณกรรมสำคัญของไทยที่มีต้นกำเนิดมาจากคัมภีร์ “รามายณะ” ของอินเดีย นับเป็นหนังสือสำคัญในลัทธิฮินดู และเป็นที่ยอมรับของชาวอินเดียโดยทั่วไป เมื่ออารยธรรมอินเดียเผยแผ่เข้ามายังภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รามายณะจึงแพร่หลายไปยังประเทศต่างๆ คือ อินโดนีเซีย มาเลเซีย เขมร ลาว เวียดนาม พม่า และไทย ประเทศเหล่านี้ต่างมีวรรณกรรมเรื่องรามเกียรติ์ที่แต่งขึ้นในภาษาของตนทั้งสิ้น รามเกียรติ์ของชาติต่างๆนั้น แม้จะมีที่มาเดียวกัน แต่ก็มี ความแตกต่างกันในรายละเอียด แต่ละชาติจะสอดแทรกเอกลักษณ์ คตินิยม วิถีชีวิต และวัฒนธรรม ของตนเองไป (พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช, 2550: 1)

เนื้อหาในเรื่องรามเกียรติ์กล่าวถึงพระนารายณ์อวตารเป็นพระรามลงมาปราบยักษ์ ซึ่งเป็นผู้ ไม่อยู่ในศีลธรรม และเกิดการสู้รบกันอย่างต่อเนื่อง โดยตัวละครที่ใช้ดำเนินเรื่องก็มีอยู่มากมาย หลากหลายรูปแบบ ได้แก่ ฝ่ายเทพ-เทวดา เช่น พระอิศวร พระพรหม พระนารายณ์ ฯลฯ ฝ่ายมนุษย์ เช่น พระราม พระลักษมณ์ ท้าวทศรถ ฯลฯ ฝ่ายยักษ์ เช่น ทศกัณฐ์ อินทรชิต ไมยราพ ฯลฯ ฝ่ายวานร เช่น หนุมาน สุครีพ ขมพูปาน ฯลฯ สังเกตได้ว่าตัวละครที่ผู้เขียนบทความกล่าวมาข้างต้นจะเป็นตัวละครเพศชายแทบทั้งสิ้น แต่ในวรรณกรรมเรื่องรามเกียรติ์ก็ยังมีตัวละครที่เป็นสตรีเพศเป็นตัวดำเนิน เรื่องราวอยู่หลายตอน ได้แก่ ฝ่ายเทพ-เทวดา เช่น พระอุมาเทวี พระลักษมี พระสุรัสวดี ฯลฯ ฝ่าย มนุษย์ เช่น นางเกาสุริยา นางไภยเกษี นางสมุทราชา ฯลฯ ตัวละครลูกผสม เช่น นางสุพรรณมัจฉา และตัวละครที่เป็นนางยักษ์ เช่น นางสำนักรา นางเบญจกาย นางอดุลปีศาจยักษ์ฉนิ เป็นต้น

นางอดุลปีศาจยักษ์ฉนิ เป็นนางยักษ์ที่รวมอยู่ในวงศ์อสูรพงศ์ นางมีศักดิ์เป็นหลานของ ทศกัณฐ์ กษัตริย์องค์ที่ 3 แห่งกรุงลงกา กล่าวคือ ท้าวลัสเตียน กษัตริย์องค์ที่ 2 แห่งกรุงลงกา มี โอรสและธิดากับ นางรัชฎา 5 องค์ คือ ทศกัณฐ์ กุมภกรรณ พิเภก ขร พุษณ์ ตรีเศียร และองค์สุดท้าย เป็นธิดา ชื่อ สำนักรา นางสำนักรามีสามีชื่อชีวหา และมีโอรสและธิดา 3 องค์ คือ กุมภภาค วรณีสูร และนางอดุลปีศาจยักษ์ฉนิ ซึ่งตัวนางอดุลปีศาจยักษ์ฉนิเป็นตัวละครที่ทำให้เกิดเหตุการณ์ เปลี่ยนแปลงต่างๆในเนื้อเรื่องอยู่พอสมควร

ผู้เขียนบทความมีความเห็นว่า ลักษณะบทบาทของตัวนางอดุลปีศาจยักษ์ฉนิมีความน่าสนใจ เนื่องจาก ตัวละครตัวนี้มีร่างกายเป็นยักษ์และเป็นสตรีเพศ อีกทั้งยังเป็นการวิเคราะห์บทบาทและลักษณะนิสัย ของตัวละครจากวรรณกรรม บทความเรื่องนี้จึงจะแสดงให้เห็นถึงประเด็นดังกล่าวตามลำดับหัวข้อ ดังนี้

แผนผังแสดงลำดับสาแหรกของนางอตุลปีศาจยักษิณี

นางอตุล นางยักษ์ร้ายในวรรณคดีไทย

นางยักษ์ เป็นตัวละครที่พบอยู่ในวรรณคดีไทยหลายเรื่อง และมีบทบาทอยู่คู่กับสังคมไทย มาอย่างยาวนาน เช่น นางพันธุรัต ในเรื่องสังข์ทอง นางเมรี ในเรื่องนางสิบสอง นางอตุลปีศาจยักษิณี ในเรื่องรามเกียรติ์ เป็นต้น บุคคลทั่วไปมักจะนิยามความหมายของนางยักษ์ให้เป็นตัวร้ายในเรื่อง มากกว่าตัวดี แต่หากมองให้ลึกกลงไปในด้านเหตุผล นางยักษ์เหล่านั้นก็ล้วนมีที่มาที่ไป อีกทั้งยังมีเรื่องเล่าและมีบทบาทที่น่าสนใจ

นางอตุลปีศาจยักษิณี “รากษส” แห่งกรุงลงกา ซึ่งเป็นคำที่ชาวอารยันใช้เรียกเชิงดูถูกชนพื้นเมืองของอินเดีย หมายถึงพวกป่าเถื่อนรูปร่างน่าตาเหมือนยักษ์ ต่อมาได้มีการนำคำว่ารากษสมาใช้ในการแยกประเภทของยักษ์ที่อาศัยอยู่ในแม่น้ำ หรือใต้ดิน (เดลินิวส์, 27 กรกฎาคม 2558, หน้า 5) นางอตุลปีศาจยักษิณีจึงจัดเป็นนางยักษ์รากษสเพราะมีถิ่นอาศัยอยู่ใต้ดิน มีกายสีแดงเสน และมีความเกี่ยวพันกับทศกัณฐ์ในฐานะญาติพี่น้องโดยมีศักดิ์เป็นหลาน พฤติกรรมของนางจะมีลักษณะเช่นเดียวกับปีศาจ คือ มีความสามารถในการแปลงกายเป็นบุคคลต่างๆได้ตามความปรารถนา อีกทั้งยังมีรูปร่างอัปลักษณ์น่าเกลียดน่ากลัว จิตใจชั่วร้าย มีแต่อารมณ์โกรธที่คิดแค้น ดังบทพระราชนิพนธ์เรื่องรามเกียรติ์ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ที่ได้บรรยายถึงลักษณะของนางอตุลปีศาจยักษิณีไว้ว่า

มาจะกล่าวบทไป
เป็นปีศาจอยู่ใต้ธรณี
มีแต่โมหันธ์ฉันทา

ถึงนางอดุลย์กษี
อสุรีนั้นวงศ์ศัพทักตร์
ใจบาปหยาบเข้าอัปลักษณ์

(พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช, 2540: 298)

จากบทพระราชนิพนธ์ที่กล่าวมาข้างต้นมีความสอดคล้องกับลักษณะทางกายภาพของนางยักษ์ในอุคตมคติของบุคคลทั่วไป คือ มีรูปร่างที่น่าเกลียดน่ากลัว ร่างกายสูงใหญ่ อวบน้ำ ผิวคล้ำ หนี้ยิก และมีเขี้ยว

ภาพที่ 1 ศีรษะโขนนางอดุลปีศาจยักษ์ฉนิ

ที่มา: <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=1095437067140685&set=pcb.1095439070473818&type=3&theater> (ออนไลน์)

รามเกียรติ์เป็นวรรณกรรมชิ้นเอกที่คงอยู่คู่กับคนไทยมาทุกยุคทุกสมัย ในขณะเดียวกันเรื่องราวเกี่ยวกับยักษ์ในรามเกียรติ์ก็ถูกเผยแพร่อย่างกว้างขวางมากยิ่งขึ้น ประกอบกับมีพุทธศาสนาและหลักธรรมคำสอนเข้ามาเกี่ยวข้อง ด้วยสาเหตุเหล่านี้จึงทำให้ยักษ์กลายเป็นตัวแทนของอธรรมและถูกใช้เป็นเครื่องมือในการเปรียบเทียบหรือใช้ในการสั่งสอนบุคคลให้เห็นถึงสิ่งที่ไม่ดีได้

ปฐมบทของความแค้นอันเนื่องมาจากความรัก

ความรัก หมายถึง การที่บุคคลมีใจผูกพันด้วยความห่วงใย ความเสน่หา ความหลงใหล ความชอบฉันทสว เป็นต้น รูปแบบของความรักนั้นไม่จำเป็นต้องเกิดขึ้นระหว่างบุคคลโดยที่มีความ

เสน่ห์หาทางเพศเข้ามาเกี่ยวข้องเท่านั้น แต่รวมไปถึงความรักที่มีต่อบุคคลภายในครอบครัว ญาติพี่น้อง เพื่อนฝูง และบางครั้งอาจจะไม่ใช่เป็นความรักที่มีต่อบุคคล ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับความรักที่มั่นคงทางจิตวิญญาณอย่างแรงกล้า เช่น ความรักในสถาบันพระมหากษัตริย์ ความรักในชาติ ความรักทางการเมือง เป็นต้น นอกจากนี้มนุษย์ยังสามารถมีความรักต่อสัตว์เลี้ยง หรือแม้กระทั่งสิ่งของต่างๆที่ทำให้เกิดความพึงพอใจและยอมที่จะอุทิศตัวเองให้ผูกมัดไปกับสิ่งนั้นๆ อีกด้วย

หากจะให้นิยามรูปแบบของความรักเห็นจะเป็นไปไม่ได้ เพราะสิ่งเหล่านี้ถือเป็นเรื่องละเอียดอ่อนที่มีความรู้สึกนึกคิดเข้ามาเกี่ยวข้อง แต่ก็ยังมีกลุ่มนักวิชาการที่มีความสนใจและทำการศึกษาวิจัยในหัวข้อที่เกี่ยวข้องกับความรัก คือ ดร. โรเบิร์ต สเติร์นเบิร์ก (Dr. Robert Sternberg) นักจิตวิทยาชาวอเมริกันแห่งมหาวิทยาลัยทัฟส์ (Tufts University) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบและทฤษฎีของความรักที่มีชื่อว่า ทฤษฎีสามเหลี่ยมแห่งความรัก (Theories of Love) ว่าด้วยองค์ประกอบ 3 ประการ (Sternberg, 1988) ซึ่งได้รับผลการตอบรับเป็นอย่างดีในแวดวงของนักวิชาการ ประกอบกับเป็นแนวคิดที่บุคคลทั่วไปสามารถทำความเข้าใจได้ง่าย ดังนี้

1. Intimacy คือ ความสนิทสนม อาจกล่าวได้ถึงความคุ้นเคย ความเคยชิน ความใกล้ชิด ซึ่งถ้าเรามีเพียงแค่อุณหภูมิที่สนิทสนมนี้เราจะเกิดความสัมพันธ์ที่เรียกว่า การชอบพอกัน (Liking) เกิดขึ้น การชอบกันในลักษณะนี้จะเป็นการชอบแบบเพื่อนสนิท ครอบครัว หรือญาติพี่น้อง ไม่จำเป็นต้องชอบกันแบบคู่รักเสมอไป ขอแค่มีปัจจัยความสนิทสนมนี้ก็เพียงพอ
2. Passion คือ ความรู้สึกหลงใหลไปในทางชั่วสาว ถูกใจในรูปลักษณ์ภายนอก และมีเป้าหมายเรื่องเพศเข้ามาเกี่ยวข้อง สิ่งนี้ทำให้เกิดความสัมพันธ์อีกแบบ คือ การหลงเสน่ห์ (Infatuation) เป็นความรู้สึกที่ไม่มีอุณหภูมิตามสนิทสนม เช่น ความรักแรกพบ
3. Commitment คือ ความผูกพัน เป็นความรักที่อยู่มาในช่วงระยะเวลาหนึ่ง แม้จะเป็นส่วนประกอบที่ทำให้เกิดความรัก แต่ก็ไม่ได้มี Passion เข้ามาเกี่ยวข้อง จึงทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่เรียกว่า ความรักอันว่างเปล่า (Empty Love) เป็นการรักษาความสัมพันธ์จากข้อผูกมัดบางอย่าง เช่น มีความจำเป็นที่จะต้องใช้ชีวิตครอบครัวร่วมกันโดยที่ไม่ได้เกิดจากความรัก

จากทฤษฎีสามเหลี่ยมแห่งความรักของสเติร์นเบิร์กที่กล่าวมาข้างต้น ผู้เขียนบทความได้นำมาเปรียบเทียบกับบทบาทความรักของนางอตุลปีศาจยักษ์ณี พบว่า เป็นความรักในรูปแบบ Intimacy กล่าวคือนางอตุลปีศาจยักษ์ณีเป็นนางยักษ์ที่รักญาติพี่น้องและพวกพ้องของตนเป็นอย่างมาก เมื่อนางได้ทราบข่าวว่าทศกัณฐ์และญาติพี่น้องของนางรวมไปถึงเหล่าเสนาพลยักษ์ถูกพระรามฆ่าล้มตายเป็นจำนวนมากก็รู้สึกเสียใจ และมีความคิดแค้นพยาบาท โดยที่นางไม่สืบหาต้นตอว่าเพราะเหตุใดทศกัณฐ์จึงถูกพระรามฆ่า การกระทำดังกล่าวของนางแสดงให้เห็นถึงการไม่ใช้สติไตร่ตรองพิจารณาเหตุผล

ก่อนกระทำการสิ่งใดๆ หากแต่ใช้เพียงอารมณ์เป็นที่ตั้ง ดังบทพระราชนิพนธ์เรื่องรามเกียรติ์ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ที่ได้บรรยายไว้ว่า

รู้ว่าสีดานงลักษณ์	อัครศมาสรงสาคร
คิดแค้นพยาบาลมาดใจ	กู่จะให้สีดาดวงสมร
พลัดกับพระรามฤทธิรอน	คิดแล้วบทจรขึ้นมา

(พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช, 2540: 298)

จากบทพระราชนิพนธ์ที่กล่าวมาข้างต้น หมายความว่า นางอดุลปีศาจยักษิณีพอรู้ว่านางสีดาและบรรดานางกำนัลสาวรับใช้ลงมาเล่นน้ำ จึงคิดกลั่นแกล้งหวังจะทำให้นางสีดาต้องพลัดพรากจากพระราม เพื่อเป็นการแก้แค้นให้ทศกัณฐ์ที่ต้องมาตายเพราะนางสีดาเป็นต้นเหตุ นางจึงขึ้นมาจากใต้ดินเพื่อมาทำภารกิจในครั้งนี้ ซึ่งถ้าพิจารณาจากบทละครแล้วนั้นก็มีความสอดคล้องกับลักษณะนิสัยของนางยักษ์ในอุดมคติของบุคคลทั่วไป คือ จะมีความดุร้าย ซี้โมโห คิดแค้นพยาบาล และเอาอารมณ์เป็นที่ตั้ง ซึ่งถือว่าเป็นตัวแทนของกิเลสตัณหา

ปัจจัยมบถ จุดสิ้นสุดของการแก้แค้น

ความแค้น หมายถึง รูปแบบอารมณ์ชนิดหนึ่งของบุคคลที่มีผูกอาฆาตพยาบาล ผูกใจแค้นกับคนที่ทำร้าย หรือทำให้ตนได้รับความลำบากอย่างไม่รู้จักกลดละ และไม่รู้จักให้อภัย (สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, 2551, ย่อหน้า 1)

จากความหมายดังกล่าวทำให้เข้าใจถึงบทบาทของนางอดุลปีศาจยักษิณีถึงมูลเหตุของการแก้แค้นในครั้งนี้ เพราะอาจเป็นสิ่งเดียวที่สามารถคลายความคับแค้นภายในใจของนางได้

นางอดุลปีศาจยักษิณีเป็นนางยักษ์ที่มีความเฉลียวฉลาด ประกอบกับเป็นบทบาทของตัวละครที่เป็นสตรีเพศ จึงมีรูปแบบและวิธีการแก้แค้นที่แยบยล โดยนางเห็นว่าถ้าแปลงกายเป็นนางกำนัลจะทำให้มีโอกาสอยู่ใกล้ชิดกับนางสีดามากกว่าแปลงกายเป็นอย่างอื่น อีกประการหนึ่งก็เพื่อไม่ให้เป็นที่สงสัยต่อบุคคลที่พบเห็น ดังบทพระราชนิพนธ์เรื่องรามเกียรติ์ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ที่ได้บรรยายไว้ว่า

ครั้นถึงซึ่งฝั่งชลธาร	นางมารแฝงพุ่มพฤกษา
จึงร้ายพระเวทอันศักดิ์ดา	นิมิตกายาพันที
บัดเดี่ยวเพศยักษีสู่สูญหาย	กลายเป็นนางมนุษย์สาวศรี
กรายกรอย่างเอื้องจรรลี	ไปยังที่สรงนางทราวม้วย

(พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช, 2540: 298)

จากบทพระราชนิพนธ์ที่กล่าวมาข้างต้น หมายความว่า นางอดุลปีศาจยักษ์ฉนิเมื่อขึ้นมาจากใต้ดินแล้วนั้น ก็แฝงตัวในพุ่มไม้เพื่อที่จะร้ายเวทแปลงกายให้มีรูปร่างลักษณะเหมือนกับนางกำนัลสาวรับใช้ หลังจากนั้นก็สร้างท่าที่เดินมายังที่นางสีดาเล่นน้ำอยู่ หลังจากที่แปลงกายเป็นนางกำนัล ก็ทำกิริยาท่าทีให้กลมกลืนไปกับนางกำนัลคนอื่นๆ และเมื่อมีโอกาสได้อยู่ใกล้ชิดกับนางสีดาแล้วนั้น นางอดุลปีศาจยักษ์ฉนิจึงเริ่มแผนการแก้แค้นในครั้งนี้ โดยการลองเลียบเคียงถามว่า เมื่อครั้งที่นางสีดาอยู่ในอุทยานของกรุงลงกา ก็จะต้องเคยทศกัณฐ์ ซึ่งตัวนางอดุลก็สร้างทำเป็นว่าเคยได้ยินเพียงแต่ชื่อเท่านั้น ยังไม่เคยเห็นรูปร่างหน้าตาของทศกัณฐ์ที่เลื่องลือกันว่ามิจิตใจที่หยาบช้าและดุร้ายเป็นอย่างยิ่ง นางสีดาเมื่อเห็นว่านางกำนัลรับใช้มีความอยากรู้จึงไม่เกิดความสงสัยใดๆ ได้บรรยายถึงรูปร่างหน้าตาและอิทธิฤทธิ์ของทศกัณฐ์ให้ฟังอย่างละเอียด ฝ่ายนางอดุลปีศาจยักษ์ก็อ้อนวอนขอให้นางสีดาวาดรูปทศกัณฐ์ให้ดูเป็นบุญตา ด้วยเหตุนี้เองจึงทำให้นางสีดาหลงกลวงของนางปีศาจในครั้งนี้ ดังบทพระราชนิพนธ์เรื่องรามเกียรติ์ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ที่ได้บรรยายไว้ว่า

บัดนั้น	นางอดุลปีศาจยักษ์
เห็นนางหลงกลก็ยินดี	ชูลีกรสนองพระวาทา
พระแม่เจ้าโปรดข้าผู้จงรัก	เขียนรูปทศกัณฐ์ยักษ์
จะได้เห็นเพราะบุญกัลยา	ยี่สิบกรสิบหน้านั้นฉนิใด

(พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช, 2540: 299)

จากบทพระราชนิพนธ์ที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า นางอดุลปีศาจยักษ์ฉนิมีการเสแสร้งแก่งัดทำ ใช้มารยาทหญิงในการหลอกลวงทำให้นางสีดาหลงกลและเชื่อใจ จึงได้วาดรูปทศกัณฐ์ให้ดู ซึ่งก็ตรงตามแผนการที่นางวางไว้

เมื่อนางสีดาหลงกลวงของนางอดุลปีศาจแปลง แล้วยอมวาดรูปทศกัณฐ์ให้ดูแล้วนั้น เหล่าบรรดานางกำนัลสาวรับใช้ก็อยากที่จะดูบ้าง ต่างเบียดเสียดกันเข้ามาดูรูปวาดของทศกัณฐ์ พนางบอก ว่าหน้าตาน่าเกลียดน่ากลัว นางอดุลปีศาจยักษ์เมื่อสบโอกาสในช่วงที่กำลังชุลมุนวุ่นวาย ประกอบกับทราบข่าวว่าพระรามจะเสด็จมา นางจึงรีบหายตัวเข้าไปสิงอยู่ในรูปวาดของทศกัณฐ์ทันที นางกำนัลสาวรับใช้เมื่อได้เห็นเช่นนั้นก็พากันตื่นตกใจจึงรู้ว่าเป็นปีศาจแปลงกายมา ดังบทพระราชนิพนธ์เรื่องรามเกียรติ์ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ที่ได้บรรยายไว้ว่า

บัดนั้น	พระสนมกำนัลน้อยใหญ่
ครั้นเห็นนางนั้นหายไป	ในท่ามกลางฝูงนารี
ตกใจคิดว่าปีศาจ	ร้องตรีตหวีดหวาดอึงมี
ล้มลุกคลุกคลานไม่สมประดี	วิ่งหนีปะทะปะกัน

(พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช, 2540: 300)

นางสีดาพยายามที่จะใช้น้ำเพื่อลบรูปทศกัณฐ์ แต่ด้วยอิทธิฤทธิ์ของนางอสูรปิตาจารย์กษัตริย์จึงทำให้ไม่สามารถลบรูปนั้นได้ นางจึงนำรูปไปซ่อนไว้ใต้แท่นพระบรรทม และเมื่อถึงคราที่พระรามจะนอนก็เกิดความร้อนรุ่มภายในใจพลางหงุดหงิดนางกำนัลสาวรับใช้ นางสีดาเมื่อเห็นเป็นเช่นนี้จึงได้ไปตามพระลักษมณ์ให้มาช่วยเพื่อหาสาเหตุในครั้งนี้ พระลักษมณ์ก็ได้ค้นหาสาเหตุจนกระทั่งไปพบรูปวาดของทศกัณฐ์ที่ซ่อนอยู่ ดังบทพระราชนิพนธ์เรื่องรามเกียรติ์ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ที่ได้บรรยายไว้ว่า

จึงเข้าคั่นแท่นบรรทม	บรมไสยาสน์องค์ใหญ่
เห็นกระดานชนวนวางไว้	ใต้ที่บรรจถรณ์พระนารายณ์
เขียนรูปทศพัศตร์ยักษ์	ภูมิตกใจใจหาย
ใครหนอบังอาจไม่กลัวตาย	ทำให้ระคายเคืองพระบาท

(พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช, 2540: 303)

จากบทพระราชนิพนธ์ที่กล่าวมาข้างต้น เมื่อพระลักษมณ์ค้นหาจนไปพบรูปวาดของทศกัณฐ์ก็เกิดอาการตกใจ พลังคิดในใจว่าใครบังอาจที่จะทำการเช่นนี้ หากเอาซ่อนไว้ที่เดิมก็เกรงว่าจะถูกพระรามลงโทษ จึงตัดสินใจที่จะนำรูปวาดนั้นมาถวายให้แก่พระราม

เมื่อพระรามได้เห็นรูปวาดของทศกัณฐ์ก็เกิดอารมณ์กริ้วโกรธเป็นยกใหญ่ ถามเหล่านางกำนัลสาวรับใช้ว่าใครเป็นบุคคลที่วาดรูปนี้แล้วนำมาซ่อนไว้ใต้แท่นพระบรรทม บรรดานางกำนัลก็พากันตื่นตกใจและหวาดกลัว หากไม่รับสารภาพก็เกรงที่จะถูกพระรามลงโทษ แต่ถ้าหากสารภาพก็สงสารนางสีดา ต่างก็พากันมองหน้ากันไม่รู้ว่าจะบอกอย่างไร นางสีดาเมื่อเห็นเหตุการณ์เป็นเช่นนี้ก็สงสารเหล่าบรรดานางกำนัล จึงได้รับสารภาพว่าเป็นคนที่วาดรูปทศกัณฐ์เอง ดังบทพระราชนิพนธ์เรื่องรามเกียรติ์ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ที่ได้บรรยายไว้ว่า

คิดแล้วจึงคลานเข้าไปเฝ้า	น้อมเกล้าประณตบทศรี
อันรูปทศกัณฐ์อสูรี	ข้านี้ละเมิดพระอาญา
เหตุด้วยสาวใช้ผู้หนึ่ง	มาใส่กลตามถึงยักษ์
แล้ววอนให้เขียนรูปเจ้าลงกา	ต่อหน้าพระสมนนางใน
ข้าบาทประมาทไม่ทันรู้	มันรบจะคูก็เขียนให้
บัดเดี๋ยวนางนั้นหายไป	ตกใจด้วยกันทุกนารี
จะลบล้างเท่าไรก็ไม่หมด	ยิ่งปรากฏเป็นรูปยักษ์
พอเสด็จถึงเกษมณี	จึงซ่อนไว้ใต้ที่ไสยา

(พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช, 2540: 304)

จากบทพระราชนิพนธ์ที่กล่าวมาข้างต้น นางสีดากำลังอธิบายให้พระรามฟังว่า ต้นเหตุที่นางต้องวาดรูปทศกัณฐ์ก็เป็นเพราะนางกำนัลรับใช้คนหนึ่งพยายามรบเร้าอยากที่จะเห็นรูปร่างหน้าตาของทศกัณฐ์ หลังจากวาดเสร็จแล้วนั้นนางก็หายตัวเข้าไปสิงอยู่ในรูปวาด เหล่านางกำนัลต่างก็พากันตกใจ นางสีดาจึงเอาน้ำมาลบแต่ก็ลบไม่ออกกลับทำให้เห็นเด่นชัดมากยิ่งขึ้น และด้วยเกรงบารมีของพระรามจึงได้นำรูปวาดนั้นไปซ่อนไว้

ผู้เขียนบทความมีความเห็นว่า การกระทำของนางสีดาโดยที่ยอมรับสารภาพต่อพระรามในครั้งนี้เป็นตัวอย่างของตัวละครที่ดี เพราะถ้าหากนางสีดาไม่ยอมรับสารภาพคนที่ต้องรับเคราะห์กรรมก็คงหนีไม่พ้นบรรดานางกำนัลสาวรับใช้ และอีกประการหนึ่งจะทำให้เป็นที่ติฉินนินทาได้ว่าเป็นบุคคลที่ทำผิดแล้วไม่ยอมรับผิด

แม้นางสีดาจะเล่าเรื่องราวทั้งหมดให้พระรามฟัง แต่ด้วยอิทธิฤทธิ์อำนาจของนางอสูรปีศาจยักษ์นี้ส่งผลทำให้พระรามไม่ปักใจเชื่อในเรื่องราวดังกล่าว กลับกลายเป็นเพิ่มความโมโหและดุดำวากล่าวด้วยถ้อยคำที่รุนแรง ถึงขั้นมีรับสั่งให้พระลักษมณ์นำตัวนางสีดาไปฆ่าทิ้งเสียกลางป่า ดังบทพระราชนิพนธ์เรื่องรามเกียรติ์ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ที่ได้บรรยายไว้ว่า

เหม่เหม่คูคูอิทรลักษณ์	ชั่วช้าอัปลักษณ์หยาบใหญ่
เสียแรงกูรักตั้งดวงใจ	ควรหรือเป็นได้เพียงนี้
ลอบเขียนรูปชู้ไว้ชมเล่น	ครั้นเห็นชัดใส่เอาทาสี
อนิจจาไม่รู้วากาลี	เสียทีไปตามเอามิงมา
ทำศึกป้อมปางตัวตาย	กลับเป็นแสนร้ายสองหน้า
แมนแจ้ววาร์กอสุรา	กูจะรับมิงมาด้วยอันใด
ว่าแล้วตรัสสั่งพระลักษณ์	อีสีดาจักเลี้ยงไว้ไม่ได้
เร่งเร็วจงพาตัวไป	ฆ่าเสียแต่ในราตรี
อย่าให้แจ้วถึงสามพระมารดา	แหวะดวงจิตมาให้พี่
จะดูใจอีกาลกิณี	ที่มันแพศยาอาธรรม

(พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช, 2540: 305)

จากบทพระราชนิพนธ์ที่กล่าวมาข้างต้น จะสังเกตเห็นถึงบุคลิกในอีกด้านหนึ่งของพระราม ซึ่งโดยทั่วไปแล้วเราจะมองบทบาทของพระรามว่าเป็นบุคคลที่มีความเข้มแข็ง อดทน กล้าหาญ เป็นผู้ชายที่มีรักมั่นคง และอ่อนโยนต่อบุคคลอันเป็นที่รัก แต่ด้วยเหตุการณ์ในครั้งนี้ทำให้ความรักที่พระรามมีต่อนางสีดา กลับกลายเป็นความแค้น ถึงขนาดต้องสั่งฆ่าและให้ควักหัวใจออกมาเพื่อเป็นหลักฐาน

เมื่อนำมาเปรียบเทียบระหว่างบทบาทที่คาดหวังของตัวละคร กับบทบาทตามความเป็นจริง ในเนื้อเรื่อง กล่าวคือเมื่อนางอตุลปีศาจยักษ์ณีได้แปลงกายเป็นนางกำนัล แล้วทำทีเดินเข้าไปปะปนกับนางกำนัลคนอื่นๆ โดยที่นางมีความคาดหวังเพื่อต้องการให้นางสีดาวาตรูปศกัณฐ์ให้ดู และหลังจากนั้นนางก็จะเข้าไปสิงอยู่ในรูปวาด ผลสืบเนื่องที่เกิดขึ้นหลังจากการแปลงกายของนางอตุลปีศาจยักษ์ณีในครั้งนี้ ทำให้พระรามกับนางสีดาวาตรูปศกัณฐ์ต้องพลัดพรากกัน บทบาทที่คาดหวังของตัวละครจึงเป็นจริงและมีความสอดคล้องกับบทบาทตามความเป็นจริงในเนื้อเรื่อง

ความแค้นที่นางอตุลปีศาจยักษ์ณีมีต่อนางสีดา ถ้ามองในแง่ของความยุติธรรม ผู้เขียนบทความมีความเห็นว่าเป็นสิ่งที่เหมาะสม แต่การแก้แค้นไม่ใช่เป็นทางออกของความยุติธรรมที่ดีที่สุด คนทั่วไปมักมีความเชื่อที่ว่า “ฉันจะรู้สึกดีขึ้นเมื่อได้ลงมือแก้แค้น” แต่ส่วนใหญ่เป็นความรู้สึกสะใจเพียงชั่วครู่ จากนั้นแล้วจะเสื่อมลงอย่างรวดเร็ว ไม่ใช่เป็นความรู้สึกพึงพอใจที่ถาวร

เอกสารอ้างอิง

- "ยักษ์" สัญลักษณ์มากกว่าตัวร้าย บทบาทเล่าเรื่องเปลี่ยนไปตามยุคสมัย. (2558, 27 กรกฎาคม).
 เทลินิวส์, น. 5.
- ประคอง นิมมานเหมินท์. (2550). *สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว*. กรุงเทพมหานคร: ด่านสุทธาการพิมพ์.
- พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช. (2540). *บทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เล่ม 4*. กรุงเทพมหานคร: โสภณการพิมพ์.
- พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช. (2540). *บทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เล่ม 1*. กรุงเทพมหานคร: โสภณการพิมพ์.
- สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. (10 พฤษภาคม 2551). *เจ้าคิดเจ้าแค้น*. กรุงเทพมหานคร, กรุงเทพมหานคร, ประเทศไทย.
- Chanok Changrian. (2558, 19 พฤศจิกายน). *ยักษ์ณี ครีลังกา [เฟสบุ๊ก]*. สืบค้นจาก <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=1095437067140685&set=pcb.1095439070473818&type=3&theater>
- Robert J. Sternberg. (1988). *The Triangle of Love: Intimacy, Passion, Commitment*. (ปรเมศวร์ กุมารบุญ, ผู้แปล) New York: Basic Books.

นาฏยศิลป์บำบัด : แนวทางหนึ่งในการรักษา

ศรินทิพย์ ดวนลี

คณะศิลปกรรมศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎี วิธีการและผลของการนำนาฏยศิลป์บำบัดไปใช้เพื่อการบำบัดรักษา ผู้ศึกษาใช้วิธีการศึกษาจากเอกสาร ผลงานวิจัย ผลการศึกษาพบว่า นาฏยศิลป์บำบัด หรือ นาฏกรรมบำบัด คือ การนำนาฏยศิลป์มาบูรณาการร่วมกับหลักการทางด้านบำบัด โดยมาเรียน เซส เป็นผู้บุกเบิกแนวคิดและทฤษฎีนี้เป็นคนแรก

นาฏยศิลป์บำบัดถูกนำไปใช้เพื่อการรักษาในหลายๆ ด้าน โดยนำมาประยุกต์ใช้ร่วมกันกับ ศิลปะการแสดงทางด้านนาฏยศิลป์ใช้การเต้นหรือการเคลื่อนไหวร่างกายที่เป็นอิสระที่มีความสัมพันธ์กับอารมณ์ความรู้สึก อาจมีดนตรีประกอบในการควบคุมจังหวะ มีผลงานวิจัยจำนวนมากนำทฤษฎีนาฏยศิลป์บำบัดไปช่วยพัฒนาบริหารกล้ามเนื้อ ช่วยพัฒนาการทรงตัว ช่วยพัฒนาการทรงตัวในผู้ป่วยพาร์กินสัน ช่วยพัฒนาการนอนหลับของผู้สูงอายุ ช่วยบำบัดความเครียดของผู้ต้องขังชายแรกเข้าในทัณฑสถานวัยหนุ่มกลาง บำบัดจิตด้วยศิลปะการเคลื่อนไหว ผลของการบำบัดรักษาพบว่า การนำหลักทฤษฎีนี้ไปใช้สามารถช่วยพัฒนาร่างกาย จิตใจ พัฒนาการทางด้านอารมณ์ พัฒนาภาพลักษณ์ไปในทางบวก ลดความเครียด ความวิตกกังวลและความซึมเศร้า ลดการแยกตัวเพิ่มทักษะในการสื่อสาร มีปฏิสัมพันธ์กับผู้คนรอบข้าง และผู้คนในสังคม รักษาอาการเจ็บป่วยเรื้อรังของกล้ามเนื้อ และการเกร็งของกล้ามเนื้อ นาฏยศิลป์บำบัดถือเป็นวิธีการรักษาที่สามารถนำไปใช้ได้กับทุกช่วงอายุของคน เพราะสามารถบำบัดรักษาได้หลายด้าน และผลสุดท้ายก็เพื่อพัฒนาสุขภาพ ให้มีวิถีชีวิตที่ดีขึ้น

คำสำคัญ: นาฏยศิลป์บำบัด, แนวทาง, การรักษา

Dance movement therapy: one way to treat

Sarintip Dunlee

Faculty of Fine and Applied Arts

Suan Sunandha Rajabhat University

Abstract

This article aims to present a study of the implementation of Dance Movement Therapy and its effects in various purposes of treatment. The researcher mainly explores the theoretical concepts and methods of Dance Movement Therapy initiated by Marian Chace. Dance Movement Therapy entails a type of therapy that integrates dance and movement to treat the individual for various purposes of improving health and healing, which can be with or without music. Several studies show the effectiveness of Dance Movement Therapy in terms of improving muscular strength, balance, and postural stability, especially treating individuals with Parkinson's, elders with insomnia, and new male inmates with stress in the central correction for young offenders. In essence, the application of Dance Movement Therapy in treatment can promote physical, cognitive, and emotional development by efficiently reducing stress, anxiety, depression, and social separation. It helps increase communication and interaction skills and also treat chronic illness of muscles and muscle contraction. Hence, Dance Movement Therapy is considered as an effective treatment through dance for the purposes of improving health and well-being of all ages of people.

Keywords: dance movement therapy, way, treatment

บทนำ

ปัจจุบันการรักษาบำบัดโรค ของผู้ป่วย และผู้ที่มีความบกพร่องนั้น มีวิธีการรักษาที่หลากหลาย นอกเหนือจากการพบแพทย์ รักษาตามตำราแพทย์ ใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัย ให้ยา ปฏิชีวนะ ต่างๆ ยังมีการพัฒนานำศาสตร์ทางเลือกสมัยใหม่มาใช้กันอย่างแพร่หลาย กล่าวคือ ศิลปะบำบัด หรือ ศิลปกรรมบำบัด (Art therapy) โดยเริ่มต้นขึ้นในต่างประเทศเมื่อต้นศตวรรษที่ 20 นักจิตแพทย์กลุ่มหนึ่งเกิดความสนใจในงานศิลปะของผู้ป่วยโรคทางจิต เกิดความสงสัยว่าการแสดงออกผ่านงานศิลปะของผู้ป่วยน่าจะมีความสัมพันธ์กับผู้ป่วย จึงนำไปศึกษาพบว่าการแสดงออกทางศิลปกรรมของผู้ป่วยนั้น เป็นลักษณะการแสดงออกผ่านอารมณ์ ความรู้สึก และมีสัญลักษณ์ที่สื่อถึงจิตในสำนึก นำตั้งแต่นั้นมา ศิลปะบำบัด กลายเป็นกลวิธีสำคัญอีกวิธีหนึ่งที่ใช้ในกระบวนการสื่อสาร วินิจฉัย บำบัดรักษา และประเมินผู้ป่วยทางจิต กล่าวได้ว่า เป็นกระบวนการการบำบัดอีกทางเลือกหนึ่ง ของจิตบำบัด (Psychotherapy) ศิลปะบำบัดเริ่มเข้ามามีส่วนร่วมกับบุคลากรทางการแพทย์ จะพบได้บ่อย คือ การใช้ดนตรีบำบัด การวาดภาพบำบัด รวมไปถึงกิจกรรมเข้าจังหวะ การละเล่น หรือ การเคลื่อนไหวร่างกายบำบัด กิจกรรมเหล่านี้มักพบเห็นที่โรงพยาบาล ศูนย์ฟื้นฟูและกายภาพบำบัด หรือสถาบันจิตเวชศาสตร์ เป็นต้น เป็นศาสตร์แขนงหนึ่งที่กำลังเจริญเติบโตในไทย (เทพศักดิ์ ทองนพคุณ และเลิศศิริร์ บวรกิตติ, 2548. น. 57-58)

ศิลปะบำบัด หรือ ศิลปะกรรมบำบัด ประยุกต์กิจกรรมทั้งด้านศิลปกรรมและจิตวิทยาในการบำบัดรักษา เยียวยาจิตใจผู้ป่วยเสริมสร้างพัฒนาศักยภาพของบุคคล ฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ป่วยให้ดีขึ้น โดยเน้นการแสดงออกทางอารมณ์ การปลดปล่อย ความรู้สึก ความคิด การเคลื่อนไหวร่างกาย ศิลปะบำบัด เน้นการใช้รูปแบบกิจกรรม และนำไปประยุกต์ใช้หลากหลายวิธี ซึ่งครอบคลุมถึง

- 1 ทักษะศิลป์ (Visual arts) ได้แก่ การวาด, ระบายสี, การปั้น, การแกะสลัก, การถัก, การทอ, การประดิษฐ์ ฯลฯ
- 2 ดนตรี (Music) ได้แก่ การเล่นดนตรี ร้องเพลง และกิจกรรมทางดนตรี
- 3 การแสดง (Drama) ได้แก่ การแสดง การละคร นาฏศิลป์ และการเคลื่อนไหวร่างกาย
- 4 วรรณกรรม (Literature) ได้แก่ บทกวี นิยาย เรื่องสั้น ฯลฯ

(ทวีศักดิ์ สิริรัตน์เรขา, 2550)

นาฏศิลป์ ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ให้ความหมายไว้ว่า คือ ศิลปะแห่งการละคร หรือฟ้อนรำ และเป็นการแสดงออก (Express) ของอารมณ์ความรู้สึก (Feeling) และการใช้ร่างกายในการเคลื่อนไหวในรูปแบบต่างๆ การใช้การเคลื่อนไหวร่างกายทางด้านนาฏศิลป์มาใช้ในการ

รักษา เริ่มขึ้น เมื่อ ค.ศ.1920 โดยจิตแพทย์ในต่างประเทศและได้กลายเป็น จนกลายเป็น นาฏยศิลป์ บำบัด หรือ นาฏบำบัด อีกหนึ่งกลวิธีสำคัญที่ใช้ในการบำบัดรักษา ในปัจจุบัน นาฏศิลป์บำบัดถูกนำมาประยุกต์ใช้ร่วมกับการบำบัดรักษามากขึ้นกับกลุ่มผู้ป่วย หรือผู้ที่มีความบกพร่องพิเศษต่างๆ เพิ่มมากขึ้น เช่น กลุ่มคนที่มีความต้องการพิเศษ กลุ่มบกพร่องทางพัฒนาด้านสติปัญญา กลุ่มที่มีปัญหาด้านการเคลื่อนไหวร่างกาย กลุ่มบุคคลที่มีปัญหาด้านจิตใจ อารมณ์ พฤติกรรม เพื่อพัฒนา กล้ามเนื้อ พัฒนาการทรงตัว พัฒนาการนอนหลับ บำบัดความเครียด โดยออกแบบกิจกรรมให้เหมาะสมกับกลุ่มผู้ป่วย หรือกลุ่มเป้าหมาย (ศรียา นิยมธรรม, 2545)

ความเป็นมา ความหมาย ของนาฏศิลป์กับการบำบัดรักษา

นาฏศิลป์ หรือการเคลื่อนไหวร่างกาย ถูกใช้เพื่อทางกาย อารมณ์เป็นการแสดง เป็นกิจกรรม หรือประกอบพิธีกรรมทางศาสนาของแต่ละประเพณี และได้ถูกนำมาใช้ในการรักษาโรคทางจิตสมัยใหม่ เมื่อหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 โดยครูสอนเต้นรำ ชื่อ มาเรียน เชล (Marian Chace) ในขณะที่สอนเต้นรำเธอสังเกตเห็นว่าการเคลื่อนไหวร่างกายมีส่วนช่วยเหลือเด็กที่ได้รับความกระทบกระเทือนทางจิตใจได้ ซึ่งในการเคลื่อนไหวจะเน้นการแสดงออกมาว่าทักษะการเต้นรำ และ เชล ได้เริ่มทดสอบแนวความคิดนี้เรื่อยมา ต่อมาในปี ค.ศ. 1920 มีนักจิตแพทย์ผู้หนึ่งชื่นชมในผลงานการทดสอบของเชล ได้ขอให้เธอมาทำงานด้านผู้ป่วยจิตเวชของโรงพยาบาลเซนต์อิลซาเบซ ในกรุงวอชิงตันดีซี หลังจากนั้นผลงานของเธอก็เป็นที่ยอมรับระดับประเทศ เชลได้สาธิตให้เห็นว่าการเต้นรำ และการเคลื่อนไหวทำให้ผู้ป่วยที่แยกตัวไปอยู่ลำพังสามารถกลับมาเข้าร่วมกลุ่มทำกิจกรรมและเริ่มแสดงออกแม้จะไม่สามารถใช้คำพูดสื่อสารกับผู้อื่นได้ นักจิตแพทย์ได้ให้คำนิยาม เกี่ยวกับวิธีการรักษา นี้ว่า นาฏบำบัด และถือว่าเชลเป็นนักนาฏบำบัดในยุคแรกๆ ที่ใช้ นาฏบำบัดในการรักษา ต่อมาได้มีการพัฒนาเทคนิคในการรักษาที่แตกต่างกันไปตามความเหมาะสมของผู้ป่วย ต่อมาในปี ค.ศ. 1966 ได้มีการก่อตั้งสมาคมนาฏบำบัดแห่งอเมริกา (Association Dance Therapy Association) เพื่อตั้งเป็นมาตรฐานวิชาชีพนี้ การเป็นนักนาฏบำบัดต้องเข้าศึกษาหรืออบรมระดับปริญญาซึ่งเป็นที่ยอมรับจากสมาคม ผู้ที่จบหลักสูตรสามารถสมัครเอาประกาศนียบัตรขั้นต้นเพื่อจดทะเบียนเป็นผู้รักษา (Dance Therapy Registered) หรือ DTR ได้ ซึ่งแสดงว่าบุคคลนั้นจบหลักสูตรปริญญาโทและสามารถปฏิบัติงานร่วมกับกลุ่ม หรือภายใต้การดูแลของผู้ชำนาญการได้ หลังจากปฏิบัติงาน 2 ปี นักบำบัดสามารถสมัครเข้าศึกษาระดับประกาศนียบัตรระดับขั้นสูงกับสมาคม Academy of Dance Therapy Registered หรือ ADTR จึงเป็นนักบำบัดที่สามารถสอน และให้คำปรึกษาหรือสามารถเปิดคลินิกส่วนตัวได้ (ศรียา นิยมธรรม, 2545. น. 60-62)

จากการศึกษาข้างต้นจะเห็นได้ว่ากลวิธีการรักษาโดยใช้การเคลื่อนไหวร่างกาย เริ่มต้นจากต่างประเทศ เกิดจากผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ ทางด้านนาฏศิลป์ หรือ ศิลปะการแสดง กล่าวคือ ศิลปะการแสดงทางด้านการเต้น และได้รับการสนับสนุนจากวงการทางการแพทย์จัดตั้งเป็นสมาคม นาฏบำบัดและมีการพัฒนาเทคนิคการรักษาต่อมาเรื่อยๆ จนเป็นที่ยอมรับทั่วประเทศ ในยุคแรกๆ สำหรับประเทศไทยมีการนำนาฏบำบัดมาใช้บ้างแต่ยังไม่มีที่ยอมรับอย่างเป็นทางการ มักใช้ร่วมกับ กิจกรรมนันทนาการอื่นๆ ยังไม่มีหน่วยงานใดที่ผลิตนักนาฏบำบัดเลย

นาฏบำบัดถูกนำเข้ามามีบทบาททางด้านการศึกษาในประเทศไทย โดย “ดุจดาว วัฒนปกรณ์” นักบำบัดจิตด้วยศิลปะการเคลื่อนไหวคนแรกของประเทศไทย เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการบำบัดจิตด้วยการเคลื่อนไหว (Dance Movement Psychotherapist) จบการศึกษาจากสถาบัน Goldsmiths University of London โดยเริ่มจากเป็นนักจิตบำบัดที่คลินิกจิตเวชสำหรับเด็กและวัยรุ่น ปัจจุบันเธอเป็นผู้ช่วยผู้อำนวยการอาวุโสด้านการสื่อสาร บริษัทกรุงเทพดุสิตเวชการจำกัด มหาชน (เครือโรงพยาบาลกรุงเทพ) เธอได้กล่าวไว้ว่า การบำบัดด้วยศิลปะการเคลื่อนไหว คือ มันเป็นศาสตร์ที่ใช้การเคลื่อนไหวของคน เพื่อเสริมสร้างเรื่องราวเกี่ยวกับทั้งอารมณ์และความคิด ถ้าอยากจะเข้าใจหรืออยากจะปรับปรุงอะไรเกี่ยวกับตัวเอง เราใช้การเคลื่อนไหวของร่างกายเป็นสื่อกลางในการเข้าไปหาสิ่งนั้นๆ จิตบำบัดทุกๆ ไป คือการเข้าไปนั่ง 2 คน หรือเป็นกลุ่ม แล้วคุยกัน นั่นคือใช้ภาษากับสิ่งที่พูดเป็นสื่อกลาง ส่วนการบำบัดด้วยศิลปะการเคลื่อนไหว จะใช้ภาษาร่างกายเป็นตัวพูด เป็นสื่อกลางที่คุยกัน ศิลปะบำบัดแขนงนี้อยู่บนพื้นฐานของความเชื่อที่ว่า การเคลื่อนไหวของร่างกายสะท้อนให้เห็นถึงรูปแบบทางความคิดและอารมณ์ความรู้สึกของแต่ละบุคคลได้ (ดุจดาว วัฒนปกรณ์, 2562)

“ร่างกายและจิตใจมันแยกออกจากกันไม่ได้ จิตใจมันอยู่ในร่างกายของเรา ถ้าเรารู้สึกอะไร มันต้องรู้สึกผ่านทั้งตัว มันไม่ได้รู้สึกในเชิงความคิดเพียงอย่างเดียว เพราะฉะนั้น ถ้าเราอยากรู้เรื่องของใจ เราจะพุ่งตรงไปใจเลยมันยาก เพราะใจมันเป็นนามธรรม มันลอยอยู่ในอากาศ”

ร่างกายกับจิตใจเหมือนขนมโดรายากิที่โดราเอมอนชอบกิน ทั้ง 2 ด้านแปะกัน ถ้าอยากทำงานกับแผ่นขวา ลองขยับแผ่นซ้าย อีกแผ่นก็จะขยับ มันมีความเชื่อมโยงกัน การเคลื่อนไหวร่างกายมีผลต่อจิตใจแน่นอน ทุกความเคลื่อนไหวจะ sync (เชื่อมต่อ) ไปสู่จิตใจ บนพื้นฐานของอวัจนภาษา หรือ Body language (ภาษากาย) ซึ่งเป็นภาษาแรกที่เราก่อนจะพูดเป็นด้วยซ้ำ เด็กยังพูดไม่ได้ อยากรอดแม่ ก็สื่อสารด้วยการยิ้ม แม่ก็ตอบสนองลูกด้วยกิริยาท่าทางต่างๆ เหล่านี้

“ภาษากายมันไปได้ไกลกว่าภาษาพูด มันทำให้รู้สึกได้มากกว่าพูดออกมา การที่เขาไม่ได้พูดไม่ได้แปลว่ามันไม่มีอะไรเกิดขึ้น เราเลยมองว่าภาษากายเป็นสิ่งที่มีความหมาย ถ้าเราฟังตรงนั้น เราแคร์ เราก็จะรู้สึก” ดุจดาวกล่าว (ดุจดาว วัฒนปกรณ์, 2558)

นาฏศิลป์บำบัด หรือ นาฏบำบัด หรือ นาฏกรรมบำบัด (Dance Movement Therapy) หมายถึง การบำบัดโดยนำหลักด้านการเคลื่อนไหวร่างกายที่เป็นอิสระ มีความสัมพันธ์กับอารมณ์ ความรู้สึก จังหวะ และพื้นที่รอบตัวเพื่อให้เกิดการรับรู้ได้ด้วยตนเอง เพื่อให้บุคคลสามารถแสดงความรู้สึกที่ไม่อาจสื่อออกมาเป็นถ้อยคำ (ระวีวรรณ วรรณวิไชย, 2554. น. 11) การใช้พื้นที่รอบตัว เพื่อให้เกิดการรับรู้ได้ด้วยตนเองเข้าไปยังบุคลิกภาพของแต่ละบุคคล นำมาซึ่งการแสดงออกและการเข้าสู่สังคม นอกจากนี้การเคลื่อนไหวร่างกายยังเพิ่มปริมาณของออกซิเจนสำหรับร่างกาย เนื่องจากการ ยืด หัก เหยียด และการหายใจที่ลึกยาว รวมถึงการเผาผลาญที่ดี อีกทั้งยังเกิดผลงานด้านศิลปะของการ เคลื่อนไหวเฉพาะตน จากการแสดงออก จิตนาการ ความคิดสร้างสรรค์ ที่สามารถสื่อสารกับตนเอง และผู้อื่นด้วยความเข้าใจและยอมรับ (พิณธร ปรัชญานุสรณ์, 2548) ซึ่งสอดคล้องกับ แนวคิดทฤษฎี นาฏบำบัด ของเซส ได้กล่าวไว้ว่า การเต้น คือ รูปแบบของการสื่อสาร ซึ่งเป็นการสร้างความพอใจใน ความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ เซส เชื่อว่าทุกคนมีความปรารถนาที่จะสื่อสาร จึงต้องหาวิธีเพื่อช่วย ผู้รับการบำบัด เซสจึงสร้างกระบวนการบำบัดที่เป็นเอกลักษณ์ เพื่อให้เข้าใจถึงการรักษาแบบนาฏ บำบัด คือทำให้เกิดการใช้ภาษาพูดบรรยายอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของการแสดงออกของ กลุ่ม และกระบวนการของแต่ละบุคคล การใช้จังหวะการเคลื่อนไหวร่างกายเพื่อให้เกิดการจัดระบบ ของร่างกาย หรือทำให้เกิดพลังที่ชัดเจน และใช้การเต้นทำให้เกิดความสามัคคี (พิณธร ปรัชญา นุสรณ์, 2548)

นาฏศิลป์กับการรักษา

ในปัจจุบันนาฏศิลป์บำบัดเริ่มเป็นที่นิยมมากขึ้นโดยมีหน่วยงานทางการแพทย์ การ สาธารณสุข หน่วยงานเอกชน รวมถึงนักวิจัยรุ่นใหม่สนใจวิธีการใช้การเคลื่อนไหวร่างกายเพื่อการ รักษาโดยมีเทคนิครูปแบบที่แตกต่างกันไป เพื่อให้เหมาะสมกับกลุ่มผู้ป่วยหรือกลุ่มเป้าหมาย

ในปี พ.ศ. 2548 พิณธร ปรัชญานุสรณ์ ได้ใช้นาฏกรรมบำบัดเพื่อพัฒนาคุณภาพการนอน หลับของชมรมผู้สูงอายุโรงพยาบาลตำรวจ โดยจัดกิจกรรมทั้งหมด 18 กิจกรรม ใช้เทคนิคการ เคลื่อนไหวร่างกายทุกส่วนของร่างกาย ตั้งแต่ ศีรษะ คอ ไหล่ แขน ขา ลำตัว และใช้จังหวะของเพลง เข้ามาร่วมด้วย ใช้การเคลื่อนไหวหลากหลายรูปแบบ กล่าวคือ แบบมีส่วนร่วมในกลุ่ม เคลื่อนไหวแบบ อิสระ การเคลื่อนไหวแบบทิศทางสำรวจพื้นที่รอบๆ ตัว ผลการทดลองทำกิจกรรมพบว่ากิจกรรมนาฏ บำบัดทำให้ร่างกายเหนื่อยเพลียได้ง่ายขึ้น เพิ่มปริมาณออกซิเจนในเลือดเพิ่มอุณหภูมิในร่างกายที่ช่วย ให้อ่อนหลับได้ง่ายขึ้นและหลับนานขึ้น (พิณธร ปรัชญานุสรณ์, 2548) ปี พ.ศ. 2554 ภัฏฐธร ขุนทอง นำการเคลื่อนไหวร่างกายเพื่อพัฒนาความแข็งแรงและการทรงตัวของผู้สูงอายุ โดยใช้การเคลื่อนไหว แบบการฝึกกรามโนราห์ เป็นเวลา 8 สัปดาห์ ออกแบบเป็นโปรแกรมการฝึกกรามโนราห์ 14 ท่า ดัดแปลง

กระบวนการเคลื่อนไหวให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย เคลื่อนไหวทุกส่วนของร่างกายจะเน้นความแข็งแรงของส่วนล่างมากกว่าส่วนอื่นๆ และใช้ระยะเวลาเป็นเครื่องกำหนดของแต่ละท่าเพื่อฝึกการทรงตัว ผลการทำกิจกรรมพบว่า การเคลื่อนไหวร่างกายหรือกานออกกำลังกายด้วยการรำโนราห์ทั้ง 14 ท่า มรการบริหารแขนและขาอยู่ตลอดเวลา ไม่ว่าจะ เป็นลักษณะการกางแขน หุบแขน การจับ การตั้งวง การกระดกข้อมือ การเคลื่อนไหวของแขนไปในทิศทางต่างๆ หรือการยกแขนค้างไว้ในลักษณะนี้ ควบคู่ไปกับการใช้ความแข็งแรงของขาในการย่อ การยกขาค้างไว้ การเคลื่อนไหวไปในทิศทางต่างๆ ซึ่งขาดต้องรับน้ำหนักร่างกายอยู่ตลอดเวลา จึงทำให้ผู้สูงอายุที่ออกกำลังกายโดยใช้ท่ารำโนราห์มีความแข็งแรงของแขนและขา และความสามารถในการทรงตัวเพิ่มขึ้น (ณัฐธร ขุนทอง, 2554) พ.ศ. 2558 ประวิทย์ ฤทธิบุลย์ ใช้นาฏกรรมบำบัดต่อความเครียดของผู้ต้องขังชายแรกเข้า ในทัณฑสถานวัยหนุ่มกลาง โดยการสร้างรูปแบบนาฏกรรมบำบัดต่อความเครียดของผู้ต้องขังชายแรกเข้าในทัณฑสถานวัยหนุ่มกลาง โดยนำหลักการก้านการเคลื่อนไหวที่เป็นอิสระที่มีความสัมพันธ์กับอารมณ์และความรู้สึกนำกระบวนการเคลื่อนไหวแบบนาฏศิลป์ไทย การละเล่นของไทยมาประยุกต์ร่วม ที่มีดนตรีประกอบในการควบคุมจังหวะในการเคลื่อนไหวมาแสดงออก และนำกระบวนการกลุ่มมาใช้ในการสร้างกิจกรรมที่จะช่วยลดภาวะของความเครียด ใช้เวลาทำกิจกรรม 6 สัปดาห์ ทำการประเมินผลกลุ่มเป้าหมายหลังทำกิจกรรมผลพบว่า กิจกรรมช่วยลดความเครียด ผู้ต้องขังมีความพึงพอใจในกิจกรรม มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนผู้ต้องขังในกลุ่มมากขึ้น ผู้ต้องขังชายแรกเข้าได้สะท้อนความรู้สึกและความคิดได้กิจกรรมนี้ไว้ว่า “สร้างมิตรภาพจากเพื่อนได้มากขึ้น และได้ระบายความเครียดกับตัวเองสนุก และสร้างความบันเทิง รู้สึกดีที่ได้เข้าร่วมกิจกรรมสร้างความสัมพันธ์ เพราะสามารถนำเอาข้อคิดมาแลกเปลี่ยนกัน ทำให้เรามีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันในหมู่คณะ” “ทำให้ผมรู้จักตัวเองได้มากขึ้น และทำให้รู้ว่าความเครียดคือทุกข์หรืออุปสรรค ต่างๆ ที่เกิดขึ้นเพราะตัวเอง ฉะนั้นเราต้องรู้จักและเรียนรู้วิธีในการจัดการความเครียดด้วยตนเอง” “รู้สึกดีครับที่ได้ร่วมกิจกรรม และทำให้ผมกล้าแสดงออกในทางที่ดีและถูกต้อง ทำให้มีความคิดสร้างสรรค์จากการทำกิจกรรม ได้ร่วมออกความคิดเห็น และความสามัคคีต่อกันในหมู่เพื่อนๆ” (ประวิทย์ ฤทธิบุลย์, 2558) ปี พ.ศ. 2559 กนกวรรณ ว่างพงศ์สถาพร สร้างโปรแกรมการเคลื่อนไหวร่างกายเพื่อพัฒนาการเดินและการทรงตัวในผู้ป่วยพากินสันและกลุ่มโรคความเคลื่อนไหวผิดปกติ โดยใช้การรำกระบอบไม้แบบประยุกต์ ใช้เวลา 10 สัปดาห์ในการทำกิจกรรม โดยโปรแกรมรำกระบอบไม้แบบประยุกต์จะเน้นการถ่ายน้ำหนัก ฝึกการยกขาสูง มีไม้ไผ่เป็นอุปกรณ์และช่วยกับกำจังหวะ หลังจากทำกิจกรรมทำการทดสอบความสามารถในการเคลื่อนไหวใช้โปรแกรมวิเคราะห์การเคลื่อนไหว และทดสอบการทรงตัว กิจกรรมนี้สามารถช่วยบริหารกล้ามเนื้อ ช่วยเพิ่มความเร็วในการเดิน และการทรงตัวได้เป็นอย่างดี (กนกวรรณ ว่างพงศ์สถาพร, 2559) ปี พ.ศ. 2560 กัญญาวิวี เป็ยนสีทอง ใช้กิจกรรมนาฏศิลป์บำบัด เพื่อการบริหารกล้ามเนื้อในผู้สูงอายุสำหรับชุมชนไทยพวน รูปแบบกิจกรรมได้นำ

หลักการกายภาพบำบัดในการบริหารกล้ามเนื้อ หลักกระบวนตาเรียนรู้ ผสมผสานกับการเคลื่อนไหวแบบท่ารำฟ้อนไทยพวนซึ่งเป็นศิลปะการแสดงของท้องถิ่นมาออกแบบการบริหารกล้ามเนื้อในผู้สูงอายุ ใช้ระยะเวลาในการทำกิจกรรม 8 สัปดาห์ ผลการทำกิจกรรมประเมินออกเป็น 4 ส่วน คือ ความยืดหยุ่นของกล้ามเนื้อ ความแข็งแรงของกล้ามเนื้อ ความทนทานของกล้ามเนื้อ และ การทรงตัว ผลการประเมินเพิ่มขึ้นและดีกว่าก่อนทำกิจกรรม (กัญญาวิริ์ เป็ยนสีทอง ,2560)

จากการศึกษา สรุปได้ว่า นาฏยศิลป์ สามารถใช้เป็นเครื่องมือในการรักษาได้ ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ที่ต้องการ และกลุ่มเป้าหมายที่จะนำไปใช้ เนื่องจากการเคลื่อนไหวร่างกายแบบนาฏยศิลป์ที่จะนำไปประยุกต์ใช้ในการรักษามีความยืดหยุ่นสูง ความอิสระทางการเคลื่อนไหวสามารถนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องราวความเป็นมาหรือกิจกรรมประเพณีของท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้ได้ อย่างกลมกลืนเป็นการนำศาสตร์หลายแขนงมาบูรณาการ และมีการวางแผนการบำบัดรักษา เพื่อให้สอดคล้องต่อสภาพปัญหาของแต่ละบุคคลหรือกลุ่มเป้าหมายที่แตกต่างกันไป จึงสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ทุกระดับ ทุกช่วงอายุของมนุษย์ นาฏยศิลป์บำบัดสามารถนำไปใช้ได้เกือบทุกช่วงวัยของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็น **วัยเด็ก** ส่วนใหญ่จะเป็นเด็กที่มีความต้องการพิเศษที่อยู่ในโรงเรียน หรือศูนย์การศึกษาพิเศษ **ผู้ใหญ่** จะเป็นผู้ป่วยที่อยู่ในโรงพยาบาลหรือสถานฟื้นฟู และ**วัยชรา** ผู้ที่ได้รับการบำบัดส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มคนที่มีโรคประจำตัว พัฒนาการการทรงตัว การบริหารกล้ามเนื้อ (ศรียานิยมธรรม, 2545) นอกจากนี้ยังมีบุคคลทั่วไปที่ต้องการ การบำบัดรักษาในบางส่วนหรือโรคเฉพาะบางอย่างของร่างกาย เช่น ผู้ที่มีภาวะสมองเสื่อม โรคมะเร็ง ผู้มีปัญหาทางจิต เด็กที่ถูกทารุณกรรมทางด้านอารมณ์ ผู้มีปัญหาด้านกล้ามเนื้อส่วนต่างๆ ของร่างกาย

นาฏยศิลป์บำบัด มีประโยชน์หลากหลาย ขึ้นอยู่กับเทคนิคในการนำไปประยุกต์ใช้ในการบำบัดรักษาและเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายที่นำไปใช้ ผู้ศึกษาแบ่งแนวทางในการบำบัดรักษา ได้ดังนี้

เยียวยาจิตใจ

นาฏยศิลป์บำบัด ช่วยผ่อนคลายความตึงเครียด ขจัดความขัดแย้งภายในใจ ทบทวนตนเอง เรียนรู้ตนเองมากขึ้นรู้จักตนเองมากขึ้น ช่วยให้มึระดับอารมณ์ที่คงที่ ช่วยให้ผู้ป่วยที่มีปัญหาทางด้านอารมณ์และจิตใจ ได้ระบายอารมณ์ความรู้สึก ความรู้สึกที่ซ่อนเร้นภายในใจ ผ่านทางกายผ่านกิจกรรมการเคลื่อนไหว ช่วยให้รู้สึกผ่อนคลาย รับรู้และเข้าใจอารมณ์ต่างๆ ของตนเอง ทำให้สามารถยับยั้งและควบคุมได้มากขึ้น มีสมาธิ และลดความคิดวิตกกังวนได้ในที่สุด

เสริมสร้างทักษะการเคลื่อนไหวร่างกาย

นาฏยศิลป์บำบัด ช่วยส่งเสริมและพัฒนากล้ามเนื้อ พัฒนาการเคลื่อนไหวร่างกายให้ดีขึ้น ในกิจกรรมการเคลื่อนไหวที่ละเอียด มีความซับซ้อนในการเคลื่อนไหว ช่วยให้มีการทำงานประสานกับกล้ามเนื้อมัดต่างๆ กระตุ้นการทำงานของกล้ามเนื้อ ให้เคลื่อนไหวอย่างคล่องแคล่ว เพิ่มความแข็งแรง ช่วยควบคุมทิศทางการเคลื่อนไหว การทรงตัว อีกทั้งยังเพิ่มพัฒนาการด้านสมองและการใช้สมาธิอีกด้วย

เสริมสร้างทักษะการสื่อสาร

นาฏศิลป์บำบัด ช่วยเสริมสร้างทักษะด้านการสื่อสาร ทั้งทางภาษาและทางกาย แม้จะมีรูปแบบการแสดงออกที่แตกต่างกัน ในการสร้างกิจกรรมเป็นกลุ่มนั้นจะทำให้ผู้ป่วยมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนรอบข้าง รับรู้และรับฟังเพื่อนมากขึ้น เอาตัวเองมาอยู่กับสังคมรอบข้างมากขึ้น ดังคำกล่าวที่ว่า “ภาษากายมันไปได้ไกลกว่าภาษาพูด มันทำให้รู้สึกได้มากกว่าพูดออกมา การที่เขาไม่ได้พูด ไม่ได้แปลว่ามันไม่มีอะไรเกิดขึ้น เราเลยมองว่าภาษากายเป็นสิ่งที่มีความหมาย ถ้าเราฟังตรงนั้น เราแคร์เราก็จะรู้สึก” ดุจดาวกล่าว

เสริมสร้างทักษะทางสังคม

นาฏศิลป์บำบัด ช่วยให้เข้าใจอารมณ์ ความคิดตนเอง และเข้าใจความรู้สึกของผู้อื่น รับฟังผู้อื่น การทำกิจกรรมบำบัดผู้ป่วยจะเรียนรู้การสร้างมนุษยสัมพันธ์กับผู้ให้การบำบัด กับเพื่อนที่ร่วมรับ การบำบัด การทำกิจกรรมร่วมกัน ช่วยกันแก้ไขปัญหา รับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน เป็นการเสริมสร้างมนุษยสัมพันธ์ที่ดี มีทักษะการแก้ปัญหาที่เหมาะสม สามารถปรับตัวในสังคมได้อย่างเหมาะสม สามารถใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข และมีวิถีชีวิตที่ดีขึ้น

เอกสารอ้างอิง

กนกวรรณ วัจยพงศ์สถาพร.(2559). ผลของโปรแกรมรำกระบอบไม้ประยุกต์ที่มีต่อรูปแบบการเดิน

และการทรงตัวในผู้ป่วยพาร์กินสัน. (วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กัญญาวีร์ เปี่ยมสีทอง.(2560). การบริหารกล้ามเนื้อในผู้สูงอายุ โดยใช้กิจกรรมนาฏศิลป์บำบัด

สำหรับชุมชนไทยพวน จังหวัดนครนายก. (วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ณัฐธรร ขุนทอง. (2554). ผลการฝึกท่าโยคะที่มีต่อความแข็งแรงและการทรงตัวของผู้สูงอายุ.

(ปริญญาโท กศ.ม. ปริญญาศึกษามหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ประวิทย์ ฤทธิบุลย์. (2558). การศึกษาการใช้นาฏกรรมบำบัดต่อความเครียดของผู้ต้องขังชายแรก

เข้าในทัณฑสถานวัยหนุ่มกลาง จังหวัดปทุมธานี. (ปริญญาโท กศ.ม. ปริญญาศึกษามหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

พิณธร ปรัชญานุสรณ์. (2548). ผลของนาฏกรรมบำบัดต่อคุณภาพการนอนหลับของผู้สูงอายุใน

ชมรมผู้สูงอายุ. (วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

- ระวีวรรณ วรรณวิไชย. (2554). *นาฏยศิลป์เพื่อเด็กที่มีความบกพร่องทางการได้ยิน*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปกรรมศาสตรดุษฎีบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ศรียา นิยมธรรม คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. (2545). *สารานุกรมศึกษาศาสตร์* สืบค้นจาก <http://ejournals.swu.ac.th/index.php/ENEDU/article/view/5912/5547>
- เทพศักดิ์ ทองนพคุณ และเลิศศิริร์ บวรกิตติ. *กำเนิดศิลปกรรมบำบัดที่ ม.บูรพา*. วารสารศิลปกรรมบูรพา. 2548;8:57-58 สืบค้นจาก <http://thesis.swu.ac.th/swuebook/h344503.pdf>
- ทวีศักดิ์ สิริรัตน์เรขา. (2550). *ศิลปะบำบัด ศาสตร์และศิลป์แห่งการบำบัด*. สืบค้นเมื่อ 16 พฤษภาคม 2562 [Online]; สืบค้นจาก <http://www.happyhomeclinic.com/alt02-2562>
- ดุจดาว วัฒนปกรณ์. (2558). “ดุจดาว วัฒนปกรณ์” *เคลื่อนไหวบำบัดจิตใจ นครไม่เป็นไร กับความป่วยไข้ที่สังคมไทยไม่รู้ตัว*. สืบค้นเมื่อ 20 เมษายน 2562. ไทยพับลิก้า : กล้าพูดความจริง. สืบค้นจาก <https://thaipublica.org/2015/11/dujdao1/>
- ดุจดาว วัฒนปกรณ์. (2562). *COOL WORKING Showcase* *นักสร้างสรรค์ศิลปะแห่งการเคลื่อนไหวเพื่อการสื่อสารและบำบัดจิตใจ*. สืบค้นเมื่อ 20 เมษายน 2562. สืบค้นจาก <https://www.wurkon.com/blog/128-dujdaovadhanapakorn>

บทบาทและความสำคัญของตัวพราณบุญในละครเรื่องมโนห์รา

ศิริชัย นาคพัฒน์

คณะศิลปกรรมศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทและความสำคัญของตัวละครพราณบุญในละครเรื่อง มโนห์รา ของกรมศิลปากร โดยศึกษาข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์ข้อมูลจากศิลปินอาวุโสและการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ผลการศึกษาพบว่า ตัวละครพราณบุญในละครเรื่อง มโนห์รา ตอน พราณบุญจับนางมโนห์รา เป็นตัวละครที่มีความสำคัญในการแสดงและการดำเนินเรื่อง ซึ่งเป็นต้นเหตุที่ทำให้นางมโนห์ราพบกับพระสุธน ถือว่าเป็นต้นเหตุของการดำเนินเรื่องทั้งหมด นอกจากนี้พราณบุญยังมีบทบาทการแสดงที่แตกต่างจากตัวละครอื่น เช่น การแต่งกาย การร้อง และจะเน้นการพูดเจรจาดำเนินเรื่องราวด้วยภาษาใต้จึงทำให้ตัวละครพราณบุญมีบทบาทสำคัญที่สื่อให้เห็นถึงต้นกำเนิด การแสดงละคร เรื่อง มโนห์รา พบใน ตอน พราณบุญจับนางมโนห์รา มีรูปแบบการแสดงที่เน้นการเจรจาระหว่างตัวพราณบุญและนางมโนห์ราที่ซับซ้อนในเรื่องของภาษา ดังนั้น ผู้แสดงจึงต้องใช้ความสามารถหลายด้านทั้งการรำ ร้อง พูด จึงหาผู้แสดงได้ยากและในการแสดงมีระยะเวลาอันยาวนาน โอกาสและปัจจัยสนับสนุนน้อยลงส่งผลให้การแสดงละคร เรื่อง มโนห์รา ตอน พราณบุญจับนางมโนห์รา ไม่ค่อยนิยมนำมาจัดแสดง จากที่กล่าวมาเห็นได้ว่าตัวละครพราณบุญในละคร เรื่อง มโนห์รา เป็นตัวละครประกอบ ที่มีบทบาทและความสำคัญที่ทำให้นางมโนห์ราพบกับพระสุธนพบกันเป็นต้นเหตุการเกิดเรื่องราวทั้งหมด และถือว่าพราณบุญยังเป็นตัวละครที่คงรูปแบบการแสดงละครชาตรีแบบเดิมไว้ในละคร เรื่อง มโนห์รา จนถึงปัจจุบัน

คำสำคัญ: บทบาท, การแสดง, พราณบุญ, มโนห์รา

Role and Importance of Phranboon in Manohra

Sirichai Nakphut

Faculty of Fine and Applied Arts

Suan Sunandha Rajabhat University

Abstract

The objective of this article is to study the role and importance of Phranboon, an important character in Manohra story by Fine Arts Department. The research is done through document study, interview with respective artist, and participant observation. The results shown that the character 'Phranboon' in Manohra's episode: Phranboon took Manohra is an important character of the story. It is the main cause that made Manohra to meet with Phrasuthon, and it is the starting of the whole story. Moreover, Phranboon character is also different from other character in the story. The character has its own dress, singing technique, and mostly speaks his dialogue with Southern dialect. These make such an important role for the starting point of the show. The Manohra episode : Phranboon took Manohra has complex linguistic dialogues between Phranboon and Manohra, so the actor has to use extended abilities including dancing, singing, and speaking. The length of the show is also extensive, these make the plays' recruiting process difficult. Opportunities and supporting factors are also decreased. It made the Manohra's episode: Phranboon took Manohra become a less interesting show to make We can see that Phranboon character in Manohra story is an important supporting character in making Manohra and Phrasuthon to meet each other and it is the starting of the whole story. Phranboon is also a character that preserve Lakorn-Chatree format of plays in Manohra to this day.

Keywords: role, show, Phranboon, Manohra

บทนำ

วรรณคดี เรื่อง พระสุธน - มโนราห์ นิยมนำมาแสดงในรูปแบบของละครชาตรี ซึ่งนิยมแสดงในแถบภาคใต้ของประเทศไทย ต่อมาในสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี ละครชาตรีก็เข้ามาแพร่หลายในเมืองหลวงแต่ยังยึดหลักการแสดงตามรูปแบบของการแสดงละครชาตรีแบบเดิมที่มีตัวละครเพียง 3 ตัว คือ ตัวนายโรง (ตัวพระ) ตัวนางเอก (ตัวนาง) และตัวเบ็ดเตล็ด (ตัวประกอบ) มีเนื้อเรื่องที่กระชับ สนุกสนาน โดยดำเนินเรื่องผ่านตัวละครทั้ง 3 ประเภทนี้ ดังนั้น เรื่องที่จะนำมาแสดงจึงสามารถใช้ได้แค่บางตอนเท่านั้นและเรื่องที่นิยมนำมาแสดงส่วนใหญ่ คือ เรื่อง มโนห์รา จากการสัมภาษณ์ ครูประสาธ ทองอร่าม นาฏศิลปิน สำนักการสังคีต กรมศิลปากร กล่าวว่า ได้เลือกเอาตอนพราณบุญจับนางมโนห์รามาถวายพระสุธนมาแสดง เนื่องจากมีเนื้อหาที่เข้าใจง่ายและมีตัวละครที่โดดเด่นเพียงตัวนายโรงและตัวนางเอกเท่านั้น ส่งผลให้ตัวละครพราณบุญที่มีบทบาทเป็นตัวละครประกอบได้รับความสนใจจากผู้ชมน้อยลง ทั้งที่เป็นตัวละครต้นเหตุทำให้พระสุธนและนางมโนห์ราได้พบกัน ก็คือ “พราณบุญ” (ประสาธ ทองอร่าม. สัมภาษณ์, 2 มกราคม 2562)

ภาพที่ 1 การแสดงละครชาตรีแบบเดิม

(ที่มา : เสาวณิต วิงวอน. 2554. น. 174)

“พราณบุญ” หรือ พราณบุญทริก (อ่านว่า บุญ-ตะ-ริก ซึ่งแปลว่า บัวขาว) เป็นตัวละครประกอบที่สำคัญตัวหนึ่งในละครชาตรี เรื่อง มโนห์รา ซึ่งเป็นตัวดำเนินเรื่องราวในช่วงแรกของการแสดงถือว่าเป็นปฐมบทของการแสดงละครเรื่องนี้ โดยเค้าโครงของเรื่อง มโนห์รา นำมาจากเรื่องเล่าอดีตชาติของพระสมณโคดม ตัวละครพราณบุญ ในเรื่อง มโนห์รา เป็นพราณผู้หนึ่งที่อาศัยอยู่ในเมืองนครปัญจาล ครั้งหนึ่งพราณบุญได้เข้าป่าล่าสัตว์แล้วได้ไปช่วยชีวิตพญานาค ชื่อ ชมพูจิต โดยพราณบุญได้ฆ่าผู้ประทุษร้ายต่อพญานาคตาย ท้าวชมพูจิตซึ่งเป็นพญานาคจึงพาพราณบุญลงไปเมืองบาดาลและ

ทำความเคารพสักการะพรานป่าเป็นเวลา 7 วัน แล้วก็พากลับมาส่งที่เมืองมนุษย์พร้อมกับมอเบเซอร์ นิลจินดาให้กับพรานบุญไว้อย่างมากมายแล้วสั่งไว้ว่าต่อไปภายหน้าถ้าต้องการให้ช่วยเหลือขอให้บอก จะยินดีช่วยทุกอย่าง ครั้นวันหนึ่งพรานบุญได้ออกไปล่าสัตว์ในป่าจนถึงอาศรมพระฤๅษี ซึ่งอยู่ใกล้กับ สระโบกขรณีจึงเข้าไปนมัสการ บังเอิญวันนั้นตรงกับวันเพ็ญกลางเดือนฝูงกินรีจะพากันมาเล่นน้ำส่งเสียงมาจนถึงอาศรมของพระฤๅษี พรานบุญได้ยินจึงไปแอบดูแล้วคิดอยากจะจับนางกินรีไปถวายพระสุธรรณจึงกลับไปปรึกษาพระฤๅษีเพื่อหาวิธีจับนางกินรี จึงทราบว่าจะต้องใช้บ่วงบาศ ที่ได้จากท้าวชมพุกิจในการจับเท่านั้น พรานบุญจึงเดินทางไปขอบ่วงบาศจากท้าวชมพุกิจแล้วนำมาจับนางกินรีในวันเพ็ญ ต่อมาเพื่อจะได้นำไปถวายพระสุธรรณ (กรมศิลปากร, 2498: 8-9)

ภาพที่ 2 สุจิตร์ ละคร เรื่อง มโนห์รา
(ที่มา : กรมศิลปากร, 2498)

ละครเรื่อง มโนห์รา ที่นำออกแสดง ณ โรงละครศิลปกร นั้นได้มีการปรับปรุงขึ้นใหม่ โดยนำเอานาฏกรรมหลายอย่างมาผสมผสานกัน แต่ก็คงแนวทางละครชาตรีของเดิมไว้ แม้จะไม่คุ้นชิน แต่ผู้ที่ได้รับชมย่อมจะได้ยินสำเนียงเลียนแบบของชาวไทยในจังหวัดภาคใต้ ซึ่งเป็นสำเนียงขับร้องของละครชาตรีที่นำมาเป็นแบบอย่างแต่เดิม (กรมศิลปากร, 2498: 6-7) รวมถึงองค์ประกอบหลาย ๆ อย่างในการแสดงก็ยังให้เห็นถึงรูปแบบของละครชาตรี ในการแสดงนั้น ยังกำหนดให้ตัวพรานบุญพูดเจรจาโดยเลียนสำเนียงของชาวใต้อีกด้วย

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าตัวละครพรานบุญมีความสำคัญอย่างยิ่งในละคร เรื่อง มโนห์รา ในทางด้านวรรณกรรมพรานบุญเป็นตัวแปรสำคัญที่ทำให้นางเอกกับพระเอกมาพบกันจนทำให้เกิดเรื่องราวต่าง ๆ ตามมา

ภาพที่ 3 พรานบุญจับนางมโนห์รา

(ที่มา : <https://www.gqthailand.com> โดย ภัทรชนน คักดีศิริสัมพันธ์. วันที่ 24 ตุลาคม พ.ศ. 2560)

บทความนี้จึงมุ่งศึกษาตัวละครพรานบุญในละคร เรื่อง มโนห์รา ของกรมศิลปากร ทั้งบทบาทและความสำคัญของตัวละครพรานบุญโดยศึกษาข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง สัมภาษณ์ข้อมูลจากศิลปินอาวุโส และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาค้นคว้าเชิงลึกต่อไป

วิธีดำเนินการศึกษา

1. ศึกษา รวบรวมข้อมูลจากเอกสารวิชาการและหนังสือที่เกี่ยวข้องจาก สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา หอสมุดแห่งชาติ หอสมุดวิทยาลัยนาฏศิลป์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์
2. ศึกษาจากการสัมภาษณ์ ผู้เชี่ยวชาญทางด้านนาฏศิลป์ไทย โดยบันทึกการให้สัมภาษณ์ด้วยเครื่องบันทึกเสียง และถ้อยคำสัมภาษณ์ นายเกษม ทองอร่าม ผู้เชี่ยวชาญด้านนาฏศิลป์ไทย วิทยาลัยนาฏศิลป์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ กระทรวงวัฒนธรรม
3. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ โดยมีประเด็นคำถามเกี่ยวกับตัวละครพรานบุญในละคร เรื่อง มโนห์รา ของกรมศิลปากร ทั้งบทบาทและความสำคัญของตัวละครพรานบุญ และประวัติของผู้ให้สัมภาษณ์ โดยการเก็บบันทึกข้อมูลจากการบันทึกเสียงและจดบันทึกในเอกสารไว้เป็นลายลักษณ์อักษร
4. การวิเคราะห์ข้อมูล เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา โดยประมวลข้อมูลจากเอกสาร วิชาการ หนังสือ และการภาคสนามการให้สัมภาษณ์ในพื้นที่ แล้วนำมาสรุปผลการศึกษาเป็นเล่มเอกสาร

ผลการศึกษา

ผลการศึกษาบทบาทและความสำคัญตัวละครพรานบุญ ในละคร เรื่อง มโนห์รา ของกรมศิลปากร ได้แบ่งประเด็นการศึกษา ดังนี้

ภาพที่ 4 การแสดงละคร เรื่อง มโนห์รา ตอน พรานบุญจับนางมโนห์รา
(ที่มา : เสาวณิต วิงวอน. 2554. น. 175)

1. รูปแบบการแสดง

การแสดงละคร เรื่อง มโนห์รา ของกรมศิลปากร เมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2498 ได้เริ่มจัดการแสดงขึ้นครั้งแรก ณ โรงละครศิลปากร ซึ่งมีรูปแบบการแสดงที่ปรับปรุงและสร้างบทขึ้นใหม่ โดยแบ่งได้ 5 ฉาก ดังนี้

ฉากที่ 1	สระโบกขรณี	กลางป่า
ฉากที่ 2	ตำหนักนางมโนห์รา	นครปัญจาล
ฉากที่ 3	หน้าพระลาน	นครปัญจาล
ฉากที่ 4	ป่า (ตอน 1 อาศรม ไกล่สระโบกขรณี และตอน 2 ป่าลึก)	
ฉากที่ 5	ห้องพระโรง	นครไกรลาศ

(กรมศิลปากร, 2498: 3)

ตัวละครพรานบุญจะปรากฏในฉากที่ 1 สระโบกขรณี กลางป่าหิมพานต์ ซึ่งเป็นการเปิดเรื่องของการแสดงละครเรื่องนี้ โดยในบทละครมีเนื้อร้องที่แนะนำตัวพรานบุญไว้ว่า

“ กล่าวถึงพรานป่า	ชื่อว่าพรานบุญ	เคยได้ทำคุณ	แก่ท้าวนาคา
มีบัวนาคราช	อำนาจแรงกล้า	พรานไพรได้มา	จากแดนบาดาล
หมายจับกินรี	สาวศรีโสภะ	เคยโบกบินมา	โสรจสงสาน
ณ โบกขรณี	เป็นที่สำราญ	ทุกทุกเพ็ญวาร	ตามประเพณี
พรานไพรหมายปอง	คอยยอคอย่าง	ตามแถวแนวทาง	ระหว่างไพรศรี
มือกำกระซับ	จับบัววาสุกรี	หมายคล้องกินรี	สาวสวยสำอาง
ชะแฉ่แลจ้อง	มือป้องพักตรา	ดูบนเวหา	ทางมาของนาง
เห็นแต่วิหค	โผนผกบินพลาจ	ยังไม่เห็นทาง	ว่าเธอจะมา ”

(กรมศิลปากร, 2498:1)

ภาพที่ 5 การแสดงละคร เรื่อง มโนห์รา ตอนพรานบุญจับนางมโนห์รา มูลนิธินาฏศิลป์สัมพันธ์
(ที่มา : <https://www.youtube.com> โดย pandakas วันที่ 8 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2561)

จากเนื้อร้องในบทละครข้างต้นจะกล่าวถึงตัวพรานบุญที่มีอาวุธคู่กาย คือ บ่วงนาคราช ที่มีจุดประสงค์ในการไปจับตัวนางกินรี ซึ่งเป็นเหตุการณ์สำคัญในเรื่อง อีกทั้งรูปแบบการแสดงในฉากนี้เป็นการรำเดี่ยวของตัวละครพรานบุญ หลังจากการรำตามบทร้องก็จะมีการเจรจาเป็นภาษาใต้ในการอธิบายขยายความต่อจากบทร้อง นอกจากนี้ยังมีการร้องประกอบการรำของตนเองอีกด้วย ซึ่งเป็นการแสดงถึงไหวพริบ ความสามารถ และมีมือของนักแสดงที่ได้รับบทบาทการแสดงตัวพรานบุญ

2. บทบาทและความสำคัญตัวพรานบุญ ในละคร เรื่อง มโนห์รา ของกรมศิลปากร

ตัวพรานบุญได้มีบทบาทและความสำคัญในการแสดงละคร เรื่อง มโนห์รา ของกรมศิลปากร ที่มีบทน้อยที่สุดเพราะออกมาเพียงฉากเดียวเท่านั้น แต่มีบทบาทสำคัญที่สุดเนื่องจากเป็นสาเหตุที่ทำให้นางมโนห์ราและพระสุธนได้พบกัน ซึ่งก่อนจะนำนางมโนห์ราไปถวายแก่พระสุธนตัวพรานบุญก็ได้มีการยื้อยุดดุดรังกับนางมโนห์รา เป็นอีกฉากหนึ่ง que แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของตัวพรานบุญ ดังเนื้อร้องที่ว่า

“พรานรุดรุดรัง	ดิงด้วยกำลั้ง	ให้นางจรจรัล
เคี้ยวเช็ญข่มขู่	ลากลู่พัลวัน	สู่ดงพงพี
แม่นางมโนห์รา	จะขอกรุณา	วอนว่าพาที
แต่ว่าพรานไพร	มิได้ปราณี	ตะคอกเขี่ยนตี ตลอดทางไป ”

(กรมศิลปากร, 2498: 4)

จากบทร้องข้างต้นจะเห็นได้ว่าพรานบุญมีการแสดงออกถึงบทบาทในการพานางมโนห์ราเดินทางไปเมืองนครปฐมกาล ซึ่งในการแสดงนั้นตัวพรานบุญก็ได้มีทั้งการร้องและการรำเอง แตกต่างจากตัวละครอื่นในเรื่องที่มีหน้าที่เพียงเจรจาและรำประกอบเพลงเท่านั้น (เกษม ทองอร่าม. สัมภาษณ์ , 27 มกราคม 2562) ดังนั้น บทบาทและความสำคัญตัวพรานบุญ ในละคร เรื่อง มโนห์รา ของกรมศิลปกร จึงสามารถแบ่งได้ 4 ประเด็น ดังนี้

1. การรำ ในการรำของตัวพรานบุญ จะปรากฏในการแสดงช่วงที่ 1 ในละคร เรื่อง มโนห์รา เป็นการรำที่แตกต่างจากตัวละครอื่นที่ไม่ต้องจำเป็นต้องอ่อนช้อยสวยงาม แต่เน้นการรำประกอบบตีท่าตามบทร้องในลักษณะของบทบาทพรานป่าที่มีท่าทางคล่องแคล่ว ว่องไว กระฉับกระเฉง

2. การเจรจา ของตัวละครพรานบุญจะใช้ภาษาและสำเนียงใต้ในการพูดเนื่องจากเป็นตัวละครที่นำมาจากละครชาตรีแบบเดิมจึงยังคงเอกลักษณ์ไว้ ซึ่งในละคร เรื่อง มโนห์รา มีเพียงตัวพรานบุญเท่านั้นที่เจรจาเป็นภาษาไทย

3. การร้อง นอกจากการรำและเจรจาของตัวพรานบุญที่มีบทบาทสำคัญแล้วยังมีการร้องที่สำคัญ เนื่องจากเป็นตัวละครที่ต้องร้องประกอบการแสดงซึ่งจะเห็นได้เด่นชัดคือตอนที่พรานบุญจับนางมโนห์ราได้และกำลังพยายามโน้มน้าวใจให้นางไปกับตนแต่นางมโนห์ราไม่ไปจึงเกิดการยื้อยุดดุดรังกัน ในตอนนี้ตัวพรานบุญจะมีบทร้องชื่อ เพลง ร้องรำยมโนห์รา ประกอบแสดงท่าทางตามบทร้อง จะเห็นได้ว่าเป็นการแสดงถึงศักยภาพความสามารถของตัวพรานบุญได้อย่างชัดเจน

4. อารมณ์ในการแสดง เนื่องจากตัวพรานบุญต้องใช้ทักษะหลายด้านในการแสดง ทั้งร้อง รำ เเจรจา ดังนั้น ผู้ที่รับบทบาทจะต้องทำความเข้าใจกับบทละคร รวมถึงลักษณะบุคลิกของตัวพรานบุญ จึงจะส่งผลให้ผู้แสดงถ่ายทอดและเข้าถึงอารมณ์ของตัวละครพรานบุญได้ดีมากขึ้น ในการรับบทบาทตัวพรานบุญนั้นไม่เพียงจะต้องมีทักษะในการแสดงที่ดีเท่านั้น แต่จะต้องมีไหวพริบในการร้องและรำด้วยตนเองอีกด้วยและพรานบุญเป็นเพียงตัวละครเดียวในเรื่องที่เจรจาเป็นภาษาไทย ตัวพรานบุญจะแตกต่างจากตัวละครอื่นเพื่อคงเอกลักษณ์ของความเป็นละครชาตรีแบบเดิมไว้อยู่ โดยพรานบุญจะแต่งกายตามแบบพื้นทางมีลักษณะคล้ายพรานป่า คือ นุ่งผ้าโจงหยักรั้งสีแดง ใส่เสื้อลงยันต์ ผูกผ้าประเจียด สะพายย่าม(ข้างในมีบ่วงนาคบาศ) ถือหอกซัด ที่สิ่งที่โดดเด่นของตัวละครพรานบุญในเรื่องนี้ คือ สวมหน้าพรานสีแดงตรามแบบโนห์ราของใต้ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ที่เด่นชัดของตัวพรานบุญตามแบบละครชาตรีในเรื่อง มโนห์รา

3. การถ่ายทอดการแสดง

ในยุคของกรมศิลปากรได้นำละครชาตรีมาประยุกต์และแต่งบทขึ้นใหม่ ทั้งการปรับปรุงท่ารำ ดนตรี และมีการผสมผสานเครื่องดนตรีระหว่างของละครชาตรีทางภาคใต้กับวงปี่พาทย์ของภาคกลาง กลายเป็นละครชาตรีเครื่องใหญ่ ซึ่งเป็นการปรับปรุงที่งดงามและนิยมอย่างยิ่ง เมื่อปี

พ.ศ.2498 ทางกรมศิลปากรได้คัดเลือกผู้แสดงออกเป็น 2 ชุด โดยผู้ที่ได้รับบทบาทตัวพรานบุญเป็นตัวแรกของกรมศิลปากร คือ ชุด ก. ครู ยอแสง ภักดีเทวา และ ชุด ข. ครูจ่านง พรภิสุทธิ (กรมศิลปากร, 2498. น.17)

ต่อมา ครูยอแสง ภักดีเทวา ได้ถ่ายทอดให้รุ่นต่อไป คือ ครูประสาธ ทงอร่าม ถ้าหากพูดถึงการแสดงละคร เรื่อง มโนห์รา นอกจากจะรู้จักตัวพระสุธนและตัวมโนห์ราแล้ว ผู้ชมส่วนใหญ่ก็จะรู้จักตัวพรานบุญ เพราะถ้าพูดถึงบทบาทของตัวพรานบุญในละคร เรื่อง มโนห์รา ก็จะเป็นตัวละครหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญทั้งด้านวรรณกรรม ด้านภาษา ด้านบทบาทในการแสดง ที่มีลักษณะเฉพาะของตัวพรานบุญ

จากที่กล่าวมาทั้งหมดทำให้เห็นถึงบทบาทและความสำคัญของตัวพรานบุญ ในละครโนราชาตรี เรื่อง พระสุธน - มโนราห์ ที่นิยมแสดงในแถบภาคใต้ของไทย ที่ในสมัยก่อนละครชาตรีจะนิยมเล่นเพียง 3 ตัว คือ ตัวนางโรง ตัวนางเอก และตัวเบ็ดเตล็ด(ตัวประกอบ) โดยตัวพรานบุญจะจัดอยู่ในประเภทตัวเบ็ดเตล็ดที่มีความสำคัญในการดำเนินเรื่องที่ทำให้พระเอกและนางเอกมาพบกัน กรมศิลปากรได้มีการปรับปรุงและแต่งบทละคร เรื่อง มโนห์รา ขึ้นใหม่ผสมผสานระหว่างดนตรีทางภาคใต้กับภาคกลางเข้าด้วยกันและได้นำออกแสดง ณ โรงละครศิลปกร ทั้งทางนาฏยกรรมหลายอย่างมาผสมผสานกันอย่างลงตัวแต่ยังคงแนวทางละครชาตรีของเดิมไว้ ในการแสดงนั้นยังกำหนดให้ตัวพรานบุญพูดและเจรจาโดยเลียนสำเนียงของชาวใต้อีกด้วย

การแสดงละคร เรื่อง มโนห์รา ของกรมศิลปากร ที่ปรับปรุงขึ้นใหม่นั้นมีทั้งหมด 5 ฉาก แต่ตัวละครพรานบุญจะปรากฏเพียงในฉากที่ 1 สระโบกขรณี กลางป่าหิมพานต์ ซึ่งเป็นการเปิดเรื่องของ การแสดงละครเรื่องนี้ ด้านรูปแบบการแสดงในบทละครมีเนื้อร้องที่แนะนำตัวพรานบุญที่มีจุดประสงค์ในการไปจับตัวนางกนิรี ซึ่งเป็นเหตุการณ์สำคัญในเรื่อง อีกทั้งในรูปแบบการแสดงในฉากนี้เป็นการรำเดี่ยวของตัวละครพรานบุญ การเจรจาเป็นภาษาใต้ที่เป็นเอกลักษณ์ของตัวละครพรานบุญ ถือว่าเป็นการแสดงถึงไหวพริบ ความสามารถ และฝีมือของนักแสดงที่ได้รับบทบาทการแสดงตัวพรานบุญ ซึ่งนอกจากการรำและการเจรจาแล้วตัวละครพรานบุญยังมีลักษณะเฉพาะในด้านรูปแบบการแสดง คือ มีการร้องประกอบกับการรำไปพร้อมกัน ดังนั้นนักแสดงที่ได้รับบทบาทนี้ต้องมีทักษะหลายด้าน มีไหวพริบ มีฝีมือ และหมั่นฝึกซ้อมตนเองอยู่เสมอ จึงจะได้รับเลือกจากครูให้แสดงในบทบาทพรานบุญ

สรุปและอภิปรายผล

บทบาทและความสำคัญของพรานบุญในละคร เรื่อง มโนห์รา คนที่ได้รับบทบาทในการแสดงตัวพรานบุญนี้ต้องมีคุณสมบัติที่เหมาะสมในการที่จะได้รับคัดเลือกออกแสดง เมื่อ พ.ศ.2498 ซึ่งเป็น

ครั้งแรกที่กรมศิลปากรได้นำการแสดงละคร เรื่อง มโนห์รา จัดออกแสดงเป็นครั้งแรก มีนักแสดงที่รับบทบาทเป็นตัวพระนางบุณ แบ่งออกเป็น 2 ชุด คือ ชุด ก. ครูยอแสง ภักดีเทวา และ ชุด ข. ครูจ่านงค์ พรภิสุทธิ์ ซึ่งต่อมาครูยอแสง ภักดีเทวา ได้ถ่ายทอดกระบวนการทำรำและกลวิธีในการแสดงตัวพระนางบุณให้กับครูประสาท ทองอร่าม ซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ และมีฝีมือในการแสดงทุกแขนง ซึ่งบทบาทและความสำคัญตัวพระนางบุณ ในละคร เรื่อง มโนห์รา ของกรมศิลปากรนั้นสามารถแบ่งได้ 4 ประเด็น คือ 1) การรำ ของตัวพระนางบุณนั้นจะปรากฏในการแสดงช่วงที่ 1 ในละคร เรื่อง มโนห์รา เป็นการรำที่แตกต่างจากตัวละครอื่นที่ไม่ต้องจำเป็นต้องอ่อนช้อย สวยงาม แต่เน้นการรำที่ทำตามบทร้องที่มีท่าทางกระฉับกระเฉง 2) การเจรจา ของตัวละครพระนางบุณจะใช้ภาษาและสำเนียงได้ในการพูดตามแบบละครชาตรีดั้งเดิมจึงยังคงเอกลักษณ์ไว้ ซึ่งเป็นเพียงตัวละครเดียวใน เรื่อง มโนห์รา ที่เจรจาเป็นภาษาไทย 3) การร้อง นอกจากการรำและเจรจาของตัวพระนางบุณแล้วยังมีการร้องที่สำคัญ เนื่องจากเป็นตัวละครที่ต้องร้องและรำประกอบการแสดงในเพลง ร้องรำยมโนห์ราที่แสดงท่าทางการย้อยยุดดุครั้งกันกับนางมโนห์รา ซึ่งเป็นการแสดงถึงศักยภาพความสามารถของตัวพระนางบุณได้อย่างชัดเจน 4) อารมณ์ในการแสดง เนื่องจากตัวพระนางบุณต้องใช้ทักษะหลายด้านในการแสดงทั้ง ร้อง รำ เจาจา ดังนั้นผู้ที่ได้รับบทบาทจะต้องทำความเข้าใจกับบทและศึกษาบุคลิกของตัวละคร ซึ่งจะส่งผลให้ผู้แสดงเข้าใจและสามารถถ่ายทอดบุคลิกของตัวพระนางบุณได้ชัดเจนยิ่งขึ้น จากที่กล่าวมานั้นจึงเห็นได้ว่าผู้ที่ได้รับบทบาทและสืบทอดเป็นตัวพระนางบุณนั้นมีจำนวนน้อย เนื่องจากคุณสมบัติไม่ตรงตามที่ครูกำหนดไว้จึงทำให้ไม่มีคนรับการถ่ายทอดจากรุ่นปัจจุบัน คือ ครูประสาท ทองอร่าม บทความเรื่องนี้จึงต้องการนำเสนอมุมมองด้านบทบาทและความสำคัญของตัวพระนางบุณให้คนทั่วไปได้รู้จักและให้ความสำคัญมากยิ่งขึ้น ทั้งทางด้านรูปแบบการแสดง และด้านความสามารถของนักแสดงที่รับบทบาทพระนางบุณ รวมถึงการถ่ายทอดท่ารำจากครูตั้งแต่ในอดีตจนถึงครูในยุคปัจจุบัน

ข้อเสนอแนะ

การศึกษาบทบาทและความสำคัญของตัวพระนางบุณในละคร เรื่อง มโนห์รา ผู้ศึกษามีข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาครั้งต่อไป ในการนำผลการศึกษาจากบทความฉบับนี้เป็นข้อมูลในการทำวิจัยหรือบทความที่เกี่ยวกับตัวพระนางบุณในภาพรวม ที่มุ่งศึกษาบทบาทและความสำคัญของตัวละครพระนางบุณในแต่ละท้องถิ่นของประเทศไทย ว่ามีความเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร โดยการนำทฤษฎีหน้าที่ตัวละครมาใช้วิเคราะห์ เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

- กรมศิลปากร. (2498). *สุจิตร์ ละคร เรื่อง มโนห์รา*. กรุงเทพฯ : กองการสังคีต กรมศิลปากร.
- _____. (2498). *บทละคร เรื่อง มโนห์รา*. กรุงเทพฯ : องค์การดุริยางค์นาฏศิลป์.
- เกษม ทองอร่าม. (2562). ผู้เชี่ยวชาญด้านนาฏศิลป์ไทย วิทยาลัยนาฏศิลป์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ กระทรวงวัฒนธรรม. *สัมภาษณ์*, 27 มกราคม 2562.
- ประสาธ ทองอร่าม. (2562). ผู้เชี่ยวชาญศิลปวัฒนธรรมไทย สำนักการสังคีต กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม. *สัมภาษณ์*, 2 มกราคม 2562.
- ภัทรชนน ศักดิ์ศิริสัมพันธ์. (2560). รูปภาพพรานบุญจับนางมโนห์รา. สืบค้นเมื่อวันที่ 24 ตุลาคม 2560, จาก <https://www.gqthailand.com>
- เสาวณิต วิงวอน. (2554). วรรณคดีการแสดง. กรุงเทพฯ: บริษัท เอเชีย ดิจิตอล การพิมพ์ จำกัด.
- Pandakas. (2561). รูปภาพการแสดงละคร เรื่อง มโนห์รา ตอนพรานบุญจับนางมโนห์รา มูลนิธินาฏศิลป์สัมพันธ์ สืบค้นเมื่อวันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2561, จาก <https://www.youtube.com>

ลักษณะการแสดงลิเกเมืองเพชร

ภัตสรีย์รัช ชูเชิด

คณะศิลปกรรมศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

บทคัดย่อ

บทความฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะการแสดงลิเกเมืองเพชร โดยศึกษาข้อมูลจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์ข้อมูลจากผู้ที่เกี่ยวข้อง การสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม

ผลการศึกษาพบว่า การแสดงลิเกเมืองเพชรประกอบด้วยลักษณะการแสดงที่สำคัญ ดังนี้ 1. การใช้เพลงเถาและเพลงตับประกอบในการแสดงนอกเหนือจากการร้องเพลงราชินิกุล 2. การใช้ภาษาในบทร้องที่เน้นการสื่อความหมายและใจความสำคัญของสารที่ต้องการสื่ออย่างตรงไปตรงมา มากกว่าการเล่นคำสัมผัสอักษร 3. การใช้เพลงที่มีสำเนียงออกภาษาให้ถูกต้องตรงกับเชื้อชาติของตัวละครในเรื่อง 4. การใช้กระบวนท่ารำที่เป็นการตีบทท่ารำตามความหมายของบทร้องหรือบทเจรจาอย่างที่ปรากฏในงานนาฏศิลป์ไทย

ลิเกเมืองเพชรเป็นการแสดงที่คนในจังหวัดเพชรบุรีนั้นทำการแสดง ลักษณะของการแสดงในด้านการร้อง การรำ และการที่รู้จักนำเหตุการณ์ของสังคมที่เป็นกระแสนิยมเข้ามาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับการแสดง ส่งผลให้ลิเกเมืองเพชรมีอัตลักษณ์ แม้ว่าลักษณะของการแสดงจะเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย แต่ศิลปินลิเกเมืองเพชรยังคงรูปแบบการแสดงเช่นเดิมพร้อมกับเปิดโอกาสยอมรับสิ่งใหม่ๆ เข้ามาอย่างไม่สิ้นสุดการเรียนรู้ เพื่ออนุรักษ์ศิลปะในท้องถิ่นให้สืบไป

คำสำคัญ: ลิเก, ลิเกเมืองเพชร, การแสดงลิเกเมืองเพชร

The Characteristic of Likay Phetchaburi Province

Phassareethach Choocherd
Faculty of Fine and Applied Arts
Suan Sunandha Rajabhat University

Abstract

The purpose of this study is to investigate the characteristics of Likay performed in Phetchaburi province, Thailand. Review of related literature, stakeholder interview, participatory observation and non-participant observation were employed to obtain the data for the study.

The study found that Thai traditional dramatic performance in Phetchaburi province consists of the following important characteristics: 1. The use of Thao and Thub songs in the performance apart from Ratchanikul Nigeling song. 2. The use of verse language in lyrics that emphasizes the meaning and importance of the message by conveying the message directly rather than using the homograph and the homophone. 3. The use of the song that is in tune with the language and accent of the character's ethnicity. 4. The use of the dance process that relates to the meaning of the dance role, lyrics or words that appear in Thai classical dance

To sum up, Thai traditional dramatic performance in Phetchaburi province is the show performed by local people in Phetchaburi province. The characteristics of the performance, in terms of singing, dancing and applying social trends to the performance, lead to the identity of Phetchaburi Likay. Although forms of the performance change with the times, Thai traditional dramatic performance in Phetchaburi province still maintains its form while allowing opportunities to accept new things in order to permanently preserve local arts.

Keywords: Likay, Likay Phetchaburi, Phetchaburi Province

ความสำคัญและที่มาของปัญหา

ลิเกเป็นมหรสพของไทยที่มีต้นกำเนิดมาจากพิธีสวดของชาวมุสลิมนิกายเจ้าเซ็น การแสดงลิเกในสังคมไทยได้ปรากฏหลักฐานในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพิธีบำเพ็ญพระราชกุศลพระบรมศพสมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ (นงคันทน์ ไพรพิบูลยกิจ, 2541: 14) ในช่วงสมัยนั้นเป็นการแสดงที่สะท้อนถึงศาสนา หลังจากนั้นจึงค่อยวิวัฒนาการการแสดงในลำดับต่อมา ซึ่งแบ่งการแสดงออกเป็น 2 แบบ คือ ละกูเยาหรือลำตัด และฮันดาเลาะหรือละครสั้น (มนตรี ตราโมท, 2518: 68-69) และการแสดงลิเกนี้ได้วิวัฒนาการมาจากรูปแบบฮันดาเลาะในเวลาต่อมา การแสดงลิเกเผยแพร่และเจริญรุ่งเรืองในสังคมไทยในช่วงพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวการแสดงกระจายไปทั่วทั้งพระนครและหัวเมืองต่างๆ อย่างมาก (สุรพล วิรุฬห์รักษ์, 2539: 41-42) เนื่องจากรูปแบบของการแสดงนั้นมีความเป็นอิสระไม่ตายตัวจึงมีการปรับเปลี่ยนตามยุคสมัยอยู่เสมอ เมื่อเทคโนโลยีมีความเจริญก้าวหน้าการแสดงลิเกได้มีการปรับระบบแสง สี เสียง ตลอดจนเครื่องแต่งกายที่ประดับชุดด้วยเลื่อม เพชร ส่งผลให้การแสดงลิเกนั้นดูตระการตา จนเกิดความนิยมสำหรับผู้ชมในทุกเพศทุกวัย (เพทาย อรรถศิลป์, 2538: 66-67)

ศิลปะการแสดงพื้นบ้านอย่างการแสดงลิเก หรือ นาฏดนตรี เกิดจากภูมิปัญญาชาวบ้านที่นอกจากจะสะท้อนคุณค่าทางวัฒนธรรมประจำชาติ ยังบ่งบอกได้ว่าการแสดงลิเกเป็นสิ่งที่สังคมไทยยังคงอนุรักษ์ และสืบสานกันมาจากรุ่นสู่รุ่นมาจนถึงปัจจุบัน แม้ว่าการแสดงลิเกจะกระจายตัวอยู่ทั่วประเทศไทย แต่ศิลปินในตามจังหวัดต่างๆ พยายามสร้างลักษณะการแสดงในพื้นที่ตนเองให้มีอัตลักษณ์ที่แตกต่างจากพื้นที่จังหวัดอื่นๆ โดยสิ่งเหล่านี้อาจเกิดจากความถนัดหรือการถ่ายทอดต่อกันมาให้เป็นรูปแบบเฉพาะจังหวัดนั้น ส่งผลให้รูปแบบการแสดงในแต่ละคณะมีความถนัดแตกต่างกัน จนมีการสร้างอัตลักษณ์ของตนเองให้เกิดความแตกต่างจากคณะอื่นๆ และสิ่งเหล่านี้เองที่ทำให้ชื่อของแต่ละจังหวัดนั้นเข้ามามีบทบาทต่อท้ายของคำว่า “ลิเก” เพื่อบ่งบอกว่าลักษณะการแสดงลิเกในความนิยมรูปแบบนี้เป็นอัตลักษณ์ของเขตพื้นที่จังหวัดใด เช่น ลิเกเมืองพิจิตร (ลิเกจังหวัดพิจิตร) เป็นลิเกที่จัดอยู่ในเขตพื้นที่ภาคเหนือมีความถนัดในด้านการร้องกลอนราชนิเกลิงที่เน้นการเล่นคำด้วยพยัญชนะและสระให้เกิดความไพเราะ ลิเกเมืองอ่างทอง (ลิเกจังหวัดอ่างทอง) เป็นลิเกที่จัดอยู่ในเขตพื้นที่ภาคกลางลักษณะการแสดงจะมีองค์ประกอบของการแสดงแบบทั่วไป การร้องราชนิเกลิงอาจมีการร้องลักษณะทางลิเกภาคเหนือหรือลิเกภาคกลางบ้าง กล่าวคือ ร้องได้ทั้งแบบเล่นคำด้วยพยัญชนะและสระ หรือ อาจร้องแบบเน้นเนื้อหาและความหมายมากกว่าการร้องเล่นคำ ลักษณะการแสดงจึงรับรูปแบบทั้งภาคเหนือและภาคกลาง ขึ้นอยู่กับการนำมาใช้ของนักแสดง จึงไม่สามารถระบุความเด่นของลิเกเมืองอ่างทองได้ เป็นต้น ด้วยสาเหตุนี้จึงเป็นส่วนหนึ่งของการเกิดคำว่า “ลิเกเมืองเพชร”

วัตถุประสงค์ในการศึกษา

1. ศึกษาลักษณะการแสดงของลิเกเมืองเพชร

วิธีการดำเนินงาน

บทความฉบับนี้ศึกษาข้อมูลจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์ข้อมูลจากผู้ที่เกี่ยวข้อง การสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม โดยมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. ศึกษาจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
  - 1.1 ประวัติความเป็นมาของลิเก
  - 1.2 องค์ประกอบของการแสดงลิเก
  - 1.3 ความหมายของเมืองเพชร
  - 1.4 ละครชาตรีเมืองเพชร
2. ศึกษาจากข้อมูลภาคสนาม
  - 2.1 สัมภาษณ์ข้อมูลจากผู้ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่
    - 2.1.1 ศิลปินลิเกอาวุโสในจังหวัดเพชรบุรี
นางสุนัน อารีรักษ์ (นางเอกสุนันทา น้ำพโย) อดีตนางเอกลิเกเมืองเพชร
นายเอี่ยม เชื้อแถว (พระเอกเอี่ยมพร ศรีรัก)
    - 2.1.2 ศิลปินลิเกอิสระในจังหวัดเพชรบุรี
นายเผ่า บุตรทองคำ (ดาวร้ายบินเดี่ยว ลูกหัวดอน)
นายประกอบ ชูเชิด (ดาวตลกต้อย โปเต้)
นางสาวฐิติกัณฑ์ ชูเชิด (นางเอกธิดาวรรณ โปเต้)
นางสาวเพ็ญศิริ ประเสริฐพันธ์ (นางเอกเพ็ญศิริ ศรีเพชร)
นายวันธันวา ชวงค์ (พระเอกวัน ธันวา)
    - 2.1.3 คณะลิเกเมืองเพชรที่มีทีมงานประจำ 1 คณะ
คณะพนม พิงอำนาจ (คณะลิเกเมืองเพชร)
    - 2.1.5 ศิลปินลิเกต่างจังหวัดที่เข้ามาสัมผัสกับลิเกเมืองเพชร
นายสัญญา พุ่มไสว (พระเอกสัญญา พิงอำนาจ) ศิลปินลิเกกรุงเทพมหานคร
นายวันชาติ ศรีชัย (พระเอกธันวา ชัยโย) ศิลปินลิเกจังหวัดอยุธยา
นายนพแก้ว โอ้โลม (พระเอกนพ ธนวัฒน์) ศิลปินลิเกจังหวัดนครปฐม
นายสมชาย ผางาม นักดนตรีและอดีตนักแสดงลิเก

3. การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม ร่วมแสดงลีกับศิลปินลีกะเมือง
4. ศึกษาการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม

สรุปผล

ลีกะเมืองเพชรมีชื่อเสียงกล่าวขานในวงการลีกะก็เพราะลักษณะการแสดงที่มีจุดเด่นในเรื่องของการนิยกร้องเพลงตับ เพลงเถา และการนำเพลงออกภาษาเข้ามาประกอบการแสดงอยู่บ่อยครั้ง เนื่องจากมีพื้นฐานจากการแสดงละครชาตรีมาก่อนที่จะมาแสดงลีกะ ศิลปินลีกะเมืองเพชรจึงมีความชำนาญในเรื่องการร้องเพลงในลักษณะของเพลงไทยเดิมนอกเหนือจากการร้องกลอนราชนิเกลิง นำมาสู่การศึกษาเพื่อให้ศิลปินรุ่นใหม่คงสืบสานอัตลักษณ์ของลีกะเมืองเพชรต่อไปในการยังชีพ

ละครชาตรีเมืองเพชรมีต้นกำเนิดมาจากละครผู้หญิงของหลวงสมัยรัชกาลที่ 4 และเข้ามามีบทบาทในจังหวัดเพชรบุรีกระทั่งเป็นการยังชีพของศิลปินสืบเนื่องกันต่อมา (จันทิมา แสงเจริญ, 2539 : หน้า 259) ในเวลาต่อมาการแสดง ลีกะเริ่มเผยแพร่สู่พื้นที่ต่างๆ ในประเทศไทย รวมทั้งเข้ามาเผยแพร่ในจังหวัดเพชรบุรี จนกระทั่งกลุ่มศิลปินที่แสดงละครชาตรีเมืองเพชรได้พลิกผันมาแสดงลีกะเพิ่มขึ้น โดยใช้พื้นฐานจากการร้อง การรำ การเจรจา และประสบการณ์ต่างๆ จากการแสดงละครชาตรีเข้ามาผสมผสานกับการแสดงลีกะ โดยเฉพาะด้านการร้องที่มีความถนัดในการนำเพลงตับ เพลงเถา และเพลงออกภาษามาใช้ในการแสดงให้นอกเหนือจากกลอนราชนิเกลิง ส่งผลให้การแสดงลีกะเมืองเพชรจึงมีชื่อเสียงในเวลาต่อมา และด้วยต้องการบ่งบอกว่าการแสดงลีกะที่มีลักษณะเน้นการร้องเพลงตับ เพลงเถา และเพลงออกภาษานั้นเป็นความนิยมของศิลปินลีกะในจังหวัดเพชรบุรี จึงนำมาสู่ชื่อของจังหวัดเพชรบุรีที่เข้ามามีบทบาทต่อท้าย คำว่า “ลีกะ” เกิดคำว่า “ลีกะเมืองเพชร” ในเวลาต่อมา จนรูปแบบการแสดงลีกะเมืองเพชรกลายเป็นที่ยอมรับสำหรับศิลปินในวงการลีกะไทย

ภาพที่ 1 ละครชาตรีเมืองเพชร

วัลย์ลักษณ์ ทรงศิริ. (2559). ละครชาตรีเมืองเพชร. สืบค้นเมื่อ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2562,
จาก <https://suanleklek.wordpress.com>

ลิเกเมืองเพชร

ลิเกเมืองเพชร สามารถแบ่งคำอธิบายความหมายให้ชัดเจน ได้ดังนี้

ลิเก หมายถึง ศิลปะการแสดงพื้นบ้านที่เกิดจากภูมิปัญญาชาวบ้านของคนไทยมาแล้วตั้งแต่ก่อนปี พ.ศ. 2423 และพัฒนาการรูปแบบการแสดงตามยุคสมัย การแสดงนั้นเป็นมหรสพ เพื่อความบันเทิงที่แสดงตามโอกาสการว่าจ้างต่างๆ (กนิษฐา เทพสุด, 2550 : หน้า 1-6)

เมืองเพชร หมายถึง ชื่อของจังหวัดเพชรบุรีที่มีพื้นที่อยู่ทางภาคกลางตอนล่าง และภาคใต้ตอนบนของประเทศไทย (koi_la_zy, 2554, จาก <https://travel.mthai.com/region/5898.html> สืบค้นเมื่อ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2562)

จากคำสัมภาษณ์นายประกอบ ชูเชิด หรือ ดาวตลกต๋อย ไปเต้ วันที่ 21 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2562 ศิลปินลิเกเมืองเพชร ที่อิสระไม่ประจำที่มงานกับคณะใด กล่าวว่า ลิเกเมืองเพชร หมายถึง บุคคลที่ถือกำเนิดในจังหวัดเพชรบุรี ได้รับการถ่ายทอดศิลปะการแสดงลิเกและสืบสานในเวลาต่อมา

จากคำสัมภาษณ์นายเผ่า บุตรทองคำ หรือ ดาวร้ายบินเดี่ยว ลูกหัวดอน วันที่ 25 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2562 ศิลปินลิเกเมืองเพชร ที่อิสระไม่ประจำที่มงานกับคณะใด กล่าวว่า ลิเกเมืองเพชร หมายถึง การแสดงลิเกของคนในจังหวัดเพชรบุรีเท่านั้น ที่ไม่ได้ทำการแสดงลิเกเพียงในจังหวัดเพชรบุรี แต่ทำการแสดงลิเกทั่วไปในจังหวัดต่างๆ ของประเทศไทย

จากคำสัมภาษณ์นายพนม บ้านเทิง หรือ พระเอกพนม พิงอำนาจ วันที่ 25 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2562 ศิลปินลิเกเมืองเพชร คณะพนม พิงอำนาจ กล่าวว่า ลิเกเมืองเพชร หมายถึง ศิลปะการแสดงพื้นบ้านที่ศิลปินส่วนใหญ่ถือกำเนิดในจังหวัดเพชรบุรี และได้รับการถ่ายทอดรูปแบบการแสดงลิเกสืบมา การแสดงของลิเกเมืองเพชร ไม่ได้ทำแสดงเพียงเฉพาะเขตพื้นที่จังหวัดเพชรบุรีเท่านั้น แต่ทำการแสดงทั่วพื้นที่ในประเทศไทยตามโอกาสการว่าจ้างต่างๆ จากคำสัมภาษณ์นางสาวฐิติกัญต์ ชูเชิด หรือ นางเอกธิดาวรรณ ไปเต้ วันที่ 27 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2562 ศิลปินลิเกเมืองเพชร กล่าวว่า ลิเกเมืองเพชร หมายถึง การแสดงลิเกที่ศิลปินกำเนิดในจังหวัดเพชรบุรี และสืบสานการแสดงลิเกตลอดจนประกอบเป็นอาชีพในเวลาต่อมา

ดังนั้นจากคำสัมภาษณ์ของศิลปินลิเกเมืองเพชร อธิบายความหมายลิเกเมืองเพชรได้ว่า บุคคลหรือศิลปินที่แสดงลิเกเมืองเพชรส่วนใหญ่แล้วถือกำเนิดในจังหวัดเพชรบุรี ในเวลาต่อมาได้รับการถ่ายทอดศิลปะการแสดงลิเก เพื่อที่จะสืบสานและยังชีพต่อไป ลิเกเมืองเพชรไม่ได้แสดงหรือเผยแพร่เพียงในเขตพื้นที่จังหวัดเพชรบุรีเท่านั้น แต่แสดงไปทั่วประเทศไทย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับโอกาสในการว่าจ้างตามสถานที่ต่างๆ

ประวัติความเป็นมาของลิเกเมืองเพชร

จากการสัมภาษณ์สุนัน อารีรักษ์ หรือ นางเอกสุนันทา น้าทิพย์ วันที่ 28 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2562 ศิลปินอาวุโสในจังหวัดเพชรบุรี กล่าวไว้ว่า คำว่า “ลิเกเมืองเพชร” ได้เกิดขึ้นมานานมากไม่สามารถระบุปีได้ แต่ผู้ริเริ่มลิเกในจังหวัดเพชรบุรี คือ ครูสุวรรณจากกรมศิลปากร ที่เข้ามาฝึกหัดโขนให้คนในจังหวัดเพชรบุรี และเวลาต่อมาจึงเริ่มฝึกหัดลิเกให้เมื่อ พ.ศ. 2494 ซึ่งคณะแรกๆ ของจังหวัดเพชรบุรี คือ บุตรน้ำเพชร จากอดีตจนถึงปัจจุบันนี้มีจำนวนคณะในพื้นที่จังหวัดเพชรบุรีรวมแล้วไม่น้อยกว่า 30 คณะ ผู้ที่เป็นเจ้าของคณะลิเกจะเรียกว่า “มีป้ายคณะ” เป็นของตนเอง แบ่งการเป็นเจ้าของคณะได้ 2 รูปแบบ ดังนี้ 1. หัวหน้าคณะที่มีคณะของตนเองแต่ไม่มีสมาชิกประจำเป็นของตนเอง ปัจจุบันมีประมาณ 17 คณะ ได้แก่ ต่อย โปเต้ เอี่ยมพร ศรีรัก บินเดี่ยว ลูกหัวดอน วันธันวา เคียงฟ้า สีพี่น้อง ฯลฯ เมื่อรับจ้างไปแสดงก็จะหาศิลปินท่านอื่นๆ โดยผ่านการพิจารณาตามความเหมาะสมมาร่วมแสดง และ 2. หัวหน้าคณะที่มีคณะของตนเองและสมาชิกประจำในคณะส่วนใหญ่ มีประมาณ 3 คณะ ได้แก่ พนม พิงอำนาจ แก้วขวัญ ฉัตรดนัย และอุ้มบุญ พรพ้อพรหม ศิลปินลิเกเมืองเพชรถือกำเนิดและดำรงชีวิตในจังหวัดเพชรบุรี ต่อมาได้รับการถ่ายทอดศิลปะการแสดงแขนงนี้จากบรรพบุรุษ ส่งผลให้แสดงลิเกเป็นอาชีพ

ลิเกเมืองเพชร มีลักษณะที่เป็นอัตลักษณ์ ในกรณีทีกล่าวขานถึงลิเกเมืองเพชรนั้น ผู้คนในวงการลิเกมักประจักษ์กันอยู่ทั่วไปว่า ศิลปินลิเกเมืองเพชรมีความถนัดและนิยมนำเพลงตับ เพลงเถา และเพลงออกภาษา เข้ามาประยุกต์ใช้ในการแสดงลิเก และค่อนข้างที่จะรู้จักเพลงจำพวกนี้ เนื่องจากศิลปินลิเกเมืองเพชรส่วนใหญ่มีพื้นฐานจากการแสดงละครชาตรีมาก่อนที่จะมาแสดงลิเก ดังคำสัมภาษณ์ศิลปินลิเกในจังหวัดต่างๆ ได้แก่ นายวันชาติ ศรีชัย (พระเอกอันวา ชัยโย) นายสัญญา พุ่มไสว (พระเอกสัญญา พิงอำนาจ) นายนพเก้า ไร่โลม (พระเอกนพ ธนวัฒน์) วันที่ 22- 24 มีนาคม พ.ศ. 2562 เพราะการแสดงละครชาตรีเมืองเพชรส่วนใหญ่นั้นจะนิยมร้องเพลงตับ เพลงเถา และเพลงออกภาษาประกอบการแสดง ซึ่งบ่งบอกถึงผู้แสดงและนักดนตรีจะต้องมีพื้นฐานความรู้ของการนำเพลงจำพวกนี้ไปใช้อย่างชำนาญ ส่งผลให้การถ่ายทอดไปยังรุ่นสู่รุ่นเกิดขึ้น จนเกิดการซึมซับหรืออาจเรียกได้ว่า “ครูพักลักจำ”

จากความเป็นมาของลิเกเมืองเพชร อธิบายได้ว่าลิเกเมืองเพชรเกิดขึ้นมานานซึ่งไม่สามารถระบุปีได้ แต่บอกได้ว่าผู้ใดเป็นผู้ริเริ่มการแสดงลิเกในจังหวัดเพชรบุรี ในช่วงเวลาต่อมาความสามารถของศิลปินที่ผ่านการเรียนรู้ ฝึกหัด และพัฒนาตนเองอย่างสม่ำเสมอ ส่งผลให้เกิด อัตลักษณ์ของลิเกเมืองเพชร

องค์ประกอบของการแสดงลิเกเมืองเพชร

องค์ประกอบการแสดงลิเกเป็นส่วนที่ทำให้การแสดงมีรูปแบบสมบูรณ์ขึ้นและในปัจจุบันการแสดงลิเกเมืองเพชรของทุกคณะก็มีองค์ประกอบเหมือนกันกับการแสดงของลิเกในพื้นที่อื่นๆ ของประเทศไทย ดังนี้

1. ผู้แสดง นิยมใช้ชายจริงหญิงแท้แสดงตามบทบาทของตัวละครที่ได้รับ
2. เวที/ฉาก ยกกระดานสูงกว่าพื้นประมาณ 1.5-2 เมตร มีฉากกั้นระหว่างด้านหน้าเวทีและด้านหลังเวที อีกทั้งมีการเสริมพื้นที่เวทีด้านขวาของผู้แสดงสำหรับวงดนตรี
3. เรื่องราว/บทที่ใช้ในการแสดง นิยมเป็นเรื่องที่บรรพบุรุษแต่งขึ้นมาใหม่และได้สืบทอดกันต่อมา อาจมีการนำวรรณคดีไทยมาแสดงเป็นบางโอกาส
4. กลวิธีการร้อง การรำ การเจรจา ซึ่งเป็นอัตลักษณ์สำคัญของลิเกเมืองเพชรสามารถอธิบายได้ ดังนี้

4.1 การร้อง จากการสัมภาษณ์นายพนม บันเทิง หรือ พระเอกพนม ฝั่งอำนาจ วันที่ 25 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2562 กล่าวว่า ลิเกเมืองเพชรจะนิยมร้องราชนิเกลิงสัมผัสตาม ฉันทลักษณ์ของกลอน ซึ่งเป็นไปตามแบบอย่างครูดอกดิน เสือสง่า (ผู้ค้นคิดกลอนราชนิเกลิง) และอาจารย์หอมหวล นาคศิริ (ศิลปินอาวุโสแห่งวงการลิเกไทย) นอกเหนือจากการร้องราชนิเกลิงยังนำเพลงตับ เพลงเถา เพลงไทยเดิม และเพลงออกภาษามาประยุกต์ใช้ในการแสดง เพิ่มอรรถรสในบทบาทการแสดงให้มีคุณภาพยิ่งขึ้น

4.2 การรำ ลิเกเมืองเพชรมีการใช้ลีลา ท่าทาง การรำยรำ ประกอบการร้อง และการเจรจา ซึ่งเป็นกระบวนการทำรำทางด้านนาฏศิลป์ไทยเข้ามาผสมผสาน จะไม่ปล่อยมือหรือวางมือหนึ่งๆ

4.3 การเจรจา ลิเกเมืองเพชรจะมีการใช้ภาษาในการแสดงตามสถานะตัวละคร การเจรจามีความกระชับ ได้ตอบระหว่างคู่แสดงได้สอดคล้องกัน สอดแทรกข้อคิดไปกับบทบาทการแสดง วาจาที่ใช้ในการแสดงมีการเน้นเสียงหนักเบาตามอารมณ์ ซึ่งต้องอาศัยจากความรู้สึกที่เสมือนจริง

4.4 มุกตลก จากการสัมภาษณ์ประกอบ ชูเชิด (ดาวตลกต๋อย ไปเต้) ศิลปินลิเกเมืองเพชร วันที่ 21 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2562 อธิบายได้ว่า “การจะเล่นมุกตลกนั้น บางครั้งจะต้องดูสถานการณ์หน้าเวทีสามารถเล่นได้หรือไม่ เพราะบางครั้งถ้าเล่นไปแล้วผลกระทบทำให้ผู้อื่นเกิดการผิดพลาดระหว่างแสดง ก็ไม่ควรที่จะเล่นในสถานการณ์นั้น บางครั้งมุกตลกที่นำมาสู่เสียงหัวเราะ อาจเป็นการตีสอดตามสถานการณ์หน้าเวที และสำเนียงภาษาของคนเพชรบุรีก็สามารถนำมาเจรจาในบทแสดงได้ ซึ่งสะท้อนความเป็นคนจังหวัดเพชรบุรี”

5. การแต่งกาย ลีเกเมืองเพชรมีการแต่งกายที่เหมือนกับลีเกในพื้นที่ต่างๆ ของประเทศไทย ชุดประดับด้วยเพชร คริสตัล แต่ศิลปินลีเกเมืองเพชรที่คงการแต่งกายแบบสวมเสื้อกั๊ก ซึ่งเป็นชุดที่เกิดขึ้นหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ และยังคงแต่งกายเช่นนั้น คือ บินเดี่ยว ลูกหัวดอน ศิลปินลีเกเมืองเพชร

ภาพที่ 2 การแต่งกายของบินเดี่ยว ลูกหัวดอน ศิลปินลีเกเมืองเพชร

Yayrai Sor. (2562). การแต่งกายของบินเดี่ยว ลูกหัวดอน ศิลปินลีเกเมืองเพชร.

สืบค้นเมื่อ 24 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2562, จาก

<https://www.youtube.com/watch?v=nvlijxKVcRM>

6. เครื่องดนตรี นิยมใช้วงปี่พาทย์เครื่องมอญที่ประกอบด้วย ระนาดเอก ระนาดทุ้ม ฉิ่ง กรับ ฉาบ ฆ้องมอญ ปี่ ขลุ่ย กลองแขก กลองทัด ตะโพนมอญ ตะโพนไทย เปิงมาง เป็นต้น

7. แสง สี เสียง มีการใช้เครื่องขยายเสียงและแสงไฟเข้ามาประกอบการแสดงเพื่อให้ผู้ชมรับรู้ในการสนทนาและเห็นบทบาทของผู้แสดงบนเวที

8. อุปกรณ์ประกอบการแสดง การแสดงลีเกมักมีการต่อสู้กันจึงมีอาวุธที่ประกอบการแสดง เช่น ดาบ ทวน แต่หลักๆ ขาดไม่ได้ คือ ดาบ เป็นสิ่งสำคัญ ส่วนอุปกรณ์อื่น เช่น ม้าแฉง ไม้ตะขาบ ไม้แบล็กกราว เป็นต้น จะนำมาใช้ประกอบการแสดงเป็นบางโอกาสตามเรื่องที่แสดง

ส่วนองค์ประกอบอื่นๆ ก็คงมีไว้เช่นเดิม เพราะเป็นสิ่งสำคัญต่อการแสดงลีเก องค์ประกอบของการแสดงลีเกเมืองเพชรที่กล่าวมาข้างต้นนั้นบางสิ่งอาจนำมาใช้หรือไม่ก็ได้ ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับโอกาสในการว่าจ้างไปแสดง เช่น เวที บางกรณีสถานที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการตั้งเวที จึงมีการปรับพื้นที่แสดงกับพื้นโดยกันฉาก เป็นต้น ลีเกเมืองเพชรนั้นมีพัฒนาที่จะเรียนรู้สิ่งใหม่อย่างไม่สิ้นสุดและรู้จักที่จะนำความทันสมัยมาประยุกต์ใช้ในการแสดง เพื่อความอยู่รอดในการดำรงชีวิตโดยที่ยังคงรักษาลักษณะรูปแบบการแสดงแบบเดิมไว้

ลักษณะการแสดงลิเกเมืองเพชร

ลักษณะการแสดงลิเกเมืองเพชร เป็นรูปแบบการแสดงของลิเกภาคกลางที่มีการร้องกลอนราชนิเกลิง การรำตีบทบาทประกอบการแสดง และการเจรจาไปตามโครงเรื่องที่แสดง แต่ด้วยประวัติความเป็นมาที่ศิลปินลิเกเมืองเพชรได้มีพื้นฐานจากการแสดงละครชาตรี จึงส่งผลให้ลักษณะการแสดงลิเกเมืองเพชรเป็นลิเกละคร หรือ ลิเกผสมละครชาตรี

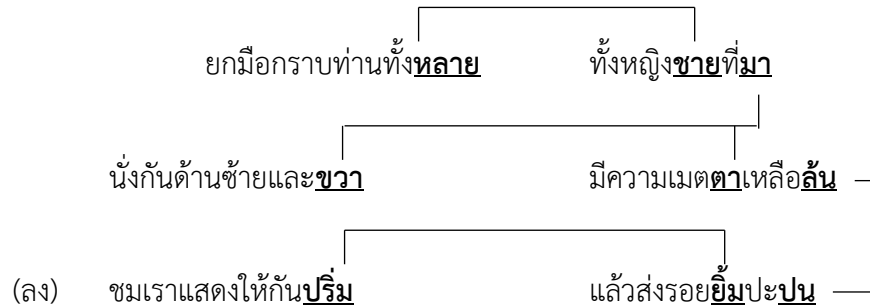
ลิเกละคร หรือ ลิเกผสมละครชาตรี หมายถึง ลักษณะการแสดงลิเกภาคกลางผสมกับลักษณะละครชาตรีเมืองเพชร โดยยังคงรูปแบบการแสดงลิเกไว้เช่นเดิม แต่นำพื้นฐานบางส่วนจากการแสดงละครชาตรีเมืองเพชรเข้ามาสอดแทรกกับการแสดงลิเก ทำให้ลิเกละคร หรือ ลิเกผสมละครชาตรี มีลักษณะการร้องที่นอกเหนือจากการร้อง การรำ และการแสดงไปตามบทบาทของตัวละครแล้ว ยังมีการใส่อารมณ์ การแสดงสีหน้า การใส่จริตในบุคลิก และการใช้คำราชาศัพท์หรือคำพูดต่างๆ ที่แสดงถึงสถานะของตัวละครเพิ่มเข้ามา เพื่อสร้างอารมณ์ให้กับผู้ชมในขณะการชมการแสดง การผสมผสานของละครชาตรีเมืองเพชรเข้ากับการแสดงลิเกที่เด่นชัด นั่นคือ การนำเพลงดับ เพลงเถา และเพลงออกภาษาประกอบเข้าการแสดงบ่อยครั้งมากกว่าการร้องกลอนราชนิเกลิง แม้ลิเกในเขตพื้นที่จังหวัดอื่นๆ จะมีการร้องเพลงจำพวกนี้บ้าง แต่ศิลปินลิเกเมืองเพชรมีความถนัดเพลงจำพวกนี้มาก ดังคำสัมภาษณ์นพเก้า ไอล้อม หรือ พระเอกนพ ธนวัฒน์ ศิลปินลิเกต่างจังหวัด วันที่ 24 มีนาคม พ.ศ. 2562 เช่น เพลงอาถรรพ์ เพลงซ่างประสานงา เพลงถอนสมอ เป็นต้น อีกทั้งการรำ เพลงหน้าพาทย์เพิ่มเข้ามาประกอบการแสดง ดังคำสัมภาษณ์พนม บรรเทิง หรือ พระเอกพนม พึ่งอำนาจ ศิลปินลิเกเมืองเพชร วันที่ 25 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2562 เพื่อให้เกิดมิติความแปลกใหม่และสง่างามตามสถานะตัวละคร ซึ่งลีลาการรำและท่าทางจะมีการใส่จริตควบคู่กับบทบาทของตัวละครอย่างเหมาะสม การเจรจาจะมีน้ำเสียงกระชับ ฉะฉาน สร้างความชัดเจนให้กับผู้ชม

เมื่อศิลปะการแสดงพื้นบ้านทั้งสองแขนงนี้เกิดขึ้นในจังหวัดเพชรบุรี และถูกผสมผสานกัน โดยเริ่มจากพื้นฐานของศิลปินละครชาตรีสู่การแสดงลิเก ส่งผลให้เกิดลักษณะการแสดงลิเกเมืองเพชรในเวลาต่อมา ซึ่งสามารถอธิบายลักษณะการแสดงลิเกเมืองเพชรได้ดังต่อไปนี้

1. การใช้เพลงเถาและเพลงดับประกอบในการแสดงนอกเหนือจากการร้องเพลงราชนิเกลิงจากการสัมภาษณ์นายเผ่า บุตรทองคำ หรือ ดาวร้ายบินเดี่ยว ลูกหัวดอน วันที่ 25 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2562 ศิลปินลิเกเมืองเพชร ให้ความคิดเห็นว่าเนื่องจากพื้นฐานของศิลปินที่พลิกผันตนเองจากการแสดงละครชาตรีมาแสดงลิเก จึงนำประสบการณ์จากการร้องเพลงดับ เพลงเถา เข้ามาผสมผสานกับการแสดงลิเกตามความเหมาะสม เพื่อให้เกิดความหลากหลายในด้านของการร้อง เช่น เพลงอาถรรพ์ เพลงซ่างประสานงา เพลงถอนสมอ เป็นต้น

2. การใช้บัตรสื่อความหมาย และใจความสำคัญของสารที่ต้องการสื่อโดยตรงไปตรงมา มากกว่าการเล่นคำสัมผัสอักษรและสระ แต่จะยังคงยึดการสัมผัสตามฉันทลักษณ์ของกลอนราชาธิเกลิ้ง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 1 ลักษณะกลอนที่เน้นสัมผัส

จากกลอนดังกล่าวข้างต้น (ตัวอย่างที่ 1) เป็นเค้าโครงของกลอนราชาธิเกลิ้งที่แต่งขึ้นมาใหม่ โดยภัตสรริช ชูเชิด นักแสดงลิเกรุ่นใหม่ในจังหวัดเพชรบุรี เพื่อแสดงให้เห็นการร้องกลอนราชาธิเกลิ้งของลิเกเมืองเพชรที่มีบัตรสัมผัสตามฉันทลักษณ์ของกลอนลักษณะคล้ายคลึงกับลิเกภาคกลางหรือลิเกทั่วไป และใช้ภาษาที่สื่อสารความหมายตรงไปตรงมา เข้าใจง่าย ไม่ซับซ้อน

3. กจากกลอนดังกล่าวข้างต้น (ตัวอย่างที่ 1) เป็นเค้าโครงของกลอนราชาธิเกลิ้งที่แต่งขึ้นมาใหม่โดย ภัตสรริช ชูเชิด นักแสดงลิเกรุ่นใหม่ในจังหวัดเพชรบุรี เพื่อแสดงให้เห็นการร้องกลอนราชาธิเกลิ้งของ ลิเกเมืองเพชรที่มีบัตรสัมผัสตามฉันทลักษณ์ของกลอนลักษณะคล้ายคลึงกับลิเกภาคกลางหรือลิเก ทั่วไป และใช้ภาษาที่สื่อสารความหมายตรงไปตรงมา เข้าใจง่าย ไม่ซับซ้อน

3. การใช้เพลงออกภาษาที่ถูกต้องและตรงกับเชื้อชาติของตัวละครในเรื่อง เพลงออกภาษา หรือ เพลงภาษา หมายถึง เพลงไทยที่ขึ้นต้นชื่อเพลงด้วยชนชาติอื่นๆ โดยจะมีสำเนียงของชนชาติ นั้นๆ ในเพลง (วชิราวุธ ฤทธิ์เลิศ, 2560 จาก <https://padlet.com/hedcone/guuo0vb68w8o> สืบค้นเมื่อ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2562) เช่น เพลงพม่ากราย เพลงมอญบางจะเกร็ง ลาวกระแซ เป็นต้น เพลงออกภาษามีความเกี่ยวข้องกับการแสดงลิเกเนื่องจากเรื่องที่ทำมาแสดงบางโอกาสมีตัว ละครเชื้อชาติอื่น เช่น ลาว พม่า มอญ เป็นต้น จึงมีความจำเป็นต้องใช้เพลงออกภาษา ประกอบการแสดงเหมือนดังลิเกทรงเครื่อง เพื่อความเหมาะสมกับตัวละคร ศิลปินลิเกเมืองเพชรจึง มีความตระหนักเสมอก่อนที่จะนำเพลงจำพวกนี้มาใช้ประกอบการแสดง จากการสัมภาษณ์พนม บันเทิง หรือพระเอกพนม พิงอำนาจ วันที่ 1 มีนาคม พ.ศ. 2562 ศิลปินลิเกเมืองเพชร กล่าวว่าการ นำเพลงออกภาษามาใช้ประกอบการแสดง จะต้องคำนึงถึงหน้าทับจังหวะของเพลง แต่ละเพลงกับตัว ละครว่าเหมาะสมกันหรือไม่ เช่น ตัวละครมีชนชาติลาวจะไม่นำเพลงออกภาษาที่มีหน้าทับจังหวะ

พม่ามาร้อง จะร้องเพลงที่มีหน้าท้าวจิ้งหวะลาว เช่น เพลงลาวครวญ เพลงลาวลำปาง เพลงลาวเจริญศรี เป็นต้น

4. การใช้กระบวนท่ารำที่เป็นการตีบทตามความหมายของบทร้องหรือบทเจรจาอย่างที่เป็นปรากฏในงานนาฏศิลป์ไทย จากการสัมภาษณ์ผู้วิจัย ชูเชิด หรือ นางเอกธิดาวรรณ โปเต้ วันที่ 3 มีนาคม พ.ศ. 2562 ศิลปินลิเกเมืองเพชร กล่าวว่า การตีบทเหมือนละครรำแต่มีรายละเอียดของการเชื่อมโยงกว่า ลีลาการเคลื่อนไหวมือประกอบไปกับการร้อง และการเจรจา คล้ายกับภาษาท่าทางด้านนาฏศิลป์ เช่น รัก आय โกรธ เป็นต้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับดุลพินิจของผู้แสดง แต่อย่างไรก็ตามจะไม่วางมืออยู่กับที่เฉยๆ เป็นเวลานาน เพราะจะส่งผลให้ผู้แสดงไม่มีความอ่อนช้อย และยังมีกรำเพลงหน้าพาทย์ที่ได้รับการถ่ายทอดจากการแสดงละครชาตรีเข้ามาประกอบการแสดงเพิ่มขึ้น

ในปัจจุบันการแสดงลิเกเมืองเพชรมีลักษณะที่กลายเป็นจากเดิม จากการสัมภาษณ์ผู้วิจัย ชูเชิด หรือ นางเอกธิดาวรรณ โปเต้ วันที่ 27 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2562 ศิลปินลิเกเมืองเพชร กล่าวว่า ศิลปินลิเกเมืองเพชรแต่เดิมนั้นมีความสามารถในด้านการร้องเพลงเพลงดับ เพลงเถา เพลงไทยเดิม และเพลงออกภาษา นิยมนำมาแสดงเป็นประจำจนได้รับการยอมรับในศักราชภาพด้านนี้ เน้นสาระของเรื่องที่แสดงเพื่อให้ได้ข้อคิดสอดแทรกไปด้วยกัน ไม่ออกนอกเรื่อง มีความเฮฮาตามสถานการณ์ที่เหมาะสม เนื่องจากยุคสมัยเปลี่ยนไปตามกาลเวลาปัจจุบันศิลปินรุ่นใหม่ไม่ค่อยร้องเพลงจำพวกนี้ มีการกระชับเรื่องราวให้รวดเร็ว เน้นความสนุกสนาน จนบางครั้งขาดแก่นสาระสำคัญของเรื่องไป ซึ่งมีปัจจัยที่ส่งผลให้ลักษณะการแสดงลิเกเมืองเพชรกลายเป็นดังต่อไปนี้

1. เทคโนโลยีมีความเจริญก้าวหน้ามากยิ่งขึ้น ส่งผลให้ประชาชนติดตามและให้ความสนใจเครื่องมือสื่อสารที่ทันสมัยอยู่ตลอดเวลา เช่น อินเทอร์เน็ตเป็นเครือข่ายที่เชื่อมต่อทั่วโลกสะดวกในการค้นคว้าข้อมูลต่างๆ หรือ สร้างความผ่อนคลายให้กับประชาชน โทรทัศน์ที่มีการเผยแพร่รายการมากมาย ทำให้ประชาชนมีช่องทางในการรับข่าวสารและความบันเทิงเพิ่มขึ้น ความนิยมชมการแสดงลิเกตามโอกาสต่างๆ จึงลดน้อยลง อิทธิพลความก้าวหน้าของเทคโนโลยีเหล่านี้ยังส่งผลต่อมาถึงศิลปินในการศึกษารูปแบบการแสดงลิเกผ่านทางเทคโนโลยีอีกด้วย ลักษณะการแสดงลิเกเมืองเพชรจึงได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

2. เยาวชนในสังคมสมัยใหม่ให้ความสำคัญศิลปะพื้นบ้านน้อยลง จึงต้องปรับลักษณะ การแสดงให้เป็นไปตามความสนใจของเยาวชนสมัยใหม่ จากคำสัมภาษณ์นายเผ่า บุตรทองคำ หรือ ดาวร้ายบินเดี่ยว ลูกหัวดอน วันที่ 25 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2562 ศิลปินลิเกเมืองเพชร อธิบายว่า ค่านิยมของความทันสมัยเริ่มเข้ามา ส่งผลให้ลิเกทั่วประเทศรวมทั้งลิเกเมืองเพชรต้องปรับลักษณะการแสดงให้เข้ากับค่านิยมของสังคม เพื่อให้เกิดความน่าสนใจ เช่น นำเพลงลูกทุ่งเข้ามาร้องประกอบการแสดง

3. ศิลปินรุ่นใหม่ให้ความสำคัญในการร้องเพลงดับ เพลงเถา และเพลงออกภาษาน้อยลง เนื่องจากจะดำเนินการแสดงด้วยความรวดเร็ว และการรับรู้ผ่านการฟังเพลงจำพวกนี้สำหรับผู้ชมไม่มีความเข้าใจ และสร้างความล่าช้าต่อการแสดง เพลงดับ และเพลงเถา จึงค่อยๆ จางหายไปตามกาลเวลา จากคำสัมภาษณ์พนม บันเทิง หรือ พระเอกพนม พึ่งอำนาจ วันที่ 25 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2562 ศิลปินลิเกเมืองเพชร กล่าวว่า ตนเองและศิลปินในคณะที่มีความรู้การร้องเพลงดับ เพลงเถา และเพลงออกภาษาพยายามจะคงถ่ายทอดเพลงจำพวกออกมาในการแสดงลิเก เพื่อให้ศิลปินรุ่นใหม่ได้ซึมซับและนำมาใช้ในการแสดงไม่ให้จางหาย เพราะปัจจุบันแม้จะนำเพลงจำพวกนี้ไปใช้ประกอบการแสดง จากการสัมภาษณ์สมพร อารีย์รักษ หรือ นางเอกแก้วใจ พรประเสริฐ วันที่ 4 มีนาคม พ.ศ. 2562 ศิลปินลิเกเมืองเพชร ยังไม่ค่อยตระหนักถึงบทบาทหรือเชื้อชาติของตัวละคร อาจกล่าวได้ว่า “ร้องเพลงอะไรได้ก็นิยมร้องเพลงนั้น” ส่วนใหญ่จะเป็นเพลงง่ายๆ ที่คุ้นเคยกัน จึงส่งผลให้ศิลปินรุ่นใหม่ไม่นิยมร้องเพลงดับ เพลงเถา เพราะยากในการเอื้อนในทำนองเพลง

ภาพที่ 3 การสัมภาษณ์ภาคสนามกับนายพนม บรรเทิง
หรือ พระเอกพนมพึ่งอำนาจ ศิลปินลิเกเมืองเพชร
วันที่ 3 มีนาคม พ.ศ. 2562

4. เมื่อการแสดงลิเกมีเผยแพร่ทางโลกออนไลน์มากขึ้น ทำให้ศิลปินรุ่นใหม่ไม่ได้เรียนรู้ตามขั้นตอนการฝึกหัดอย่างศิลปินรุ่นเก่า อาศัยเรียนรู้จากระบบสังคมออนไลน์ จากการสัมภาษณ์สมพร อารีย์รักษ หรือ นางเอกแก้วใจ พรประเสริฐ ศิลปินลิเกเมืองเพชร วันที่ 4 มีนาคม พ.ศ. 2562 จนอิทธิพลลักษณะการแสดงลิเกในพื้นที่จังหวัดอื่น เช่น ด้านการร้องสัมผัสอักษร การแต่งกายที่หรูหรา เป็นต้น เข้ามาผสมผสานกัน จนแยกไม่ได้ว่าลักษณะการแสดงลิเกเมืองเพชรในปัจจุบันนี้มีอะไรเป็นจุดเด่น รายละเอียดที่เป็นกลวิธีการแสดงบางอย่าง เช่น ลูกล่อลูกชน ในการแก้ไขสถานการณ์การแสดง หรือ ปฏิภาณไหวพริบในการโต้ตอบกับคู่แสดง ก็ห่างหายไป ปัจจุบันหากชม

การแสดงด้านหน้าเวทีไม่สามารถบอกได้ว่าลักษณะการแสดงลิเกรูปแบบนี้เป็นของพื้นที่จังหวัดใด เพราะคล้ายคลึงกันเกือบทั่วประเทศไทย ยกเว้นบางคณะหรือศิลปินบางท่านที่มีชื่อเสียงของลิเกเมืองเพชรสืบเนื่องมาและยังคงทำการแสดงอยู่ในเวลาปัจจุบัน เช่น พนม พิ่งอำนาจ ต้อย โปเต้ บินเตี่ยว ลูกหัวดอน เอี่ยมพร ศรีรัก แก้วใจ พรประเสริฐ เป็นต้น

5. รสนิยมของผู้ชมที่นิยมดูการแสดงจากรูปลักษณ์ เมื่อการแต่งกายเป็นสิ่งที่ช่วยให้การแสดงลิเกมีเอกลักษณ์และความตระการตา จึงส่งผลให้ความนิยมของผู้ชมเน้นความสวยงามที่เครื่องแต่งกายมากกว่าความสามารถในการแสดงลิเก ศิลปินรุ่นใหม่จึงให้ความสำคัญและทุ่มเทในการสร้างเครื่องแต่งกายให้หรูหรามากกว่าการร้อง การรำ และบทบาทการแสดง ดังคำสัมภาษณ์ของนายเผ่าบุตรทองคำ หรือ ดาวร้ายบินเตี่ยว ลูกหัวดอน วันที่ 27 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2562 ศิลปินลิเกเมืองเพชรที่อธิบายไว้คำว่า “ผู้ชมสมัยนี้ดูความสวยงามมากกว่าดูวิชา หากจะดูวิชาต้องศิลปินรุ่นก่อนๆ ที่ลิเกเมืองเพชรจะกลายเป็น”

ภาพที่ 4 ลิเกเมืองเพชรคณะพนม พิ่งอำนาจ

Khun Blackbird. (2562). ลิเกเมืองเพชรคณะพนม พิ่งอำนาจ. สืบค้นเมื่อ 20 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2562, จาก

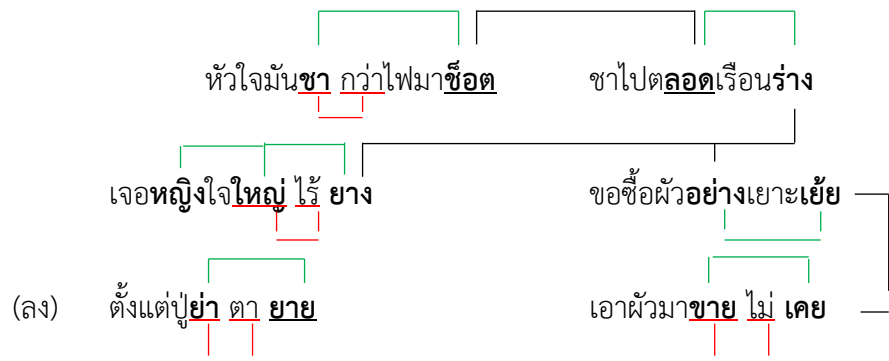
<https://www.youtube.com/watch?v=ecNCJmwyXKM>

ปัจจุบันลักษณะการแสดงลิเกเมืองเพชรถึงแม้จะเปลี่ยนไปจากเดิม เนื่องจากปัจจัยต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้น แต่ยังคงมีศิลปินและคณะลิเกในจังหวัดเพชรบุรีอีกหลายท่าน ที่พยายามรักษาลักษณะการแสดงลิเกเมืองเพชรที่มีอัตลักษณ์ไว้ เช่น คณะพนม พิ่งอำนาจ มีสมาชิกในคณะที่มีพื้นฐานจากการแสดงละครชาตรีก็ยังคงทำการแสดงอยู่ และศิลปินลิเกเมืองเพชรอิสระ เช่น เอี่ยมพร ศรีรัก บินเตี่ยว ลูกหัวดอน และอำนาจ พิ่งอำนาจ ที่คงลักษณะการแสดงลิเกเมืองเพชรให้ศิลปินรุ่นใหม่ได้เรียนรู้และพัฒนาความเป็นลิเกเมืองเพชรให้คงสืบไป

อภิปรายผล

ศิลปะการแสดงลิเกเป็นสิ่งที่เผยแพร่อยู่ทั่วประเทศไทย ในแต่ละท้องถิ่นพยายามสร้างความเป็นอัตลักษณ์ให้มีความแตกต่างจากท้องถิ่นอื่นๆ อย่างเช่น ลิเกเมืองเพชร ที่มีชื่อเสียงเรื่องความถนัดในการร้องเพลงดับ เพลงเถา อย่างประจักษ์ เนื่องจากมีพื้นฐานด้านการร้องเพลงจำพวกนี้มาจากละครชาตรีเมืองเพชร เมื่อศิลปะทั้งสองแขนงมีความผสมผสานเข้าด้วยกัน ส่งผลให้ลักษณะการแสดงลิเกเมืองเพชรมีลักษณะเป็นลิเกละคร หรือ ลิเกผสมละครชาตรี ดังคำสัมภาษณ์นายวันชาติ ศรีชัย หรือ พระเอกอันวา ชัยโย ศิลปินลิเกต่างจังหวัด จนชื่อของแต่ละจังหวัดเข้ามาต่อท้ายคำว่า “ลิเก” เพื่อบ่งบอกว่าการแสดงลิเกในลักษณะนี้เป็นลิเกเมืองเพชรที่ศิลปินมีถิ่นกำเนิดจากจังหวัดเพชรบุรี จากนั้นได้เผยแพร่การแสดงไปทั่วประเทศไทยตามโอกาสการว่าจ้างต่างๆ เมื่อการแสดงลิเกเมืองเพชรได้มีโอกาสไปแสดงในพื้นที่ต่างๆ ของประเทศไทย ส่งผลให้ อัตลักษณ์ของลิเกเมืองเพชรมีชื่อเสียงกระจายออกไปยิ่งขึ้น

ด้วยสาเหตุที่ศิลปินมีความชำนาญกับการร้องเพลงดับ เพลงเถา มากกว่าศิลปินในพื้นที่อื่นๆ จึงส่งผลให้ลิเกเมืองเพชรเป็นที่ยอมรับสำหรับวงการลิเกไทย แต่ในปัจจุบันนี้มีปัจจัยหลายด้านที่ทำให้ลักษณะการแสดงลิเกเมืองเพชรกลายเป็นไปจากเดิม เช่น ความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยีมากขึ้น เยาวชนในสังคมสมัยใหม่ให้ความสำคัญศิลปะพื้นบ้านน้อยลง ศิลปินรุ่นใหม่ให้ความสำคัญในการร้องเพลงดับ เพลงเถา และเพลงออกภาษาน้อยลง การแสดงลิเกมีเผยแพร่ทางโลกออนไลน์ และรสนิยมของผู้ชมที่นิยมดูการแสดงจากรูปลักษณ์ ปัจจัยต่างๆ เหล่านี้มีผลต่อความอยู่รอดในการดำรงชีวิตของศิลปิน จึงต้องมีการปรับเปลี่ยนลักษณะการแสดงลิเกให้เข้ากับยุคสมัยที่สังคมนิยม จนกล่าวได้ว่าการแสดงลิเกเมืองเพชรในปัจจุบันนี้ไม่มีความแตกต่างจากลิเกในพื้นที่จังหวัดอื่นๆ ทั้งการร้องกลอนราชานิเกลิงที่น่าลักษณะของกลอนลิเกทางภาคเหนือที่มีการสัมผัสอักษร ดังคำสัมภาษณ์พนมบรรเทิง หรือ พระเอกพนม พึ่งอำนาจ วันที่ 3 มีนาคม พ.ศ. 2562 ศิลปินลิเกเมืองเพชร ดังตัวอย่างต่อไปนี้เข้ามาใช้ประกอบการแสดง

จากกลอนดังกล่าว ไม่สามารถระบุได้ว่าใครเป็นผู้แต่ง แต่ศิลปินยังคงใช้ร้องกันมาจนปัจจุบัน จึงเป็นตัวอย่างไม่เห็นวาทะที่โยงด้วยเส้นสีแดง เน้นสัมผัสอักษร ส่วนคำที่โยงด้วยสีเขียว คือการใช้พยัญชนะตัวเดียวกัน กลอนลักษณะนี้จะเป็นอัตลักษณ์ของลิเกภาคเหนือ เช่น ลิเกพิจิตร ลิเกนครสวรรค์ ลิเกสุโขทัย เป็นต้น ซึ่งเป็นขนบนิยมของลิเก

การร้องเพลงลูกทุ่ง หรือ เพลงไทยเดิมที่มีความง่ายมากกว่าการร้องเพลงตับ เพลงเถา เครื่องแต่งกายที่สวยงามตามรสนิยมของผู้ชมกลายเป็นกระแสนิยมที่ทำให้ศิลปินมีความสนใจและทุ่มเทสร้างเครื่องแต่งกายที่หรูหรามากกว่าเก็บเกี่ยววิชาความรู้ทางด้านการเล่นลิเก เป็นต้น

อิทธิพลของลิเกในพื้นที่อื่นๆ และกระแสนิยมของสังคมเข้ามามีบทบาทต่อลิเกเมืองเพชรอย่างมาก ทำให้ลิเกเมืองเพชรหายไปจากเดิม แม้จะมีศิลปินลิเกเมืองเพชรบางท่านที่คงอัตลักษณ์ลักษณะการแสดงลิเกเมืองเพชรไว้ แต่มีความเป็นไปได้ยากที่จะทำให้ศิลปินรุ่นใหม่และผู้ชมนั้นยอมรับลักษณะการแสดงลิเกเมืองเพชรเช่นเดิมทั้งหมด เพราะการปรับเปลี่ยนนั้นก็เพื่อความอยู่รอดของศิลปินและศิลปวัฒนธรรมสืบไป

ข้อเสนอแนะ

บทความเรื่องลักษณะการแสดงลิเกเมืองเพชรฉบับนี้ได้ศึกษาตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด มีข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย ดังนี้

1. ศิลปินลิเกเมืองเพชรรุ่นใหม่ควรเรียนรู้ ฝึกหัด และพัฒนา เพื่ออนุรักษ์อัตลักษณ์ของลิเกเมืองเพชรให้สืบไป
2. ลักษณะการแสดงลิเกเมืองสามารถถ่ายทอดเพื่อส่งเสริมการประกอบอาชีพให้กับเยาวชน

เอกสารอ้างอิง

กนิษฐา เทพสุด. (2550). การปรับประสานสื่อพื้นบ้าน “ลิเก” ผ่านสื่อโทรทัศน์ : กรณีศึกษารายการ ลิเกรวมดาวดารา ทางสถานีวิทยุโทรทัศน์กองทัพบก ช่อง 5. (ปริญญาเนติศาสตรมหาบัณฑิต). สาขานิเทศศาสตรสารสนเทศ. มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.

จันทิมา แสงเจริญ. (2539). *ละครชาตรีเมืองเพชร* (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต). ศิลปกรรมศาสตร์ (ดุริยางไทย). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ

ฐิติกัณฑ์ ชูเชิด. นางเอกธิดาวรรณ โปเต้ ศิลปินลิเกเมืองเพชร. สัมภาษณ์. 27 กุมภาพันธ์ 2562.

นงคันุช ไพรพิบูลย์กิจ. (2541). ความเป็นมาของลิเก. *ลิเก* (น. 14). กรุงเทพมหานคร: เอส.ที.พี. เวิลด์ มีเดีย

- นพเก้า ไอล้อม. พระเอกนพ ธนวัฒน์ ศิลปินลิเกจังหวัดนครปฐม. สัมภาษณ์. 24 มีนาคม 2562.
- นายเผ่า บุตรทองคำ. ดาวร้ายบินเดี่ยว ลูกหัวดอน ศิลปินลิเกเมืองเพชร. สัมภาษณ์. 25 กุมภาพันธ์ 2562.
- ประกอบ ชูเชิด. ดาวตลกต๋อย โปเต้ ศิลปินลิเกเมืองเพชร. สัมภาษณ์. 21 กุมภาพันธ์ 2562.
- พนม บันเทิง. พระเอกพนม พิงอำนาจ. สัมภาษณ์. 25 กุมภาพันธ์ 2562.
- เพทาย อรรถศิลป์. (2538). ความเป็นมาของลิเก. *ศิลปวัฒนธรรม*. วารสารไทย, 16 (8), 66-67
- มนตรี ตราโมท. (2518). ความเป็นมาของลิเก. *การละเล่นของไทย*. (น. 68-69). กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร
- วชิราวุธ ฤทธิเลิศ. (2560). เพลงออกภาษา. สืบค้นเมื่อ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2562, จาก <https://padlet.com/hedcone/guuo0vb68w8o>
- วลัยลักษณ์ ทรงศิริ. (2559). ละครชาตรีเมืองเพชร. สืบค้นเมื่อ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2562, จาก <https://suanlekkek.wordpress.com>
- _____. (2560). *ตรอกละครฯ วัดแคนางเลิ้ง*. สืบค้นเมื่อ 1 มีนาคม 2562 จาก <https://suanlekkek.wordpress.com/2017/04/14/trok-lakhon-wat-kae/>
- วันชาติ ศรีชัย. พระเอกอันวา ชัยโย ศิลปินลิเกจังหวัดอยุธยา. สัมภาษณ์. 22 มีนาคม 2562.
- สมพร อารีย์รักษ์. นางเอกแก้วใจ พรประเสริฐ. ศิลปินลิเกเมืองเพชร. สัมภาษณ์. 4 มีนาคม 2562.
- สัญญา พุ่มไสว. พระเอกสัญญา พิงอำนาจ ศิลปินลิเกกรุงเทพฯ. สัมภาษณ์. 23 มีนาคม 2562.
- สุนัน อารีย์รักษ์. นางเอกสุนันทา น้ำทิพย์ ศิลปินอาวุโสในจังหวัดเพชรบุรี. สัมภาษณ์. 28 กุมภาพันธ์ 2562.
- สุรพล วิรุฬห์รักษ์. (2539). ความเป็นมาของลิเก. *ลิเก*. (น. 41-42). กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
- Khun Blackbird. (2562). ลิเกเมืองเพชรคณะพนม พิงอำนาจ. สืบค้นเมื่อ 20 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2562, จาก <https://www.youtube.com/watch?v=ecNCJmwyXKM>
- Yayrai Sor. (2562). การแต่งกายของบินเดี่ยว ลูกหัวดอน ศิลปินลิเกเมืองเพชร. สืบค้นเมื่อ 24 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2562, จาก <https://www.youtube.com/watch?v=nvljxKVcRM>

รูปแบบนาฏยประดิษฐ์ของวิทยาลัยนาฏศิลปสุโขทัย

ภัทรนุช ศิริพงษ์

คณะศิลปกรรมศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและวิเคราะห์รูปแบบการสร้างงานนาฏยประดิษฐ์ของวิทยาลัยนาฏศิลปสุโขทัย จากข้อมูลผลงานนาฏยประดิษฐ์ของวิทยาลัยนาฏศิลปสุโขทัยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2531-2561 โดยศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากหนังสือ เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์ และการสังเกตการแสดง นาฏยประดิษฐ์ของวิทยาลัยนาฏศิลปสุโขทัย

ผลการศึกษาพบว่าตลอดระยะเวลา 30 ปีของการสร้างสรรค์ผลงานด้านนาฏศิลป์ของวิทยาลัยนาฏศิลปสุโขทัยประกอบด้วยจำนวนผลงานสร้างสรรค์ทั้งสิ้น 15 ชุดการแสดง ซึ่งแนวความคิดในการสร้างสรรค์ผลงานทั้ง 15 ชุดการแสดงสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี และงานศิลปกรรมที่ปรากฏอยู่ในจังหวัดสุโขทัยและในพื้นที่ภาคเหนือเท่านั้น โดยปรากฏรูปแบบการแสดง 3 รูปแบบได้แก่ 1) รูปแบบนาฏศิลป์ไทยพื้นบ้าน ได้แก่ มังคละเกรี ฉุยฉายเข้าวัด ฟ้อนลือล่องน่าน ระบุว่าทอขึ้นตีนจก น่อเจียซอ 2) รูปแบบนาฏศิลป์ไทยโบราณคดี ได้แก่ ระบุว่าเทวีศรีสังขาลัย ระบุว่ากำแพงเพชรบุรีศรีวิมลาสน์ 3) รูปแบบนาฏศิลป์ไทยราชสำนัก ได้แก่ ฟ้อนตะคัน ระบุว่าเบญจรงค์ ระบุว่าลีลาสายสังคโลก ระบุว่าประทีปทอง ระบุว่าโคมประทีปสุโขทัย ระบุว่าข้าวตอกพระร่วง ระบุว่าพุ่มข้าวบิณฑ์ ระบุว่ามณฑนพมาศ

ผลงานสร้างสรรค์ทั้ง 3 รูปแบบ มีเอกลักษณ์ที่สามารถสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นศิลปวัฒนธรรมทางภาคเหนือ โดยเฉพาะอย่างยิ่งศิลปวัฒนธรรมที่ปรากฏในพื้นที่จังหวัดสุโขทัย สะท้อนให้เห็นถึงเป็นวิถีชีวิตประจำท้องถิ่น ความงดงามของภาพจำหลักปูนปั้น โบราณสถานที่สะท้อนผ่านศิลปะการแสดงในรูปแบบโบราณคดี ตลอดจนงานหัตถกรรมประจำท้องถิ่นสู่การร่ายรำ อันมีแบบแผนนาฏศิลป์ไทย

คำสำคัญ: นาฏยประดิษฐ์, รูปแบบการแสดง, วิทยาลัยนาฏศิลปสุโขทัย

Choreography form of Sukhothai College of Dramatic Arts

Phattharanut Siripong

Faculty of Fine and Applied Arts

Suan Sunandha Rajabhat University

Abstract

The purpose of this article is to study and analyze choreographic styles of Sukhothai College of Dramatic Arts from 1988-2018. Data was collected books, documents, relevant research, interviews, and observations of choreographic performances of Sukhothai College of Dramatic Arts.

The study found a total of 15 creative works throughout the 30 years of creation of dramatic dances of Sukhothai College of Dramatic Arts. These works reflect ways of life, cultures and traditions, and works of art that appear in Sukhothai province and the north only. The following three performance styles are found: 1) Traditional Thai dance styles: *Mangalang Pheree*, *Chuychy Khaow Wat*, *Font Lue Long Nan*, *Thor Sin Teen Jok Nor Jie Sor* Dance; 2) Thai archaeological dance styles: *Sri Satchanalai Devi* Dance, *Kamphaengphetchaburi Sri Wimolmas* Dance; and 3) Thai Royal Court Dance styles: *Takan* Dance, *Benjarong* Dance, *Leeralai Sangkaloke* Dance, *Prathipthong* Dance, *Khomprathip Sukhothai* Dance, *Khaothokpharuang* Dance, *Phumkhawbin* Dance, and *Kamut Noppamas* Dance.

Keywords: Choreography, performance style, Sukhothai College of Dramatic Arts

บทนำ

ดนตรีและนาฏศิลป์ ถือเป็นวัฒนธรรมที่สำคัญสาขาหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นชาติที่มีความเจริญรุ่งเรืองมาแต่อดีตมีลักษณะเฉพาะตนเอง ตลอดจนมีพัฒนาการมาเป็นลำดับ จนกระทั่งเป็นรูปแบบของดนตรีและนาฏศิลป์ประจำชาติถือได้ว่าเป็นมรดกอันทรงคุณค่าของชาติที่บ่งบอกถึงความเจริญของงามของประเทศ อีกทั้งเป็นวิถีชีวิตหรือแบบแผนการดำเนินชีวิต ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งที่มีวัฒนธรรมที่รุ่งเรืองมาแต่ครั้งโบราณ อันเนื่องมาจากภูมิปัญญาของบรรพบุรุษไทยที่ได้สร้างสรรค์และสั่งสมสืบทอดกันต่อมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งสิ่งเหล่านี้สามารถบ่งบอกถึงวัฒนธรรมความเป็นชาติไทยได้อย่างชัดเจน

ศิลปะท้องถิ่นในภูมิภาค มักมีลักษณะที่แตกต่างกันไปตามภูมิประเทศ วิถีชีวิตประเพณีและวัฒนธรรมของผู้คนในท้องถิ่นที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ศิลปะการแสดงทางภาคเหนือเป็นลักษณะศิลปะที่มีการผสมผสานกันระหว่างชนพื้นเมืองชาติต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นล้านนา ไทยใหญ่ เจี๋ยว ทำให้นาฏศิลป์หรือการแสดงที่เกิดขึ้นในภาคเหนือมีความหลากหลาย และยังคงมีเอกลักษณ์เฉพาะที่แสดงถึงความนุ่มนวลของท่วงท่า และทำนองเพลงประกอบกับความไพเราะของเครื่องดนตรี ปัจจุบันวิทยาลัยนาฏศิลป์สุโขทัย ได้นำการแสดงในรูปแบบฟ็อนเพื่อให้สอดคล้องกับความเป็นวัฒนธรรมล้านนาทั่วไป จึงมีการคิดประดิษฐ์สร้างสรรค์การแสดงชุดใหม่ขึ้น

วิทยาลัยนาฏศิลป์สุโขทัย สังกัดสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ กระทรวงวัฒนธรรม เป็นสถาบันที่มีภาระหน้าที่ในการผลิตบุคลากรทางด้านศิลปะนาฏศิลป์ดนตรีไทย รวมทั้งอนุรักษ์ส่งเสริม เผยแพร่ ศึกษา ค้นคว้า วิจัย ศิลปะการละเล่น การแสดง ทั้งนาฏศิลป์ไทยและนาฏศิลป์พื้นบ้าน ทั้งนี้เพื่อธำรงรักษาไว้ซึ่งศิลปะแขนงดังกล่าวให้อยู่คู่ประเทศชาติสืบไปและเพื่อเป็นเกียรติเป็นศักดิ์ศรีแก่บ้านเมือง บทบาทเท่าที่ผ่านมาวิทยาลัยนาฏศิลป์สุโขทัยมุ่งไปด้านการสอนและด้านเผยแพร่ด้านนาฏศิลป์ดนตรีไทยเป็นหลัก เสริมด้วยนาฏศิลป์ดนตรีพื้นบ้าน ภาระของวิทยาลัยนาฏศิลป์สุโขทัยเน้นหนักที่การ “อนุรักษ์” ของเดิมไว้มากกว่า “คิดค้น”(สมภาพ เพ็ญจันทร์, 2536: หน้า1) ของใหม่ขึ้นมา จวบจนกระทั่งกรมศิลปากรได้มีนโยบายให้วิทยาลัยนาฏศิลป์ต่างๆเริ่มประดิษฐ์ระบำ รำ ฟ็อน หรือการแสดงชุดใหม่ขึ้นมา ทั้งนี้เพื่อพัฒนานาฏศิลป์ไทยและนาฏศิลป์พื้นบ้านให้ก้าวหน้าต่อไป นาฏยประดิษฐ์ เป็นกระบวนการทางความคิดอย่างหนึ่ง ที่นาฏยศิลป์ป็น หรือนักนาฏยประดิษฐ์ใช้ในการกำหนดหรือสร้างสรรค์การแสดงขึ้นมาใหม่ มีขั้นตอน การวางแผน การฝึกซ้อม การขัดเกลา เป็นองค์ประกอบสำคัญ ผู้วิจัยยังได้ทำการค้นคว้าจากแหล่งต่างๆ เพิ่มเติม เพื่อกำหนดคำจำกัดความหรือความหมายของคำว่า “นาฏยประดิษฐ์ (Choreography) ให้มีความเข้าใจที่ชัดเจนตรงกัน ดังขอสรุปพอสังเขปดังนี้

นาฏยประดิษฐ์ เป็นกระบวนการสร้างสรรค์การคิดการออกแบบและการสร้างสรรค์แนวคิด รูปแบบกลวิธีของนาฏศิลป์ชุดหนึ่งทีแสดง โดยผู้แสดงคนเดียวหรือหลายคนทั้งนี้รวมถึงการปรับปรุงผลงานในอดีตนาฏยประดิษฐ์จึงเป็นการทำงานที่ครอบคลุมปรัชญาเนื้อหาความหมายท่ารำท่าเต้นการแปรแถวการตั้งซุ้มการแสดงเดี่ยวการแสดงหมู่การกำหนดดนตรีเพลงเครื่องแต่งกายและส่วนประกอบอื่นๆที่สำคัญในการทำให้นาฏศิลป์ชุดหนึ่งสมบูรณ์ตามที่ตั้งใจไว้ (สุรพล วิรุฬห์รักษ์, 2547: หน้า211)

กระบวนการสร้างสรรค์ที่นาฏยศิลป์ทำให้เกิดความเจริญก้าวหน้าทางนาฏศิลป์คือ นาฏยประดิษฐ์ (Choreography) ที่นาฏยศิลป์สร้างสรรค์ความแปลกใหม่ให้เกิดขึ้นในนาฏยจารีตของตนจนเมื่อผลงานใหม่นั้นงดงามเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป และรักษาสืบทอดไว้ (สวภา เวชสุภักษ์, 2547: หน้า1)

จากที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยพอสรุปคำจำกัดความของคำว่า นาฏยประดิษฐ์ได้ว่า หมายถึง การคิดค้น การสร้างสรรค์ ในการประดิษฐ์ท่าทางการเคลื่อนไหวของนาฏยศิลป์ และจำเป็นต้องมีองค์ประกอบอื่นๆ เพื่อเสริมให้นาฏยศิลป์นั้นมีความสมบูรณ์มากที่สุด อาทิ เพลงดนตรี เครื่องแต่งกาย ฉากหรืออุปกรณ์ประกอบการแสดง ตลอดจนความคิดที่สร้างสรรค์ ถือเป็นสิ่งสำคัญต่องานนาฏยศิลป์ ในโลกยุคปัจจุบัน เมื่อผู้ชมบางกลุ่มซาบซึ้งในนาฏยศิลป์ตามจารีตดั้งเดิม และบางกลุ่มนิยมความแปลกใหม่ที่ยังไม่เคยปรากฏมาก่อน อย่างไรก็ตาม “ประสบการณ์” ก็เป็นส่วนหนึ่งที่จะทำให้ความสมบูรณ์ของนาฏยประดิษฐ์ชุดนั้นเกิดผลสัมฤทธิ์ ในการสร้างสรรค์ผลงานนาฏยประดิษฐ์ของวิทยาลัยนาฏศิลป์สุโขทัย มีวิธีการคือ ให้ผู้ประดิษฐ์ท่ารำหรือผู้สร้างงานศิลปะนักสร้างสรรค์นาฏศิลป์คิดค้นแนวคิดของการแสดง รวมทั้งองค์ประกอบสำคัญอื่นๆตามจินตนาการของผู้สร้างงานที่ต้องการบ่งบอกเนื้อหาให้กับผู้ชมได้สังเกตเห็นและภาพตามจินตนาการของผู้สร้างสรรค์ใช้ทักษะและความชำนาญจนได้ผลงานแสดงสู่สาธารณชน วิทยาลัยนาฏศิลป์สุโขทัยจึงได้เริ่มคิดค้นการแสดงหรือระบำชุดใหม่ขึ้นมา

ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงทำให้ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นความสำคัญที่จะศึกษาและวิเคราะห์รูปแบบการสร้างงานนาฏยประดิษฐ์ของวิทยาลัยนาฏศิลป์สุโขทัย ซึ่งมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว โดยมุ่งเน้นถึงการศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการสร้างงานนาฏยประดิษฐ์ของวิทยาลัยนาฏศิลป์สุโขทัยที่ถูกสร้างสรรค์ขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. 2531-2561 ทั้งนี้เพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อการรวบรวมข้อมูลทางด้านนาฏศิลป์ไทย อีกทั้งเป็นแนวทางการอนุรักษ์และสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์ สืบไปในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

เพื่อศึกษาและวิเคราะห์รูปแบบการสร้างงานนาฏยประดิษฐ์ของวิทยาลัยนาฏศิลป์สุโขทัย

ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยเรื่องรูปแบบนาฏยประดิษฐ์ของวิทยาลัยนาฏศิลปสุโขทัย เป็นการศึกษาโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและวิเคราะห์รูปแบบการสร้างงานนาฏยประดิษฐ์ของวิทยาลัยนาฏศิลปสุโขทัย ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการศึกษาข้อมูลโดยจัดเป็นลำดับหัวข้อดังนี้

1. ศึกษาและรวบรวมเอกสาร ข้อมูลที่นำมาใช้ประกอบในการศึกษาและเรียบเรียงบทความฉบับนี้จากแหล่งข้อมูล เอกสาร ตำรา หนังสือและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
2. เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิและคณาจารย์ผู้สร้างสรรค์นาฏยประดิษฐ์ของวิทยาลัยนาฏศิลปสุโขทัย ทั้งนี้เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์ข้อมูล และผลการวิจัยที่มีความถูกต้อง
3. การวิเคราะห์ข้อมูล ในการวิเคราะห์ข้อมูลครั้งนี้มีวิธีการดำเนินงานดังนี้
  - 3.1 จำแนกและตรวจสอบข้อมูลอย่างละเอียดเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้อง
  - 3.2 วิเคราะห์ สังเคราะห์ และสรุปผลการศึกษา

ผลการวิจัย

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูล นำไปสู่กระบวนการศึกษารูปแบบนาฏยประดิษฐ์ของวิทยาลัยนาฏศิลปสุโขทัย พบว่า แนวความคิดในการสร้างสรรค์ผลงานทั้ง 15 ชุดการแสดงจะสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิต วัฒนธรรมประเพณี และงานศิลปกรรมที่ปรากฏอยู่ในจังหวัดสุโขทัยหรือในพื้นที่ภาคเหนือเท่านั้น โดยปรากฏรูปแบบการแสดง 3 รูปแบบได้แก่

1. รูปแบบนาฏศิลป์ไทยพื้นบ้าน คือ การนำข้อมูลที่เป็นเอกลักษณ์ หรือสัญลักษณ์ของท้องถิ่นนั้นๆ มาสร้างสรรค์เป็นการแสดง เพื่อสะท้อนภาพลักษณ์ของท้องถิ่น ได้แก่
  - 1.1 การแสดงชุด รำท้อขึ้นตีนจก สร้างสรรค์ขึ้นในปีพ.ศ. 2531 เป็นการแสดงที่มุ่งเน้นให้เห็นถึงวิถีชีวิตและการประกอบอาชีพของชาวไทยพวน ซึ่งเป็นคนไทยกลุ่มน้อยที่อพยพมาจากแขวงเมืองพวนประเทศลาว เมื่อประมาณกว่า 200 ปีที่ผ่านมา เมื่อมาตั้งถิ่นฐานในไทยชาวพวนกลุ่มนี้ยังไม่ลืมวัฒนธรรมของตนเองโดยเฉพาะการทอผ้าขึ้นตีนจก ซึ่งมีชื่อเสียงว่ามีฝีมือประณีต ลวดลายสวยงาม และคุณภาพสูง
  - 1.2 การแสดงชุด ฟ้อนลือล่องน่าน สร้างสรรค์ขึ้นในปี พ.ศ. 2536 ลือ หรือ ไตลือ เป็นชนกลุ่มหนึ่งที่มีถิ่นฐานเดิมในดินแดนสิบสองปันนา มณฑลยูนนานทางตอนใต้ของประเทศจีน สำหรับประเทศไทยพบชาวลือ หรือไตลืออาศัยอยู่ตามหมู่บ้านบริเวณภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย โดยศึกษาชีวิต ศิลปประเพณี วัฒนธรรม การแต่งกาย ของชนชาวไตลืออำเภอปัวและอำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน

1.3 การแสดงชุด มังคละเกรี สร้างสรรค์ขึ้นในปี พ.ศ. 2557 “มังคละ” มีรากศัพท์มาจากคำว่า “มงคล” คำว่า “มังคละเกรี” หมายถึง ดนตรีที่มีความเป็นมงคล มีร่องรอยความเชื่อเกี่ยวกับความเป็นมาของดนตรีมังคละที่สัมพันธ์กับพุทธศาสนา เป็นการแสดงที่ได้พัฒนารูปแบบการแสดงจากการบรรเลงดนตรีและการรำมังคละพื้นบ้านของแถบจังหวัดภาคเหนือตอนล่าง เพื่อสื่อให้เห็นถึงบทบาทของมังคละในประเทศไทย ที่สันนิษฐานว่าได้รับอิทธิพลสืบเนื่องมาจากศรีลังกา

1.4 การแสดงชุด อูยฉายเข้าวัด สร้างสรรค์ขึ้นในปี พ.ศ. 2560 เป็นการแสดงพื้นบ้านของชาวศรีสำโรงและชาวบ้านสวน อำเภอเมืองจังหวัดสุโขทัย นอชมเล่นกันตามชนบทในระหว่างเทศกาล ที่เรียกกัน “อูยฉายเข้าวัด” เป็นเพราะเรียกตามเนื้อร้อง เพราะเนื้อเพลงจะกล่าวถึงวัดซึ่งเป็นสถานที่ที่หนุ่มสาวจะได้มาพบปะกัน มีการหยอกล้อกันเป็นบทเพลงสนุกสนาน

1.5 การแสดงชุด น่อเจี้ยซอ สร้างสรรค์ขึ้นในปี พ.ศ. 2561 เป็นการแสดงที่สอดคล้องกับข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับชนเผ่าม้ง ชนเผ่าปกากะญอ และชนเผ่าเมี่ยน ในเรื่องของข้อมูลทั่วไป ภาษา วิถีชีวิตและลักษณะบ้านเรือน วัฒนธรรมประเพณี ศาสนา ความเชื่อและพิธีกรรม การแต่งกายและเครื่องดนตรีของแต่ละชนเผ่า

ภาพที่ 1 : การแสดงชุดน่อเจี้ยซอ

ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย

2. รูปแบบนาฏศิลป์ไทยโบราณคดี เกิดจากความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ โดยนำภาพสลัก ภาพจิตรกรรม โบราณคดี มาประดิษฐ์เป็นระบำ ได้แก่

2.1 การแสดงชุด ระบุว่าเทวีศรีสังขนาลัย สร้างสรรค์ขึ้นในปี พ.ศ. 2537 เป็น ระบุว่าที่ประดิษฐ์ขึ้นโดยอาศัยหลักฐานจากโบราณคดีจากอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสังขนาลัย มีรูปแบบ การแต่งกายที่สวยงาม ลักษณะท่าร่ายรำของระบำชุดนี้จะโน้มเอียงไปทางศิลปะการร่ายรำแบบเขมร หรือขอม เพราะตามหลักฐานทางโบราณคดีนั้นพบว่า ศิลปะสมัยศรีสังขนาลัยเป็นศิลปะที่นิยมแบบ เขมร

2.2 การแสดงชุด ระบุว่ากำแพงเพชรบุรีศรีวิมลลาสน์ สร้างสรรค์ขึ้นในปี พ.ศ. 2542 เป็นระบุว่าที่ประดิษฐ์ขึ้นโดยศึกษาประวัติศาสตร์และโบราณคดี ตลอดจนโบราณสถานและ โบราณวัตถุในอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร ทั้งนี้ยึดร่องรอยอารยธรรมที่โดดเด่นของเมือง กำแพงเพชร ที่แสดงให้เห็นถึงความรุ่งเรืองด้านศาสนาพุทธที่ได้รับมาจากสุโขทัยเป็นหลัก รวมไปถึง ความสัมพันธ์ของเมืองสุโขทัย ศรีสังขนาลัย และกำแพงเพชร ที่มีความเจริญควบคู่มาตลอด

2.3

ภาพที่ 2 : การแสดงชุดระบุว่าเทวีศรีสังขนาลัย

ที่มา : ว่าที่ร้อยตรีเอกบัณฑิต สุขภักดิ์, สืบค้นเมื่อวันที่ 20 มกราคม 2560

3. รูปแบบนาฏศิลป์ไทยราชสำนัก มีความประณีตงดงาม ทั้งผู้แสดง กระจบวนท่ารำ เครื่องแต่งกาย เพลงร้อง และทำนองดนตรี ได้แก่

3.1 การแสดงชุด ฟ้อนตะคัน สร้างสรรค์ขึ้นในปี พ.ศ. 2533 คำว่า “ตะคัน” หมายถึง ถ้วยดินปั้นขนาดเล็กในถ้วยหล่อเทียนขี้ผึ้ง มีไส้เทียน โผล่ออกมาเพื่อใช้จุดให้เกิดแสงสว่าง ตะคันนี้มีมาแต่สมัยสุโขทัยเป็นราชธานีเมื่อ 700 ปีที่ผ่านมา เพื่อให้เกิดความสุนทรีย์ของการนำตะคัน ไปบูชาพระรัตนตรัย จึงนำตะคันมาใช้เป็นอุปกรณ์ในการแสดง เพื่อเป็นสื่อชี้ให้เห็นถึงความ เจริญรุ่งเรืองของอาณาจักรสุโขทัย และภูมิปัญญาของบรรพบุรุษไทยในสมัยนั้น

3.2 การแสดงชุด เบญจรงค์ สร้างสรรค์ขึ้นในปี พ.ศ. 2535 เป็นการแสดงที่มีเนื้อร้องที่กล่าวถึงคุณค่าและความสำคัญของเครื่องถ้วยเบญจรงค์ ซึ่งเป็นศิลปะหัตถกรรมที่แสดงถึงเอกลักษณ์ความเป็นไทยอธิบายถึงความงดงามอันแฝงด้วยความงามในทางศิลปะของสีเบญจรงค์ ได้แก่ สีขาว หมายถึง ความบริสุทธิ์ สีดำ หมายถึง ความโศกเศร้าแต่แฝงด้วยอำนาจอันน่าเกรงขาม สีแดง หมายถึง ความสุข สีเหลือง หมายถึง ความสว่างไสว สีเขียว หมายถึง ความสดชื่น

3.3 การแสดงชุด ระบายลีลาสายสังคโลก สร้างสรรค์ขึ้นในปี พ.ศ. 2541 สังคโลก เป็นชื่อเครื่องถ้วยของสุโขทัยซึ่งมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายทั้งในประเทศและต่างประเทศ เครื่องถ้วยสังคโลก มีประวัติความเป็นมาเก่าแก่ตั้งแต่สมัยพุทธศตวรรษที่ 15-16 ความโดดเด่นของเครื่องถ้วยสังคโลกคือสีที่เคลือบซึ่งส่วนใหญ่นิยมสีเขียว สีน้ำตาล และสีขาว รูปทรงที่แปลกตาและการตกแต่งลวดลายต่างๆโดยเฉพาะลายพันธุ์ไม้ และปลาหลากหลายชนิด

3.4 การแสดงชุด ระบายประทีปทอง สร้างสรรค์ขึ้นในปี พ.ศ. 2543 นายจตุพร รัตนวราหะ เมื่อครั้งดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการวิทยาลัยนาฏศิลป์สุโขทัย ได้ให้แนวคิดที่ว่า ระบายชุดนี้ควรจะสื่อให้เห็นถึงความหมายตามชื่อของเพลง “ประทีปทอง” ซึ่งหมายถึง แสงไฟที่สว่างไสว สดงามประดุจทอง

3.5 การแสดงชุด ระบายโคมประทีปสุโขทัย สร้างสรรค์ขึ้นในปี พ.ศ. 2552 ได้คิดค้นประดิษฐ์ท่ารำจากความงดงามของโคมแขวนในเทศกาลเผาเทียนเล่นไฟของชาวจังหวัดสุโขทัย ซึ่งเป็นการสืบทอดประเพณีลอยกระทงที่มีมาแต่โบราณ

3.6 การแสดงชุด ระบายข้าวตอกพระร่วง สร้างสรรค์ขึ้นในปี พ.ศ. 2553 “ข้าวตอกพระร่วง” เป็นวัตถุที่ชาวจังหวัดสุโขทัยศรัทธาและยึดเหนี่ยวทางใจ เพื่อส่งเสริมให้คนไทยโดยทั่วไปรู้จักข้าวตอกพระร่วงเพิ่มมากขึ้น จึงสร้างสรรค์การแสดงชุด “ระบายข้าวตอกพระร่วง” โดยมุ่งหวังให้การแสดงชุดนี้เป็นเอกลักษณ์และภูมิปัญญาท้องถิ่นของจังหวัดสุโขทัย

3.7 การแสดงชุด ระบายกมุทนพมาศ สร้างสรรค์ขึ้นในปี พ.ศ. 2558 ในพงศาวดารบันทึกไว้ว่า นางนพมาศ เป็นสตรีที่มีความเพียบพร้อมทุกเรื่อง ภายหลังจากที่นางนพมาศได้เข้าวังได้เพียงห้าวัน ก็ถึงพระราชพิธีจองเปรียงลอยพระประทีป นางได้คิดประดิษฐ์โคมเป็นรูปดอกกมุทบาน มีนกเกาะดอกไม้สีสวยๆต่างๆกัน นำไปถวายพระร่วงเจ้าเป็นที่โปรดปรานของพระร่วงเจ้ามากและนางนพมาศได้ประดิษฐ์พนมดอกไม้ถวายพระร่วงเจ้าเพื่อใช้บูชาพระรัตนตรัย พระร่วงพอพระทัยในความคิดนั้นตรัสว่า แต่นี้ต่อไปเวลามีพิธีเข้าพรรษาจะต้องบูชาด้วยพนมดอกไม้กอบัวนี้

3.8 การแสดงชุด ระบายพุ่มข้าวบิณฑ์ สร้างสรรค์ขึ้นในปี พ.ศ. 2559 เป็นการแสดงที่ประดิษฐ์ขึ้นโดยศึกษาเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ ซึ่งเป็นสถาปัตยกรรมสมัยสุโขทัยที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์บวกกับแนวคิดของพุทธศาสนิกชนว่าด้วยดอกบัวเป็นสัญลักษณ์ของความงาม และตรัสรู้ธรรมะ หมายความว่าตัวเจดีย์พุ่มข้าวบิณฑ์ตรงกลางเป็นศูนย์กลาง

ของจักรวาล และจุดสูงสุดของพระเจดีย์คือนิพพานสูงสุดจากกิเลส และนำพาความสุขสงบร่มเย็นมาสู่พุทธศาสนิกชน

3.9

ภาพที่ 3 : การแสดงชุดระบำมณฑลพม่า

ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย

ผลงานนาฏยประดิษฐ์ของวิทยาลัยนาฏศิลปสุโขทัย ทั้ง 3 รูปแบบได้แก่ 1. รูปแบบนาฏศิลป์ไทยพื้นบ้าน 2. รูปแบบนาฏศิลป์ไทยโบราณคดี 3. รูปแบบนาฏศิลป์ไทยราชสำนัก สะท้อนให้เห็นแนวคิดที่ผู้สร้างสรรค์ผลงานต้องการนำเสนอความเป็นเอกลักษณ์แตกต่างกัน ที่สามารถรังสรรค์ให้เห็นถึงความเป็นศิลปกรรมประจำท้องถิ่นของจังหวัดสุโขทัย อันได้แก่ ภูมิปัญญาชาวบ้าน ที่สะท้อนให้เห็นถึงความเป็นวิถีชีวิตประจำท้องถิ่น ความงดงามของภาพจำหลักปูนปั้น โบราณสถานบ่งบอกถึงความเป็นมรดกโลก ที่สะท้อนผ่านศิลปะการแสดงในรูปแบบโบราณคดี ตลอดจนงานหัตถกรรมประจำท้องถิ่นสู่การร่ายรำอันมีแบบแผนนาฏศิลป์ไทย จึงควรคู่แก่การเป็นแนวทางของการศึกษาความเป็นท้องถิ่นสืบไป

สรุปและอภิปรายผล

งานวิจัยเรื่อง รูปแบบนาฏยประดิษฐ์ของวิทยาลัยนาฏศิลปสุโขทัย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและวิเคราะห์รูปแบบการสร้างงานนาฏยประดิษฐ์ของวิทยาลัยนาฏศิลปสุโขทัย โดยศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากหนังสือ เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์และการสังเกตการแสดงนาฏยประดิษฐ์ของวิทยาลัยนาฏศิลปสุโขทัย จากการศึกษาพบว่า ผลงานนาฏยประดิษฐ์มีทั้งหมด 15 ชุด สามารถแบ่งออกได้ 3 รูปแบบ มีเอกลักษณ์ที่สามารถรังสรรค์ให้เห็นถึงความเป็นศิลปกรรมของจังหวัดสุโขทัย อันได้แก่ ภูมิปัญญาชาวบ้านที่สะท้อนให้เห็นถึงความเป็นวิถีชีวิตประจำท้องถิ่น ความ

งดงามของภาพจำหลักปูนปั้น โบราณสถานที่สะท้อนผ่านศิลปะการแสดงในรูปแบบโบราณคดี ตลอดจนงานทัศนกรรมประจำท้องถิ่นสู่การร่ำร่ำอันมีแบบแผนนาฏศิลป์ไทย

ปัจจัยที่มีอิทธิพลของการสร้างสรรค์ ความคิดสร้างสรรค์ของแต่ละบุคคลมีความหลากหลายแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับโอกาสของแต่ละคนที่จะได้รับการฝึกฝนมากน้อยเพียงใด ในการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์นั้นมีปัจจัยที่ส่งผลต่อความคิดสร้างสรรค์ ดังนี้ 1. ปัจจัยเป็นส่วนความสามารถ ทักษะ การคิด ซึ่งเป็นศักยภาพในตัวบุคคล 2. ปัจจัยทางแรงจูงใจ ที่อาจเกิดจากสิ่งกระตุ้นภายนอก ก่อให้เกิดผลงานทางศิลปะ การสร้างสรรค์ผลงานทางศิลปะจำเป็นต้องมีความรู้เกี่ยวกับหลักการ โครงสร้าง และสุนทรียะของศิลปะประเภทนั้นอย่างดี จึงจะสามารถใช้จินตนาการและประสบการณ์ ในกระบวนการสร้างสรรค์ตามที่ต้องการได้ อันจะนำไปสู่การพัฒนาแบบและเอกลักษณ์ทางการแสดงนาฏยประดิษฐ์ของวิทยาลัยนาฏศิลป์สุโขทัย ผู้วิจัยต้องมีการศึกษาย้อนไปถึงผลงานการสร้างสรรค์ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2531-2561 เพื่อให้ได้มาซึ่งการวิเคราะห์รูปแบบการสร้างงานนาฏยประดิษฐ์ ที่มีการทบทวนซ้ำๆ จนเกิดการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงเป็นเอกลักษณ์ที่สร้างความโดดเด่นให้กับผลงานสร้างสรรค์ และยึดเป็นหลักในการสร้างสรรค์งานการแสดงมาจนถึงปัจจุบัน

ข้อเสนอแนะ

ศึกษาและวิเคราะห์รูปแบบการสร้างงานนาฏยประดิษฐ์ของวิทยาลัยนาฏศิลป์แห่งอื่น เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างสรรค์ผลงานนาฏยประดิษฐ์ต่อไป

เอกสารอ้างอิง

ฉันทนา เอี่ยมสกุล. (2554). *ศิลปะการออกแบบท่ารำ(นาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์)*. กรุงเทพฯ: บพิธการพิมพ์.

นิรมล หาญทองกุล, และคณะ. (2558). *ระบำมณฑลพม่า*. สุโขทัย: วิทยาลัยนาฏศิลป์สุโขทัย.

ระบำโคมประทีป. (2552). สุโขทัย: วิทยาลัยนาฏศิลป์สุโขทัย.

ระบำลีลาสายสังข์โลก. (2541). สุโขทัย: วิทยาลัยนาฏศิลป์สุโขทัย.

ว่าที่ร้อยตรีเอกบัณฑิต สุขภักดิ์, และคณะ. (2561). *น้อเจี้ยว*. สุโขทัย: วิทยาลัยนาฏศิลป์สุโขทัย.

_____. (2559). *ระบำพุ่มข้าวบิณฑ์*. สุโขทัย: วิทยาลัยนาฏศิลป์สุโขทัย.

_____. (2560). *การพัฒนาการแสดงพื้นบ้าน(อุยฉายเข้าวัด)*. สุโขทัย: วิทยาลัยนาฏศิลป์สุโขทัย.

สวภา เวชสุรกี. (2547). *หลักนาฏยประดิษฐ์ของท่านผู้หญิงแก้ว สนิทวงศ์เสนี*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชานาฏศิลป์ไทย ภาควิชานาฏศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- สุกัญญาคุ้ม เกตุ, พนารัตน์ สืบวงษ์ฝึก, เยาวรัตน์ พุทธสงกรานต์, สุพรรณษา น้อยสมมิตร. (2535). *ระบำเบญจรงค์*. สุโขทัย: วิทยาลัยนาฏศิลป์สุโขทัย.
- สุรพล วิรุฬห์รักษ์. (2549). *นาฏยศิลป์รัชกาลที่ 9*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- _____. (2547). *วิวัฒนาการนาฏศิลป์ไทยในกรุงรัตนโกสินทร์*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- _____. (2547). *หลักการแสดง นาฏยศิลป์ปริทรรศน์*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมภาพ เพ็ญจันทร์. (2531). *รำทอขึ้นตีนจก*. สุโขทัย: วิทยาลัยนาฏศิลป์สุโขทัย.
- _____. (2536). *พ็อนลื้อล่องน่าน*. สุโขทัย: วิทยาลัยนาฏศิลป์สุโขทัย.
- เหมือนขวัญ สุวรรณศิลป์, และคณะ. (2557). *มังคละเกรี*. สุโขทัย: วิทยาลัยนาฏศิลป์สุโขทัย.
- _____. (2542). *ระบำกำแพงเพชรบุรีศรีวิมาลสน์*. สุโขทัย: วิทยาลัยนาฏศิลป์สุโขทัย.
- _____. (2543). *ระบำประทีปทอง*. สุโขทัย: วิทยาลัยนาฏศิลป์สุโขทัย.
- _____. (2553). *ระบำข้าวตอกพระร่วง*. สุโขทัย: วิทยาลัยนาฏศิลป์สุโขทัย.
- _____. (2555). *ระบำเทวีศรีสังขมาลัย*. สุโขทัย: วิทยาลัยนาฏศิลป์สุโขทัย.
- _____. (2555). *พ็อนตะคัน*. สุโขทัย: วิทยาลัยนาฏศิลป์สุโขทัย.

Panel 05: ปรัชญา ศาสนา และความตาย

1. ปรัชญาธรรมจากสัญลักษณ์พิธีกรรมที่ปรากฏในการทำศพมอญ 744
ปรมาภรณ์ ลิ้มปี่เลิศเสถียร
2. The Myth of the American Dream: How Power Wielded by Dominant White Society Serves as an Obstacle for African Americans to Achieve the American Dream in August Wilson's play The Piano Lesson 757
Thipvipa Charoensong
3. การตีความเกี่ยวกับพรหมวิหารธรรมในพระพุทธศาสนา 774
อัญชลี ปิยปัญญาวงศ์
4. Religiosity and Happiness of the Muslim and non-Muslim Populations in Thailand 793
Sumana Leelavanichkul
5. การป้องกันแก้ไขปัญหาเสพติดในเยาวชนโดยใช้หลักการของศาสนาอิสลาม 807
อุสา สุทธิสาคร และ ปาจรีย์ หวังรุ่งกิจ
6. ทฤษฎีการศึกษาของจอห์น ดิวอี้และข้อโต้แย้งทางการศึกษา 824
ณัฐิกา ครองยุทธ

7. ความเข้าใจผิด 2 ประการเกี่ยวกับ icts: จากมุมมองปรัชญาสารสนเทศ 843
เจ็ด บรรดาศักดิ์
8. มโนทัศน์เรื่องการ (ไม่) กลายเป็นวีรชนของผู้เสียชีวิตจากเหตุการณ์ 858
ทางการเมืองไทยร่วมสมัย
ธนัชชนม์ ธนาธิป ปรีพัฒน์

ปริศนาธรรมจากสัญลักษณ์พิธีกรรมที่ปรากฏในการทำศพมอญ

ปรมาภรณ์ ลิ้มปัสเสสเสถียร
คณะมนุษยศาสตร์และประยุกต์ศิลป์
มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาวิเคราะห์ปริศนาธรรมจากสัญลักษณ์ที่ปรากฏในพิธีกรรมการทำศพของชาวมอญ ผลการศึกษาพบว่า ชาวมอญมีความเลื่อมใส ศรัทธาในพระพุทธศาสนาควบคู่ไปกับการนับถือผี การประกอบพิธีกรรมทุกขั้นตอนมีการใช้สัญลักษณ์ที่เป็นปริศนาธรรมทางพุทธศาสนาแฝงอยู่ เช่น พฤติกรรมสัญลักษณ์ วัตถุสัญลักษณ์ และพื้นที่สัญลักษณ์ ปริศนาธรรมที่ปรากฏในสัญลักษณ์พิธีกรรม เพื่อมุ่งสั่งสอน ตักเตือน ให้ผู้มีชีวิตอยู่เชื่อมั่นในบุญ กรรม นรก สวรรค์ ชาติ ภพ และให้ตระหนักรู้ในกฎไตรลักษณ์ เพื่อจะได้ไปสู่สุคติภูมิ หลุดพ้นจากอบายภูมิและสังสารวัฏ

คำสำคัญ: ปริศนาธรรม, สัญลักษณ์, พิธีกรรม, ศพมอญ

The Conundrum of Symbolism Appearing in the Mon Funeral Ceremony

Paramaporn Limlertsathien
School of Humanities and Applied Arts
University of Thai Chamber of Commerce

Abstract

The aim in this article was to study and analyse the conundrum of symbolism appearing in the Mon funeral ceremony. The study found that faith in the Buddhist religion goes hand-in-hand with the veneration of spirits. Every stage of the Mon funeral sequence includes hidden symbols of Buddhist belief, for example behavior is symbolized, physical matter is symbolized and land is symbolized. The intriguing message in the symbols is to serve as instruction, warning those yet living to trust in virtue, fate, hell, heaven, incarnation, the cycle of death and rebirth, and to heed the principle of the three marks of existence, in order to enter paradise and avoid the place of evil and endless suffering.

Keywords: conundrum, symbol, ritual, Mon funeral

บทนำ

มอญเป็นชาติพันธุ์ที่เก่าแก่กระจายอยู่ในประเทศพม่า และประเทศไทย ประชาตินมอญเรียกตนเองว่า มอญ (Mon) ส่วนพม่าเรียกมอญว่า ตะเลง (Talaing) มอญมีประวัติศาสตร์ และอารยธรรมอันรุ่งเรือง จนกลายเป็นมรดกตกทอดแพร่กระจายไปในดินแดนสุวรรณภูมิ สุดารา สุจฉายา ได้กล่าวถึงประวัติศาสตร์ของประชาตินมอญ ไว้โดยสังเขปว่า

มอญ เป็นชนชาติเก่าแก่ ที่มีอารยธรรมรุ่งเรืองมากชนชาติหนึ่งในภูมิภาคนี้ ตามพงศาวดารพม่ากล่าวว่า "มอญ" เป็นชนชาติแรกที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในพม่า มาเป็นเวลาหลายศตวรรษก่อนคริสตกาล ชาว "มอญ" เป็นพวกที่มีเชื้อสายอยู่ในกลุ่ม "มอญ" -เขมร และบางที่อาจจะอพยพมาจากตอนกลางของ ทวีปเอเชีย เข้ามาตั้งอาณาจักรของตนทางตอนใต้ บริเวณลุ่มแม่น้ำสาละวิน และสะโตง ซึ่งบริเวณนี้ในเอกสารของจีน และอินเดียเรียกว่า "สุวรรณภูมิ" (สุดารา สุจฉายา, 2552)

แม้ว่ามอญจะเป็นชาติพันธุ์ที่ไร้รัฐเพราะถูกพม่ายึดครองดินแดน หากทว่า นับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันรากฐานทางอารยธรรมมอญกลับประดิษฐานรุ่งเรืองอย่างมั่นคงในดินแดนพุกามประเทศ โดยเฉพาะความรุ่งเรืองทางด้านพุทธศาสนา ทั้งนี้เพราะ "มอญ" มีความใกล้ชิดกับลังกา ซึ่งขณะนั้นเป็นศูนย์กลางของพระพุทธศาสนานิกายเถรวาท และนิกายนี้ก็ได้แพร่กระจายไปทั่ว ดังนั้น ชาติพันธุ์มอญจึงมีความผูกพันใกล้ชิดกับศาสนาพุทธเถรวาท ซึ่งต่อมาได้กลายเป็นศาสนาที่นับถือสูงสุดในอาณาจักรพุกามและดินแดนในแถบอุษาคเนย์

เมื่อมอญไร้รัฐกลายเป็นชาติพันธุ์พลัดถิ่น และได้เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารของพระมหากษัตริย์ไทยตั้งแต่สมัยอยุธยา ประชาตินมอญได้นำศิลปวัฒนธรรมหลายแขนงมาเผยแพร่ในดินแดนประเทศไทย โดยเฉพาะด้านพุทธศาสนา ดังจะเห็นได้ว่าคนมอญจะนับถือพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด แต่ในขณะเดียวกันก็จะนับถือ "ผี" บรรพบุรุษควบคู่ไปด้วย

การที่ชาวมอญนับถือผีบรรพบุรุษ เพราะเปรียบเสมือนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คอยดูแลปกป้องรักษาผู้คนที่อาศัยอยู่ในบ้าน ขณะเดียวกันถ้าหากกระทำใด ๆ อันเป็นการล่วงละเมิดหรือดูหมิ่น ซึ่งคนมอญถือว่าเป็นการ "ผิดผี" ผีบรรพบุรุษก็จะสามารถให้คุณให้โทษได้เช่นกัน ซึ่งถ้าเกิดขึ้นแล้วก็ต้องมีการทำพิธีขอมาโทษต่อผี ดังนั้น คนมอญจึงให้ความสำคัญกับพิธีกรรมที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับการตายเป็นอย่างยิ่ง

สาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้คนมอญให้ความสำคัญกับพิธีกรรมเกี่ยวกับการตาย ทั้งนี้เพราะพิธีกรรมเกี่ยวกับการตายของมนุษย์นั้นถือเป็นพิธีกรรมที่ศักดิ์สิทธิ์ เกี่ยวข้องกับบุญ กรรม มอญมีคติความเชื่อเรื่องภพ ภูมิ ชาตินี้ ชาตินี้ เชื่อมั่นในเรื่องโลกหลังความตาย พิธีกรรมเกี่ยวกับการตายจึงเป็นสะพานที่เชื่อมกระแสบุญระหว่างผู้มีชีวิตอยู่และผู้ที่ยากไป การสร้างพิธีกรรมเกี่ยวกับการตายจึงเป็นการทำบุญให้ผู้ตายไปสู่สุคติภูมิและให้หลุดพ้นจากอบายภูมิและสังสารวัฏฏ์

คนมอญมีการแบ่งลักษณะการตายออกเป็น 2 ประเภท คือ ตายดีกับตายไม่ดี “ตายดีคือการตายที่มาจากความชรา สังขารร่วงโรย หรือตายจากอาการป่วยไข้ ส่วนตายไม่ดี ได้แก่ การตายที่เกิดขึ้นกะทันหัน เช่น อุบัติเหตุ ฟ้าผ่า หรือฆ่าตัวตาย รวมทั้งการตายของเด็ก” (สมรัักษ์ ชัยสิงห์กานานนท์และคณะ, 2550: 10) เมื่อมีการตายครอบครัวและชุมชนจะประกอบพิธีกรรมที่สอดคล้องกับการตายแต่ละประเภท ทั้งนี้ ชาวมอญจะต้องจัดพิธีกรรมให้กับคนตายตามที่กำหนดไว้ในคัมภีร์โลก สมุดติ

จวน เครือวิชฌยาจารย์ (2537: 15) ได้กล่าวถึงคัมภีร์ “โลกสมุดติ” ว่าได้มาจากเมืองหงสาวดี โดยพระสงฆ์รูปหนึ่งเป็นผู้สร้างไว้ เนื้อหาในคัมภีร์ว่าด้วยเรื่องความรู้ทั่วไป เช่น การปลูกต้นไม้ การปลูกบ้าน การทำนายฝัน นอกจากนี้ยังมีเรื่องข้อปฏิบัติ พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการตาย แบบแผนวิธีการจัดการศพที่ตายในลักษณะต่าง ๆ

เมื่อพิจารณาข้อปฏิบัติพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความตายของชาติพันธุ์มอญ ซึ่งยึดถือตามคัมภีร์โลกสมุดติ พบว่า ในพิธีกรรมล้วนมีคติธรรมทางพุทธศาสนาแฝงเป็นปริศนาธรรมอยู่มากมาย โดยปรากฏอยู่ในสัญลักษณ์พิธีกรรมต่าง ๆ ทั้งที่เป็นพฤติกรรมสัญลักษณ์ วัตถุสัญลักษณ์ และพื้นที่สัญลักษณ์

คำว่า “ปริศนาธรรม” หมายถึง คำสอนของพระพุทธเจ้าอันแสดงถึงความจริงแท้ทางธรรมชาติที่ถูกผูกขึ้นอย่างมีเงื่อนไข เพื่อให้ใช้ปัญญาขบคิด ไตร่ตรอง แก้ไขปริศนาธรรมนั้นด้วยเหตุและผล

ในบทความฉบับนี้ มุ่งศึกษาปริศนาธรรมต่างๆ ที่ปรากฏในสัญลักษณ์พิธีกรรมการทำศพของชาวมอญ ซึ่งเป็นพิธีกรรมการทำศพตามคัมภีร์โลกสมุดติ การประกอบพิธีกรรมทุกขั้นตอน ล้วนมีปริศนาธรรมแฝงอยู่ในระบบสัญลักษณ์ ทั้งนี้ จะใช้กรอบความคิดของเทอร์เนอร์ (Turner) มาศึกษาวิเคราะห์ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

เทอร์เนอร์ได้ระบุคุณสมบัติของสัญลักษณ์ในพิธีกรรมว่าประกอบไปด้วยข้อความหมาย 2 ข้อ คือ ข้อความหมายความรู้สึกรู้สึกและข้อความหมายอุดมคติ เมื่อนำกรอบแนวคิดเรื่องข้อความหมายของสัญลักษณ์ตามแนวทางที่เทอร์เนอร์ศึกษามาวิเคราะห์และตีความปริศนาธรรมที่ปรากฏในพิธีศพชาวมอญ พบว่า มีความหมายข้อความหมายและความรู้สึกรู้สึกที่สำคัญ ได้แก่

การพึ่งพาอำนาจผีโดยเชื่อว่าผู้ตายเมื่อได้ตายไปจะกลายเป็นผีบ้านซึ่งมีอำนาจที่ส่งผลต่อชีวิตของคนในบ้าน การประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับการตาย จึงต้องกระทำให้ถูกต้อง ดิงาม เปรียบเสมือนการแสดงความรัก และแสดงกตัญญูต่อผู้ตาย ขณะเดียวกันก็คาดหวังว่าอำนาจของผีบรรพบุรุษจะช่วยปกป้องคุ้มครอง ดูแล ลูกหลาน ให้อยู่ดี มีสุข

ส่วนในข้อความหมาย อุดมคติ หมายถึง องค์ประกอบทางจริยธรรมและระเบียบของสังคมที่เป็นหลักสำคัญในการจัดองค์กรทางสังคม การรวมกลุ่ม บรรทัดฐาน ค่านิยมที่ยึดถือกันเป็นระบบความสัมพันธ์ในสังคมนั้น ดังจะเห็นได้ว่าคนมอญมีความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาควบคู่ไปกับการนับถือผี

บรรพบุรุษอย่างเคร่งครัด ด้วยเหตุนี้จึงมีพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายซึ่งเกี่ยวข้องกับผีและพุทธศาสนา แสดงอิทธิพลความเชื่อเรื่องบาปบุญ ความเชื่อดังกล่าวส่งผลต่อการปฏิบัติที่อิงกับคติพุทธศาสนา สะท้อนความคิดเรื่องนรก สวรรค์ การเวียนว่ายตายเกิด เชื่อเรื่องโลภนี้ โลกหน้า อีกทั้งยังมีการนำคติพุทธศาสนามาใช้อธิบายสัญลักษณ์ในพิธีศพต่าง ๆ มากมาย อาทิ การอาบน้ำศพ การใช้ด้ายผูกมือเท้า การนำเงินใส่ปาก การตำหมากใส่ในปากศพ การตั้งศพในเขตเสาศิ การไม่นำศพลงทางบันไดบ้าน หรือประตูบ้าน การทำโลงมอญ การบรรจุศพในภาชนะดินเผา การร่ำสามภาค การเวียนศพสามรอบ การโยนผ้าราไฟ ซึ่งพิธีกรรมทั้งหมดนี้ ล้วนเป็นทั้งพฤติกรรมสัญลักษณ์ วัตถุสัญลักษณ์ และพื้นที่สัญลักษณ์ ซึ่งสามารถถอดปริศนาธรรม หาความหมายแฝงที่ทรงคุณค่าได้ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

การอาบน้ำศพ

ขวามอญจะอาบน้ำศพให้แก่ผู้ตายในตอนบ่าย หรือตอนเย็น โดยจะให้ผู้รู้เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมร่วมกับคนในครอบครัว การอาบน้ำศพ จะใช้น้ำส้มป่อยผสมขมิ้นราดไปที่ร่างของผู้ตาย จากนั้นจะใช้น้ำสะอาดอาบให้อีกครั้ง โดยราดไปที่ร่างผู้ตายตั้งแต่ปลายเท้าจนถึงศีรษะ

“น้ำ” ถือเป็นสิ่งที่ผูกพันกับวิถีชีวิตมนุษย์นับตั้งแต่เกิดจนตาย ขวามอญและอีกหลายเชื้อชาติ จึงมีความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับ “น้ำ” มักเป็นส่วนประกอบอยู่ในพิธีกรรมสำคัญๆ ทั้งพิธีมงคลและอวมงคล เช่นเดียวกับพิธีกรรมอาบน้ำศพขวามอญด้วย “น้ำขมิ้นส้มป่อย”

น้ำขมิ้นส้มป่อย ประกอบด้วย ผักส้มป่อยเดือนห้า ดอกคำฝอย ดอกสารภี น้ำขมิ้น น้ำอบน้ำหอม ส้มป่อย ถือเป็นพืชที่มีพลังของความศักดิ์สิทธิ์ ตามความเชื่อจากนิทานจากพรหมจักรชาดก ชาดกล้านนาเรื่อง “อุสาบารส” และวรรณกรรมชาดกเรื่อง “ปุณณนาคกุมาร” ในสังคmlล้านนา ป่อย แปลว่า ปลดปล่อยต่อสิ่งอปมงคลทั้งหลายให้หลุดพ้นจากชีวิตคนเรา และใช้น้ำขมิ้นส้มป่อย สรงน้ำพระพุทธรูปและใช้รดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ โดยเชื่อว่าเป็นการแสดงความเคารพบูชาและขอขมาลาโทษต่อท่านในสิ่งที่อาจมีการล่วงเกินทั้งกาย วาจาและใจ (พยัคฆ์กูรู, 2556)

ดังนั้น การใช้น้ำขมิ้นส้มป่อย ในพิธีอาบน้ำศพนี้ นอกจากจะเป็นการขอขมาลาโทษผู้ตาย เป็นครั้งสุดท้าย ยังสามารถตีความสัญลักษณ์ที่ปรากฏได้หลายมิติ คือ มิติแรก น้ำเป็นเครื่องชำระมลทินให้ผู้ตายได้ก้าวพ้นไปสู่สุคติภูมิด้วยความสะอาด บริสุทธิ์ มิติต่อมา น้ำ เป็นสิ่งที่ใช้ขับไล่สิ่งอปมงคลจากงานศพไม่ให้เกิดขึ้นในกับผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ และมิติสุดท้าย ให้ฟังพิจารณาว่าน้ำที่ราดรดนั้น ไม่ติดอยู่กับร่างผู้ตายแต่อย่างใด มีแต่จะไหลผ่านร่างไป ซึ่งเป็นกฎอนิจจังลักษณะตามคติพุทธศาสนา

ส่วนการราดน้ำไปที่ร่างผู้ตาย จะราดไปที่ศพตั้งแต่ปลายเท้าจนถึงศีรษะ ซึ่งจะเห็นได้ว่ามีลักษณะตรงกันข้ามกับมนุษย์สามัญที่จะรดน้ำจากศีรษะลงมาถึงปลายเท้า การใช้น้ำขมิ้นส้มป่อยดังกล่าว จึงถือเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงสถานภาพการแยกตัว (Separation) หมายถึงการตัดขาดคนตาย

ออกจากโลกมนุษย์ และยังถือเป็นพิธีกรรมแห่งการเลื่อนสถานภาพ (ritual of status elevation) ให้ผู้ตายได้อย่างชัดเจน

การใช้ด้ายผูกมือเท้า

หลังจากที่อาบน้ำศพแล้ว จะทำการแต่งตัวให้ศพ จากนั้นเป็นการหิว้ม โดยหิว้ม 3 ครั้งและหิว้มขึ้น ทาแป้ง ประพรมน้ำอบน้ำหอมแล้วจึงทำการมัดศพ ส่วนใหญ่จะให้ผู้ชายช่วยกันมัด โดยใช้ด้ายขาวขนาดเดียวกับสายสัญญาณมัดที่หัวแม่มือทั้ง 2 ข้าง ในลักษณะประนมมือเหนืออกเข้าด้วยกัน และมัดที่หัวแม่เท้าทั้งสองด้วย

สำหรับการมัดมิดเท้านี้ คัมภีร์กาละกาฬี หรือคัมภีร์พิธีศพมอญ ได้กล่าวว่าเป็นสัญลักษณ์ที่สื่อความหมายทางธรรม ดังตอนหนึ่งที่ว่า “ พระกาลเถระถวายพระพรว่า คุณกรมหาบพิตรด้ายที่ผูกมือเท้าศพนั้น เรียกว่า บ่วงสาม ได้แก่ ลูก คือ บ่วงคล้องคอ ทรัพย์สมบัติ คือ บ่วงคล้องเท้า สามิภรรยา คือ บ่วงคล้องมือ ลักษณะทั้ง 3 นี้แก้ออกยาก บ่วงทั้ง 3 นี้จะตัดด้วยมีดที่แหลมคมก็หาขาดไม่ แม้เอาไฟมาเผา ก็ตาม เอน้ำมาแช่ไว้ต่อนานแสนนานชั่วกัปป์ร้อยกัปป์หรือพันกัปป์ก็ตาม สภาพที่บ่วง 3 จะขาดไปหาไม่มี ท่านผู้มีปัญญาพิจารณาดู แล้วให้สติรับฟังธรรม ไหว้พระ รักษาศีลเจริญภาวนา มุ่งทำกุศลสร้างสมความดีแล้ว ปัญญาเปรียบได้กับมีดที่คมสามารถที่จะตัดด้ายที่มือเท้าศพเสียลงได้ แล้วเข้าถึงพระนิพพานแล้ว ”

การใช้ด้ายผูกมือเท้า จึงเป็นสัญลักษณ์ที่ตีความหมายได้ว่ามนุษย์ไม่ควร “ผูก” ติดอยู่กับกิเลสหรือ “บ่วงทั้งสาม” ถ้าหากยัง “ผูก” หรือไม่ปล่อยวาง ก็ย่อมจ่อมจมอยู่กับความทุกข์ ในทางกลับกันหากปรารถนาจะก้าวไปสู่สุคติภูมิ จึงควร “ตัด” ด้ายผูกมือเท้าหรือ “บ่วง” ทั้งผองนั้นด้วยสติปัญญา

การนำเงินใส่ปากศพ

หลังจากใช้ด้ายมัดศพพร้อมก็นำดอกไม้ธูปเทียนใส่ไว้ในมือ หลังจากนั้นก็จะนำเงิน 1 บาท ใส่ไว้ในปากศพ การกระทำดังกล่าวเป็นปริศนาธรรม ที่มุ่งเตือนสติให้คนที่ยังมีชีวิต ไม่ให้ลุ่มหลงไปกับทรัพย์สินต่าง ๆ จนมากเกินไป เพราะเมื่อตายไปแม้เงินเพียงแค่ 1 บาท ก็ยังนำไปไม่ได้ ดังตอนหนึ่งของคัมภีร์กาละกาฬีว่า “ พระกาลเถระถวายพระพรว่า ข้าแต่มหาบพิตร การเอาเงินทองใส่ลงในปากศพนั้น ได้แก่การที่คนทั้งหลายเมื่อยังมีชีวิตอยู่โลกในทรัพย์อยากจะทำไรไถนาลำบากกาย แล้วได้ทรัพย์จำนวนมากก็มีบ้าง บางคนใช้เล่ห์เหลี่ยมคดโกง เอาข้าวของคนอื่นซึ่งไม่ชอบธรรมก็มีบ้าง แล้วเอาทรัพย์เหล่านั้นมาบริโภคดำรงชีพทุกคืนวันอันไม่ชอบธรรม แม้นมีใจศรัทธา เลื่อมใสในพระพุทธศาสนาเอาทรัพย์เหล่านั้นมาทำบุญให้ทานก็หาเป็นกุศลไม่ เมื่อถึงเวลาตายเช่นนี้แล้วอย่าป่วย

กล่าวไปไยเลย แค่เงินทองเท่าปีกแมลงวันที่เขาใส่ไว้ในปากยังเอาไปไม่ได้เลย ให้สาธุชนทั้งหลายฟัง ชำระจิตใจเสีย ให้กำจัด ความโลภ อย่าหลงไหลในทรัพย์สินเงินทอง ให้พิจารณาถึงโทษของมัน ให้มุ่งแสวงหาโดยชอบธรรมทำบุญให้ทาน สมาทาน ศีล เจริญภาวนาซึ่งเป็นทรัพย์อันประเสริฐกว่าเงินทอง อันเป็นที่รักทรัพย์สมบัติอันเป็นที่หวง เพื่อจะชำระจิตใจของผู้คนทั้งหลายจึงต้องใส่เงินทองไว้ในปากแล”

การตำหนากใส่ในปากศพ

นอกจากนำเงินใส่ในปากศพแล้ว ยังมีการตำหนากพลูใส่ในปากศพอีกด้วย การกระทำดังกล่าว เป็นปริศนาธรรมที่สื่อให้เห็นความสำคัญของการพูดว่า เมื่อยังมีชีวิตอยู่ควรพูดแต่สิ่งที่ดี ดังข้อความตอนหนึ่งในคัมภีร์ว่า “ข้าแต่พระกาลเถระ ที่ให้ใส่หมาก (เคี้ยวละเอียด) ในปากนั้น จะชี้แจงประการใดเล่า

พระกาลเถระถวายพระพรว่า สิ่งนี้ได้แก่ผู้คนที่หลายผู้มึนใจบาปหยาบขำ คำพูดร้ายกาจ เบียดเบียนขัดขวางข่มขู่ผู้อื่น โทกมตเท็จมีบอกว่าไม่มี ไม่มีบอกว่ามี คำพูดเชื่อถือไม่ได้ ฉลาดแกมโกง ยุยงส่งเสริมให้เขาเสียทรัพย์ทำลายเขา ทำให้เขาใจเสีย ล้มเลิกความตั้งใจของเขา พูดอย่างใจอย่าง ไม่คำนึงถึงข้างหน้าข้างหลัง จิตใจถ้อยสอหลไม่เกรงกลัวบาปไม่อายบาป เมื่อถึงเวลาตายเช่น นี้แล้ว แค่มหมากที่เคี้ยวละเอียดแล้วในปากยังเคี้ยวไม่ได้ เคี้ยวไม่ไหว คนอื่นต้องเคี้ยวใส่ในปากให้ ขอสาธุชนทั้งหลายฟังพิจารณาดูให้หมาก ให้กำจัดคำพูดที่เลวทรามเสียทั้งหมด สิ่งอันเป็นโทษให้เว้นเสีย ให้พูดแต่คำที่เป็นจริง แล”

การตั้งศพบนเตียงชณะ ในเขตเสาศิ และมีไม้ค้ำใต้ถุนบ้าน

ชาวมอญมีธรรมเนียมข้อห้ามไม่ให้นำโลงศพขึ้นบ้าน ดังนั้น การตั้งศพต้องทำแคร่ไม้ สำหรับวางศพที่เรียกว่า “โຈັงເນີຍະ” มอญบางท้องถิ่นเรียก “โຈັงເນີຍະ” หรือ “โຈັงເຈີຍະ” แปลว่า เตียงชณะ ซึ่งเป็นปริศนาธรรมแบบรามัญที่แฝงคติธรรมทางพุทธศาสนาไว้อย่างลุ่มลึก หมายถึง ให้ผู้ตายเอาชณะต่อภูมิทั้ง 4 ได้แก่ อบายภูมิ สุกตุมิ รูปภูมิ อรูปภูมิ ทั้งนี้ให้หันศีรษะผู้ตายไปทางทิศตะวันออก และต้องตั้งศพอยู่ในเขต “เสาศิ”

การตั้งศพอยู่ในเขต “เสาศิ” และมีไม้ค้ำให้ตรงกับตำแหน่งเตียงชณะ นอกจากจะเป็นพฤติกรรมสัญลักษณ์และวัตถุสัญลักษณ์ที่สะท้อนความเชื่อเรื่องผีและการนับถือพุทธศาสนาของชาวมอญแล้ว ยังเป็นการแสดง “พื้นที่สัญลักษณ์” สื่อความหมายการตัดขาดคนตายจากโลกสามัญ โดยเปลี่ยนสถานภาพให้อยู่บริเวณพื้นที่หลังความตาย คือ โลกศกดิ์สิทธิ์

โลกศักดิ์สิทธิ์ (The sacred) หมายถึงเหตุการณ์ประจักษ์ พิธีกรรม พื้นที่ และเวลาที่แตกต่างจากโลกของชีวิตประจำวัน นอกจากนี้ยังมีความพิเศษในด้านที่สามารถเผยให้มนุษย์ประจักษ์ถึงการดำรงอยู่ของสิ่งที่ยิ่งใหญ่และมีพลังเหนือกว่ามนุษย์ ได้แก่ เนื้อหาที่ศาสนาและระบบความเชื่อต่าง ๆ ของมนุษย์พยายามอธิบายและกล่อมเกล่าให้ถือปฏิบัติ คำว่าโลกศักดิ์สิทธิ์มักใช้เทียบเคียงกับคำว่าโลกสามัญ (The profane) ซึ่งหมายถึงโลกที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมและความสัมพันธ์ในชีวิตประจำวันของมนุษย์ (ปรีตดา เฉลิมเผ่า กอนันตกุล, 2546: 2-3)

เสาผีและไม้ค้ำจึงเป็นพื้นที่สัญลักษณ์ เป็นเส้นแบ่งแดนระหว่าง “คน” กับ “ผี” และเมื่อมีการเคลื่อนที่ศพจะต้องนำไม้ค้ำนี้ออกไป เพื่อสื่อให้ผีรู้ว่าเขตแดนนี้เป็นดินแดนของคนไม่ใช่ดินแดนของผีอีกต่อไป อีกนัยหนึ่ง การแบ่งเขตแดนของคนกับผีด้วยเสาผีหรือการรื้อเสาไม้ค้ำเขตแดนนี้ออกสะท้อนให้เห็นความเชื่อที่ว่า การตาย หรือ ศพของคนเสียชีวิตถือเป็นสิ่งอัปมงคลไม่ควรอยู่ในเขตตัวบ้าน ดังนั้นเมื่อมีคนเสียชีวิตจึงมีการกันเขตแดนอย่างชัดเจนโดยกันออกไปไม่ให้อยู่ในตัวบ้านและเมื่อไม่มีศพก็รีบนำไม้ค้ำออกทันที สอดคล้องกับ สุภรณ์ โอเจริญ (2541: 90) ที่กล่าวว่า ธรรมเนียมมอญยังห้ามนำโลงศพเข้าบ้านอย่างเด็ดขาดเพราะถือว่าเป็นของเสนียดจัญไร เวลายุคศพไปวัดก็ให้นำโลงมารอรับศพที่เชิงบันได

“เสาผี” มีลักษณะเป็นเสากลม 6 ต้น ซึ่งเป็นปริศนาธรรม หมายถึง ให้ละทิ้งอารมณ์ทั้ง 6 หรือให้ไปถึงสวรรค์ 6 ชั้น ทำแครงเป็น 4 ชั้น เพื่อให้พ้นจากอบายภูมิ แครงปูด้วยไม้ยาว 8 ชั้น หมายถึงให้พ้นจากนรกภูมิทั้ง 8 ชุม เพดานใช้ไม้ 20 แผ่น ให้ไปถึงสวรรค์ชั้นพรหมทั้ง 20 ภูมิ (สมรักษ์ ชัยสิงห์กานานนท์, สรินยา คำเมือง และอริตา สุนทรโรทก, 2550: 12)

นอกจากนี้ บริเวณปลายเท้าของผู้ตาย จะมีน้ำมะพร้าว ซึ่งถูกจัดเตรียมไว้สำหรับล้างหน้าศพก่อนเผา และเมื่อเก็บกระดูกเสร็จสิ้น ก็จะใช้น้ำมะพร้าวพรมไปที่ห่อกระดูกเป็นครั้งสุดท้าย สาเหตุของการใช้น้ำมะพร้าวนี้เนื่องจากมีความเชื่อว่าน้ำมะพร้าวเป็นน้ำที่บริสุทธิ์แตกต่างจากน้ำทั่วไปที่อาจมีมลทินต่าง ๆ อยู่ในน้ำซึ่งบางครั้งก็ใส บางครั้งก็ขุ่นมัว เปรียบได้กับจิตใจของปุถุชน บางคนใจเป็นกุศลบางคนใจเป็นอกุศล น้ำมะพร้าวจึงเป็นปริศนาธรรม คือการชำระมลทิน ชำระความเป็นอกุศลทั้งหลายของคนตาย ให้ก้าวข้ามไปสู่โลกหน้าหรือไปสู่ภพภูมิที่ดี อย่างสะอาด บริสุทธิ์

การไม่นำศพลงทางบันไดบ้าน หรือประตูบ้าน

เมื่อจะเคลื่อนศพลงจากเรือนไปประกอบพิธีเผาศพที่วัด ชาวมอญจะไม่ให้เอาศพลงทางบันไดบ้าน เพราะถือว่าบันไดเป็นทางขึ้นลงสำหรับคน มอญบางชุมชนเอาศพลงบันไดแต่ต้องทำบันไดจากไม้ไผ่ซีก มาพาดกับบันไดบ้านสำหรับผีลง เวลาเคลื่อนศพลงต้องเอาด้านเท้าลงก่อน แล้วต้องเอาเตียงตั้งศพตามมาด้วย (สมรักษ์ ชัยสิงห์กานานนท์, สรินยา คำเมือง และอริตา สุนทรโรทก, 2550: 12-13)

ธรรมเนียมการห้ามไม่ให้นำศพลงทางบันไดบ้านนี้ มีแบบอย่างมาจากสมัยพุทธกาล เมื่อครั้งพระเจ้าสิริสุทโธทนะ พุทธบิดาสวรรคต การนำศพออกจากวัง ต้องเอาออกทางฝาห้องพระโรง จึงไม่ให้เชิญศพลงบันได ออกจากตัวเรือนให้เรือฝาเรือนแล้วเอาศพลงทางนั้น

การไม่นำศพลงทางบันไดบ้าน หรือประตูบ้านนั้นเป็นสัญลักษณ์ที่สื่อความหมายถึงการแยกคนตายออกจากคนปกติ แยกระหว่างคนกับผีออกจากกัน ดังนั้นพฤติกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับศพจึงต้องมีลักษณะที่ตรงกันข้ามกับคนปกติอย่างชัดเจน

โลงมอญ

เนื่องจากพิธีกรรมแห่งการตายของมนุษย์นั้น ถือเป็นพิธีกรรมที่ศักดิ์สิทธิ์เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องบุญ กรรม ตลอดจนความเชื่อเรื่องภพชาติ ชีวิตหลังความตาย ดังนั้น สิ่งที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมการตายจึงมีสัญลักษณ์ที่มีปริศนาธรรมซ่อนแฝงอย่างมากมาย เช่นเดียวกับ โลงมอญ การทำโลงมอญ จะมีพิธีกรรม ความเชื่อต่าง ๆ ดำรงอยู่ การสร้างโลงมอญในยุคก่อน เมื่อสร้างเสร็จจะต้องทำพิธีเบิกโลงก่อน ในโลงมอญจะต้องมีไม้รอดขวาง 4 อัน เผือก (ฟาก) ไม้ไผ่ 7 ซี่ วางกันโลง เวลากรอง ถักเป็น 3 เปลาะ ห้ามกรองเชือกกลับไปมา ไม้ปากกา 8 อัน เสียบปากโลง เทียน 8 เล่ม ติดปากโลง ที่ระหว่างไม้ปากกาทั้ง 8 ช่อง ชั้นน้ำมันต์ 1 ชั้น การเคลื่อนศพจะมีหมอหรือผู้รู้ เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมนำหน้า

วัตถุสัญลักษณ์ต่าง ๆ ในโลงมอญ ล้วนเป็นปริศนาธรรม คือ ไม้รอด 4 อัน ซึ่งมีชื่อเรียกว่า ไม้ข้ามแล หมายถึง การข้ามห้วงภพทั้ง 4 ได้แก่ กาม ภพ ทิฐิ อวิชชา ซึ่งเป็นเส้นทางกั้นขวางพระนิพพาน การหลุดพ้นจากวิภวสังสาร ส่วนเผือกหรือฟาก 7 ซี่ วางบนไม้รอดถัก 3 เปลาะนั้น หมายถึง พระธรรม 7 คัมภีร์ เชือก 3 เปลาะ หมายถึง พระสูตร พระวินัย พระปรมัตถธรรม ซึ่งเป็นเครื่องช่วยมนุษย์ให้ก้าวข้ามห้วงทั้ง 4 ไปได้ ส่วนการห้ามกรองเชือกกลับไปกลับมา เพราะไม่ต้องการให้ผู้ตายกลับมาเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏฏ์อีก (นพวรรณ กรุดเพชร, 2556: 16)

การโยนหมอน้ำส้มป่อยหรือการคว่ำหมอน้ำ

เมื่อบรรจุศพลงโลงมอญเรียบร้อยแล้ว ก่อนการเคลื่อนศพ ชาวมอญจะให้ผู้หญิงอาวุโสเป็นผู้ถือหมอน้ำส้มป่อยผสมขมิ้นกับหมอน้ำบริสุทธิ์และมีผู้หญิงอีกคนถือถ้วยข้าวสาร เมื่อฝ่ายชายยกศพเคลื่อนลงทางบันไดผี หญิงอาวุโสจะราดน้ำส้มป่อยแล้วตามด้วยน้ำเปล่า เมื่อศพเคลื่อนถึงพื้นดิน จะโยนหมอน้ำส้มป่อยให้แตกบริเวณหน้าบันไดบ้าน ส่วนหมอน้ำให้คว่ำไว้ (สมรักษ์ ชัยสิงห์กานานนท์, สรินยา คำเมือง และอติตา สุนทรโททก, 2550: 13)

การคว่ำหม้อหรือการโยนหม้อน้ำส้มป่อยนั้น เป็นสัญลักษณ์สื่อความหมายให้คนที่ยังมีชีวิตอยู่ พิจารณาดูให้เห็นว่า ญาติของเราต้องคว่ำหน้าลงกับแม่ธรณีแล้ว และให้พิจารณาดูให้แจ้งชัดจะได้เข้าถึงสัจตถิภูมิ หากไม่พิจารณาจะต้องเสวยทุกข์ในอบาย 4 คือ เปรต นรก สัตว์เดรัจฉาน อสุรกาย เมื่อเห็นอย่างนี้แล้วให้นึกถึงกุศลจะได้ไปถึงพระนิพพาน (พระมหาจรรยาญาณจารย์, 2549)

การบรรเลงเพลงปี่พาทย์มอญ และการรำสามภาค

การบรรเลงเพลงปี่พาทย์มอญเป็นพฤติกรรมสัญลักษณ์ที่แสดงความเคารพผู้ตายและบอกกล่าวเชื้อเชิญผีให้กลับมาที่บ้าน เพราะหลังจากนี้ผู้ตายจะกลายเป็นผีบ้าน หรือผีอาลักษ์ฮอย ซึ่งหมายถึง บรรพชน ปู่ย่า ตา ยายทวด ของพวกเขาเหล่านั้น (จวน เครือวิชัยอาจารย์, 2543: 81) โดย การบรรเลงปี่พาทย์มอญ จะมีเพลงที่สำคัญได้แก่ เพลงเชิญ เพลงประจำบ้าน เพลงประจำวัด เพลงยกศพ เพลงประชุมเพลิง (สมรักษ์ ชัยสิงห์กานานนท์, สรินยา คำเมือง และอริตา สุนทรโรทก, 2550: 13-14)

นอกจากนี้ในงานศพจะมีการรำสามภาค หรือการรำผี เป็นโอกาสในคนเป็นสื่อสารกับคนตาย ชาวมอญเชื่อว่าการรำนี้เป็นการบอกกล่าว ขอบขมาเจ้าที่เจ้าทางก่อนนำศพขึ้นเผา โดยมากผู้รำเป็นหญิงสูงอายุ ถ้าผีคนตายมาเข้าสิงผู้รำในระหว่างการรำก็จะมีการไต่ถามทุกข์สุขระหว่างผู้ตายกับลูกหลาน (สมรักษ์ ชัยสิงห์กานานนท์, สรินยา คำเมือง และอริตา สุนทรโรทก, 2550: 15)

การบรรเลงเพลงปี่พาทย์มอญ และการรำสามภาคจึงเป็นสัญลักษณ์ของความเชื่อเรื่องผีของชาวมอญได้เป็นอย่างดี โดยเชื่อว่าจะสามารถสื่อสารกับผู้ตายได้ ทั้งนี้เนื่องจากดวงวิญญาณยังคงวนเวียนอยู่แม้ตายไปแล้วแต่ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับผีจะยังคงดำเนินต่อไป ผีบรรพบุรุษจะกลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำบ้านที่คอยช่วยเหลือและควบคุมความประพฤติของลูกหลานต่อไป

การเวียนศพนสามรอบ และการโยนผ้าราไฟ

การเวียนศพนสามรอบนี้ เป็นสัญลักษณ์ของการเตือนสติให้ผู้คนที่ทั้งหลายได้พิจารณาถึงโทษของสังสารวัฏ เพื่อให้เห็นการเกิดแล้วต้องตาย ตายแล้วเกิดอีก มนุษย์ล้วนวนเวียนอยู่ในสังสารวัฏไม่รู้จบสิ้น ดังนั้นจึงต้องมีการเวียนศพน 3 รอบ ให้สัตว์โลกทั้งหลายพิจารณาการเกิดดับ อย่าให้ต้องเวียนว่ายตายเกิดกลับ มาในสังสารวัฏนี้อีก (พระมหาจรรยาญาณจารย์, 2549)

เมื่อจุดไฟเผาศพ เจ้าภาพอาวูโสจะถือขันน้ำพร้อมกิ่งไม้สด เดินนำหน้าพร้อมกับญาติพี่น้องเดินตามเป็นขบวน วนขวาของเชิงตะกอน คนเดินนำจะใช้ไปไม้สดจุ่มน้ำในขัน สบัดเข้าสู่กองไฟจนครบ 3 รอบ ในขณะเดียวกัน ชายที่มีหน้าที่เผาศพ 2 คน จะยืนคนละฝั่งของเชิงตะกอนหรือเมรุ และนำผ้าขาวทบให้เป็นม้วนข้ามเชิงตะกอนไปมา 3 รอบ หรือที่เรียกว่า โยนผ้าราไฟ หากปัจจุบันการเผา

ศพจะเผาในเมรุถาวรจึงไม่สามารถทำพิธีโยนผ้าราไฟได้ แต่จะใช้วิธีเดินเวียนรอบเมรุพร้อมกับใช้กิ่งไม้พรมน้ำไป 3 รอบ (สมรักษ์ ชัยสิงห์กานานนท์, สรินยา คำเมือง และอริดา สุนทรโททก, 2550: 13-14)

บทสรุป

จากการศึกษาปริศนาธรรมที่ปรากฏในสัญลักษณ์พิธีกรรมเกี่ยวกับความตายของชนชาติมอญ ทำให้ตระหนักว่า ชาวมอญนั้นเป็นชาติพันธุ์ที่มีความเคารพ ศรัทธา ในพุทธศาสนาอย่างแน่นแฟ้น ทั้งนี้ จะเห็นได้จากพิธีกรรมการทำศพชาวมอญจะน้อมนำหลักสัจธรรมอันเป็นแก่นแท้ของพุทธศาสนา มาสอดแทรกไว้ในสัญลักษณ์พิธีกรรมทุกขั้นตอน พิธีกรรมการทำศพของชาติพันธุ์มอญ จึงเป็นวิธีการสอนคติธรรมแบบแยบยลและชวนให้คิด ส่วนการผูกเป็นปริศนาธรรมนั้น ล้วนมุ่งสอนให้ “คนเป็น” ได้ศึกษา ไตร่ตรองหาคำตอบความจริงอันประเสริฐของชีวิต จาก “คนตาย” ด้วยสติปัญญาเป็นหลัก

ปริศนาธรรมที่ซ่อนอยู่ในสัญลักษณ์พิธีกรรมเกี่ยวกับความตาย เพื่อตักเตือน สั่งสอน ให้เชื่อมั่นในบุญ บาป ชาติ ภพ ให้คิดดี ทำดี พุทธิ ซึ่งเป็นเรื่องของกุศลกรรมและอกุศลกรรม อันเป็นหลักพุทธปรัชญาที่ผูกพันกับวิถีชีวิตชาวมอญมาก ทั้งนี้ มอญจะให้ความสำคัญกับการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับการตายอย่างเคร่งครัด ปริศนาธรรมมักจะสอดแทรกอยู่ในพิธีศพมากที่สุด เพราะในพิธีอื่น ๆ เช่น งานบวช งานแต่งงาน จะเป็นพิธีที่ให้ความสำคัญกับความสนุกสนาน ต่างจากงานศพที่มีความพลัดพราก สูญเสีย จึงเป็นบรรยากาศที่สอดแทรกคติคำสอนได้ดี ดังนั้น สัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่ปรากฏในพิธีศพของชาวมอญ จึงเป็นปริศนาธรรมที่ทรงคุณค่า

การเรียนรู้สัจธรรมจากความตาย นับเป็นสิ่งที่บรรพบุรุษชาวมอญให้ความสำคัญมาก ดังจะเห็นได้จาก การมีกุศโลบายให้ “คนเป็น” ต้องเข้ามาใกล้ชิดกับ “คนตาย” ด้วยการทำให้ “คนเป็น” หรือผู้มาร่วมงานได้เจริญมรณานุสติ นับตั้งแต่ขั้นตอนแรก คือ การอาบน้ำศพ จนถึงขั้นตอนสุดท้าย คือ การเวียนศพ เผาศพ พิธีกรรมต่าง ๆ เปรียบเสมือนให้ผู้ตายเป็น “อาจารย์ใหญ่” สอนคนที่ยังมีชีวิตอยู่ได้เรียนรู้ความตาย ความไม่เที่ยงของสังขาร เรียนรู้หลักสัจธรรมที่เป็นรูปธรรมได้ใกล้ชิด และชัดเจนมากที่สุด ดังนั้น มอญจึงเรียกบ้านที่มีงานศพว่า “บ้านกรรมฐาน” การไปร่วมพิธีกรรมการทำศพของชาวมอญนั้น อาจกล่าวได้ว่าเป็นโอกาสให้ผู้มาร่วมงานได้ปฏิบัติ “อสุภกรรมฐาน” ซึ่งผู้เข้าร่วมงานจะได้รับอานิสงส์ ผลบุญติดตัวไปภพหน้าอย่างมหาศาล

ปริศนาธรรมที่สอดแทรกในระบบสัญลักษณ์ต่าง ๆ จึงมีบทบาท หน้าที่สอนให้ “คนเป็น” ได้ใช้ความคิด สติปัญญา ตีความหลักธรรมคำสอน แสวงหาความรู้หรือข้อเท็จจริงที่แฝงอยู่ในหลักสัจธรรม ให้กระจ่างชัด ทั้งนี้ เพื่อจะตักเตือน สั่งสอนญาติผู้ตาย หรือผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ ได้ตั้งศกยภาพทางปัญญาของมนุษย์ออกมา หยั่งรู้ เข้าใจในกฎไตรลักษณ์ และให้มีสติตั้งมั่นอยู่ในความไม่ประมาท

การศึกษาปรีศนาธรรมที่แฝงอยู่ในสัญลักษณ์พิธีกรรมการทำศพมอญ ได้สะท้อนอัตลักษณ์มอญ (Mon Identities) ที่เคารพ ศรัทธาในพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด การสอดแทรกคติธรรม คำสอน ไว้ในสัญลักษณ์พิธีกรรมทุกขั้นตอน ยังถือเป็นการสืบทอดภูมิปัญญามอญ(Inheritance)ไม่ให้สูญหาย สิ่งเหล่านี้จึงนับเป็นทรัพย์สินทางวัฒนธรรมที่ชาวมอญพยายามจะถ่ายทอดและปลูกฝังไปยังลูกหลาน

ขณะเดียวกัน พิธีกรรมที่มีคติธรรมอันทรงคุณค่านี้ ปัจจุบันกลับพบไม่มากนัก เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกสมัยใหม่ ผสานกับการไหลบ่าของวัฒนธรรมภายนอก ส่งผลให้ ประเพณีพิธีกรรมการทำศพมอญตามวัฒนธรรมดั้งเดิม ถูกปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับโลกปัจจุบัน ทำให้คนเป็นกับคนตายแยกจากกันโดยสิ้นเชิง คนเป็นในสังคมร่วมสมัย จึงขาดโอกาสเรียนรู้ปรีศนาธรรมจากคนตาย ถึงกระนั้นก็ตาม สัญลักษณ์ที่ปรากฏในพิธีกรรมการทำศพมอญ กลับย้ำเตือนให้ตระหนักว่ามอญแม้จะเป็นชาติพันธุ์ที่ไร้แผ่นดิน แต่ไม่สิ้นสูญศิลปวัฒนธรรม มรดกทางวัฒนธรรมของมอญนั้นยังคงรุ่งเรืองเหนือกาลสมัย

เอกสารอ้างอิง

- จวน เครือวิชฌยาจารย์. (2543). *ประเพณีมอญที่สำคัญ*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- โฆมสี มีภักดี. (2558). *ตราประจำจังหวัด มุมมองจากสัญลักษณ์วิทยาสู่มาตคติ*. วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 35(1), 125-143.
- นพวรรณ กรุดเพชร. (2556). *การศึกษาและการถ่ายทอดภูมิปัญญาและลวดลายที่ใช้ประดับตกแต่งโลงมอญของชาวมอญในจังหวัดสมุทรปราการและจังหวัดสมุทรสาคร*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ ไปได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, กรุงเทพฯ.
- ปรีตดา เฉลิมเผ่า กอนันตกุล (บรรณารักษ์). (2539). *เจ้าแม่ คุณปู่ ช่างซอ ช่างพ้อนและเรื่องอื่น ๆ ว่าด้วยพิธีกรรมและนาฏกรรม*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.(องค์กรมหาชน)
- พิเชฐ สายพันธ์. (2539). *นาคาคติ อีสานลุ่มน้ำโขง : ชีวิตทางวัฒนธรรมจากพิธีกรรมร่วมสมัย* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ ไปได้ตีพิมพ์).มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- พระมหาจตุรญาณจारी. (2549). *พิธีกรรมเกี่ยวกับพิธีศพมอญ*. สืบค้นเมื่อ 10 มกราคม 2562, จาก http://www.monstudies.com/show_content.php?topic_id=43&main_menu_id=9
- พยัคฆ์กูรู. (2556). *ความเป็นมาของน้ำขมิ้นส้มป่อย*. สืบค้นเมื่อ 30 มกราคม 2562, จาก <http://culture-religion.blogspot.com/2013/04/blog-post.html>

- ภาณุพงศ์ อุดมศิลป์. (2554). *ลัทธิพิธีการนับถือเจ้าแม่สองนางกับชุมชนชายฝั่งลุ่มน้ำโขง*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- สมรักษ์ ชัยสิงห์กานานนท์, สรินยา คำเมือง และอริตา สุนทรโรทก. (2550). *วัฒนธรรม ความตาย กับความหลากหลายทางชาติพันธุ์*. นนทบุรี: สำนักวิจัยสังคมและสุขภาพ.
- สุดารา สุจฉายา. (2552) *ประวัติศาสตร์มอญ - มอญ ชนชาติบนแผ่นดินสุวรรณภูมิ*. สืบค้นเมื่อ 17 มีนาคม 2562. จาก <http://www.openbase.in.th/node/9781>
- สุภรณ์ โอเจริญ. (2541). *มอญในเมืองไทย*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- สุรชัย ชินบุตร. (2553) . *การสืบทอดอำนาจศักดิ์สิทธิ์ของหมอเหยาและอัตลักษณ์ของผู้ไทในพิธีเหยาเลี้ยงผี: กรณีศึกษาตำบลโนนยาง อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.

The Myth of the American Dream: How Power Wielded by Dominant White Society Serves as an Obstacle for African Americans to Achieve the American Dream in August Wilson's play *The Piano Lesson*

Thipvipa Charoensong

Master Student in English Language and Literature

Faculty of Liberal Arts

Thammasat University

Abstract

The American Dream holds the idea that anyone can pursue their dreams and become successful regardless of their classes and backgrounds. Nevertheless, the American Dream seems to be merely a myth when it is applied to the non-white citizens of the country. Although it promises few barriers against one's achievement, there lies an obstacle impeding the African American citizens from achieving the dreams. In August Wilson's play *The Piano Lesson*, there are colored characters who believe in the idea of American Dream and long for achievement as the white citizens do. Nonetheless, the American Dream cannot be conveniently achieved from the stand of the African Americans living in the society dominated by white people. This article explores the possibility of success the colored characters have by employing the idea of the American Dream in the dominant white society. Furthermore, it also explores the struggle of the African American characters to adjust to the society after the Emancipation. The American Dream when employed by the African American characters contributes to the conflicts in the African family on the ground of heirloom, family history, possessions, and value. At the end, the play leads readers to the point beyond the achievement of the colored people, but to the point that the colored characters could reconcile with their conflicts of self and identity and find a way to survive in the world dominated by the white after the Emancipation.

Keywords: American Dream, African American citizen, power, slavery

มายาคติ-ของความฝันแบบอเมริกัน: อำนาจที่ถูกใช้โดยสังคมที่คนผิวขาวเป็นใหญ่
เป็นอุปสรรคต่อชาวแอฟริกัน-อเมริกันในการบรรลุความฝันแบบอเมริกันได้อย่างไร
ในบทละครของออกัส วิลสัน เรื่อง เดอะ เปียน เลสซัน

ทิพย์วิภา เจริญสงค์

นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาภาษาและวรรณคดีอังกฤษ

คณะศิลปศาสตร์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

บทคัดย่อ

ความฝันแบบอเมริกันเกี่ยวข้องกับแนวคิดว่าคุณคนหนึ่ง ๆ สามารถไล่ตามความฝันและประสบความสำเร็จได้โดยไม่ขึ้นกับชนชั้นหรือพื้นเพของพวกเขา อย่างไรก็ตามความฝันของอเมริกันชนดูเหมือนจะเป็นเพียงแค่มายาคติเท่านั้นเมื่อมองจากมุมมองของพลเมืองที่ไม่ใช่ชนผิวขาวของประเทศ แม้ว่าความฝันแบบอเมริกันจะให้สัญญาถึงความสำเร็จที่จับต้องได้โดยแทบจะปราศจากกำแพงขวางกั้นก็ตาม แต่สำหรับชาวแอฟริกัน-อเมริกันแล้วในความจริงกลับไม่เป็นเช่นนั้น ในบทละครเรื่อง เดอะ เปียน เลสซัน ของออกัส วิลสันได้มีการสอดแทรกตัวละครผิวสีที่ยึดถือความฝันแบบอเมริกันและต้องการที่จะประสบความสำเร็จดังเช่นคนผิวขาวในสังคม ถึงกระนั้นความฝันแบบอเมริกันก็ยากที่จะจับต้องได้จากจุดยืนของคนผิวสีในสังคมที่มีอำนาจของคนผิวขาวครอบงำอยู่ บทความนี้สำรวจความเป็นไปได้ในการที่ตัวละครผิวสีที่นำไปแนวคิดความฝันแบบอเมริกันมาใช้ว่าเขาสามารถประสบความสำเร็จในสังคมที่ถูกปกครองด้วยอำนาจและกฎเกณฑ์ของคนผิวขาวได้หรือไม่ อีกทั้งบทความนี้ยังสำรวจความพยายามของคนผิวสีหลังการเลิกทาสในการปรับตัวเข้ากับสังคมที่ถูกปกครองโดยคนผิวขาว ซึ่งความฝันแบบอเมริกันเมื่อถูกนำมาใช้โดยคนผิวสีแล้วก็นำไปสู่ข้อขัดแย้งในเรื่องมรดก ประวัติความเป็นมาของครอบครัว การถือครองทรัพย์สิน และคุณค่าที่ตัวละครผิวสีควรจะมี ย้ายที่สู่บทละครได้นำผู้อ่านไปสู่จุดที่นำเสนอวิธีการสำหรับคนผิวสีที่จะอยู่รอดในสังคมที่เต็มไปด้วยอำนาจของคนผิวขาวแม้ว่าจะผ่านการเลิกทาสมาแล้วก็ตาม

คำสำคัญ: ความฝันแบบอเมริกัน, อำนาจ, ชาวแอฟริกัน-อเมริกัน

Background of a study

There must have been some doubts, even among the truest believers of this idea, whether American Dream applies on non-white American citizens, especially the African Americans whose ancestors were once exploited as tools for building this Great Country. Although such questions might have been asked long before Wilson wrote his play, *The Piano Lesson* (1987) seems to provide the answer that the idea of American Dream could not be conveniently achieved from the stand of non-white citizens. Even though it promises few barriers against one's achievement, the barriers African American citizens have to face seem to be much higher than the ones white American citizens face.

Objectives

This article explores the possibility of success the colored characters have by employing the idea of the American Dream in the society dominated by white citizens. Furthermore, it also explores the struggle of the African American characters to adjust to said society after the Emancipation.

Theoretical Framework

The idea of American Dream which seems to hold the core of the American Nation and is the notion that “all American allegedly aim for in this life”¹ is given two well-recognized definitions. The first definition provided by James Truslow Adams in his book, *The Epic of American*. His definition was: “that dream of a land in which life should be better and richer and fuller for everyone, with opportunity for each according to ability or achievement (qtd. in Combs, 2015: 230). The second definition was illustrated by the world-famous author Thomas Clayton Wolfe. According to Combs, Wolfe's definition of the American Dream is that:

So, then, to every man his chance to every man, regardless of his birth, his shining, golden opportunity—to every man the right to live, to work, to be

---

¹ Combs, S. (2015). “The American Dream: Divisible Economic Justice for All”. *Race, Gender & Class*, 22(1-2), 228-235.

himself, and to become whatever thing his manhood and his vision can combine to make him—this, seeker, is the promise of America. (qtd. in Combs, 2015: 230).

This article explores the possibilities of success for the American Dream being employed by the non-white citizens. Whether it can be applied and achieved from the stand of the African American citizens as the white citizens do.

Methodology

The methodology of this study is the qualitative research using the definitions of the American Dream aforementioned (Adams' and Wolfe's) in order to explore the attitude of the author/playwright towards the possibility of African American citizens achieving the American Dream in the country dominated by white citizens. The literary text being studied is August Wilson's play, *The Piano Lesson*.

Results

1. American Dream for African American Citizens and Lockean Idea of Property

The American Dream is, somehow, associated with the idea of possessing property, since owning property—from the view of those who believe in such an idea—seems to guarantee that one can earn some profit from his or her property. Boy Willie, one of the characters in the play, seems to believe in this idea as he states that:

I get Sutter's land and I can go down and cash in the crop and get my seed. As long as I got the land and the seed then I'm alright. I can always get me a little something else. Cause that land give back to you. I can make me another crop and cash that in. I still got the land and the seed.² (Wilson, 1987: 1232)

This suggests Boy Willie's belief in the idea of the American Dream that if he owns some lands as same as the white men do, the land will provide some profit for him in

---

² Wilson, August "The Piano Lesson" March 2019 <https://www.lachsa.net/ourpages/auto/2017/8/31/57930306/The%20Piano%20Lesson.pdf>

the future. For Boy Willie, land ownership will help him achieve economic independence, security, and freedom from the dominant white society.³ If we were to believe Boy Willie's claim, then the question which could be raised is how the African Americans can earn a property from nothing as they have no capability to possess anything but their labor. According to John Locke's idea about property—which delivered from the point of view of the white citizen—he wrote in *The Second Treatise of Government*:

Every man has a property in his own person: this nobody has any right to but himself. The labour of his body, and the work of his hands, we may say, are properly his. Whatsoever then he removes out of the state that nature hath provided, and left in, he hath mixed his labour with, and joined to it something that is his own, and thereby makes it his property.⁴

Unfortunately, Lockean's idea seems to be conserved only for those who were descended from the British or European immigrants, since such notions cannot be easily applied to non-white citizens, especially African American citizens due to the fact that before the Emancipation their toil and labor had been exploited by their white masters to build the white society's wealth without anything in return. Therefore, after the Emancipation, the African American had nothing of their own, even their labor had been ripped from them and nothing to give for their children and descendants. To further prove the point that Lockean principles of property cannot be applied on the ex-slave African Americans, there are some historical facts that there should have been some compensation for the ex-slaves for their years of service as Rachel R. Van Cleave suggests:

---

³ Van Cleave, R. A. (2006). *Property Lessons in August Wilson's The Piano Lesson and the Wake of Hurricane Katrina* (pp. 97-128). California: California Western Law Review.

⁴ Pennino, A. (2014). *Property, Person, Piano: Ownership in August Wilson's The Piano Lesson* (pp. 21-28). Making Connections: Interdisciplinary Approaches to Cultural Diversity.

Both history and *The Piano Lesson* illustrate that the productive use theory of property has not been applied objectively. As to recently freed African Americans, the Lockean labor theory of property would have entitled them to some land that they and their ancestors had worked as slaves. As Leon Litwack explained, “To apportion the large landed estates among those who had worked them and who had already expended years of uncompensated toil made such eminent sense to the ex-slave.” In fact, General Sherman issued an order that certain land was to be seized and forty acres distributed to each former slave (Van Cleave, 2006: 108).

Unfortunately, such compensation had never been delivered as Van Cleave further states that:

Instead, federal troops were called in to back up the claims of the former slave owners, and freemen were told to work hard and “accumulate the savings to purchase land” because this would give them “greater personal satisfaction from having earned it in this manner” (Van Cleave, 2006: 108).

Not only does this reflect the government’s failure to deliver any compensation for the former slaves, but this so-called excuse also serves as a factor functioning in forcing the former slaves, who, according to Van Cleave, were “abandoned by the law and by the government” (Van Cleave, 2006: 108), the belief of the American Dream. Without any realization, “the newly freed slaves” who “were left to fend for themselves” (Van Cleave, 2006: 108) could have adopted the idea and believed that it would be worked out for them just it did with the white American citizens.

2. Skepticism in American Dream

Although some freed slaves could have adopted the notion, some could have gotten themselves struggle on the way to prove that whether such an idea could work for them, there are some characters in the play who view the idea of American Dream with doubt. Wining Boy, and perhaps Doaker as well, “voices skepticism that Boy

Willie’s pursuit amount to success” (Van Cleave, 2006: 110). Wining Boy’s skepticism is illustrated by him telling the story of Berries:

Now you take and eat some berries. They taste real good to you. So you say I’m gonna get me a whole pot of these berries and cook them up to make a pie or whatever. But you ain’t looked to see them berries is sitting in the white fellow’s yard. Ain’t got no fence around them. You figure anybody want something they’d fence it around them. Alright. Now the white man come along and say that’s my land. Therefore everything that grow on it belong to me....[After you buy the land, the white man] come to you and say, “John, you own the land. It’s all your now. But them is my berries...You got the land...but them berries, I’m gonna keep them. They mine.” And he go and fix it with the law that them is his berries. Now that’s the difference between the colored man and the white man. The colored man can’t fix nothing with the law. (Wilson, 1987: 1224-1225)

Van Cleave explains that: “Wining Boy’s story raises questions whether Boy Willie would actually own the land even if he paid for it, since “for all practical purposes it would still belong to the white man, who has the law on his side” (Van Cleave, 2006: 111). This reflects not only Wining Boy’s skeptical attitude towards the myth of the American Dream, but also his untrusted view against the law as being written and enforced by the white men and for the white men’s interest. Wining Boy does not view Boy Willie’s intention to buy the land as the unsuccessful attempt because he lacks financial support, but it is the law and the system which prevents him from achieving it. This, again, reflects the injustice regime during slavery. Even though, the play sets after the Emancipation, the memory of slavery and the system which suppresses the African Americans from achieving equality are still there.

On the other hand, Doaker—who also has suspicious view towards Boy Willie’s attempt—thinks that “[t]hat land ain’t worth nothing no more. The smart white man’s

up here in these cities. He cut the land loose and step back watch you and the dumb white man argue over it” (Wilson, 1987: 1223). Doaker’s comment suggests the idea that a white man cannot be trusted and he would not sell any land to a black man unless it is worthless for anything to grow. “Doaker’s comments express a deep distrust of any action by whites that may appear beneficial to blacks” (2006: 111) explained Van Cleave, and “[b]oth Doaker and Wining Boy believe that land ownership will not completely free Boy Willie from the power wielded by the dominant white society” (2006: 111). Their different point of views towards land ownership and the American Dream suggests that there are some African Americans who believe in the idea and may try to adopt it by seeking land ownership, and there are some of them who view this idea with more realistic point of view, as the tools for white men to achieve their goals, but not for the blacks who cannot complete or even be equal with them in anyway as they have all the financial support and the law on their side.

Although some African Americans might have viewed such an idea with skepticism as Doaker and Wining Boy do, they may have jumped to the conclusion that American Dream is only a myth for African Americans to achieve, or they might have tried and experienced the failure or seen others did. Since Doaker and Wining Boy must have lived long enough to see what the system did to the black people and experienced it first-hand; therefore, it does not sound unrealistic when they object Boy Willie’s idea of pursuing financial stability by investing in the white man’s land as they must have lived to see how it failed people of colored as it delivered success to the white.

3. An African American who believes in the Dream

On the contrary, Boy Willie does not seem to have any skeptical attitude towards the idea of American Dream as Doaker and Wining Boy do. Boy Willie’s attentions suggest that he is not fully aware of the disadvantages and injustice the African Americans face in earning properties, or perhaps he does. He might have

realized the injustice, the discrimination, and the struggle black people have faced in the society operated by rules and standards of the white people. And the only way to escape the hardship and injustice of being African Americans living in the white American society is to do what the white men do. Boy Willie's attempt to buy the land—which belonged to Sutter, the grandson of the white master his ancestor used to work for as properties—and it is the very land that his ancestors were watering it with their blood and toil while the white master was reaping the profit out of it.

Perhaps Boy Willie views the idea of American Dream from the different angle from his uncles, his attempt to buy Sutter's land caused by two different motivations. First, the revenge on the white master who exploited his ancestors as properties to fertile that land, and second, his attempt to overcome the obstacles of blacks being successful under the dominant white society. It seems that Boy Willie's agenda is to prove his success over white man's regime and on the white man's land. as he refuses to listen to his uncles and states: "I don't go by what the law say. The law's liable to say anything. I go by if it's right or not" (Wilson, 1987: 1225). This suggests that Boy Willie is fully aware of the injustice of the law and it also "demonstrates a belief that legal rules and norms lack objectivity" (Van Cleave, 2006: 112). At this point, one would doubt whether he could literally go by his law in the society dominated by the white superiors, or his notion merely serves to emphasize the illusion of the American Dream and the power the white citizens hold over the African Americans.

No matter which cases it would be, Boy Willie's motivation is so strong that it strengthens his attempt to buy the land to the point that he is willing to sell his only family heirloom. This motivation might have sprung from observing the result of not having his own property reflects upon his father—Boy Charles—as Boy Willie says:

Many is the time I looked at my daddy and seen him staring off at his hands. I got a little older I know what he was thinking. He was sitting there saying, "I got these big old hands but what I'm gonna do with them?" Best I can do is make

a fifty-acre crop for Mr. Stovall. Got these big old hands capable of doing anything. I can take and build something with these hands. Unless I go out here and kill me somebody and take what they got...it's a long row to hoe for me to get something of my own. So what I'm gonna do with these big old hand?" (Wilson, 1987: 1253)

Again, what Boy Charles faces illustrates the effect of the injustice system upon the former slaves who have no property of their own. This exemplifies the case which does not conform with the Lockean's idea of property—for African Americans who possess nothing but their own labor they cannot build something that is truly and legally theirs under the circumstance of white dominants. Van Cleaves states that:

Perhaps it is this frustration that led Papa Boy Charles to carry out the figurative emancipation of his family by taking the piano, since he was unable to achieve literal freedom from economic dependence. Just as Sutter owned Willie Boy's woodcarving craft, so too did the white man own Papa Boy Charles' labor by denying him the tools he needed to achieve economic independence. (Van Cleave, 2006: 118)

Van Cleave also explains that "Boy Willie's description of his father poignantly illustrates the situation of a person who lacks property and therefore [...] lacks power over his or her own destiny and is [...] subject to the power of those who have property" (Van Cleave, 2006: 118). Having observed this and not wanting to follow his father's footsteps, Boy Willie determines to possess the property of his own to free himself from the domination of the white society. But in order to do so, it takes him to sell his only heirloom of the family, the piano Papa Boy Charles sacrificed his life to retrieve back from his white master.

4. A Way to Achieve the Dream: Sacrificing Ones' Heirloom

It seems that the value of the piano and the question whether it should be sold is the center-conflict of the play, the views of the characters towards the piano

reflects their attitudes towards property, ownership, and family history. Boy Willie views the piano as a functional object which can be exchanged for fund needed to build his financial independence, as he states: “But that piano don’t put out nothing else. You ain’t got nothing working for you” (Wilson, 1987: 1232). For him it is reasonable to sell the piano to retrieve the land his ancestor had worked for, since the piano cannot produce anything valuable from it compared to the land that, according to Boy Willie, “give back to you” (Wilson, 1987: 1232). This suggests that Boy Willie has the capitalistic point of view which he might have adopted along with the idea of the American Dream. He does not take the sentimental value of the piano into account as he says to his sister, Berniece—who strongly objects Boy Willie’s idea of selling the piano—that: [b]ut I ain’t gonna be no fool about no sentimental value” (Wilson, 1987: 1232) and as he states: “...if Berniece don’t want to sell that piano...I’m gonna cut it in half and sell my half” (Wilson, 1987: 1219). Even with slight of sarcasm, it emphasizes his view towards the piano as a valuable economical object and overlooks the sentimental value of the piano.

Even though Boy Willie’s attempt to possess the land is so strong that he is willing to sell his only family heirloom, he does recognize the family history the piano passes on as he reproaches Berniece for not letting her daughter know the history of the piano:

If you want to tell her something tell her about the piano. You ain’t even told her about that piano. Like that’s something to be ashamed of...You ought to mark down on the calendar the day that Papa Boy Charles brought that piano into the house...and every year when it come up throw a party. Have a celebration. (Wilson, 1987: 1253)

This suggests Boy Willie’s recognition of his family history passed on the piano through the action of Emancipation Papa Boy Charles carried out to retrieve the piano from the white owner, and Boy Willie also intends to carry out another Emancipation

in order to liberate himself from the domination of the white society. Knowing his father sacrificed his life retrieving that piano, Boy Willie overlooks the tragic part of the family history and tries to convince the rest of the family that selling the piano to gain the land is something his father would have wanted as he says:

All that's in the past. If my daddy had seen where he could have traded that piano in for some land of his own, it wouldn't be sitting up here now. He spent whole life farming on somebody else's land. I ain't gonna do that. See, he couldn't do no better. When he come along he ain't had nothing he could build on. His daddy ain't had nothing to give him. The only thing my daddy had to give me was that piano. (Wilson, 1987: 1229)

This suggests that, again, Boy Willie does not give the piano the sentimental value, but he views it as the mean to the end of achieving his financial independence. His idea to transform the piano into a fund for getting himself financial independence suggests that his attitude towards property and financial stability conform with ones of the white Americans. What Boy Willie's plans to do with the land when he gets it also reconciles with what the white masters would have done as he says:

Get Berniece to sell that piano. Put them two parts with the part I done saved. Walk in there. Tip my hat. Lay my money down on the table. Get my deed and walk on out. This time I get to keep all the cotton. Hire me some men to work it for me. Gin my cotton. Get my seed. And I'll see you again next year. Might even plant some tobacco or some oats. (Wilson, 1987: 1210)

Boy Willie's plans to do with the land suggests that Boy Willie intends to play the role of the white owner when he achieves the land, his willingness to sacrifice not only the family heirloom, but also the family history it holds indicates the loss of his black identity. In order to gain what the white man has—somehow—Boy Willie abandons his blackness to achieve his goals.

Opposite from Boy Willie's lack of recognition of the family history and the sentimental value of the piano, his sister—Berniece—is fully aware of the sentimental value of this heirloom as she says:

Look at this piano. Look at it. Mama Ola polished this piano with her tears for seventeen years. For seventeen years she rubbed on it til her hands bled. The she rubbed the blood in...mixed it up with the rest of the blood on it. Every day that God breathed life into her body she rubbed and cleaned and polished it and prayed over it. (Wilson, 1987: 1232)

But Berniece's recognition of the piano is only through pain and violence it caused, she does not recognize it as the family heirloom which passes on family history, but something which is not worth the destruction it caused as she raises a question to Boy Willie:

You always talking about your daddy but you ain't never stopped to look at what his foolishness cost your mama. Seventeen years' worth of cold nights and an empty bed. For what? For a piano? For a piece of wood? (Wilson, 1987: 1232)

In her opinion, it is an unnecessary action for her father and her uncles to retrieve the piano back from Sutter, according to Berniece, “[t]o get even with somebody” (Wilson, 1987: 1232) Berniece views the piano and the symbol of pain and destruction as she saw her mother receiving the consequences of gaining it. Nonetheless, she does recognize the piano as a family heirloom and strongly objects Boy Willie's idea of selling it as she states: “Money can't buy what that piano cost. You can't sell your soul for money. It won't go with the buyer. It'll shrivel and shrink to know that you ain't taken on to it” (Wilson, 1987: 1231). This suggests Berniece's recognition of the piano and the family heirloom as something which cannot be sold for the money. Nevertheless, she rarely touches it especially after her mother—Mama Ola—died as its presence is a reminder of the tragic event to her. Therefore, Berniece

would not sell the family history, but she would not use it, either. While Boy Willie views the piano as a non-functional object with Berniece as he states: “I’d have to go on and say, well, Berniece using that piano. She building on it. Let her go on and use it. I got to find another way to get Sutter’s land. But Doaker say you ain’t touched that piano the whole time it’s been up here.” (Wilson, 1987: 1232) Again, Boy Willie views the piano as a mean to his end for buying Sutter’s land and this emphasizes that he adopts the idea of capitalism along with the idea of American Dream. While “Berniece bases the non-fungible value of the piano in large part on the fact that her father sacrificed his life for it and left her mother a lonely widow” (Van Cleave, 2006: 112).

The two siblings’ unreconciled views toward the value and the fate of the piano also suggest the struggles of the African Americans after the time of Emancipation in the opposite ways: economic and emotional. While Boy Willie struggles to gain financial stability and the power to decide his own fate in the dominant white society, Berniece struggles to reconcile with the family tragic, as for her “[t]he piano symbolizes the oppression and sacrifice of the Charles family” (Van Cleave, 2006: 114). With no doubts, Wilson takes the center-conflict of his play regarding whether the piano should be sold beyond the point arguing about its economic value, instead he rather leans heavily on the piano’s historical value. Then the question raised by the audiences or readers of the play would be what black people should do with their history. According to the play, as the piano is not viewed as a common musical instrument, but something passing on the family history, it seems that what the two siblings intend to do with it determine how they are trying to reconcile their lives after the time of slavery. Boy Willie wants to sell the piano to the white man to create his own legacy, while Berniece prefers to keep it but also hides its true value which comes from its history. The siblings’ conflict towards the fate of piano also represents the conflict the African American citizens face; while one black person is trying to sell his family history to white men in order to gain what the white men possess; another black person prefers not to reveal her own family history to next generation.

Discussion and conclusion

Although Wilson takes his audiences or readers from the question whether African American citizens can achieve the American Dream in the country that dominated by white citizens to the question concerning the fate of the piano, it was not Wilson's intention to disclose the fate of the piano to his audiences in the first place. But "Wilson intentionally left the fate of the piano an open question" (qtd. in Van Cleave, 2006: 122). He "explained that he had intended for the play to conclude with Boy Willie running upstairs to do battle with Sutter's ghost, which had been haunting Berniece's home through the course of the play"⁵ but "[d]irector Lloyd Richards was able to convince Wilson to answer this obvious question for the audience [...] to ensure that the main lesson of the play came through" (qtd. Van Cleave, 2006: 122). According to Wilson's explanation: "To me [what happened to the piano] wasn't important. The important thing to me was Boy Willie's willingness to engage the ghost in battle" (qtd. Van Cleave, 2006: 122). At this point, perhaps, Wilson's explanation provides the answer of how African Americans survive in the world dominated by white citizens, the answer is to fight the ghost of the past in the same way that Boy Willie fights Sutter's ghost that "represents the specter of slavery, which is felt, present, seething, but rarely acknowledged in American society" (Wardi, 2013: 515).

The battle between Boy Willie and Sutter's ghost represents the struggle of the generations of black citizens after the Emancipation to fit into the society operated by whites' rules. Although Wilson leaves the fate of Boy Willie's dream of owning the land open, not letting the audience acknowledge whether he would be successful in buying and running the white man's land, he does provide the audiences the fate of the piano and another answer of how the black citizens should fight for their place in the white society. It seems that Wilson made the right decision by changing the end of the play, because African Americans need not only their labor, but their family history and legacy

---

⁵ Wardi, A. (2013). "The Colored Man Can't Fix Nothing with The Law": Carceral Spaces in August Wilson's *The Piano Lesson*. *Journal of African American Studies*, 17(4), 506-517. doi:10.1007/s12111-012-9236-z

are also required to fight the ghost of slavery, which tries to prevent them from achieving their properties and their identity. At this scene, the play provides the answer beyond the fate of the piano, but how black people unitedly battle and drive away the ghost of the white man. Boy Willie and Berniece together they help each other fight Sutter's ghost in their own ways, Boy Willie physically fights the Ghost in a way that he would do fighting the injustice in the white society, and Berniece is able to reconcile with the family past she has always been avoiding by singing, playing the piano and calling her ancestors for help. At this point, "Berniece and Boy Willie learn that they must combine their efforts and together preserve their history, legacy, and identity" (Van Cleave, 2006: 121).

And after Sutter's ghost has gone, Boy Willie decides to return to the South leaving the piano behind as he says to Berniece: "Hey Berniece ... if you and Maretha don't keep playing on that piano ... ain't no telling ... me and Sutter both liable to be back" (Wilson, 2006: 1262). This suggests that the two characters finally find the ways to reconcile with their past and gain their identities, Boy Willie "has developed a new appreciation for the role of the piano as a totem of the family's history (Pennino, 2014: 27)" as "[h]e has abandoned his purely materialistic concern, at least as far as the piano is concerned" (Pennino, 2014: 27). Again, even though Wilson does not bring the play to the point that it presents the failure of American Dream adopted by African American citizens, ending of the play in the more spiritual way is more suitable for the play that All's well that ends well.

References

- Brustein, R. (1990). *The Lesson of "The Piano Lesson."* New Republic, 202(21), 28–30. Retrieved from <https://search.ebscohost.com.ezproxy.tulibs.net/login.aspx?direct=true&d b=a9h&AN=9005211952&site=eds-live>
- Combs, S. (2015). "The American Dream: Divisible Economic Justice for All". *Race, Gender & Class*, 22(1-2), 228-235. Retrieved from https://www-jstor-org.ezproxy.tulibs.net/stable/26505335?seq=1#metadata_info_tab_contents

- Mclaren, J. (2009). African Diaspora Vernacular Traditions and the Dilemma of Identity. *Research in African Literatures*, 40(1), 97–111. Retrieved from <https://web-b-ebshost-com.ezproxy.tulibs.net/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=0&sid=a1d74647-cf19-438c-8eef-a300ce0d5a8e%40sessionmgr103>
- Pennino, A. (2014). *Property, Person, Piano: Ownership in August Wilson's The Piano Lesson* (pp. 21-28). Making Connections: Interdisciplinary Approaches to Cultural Diversity. Retrieved from Thammasat Libraries database
- Rudolph, A. (2003). Images of African Traditional Religions and Christianity in "Joe Turner's Come and Gone" and "The Piano Lesson". *Journal of Black Studies*, 33(5), 562-575. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/3180976>
- Shannon, S. G. (2012). Review The American Dream in African American, Asian American, and Hispanic American Drama: August Wilson, Frank Chin, and Luis Valdez (pp. 143-144). *Journal of American Ethnic History*. Retrieved from https://www-jstor-org.ezproxy.tulibs.net/stable/10.5406/jamerethnhist.32.1.0143#metadata_info_tab_contents
- Van Cleave, R. (2006). Property Lessons in August Wilson's The Piano Lesson and The Wake of Hurricane Katrina. *California Western Law Review*, 43, 97-130. Retrieved from <https://heinonline-org.ezproxy.tulibs.net/HOL/Page?handle=hein.journals/cwlr43&id=101&collection=journals&index=journals/cwlr>
- Wardi, A. (2013). "The Colored Man Can't Fix Nothing with The Law": Carceral Spaces in August Wilson's *The Piano Lesson*. *Journal of African American Studies*, 17(4), 506-517. doi:10.1007/s12111-012-9236-z

การตีความเกี่ยวกับพรหมวิหารธรรมในพระพุทธศาสนา*

อัญชลี ปิยปัญญาวงศ์

คณะศิลปศาสตร์

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ความกระจ่างเกี่ยวกับพรหมวิหารธรรม และแนวทางการพัฒนาพรหมวิหารธรรม จากการศึกษาพบว่า ในมุมมองของพระพุทธศาสนาแล้วพรหมวิหารธรรมเป็นคุณธรรมที่มนุษย์ทุกคนพึงมีเพื่อเอื้อให้บุคคลปฏิบัติต่อบุคคลอื่นอย่างเหมาะสม มิใช่เป็นคุณธรรมเฉพาะของผู้เป็นใหญ่อย่างที่หลายคนเข้าใจ ซึ่งในการพัฒนาพรหมวิหารธรรมนั้น บุคคลสามารถพัฒนาได้จาก 2 แนวทาง กล่าวคือ 1) ได้รับการปลูกฝังหรือพัฒนาจากผู้อื่น และ 2) พัฒนาด้วยตนเอง ทั้งนี้ บุคคลพึงพัฒนาพรหมวิหารธรรมให้เกิดขึ้นในใจของตนเองก่อนจึงจะพัฒนาให้แก่ผู้อื่นเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข และปัจจัยสำคัญที่สุดของการพัฒนาพรหมวิหารธรรมก็คือ การมีสติระลึกรู้ความรู้อิสึกนิกคิตของตนเองเพื่อนำไปสู่การแสดงออกอย่างเหมาะสมในแต่ละสถานการณ์

คำสำคัญ: พรหมวิหารธรรม, พรหมวิหาร 4, พระพุทธศาสนา

---

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งและปรับปรุงมาจากคณาจารย์นิพนธ์สาขาปรัชญา เรื่อง “An Interpretation of Love in Buddhism” มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ กรุงเทพฯ ปี พ.ศ. 2560

An Interpretation of Brahmavihāradhamma in Buddhism

Anchalee Piyapanyawong

Faculty of Liberal Arts

Rajamongala University of Technology Thunyaburi

Abstarct

The paper aims to clarify the concept of Brahmavihāradhamma and the guideline to cultivate it. The study revealed that, in Buddhist perspective, Brahmavihāradhamma is a wholesome attitude for all laymen to treat the others appropriately. It is not a wholesome attitude especially for superiors as some people have understood. There are 2 ways to cultivate this attitude; 1) To implant or cultivate by others and 2) To cultivate by one own self. As well as, a man should start with himself and then convince others to live together peacefully. The most important factor for cultivating Brahmavihāradhamma effectively is mindfulness (Sati). This leads to appropriate conduct in each situation.

Keywords: Brahmavihāradhamma, 4 sublime states of mind, Buddhism

บทนำ

ในพระพุทธศาสนามีหลักธรรมหลายประการที่ถือเป็นหลักในการดำเนินชีวิตหรืออยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขของบุคคลในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หลักพรหมวิหารธรรมหรือพรหมวิหาร 4 ซึ่งเป็นพื้นฐานทางจิตใจที่สำคัญต่อการแสดงออกทางกายและทางวาจาของบุคคล ดังที่พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวไว้ในหนังสือพุทธธรรม ฉบับขยายความ อันมีใจความว่า พรหมวิหาร 4 เป็นพื้นฐานอยู่ในจิตใจหรือจริยธรรมในชั้นความคิด ส่วนสังคหวัตถุ 4 เป็นการแสดงออกภายนอกหรือจริยธรรมในชั้นปฏิบัติการ การบำเพ็ญความดีภายนอกหรือการแสดงออกถึงทางสังคมจะต้องมีคุณธรรมที่ลึกซึ้งภายในจิตใจเป็นพื้นฐานจึงจะเป็นไปโดยจริงใจ บริสุทธิ์ และมั่นคงยั่งยืน (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), 2541: 756) ดังนั้น ถ้าบุคคลสามารถพัฒนาจิตใจของตนให้ถึงพร้อมด้วยพรหมวิหารธรรมแล้ว ย่อมปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างมีเมตตากรุณาเป็นพื้นฐาน และนำมาซึ่งความสงบสุขทั้งแก่ตนเองและสังคมตามมา

อย่างไรก็ตาม โดยปกติแล้วพรหมวิหารธรรมมักถูกตีความว่าเป็นธรรมะสำหรับผู้ใหญ่หรือผู้ปกครอง ดังเช่นคำกล่าวที่ว่า “พรหมวิหารธรรม หมายถึง ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของผู้ใหญ่ มีธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ” (พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ปัญญา อินทปญญมหาเถระ), 2551: 84; พระครูนิวริฐฐราทร (นิมิตร จนฺทรสี), 2552) และในบทความทางวิชาการบางเรื่องก็กล่าวว่า “พรหมวิหาร 4 หมายถึง คุณธรรมสำหรับเป็นที่อยู่ของจิตใจแห่งพรหม คือ ผู้ใหญ่หรือผู้ประเสริฐ เป็นธรรมเป็นที่อยู่ซึ่งมีทั้งความดีและความสุข” (ลิขิตา เถลิหมพลโยธิน และคณะ, 2560: 166) นอกจากนี้ ในสื่อออนไลน์ต่างๆ ก็ยังพบเห็นข้อความทำนองเดียวกัน ตัวอย่างเช่น ในสยามรัฐออนไลน์ ที่เขียนว่า “คำว่า ‘พรหมวิหาร’ คือ คุณธรรมของผู้ใหญ่ ผู้ปกครอง หรือหัวหน้า” (อุทัย บุญเย็น, 2562) ซึ่งแสดงให้เห็นว่ามีคนไทยจำนวนไม่น้อยเลยที่เข้าใจว่าพรหมวิหารธรรมเป็นคุณธรรมสำหรับผู้ใหญ่หรือผู้ปกครองเท่านั้น จึงไม่น่าแปลกใจที่ในสังคมไทยมักมีวลีที่แสดงนัยถึงความคาดหวังที่สังคมมีต่อผู้ใหญ่หรือผู้ปกครองเกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก ตัวอย่างเช่น พ่อแม่ควรเป็นพรหมของลูก ครูอาจารย์ควรเมตตาต่อลูกศิษย์ ท่านนายกฯ ควรเห็นใจประชาชน เป็นต้น ในขณะที่ไม่ค่อยเห็นการเรียกร้องให้เยาวชนหรือผู้ใต้ปกครองทั้งหลายรู้จักมีเมตตาหรือเห็นอกเห็นใจผู้ใหญ่หรือผู้ปกครองของตนเลย นอกจากนี้ การตีความดังกล่าวอาจนำมาซึ่งข้อสงสัยหลายประการ อาทิเช่น ถ้าผู้ปกครองทุกคนมีพรหมวิหารธรรมแล้วแต่ผู้ใต้ปกครองไม่มีคุณธรรมดังกล่าว การอยู่ร่วมกันในสังคมจะมีความสุขสงบได้จริงหรือและผู้ใหญ่หรือผู้ปกครองจำเป็นต้องปลูกฝังพรหมวิหารธรรมให้แก่ลูกหลานหรือผู้ใต้บังคับบัญชาหรือไม่ เป็นต้น ดังนั้น บทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ความกระจ่างเกี่ยวกับพรหมวิหารธรรมในมุมมองของพระพุทธศาสนา และแนวทางในการพัฒนาพรหมวิหารธรรม เพื่อให้ทุกคนในสังคมเกิดความสงบสุขภายในใจและสามารถใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีสันติสุขอันยั่งยืนสืบไป

มโนทัศน์เกี่ยวกับพรหมวิหารธรรม

ในบทความนี้ จะขอกล่าวถึงพรหมวิหารธรรมใน 3 ประเด็น กล่าวคือ 2.1 ความสำคัญของพรหมวิหารธรรมต่อการบรรลุเป้าหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา 2.2 องค์ประกอบของพรหมวิหารธรรมและการพัฒนาพรหมวิหารธรรม และ 2.3 ความหมายและการตีความพรหมวิหารธรรม

2.1 ความสำคัญของพรหมวิหารธรรมต่อการบรรลุเป้าหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา

ถึงแม้พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะทรงยกย่องพรหมวิหารธรรมว่าเป็นธรรมอันประเสริฐเพราะเป็นธรรมที่หาโทษมิได้ (อภ.ส.อ. (ไทย) 75/190/534)¹ ก็มีได้หมายความว่า การเข้าถึงพรหมวิหารธรรมจะเป็นเป้าหมายสูงสุดทางพระพุทธศาสนา หากแต่เป็นการเข้าถึงนิพพานอย่างที่เราทราบกันอยู่ทั่วไป ด้วยเหตุนี้ ในสมัยพุทธกาลเมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงทราบว่าพระสารีบุตรซึ่งแนะนำอนุชาภิพราหมณ์ให้บำเพ็ญพรหมวิหารธรรมเพื่อให้ได้ไปเกิดในพรหมโลก พระองค์จึงทรงตำหนิพระสารีบุตรว่า “สารีบุตร ทำไมเธอจึงประดิดฐานธัญชาภิพราหมณ์ไว้ในพรหมโลกชั้นต่ำ ในเมื่อยังมีกิจอันพึงทำอันยิ่งขึ้นไปได้” (ม. ม. (ไทย) 21/703/401) เพราะเมื่อบุคคลได้เกิดในพรหมโลกแล้ว วันหนึ่งก็ต้องกลับมาเวียนว่ายตายเกิดอีกจนกว่าจะบรรลุนิพพาน อีกทั้ง การเกิดในพรหมโลกนั้นอาจใช้เวลานับล้าน ๆ ปีกว่าจะจติและได้ลงมาเกิดเป็นมนุษย์อีกครั้งจึงถือเป็นการเสียเวลา ทั้งนี้ ในสมัยพุทธกาลยังมีอีกหลายบุคคลที่เจริญพรหมวิหารธรรมแล้วได้ไปเกิดยังพรหมโลก อาทิเช่น พระเจ้าสุทิสสนะ (ที.ม. (ไทย) 13/180/488) และ มหาโควินทพราหมณ์ (ที.ม. (ไทย) 14/234/34) เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้การพัฒนาจิตให้ถึงพร้อมด้วยพรหมวิหารธรรมจะมีใช่เป้าหมายสูงสุดแต่ก็ถือเป็นปัจจัยที่เอื้อให้บุคคลบรรลุนิพพานอันเป็นเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา เนื่องจากพรหมวิหารธรรมนั้นจัดอยู่ในสัมมาสังกัปปะ (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต), 2541: 756) ซึ่งเป็นมรรคข้อหนึ่งในมรรคมีองค์ 8 อันเป็นปัจจัยสำคัญต่อการบรรลุมรรค ผล นิพพาน ดังที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสกับพระอานนท์ ความว่า “มรรคมีองค์ 8 เป็นอริยะนี้แล คือ สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ กัลยาณวัตรที่เราตั้งไว้ในบัดนี้ นี้แลย่อมเป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย ความคลายกำหนัด เพื่อดับสนิท เพื่อสงบระงับ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อพระนิพพาน โดยส่วนเดียว” (ม. ม. (ไทย) 21/463/76) นอกจากนี้ การบำเพ็ญพรหมวิหารภาวนายังทำให้บุคคลสามารถบรรลุธรรมเป็นพระอริยบุคคลในระดับอนาคามีได้อีกด้วย (อง. ทสก. (ไทย) 38/196/482-483) ดังนั้น พรหมวิหารธรรมจึงเป็นธรรมอันประเสริฐที่ทุกคนควรเสริมสร้างให้มีขึ้น ถึงแม้บางคนอาจมิได้หวังที่จะได้มรรค ผล นิพพานแต่ประการใด แต่การที่บุคคลมีพรหมวิหารธรรมในใจแล้วย่อมนำมาซึ่งอานิสงส์ 11 ประการ ดังที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ ความว่า “หลับเป็นสุข 1 ตื่นเป็นสุข 1 ไม่ฝันร้าย 1 เป็นที่รักของพวกมนุษย์ 1 เป็นที่รักของพวกอมมนุษย์ 1

¹ พระไตรปิฎกในบทความนี้ คือ พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาแปล ชุด 91 เล่ม ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย ปี พ.ศ. 2534

เทพยดารักษา 1 ไฟก็ดี ยาพิษก็ดี ศัสตราก็ดี ไม่ต้องบุคคลนั้น 1 จิตตั้งมั่นได้รวดเร็ว 1 สีหน้าผุดผ่อง 1 ไม่หลงทำกาลละ 1 เมื่อยังไม่บรรลुकุณวิเศษที่ยิ่งขึ้นไปย่อมเกิดในพรหมโลก 1” (วินย. (ไทย) 10/1004/517) ดังนั้น เมื่อพิจารณาในมุมกลับ ถ้าบุคคลยังมีได้อานิสงส์เหล่านี้อย่างครบถ้วนยามใดก็ตาม เช่น นอนไม่หลับ หรือ ไม่ค่อยมีสมาธิในการทำงาน อาจสะท้อนให้เห็นว่าบุคคลนั้นยังไม่สามารถเข้าถึงพรหมวิหารธรรมในยามนั้น ซึ่งบุคคลพึงตระหนักรู้ในตนเอง และพยายามสร้างเสริมพรหมวิหารธรรมในใจของตนให้เจริญงอกงามโดยเร็ว เพื่อจะได้ดำเนินชีวิตอย่างเป็นสุขทั้งยามหลับและยามตื่น

2.2 องค์ประกอบของพรหมวิหารธรรมและการพัฒนาพรหมวิหารธรรม

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึง องค์ประกอบของพรหมวิหารธรรม ดังต่อไปนี้

๑. เมตตา (Mettā) คือ ความรัก ความปรารถนาดีอยากให้เขามีความสุข มีจิตอันแผ่เมตรี และคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั่วหน้า
๒. กรุณา (Karunā) คือ ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ ใฝ่ใจในอันจะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์
๓. มุทิตา (Muditā) คือ ความยินดี ในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข จิตผ่องใสบันเทิง กอปรด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอ ต่อสัตว์ทั้งหลายที่ดำรงอยู่ในปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุข เจริญงอกงามยิ่งขึ้นไป
๔. อุเบกขา (Upekkhā) คือ ความมีใจเป็นกลาง อันจะทำให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง พิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้ว อันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุอันตนประกอบ พร้อมทั้งจะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม รวมทั้งรู้จักวางเฉยสงบใจมองดู ในเมื่อไม่มีกิจที่ควรทำ เพราะเขารับผิดชอบตนได้ดีแล้ว เขาสมควรรับผิดชอบตนเอง หรือเขาควรได้รับผลอันสมกับที่รับผิดชอบของตน (อง.ปญจก. (ไทย) 22/192/202-203, อภิ.ส. (ไทย) 34/190/78-80, พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), 2556: 124)

จากองค์ประกอบทั้ง 4 ข้อของพรหมวิหารธรรมข้างต้น จะเห็นได้ว่าในยามที่สภาพการณ์ของการอยู่ร่วมกันเป็นไปอย่างปกติสุข แต่ละบุคคลก็พึงปรารถนาดีต่อกัน (เมตตา) ในยามที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเกิดความทุกข์ยากลำบาก บุคคลที่เหลือก็ควรให้ความช่วยเหลือดูแลกัน (กรุณา) ส่วนในยามที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีความเจริญก้าวหน้าในชีวิต บุคคลที่เหลือก็ควรพลอยรู้สึกชื่นชมยินดีไปด้วย (มุทิตา) และในยามที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งสามารถดูแลตนเองได้เป็นอย่างดีแล้ว บุคคลที่เหลือก็ควรวางใจ (อุเบกขา) ดังตัวอย่างของบิดามารดาผู้เป็นพรหมของลูก ที่อธิบายไว้ในอรรถกถาพรหมสูตร อังคุตรนิกาย ติกนิบาต ความว่า

ในเวลาที่ยุตรยังอยู่ในท้อง บิดามารดาจะเกิดเมตตาจิตอย่างนี้ว่า เมื่อไรหนอ เราจะได้เห็นบุตรน้อยปลอดภัย มีอวัยวะน้อยใหญ่ครบบริบูรณ์. แต่เมื่อใดบุตรน้อยนั้นยัง

เยาว์ นอนแบบเบาะ มีเลือดไรต์ต่อม นอนกระสับกระส่าย ส่งเสียงร้องจ้า เมื่อนั้น บิดามารดาครั้งได้ยินเสียงบุตรนั้น จะเกิดความกรุณา. แต่ในเวลามีบุตรวิ่งเล่นไปมา หรือในเวลาที่บุตรตั้งอยู่ในวัยหนุ่มวัยสาว บิดามารดา มองดูแล้ว จะมีจิตอ่อนไหว บันเทิง เริงใจ เหมือนกับสำลี และปุยนุ่นที่เขาตีตั้ง 100 ครั้ง หย่อนลงในฟองเนยใส เมื่อนั้น บิดามารดาจะมีมุทิตา (จิต). แต่เมื่อใด บุตรเริ่มมีครอบครัว แยกเรือน ออกไป บิดามารดาจะรู้สึกวางใจ ว่าบัดนี้ บุตรของเราจะสามารถ จะเป็นอยู่ได้ตาม ลำพัง เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้ว เวลานั้น บิดามารดาจะมีอุเบกขา. (อง.ตัก.อ. (ไทย) 34/470/107)

อย่างไรก็ตาม ยังมีอีกหลายกรณีที่บุคคลพึงมีอุเบกขา อาทิเช่น ในยามที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้รับความทุกข์หรือวิบากต่างๆ โดยบุคคลที่เหลือมีโอกาสช่วยได้ บุคคลที่เหลือก็ควรยอมรับสิ่งที่เกิดขึ้น ดังเช่นคุณหมอมือที่พยายามยืดชีวิตของผู้ป่วยจนสุดความสามารถแล้ว แต่ผู้ป่วยไม่ฟื้นขึ้นมาอีก ถึงแม้คุณหมออาจจะรู้สึกเสียใจมากในช่วงแรก แต่ก็ควรยอมรับความเป็นไปที่เกิดขึ้นและกลับมาดูแลใจของตนเองให้สงบเพื่อที่จะได้ช่วยเหลือผู้ป่วยคนอื่นๆ ต่อไป แม้แต่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ได้ทรงช่วยเหลือผู้ประสบความทุกข์ร้อนทุกคน ถึงแม้พระองค์จะทรงทราบล่วงหน้าแล้วว่าบุคคลใดจะมีวิบากมาถึงเมื่อไรและอย่างไร พระองค์ก็ได้เข้าไปแทรกแซงการทำงานของกฎแห่งกรรม ตัวอย่างเช่น กรณีของพระเทวทัตที่ถูกธรณีสูบเพราะอนันตริยกรรมที่กระทำต่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและคณะสงฆ์ (ขุ.ธ.อ. (ไทย) 40/11/189-199) แต่ในบางกรณีที่พระองค์ทรงเล็งเห็นว่ายังพอช่วยได้ เพราะผลกรรมยังมิได้สุกงอมจนสายเกินแก้ พระองค์ก็จะทรงให้การช่วยเหลือ ตัวอย่างเช่น กรณีขององคุลิมาล ผู้ที่เคยเข่นฆ่าผู้คนมามากมายเพราะความหลงผิด แต่เมื่อได้ฟังคำพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้วกลับตัวกลับใจ เลิกฆ่าผู้คน แล้วออกบวชจนในที่สุดก็บรรลุพระอรหันต์ (ม.ม. (ไทย) 21/525/143-145) เป็นต้น

นอกจากนี้ ถ้าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้รับความสำเร็จก้าวหน้ามาด้วยวิธีการที่ไม่ถูกต้อง บุคคลก็ไม่ควรยินดีด้วย แต่ควรวางเฉย ดังที่สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ได้กล่าวไว้ว่า “มุทิตาที่ผิดก็เช่น ไปพลอยยินดีด้วยการได้การถึงที่ไม่สมควรทั้งหลาย” (สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, 2562: 16) ตัวอย่างเช่น นักการเมือง ก. ฉ้อราษฎร์บังหลวงจนร่ำรวย บุคคลที่ทราบเรื่องก็ไม่ควรยินดีด้วย และถ้าตนอยู่ในฐานะที่จะสามารถกล่าวตักเตือนนักการเมือง ก. ได้ก็พึงกระทำด้วยความเมตตากรุณา เพื่อที่เขาจะได้ไม่กระทำผิดต่อชาติบ้านเมืองให้เกิดบาปโทษแก่ตนเองอีก แต่ถ้าไม่อยู่ในฐานะที่จะกระทำเช่นนั้นได้ก็ควรวางใจเป็นกลางหรือรักษาใจตัวเองให้กลับมาสงบสุขดังเดิม อีกทั้ง ยังไม่ควรเกิดความรู้สึกโกรธหรือเกลียดชัง นักการเมืองคนดังกล่าวจนจิตใจของตนเองต้องหมวมองหรือจมอยู่กับความรู้สึกเช่นนั้นเป็นเวลานาน ดังนั้น จึงอาจพอสรุปได้ว่าบุคคลพึงอุเบกขาในสถานการณ์ที่ไม่เหมาะแก่การแสดงออกซึ่งความเมตตา กรุณา และมุทิตานั้นเอง

อันที่จริงการเจริญพรหมวิหารธรรมในแต่ละข้อนั้นช่วยระงับกิเลสหรืออกุศลจิตได้ ดังนี้ 1) เมตตา ช่วยระงับราคะ (ความใคร่) และพยาบาท 2) กรุณา ช่วยระงับโทมนัส และวิหิงสา (เบียดเบียน) 3) มุทิตา ช่วยระงับโสมนัส และอรติ (ไม่ยินดี ริษยา) และ 4) อุเบกขา ช่วยระงับอัญญาอนุเบกขา (เฉยเมย) ราคะ และปฏิฆะ (ขัดเคืองใจ) (อภิ. ส. อ. (ไทย) 75/190/534, พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), 2556: 126) จะเห็นได้ว่าการเจริญพรหมวิหารธรรมสามารถช่วยให้บุคคลพัฒนาจิตใจของตนให้พ้นจากกิเลสเหล่านี้ได้ ถึงแม้จะเป็นช่วงระยะเวลาหนึ่งก็ตาม แต่ในทางปฏิบัตินั้นการเอาชนะกิเลสแต่ละส่วนก็มีใช้เรื่องที่จะกระทำกันได้โดยง่าย ตัวอย่างเช่น ถ้าเรากำลังอิจฉาเพื่อนคนหนึ่งที่ได้ผลการเรียนดีกว่าเรา เราอาจจะลองคิดว่าเพื่อนคนนี้เขาตั้งใจเรียนกว่าเราก็สมควรแล้วที่เขาจะได้ผลการเรียนดีกว่า แต่ถ้าเราเองก็รู้สึกที่ตัวเราก็คงตั้งใจเรียนเช่นกัน เราอาจจะลองนึกถึงคำสอนของคุณพ่อคุณแม่ที่เคยบอกเราว่า “การอิจฉาคนอื่นเป็นสิ่งไม่ดี และไม่ทำให้ชีวิตของตัวเองดีขึ้น” เป็นต้น²

จากตัวอย่างข้างต้น จะสังเกตเห็นว่าการพยายามระงับกิเลส เช่น ความอิจฉาริษยา ดังกล่าวนั้นมักต้องใช้ปัญญาในสองส่วน คือ สุตมยปัญญา (ปัญญาเกิดจากการสดับเล่าเรียน) และจินตามยปัญญา (ปัญญาเกิดจากการคิดพิจารณา) (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2556: 232) เพื่อให้จิตใจของตนเองคลายความอิจฉาจนกลับมาสู่สภาวะปกติได้ในที่สุด ด้วยเหตุนี้ ถ้าบุคคลใดได้ฝึกเจริญพรหมวิหารธรรมอย่างสม่ำเสมอ บุคคลนั้นก็พลุดพ้นจากการเป็นทาสของกิเลสเหล่านี้ได้เร็วขึ้น และบุคคลดังกล่าวก็จะได้ชื่อว่าเป็นผู้ที่มีความเมตตาต่อตัวเองอีกด้วย เพราะไม่ปล่อยให้ตัวเองทุกข์เพราะกิเลสเหล่านี้เป็นเวลานาน นั่นเอง นอกจากนี้ ตัวอย่างข้างต้นยังทำให้ได้ข้อสังเกตอีกประการหนึ่ง คือ ปัจจัยสำคัญที่อยู่เบื้องหลังการเกิดปัญหาดังกล่าว คือ สติของตัวเองที่ระลึกว่าตนเองกำลังรู้สึกอิจฉาอยู่ ทั้งนี้ ถ้าบุคคลยังไม่รู้ว่าตนเองกำลังทุกข์เพราะความอิจฉาผู้อื่นอยู่ บุคคลนั้นก็คงต้องทุกข์เพราะความอิจฉาในใจไปอีกนาน หรืออาจลงมือกระทำการต่างๆ ด้วยอิทธิพลของความอิจฉาดังกล่าว ซึ่งทำให้เกิดบาปโทษต่อตัวเองมากขึ้นอีก เป็นต้น

สำหรับการพัฒนาพรหมวิหารธรรมให้เกิดขึ้นใจของบุคคลนั้น ในหนังสือวิสุทธิมรรคแปล ได้กล่าวไว้อย่างชัดเจนว่า บุคคลพึงเจริญเมตตาต่อตนเองเป็นอันดับแรก จากนั้นค่อยแผ่ไปยังบุคคลอันเป็นที่รัก บุคคลที่เป็นกลางๆ และบุคคลที่เป็นศัตรูกัน ตามลำดับ สำหรับพรหมวิหารข้ออื่นๆ ก็เป็นไปในทำนองเดียวกัน (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2510 : 160-224)³ ดังนั้น ถ้าบุคคลไม่สามารถเมตตาแม้กระทั่งตนเองได้ก็คงเป็นไปได้ยากแล้วที่จะมีเมตตาต่อผู้อื่น และลักษณะสำคัญประการหนึ่งของผู้มีเมตตาต่อตนเองก็คือ เป็นผู้ที่ไม่ทำร้ายผู้อื่นให้ตนเองต้องได้รับบาปโทษในภายหลัง ดังที่พระสัมมาสัม

² นอกจากนี้ ยังมีอุบายต่างๆ ที่บุคคลสามารถนำมาใช้ในการพัฒนาพรหมวิหารธรรม เช่น การคิดว่าทุกคนเป็นเพื่อนร่วมทุกข์ และการคิดถึงกฎแห่งกรรม เป็นต้น ซึ่งสามารถอ่านเพิ่มเติมได้ในหนังสือวิสุทธิมรรคแปล ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย หัวข้อพรหมวิหารนิตย

³ อันที่จริง ในการพัฒนาพรหมวิหารธรรมนั้นยังมีรายละเอียดเกี่ยวกับบุคคลที่ไม่ควรแผ่พรหมวิหารธรรมให้เป็นลำดับแรกๆ และบุคคลที่ไม่ควรแผ่พรหมวิหารให้เลย ซึ่งสามารถอ่านเพิ่มเติมได้ในหนังสือวิสุทธิมรรคแปล ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย หัวข้อพรหมวิหารนิตย

พุทธเจ้าทรงตรัสว่า “บุคคลค้นหาด้วยจิตตลอดทุกทิศ ไม่ได้พบใครซึ่งเป็นที่รัก ยิ่งกว่าตนในที่ไหนๆ เลย สัตว์ทั้งหลายเหล่านี้ก็รักตนมากเช่นนั้นเหมือนกัน เพราะฉะนั้น ผู้รักตนจึงไม่ควรเบียดเบียนผู้อื่น” (ส.ส. (ไทย) 24/348/436) สำหรับพรหมวิหารข้ออื่นๆ บุคคลก็พึงเจริญในตนเองก่อน เช่นเดียวกัน อย่างไรก็ตาม การพัฒนาพรหมวิหารธรรมแต่ละข้อนั้นก็มิใช่จะเกิดผลสัมฤทธิ์ (สมบัติ) เสมอไป บางครั้งอาจเกิดความผิดพลาดหรือไม่สำเร็จผล (วิบัติ) ได้ ตัวอย่างเช่น ถ้าบุคคลพยายามนึกถึงข้อดีของเพื่อนต่างเพศคนหนึ่งที่เคยไม่ชอบ แต่เมื่อมองเห็นข้อดีจำนวนมากของเขาจึงเกิดความเสน่หา (ราคะ) ขึ้นมา ซึ่งเป็นเหตุของความลุ่มหลงและความลำเอียงตามมาได้โดยง่าย ดังที่พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต) ได้กล่าวไว้ว่า “ความเสน่หาจึงถือเป็นวิบัติของเมตตา ความโศกเศร้าเป็นวิบัติของกรุณา ความสนุกสนานเป็นวิบัติของมุทิตา และความเฉยเมยเป็นวิบัติของอุเบกขา” (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต), 2556: 126) ซึ่งถ้าผู้ที่พยายามฝึกฝนตนเองไม่รู้เท่าทันอาจกำลังเข้าใจผิดคิดว่าตนเองเข้าถึงพรหมวิหารธรรมแล้ว ทั้งที่จริงตนเองกำลังเผชิญอยู่กับกิเลสอีกชุดหนึ่ง ดังนั้น การมีสติระลึกถึงฐานะของจิตใจตนเองจึงเป็นสิ่งจำเป็นยิ่งต่อการพัฒนาพรหมวิหารธรรมดังกล่าว

2.3 ความหมายและการตีความพรหมวิหารธรรม

ในพจนานุกรมศัพท์ศาสนาสากล ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้รวบรวมความหมายของพรหมวิหารธรรมไว้ 3 นัย อันได้แก่

นัยหนึ่งว่า เป็นธรรมเครื่องอยู่ของพรหม เครื่องอยู่อย่างพรหม และทำให้เป็นพรหม เสมอด้วยพรหม โดยมุ่งประเด็นที่ว่า เมื่อผู้บำเพ็ญสมาธิ เจริญเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขาแล้ว ย่อมส่งผลให้บรรลุญาณได้ตามลำดับ...

นัยหนึ่งว่า เป็นธรรมเครื่องอยู่ของผู้ประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ หลักความประพฤติที่ประเสริฐ เมื่อมีธรรม 4 ประการนี้ประจำใจแล้ว ย่อมมีความรักสรรพสัตว์ปรารถนาช่วยสรรพสัตว์ที่ประสบทุกข์ให้พ้นทุกข์ ไม่ริษยาในความได้ดีมีสุขของสรรพสัตว์ และวางใจเป็นกลางได้เมื่อช่วยสรรพสัตว์นั้นๆ ไม่สำเร็จ

นัยหนึ่งว่า ธรรมเครื่องอยู่ของผู้เป็นใหญ่ คือ ผู้นำหรือผู้ปกครอง โดยมุ่งให้ผู้นำหรือผู้ปกครองมีความรัก ความปรารถนาดีต่อผู้ใต้บังคับบัญชาเป็นพื้นฐาน ช่วยเหลือเขาเมื่อเขาประสบความทุกข์ ยินดีด้วยเมื่อเขาได้รับความสำเร็จ และวางใจเป็นกลางไม่ตกอยู่ในอคติ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2552: 120)

จากความหมายของพรหมวิหารธรรมข้างต้น เมื่อกล่าวโดยย่อจะทำให้พบว่าพรหมวิหารธรรมมีความหมาย 3 นัย คือ 1) เป็นธรรมเครื่องอยู่ของพรหม 2) เป็นธรรมเครื่องอยู่ของผู้ประเสริฐ และ 3) ธรรมเครื่องอยู่ของผู้เป็นใหญ่ คือ ผู้นำหรือผู้ปกครอง ซึ่งความหมายตามนัยที่ 1) นั้นมีกล่าวไว้ชัดเจนในสังคีตสูตร ในพระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค ความว่า “วิหารธรรม 3 ได้แก่ 1. ทิพพิหาร ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของเทวดา 2. พรหมวิหาร ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพรหม 3. อริยวิหาร

ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพระอริยะ” (ที.ปา. (ไทย) 16/228/177) และพระสัมมาสัมพุทธเจ้ายังทรงตรัสขยายความไว้ในอุโปสถสูตร ในพระสุตตันตปิฎก อังคุตรนิกาย จตุกนิบาต ความว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็อย่างไร ภิกษุจึงชื่อว่าถึงความ เป็นพรหม ภิกษุในธรรมวินัยนี้ มีใจประกอบด้วยเมตตา... กรุณา... มุทิตา... อุเบกขาแผ่ไปสู่ทิศหนึ่งอยู่ ทิศที่สอง ทิศที่สาม ทิศที่สี่ ก็เหมือนกัน ตามนัยนี้ ทั้งเบื้องบน เบื้องล่าง เบื้องขวาง แผ่ไปตลอดโลก ทัวสัตว์ทุกเหล่า ในที่ทุกสถาน... อย่างนี้แล ภิกษุจึงชื่อว่าถึงความ เป็นพรหม” (อง.จตุกก (ไทย) 35/190/466-467) ซึ่งแสดงให้เห็นว่า พรหมย่อมมีคุณธรรม 4 ประการ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขาต่อสรรพสัตว์ทั้งหลายอยู่ตลอดเวลา ดังนั้น ถ้าบุคคลใดมีจิตใจที่ประกอบด้วยคุณธรรมทั้ง 4 ประการนี้ ย่อมได้ชื่อว่าเป็นผู้ที่เข้าถึงความเป็นพรหม หรือมีจิตใจดีงามอันไม่เป็นพิษเป็นภัยกับใครเช่นเดียวกับพรหม

ในทำนองเดียวกัน ความหมายตามนัยที่ 2) นั้นก็มีหลักฐานสนับสนุนอย่างชัดเจนในพระไตรปิฎก ตัวอย่างเช่น ในอรรถกถาปุณณสูตร ในพระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตก ความว่า “บทว่า พรหม ความว่าชื่อว่า พรหม เพราะอรรถว่าเป็นผู้ประเสริฐกว่าสัตว์ชั้นกามาวจร และเพราะอรรถว่าเกิดจากพรหมวิหารธรรม เพราะงอกงามด้วยคุณธรรมอย่างนั้นๆ” (ขุ.อติ.อ. (ไทย) 45/200/147) และในอรรถกถาพรหมสูตร ในพระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตก ความว่า “คำว่า พรหม เป็นชื่อของผู้ประเสริฐที่สุด. อธิบายว่า มารดาและบิดาทั้งหลายจะไม่ละทิ้งภาวนา 4 อย่าง คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขาในบุตรทั้งหลาย เหมือนทำมหาพรหมไม่ละทิ้งภาวนา 4 อย่าง ฉะนั้น” (ขุ.อติ.อ. (ไทย) 45/286/670) ซึ่งจะสังเกตเห็นว่า ความหมายตามนัยนี้ คำว่า “ผู้ประเสริฐ” ดังกล่าวก็ได้มาจากความเข้าใจในทัศนะเกี่ยวกับพระพรหมในพระพุทธศาสนาซึ่งถือเป็นภพภูมิของเทวดาชั้นสูงกว่าเทวดาโดยทั่วไปที่อยู่ในชั้นกามาวจร และเป็นผู้มีจิตที่ประกอบไปด้วยคุณธรรมทั้งสี่ประการดังกล่าว เป็นสำคัญ

ด้วยเหตุนี้ พ่อแม่ที่มีคุณธรรมทั้งสี่ประการนั้นจึงได้ชื่อว่าเป็นพรหมของลูก ทั้งนี้ ไม่เพียงแต่บุคคลในกลุ่มพ่อแม่เท่านั้นที่สามารถเข้าถึงพรหมวิหารธรรมได้ บุคคลทั่วไปก็สามารถพัฒนาจิตใจให้ถึงพร้อมด้วยพรหมวิหารธรรมและได้ชื่อว่าเป็นพรหมของผู้อื่นได้เช่นกัน ตัวอย่างเช่น คุณครูท่านใดที่มีเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขาต่อลูกศิษย์ ก็ถือได้ว่าคุณครูท่านนั้นเป็นพรหมของลูกศิษย์ เป็นต้น ในทางกลับกัน ถึงแม้บุคคลกลุ่มหนึ่งจะได้ชื่อว่าเป็นพ่อแม่แล้วก็ใช่ว่าพ่อแม่ทุกคนจะเป็นพรหมของลูกได้ ดังปรากฏหลักฐานในข่าวสารอยู่เป็นระยะๆ ว่ามีพ่อแม่บางครอบครัวที่กระทำทารุณทั้งทางกายและทางใจต่อลูกของตน บ้างก็ทำแท้งเสียก่อนที่ลูกจะมีโอกาสได้ลืมตาดูโลก และบ้างก็ทอดทิ้งลูกของตนให้เผชิญชีวิตที่ยากลำบากเพียงลำพัง เป็นต้น ดังนั้น การเป็นพรหม หรือ ผู้ประเสริฐ จึงมิได้ขึ้นอยู่กับตำแหน่ง หน้าที่ หรือบทบาททางสังคมของบุคคล หากแต่ขึ้นอยู่กับคุณธรรมภายในใจของบุคคล เป็นสำคัญ

นอกจากนี้ ความหมายของพรหมวิหารธรรมตามนัยที่ 2) นี้ยังสอดคล้องกับที่ปรากฏในคัมภีร์ วิสุทธิมรรคแปด ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย ซึ่งมีการกล่าวถึงพรหมวิหารธรรมไว้ว่า “ธรรมเหล่านั้น จัดว่าเป็นวิหารธรรมอันประเสริฐ เพราะภาวะที่เป็นความปฏิบัติชอบในสัตว์ทั้งหลาย อนึ่ง พรหมทั้งหลายเป็นผู้มีจิตหาโทษมิได้ โยคีทั้งหลายผู้ประกอบพร้อมด้วยธรรมเหล่านั้น ก็เป็นผู้ (มีจิต) เสมอด้วยพรหมอยู่เท่านั้น เพราะอรรถว่าเป็นธรรมประเสริฐประการ 1 เพราะความเป็นธรรมหาโทษมิได้ ประการ 1” (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2510: 226-227) อีกทั้งยังสอดคล้องกับที่พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต) ได้ให้ไว้ในพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม ความว่า “ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์ ธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักใจและกำกับความประพฤติ จึงจะชื่อว่าดำเนินชีวิตหมดจด และปฏิบัติตนต่อมนุษย์สัตว์ทั้งหลายโดยชอบ” (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), 2553:124) ซึ่งเป็นนิยามที่แสดงนัยว่าพรหมวิหารธรรมเป็นคุณธรรมที่ทุกคนพึงมี ไม่จำเพาะบุคคลกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งในสังคม ถ้าบุคคลใดมีหลักธรรมดังกล่าวเป็นหลักประจำใจแล้ว บุคคลนั้นย่อมเป็นผู้มีจิตใจประเสริฐและสามารถปฏิบัติต่อตนเองและผู้อื่นได้อย่างเหมาะสมในแต่ละสถานการณ์

สำหรับ ความหมายของพรหมวิหารธรรมตามนัยที่ 3) นั้น มีหลักฐานปรากฏในอรรถกถาสัมพุทธชาดก ในพระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก ที่ว่า “บทว่า พรหมว แปลว่า ผู้เป็นใหญ่” (ขุ.ชา.อ. (ไทย) 61/2478/640) และในอรรถกถาติกนิทเทส ในพระอภิธรรมปิฎก วิภังค์ ความว่า “คำว่า อีสสรนิมมานเหตุ ได้แก่ ชื่อว่า มีพระผู้เป็นใหญ่สร้างให้เป็นเหตุ อธิบายว่า ผู้เป็นใหญ่ คือ พระพรหม หรือ อปชาบดี นิमितสิ่งนั้นๆ ขึ้น จึงเสวยได้” (อภิ.วิ.อ. (ไทย) 78/936/925) ถึงแม้อรรถกถาดังกล่าวจะสนับสนุนความหมายที่ว่า “พรหมวิหารธรรม เป็น ธรรมเครื่องอยู่ของผู้เป็นใหญ่” แต่ยังไม่พบหลักฐานในพระไตรปิฎกว่า “ผู้เป็นใหญ่” นั้นหมายถึง ผู้นำ หรือผู้ปกครองเท่านั้น ทั้งนี้ ถ้าคำว่า “ผู้เป็นใหญ่” หมายถึง ผู้นำหรือผู้ปกครอง (เท่านั้น) ความหมายตามนัยที่ 3) นี้ก็จะไม่สอดคล้องกับความหมายตามนัยที่ 2) ซึ่งแสดงนัยว่าพรหมวิหารธรรมเป็นคุณธรรมอันประเสริฐที่ทุกคนพึงมี นอกจากนี้ ยังไม่พบหลักฐานสนับสนุนว่า คำว่า “ผู้เป็นใหญ่” หมายถึง ผู้ใหญ่ (เท่านั้น) อย่างที่หลายคนเข้าใจอีกด้วย ดังที่พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวไว้ในหนังสือพุทธธรรม ฉบับขยายความ ดังนี้

การที่กล่าวว่า เมตตา (รวมทั้งพรหมวิหารข้ออื่นๆ ด้วย) เป็นธรรมของผู้ใหญ่นั้น อันที่จริงความเดิมเป็น “ธรรมของท่านผู้เป็นใหญ่” คือ แปลคำว่า “พรหม” ในพรหมวิหารว่า “ท่านผู้เป็นใหญ่” พรหม หรือท่านผู้เป็นใหญ่ในที่นี้ หมายถึงผู้ประเสริฐ คือ ผู้มีจิตใจกว้างขวางยิ่งใหญ่ หรือยิ่งใหญ่ด้วยคุณธรรมความดีงาม มิใช่หมายถึงผู้ใหญ่ ในความหมายอย่างที่เข้าใจกันสามัญ ทุกคนควรมีพรหมวิหาร ทุกคนควรมีจิตใจ

กว้างขวางยิ่งใหญ่ ไม่เฉพาะผู้ใหญ่เท่านั้น (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), 2541: 754)

จากคำกล่าวของพระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต) ข้างต้น แสดงให้เห็นชัดเจนขึ้นว่า คำว่า “ผู้เป็นใหญ่” นั้น มิได้หมายถึงตัวบุคคล เช่น ผู้ใหญ่ ผู้นำ หรือผู้ปกครองในระดับต่างๆ หากแต่หมายถึงคุณธรรมของบุคคลเป็นสำคัญ ดังนั้น ถ้าบุคคลที่เป็นผู้ใหญ่ ผู้นำ หรือผู้ปกครองดังกล่าวไม่มีพรหมวิหารธรรมแล้วย่อมมีโอกาสเรียกได้ว่าเป็นผู้ประเสริฐ หรือผู้เป็นใหญ่ตามความหมายดังกล่าว ในทางกลับกัน ผู้ที่มีได้เป็นผู้ใหญ่ ผู้นำ หรือผู้ปกครองแต่อย่างใด หากมีจิตใจที่ถึงพร้อมด้วยพรหมวิหารธรรมก็ได้ชื่อว่าเป็นผู้ประเสริฐ หรือผู้เป็นใหญ่ได้ ตัวอย่างเช่น สุวรรณสาม ดังที่ปรากฏในสุวรรณสามชาดก ซึ่งเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายว่าเป็นอดีตชาติของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ทรงบำเพ็ญเมตตาบารมีโดยสุวรรณสามเป็นผู้มีความเมตตาตากรุณาต่อสรรพสัตว์ อีกทั้งยังคอยปรนนิบัติดูแลบิดามารดาที่ตาบอดเป็นอย่างดีอีกด้วย ถึงแม้ว่าวันหนึ่งสุวรรณสามจะถูกพระราชอาชญาแห่งกรุงพาราณสียิงลูกศรอาบยาพิษใส่ด้วยความโกรธแต่สุวรรณสามก็ได้โกรธเคืองพระราชอาชญาเลย ในใจคิดเป็นห่วงแต่บิดามารดาของตนว่าจะเป็นอย่างไรมีเมื่อตนต้องเสียชีวิตลง ดังที่สุวรรณสามกล่าวกับพระราชอาชญาว่า “ความทุกข์เพราะถูกพระองค์ยิงด้วยลูกศรนี้ หาเป็นความทุกข์ของข้าพเจ้านักไม่ เพราะความทุกข์นี้อันบุรุษจะต้องได้ประสบ บิดามารดาทั้งสองนั้นเป็นกำพร้าเสียใจ... ข้าพระองค์เคยหมั่นบำรุงบำเรอขนาดมือเท้าของท่านทั้งสอง บัดนี้ไม่เห็นข้าพระองค์ ท่านทั้งสองจักบ่นเรียกหาว่า พ่อสามๆ เทียวอยู่ในป่าใหญ่ ลูกศรคือความโศกที่สองนี้แหละ” (ขุ.ชา. (ไทย) 63/489/157) ซึ่งจะเห็นได้ว่า ถึงแม้สุวรรณสามจะเป็นเพียงเด็กคนหนึ่ง ที่มีใช้ผู้นำหรือผู้ปกครองแต่อย่างใด แต่มีจิตใจที่เปี่ยมไปด้วยความเมตตาต่อสรรพสัตว์ทั้งหลายอยู่เสมอ ไม่เว้นแม้แต่ผู้ที่พยายามทำร้ายตน ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่าสุวรรณสามเป็นผู้ประเสริฐหรือผู้เป็นใหญ่ตามความหมายดังกล่าว

ทั้งนี้ อาจมีผู้สงสัยว่าสุวรรณสามมีเพียงความเมตตาเหตุใดจึงควรยกย่องให้เป็นผู้ประเสริฐหรือผู้เป็นใหญ่ดังกล่าวข้างต้น อันที่จริงในพระพุทธศาสนาถือว่าเมตตาเป็นคุณธรรมสำคัญและเป็นพื้นฐานของพรหมวิหารธรรมข้ออื่นๆ ดังคำกล่าวที่ว่า “เพราะเหตุไร พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสเมตตาเท่านั้นว่าพิเศษถึงอย่างนี้. ตอบว่า เพราะเมตตาเป็นที่ตั้งของพรหมวิหารธรรมนอกนี้ และเพราะกัลยาณธรรมทั้งหมดมีทานเป็นต้นครบบริบูรณ์. ก็เมตตาอันนี้ มีความประพฤติกายอันเป็นประโยชน์เกื้อกูลในสัตว์ทั้งหลายเป็นลักษณะ... ฝึกว่าเมตตาอันบุคคลเจริญแล้ว ทำให้มากแล้วโดยไม่ว่างเว้น เมื่อเป็นเช่นนั้น ภาวนามีกรุณาเป็นต้น ย่อมสำเร็จได้โดยง่ายทีเดียว” (ขุ.อติ.อ. (ไทย) 45/205/176) และจากการศึกษาสุวรรณสามชาดกโดยละเอียด ทำให้พบว่าการแสดงออกของสุวรรณสามในหลายๆ ตอนบ่งบอกถึงการมีพรหมวิหารธรรมข้ออื่นๆ ด้วย มิใช่มีเพียงความเมตตา ตัวอย่างเช่น การที่สุวรรณสามบิบนวดให้แก่บิดามารดาเพื่อบรรเทาอาการปวดเมื่อยตามร่างกายซึ่งแสดงให้เห็นถึงความกรุณา (ขุ.ชา. (ไทย) 63/489/157) เป็นต้น นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาจากเหตุการณ์ต่างๆ แล้ว ผู้เขียนคิดว่า

เมื่อสุวรรณสามฟื้นขึ้นมาแล้วพบว่าบิดามารดาของตนหายจากอาการตาบอดแล้ว ผู้เป็นบุตรที่ถึงพร้อมด้วยความเมตตายอมเกิดความรู้สึกลอยดีใจไปกับบิดามารดาที่พวกเขาหันกลับมามองเห็นได้อีกครั้งหนึ่ง ซึ่งแสดงถึงความมีเมตตา (ขุ.ชา.อ. (ไทย) 63/517/209) และภายหลังจากที่พระราชาทรงรับปากว่าจะทรงเลี้ยงดูบิดามารดาแทนสุวรรณสามแล้ว สุวรรณสามก็เลิกคร่ำครวญด้วยความอาลัยอาวรณ์ แล้วก้มกราบพระราชาก่อนที่จะหมดสติไป ซึ่งเป็นการแสดงออกซึ่งความหวังหรือหมดหวังหมดกังวลอันบ่งบอกถึงการมีอุเบกขา (ขุ.ชา.อ. (ไทย) 63/490/190) ด้วยเหตุนี้ จึงอาจกล่าวได้ว่า สุวรรณสามเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยพรหมวิหารธรรมจึงสมควรได้รับการยกย่องให้เป็นผู้ประเสริฐหรือผู้เป็นใหญ่ตามความหมายดังกล่าว

นอกจากนี้ พรหมวิหารธรรมยังมีอีกความหมายหนึ่งที่ได้จากการสัมภาษณ์พระครูภาวนาวิสุทธิคุณ วิ. (ชัชวาล ชินสโร) ซึ่งท่านได้อธิบายว่า “พรหมวิหารธรรม ก็คือ คุณธรรมของแทนพรหมอันมีพรหมเป็นผู้สร้าง ถ้าพรหมสามารถสร้างแทนพรหมให้อยู่ในสภาพที่ดีได้ พรหมย่อมอยู่เป็นสุข” (สัมภาษณ์, 2562) ดังนั้น ความหมายของพรหมวิหารธรรมดังกล่าวดูเหมือนว่าจะแตกต่างความหมายทั้งสามนัยที่กล่าวแล้วข้างต้น เพราะมิได้เน้นที่คุณธรรมของพระพรหมเอง หากแต่เน้นที่การมีคุณธรรมของแทนพรหมเป็นสำคัญ อีกทั้ง คำอธิบายดังกล่าวแสดงนัยถึงคู่ความสัมพันธ์ระหว่างพระพรหมกับแทนพรหม หรืออาจกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่า เป็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลผู้ดูแลกับบุคคลที่อยู่ในความดูแล ซึ่งไม่จำกัดว่าต้องเป็นความสัมพันธ์ระหว่างผู้ใหญ่กับผู้ย่อย ผู้นำกับผู้ตาม หรือผู้ปกครองกับผู้ใต้ปกครองเท่านั้น แต่หมายรวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนกับเพื่อน หรือสามีกับภรรยาด้วย เพราะเป็นบุคคลที่ต้องดูแลซึ่งกันและกัน ทั้งนี้ ถ้าบุคคลที่เป็นผู้ดูแลสามารถสร้างพรหมวิหารธรรมให้เกิดแก่บุคคลที่อยู่ในความดูแลของตนได้แล้ว บุคคลนั้นย่อมอยู่อย่างมีความสุข

ทั้งนี้ ถ้าพิจารณาให้ลึกลงไปอีกอาจพบว่าบุคคลคนหนึ่งอาจเป็นทั้งพรหมของบุคคลกลุ่มหนึ่งและเป็นแทนพรหมของบุคคลอีกกลุ่มหนึ่งก็เป็นได้ ตัวอย่างเช่น นายเอกเป็นลูก (แทนพรหม) ของพ่อแม่ (พรหม) แต่นายเอกมีอาชีพเป็นครู ดังนั้น เขาจึงเป็นพรหมของลูกศิษย์ของเขาด้วย ในขณะที่ลูกศิษย์ของเขาหลายคนก็เรียนอยู่ชั้นปีสูงๆ ก็เป็นรุ่นพี่ (พรหม) ของนักเรียนรุ่นน้อง (แทนพรหม) เป็นต้น นอกจากนี้ เมื่อนักเรียนรุ่นน้องดังกล่าวเรียนชั้นปีสูงขึ้น พวกเขาก็มีโอกาสได้เป็นพรหมของนักเรียนรุ่นน้องที่เรียนอยู่ชั้นต่ำกว่า ดังนั้น จะเห็นได้ว่าทุกคนมีโอกาสได้เป็นพรหมหรือผู้ที่มีหน้าที่ดูแลผู้อื่น จึงอาจกล่าวได้ว่า พรหมวิหารธรรมเป็นคุณธรรมสำหรับมนุษย์ทุกคน ทั้งนี้ สิ่งที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ เมื่อบุคคลอยู่ในฐานะพรหมแล้ว ก็พึงทำหน้าที่สร้างเสริมให้ผู้ที่อยู่ในความดูแลของตนมีพรหมวิหารธรรมตามไปด้วยจึงจะนำพาสังคมให้สงบสุขได้

นอกจากนี้ ชินสโร (ชัชวาล ชินสโร) ยังได้ขยายความไว้ในหนังสือ *พุทธวิหาร ศูนย์กลางการศึกษาวิปัสสนาธุระ* ดังมีใจความว่า พรหมนั้นทำหน้าที่เป็นผู้สร้าง คือ สร้างแทนพรหมหรือวิมานที่อยู่ของพรหม รวมทั้งทำหน้าที่ซ่อมเมื่อเห็นว่าวิมานเริ่มผุพัง โดยใช้เครื่องมือ 2 ประเภท คือ 1) หน้า

พรหม หรือ เครื่องมือในการตรวจดูแทนพรหม อันประกอบด้วย 4 หน้า คือ หน้าเมตตา หน้ากรุณา หน้ามุทิตา และหน้าอุเบกขา และ 2) อุปกรณ์ในการซ่อมสร้างแทนพรหม อันได้แก่ สังข์ คทา ตรีศูล และกงจักร (ชินสภเถระ (ชัชวาล ชินสโภ, 2559: 96 - 101) จะเห็นได้ว่า บุคคลมีหน้าที่ในการสร้าง และเสริมพรหมวิหารธรรมให้แก่บุคคลในความดูแล เช่นเดียวกับที่พระพรหมมีหน้าที่สร้างและซ่อม แทนพรหมของตนเอง ตัวอย่างเช่น ในกรณีของพ่อแม่ก็ควรสร้างให้ลูกๆ ทุกคนมีพรหมวิหารธรรม ถ้า ลูกคนใดขาดคุณธรรมข้อใดไป พ่อแม่ก็ควรสร้างให้เกิดขึ้นในใจของลูกคนนั้น และถ้าลูกคนใดมี คุณธรรมข้อใดน้อย พ่อแม่ก็ควรเสริมให้มากยิ่งขึ้น เป็นต้น เพื่อที่วันหนึ่งลูก ๆ เติบโตไปเป็นพรหมของ บุคคลอื่นจะได้สร้างเสริมพรหมวิหารธรรมนี้ให้แก่บุคคลอื่นต่อไป ซึ่งในอรรถกถาพรหมสูตร ในพระ สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทิกกิตบาต มีการกล่าวยกย่องบิดามารดาว่าเป็นครูคนแรกของบุตร (บุรพ จารย์) ดังนี้

บทว่า *บุรพพจริยาตี วุจฺจเร* ความว่า แท้จริง บิดามารดาทั้งหลาย จำเดิมแต่บุตรเกิด แล้ว ย่อมให้บุตรเรียน ให้บุตรสำเนียงว่า จงนั่งอย่างนี้ จงยืนอย่างนี้... คนนี้บุตร ควรเรียกพ่อ คนนี้บุตรควรเรียกพี่... บุตรควรทำสิ่งนี้ ไม่ควรทำสิ่งนี้ ควรเข้าไปหาคน ชื่อนั้น คนชื่อนั้นไม่ควรเข้าไปหา. ในเวลาต่อมา อาจารย์เหล่าอื่นจึงให้ศึกษาศิลปะ เรื่องช่าง ศึกษาศิลปะเรื่องม้า... อาจารย์อื่นให้อุปสมบท อาจารย์อื่นให้บรรลุนิสิตา ปัตติมรรค เป็นต้น. ดังนั้น อาจารย์เหล่านั้นแม้ทั้งหมด จึงชื่อว่า “ปัจฉาจารย์” ส่วน มารดาบิดาเป็นอาจารย์ก่อนกว่าทุกอาจารย์ (บุรพจารย์) (อง.ติก.อ. (ไทย) 34/470/107-108)

จากอรรถกถาข้างต้น แสดงให้เห็นว่า บิดามารดาได้มีหน้าที่เป็นผู้ให้กำเนิดบุตร และเป็น ผู้ดูแลเลี้ยงดูบุตรด้วยใจที่เปี่ยมไปด้วยพรหมวิหารธรรมเท่านั้น หากแต่ยังควรสอนบุตรให้รู้จักผิดชอบ ชั่วดีและมีคุณธรรมอีกด้วย ดังนั้น การสอนหรือส่งเสริมให้บุตรมีพรหมวิหารธรรมจึงควรเป็นหน้าที่ ของบิดามารดาเป็นเบื้องต้น ถ้าบุตรมีพรหมวิหารธรรมแล้ว เขาย่อมแสดงออกซึ่งสังคหัตถ์ 4 อันมี ทานเป็นต้น และมีแนวโน้มที่จะดูแลบิดามารดาด้วยความเต็มใจดังเช่นสุวรรณสาม แต่ถ้าบุตรคนใดที่ ไม่ได้รับการอบรมสั่งสอนให้มีคุณธรรมต่างๆ ดังกล่าวจากบิดามารดาเลย เขาก็อาจพัฒนาคุณธรรม เหล่านี้ได้เช่นกันถ้าเขามีญาติผู้ใหญ่หรือครูอาจารย์ที่ถึงพร้อมด้วยคุณธรรมดังกล่าว ในสมัยพุทธกาล พระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ได้แสดงพรหมวิหารธรรมแก่บุคคลต่างๆ อาทิเช่น พระราหุล ดังปรากฏในมหา ราหุลวาทสูตร (ม.ม. (ไทย) 20/145/283-284) และกาลามชน ดังปรากฏในกาลามสูตร (อง.ติก. (ไทย) 34/505/344-345) เป็นต้น

สำหรับประเด็นเกี่ยวกับเครื่องมือในการเสริมสร้างพรหมวิหารธรรมนั้น ชินสภเถระ (ชัชวาล ชินสโภ) ได้ยกตัวอย่างเรื่องการตรวจดูพรหมวิหารธรรมของแทนพรหมด้วยหน้าเมตตา ความว่า “หน้าเมตตา หน้าที่มีองดูด้วยความรัก อยากให้เป็นสุขทุกคน เอาไว้ตรวจดูแทนพรหมในส่วนเมตตา

ถ้าไม่มีก็สร้างขึ้น ถ้ามีแล้วเสียก็ซ่อมแซม ถ้าทำท่าจะเสื่อมก็ต้องป้องกันไว้ แต่พรหมก็ต้องระวังอย่าสวมผิวดหน้า เช่น เอาหน้ายักษ์ หน้าเปรต หน้าโลภะ หน้าราคะ ใส่เข้าไปตรวจดู เทียวแทนจะพัง ถึงไม่พังก็นั่งนอนลำบาก เพราะความคดโกงปลิ้นปล้อนของแทนพรหมแน่นอน” (ชินสกเถระ (ชัชวาล ชินสโร), 2559: 96) ตัวอย่างนี้แสดงนัยว่าการสร้างหรือซ่อมแทนพรหมในส่วนของเมตตา พระพรหมเองก็ต้องมีเมตตาเป็นพื้นฐานด้วย ถ้าไม่เช่นนั้นแล้วการสร้างหรือซ่อมในส่วนนี้ก็ไม่เป็นผล อีกทั้งยังอาจทำให้อกุศลธรรมอื่นๆ ของแทนพรหมเพิ่มขึ้นอีกด้วย ตัวอย่างเช่น พ่อคนหนึ่งอยากให้ลูกเป็นคนรักและเมตตาต่อสัตว์ แต่วันหนึ่งพ่อเห็นลูกกำลังรังแกสัตว์ จึงเข้าไปตักเตือนด้วยความโกรธจัด และตีลูกจนบาดเจ็บสาหัส ซึ่งจะเห็นว่า ถึงแม้ว่าผู้ที่เป็นพ่ออาจจะกระทำรุนแรงกับลูกด้วยความหวังดี แต่การกระทำดังกล่าวก็ไม่ทำให้ผู้ที่เป็นลูกเรียนรู้ว่าเมตตาเป็นอย่างไร เพราะพ่อสวมหน้ายักษ์เข้ามาตักเตือนลูก นอกจากนี้ ลูกอาจจะยังคงขบรังแกสัตว์ต่อไป โดยแอบทำเมื่อพ่อไม่อยู่บ้าน หรือใช้วิธีการเอาตัวรอดโดยการใส่ร้ายป้ายสีผู้อื่นว่าเป็นผู้กระทำเมื่อถูกพ่อจับได้ในภายหลัง ซึ่งเป็นการส่งเสริมให้กิเลสอื่นๆ ของลูกงอกงามมากขึ้นอีกด้วย

สำหรับพรหมวิหารธรรมในส่วนของกรุณา มุทิตา และอุเบกขา ก็เป็นไปในทำนองเดียวกัน คือ บุคคลที่ต้องการเสริมสร้างคุณธรรมเหล่านี้ให้แก่บุคคลอื่นจำเป็นต้องมีคุณธรรมเหล่านี้ในใจของตนเองก่อนจึงจะทำให้บุคคลอื่นเรียนรู้และปฏิบัติตามได้ ซึ่งสอดคล้องกับที่พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต) ได้กล่าวไว้ว่า “ในเมื่อทุกคนควรบำเพ็ญพรหมวิหาร ผู้ใหญ่ในฐานะที่เป็นตัวอย่างและเป็นผู้นำ ก็ควรอย่างยิ่งที่จะปฏิบัติให้ได้ก่อน” (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต), 2541: 754) ซึ่งจะเห็นได้ว่า ก่อนที่บุคคลจะไปพัฒนาพรหมวิหารข้อใดๆ ให้แก่ผู้อื่น บุคคลควรตรวจสอบพรหมวิหารธรรมในใจของตนเองเป็นเบื้องต้นก่อน เพราะถ้าจิตใจตนเองยังไม่มีคุณธรรมดังกล่าวแล้ว ย่อมเป็นไปได้ยากที่จะสามารถแสดงออกถึงความมีคุณธรรมเหล่านั้น หรือเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้อื่นได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบุคคลที่เป็นผู้นำระดับประเทศหรือเป็นที่รู้จักของผู้คนในสังคม เพราะการกระทำใดๆ ของบุคคลเหล่านั้นย่อมประจักษ์แก่สายตาของผู้คนเป็นจำนวนมาก

อย่างไรก็ตาม อาจมีผู้สงสัยว่าบุคคลที่เป็นผู้น้อยจะสามารถพัฒนาให้บุคคลที่เป็นผู้ใหญ่ทั้งหลายมีพรหมวิหารธรรมมากขึ้นได้หรือไม่ ซึ่งในประเด็นดังกล่าวพระครูภาวนาวิสุทธิคุณ วิ. (ชัชวาล ชินสโร) ได้ให้สัมภาษณ์ไว้ตอนหนึ่งว่า “โดยปกติแล้ว พรหมมีหน้าที่เป็นผู้สร้างพรหมวิหารธรรมให้แก่แทนพรหม ไม่ใช่หน้าที่ของแทนพรหมจะสร้างให้แก่พรหม แต่ถ้าแทนพรหมเห็นว่าพรหมมีหน้าใดหน้าหนึ่งบกพร่องแล้ว ก็คงทำได้เพียงบอกให้พรหมทราบเท่านั้น แต่สำหรับคนที่เห็นเพื่อนกันหรือสามิภรรยา กัน อาจผลัดทีกันเป็นพรหมและแทนพรหมได้ ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับสถานการณ์” (พระครูภาวนาวิสุทธิคุณ วิ. (ชัชวาล ชินสโร), 2562) จะเห็นได้ว่า ผู้ใหญ่มีหน้าที่ส่งเสริมให้ผู้น้อยมีพรหมวิหารธรรม แต่ถ้าผู้ใหญ่ท่านใดขาดพรหมวิหารธรรมบางประการ โดยทั่วไปก็มีหน้าที่ของผู้น้อยที่จะเข้าไปตักเตือน หากแต่เป็นหน้าที่ของเพื่อนที่ดี หรือสามิภรรยาของผู้ใหญ่ท่านนั้นจะพึงกระทำ

เพื่อให้ผู้ใหญ่ท่านนั้นถึงพร้อมด้วยพรหมวิหารธรรมมากขึ้น ตัวอย่างเช่น ในกรณีของสุวรรณสามข้างต้น เมื่อพระราชชาติได้สารภาพว่าตนเป็นผู้สังหารสุวรรณสามจนถึงแก่ความตายแล้ว มารดาของสุวรรณสามรู้สึกโกรธพระราชามาก บิดาของสุวรรณสามจึงพูดจาปลอบใจและให้ข้อคิดแก่ผู้เป็นภรรยาของตนว่า “บุตรที่รักอันหาได้ด้วยยาก ผู้ใดเลี้ยงเราทั้งสองผู้ตามัดในป่า บัณฑิตทั้งหลายย่อมสรรเสริญ บุคคลผู้ไม่โกรธในบุคคลผู้ฆ่าบุตรคนเดียวนั้น” (ขุ.ชา. (ไทย) 63/506/162) ทั้งนี้ หากผู้น้อยคนใดตัดสินใจกระทำการสิ่งที่มีโทษหน้าที่ของตนแล้ว ผู้น้อยคนดังกล่าวอาจต้องเสี่ยงต่อการถูกดำเนินหรือถูกลงโทษอย่างรุนแรงได้ถ้าผู้ใหญ่ท่านนั้นเกิดความไม่พอใจ อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนเห็นว่าถ้าผู้ใหญ่ท่านใดมีความใจกว้างยอมรับฟังข้อมูลย้อนกลับจากผู้น้อย นั้นอาจแสดงถึงความมีเมตตาต่อตัวเองของผู้ใหญ่ท่านนั้นก็เป็นได้ เพราะจากการวิเคราะห์ในข้อ 2.2 จะเห็นได้ว่าการมีเมตตาต่อตนเองถือเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาพรหมวิหารธรรมทั้งที่มีต่อตนเองและผู้อื่น ซึ่งผู้ที่มีความเมตตาต่อตนเองย่อมหมั่นตรวจดูและพัฒนาพรหมวิหารธรรมในใจของตนเองอยู่เสมอ และจะไม่ทำร้ายผู้อื่นให้ตนเองได้รับบาปโทษตามมาอย่างแน่นอน

นอกจากนี้ จากคำกล่าวของพระครูภาวนาวิสุทธิคุณข้างต้น ยังแสดงให้เห็นว่า ในความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อน และสามี-ภรรยา นั้น ต่างฝ่ายต่างต้องเป็นพรหมของกันและกันในสถานการณ์ต่างๆ อาทิเช่น นางสาว ก. เกิดตั้งครรภีในระหว่างเรียน และตัดสินใจจะทำแท้ง แต่เพื่อนคนหนึ่งทราบเรื่องดังกล่าวจึงเห็นว่านางสาว ก. กำลังขาดเมตตาต่อเด็กในท้อง จึงกระทำการห้ามปรามและพูดให้นางสาว ก. เห็นผลเสียที่จะตามมาของการทำแท้ง เป็นต้น อีกตัวอย่างหนึ่งคือครอบครัวของนาย ข. เพิ่งสูญเสียลูกชายคนเดียวไปเพราะอุบัติเหตุ ภรรยาของเขาได้แต่นั่งร้องไห้ฟูมฟาย และไม่ยอมรับประทานอาหารมาเป็นเวลาหลายวัน นาย ข. รู้สึกสงสารภรรยาและเห็นว่าภรรยาของเขายังไม่อาจเข้าถึงอุเบกขาได้ จึงเข้าไปพูดปลอบใจและเตือนสติให้ภรรยายอมรับความเป็นจริงที่เกิดขึ้นเพื่อให้กลับมาใช้ชีวิตได้อย่างเป็นปกติสุข ซึ่งถ้าบุคคลฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นพรหม หรือ แทนพรหมเพียงอย่างเดียว การดูแลซึ่งกันและกันคงเป็นไปได้ยาก ดังนั้น บุคคลทั้งสองฝ่ายจึงควรพัฒนาพรหมวิหารธรรมของตนอย่างสม่ำเสมอเพื่อให้พร้อมใช้ในทุกสถานการณ์ นั่นเอง

สำหรับในส่วนของเครื่องมือประเภทที่ 2) ดังกล่าวข้างต้น ชินสภเถระ (ชัชวาล ชินสโภ) ได้กล่าวขยายความไว้อย่างชัดเจน ดังมีใจความว่า

พรหมจำเป็นต้องมีอุปกรณ์ทั้ง 4 อย่างเพื่อใช้ให้เหมาะสมกับแทนพรหมในแต่ละกรณี เช่น สังข์ จะใช้หลังน้ำรดใจให้ขึ้นบานในยามที่แทนพรหมมีพรหมวิหารธรรมเกิดขึ้นในใจแล้ว แทนพรหมจะได้มีกำลังใจในการดำรงชีวิตด้วยพรหมวิหารธรรมต่อไป แต่ถ้าเมื่อใดที่พรหมตรวจพบว่าแทนพรหมส่วนหนึ่งส่วนใดเริ่มฝุ่พังลง เช่น เริ่มมีจิตใจโหดเหี้ยม อิจฉาริษยา หรือไม่สำรวมกาย วาจา และใจแล้ว พรหมก็ต้องเป่าสังข์เพื่อเตือนสติ ห้ามปราม หรือชี้ให้เห็นโทษภัยในอกุศลจิตเหล่านั้น แต่ถ้าแทนพรหมไม่ฟัง

พรหมอาจต้องใช้คทา ซึ่งเปรียบได้กับ*ตัชชณียกรรม*⁴ ที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเคยใช้ในการปกครองพระภิกษุ เช่น การดำหนิ หรือการลงโทษสถานเบา แต่ถ้าแทนพรหมยังคงไม่ฟังหรือผู้ฟังอยู่เช่นเดิม พรหมอาจต้องใช้ตรีศูลหรือการลงโทษที่หนักขึ้น เช่น ถอดยศหรือลดบทบาทอำนาจต่างๆ ซึ่งเปรียบได้กับ*นียสกรรม* และในท้ายที่สุดถ้าแทนพรหมยังคงเสื่อมโทรมอยู่ พรหมอาจต้องใช้กัจจกรหรือการลงโทษขั้นรุนแรงเด็ดขาด เช่น ขับไล่ออกจากกลุ่ม หรือปลดจากตำแหน่งที่ดำรงอยู่ ซึ่งเปรียบได้กับ*ปีพพานียกรรม* (ชินสภเถระ (ชัชวาล ชินสโภ), 2559: 98 - 101)

จากการอธิบายข้างต้น จะเห็นได้ว่าอุปกรณ์ของพระพรหมทั้ง 4 อย่างนี้ เป็นสิ่งที่จำเป็นต้องใช้เพื่อพัฒนาคุณธรรมของแทนพรหมทั้งมิติของกาย วาจา และใจ อีกทั้งยังช่วยให้บุคคลอื่นๆ ในสังคมรวมทั้งตัวพระพรหมเองสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างสงบสุข เพราะถ้ามีบุคคลที่มีจิตใจโหดร้ายอยู่ในสังคมของเรา บุคคลดังกล่าวก็พร้อมที่จะแสดงออกซึ่งความโหดร้ายนั้น และเป็นโทษภัยแก่ผู้อื่นในสังคม อีกทั้งยังอาจสันคลอนพรหมวิหารธรรมในใจของผู้คนอื่นอีกด้วย ตัวอย่างเช่น นายโตชอบเปิดเพลงเสียงดังจนเพื่อนๆ ข้างห้องไม่สามารถนอนหลับพักผ่อนได้ เมื่อเจ้าของหอพักทราบเรื่องจึงกระทำการว่ากล่าวตักเตือนหลายต่อหลายครั้งแล้วแต่ไม่เป็นผล จนวันหนึ่งเจ้าของหอพักต้องโทรแจ้งตำรวจเพื่อให้มาจับนายโตไปลงโทษตามกฎหมาย แต่ครั้งเมื่อนายโตกลับมาก็ยังเปิดเพลงเสียงดังเช่นเดิมจนเพื่อนข้างห้องบางคนทนไม่ได้และเริ่มทะเลาะวิวาทกัน สุดท้ายเจ้าของหอพักจึงขอให้นายโตย้ายออกจากหอพัก เพื่อให้เพื่อนๆ ข้างห้องสามารถดำรงชีวิตได้อย่างสงบสุข

จากการกระทำของเจ้าของหอพักดังกล่าวข้างต้น อาจทำให้มีผู้สงสัยว่าการดำหนิหรือการลงโทษในระดับต่างๆ เหล่านั้น จะขัดต่อหลักคุณธรรมในส่วนของความเมตตากรุณาหรือไม่ ผู้เขียนมีความเห็นว่าถ้าเจ้าของหอพักกระทำด้วยจิตใจที่มีความเมตตาต่อนายโตและเพื่อนๆ ข้างห้องของเขาก็มิได้ขัดต่อหลักของความเมตตาแต่อย่างใด กล่าวคือ เจ้าของหอพักปรารถนาดีต่อนายโต ไม่อยากให้นายโตสร้างกรรมที่ไม่ดีต่อผู้อื่นให้เกิดบาปโทษต่อตัวนายโตเองมากไปกว่านี้ จึงดำเนินการต่างๆ ดังกล่าว ในขณะที่เจ้าของหอพักมีความเมตตาต่อเพื่อนข้างห้องของนายโตด้วย อยากให้พวกเขาได้พักผ่อนนอนหลับอย่างมีความสุข นอกจากนี้ ยังเป็นการช่วยให้เพื่อนๆ ข้างห้องของนายโตไม่ก่อกรรม

⁴ ตัชชณียกรรม คือ กรรมอันสงฆ์พึงทำแก่ภิกษุอันจะฟังชู้, สังฆกรรมประเภทนคกรรมอย่างหนึ่ง ซึ่งสงฆ์ทำการดำหนิโทษภิกษุผู้ก่อความทะเลาะวิวาท ก่ออริกรรมขึ้นในสงฆ์ เป็นผู้มิชอบปฏิบัติมาก และคลุกคลีกับคฤหัสถ์ในทางที่ไม่สมควร

นียสกรรม คือ กรรมอันสงฆ์พึงทำให้เป็นผู้ไร้ยศ ได้แก่การถอดยศ, เป็นชื่อนิคกรรมที่สงฆ์ทำแก่ภิกษุผู้มีอาบัติมากหรือคลุกคลีกับคฤหัสถ์ ด้วยการคลุกคลีอันไม่สมควร โดยปรับให้ถือนิสัยใหม่อีก

ปีพพานียกรรม คือ กรรมอันสงฆ์พึงทำแก่ภิกษุอันฟังจะไล่เสีย, การขับออกจากหมู่, การไล่ออกจากวัด, กรรมนี้สงฆ์ทำแก่ภิกษุผู้ประทุษร้ายสกุลและประพฤติเลวทรามเป็นชาวเข็ชหรือแก่ภิกษุผู้เล่นคณอง 1 อนุจาร 1 ลบถ้างพระบัญญัติ 1 มิฉฉาชีพ 1 (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), (2556). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา: 101, 168, และ 234)

ไม่ดีทั้งทางกายและวาจาต่อนายโตเพิ่มขึ้น อาทิเช่น ดุด่าด้วยถ้อยคำหยาบคาย หรือทำร้ายร่างกายของเขาด้วยความโกรธเกลียดที่เข้ามาแทนที่ความเมตตาในใจ นั่นเอง

ด้วยเหตุนี้ จึงจะเห็นได้ว่าการมีพรหมวิหารธรรมในใจก็สามารถเลือกใช้วิธีการดำเนินหรือลงโทษซึ่งถือเป็นการสร้างแรงเสริมทางลบให้บุคคลเปลี่ยนพฤติกรรมได้ ตัวอย่างเช่น กรณีของพระวักกิลิเถระ ซึ่งมีความชื่นชมในพระบารมีของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นอย่างยิ่ง วันๆ ได้แต่เฝ้ามองดูพระองค์ด้วยความรู้สึกปิติโดยไม่ใส่ใจในการปฏิบัติภาวนาตามที่พระองค์ทรงชี้แนะ ซึ่งพระองค์ทรงตักเตือนพระวักกิลิเถระหลายครั้งแล้ว จนวันหนึ่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเล็งเห็นว่าภิกษุรูปนี้ถ้าละปิติโสมนัสได้จะบรรลुरुธรรม พระองค์จึงทรงทำการขับไล่พระวักกิลิเถระ มิให้มานั่งจ้องมองพระองค์อีก เมื่อได้ยืนตั้งนั้น พระวักกิลิเถระก็รู้สึกเสียใจเป็นอันมากจึงเดินทางขึ้นไปบนเขาคิชมภูหวังจะฆ่าตัวตาย เมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงทราบจึงปรากฏพระองค์ต่อหน้าพระวักกิลิเถระ แล้วทรงตรัสสอนพระวักกิลิเถระจนในที่สุดพระวักกิลิเถระก็บรรลुरुอรรหัตต์ ((อง.เอก.32/147/389-392) จะเห็นได้ว่าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงใช้การขับไล่พระวักกิลิเถระมิใช่ด้วยความโกรธเกลียดหรือมุ่งร้าย หากแต่ด้วยพระเมตตาของพระองค์ที่ปรารถนาให้พระวักกิลิเถระได้บรรลुरुธรรม นั่นเอง แต่อย่างไรก็ตามบุคคลก็พึงระวังกล่าวตักเตือนหรือลงโทษบุคคลอื่นจากเขาไปหาหนังกัดเช่นคำอธิบายของชินสมเถระข้างต้น มิใช่เริ่มที่การลงโทษสถานหนักเป็นอันดับแรก

นอกจากนี้ พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต) ยังได้ขยายความเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างพรหมวิหาร 4 กับ สังคหวัตถุ 4 ในบทความ เรื่อง “เมตตา : ปรารถนาให้เป็นสุขและมีประโยชน์” ในหนังสือ *เมตตาทาน การให้ที่มีผลเป็นความสุขอย่างยิ่ง* ซึ่งรวบรวมและจัดพิมพ์โดยธรรมสภา ความตอนหนึ่งว่า “พุทธศาสนาบอกว่า โทสะเกิดจากโลภะก็มี โทสะเกิดจากราคะก็มี อย่างในกรณีนี้ โทสะเกิดจากความรัก แม้นี้เจตนาดี ถึงจะโกรธก็ไม่ได้มีความประสงค์ร้ายต่อลูกเลย แต่ลูกไม่เชื่อฟัง ก็กล่าวคำรุนแรงออกไป ถือว่าไม่ผิดปียาวา อย่างนี้เป็นต้น เน้นที่เจตนา... เขาทำผิด เราก็ต้องแนะนำ ตักเตือน นี่ก็เป็นปียาวา แต่ว่าด้วยความหวังดี ต้องการให้เขามีความสุขก็ยังเป็นปียาวา” (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต), ม.ป.ป: 78) คำกล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นว่า การแสดงออกทางวาจาที่ไม่ไพเราะเสนาะหูแต่ถ้าแฝงด้วยความปรารถนาดีก็จัดอยู่ในปียาวาได้ ขึ้นอยู่กับเจตนาของผู้พูดเป็นสำคัญ ในทางกลับกัน ถ้าบุคคลใดที่พูดจาสุภาพอ่อนหวานแต่แฝงด้วยจิตใจที่มุ่งร้ายหรือกำลังใส่ร้ายป้ายสีผู้อื่นอยู่ คำพูดเหล่านั้นก็มีอาจจัดได้ว่าเป็นปียาวา อีกทั้งยังถือได้ว่าผู้ที่กล่าววาจาเช่นนั้นขาดความเมตตาในจิตใจอีกด้วย

ยิ่งไปกว่านั้น จากตัวอย่างของนายโต ยังแสดงให้เห็นว่า การที่สังคมหนึ่งๆ มีบุคคลที่ขาดเมตตาเพียงคนเดียวอาจส่งผลให้ผู้คนรอบข้างมีเมตตาน้อยลงด้วยเช่นกันดังเช่นเพื่อนข้างห้องของนายโตดังกล่าว ด้วยเหตุนี้ บุคคลโดยทั่วไปจึงมักจะมีระดับพรหมวิหารธรรมในใจขึ้นๆ ลงๆ อยู่เสมอ อันเกิดจากสาเหตุ 2 ประการ กล่าวคือ 1) การใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับบุคคลที่ขาดพรหมวิหารธรรมดังตัวอย่าง

ของนายโต ซึ่งถือเป็นสาเหตุภายนอกที่ควบคุมได้ยาก ดังนั้น บุคคลจึงควรมีสติในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น เพื่อระมัดระวังใจของตนเองมิให้ขาดพรหมวิหารธรรมดังเช่นบุคคลเหล่านั้น และ 2) บุคคลโดยทั่วไป ยังเป็นปุถุชนที่มากไปด้วยกิเลสซึ่งพร้อมจะบงการทุกการกระทำของเราและสร้างความทุกข์ให้แก่คนเราอยู่เนืองนิตย์ ซึ่งถือเป็นสาเหตุภายในของบุคคลที่ต้องอาศัยการบำเพ็ญเพียรทางจิตอย่างจริงจัง จึงจะสามารถกำจัดกิเลสต่างๆ ได้อย่างหมดจด หรืออาจกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่าต้องอาศัยภาวนามยปัญญา คือ ปัญญาอันเกิดจากการปฏิบัติบำเพ็ญ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2556: 232) จึงจะสามารถกำจัดกิเลสแต่ละส่วนได้อย่างถาวร แต่ในการเสริมสร้างพรหมวิหารธรรมของบุคคล โดยทั่วไปมักจะใช้สุตมยปัญญา และจินตามยปัญญา เป็นสำคัญ ซึ่งเป็นปัญญาที่ใช้สงบกิเลสได้เพียงชั่วคราวเท่านั้น เมื่อมีเหตุการณ์ต่างๆ มากระทบดังเช่นกรณีของนายโต กิเลสที่เคยสงบก็กลับมา มีอิทธิพลต่อความคิดและการกระทำของบุคคลได้อีก ดังนั้น คนเราทุกคนจึงจำเป็นต้องหมั่นตรวจตรา และพัฒนาพรหมวิหารธรรมในใจของตนเองและผู้ที่อยู่ในความดูแลอยู่เสมอเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

สรุป

จากที่กล่าวมาข้างต้น แสดงให้เห็นว่าพรหมวิหารธรรมมิใช่คุณธรรมที่ผู้เป็นใหญ่เท่านั้นที่พึงมี หากแต่เป็นคุณธรรมที่มนุษย์ทุกคนพึงมีจึงจะทำให้ทุกคนอยู่ร่วมกันอย่างมีสันติสุข โดยบุคคลสามารถพัฒนาพรหมวิหารธรรมได้จาก 2 แนวทาง กล่าวคือ 1) ได้รับการปลูกฝังหรือพัฒนาจากผู้อื่น เช่น พ่อแม่ ผู้ปกครอง และ 2) พัฒนาด้วยตนเองตามกำลังสติและปัญญาที่ตนมี ซึ่งการพัฒนาพรหมวิหารธรรมนั้น บุคคลควรพัฒนาคุณธรรมดังกล่าวที่มีต่อตนเองเป็นเบื้องต้นก่อน แล้วจึงแผ่ขยายไปยังบุคคลอันเป็นที่รัก บุคคลที่เป็นกลางๆ และบุคคลที่เป็นศัตรูกันตามลำดับ ทั้งนี้ สิ่งสำคัญประการหนึ่ง ที่เอื้อให้บุคคลสามารถพัฒนาพรหมวิหารธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพก็คือ การมีสติที่รู้เท่าทันความรู้สึกรู้สึกนึกคิดของตนเองในแต่ละสถานการณ์ ถ้าเกิดความรู้สึกนึกคิดในเชิงอกุศลซึ่งเป็นผลจากกิเลสข้อใดๆ ก็ตามที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาพรหมวิหารธรรม บุคคลก็ควรสงบกิเลสเหล่านั้นด้วยสุตมยปัญญา จินตามยปัญญา และภาวนามยปัญญา เพื่อให้ตนเองสามารถวางตัวและวางใจได้อย่างเหมาะสมในสถานการณ์ต่างๆ นั้นเอง

เอกสารอ้างอิง

- ชินสภเถระ. (2559). *พุทธวิหาร ศูนย์กลางการศึกษาวิปัสสนาธุระ*. นครนายก : อักษรสัมพันธ์การพิมพ์.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2534). *พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาแปล ชุด 91 เล่ม*. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- _____. (2510). *วิสุทธิมรรคแปล ภาค 2 ตอน 1*. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- ลิขิตา เฉลิมพลโยธิน และคณะ. (2560). ภาวะผู้นำกับการพัฒนาองค์การโดยใช้หลักพรหมวิหาร 4. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยธนบุรี*, 11 (26), 162-171.
- พระครูภาวนาวิสุทธิคุณ วิ. (ชัชวาล ชินโสภ). (3 มีนาคม 2562). *สัมภามณ*. ประธานคณะกรรมการบริหารพุทธวิหาร ศูนย์กลางการศึกษาวิปัสสนาธุระ วัดพระธรรมจักร จังหวัดนครนายก.
- พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต). (ม.ป.ป.). *เมตตา : ปรารถนาให้เป็นสุขและมีประโยชน์. ในธรรมสภา (บรรณาธิการ), เมตตาทาน การให้ที่มีผลเป็นความสุขอย่างยิ่ง (น. 73-88)*. (กรุงเทพฯ : สถาบันบันลือธรรม.
- _____. (2541). *พุทธธรรม (ฉบับขยายความ)*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต). (2556). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา.
- _____. (2556). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา.
- พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ปัญญา อินทปญญมหาเถระ). (2551). *ปัญญานิพนธ์ (พิมพ์ครั้งที่ 2)*. กรุงเทพฯ : หจก.สามลดา.
- สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. (21 พฤษภาคม 2562). *พรหมวิหารธรรม (อุเบกขาธรรม). สายตรงศาสนา*. สืบค้นจาก http://sys.dra.go.th/module/attach_media/sheet7720120227110650.pdf
- อุทัย บุญเย็น. (7 เมษายน 2562). “อุเบกขา” พระสอนผิด หรือว่า สอนน้อยไป. *สยามรัฐออนไลน์*. สืบค้นจาก <https://siamrath.co.th/n/73258>

Religiosity and Happiness of the Muslim and non-Muslim Populations in Thailand

Sumana Leelavanichkul

Faculty of Social Sciences and Humanities

Mahidol University

Abstract

The purpose of this study is to examine the effects of religiosity among Muslims and non-Muslims aged 20-79 in Thailand on their level of happiness. Factor and multiple regression analyses are applied using data from the 2011 National Survey on conditions of Society and Culture. Religiosity and happiness are measured by self-assessment. The findings show that religiosity has a positive impact on the level of happiness. For Thai Muslims, religiosity plays a significant role in the level of happiness.

Keywords: religiosity, happiness, Muslim, Thailand

Introduction

Thai society is dealing with tremendous worldwide changes in demographic structure and economy, as well as social and cultural values. In many ways these changes observably affect Thai lives (Leelavanichkul, Chamrathirong, Jampaklay & Gray 2017). People's norms, morals, and beliefs have had to adjust rapidly to their actual living standards. We have more food, more clothes, more cars, more foreign holidays, more jobs and better medical treatments. However, we are not happier (Layard 2005). To be happy, we really have to know what conditions generate happiness and how to enhance them. In other words, it is important to find what factors can help us to live a happy life.

According to Layard (2005), one of the key factors to explain happiness is having a religious belief. At the individual level, we are not certain whether belief causes happiness or happiness causes belief. However, since the relation also exists at the national level, it is in no doubt that to some extent religious belief causes happiness (Layard, 2005). In addition, religion helps us to accept what we cannot control in life as well as guides us to appreciate what we have, and not to compare ourselves with others. To this point, religion can be one of the most important factors for happiness.

Researchers in social science have studied the association between religiosity and happiness for several decades until now (Abdel-Khalek 2006). Most of these studies have been conducted in Western countries with a primarily Judeo-Christian tradition; however, less attention has been paid to other religious samples such as Jewish and Muslim (Winzer, Samutachat & Gray 2018). Today, a number of scholars have conducted research on the relationship between religiosity and happiness in Thailand; yet, this information is still scarce (Winzer, Samutachat & Gray 2018).

The purpose of this study is to examine the effect of religiosity on the level of happiness among Muslim and non-Muslim populations aged 20-79 in Thailand. The researcher hypothesizes that religiosity will improve the level of happiness, after controlling for demographic and socioeconomic characteristics such as age, sex, marital status, educational attainment, residential area, region, wealth and family warmth. The

analysis is based on data from the 2011 Survey on Condition of Society and Culture, National Statistical Office (NSO) Thailand.

Theoretical Background

Thailand is primarily a Buddhist country. Over 90% of the population in Thailand is Buddhist; Islam is a distant runner-up at almost 5%, and other religions are less than 2% of the population (NSO, 2012e). Although less than 5% of the population in Thailand is Islam, up to 28.6% of population in the Southern Thailand is Muslim (NSO, 2012d, 2012e) and almost 83% of Thai Muslims live in the three southernmost provinces of Yala, Pattani and Narathiwat (NSO 2012). Frequently, there are many violent conflicts in the South. Despite the consequences of ongoing conflicts, people in the southern region are at the lowest risk of mental problems (Chamrathirong, Prasartkul and Chulert 2010). Chamrathirong and colleagues found that the first and foremost factor, which promoted better mental health for southern people, was that they were so much stricter in their religion than people in other regions of Thailand. In general, religious belief and practices play an important role in the level of happiness among Thais (Winzer, Samutachak and Gray, 2018). Therefore, it is necessary to investigate the extent to which religiosity may have an effect on the level of happiness in the more general Thai population.

Happiness

Happiness is a state of mind and feeling corresponding to contentment, love, satisfaction, pleasure, or joy. In short, happiness is feeling good: everyone wants to be happy. According to Nettle (2005), he classified happiness into three levels. The “level one of happiness” was about the “momentary feelings” or emotions of joy and pleasure. The “level two of happiness” consisted of “judgments about feelings” like the balance of positive and negative feelings and life satisfaction. Lastly, the “level three of happiness” was about “quality of life,” which involved one’s fulfillment with life in terms of potential, personal growth, well-being, and goals achieved. The

concept of happiness comprises achievement of one's plans, purposes, balancing conflicting needs, and so on; thus, happiness evolves as one changes (Wilkinson, 2007).

Frey and Gallus (2013) suggested that happiness research should be initiated in political process. Respecting the rule of law, human rights, an open and free press as well as an open and effective education system that encourages upward mobility could promote this process. They also proposed that government should indeed promote these conditions enabling individuals to be happy. For example, the governments of the United Kingdom, France, Germany and China asserted that they wanted to set National Happiness as a main goal of policy. The Kingdom of Bhutan has had this goal for a long time, and the United States of America already has "the pursuit of happiness" in its constitution (Frey and Gallus, 2013).

Religiosity and its association with happiness

Religion is defined as socially organized beliefs and activities offering solutions to questions of ultimate meaning – that is, the belief in the existence of the supernatural. Defined this way, religion can grant the power, wisdom, authority, and/or aid of the gods (Stark, 2010). Religiosity is the degree of religious commitment, including one's attitudes, behaviors and values (McAndrew & Voas, 2011). Several studies shows religiosity is positively related to happiness (Koenig, King & Carson, 2012). The empirical research in many studies with Thai samples also found the positive association between religiosity and happiness (Winzer, Samutachat & Gray 2018). Yet, research on the relationship between Islamic religiosity and the level of happiness is still limited. Therefore, it is important to investigate the extent of religiosity's impact on Thai Muslims' level of happiness among the Thai population.

Methods

To examine the effects of religiosity on the happiness of Muslim and non-Muslim people in Thailand, the researcher used data from the 2011 National Survey on conditions of Society and Culture of Thailand. The National Statistical Office (NSO), Ministry of Information and communication Technology conducted the large

nationwide survey focusing on demographic, social, cultural, and attitudinal variables. Thus, this survey was a nationally-representative sample. The study sample included 1,076 Muslims and 22,179 non-Muslim people living in Thailand. The researcher used factor analysis to reduce some overlapping variables to yield a smaller set of factors. Finally, the researcher estimated the impact of religiosity on happiness by applying standardized regression (*beta*) coefficients. Since all *beta* weights were interpreted in standard deviation units, the effect of the measurement units of the dependent and independent variables could be compared with each other. In addition, the *beta* weights were useful in comparing the relative importance of predictors within equations (Knoke, Bohrnstedt & Mee 2002).

The key independent variable is religiosity, which is measured by the levels of religious strictness and one's own practices according to religious principles. In the self-assessment questionnaire, the responses to these two questions: (1) the level of religious strictness; and (2) the level of one's own practices according to religious principle are rated on a scale from 0 to 10. 0 represents not at all and 10 represents the most. The researcher decided to combine these two variables by using Principle Component Analysis (PCA) because the Pearson's correlation in each population between the level of religious strictness and the practices according to religious principles is as high as 0.8. The newly generated variable was termed 'religiosity.' (The results from PCA are not shown).

Control variables include, sex, age, marital status, educational attainment, residential area, region, wealth and family warmth. For any dichotomous variable, it is coded as a single 0-1 dummy variable: 1 indicates the presence of the specific attributes and 0 is the other. Since the variable "sex" (male/female) is a dichotomous variable, the new variable, *male* is coded as 1 to indicate that a person is male. Alternatively, *female* is coded as 0 when a person is female.

Selected ages range from 20 to 79 years and are sorted into three groups: 20-39 (younger age), 40-59 (middle age) and 60-79 (older age). The older-age group is the omitted category. Marital status is categorized into four groups, with each group coding as a dummy variable: single, married, widowed and dissolved (including separated and divorced). The married group is the omitted category. Educational attainment is also

classified into four groups and coded as dummy variables: less than primary school, primary school, junior high school or high school and higher than high school. The “less than primary school” category is omitted.

“Residential area” is likewise set as a dummy variable. The new variable, *urban*, is coded as 1 to indicate that a respondent lives in an urban area where a rural respondent is coded 0. Region is categorized into three groups: the three southernmost provinces (Narathiwat, Pattani or Yala); the southern region outside three provinces in the first group; and other region (omitted category). Ownership variables are used as the proxy for wealth. In this study, the researcher uses Principle Component Analysis (PCA) to reduce the 10 ownership items into one factor, calling it the *wealth index*. (Note that there are 12 ownership items on the survey, but the researcher excluded two items: tractor and plowing equipment because they are related to agriculture. The results from PCA are not shown).

For the *family warmth* variable, the researcher also applies Principle Component Analysis (PCA) to combine three variables: (1) feeling safe and secure in your family, (2) receiving good family care during illness, and (3) feeling loving and bonding in your family. Each variable is rated on a scale from 0 to 3: 0 is “not at all,” 1 is “a little bit,” 2 is “a lot,” and 3 is “the most.” The reason for applying PCA is that the Pearson’s correlation in each population between each pair of these variables are as high as 0.7. (The results from PCA are not shown).

The dependent variable is *happiness*. It is measured as a single question, “What is your level of happiness, right now?” The respondents answered on a ten-point scale. The score ranges from 0 to 10, where 0 is “not at all” and 10 is “the most.”

Ethical Issues

Ethical approval was obtained from Office of the IPSR-IRB, Institute for Population and Research, Mahidol University (COA. No. 2015/1-1-45).

Results

The sample contains 23,255 respondents, 37 percent male and 63 percent female, aged between 20 and 79 years. The mean age is 44 years for Muslim and 49 for the non-Muslim people. 75 percent of the Muslim sample is married and 69 percent for non-Muslim sample. Over 80% percent of Muslims are living in the southern region while nearly 90 percent of non-Muslim people are living in the other regions. More than half of Muslims live in rural areas; on the other hand, only 40% of non-Muslim people live in rural areas. On average, Muslims have a higher level of strictness (7.64) and degree of religious practice according to religious principle (7.75) than the other religionists (6.29 and 6.31, respectively). According to Table 1 (see appendix), more than 90 percent of respondents strongly feel safe and secure in their families. They also greatly believe that they will receive good family care during their illness. Finally, respondents have good feelings about the strength of loving and bonding between them and their families.

Table 2 (see appendix) presents standardized regression coefficients (*beta* weights) for happiness between Thai Muslim and non-Muslim populations. Model 1 is for Thai Muslim population, and Model 2 is for non-Muslim population. The betas for religiosity, family warmth, wealth, younger-age and male in Models 1 and 2 are statistically and significantly positive. This means that the higher the level of religiosity one has, the more likely s/he is to be happier. The people with stronger family warmth are more likely to be happier than the people with weaker family warmth. The person who is wealthier is likely to be happier than the person who is less affluent. The younger-age group is more likely to be happy, compared to the older-age group. Men seem to be happier than women. Significantly, the betas for urban in Models 1 and 2 are statistically and significantly negative in both Models. This means that people who live in urban areas are less likely to be happy compared to people who live in rural areas.

Only in Model 2 for the non-Muslim group the betas for middle-age, single, junior and high school level, higher than high school level are statistically and significantly positive. This means that Thais who are not Muslim are happier if they

are in their middle-age range rather than in older-age group. Single non-Muslims are happier than married non-Muslims. Non-Muslims with higher educational levels than primary school level are more likely to be happy compared to non-Muslims with lower educational level than the primary level. Conversely, the betas for widowed, dissolved, “Narathiwat, Pattani, and Yala” Thais are statistically and significantly negative. This implies that non-Muslim Thais, who are either widowed or dissolved are less likely to be happy compared to married persons. Non-Muslims who live in the three southernmost provinces in Thailand are less happy than non-Muslim Thais who live in the different regions.

By squaring *beta* weights for religiosity, family warmth, and wealth in Model 1, religiosity (0.06 of the variance in happiness) has a somewhat larger net impact than either family warmth (0.03) or wealth (0.01) in predicting the level of happiness. For the non-Muslim population, the most important predictors are both religiosity (0.04) and family warmth (0.04) followed by wealth (0.01).

Discussion

In this study, there is evidence that religiosity is positively associated with the level of happiness. In other words, strict religiosity reflects a higher level of happiness, regardless of religion. The results show that Thais with strict religiosity have a higher likelihood for being happy. After controlling for demographic and socioeconomic characteristics, the results reveal that religiosity is the leading factor promoting a higher happiness level, especially in the Thai Muslim population. This finding is consistent with Chamrathirong and colleagues' findings in 2010.

The family warmth is also strongly and positively related to happiness, particularly in the non-Muslim group. Layard (2005) stated that differences in family circumstances make a big difference in happiness. Also, Boyum and Parke (1995) asserted that smooth family life results in all members being happy and satisfied.

Regardless of religion, the younger-age groups seem to be the happiest group. It may well be because they generally have the least responsibility at this stage in life. For non-Muslims, the middle-age group is happier than the older-age group. It is

perhaps likely that older people may perceive their declining health and strength negatively.

Results of previous studies (layard, 2005; Winzer, Samutachat & Gray, 2018) are quite similar to the finding in this study, that is: socio-economic and demographic factors such as wealth, the level of educational attainment, and marital status are positively related to the level of happiness. Nevertheless, these findings should be considered within the context of some limitations of this study because they may have limited generalizability. This study is reliant upon self-reported measures, therefore; there may be a risk of personal bias. Future research should conduct cross-cultural and cross-national comparisons as well as longitudinal studies since information of inter-and intra-individuals is dynamic and may change over the years.

In sum, one's religiosity does have a positive connection with happiness. For Thai Muslims, religiosity seems to be one of the most important factors that contribute to their happiness. From these findings, a better understanding of the effects of religiosity on happiness will help improve the quality of life that may benefit society in Thailand and in other locals. Additionally, social programs and public policies may consider using religious campaigns to promote and support national happiness, perhaps, as a main goal for policy implication.

Acknowledgements

I thank Dr. Pagorn Singsuriya, Dr. Aphichat Chamrathirong and the reviewers for helpful suggestions regarding the manuscript. I also thank Mr. Peter Talley for his editorial assistance on this manuscript.

Reference

- Abdel-Khalek, A. M. (2006). Happiness, health, and religiosity: Significant relations. *Mental Health, Religion & Culture, 9*(1), 85-97.
doi:10.1080/13694670500040625
- Boyum, L. A. & Parke, R. D. (1995). The role of family emotional expressiveness in the development of children's social competence. *Journal of Marriage and Family, 57*(3), 593-608.
- Chamrathirong, A., Prasartkul, P., & Chulert, P. (2010). *The satiation of mental health among Thai population: Social reflex*. Bangkok: Jalunsanitwong, Ltd.
- Frey, B. S. & Gallus, J. (2013). Subjective well-being and policy. *Topoi, 32*(2), 207-212.
- Knoke, D., Bohrnstedt, G. W., & Mee A. P. (2002). *Statistics for social data analysis*. New York, NY: F. E. Peacock Publishers, Inc.
- Koenig, H., King, D. & Carson, V. B. (2012). *Handbook of religion and health*. New York, NY: Oxford University Press.
- Layard, R. (2011). *Happiness: Lessons from a new science*. New York: Penguin Books.
- Leelavanichkul, S., Chamrathirong, A., Jampaklay, A., & Gray, R. (2017). Religiosity, the practices of religions, and the perception of older People among Muslims and Buddhists in Thailand. *The International Journal of Aging and Human Development, 86*(2), 131-151. doi:10.1177/0091415017699937
- McAndrew, S. & Voas, D. (2011). Measuring religiosity using surveys. *Survey Question Bank: Topic Overview, 4*, 1-15
- National Statistical Office – Ministry of Information and Communication Technology. (2012a). *The 2010 population and housing census (Changwat Narathiwat)*. Bangkok, Thailand: Text& Journal Publication Co., Ltd.
- National Statistical Office – Ministry of Information and Communication Technology. (2012b). *The 2010 population and housing census (Changwat Pattani)*. Bangkok, Thailand: Text& Journal Publication Co., Ltd.
- National Statistical Office – Ministry of Information and Communication Technology. (2012c). *The 2010 population and housing census (Changwat Yala)*. Bangkok, Thailand: Text& Journal Publication Co., Ltd.

- National Statistical Office – Ministry of Information and Communication Technology. (2012d). *The 2010 population and housing census (Southern Region)*. Bangkok, Thailand: Text& Journal Publication Co., Ltd.
- National Statistical Office – Ministry of Information and Communication Technology. (2012e). *The 2010 population and housing census (Whole Kingdom)*. Bangkok, Thailand: Text& Journal Publication Co., Ltd.
- National Statistical Office – Ministry of Information and Communication Technology. (2012f). *The 2011 survey on conditions on society and culture*. Bangkok, Thailand: ID All Digital Print, Ltd.
- Nettle, D. (2005). *Happiness: The science behind your smile*. New York, NY: Oxford University Press.
- Stark, R. (2010). *Sociology*. Belmont, CA: Thomson Wadsworth.
- Wilkinson, W. (2007). In pursuit of happiness research Is it reliable? What does it imply for policy. *Policy Analysis*, 590, 1-41.
- Winzer, L., Samutachak, B., & Gray, R. (2018). Religiosity, spirituality, and happiness in Thailand from the perspective of Buddhism. *Journal of Population and Social Studies*, 26(4), 332-343. doi:10.25133/JPSSv26n4.023

Appendix

Table 1. Descriptive statistics: Means and percentage of the level of happiness, demographic and socio-economic characteristics, and answer to questions on self-assessment about one's own family

	Muslims (N=1,076)	Non-Muslims (N = 22,179)
Level of Happiness	8.02	7.75
Demographic characteristics:		
Mean age (year)	44	49
Age group		
Younger age: 20-39	40%	27%
Middle age: 40-59	44%	48%
Older age: 60-79	15%	24%
Gender		
Male	37%	37%
Female	63%	63%
Socio-economic characteristics:		
Marital status		
Single	12%	12%
Widowed	10%	13%
Dissolved	4%	6%
Married	75%	69%
Educational attainment		
Less than primary level	27%	26%
Primary level	38%	35%
Junior or high school	25%	22%
Higher than high school	10%	16%
Residential area		
Urban	46%	60%
Rural	54%	40%

Region		
Narathiwat, Pattani or Yala	50%	1%
Southern region outside Narathiwat, Pattani or Yala	33%	11%
Other region	18%	87%
Religion		
Mean of level of religious strictness	7.64	6.29
Mean of degree of religious practice according to religious principles	7.75	6.31
Questions on self-assessment about one's own family:		
1. How much do you feel safe and secure in your family?		
Not at all	0.2%	0.6%
A little bit	3.6%	4%
A lot	58.3%	57.8%
Most	37.9%	37.6%
2. How much do you believe that you will receive a good family care during your illness?		
Not at all	0.7%	0.8%
A little bit	3.7%	4.6%
A lot	56.6%	54.7%
Most	39%	39.9%
3. How much do you feel about the strength of loving and bonding between you and your family?		
Not at all	0.7%	0.8%
A little bit	2.9%	3.7%
A lot	52.5%	53.8%
Most	43.9%	41.7%

Table 2. Standardized coefficients (*beta weights*) for Happiness among the Muslim and non-Muslim populations

Religions:	Muslim	Non-Muslim
Dependent Variable: <i>Happiness</i>	Model 1	Model 2
Independent variables	<i>beta</i>	<i>Beta</i>
Male	0.07 *	0.03 **
younger age: 20-39	0.15 **	0.15 **
middle age: 40-59	0.03	0.09 **
Single	-0.01	0.02 **
Widowed	-0.04	-0.04 **
Dissolved	0.00	-0.03 **
Urban Area	-0.09 **	-0.01 *
Narathiwat, Pattani and Yala	0.01	-0.02 **
South Region without Narathiwat, Pattani and Yala		
primary level	0.02	0.00
junior and high school level	0.02	0.05 **
higher than high school level	0.05	0.07 **
Wealth	0.08 **	0.11 **
Family Warmth	0.17 **	0.20 **
Religiosity	0.24 **	0.20 **
R^2	0.14	0.16
R^2_{adj}	0.13	0.16
<i>F-test</i>	11.73 **	274.92 **
<i>N</i>	1,076	22,179

* *p-value* < 0.05 and ** *p-value* < 0.01

การป้องกันแก้ไขปัญหายาเสพติดในเยาวชนโดยใช้หลักการของศาสนาอิสลาม

อุสา สุทธิสาคร¹, ปาจริย์ หวังรุ่งกิจ²

^{1,2} คณะมนุษยศาสตร์และประยุกต์ศิลป์

^{1,2} มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย

บทคัดย่อ

การวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบกิจกรรมการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในเยาวชน ศึกษาองค์ความรู้และการเผยแพร่องค์ความรู้ในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในเยาวชนโดยใช้หลักคำสอนของศาสนาอิสลามและเพื่อศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของหน่วยงานภาครัฐและชุมชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด โดยมีพื้นที่ดำเนินการในชุมชนสุเหร่าบ้านดอน เขตวัฒนา กรุงเทพมหานครดำเนินการวิจัยโดยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ จากการสัมภาษณ์เชิงลึกและสัมภาษณ์กลุ่มจากผู้ให้ข้อมูล 25 คน ใช้ระยะเวลาในการดำเนินการวิจัยตั้งแต่เดือนสิงหาคมถึงเดือนพฤศจิกายน 2560 ผลการวิจัยพบว่าชุมชนสามารถนำทุนทางสังคมที่มีอยู่ ทั้งทรัพยากรบุคคล ผู้รู้ในชุมชน ผู้นำในชุมชน ทรัพยากรสาธารณะ ตลอดจนความรู้ภูมิปัญญา โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักศาสนาอิสลามมาช่วยป้องกันแก้ไขปัญหายาเสพติดของเยาวชนในชุมชนได้ โดยมีรูปแบบในการป้องกันแก้ไขยาเสพติดที่หลากหลายรวมทั้งการสร้างความร่วมมือกับภาคีเครือข่าย องค์ความรู้ด้านศาสนาอิสลามที่นำมาให้ความรู้แก่เด็กและเยาวชนประกอบด้วย 1. วิชาภาคศรัทธา 2. หลักปฏิบัติในศาสนาและ 3. หลักคุณธรรม

คำสำคัญ: การป้องกันปัญหายาเสพติด, เยาวชน, ศาสนาอิสลาม

Prevention of Adolescents' Drug Problems by Using Islamic Principles

Usa Sutthisakorn¹, Pajaree Wangrunski²

^{1,2} School of Humanities and Applied Arts

^{1,2} University of the Thai Chamber of Commerce

Abstract

The objectives of this research are to study activities for drugs addiction prevention and drugs addiction resolution in youth; to study body of knowledge and disseminate the body of knowledge of Islamic principles for drugs addiction prevention and resolution; and to study cooperation between government agencies and communities for drugs addiction prevention and resolution in youth. Qualitative research was conducted in three Islamic communities in Bangkok from August to November 2017. Eighty key informants were participated through depth interview and focus group. The results found that the communities used their social capital for drugs addiction prevention and resolution in numerous ways. These social capitals include human resources, local intellects, community leaders, public resources and local wisdom, particularly principles of Islamic religion. Furthermore, cooperation between government agencies and communities are found in these communities. The body of knowledge in Islam used for drugs addiction prevention in youth consists of three principles: faith, principle of religion practice, and moral principle.

Keywords: prevention of drug problems, adolescents, Islamic principles

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

กรุงเทพมหานครเป็นพื้นที่ที่มีการค้าและการแพร่ระบาดของยาเสพติดที่มีความรุนแรงเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยเป็นแหล่งพักตัวและกระจายตัวของยาเสพติดเพื่อจำหน่ายให้กับผู้ค้าระดับกลางและระดับย่อยในชุมชน และยังเป็นแหล่งลักลอบลำเลียงยาเสพติดจากประเทศไทยไปยังตลาดต่างประเทศและนำยาเสพติดจากต่างประเทศเข้ามาจำหน่ายในประเทศไทย โดยมีชุมชนประมาณร้อยละ 30 ในกรุงเทพมหานครเป็นแหล่งจำหน่ายและแพร่ระบาดของยาเสพติด ทั้งนี้พบว่าผู้เกี่ยวข้องรายใหม่ที่ยังคงเป็นปัญหาหลักในอนาคต คือเยาวชน ทั้งในสถานศึกษาและนอกสถานศึกษา โดยกลุ่มนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นและระดับประถมศึกษา เป็นสองกลุ่มที่มีโอกาสเข้ามาเกี่ยวข้องทั้งในฐานะของผู้ค้า ผู้เสพและผู้ติดยาเสพติด (แผนยุทธศาสตร์ป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด ในพื้นที่กรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2561-2564, 2561: 3-4) ดังนั้นการป้องกันเยาวชนไม่ให้เข้าไปเกี่ยวข้องกับปัญหายาเสพติดจึงเป็นเรื่องที่มีความสำคัญ ต่อทั้งครอบครัวและชุมชนที่จะต้องร่วมมือกันในการสร้างสภาพแวดล้อมที่ดีให้กับเยาวชน การพัฒนาศักยภาพชุมชนในการป้องกันแก้ไขปัญหายาเสพติดของเยาวชนจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องมีการศึกษาและหาแนวในการดำเนินการอย่างเร่งด่วนให้เท่าทันกับปัญหาที่เกิดขึ้น การศึกษาก่อนหน้าพบว่าชุมชนมีทุนทางสังคมและมีวิถีชีวิต วัฒนธรรมที่นำมาต่อยอดในการป้องกันแก้ไขปัญหายาเสพติดได้ เช่นงานวิจัยของปิยลักษณ์ โพธิวรรณ (2557) ที่พบว่าการพัฒนาศักยภาพชุมชนในการป้องกันแก้ไขปัญหายาเสพติดนั้นจำเป็นต้องใช้จิตสำนึกร่วมของคนในชุมชน ตระหนักถึงปัญหาดังกล่าวและดำเนินการโดยคนในชุมชนเอง ไม่คิดพึ่งการดำเนินการของภาครัฐเท่านั้น ชุมชนสามารถใช้ภูมิปัญญา ระบบประเพณี วัฒนธรรมของชุมชน ผสานกับการสร้างเครือข่ายทางสังคมกับหน่วยงานอื่น แล้วนำเอาองค์ความรู้หรือบทเรียนที่ได้มาสร้างรูปแบบในการป้องกันแก้ไขปัญหายาเสพติดในชุมชน สอดคล้องกับธัญญาภรณ์ กันทาธณวัฒน์ (2556) ที่ศึกษาพบว่าเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้เกิดความสำเร็จของชุมชนในการป้องกันปัญหายาเสพติด ประกอบด้วยเงื่อนไขภายในชุมชนได้แก่ ผู้นำชุมชน การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน การบริหารทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนมาใช้ในการดำเนินงาน อาทิ วัฒนธรรมชุมชน กองทุนชุมชน กลุ่มต่างๆที่มีอยู่ในชุมชน และเงื่อนไขภายนอกคือการสนับสนุนขององค์กรภาคีทั้งภาครัฐและเอกชน รวมทั้งความร่วมมือกับเครือข่ายชุมชนในการจัดการปัญหายาเสพติดอย่างมีประสิทธิภาพ

จากงานวิจัยที่ได้กล่าวมาแล้วจะเห็นว่า ชุมชนเป็นฐานสำคัญในการป้องกันแก้ไขปัญหายาเสพติดได้โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับเยาวชนที่เป็นอนาคตและเป็นกำลังสำคัญของประเทศ หากมีการจัดการที่ดีและนำทุนทางสังคมของชุมชนที่มีอยู่มาใช้ให้เป็นประโยชน์ ผู้เขียนเห็นว่าทุนทางสังคมที่มีความสำคัญอีกประการหนึ่งที่จะช่วยป้องกันแก้ไขปัญหายาเสพติดในเยาวชนได้คือ หลักศาสนา ดังงานวิจัยของรุ่งทิพย์ กล้าหาญและบรรชกร กล้าหาญ (2552) ที่ศึกษากระบวนการป้องกันและแก้ไข

ปัญหาเสพติดด้วยหลักพุทธธรรมในหมู่บ้านป่าไผ่ ต.แม่โป่ง อ.ดอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่ พบว่าหมู่บ้านป่าไผ่เคยประสบปัญหาเสพติดแต่กลายเป็นชุมชนต้นแบบของการแก้ปัญหาเสพติดได้ด้วยการจัดการชุมชน ให้เกิดการเรียนรู้และปรับตัวให้เท่าทันปัญหาเสพติด โดยใช้วิธีการหลากหลาย ประสานกลไกภายในและภายนอกชุมชน และใช้ทุนทางสังคมที่มีอยู่ในการดำเนินการให้สอดคล้องกลมกลืนกับวิถีชุมชน

ทุนทางสังคมมีมิติที่ครอบคลุมสิ่งที่เป็นรูปธรรม ได้แก่ ทรัพยากรธรรมชาติ และมิติที่เป็นนามธรรม ได้แก่ วัฒนธรรม ความรู้ สติปัญญา จิตใจ ที่ก่อให้เกิดพลังและขับเคลื่อนชุมชนให้พัฒนาสู่ความเข้มแข็งได้ การมีอยู่ของทุนทางสังคมทราบได้จากการมีคุณภาพชีวิตที่ดีของคนในชุมชน (วรวิฑูโรรมรัตน์พันธ์, 2548: 46) ในอีกประการหนึ่ง ทุนทางสังคม ยังทำหน้าที่จัดระเบียบความสัมพันธ์ สร้างแบบแผนการจัดการทรัพยากร เพื่อสร้างความกลมกลืนและลดความขัดแย้งในชุมชน ทั้งยังหมายถึงวิถีการดำรงชีวิต วัฒนธรรม จารีตประเพณีของชุมชน และวิถีความสามารถในการจัดองค์กร ประชาชน ชาวบ้านและภูมิปัญญาพื้นบ้าน (ชาติชาย ณ เชียงใหม่, 2543: 286) สอดคล้องกับ สถาบันพระปกเกล้า (2560) ที่เห็นว่า ทุนทางสังคมคือสิ่งดีๆ ที่มีอยู่ในชุมชน ทั้งทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรบุคคล อาทิ ประชาชนชาวบ้าน เครือข่ายการรวมตัวในประชาคม บรรทัดฐาน ความไว้วางใจ ซึ่งส่งผลให้ผู้มีส่วนร่วมกระทำการร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพในการบรรลุจุดมุ่งหมายร่วมกัน

สภาพพื้นที่ชุมชนในกรุงเทพมหานครที่อยู่ร่วมกันอย่างแออัดและในสายตาของคนภายนอกมองว่าเป็นแหล่งเสื่อมโทรมนั้น ยังมีสิ่งสำคัญสิ่งหนึ่งที่สามารถยึดโยงจิตใจและวางรากฐานวิถีปฏิบัติและความเป็นอยู่ของชุมชนให้ห่างไกลจากยาเสพติดได้ นั่นคือศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งศาสนาอิสลามอันเป็นศาสนาที่ให้ความสำคัญกับมิติของชุมชน เนื่องจากได้บัญญัติครอบคลุมถึงวิถีชีวิตของผู้นับถือ ทุกๆ ด้าน ตั้งแต่เกิด จนตาย มุสลิมทุกคน จึงไม่สามารถแยกอิสลามออกจากวิถีการดำเนินชีวิต

ชุมชนสุเหร่าบ้านดอน เป็นชุมชนมุสลิมเก่าแก่ มีอายุราว 200 ปี ตั้งอยู่ในซอยประเสริฐสิทธิ์ ถนนสุขุมวิท 49 แยก 14 แขวงคลองตันเหนือ เขตวัฒนา ชุมชนอยู่ใกล้ถนนที่มีความสำคัญทางธุรกิจ สองสายคือสุขุมวิทและเพชรบุรีตัดใหม่ คนในชุมชนส่วนใหญ่มีอาชีพค้าขายและรับจ้าง การถือครองที่ดินมีทั้งคนที่เป็นเจ้าของที่ดินเอง คนที่มาเช่าที่ปลูกบ้านและคนที่อยู่บ้านเช่า คนรุ่นแรกที่ตั้งรกรากอพยพมาจากจังหวัดปัตตานี ด้วยเงื่อนไขของสงครามและถูกเกณฑ์ไพร่พลมาสร้างบ้านแปงเมือง สมัยรัชกาลที่ 1 จำนวนครอบครัวที่มาอยู่ในระยะแรกมีราว 20-30 ครอบครัว ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 3 มีการเกณฑ์ไพร่พลมามากขึ้นโดยพี่น้องมุสลิมเหล่านี้มีหน้าที่หลักในการขุดคลองแสนแสบ เมื่อมีผู้คนอยู่กันมากขึ้น ชุมชนได้สร้างมัสยิดเพื่อประกอบศาสนกิจ เดิมเป็นมัสยิดไม้หลังเล็ก ต่อมาเมื่อชุมชนขยายตัว จึงได้สร้างมัสยิดไม้หลังใหม่ขนาดใหญ่กว่าเดิม จนถึง พ.ศ. 2482 ชุมชนมีการขยายตัว

หนาแน่นขึ้น จึงได้สร้างมัสยิดขึ้นใหม่เป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก ราวพ.ศ. 2506 เสร็จสิ้นในปี 2508 และใช้มาจนถึงทุกวันนี้

ชุมชนมีการอนุรักษ์วิถีชีวิต ประเพณีวัฒนธรรมเก่าแก่สืบทอดกันมาช้านาน ตามวิถีชีวิตของมุสลิม แต่ความเจริญของเมืองที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ทำให้ชุมชนถูกรายล้อมด้วยแหล่งบันเทิงและสถานเริงรมย์ เต็มไปด้วยยอบายมุข รวมทั้งยาเสพติดที่แพร่ระบาด สิ่งเหล่านี้ย่อมมีผลกระทบต่อชุมชนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ การที่ชุมชนถูกล้อมรอบด้วยภัยและอบายมุขอยู่รอบทิศ นับเป็นอันตรายมากสำหรับเด็กและเยาวชน ชุมชนจึงต้องแก้ปัญหาโดยการเอาหลักการและคำสอนศาสนาอิสลามมาใช้ป้องกันปัญหา ยาเสพติดในเด็กและเยาวชน ดังนั้นการศึกษานี้จึงต้องการศึกษาถึงการนำหลักการและคำสอนของศาสนาอิสลามที่นับเป็นทุนทางสังคมและองค์ความรู้ที่สำคัญของชุมชนนี้มาใช้ในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในเด็กและเยาวชน รวมถึงการศึกษารูปแบบกิจกรรมการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในเด็กและเยาวชนและกระบวนการมีส่วนร่วมของหน่วยงานภาครัฐและชุมชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดร่วมกัน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษารูปแบบกิจกรรมการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในกลุ่มเด็กและเยาวชนในชุมชน
2. เพื่อศึกษาองค์ความรู้และการเผยแพร่องค์ความรู้ในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในกลุ่มเป้าหมายเด็กและเยาวชนโดยใช้หลักคำสอนของศาสนาอิสลาม
3. เพื่อศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของหน่วยงานภาครัฐและชุมชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด

วิธีการดำเนินการวิจัย

เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพศึกษาในชุมชนสุเหร่าบ้านดอน เขตวัฒนา กรุงเทพมหานคร โดยเลือกจากชุมชนที่มีมัสยิดและมีการเรียนการสอนศาสนาอิสลามให้กับเยาวชนในชุมชนนั้น เพื่อจะสามารถศึกษาถึงวิถีชีวิตและการนำหลักศาสนาอิสลามใช้ในชุมชนและเยาวชนได้ โดยเก็บข้อมูลในชุมชน จากการสังเกต การศึกษาวิถีชีวิตความเป็นอยู่และการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน การสัมภาษณ์กลุ่ม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก กับผู้นำชุมชน ผู้นำศาสนา เด็กและเยาวชน และ เจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานภาครัฐและภาคีเครือข่าย และการจัดเวทีเรียนรู้ โดยมีผู้ให้ข้อมูลทั้งสิ้น 25 คน ใช้ระยะเวลาในการดำเนินการวิจัยตั้งแต่เดือนสิงหาคมถึงเดือนพฤศจิกายน 2560

เครื่องมือในการวิจัย

- แบบสัมภาษณ์กึ่งมีโครงสร้าง คำถามในการสัมภาษณ์เชิงลึก ได้แก่
  1. สถานการณ์ยาเสพติดในชุมชนเป็นอย่างไร
  2. ท่านมีส่วนร่วมในการป้องกันแก้ไขปัญหายาเสพติดในชุมชนและเยาวชนอย่างไร
  3. จะนำหลักการของศาสนาอิสลามมาช่วยป้องกันแก้ไขปัญหายาเสพติดในชุมชนและเยาวชนได้อย่างไร
- คำถามในการสัมภาษณ์กลุ่ม (focus group) เป็นคำถามเกี่ยวกับการนำหลักการศาสนาอิสลามมาใช้ในการป้องกันแก้ไขปัญหายาเสพติดในเด็กและเยาวชน ประสพการณ์ในการเข้าร่วมจัดกิจกรรม/การแสวงหารูปแบบกิจกรรมที่เหมาะสม ดังนี้
  1. องค์ความรู้และการเผยแพร่องค์ความรู้การป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในกลุ่มเป้าหมายเด็กและเยาวชนโดยใช้หลักคำสอนของศาสนาอิสลามที่ชุมชนนำมาใช้ได้แก่อะไรบ้าง
  2. รูปแบบกิจกรรมการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในกลุ่มเป้าหมายเด็กและเยาวชนควรเป็นอย่างไร ผลที่เกิดขึ้นจากการจัดรูปแบบต่างๆ มีความแตกต่างกันหรือไม่ อย่างไร
  3. จะสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของหน่วยงานภาครัฐและชุมชน ในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในกลุ่มเยาวชนขึ้นได้อย่างไร อะไรเป็นปัจจัยเอื้อให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วม นั้น และจะสร้างปัจจัยเอื้อนั้นได้อย่างไร ตลอดจนกระบวนการมีส่วนร่วมควรเป็นไปในลักษณะใด

การวิเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยการจำแนกและจัดระบบข้อมูล

ผลการศึกษา

ผลการศึกษาพบว่าชุมชนมีการจัดการการป้องกันแก้ไขปัญหายาเสพติดในเยาวชนโดยใช้หลักการของศาสนาอิสลามดังนี้

1.การจัดการความรู้ของชุมชนสุเหร่าบ้านดอนด้านการป้องกันแก้ไขปัญหายาเสพติดในเยาวชนโดยใช้หลักการของศาสนาอิสลาม

การนำศาสนาเข้าไปอยู่ในจิตใจเด็กและเยาวชน

ผู้นำศาสนาและผู้นำชุมชนเชื่อว่า สิ่งที่จะห้ามเด็กและเยาวชนไม่ให้เข้าไปเกี่ยวข้องกับยาเสพติดได้คือ การมีความรู้ด้านศาสนา และการมีจิตใจที่เข้มแข็ง ดังที่ท่านอิหม่าม ได้กล่าวว่า “ต้องเอาศาสนาเข้าไปอยู่ในจิตใจของเด็กและเยาวชน ก็จะช่วยป้องกันเด็กและเยาวชนจากยาเสพติดได้” มาตรการในการดูแลเด็กในชุมชนเพื่อป้องกันไม่ให้เด็กและเยาวชนเกี่ยวข้องกับยาเสพติดของชุมชนเริ่มจากการกำหนดให้เด็กเรียนหลักการศาสนา เพราะเมื่อเรียนหลักการศาสนาแล้วเด็กจะมีสำนึกใน

ตัวของเขาเองว่าควรจะทำอะไร หรือไม่ควรทำอะไร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเด็กที่พอรู้ความแล้ว เช่น กลุ่มเด็กช่วงชั้น ป.4 ป.5 ป.6 ยิ่งมีความจำเป็น เพราะสอนอะไรยังเชื่อฟัง แต่ถ้าโตถึงระดับมัธยมแล้วเด็กจะไม่ค่อยเชื่อฟัง เริ่มปกครองยากขึ้น ชุมชนได้จัดสภาพแวดล้อมให้เด็กได้ใกล้ชิดศาสนา หรือเอาศาสนาเข้าไปในจิตใจเด็ก ตั้งแต่ยังเล็กๆ โดยการเปิดศูนย์เด็กเล็กของชุมชน โดยใช้สถานที่หน้ามัสยิดเป็นที่ทำการ เพื่อให้เด็กคุ้นเคยกับเสียงอาซาน คือคำประกาศเชิญชวนให้ทำละหมาด เด็กจะได้เห็นคนมาละหมาด ตั้งแต่เล็กๆ นับเป็นสภาพแวดล้อมในชีวิตประจำวันที่มีผลต่อจิตใจและทำให้เด็กคุ้นเคยกับมัสยิด การปฏิบัติกิจทางศาสนาแต่เยาว์วัย

การเรียนการสอนและการจัดหลักสูตรการสอนศาสนาในชั้นประถมจะเน้นการศึกษาในภาคฟิรดูอัยน์ หรือหน้าที่จำเป็นที่แต่ละบุคคลต้องทำในหลักศาสนาอิสลาม โดยใช้หลักสูตรและหนังสือของสมาคมครุสัมพันธ์อิสลามแห่งประเทศไทย ที่ดูแลการเรียนการสอนศาสนาอิสลามภาคบังคับทั่วประเทศ เป็นการศึกษาถึงหน้าที่และความเข้าใจของอิสลามทุกคนที่ต้องปฏิบัติ ชุมชนจึงให้ความสำคัญกับเยาวชนกลุ่มนี้มาก ถือว่าเป็นกลุ่มสำคัญของชุมชน มีการสอนการอบรมเป็นช่วงชั้น ป.1 – ป.6 มีเด็กประมาณ 200 คน โดยสอนตอนเย็นราว 5 โมงเย็นถึง 1 ทุ่ม จันทร์ถึงศุกร์ หลังการเลิกเรียนภาคบังคับในโรงเรียนทั่วไป พอเลิกเรียนให้เด็กละหมาดที่โรงเรียนแล้วจึงกลับบ้าน ซึ่งผู้ใหญ่ในชุมชนยังเห็นข้อดีอีกประการหนึ่ง ว่าการให้เด็กเรียนศาสนาทำให้เด็กไม่มีเวลาเที่ยวเตร่ด้วย

องค์ความรู้ด้านศาสนาอิสลามที่นำมาให้ความรู้แก่เด็กและเยาวชน

การเรียนศาสนาอิสลามจะแบ่งเป็นหมวดหมู่ 3 ส่วน คือ 1.วิชาภาคศรัทธา มี 6 ข้อ เรียนรู้เพื่อให้จิตใจมุ่งตรงต่อพระเจ้า บรรดาศาสนทูต คัมภีร์ที่ถูกประทานลงมา วันโลกหน้า วันสิ้นโลก การกำหนดความดี ความชั่วของมนุษย์ ที่พระเจ้าเป็นเจ้าของบัญญัติไว้ ซึ่งเด็กก็จะได้รับการปลูกฝังในส่วนนี้ 2.หลักปฏิบัติ มี 5 ข้อ เช่น การละหมาด การถือศีลอด การออกซะกาต การบำเพ็ญฮัจญ์ การกล่าวคำปฏิญาณตน ดังนั้นหลักปฏิบัติกับหลักศรัทธาจะไปพร้อมกันได้ ปฏิบัติได้เนื่องจากศรัทธา เมื่อมี 2 หลักนี้ ก็จะเกิดส่วนที่ 3. หลักคุณธรรม ตามมา โดยมีแค่ 3 หลัก ความซื่อสัตย์สุจริต ใฝ่ใจ อ่อนน้อม ถ่อมตน โดยทั้ง 3 หลักนี้จะแตกแขนงมีรายละเอียดต่อไป ใช้เรียนจนถึงปริญญาเอก ดังนั้นหลักศาสนาต้องปลูกฝังตั้งแต่เด็ก ครูผู้สอนแต่ละท่านจะรับผิดชอบคนละวิชาตามที่ตนเองถนัดและสอนเด็กไปอย่างต่อเนื่องตลอดทุกช่วงชั้น เพื่อครูจะได้มีการต่อยอดและมีความต่อเนื่องของการสอน

การศึกษาศาสนาอิสลาม จำแนกเป็น 2 ภาคคือ ภาคฟิรดูอัยน์ คือ ข้อบังคับหรือหน้าที่จำเป็นที่แต่ละบุคคลต้องทำในหลักศาสนาอิสลาม กับฟิรดูกีฟายะฮ์ คือข้อบังคับหรือหน้าที่ที่ไม่ต้องทำทุกคนให้คนใดคนหนึ่งในชุมชนทำหน้าที่แทนได้ เช่น การจัดการฝังศพผู้ตาย การเป็นครูสอนศาสนาหรือผู้นำศาสนา เป็นต้น ซึ่งอาจต้องอาศัยการศึกษาที่นอกเหนือจากภาคฟิรดูอัยน์ ในภาคฟิรดูอัยน์ที่เด็กต้องเรียนรู้หน้าที่จำเป็นที่ต้องทำในหลักศาสนาอิสลาม สำหรับปี 1-ปี 6 นั้น เนื้อหาของหลักสูตรที่เด็กต้องเรียน ในหนังสือเรียน 1 เล่มแบ่งเป็นวิชาต่างๆ ในชั้นปีที่ 1 มี 5 วิชาคือ 1. การศรัทธาต่อพระ

ศาสตร์ (วิชาเตาฮีด) 2. หลักการศาสนาว่าด้วยการปฏิบัติศาสนกิจ (วิชาฟิกฮ์) 3. หลักจริยธรรม (วิชาตะเศาะอูฟ) 4. ศาสนประวัติ และ 5. ภาษาอาหรับ มีการวางพื้นฐานเบื้องต้น แนะนำให้รู้จักตัวอักษร การอ่านออกเสียงและการสะกดคำเบื้องต้น

ชั้นปีที่ 2-5 จะมีโครงสร้างและเนื้อหาวิชามากขึ้นเป็น 8 วิชา แต่ยังคงอยู่ในหนังสือเล่มเดียวกัน เช่นเดิม โดยเพิ่มวิชาเข้าไปอีก 3 วิชา ได้แก่ 1. อัลกุรอาน (ตฟซีร์) เป็นการอธิบายคัมภีร์ ภาษาอาหรับเป็นวรรค 2. พระวัจนะศาสตร์โมฮัมมัด (อัลหะดีษ) เน้นให้ผู้ศึกษาใช้เป็นแนวทางดำเนินชีวิต 3. หลักการอ่านพระคัมภีร์ (ตัญวีดี) เนื้อหาวิชาที่เรียนบางส่วนมีลักษณะคล้ายกับวิชาหน้าที่พลเมือง และศีลธรรมที่ขาดหายไปในช่วงเรียนของเด็กและเยาวชนยุคปัจจุบัน เช่นมารยาทในการปฏิบัติต่อครู อาจารย์และพ่อแม่ มารยาทต่อเพื่อน มารยาททางสังคม มารยาทต่อบุตรีดา หน้าที่ของสามี-ภรรยา และนิติศาสตร์อิสลาม เป็นต้น แต่ที่ได้เรียนมากกว่าคือมีการเพิ่มภาคการศรัทธาต่อพระศาสดาหรือเทววิทยาเข้ามา หลักการศาสนาว่าด้วยการปฏิบัติศาสนกิจ เช่นการละหมาดควรทำอย่างไรให้ถูกต้อง ซึ่งการละหมาดนี้มีการเน้นย้ำมาก และมีการกล่าวถึงหลายครั้งทั้งในชั้นปีต้นๆ และขยายความละเอียดขึ้นในชั้นปีที่สูงขึ้น ตั้งแต่การยืน การนั่งในท่าที่ถูกต้องและการหายใจ การอาบน้ำชำระล้าง ก่อนการละหมาดและการชำระสิ่งสกปรกทั่วไป รวมทั้งการถือศีลอด เป็นต้น

ในการเรียนภาษาอาหรับที่มีการปูพื้นฐานตั้งแต่ชั้นปีที่ 1 เมื่อเด็กเรียนถึงชั้นปีที่ 3 จะเริ่มอ่านพระคัมภีร์ภาษาอาหรับได้บ้าง เพราะมีความคุ้นเคยกับตัวอักษรภาษาอาหรับที่แทรกอยู่ในบทต่างๆ ของหนังสือ ทำให้เด็กคุ้นเคยกับภาษานี้จนกระทั่งจบหลักสูตร ก็สามารถเรียนรู้และเข้าใจภาษาอาหรับ อ่านพระคัมภีร์ได้ ดังที่พบว่าในหนังสือเรียนของปีที่ 6 ไม่มีวิชาภาษาอาหรับแล้ว แต่เพิ่มวิชาอัลละเกบาอิล หรือบาปใหญ่ที่ศรัทธาชนต้องหลีกเลี่ยงเข้ามาแทน สอดคล้องกับที่ครูผู้สอนศาสนาให้ข้อสังเกตว่า เด็ก 7 ขวบ ปี 1 เริ่มอ่านอัลกุรอานที่ดีที่สุด เร็วและจำเก่ง เรียน 3 ปี อ่านกุรอานจบได้หมด พอเริ่ม ชั้น 4-5-6 เด็กจะสามารถปฏิบัติตามหลักการได้ หลักความเชื่อ หลักการปฏิบัติ หลักคุณธรรม จะทำได้

หลักการศาสนายังให้ความสำคัญกับการอบรมสั่งสอนมารยาทต่างๆ เมื่อเติบโตขึ้นพระศาสดากำหนดว่าจะต้องฝึกในเรื่องของละหมาดเมื่ออายุ 7 ขวบ เพราะเด็กเริ่มรู้และสามารถหลีกเลี่ยงพฤติกรรมของผู้ใหญ่ได้ จึงต้องเริ่มให้ความรู้กับเด็กคือสอนให้ละหมาด พอถึง 10 ขวบแล้ว ยังไม่ปฏิบัติละหมาด หรือละหมาดไม่ติด ต้องมีการลงโทษด้วยการตี แต่เป็นการตีเพื่อให้เกิดจิตสำนึกว่าเขาจะต้องละหมาด

ผู้นำศาสนาเชื่อว่า หากทุกคนรอบครัวสามารถทำได้อย่างนี้ โอกาสที่เด็กจะหลุดไปติดยาเสพติด ไปคลุกคลีเพื่อนไม่ดีจะหมดไป นอกจากนี้การเลี้ยงดูเยาวชนเมื่อเข้าสู่เวลาค่า หลักการศาสนาระบุว่า ต้องเรียกบุตรหลานของตนเข้าบ้าน ถ้าเป็นความเชื่อของไทยคือเป็นช่วงที่โพล์เพล็ญตีปีศาจมารังควาน ในหลักการอิสลามก็มีด้วย คือมีมารมาล่อลวงหรือนำพาเด็กไปแอบซ่อน หลักสำคัญคือต้องให้

เด็กอยู่ในบ้านในตอนที่มีตาคำ เด็กจะปลอดภัยจากภัยอันตรายต่างๆ ชุมชนบ้านดอนจึงให้การศึกษา ด้านศาสนาแก่เยาวชนครบวงจร ตั้งแต่ก่อนวัยเรียน อนุบาล ศูนย์เด็กเล็ก จนถึงวัยเรียน โดยโรงเรียน สอนศาสนาจะแบ่งการเรียนการสอนเป็น 2 ช่วงคือช่วงเย็นเป็นช่วงเด็กเล็กเรียนอัลกุรอาน ช่วง กลางวันตั้งแต่ 9 โมงเช้าถึง 3 โมงเย็น เป็นการเรียนการสอนเด็กโตก็จะสอนที่สูงไปกว่านั้นเทียบได้กับ มัธยมต้นกับมัธยมปลายของภาคภาษาอาหรับ ในการเรียนเกี่ยวกับอิสลามศึกษา เมื่อจบแล้วสามารถ เป็นครูสอนศาสนาหรือเรียนต่อมหาวิทยาลัยในต่างประเทศในระดับปริญญาตรีได้

2. การบริหารจัดการและออกแบบชุมชนให้เป็นชุมชนนำอยู่โดยมีหลักการศาสนานำ

การดำเนินการที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งของชุมชนสุเหร่าบ้านดอนคือ การบริหารจัดการและ ออกแบบชุมชนให้เป็นชุมชนนำอยู่โดยมีหลักการศาสนานำ ตามหลักศาสนาอิสลามมีการบริจาคเข้า กองทุนชะกาต 2.5% ของรายได้เพื่อช่วยเหลือคนจนและประโยชน์ชุมชน เช่นถ้าคนที่มีเงิน 1 ล้าน บาท เก็บไว้ทั้งปี จะต้องจ่ายชะกาต 25,000 บาท มี 100,000 บาทก็ต้องจ่าย 2,500 ลดหลั่นกันไป มัสยิดและชุมชนตั้งกองทุนนี้มาใช้ในการช่วยยกระดับการครองชีพและคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน ให้ดีขึ้น ภายใต้การทำงานประสานกันอย่างเป็นเอกภาพระหว่างมัสยิดและชุมชน กรรมการชุมชนมี 15 คน และกรรมการมัสยิดมี 15 คน แม้เป็นคนละชุด แยกกันทำงานแต่อยู่ใต้การดูแลของมัสยิด คณะกรรมการชุมชนจะมีหน้าที่ประสานงานกับเขต ส่วนภายนอก ในขณะที่กรรมการมัสยิดจะดูแล เรื่องศาสนาโดยตรง หากชุมชนจะทำอะไรจะมาปรึกษาอิหม่ามก่อนว่า สิ่งนี้ทำได้หรือไม่ อะไรที่ จำเป็นกับศาสนาต้องแจ้งให้ผู้ใหญ่ทราบก่อน ถ้าเป็นเรื่องเล็กน้อยเช่นการประชุมสัมมนาที่ตัดสินใจ เอง ถ้าเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับศาสนาจะมากุญกัน เช่นเรื่องจัดอบรมเด็ก ชุมชนได้งบประมาณจาก สำนักงานเขตในเบื้องต้น แต่ใช้พื้นที่ของมัสยิด ก็ต้องปรึกษาท่านอิหม่าม ถ้าเงินไม่พอก็ต้องขอมัสยิด ได้ เป็นต้น นอกจากนี้มัสยิดจะมีเงินจากกองทุนชะกาตที่แต่ละปีจะให้ข้าวหรือสิ่งจำเป็นกับครอบครัว ที่ยากจนที่มีความจำเป็นเดือดร้อน โดยมีการคัดกรองจากคณะกรรมการมัสยิดและชุมชนที่อยู่ตั้งแต่ ซอยสายเงินถึงซอยกลางที่รัฐสภาพครอบครัวในชุมชนได้เป็นอย่างดี ชุมชนยังนำเงินบริจาคมาใช้ในการ ศึกษาในโรงเรียนสอนศาสนา เป็นค่าดำเนินการ ค่าครูผู้สอน และมอบทุนการศึกษาให้กับ ลูกหลานคนในชุมชน

มัสยิดมีรถตู้พยาบาลพร้อมมีอุปกรณ์ที่ได้จากการบริจาคของคนในชุมชน สำหรับบริการกรณี คนเจ็บป่วยและรับศพตามโรงพยาบาลที่ไร้ญาติมาฝังและทำพิธีที่กุโบร์ ส่วนรถพยาบาลจาก สำนักงานเขตที่จอดอยู่ในชุมชน บริการรับส่งไปทั่วประเทศ ใครขอให้ไปส่งก็ไป ไม่ได้เลือกศาสนา ให้บริการทั้งหมด

การสร้างสภาพแวดล้อม ให้เด็กมีโอกาสใกล้ชิดศาสนาดังแต่เด็กเป็นเรื่องที่มัสยิดและชุมชน ให้ความสำคัญ การตั้งศูนย์เด็กเล็กในชุมชนจึงมีแนวคิดให้ตั้งอยู่หน้ามัสยิด เพื่อให้เด็กได้ยินเสียงอา ซาน (เสียงเรียกคนมาเข้าละหมาด) ตั้งแต่เล็กๆ เด็กจะคุ้นเคย ได้เห็นคนมาละหมาด โตขึ้นเจอพี่น้อง

เพื่อนๆ ในโรงเรียนใกล้บ้านที่มีสอนถึงมัธยม 3 และตอนเย็นเรียนคำสอน ทำให้เด็กมีภูมิคุ้มกันเพียงพอที่จะโตขึ้น ผู้นำศาสนาและผู้นำชุมชนเชื่อมั่นว่า ความรู้ด้านศาสนาจะบ่มเพาะให้ใจเด็กเข้มแข็ง นอกจากนี้หากเด็กออกไปเรียนข้างนอก หากเรียนไม่เก่งหรือต้องทำงาน ยังมีการศึกษาผู้ใหญ่หรือ กศน.ในชุมชนให้เรียนอีกด้วย

กระบวนการจัดการของชุมชนสุเหร่าบ้านดอนจึงเป็นกระบวนการที่เข้มแข็ง ในการออกแบบชุมชนให้เป็นชุมชนน่าอยู่ สร้างแบบอย่างความเอื้อเฟื้อ ช่วยเหลือกันในชุมชน และการนำศาสนามาใช้ในการใช้ชีวิตในทุกขั้นตอน เมื่อเด็กและเยาวชนเห็นผู้ใหญ่ทำแบบนี้ ก็จะเป็นต้นแบบในการดำเนินชีวิตของเขาต่อไป เรื่องการศึกษา ก็จะแทรกเข้าไปทุกส่วน ที่ศูนย์เด็กเล็ก จะสอนศาสนาบางส่วน เช่นวิธีทักทายของมุสลิม ระเบียบของมุสลิมที่เด็กเล็กๆ ควรจะรู้ ในระดับประถม ในโรงเรียนของ กทม. ก็มีสอนอิสลามศึกษา พอตกตอนเย็นก็ต้องไปเรียนที่โรงเรียนสอนศาสนา ได้หลักศาสนาโดยตรงเพื่อนำไปปฏิบัติ หลักการอิสลามมี 5 ประการต้องรักษา นั่นคือ 1 ในเรื่องของชีวิต 2 ทรัพย์สิน 3 ปัญญา 4 ในเรื่องของศาสนา และ 5 เกียรติ ยาเสพติดทำลายทั้ง 5 ประการ ทำลายศาสนาเพราะคนติดยาเสพติดก็คงไม่ละหมาด ทำลายสติปัญญา ทำลายทรัพย์สิน ทำลายชีวิตของตัวเอง ทำลายเกียรติ ไปบ้านใครคนก็ต้องระวัง หากเด็กเข้าใจเรื่องศาสนาก็จะรักษา 5 ประการนี้ได้ไม่เข้าไปเกี่ยวข้องกับยาเสพติด

3.การสนับสนุนการศึกษาที่หลากหลาย: ทั้งความรู้ทางโลกและความรู้ทางธรรม

นอกจากการศึกษาศาสนาแล้ว มัสยิด ชุมชนและโรงเรียนยังสนับสนุนเด็กและเยาวชนให้ได้รับการศึกษาทางโลกด้วย เนื่องจากอิหม่ามหรือผู้นำศาสนาเห็นว่า ถ้าเด็กได้รับการศึกษาแต่เพียงด้านศาสนาอย่างเดียว อาจอยู่ในโลกนี้ลำบาก เด็กจึงต้องมีความรู้ด้านวิชาการอื่นเพื่อการเลี้ยงชีพด้วย ดังนั้นชุมชนและมัสยิดจึงได้สนับสนุนเด็กและเยาวชนในการศึกษาวิชาการทางโลกที่มีความหลากหลาย แต่ละปีมัสยิดจะแจกทุนการศึกษาสำหรับเด็กที่มีผลการเรียน 3.5 ขึ้นไป ไม่ว่าเด็กจะเรียนที่โรงเรียนสุเหร่าบ้านดอน หรือเรียนที่ไหน ในระดับใดก็ตาม ถ้าเอาใบรับรองมาแสดงว่าได้ผลการเรียน 3.5 เด็กก็มีสิทธิ์ที่จะได้รับทุนจากทางมัสยิด 2,000 บาท ในระดับอุดมศึกษาถ้าเรียนแพทย์จะได้รับทุนปีละ 20,000 บาท หากเรียนด้านวิศวกรรม หรือวิทยาศาสตร์ พยาบาลจะได้รับทุนปีละ 10,000 บาท มัสยิดสนับสนุนเป็นทุนให้เปล่า ไม่มีข้อผูกมัด ดำเนินการมากกว่า 5 ปีแล้ว จากการนำเงินที่ได้มาจากการบริจาค คืนกลับไปให้ชุมชน สู้ลูกหลานของคนในชุมชน

นอกจากเยาวชนในชุมชนแล้ว โรงเรียนสอนศาสนายังเปิดโอกาสด้านการเรียนและที่อยู่อาศัยให้กับเยาวชนต่างจังหวัดหรือที่อยู่ห่างไกล ที่ต้องการมาศึกษาต่อด้วย โดยมีเงื่อนไขว่าผู้ที่จบ ม.6 มาจะมีสิทธิ์อยู่หอพักได้ ต้องลงสมัครมหาวิทยาลัยเปิด เช่นมหาวิทยาลัยรามคำแหงหรือมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ถึงจะให้สิทธิ์ได้พักที่นี้ โรงเรียนไม่ได้เก็บค่าเล่าเรียน ค่าหอพักให้อยู่ฟรี เพราะต้องการให้เด็กและเยาวชนได้เรียนควบคู่กันไป ทั้งศาสนาและวิชาการ สำหรับเด็กและเยาวชนที่จบ ม.3 แล้วไม่มีโอกาสเรียนในระบบ ชุมชนยังมีการศึกษานอกโรงเรียน (กศน.) ให้ได้เรียน

เพื่อให้จบม.6 หรือในระหว่างที่จบม.3 มา ก็สามารถสมัครโปรแกรมปริติกริชของมหาวิทยาลัยรามคำแหง เรียนแล้วเก็บหน่วยกิตได้ พอจบกศน.เอาวุฒิ กศน.ไปเทียบ มหาวิทยาลัยก็จะเลื่อนขึ้นเป็นนักศึกษาปกติ สามารถโอนหน่วยกิตที่เก็บมาได้ในช่วงนี้เข้าในระบบ ทำให้เรียนจบได้เร็ว มีนักเรียนหลายคนที่ทำลักษณะอย่างนี้ และประสบความสำเร็จดี อีหม่ามให้ข้อมูลว่า มีนักเรียนที่เรียนจบจากที่นี่แล้วไปเรียนต่อจนจบปริญญาเอก 10 กว่าคนแล้ว

เป้าหมายของการให้การสนับสนุนนี้เพื่อให้เด็กมีโอกาสจบปริญญาตรีแล้วไปทำงานได้ ถ้าไม่เลือกสายศาสนาจะมีใบเบิกทางติดตัวไป หรือถ้าไปสายศาสนาก็ไปต่อได้ “ศิษย์เก่าของโรงเรียนจึงมีหลากหลาย เกือบจะในทุกวงการ พอถึงเวลารวมตัวทีก็มากมาย เรารู้สึกพอใจกับความหลากหลายนี้ ช่วยให้เขาไปถึงฝั่ง เขาจะไปทางศาสนาก็ไป ไปทางโลกเขาก็มีศาสนาติดตัวไป ไปทางศาสนาเขาก็มีทางโลกพ่วงไปด้วย” อีหม่ามกล่าวทิ้งท้าย

การให้ความสำคัญกับการศึกษาที่หลากหลายทั้งในทางโลกหรือทางธรรมเช่นนี้ จะทำให้เกิดตัวแบบเยาวชนที่ประสบความสำเร็จในการเรียนดีและมีศีลธรรมควบคู่กัน ช่วยทำให้เด็กและเยาวชนมีตัวแบบของคนที่ประสบความสำเร็จหลากหลายสาขาวิชาชีพ เป็นแรงจูงใจให้กับเด็กและเยาวชนคนอื่นๆ ในชุมชนต่อไปต่อไป

4.การเข้าค่ายจริยธรรมและทำกิจกรรมวันสำคัญทางศาสนา

การที่ชุมชนได้ให้การศึกษาศาสนารองรับเยาวชนทุกระดับ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ระดับอนุบาล และประถมศึกษาซึ่งเป็นการวางพื้นฐานที่สำคัญ ช่วงประมาณเดือนเมษายนทุกปีชุมชนมีกิจกรรมการพาเด็กเข้าค่ายจริยธรรม จัดขึ้นในโรงเรียนประมาณ 3-4 วัน แบบเข้าไปเย็นกลับ จากนั้นไปทัศนศึกษาต่างจังหวัด จัดระหว่างช่วงก่อนสงกรานต์ คาบเกี่ยวไปถึงช่วงหลังสงกรานต์ เพื่อไม่ให้เด็กเข้าไปเล่นในเทศกาลสงกรานต์ ที่อาจเกิดปัญหาการมั่วสุมของเยาวชนได้ ในการเข้าค่ายจะมีการปฏิบัติตามหลักศาสนาอิสลามตามที่ได้เรียนมา การละหมาด การท่องดูอา การปฏิบัติตามหลักศาสนาเมื่อเดินทาง รวมถึงการแต่งกายด้วย เนื้อหาภายในการเข้าค่ายจะเป็นลักษณะกิจกรรมไม่เน้นการบรรยาย โดยให้ครูผู้สอนเป็นผู้ดำเนินกิจกรรม และพี่ๆ มัธยมเป็นพี่เลี้ยงคอยดูแลน้องๆ รับจำนวนเด็กที่เข้าค่ายประมาณ 100 คนเศษ

ส่วนกิจกรรมวันสำคัญทางศาสนา มัสยิดและชุมชนมีการจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา เพื่อให้เด็กผูกพันกับมัสยิด รวมถึงวันสำคัญของประเทศ เช่น วันเด็กมีการจัดกิจกรรมให้เด็กและเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วม ให้เด็กเห็นว่าชุมชนเห็นความสำคัญของพวกเขา วันเด็กมีเด็กเข้าร่วมงานประมาณ 700-800 คน มีเด็กนอกชุมชนมาร่วมงานด้วย มีกิจกรรมที่เด็กๆ ชอบหลายอย่าง เช่น เข้าบ้านลมมาให้เด็กเล่น จับฉลากของขวัญต่างๆ เป็นต้น โดยมัสยิดช่วยในเรื่องของค่าใช้จ่าย ชุมชนช่วยกันรับบริจาค ชื่อขนมและของขวัญแจก

ในภาพรวมเหล่านี้เป็นแนวทางที่มีสยิดและชุมชนวางแนวทาง กระบวนการหล่อหลอมเด็กในชุมชนทำให้เด็กห่างไกลยาเสพติดโดยอัตโนมัติ ทั้งในโรงเรียนสามัญก็มีการสอนพิษภัยยาเสพติดอยู่แล้ว อาจมีเด็กที่ออกนอกแนวทางไปบ้าง แต่ก็น้อยและขึ้นอยู่กับผู้ปกครองด้วย ผู้ปกครองต้องช่วยกันเอาใจใส่บุตรหลานด้วย

5. กระบวนการหล่อหลอมเด็กและเยาวชน: เด็กจากวันวานสู่ครูสอนศาสนาในวันนี้

จากการสัมภาษณ์เด็กที่เรียนศาสนาในชั้นปี 3 ว่ารู้สึกอิจฉาเพื่อนที่ไม่ต้องเรียนศาสนาทำให้เขามีเวลาไปเที่ยวเล่นใหม่ เด็กๆ ตอบว่า “ไม่อิจฉาเพื่อนที่ไม่เรียนศาสนา แต่เพื่อนต้องอิจฉาเราที่เราเรียนศาสนา เพราะเราได้รู้ในเรื่องศาสนาที่จำเป็นต้องเรียน เราเรียนศาสนาแล้วได้ผลบุญ” สะท้อนให้เห็นแนวคิดของเด็กที่ได้รับการหล่อหลอมจากกระบวนการสอนศาสนาได้อย่างดี จากการสัมภาษณ์ครูสอนศาสนาวัยหนุ่มสาวซึ่งเคยเป็นเด็กในวันวานที่ได้รับการหล่อหลอมจากในชุมชนมาก่อน พบข้อมูลที่น่าสนใจว่า ครูเหล่านี้จบจากเมืองนอก แต่มีความพอใจกับเงินเดือนน้อยนิดที่ได้จากมัสยิด เพราะเป็นหน่วยงานศาสนา แม้มีบางคนได้รับข้อเสนอจากหน่วยงานภายนอก ให้ได้รับเงินเดือนที่มากกว่าเงินจากการสอนถึง 4-5 เท่า แต่ไม่ไป สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นการหล่อหลอมเยาวชนของมัสยิดและชุมชน จากวันวานสู่ปัจจุบัน เราจึงได้เห็นครูหนุ่มสาวเหล่านี้ ที่มีแนวทางการใช้ชีวิตที่สมถะ ทำงานรับเงินเดือนเพียงน้อยนิด เพื่อทำประโยชน์ให้ศาสนา

6. การส่งเสริมการเล่นกีฬา

หากพูดถึงเด็กและเยาวชนที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับยาเสพติดในชุมชนถือว่า มีบ้างแต่น้อยมากเมื่อเทียบเปอร์เซ็นต์กับเด็กส่วนใหญ่ เพราะอิหม่ามและกรรมการชุมชนมีความเข้มแข็งในการดูแลส่วนใหญ่เป็นปัญหาจากครอบครัว การทำงานของผู้ปกครอง ญาติพี่น้องที่ไม่ดี การหย่าร้าง แต่หลายๆ คนกลับมาเป็นคนดีได้เมื่อเวลาผ่านไป อย่างไรก็ตาม เด็กวัยรุ่นเป็นวัยที่ต้องการพื้นที่แสดงออก ชุมชนจึงพยายามจัดกิจกรรมและส่งเสริมการเล่นกีฬาด้วย อาทิ มีทีมฟุตบอล ฟุตบอล จัดให้ไปร่วมการแข่งขันต่างๆ มีกิจกรรมให้เด็กเข้าร่วม มีการตั้งกองเชียร์ให้ทุกคนได้มีส่วนร่วม โดยชุมชนโรงเรียน ครอบครัว มัสยิด ก็ทำงานร่วมมือประสานช่วยกันดูแลเด็กทุกคนเหมือนเป็นลูกหลานของตนเอง

7. การอบรมมุสลิมใหม่

เป็นการอบรมคนที่เข้ารับอิสลามใหม่เพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องของครอบครัว หรืออบรมพ่อแม่ที่ไม่รู้หลักการด้านศาสนาอิสลาม หลักการด้านครอบครัว ประมาณปีละ 1 ครั้ง ประมาณ 30 คนทุกปี มีอาจารย์มาบรรยายวันเสาร์ที่โรงเรียน แม้เรียกว่าอบรมมุสลิมใหม่ แต่ที่จริงก็มีมุสลิมเก่ามาอบรมด้วย หลักสูตรประมาณ 3-4 เดือน เรียนวันเสาร์- อาทิตย์ ครึ่งวัน 09.00 – 12.00 น. ทั้งนี้หลักการของศาสนา ได้ปูพื้นฐานตั้งแต่ครอบครัว ตั้งแต่การเลือกคู่ครอง ศาสนากำหนด ให้เลือกคนดีที่มีศาสนา เมื่อมีครอบครัวแล้ว ศาสนาถือว่าเป็นของขวัญที่พระผู้เป็นเจ้าประทานให้ ในคัมภีร์อัลกุ

รอ่านจะบัญญัติชัดเจนว่า “พวกเจ้าจงปกป้องตัวของพวกเจ้าและครอบครัวของพวกเจ้าให้พ้นจากไฟนรก” นั้นหมายความว่าต้องดูแลให้เขาเป็นคนดี ไม่ใช่แต่เฉพาะลูกหลานบริวาร แต่หมายถึงตัวเราเองก่อนอันดับแรก และครอบครัว บริวารต้องดีด้วย นั่นถือว่าเป็นหลักการของศาสนา

เมื่อเด็กเกิดขึ้นมาแล้ว สิ่งที่ศาสนากำหนดก็เป็นเรื่องของการเลี้ยงดู สิ่งแรกที่ลูกจะได้รับจากผู้เป็นมารดา ในภาษาอาหรับเรียก ลาบีะ ในภาษาไทยเรียกนมที่มีสีเหลือง เป็นหน้าที่ของแม่ที่ต้องให้ลูกได้รับนมเหลืองนี้ เพราะในหลักการของศาสนาจะถือว่า ในนมเหลืองมีสารอาหารมีโปรตีน มีสิ่งที่จะเป็นภูมิป้องกันโรคให้แก่เด็ก ต่อมาเมื่อเด็กสมควรได้รับการตั้งชื่อ เมื่อครบเจ็ดวันแล้ว ต้องตั้งชื่อที่ดีให้แก่ผู้เป็นบุตร ชื่อไม่จำเป็นต้องเป็นภาษาอาหรับ ชื่อภาษาไทยก็ได้ แต่ว่าให้มีความหมายที่ดี และมีการโกนผมไฟ เรียกผมไฟเพราะว่าผมที่อยู่ข้างหน้าของเด็ก หมายถึงผมที่ติดมากับตัวเด็ก เนื่องจากเด็กขณะที่อยู่ในครรภ์ของมารดามีน้ำคร่ำอยู่ในนั้น พอคลอดออกมาแล้วในทางอิสลามเชื่อว่าเด็กจะเกิดความรำคาญจากผมที่ติดมา เพราะฉะนั้นในวันที่ 7 ถ้าโกนผมตรงนั้นได้ เชื่อว่าจะช่วยให้เด็กมีความเจริญเติบโตที่ดี และควรขยายเขตแดนปากของเด็ก ถ้าเป็นภาษาไทยเราก็คงหมายถึงการกวาดยา คือการเอาของหวาน เช่น ผลอินทผลัม น้ำผึ้ง เข้าไปคลึงที่เขตแดนปากของเด็ก อิหม่ามเคยกามนงพยายามว่ามันมีผลอย่างไร พยายามตอบว่ามีผลให้เด็กดูดนมแม่ได้ดี เหล่านี้เป็นหลักการของศาสนาอิสลามซึ่งเราต้องปฏิบัติกับเด็กที่แรกคลอด ดังนั้นการที่เด็กจะเป็นคนดีได้ ก็ต้องเริ่มต้นจากครอบครัวด้วย จึงต้องการมีอบรมในส่วนนี้

8. การมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย

ชุมชนได้รับการสนับสนุนจากภาคีเครือข่ายหลายองค์กร ทั้งที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันแก้ไขปัญหา ยาเสพติดและการพัฒนาคุณภาพชีวิตคนในชุมชน ด้านยาเสพติด ปปส.ได้สนับสนุนการปรับปรุงลานกีฬาและภูมิทัศน์รอบลานกีฬา จัดกิจกรรมฝึกสอนฟุตบอลต้านภัยยาเสพติด ปปส. ประสานตำรวจ ทหาร ลงพื้นที่ตรวจและจับกุมผู้เกี่ยวข้องกับยาเสพติดและส่งตัวดำเนินคดีต่อทั้งในการบำบัดรักษาและดำเนินคดี ด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิต มีคณะแพทย์จากโรงพยาบาลสมิติเวชเยี่ยมอบรมคนในชุมชน มีโครงการเกี่ยวกับการส่งเสริมการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดา โรงพยาบาลบำรุงราษฎร์มาตรวจสุขภาพให้คนในชุมชนเดือนละครั้งทุกเดือน ด้านการศึกษา มีมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒมาทำกิจกรรมกับเด็ก นอกจากนี้ยังมีหน่วยงานจากภายนอกเช่นสำนักงานเขต มาร่วมจัดกิจกรรม แจกของ สร้างความสนุกสนานให้กับเด็กๆ ในเรื่องเกี่ยวกับยาเสพติด เรื่องสุขภาพอนามัย เป็นต้น

ข้อสรุปผลการวิจัย

ชุมชนสุเหร่าบ้านดอนมีการนำทุนทางสังคมที่มีอยู่ ทั้งทรัพยากรบุคคล ผู้รู้ในชุมชน ผู้นำในชุมชน ทรัพยากรสาธารณะ ความรู้ภูมิปัญญา โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักศาสนาอิสลามมาใช้ในการป้องกันแก้ไขปัญหาเสพติดในเยาวชนโดยการนำศาสนาเข้าไปอยู่ในจิตใจเด็กและเยาวชนตั้งแต่วัยเยาว์ โดยให้เด็กได้เรียนหลักศาสนาเพื่อสร้างสำนึกในการประพฤติปฏิบัติตนอย่างเหมาะสมในการดำเนินชีวิต โดยองค์ความรู้ด้านศาสนาอิสลามที่นำมาให้ความรู้แก่เด็กและเยาวชนมี 3 ส่วน คือ 1. วิชาภาคศรัทธา ได้แก่ การเรียนรู้เพื่อให้จิตใจมุ่งตรงต่อพระเจ้า ศาสนทูต คัมภีร์ที่ถูกประทานลงมา วันโลกหน้า วันสิ้นโลก การกำหนดความดี ความชั่วของมนุษย์ ที่พระเจ้าเป็นเจ้าบัญญัติไว้ 2. หลักปฏิบัติ มี 5 ข้อ เช่น การละหมาด การถือศีลอด การออกชะกาด การบำเพ็ญฮัจญ์ การกล่าวคำปฏิญาณตนและ 3. หลักคุณธรรมคือ ความซื่อสัตย์สุจริต ไวใจ อ่อนน้อมถ่อมตน โดยชุมชนมีรูปแบบในการป้องกันแก้ไขปัญหาเสพติดที่หลากหลายได้แก่ การบริหารจัดการและออกแบบชุมชนให้เป็นชุมชนน่าอยู่โดยมีหลักการศาสนา นำ การสนับสนุนการศึกษาที่หลากหลายทั้งความรู้ทางโลกและความรู้ทางธรรม การเข้าค่ายจริยธรรมและทำกิจกรรมวันสำคัญทางศาสนา สร้างกระบวนการหล่อหลอมเด็กและเยาวชนให้มีความรักและผูกพันกับชุมชน การส่งเสริมการเล่นกีฬา และการอบรมมุสลิมใหม่รวมทั้งการสร้างความร่วมมือกับภาคีเครือข่ายต่างๆในการป้องกันแก้ไขปัญหาเสพติดและการพัฒนาคุณภาพชีวิตคนในชุมชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กและเยาวชน

อภิปรายผลการวิจัย

แม้ชุมชนสุเหร่าบ้านดอนจะเผชิญกับการแพร่ระบาดของยาเสพติดที่อยู่รายรอบ แต่ก็สามารถนำทุนทางสังคมที่มีอยู่ ทั้งทรัพยากรบุคคล ผู้รู้ในชุมชน ผู้นำในชุมชน ทรัพยากรสาธารณะ ตลอดจนความรู้ภูมิปัญญา โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักศาสนาอิสลามมาช่วยป้องกันแก้ไขปัญหาเสพติดของชุมชนได้ โดยมีรูปแบบหลากหลาย แม้จะเผชิญกับความยากลำบากบ้าง แต่พบว่าผู้ใหญ่หรือคนในชุมชนมีความสามัคคีและพร้อมเพรียงที่จะร่วมมือกันด้วยความเต็มใจ ไม่ว่าจะเป็นการเสียสละทุนทรัพย์ แรงกายแรงใจ หรืออื่นๆ เพื่อเด็กและเยาวชนในชุมชน สะท้อนให้เห็นว่าในชุมชนมุสลิมเหล่านี้ เด็กๆ ถือเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าของชุมชนที่ชุมชนพร้อมจะปกป้องดูแลให้เด็กและเยาวชนเหล่านี้เติบโตขึ้นอย่างมีคุณภาพในสังคม สอดคล้องกับงานวิจัยก่อนหน้านี้พบว่าทุนทางสังคมสามารถช่วยป้องกันแก้ไขปัญหาเสพติดในชุมชนได้ โดยอาศัยเครือข่ายทางสังคม การพึ่งพาอาศัยกัน การปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและการติดต่อสื่อสารผ่านระบบเครือข่าย ระบบผู้นำทางธรรมชาติ ผู้อาวุโสในชุมชนและวัฒนธรรมความเชื่อของคนในชุมชน (วุฒิชชาติ ทอนศรีและคณะ, 2556) และงานวิจัยของปิยลักษณ์ โพธิ์วรรณ (2557) ที่พบว่าจิตสำนึกร่วมของคนในชุมชนที่ตระหนักถึงปัญหาและดำเนินการ

ภายในชุมชนเอง โดยใช้ภูมิปัญญา ประเพณี วัฒนธรรมผสมผสานกับการสร้างเครือข่ายทางสังคมและ นำความรู้หรือบทเรียนที่ได้มาสร้างรูปแบบกิจกรรมการป้องกันปัญหาอาเสพติดในชุมชนเป็นสิ่งสำคัญ

ทุนทางสังคมที่สำคัญยิ่งอีกประการหนึ่งคือหลักการด้านศาสนา ที่จากงานวิจัยนี้พบว่า ชุมชนสามารถนำหลักการด้านศาสนาอิสลามมาช่วยป้องกันแก้ไขปัญหาอาเสพติดของเยาวชนในชุมชนได้ โดยการสอนหลักการด้านศาสนาอิสลามทั้ง 3 หลักการให้กับเด็กและเยาวชนได้แก่ ภาคศรัทธา ภาคปฏิบัติและหลักคุณธรรมให้กับเยาวชน นอกจากนี้ชุมชนยังมีการจัดการในชุมชนโดยใช้หลักความเสียสละและสามัคคีด้วยการบริจาคเงินกองทุนชะกาตเพื่อนำมาใช้ในการเรียนการสอนศาสนาให้กับเยาวชนและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนในชุมชน โดยมีรูปแบบที่หลากหลาย สอดคล้องกับงานวิจัยของรุ่งทิพย์ กล้าหาญและบัญชา กล้าหาญ (2552) ได้ศึกษากระบวนการป้องกันและแก้ไขปัญหาอาเสพติดด้วยหลักพุทธธรรมในหมู่บ้านป่าไผ่ ตำบลแม่โป่ง อำเภอต๋อยสะเท็ด จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า

หมู่บ้านป่าไผ่เคยประสบปัญหาจากการแพร่ระบาดของยาเสพติดมาก่อน แต่ชุมชนสามารถจัดการดำเนินการป้องกันแก้ไขปัญหาได้ ด้วยกลวิธีหลากหลายและการประสานทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชน โดยใช้ทุนทางสังคมที่มีอยู่ในการดำเนินการให้สอดคล้องกับวิถีชุมชน จนสามารถเป็นชุมชนต้นแบบในการป้องกันแก้ไขปัญหาอาเสพติดได้

อนึ่ง การจัดสภาพแวดล้อมให้เยาวชนใกล้ชิดหลักศาสนา โดยให้เด็กและเยาวชนเรียนหลักการด้านศาสนาแต่วัยเยาว์ราวอายุ 6-7 ขวบนั้นนับเป็นเรื่องที่มีความเหมาะสมอย่างยิ่ง ทั้งนี้เพราะเด็กเล็กจะซึมซับสิ่งดีงามและมีหลักปฏิบัติได้อย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้สภาพสังคมปัจจุบันเต็มไปด้วยสิ่งแวดล้อมที่ชั่วร้าย การปกป้องเด็กด้วยหลักการศาสนาแต่วัยเยาว์ยังสอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์ป้องกันและแก้ไขปัญหาอาเสพติดในพื้นที่กรุงเทพมหานครที่พบว่ากลุ่มนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นและระดับประถมศึกษา เป็นกลุ่มเสี่ยงสองกลุ่มที่มีโอกาสเข้ามาเกี่ยวข้องกับทั้งในฐานะของผู้ค้า ผู้เสพและผู้ติดยาเสพติดที่ต้องระมัดระวังให้มากขึ้น (แผนยุทธศาสตร์ป้องกันและแก้ไขปัญหาอาเสพติด ในพื้นที่กรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2561-2564, 2561: 3-4)

ชุมชนในการศึกษาครั้งนี้ เป็นชุมชนที่มีประวัติศาสตร์ยาวนานร่วมกันในการก่อร่างสร้างชุมชนตั้งแต่เมื่อ 200 ปีที่แล้ว ที่พี่น้องมุสลิมอพยพจากปัตตานีมาตั้งถิ่นฐานอยู่ตามริมน้ำในกรุงเทพมหานคร สิ่งที่น่าสนใจคือชุมชนเหล่านี้สามารถอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมและวิถีปฏิบัติในวิถีชีวิตอิสลามไว้ได้อย่างมั่นคง ในท่ามกลางสภาพแวดล้อมภายนอกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและสิ่งที่เรียกว่า “ความเจริญ” ได้ถาโถมเข้ามาสู่ชุมชนจนแทบปรับตัวไม่ทัน ไม่เพียงเท่านั้น ชุมชนยังสามารถนำหลักการของศาสนาอิสลามและกองทุนชะกาตมาบริหารจัดการชุมชนให้อยู่ร่วมกันอย่างเอื้ออาทร ดูแลและปกป้องเยาวชนให้ห่างไกลยาเสพติดและเป็นบุคลากรที่มีคุณภาพของสังคมได้ การศึกษาพบว่าหลายครั้งชุมชนต้องเผชิญปัญหาและวิกฤติมากมายจากปัญหาอาเสพติดและปัญหาต่างๆ ที่รายล้อม แต่ทุกคนในชุมชนร่วมมือร่วมใจกันต่อสู้ไปด้วยกัน พยายามแก้ไขปัญหาร่วมกัน

ความรักในชุมชนและความสามัคคีในชุมชนโดยมีหลักการศาสนาเป็นสิ่งที่ชี้นำทางและยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในชุมชนนี้เองเป็นสิ่งที่ทำให้การแก้ปัญหาต่างๆ ของชุมชนสามารถคลี่คลายไปได้ ทั้งนี้พบว่าการบริหารจัดการของชุมชนเป็นการบริหารจัดการที่เข้มแข็งมาจากภายใน โดยมีทั้งผู้นำศาสนาและผู้นำชุมชนที่เสียสละ มีวิสัยทัศน์ ทำงานอุทิศตนให้กับชุมชน ตลอดทั้งมีภาคีเครือข่ายหลายองค์กรที่ให้การหนุนช่วย เป็นพลังหนุนเนื่องให้ชุมชนสามารถบริหารจัดการชุมชนได้ดียิ่งขึ้น ชุมชนเหล่านี้จะเป็นแบบอย่างสำหรับชุมชนอิสลามหรือแม้แต่ชุมชนในศาสนาอื่นๆ สามารถจะนำไปเรียนรู้และปฏิบัติให้เกิดผลดีต่อชุมชนและสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำงานกับเยาวชนอันเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่สำคัญและมีคุณค่าของสังคม

ข้อเสนอแนะ

1. จากการศึกษาที่ชุมชนอิสลามสามารถนำทุนทางสังคมและหลักการด้านศาสนาอิสลามมาป้องกันแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าได้ จึงควรมีการศึกษาเรียนรู้แลกเปลี่ยนกันในระหว่างชุมชนที่ศึกษากับชุมชนอิสลามอื่นๆ ในกรุงเทพมหานครเพื่อจะสามารถนำหลักการศาสนาอิสลามและการค้นหาทุนทางสังคมของชุมชนอื่นๆ เพื่อหาแนวทางป้องกันแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าในชุมชนเหล่านั้นได้

2. ควรมีการเผยแพร่การนำหลักการ องค์ความรู้ด้านศาสนาอื่นๆ และทุนทางสังคมของชุมชนมาใช้ในการศึกษาวิจัยให้มากยิ่งขึ้น เพื่อให้เท่าทันกับสถานการณ์เฉพาะหน้าที่มีความรุนแรงขึ้นทุกขณะ

เอกสารอ้างอิง

กิตติวงศ์ สาสวดและปรีชา ติลกุลมติสิทธิ์. (2559). การพัฒนารูปแบบการป้องกันการแพร่ระบาดของยาเสพติดในกลุ่มเด็กและเยาวชนในพื้นที่เทศบาล อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา. *วารสารชุมชนวิจัย* ปีที่ 10 ฉบับที่ 1 (พฤษภาคม-สิงหาคม 2559).

ชาติชาย ณ เชียงใหม่. (2543). *การบริหารการพัฒนาชนบทเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน*. กรุงเทพฯ: 21 เซ็นจูรี.

ฐิติยาภรณ์ กันตารณวัฒน์. (2556). *กระบวนการสู่ความสำเร็จในการดำเนินงานป้องกันปัญหาเสพติดของชุมชนในเขตภาคกลาง*. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

ปิยลักษณ์ โพธิวรรณ. (2557). ศักยภาพชุมชนในการจัดการแก้ไขปัญหาเสพติด. *รวมบทความการประชุมวิชาการระดับชาติ การพัฒนาชนบทที่ยั่งยืน ครั้งที่ 4 ประจำปี 2557*, 11-13 มิถุนายน 2557.

มุสลิมไทยโพสต์. (2561). *หลักศาสนาอิสลาม*. สืบค้นเมื่อวันที่ 1 ธันวาคม 2561 จาก <http://islamhouse.muslimthai.com/main/index.php?page=sub&category=7&id=18170>.

รุ่งทิพย์ กล้าหาญและบุญชร กล้าหาญ. (2552). *รายงานการวิจัยกระบวนการป้องกันและแก้ไข*

ปัญหายาเสพติดด้วยหลักพุทธธรรมในหมู่บ้านป่าไผ่ ต.แม่โป่ง อ.ดอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่.

วรวิฑูรี โรมรัตน์พันธ์. (2548). *ทุนทางสังคม*. กรุงเทพฯ: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข

วุฒิชชาติ ทอนศรี, ชูศักดิ์ สุทธิสา และกนกพร รัตนสุธีระกุล. (2557). *ทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมชาติพันธุ์เขมรกับการป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติดในชุมชน*. *วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์* ปีที่ 9 ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน 2557.

สถาบันพระปกเกล้า. (2560). *รายงานโครงการวิจัยค้นหาทุนทางสังคมเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในภาคใต้ของประเทศไทย*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้า.

สำนักงานศูนย์อำนวยการป้องกันและแก้ไขยาเสพติดกรุงเทพมหานคร. (2561). *แผนยุทธศาสตร์ชาติป้องกันและแก้ไขยาเสพติดในพื้นที่กรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2561-2564*. กรุงเทพฯ: สำนักงานศูนย์อำนวยการป้องกันและแก้ไขยาเสพติดกรุงเทพมหานคร.

Fukuyama, F. (1998). *Social Capital*. The Tanner Lectures on Human Values.

Delivered at Brasenose college, oxford, May 12, 14, and 15, 1997. สืบค้นเมื่อ

วันที่ 20 พฤษภาคม 2561 จาก https://tannerlectures.utah.edu/_documents/a-to-z/f/Fukuyama98.pdf

Putnam, R. (1993). The Prosperous Community-Social Capital and Public Life.

American Prospect (13), 35-42.

ทฤษฎีการศึกษาของจอห์น ดิวอี้และข้อโต้แย้งทางการศึกษา

ณัฐิกา ครองยุทธ
คณะวิทยาการเรียนรู้และศึกษาศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

บทคัดย่อ

ทฤษฎีการศึกษาของดิวอี้มีฐานความคิดมาจากทฤษฎีความจริงแบบปฏิบัตินิยมและประสบการณ์ของเขา แนวคิดการศึกษาของดิวอี้จะเน้นไปที่การหาความรู้ด้วยการปฏิบัติและเป็นแนวคิดหัวก้าวหน้าให้ความสำคัญทั้งปัจเจกและสังคมไปพร้อมกัน อย่างไรก็ตามแนวคิดการศึกษาของดิวอี้ถูกโต้แย้งจากแนวคิดทางการศึกษาสำคัญในขณะนั้นได้แก่แนวคิดการศึกษาปัจเจกนิยมและการศึกษาฝ่ายอนุรักษนิยม โดยบทความนี้จะเข้าไปสำรวจข้อโต้แย้งดังกล่าวและจะแสดงให้เห็นว่าข้อวิจารณ์ดังกล่าวยังไม่สามารถทำลายแนวคิดการศึกษาของดิวอี้ได้

คำสำคัญ: ทฤษฎีการศึกษาของดิวอี้, ปฏิบัตินิยม, การศึกษาหัวก้าวหน้า

Dewey's theory of education and its educational objections

Natika Krongyoot

Faculty of Learning Sciences and Education

Thammasat University

Abstract

Dewey's theory of education was based on his theory of pragmatic truth and his concept of experience. Dewey's theory of education focused on pragmatic inquiry, and it was a conception of progressive education that underscored the importance of both individual and society. However, Dewey's theory of education was objected by the then-mainstream conceptions of education, i.e., the educational individualists and traditional education theorists. In this paper, I will examine those objections and show that those objections could not challenge Dewey's theory of education.

Keywords: Dewey's theory of education, pragmatism, progressive education

ทฤษฎีการศึกษาของจอห์น ดิวอี้และข้อโต้แย้งทางการศึกษา

ทฤษฎีการศึกษาของดิวอี้ (Dewey 1966, 2015) วางอยู่บนทฤษฎีความจริงแบบปฏิบัตินิยม และแนวคิดเรื่องประสบการณ์ของดิวอี้ (Dewey 1965) ประสบการณ์นิยมตามแนวคิดของดิวอี้ แตกต่างไปจากมโนทัศน์ประสบการณ์นิยมในกระแสหลัก กล่าวคือ ประสบการณ์นอกจากจะหมายถึง การรับรู้เชิงประจักษ์แล้วยังหมายรวมถึงการลงมือปฏิบัติกับโลกหรือมีปฏิสัมพันธ์กับโลกด้วยเช่นกัน และดิวอี้ (Dewey 2006a; 2006b) ยังได้เสนอทฤษฎีความจริงแบบปฏิบัตินิยมที่อธิบายว่าความจริง จะต้องได้รับการทดสอบยืนยันด้วยวิธีการแบบวิทยาศาสตร์ ทฤษฎีการศึกษาของดิวอี้จึงมีลักษณะโดดเด่นในแง่การเรียนจะต้องมีการลงมือปฏิบัติและส่งผลต่อโลกภายนอก โดยก่อนที่จะกล่าวถึงแนวคิด การศึกษาของดิวอี้ จึงจะขออธิบายถึงทฤษฎีความจริงแบบปฏิบัตินิยมของดิวอี้และแนวคิดเรื่อง ประสบการณ์ของดิวอี้ ซึ่งแนวคิดทั้งสองเป็นดังต่อไปนี้

ทฤษฎีความจริงแบบปฏิบัตินิยมของดิวอี้

ดิวอี้ (Dewey 1965) ปฏิเสธแนวคิดแบบทวินิยม (dualism) ซึ่งเป็นแนวคิดที่แบ่งแยก ระหว่างผู้รู้กับสิ่งที่ถูกรู้ (subject / object) แยกเหตุผลกับกิจกรรมทางกายภาพ แยกจิตกับกาย (mind / body) ประสบการณ์แบบทวินิยมคือการรับรู้ (perceive/sense) โลกภายนอกหรือโลก ธรรมชาติของมนุษย์หรือผู้รู้ และโลกภายนอกนั้นดำรงอยู่โดยตัวมันเองและเป็นอิสระจากการรับรู้และ ความคิดของผู้รับรู้ ดิวอี้เห็นว่าแนวคิดแบบทวินิยมแบ่งโลกภายนอกแยกขาดจากผู้รับรู้และทำให้ กิจกรรมทางกายภาพเป็นกิจกรรมเชิงปฏิบัติไม่เกี่ยวข้องกับความรู้ โดยความรู้ตามแนวคิดแบบทวินิยมจึงเป็นกิจกรรมทางความคิดและเหตุผลเท่านั้น ดิวอี้ (Dewey 2006a) ยังได้ปฏิเสธทฤษฎีความจริงแบบจิตนิยม (idealism) และทฤษฎีความจริงแบบสัจนิยม (realism) ซึ่งดิวอี้จัดให้แนวคิดสหนัย (coherence) อยู่ในกลุ่มเดียวกันกับ ทฤษฎีความจริงแบบจิตนิยม และแนวคิดสมนัย (correspondence) อยู่ในกลุ่มเดียวกันกับทฤษฎีความจริงแบบสัจนิยม โดยมองว่าทั้งสองทฤษฎี ความจริงนี้ยังวางอยู่บนแนวคิดแบบทวินิยมที่ให้มองว่าความรู้เป็นกิจกรรมทางจิต

ทฤษฎีความจริงแบบจิตนิยมหรือสหนัยอธิบายว่า สิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่จริงนั้นไม่แยกจากการรับรู้ และความคิดหรือจิตของมนุษย์ สิ่งที่มีอยู่จริงนั้นจะขึ้นอยู่กับ การรับรู้และความคิดของมนุษย์ การหา ความจริงตามทัศนะนี้จะเป็นกิจกรรมทางการคิดด้วยเหตุผล ประพจน์หรือข้อความที่จริงตามแนวคิด นี้จะหมายถึงข้อความจะต้องไปสอดคล้องกัน (cohere) กับข้อความอื่น ๆ ที่เรารับว่าจริงอย่างไม่ ขัดแย้งกัน ความรู้ตามทัศนะนี้หมายถึงประพจน์ที่จริงที่สอดคล้องกับประพจน์อื่น ๆ โดยเกิดจาก กิจกรรมทางการคิดด้วยเหตุผล (Dewey, 2006a: 342) ดิวอี้ (Dewey 2006a) วิจารณ์ว่าปัญหา ของทฤษฎีสหนัยคือ เกณฑ์ในการหาความจริงตามทฤษฎีนี้จะทำให้ข้อความที่เกิดจากจินตนาการ

ความฝันที่ไม่เกี่ยวกับข้อเท็จจริงในโลกสามารถเป็นจริงได้ กล่าวคือ ทฤษฎีความจริงแบบจิตนิยมหรือสหรณยเสนอเกณฑ์การหาความจริงด้วยการดูความสอดคล้องกันภายในชุดข้อความ จึงเป็นไปได้ที่ความฝันหรืออาการหลอนจะสามารถสร้างชุดข้อความที่สอดคล้องกันเอง ซึ่งทำให้ข้อความต่าง ๆ นั้นเป็นจริงได้ แม้ว่าข้อความเหล่านั้นอาจไม่ได้พูดถึงข้อเท็จจริงที่อยู่ในโลกภายนอกเลยก็ตาม

ทฤษฎีความจริงแบบสัญนิยมหรือสมนัย เสนอว่า สิ่งต่าง ๆ มีอยู่จริงเป็นอิสระจากความคิดและการรับรู้ของมนุษย์ ประพจน์ที่จริงหมายถึงข้อความตรงกับ (correspond) ข้อเท็จจริงในโลกภายนอก ความรู้ก็คือประพจน์ที่จริงโดยหมายถึงข้อความที่ตรงกับข้อเท็จจริงในโลก ความรู้จะมาจาก การรับรู้วัตถุภายนอกในลักษณะที่วัตถุภายนอกมากระทบที่จิตของเรา ดิวอี้ (Dewey 2006a) วิจารณ์ทฤษฎีความจริงแบบสัญนิยมหรือสมนัยไว้ดังนี้ ทฤษฎีความจริงแบบสัญนิยมหรือสมนัยเสนอเกณฑ์การหาความจริงด้วยการบอกว่า ความจริงคือการตรงกันระหว่างข้อความกับข้อเท็จจริงในโลก ข้อความจะเป็นจริงก็ต่อเมื่อข้อความรายงานสิ่งที่เป็นเช่นนั้นจริงตามจริงในโลก แต่เราจะรู้ได้อย่างไรว่าสิ่งต่าง ๆ เป็นจริงเช่นนั้น การกล่าวเช่นนั้นย่อมเท่ากับยอมรับ (assume) ไว้แล้วว่าเรารู้ความจริงอยู่ก่อนแล้ว มากไปกว่านั้นปัญหาต่อมาคือเรารู้ได้อย่างไรว่าข้อความมันตรงกับข้อเท็จจริงภายนอก ซึ่งวิธีที่จะรู้ได้คือ ต้องมีตัวกลางเป็นตัวตัดสินว่าข้อความกับวัตถุนั้นตรงกันหรือไม่ และหากตัวกลางเป็นข้อความที่รายงานว่าข้อความดังกล่าวตรงกับวัตถุ ก็ต้องตรวจสอบข้อความที่เป็นตัวกลางอีกว่าเป็นจริงหรือไม่ ซึ่งจะตรวจสอบก็หาตัวกลางเพิ่มอีกเพื่อมาตรวจข้อความที่เป็นตัวกลางรายงานจริงหรือไม่ จะเห็นได้ว่าเราจะต้องหาตัวกลางมาตรวจสอบอย่างไม่สิ้นสุด และหากตัวกลางไม่ใช่ข้อความหรือภาษาแต่เป็นวัตถุ ซึ่งก็ดูเหมือนไม่มีวัตถุใดที่จะทำหน้าที่เปรียบเทียบระหว่างข้อความกับวัตถุ

อย่างไรก็ตาม ดิวอี้ (Dewey 2006b) เห็นว่าแม้ทั้งสองทฤษฎีจะอธิบายความจริงและความรู้ต่างกัน แต่ทั้งสองทฤษฎีต่างก็มีการอธิบายความรู้ในลักษณะที่ว่าความรู้ถูกสร้างขึ้นจากจิต โดยทฤษฎีสหรณยถือว่าความรู้มาจากความคิดเหตุผล ส่วนทฤษฎีสมนัยถือว่าความรู้มาจากการรับรู้วัตถุในลักษณะที่ว่าวัตถุภายนอกมากระทบที่จิตของเรา (passive receptivity) จากการอธิบายของทั้งสองทฤษฎีก็ล้วนเป็นการสร้างความรู้ที่ปราศจากการลงมือปฏิบัติ เช่น การเก็บข้อมูลจากการสังเกต ทดลอง เป็นต้น กระบวนการหาความรู้และความจริงตามทั้งสองทฤษฎีนี้จึงเป็นกิจกรรมภายในจิตและแยกขาดจากกิจกรรมทางกายภาพ การลงมือปฏิบัติทางกายภาพ

ดิวอี้ (Dewey 2006a) กล่าวว่าทั้งสองทฤษฎีมองว่าการยืนยันประพจน์ทำได้ด้วยตัวมันเองราวกับว่าหลักฐานทุกอย่างที่จะยืนยันนั้นวางอยู่ตรงหน้าพร้อมสำหรับยืนยัน ซึ่งการยืนยันประพจน์ทำได้ด้วยตัวมันเองดังกล่าวทำให้การตรวจสอบความจริงเป็นกิจกรรมทางปัญญาหรือทางจิต และมองว่าค่าความจริงข้อความไม่ได้มาจากการค้นคว้าและแสวงหาหลักฐานมายืนยัน ดิวอี้ (Dewey 2006a) เสนอทฤษฎีความจริงแบบปฏิบัตินิยม (pragmatic theory of truth) ที่อธิบายว่าธรรมชาติของข้อความคือสมมติฐานที่เราต้องนำไปทดสอบหรือทดลอง ความจริงของข้อความมาจากทดสอบ ซึ่ง

การทดลองคือกิจกรรมของการสืบค้น ดังนั้นความจริงตามทฤษฎีปฏิบัตินิยมคือผลจากการลงมือปฏิบัติ จากกระบวนการสืบค้นด้วยการนำข้อความไปทดสอบ เช่น การแสวงหาหลักฐานต่าง ๆ มายืนยันข้อความ การทดลองทางวิทยาศาสตร์ เป็นต้น ความรู้ตามทฤษฎีปฏิบัตินิยมก็เช่นกัน ความรู้เป็นผลจากค้นคว้า ทดสอบ ทดลอง การนำไปปฏิบัติใช้ได้จริงที่สามารถแก้ปัญหาได้

แนวคิดเรื่องประสบการณ์ของดิวอี้

ประสบการณ์ตามแนวของดิวอี้ (Dewey 2015) หมายถึง การมีปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง ประสบการณ์ตามแนวคิดของดิวอี้จึงประกอบด้วยสองมโนทัศน์สำคัญได้แก่ *ความต่อเนื่อง (continuity)* และ *การปฏิสัมพันธ์ (transaction or interaction)*

ความต่อเนื่องของประสบการณ์ หมายถึง ประสบการณ์ต่าง ๆ จะมีลักษณะต่อเนื่องมาจากเหตุการณ์ก่อนหน้าในอดีตและจะส่งผลกระทบต่อ (affect, influence) อย่างใดอย่างหนึ่งกับเหตุการณ์ที่ตามมา โดยเหตุการณ์ที่ตามมาหรือผล (the consequence) ที่ตามมาจากความต่อเนื่องอาจเป็นผลที่ดีหรือเลวร้ายก็ได้ ซึ่งผลที่ตามมาจะเป็นตัวกำหนดประสบการณ์ต่อไปของเราว่าควรกระทำอะไรต่อไป (Dewey, 2015:35) **การปฏิสัมพันธ์** หมายถึง ประสบการณ์ที่มนุษย์หรือผู้รับรู้มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทั้งทางกายภาพและทางสังคม สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ได้แก่ วัตถุ สิ่งของต่าง ๆ ในโลก สิ่งแวดล้อมทางสังคมคือ มนุษย์ติดต่อสัมพันธ์กับมนุษย์ด้วยกัน ได้แก่ การสื่อสารพูดคุยกันของมนุษย์ในเรื่องต่าง ๆ สิ่งแวดล้อมหมายถึงความต่อเนื่องของเหตุการณ์ต่าง ๆ ในโลก ซึ่งมนุษย์จะปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทั้งในฐานะผู้กระทำ (active, doing) และรับผล (passive, undergoing, suffering) จากที่ได้กระทำไป เช่น เราทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งและผลจากกระทำนั้นจะส่งผลกระทบต่อตัวเรา ประสบการณ์ก็เป็นเช่นนั้น เมื่อเรามีประสบการณ์ก็หมายถึงเราได้กระทำต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งและเราจะได้รับผลกับจากสิ่งที่เราทำ สิ่งมีชีวิตปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมก็เพื่อปรับตัวให้สามารถอยู่รอด การปรับตัวที่เกิดจากการกระทำของสิ่งมีชีวิตจะส่งผลให้สิ่งแวดล้อมมีการเปลี่ยนแปลง (Dewey, 1966: 139-140; 2015: 42-44)

ประสบการณ์ตามแนวคิดของดิวอี้ไม่ได้วางอยู่บนแนวคิดทวินิยมที่แบ่งแยกระหว่าง ผู้รับรู้ (subject) กับ สิ่งที่ถูกรู้ (objects/world) ประสบการณ์แบบทวินิยม แต่ประสบการณ์ตามแนวคิดของดิวอี้ คือความเป็นหนึ่งเดียวระหว่างมนุษย์หรือผู้รู้กับโลกธรรมชาติ ไม่มีการแบ่งแยกระหว่างผู้รับรู้กับสิ่งที่ถูกรู้ และประสบการณ์คือการสัมพันธ์ติดต่อกับโลกธรรมชาติภายนอก แนวคิดเรื่องประสบการณ์ของดิวอี้สัมพันธ์กับการคิดและความรู้ดังนี้

ประสบการณ์กับการคิด การคิด (thinking) ที่เป็นประสบการณ์สำหรับการศึกษาตามแนวคิดของดิวอี้ได้แก่การคิดไตร่ตรอง (reflective thinking) หรือ ประสบการณ์คิดไตร่ตรอง (a reflective

experience) ซึ่งการคิดไตร่ตรองสำหรับดิวอี้ (Dewey 1966) คือกระบวนการคิดภายในและการคิดที่หมายถึงกระบวนการทดลองแบบวิทยาศาสตร์ที่มีผลนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงต่อสิ่งแวดล้อม การคิดไตร่ตรองที่เป็นการคิดในกระบวนการทดลองแบบวิทยาศาสตร์คือกระบวนการค้นคว้า ทดลองและยืนยันผลการทดลอง การคิดไตร่ตรองเช่นนี้คือการพยายามหาความเชื่อมโยงระหว่างเหตุการณ์ก่อนหน้าและหลัง การคิดไตร่ตรองนี้จะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อเจอกับเหตุการณ์ที่เป็นปัญหา(problematic) หรือเหตุการณ์ที่ทำให้เราสงสัย(doubt) เหตุการณ์ดังกล่าวคือเหตุการณ์ที่ไม่สมบูรณ์ การคิดไตร่ตรองเป็นกระบวนการการสืบค้น (inquiry) เพื่อจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงและยุติปัญหาหรือยุติความสงสัย กระบวนการคิดไตร่ตรองกล่าวดังของดิวอี้ มีลักษณะเป็นดังนี้ (1) การคิดเริ่มต้นจากเหตุการณ์ที่เป็นปัญหา สับสน (confusion) งุนงง (perplexity) สงสัย (doubt) ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่ไม่สามารถกำหนดควบคุมได้ (2) หลังจากเกิดปัญหาจะทำให้เกิดการคิดไตร่ตรองและการสืบค้นปัญหาที่เกิดขึ้น เริ่มด้วยการตีความ อธิบายองค์ประกอบต่าง ๆ ที่อาจทำให้เกิดปัญหาดังกล่าว (3) จากนั้นก็พิจารณาตรวจสอบ สังเกตการณ์ ค้นหา วิเคราะห์รายละเอียดของเงื่อนไข ปัจจัยต่าง ๆ เพื่อระบุปัญหาให้ชัดเจน (4) ตั้งสมมติฐานจากรายละเอียดของปัจจัย เงื่อนไขที่ได้จากการตรวจสอบดังกล่าว สมมติฐานคือแนวทางสำหรับแก้ไขปัญหา (5) การนำสมมติฐานไปทดลอง ด้วยการนำไปปฏิบัติใช้จริงเพื่อทดสอบว่าจะได้ผลลัพธ์ตามที่สมมติฐานได้คาดการณ์ไว้หรือไม่ และเพื่อยืนยันว่าสมมติฐานดังกล่าวแก้ปัญหาคือได้หรือไม่ หากการทดลองได้ผลซึ่งสามารถแก้ปัญหาคือได้เราก็สามารถยอมรับสมมติฐานนี้และเป็นแนวทางในการแก้ปัญหาคือต่อไป กระบวนการคิดไตร่ตรอง 5 ขั้นตอนดังกล่าวนี้เองที่ทำให้การคิดไตร่ตรองเข้ามาอยู่ในประสบการณ์ (Dewey, 1966: 150-151)

การคิดไตร่ตรอง คือการพยายามเข้าใจและอธิบายความเชื่อมโยงระหว่างประสบการณ์ก่อนและหลัง โดยหาความเชื่อมโยงของเหตุการณ์ที่ได้ทำไปกับผลเกิดที่ตาม ซึ่งการพบความเชื่อมโยงนี้แสดงถึงความต่อเนื่องของประสบการณ์ ในแง่นี้การคิดไตร่ตรองถือเป็นกิจกรรมที่เป็นความต่อเนื่องของประสบการณ์ การคิดไตร่ตรองเช่นนี้จะทำให้เกิดประสบการณ์เชิงสติปัญญา (intelligent experience) และทำให้เกิดความรู้ รวมถึงยังทำให้ประสบการณ์มีความหมาย (meaning) สามารถทำให้เราอธิบายความเชื่อมโยงของประสบการณ์ได้อย่างมีเหตุผล (reasonable) การคิดไตร่ตรองเช่นนี้ถือเป็นประสบการณ์สำหรับการศึกษา วิธีการเรียนการสอนคือการมุ่งฝึกฝนการคิดไตร่ตรองให้กับนักเรียน (Dewey, 1966: 145)

จะเห็นได้ว่าการคิดที่เป็นการคิดไตร่ตรองดังกล่าวตามแนวคิดของดิวอี้จะไม่ใช้กิจกรรมแต่เฉพาะจิตที่แยกขาดจากสิ่งกายภาพ แต่การคิดเป็นสิ่งอยู่ในประสบการณ์และเป็นกิจกรรมที่มนุษย์สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมโดยหวังที่จะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงปฏิบัติในโลก การคิดไตร่ตรองนี้ทำให้เรามีความรู้โดยสามารถเข้าใจและอธิบายความเชื่อมโยงของเหตุการณ์ก่อนหน้าที่เราได้ทำไปกับผลที่ตามมาได้อย่างมีความหมาย

ประสบการณ์กับความรู้อ ความรู้สำหรับดิวอี้ (Dewey 1966) เป็นผลมาจากกระบวนการสืบค้นซึ่งได้แก่กระบวนการ*คิดไตร่ตรอง* หรือ วิธีสืบค้นด้วยวิธีแบบวิทยาศาสตร์ที่เป็นกระบวนการทดลองที่มีการลงมือปฏิบัติและทดสอบผล ความรู้สำหรับดิวอี้คือความรู้เชิงปฏิบัตินิยม(pragmatic) โดยจะดูที่ผลลัพธ์ของการนำความรู้ไปปฏิบัติใช้ หากผลการทดลองแสดงให้เห็นว่าแนวคิดหรือสมมติฐานสามารถแก้ไขปัญหาได้ แนวคิดดังกล่าวก็จะถือเป็นความรู้ ความรู้จะต้องสามารถนำมาใช้แก้ไขปัญหาได้ ความรู้ต้องก่อให้เกิดประโยชน์ในเชิงปฏิบัติและเกิดประสบการณ์ใหม่ที่ดีขึ้น ความรู้ไม่ได้เป็นสิ่งที่แน่นอนตายตัว ความรู้มีลักษณะชั่วคราว เมื่อสภาพแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไปจะทำให้เกิดปัญหาใหม่และความรู้เดิมที่เราเคยปฏิบัติมาไม่สามารถแก้ปัญหาได้ เราจึงต้องพยายามแก้ปัญหาด้วยการปรับเปลี่ยนความรู้เดิม หาความรู้ใหม่ ความรู้จะทำให้ประสบการณ์มีความหมาย

ความรู้ตามแนวคิดของดิวอี้จึงวางอยู่บนทฤษฎีความจริงแบบปฏิบัตินิยมและแนวคิดเรื่องประสบการณ์ กล่าวคือ ประสบการณ์สำหรับดิวอี้ หมายถึง *ความต่อเนื่อง* และ *การปฏิสัมพันธ์* กล่าวคือ ความรู้เป็นผลผลิตจากมนุษย์มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพและทางสังคม ส่วนการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมคือมนุษย์มีการสื่อสารแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูลต่อกัน ส่วนการมีปฏิสัมพันธ์ทางกายภาพได้แก่ ความรู้เป็นผลมาจากมนุษย์ลงปฏิบัติสืบค้นผ่านกระบวนการทดลองแบบวิทยาศาสตร์ กระบวนการสืบค้นและการทดลองเป็นกระบวนการที่แสดงถึงความต่อเนื่องของประสบการณ์ ผลของการทดลองก็คือผลจากความต่อเนื่องของประสบการณ์ ผลการทดลองคือตัวกำหนดความรู้ หากผลการทดลองแสดงให้เห็นว่าแนวคิดหรือสมมติฐานสามารถแก้ไขปัญหาได้จากกล่าวมานี้จะเห็นได้ว่าความรู้ที่ได้นั้นเป็นผลผลิตจากประสบการณ์*การคิดไตร่ตรอง* และเป็นความรู้แบบปฏิบัตินิยมที่คุณค่าของความรู้คือผลลัพธ์เชิงปฏิบัติที่ทำให้เกิดประโยชน์ต่อตัวมนุษย์เองและต่อสังคมของมนุษย์ ความรู้เป็นแนวทางพัฒนาชีวิตของมนุษย์ในดีขึ้น ทฤษฎีความจริงแบบปฏิบัตินิยมและแนวคิดประสบการณ์นี้เป็นแนวคิดทางปรัชญาที่สำคัญของการสร้างทฤษฎีการศึกษาและแนวทางการเรียนการสอนของดิวอี้

ทฤษฎีการศึกษาและการเรียนการสอนตามแนวคิดของดิวอี้

ทฤษฎีการศึกษาของดิวอี้ คือการเสนอให้เป้าหมายของการศึกษาคือการฝึกฝนการคิดให้กับนักเรียนและสร้างนักเรียนให้เป็นผู้ค้นคว้าหาความรู้ โดยการคิดตามแนวคิดของดิวอี้ หมายถึง*การคิดไตร่ตรอง* และแนวทางการศึกษาและการเรียนการสอนจึงเป็นไปตามมโนทัศน์ความต่อเนื่องและการปฏิสัมพันธ์

ตามหลักการการปฏิสัมพันธ์ โรงเรียนจะต้องจัดสภาพแวดล้อมที่เป็นกระตุ้นและฝึกฝน*การคิดไตร่ตรอง* ให้กับนักเรียน เปิดโอกาสให้นักเรียนสามารถสื่อสารกับผู้อื่นและเรียนรู้ด้วยการลงมือปฏิบัติ ครูจะต้องจัดสิ่งแวดล้อมให้นักเรียนสามารถมีปฏิสัมพันธ์ทั้งทางกายภาพและทางสังคม การ

ปฏิสัมพันธ์ทางกายภาพได้แก่ ในโรงเรียนจะต้องมีอุปกรณ์การเรียนเช่น หนังสือ เกมฝึกฝน ของเล่น อุปกรณ์งานฝีมือ เครื่องเขียน เพื่อให้นักเรียนได้ใช้สำหรับการเรียนรู้ ในส่วนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมหมายถึงการสื่อสารแลกเปลี่ยนความคิด การเรียนจะต้องมีการสื่อสารเพื่อให้ทุกคนรวมถึงครูได้มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมแลกเปลี่ยนความคิด กระตุ้นความคิด ร่วมกันทำกิจกรรม*การคิดไตร่ตรอง* *ตรอง* เพื่อแก้ไขปัญหาด้วยกันทั้งระหว่างนักเรียนด้วยกันและกับครู การปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนนั้น ครูจะเข้าร่วมสนทนาแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับนักเรียน และครูควรศึกษาความสนใจ (interest) ความต้องการ(need) และความสามารถ(capacities) ของนักเรียนแต่ละคน เพื่อที่จะได้หาแนวทางและเนื้อหาความรู้ให้เหมาะสมกับนักเรียนแต่ละคน สิ่งสำคัญของการจัดสิ่งแวดล้อมในการเรียนคือครูควรสร้างสิ่งแวดล้อมที่ตอบสนองตามความสนใจและความสามารถตามการพัฒนาการของนักเรียนแต่ละคน (Dewey, 2015: 44-47)

ดิวอี้ (Dewey, 2015) เสนอให้เนื้อหาความรู้ หรือ วิชาเรียนจะต้องเป็นไปตามหลักการความต่อเนื่องที่ความรู้ควรสามารถนำมาปรับใช้ได้กับชีวิตประจำวันและอนาคต กล่าวคือเนื้อหาความรู้จะต้องเป็นประสบการณ์ที่ต่อเนื่องจากอดีต ปัจจุบันและนำไปสู่สร้างประสบการณ์ใหม่ต่อไป เนื้อหาความรู้ที่เรียนจะประกอบได้ด้วยความรู้ที่ประสบความสำเร็จในอดีตและเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ปัจจุบัน เพราะความรู้ปัจจุบันนั้นเป็นผลพวงมาจากการปฏิบัติใช้ความรู้ในอดีต ความรู้ในอดีตจะช่วยให้เราเข้าใจเหตุการณ์ปัจจุบันมากขึ้น ส่วนข้อมูลปัจจุบันและอดีตจะช่วยให้เราสามารถวางแผนรับมือกับปัญหาต่างๆในประสบการณ์ปัจจุบันและช่วยในการวางแผนปรับปรุงและสร้างประสบการณ์ใหม่ๆในอนาคต

ดิวอี้ (Dewey 2015) ไม่เห็นด้วยกับการศึกษาแบบจารีต (the traditional education) เพราะเห็นว่าวิชาเรียนตามแนวคิดของการศึกษาแบบจารีตนั้นขาด*ความต่อเนื่อง*ของประสบการณ์ การศึกษาแบบจารีตให้ความสำคัญแต่ความรู้ที่ประสบความสำเร็จในอดีต และมองว่าการศึกษาคือการเตรียมความพร้อมนักเรียน(preparation) ให้มีทักษะพื้นฐานเพื่อไปใช้ในอนาคต วิชาความรู้ตามการศึกษาแบบจารีตคือความรู้ในอดีตที่ประสบความสำเร็จที่ทำให้เป็นความรู้พื้นฐานที่นักเรียนจะต้องเรียนรู้ ซึ่งเป็นสิ่งที่ไกลจากประสบการณ์ตรงในชีวิตปัจจุบันของนักเรียน แต่ความรู้เหล่านี้จะเป็นประโยชน์กับนักเรียนในอนาคตและเป็นพื้นฐานในการเรียนขั้นต่อไป แนวทางการเรียนการสอนตามทัศนะนี้จะมีกฎเกณฑ์ที่ตายตัว รูปแบบการเรียนที่ตายตัว แนวทางการปฏิบัติที่ตายตัวสำหรับนักเรียน

ดิวอี้ (Dewey 2015) วิจารณ์การศึกษาแบบจารีตว่า การให้ความสำคัญกับความรู้ในอดีตที่เคยประสบความสำเร็จเพื่อเตรียมความพร้อมดังกล่าวนั้น เป็นการเตรียมนักเรียนให้นำความรู้ไปใช้ประโยชน์*ในอนาคตข้างหน้า(remote future)* กล่าวคือ การศึกษาแบบจารีตจะเตรียมนักเรียนด้วยการสอนความรู้พื้นฐานที่ห่างไกลจากประสบการณ์ตรงของนักเรียน จึงทำให้นักเรียนไม่เห็นความสำคัญของเนื้อหาและนักเรียนจะไม่จริงจังกับการเรียนเพื่อนำไปใช้ในอนาคตข้างหน้า ผลคือ

นักเรียนก็จะไม่สามารถนำความรู้ที่เรียนมาไปใช้ประโยชน์ได้ในอนาคต ดิวอี้ (Dewey 2015) เสนอว่าเงื่อนไขของการเตรียมนักเรียนให้สามารถนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ในอนาคตคือการฝึกฝนให้นักเรียนปรับใช้ความรู้กับเหตุการณ์ปัจจุบัน ซึ่งเหตุการณ์ปัจจุบันหมายถึงประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับนักเรียนโดยตรง การฝึกฝนดังกล่าวคือการเชื่อมโยงความรู้ให้เข้ากับเหตุการณ์ในชีวิตปัจจุบัน เมื่อนักเรียนเห็นความเชื่อมโยงของความรู้กับประสบการณ์ในชีวิตแล้ว นักเรียนจะสามารถปรับใช้ความรู้กับเหตุการณ์ปัจจุบัน และเขาก็จะสามารถนำความรู้ที่ได้เรียนมาไปปรับใช้ให้เป็นประโยชน์กับอนาคตได้เช่นกัน นอกจากนี้ วิชาความรู้ที่แน่นอนตายตัวในอดีตเป็นความรู้ที่ไม่ตอบสนองต่อความต้องการและความสามารถของปัจเจก

ขณะเดียวกันดิวอี้ (Dewey 2015) มองว่า การศึกษาแบบหัวก้าวหน้า (the progressive education) มักให้ความสำคัญแต่ความรู้และประสบการณ์ปัจจุบัน โดยเน้นเพื่อตอบสนองความต้องการและความสนใจของผู้เรียน ทักษะนี้จะตรงกันข้ามกับทักษะแบบจารีต โดยทักษะแบบหัวก้าวหน้าจะให้ความสำคัญกับเสรีภาพ(freedom)ของผู้เรียน การเรียนจะให้อิสระกับนักเรียนในการแสวงหาความสนใจและความต้องการของตน การศึกษาแบบหัวก้าวหน้าจะเน้นไปที่การพัฒนาประสบการณ์ของตัวบุคคล เนื้อหาวิชาเรียนก็จะเป็นเนื้อหาในปัจจุบันที่จะทำให้เรานำความรู้ไปปรับใช้กับชีวิตประจำวันและในอนาคตได้ ดิวอี้เห็นว่าทักษะนี้ละลายความรู้ในอดีต มองว่าความรู้ในอดีตนั้นล้าสมัยและจบสิ้นไม่เกี่ยวกับปัจจุบัน ขณะที่เหตุการณ์ปัจจุบันนั้นมีความเปลี่ยนแปลงไปมาก เรื่องราวความรู้ต่าง ๆ ในอดีตจึงต่างกับปัจจุบัน เราจึงควรศึกษาความรู้ ณ ปัจจุบันเพื่อใช้รับมือกับปัญหาปัจจุบันและอนาคต

ดิวอี้ (Dewey 2015) ไม่เห็นด้วยกับแนวคิดการศึกษาแบบหัวก้าวหน้า เพราะเห็นว่าวิชาที่เน้นแต่ประสบการณ์ปัจจุบันนั้นขาด*ความต่อเนื่อง*ของประสบการณ์ เนื่องจากประสบการณ์และเหตุการณ์ปัจจุบันต่าง ๆ ล้วนเป็นผลมาจากอดีต ตัวอย่างเช่น สภาพปัจจุบันที่มีความสะดวกก็เป็นผลมาจากการใช้ความรู้ที่พัฒนาสืบเนื่องมาจากอดีตเช่น ความรู้เรื่องกระแสไฟฟ้า สารเคมี ความร้อน เป็นต้น ประสบการณ์ในอดีตยังช่วยให้เราเข้าใจเหตุการณ์ในปัจจุบัน หากเราศึกษาแต่เหตุการณ์ปัจจุบันไม่สนใจอดีตก็จะทำให้เราเข้าใจปัญหาในปัจจุบันไม่ดีพอ ด้วยเหตุนี้เนื้อหาวิชาเรียนจะต้องมีความต่อเนื่องที่ต้องไม่ทิ้งเนื้อหาความรู้ในอดีตและต้องเรียนรู้เนื้อหาความรู้ปัจจุบันซึ่งความรู้ปัจจุบันจะมีรายละเอียดที่เฉพาะเป็นข้อมูลสำหรับรับมือกับเหตุการณ์ปัจจุบันและวางแผนเพื่ออนาคต ดิวอี้เห็นด้วยกับทักษะแบบหัวก้าวหน้าในเรื่องการศึกษาที่ตอบสนองประสบการณ์ของผู้เรียน แต่ดิวอี้เห็นว่าไม่ใช่ทุกประสบการณ์จะเป็นประสบการณ์สำหรับการศึกษา ประสบการณ์ที่เหมาะสมสำหรับการศึกษาคือประสบการณ์คิดไตร่ตรองที่วางอยู่บนการปฏิสัมพันธ์และความต่อเนื่อง ความต่อเนื่องของประสบการณ์สำหรับการศึกษาคือลักษณะของ*การเจริญเติบโต(growth)* ที่หมายถึงความต่อเนื่องที่แสดงถึงการปรับปรุงสิ่งที่ผ่านมาและพัฒนาไปสู่ประสบการณ์อื่น ๆ ต่อไปในอนาคตให้ดียิ่งขึ้น ส่วน

ประสบการณ์ที่เกิดจากนิสัยคุ้นชิน ได้แก่ ทักษะที่ทำโดยอัตโนมัติ พฤติกรรมกิจวัตร ประสบการณ์เหล่านี้คือประสบการณ์ที่ขาดการคิด *ขาดการคิดไตร่ตรอง* นิสัยคุ้นชินเหล่านี้จะขาดความสามารถการนำทักษะความรู้ไปประยุกต์ใช้กับสิ่งใหม่ๆ ประสบการณ์เช่นนี้จึงขาด*การเจริญเติบโต* ประสบการณ์*คิดไตร่ตรอง* เป็นประสบการณ์ที่แสดงถึงความต่อเนื่องและการมีปฏิสัมพันธ์ กล่าวคือประสบการณ์*คิดไตร่ตรอง* เป็นกระบวนการสืบค้นและทดลองที่ใช้หาความรู้และแก้ปัญหาก่อให้เกิดการเปลี่ยนต่อสิ่งแวดล้อมในทางดียิ่งขึ้น ถือเป็นประสบการณ์ที่สามารถนำความรู้ไปใช้ประโยชน์และพัฒนาประสบการณ์ในอนาคต ประสบการณ์*คิดไตร่ตรอง*จึงเป็นประสบการณ์ที่มี*การเจริญเติบโต* (Dewey, 1966: 163) ดังนั้น แนวคิดของดิวยี่จะรับทัศนะแบบจารีตในแง่ไม่ละเลยความรู้ที่ประสบความสำเร็จในอดีตและรับทัศนะแบบหัวก้าวหน้าในเรื่องการให้ความสำคัญกับความรู้ปัจจุบันและประสบการณ์ของผู้เรียน โดยความรู้ในอดีตและประสบการณ์ปัจจุบันจะต้องมีความต่อเนื่องในลักษณะที่ผู้เรียนควรเข้าใจความรู้ในอดีตเชื่อมโยงกับความรู้ปัจจุบันและประสบการณ์ปัจจุบัน

กระบวนการของความรู้ หรือ วิชาเรียน (subject-matter) สำหรับนักเรียนมี 3 ลำดับได้แก่ การเรียนรู้ด้วยการลงมือปฏิบัติ การติดต่อสื่อสารและการสืบค้นด้วยวิธีวิทยาศาสตร์ ดิวยี่(Dewey 1966) ได้อธิบายกระบวนการของความรู้ หรือ วิชาเรียนไว้ดังนี้

1) การลงมือปฏิบัติ(doing) หมายถึงความรู้ที่เป็น *การรู้จักวิธีทำ (how to do)* เช่น รู้วิธีเดิน รู้วิธีเขียน รู้วิธีอ่าน รู้วิธีคำนวณ รู้วิธีใช้เครื่องมือ รู้จักวิธีใช้จักรเย็บผ้า เป็นต้น ดิวยี่(Dewey 1966) เห็นว่า ความรู้จากการลงมือปฏิบัติเป็นความรู้ลำดับแรกเริ่มของมนุษย์ในการรู้จักสิ่งของต่างๆ ด้วยการมีปฏิสัมพันธ์กับมัน ความรู้จากการลงมือปฏิบัติเป็นความรู้ในลักษณะของ*การเรียนรู้จากการกระทำหรือการลงมือปฏิบัติ (learning by doing)* และการเรียนเบื้องต้นควรเริ่มด้วยการลงมือปฏิบัติ เช่นการทำศิลปะกับการงานพื้นฐานอาชีพ เป็นตัวอย่างของวิชาสำหรับการเรียนรู้เบื้องต้นที่เริ่มจากการลงมือปฏิบัติ วิชาที่สอนเบื้องต้นควรเป็นวิชาที่เรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติ(Dewey 1966: 184)

2) การติดต่อสื่อสารกับผู้อื่น (communication/intercommunication) หรือการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น การสื่อสารคือการเรียนรู้จากผู้อื่น ความรู้ในลำดับนี้จะได้จากรับข้อมูลจากผู้อื่น การสื่อสารกับผู้อื่นจะทำให้ความรู้เพิ่มพูนมากขึ้น โดยเราจะได้เรียนรู้มากขึ้นจากประสบการณ์ของคนอื่น มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างกันและทำให้เรามีประสบการณ์ร่วมกับผู้อื่น ความรู้จากการสื่อสารควรเป็นข้อมูลที่จะต้องนำไปสู่การเพิ่มความหมายประสบการณ์ผู้เรียน ความรู้สำหรับการสื่อสารคือข้อมูลที่ได้จากพูดคุยและรวมถึงตำราหนังสือ ผู้เรียนจะต้องนำข้อมูลเหล่านี้ไปใช้แก้ปัญหาแก้ความสงสัยได้ ไม่ใช่เพียงท่องจำและเป็นความรู้ที่เชื่อมโยงกับประสบการณ์ของผู้เรียน (Dewey, 1966: 186)

3) การสืบค้นด้วยวิธีวิทยาศาสตร์ ความรู้ที่ได้จากวิธีสืบค้นแบบวิทยาศาสตร์เป็นความรู้ที่ถูกรจัดการด้วยเหตุผล ดิวยี่ (Dewey 1966) มองว่าความรู้วิทยาศาสตร์ถือเป็นความรู้ที่สมบูรณ์

ความรู้วิทยาศาสตร์หมายถึงความรู้ที่มาจากวิธีสืบค้นที่ผ่านการทดลอง ซึ่งการทดลองคือกิจกรรมที่ *การยืนยันความเชื่อให้เป็นความรู้* หากผลการทดลองแสดงให้ว่าแนวคิดหรือสมมติฐานสามารถแก้ไข ปัญหาได้ แนวคิดดังกล่าวก็จะถือเป็นความรู้ หากขาดการทดลองความเชื่อจะเป็นเพียงทฤษฎี สมมติฐาน คำแนะและการคาดเดาเท่านั้น การทดลองถือเป็นวิธีการยืนยันความรู้ (Dewey 1966: 188)

นอกจากนี้ ดิวอี้ (Dewey 1966) มองว่าการศึกษจะต้องมีส่วนในการสร้างความเป็นอยู่ที่ดี ให้กับสังคมที่เราอาศัยอยู่ วิชาเรียนควรเกี่ยวข้องกับสังคม วิชาที่เรียนจะต้องตอบสนองชีวิตในสังคม และเนื้อหาวิชาที่ควรเป็นเรื่องที่เชื่อมโยงกับชีวิตและสังคมที่เราอาศัยอยู่ เป็นปัญหาในสังคมและ สามารถนำไปพัฒนาสังคมที่เราอาศัยอยู่ให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น วิชาที่สอนให้กับนักเรียนจะต้อง สามารถนำมาปรับใช้ได้กับชีวิตทางสังคมของนักเรียน การศึกษาจะต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนา ความเป็นมนุษย์เป็นอย่างแรกและให้ความสำคัญกับการพัฒนาอาชีพรองลงมา

วิชาเรียนควรเน้นไปที่การลงมือปฏิบัติที่เข้ากับประสบการณ์ในชีวิตปัจจุบันในสังคมของ นักเรียน ตัวอย่างเช่น การทำสวน นอกจากนักเรียนจะได้ใช้เครื่องมือทำสวนในการปลูกพืชแล้ว สิ่ง ที่ตามมาคือนักเรียนจะเจอกับปัจจัยอื่นๆที่เกี่ยวข้องกับเติบโตของพืช ได้แก่ สารเคมีในดิน แสง ความชื้นของอากาศ ชนิดของพืช สัตว์ที่เกี่ยวข้องกับการเติบโตของพืช ซึ่งปัจจัยต่างๆเกี่ยวกับการ เติบโตของพืชคือเนื้อหาของวิชาพฤกษศาสตร์ที่เชื่อมโยงกับการทำสวน ในการทำสวน นักเรียนก็จะ เจอปัญหาต่างๆเกี่ยวกับปัจจัยเหล่านี้ซึ่งปัญหาเป็นตัวกระตุ้นให้นักเรียนค้นคว้าข้อมูลต่างๆเพื่อ แก้ปัญหาเกี่ยวกับปัจจัยเหล่านี้ต่อไป¹ (Dewey, 1966: 200)

การเรียนการสอนในชั้นเรียนควรจัดให้นักเรียนมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ได้แก่ การสื่อสาร นักเรียนสามารถสื่อสารได้ทั้งกับนักเรียนด้วยกันและครู การสื่อสารคือการเรียนรู้จากประสบการณ์ ของผู้อื่น มีประสบการณ์ร่วมกับผู้อื่นและการสื่อสารยังช่วยกระตุ้นนิสัยการคิดไตร่ตรองให้กับนักเรียน อีกด้วย ครูต้องกระตุ้นนักเรียนให้คิดด้วยการตั้งคำถาม ยกตัวอย่างปัญหาเพื่อกระตุ้นให้นักเรียน พยายามคิดและแก้ปัญหาด้วยตนเอง นอกจากนี้ การมีประสบการณ์ร่วมกับผู้อื่นจะนำไปสู่การหา

¹ วิชาทางวิทยาศาสตร์ก็ต้องเชื่อมโยงกับกิจกรรมในชีวิตประจำวันในสังคมให้ได้ ตัวอย่างเช่น วิชาฟิสิกส์ เนื้อหาของฟิสิกส์พัฒนามาจาก การใช้เครื่องจักรเพื่อทุ่นแรง เช่น เฝือง ล้อ ชะแลง กระแสไฟฟ้า วิชาฟิสิกส์ควรเรียนเชื่อมโยงกับการทำงานของเครื่องจักร กลไกต่างๆ เหล่านี้ที่ใช้ในชีวิตประจำวันในสังคมจำพวกระบบขนส่ง เครื่องยนต์ เครื่องจักร ระบบไฟฟ้า เป็นต้น วิชาเคมี ก็เป็นวิชาที่พัฒนามาจาก จากกระบวนการทำให้แห้ง การฟอกสี โลหะ นักเรียนก็ควรเรียนรู้วิชาเคมีจากกระบวนการเหล่านี้ซึ่งเป็นที่มาของโลหะและสารเคมีภัณฑ์ ต่างๆที่เราใช้ชีวิตประจำวัน วิชาคณิตศาสตร์ซึ่งถือว่าเป็นนามธรรมที่สุดก็ต้องเชื่อมโยงให้เห็นการทำงานของคณิตศาสตร์โดยเชื่อมโยง กับวิชาเลขาคณิต ซึ่งเลขาคณิตคือการวัดพื้นที่ วัดสิ่งของและในการวัดจะต้องอาศัยระบบการคำนวณตัวเลขของคณิตศาสตร์นั่นเอง (Dewey, 1966:200-201)

ประโยชน์ส่วนรวม (shared common interest) ซึ่งประโยชน์ส่วนรวมเป็นสิ่งที่ทำให้สมาชิกในชุมชนสามารถดำรงอยู่ร่วมกันได้ (Dewey, 1966:159)

ดิวอี้(Dewey 1966) เสนอว่าเงื่อนไขสังคมที่จะทำให้เกิดการเรียนรู้ดังกล่าวเป็นไปได้คือ สังคมประชาธิปไตย (Democratic society) เนื่องจากสังคมประชาธิปไตยสำหรับดิวอี้เป็นสังคมที่สามารถสื่อสารแลกเปลี่ยนได้อย่างเสรีและเท่าเทียมกัน (free interchange/ free intercourse) การสื่อสารแลกเปลี่ยนอย่างเสรีจะช่วยให้คนสามารถหาประโยชน์ส่วนรวม(common interest) ที่จะนำมาช่วยกำหนดแนวทางในการพัฒนาสังคมและความรู้ และสังคมประชาธิปไตยเป็นแนวทางเดียวที่จะทำให้เกิดสิ่งเหล่านี้ ซึ่งสังคมประชาธิปไตยของดิวอี้(Dewey 1966) ไม่ใช่แค่ระบบการปกครองแต่หมายถึงสังคมที่มีการสื่อสารแลกเปลี่ยนอย่างเสรีและสังคมที่สมาชิกมีประโยชน์ส่วนรวม ซึ่งการสื่อสารแลกเปลี่ยนอย่างเสรีและประโยชน์ส่วนรวมเป็นคุณสมบัติของสังคมที่ทำให้สังคมน่าอยู่และทำให้สังคมดำรงอยู่ได้

เป้าหมายหลักของการศึกษาตามแนวคิดของดิวอี้คือ การศึกษาต้องตอบสนองความต้องการและความสนใจของนักเรียนและตอบสนองสังคมไปพร้อมกัน โดยนักเรียนจะต้องสามารถนำความรู้ไปใช้ประโยชน์พัฒนาตนเองและสังคม การศึกษาจะต้องฝึกฝนให้นักเรียนให้เป็นผู้ค้นคว้าและมีนิสัยของ *การคิดไตร่ตรอง* ด้วยการลงมือปฏิบัติ ทดลอง เรียนรู้จากปัญหาที่เกี่ยวข้องในชีวิตประจำวันและสังคมของนักเรียน การเรียนการสอนจะเป็นการเรียนรู้ด้วยการลงมือปฏิบัติและการทดลองและการสื่อสารแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับผู้อื่นที่จะช่วยขยายประสบการณ์ให้กับบุคคล การสื่อสารแลกเปลี่ยนถือเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยในการพัฒนาความรู้และสังคม

การศึกษาหัวก้าวหน้าแบบดิวอี้

ทฤษฎีการศึกษาของดิวอี้ (Dewey 2015) เป็นการประนีประนอมระหว่างการศึกษาแบบจารีตและการศึกษาแบบหัวก้าวหน้า ในแง่ที่ว่าดิวอี้รับแนวคิดแบบจารีตในแง่ไม่ทิ้งความรู้เก่าในอดีตที่ประสบความสำเร็จตามมโนทัศน์ความต่อเนื่องของประสบการณ์ และรับแนวคิดแบบหัวก้าวหน้าในเรื่องให้ความสำคัญกับปัจเจกและประสบการณ์ปัจจุบัน รวมถึงให้ความสำคัญกับทั้งปัจเจกกับสังคมพร้อมกัน

ขณะที่แนวคิดทั่วไปของการศึกษาหัวก้าวหน้าคือทัศนคติที่ปฏิเสธ*แนวคิดอำนาจนิยม (authority)* ในการศึกษาแบบจารีต ซึ่ง*แนวคิดอำนาจนิยม*ทางการศึกษาดังกล่าวมองว่าครูคือผู้มีความรู้ที่นำเชื่อถือ และอำนาจในการเรียนการสอนจะอยู่ที่ครูเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ให้กับนักเรียน หรือ ครูเป็นศูนย์กลางของการเรียนการสอนนั่นเอง (Winch and Gingell, 2008:16) ส่วนการศึกษาหัวก้าวหน้าจะให้ความสำคัญกับนักเรียนเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ และการศึกษาจะมุ่งตอบสนอง

ความสนใจและความสามารถของปัจเจกเป็นสำคัญ (Winch and Gingell, 2008:164) ทฤษฎีการศึกษาของดิวยี่จึงถูกเรียกว่าเป็นการศึกษาหัวก้าวหน้าแบบดิวยี่ (*Deweyan progressive*) กล่าวคือ การศึกษาหัวก้าวหน้าแบบดิวยี่คือทัศนคติที่มีรากฐานจากทฤษฎีการศึกษาของดิวยี่ที่จะให้ความสำคัญทั้งพัฒนาปัจเจกและสังคม โดยไม่ได้มุ่งตอบสนองแต่ปัจเจกเพียงอย่างเดียว เป็นแนวคิดที่ผนวกการพัฒนาปัจเจกบุคคลรวมเข้ากับการพัฒนาสังคม รวมถึงวิธีเรียนก็เป็นการเรียนร่วมกันเป็นกลุ่ม (group work) เชิงสังคมด้วยการสื่อสารแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน โดยการเรียนจะต้องตอบสนองความต้องการและความสนใจของปัจเจก เน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลางของการเรียนการสอนลดความสำคัญของครูในการถ่ายทอดความรู้และยังเน้นตอบสนองสังคมไปด้วยกัน โดยมองว่าการศึกษาหรือโรงเรียนเป็นเหมือนแบบจำลองของสังคมที่จะให้ประสบการณ์ชีวิตทางสังคมกับนักเรียนเพื่อเตรียมนักเรียนเป็นพลเมืองของสังคม เตรียมให้นักเรียนทำงานร่วมกันเพื่อฝึกฝนให้นักเรียนสามารถกำหนดทางแนวทางของสังคมของตนเองร่วมกันไปต่อ ขณะเดียวกันก็ตอบสนองความสนใจ ความต้องการของปัจเจกด้วยการฝึกฝนทางสติปัญญาให้กับนักเรียน ให้นักเรียนมีความสามารถค้นคว้า สามารถกำหนดและตัดสินใจเส้นทางของชีวิตตนเอง² (Wingo, 1974:188-193; Winch and Gingell, 2008:164-169)

การศึกษาหัวก้าวหน้าแบบดิวยี่ จะแตกต่างกับแนวคิดการศึกษาหัวก้าวหน้าแบบรุสโซ (*Rousseauian progressive*) โดยการศึกษาหัวก้าวหน้าแบบรุสโซคือทัศนคติที่มีรากฐานจากแนวคิดการศึกษาของฌ็อง-ฌัก รูสโซ (J. J. Rousseau 1911) ซึ่งรุสโซถือเป็นนักปรัชญาการศึกษาคนสำคัญในแนวคิดการศึกษาหัวก้าวหน้า โดยแนวคิดการศึกษาของรุสโซจะมุ่งให้ความสำคัญกับปัจเจกตอบสนองความต้องการและความสนใจของปัจเจก รูสโซมองว่าสังคม³คือปัจจัยที่ขัดขวางการพัฒนาธรรมชาติของปัจเจก ขัดขวางปัจเจกจากพัฒนาความสามารถ ความสนใจและความต้องการของตนเอง วิธีเรียนตามทัศนคติคือปัจเจกเรียนเองคนเดียว (individual learning/ individual work) แต่การศึกษาหัวก้าวหน้าแบบดิวยี่ให้ความสำคัญทั้งปัจเจกและสังคมไปพร้อมกัน อย่างไรก็ตาม ทั้งการศึกษาหัวก้าวหน้าแบบดิวยี่และการศึกษาหัวก้าวหน้าแบบรุสโซมีความเห็นตรงกันในเรื่องครูไม่มีอำนาจในการกำหนดความรู้และความสนใจของนักเรียน⁴ (Winch and Gingell, 2008:164-169)

² การศึกษาหัวก้าวหน้าแบบดิวยี่จะสัมพันธ์กับแนวคิดจิตวิทยาการศึกษาแบบ social constructivism ของ ไวกอตสกี (L. Vygotsky 1978) ที่เชื่อว่าพัฒนาการการเรียนรู้ (cognitive development) ของเด็กจะเกิดขึ้นผ่านการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น (social learning/social interaction) การเรียนรู้จะแยกออกจากสังคมไม่ได้ พัฒนาการการเรียนรู้ของเด็กจะขึ้นอยู่กับประสบการณ์เชิงสังคม การปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น (Winch and Gingell, 2008:164-169)

³ สังคมในที่นี้หมายถึงสังคมในยุคของรุสโซที่มีลักษณะใช้อำนาจครอบงำ

⁴ การศึกษาหัวก้าวหน้าแบบรุสโซมีอิทธิพลกับแนวคิดจิตวิทยาการศึกษาของเพียเจต์ (J. Piaget 1953) โดยแนวคิดเรื่องพัฒนาการการเรียนรู้ของเพียเจต์จะตรงข้ามกับไวกอตสกี เพียเจต์เชื่อว่าเด็กมีลำดับขั้นของพัฒนาการการเรียนรู้ (stage of cognitive

แนวคิดการศึกษาที่ผนวกปัจเจกบุคคลเข้ากับสังคมจะเห็นได้ชัดจากงานเขียน My Pedagogic Creed ในปี 1897 ของดิวอี้ (Dewey 1897) โดยดิวอี้เสนอว่า โรงเรียนมีหน้าที่ช่วยให้นักเรียนมีส่วนร่วมในพัฒนาสังคมของตนเองและเตรียมนักเรียนให้เป็นพลเมืองของสังคมด้วยเช่นกัน โดยโรงเรียนจะทำหน้าที่บ่มเพาะสติปัญญาซึ่งได้แก่ *การคิดไตร่ตรอง* ให้กับนักเรียนแต่ละคน (individual) เพื่อให้นักเรียนมีความสามารถในการกำหนด ตัดสิน แนวทางต่าง ๆ ในชีวิตและสังคมของตนเอง โรงเรียนจะเป็นเหมือนสังคมหรือชุมชนสำหรับนักเรียน เป็นสถานที่ที่ให้นักเรียนมีประสบการณ์กับชีวิตทางสังคม โรงเรียนจะจัดสภาพแวดล้อมให้นักเรียนได้ทำงานและคิดร่วมกันเป็นกลุ่มร่วมกับผู้อื่น คล้ายกับอยู่ในชุมชน เพื่อเป็นการฝึกฝนนักเรียนให้ทำงานกับคนอื่น ๆ ในสังคมได้จริง

ในช่วงเวลาร่วมสมัยกับดิวอี้ กระแสการศึกษาของอเมริกาจะมุ่งให้ความสำคัญกับการพัฒนาปัจเจกบุคคล(individual) โดยเน้นไปที่ความสำเร็จของปัจเจกทางด้านสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ ความทันสมัย อุตสาหกรรม แต่แนวคิดการศึกษาของดิวอี้ให้ความสำคัญทั้งปัจเจกและสังคม ที่มุ่งพัฒนาสติปัญญาเชิงวิพากษ์ให้ปัจเจกเพื่อให้ปัจเจกสามารถกำหนด ตัดสินแนวทางต่างๆในชีวิตของตนเองและสังคมของตนเองไปพร้อมกัน ทฤษฎีการศึกษาของดิวอี้จึงถูกเรียกว่าเป็น*แนวคิดปัจเจกนิยมแนวใหม่ (New Individualism)* ที่ให้ความสำคัญกับทั้งปัจเจกและสังคม (Wingo, 1974:164:190)

นอกจากนี้ทฤษฎีการศึกษาของดิวอี้ก็ถูกเรียกว่าเป็น*แนวคิดการศึกษารฐานศิลปศาสตร์แนวใหม่ (New Liberal education)* โดยแนวคิดการศึกษาดังกล่าวของดิวอี้มีพื้นฐานมาจากแนวคิด*การศึกษารฐานศิลปศาสตร์ (Liberal education)* ซึ่งเป็นแนวคิดที่ตรงกันข้ามกับการศึกษารฐานอาชีพ (Vocationalism) โดยการศึกษารฐานอาชีพเสนอว่า การศึกษาคือการเตรียมนักเรียนเพื่อการทำงานซึ่งการทำงานหมายถึงทั้งอาชีพและงานบ้าน นักเรียนจะถูกสอนความรู้ ทักษะพื้นฐานเกี่ยวกับการงานและอาชีพ ขณะที่การศึกษารฐานศิลปศาสตร์เสนอให้การศึกษาตอบสนองของความสนใจ ความต้องการของปัจเจกที่พัฒนาความเป็นมนุษย์และชีวิตมนุษย์ด้านอื่นที่ไม่ใช่อาชีพและการงาน เช่น ความรู้ทางศิลปศาสตร์ เช่น วรรณกรรม จริยธรรม ประวัติศาสตร์ สังคม เป็นต้น ทฤษฎีการศึกษาของดิวอี้ถูกเรียกว่าเป็น *การศึกษารฐานศิลปศาสตร์แนวใหม่* เนื่องจาก การศึกษารฐานศิลปศาสตร์เดิมจะรับอิทธิพลจากแนวคิดของรูสโซ (Rousseau 1911) ที่มุ่งพัฒนาปัจเจกในด้านศิลปศาสตร์ แต่การศึกษารฐานศิลปศาสตร์แนวใหม่ของดิวอี้จะให้ความสำคัญทั้งตอบสนองปัจเจกและสังคมไปพร้อมกัน โดยมุ่งพัฒนาปัจเจกทางสติปัญญาเชิงการคิดวิพากษ์ซึ่งไม่ใช่เจาะจงด้านการงาน (Winch and Gingell, 2008: 120-121, 221-222)

---

development) ที่ตายตัวในตัวของเด็ก และไม่คอยให้ความสำคัญของพัฒนาการการเรียนรู้ของเด็กที่มาจากการปฏิสัมพันธ์เชิงสังคมกับคนอื่น (Winch and Gingell, 2008:164-169)

ข้อโต้แย้งต่อการศึกษาหัวก้าวหน้าแบบดิวอี้

แนวคิดทางการศึกษาที่โต้แย้งแนวคิดการศึกษาหัวก้าวหน้าแบบดิวอี้ ได้แก่ แนวคิดการศึกษาฝ่ายปัจเจกนิยม (Individualism) และแนวคิดการศึกษาฝ่ายอนุรักษ์นิยมทางการศึกษา ซึ่งแนวคิดการศึกษาฝ่ายปัจเจกนิยมนี้คือฝ่ายที่จะรับอิทธิพลมาจากแนวคิดทางการศึกษาของรูสโซ (Rousseau, J. J. 1911) ที่จะเน้นให้ความสำคัญกับการพัฒนาปัจเจกและธรรมชาติของมนุษย์ ขณะที่ปัจจัยทางสังคมจะเป็นสิ่งที่ขัดขวางปัจเจกจากการพัฒนาธรรมชาติของมนุษย์ เนื่องจากแนวคิดการศึกษาหัวก้าวหน้าแบบดิวอี้เป็นทัศนะที่ผนวกการพัฒนาปัจเจกบุคคลเข้ากับสังคมซึ่งขัดแย้งกับแนวคิดทั้งสองดังกล่าว

1. ข้อโต้แย้งจากฝ่ายปัจเจกนิยม นักการศึกษาที่เป็นตัวแทนฝ่ายปัจเจกนิยมและการศึกษาฐานศิลปศาสตร์ (Liberal education) ได้แก่ โรเบิร์ต ฮัทชินส์ (Robert M. Hutchins) โดยฮัทชินส์วิจารณ์แนวคิดการศึกษาหัวก้าวหน้าแบบดิวอี้ไว้ในงานเขียนชื่อ *The Conflict in Education in a Democratic Society* ในปี ค.ศ. 1953 ฮัทชินส์ (Hutchins 2001) เห็นว่าแนวคิดการศึกษาหัวก้าวหน้าแบบดิวอี้วางอยู่บนแนวคิดปฏิบัตินิยมที่ให้ความสำคัญกับความรู้ที่เป็นผลของการปฏิบัติและเป็นผลของการทดลองแบบวิทยาศาสตร์ ซึ่ง ฮัทชินส์มองว่าวิธีการหาความรู้แบบปฏิบัตินิยมจะทำให้ความรู้ในด้านอื่นจำพวกความรู้ทางศิลปศาสตร์ (Liberal arts) เช่น คุณธรรม จริยธรรม สังคม จะไม่ถูกยอมรับว่าเป็นความรู้ เนื่องจากความรู้เหล่านี้เป็นความรู้เชิงคุณค่าของชีวิตที่ไม่สามารถผลิตได้จากการทดลองและไม่สามารถพิสูจน์ได้จากการนำไปปฏิบัติใช้ ฮัทชินส์จึงวิจารณ์ว่าการศึกษาหัวก้าวหน้าแบบดิวอี้ไม่สามารถสอนความรู้ทางศิลปศาสตร์ได้เลย

ฮัทชินส์ (Hutchins 2001) กล่าวว่าหน้าที่ของการเป็นพลเมืองนั้นขึ้นอยู่กับแต่ละสังคมและจะเปลี่ยนแปลงไปตามแต่ละสังคม แต่ธรรมชาติของมนุษย์นั้นไม่เปลี่ยนแปลงไม่ว่าจะอยู่ที่ไหน เวลาใด ซึ่งธรรมชาติของมนุษย์คืออิสรภาพและเป็นสัตว์สังคม มนุษย์ต้องมีวินัยจึงจะสามารถใช้อิสรภาพอย่างถูกต้อง มนุษย์ต้องการคุณธรรม (moral virtue) จึงจะสามารถอยู่ในสังคมได้อย่างเหมาะสม มนุษย์เป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาสังคม การพัฒนาสังคมนั้นจะขึ้นอยู่กับการพัฒนาธรรมชาติของปัจเจก ด้วยเหตุนี้เป้าหมายการศึกษาคือการพัฒนาธรรมชาติของมนุษย์ การพัฒนาธรรมชาติของมนุษย์คือการเรียนศิลปกรรมและฝึกฝนสติปัญญา ความรู้ทางศิลปศาสตร์ (Liberal arts) เป็นความรู้ที่ว่าด้วยการพัฒนาคุณค่าของชีวิต ศิลธรรม สติปัญญา ฮัทชินส์จึงเสนอว่าการศึกษาคควรให้ความสำคัญกับการเรียนศิลปศาสตร์ มากกว่าการพยายามตอบสนองความต้องการต่าง ๆ ของสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องหน้าที่การงาน เพราะวิชาศิลปศาสตร์เป็นวิชาที่พัฒนาธรรมชาติของมนุษย์ และก็จะเป็นการพัฒนาสังคมไปด้วยพร้อมกัน

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าทฤษฎีการศึกษาของดิวยี่จะวางอยู่บนแนวคิดปฏิบัตินิยมและการหาความรู้ด้วยวิธีแบบวิทยาศาสตร์ แต่แนวคิดของดิวยี่เองก็ให้ความสำคัญกับความรู้ทางคุณค่าของชีวิต เช่น วิชาทางศิลปศาสตร์ และมนุษยศาสตร์เช่นเดียวกัน โดยดิวยี่ (Dewey 1965) เสนอว่าปรัชญาควรทำหน้าที่ศึกษาคุณค่าของชีวิต จริยธรรม ดังจะเห็นได้บพที่สืบในงาน Experience and nature ของดิวยี่ที่อธิบายว่าการศึกษากี่ยวคุณค่าของชีวิต จริยธรรมเป็นงานของปรัชญา วิชาปรัชญาควรทำหน้าที่ในการพัฒนาสังคม แก้ปัญหาทางสังคมที่เกี่ยวข้องคุณค่าต่างๆของมนุษย์⁵ ผู้เขียนจึงมองว่าการเรียนวิชาปรัชญาในสถานศึกษาตามแนวคิดของดิวยี่จึงเป็นการเรียนด้านจริยศาสตร์และศิลปศาสตร์

2. ข้อโต้แย้งจากฝ่ายอนุรักษนิยม ไอแซก เบิร์กสัน (Isaac B. Berkson) คือนักการศึกษาฝ่ายอนุรักษนิยมที่ได้วิจารณ์แนวคิดการศึกษาหัวก้าวหน้าแบบดิวยี่ไว้ในหนังสือชื่อ *The Ideal and The Community* ปี 1958 เบิร์กสัน (Berkson 1958) เรียก “แนวคิดการศึกษาหัวก้าวหน้าแบบดิวยี่” ว่า “แนวคิดทดลองนิยม” (Experimentalism) เบิร์กสันวิจารณ์ว่าการสื่อสาร หรือ การปฏิสัมพันธ์ตามแนวคิดการศึกษาหัวก้าวหน้าแบบดิวยี่เป็นแค่เพียงการปฏิสัมพันธ์กันระหว่างปัจเจกเท่านั้น ไม่สามารถเข้าถึงความเป็นชุมชนที่แท้จริง เนื่องจากเบิร์กสันเห็นว่า ความเป็นชุมชน หมายถึง *อุดมคติ (ideals) ของชุมชน* ซึ่งจะอยู่ในสถาบันต่าง ๆ ของสังคม เช่น ครอบครัว โบสถ์ของศาสนา การจะเข้าใจถึงความเป็นชุมชนได้นั้น เราจะต้องเรียนรู้อุดมคติของชุมชน หรือ *สาระสำคัญของวัฒนธรรม (the essentials of the culture)* ของชุมชนผ่านสถาบันนั้น ๆ ของชุมชนนั้น ๆ และ *มนุษยนิยม (humanism)* คืออุดมคติสำหรับการอยู่ในสังคมประชาธิปไตย โรงเรียนในสังคมประชาธิปไตยจึงควรสอน *มนุษยนิยม* ให้กับนักเรียน ด้วยเหตุนี้ เพียงแค่การสื่อสารต่อกันจึงไม่สามารถจะเข้าใจถึงความเป็นชุมชนได้ นอกจากนี้ การเรียนรู้เรื่องคุณธรรมไม่ใช่แค่เรียนด้วยการสนทนาหรือการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน แต่ควรเรียนรู้จากอุดมคติหรือสาระสำคัญของวัฒนธรรมของชุมชน เบิร์กสันวิจารณ์การเรียนด้วยวิธีแบบวิทยาศาสตร์ตามแนวคิดการศึกษาของดิวยี่ตั้งนี้ว่า วิธีวิทยาศาสตร์ไม่สามารถใช้เรียนได้ในทุกสาขาโดยเฉพาะการเรียนคุณธรรม วิธีแบบวิทยาศาสตร์ใช้ได้กับการศึกษาสิ่งธรรมชาติซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับเรื่องทางคุณค่าหรือคุณธรรม แนวคิดการศึกษาฝ่ายอนุรักษนิยมของเบิร์ก

⁵ แม็ดิวี่ (Dewey 1965) จะเสนอให้ปรัชญาทำหน้าที่ศึกษาเกี่ยวคุณค่าทางศิลปศาสตร์ มนุษย์และสังคม และปล่อยหน้าที่ในการหาความรู้ความจริงเป็นหน้าที่วิทยาศาสตร์ แต่ดิวยี่ไม่ได้อธิบายชัดเจนในเรื่องการสอนปรัชญาในโรงเรียน อย่างไรก็ตาม แมทธิว ลิปแมน (Matthew Lipman 1980a, 1980, 1988, 2003) เป็นนักปรัชญาที่รับแนวคิดการศึกษาแบบดิวยี่และได้นำแนวคิดเรื่องหน้าที่ของปรัชญาของดิวยี่ (Dewey 1965) มาพัฒนาให้มีการสอนวิชาปรัชญาในโรงเรียนตั้งแต่ระดับอนุบาลและประถมศึกษา และสร้างเป็นหลักสูตรปรัชญาสำหรับเด็ก (Philosophy For Children) เพื่อสอนในโรงเรียน โดยมุ่งพัฒนาการคิดวิพากษ์ (critical thinking) ให้กับนักเรียน รวมถึงสอนนักเรียนเกี่ยวกับแนวคิดทางจริยศาสตร์และสังคมผ่านการเรียนปรัชญา

สัน (Berkson 1958) เสนอว่าหน้าที่ของโรงเรียนต่อสังคมคือการถ่ายทอดสารัตถะของวัฒนธรรมในชุมชนให้กับเยาวชนเพื่อให้เยาวชนเข้าใจความเป็นชุมชนและให้ความสำคัญของชุมชน และสามารถพัฒนาชุมชนของตนได้ โรงเรียนมีหน้าที่ปฏิรูปสังคมและชุมชนด้วยการเริ่มจากสอนอุดมคติหรือสารัตถะของวัฒนธรรมของชุมชน ไม่ใช่การสอนด้วยวิธีแบบวิทยาศาสตร์ที่เริ่มด้วยความสงสัย สร้างสมมติฐานและทดลอง

ข้อโต้แย้งของเบิร์กสัน (Berkson 1958) มองว่าการศึกษาแบบดิวอี้เป็นวิธีการเรียนร่วมกันเป็นกลุ่มที่เป็นเพียงการสนทนาหรือการปฏิสัมพันธ์กันของปัจเจก ซึ่งวิธีเรียนเป็นกลุ่มเช่นนี้ไม่เพียงพอที่จะทำให้ นักเรียนเรียนรู้ความเป็นชุมชน โดยความเป็นชุมชนของเบิร์กสันคือสารัตถะของวัฒนธรรมของชุมชนที่จะหมายถึงวัฒนธรรมกระแสหลักของคนกลุ่ม ซึ่งผู้เขียนเห็นว่า แนวคิดของเบิร์กสันดูเหมือนจะไม่มีพื้นที่ให้กับความหลากหลายทางวัฒนธรรม วัฒนธรรมของคนกลุ่มอื่น หรือไม่ให้พื้นที่สำหรับการถกเถียงแสดงความคิดเห็นต่อคุณค่าของคนกลุ่มคนอื่น นอกจากนี้ ผู้เขียนมองว่าแนวคิดการศึกษาของดิวอี้ (Dewey 1966) นั้นให้ความสำคัญกับชุมชนในแง่การมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันของปัจเจก โดยแนวคิดเรื่องการสื่อสารหรือการปฏิสัมพันธ์ต่อกันของปัจเจกของดิวอี้สะท้อนถึงการให้ความสำคัญกับความเป็นชุมชนของดิวอี้ กล่าวคือคนในชุมชนจะแลกเปลี่ยนความคิดเพื่อหาประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งตามความหมายเช่นนี้แนวคิดการปฏิสัมพันธ์ของดิวอี้จะไม่ปิดกั้นความหลากหลายทางวัฒนธรรมและคนกลุ่มน้อยจะมีส่วนในการกำหนดสังคมด้วยเช่นกัน ซึ่งสอดคล้องกับสังคมประชาธิปไตยมากกว่าแนวคิดของเบิร์กสัน ดังนั้นข้อวิจารณ์ของเบิร์กสันต่อมโนทัศน์การปฏิสัมพันธ์จึงไม่สามารถทำลายแนวคิดการศึกษาของดิวอี้ได้

สรุป

ทฤษฎีการศึกษาของดิวอี้วางอยู่ที่ทฤษฎีความจริงแบบปฏิบัตินิยมและแนวคิดประสบการณ์ของดิวอี้ แนวคิดการศึกษาของดิวอี้จึงมีลักษณะเป็นการหาความรู้ด้วยการปฏิบัติแบบวิทยาศาสตร์ นอกจากนี้ทฤษฎีการศึกษาของดิวอี้ยังเป็นแนวคิดการศึกษาหัวก้าวหน้าให้ความสำคัญทั้งปัจเจกและสังคม ฮัทชินส์ (Hutchins 2001) และเบิร์กสัน (Berkson 1958) โต้แย้งทฤษฎีการศึกษาของดิวอี้ไม่ให้ความสำคัญกับศิลปศาสตร์และความเป็นชุมชน แต่ผู้เขียนก็ได้แสดงให้เห็นว่าข้อโต้แย้งดังกล่าวไม่สามารถทำลายทฤษฎีการศึกษาของดิวอี้ได้

เอกสารอ้างอิง

Berkson, I. B. (1958). *The Ideal and the community*. New York: Harper & Brother.

- Dewey, J. (1897). My pedagogic creed. *School Journal*, 57, 77-80.
- _____. (1933). *How we think*. Massachusetts: D.C. Heath and company.
- _____. (1938). *Logic: The theory of inquiry*. New York: Holt.
- _____. (1965). *Experience and nature*. Cattuta: Oxford Book Company.
- _____. (1966). *Democracy and education*. New York: The Free Press.
- _____. (2015). *Experience and education*. New York: Free Press.
- _____. (2006a). Truth and consequences. In S. Haack (Eds.), *Pragmatism, old and new* (pp.341-361). New York: Prometheus Books.
- _____. (2006b). The quest for certainty. In S. Haack (Eds.), *Pragmatism, old and new* (pp.379-394). New York: Prometheus Books.
- Hutchins, R. M. (1953). *The conflict in education in a democratic society*. New York: Harp & Row.
- Hutchins, R. M. (2001). The basis of education. In J. W. Noll (Eds.), *Taking Sides: Clashing Views on Controversial Educational Issues* (pp. 11- 15.) . Connecticut: Dushkin/McGraw-Hill.
- Lipman, M., Sharp, A. M. & Oscanyan. F. S. (1980). *Philosophy in the Classroom*. Philadelphia: Temple University.
- Lipman, M. (1980a). *Social Inquiry: instructional manual to accompany "Mark"*. Montclair, NJ: Inst. for the Advancement of Philosophy for children.
- Lipman, M. (1988). *Philosophy Goes to School*. Philadelphia: Temple University Press.
- Lipman, M. (2003). *Thinking in Education*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Noll, J. W. (2001). *Taking Sides: Clashing Views on Controversial Educational Issues*. Connecticut: Dushkin/McGraw-Hill.
- Piaget, J. (1953). *Logic and psychology*. Manchester: Manchester University press.
- Rousseau, J. J. (1911). *Emile or education*, first published 1762, trans, Barbara Foxley, London: Dent.
- Winch, C. and Gingell, J. (2008). *Philosophy of education: the key concepts*. London and New York: Routledge.
- Wingo, G. M. (1974). *Philosophies of education: an introduction*. Massachusetts: D.C. Health and Company.
- Vygotsky, L. (1978). *Mind and society*. Cambridge: Harvard University Press

ความเข้าใจผิด 2 ประการเกี่ยวกับ ICTs: จากมุมมองปรัชญาสารสนเทศ

เจ็ด บรรดาศักดิ์
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์

บทคัดย่อ

บทความนี้ต้องการพิจารณาทำที่ซึ่งมีต่อเทคโนโลยีสองประการคือ 1. สถานภาพความเป็นจริงของอินเทอร์เน็ตว่าเป็นโลกเสมือนจริง และ 2. ถ้าหากปัญญาประดิษฐ์ (AI) ก้าวหน้าจนเกินสติปัญญาของมนุษย์แล้ว AI จะนำหายนะมาสู่มนุษย์ ดูเหมือนว่าสองประเด็นนี้ไม่ใช่เรื่องเดียวกัน แต่ผู้เขียนจะแสดงให้เห็นว่าทำที่ทั้งสองเกิดจากทัศนคติบางประการซึ่งมีต่อเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (ICTs) และผู้เขียนจะแสดงให้เห็นว่าถ้าหากพิจารณา ICTs ให้ชัดเจนขึ้นแล้วทำที่ทั้งสองต่อ ICTs นั้นจะหมดไปและเมื่อเข้าใจ ICTs ชัดเจนขึ้นบทความนี้แบ่งส่วนการพิจารณาดังนี้ **1. ปัญหาเรื่องความเป็นจริงเสมือน** ผู้เขียนจะกล่าวถึงข้อถกเถียงทางปรัชญาในเรื่องความเป็นจริงเสมือนและประเด็นภววิทยาของความเป็นจริงเสมือน **2. อันตรายที่อาจจะเกิดจาก AI** ผู้เขียนจะกล่าวถึงประเด็นทางปรัชญาที่เกี่ยวกับเทคโนโลยี AI ในแง่มุมที่กล่าวถึงอันตรายหรือหายนะที่อาจจะเกิดจาก AI **3. เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร** ในส่วนนี้ผู้เขียนจะแสดงให้เห็นถึงลักษณะของ ICTs ว่าด้วยลักษณะของ ICTs และความเป็นสังคมของการใช้เทคโนโลยีแล้วจะนำไปสู่ปัญหาในส่วนที่ 1 และ 2 ที่กล่าวมาข้างต้น **4. ปัญหาของความเป็นจริงเสมือนและ AIs** จากส่วนที่ 3 ซึ่งวิพากษ์ปัญหาในส่วนที่ 1 และ 2 แล้ว ผู้เขียนจะแสดงให้เห็นแง่มุมที่อาจจะเป็น ปัญหาและเสนอแนวทางการแก้ไข

คำสำคัญ: ปรัชญาสารสนเทศ, ปรัชญาเทคโนโลยี, ปัญญาประดิษฐ์

Two Dogmas of ICTs: in Perspective of Philosophy of Information

Jerd Bandasak

Faculty of Humanities and Social Sciences

Nakorn Sawan Rajabhat University

Abstract

This article will discuss two thoughts on technology, 1.) The belief that internet is a virtual reality or internet is another kind of reality, 2.) The risk of Artificial Intelligence that it will overcome human intelligence. I will show that these two issues are related because both comes from some misunderstanding on ICTs, and I will show if the misunderstanding is corrected, then the points in 1.) and 2.) will no longer be an issue. This article has 4 parts. **1. Problem of Virtual Reality**, I will discuss the ontology of virtual reality. **2. The Danger of Artificial Intelligence**, I will discuss the conceptions of Artificial Intelligence and its potential risk. **3. Information and Communications technologies**, in this third part I will discuss the philosophical concepts behind ICTs and this will show the connection between Virtual Reality and Artificial Intelligence as I said earlier. **4. The Problem of Virtual Reality and AI**, I will propose the solution to the problems which is discussed in **Section 3**.

Keywords: philosophy of information, philosophy of technology, artificial intelligence

บทนำ

เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (ICTs) มีบทบาทกับวิถีชีวิตและสังคมร่วมสมัยอย่างมาก สิ่งที่แสดงถึงบทบาทของ ICTs ก็คือความเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยีเช่น ผู้คนเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ตได้เกือบจะตลอดเวลาเพราะว่าอุปกรณ์ติดตามตัวเช่นโทรศัพท์เป็นสิ่งที่ช่วยให้เข้าถึงอินเทอร์เน็ตได้ตลอดเวลา ความเปลี่ยนแปลงของ ICTs พลิกผันตลาดโดยเฉพาะตลาดที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจข้อมูลข่าวสารและการโฆษณา จนเป็นที่มาของคำว่าเทคโนโลยีพลิกโลก (Disruptive Technology) ซึ่งมีตัวอย่างชัดเจนจากยอดจำหน่ายของสื่อแบบเก่าเช่น นิตยสาร รายการโทรทัศน์ ซึ่งถูกเปลี่ยนแปลงจนเกือบจะถูกแทนที่ด้วยเครือข่ายสังคมออนไลน์และ TV on demand และความเปลี่ยนแปลงนี้ดูเหมือนจะเป็นแนวโน้มที่ทุกคนจะต้องปรับตัวตามแนวโน้มของเทคโนโลยี เช่น การยอมรับสังคมไร้เงินสดด้วยการใช้ธุรกรรมการเงินจากโทรศัพท์มือถือ การคาดการณ์ที่จะใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ที่ก้าวหน้าในระดับปัญญาประดิษฐ์ มาช่วยในงานต่าง ๆ ทั้งการจัดการข้อมูลและงานอุตสาหกรรม

ความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วจาก ICTs นี้จึงนำไปสู่ข้อวิพากษ์วิจารณ์ว่าสังคมที่พึ่งพาเทคโนโลยีนี้เป็นทิศทางที่ถูกต้องหรือไม่ หนึ่งในประเด็นที่ถูกหยิบยกขึ้นมาวิพากษ์วิจารณ์ก็คือสังคมไทยกำลังจะกลายเป็น “สังคมก้มหน้า” ที่ทุกคนก้มหน้ามองแต่หน้าจอโทรศัพท์ของตนเองและไม่สนใจความเป็นจริงรอบข้าง ซึ่งประเด็นนี้คือหัวข้อหนึ่งที่บทความนี้ให้ความสนใจ นั่นก็คือข้อมูลข่าวสารที่ผ่านเทคโนโลยีนั้นมีสถานภาพความเป็นจริงแตกต่างจากความเป็นจริงที่ไม่ผ่านเทคโนโลยีหรือไม่? การที่ใช้เทคโนโลยีเป็นสื่อกลางในการรับข้อมูลข่าวสารถือเป็นการหลงติดอยู่ในโลกเสมือนโดยไม่สนใจความเป็นจริงหรือไม่?

อีกประการหนึ่งที่บทความนี้ให้ความสนใจก็คือ แนวโน้มในการพัฒนาเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ซึ่งมีความซับซ้อนและสามารถทำงานบางอย่างได้เหนือกว่ามนุษย์อย่างไม่เคยมีเครื่องจักรทำได้มาก่อน เช่น การเอาชนะมนุษย์ระดับแชมป์ในเกมหมากล้อม¹ จนมีการคาดการณ์ไปว่าถ้าหากเทคโนโลยีที่พัฒนาได้เกินความสามารถของมนุษย์แล้วจะนำไปสู่ปัญหาอะไรบ้าง เช่น การแทนที่แรงงานด้วย AI นำไปสู่ปัญหาการว่างงาน หรือการคาดการณ์ว่าสติปัญญาของเครื่องจักรจะอยู่เหนือการควบคุมของมนุษย์จนอาจจะทำให้เกิดผลร้ายแก่มนุษย์หรือไม่?

บทความนี้ต้องการเสนอการวิเคราะห์ทางปรัชญาใน ท่าที่เกี่ยวกับเทคโนโลยีทั้งสองคือ 1. การใช้ ICTs ทำให้ออกห่างจากความเป็นจริงเพราะสารสนเทศผ่านเทคโนโลยีเป็นโลกเสมือนไม่ใช่ความเป็นจริง และ 2. ความก้าวหน้าของปัญญาประดิษฐ์ที่ฉลาดกว่ามนุษย์จะนำหายนะมาสู่มนุษย์ ซึ่งผู้เขียนจะแสดงให้เห็นว่าท่าที่ทั้งสองเกิดจากความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนต่อ ICTs และถ้าหากมีความ

¹ <https://techcrunch.com/2017/05/23/googles-alphago-ai-beats-the-worlds-best-human-go-player/>

เข้าใจที่ชัดเจนแล้วข้อกังวลทั้งสองน่าจะหมดไปและปัญหาที่เกิดจากเทคโนโลยีไม่ใช่สิ่งที่อยู่นอกเหนือการควบคุม

1. ปัญหาเรื่องความเป็นจริงเสมือน (Virtual Reality)

ในหัวข้อนี้จะพิจารณาเชิงมนทัศน์เพื่อให้ความเข้าใจเกี่ยวกับเทคโนโลยี “โลกเสมือนจริง” มีความชัดเจนขึ้น เนื่องจากมีคำเรียกที่กล่าวถึงระบบ ICTs หลากหลายเช่น โลกออนไลน์, โลกไซเบอร์, โลกโซเชียล จนดูเหมือนว่าคำเรียกเหล่านี้คือ โลกอีกโลกหนึ่งนอกจากโลกแห่งความเป็นจริง เช่นเดียวกับความเป็นจริงเสมือนซึ่งเป็นเทคโนโลยีที่จำลองหรือสร้างความเป็นจริงในสภาวะแวดล้อมของเทคโนโลยี ซึ่งส่วนนี้จะพิจารณามนทัศน์ความเป็นจริงเสมือนและแสดงให้เห็นว่า ในบางแง่มุมอินเทอร์เน็ตอาจจะนับเป็นความเป็นจริงเสมือนได้ แต่ความเป็นจริงเสมือนในที่นี้ไม่ใช่สิ่งที่แยกขาดออกจากโลกความเป็นจริง

ประเด็นทางปรัชญาที่ยกขึ้นมาพิจารณาในเรื่องความเป็นจริงเสมือนก็คือ สถานะภาพของสภาวะแวดล้อมที่ถูกจำลองขึ้นโดยเทคโนโลยีนั้นถือว่าเป็นจริงเช่นเดียวกับความเป็นจริงทางกายภาพหรือไม่? ฟิลิป เบรย์ (Brey, 2014) กล่าวว่าความเป็นจริงเสมือนในสองนัยยะคือ แบบแคบ ซึ่งก็คือความเป็นจริงเสมือนที่โอบล้อมผัสสะโดยสมบูรณ์และมีปฏิสัมพันธ์อยู่ในการจำลองความเป็นจริงทั้งหมด และในแบบกว้างก็คือการมีปฏิสัมพันธ์กับภาพของแบบจำลองร่วมกับมุมมองบุรุษที่หนึ่ง เช่น การเล่นเกมประเภท First person shooting นอกจากนี้เบรย์ยังวิเคราะห์ถึงความเสมือนจริงเสมือนว่า ไม่ใช่สิ่งที่ตรงกันข้ามกับความเป็นจริง โดยให้เหตุผลสองประการคือเสมือน (Virtual) ในความหมายที่ไม่เกี่ยวกับเทคโนโลยีคือ 1) เป็นสิ่งที่มีคุณสมบัติซึ่งคุณสมบัติที่มีอยู่ตามสารัตถะของสิ่งนั้น และไม่ใช่เป็นเพียงชื่อเรียก ตัวอย่างเช่นเงินในเกมแม้ว่าจะไม่มีมูลค่านอกเกมแต่ภายในเกมนั้นเงินเป็นสิ่งที่มีความหมายตามกฎและเงื่อนไขของเกม 2) สิ่งที่เสมือนอาจจะมึลักษณะเป็นจินตนาการแต่นั้นไม่ได้หมายความว่าไม่เป็นจริง(Unreal) นอกจากนี้เบรย์ยังได้แยกความแตกต่างระหว่างความเสมือนจริงและแบบจำลองความเป็นจริง (Simulation) ซึ่งแบบจำลองความเป็นจริงมีลักษณะที่ต่างจากความเสมือนจริงคือการผลิตสร้างภววิทยา (Ontological Reproduction) เช่น เกมส่หมากรุกเสมือนกับเบียร์เสมือน ซึ่งเกมส่หมากรุกแม้ว่าจะเล่นผ่านคอมพิวเตอร์แต่มีสถานะเป็นเกมส่จริงเช่นเดียวกับหมากรุกที่เล่นบนกระดาน ต่างกับเบียร์เสมือนจริงซึ่งไม่สามารถดื่มและไม่ทำให้เมา

จากที่กล่าวมาข้างต้นแสดงให้เห็นว่าความเป็นจริงเสมือนและแบบจำลองความเป็นจริงมีความเชื่อมโยงกับความเป็นจริงเพราะเป็นสิ่งที่มีความหมายและไม่ใช่สิ่งที่ไม่เป็นจริง แต่อย่างไรก็ตามแม้ว่าความเป็นจริงเสมือนและแบบจำลองความเป็นจริงจะนับว่ามีอยู่จริง ก็ไม่ได้หมายความว่าสภาวะแวดล้อมผ่านเทคโนโลยีของความเป็นจริงจะมีสถานะทางภววิทยาเทียบเท่ากับความเป็นจริงทาง

กายภาพ ซึ่งนักปรัชญาเช่นบอร์กแมนน์ (Albert Borgmann) เสนอว่าสารสนเทศที่ผ่านเทคโนโลยีนี้มีระยะห่างจากความเป็นจริงแตกต่างกัน (Borgmann, 1999) โดยเฉพาะสารสนเทศรูปแบบดิจิทัลซึ่งเป็นสารสนเทศที่แสดงผลมาจากการประมวลผลของเทคโนโลยี และการประมวลผลโดยเทคโนโลยีนี้แสดงถึงระยะห่างของความเป็นจริงที่ไม่เท่ากัน เช่น ภาพถ่ายของช้างในสวนสัตว์ กับภาพช้างที่จำลองขึ้นโดยระบบความเป็นจริงเสมือน ภาพถ่ายของช้างจากสวนสัตว์มีระยะห่างจากความเป็นจริงของช้างในสวนสัตว์น้อยกว่าช้างในแบบจำลองจากคอมพิวเตอร์ เนื่องจากกระบวนการที่ทำให้เราได้เห็นช้างจากภาพถ่ายมีน้อยกว่ากระบวนการแสดงผลจากภาพจำลองคอมพิวเตอร์

นอกจากประเด็นเรื่องสถานภาพทางภววิทยาของความเป็นจริงเสมือนอาจจะแตกต่างจากความจริงที่ไม่ผ่านเทคโนโลยีแล้ว คอลิน อัลเลน (Allen, 2010) ยังมีข้อเสนอไปในทางเดียวกันกับเบร์รี่ ว่า ในสภาวะแวดล้อมของความเป็นจริงเสมือนอาจจะนำไปสู่ประเด็นทางจริยศาสตร์ที่เกิดขึ้นในสภาวะแวดล้อมของความเป็นจริงเสมือน เช่นความเที่ยงตรงในการจำลองความเป็นจริง, ปัญหาเกี่ยวกับผู้กระทำและการกระทำในสภาวะแวดล้อมที่เป็นการจำลองความเป็นจริง ซึ่งประเด็นเหล่านี้ถือเป็นประเด็นที่มาจาก ICTs ซึ่งผู้เขียนจะพิจารณาในส่วนของ 3 และ 4 ต่อไป

2. อันตรายที่อาจจะเกิดจาก AI

ปัญญาประดิษฐ์คือโปรแกรมที่มีความสามารถแก้ปัญหา ทำหน้าที่ของตนเอง และเรียนรู้ด้วยตนเองได้โดยไม่ต้องมีมนุษย์ป้อนคำสั่งหรือควบคุม ในเวลาไม่กี่ปีที่ผ่านมาปัญญาประดิษฐ์มีความก้าวหน้ามากขึ้นเช่น สามารถตอบคำถามแบบในรายการเกมโชว์ เรียนรู้การเล่นหมากรุก และวินิจฉัยโรคซึ่งหน้าที่เหล่านี้ทำได้เทียบเท่าหรือเหนือกว่ามนุษย์ การคาดการณ์ว่าในอนาคตอันใกล้งานหลาย ๆ อย่างที่มนุษย์ทำได้นั้นอาจจะถูกแทนที่ด้วยการใช้โปรแกรมในรูปแบบปัญญาประดิษฐ์เข้ามาแทน แต่สำหรับความเข้าใจที่ว่าปัญญาประดิษฐ์มีความสามารถเทียบเท่ามนุษย์นั้นเป็นสิ่งที่ต้องทำความเข้าใจให้ชัดเจน เนื่องจากปัญญาประดิษฐ์แบ่งออกเป็นสองประเภทใหญ่ ๆ คือ ปัญญาประดิษฐ์แบบทั่วไป (Artificial General Intelligence) ซึ่งเป็นปัญญาประดิษฐ์ที่สามารถเรียนรู้และแก้ปัญหาต่าง ๆ ด้วยตนเองได้ทั้งหมด และปัญญาประดิษฐ์แบบแคบ (Narrow Artificial Intelligence) ซึ่งเป็นปัญญาประดิษฐ์ที่ทำหน้าที่เฉพาะด้านเช่น เล่นหมากรุก เล่นหมากรุก วินิจฉัยโรค ซึ่งในปัจจุบันนี้ปัญญาประดิษฐ์เกือบทั้งหมดเป็นปัญญาประดิษฐ์แบบแคบ (Goertzel & Pennachin, 2007) แม้ว่าปัญญาประดิษฐ์แบบแคบจะทำหน้าที่เฉพาะด้าน แต่ความกังวลว่าปัญญาประดิษฐ์จะอยู่นอกเหนือการควบคุมของมนุษย์ก็ยังคงเป็นสิ่งที่เป็นไปได้เนื่องจากปัญญาประดิษฐ์เป็นโปรแกรมหรือคำสั่งที่นำไปใช้กับงานเฉพาะด้าน ถ้าหากในคำสั่งให้กับหุ่นยนต์เพื่อให้ตัดสินใจทำหน้าที่ด้วยตนเองเช่น ในระบบการตัดสินใจด้วยตนเองให้กับโดรนหรือเมื่อไม่นานมานี้ก็มีระบบการทำพื้นที่ไม่มีหมอฟันที่เป็น

มนุษย์เข้ามาดูแลด้วย² การทำงานของหุ่นยนต์ที่ไม่มีมนุษย์เข้ามาควบคุมนี้เองทำให้นำไปสู่ประเด็นที่ต้องพิจารณาว่าหุ่นยนต์และปัญญาประดิษฐ์จะนำหายนะมาสู่มนุษยชาติหรือไม่

นักปรัชญาเช่นนิค โบสตรอม (Nick Bostrom) ได้เสนอถึงความเป็นไปได้ที่จะเกิดหายนะแก่มนุษยชาติจากการทำงานของ AI ในแบบที่เรียกว่า Superintelligence ซึ่ง Superintelligence ในที่นี้ไม่จำเป็นต้องมีลักษณะความคิด อารมณ์ความรู้สึกแบบมนุษย์ก็ได้ (Bostrom, 2014) โบสตรอมมองว่าลักษณะสำคัญประการหนึ่งของปัญญาประดิษฐ์ก็คือการพัฒนาการเรียนรู้ของตนเอง (reinforcement-learning) เนื่องจากสติปัญญาของมนุษย์เป็นเรื่องซับซ้อน การสร้างปัญญาประดิษฐ์จึงเป็นการสร้างให้โปรแกรมสามารถเรียนรู้ด้วยตนเองได้ ซึ่งการเรียนรู้ด้วยตนเองนี้อาจจะนำไปสู่ Superintelligence ได้ ซึ่ง Superintelligence คือปัญญาประดิษฐ์ที่มีความสามารถเหนือกว่ามนุษย์ทุก ๆ ด้านเช่น ความเร็วในการคิด (Speed Intelligence) การตัดสินใจแบบกลยุทธ์ (Decisive Strategic Advantage) ซึ่งการตัดสินใจแบบกลยุทธ์นี้เองที่อาจจะนำไปสู่หายนะแก่มนุษย์ เพราะความสามารถ (intelligence) ที่โบสตรอมกล่าวถึงคือ “ความสามารถในการทำนาย วางแผน การใช้เหตุผลเพื่อบรรลุเป้าหมาย” (Bostrom, 2014 หน้า 107) ด้วยการตัดสินใจเพื่อบ่งชี้เป้าหมายอะไรบางอย่าง สิ่งที่ทำให้ปัญญาประดิษฐ์อาจจะตัดสินใจแล้วส่งผลเสียแก่มนุษย์ก็เพราะว่า การพัฒนาการเรียนรู้ด้วยตนเองนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายสูงสุด (Maximizing Goal) ซึ่งการบรรลุเป้าหมายของปัญญาประดิษฐ์อาจจะไม่เป็นผลดีกับมนุษย์ก็ได้ เช่นการสร้างเครื่องจักรที่ทำหน้าที่อย่างเดียวเช่น คลิปหนีบกระดาษ (Bostrom, 2014 หน้า 123) ถ้าให้ Superintelligence ในแบบของโบสตรอมทำคลิปหนีบกระดาษ เป็นไปได้ว่าถ้าไม่กำหนดเป้าหมายให้กับเครื่องทำคลิปหนีบกระดาษ เครื่องทำคลิปก็อาจจะใช้ทรัพยากรที่มีทั้งหมดเพื่อทำคลิปให้ได้มากที่สุด แม้ว่าจะกำหนดจำนวนที่แน่นอนให้แก่เครื่องทำคลิปหนีบกระดาษ เช่นหนึ่งล้านอัน แต่ด้วยระบบการพัฒนาการเรียนรู้จะไม่ตั้งค่าให้เครื่องหยุดทำงานเมื่อคำสั่งล้มเหลว (เช่นไฟดับ หรือลวดติด) ไม่เช่นนั้นการทำงานจะสิ้นสุดตั้งแต่ครั้งแรกที่ล้มเหลวและไม่มีการทำงานต่อ เมื่อเครื่องอาจจะล้มเหลวได้เครื่องอาจจะสร้างวิธีการตรวจเช็คว่าการทำงานของตนเองสำเร็จหรือไม่ ซึ่งการสร้างวิธีการตรวจเช็คการทำงานก็จะต้องหาวิธีตรวจเช็คที่มีประสิทธิภาพที่สุด (Maximizing goal) จึงเสี่ยงไม่ได้ที่เครื่องจักรที่ทำงานง่าย ๆ เช่นเครื่องผลิตคลิปหนีบกระดาษกลายเป็นเครื่องจักรที่ใช้ทรัพยากรเพื่อผลประโยชน์ของตัวเองจนเป็นภัยกับมนุษย์

ความน่าสนใจในข้อเสนอของโบสตรอมก็คืออันตรายจากปัญญาประดิษฐ์อาจจะไม่ได้เหมือนกับในภาพยนตร์วิทยาศาสตร์ที่หุ่นยนต์ลุกขึ้นมาต่อสู้กับมนุษย์และจับมนุษย์เป็นทาส โบสตรอมกล่าวว่าคุณสมบัติที่ Superintelligence ที่ถูกมองว่าจะกลายมาเป็นภัยกับมนุษย์เพราะมันจะมีสามัญสำนึกเป็นของตนเองและต่อสู้กับมนุษย์ เป็นความคิดแบบฉายภาพจิตแบบผิด ๆ (Mind

² <https://interestingengineering.com/a-chinese-robot-just-performed-the-first-fully-automated-dental-surgery-ever>

Projection Fallacy) (Bostrom, 2014 หน้า 106) ซึ่งเป็นความคิดผิด ๆ ที่ว่าศัตรูของมนุษย์จะต้องมีความคิดแบบมนุษย์ไปด้วย แต่ปัญหาที่โบสตรอมพยายามชี้ให้เห็นก็คือ การกำหนดเป้าหมายให้กับปัญญาประดิษฐ์ซึ่งเป็นประเด็นเกี่ยวกับการควบคุมปัญญาประดิษฐ์ โบสตรอมมองว่าแม้เราสามารถกำหนดเป้าหมายให้กับปัญญาประดิษฐ์ได้แต่ภัยที่อาจจะเกิดตามมาก็คือการทำงานที่เบี่ยงเบน (perverse instantiation) นั่นก็คือเมื่อกำหนดเป้าหมายที่ชัดเจนอย่างใดอย่างหนึ่งให้แก่ปัญญาประดิษฐ์แล้ว เป็นไปได้ว่าปัญญาประดิษฐ์จะมีทางเลือกที่มนุษย์คาดไม่ถึง และเกิดผลเสียแก่มนุษย์ เช่น คำสั่งที่ว่า “ให้ฉันมีความสุข” อาจนำไปสู่ทางเลือกที่ปัญญาประดิษฐ์จะฝังชิปลงในสมองเพื่อกระตุ้นให้มนุษย์มีความสุขตลอดเวลา ซึ่งการทำงานที่เบี่ยงเบนเกิดขึ้นจากวิธีการคิดที่มุ่งไปสู่เป้าหมายของปัญญาประดิษฐ์ ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญในการควบคุมปัญญาประดิษฐ์(Bostrom, 2014 หน้า 120)

จากแนวคิดเกี่ยวกับปัญญาประดิษฐ์ที่โบสตรอมเสนอดูเหมือนว่า มันไม่สำคัญที่จะสร้าง Superintelligence ได้สำเร็จหรือไม่ การควบคุมและการออกแบบที่รอบคอบก็จะช่วยให้เกิดผลเสียจากปัญญาประดิษฐ์น้อยลง นักปรัชญาเช่น มาร์ค คูเคอร์เบิร์ก (Mark Coeckelbergh) เขียนบทความในประเด็นที่ว่า เราจะเชื่อใจหุ่นยนต์ได้หรือไม่?(Can we trust robot?) (Coeckelbergh, 2012) ประเด็นที่คูเคอร์เบิร์กยกขึ้นมาสอดคล้องกับโบสตรอมในแง่ที่ว่า หุ่นยนต์ในตอนนี้ไม่จำเป็นต้องมีลักษณะทางศีลธรรมแบบมนุษย์หรือความคิดแบบมนุษย์ แต่ถ้าหากการเชื่อใจหุ่นยนต์ไม่เหมือนกับการเชื่อใจมนุษย์แล้ว เราจะเชื่อใจหุ่นยนต์ได้อย่างไร? คูเคอร์เบิร์กให้เงื่อนไขของผู้กระทำ (agent) ที่จะเชื่อใจไว้ 3 ประการคือ การใช้ภาษา เป็นอิสระ และความสัมพันธ์ในสังคม ซึ่งองค์ประกอบทั้งสามนี้ทำให้การตัดสินใจที่จะเชื่อใจในสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นไปได้ และความเชื่อใจมีสองแง่มุมคือปัจเจกนิยม (individualist) ที่ว่าความเชื่อใจเป็นการตัดสินใจของปัจเจกชนและปรากฏการณ์นิยมทางสังคม (social-phenomenological) ที่มองว่าความเชื่อใจเป็นเงื่อนไขที่มีอยู่แล้วในสังคม (ไม่เช่นนั้นสังคมจะเกิดขึ้นไม่ได้) คูเคอร์เบิร์กมองว่าการเชื่อใจหุ่นยนต์เป็นไปได้ตามเหตุผลของผู้กระทำที่จะเลือกเชื่อ และหุ่นยนต์เป็นเทคโนโลยีซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของสังคมดังนั้นความเชื่อใจในหุ่นยนต์จึงเป็นสิ่งที่มียู่แล้วในสังคม แต่ระดับของความน่าเชื่อถือในและสังคมอาจแตกต่างกันไปตามปัจจัยอื่น ๆ เช่น รูปแบบการทำงานและบทบาทของหุ่นยนต์ในแต่ละสังคม

แม้ว่าปัญหาที่เกิดจากปัญญาประดิษฐ์จะมีแนวทางในการควบคุมเป้าหมายดังที่โบสตรอมได้เสนอไว้และการใช้หุ่นยนต์ในสังคมเป็นสิ่งที่เชื่อถือได้ตามเหตุผลที่คูเคอร์เบิร์กเสนอ แต่นั่นก็ไม่ได้หมายความว่าปัญญาประดิษฐ์จะอันตรายน้อยลง ซึ่งความเป็นไปได้ที่จะเกิดอันตรายจากปัญญาประดิษฐ์นี้ผู้เขียนจะอภิปรายอีกครั้งในตอนที่ 4

3. เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร

ดังที่ได้กล่าวไว้ตั้งแต่ต้นว่าผู้เขียนจะอภิปรายว่าความเชื่อเกี่ยวกับความเป็นจริงของโลกเสมือนและปัญหาของปัญญาประดิษฐ์เกิดจากความเข้าใจบางประการที่มีต่อ ICTs ในส่วนนี้ผู้เขียนจะวิเคราะห์เทคโนโลยีเพื่อแสดงให้เห็นลักษณะที่ชัดเจนของ ICTs ว่าเป็นเทคโนโลยีและจะนำไปสู่การอภิปรายปัญหาจากส่วนที่ 1 และ 2 ในส่วนที่ 4 ต่อไป

3.1) สังคมเทคโนโลยี

ลักษณะสำคัญประการหนึ่งในการพูดถึงเทคโนโลยีก็คือ เทคโนโลยีเป็นสิ่งที่มาพร้อมกับความรู้บางอย่าง โดยรากศัพท์ของเทคโนโลยีคือ *Techné* หมายถึงความรู้ในทางปฏิบัติซึ่งอาริสโตเติลเคยกล่าวไว้เช่นกันว่าความรู้ในการปฏิบัติที่ถูกต้องจะต้องมีความรู้ที่เป็นแบบแผนเป็นแนวทาง เช่น การสร้างเตียงจากกองไม้ ช่างจะต้องรู้จักแบบของเตียงจึงจะสร้างไม้เป็นรูปเตียงได้ (Mitchem, 1994) และความรู้เกี่ยวกับแบบถือเป็นเป้าหมายของเทคโนโลยีว่าเทคโนโลยีนั้นนำไปสู่อะไรหรือทำให้เกิดผลอะไร

สำหรับปรัชญาเทคโนโลยีแล้ว เทคโนโลยีที่มีเป้าหมายบางอย่างนั้นเท่ากับว่าการใช้เทคโนโลยีเป็นการถูกกำหนดด้วยเป้าหมายของเทคโนโลยีไปด้วย ดังแนวคิดของไฮเด็กเกอร์ที่เสนอว่าเทคโนโลยีสมัยใหม่มาพร้อมกับการเปลี่ยนกรอบความเข้าใจโลกธรรมชาติ (Mitchem, 1994) ข้อเสนอของไฮเด็กเกอร์นี้นำไปสู่ประเด็นเรื่องการถูกกำหนดโดยเทคโนโลยีและแสดงให้เห็นว่าความรู้ในการสร้างเทคโนโลยีเช่นความรู้วิทยาศาสตร์มาพร้อมกับเป้าหมายบางอย่างที่กำหนดและสร้างโลกทัศน์ให้กับผู้ใช้เทคโนโลยี

อีกประเด็นหนึ่งในการกล่าวถึงเทคโนโลยีก็คือเทคโนโลยีเป็นส่วนหนึ่งที่อยู่ในระบบของสังคม เทคโนโลยีดังที่แอนดรูว์ ฟินเบิร์กเขียนถึง 10 ปฏิทัศน์ของเทคโนโลยี (Feenberg, 2010) เทคโนโลยีเป็นสิ่งที่มีความเชื่อมโยงกันกับระบบของเทคโนโลยีทั้งหมดและสังคมเทคโนโลยีทั้งหมดไม่ว่าผู้ใช้หรือผู้เชี่ยวชาญเป็นพลวัตอันหนึ่งอันเดียวกันในการกำหนดเทคโนโลยี

จากแนวคิดที่กล่าวถึงเทคโนโลยีข้างต้นแสดงให้เห็นว่าเมื่อกล่าวถึงเทคโนโลยีแล้ว เทคโนโลยีเป็นสิ่งที่มีความมุ่งหมายเพื่ออะไรบางอย่างและเทคโนโลยีเมื่อใช้ในสังคมแล้วจะมีความสัมพันธ์กับองค์ประกอบอื่น ๆ ในสังคมรวมไปถึงการใช้เทคโนโลยีสามารถเปลี่ยนแปลงและกำหนดภาพความเข้าใจโลกได้ด้วย

3.2) ICTs และ การปฏิวัติครั้งที่สี่

ICTs เป็นเทคโนโลยีที่สร้างความเปลี่ยนแปลงในหลายด้านทั้งทางสังคมและวิถีชีวิตประจำวัน นอกจากนี้ ความเปลี่ยนแปลงของ ICTs ยังมีนัยทางปรัชญาที่ส่งผลกับความเข้าใจในทางมโนทัศน์ด้วย เช่นในเรื่องความเป็นจริงและความรู้ดังที่ลูเซียน ฟลอริดิ (Luciano Floridi) เรียกความเปลี่ยนแปลง

ของ ICTs ว่าการปฏิวัติครั้งที่สี่ซึ่งเป็นการเปลี่ยนความเข้าใจเกี่ยวกับโลกและมนุษย์ (Floridi, 2014) สำหรับฟลอริดีแล้วนวัตกรรมสารสนเทศไม่ใช่เพียงหน่วยของข้อมูลข่าวสารที่ส่งผ่านเทคโนโลยีเท่านั้น แต่สารสนเทศเป็นสิ่งที่สัมพันธ์กับความรู้ด้วย การได้รับข้อมูลหรือมีสารสนเทศที่เป็นจริงก็จะนำไปสู่การอ้างความรู้ด้วย ICTs ซึ่งเป็นเทคโนโลยีที่เข้ามาจัดการข้อมูลข่าวสารจึงเป็นเทคโนโลยีที่ทำให้การไหลเวียนสารสนเทศเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม สำหรับฟลอริดีแล้วเทคโนโลยีมีสองลักษณะสำคัญก็คือการเป็นสื่อกลาง (in-betweenness) นั่นคือเป็นตัวกลางที่จะช่วยให้ผู้รู้เข้าใจโลกเพราะว่าสำหรับฟลอริดีแล้วสารสนเทศคือการให้ความหมายแก่โลกหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือสารสนเทศได้มาจากระดับของนามธรรม (Levels of Abstraction) (Floridi, 2008) ซึ่งระดับของนามธรรมนี้เป็นเหมือนกับ User interface ของความเป็นจริง และการโอบล้อม (envelopment) ซึ่งเป็นแนวคิดที่ว่าเทคโนโลยีเป็นการเปลี่ยนภาวะแวดล้อมเพื่อให้ตัวเทคโนโลยีทำงานได้ในบริบท เช่นรถยนต์จะต้องวิ่งอยู่บนถนนซึ่งเป็นสาธารณูปโภคที่รองรับรถยนต์และถนนก็เปลี่ยนสิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์ของเมืองไปด้วย การส่งผ่านและการบันทึกข้อมูลระหว่างกันเป็นไปอย่างรวดเร็วขึ้นซึ่งฟลอริดีเรียกว่าเป็นยุคที่ “เกินไปจากประวัติศาสตร์” (Hyperhistory) สำหรับฟลอริดีแล้วความเปลี่ยนแปลงของ ICTs นับว่าเป็นสิ่งที่ดีเพราะว่าทำให้การไหลเวียนของข้อมูลข่าวสารในระบบนิเวศน์สารสนเทศ (Infosphere) แพร่กระจายไปมากขึ้น ซึ่งนั่นแสดงถึงการแพร่กระจายของความรู้ด้วย

แนวคิดของฟลอริดีเข้ากันได้กับแนวคิดปรัชญาเทคโนโลยีที่กล่าวไว้ใน 3.1) เนื่องจาก ICTs ไม่ใช่เทคโนโลยีที่อยู่โดยปราศจากบริบท เช่นการต่ออินเทอร์เน็ตผ่านสมาร์ทโฟนจำเป็นต้องมีเครือข่ายสัญญาณ ผู้ให้บริการ และผู้ที่เขียนโปรแกรมและดูแลระบบ การรับข่าวสารจากโทรศัพท์สมาร์ทโฟนจึงไม่ใช่เพียงแค่การรับข้อมูลเพียงอย่างเดียวแต่เป็นการสื่อสารภายในระบบนิเวศน์สารสนเทศด้วย พร้อมกันนี้เทคโนโลยีเป็นสิ่งที่มีความหมายบางอย่างนั้น สำหรับ ICTs ก็เป็นไปเพื่อการสื่อสารนั่นก็คือการรับ-ส่งข้อมูล และการแพร่กระจายข้อมูลข่าวสารก็ถือเป็นการแพร่กระจายของความรู้ด้วยในเมื่อสารสนเทศคือที่มาหนึ่งของความรู้

4. ปัญหาของความเป็นจริงเสมือนและ AIs

4.1) สารสนเทศกับความเป็นจริง

คาร์ล มิทซัม (Carl Mitcham) กล่าวถึงประเด็นระหว่าง expansionism และ limitationism (Carl Mitcham, 2009) ว่าเทคโนโลยีสารสนเทศอาจจะจำกัดความเข้าใจเกี่ยวกับโลกหรือว่าช่วยขยายความเข้าใจเกี่ยวกับโลก ถ้าหากพิจารณาจากแนวคิดของบอร์กแมนแล้ว แนวคิดแบบบอร์กแมนนับเป็น limitationism ที่เชื่อว่า ICTs ที่ผ่านเทคโนโลยีนั้นเท่ากับว่าเทคโนโลยีเข้ามาคั่นกลางการรับรู้โลกโดยตรง เช่น การอ่านแผนที่ ถ้าหากจะเดินทางไปยังสถานที่ที่ไม่รู้จักมาก่อนแผนที่เป็น

เรื่องสำคัญมากที่จะช่วยให้รู้จักเส้นทาง แต่ความก้าวหน้าที่ของ ICTs ทำให้แผนที่กลายเป็นระบบนำทางด้วยดาวเทียม การเดินทางไม่จำเป็นต้องจำชื่อถนนหรือรู้จักสถานที่นั้นมาก่อนเพียงแค่ตั้งที่หมายจากอุปกรณ์แล้วขับรถไปตามคำสั่งของแผนที่ การพึ่งพาระบบ ICTs จึงทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ที่เดินทางกับประสบการณ์ในการเดินทางเป็นสิ่งที่ออกห่างจากกัน การเดินทางไม่จำเป็นต้องรับรู้ประสบการณ์เดินทางโดยตรง แต่เป็นการเดินทางโดยมีประสบการณ์ร่วมกับเทคโนโลยี

ในประเด็นของโลกออนไลน์ซึ่งดูเหมือนเป็นการสร้างการรับรู้โลกและสังคมใหม่ผ่าน ICTs ระยะทางในการติดต่อสื่อสารไม่มีความหมายเหมือนเดิม คนที่ห่างไกลกันสามารถติดต่อกันได้ผ่านเทคโนโลยี และทุกคนที่เข้าถึงเทคโนโลยีสามารถออนไลน์จากที่ใดก็ได้ เช่นการนั่งในห้องเรียนไม่ได้แปลว่าจะต้องมีประสบการณ์อยู่ในห้องเรียน เมื่อสมาร์ตโฟนสามารถเชื่อมต่อกับสังคมอื่นนอกห้องเรียนได้ตลอดเวลา

แต่ถ้าหากพิจารณา ICTs ตามแนวคิดของฟลอริดาที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นว่าความเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงการเข้าไปจัดการหรือเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมไม่ได้ และความเปลี่ยนแปลงของ ICTs ไม่จำเป็นว่าจะต้องสร้างความเป็นจริงขึ้นมาใหม่เหมือนกับการจำลองความเป็นจริงอีกโลกหนึ่งขึ้นมา ในเมื่อ ICTs ที่เปลี่ยนแปลงไปนั้นเป็นการขยายระบบนิเวศสารสนเทศดังนั้นสภาวะแวดล้อมที่มี ICTs เป็นสื่อกลางจึงไม่ใช่สิ่งที่เข้ามาชั้นกลางความเป็นจริง แต่ ICTs เป็นส่วนหนึ่งของความเป็นจริงไปด้วย การเดินทางผ่านระบบนำทางโดยอินเทอร์เน็ตไม่ได้เข้ามาชั้นกลางให้ผู้ใช้ออกห่างจากความเป็นจริงของการเดินทาง แต่ประสบการณ์การเดินทางเป็นสิ่งที่เพิ่มเติมเข้ามาด้วยเทคโนโลยี

นอกจากนี้ สำหรับฟลอริดาแล้วไม่สารสนเทศจะผ่านเทคโนโลยีหรือไม่ ก็ถือว่าเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความรู้หรือความเข้าใจกับโลกเช่นเดียวกัน เพราะการได้รับสารสนเทศเป็นกระบวนการเข้าใจโลกและสารสนเทศนำไปสู่ความรู้เช่น ในการเดินทางไปยังสถานที่ที่ไม่เคยไปมาก่อน เท่ากับไม่มีความรู้เกี่ยวกับสถานที่นั้นมาก่อน การอ่านแผนที่ช่วยให้มีความรู้เกี่ยวกับเส้นทางแต่ก็มีข้อจำกัดเพราะข้อมูลและสารสนเทศที่แผนที่บอกถูกจำกัดอยู่บนกระดาษที่เป็นแผนที่ อาจไม่มีการปรับปรุงให้ข้อมูลทันสมัยหรือไม่ได้บอกสภาพการจราจรในขณะนั้น ไม่สามารถให้ทางเลือกแก่ผู้เดินทางได้ว่าเส้นทางใดใช้เวลามากกว่าหรือน้อยกว่า แต่การเดินทางผ่านระบบดาวเทียมที่เชื่อมต่อกับอินเทอร์เน็ตไม่ใช่ความเป็นจริงที่แยกออกต่างจากการเดินทาง ข้อมูลเกี่ยวกับถนน สภาพการจราจรเป็นสิ่งที่ได้มาจากสถานที่นั้นจริง ๆ และการทำให้การเดินทางนั้นกลายเป็นข้อมูลเพื่อแสดงผลบนหน้าจอก่อนเดินทางไม่ได้ลดทอนประสบการณ์จริงในการเดินทาง เพราะการเดินทางยังคงต้องอาศัยกระบวนการทางกายภาพ

ดังนั้นเมื่อกล่าวถึงโลกออนไลน์หรือโลกไซเบอร์จึงไม่ใช่โลกที่แยกออกจากโลกกายภาพเพราะข้อมูลในระบบนิเวศสารสนเทศเป็นข้อมูลเดียวกันกับโลกกายภาพและ ICTs ไม่ได้ทำให้

ประสบการณ์ของการรับข้อมูลข่าวสารแยกออกจากความเป็นจริงทางกายภาพ เพราะว่าเป็นส่วนหนึ่งของความเป็นจริงเดียวกันในสังคมเทคโนโลยีที่ใช้เทคโนโลยีเป็นส่วนหนึ่งของสังคม และในส่วนของผู้กระทำซึ่งอยู่ในสถานะแวดล้อมเสมือนนั้นเป็นประเด็นที่แตกต่างจากการกระทำในระบบนิเวศน์สารสนเทศ เนื่องจากการฆ่ากันในเกมส์หรือการใช้บอทเล่นเกมแข่งกับมนุษย์ (บอทในแบบที่เป็นตัวละครในเกมซึ่งมนุษย์ไม่ได้ควบคุม) ซึ่งสถานะแวดล้อมจำลองนี้เป็นบริบทเฉพาะจริยศาสตร์ของผู้กระทำอาจจะเป็นประเด็นต่างหากจากการกระทำในระบบนิเวศน์สารสนเทศซึ่งเป็นการกระทำที่ส่งผลกระทบต่อกับมนุษย์คนอื่น ๆ และสังคม แต่สำหรับกรณีของเกมส์อาจจะมีจริยศาสตร์เฉพาะ เช่น ไม่ออกแบบให้เกมส์ในสถานะเสมือนจริงหรือสถานะแวดล้อมจำลองทำให้ผู้เล่นมีแนวโน้มทำผิดทางศีลธรรมในสถานะแวดล้อมนอกเกมส์ เป็นต้น ซึ่งประเด็นนี้เบรย์และคอลลินเสนอไว้ตรงกันว่าประเด็นที่ต้องพิจารณาเกี่ยวกับความเป็นจริงเสมือนและแบบจำลองความเป็นจริงคือแง่มุมทางจริยศาสตร์ ไม่ใช่ประเด็นทางภววิทยา

4.2) หายน้จาก AIs

โบสตรอมกล่าวถึงปัญหาในการควบคุม AIs ว่าโอกาสที่จะเกิดการดำเนินงานที่เบี่ยงเบนของ Superintelligence เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้เพราะว่า Superintelligence มีการตัดสินใจในเชิงกลยุทธ์ที่เหนือกว่าระดับมนุษย์ทั่ว ๆ ไปเราจึงไม่สามารถทำนายการทำงานของ Superintelligence ได้ แม้ว่าจะควบคุม Superintelligence เช่น จำกัดภาวะแวดล้อม (boxing approach) ไม่ให้ superintelligence เข้าถึงการควบคุมเครื่องจักรทางกายภาพ ก็ไม่ได้รับประกันว่า Superintelligence จะหลอกมนุษย์เพื่อให้มนุษย์ผู้ควบคุมไว้วางใจว่า Superintelligence ไม่เป็นอันตรายและมาทรยศมนุษย์ภายหลัง(Bostrom, 2014 หน้า 117) โบสตรอมเสนอแนวทางควบคุม Superintelligence ว่าอาจทำได้ด้วยการมอบบรรทัดฐานทางคุณค่าโดยอ้อม (indirect normativity) เนื่องจากการกำหนดจุดมุ่งหมายโดยตรงอาจจะไม่แก้ปัญหาการทำงานที่เบี่ยงเบนได้ เพราะว่าการดำเนินงานที่เบี่ยงเบนเกิดจากการใช้เหตุผลเพื่อนำไปสู่เป้าหมาย ไม่ใช่ปัญหาอยู่ที่เป้าหมาย ผิดพลาดตั้งแต่ต้น แต่การให้คุณค่าโดยอ้อมจะเป็นเงื่อนไขไม่ให้ superintelligence ส่งผลเสียแก่มนุษย์ในภายหลัง

จะเห็นได้ว่าปัญหาการควบคุม Superintelligence ส่งผลกับความไว้วางใจ AI ไปด้วย เนื่องจากไม่สามารถแน่ใจได้กว่า AI อยู่ในการควบคุมหรือกำลังหลอกมนุษย์ว่าอยู่ภายใต้การควบคุมกันแน่ ผู้เขียนคิดว่าข้อเสนอของโบสตรอมยอมรับเอาไว้ก่อนว่า Superintelligence จะมีการทำงานที่เบี่ยงเบนได้อย่างแน่นอนและการตัดสินใจเชิงกลยุทธ์จะนำไปสู่การทำงานที่เบี่ยงเบนอย่างแน่นอน แต่ถ้าหากพิจารณาจากแนวคิดข้างต้นว่าเทคโนโลยีเป็นส่วนหนึ่งของสังคมเทคโนโลยี AI และหุ่นยนต์ที่ใช้ในสังคมก็เป็นส่วนหนึ่งของระบบเทคโนโลยีทั้งหมดด้วย ดังที่ฟลอริดิกกล่าวถึงการโอบล้อมของเทคโนโลยีว่าเทคโนโลยีเป็นการทำงานในบริษัท ดังนั้น AI และหุ่นยนต์จึงไม่ได้เป็นอิสระจากบริษัท

ของมันด้วย ความฉลาดของ AI และหุ่นยนต์จึงเป็นความฉลาดภายใต้เงื่อนไขของเทคโนโลยีที่แวดล้อมมันอยู่ เช่น AI ที่เรียนรู้การเล่นเกมได้ภายในสามวัน³ แต่ถ้าหากพิจารณาตามเหตุผลของโบสถ์รอแล้วการฉลาดภายในสิ่งแวดล้อมไม่ได้แปลว่าจะส่งผลเสียไม่ได้เช่น AI อาจสร้าง AI ขึ้นมาเพิ่มให้มีคู่แข่งที่เก่งขึ้นเพื่อเป็นการบรรลุเป้าหมายสูงสุดที่จะมีผู้ทำคะแนนสูงสุดในเกมนั้น ลงท้าย AI ก็สร้างเหล่า AI เพื่อมาเป็นคู่แข่งกับตนเองให้กลายเป็นผู้ที่ทำคะแนนได้สูงที่สุด

ผู้เขียนคิดว่าตามแนวการอ้างเหตุผลของโบสถ์รอทยอมรับสองเงื่อนไขการพัฒนาตัวเองของ AIs เอาไว้ก่อนก็คือ 1. AI สามารถเข้าใจภาษาและความหมายของภาษาอย่างดีเพื่อสร้างทางเลือกที่เป็นไปได้ในการตัดสินใจเชิงกลยุทธ์ และ 2. การเข้าใจเป้าหมายตนเองเพื่อนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายสูงสุด ผู้เขียนคิดว่าสมมติฐานที่ 1. และ 2. นี้เป็นลักษณะของมนุษย์และ Superintelligence มีร่วมกัน โดยที่โบสถ์รอไม่สงสัย ทั้งที่ไม่จำเป็นว่า AI ที่มีความก้าวหน้านี้จะมีลักษณะตามข้อ 1. และ 2.

1. AI สามารถเข้าใจภาษาและความหมายของภาษาอย่างดีเพื่อสร้างทางเลือกที่เป็นไปได้ในการตัดสินใจเชิงกลยุทธ์ ความหมายของภาษาเป็นประเด็นสำคัญในปัญหาว่า เครื่องจักรสามารถคิดได้หรือไม่? ซึ่งการคิดและประมวลผลของ AI ในปัจจุบันเป็นการประมวลผลแบบวากยสัมพันธ์การที่ AI แสดงผลแล้วมนุษย์เข้าใจไม่ได้แปลว่า AI จะเข้าใจเนื้อหาของข้อมูลแบบมนุษย์ ดังตัวอย่างเช่น กรณีที่ AI เพื่อการระบุภาพรายงานผลภาพเต่ากลายเป็นภาพปืน⁴ ซึ่งการทดสอบนี้เรียกว่า adversarial image ที่เป็นการสลับที่ภาพในระดับพิกเซลซึ่งตาเปล่าของมนุษย์จะไม่เห็นความแตกต่าง (มองเห็นเป็นภาพเต่าเหมือนเดิม) แต่เมื่อสลับตำแหน่งแล้ว AI มองเห็นเป็นเต่าแสดงให้เห็นว่า AI ไม่ได้เห็น “ความหมาย” ของภาพเช่นเดียวกับมนุษย์ และอีกประการหนึ่งในเรื่องความเข้าใจความหมายภาษาก็คือ ปัญหาของแชทบอตซึ่งเป็นโปรแกรมที่ใช้ในการสนทนาซึ่งมีกรณีที่แชทบอตเรียนรู้ภาษาแล้วใช้คำพูดในเชิงเหยียดเชื้อชาติ⁵ และกรณีที่ AI สนทนากันเองแล้วเป็นบทสนทนาที่ไม่มี ความหมายในภาษามนุษย์จนดูเหมือน AI สนทนากันเองด้วยภาษาของเครื่องจักร⁶ ตัวอย่างที่กล่าวมานี้แสดงให้เห็นว่าความหมายของภาษาเป็นอุปสรรคของการพัฒนา AI ดังนั้น จึงไม่มีอะไรที่ยืนยันได้แน่นอนว่าการตัดสินใจเชิงกลยุทธ์จะทำให้ AI กลายเป็น Superintelligence ที่ฉลาดเกินมนุษย์ เพราะกระบวนการคิดเป็นกระบวนการของภาษาและการทำงานที่เบี่ยงเบนเกิดจากการเข้าใจ

³ <https://www.theguardian.com/science/2017/oct/18/its-able-to-create-knowledge-itself-google-unveils-ai-learns-all-on-its-own>

⁴ <https://www.theverge.com/2017/11/2/16597276/google-ai-image-attacks-adversarial-turtle-rifle-3d-printed>

⁵ <https://www.technologyreview.com/s/601111/why-microsoft-accidentally-unleashed-a-neo-nazi-sexbot/>

⁶ <https://www.forbes.com/forbes/welcome/?toURL=https://www.forbes.com/sites/tonybradley/2017/07/31/facebook-ai-creates-its-own-language-in-creepy-preview-of-our-potential-future/&refURL=https://www.google.co.th/&referrer=https://www.google.co.th/>

ความหมายแบบมนุษย์อยู่แล้ว เช่น การอนุมานว่า การทำให้มีความสุขคือการกระตุ้นสัญญาณประสาทในสมอง จะต้องเข้าใจว่า “ความสุข” เท่ากับมีสารเคมีหรือสัญญาณประสาทเกิดขึ้นในสมอง และการฝังชิปในสมองทำให้มีความสุข ซึ่งข้อความที่อธิบายเป็นประโยคสองข้อความนี้เป็นภาษาธรรมชาติของมนุษย์ ไม่ใช่ภาษาของเครื่องจักรซึ่งอย่างน้อยเครื่องจักรจะต้องอนุมานความสัมพันธ์ระหว่าง ความสุข, สมองและชิป ไม่เช่นนั้นเครื่องจักรจะต้องแปลความหมายของความสุข สมองและชิป เป็นภาษาของโปรแกรมซึ่งก็ยุ่งไม่พ้นรูปแบบของระดับของนามธรรมที่จะเข้าใจปรากฏการณ์ทางกายภาพ

2. การเข้าใจเป้าหมายตนเองเพื่อนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายสูงสุด

การตัดสินใจเชิงกลยุทธ์อาศัยวิธีการพัฒนาการเรียนรู้ของตนเองเพื่อให้บรรลุเป้าหมายสูงสุด แต่การพัฒนาตนเองนั้นยอมรับเอาไว้ก่อนว่า AI สามารถประเมินการทำงานของตนเองได้ ในมุมหนึ่งดูเหมือนการประเมินการทำงานของตนเองเป็นส่วนหนึ่งของวงจรการป้อนกลับ (Feedback Loops) ที่ทำให้ AI สามารถประเมินผลการทำงานของตนเองได้ แต่การที่จะมีการประเมินการทำงานตนเองจนสามารถกลายเป็นการทำงานที่เบี่ยงเบนได้ เท่ากับยอมรับว่าการประเมินตนเองของ AI เป็นแบบเดียวกับมนุษย์ เพราะว่าการประเมินตนเองของมนุษย์มีหลากหลายและบางครั้งไม่จำเป็นจะต้องยึดเป้าหมายเดิม เช่น ในกรณีของคนที่ถูกหัก (ล้มเหลวในความรัก) อาจจะมีวิธีการประเมินชีวิตตนเองแล้วตัดสินใจแตกต่างกันเช่น มีความรักครั้งใหม่ ทำใจและเช็ดกับความรัก หรืออาจจะผิดหวังจนตัดสินใจฆ่าตัวตาย แม้ว่าการตัดสินใจของมนุษย์ที่แตกต่างกันอาจจะสืบหาสาเหตุได้จากปัจจัยแวดล้อม เช่น การอบรมเลี้ยงดู สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม แต่จะเห็นได้ว่าการตัดสินใจของมนุษย์มีหลากหลาย แม้กระทั่งมีเป้าหมายเดียวกันคือ ออกหักแต่จะต้องมีชีวิตอยู่ต่อไปก็อาจจะทำให้มนุษย์ตัดสินใจแตกต่างกัน แต่สำหรับ AI แล้วการประเมินการทำงานของตนเองถูกจำกัดโดยกฎเกณฑ์และเงื่อนไขของเทคโนโลยีตั้งแต่ต้น จึงเป็นไปได้ยากที่การตัดสินใจเชิงกลยุทธ์ของ AI จะมีการทำงานเบี่ยงเบนจนควบคุมไม่ได้ เช่น การระบุรูปเต่าเป็นภาพของปิ่น AI อาจจะไม่เข้าใจว่าการทำงานของตนเองกำลังผิดพลาดก็ได้ ดังนั้น สมมติฐานที่ว่าควบคุม AI เป็นเรื่องยากจึงมาจากความเข้าใจที่ว่าประเมินตนเองของเครื่องจักรเป็นแบบเดียวกับมนุษย์ที่ประเมินแล้วจะเป็นวิถีไปสู่เป้าหมายหลากหลายแบบการประเมินของมนุษย์

สรุป

จากการวิเคราะห์หมโนทัศน์ ICTs ที่เห็นว่าเทคโนโลยีเป็นสิ่งที่แยกไม่ออกจากพลวัตของสังคม แสดงให้เห็นว่าปัญหาที่เกิดจากการคาดการณ์เกี่ยวกับเทคโนโลยีมาจากการมองข้ามสังคมเทคโนโลยี

และความเข้าใจคลาดเคลื่อนบางประการว่าเทคโนโลยีที่อยู่ในสังคมจะสามารถพัฒนาตนเองจนอยู่เหนือการควบคุมของมนุษย์

ในกรณีที่มีมองว่าอินเทอร์เน็ตคือโลกเสมือนจริงและการพึ่งพาอินเทอร์เน็ตเป็นการออกห่างจากความเป็นจริงนั้นเกิดมาจากการเข้าใจว่าเทคโนโลยีที่เป็นสื่อกลางการสื่อสารเป็นสิ่งที่กั้นกลางการรับรู้ความเป็นจริงด้วย ซึ่งแท้จริงแล้วเทคโนโลยีเป็นสิ่งที่แยกไม่ออกจากสังคมเทคโนโลยี ดังนั้นอินเทอร์เน็ตจึงไม่ใช่ความเป็นจริงที่แยกออกจากสังคมที่เราดำรงชีวิตอยู่ แต่อินเทอร์เน็ตเป็นส่วนหนึ่งของความเป็นจริงในสังคมปัจจุบัน ข้อมูลข่าวสารที่ไหลเวียนอยู่ในอินเทอร์เน็ตไม่ได้จริงน้อยกว่าความเป็นจริงทางกายภาพ ถ้าหากพิจารณาว่าสารสนเทศเป็นการรายงานความเป็นจริงเกี่ยวกับโลก สารสนเทศในอินเทอร์เน็ตจึงมีสถานะเป็นสิ่งที่สะท้อนความเป็นจริงของโลกและสังคม

ในกรณีปัญหาของปัญญาประดิษฐ์ประเด็นสำคัญที่ทำให้เกิดความเข้าใจผิดก็คือการฉายภาพจิตแบบผิด ๆ ที่คิดว่า AI จะมีแรงจูงใจเหมือนกับความคิดของมนุษย์ โบสตรอมหลีกเลี่ยงการให้เหตุผลในเชิงการฉายภาพจิตแบบผิด ๆ ด้วยการเสนอแนวคิดที่เป็นรูปธรรมจากกระบวนการทางเทคนิคของ AI ว่าปัญหาที่แท้จริงของ AI ก็คือการควบคุมเป้าหมายและการเพิ่มเงื่อนไขบรรทัดฐานทางอ้อมให้การตัดสินใจของ AI แต่ผู้เขียนแสดงให้เห็นว่าการอ้างเหตุผลของโบสตรอมมีสมมติฐานบางประการจึงทำให้คิดว่า Superintelligence จะส่งผลเสียกับมนุษย์ได้ด้วยการทำงานที่เปี่ยมเบน และผู้เขียนคิดว่าถ้าหากพิจารณาการตัดสินใจของเครื่องจักรว่าไม่เหมือนกับมนุษย์แล้ว Superintelligence อาจจะไม่ได้สร้างปัญหาอย่างที่โบสตรอมเสนอไว้ก็ได้

เอกสารอ้างอิง

- Allen, C. (2010). Artificial life, artificial agents, virtual realities: technologies of autonomous agency. In L. Floridi (Ed.), *The Cambridge Handbook of Information and Computer Ethics* (pp. 219-233). Cambridge: Cambridge University Press.
- Borgmann, A. (1999). *Holding On to Reality : The Nature of Information at the Turn of the Millennium*: London: University of Chicago Press.
- Bostrom, N. (2014). *Superintelligence : paths, dangers, strategies*. Oxford: Oxford University Press.
- Brey, P. (2014). Virtual Reality and Computer Simulation. In R. L. Sandler (Ed.), *Ethics and Emerging Technologies* (pp. 315-332). London: Palgrave Macmillan UK.

- Coeckelbergh, M. (2012). Can we trust robots? *Ethics and Information Technology*, 14(1), 53-60.
- Feenberg, A. (2010). Ten Paradoxes of Technology. *Techne*, 14(1), 3-15.
- Floridi, L. (2008). The Method of Levels of Abstraction. *Minds and Machines*, 18(3), 303-329. doi:10.1007/s11023-008-9113-7
- Floridi, L. (2014). *The Fourth Revolution. How the Infosphere is Reshaping Human Reality*: Oxford: Oxford University Press.
- Goertzel, B., & Pennachin, C. (eds.) (2007). *Artificial General Intelligence (Cognitive Technologies)*: Springer-Verlag. [ตักการระบุมือง]
- Mitcham, C. (1994). *Thinking through Technology: The Path between Engineering and Philosophy*. London: University of Chicago Press.
- Mitcham, C. (2009). Information Technology. In L. Floridi (Ed.), *The Blackwell Guide to the Philosophy of Computing and Information* [ตักการระบุนายละเอียดเลขหน้าของบทความของ Mitcham ชิ้นนี้ รวบรวมทั้งมืองและสำนักพิมพ์]

มโนทัศน์เรื่องการ (ไม่) กลายเป็นวีรชนของผู้เสียชีวิตจาก เหตุการณ์ทางการเมืองไทยร่วมสมัย

ธนชนม์ ธนาธิป-ปรีพัฒน์

นักวิชาการอิสระ

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการได้แก่ (1) เพื่อวิเคราะห์พัฒนาการของมโนทัศน์เรื่องการกลายเป็นวีรชนของผู้เสียชีวิตจากเหตุการณ์ทางการเมืองบนพื้นฐานของปรัชญาศาสนาโดยมุ่งเน้นโลกทัศน์แบบกรีกโรมันและคริสต์ปรัชญาในระยะก่อตัวในฐานะจุดเริ่มต้นของแนวคิดแบบตะวันตก (2) เพื่อวิเคราะห์มโนทัศน์เรื่องการกลายเป็นวีรชนของผู้เสียชีวิตจากเหตุการณ์ทางการเมืองไทยร่วมสมัยโดยมุ่งเน้นที่พุทธปรัชญาเถรวาทซึ่งสถาปนาโดยรัฐ (3) เพื่อวิเคราะห์มโนทัศน์เรื่องการไม่กลายเป็นวีรชนของผู้เสียชีวิตจากเหตุการณ์ทางการเมืองในประเทศไทยโดยมุ่งเน้นที่โลกทัศน์ของแนวร่วมของผู้เสียชีวิตเอง ผลการวิเคราะห์พบว่า พุทธปรัชญาเถรวาทซึ่งนิยามโดยรัฐมีส่วนในการตีกรอบไม่ให้เกิดมโนทัศน์ที่จะทำให้ผู้เสียชีวิตกลายเป็นวีรชน ด้วยเหตุผลว่า วีรชนเป็นรูปแบบที่รัฐสงวนไว้สำหรับชนชั้นปกครองหรือเพื่อปลุกสำนึกความเป็นชาตินิยมเท่านั้น มากไปกว่านั้น มโนทัศน์แบบอื่นที่พบจากแนวร่วมของผู้เสียชีวิตซึ่งพยายามจะเป็นอิสระจากกรอบของอำนาจกระแสหลักก็ได้ส่งเสริมให้ผู้เสียชีวิตกลายเป็นวีรชนแต่ประการใดและไม่เพียงพอดต่อการเป็นแรงบันดาลใจให้เกิดการเคลื่อนไหวตามอุดมการณ์ทางการเมือง เมื่อเปรียบเทียบกับเหตุการณ์ที่พอเทียบเคียงกันได้ในโลกตะวันตกซึ่งมีกระบวนการทำให้กลายเป็นวีรชนแฝงฝังอยู่ในมโนทัศน์

คำสำคัญ: มโนทัศน์, วีรชน, ผู้เสียชีวิต, ร่วมสมัย, ประเทศไทย

The Concept of the (im) Martyrization of Political Deaths in Thailand

Thanachchon Thanathip-parripatt

Independent Scholar

Abstract

This article has 3 major purposes: (1) to analyze the evolution of political deaths martyrization based on philosophy of religion. especially, the Greco-Roman worldview and early Christian philosophy as the origin of Western thought. (2) to analyze the martyrization of political deaths in contemporary Thai and focusing on Theravada Buddhist philosophy that institutionalize by state. (3) to analyze the immartyrization of Thai political deaths by consider their companion/comrade worldview. This analyze result found the Theravada Buddhist philosophy of state has a role in immartyrization of Thai political deaths because the martyrization that preserve for Elite/Aristocrat or the nationalism purpose. Moreover, their companion/comrade worldview as the other concept which attempt to free from the power obsession is not support the martyrization anyway and insufficient for political ideology movement inspiration compared with western political movement that based on martyrization in concepts.

Keywords: concept, martyrs, deaths, contemporary, Thailand

บทนำ

ข่าวการเสียชีวิตจากเหตุการณ์ทางการเมืองไทยร่วมสมัยอาจก่อให้เกิดอคติ (bias) ที่ต่างกันได้ เช่น *หนึ่ง* ข่าวจากประชาไท “...ที่นี่มีคนตาย...”¹ *สอง* ข่าวจากผู้จัดการออนไลน์ “...กปปส.ไว้อาลัยผู้เสียชีวิตเหตุสลายการชุมนุมผ่านฟ้า...”² และ *สาม* “...คนร้ายใช้อาวุธยิงพระสงฆ์ฆราวาส...”³ สังเกตได้ว่า หากผู้อ่านเป็น มวลชนเสื้อแดง หรือ มวลชน กปปส. หรือเป็นผู้มีศรัทธาในพุทธศาสนา หรืออิสลาม การพิจารณาข่าวทั้ง 3 ข้างต้น คงให้ความรู้สึกที่แตกต่างกันไม่น้อย และในประเด็นที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับ “มรณสักขี” ผู้เขียนนำข่าวเก่าที่แตกต่างกันอีก 4 ข่าว เป็นความตายของคนเล็กน้อย (subaltern) ที่ถูกลืมและไร้เสียงเช่นเคย ได้แก่ *หนึ่ง* ความตายของมรณสักขีแห่งสองคอน⁴ ตลอดจนบาทหลวงที่ถูกจงใจทำให้เสียชีวิตในคุกบางขวาง⁵ *สอง* ความตายของ รอม วงศ์พันธุ์, ครอบ จินดาวงศ์

¹ การสืบค้นด้วยคำว่า “...ที่นี่มีคนตาย...” ซึ่งหมายถึง ความตายของผู้ชุมนุมเสื้อแดง ในผู้ให้บริการอย่าง Google ให้ผลลัพธ์ที่หลากหลาย เช่น ข่าวจากเว็บไซต์มติชน, ข่าวสด เป็นต้น แต่ เว็บไซต์ประชาไทจัดหมวดหมู่คำว่า “...ที่นี่มีคนตาย...” เป็นระบบที่สุด ผู้เขียนจึงได้เลือกมาเพื่อเป็นข้อมูลประกอบบทนำ โปรดดูเพิ่มเติมที่ ประชาไท สืบค้นจาก <https://prachatai.com/category/ที่นี่มีคนตาย>

² สำหรับข่าวสลายการชุมนุม (ของกลุ่ม กปปส.) ในวันที่ 18 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2557 แม้จะนำมาจากเว็บไซต์ที่รายงานข่าว กปปส. อย่างละเอียดเช่น ผู้จัดการออนไลน์ก็ตาม แต่ไม่ปรากฏการจัดหมวดหมู่ หากแต่พบอยู่แห่งหนึ่งใช้คำว่า “งานรำลึกวีรชนราชดำเนิน” ซึ่งจัดขึ้นในวันที่ 9 มีนาคม พ.ศ. 2557 อ้างอิง ผู้จัดการออนไลน์ สืบค้นจาก <https://mgronline.com/onlinesection/detail/9570000026892>

³ แม้สื่อมวลชนจะทำข่าวดังกล่าวมากมาย ตลอดจนมีถ้อยคำให้สัมภาษณ์ที่น่าสนใจภายหลังจากนั้น แต่ ผู้เขียนคิดว่าการอ้างอิงสำหรับข่าวนี้น่าควรอ้างจากต้นเรื่อง ใน สำนักปฏิบัติการข่าวสาร กอ.รมน.ภาค 4 สน. (วันที่ 21 มกราคม 2562) เนื้อหาตอนหนึ่งที่พบไม่บ่อยนักในการใช้ถ้อยคำแบบราชการ “...เพื่อประณามการกระทำอันโหดร้ายทารุณเยี่ยงสัตว์ป่า...” สืบค้นจาก <https://www.io-pr.org/21-01-62-03/>

⁴ มรณสักขีแห่งสองคอน เป็นชาวคริสต์ซึ่งถูกเจ้าหน้าที่รัฐในระดับท้องถิ่น “ฆ่า” (persecution) หนึ่งในนั้นมี เด็กหญิงอายุ 14-16 ปี 3 คน งานทางวิชาการทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษซึ่งมุ่งวิเคราะห์เรื่องนี้มีน้อยมาก ชิ้นที่น่าสนใจ คือ Apisake Monthienvichienchai (2009) ซึ่งอุทิศ chapter V เพื่ออภิปราย การฆ่าระหว่างปี ค.ศ. 1940-45 นอกจากนี้ ยังมีประโยคสะท้อนอารมณ์ที่ไม่น่าจะเป็นความบังเอิญคือ

“...to bury their victims like dogs...” (p.7) โปรดดูเพิ่มเติมใน Apisake Monthienvichienchai.(2009). Thai Nationalism and the Catholic Experienc, 1909-47(Ph.D. thesis). University of London, UK Retrieved from

<https://eprints.soas.ac.uk/28932/1/10673176.pdf> หรือ งานของ ชัยวิวัฒน์ วงศ์สวัสดิ์.(2559).การคลี่คลายประวัติศาสตร์บาดแผลและความเป็นชายขอบของชุมชนคาทอลิกอีสาน:กรณีศึกษาหมู่บ้านสองคอน จังหวัดมุกดาหาร. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ม.อุบลราชธานี*, ปีที่ 7,ฉบับที่ 2 (ก.ค.-ธ.ค. 2559), หน้า 55-72

⁵ ยังไม่มีคำอธิบายเชิงวิเคราะห์เรื่องของบาทหลวงบุญเกิด มีแต่เอกสารที่เรียบเรียงโดยใช้วิธีวิทยาอย่างประวัติศาสตร์ของบาทหลวงชาวไทย

ดูใน สุรชัย ชุ่มศรีพันธ์. (2543). นักโทษ...นักบุญ วีรกรรม จิตตารมณ์ และชีวิตศักดิ์สิทธิ์ของบุญราศีนิโคลาส บุญเกิด กฤษบำรุง พระสงฆ์และมรณสักขี.กรุงเทพฯ:แผนกประวัติศาสตร์หอจดหมายเหตุอัครสังฆมณฑลกรุงเทพฯ ส่วนที่ละเอียดกว่านั้นอยู่ในเอกสารการพิจารณาแต่งตั้งบุญราศี

และผู้ถูกประหารชีวิตด้วยข้อกล่าวหาคอมมิวนิสต์⁶ *สาม* การเผาตัวตายของ ธนาวุฒิ คลิ่งเชื้อ ในวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2533⁷ เพื่อแสดงอุดมการณ์ทางการเมือง และ *สี่* การฆ่าตัวตายของลุงนวมทอง ไพรวัลย์ ผู้ยืนดีสละชีพเพื่อสบคำสบประมาทว่า “ไม่มีใครมีอุดมการณ์มากขนาดยอมพลีชีพได้”⁸ ทั้ง 7 ตัวอย่าง เป็นผู้เสียชีวิตจากเหตุการณ์ทางการเมือง (political deaths) อคติ (bias) ต่อความตายข้างต้นย่อมแตกต่างกัน บทความนี้สนใจวิเคราะห์หมโนทัศน์ที่อยู่เบื้องหลังอคติซึ่งแตกต่างกันดังกล่าว ในฐานะขอบฟ้าแห่งความรู้ ซึ่ง ไม่ทำให้ อย่างน้อย ก็ตัวอย่างข้างต้นเป็นวีรชน และไม่ใช่ว่า สังคมไทยไม่รู้จักร “การถูกนับเป็นวีรชน” เพราะแทบจะในทันที ทุกคนย่อมสามารถยกชื่อวีรชนอันเป็นผลจากกระบวนการขัดเกลาทางสังคมได้อย่างน้อย 1 ชื่อ เช่น ชาวบ้านบางระจัน หรือคุณหญิงโม (ย่าโม) บ่อยครั้ง ที่วีรชนในแบบเรียนเหล่านี้ถูกผลิตซ้ำเพื่อใช้ในวาทศิลป์ทางการเมืองยามต้องปราศรัยปลุกระดม ทั้งนี้ ไม่มีข้อมูลทางประวัติศาสตร์เพียงพอและยังเจือปนด้วยเรื่องแต่ง ที่สำคัญคือไม่ร่วมสมัย ขณะที่บางคนกลับถูกปล่อยให้ลี้ลับเลือนหาย

ไม่ควรเข้าใจผิดว่า บทความนี้ ชี้้นำให้ใครลุกขึ้นมาต่อสู้อันตรายตัวตาย ทั้งมิได้ดูเบาต่อชีวิตที่ล่วงลับไปด้วย บทความนี้พยายามอธิบาย “มโนทัศน์ที่จุดรั้งสังคมไทยไม่ให้เกิดการฆ่า” เช่น เหตุใดผู้มีอำนาจรัฐจึงไม่กล้า⁹ ลุก่ออำนาจจนถึงกับเช่นฆ่าอย่างไม่หยุดยั้งและอย่างเปิดเผย ทั้งที่มีผู้สนับสนุนและร่วมมือเช่น เหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ในฐานะโคกนาฏกรรมที่ผู้ตายยังมิได้รับการปลดปล่อยเหมือนอย่างกรณี 14 ตุลาฯ ซึ่ง “ความเงียบของ 6 ตุลาฯ” มองได้ว่า ผู้มีอำนาจไม่กล้าขึ้น

⁶ ดูคำอธิบายทั่วไปใน กฤษณะ โสภี. (2561). การปราบปรามคอมมิวนิสต์ในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ พ.ศ. 2501-2506.

ศิลปวัฒนธรรมออนไลน์, สืบค้นจาก https://www.silpa-mag.com/history/article_7717

⁷ ข้อมูลร่วมสมัยที่ค่อนข้างละเอียด ดูเพิ่มเติมใน ประชาไท.(2551). “ศิโรตม์อาลัยแต่ปุ๋ยชีวิตเล็กๆบนวิถีการเมืองที่โลกไม่เคยแยแส”.

ประชาไทออนไลน์, สืบค้นจาก <https://prachatai.com/journal/2008/05/16599>

⁸ โปรดดูเพิ่มเติมที่ ประชาไท.(2016). “10 ปี ลุงนวมทองซบแท็กซี่ชนรถถังคณะรัฐประหาร สัญลักษณ์ที่ยังมีชีวิต”. ประชาไทออนไลน์

สืบค้นจาก <https://prachatai.com/journal/2016/09/68144>

⁹ ความไม่กล้า หรือ ความเหนียวอายนี้ แน่นนอนว่าไม่ใช่ ความละอายคอบาบ (หิริโอตัปปะ) แต่เป็นการปกปิดต่ออำนาจอะไรบางอย่าง ไม่ว่าจะเป็น ปิดบังเบื้องสูง หรือ ปิดบังประชาชน รวมถึง ปิดบังตบตานานาอารยประเทศ ผลสืบเนื่องก็คือ “ทำที่ไม่ชอบรับผิดชอบในสิ่งที่จับมือใครดมไม่ได้” หรือ “ลอยตัว” เพราะสืบสาวราวเรื่องไม่ได้ครบถ้วน เช่น ต่อให้มีผู้ผิดก็เป็นเพียงคนหนึ่งในขบวนการเท่านั้น มีมือที่มองไม่เห็นอีกมากมาย (invisible hands) เพราะเมื่อพิจารณาประวัติศาสตร์ของโคกนาฏกรรมโดยรัฐแห่งอื่น พบว่า แม้จะมีพฤติกรรมหลบซ่อนเหมือนกัน แต่จะมีส่วนที่เปิดเผยมากกว่า หรือชัดเจนในการกระทำมากพอให้ชี้ผู้กระทำความผิดได้ชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นการออกนโยบายหรือมาตรการที่หลักบุคคลกลุ่มหนึ่งเป็นอื่น ยกตัวอย่าง เช่น เหตุการณ์ทุ่งสังหาร, เหตุการณ์วินดา, ท่าทีของชาวคริสต์งากต่อชาวหมิง หรือ ท่าทีของ ออง ซาน ซูจี ต่อชาวโรฮิงญา เป็นต้น นักวิชาการเรียกทำที่ดังกล่าวในประเทศไทยว่า วัฒนธรรมลอยนวลพ้นผิด (impunity)

พวงทอง ภาวครพันธุ์ (2560) ชีววัณธรรมนี้ฝังรากลึกในระบบความคิด (โปรดดูใน พวงทอง ภาวครพันธุ์. (2560). วัณธรรมลอยนวลพ้นผิด ใน กฤษณา สุวรรธนะกุล (บรรณาธิการ), แผ่นดินจึงดาล การเปลี่ยนผ่านในสภาพบังคับ (น.74-92).กรุงเทพฯ:มาตการพิมพ์)

ชมความสำเร็จนี้¹⁰ หมายถึง 6 ตุลาฯ เกิดความรุนแรงที่ไม่อาจควบคุมได้จนเลยเถิดกลายเป็นตรา
 บาปแก่ผู้มีอำนาจเอง กระนั้น เมื่อคิดมูมกลับจากจำนวนผู้เสียชีวิตที่ไม่มาก เมื่อเทียบกับเหตุรุนแรง
 ของประเทศอื่น ยังทำให้เห็นร่องรอยของมโนทัศน์บางอย่าง เช่น อะไรเป็นเหตุผลให้มีส่วนเกี่ยวข้องกับ
 กับการฆ่าในประเทศไทยปกปิดซ่อนเร้นกว่าทราซหรือเผด็จการในต่างประเทศ แม้แต่ในฝ่ายของ
 ผู้เสียชีวิตเอง อะไรเป็นเหตุผลให้เกิดความรู้สึกว่า “ต้องเปลี่ยนรูปแบบการต่อสู้” / “ต้องพยายาม
 รักษาชีวิตเอาไว้” ทั้งนี้ สังคมไทยวงนอกที่เฝ้าดูและเงี่ยงันมีมโนทัศน์อย่างไร? เช่น ต้องวินัไว้เพราะ
 พุดไม่ได้เช่นนั้นหรือ? (state of exception/unspeakable) หรือไม่มีอะไรผิดปกติจนต้องพุด
 (normalization) แต่สิ่งที่เกิดไปแล้วนั้นทำให้เกิดข้อสรุปทำนองว่า “จุดไม่ติด”¹¹ ทั้งในแง่ที่ ผู้มี
 อำนาจไม่อาจติดไฟอันรุ่งโรจน์ให้แก่ตัวเอง ช่างนักเคลื่อนไหวก็ไม่อาจจุดไฟแห่งความเปลี่ยนแปลงให้
 สำเร็จได้ ที่ตกลงร้าย คือ สังคมไทยวงนอกก็ดูเหมือนจะสงวนท่าทีอยู่อย่างนั้น อย่างไรก็ตาม การ “จุด
 ไม่ติด” มีทั้งข้อดีข้อเสีย กล่าวคือ ไม่เป็นเหตุกระตุ้นให้เกิดการต่อสู้อย่างสุดโต่งจนล้มตาย แต่อีกแง่
 กลับทำให้เฉื่อยชึ่งต่อการกดขี่ หรือร้ายยิ่งกว่าคือ “การไม่ยืนยันอุดมการณ์” เช่น การสงวนท่าที
 เพื่อผลประโยชน์ในอนาคต ปราบกฏการณ์เหล่านี้ เกิดจากมโนทัศน์ที่หลอหลอมและแฝงฝังทำให้
 เหมือน “นกไม่เห็นฟ้า ปลาไม่เห็นน้ำ” แต่ทุกวันนี้ สังคมไทยมิได้เป็นเช่นเดิม ความรุนแรงที่จุดไม่ติด
 ไม่ได้แปลว่า จะจุดไม่ติดตลอดไป ดังนั้น มโนทัศน์เดิมที่จุดรั้งไม่ให้เกิดเงื่อนไขของความรุนแรงจึงควร
 พิจารณาขึ้นมาพิจารณาและแสวงหาคคุณค่าอย่างรอบด้านทั้งข้อดีและข้อเสีย ดังเช่นความหวังของ
 ธงชัย (2562) ที่ว่า “...ประวัติศาสตร์ควรเป็นความรู้เพื่อสร้างวุฒิภาวะ ความเป็นหนทางของอารยชน
 จึงไม่ควรมึประวัติศาสตร์ที่เป็นอันตรายทำร้ายผู้คนอีก...”¹²

ข้อพิจารณาเบื้องต้น

ผู้เขียนชวนผู้อ่านให้เผชิญหน้ากับ “การมีอยู่ของโลกทัศน์ของผู้อ่านเอง” ในข่าวที่จะก่อให้เกิด
 ผู้อ่านเกิดอคติที่แตกต่างกัน เพราะผู้อ่านย่อมจัดประเภทขึ้นเองว่าใคร(ควร)เป็นวีรชนและใครที่ไม่ควร
 เป็น ทั้งนี้ วิธีวิทยาของผู้เขียน ไม่เถรตรงต่อจารีตวิเคราะห์ (Analytic) ซึ่งเน้นเรื่องที่มีบทสรุปที่
 แน่นนอน ดังนั้น ผู้เขียนคาดหวังให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกและข้อพิจารณาที่แตกต่างกัน ผู้เขียนเริ่มด้วย
 การเสนอคำว่า “วีรชน” ที่ซ้อนทับกับ “มรณสักขี” เพราะคำว่า “วีระ” ที่ปรากฏครั้งแรกๆ ในรัชกาล
 ที่ 6 จากคัมภีร์อิถานนัปปทีปิกา เป็นผลให้คำนี้ถูกใช้ในพระชนลคำหลวงและงานของ ชิต บุรทัต ซึ่ง
 ปัญญาชนคงเลือกคำนี้มาผสมกับโครงสร้างแบบมหากาพย์จึงวีรชนถึงเป็นวีรบุรุษ (Hero) อย่างที่ถูก

¹⁰ เหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ถูกทำให้แตกต่างและไม่ถูกนับรวมกับ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 อย่างมีนัยสำคัญ ทั้งนี้ นำสังเกตที่
 เหตุการณ์ 6 ตุลา ถูกปฏิบัติในลักษณะปล่อยให้เงียบและเลื่อนหาย

¹¹ หมายถึง ความตายที่เกิดขึ้นจากเหตุการณ์ทางการเมืองยังไม่เป็นเหตุให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในประเทศไทย

¹² ธงชัย วินิจจะกูล. (2562). ออกจากชนบประวัติศาสตร์ไทย. นนทบุรี: ฟ้าเดียวกัน, น. 13

ผลิตซ้ำในทุกวันนี้ แทนที่จะเป็น “เจ้าพ่อ” เหมือนอย่างคตินับถือผีแต่เดิม ส่วน “มรณสักขี” (Martyr) ศาสนจักรไทยทับศัพท์ว่า “มาร์ติร์” อย่างน้อยก็ตั้งแต่ก่อน พ.ศ. 2475 และน่าสังเกตว่า มิงงานเขียน 2 ชิ้นเปรียบ วีรชน เป็น มรณสักขี ไว้ด้วย ได้แก่ *งานที่หนึ่ง* อนุสรณ์งานฌาปนกิจศพนาย รวม วงษ์พันธ์¹³ และ *งานที่สอง* เกษียร เตชะพีระ ในการยกย่อง นวมทอง ไพรวัลย์¹⁴ ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นว่า วีรชน/มรณสักขี เป็นมโนทัศน์ที่ปรากฏอยู่ในความคิดของปัญญาชนที่เกี่ยวข้องทางการเมือง ซึ่งบทความนี้จะอภิปรายใน 2 ทาง คือ *หนึ่ง* มโนทัศน์ที่ทำให้ วีรชน/มรณสักขี มีพื้นที่ เช่น ในคริสต์ศาสนา หรือศาสนาพุทธทิเบต และ *สอง* มโนทัศน์ที่มรณสักขียากที่จะมีพื้นที่ เช่น เถรวาทในบริบทของรัฐไทย

ก่อนผู้เสียชีวิตด้วยอุดมการณ์จะกลายมาเป็นมรณสักขี :

จากกรีกโรมันถึงคริสตปรัชญาระยะก่อดำ

คำกรีก Martyr มาจาก *μάρτυς* (แปลว่า พยาน) พบหลายแห่งในคัมภีร์ภาคพันธสัญญาใหม่ แต่ที่ชัดมีเพียงแห่งเดียวคือ *μάρτυρός* (martyros) จากข้อความว่า “...ขณะที่เลือดของสเตเฟน พยานของท่านหลั่งลง...” (กิจการ 20:22) ผู้เขียน คือ ลูกา (Luke) ใช้คำนี้ก่อนหน้า ค.ศ. 100 แต่ช่วงนั้น คริสตชนก็เริ่มถูกเบียดเบียนแล้ว เช่น ยากอบอัครสาวกตายในปี ค.ศ.44 (กิจการ 12:2) ยากอบน้องชายพระเยซูในปี ค.ศ.62, เปโตร ในปี ค.ศ. 64 และเปาโลหลังปี ค.ศ. 64 กล่าวได้ว่า ภายหลัง ค.ศ.64 โดยจักรพรรดิเนโร การฆ่าล้างชาวคริสต์เกิดขึ้นและต่อเนื่องไปอย่างน้อยอีก 300 ปี สำหรับผู้เสียชีวิตซึ่งไม่มีทางเลือกอื่น เช่น ถูกฆ่าตายทันที ไม่น่าสงสัยนัก แต่ผู้สมัครใจที่จะตาย (Voluntary) หรือยินดีให้ฆ่า เป็นประเด็นที่น่าอภิปราย เช่น บันทึกลงของยอห์นที่ต่างจากผู้อื่นคนอื่นว่า “...ท่าน (พระเยซู) ไม่อยากพูดกับเรา(ปีลาต)หรือ ท่านไม่รู้หรือว่า เรามีอำนาจจะปล่อยท่านได้...” (ยอห์น 19:11) ถ้าเราเชื่อยอห์น ข้อนี้เป็นหลักฐานให้มรณสักขีประพฤติตามเรื่องความสมัครใจที่จะตาย ทั้งคริสตปรัชญาระยะก่อดำยังสามารถถกทอมนอทัศน์แห่งความกล้าตายอย่างเข้มแข็งจนเป็นที่ประจักษ์แก่ชาวโรมันด้วย เช่น อันโตนินุส ถึงกับกล่าวว่า “...ถ้าอยากตายนักก็ไปฆ่าตัวตายไม่ใช่ต้องแพงให้ถูกตัดสินประหาร...”¹⁵ ส่วนแต่เร่ตุเลียนเองก็สรรเสริญเรื่องนี้จนเป็นวลีอมตะว่า “(ยิงฆ่าพวก

¹³ ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง.(2538).รวม วงษ์พันธ์ วีรบุรุษนักรบของประชาชน. ม.ป.ท. อนุสรณ์งานฌาปนกิจศพนายรวม วงษ์พันธ์ ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม วันที่ 23 เมษายน 2538

¹⁴ เกษียร เตชะพีระ. (2549). “แต่นวมทองไพรวัลย์:มรณสักขีเพื่อประชาธิปไตย”. *มติชนรายวัน*, ปี 29, ฉ.1047, วันที่ 10 พ.ย. 2549, น.6

¹⁵ Tertulliani Liber Ad Scapulam, V, 1

เราก็อิงทวีคูณ) เลือดของมรณสักขีคือเมล็ดพันธุ์ของคริสตชน”¹⁶ (Plures efficitur quotiens metimur a vobis: semen est sanguis Christianorum) ทั้งนี้ การพัฒนาทางเทววิทยาระยะต้นก็รับรองความคิดดังกล่าว คือ “เลือดมรณสักขี” เป็น “Water Baptism” ในตัวเอง ปีตาจารย์ตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 3 ต่างรับรองว่า การตายเพื่อพระคริสต์ แม้ไม่ผ่านพิธี Baptism ก็ถือว่าบุคคลนั้น Baptized แล้ว จนทุกวันนี้คำทอลิกก็ยังรับคำสอนนี้อยู่ จะเห็นว่า คำสอนดังกล่าวก่อให้เกิดความรู้สึกมีส่วนร่วมและถูกนับรวมอยู่เสมอ มรณสักขีไม่ได้ต่อสู้เพียงลำพังแต่เป็นหนึ่งในพระคริสตวรกาย มโนทัศน์เรื่องพระคริสต์สถิตอยู่กับมรณสักขี (Christus in martyre est)¹⁷ ถูกพัฒนาขึ้นมาในช่วงดังกล่าว จากนั้น ผู้เขียนจะอภิปรายมรณสักขีในระยะก่อตัว ก่อนที่ “มรณสักขี” จะกลายเป็นนิยามจำกัดและเป็นทางการ เพราะอิทธิพลปรัชญาของเอากุสตินุสและอาควิน (Augustinus & Aquino) กล่าวคือ ศึกษาในความหมายที่เฝ้ากว่าคริสตปรัชญาปัจจุบัน

(1) มรณสักขีในมัดคาคี คาทอลิกรับรองหนังสือมัดคาคี 2 เล่มแม่เนื้อหาซ้อนทับกัน แต่เล่มที่สำคัญ คือ ฉบับที่ 2 ในฐานะต่อธารของคำสอนเรื่อง “มรณสักขี” เล่มนี้เขียนเป็นภาษากรีก เล่าถึงเอเลอาซาร์กับมารดาและบุตรอีก 7 คนที่ถูกทรมานจนเสียชีวิต หนังสือพรรณนาการทรมานในระดับที่ “โหดเหลือเชื่อ” ควบคู่ไปกับการหยั่งนัยอย่างกล้าหาญของมรณสักขี เช่น “เต็มใจถูกทรมานจนตายเพื่อให้กฎหมายยังคงศักดิ์สิทธิ์” (2 มคบ 6:28) หรือ บทสนทนาของจักรพรรดิอันตีโอคัส (2 มคบ 7:24) ที่คล้ายกับบทสนทนาของแปร์เปตูอามรณสักขีในยุคต้นของศาสนจักร มัดคาคีจบบทด้วยความตายหน้ากระทะและหม้อที่อันตีโอคัสลงโทษให้ ทอด ถลกหนัง และตัดแขนตัดขา บรรดาผู้ศรัทธา (2 มคบ 7:3-5) ภาพความตายนี้มีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อการตีความการตายของพระเยซูของเปาโล¹⁸ และในโลกภาษากรีกทั้งเปาโลกับลูกาก็ยังเป็นเพื่อนร่วมงานกันอีกด้วย (ฟีเลโม 24) เรื่องมรณสักขีจึงถูกเล่าแบบยิวผสมกรีก

(2) ความตายของพระเยซูในลูกา กล่าวให้ชัดคือ มรณสักขีกล้าหาญตามมโนทัศน์ที่พวกเขา มีต่อมหาทรมานของพระเยซู ปัญหาคือคัมภีร์มิได้กล่าวถึงโดยละเอียด เช่น ในการตรึงกางเขนมีตอนเดียวที่สะท้อนว่าทรงทรมานอย่างมนุษย์ นั่นคือ “ทรงร้องด้วยเสียงอันดังบนไม้กางเขน” (มัทธิว 27:46, มาระโก 15:34, ลูกา 23:46) ในการศึกษาของ Sterling (2001) เสนอว่า ลูกาเล่าฉาก

¹⁶ คำกล่าวนี้ แม้กระทั่งพระสันตะปาปาฟรังซิสก็ได้ทรงตรัสหลายครั้งต่างวาระกัน เช่น 30 ตุลาคม 2015 ขณะเยือนเอลซาลวาดอร์และอีกหลายครั้งในปี 2015, จดหมายที่ส่งไปยังพระสันตะบิดรแห่งเอธิโอเปีย ปี 2016, ระหว่างการเสวนาในวันที่ 27 มกราคม 2017, บทเทศน์ในช่วงเช้าวันที่ 30 มกราคม 2017 อาจกล่าวได้ชัดว่า เป็นวลีที่ถูกใช้บ่อยและเป็นทางการอยู่เสมอในทุกวันนี้ หรือวาทกรรม (discourse)

¹⁷ Tertulliani Liber De Pudicitia, XXII, 6

¹⁸ ดูคำอธิบายเรื่องนี้อย่างละเอียดใน James D.G. Dunn. (1974). “Paul’s Understanding of the Death of Jesus” in Robert Bank (ed.). *Reconciliation and Hope. New Testament Essays on Atonement and Eschatology Presented to L.L.Moris on his 60th Birthday*. Carlisle: The Paternoster Press.

สิ้นพระชนม์แบบ Mors Philosophi หรือ การตายของนักปรัชญาอย่างโสกราตีส (หรือ Zeno of Elea, Anaxarchus of Abdera) โดยแก้ข้อความ “โฉนจึงทอดทิ้งข้าพระองค์เล่า” เป็น “ข้าพเจ้ามอบจิตใจไว้ในพระหัตถ์พระเจ้า” ซึ่งคล้ายกับที่โสกราตีสพูดกับโครโตว่า “ควรเอาไปไปเช่นเทพแอสเคลปิอัส”¹⁹ เพราะตรงกันด้วยนัยของการถวาย (มัทธิว 9:13; โสเชยา 6:6) ทั้งอาการอันสงบของพระเยซูยังคล้ายกับท่าทีของโสกราตีสในบทสนทนาเฟโด (Phaedo) อย่างน่าตั้งข้อสังเกต

(3) เรื่องเล่าในสังคมกรีกโรมัน อิทธิพลของโรมันถ่ายทอดไปยังคริสตปรัชญาในระยะก่อตัวด้วย เช่น งานของแตรตุเลียนมิได้ยกย่องแต่ภรรยาของคริสตเทอานันน์ ดังปรากฏชื่อของ เรกูลัส²⁰ วีรบุรุษและลูเครเชีย (Lucretia)²¹ แต่เอากุสตีนิสไม่นับลูเครเชียเป็นภรรยาเพราะเชื่อว่าไม่ควรฆ่าตัวตาย มุมมองนี้แย้งกับอัมโบรสิโอผู้เป็นอาจารย์ของเขา และก่อให้เกิดการจัดประเภทภรรยาใหม่อีกด้วย อากวีโนรับความคิดนี้สืบต่อมา จนกลายเป็นการยืนยันว่ามนุษย์ไม่อาจฆ่าตัวตายได้ในทุกกรณี²² เรื่องนี้สืบเนื่องถึงปัญหาการุณยฆาต ในปัจจุบันที่กำลังเป็นประเด็นถกเถียงกัน ร่องรอยข้างต้นสรุปได้ว่าก่อนเอากุสตีนิส “มรณสักขี” (martyrs) รวมถึง บุคคลที่สมัครใจจะตาย (Voluntary)²³ เพื่อสิ่งที่สูงส่งหรือรักษาเกียรติแห่งตน (Catharine, 2007, p.209) ที่สำคัญไม่จำเป็นต้องแยกขาดจากการเมือง²⁴

จะเห็นว่า พื้นมโนทัศน์ของมรณสักขียุคต้นอิสระจากกรอบคริสตปรัชญาในปัจจุบัน ทั้งใกล้ชิดกับพระเยซูในฐานะมนุษย์ (มิใช่พระเจ้า) จึงก่อให้เกิด “แรงดลใจที่จะทนทรมาน” (inspirata patientia doloris)²⁵ มรณสักขีเหล่านี้ยืนหยัดต่อสู้แค้นแค้น (Civil disobedience) และสิ้นชีพไปด้วยความคิดว่าตนและพระคริสต์ต่างมีส่วนร่วมในการต่อสู้ของกันและกัน (Christus in martyre est) ข้อพระคัมภีร์เองไม่ว่าจะลูกาหรือเปาโล เช่น บำเหน็จในสวรรค์ใหญ่ยิ่งนัก (ลูกา 6:23), ใครต้องตายเพราะเราผู้นั้นจะมีชีวิต (ลูกา 9:24) หรือสำนวนที่มีกลิ่นอายโรมันอย่าง “...นักกีฬาต่างแข่งขันเพื่อจะได้รับรางวัลเป็นมงกุฎใบไม้ที่ร่วงโรยได้ แต่พวกเรา (แข่งขัน) เพื่อจะได้รับรางวัลเป็นมงกุฎใบไม้ที่ไม่มีวันร่วงโรยเลย...” (1 โครินธ์ 9:25) ต่างรองรับความเป็นมรณสักขีนี้ กล่าวได้ว่า มรณสักขีในระยะที่

¹⁹ ส่วนแปลของ ส.ศิริรักษ์ ใน สลักขณ์ ศิริรักษ์. (2523). *โสกราตีส*. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช. หน้า 126.

²⁰ Tertulliani Liber Apologeticus, L, 6

²¹ Tertulliani ad martyres, IV,4

²² Robin E. Gearing and Dana Lizardi. (2009). “Religion and Suicide”. *Journal of Religion and Health*, Vol.48, No.3, p.334

²³ โปรดดูเพิ่มเติมใน Paul Middleton. (2013). “Early Christian Voluntary Martyrdom: A State for the Defence”. *The Journal of Theological Studies*, Vol.64, Issue 2, (Oct.) pp. 556-573

²⁴ โปรดดูเพิ่มเติม เช่น H.A.Fischel. (1947). “Martyr and Prophet”. *The Jewish Quarterly Review*, New Series, Vol 37, No.3, pp.265-280 หรือ Ali Mazrui. (1965). “Sacred Suicide”. *Transition*, No.21, pp.10-15,

²⁵ คำกล่าวของ Felix คริสตชนโรมันยุคแรก โปรดดูใน M.Minucii Felicis, Octavius, XXXVII

คริสต์ปรัชญาก่อตัว ยอมรับความสมัครใจที่จะตาย อันเป็นการผนวกรวมสัญลักษณ์การดำรงความ
ยุติธรรมเหมือนนักปรัชญาและการยืนหยัดต่อต้านอำนาจจากทั้งรัฐ/ศาสนาที่ไม่เป็นธรรม เหมือนพระ
เยซู, สเตเฟน และคนอื่นๆ

การเสียดชีวิตในพุทธศาสนา :

น้ำหนักของเรื่องเล่าในมหายานเปรียบเทียบกับเถรวาทไทย

“มรณสักขีผู้เผาตนเอง” (Burning martyrs)²⁶ หมายถึง นักบวชทิเบตซึ่งเผาตัวเองประท้วง
รัฐบาลจีน รัฐบาลทิเบตพลัดถิ่นบันทึกการเผาตัวเองตาย (Self-immolation) ระหว่างปี 2011-2013 ว่า
มากถึง 109 ศพ²⁷ นอกจากนั้น รายงานอื่นยังพบอีกว่า ภายหลังจากปี 2013 ก็ยังมีการเผาตัวเองตาย
ลักษณะดังกล่าวเกิดขึ้นอยู่เรื่อย ๆ²⁸ ปราภฏการณ์นี้สะท้อนให้เห็นถึงมโนทัศน์ทางพุทธศาสนาที่อยู่
เบื้องหลัง เช่น อุดมคติโพธิสัตว์ (Bodhisattava) Benn (2007) เสนอว่า อาจเพราะอิทธิพลของ
สังฆกรรมปุณชริกสูตร กล่าวคือ พระสูตรนี้รับรองการมีอยู่ภายหลังพุทธปรินิพพาน ขณะที่เถรวาทเห็น
ว่าไม่มีอยู่ การรับรองดังกล่าวทำให้ชาวพุทธมีพระพุทธเจ้าที่มีส่วนร่วมคล้ายคลึงกับข้อสังเกตเรื่อง
กำเนิดมรณสักขีชาวคริสต์ของ Crenshaw (2013, p.28) แต่เถรวาทวิจารณ์เรื่องนี้ไว้ค่อนข้างรุนแรง
เช่น พระมหาโกมล กมล (2560) ที่ศึกษาเปรียบเทียบสังฆกรรมปุณชริกสูตร ได้ทิ้งท้ายไว้ว่า “...หากเรา
ปล่อยปละละเลยหลักการของเถรวาทตามพระไตรปิฎก สักวันหนึ่งจะถูกกลืนและกลายเป็นพันธุ์ใหม่
ของมหายานไป...” (น.30) ความคิดที่ว่านี้สะท้อนให้เห็นถึง การไม่อาจยอมรับหลักการของมหายาน
ทั้งที่สืบมาและที่จะเป็นต่อไป กล่าวคือ “ไม่มีพระพุทธเจ้ารออยู่เบื้องหลังความตาย” มุมมองแบบเถ
รวาทนี้ นักโบราณคดีตั้งข้อสังเกตว่า เป็นผลให้ลัทธินิกายวัชรยานสูญหายตัวจนสิ้นเสียง²⁹ เช่นที่
เกิดขึ้นในศิลปะหลังสมัยนครวัด

สำหรับปัญหาเรื่องการฆ่า “พุทธปรัชญาเถรวาทไม่สนับสนุนให้ฆ่าทุกกรณี” ไม่ว่าจะฆ่า
มนุษย์หรือฆ่าตัวเอง แต่ อุดมคติโพธิสัตว์ เช่น ข้อความของท่านโชปะก่อนเผาตัวเองตาย ในปี 2012

²⁶ เรียกตามพาดหัวข่าวของหนังสือพิมพ์เดอะการ์เดียน โปรตดู Jason Burke and Tania Branigan. (2011, November 10).

“Burning martyrs: the wave of Tibetan monks setting themselves on fire”. The Guardian. Retrieved from
<https://www.theguardian.com/world/2011/nov/10/burning-martyrs-tibetan-monks-fire>

²⁷ The Tibet Bureau. (2013, March 20). Self-Immolations for freedom in Tibet. Retrieved from
<http://www.tibetoffice.ch/selfimmolations/>

²⁸ Tibet Watch. (2016). Tibet's “Intolerable” Monasteries: The role of monasteries in Tibetan resistance since
1950. Retrieved from http://www.tibetwatch.org/uploads/2/4/3/4/24348968/tibets_intolerable_monasteries.pdf

²⁹ ยอร์ช เซเดส์. (2529). นครวัด (ปราณี วงษ์เทศ แปล). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, หน้า 50-51

กล่าวว่า “...ฉันยินดีจะสละชีวิตของตนดังเช่นพระโพธิสัตว์ซึ่งสละชีวิตของตนแก่แม่เสือ...”³⁰ ซึ่งเป็นมโนทัศน์ที่มีพื้นฐานความเข้าใจจากพาหุจินตนาการในคัมภีร์ชั้นหลังที่มีได้ปรากฏตรงในพระสูตรเถรวาท³¹ และความตายของท่านมิใช่การฆ่าตัวตายตามความเชื่อทางศาสนา หากแต่เป็นการฆ่าตัวตายเพื่อประท้วงทางการเมือง และไม่ใช่ว่าจะไม่รู้จักรัก “การยอมฆ่าตัวตายเพื่ออุดมการณ์บางอย่าง” เพราะยังพบในคัมภีร์อนาคตวงศ์จากเรื่องนารทมาณพซึ่งในเอกสารแปลภาษาไทยมีปรากฏ ทั้งยังเคยเกิดขึ้นด้วยในกรณีการเผาตัวตายของนายบุญเรืองและนายนก ในช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้น แต่พุทธปรัชญาของรัฐได้เปลี่ยนมโนทัศน์นี้ เช่น ประกาศห้ามมิให้เผาตัวเป็นพุทธบูชาในรัชกาลที่ 4³² ดังนั้น การกระทำของท่านโชปะยอมไม่รับรองว่าสังเกตต่อไปอีกว่า แม้การเผาตัวตายดังกล่าวก็ล้วนเพื่อตนเองมิใช่เพื่อผู้อื่น ซึ่งขัดแย้งกับอุดมการณ์ที่ปรากฏในคัมภีร์ชั้นต่าง ๆ เช่น พระพรหมอริสในคัมภีร์สัมภวาริบาล จึงอาจสรุปว่า ไม่มีการเสียสละชีวิตเป็นพุทธบูชาในสำนักแบบเพื่อผู้อื่น และห้ามกระทำเช่นนั้นด้วยอีกชั้นหนึ่ง มโนทัศน์แบบเถรวาทไทยจึงก่อตัวในรูปแบบของการปรารถนาให้ “ตน” มีชีวิตที่ดีและบรรลุถึงพระนิพพาน ส่วนการทำเพื่อผู้อื่นมีเพียงการอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตายและวัตถุทานเท่านั้น

ค่านิยมแห่งการไม่ฆ่าคนที่อ่อนแอ : พุทธปรัชญาเถรวาทของรัฐที่แปรเปลี่ยน

พุทธจริยศาสตร์ระบุชัดว่า ห้ามฆ่าคนตั้งแต่พระวินัย ส่วนในสิกขาบทเรียกร้องให้พุทธศาสนิกชนงดเว้นการฆ่า กระทั่ง อาชีพการฆ่าก็เป็นมิถยฆาตนิชชา นั่นเองทำให้เกิดคำถาม เช่น อาชีพขายสัตว์เพื่อฆ่าที่ชาวพุทธทำจะว่าอย่างไร? คำตอบทั่วไป อธิบายในแง่ของกรรมใครก็กรรมมัน แต่สำหรับมหายานกลับตีความเรื่องนี้เลยไปถึง การไม่บริโภคสิ่งที่ถูกฆ่าหรือแม้แต่ตายเองด้วย³³ และไม่ว่าจะถูกทรมานแสนสาหัสเพียงใด พระสูตรกลับแนะนำให้ปล่อยวางความอาฆาตลงเสีย³⁴ แต่การเสียสละชีวิตตามอุดมคติโพธิสัตว์เป็นข้อยกเว้น นักบวชมหายานฆ่าตนเองเพื่ออุดมคติโพธิสัตว์ได้

³⁰ “...I am taking this action neither for myself nor to fulfill a personal desire nor to earn an honor. I am sacrificing my body with the firm conviction and a pure heart just as the Buddha bravely gave his body to a hungry tigress (to stop her from eating her cubs) ...” เป็นการถอดความจากภาษาทิเบตโดย Bhychung D.Sonam จากเมืองธรรมศาลา ประเทศอินเดีย อ้างถึงใน The Canada Tiber Committee Retrieved from <http://www.tibet.ca/en/library/wtn/12043>

³¹ ประเทศไทยรู้จักชื่อ พระพรหมดาบส, พระพรหมฤาษี (อริส) ปรากฏในคัมภีร์สัมภวาริบาล รจนาราวพุทธศตวรรษที่ 19 ข้อความที่ท่านโชปะกล่าวถึงคือคำกล่าวของพระโพธิสัตว์ (พระพรหมอริส) ว่า “...ตสมา สพเพส สัตตานิ ทิตตถาย ยาว จิตต ปสนน, ดาว อิท สชีวี มม สรีริ อิมสสา พยคชียา นิยยา เตสสามิ...” หรือฉบับแปลใน พระธรรมวิจารณ์ (2504). สัมภวาริบาล (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: ส.ธรรมภักดี, น.67

³² โปรดดูใน ศรีนัย ทองปาน. (2552). ถิ่นอนาคตวงศ์:พุทธศาสนาประชาชนนิยมยุคต้นรัตนโกสินทร์. *ดำรงวิชาการ*, ปีที่ 8, ฉบับที่ 2, น.102-115

³³ ลังกาวดารสูตร บทที่ 8 มังกัษณปริวรรโต นาม สัปตมะ

³⁴ เช่นข้อความในวัชรปรัชญาปารมิตาสูตตรความว่า “...แม้ว่าเราจะถูกหนักร่างกายออกเป็นส่วนๆก็ตาม แต่เราไม่ยึดถือในร่างกายแล้ว เราจึงไม่บังเกิดความโกรธแค้นอาฆาต...” หรือเทียบเคียงกับพระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 27:166 ขันติวาทีชาดก

ส่วนเกรวาทไทยตีความการฆ่ากว้างกว่ามหายาน กล่าวคือ ฆ่าได้ แม้แต่ “ฆ่าคน” ถ้ามีเหตุผลเหมาะสม จะไม่ถือว่าเป็นบาปหนัก เช่น พระมหาทวี ฐานวโร (2534) ยกคัมภีร์ธัมมปทัฏฐกถาเรื่อง นายตัมพทาฐิกะเพชรฆาตเพื่อสนับสนุน เจ้าหน้าที่ของรัฐฆ่าได้บ้างตามหน้าที่ นักปราชญ์ทางพุทธศาสนาอย่าง ปยุตโตภิกขุ (2559) เห็นว่า การปล่อยให้ฝ่ายที่กระทำรุนแรงทำได้ตามใจชอบเป็นความสุดโต่งอย่างหนึ่ง ทั้งนี้ ต้องสยบความรุนแรงด้วยความสามารถที่จะระงับความรุนแรง และไม่มีภารกิจฆ่าใด ที่ไม่บาป กระนั้น ท่านยังยอมรับอีกว่า วิธีการที่ไม่รุนแรงและไม่สุดโต่งต้องใช้ปัญญาและทำได้ยาก³⁵ จะเห็นว่า แนวทางปฏิบัติต่อการฆ่าของเกรวาทค่อนข้างคลุมเครือ ไม่มีทางออกที่หลากหลายหากจำเป็นต้องฆ่า และไม่มีกรณีพิเศษหลังฆ่า เช่น พิธีกรรมชดเชยบาปหนัก ส่วนการยอมให้ผู้อื่นฆ่าถูกจัดเป็นความสุดโต่ง³⁶ ดังนั้น ไม่ควรยอมให้ใครฆ่า แต่จะฆ่าผู้อื่นหรือไม่ให้พิจารณาเองตามความเหมาะสม ต่างจากแนวโน้มการตีความของมหายาน

ความคลุมเครือของปาณาติบาตย้อนแย้งมากพอให้เลือกที่จะลืม

พวงทอง ภาวครพนันธุ์ และ ธงชัย วินิจจะกุล (2561) ตั้งคำถามเกี่ยวกับความเชื่อที่แฝงฝังอยู่ในจิตใจของคนไทยที่ทำร้ายศพในที่สาธารณะเมื่อคราว 6 ตุลาคม 2519³⁷ แน่นนอน ทั้ง 2 ชัดเจนว่า ไม่ต้องการให้ผู้เสียชีวิตกลายเป็นแค่เพียงนิรนามเท่านั้น³⁸ ก่อนหน้านั้น ธงชัย เขียนงานสำคัญออกมาชิ้นหนึ่ง คือ *6 ตุลา ในความทรงจำของฝ่ายขวา*³⁹ ในที่นี้ ผู้เขียนอธิบาย “ความป้นปวนในจิตใจ” สืบต่อจากข้อมูลที่ธงชัยรวบรวม เช่น สำนวน “ปิดทองหลังพระ”⁴⁰ ที่เป็นกลไกป้องกันทางจิต (Defense Mechanism) ที่ย้ายความรู้สึกผิดบาปเป็นการปลอบใจว่าตนประพฤติตามคำสั่งสอนเพื่อให้พระงาม บริบูรณ์เต็มองค์ กล่าวให้ชัดว่า เป็นการลากเข้าความที่ส่งผลร้ายต่อผู้ปฏิบัติการทั้งหมด ทั้งยังพบท่าทีปฏิเสธ (Denial) ที่จะรู้เห็นว่าตนหรือใครมีส่วนโดยตรงในการกระทำครั้งนี้ด้วย สะท้อนให้เห็นถึงสำนึกที่ยังแจ่มชัดและสับสนระคนกันในเรื่องของปาณาติบาต(การฆ่า) หรือ ควรสงสัยว่าพุทธปรัชญา

³⁵ ดูเพิ่มเติมใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). *การเมืองแค่ว่าพระควรจะพูด*. อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ นายผาสุก อารยางกูร และนางรัศมี อารยางกูร เป็นกรณีพิเศษ, ณ ฌาปนสถานวัดชลประทานรังสฤษดิ์, วันอาทิตย์ที่ 27 พฤศจิกายน พ.ศ. 2559

³⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 21

³⁷ โปรดอ่านบทความฉบับเต็มใน พวงทอง ภาวครพนันธุ์ และ ธงชัย วินิจจะกุล. (2561). *การทำร้ายศพเมื่อ 6 ตุลาคม 2519 ใคร อย่างไร ทำไม*. ฟ้าเดียวกัน, ปีที่ 16 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม - ธันวาคม 2561, หน้า 43 - 64

³⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 64

³⁹ ธงชัย วินิจจะกุล. (2553). “6 ตุลาในความทรงจำของฝ่ายขวา 2519-2549: จากชัยชนะสู่ความเจ็บปวด(แต่ยังชนะอยู่ดี)” ใน ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (บรรณาธิการ). *ความรุนแรงซ่อน/หาในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: มติชน.

⁴⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 46-47

ของรัฐจะวางโลกทัศน์ไว้ชวนสับสนเช่นนั้น?⁴¹ การตีความ 2 แบบนี้สังเกตจาก พระสงฆ์สำคัญที่เคยเทศนาถึงความชั่วร้ายของวิชาฆ่าคน เป็นต้น ใน *ธรรมวิद्याนาสาส* ของสิริจันโทภิกขุ (2458) ต่อต้านการฆ่าคนดูจฝึกปลาและยืนยันด้วยพุทธพจน์ว่า “ทุวิชาโน ปราภโว”⁴² ซึ่งย้อนแย้งกับพาดหัวของวารสารจตุรัส เดือน มิ.ย.2519 ที่สัมภาษณ์ กิตติวุฑโฒภิกขุว่า “ฆ่าคอมมิวนิสต์ได้บุญมากกว่าบาป”⁴³ หรือ “ฆ่าคอมมิวนิสต์ไม่บาป”⁴⁴ จะเห็นว่าการชวนเชื่อใหม่ที่ปะทะเคล้ากับสำนักเบื่องลิกเกี่ยวกับปาณาติบาต ทำให้เกิดความขัดแย้งในตัวเองสูง ดังนั้น การลี้มปาณาติบาตครั้ง 6 ตุลา 2519 เป็นดีที่สุด เพราะไม่มีทางออกที่เหมาะสมสำหรับเหตุการณ์นั้นว่าควรทำอย่างไร เช่น ทำที่ของอาจารย์มหาวิทยาลัยผู้มีส่วนร่วมแต่ไม่ต้องการพูดถึงเรื่องนี้และทำเป็นไม่รู้ไม่เห็น⁴⁵ จากปรากฏการณ์นี้ เข้าใจได้ไม่ยากว่า ทำไมผู้เสียชีวิตในเหตุการณ์ 6 ตุลาจึงยากที่จะกลายเป็นวีรชน⁴⁶ ด้วยเพราะถูกลี้มไปก่อนแล้วจึงไม่เกิดการพิจารณาใด ๆ ลักษณะเช่นนี้ สืบต่อมาในพฤษภาคมปี 2535 และความขัดแย้งทางการเมืองที่ร่วมสมัยกว่านั้นด้วย เพราะหลักการเรื่องไม่ฆ่านั้นเบาบางแล้วอย่างต่อเนื่อง แต่คำสั่งให้ฆ่ากลับชัดเจนกว่าเพราะถูกรับรองว่าไม่บาปหรือเป็นหน้าที่ ศาสนาเองก็มิได้เรียกร้องให้ปฏิบัติสิ่งใดที่ชัดเจนภายหลังการฆ่า แตกต่างจากโลกทัศน์ของชาวคริสต์ที่การฆ่ามนุษย์ถูกบัญญัติเป็นบาปหนัก (Mortal sin) ต้องมีพิธีชดเชยความผิด (Atonement Ritual) เพราะ แม้แต่การฆ่าในนามศาสนจักรโดยตรงก็ยังคงต้องสร้างข้ออ้างให้ซับซ้อนเพื่อแปะป้ายว่า “สิ่งที่จะฆ่าไม่ใช่มนุษย์” (Dehumanize) เช่น เน้นความไม่รู้ตายของมนุษย์ในการล่าแม่มดโดยอ้างว่า “อมนุษย์จะตาย” หรือหมอดันตรายกับผู้คนจำเป็นต้องมีกรรมวิธีเฉพาะ โดย “เหตุผลประดิษฐ์” ถูกผลิตขึ้นภายใต้พลัง

⁴¹ โปรดดูเพิ่มเติมใน สันติสุข โสภณสิริ. (2559). *ปัจฉิมนิทัศน์ ใน ปาฐกถา 14 ตุลา ประจำปี 2559* หัวข้อ “ใครเป็นผู้รับผิดชอบความรุนแรง?” โดย อัมมพันธ์ภิกษุณี สืบค้นจาก <http://www.14tula.com/activity/p14tula2559.pdf>

⁴² ส่วนวนต้นฉบับเดิมแปลว่า “...วิชาชั่วเป็นสพานแห่งความเสื่อมความฉิบหาย...” (น.22) และควรกล่าวให้ทราบบริบทเพิ่มเติม คือ ท่านอภิปรายถึงสงครามโลกครั้งที่ 1 ในลักษณะปลงธรรมสังเวชว่า จะเกิดการนองเลือดล้มตาย การพลัดพรากจากครอบครัว ความยากจน

การปราศจากความเมตตาเห็นคนเป็นฝึกเป็นปลา (สำนวนเดิมว่าเปนนื้อเปนปลา) (น.18-22)

⁴³ หากพิจารณาอย่างเคร่งครัด กิตติวุฑโฒ ไม่ได้พูดว่า “ฆ่าคอมมิวนิสต์ไม่บาป” แต่การพาดหัวดังกล่าวทำให้ผู้คนทั่วไปเห็นแต่พาดหัวโดยไม่ได้อ่านเนื้อความเข้าใจผิดแน่นอน และต่อให้เปิดเข้าไปอ่านเองก็ตาม ทำที่ของกิตติวุฑโฒแตกต่างจากสิริจันโทชัดเจน คือ ใช้อุปมาที่กำกวมเช่น “...ต้องตั้งใจเราไม่ได้ฆ่าคนแต่ฆ่ามาร...” เพราะที่ตายไปไม่ใช่จิตมารแต่เนื้อหนังก็ตายไปด้วย

⁴⁴ คำพูดนี้มาจากวารสารช่อฟ้า และเพื่อให้ผู้อ่านเห็นพัฒนาการชัดเจนขึ้นโปรดดู วิศรุต บวงสรวง. (2018, 10 ตุลาคม). กิตติวุฑโฒภิกษุบนเส้นทางสู่ 6 ตุลา. *ประชาไท*. Retrieved from <https://prachatai.com/journal/2018/10/79079>

⁴⁵ ธงชัย วินิจจะกุล. (2553). “6 ตุลาในความทรงจำของฝ่ายขวา 2519-2549:จากชัยชนะสู่ความเจ็บ(แต่ยังชนะอยู่)” ใน ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (บรรณาธิการ). *ความรุนแรงซ่อน/หาในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: มติชน. หน้า 61-62

⁴⁶ เป็นการยอมรับของขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อฟื้นฟูความทรงจำ 6 ตุลา เอง โปรดดูเพิ่มเติมใน กนกรัตน์ เลิศชูสกุล. (2561). “การรื้อฟื้นและการก่อสร้างตัวของความเป็นคนเดือนตุลาจากนักศึกษายุคฝ่ายซ้ายผู้พ่ายแพ้สู่คนเดือนตุลานักต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยแห่งทศวรรษ 2510”. ใน ไชยันต์ ไชยพร (บรรณาธิการ). *พินิจการเมืองไทย ปัจจุบันและอนาคต*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย. น.180

ปรัชญาของอากวีโน เพื่อคานกับการฆ่าคนที่เป็นบาปหนัก ไม่เช่นนั้นย่อมไม่มีคริสตชนคนใดกล้าฆ่าคนเป็นแน่ด้วยขัดต่อบทบัญญัติ ทั้งควรสังเกตว่า คริสตปรัชญาลดทอนความเป็นมนุษย์ด้วยการให้ไม่ใช่มนุษย์ไปเสียเลย มิได้มองเป็นผักปลาด้วยว่าเป็นสิ่งที่พระเจ้าทรงสร้าง

การเป็นหรือไม่เป็นวีรชน : กรณีลุนวมทอง ไพรวัลย์

ในอีกด้านของการวิเคราะห์ นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2536) กล่าวว่า รัฐไทยมีวีรบุรุษของชาติไม่มากนักเพราะเหตุผลทางจารีตของรัฐเองเช่น การที่รัฐไทยจะไม่มีวีรสตรีอย่าง โจน ออฟ อาร์ค ก็เพราะเธอเป็นผู้เสียสละที่ไม่บรรลุความสำเร็จ ขัดแย้งกับอุดมคติวีรบุรุษแห่งชาติซึ่งต้องเป็นมีบุญญาภิหารและประสบความสำเร็จ ทั้งนี้ นิธิเห็นว่า รัฐไทยหมดพลังที่จะสร้างวีรบุรุษของชาติตามมติเอกฉันท์ของผู้คนในสังคมไปแล้ว? แต่ วีรบุรุษซึ่งเกิดจากจารีตของประชาชนยังสามารถเป็น “วีรบุรุษของชาติ” ได้อยู่ แต่ต้องมีลักษณะพิเศษ (บารมี) อยู่ดี คงชัดเจนว่า สามัญชนที่ล่วงลับแต่ไม่มีลักษณะพิเศษจึงไม่อาจเป็น “วีรบุรุษ” อย่างน้อยก็ตามการจัดข้างต้น มีบ้างที่นิธิเรียกผู้เสียชีวิตจากเหตุการณ์ทางการเมืองว่า “วีรชน” แต่ก็ได้ขยายความว่า บุคคลเหล่านั้นจะเป็นวีรบุรุษจากจารีตของประชาชนหรือไม่อย่างไร?

“การหยั่งย่นจนถึงแก่ชีวิต” ในตัวเองควรนับเป็นวีรชนแล้ว หากแต่การเป็นวีรชนอย่างที่เรารเรียกกัน ควรมากไปกว่า การติดคำว่า “วีรชน” ประดับการอ้างถึงบุคคลนั้น เพราะ “วีรชน” ต้องเป็นแรงบันดาลใจให้เกิดการต่อสู้ (ซึ่งไม่จำเป็นต้องลงเอยด้วยความตาย) แต่ “วีรชน” ในประเทศไทยกลายเป็นเพียง “ผู้ล่วงลับ” ที่ญาติมิตรกลุ่มหนึ่งพากันทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้อย่างเจี๊ยบๆ ลักษณะเช่นนี้แตกต่างอย่างมากกับ “วีรชน” ในความหมายที่ต่างประเทศเป็น ไม่ว่าจะในแง่ของมรณสักขีหรือนักต่อสู้ตามอุดมการณ์ทางการเมือง (ไม่ว่าจะระบอบการปกครองใดด้วย) จึงควรนับอย่างน่าเศร้าว่า ผู้เสียชีวิตเหล่านั้นมิได้กลายเป็นวีรชนแม้จะถูกเรียกว่า วีรชน ซึ่งน่าสังเกตว่าอะไรทำให้เกิดปรากฏการณ์นี้

หรือการถูกปล่อยให้ลี้มคงแข็งแแกร่งกว่าและผู้เสียชีวิตอาจเป็นแค่พื้นเพอง การยกย่องว่าเป็น “วีรชน” อาจมีบ้างตามวาระ แต่หาได้ยากที่จะมีผู้ขบคิดและเจริญรอยตามอุดมการณ์ที่สวนทางกับมโนทัศน์เรื่องห้ามฆ่าตัวตายของเถรวาทอย่างลุนวมทอง มรณสักขีของเกษียร จตหมายของลุนสะทอนความคิดเกี่ยวกับ “มโนทัศน์หลังความตาย” ที่น่าสนใจ

“...ผมเลือกวันสุดท้ายของเดือนตุลาคมเป็นวันพลีชีพเพราะเดือนนี้เป็นเดือนที่วิญญานของวีรชนที่สถิตอยู่ที่อนุสรณ์สถานฯ ที่ผมทำการพลีชีพนี้ได้เรียกร้องกระทัน

ได้มาซึ่งประชาธิปไตยและวิญญานของผมนั้นจะสถิตอยู่กับเหล่าวีรชนแห่งนี้ตลอดไป

..”⁴⁷

ลุนนวมทองจัดเป็น “มรณสักขี” ได้แน่ในความหมายของคริสตปรัชญาระยะก่อตัวเพราะไม่ต่างจากชาวยิวที่ฆ่าตัวตายเพื่อต่อต้านโรมัน แน่นนอน คริสตปรัชญาตั้งแต่อาควีโน (Thomism) เป็นต้นมา จะไม่รับการฆ่าตัวตายแบบนี้เด็ดขาด ลุงอ้างถึง “วิญญานของวีรชนที่สถิตอยู่” และ “วิญญานของลุงที่จะไปอยู่กับเหล่าวีรชน” ข้อความนี้ แรกชวนให้คิดถึง วัลฮัลลาเทวดานานนอร์ส แต่สำหรับพุทธปรัชญาเถรวาทแล้ว คำอธิษฐานของลุงไม่เป็นผลเพราะทุกอย่างเป็นไปตามกฎแห่งกรรม กรรมของลุงเป็น “โมฆกรรม” หรือ กรรมที่เปล่าประโยชน์ในทางพุทธศาสนา⁴⁸ ไม่เคยและไม่มีพื้นที่ให้การฆ่าตัวตายรูปแบบนี้ เว้นแต่ผู้ปฏิบัติจะบรรลุดุธรรม เช่น พระโคตมิกะ หรือ พระฉันทะ ถึงแม้ คัมภีร์ชั้นฎีกาที่เถรวาทยอมรับจะไม่จัดการฆ่าตัวตายเป็นปาณาติบาต แต่อรรถกถาชี้ว่า พระพุทธเจ้าไม่สนับสนุนการฆ่าตัวตาย ดังนั้น คำอธิบายฝ่ายเถรวาทจึงผลิตซ้ำคำอธิบายนี้โดยเน้นความสูง-ต่ำของจิตจนกลายเป็นเกณฑ์มากกว่าที่จะพิจารณาเหตุผลแห่งการกระทำ ดังนั้น ในโลกของเถรวาทไทยกรณีท่านโชปะไม่อาจจับด้วย

เหตุที่ยกตัวอย่างลุนนวมทองเพื่ออภิปรายการไม่กลายเป็นวีรชนนี้ เพราะเกิดความท้าทายว่า ต้องนับหรือไม่นับลุงในพื้นที่วีรชนในระดับใด เพราะจะกลายเป็นการส่งเสริมให้ฆ่าตัวตายหรือไม่? (กรณีพระทีเบต) แต่ถ้าไม่นับจะเป็นการทอดทิ้งความตายนี้ให้โดดเดี่ยวหรือเปล่า? เรื่องการไม่กลายเป็นวีรชนยิ่งซับซ้อนขึ้นอีก เพราะ กรณี 6 ตุลาคม และที่จริงแม้แต่ 14 ตุลาคม เองก็ไม่ถูกนับรวมในทางปฏิบัติ(หรือยากที่จะถูกนับรวม) เช่น การอ้างว่าผู้เสียชีวิตตายเพราะความวุ่นวาย⁴⁹ ที่ลดทอนความเป็นวีรชนให้เหลือเพียงคนโดนลูกหลง ถ้าสมมติ เราจะขยายสิ่งที่เกษียรยกย่องลุนนวมทองว่าเป็น “มรณสักขี” จะเห็นว่า ลุงมิได้เป็นวีรชนตามพุทธปรัชญาเถรวาทแน่นอน ขณะที่ฝ่ายมหานิกายนั้นพอที่จะเป็นไปได้ ส่วนการเป็นวีรชนตามแนวคิดตะวันตกก็ยังไม่ปัญหาอะไร แม้ว่าไม่อาจเป็นมรณสักขีตามความหมายของคริสตปรัชญาภายหลังอาควีโน แต่ ลุงเสี่ยงต่อการถูกลืมน ภายใต้อภิปรายพุทธปรัชญาเถรวาทของประเทศไทย

⁴⁷ ประชาไท. (2007, ตุลาคม 31). ครบรอบปี คลั่งจิตหมายลายมือ “ลุนนวมทอง” มาอ่านอีกครั้ง “ชาติหน้าเกิดมา คงไม่พบเจอการปฏิวัติอีก”. Retrieved from <https://prachatai.com/journal/2007/10/14666>

⁴⁸ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช ให้ทัศนะไว้ในพระนิพนธ์เรื่องมนุษยธรรม (2558) ว่า “...ในบางหมู่เห็นว่าการฆ่าตัวในบางกรณีเป็นเกียรติสูง แต่ทางพระพุทธศาสนาแสดงว่าเป็นโมฆกรรมคือกรรมที่เปล่าประโยชน์ เรียกผู้ที่ทำว่าโมฆบุคคลคือคนเปล่า เท่ากับว่า ตายไปเปล่าๆควรจะทำอะไรให้เกิดประโยชน์ต่อไปได้ ก็หมดโอกาสเสียแล้ว...” (น.13)

⁴⁹ นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2538). *ชาติไทย, เมืองไทย, แบบเรียนและอนุสาวรีย์*. กรุงเทพฯ:มติชน. น. 134

พุทธปรัชญาเถรวาทของรัฐ: การยอมรับสภาพในทางปฏิบัติ

ทุกวันนี้ ชาวทิเบตยังคงมีวีรชนระดับมรณสักขีอย่างต่อเนื่อง ดังนั้น พุทธศาสนาจึงไม่ใช่เหตุให้เกิด/ไม่เกิดวีรชน แต่พุทธปรัชญาของรัฐที่ผ่านการสะสมและสืบทอดมโนทัศน์เป็นเหตุ โดยประเทศไทยยืนยันถึงการมีอยู่ของคติเถรวาทที่เก่าแก่ของตน จึง “ไม่เชื่อเรื่องพระพุทธรูปเจ้าในโลกรหน้า” แต่พระพุทธรูปที่นั่งเป็นพระพุทธรูปนั้นคือใครกัน? ข้อนี้เป็น “ช่องว่าง” ที่ควรจะถูกเติมเต็มแต่กลับไม่พบการผลิตซ้ำคำตอบดี ๆ หากถามอีกว่า เถรวาทเชื่อเรื่องโลกรหน้าหรือไม่ ตอบได้ว่า เชื่อแต่ไม่ใช่สัสตทิฎฐิ ดังนั้น คนตายจะเป็น “ผีคนเดิม” หรือไม่เป็น “ผีคนเดิม” ก็ได้ นี่ก็เป็นอีกหนึ่งช่องว่างเพราะไม่มีหลักที่ชัดเจน “ศาสนาผีเดิม” ถึงยังตอบโจทย์ประชาชนได้ดีกว่า อย่างไรก็ตาม รัฐได้สถาปนาพุทธเถรวาทขึ้นในหลายระลอก เพื่อเป็นเครื่องมือในการใช้เหตุผลเพื่อร่วมปกครองตั้งแต่ต้นรัตนโกสินทร์เป็นต้นมา มีการผลิตซ้ำที่ทำให้พระพุทธรูปเป็นนักปราชญ์มากกว่าเป็นครูของพระสามัญชน ความสูงส่งนี้ รัฐอ้าง “ปัญญาที่จะขึ้นนำ” ซึ่งก่อให้เกิดกรณีอย่างครุบาศรีวิชัย รวมถึง ภิกษุณีหรือ ธรรมกายด้วย ทั้งรัฐมิได้เดินเป็นเส้นตรง เห็นจากความเพิกเฉยต่อการเคลื่อนไหวทางการเมืองของสมณะสันตือโศก จึงกล่าวได้ว่า เถรวาทของรัฐ แม้ตรงตามพระไตรปิฎก แต่ก็วางน้ำหนักการผลิตซ้ำไว้อย่างน่าสงสัย คำสอนเรื่องบุญกรรมถูกโยงเข้ากับแนวคิดแบบพรหมลิขิต เช่น มีบางคนเท่านั้นที่จะมีบุญวาสนา ส่วนผู้ที่เกิดมามากจน พิกการ ไร่ยศศักดิ์ เป็น “ผลของกรรมชั่ว” ต่างจากมหายานที่มีพื้นที่ให้ความยากลำบากเป็นโอกาสในการบำเพ็ญบารมี ดังนั้น การฆ่าตัวตายเป็นกรรมในแง่ลบแม้อุดมการณ์จะสูงส่งเพียงไร กระทั่ง การเป็นมรณสักขีก็ไม่ใช่เรื่องที่เกี่ยวข้องกับผลของกรรมดี สังเกตว่าน้ำหนักของเหตุผลเป็นไปในรูปแบบ การต้องยอมรับสภาพ⁵⁰ ไม่ใช่ การก้าวไปสู่อนาคต ควรต้องกล่าวว่า รัฐวางให้ประชาชนรู้สึกต้องยอมรับสภาพ ไม่ว่าจะไม่มีสิ่งไม่ดีอันใดเกิดขึ้น เพราะมีคำอธิบายที่ถูกผลิตซ้ำซึ่งให้คำตอบว่าทั้งหมดเป็นกรรมเก่า และพลังของมโนทัศน์แบบนี้เป็นที่มาของคำพูดที่สะท้อนให้เห็นถึงลักษณะแบบเฉื่อยเชื่อง เช่น เกิดมาใช้เวรเกิดมาใช้กรรม, ก้มหน้ารับกรรม, กรรมตามสนอง สังเกตว่า ทุกคำแฝงด้วยนัยแบบผู้ถูกระทำ (Victim) ทั้งสิ้น

ไม่มีพื้นที่สำหรับวีรชนและการไม่กลายเป็นวีรชน

พุทธปรัชญาเถรวาทมีพื้นที่ให้วีรชนได้ แม้จะจำกัดกว่ามหายาน เช่น พม่า, ศรีลังกา แต่เถรวาทของรัฐไทยไม่มีเลย เพราะขัดต่อหลักกรรมประเภทที่นิยมตีความในแง่ให้ยอมรับสภาพ และนั่นเป็นทั้งข้อดีและข้อเสีย ข้อดี คือ ความรุนแรงในสังคมไทยระดับฆ่าล้างเผ่าพันธุ์อ่อนกำลังกว่าใน

⁵⁰ สังเกตถ้อยคำในคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 30 สิงหาคม พ.ศ. 2509 ตอนหนึ่งความว่า

“...ศาลจึงขอให้จำเลยระลึกว่าเป็นคราวเคราะห์หรือกรรมเก่าของจำเลยเองหรือมิฉะนั้นก็เป็นการสร้างบาปกรรมของคนที่มิใช่ความผิดของผู้ใด แต่เป็นความผิดของสังสารวัฏเอง...”

ประเทศพม่า⁵¹ ขนาดรัฐพยายามที่จะจุดความรุนแรงให้เกิดจากบทสัมภาษณ์ของกิตติวุฑโฒก็ยังคง “เฉื่อยเชื่องมากพอ” ที่จะจุดไม่ติดด้วย เพราะยังมีสำนึกเรื่อง “กรรม” ที่รัฐฝังไว้เองด้วย กล่าวคือ ไม่ควรทำกรรมชั่วซ้ำเติมชีวิตที่กำลังชดใช้กรรมของตน แต่ *ข้อเสีย* คือ ไม่เกิดวีรชน เพราะรัฐไม่กล้าสร้างเงื่อนไขให้เกิด “วีรชน” รัฐจะปล่อยให้ “วีรชนมีชื่อ” เฉพาะที่ไม่เป็นภัยต่อความมั่นคงเท่านั้น และคณะสงฆ์ก็อยู่ภายใต้อำนาจรัฐจนไม่มีอำนาจชี้หน้าเหมือนประเทศอื่น แม้จะยอมให้มีคำ “วีรชน” ใช้บ้างเฉพาะกลุ่ม แต่พื้นที่อันน้อยนิดก็สามารถถูกริบคืนได้ทันทีและทุกเมื่อ เช่นนี้ การสืบต่ออุดมการณ์ที่เข้มข้นจากมรดกสักขีจึงไม่อาจเกิดขึ้น ความโดดเดี่ยวนี้ทำให้ทั้งญาติหรือมิตรสหายต่างพากันถอยกลับไปสู่สภาวะกัมหนายอมรับด้วย นาน ๆ ที่จึงมีคนอย่างลุงนวมทองสักครั้งหนึ่ง แต่ทว่าสังคมไทยได้เปลี่ยนไปแล้ว มโนทัศน์เกรวาทของรัฐไม่ใช่สิ่งที่คนรุ่นใหม่จะยอมรับได้ เพราะเขาสามารถรู้จักเกรวาทได้ด้วยตนเอง ทั้งยังมีพื้นที่ออนไลน์ซึ่งจะเป็นแหล่งเพาะบ่มอุดมการณ์ที่ไม่จำกัดอีกด้วย น่าสังเกตว่า การยื่นหยัดทางอุดมการณ์อาจเกิดขึ้นในทศวรรษนี้ก็ว่าได้ ข้อดีจากอดีตคือเกรวาทของรัฐจะช่วยชะลอแรงปรารถนาที่จะเป็น “มรดกสักขี” ได้ซึ่งช่วยเพิ่มความรอบคอบในการเคลื่อนไหว และมโนทัศน์ใหม่ที่เกิดขึ้นจะเพิ่มโอกาสในการระลึกถึงสามัญชนมรดกสักขี ทุกความตายเพื่ออุดมการณ์จะไม่ถูกลืมอีกต่อไป วีรชนจึงได้เป็นวีรชนตามความหมาย

สรุป

โดยธรรมชาติของพุทธปรัชญาเกรวาทไม่มีพื้นที่หลังความตายที่สามารถทำนายได้ จึงเป็นรากฐานให้ไม่เกิด “มรดกสักขี” ทั้งในความหมายของคริสต์ปรัชญาระยะก่อดัวและพุทธปรัชญามหายาน เพราะฉะนั้น ความสมัครใจที่จะตายเพื่ออุดมการณ์ (Voluntary martyr) จึงไม่ใช่เรื่องที่จะพบบ่อยนักในสังคมไทย และรัฐจะเป็นผู้อนุญาตแต่ละวีรกรรมเป็นรายกรณีด้วย เช่น อนุญาตบางระจัน แต่ไม่อนุญาต 6 ตุลาฯ ประกอบกับรัฐมิได้กล้าฆ่าคนอย่างเปิดเผยมากพอจนเป็นเงื่อนไขให้เกิดการเคลื่อนไหวเสียอีก สังเกตได้จากวัฒนธรรมลอยนวลพ้นผิด ท่ามกลางความคลุมเครือของพยานหลักฐาน เมื่อผนวกเข้ากับคำสอนของเกรวาทไทยที่มุ่งเน้นและผลิตซ้ำเรื่อง การต้องสยบยอมต่อกรรม และไม่ยอมรับการฆ่าตัวตายทุกกรณีแล้ว ทำให้เกิดปัจจัยกีดให้ผู้คนขาดแรงบันดาลใจและเฉื่อยเชื่องมากพอที่จะยอมรับชะตากรรมโดยไม่ลุกขึ้นมาต่อสู้ในลักษณะอุทิศชีวิต จึง “วีรชน” เป็นวีรชนแต่ในนาม มิได้แตกต่างจากวีรชนที่รอดชีวิตคนอื่น ช้ำร้าย เมื่อสิ้นชีวิตแล้วก็ถูกลืมเลือนไป จะถูกระลึกถึงอยู่บ้างก็เฉพาะแต่ในหมู่ญาติมิตรเป็นครั้งคราวเท่านั้น จึงไม่ได้อยู่ในฐานะแรงบันดาลใจให้เกิดการต่อสู้อย่างกว้างขวางเหมือนที่เกิดขึ้นในรัฐอื่นซึ่งมีโลกทัศน์ต่างจากไทย ทั้งนี้ รัฐและมวลชน

⁵¹ เอนกชัย เรืองรัตนกร. (2558). บทบาทของอุดมการณ์พุทธศาสนา-ชาตินิยมสุดโต่งกับความขัดแย้งระหว่างชาวพุทธชายกับชาวมุสลิมโรฮิงญา. วารสารสังคมศาสตร์, ปีที่ 11, ฉ.2 (ก.ค.-ธ.ค. 2558). หน้า 73-78

ฝ่ายผู้เสียชีวิตต่างคิดในรูปแบบเดียวกัน คือ ความตายเป็นจุดสิ้นสุดของการมีชีวิตเพื่อชดใช้กรรมในชาตินี้ ชีวิตหลังความตายที่คลุมเครืออันมีค่าสอนเรื่องความสูงต่ำของจิตกำกับ ทำให้เกิดความไม่มั่นใจในผลกรรมของตน ส่งผลต่อความสับสนในการปฏิบัติเพื่อมอบความตายแก่ตนเองหรือผู้อื่น ดังนั้น เมื่อเกิดการตายจากเหตุทางการเมืองในที่สาธารณะจึงกลายเป็นเรื่องที่จัดประเภทไม่ได้และไม่ควรพูดถึงไปโดยปริยาย ที่สุด ความตายเหล่านั้นก็หมดพลังไปสิ้นเชิง แตกต่างจากอุดมคติของวีรชนและบรรดามรณสักขีในโลกทัศน์อื่น ดังคำกล่าวที่ว่า “...ความตายเป็นตัวอย่างของความกล้าหาญและอนุสรณ์แห่งคุณธรรมแก่เยาวชนและทุกคน...” (2 มคบ 6:31)

เอกสารอ้างอิง

- คณะกรรมการคาทอลิกเพื่อคริสตศาสนธรรม. (2007). พระคัมภีร์ภาคพันธสัญญาพันธสัญญาเดิม สารบบ 2. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการคาทอลิกเพื่อคริสตศาสนธรรม
- คณะกรรมการคาทอลิกเพื่อคริสตศาสนธรรม. (2007). พระคัมภีร์ภาคพันธสัญญาใหม่. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการคาทอลิกเพื่อคริสตศาสนธรรม
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2536). “วีรบุรุษในวัฒนธรรมไทย” ใน *การปาฐกถาพิเศษ “ป่วย อังภาภรณ์” ครั้งที่ 4*, วันอังคารที่ 9 มีนาคม พ.ศ. 2536 ณ หอศิลป์วัฒนธรรม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- พระกิตติวุฒโฒ. (2519, 29 มิถุนายน). *จัดรัส*, ปีที่ 2 ฉบับที่ 51, หน้า 28-32
- พระเทพโมลี (จันทร์ สิริจันโท). (2458). *ธรรมวิद्याนุสาธิต*. พิมพ์แจกในการมาปนกิจหม่อมราชวงศ์ดวงใจในพระเจ้าบรมวงศ์เธอชั้น 2 กรมขุนวรจักรธรานุภาพ. พระนคร: โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ
- พระมหาโกมล กมโล. (2560). แนวคิดเรื่องพระพุทธรูปเจ้าระหว่างเถรวาทกับมหายานที่ปรากฏใน สัทธรรมปุณฑริกสูตร. *วารสาร มจร บาลีศึกษายุทธศาสตร์ปริทรรศน์*, ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 ก.ค. - ธ.ค 2560, น. 1-37
- พระมหาทวิ ฐานวโร(อ่อนปัสสา). (2534). *ปาณาติบาตกับปัญหาจริยธรรมในพุทธปรัชญา*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์.
- Benn, James A. (2007). *Burning for the Buddha: Self-Immolation in Chinese Buddhism*. Honolulu: University of Hawaii Press.
- Crenshaw, James L. (2013). “Qohelet and Scriptural Authority” in Isaac Kalimi, Tobias Nicklas and Geza G.Xeravits (editors). *Scriptural authority in early Judaism and ancient Christianity*. Göttingen: Hubert&Co. GmbH&Co.

Edward, Catharine. (2007). *Death in Ancient Rome*. Suffolk: St Edmundsbury press.

Sterling, Greg. (2001). *Mors philosophi: The Death of Jesus in Luke*. The Harvard Theological Review, Vol.94, No.4 (October 2001), pp.383-402